

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yaratılış

GORE VIDAL

ÇEVİREN LATİF BOYACI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Literatür

YARATILIŞ GORE VIDAL

TARİH
 içinde
ROMAN
 içinde
TARİH

LİTERATÜR
TARİHSEL
ROMANLAR
DİZİSİ

Gore Vidal

Yaratılış

Çeviren

Latif Boyacı

LİTERATÜR YAYINLARI: 376

Tarihsel Romanlar Dizisi: 17

YARATILIŞ

Gore Vidal

Kıtabın Özgün Adı:

Creation

Çeviren

Latif Boyacı

Yayın Yönetmeni

Abdullah Yılmaz

Yayına Hazırlayan

Gökçe Çiçek Çetin

Düzeltili

Mehmet Celep

Kapak Tasarımı

Mithat Çınar

Baskı Öncesi Hazırlık

Emel Atik

Birinci Basım, Mart 2005

İkinci Basım, Temmuz 2005

Baskı ve Cilt:

Şefik Matbaası

Tel: (0212) 472 15 00

ISBN: 975-04-0249-9

© Gore Vidal, 1981

© Copyright 2005, Literatür: Yayıncılık

Bu kitabın yayın hakları Akçalı Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla

Literatür: Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.

Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,

dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

LİTERATÜR

Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak, Dünya Han. No: 18-20 Kat: 5 Beyoğlu 34433 İstanbul

T 0(212) 282 4120

F 0(212) 245 5987

E literatur@literatur.com.tr

www.literatur.com.tr

Roma Janiculum Tepesi'ndeki Amerikan Akademisi Kütüphanesi'nin kitap yığınları içerisinde M. I. Finley'le yüz yüze geldim. *The World of Odysseus*'u, iki kuşak klâsik bilim insanları bir yana, benim üzerimde büyük etki yapmıştı. Titus Oates'in* ruhunun hakim olduğu ellili yıllarda anayurdundan sürülen Amerikalı bir akademisyendi. İngiltere'ye yerleşti, M.Ö. V. yüzyıl Yunan dünyasıyla ilgili en önemli otorite oldu. Birbirimizi kibarca övdük. *Julian* adlı romanım çok hoşuna gitmişti; ona *Taratılış* için kendinden çok şey ödünç aldığımı söyledim. Ona Zerdüş'te hakkında yazan meslektaşlarından birini sordum. Güvenilir biri miydi? "Bu alandaki en iyisi" dedi Finley. Büyük takma dişleri ağzında hafifçe kımıldadı. "Tabii ki, hepimiz gibi o da çoğunu kendi uyduruyor" diye ekledi.

Şimdi, her ahmağın da bildiği gibi, tarihsel roman ne roman ne de tarihtir. Tarih, dipnotlar ve o alanda uzmanlaşmış başkalarından yapılan titiz alıntılar anlamına gelirken; ciddi bir roman, okulda ders verenlerin ve zina edenlerin günlük hayatlarından söz eder; eğer bunlar *İngiliz* akade-

* 1649-1705 yıllarında yaşamış, politik ve dini komploları, yalan ve demagojile-riyle bilinen İngiliz din adamı. (ç.n.)

misyenlerse Amerika ya da Zaire'ye gider ve komik bir kültürel şok yaşarlar. Ne gariptir ki, hayal gücü günümüz romanlarında pek hoş karşılanmıyor; ama işaret ve imgelerle yapılan edebi teori gösterileri, pek okunabilir olmasa da, kolayca öğrenilebilir şeylerdir.

Son yüzyıla kadar, imgesel edebiyatın ana hattı tanrılar, kahramanlar ve bir halkın krallarıyla ilgili hikâyeler olmuştur. Aeschylus'tan Dante'ye, Shakespeare'e, Tolstoy'a kadar saraylarda ya da Olympos'ta olup bitenler şiir, düzyazı ve dramda öykünün ana hattını teşkil etmişti. Saul Bellow'un *Herzog*'undaki bir karakterin belirttiği gibi, 1840 yılları civarında romanın bayağılaşmış olmasının çok acı olduğunu sanıyorum. Profesör Herzog bu noktada şunu sormaktadır. "Peki bu duruma düşmeden önce nerede duruyordu?" Bu sorunun cevabı masallarda veya tarihte ya da arkamızda kalan öykülerdedir.

Bu anlamda tarihsel romanlara kişisel olarak önem vermemekle beraber (tarihi, geçmişte kök salmış hikâyeler yazmak için okumak zorundayım) *A Search for the King*'i yazmaya heveslendim; çünkü bana çok çekici bir aşk hikâyesi olarak görünüyordu. Blondel ve Altın Kalpli Richard'ı yeniden yaratmam tarihten çok, şiirseldi. Öte yandan, *Julian*'ı yazmam yıllar aldı ve Hristiyanlığın, bir anlamda, bir dizi dördüncü yüzyıl meclisinde nasıl icat edildiğini tanımlamam, temel kaynakların ayrıntılı incelemesine dayanıyordu. Tektanrıcılığın hiçbir zaman hayranı olmadığım dan; dinden dönmüş imparator ideal bir kahramandı. Kitap, yayıncıma şaşırtacak şekilde çok beğenildi ve hâlâ birçok dilde okunmayı sürdürmektedir. İnsanlar tabii ki sadece Julian'ı değil, dönemi de ilgi çekici bulmaktadır. Sonra, dünyada en az bilinen ve benim için en değerli edebiyat ödülü olan ve "Magna Graecia Şehirleri" tarafından verilen Greek Cultu-

ral Association's International Prize'ı aldım. Buna rağmen Magna Graecia'da yaşıyorum hâlâ.

Yaratılış'la Finley'in dönemine geri döndüm. Yetmiş beş yaşına kadar yaşamış olsaydı, insan Sokrat'ı, Zerdüşt'ü, Buday'ı ve Konfüçyüs'ü tanıyabilirdi. İnsanın bunu yapabilmesi oldukça ihtimal dışıdır. Çin o zamana kadar ayak basılmamış İpek Yolu'ndan hâlâ çok uzaktı. Fakat ben (tarihleri, en hafif deyimle, muğlak olan) Zerdüşt'ün Pers torunu olan bir karakter yarattım. Cyrus Spitama, Büyük Kral Dara, sonra da varisi Kserkses tarafından elçilik göreviyle dışarı gönderilir. Bu öykü, en azından, karşılaştırmalı din ve ahlâk sistemleri alanında bir çarpışma seyridir; ayrıca gerçekten ciddi düşünenler için Yunan, Pers, Hint ve Çin toplumlarında faks makineleri ya da gerçekte bu dört toplum arasında düzenli bir iletişim olmamasına rağmen, faiz oranları yüzde yirmi oranlarında geziniyordu.

Amerikalı yayıncı bu kitaptan hiç hoşlanmadı; böylece kitap daha yayınevinde baltalandı; sonra herkesi şaşırtacak biçimde en çok satanlar listesine girdi. Konfüçyüs'le ilgili değişken parti siyaseti nedeniyle hiçbir zaman tercüme edilmemekle birlikte, kitabın Pekin'de büyük merak konusu olduğu söyleniyor.

Tarih yerine neden tarihsel kurgu? Çünkü, çok uzun yıllar önceki dönemleri ele alırken, Finley'in de açıkkalplilikle kabullendiği gibi, tarihin çoğunu yaratmak zorunda kalırsınız. Ayrıca tarihsel imgelem olmadan geleneksel tarih bile değersiz olacaktır. Son olarak, bir model oluşmaya başladı-ğında insanı heyecan sarar. *Yaratılış*, Noam Chomsky'nin en beğendiği kitaplardandır. Onun dilbilim alanında yaptığı çalışmalar, dilin insan beyninin doğal parçası olduğunu ve her çocuğun makul düzeyde bir dil öğrenmeye yetenekli olarak doğduğunu göstermiştir. Chomsky, benim dört ayrı

okuryazar toplumun yaklaşık aynı zamanda sözlü iletişim sistemlerinden vazgeçerek, her şeyi yazıya geçirmeye başladığını şaşkınlıkla tespitime dikkat çekmiştir.

Bu tek ayrıntıdan –Chomsky gibi– ben de, insan soyunun belki de bir bebek gibi programlandığını ve insan soyunun, tek bir bireyin çocukluktan ergenliğe, erişkinliğe ve sonra ölüme geçişi gibi, evreden evreye geçtiğini anladım. İrkiltici soru şudur: Şu an neredeyiz? Orta dönem mi, geç dönem mi, yoksa ne? Tarihte bugün için çıkarılacak bir ders var mıdır? Hayır... Bugün de tarihtir ve araştırmayı ilginç kılan da budur.

Gore Vidal
Ravello, 1993

Herodot
Odeon'da
Tarihini Okuyor

*R*örüm ama sağır değilim! Ne kör talih ki, dün altı saat boyunca sözümona bir tarihçiyi dinlemek zorunda kaldım. Atinalıların “Pers Savaşları” olarak adlandırdıkları olaydan söz ediyordu. Anlattıkları o kadar saçmaydı ki, biraz daha az yaşlı, çok imtiyazlı olsaydım Odeon’daki koltuğumdan kalkarak ona cevap verir ve bütün Atinalıları şaşırtırdım.

Yunan savaşlarının kaynağını ancak ben bilirim. O bilemez. Nasıl bilebilir ki! Bir Yunan da bilemez bunu. Hayatımın büyük bir bölümünü Pers Sarayı’nda geçirdim ben; şimdi bile, bu yetmiş beş yaşında, Büyük Kral’a hizmeti sürdürüyorum, aynen babası ve sevgili dostum Kserkses’e ve ondan önce de Yunanlar tarafından bile Büyük Dara olarak bilinen bir kahraman olan babasına hizmet ettiğim gibi...

Acıklı okuma –tarihçimizin sert Dorlu aksanıyla daha da az çekici hâle gelen ince monoton bir sesi vardır– nihayet sona erdiğinde on sekiz yaşındaki yeğenim Demokrit arkada kalıp Perslere iftira eden bu adamla konuşup konuşmayacağımı öğrenmek istedi.

“Konuşmalısın!” dedi. “Herkesin gözü sende. Kızgın olduğunu biliyorlar.” Demokrit burada, Atina’da, felsefe öğre-

nimi görüyor. Bu onun tartışmaları sevdiği anlamına geliyor. Bunu bir yere yaz, Demokrit. Neyse, siz istediğiniz için anlatıyorum Yunan savaşlarının nasıl ve neden başladığını. Siz de dahil olmak üzere kimseyi bundan mahrum kılmaya-
cağım. Neredeydim? Odeon'da.

Körlerin o acı gülümseyişiyle gülümsedim; bu, dikkatsiz şairlerin biz körlerin ifadesini tanımlayıp şekline uygundu. Ben, görebiliyorken de körlere pek dikkat etmezdim. Öte yandan, yaşlanacak kadar uzun yaşayacağımı ummuyordum, hele kör olacak kadar hiç. Ne var ki, üç sene önce gözbebeklerime inen beyaz bulutlar aniden donuklaştı.

Gördüğüm son şey, parlatılmış gümüşten bir aynadaki bulanık yüzümdü. O zaman Sus'ta, Büyük Kral'ın sarayındaydım. İlk önce odanın dumanla filan kaplandığını sanmıştım. İyi ama yaz mevsimindeydik ve hiçbir yerde ateş yanmıyordu. Bir an kendimi aynada gördüm; sonra kaybettim görüntümü, artık hiçbir şey görmüyordum, bir daha da hiçbir şey göremedim.

Mısır'da doktorlar göze inen bu bulutları kaldırdığı söylenen bir ameliyat yapıyorlarmış. Ne var ki, Mısır'a gidemeyecek kadar yaşlıyım. Hem bu hayatta göreceğimi zaten gördüm. Kutsal Ateş'i, Ahuramazda'nın yüzünü görmedim mi! İran'ı, Hindistan'ı ve Uzak Kathay'ı da gördüm. Benim gördüğüm kadar çok yeri hiçbir insan görmemiştir.

Konu dışına çıktığımın farkındayım. Fakat bu, yaşlıların alışkanlığıdır. Yetmiş beşindeki babam bir cümleyi diğerine bağlamadan saatlerce konuşurdu. Cümleleri birbirinden tamamen kopuktu. Fakat bir bakmışsınız "Hakikat" elçisi Zerdüşt olmuş ve taptığı tek Tanrı, elçisi Zerdüşt gibi varlıkların bütün yönlerini aynı anda taşımak zorunda kalmış. Eğer anlattıklarından bir parça anlam sezseydiniz, sonuç oldukça esinleyici olurdu.

Demokrit benden Odeon'u terk ederken olup bitenleri kaydetmemi istiyor. Pekâlâ! Nasıl olsa yorulacak olan sizin parmaklarınız. Sesim beni hiç terk etmez, hafızam da öyle... En azından şimdiye kadar öyleydi.

Herodot ve Halikarnas bundan otuz yıl önce Salamis'teki Pers bozgununu anlatmayı bitirdiğinde sağır edici bir alkış kopmuştu. Bu arada Odeon'un akustiğinin de ürkütücü olduğunu söylemeliyim. Öyle görünüyor ki, yeni müzik salonunu eksik bulan sadece ben değilim. Tınıdan anlamayan Atinalılar bile değerli Odeon'larında bir şeylerin eksik olduğunu bilirler. O Odeon ki, bütün Yunan şehirlerinden ortak savunma için toplanan paralardan harcama yapan Perikles'in emriyle, bu yakınlardayazılı tarihe sokulmuştur. Yapının kendisi, Pers'in Yunan'a karşı düzenlediği son seferde her nasılsa Yunanların eline geçen, Büyük Kral Kserkses'in çadırının taştan bir kopyasıydı. Bizi küçümser görünürler, sonra da bizi taklit ederler.

Demokrit beni müzik salonunun girişine yönelttiğinde her yandan "Pers Elçisi!" ifadesini işittim. Bu hırıltılı heceler, Atinalıların kendilerini rahatsız eden veya sıkı kimse-lerin isimlerini düzenli aralıklarla üzerlerine yazdığı kırık çanak çömlek parçaları gibi kulaklarıma çarptı. Bu seçim-veya ret- oylamasında en çok oy alan kişi on yıllık bir süreyle şehirden sürülür. Oldukça şanslıdır.

Kapıya doğru yürürken işittiğim yorumlardan birkaçını aktarayım.

"Bahse girerim işittiğinden hoşlanmadı."

"Kserkses'in kardeşi değil mi?"

"Hayır, o bir Mecusi"

"O da ne?"

"Pers bir rahip. Onlar yılan ve köpek yerler."

"Ve kız kardeşleriyle, anneleri ve kızlarıyla yatarlar."

“Ya erkek kardeşleri, babaları ve oğulları?”

“Çok açgözlüsün, Glaukon”

“Mecusiler hep kördür. Öyle olmak zorundadırlar. Bu onun torunu mu?”

“Hayır, âşığı.”

“Sanmıyorum. Persler bizden farklılar.”

“Evet. Onlar savaşları kaybeder. Biz ise kaybetmeyiz.”

“Nereden biliyorsun? Kserkses'i gerisin geri Asya'ya gönderdiğimizde sen doğmamıştın bile.”

“Şu çocuk bayağı yakışıklı”

“O Yunan, öyle olmak zorunda. Hiçbir barbar bu kadar yakışıklı olamaz.”

“O, Abderalı, Megakreon'un torunu.”

“Bir sürüngen! Ayaktakımından bir pislik!”

“Zengin bir pislik. Trakya'daki gümüş madenlerinin yarısının sahibi.”

Geride ve nispeten sağlam kalan duyularımın ikisinden –dokunma ve koku alma– birincisi hakkında pek fazla bir şey anlatamayacağım. Tek söyleyebileceğim, Demokrit'in sağ elimle sıkı sıkıya kavradığım güçlü kolu! Fakat ikincisine gelince; yazın Atinalılar pek sık yıkanmaz. Kışın ise –ki şu an yılın en kısa gününün bulunduğu haftadayız– hiç yıkanmazlar. Yedikleri de sadece soğan ve –Homeros zamanından kalma– tuzlanmış balıktan ibarettir.

İtilip kakıldım, nefesleri yüzümde hissettim, hakarete uğradım. Pek tabii ki Atina'da Büyük Kral'ın elçisi olarak bulunmamın tehlikeli ve oldukça da karmaşık iş olduğunun farkındayım. Tehlikeli; çünkü bu değişken insanlar herhangi bir anda bir erkek vatandaşın fikrini söyleyebileceği ve en kötüsü oy verebileceği bir toplantı düzenleyebilir. Vatandaşlar şehrin ahlâksız veya çılgın birçok demagoğundan birini dinledikten sonra kutsal bir antlaşmayı bozabilme becerisini

kazanır. Aynen bundan on dört yıl önce Perslerin Mısır Eyaleti'ni fethetmek için bir sefer düzenleme kararı vermeleri gibi. Aşağı yukarı bozguna uğramışlardı. Bu macera iki misli utanç vericiydi; zira on altı yıl önce bir Atina Elçilik Heyeti Perslerle kalıcı bir barış yapmak amacıyla Sus'a gelmişti. Başelçi Atina'nın en zengin adamı olan Kallias'tı. Sırası gelince bir antlaşma metni hazırlandı. Atinalılar Anadolu'daki Yunan şehirleri üzerinde Büyük Kral'ın egemenliğini tanıdılar. Buna karşılık Büyük Kral Pers donanmasını Ege Denizi'nden çekmeyi kabul etti, vs. Antlaşma metni çok uzundu. Aslına bakılırsa Persçe metnin yazımı sırasında gözlerime zarar verdiğimi düşünmüşümdür sık sık. Şuna şüphe yok ki, kâtiplerin yazdığı her sözcüğü okumak zorunda olduğum o pazarlık aylarında beyaz bulutlar kalınlaşmaya başlamıştı.

Mısır bozgunundan sonra Sus'a bir başka heyet gitti. Büyük Kral muhteşemdi. Atinalıların antlaşmayı asıl Mısır Eyaleti'ni işgal etmekle ihlâl ettikleri gerçeğini görmezden geldi. Bunun yerine hararetli biçimde Sparta'yla olan dostluktan bahsetti. Atinalılar dehşete kapılmışlardı. Oldukça haklı olarak Sparta'dan korkuyorlardı. Birkaç gün içerisinde her iki tarafın da asla kabul edemeyeceği antlaşmanın yürürlükte olduğu konusunda bir kez daha anlaşıldı; ayrıca Büyük Kral –kendi deyimiyle– Atinalı kölelerine olan inancının kanıtı olarak Atina'ya babası Kserkses'in can dostunu, ben Cyrus Spitama'yı, gönderecekti.

Tam olarak memnun olduğumu söyleyemem. Hayatımın son yıllarını bu soğuk ve rüzgârlı şehirde ve en az şehrin kendisi kadar soğuk ve fırtınalı bir halk arasında geçireceğimi hiç düşünmemiştim. Öte yandan bu söylediklerim sadece sana Demokrit! Aslında bu izah gün gelip de ölüp gittiğimde... Şu an beni yakıp tüketen ateş ve bu konuşmayı benim için olduğu kadar senin için de çekilmez kılan bu öksürük nöbetle-

ri sonucu nihayet düşünce egzersizimi kaybettiğimde istediğim gibi kullanman için büyük oranda sana...

Öte yandan... Evet. Sevgili dostum Kserkses'in öldürölüşü ve oğlu Artakserkses'in tahta çıkışıyla Sus'taki durumum biraz sarsılır gibi oldu. Büyük Kral bana karşı nazikse de önceki hanedanla, saraydaki yeni insanların bana tam anlamıyla güvenemeyecekleri kadar çok özdeşleşmiştim. Biraz nüfuz sahibiysem, o da bir doğum vakasından kaynaklanıyor. Ben tek Tanrı Ahuramazda'nın -Yunanca Bilge Tanrı- peygamberi Zerdüşt'ün soyundan gelen son erkek torunum. Büyük Kral Dara yarım yüzyıl önce Zerdüştölge döndüğünden beri Kraliyet Ailesi bana her zaman saygıyla yaklaşmıştır, bu da kendimi sahte bir peygamber gibi hissetmeme neden olmuştur. Her neyse, zaten insanın kendi büyükbabasını seçme şansı da yok değil mi?

Odeon'un kapısında Thukydides tarafından durduruldum. Bu adam ünlü kayınbabası Cimon'un üç yıl önceki ölümünden bu yana Atina'da muhafazakâr partinin liderliğini yapan endişeli bir yüz ifadesine sahip, orta yaşlı biriydi. Sonuçta demokratik partinin lideri Perikles'in tek ciddi rakibiydi.

Buralarda politik isimlendirmeler pek kesin değildir. Her iki partinin lideri de aristokrattır. Fakat (son Cimon gibi) belli soylular zengin toprak sahibi sınıfı desteklerken (Perikles gibi), diğerleri on iki yıl kadar önce esrarlı bir şekilde öldürölüşmüş olan siyasi danışmanı Ephialtes'in işini sürdürerek güçlendirdiği şehir çetesine çalışır. Tabii ki, bu cinayetin sorumlusu olarak muhafazakârlar gösterilmişti. Eğer bu iş gerçekten yapmışlarsa tebrik etmek gerek. Hiçbir çete bir şehri yönetemez, imparatorluğu ise hiç.

Eğer -olduğunun tam aksine- babam Yunan, annem Pers olmuş olsaydı, halkı korkutmak için, Pers tehlikesi fik-

rini kullanmaya pek karşı olmasa da, muhafazakâr partinin bir üyesi olurdu. Cimon'un Sparta sevgisine ve bizden nefretine rağmen onu tanımış olmak isterdim. Buradaki herkes kız kardeşi Elpinice'nin karakter olarak ona benzediğini söyler. O mükemmel bir kadın ve sadık bir dosttur.

Demokrit bana, nazik bir ifadeyle, yine konudan saptığımı hatırlatıyor. Ben de ona bütün bu saatler boyunca Herodot'u dinledikten sonra konular arasında mantıki bir bağ arayamayacağımı hatırlatıyorum. Bir çekirge nasıl sıçarsa o da aynı o şekilde yazıyor.

Thukydides benimle Odeon'un girişinde konuştu. "Umarım dinlediklerimizin bir nüshası Sus'a gönderilecektir."

"Neden olmasın?" Hem kel hem de sıkıcıydım, yani mükemmel bir büyükkelçi.

"Büyük Kral şaşırtıcı hikâyelerden hoşlanır. Ayrıca destanlardan da anlar."

Öyle görünüyordu ki, yeterince sıkıntı verici değildim. Thukydides'in ve yanındaki bir grup muhafazakârın hoşnutsuzluğunu sezebiliyordum. Atina'daki parti liderleri öldürülme korkusu nedeniyle tek başlarına nadiren yürüyüşe çıkarlar. Demokrit bana ortasında ya tolgalı bir soğan ya da al renkli bir ay gözüken gürültülü bir grup insan gördüğümde bunlardan birincisinin Perikles, ikincisinin Thukydides olduğunu söylüyor. Şehir rahatsız edici biçimde soğan ve sonbahar ayı arasında bölünmüştür.

Bugün kırmızı ayın günüydü. Her nedense tolgalı soğan, Odeon'daki okumaya katılmamıştı. Bunun nedeni Perikles'in kendi binasındaki akustikten utanıyor olması olabilir miydi? Ama unutuyorum: Atinalılar utanma duygusunu pek bilmezler.

Bugünlerde Perikles, sanatçılar ve inşaatçılar topluluğu Akropolis'te Athena için bir tapınak inşa ediyor. Bu Persle-

rin otuz dört yıl önce yerle bir ettiği kılıksız tapınağın yerine geçecek muazzam bir yapı olacak. Herodot bundan pek söz etmiyor.

“Yani, şimdi dinlediğimiz anlatımın yanlış olduğunu mu söylemek istiyorsun, Elçi?” Thukydides’in tavrı küstahçaydı. Sarhoş olduğunu bile söyleyebilirim. Her ne kadar biz Persler törensel *haoma** kullanımı yüzünden çok içmekle suçlan-sak da hiçbir Pers’i Atinalılar kadar sarhoş görmedim; bu arada şunu da itiraf etmeliyim ki bir Atinalı bile bir Spartalı kadar sarhoş olamaz. Eski dostum Sparta Kralı Demaratus Spartalıların şarabı susuz içmediklerini, bunun Kuzeyli gö-çebe kabilelerin Dara’nın yurtları İskitya’yı yerle bir etme-sinden hemen sonra Sparta’ya bir heyet göndermesine kadar sürdüğünü ve İskitlerin Spartalıları şarabı susuz içmeyi öğ-rettiklerini anlatırdı. Tabii ki, ben bu hikâyeye inanmıyo-rum.

“Dinlediklerimiz, sevgili genç dostum, sen ve sanırım bu tarihçi de doğmadan olup bitenlerin farklı bir anlatım biçimi.”

“Daha birçoğumuz Perslerin Marathon’a geldikleri günü iyi hatırlıyoruz” diyen yaşlı birinin sesi geldi arkadan bir yerlerden. Demokrit sesin sahibini tanıımıyordu. Fakat insan bu tür yaşlı bir sesi yeterince sık işitir. Tüm Yunanistan’da belli yaştan yabancılar birbirlerini “Büyük Kral Kserkses Marathon’a geldiğinde neredeydin ve ne yapıyordun?” diye selamlarlar? Sonra birbirlerine yalan söyleyip dururlar.

“Evet” dedim. “O eski günleri hâlâ hatırlayanlarımız var. Yazık ki ben de onlardan biriyim. Aslında Kral Kserkses ve

* Zerdüştlerin mest olmak için kullandıkları çubukla içilen bir ot. Zerdüşt’e göre, *haoma* hayatı yenileyen bir güçtür; ona saygı gösterenleri sağaltır, saygısızlık edenleri kısırlaştırır. (ç.n.)

ben tam olarak aynı yaştayız. Bugün sağ olsaydı yetmiş beş yaşında olacaktı. Tahta çıktığında hayatın en güzel çağı olan otuz dördündeydi. Oysa senin tarihçi, Kserkses'in, Dara'nın yerine geçtiğinde acemi bir delikanlı olduğunu söylüyor.

“Küçük bir ayrıntı” diye söze başladı, Thukydides.

“Fakat Aiskhylos'un *Persler* adlı oyunu kadar zevk verici tipik bir eser. *Persler*'i, yazarın Antik Yunan nüktelerini eğlenceli bulan Kral için ben kendim çevirdim.” Tabii ki bunların hiçbiri doğru değildi; Kral Kserkses kendisi ve annesinin Atinalıları güldürmek için ne derece komik bir şekilde taklit edildiğini bilmiş olsaydı müthiş derecede öfkelenirdi.

Barbarların hakaretine uğradığımda tepki göstermemeyi kendime politika edindim. Bereket versin, benim payıma en kötü hakaretler pek düşmüyor. Bunları birbirlerine saklıyorlar. İyi ki Yunanlar birbirlerinden en az biz yabancılardan olduğu kadar nefret ediyorlar; bu dünyanın geri kalan kısmı için oldukça hayırlı bir şey.

Size mükemmel bir örnek: Bir zamanlar baş tacı edilen drama yazarı Aiskhylos, şimdilerde beğenilen Sophokles'e bir ödül kaptırdığında o kadar öfkelenmişti ki, Atina'yı terk edip en mutlu sona eriştiği Sicilya'ya gitti. Orada, pençelerinde tuttuğu kaplumbağayı parçalamak için sert bir yüzey arayan bir kartal, *Persler*'in yazarının kel başını bir kayaya benzetince kaplumbağayı salıvermişti Gök'ten; sonuç tabii ki ölümcül olmuştu.

Thukydides en çirkin sahnenin başı gibi görünen kısma devam edecek gibiydi ki, genç Demokrit aniden bana doğru yürüyerek, “Büyük Kral'ın elçisine yol verin!” diye haykırdı ve yol açıldı.

Bereket versin, tahtırevanım sütunlu girişin hemen dışında bekliyordu.

Atina'nın yakılıp yıkılmasından önce inşa edilmiş bir ev kiralayabilecek kadar şanslıydım. Zengin Atinalılar tarafından bugünlerde yapılan evlerden daha gösterişli olmasa da daha rahat olduğunu kolaylıkla söyleyebilirim. İddialı mimarlar için hiçbir şey kendi doğup büyüdükları şehrin yakılıp yıkılması kadar güçlü bir ilham kaynağı olamaz. Sart şehri büyük yangından sonra Krezus zamanında olduğundan çok daha mükemmeldir. Eski Atina'yı görmeme –ve yeni Atina'yı da göremeyecek olmama– rağmen özel mülklerin hâlâ kerpiç tuğlalardan yapıldığı, sokakların çok nadir olarak düz olduğu ve asla geniş olmadığı –Odeon gibi– kamu binalarının iğreti olsa da görkemli olduğu anlatılmaktadır.

Şu anda inşaatın büyük bölümü, şehrin sadece büyük kısmının değil, bu binanın da üzerine sarkan –Demokrit'in şiirsel ifadesiyle– aslan renkli bir kaya parçası olan Akropolis üzerinde yapılmaktadır. Sonuç olarak, kışın –şimdi olduğu gibi– günde bir saatten daha az güneş görmekteyiz.

Fakat kayanın da kendi çekiciliği vardır. Demokrit ve ben çoğu zaman orada geziniriz. Ben harabe duvarlara dokunurum. Duvar ustalarının takırtılarını dinlerim. Gerçekten soylu olan herkesin er ya da geç kovulduğu gibi şehirden çıkarılmadan önce Akropolis'te yaşayan görkemli tiranlar ailesini düşünürüm. Son tiran olan kibar Hippias'ı tanırdım. Ben gençken sık sık Sus Sarayı'na gelirdi.

Bugün Akropolis'in en önemli özelliği insanların tapar göründükleri tanrı heykelleriyle dolu evlere ve tapınaklara sahip olmasıdır. “Tapar göründükleri” diyorum çünkü bana göre Atinalılar eski şeylerin formlarını koruma hususunda gösterdikleri muhafazakârlığa rağmen, özlerinde ateistlik taşımakta yahut Yunan kuzenlerimden birinin kısa süre önce pervasızca söylediği gibi, insanı her şeyin ölçüsü olarak

görmektedirler. Sanırım Atinalılar bunun gerçekten doğru olduğuna gönülden inanmaktadır. Sonuçta, paradoksal da olsa, hurafelere nadiren inanırlar ve kutsal şeylere saygısızlık yaptıklarını düşündükleri insanları katı şekilde cezalandırırlar.

İki

Demokrit, önceki gün akşam yemeğinde söylediklerimin bazısına hazır değildi. Yunan savaşlarının gerçek hikâyesini anlatmamı istemekle kalmamış, daha da önemlisi, Hindistan, Kathay ve doğuda –ve doğunun doğusunda– karşılaştığım bilge insanlarla ilgili anılarımı kaydetmemi de istemişti. Hatırladığım her şeyi yazmayı teklif etmişti. Akşam yemeğindeki konuklarım da aynı şekilde istekliydi. Fakat bana göre sadece kibar olmaya çalışıyorlardı.

Şimdi evin avlusunda oturuyoruz. Bu saatte burası güneş alır. Hava serin ama soğuk değil, güneşin sıcaklığını yüzümde hissedebiliyorum. Oldukça rahatım, zira Pers giysileri içindeyim. Yüzüm dışında bütün vücudum örtülü. Hareketsiz ellerim bile kol ağızlarıyla örtülü. Pek tabii ki –Yunanlar her zaman rahatsız eden bir giysi– pantolon (tarzı bir şey) giyiyorum.

Bizim sadelik kavramımız, en mutlu saatlerini çıplak gençlerin oyunlarını seyrederek geçiren Yunanları çok şaşırtır. Körlük beni sadece hoyratça oyun oynayan Atinalı gençlerin değil, aynı zamanda onları seyreden şehvet düşkünü adamların görüntüsünden de mahrum kılmakta. Gelgelelim Atinalılar, sıra kadınlarına gelince oldukça sadedir. Burada

kadınlar aynen Pers kadınlar gibi baştan ayağa örtünür; tek fark boyasız ve süssüz olmalarıdır.

Yunanca söyleyip yazdırıyorum; çünkü İyonya Yunanca'sını her zaman kolaylıkla konuşmuşumdur. Annem Lais, Abderalı bir Yunan'dır. Demokrit'in büyük büyükbabası Megakreon'un kızlarından biridir. Megakreon zengin gümüş madenlerinin sahibi ve sen de onun soyundan bir erkek olduğundan benden çok daha zenginsin. Evet, bunu da yaz. Sen de bu hikâyenin bir parçasısın, genç olsan ve pek dikkat çekmesen de... Her neyse, hatıralarımı canlandırdın.

Önceki gece meşale taşıyıcı Kallias'a ve sofist Anaksagoras'a bir yemek verdim. Demokrit günün pek çok saatini Anaksagoras'la konuşarak geçirir. Bu eğitim olarak bilinmektedir. Benim zamanımda, ülkemde eğitim, kutsal metinleri ezberlemek, matematik çalışmak, müzik icra etmek ve okçuluk anlamına geliyordu.

"Ata binmek, yayı germek ve doğruyu söylemek." İşte Pers eğitimi kısaca bu şekilde ifade edilebilir. Demokrit bana Yunan eğitiminin de –doğruyu söylemek dışında– aşağı yukarı aynı olduğunu hatırlatıyor. Bir başka kör adam olan İyonyalı Homeros'u ezbere biliyor. Bu doğru olabilir; fakat son yıllarda geleneksel eğitim metotları kendilerine sofist adını veren yeni bir sınıf insan tarafından terk edilmiştir; Demokrit'e kalırsa tamamlanmıştır. Teoride sofist, bir veya birkaç sanat dalında beceri sahibidir. Uygulamada yerel sofistlerin birçoğunun öyle büyük bir yeterliliği yoktur. Onlar sadece kelimelerle iyi oynarlar; tam olarak neyi öğretmek istediklerini saptamak zordur; zira para dışında her şeyi sorgularlar.

Anaksagoras bunlara en güzel örnektir. Basit bir dille; güzel İyonya Yunanca'sı konuşur. Demokrit bana *Fizik* adlı kitabını okudu. Kitabın çoğunu anlamasam da adamın cüre-

tine şaşmamak elde değil. Bütün her şeyi görünür dünyanın yakından incelenmesi yoluyla açıklamaya çalışmış. Görünür olanı tanımlarken onu takip edebiliyorum; fakat sıra görünmeyene geldiğinde beni kaybeder. Ona göre hiçlik diye bir şey yoktur. Her yerin göremesek bile bir şeyle –örneğin rüzgârla– dolu olduğuna inanır. Doğum ve ölüm hakkında en ilginç (ve ateistçe) görüşleri olan yazarlardan biridir.

“Yunanlar” diye yazmıştır “yanlış bir varoluş ve yokoluş anlayışına sahiptir. Hiçbir şey var ya da yok olmaz; olsa olsa varolan şeylerin karışımı ve ayrışımı söz konusudur. Dolayısıyla doğuştan karışım, yokoluştan da ayrışım olarak söz edilmelidir.” Bu kabul edilebilir. Fakat bu “şeyler” nedir? Onları bir araya getiren ve ayıran şey nedir? Nasıl, ne zaman ve niçin yaratılırlar? Kim tarafından? Bana göre üzerinde uzun uzun düşünölmeye değer bir şey varsa o da yaratılıştır.

Anaksagoras cevap olarak akıl sözcüğünü ortaya atar. “Başlangıçta sonsuz derecede küçük ve sonsuz derecede büyük her şey hareketsizdi. Sonra akıl onları düzene soktu.” Ve bu şeyler (Bunlar *nedir? Nerededir? Nedendir?*) dönmeye başladı.

En büyük şeylerden birisi güneş dediğimiz kızgın kayadır. Anaksagoras daha çok gençken, güneşin bir parçasının er ya da geç kopacağını ve yeryüzüne düşeceğini öngördü. Yirmi yıl önce, haklı olduğu ortaya çıktı. Gerçekten de tüm dünya güneşin bir parçasının gökyüzündeki alevli bir arkandan, Trakya’da Aegospotami’ye düştüğünü gördü. Bu ateş parçası soğuduğunda kahverengi bir kaya parçasından başka bir şey olmadığı göröldü. Anaksagoras bir gecede ünlü oldu. Bugün, kitabı her yerde okunmaktadır. Agora’da ikinci el bir nüshasını bir dirheme satın alabilirsiniz.

Perikles Anaksagoras’ı Atina’ya davet etti ve ona kendisini ve ailesini geçindirecek küçük bir aylık bağladı. Muhaf

zakârların ondan en az Perikles'ten olduğu kadar nefret ettiğini söylememe gerek yok sanırım. Ne zaman Perikles'i politik olarak yıpratmak isteseler, dostu Anaksagoras'ı dinsizlik, kutsal şeylere saygısızlık ve alışılmış diğerk saçmalıklarla suçlarlar. Hayır bu hiç de saçmalık değil! Zira Anaksagoras da diğerk bütün Yunanlar kadar ateist olmakla beraber diğerklerinin aksine ikiyüzlü değildir. O ciddi bir insan. Evrenin doğası hakkında derin düşünceleri var, tabii ki eğer Bilge Tanrı'dan haberiniz yoksa, gerçekten de derin düşünmeniz gerekir; zira aksi takdirde hiçbir şeyin anlam ifade etmesi söz konusu değildir.

Anaksagoras elli yaşlarında, Klazomenai isimli bir kasabadan İyonyalı bir Yunan. Kısa ve şişman biri, en azından Demokrit'in bana anlattığı kadarıyla. Zengin bir aileden geliyor. Babası öldüğünde ailesinin servetini çekip çevirmeyi ve de devlet işinde görev almayı reddetmişti, sadece doğal dünyayla ilgileniyordu. Sonunda tüm servetini uzak akrabalarına bırakıp evi terk etti. Doğup büyüdüğü yerin kendisini ilgilendirip ilgilendirmedığı sorulduğunda Anaksagoras, "Ah, evet! Öz yurdum beni çok ilgilendiriyor" dedi ve gökyüzünü işaret etti. Yunanların bu karakteristik davranışı nedeniyle onu mazur görüyorum. Onlar çalım satmayı pek severler.

Salamura değil de taze balık yediğimiz ilk masada, Anaksagoras benim Herodot'un hikâyeleri hakkındaki tepkimi öğrenmek istedi. Ona defalarca cevap vermeye çalıştım ama yaşlı Kallias'ı bir türlü susturamadım. Kallias'ı hoş görmeliyim; zira görünmez barış antlaşmamız Atinalılara hiç de hoş gelmiyor. Aslında antlaşmamızın bir gün büsbütün reddedilme tehlikesi var. O zaman görevimin sürdüğünü ve ölümüne mahkûm edilmediğimi varsayarsak başka bir yere göçmek zorunda kalmam da olası, Yunanlar elçilere pek değer ver-

mez. Bu arada antlaşmanın diğer yazarı Kallias benim koruyucum olur.

Kallias bir defa daha Marathon savaşını anlattı. Bu olayın Yunan versiyonlarından artık bıktım. Kallias'ın Herkül cesaretiyle dövüştüğünü söylemeye sanırım gerek yok. "Buna mecbur değildim. Yani biliyorsunuz benim meşale taşıyıcılığım aileden gelir. Büyük Tanrı Demeter'in sırlarına hizmet ediyorum. Eleusis'te. Fakat siz bütün bunları biliyorsunuz, öyle değil mi?"

"Tabii ki Kallias. Bu yönümüz ortak, hatırlasana, ben de aileden meşale taşıyıcıyım."

"Sen de mi?" Kallias bu son bilgiyi hatırlayamadı. "Ah tabii! Ateşe tapma olayı. Evet, bütün bunlar oldukça ilginç. Bu törenlerinizden birini seyretmemize izin vermelisin. Oldukça seyirlik olduğu söyleniyor. Özellikle de başpapazın ateşi yuttuğu sahne. Bu sizsiniz, değil mi?"

"Evet." Artık Yunanlara Zerdüştilerle Mecusiler arasındaki farkı anlatmakta sakınca görmüyorum. "Fakat biz ateş yemeyiz. Ona yüz tutarız. Ateş bizimle Bilge Tanrı arasında elçidir. Ateş ayrıca bize –eğer Anaksagoras'ın teorisi doğruysa, sanki gerçek güneş gibi– erimiş metalden bir denizden geçeceğimiz yargı gününü hatırlatır."

"Peki sonra ne olur?" Kallias atadan rahip olmakla beraber batıl inançlara sahiptir. Ben bunu oldukça garip buluyorum. Sülaleden gelme rahipler ateizme yatkın olur. Çok ama çok bilmişler.

Ona geleneksel biçimde cevap verdim: "Eğer Hakikat'e tapıp, Batıl'ı reddettiysen kaynayan metali hissetmeyeceksin..."

"Anlıyorum." Kallias'ın zihni sanki tehlike içindeki bir kuş gibi oraya buraya gidip geliyor. "Bizde de buna benzer bir şey var. Neyse, bu günlerden birinde sizi ateş yerken sey-

retmek istiyorum. Tabii ki, bu iyiliğinize karşılık veremem. Bilirsiniz, bizim öğretilerimiz çok derindir. Onlar hakkında size hiçbir şey söyleyemem. Yalnız diyebilirim ki, alınyazını tamamen yaşadığında yeniden doğacaksın. Eğer tam anlamıyla yaşarsan. Ve öldüğünde, kaçınabileceksin...” Kallias durdu; kuş bir okun üzerine konmuştu. “Her neyse, bu üzerimde gördüğün rahip elbiselerini giymek zorunda olsam bile o gün Marathon’da savaştım. Tabii ki sen onları görmezsin. Fakat rahip de olsam, o gün payıma düşen sayıda Pers öldürdüm.”

“Ve bir çukurda altın buldun.” Anaksagoras da Kallias’ı en az benim kadar tahammül edilmez buluyor. Ayrıca benim aksime ona katlanmak zorunda değil.

“Bu hikâye anlatıla anlatıla çok fazla bozulmuş.” Kallias birden ciddileşti. “Tesadüfen, başıma doladığım bu sargıdan dolayı beni bir tür general ya da kral zanneden birini esir aldım. O sadece Persçe ben de sadece Yunanca bildiğimizden, meseleyi çözümüme şansımız yoktu. Ona bir meşale taşıyıcı olmaktan başka önemi olmayan biri olduğumu söyleyemedim. Ayrıca on yedi ya da on sekiz yaşlarında olduğumdan önemli biri olmadığımı anlamış olması gerekirdi; ama anlamadı. Bana bu altın dolu sandığı sakladığı nehir yatağını –*çukuru değil*– gösterdi. Tabii ki onu aldım. Savaş ganimeti.”

“Peki sahibine ne oldu?” Atina’daki herkes gibi Anaksagoras da Kallias’ın Pers adamı hemen öldürdüğünü biliyordu. Sonra, altın dolu sandık sayesinde şaraba, yağa ve gemiciliğe yatırım yapabilirdi. Bugün Atina’daki en zengin adam. Herkesin kıskandığı bir insan. Fakat zaten Atina’daki herkes her şeyi kıskanır; kıskanılacak hiçbir şeyin yokluğunu bile.

Kallias kolayca, “Tabii ki onu salıverdim” diye bir yalan uydurdu. Gıyabında herkes ondan çukur zengini diye söz eder. “Altın fidye neticesiydi. Bu da savaşta normal şeyler-

dendir. Persler ve Yunanlar arasında her gün olur veya olurdu böyle şeyler. Şimdi sayemizde, Cyrus Spitama, hepsi bitti. Tüm dünya bana ve size sonsuz teşekkür borçlu.”

“Bir ya da iki yıllık bir şükran beni oldukça mutlu eder.”

İlk masalar kaldırılıp ikinci masalar kurulurken aramıza Elpinice katıldı. O istediği zaman erkeklerle yemek yiyen tek Atinalı kadındır. Kendisi zengin Kallias'ın karısı ve haşmetli Cimon'un kız kardeşi –aslında kız kardeşi ve eski karısı– olduğundan imtiyazlıydı.

Kallias'la evlenmeden önce o ve erkek kardeşi, tüm Atinalıları hayrete düşürecek şekilde karı koca hayatı yaşıyordu. Büyük bir ailenin, kız ve erkek kardeşlerin evlenmesiyle daha da büyüdüğünü anlayamaması Yunanların geri kalmışlığının en önemli göstergesi. Her şeyden önce her biri aynı bütünün bir parçası. İkisini evlilikle birleştirdiğinizde her biri iki misli daha güçlü hâle gelir.

Gerçekte muhafazakâr kanadı, Cimon'un değil, Elpinice'nin yönettiği söylenir. Kadın şu günlerde, yeğeni Thukydides'le birlikte, muazzam bir nüfuz sahibi. Herkes onu takdir ediyor ve ondan korkuyor. Arkadaşlığı ve sohbeti iyidir. Bir erkek kadar uzun boylu olan Epinice'nin bozulmuş bir güzelliği var. Tabii ki bana bu bilgileri veren, saçında bir tek ak olan herhangi birini mezar kaçkını olarak gören, on sekizindeki Demokrit'tir. Sert Dorlu aksanından nefret ettiğim kadar çok sevdiğim yumuşak Dor aksanıyla konuşur. Fakat ben Yunanca'mı İyonyalı annemden öğrendim.

“Biliyorum ben bir skandal konusuyum. Fakat ne yapabilirim? Bundan kurtulamıyorum. Erkeklerle yemek yerim. Yalnız başıma, utanmadan. Miletli bir dost gibi sadece müziksever değilim.” Buralarda alımlı fahişelere “dost” ismi takılır.

Kadınların Yunan şehirlerinde çok az hakları olmakla beraber barbarca sapkınlıklar da vardır. Anadolu'daki İyon-

yalı Yunan şehirlerinden birindeki oyunlara ilk defa katıldığında gördüklerim beni müthiş derecede şaşırttı. Genç, evlenmemiş kızlar ileride kocaları olabilecek erkekleri çıplak olarak incelemeye teşvik edilirken; yasal eşlere alternatif olabilecek bir erkeği seyretmesinin sakıncalı olabileceği şeklindeki makul bir nedenle evli kadınların bu manzarayı izlemesi yasaklanmıştı. Muhafazakâr Atina'da evli kadınların ve bakire kızların oyunlara katılmak şöyle dursun evlerinden çıkmasına dahi nadiren izin verilirdi. Tabii ki Elpinice bu kuralın dışındaydı.

Bu ünlü kadının kendisini –bir erkek gibi– bir minderin üzerine attığını işitebiliyordum. Oysa Yunan hanımlar erkeklerle beraber yemek yedikleri bu nadir durumlarda sade bir şekilde bir sandalyeye ya da tabureye otururlardı. Ne var ki, Elpinice âdetlere pek aldırılmaz. O istediğini yapar, kimse de şikâyet etmeye cüret edemez. Tabii yüzüne karşı. Cimon'un kız kardeşi, Kallias'ın karısı, Thukydides'in teyzesi olarak Atina'daki en büyük kadındır. Çoğu zaman patavatsızdır ve Kallias'ı küçümsediğini saklama gereği duymaz; Kallias ise onu aşırı derecede takdir eder, ona adeta tapar.

Kallias'ın aptal olup olmadığına karar vermekte zorlanıyorum. Kendimde bir çukurda bulunan bir hazineyle veya onsuz servet sahibi olmanın da zekâ gerektireceğini söyleme cüretini buluyorum. Ne var ki, ticari meselelerdeki kurnazlığı hayatın diğer alanlarındaki budalalığıyla gölgelenmektedir. Kuzeni asil, dürüst, fedakâr devlet adamı Aristides sefalet içinde yaşarken, Kallias'ın ona ve ailesine yardımda bulunmaması çok eleştiri almıştı.

Kallias cimrilikle ün yaptığının farkına vardığında Aristides'e, meclise Kallias'tan para almayı defalarca reddettiğini söylemesi için yalvardı. Soylu Aristides meclise Kallias'ın söylemesini istediği şeyleri tamı tamına söyledi. Kallias ona

sadece teşekkür etmekle kaldı. Sonuçta Kallias artık hem pinti hem de ikiyüzlü olarak biliniyor. Aristides dürüst sayılıyor. Neden olduğunu bilmiyorum. Bu şehir ve politik geçmiş hakkında büyük bilgi eksiklerim var.

Geçen akşam bu eksikliklerden biri Elpinice tarafından tamamlandı. Bu sabahın erken saatlerinde bir oğlu olmuştu. O çok mutluymuş. Belli bir vurguyla söylenen “O” zamiri her zaman dost Aspasia veya âşığı General Perikles anlamına gelir.

Muhafazakâr Kallias çok şaşırılmıştı. “O zaman çocuk, köle pazarında satılacak. Yasa bu.”

“Yasa bu değil” dedi Anaksagoras. “Çocuk hürdür; çünkü anne ve babası hür.”

“Perikles’in meclisten geçmesini sağladığı bu yeni yasaya göre değil. Yasa açık. Eğer annen yabancıysa veya baban yabancıysa... yani Atinalı...” Kallias’ın kafası karışmıştı.

Anaksagoras onu düzeltti. “Atina vatandaşı olmak için hem anne hem de baba Atinalı olmalıdır. Aspasia doğuştan Miletli olduğundan Perikles’ten olma oğlu vatandaş olamaz, resmi görev de alamaz. Fakat annesi –veya biz diğer yabancılar– olmadığı gibi o da köle değildir.”

Elpinice konuyla ilgili olarak, “Sen haklısın. Kallias yanlış biliyor” diye heyecanla tepki verdi. Bana Kserkses’in annesi, Yaşlı Kraliçe Atossa’yı hatırlatıyor.

“Öyle bile olsa yasayı meclisten geçirenin Perikles olmasından zevk duyuyorum. Şimdi kendi yasası, kendi oğlunu vatandaşlıktan sonsuza kadar çıkaracak.”

“Fakat Perikles’in başka oğulları da var; meşru eşinden.” Kallias’ın en büyük oğlunun karısının yıllar önce Perikles’le evlenmek için kocasını terk etmesi ve böylece bir yerine iki aileyi birden yıkması onu hâlâ derinden yaralamakta ve o bu duruma fena hâlde içerlemektedir.

“Kötü yasalar kendilerini yapanları tuzağa düşürmek için yapılırlar” dedi sanki bildik bir atasözünden alıntı yapıyor-muşçasına.

“Bunu Solon mu söyledi?” diye sordum. Solon efsanevi bir bilgedir ve Atinalılar ondan sık sık alıntı yapar.

“Hayır” dedi Elpinice, “ben söyledim. Kendimden alıntı yapmayı severim. Pek mütevazı değilim. Şimdi, akşamki ziyafetimizin kralı kim olacak?”

İkinci masalar kaldırılır kaldırılmaz, topluluğun kendisine lider seçmesi bir Atina âdetidir. Bu lider önce şaraba ne kadar su karıştırılacağına –çok az su hafifmeşrep bir gece anlamına gelir– ve ikinci olarak da nelerden konuşulacağına karar verir. Sonra kral şöyle ya da böyle tartışmayı yönlendirir.

Elpinice’yi seçtik kraliçe olarak. Şaraba bire üç oranında su karıştırmamızı emretti. Çok ciddi bir tartışma oldu. Çok ciddi diyorum çünkü sadece astronomi icrasını değil, gök ve yıldızların, güneşin ve ayın, yaratılışın doğasıyla ilgili her türlü fikir yürütmeyi yasaklayan yerel bir yasa var; yasalara ne kadar çok değer verilmiş!...

Eski din, en büyük göksel şekillerin, isimleri sırasıyla Apollon ve Diana olan tanrılar olduğunu kabul eder. Anak-sagoras Güneş ve Ay’ın yalnızca göklerde dönen iki alevli taş olduğunu öne sürdüğünde kutsal sayılan şeylere saygısızlıkla suçlanma riskini göze alıyor demektir. Atinalıların en hayat dolusunun bile bu tür meselelere kafa yordüğünü söylemeye gerek yok. Fakat bir düşmanın toplantıda sizi kutsal şeylere saygısızlıkla suçlayabilir. Bu tehlike her zaman mevcut ve eğer o hafta popüler değilseniz ölüm cezasına çarptırılabilirsiniz. Atinalılar beni sürekli şaşırtıyor.

Tehlikeli konulara dalmadan önce Elpinice tarafından Herodot’un Odeon’daki performansı hakkında soru yağmu-

runa tutuldum. Büyük Kral Kserkses'in Yunanlara karşı yürüttüğü politikayı savunmamaya özen gösterdim; nasıl savunabilirdim ki? Fakat Herodot'un Kraliçe Anamıza attığı iftiraları dehşetle dinlediğimi belirttim. Amestris, Herodot'un dinleyicileri için icat ettiği kana susamış şirret kadına hiç de benzemez. Birkaç Pers genci diri diri gömdürdüğünü söylediğinde dinleyiciler zevkle ürperdi. Fakat gerçek hikâye oldukça farklı. Kserkses öldürüldükten sonra belli aileler isyana kalkıştı. Düzen tekrar sağlandığında bu ailelerin oğulları normal şekilde idam edildi. Mecusi töresi ölünün doğa güçlerine terk edilmesini gerektirir. İyi bir Zerdüştü olan Amestris, Mecusilere karşı çıktı ve gençlerin gömülmesini emretti. Bu kasıtlı bir siyasi tavidir ve bir defa daha Zerdüştilerin şeytana tapanlara karşı kazandığı zaferi gösteriyordu.

Onlara Amestris'in kocası Büyük Kral'a olan bağlılığından, öldürülüşü sırasındaki kahramanca davranışından, ikinci oğlunu tahta çıkarmada gösterdiği müthiş zekâdan söz ettim.

Elpinice iç çekti. "Pers bir kadın olmalıymışım. Atina'da düpedüz heder oluyorum."

Kallias şoke olmuştu. "Olabilirdiğince özgürsün. Pers ülkesinde bir kadının minderde oturmasına, erkeklerle kadeh tokuşturmasına ve kutsal şeylere saygısızlıktan söz etmesine izin verilmediğinden eminim. Büyük ihtimalle bir haremde tıklıp kalırdın."

"Hiç de değil Neydi ismi? Halikarnaslı Artemis miydi? İşte onun gibi ordular yönetiyor olurdum." Elpinice bana döndü ve "Herodot'a bir cevap hazırlamalısın" dedi.

"Evet" dedi Kallias "bize gezilerini anlat. Gördüğün Doğu memleketlerini, ticaret yollarını... Bu gerçekten faydalı olabilir: Yani bir insan Hindistan'a veya Kathay'a nasıl gidebilir?"

“Fakat ticaret yollarından daha önemlisi yaratılışla ilgili olarak karşılaştığınız fikirler!” Anaksagoras’ın ticaret ve politikadan nefreti onu diğer Yunanlardan ayırır. “Ayrıca büyükbabanız Zerdüş’tün mesajını da yazıya geçirmelisiniz. Bütün hayatım boyunca Zerdüş hakkında çok şey işittim; fakat hiç kimse bana onun kim olduğunu veya evrenin doğası hakkında gerçekten ne düşündüğünü açıklamadı.”

Yaptığımız ciddi tartışmanın kayıt işini Demokrit’e bırakıyorum. Kallias’ın sezgilerinin güçlü olduğuna dikkat ediyorum; bütün tanrılara inandığını söylüyor. Başka türlü Olympia’daki atlı araba yarışını nasıl üç kere üst üste kazanabilirdi? Demek ki O Eleusis’teki Demeter’in sırlarının meşale taşıyıcısı.

Elpinice şüphecidir. Kanıtı sever. Bu iyi hazırlanmış bir sav anlamına gelir. Yunanlar için önemli olan tek kanıt sözcüklerdir. Onlar akla ziyan şeyleri mantıklı kılmakta uzmandır.

Anaksagoras her zaman olduğu gibi mütevazıydı; “sadece meraklı bir insan” gibi konuşur. Gök’ten düşen bu taş güneşin doğası hakkındaki teorisini ispatlamasına rağmen, her zaman olduğundan daha mütevazıdır; zira daha öğrenilecek çok şey vardır.

Demokrit ona şu meşhur şeylerini sordu: Her zaman her yerde olan ve görülmeyen şeyleri.

“Hiçbir şey” dedi Anaksagoras Elpinice’nin oldukça seyretilmiş şarabından üçüncü kadehini içtikten sonra, “ne yaratılır ne de yok edilir. Her şey varolan bir şeyle bir karışım ve ayrışım içindedir.”

“Fakat” dedim, “o zaman her şey hiçbir şeydir ve hiçbir varlığı yoktur.”

“Hiçbir şey sözcüğünün faydası yoktur. O zaman her şeyi deneyelim. Her şeyi, varolan her şeyi içine alan sonsuz sayıda küçük tohumlar olarak düşün. Dolayısıyla her şey başka her şeydir.”

“Buna inanmak, kızı ilkbahar ve yazı da alarak Hades’e gittikten sonra kutsal Demeter’in duyduğu öfkeden çok daha zordur” dedi Kallias, “*gözlemlenebilir* bir olay.” Kallias sonra Eleusis’in sırlarına vakıf yüce bir rahip edasıyla bir dua mırıldandı.

“Ben karşılaştırma yapmadım, Kallias” dedi Anaksagoras her zamanki gibi ölçülü biçimde. “Fakat sen bir tencere mercimeğin içinde hiç saç olmadığını kabul edeceksin.”

“En azından olmadığını ümit ederiz” dedi Elpinice.

“Yahut tırnak kırıntıları? Ya da kemik parçaları?”

“Karıma katılıyorum. Yani bu şeylerden hiçbir mercimeklerle karışmaz.”

“Güzel. Ben de katılıyorum buna. Ayrıca bir mercimek tanesini ne kadar yakından izlersek izleyelim, taneden başka bir şey bulamayacağımız konusunda da hemfikiriz değil mi? Yani içinde ne saç, ne kemik, ne kan, ne de deri vardır.”

“Kesinlikle yoktur. Şahsen ben hiçbir bakliyatı sevmem.”

“Bunun nedeni Kallias’ın tam bir Pisagorcudur” dedi Elpinice. Pisagor mezhep üyelerine bakliyat yemelerini yasakladı; zira ona göre bunlar göç etmiş insan ruhlarını barındırır. Bu her nasılsa Pisagor tarafından benimsenmiş bir Hindu inanışıdır.

“Hayır; çünkü ben mide gazlarının kurbanıyım” dedi Kallias bunu gülünç bularak.

Anaksagoras son noktayı koydu. “Mercimekten başka hiçbir şey yemeyen ve görünmez sudan başka bir şey içmeyen bir insanın saç, tırnakları çıkacak, kemikleri, kasları gelişecek, damarları kan dolacaktır. Dolayısıyla insan bedenini oluşturan tüm parçalar bir şekildemercimek tanesinde mevcuttur.”

Demokrit partinin bundan sonraki eğlenceli ve öğretici kısmını kendi için kaydedecek.

İlk olarak Kallias ve Elpinice ayrıldı. Sonra Anaksagoras sedirime yaklaştı “Sizi bir süre ziyaret edemeyebilirim. Bunu anlayışla karşılayacağınızı biliyorum” dedi.

“Medcilik?” Bu, Atinalıların Persleri ve kardeş ırkları olan Medleri himaye eden Yunanlara verdiği isimdir.

“Evet.”

Endişeden ziyade öfkeden çıldırıyordum. “Bu insanlar bu konuda hiç de makul düşünmüyorlar. Eğer Büyük Kral barış istemeseydi, ben burada, Atina’da, elçi olarak bulunmazdım. O zaman beni askeri vali olarak görürdünüz.” Bu delilikten başka bir şey değildi; şarabın etkisi olsa gerek.

“Perikles oldukça sevilen biri. Ben onun arkadaşıyım. Ay- rıca bir zamanlar Büyük Kral’ın egemenliği altında bulunan bir şehirdenim. Bu nedenle er ya da geç Medseverlikle suçla- nacağım. Perikles için, bunun geç olacağını umut ederim.” Anaksagoras çok genç biri olarak Marathon’da bizim tarafı- mızda savaştı. Hiçbirimiz onun hayatının bu bölümüne atıf- ta bulunmadık. Benim aksime, politikayla hiç ilgisi yoktur. Bu nedenle, muhafazakârlar tarafından General Perikles’e darbe vurma aracı olarak kullanılmaya mahkûmdur.

“Umarız ki bu suçlamaya hiç maruz kalmazsın” dedim. “Seni suçlu bulurlarsa idama mahkûm ederler.”

Anaksagoras hafif bir iç geçirdi, belki de bir gülüştü bu. “Hades’e iniş” dedi, “nereden ve ne zaman başlarsan başla ay- nıdır.”

Sonra Yunan sorularının en acımasızını sordum; bu soru ilk defa Perslerin kalın kafalı yazarı tarafından ifade edil- miş. “Bir insan için hiç doğmamış olmak daha iyi değil mi- dir?”

“Kesinlikle hayır!” Cevap kesindi. “Sadece gökyüzünü in- celeyebilmek bile hayatta olmak için yeterli sebeptir.”

“Ne yazık ki, gökyüzünü göremiyorum?”

“O zaman müzik dinle!” Anaksagoras sürekli konunun etrafında dolaşıyor. “Her neyse Perikles Euboea İsyanı’nın arkasında Spartalıların olduğuna kanaat getirmiş. Dolayısıyla bu mevsim düşman Sparta, Persler değil.” Anaksagoras sesini iyice alçalttı, adeta fısıldaarak, “Generale buraya akşam yemeğine geldiğimi söylediğimde sizden özür dilememi istedi. Sizi bir süre misafir etmek istiyor. Fakat sürekli gözetim altında” dedi.

“İşte Atina usul   zg rl k!”

“Fakat daha kötü şehirler de var, Cyrus Spitama.”

Anaksagoras ayrılırken ben sordum: “Peki bu sonsuz dercede küçük madde, aklı tarafından harekete geçirilmeden önce neredeydi?”

“Her yerde.”

“Bu gerçek cevap değil.”

“Belki gerçek soru da yok ortada.”

Güldüm. “Bana Doğu’da karşılaştığım bilge bir adamı hatırlatıyorsun. Bu dünyanın başlangıcını sorduğumda bana mantıksız bir cevap verdi. Ona cevabının anlamsız olduğunu söylediğimde ‘imkânsız soruların imkânsız cevapları olur’ demişti.”

“Akıllı adammış” dedi Anaksagoras, inanmayarak.

“Peki ama bu akıl, yaratılışı *neden* harekete geçirdi?”

“   nk  bu aklın doğasıdır.”

“Bu ispat edilebilir mi?”

“Güneşin ateş alacak kadar hızla dönen bir taş olduğu ispat edilmiştir. Güneş bir noktada hareketsiz kalmış olmalı; yahut bir parçası yeryüzüne düştüğü zaman olduğu gibi şimdiye kadar s nmeliydi.”

“O zaman bütün bu tohumları harekete geçiren aklın, peygamberi Zerdüşt olan Bilge Tanrı’nın aklı olduğunu neden kabul etmiyorsun benim gibi?”

“Bana Bilge Tanrı ve büyükbabana söyledikleri hakkında daha çok şey anlatmalısın. Belki de Bilge Tanrı akıldır. Kim bilir? Ben bilmiyorum. Beni bilgilendirmelisin.”

Anaksagoras’ı uzlaşılabilir buluyorum. Çoğu sofistler gibi kendini ileri sürmüyor. Akrabam Protagoras’ı düşünüyorum. Gençler kendilerine ahlâk denen bir şey öğretmesi için ona para veriyor. Diğer sofistlere göre o, Yunan dünyasında ki en zengin sofisttir, kim bilebilir?

Yıllar önce Protagoras’a Abdera’da rastladım. Bir gün odun teslimi için büyükbabamın evine geldi. Genç, alımlı ve kıvrak zekâlıydı. Sonraları her nasılsa eğitim gördü. Zengin bir adam olmakla birlikte büyükbabamın ona yardımında bulunduğunu sanmıyorum. Protagoras birkaç yıldır Atina’da değil. Atinalılara göre zengin, aylak, dine karşı saygısız gençlerle dolu bir şehir olan Korint’te ders verdiği söyleniyor. Demokrit akrabamızı takdir ediyor; bana birçok kitabından birisini okumamı teklif etti. Bu zevki reddettim. Öte yandan onunla yeniden karşılaşmaktan şikâyetçi de olmam. Protagoras, Perikles’in bir başka gözdesidir.

General Perikles’le yönetim merkezinde yapılan kısa bir genel toplantı dışında, ona hiç rastlamadım. Fakat geçen gece Anaksagoras’ın da söylediği gibi, Perikles sürekli gözetim altındaymış. Fiilen Atina’nın hâkimi olmasına rağmen mecliste Medcilik ve ateizmle –ve hatta siyasi danışmanı Ephialtes’i öldürmekle– suçlanabilir.

Demokrit bu büyük adamı sıkıcı buluyor. Öte yandan Aspasia’ya hayran. Son zamanlarda Miletli yarım düzine çekici kızın sürekli kaldığı evine sık sık gider oldu.

Demokrit söylediklerimi yazmaya başlayalı beri, genç bir adamın toplumdaki ideal davranışları konusundaki görüşlerimi belirtmiyorum. İlerlemiş yaşına –şu an yirmi beşinde– ve bu yakınlarda anne olmasına rağmen Aspasia’nın hâlâ çe-

kici olduğu konusunda beni temin ediyor. Aynı zamanda korkusuzmuş, bu iyi bir şey; zira bu kargaşa şehrinde korkulacak çok şey var; özellikle de bir erkeğin metresi olan bir *metikten* –yabancılar için kullanılan yerel bir sözcük– eski aristokrasi ve çok sayıda çanak yalayıcısı nefret eder. Ayrıca çevresi tanrılara inanmayan birçok parlak erkeklerle sarılıdır.

Bu aralar çılgın bir kâhin Aspasia'yı kutsal şeylere saygısızlıkla suçlamakla tehdit ediyor. Eğer bunu yaparsa gerçekten tehlikeye girebilir. Fakat Demokrit'e göre kâhinin adı anıldığında gülüp geçiyormuş. Şarabını yudumluyor; müzisyenlere talimat veriyor; hikâyecileri dinliyor; Perikles ve yeni öğrencileriyle birlikte vakit geçiriyormuş.

Başlangıçta ateş vardı. Bütün yaratıklar alev içindeymiş gibi görünüyordu. Kutsal *haoma*'yı içtik ve dünya sunak taşı üzerinde parlayan ateş gibi uhrevi ve parlak göründü.

Bu Baktra'daydı ve ben yedi yaşındaydım. Dedem Zerdüşt'ün yanı başında duruyordum. Bir elimde törensel çubuk destesini tutuyor ve... seyreliyordum.

O korkunç gün gözlerimin önüne yeniden gelmeye başladığında kapı vuruldu. Hizmetçi hiçbir zaman evin içinde olmadığından kapının mandalını açmak Demokrit'e düştü. Gelenler sofist Arkhelaus ve talebelerinden biri olan genç bir duvar ustasıydı.

“Tutuklanmış!” Arkhelaus şimdiye kadar karşılaştığım en gür sesli Yunan’dı. Bu ise dünyadaki en gür ses demekti.

“Anaksagoras” dedi genç duvar ustası “kutsal şeylere saygısızlıktan tutuklanmış.”

“Ve de Medcilikten!” diye gürledi Arkhelaus. “Bir şeyler yapmalısın.”

“Fakat” dedim, oldukça sakindim. “Ben Atina’daki bir Medliyim. Meclis’i etkileyebilecek bir şey söyleyebileceğimi zannetmiyorum. Bunun aksi olabilir.”

Ne var ki, Arkhelaos başka türlü düşünüyor. Benim yetkililere giderek barış antlaşması nedeniyle Büyük Kral’ın Yunan dünyası üzerinde hiçbir emel beslemediğini söylememi istiyor. Daha da önemlisi, Atina ve Persler arasında mükemmel bir barış varken Anaksagoras Medcilikten suçlu olamazdı. Bu savunmayı Arkhelaus gibi ben de biraz basit buldum.

“Ne yazık ki” dedim “antlaşma maddelerinin açıktan tartışılmaması antlaşma gereği.”

“Perikles bunu tartışabilir.” Sesi avluda yankılandı.

“Evet, bunu yapabilir” dedim. “Ama yapmayacaktır. Me-sele çok nazik. Ayrıca antlaşma tartışılabilir olsa bile Atinalılar Anaksagoras’ı Medcilikten ya da hoşlarına gitmeyen başka bir şeyden yine de suçlu bulabilir.”

“Oldukça doğru” dedi talebe. Genç duvar ustasının ismi Sokrates. Demokrit’e göre fevkalade çirkin ve aynı ölçüde de zeki biri. Geçen yaz Demokrit’e bir lütuf olarak evin ön duvarını onartmak için onu tutmuştum. O kadar baştan savma bir iş yapmıştı ki, şimdi duvarda buz gibi soğuk rüzgârın ısıklık çaldığı bir düzine çatlak var. Sonunda, ön odayı tamamen terk etmek zorunda kaldım. Sokrates duvarı yeniden yapmayı teklif etti etmesine ama, malasıyla duvara öyle bir dokunuyor ki kerpiçten bina kafamıza yıkılacak diye korkuyorum. Bir zanaatkâr olarak gözünü dakikalarca bir noktaya

diker, özel bir tür ruh dinler. Sokrates'e ruhun neler söylediğini sorduğumda sadece güler ve "Benim cinim bana soru sormayı sever" der.

Bu bana pek de tatmin edici bir ruh gibi gelmedi. Fakat şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, şen ve oynak Sokrates ne bir duvar ustası ne de bir sofist olarak tatmin edici değil.

Arkheleus da muhafazakârların kişisel olarak Perikles'e saldırmaya cesaret edemediğinden kendilerini arkadaşı Anaksagoras'ı suçlayarak tatmin ettikleri konusunda benimle hemfikir. Fakat Medcilik suçlamasının haksız olduğunu meclise söylemem gerektiğini belirttiğinde ona katılmadım.

"Beni niye dinlesinler ki!" diye sordum. "Ayrıca esas suçlama dinsizlik suçlaması ki, bundan gerçekten suçlu. Aynen senin gibi Arkheleus. Ya da benim gibi. Halkın' ve onu suçlayanların gözünde hepimiz suçluyuz. Suçlamayı kim yapmış?"

"Koyun tüccarı Lysikles." Bu isim sanki büyük bir dalga gibi kulaklarıma çarptı. Lysikles Thukydides'e ve muhafazakâr çıkarıcılara hizmet ederek servet toplamaya çalışan bayağı, işini bilen bir adam.

"O zaman her şey açık" dedim. "Thukydides, Anaksagoras'a -ve meclisteki arkadaşı Perikles'e- saldıracak. Perikles, Anaksagoras'ı -ve kendi yönetimini- savunacak."

"Ya sen?"

"Hiçbir şey yapmayacağım." Kesin kararlıyım. "Benim buradaki konumum, en iyimser ifadeyle, oldukça nazik. Muhafazakârlar Perslerle bir başka savaş zamanının geldiğine karar verdiğinde ben idam edileceğim, tabii ki zaman sizin politikacılardan erken davranmazsa." Kendimi acındırır tarzda öksürdüm; sonra öksürmeyi kesemedim. Gerçekten hastayım galiba.

"Siz ölünce ne olur?" diye sordu Sokrates sertçe.

Nefesim kesildi: Ciğerlerim hava dolmadan önce gözlerimin önünde sonsuzluk belirdi. “Bir kere” dedim, “ben Atina’yı terk etmiş olacağım.”

“Bir başka biçimde hayatını sürdüreceğini mi düşünüyorsun?” Genç adam gerçekten benim ya da daha ziyade Zerdüştilerin ne düşündüğünü merak eder görünüyordu.

“Bizler bütün ruhların başlangıçta Bilge Tanrı tarafından yaratıldığına inanırız. Sırası gelince bu ruhlar bir kere, sadece bir kere doğar. Öte yandan Doğu’da bir ruhun doğup öldüğüne, sonra binlerce kez farklı biçimlerde tekrar tekrar doğduğuna inanırlar.”

“Pisagor da aynı görüşe sahipti” dedi Sokrates. “Arkhelaus ve ben Sisam’dayken Pisagor’un en yaşlı talebelerinden birine rastladık. Pisagor’un öğretisini Mısırlılardan aldığını söylemişti.”

“Hayır!” dedim. Kesin konuşuyordum. Neden olduğunu bilmiyorum. Gerçekte Pisagor hakkında hiçbir şey bilmiyorum. “O bunu benim de gezip dolaştığım, İndus Nehri’nin ötesinde yaşayanlardan aldı.”

Arkhelaus sabırsızlanıyordu. “Bu çok ilgi çekici. Fakat bu, dostumuzun tutuklanmış olduğu gerçeğini değiştirmiyor.”

“İnsanların ölüp gideceği gerçeği de değişmiyor” dedi Sokrates soğuk biçimde. “Bedenlerinde oturan akla ne olup olmadığı da büyük ilgi konusu.”

“Ne yapacağız?” Arkhelaus’un gözlerinden yaşlar boşanacak gibi görünüyordu. Gençliğinde Anaksagoras’ın öğrencilerinden biriydi.

“Bu sorunun en son muhatabı benim” dedim. “General Perikles’e git.”

“Gittik. Evinde değil. İdari binada da yok. Aspasia’nın evine de baktık. Orada da değil. Ortadan kaybolmuş.”

Sonunda Arkhelaus'tan kurtuldum. Bu sırada Anaksagoras zindana atılmış; bir sonraki meclis oturumunda Thukydides tarafından yargılanacak. Sanırım kendisini Perikles savunacak.

Sanırım diyorum zira bu sabahın erken saatlerinde Sparta ordusu sınırı geçerek Atina'ya girmiş. General Perikles savaş alanında ordusuyla birlikte. İşte herkesin uzun zamandır tahmin edegeldiği savaş sonunda başlamış oldu.

Atina'nın bozguna uğrayacağından oldukça eminim. Demokrit keyifsiz. Ona savaşı kimin kazanacağını hiç de önemli olmadığını söylüyorum. Hayat devam edecek. Her halükârda Atina'yla Sparta arasında fark yok. Her ikisi de Yunan.

Demokrit, bana ölümden sonra ne olacağını soran arkadaşına anlatamadıklarını sana açıklayacağım. Bedenden sıyrılan ruh, Bilge Tanrı'ya döner. Fakat ruh, önce arınma köprüsünü geçmelidir. Hayattayken Hakikat'i izleyenler güzel düşünce ve mutluluk evine gidecektir. Batıl -yani Bilge Tanrı'nın kötü olan ikiz kardeşi Ahriman'ın yolunu- takip edenler Batıl evine gidecek ve orada her türlü işkenceyi görecektir. Sonunda Bilge Tanrı kötülüğü yok ettiğinden, bütün ruhlar bir olacaktır.

Demokrit, Bilge Tanrı'nın neden ilk önce Ahriman'ı yarattığını bilmek istiyor. Bu dedemin ilk ve son defa cevapladığı güzel bir soru.

Yaratılışı anında Bilge Tanrı ikizine; "Ne düşüncelerimiz, ne hareketlerimiz, ne vicdanlarımız, ne de ruhlarımız uyuşacak" dedi.

Demokrit bunun yeterli bir cevap olmadığını söylüyor. Bense öyle olduğunu söylüyorum. Sen bunun sadece zıtlar hakkında bir ifade olduğunu söylüyorsun. Ben ise olayın bundan daha derin olduğunu söylüyorum. Sen Bilge Tan-

rı'nın kötü kardeşini neden yarattığını açıklamadığını söylüyorsun. Çünkü aynı anda yaratılmışlar. İyi de kim yaratmış? Bu Yunan tarzıyla çok sıkıcısın. Bırak da açıklayayım.

Yaratılış anında sadece sonsuz zaman vardı. Sonra Bilge Tanrı Ahriman'a bir tuzak kurmaya karar verdi. Sonsuz zaman içerisinde uzun egemenlik devrini yaratmaya girişti. İnsanoğlu şu anda, kehribar parçası içerisindeki bir sinek gibi, uzun egemenlik devri içerisinde hapis. Uzun egemenlik devri sonunda Bilge Tanrı ikizini bozguna uğratacak ve tüm karanlık ışık tarafından yok edilecektir.

Demokrit, Bilge Tanrı'nın neden bu kadar sıkıntıya girdiğini öğrenmek istiyor. Neden kötülüğün yaratılmasına rıza göstermişti? Çünkü Demokrit, başka seçeneği yoktu da ondan. Bunun kimin seçimi olduğunu soruyorsun. Ben hayatımı Gosala, Buda, Konfüçyüs ve doğuda ve doğunun doğusundaki daha birçok bilge kişiye yönelttiğim bu sorunun cevabını bulmaya adadım.

Dolayısıyla rahat ol Demokrit! Derin bir hafızam var ve ona dalacağım. Bu cereyanlı odada Sparta ordusunun gelmesini beklerken, başından başlayacak ve bu dünyanın ve de diğer dünyaların yaratılışı hakkında bildiklerimi sana anlatacağım. Kötülüğün neden var olup olmadığını da açıklayacağım.

Büyük Kral Dara Devri

Başlangıçta ateş vardı. Bütün yaratıklar alev içindeymiş gibi görünüyordu. Kutsal *haoma*'yı içtik ve dünya sunak taşı üzerinde parlayan ateş gibi uhrevi ve parlak göründü.

Bu Baktra'daydı ve ben yedi yaşındaydım. Dedem Zerdüşt'ün yanı başında duruyordum. Bir elimde törensel çubuk destesini tutuyor ve Zerdüşt'ün sunağın üzerindeki ateşi yakışını yakından seyrediyordum. Güneş batıp sunağın üzerindeki ateş parladığında Mecusiler Zerdüşt'ün doğrudan Bilge Tanrı Ahuramazda'dan aldığı ilahilerden birini söylemeye başladı. Dedem otuzundayken Bilge Tanrı'dan, kendisine insanın şimdi ve sonsuza kadar arı bir varlığa ulaşması için doğruluğu nasıl yaşayabileceğini göstermesini istemişti. İşte mucize o zaman gerçekleşti.

Bilge Tanrı, Zerdüşt'e göründü. Zerdüşt'e uzun egemenlik devri sona ermeden önce arınabilmesi için tam olarak ne yapması gerektiğini anlattı. Bilge Tanrı Batıl'a kapılmazsak takip etmemiz gereken Hakikat Yolu'nu ateşle aydınlatmış için, Zerdüşt ve gerçek dini izleyenler Kutsal Ateş'i güneş almayan bir yerde yakarlar.

Ateş sunağından yükselen ışığı hâlâ görebiliyorum, kutsal *haoma*'nın içinde bulunduğu altın renkli sıra sıra dizilmiş

kâseleri aydınlatıyordu. Mecusileri Bilge Tanrı'yı yüceltmek için ilahi söylerken işitebiliyordum. Ölüm kuzeyden gelerek aniden yakamıza yapıştığında ilahide ulaştıkları noktayı hâlâ hatırlayabiliyorum.

Dünyanın sonunu tasvir eden satırları okuyorduk. “Bütün insanlar tek ses hâline gelip yüksek sesle Bilge Tanrı'yı övecekler, o da yaratıklarının hayatına son verecek ve artık yapması gereken başka hiçbir iş kalmayacak.”

Haoma etkisini gösterdiği için vücudumun tam olarak ne içinde ne de dışındaydım. Sonuç olarak ne olduğunun tam olarak farkında değilim. *Haoma* kadehini son defa dudaklarına götürdüğünde, dedemin ellerinin karakteristik titreyişini hatırlayabiliyorum. Bu benim için huşu telkin ediciydi. Zerdüşt kime huşu vermezdi ki! Muazzam derecede uzun boylu olduğunu düşünüyordum. Fakat o zamanlar çocuktum. Sonraları öğrendim ki Zerdüşt orta boyluydu ve hafiften şişmandı.

Ateşten yayılan ışıktaki; uzun beyaz sakalının kıvrımlarının altından iplik gibi görüldüğünü hatırlıyorum. Yine aynı şekilde kanının erimiş altın gibi görüldüğü de hatırimda. Evet hatırlıyorum Zerdüşt'ün ateş sunağının yanında öldürülüşünü, dün gibi canlı olarak.

Bu nasıl olmuştu?

Baktra Eyaleti İmparatorluğun kuzeydoğu sınırındadır. Eyalet başşehri Baktra sadece Pers İmparatorluğu ve Hindistan arasında orta noktada değil, aynı zamanda Kuzeyli yağmacı kabileler ve kuzey denizlerine bakan eski medeniyetler arasındadır.

Birkaç haftadır Kuzeyli kabilelerin hareket hâlinde olduğu söylentileri dolaşmakla beraber, Baktra'yı savunmak için hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Halk kendini güvende hissediyordu; zira satrapımız –ya da valimiz– Büyük Kral Dara'nın

babası Hystaspes'ti. Baktralılar Dara'nın babasının şehrine hiçbir kabilenin saldırmaya cesaret edemeyeceğini düşünüyordu. Bu yanlış bir düşünceydi. Hystaspes ve ordusunun büyük bölümü Sus yolundayken Turanlılar şehre sızdı. Yağmalayamadıklarını yakıp yıktılar.

Ateş sunağında, Turanlılar birden yanı başımızda bitene kadar hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Sarı saçları, kırmızı yüzleri ve donuk gözleriyle pek iri adamlardı. Kendilerinden geçmiş olan Mecusiler sonunda onları gördüğünde çılgınlığı bastılar. Kaçmaya çalıştılsa da koyun gibi doğranmaktan kurtulamadılar. *Haoma* kadehleri kırılıp yerlere saçıldığında altın renkli *haoma*, kanın daha koyu altın rengiyle karıştı.

Demokrit, *haoma*'nın ne olduğunu merak ediyor. En ufak bir fikrim yok. Sadece Mecusilerin *haoma* hazırlamalarına izin verilir ve ben de Mecusi değilim. Bütün bildiğim bu kutsal, esinleyici, mistik sıvının Pers ülkesinin yüksek kesimlerinde yetişen ve bana söylendiğine göre sizin ravent diye isimlendirdiğiniz bitkiden yapıldığıdır.

Yıllar boyunca, Zerdüş'tün ölümü hakkında birçok hikâye uydurulmuştur. O eski devalara* yahut kötü tanrılara karşı olduğundan bu karanlık ruhlara tapanlar Bilge Tanrı'nın elçisinin öldürülmesini bu şeytana yüklerler. Bu saçmadır. Bu Kuzeyli sarışın hayvanların tek yaptığı zengin bir şehri yağmalayıp, yakıp yıkmaktır. Zerdüş'tün kim olduğu hakkında hiçbir fikirleri yoktu.

Törenin başında bana gösterilen yerden kıpırdayamadım. Elimde çubuk demetini tutmayı sürdürüyordum. Hâlâ *haoma*'nın verdiği trans hâlinde olduğumu sanıyorum.

* [Sanskrit dilinde "tanrısall"] Hindistan'da Veda döneminde, doğa güçleri ile özdeşleştirilerek kabaca Gök, Hava ve Yer Tanrıları (örn. Varuna, İndra, Soma) olarak gruplanan çok sayıda kutsal gücün ortak adı. (ç.n.; bkz., AnaBritannica)

Zerdüşt'e gelince, o katilleri önemsemedi. Sunağın üzerindeki alevden gözlerini ayırmayarak törene devam etti. Yerimden kıpırdayamamakla birlikte, korkarım artık törenin gerektirdiği gibi ateşe bakamıyordum.

Gözlerimi şaşkınlıkla çevremdeki kıyıma diktim. Yine *baoma* nedeniyle olsa gerek, korkmuyordum. Gerçekte, yakındaki evlerin sarı ateşe bürünmesini olağanüstü güzel buldum. Bu arada Zerdüşt sunağın üzerindeki Kutsal Ateş'i beslemeyi sürdürüyordu. Bunu yaparken beyaz sakallı dudaklar son defa şu ünlü soruları soruyordu:

"Şunu soruyorum sana ey Tanrı, bana gerçek cevabı ver:

Konuştuklarım arasında kim doğru ve kim kötü?

Hangisi? Ben kendim mi kötüyüm, yoksa senin kurtuluşundan beni uzak tutan mı?

Onu nasıl kötü olarak düşünmeyeyim?"

Zerdüşt dizlerinin üzerine çöktü.

Yaklaşık yetmiş yıl boyunca, daha sonra ne olduğunu o kadar sık anlattım ki; bazen kendimi tam anlaşılmamış bir metni sürekli ezbere tekrar eden bir okul çocuğuna benzetirim.

Fakat başka zamanlar, rüyalarda, bu ateşi tekrar görür, dumanı koklar, Turanlı savaşçının birden Zerdüşt'ün boynuna hızla inen baltayı kaldıran güçlü kolunu izlerim. Altın renkli kan köpürüp fışkırdığında, yaşlı adamın dudakları duaya devam ederek kıpırdar ve barbar ona budalaca bir merakla bakar durur. Sonra Zerdüşt sesini yükseltir; söylediği her sözcüğü işitebiliyorum. Zerdüşt genellikle Bilge Tanrı'ya törensel sorular sorar. Fakat şimdi o can çekişen elçisinin di-

liyle konuşur: “Zerdüşt Spitama sonsuz hayatın zevklerini sonsuz zamanın sonuna kadar terk ettiğinden, aynı lütuf ve nimeti bütün Hakikat bağlılarına vereceğim.”

Turanlının baltası bir defa daha indi. Zerdüşt sunağın üzerine doğru düşerken, Bilge Tanrı’nın oğlundan geri kalanı, ateş korlarını, bile bile göğsüne topladı.

Bir Mecusi beni güvenli bir yere götürmeseydi benim de sonum aynı olacaktı. Bereket versin ki, *haoma* içmeye çok geç gelmişti; berrak zihni sayesinde kurtulmuş oldum. Geceyi büyük pazarın duman tüten yıkıntıları arasında beraberce geçirdik. Şafak vaktinden hemen önce barbarlar çekildi, yanlarına yağmalayabildiklerini de alarak tabii. Şehrin kale-si dışındaki her yer harabeye dönmüştü. Biz de annem ve ailemin birkaç üyesiyle birlikte oraya sığınmıştık.

Sonraki birkaç günü çok az hatırlayabiliyorum. Valimiz Hystaspes, şehre geri dönerken yolda birkaç Turanlı yakalamıştı. Annem benden esirler arasında Zerdüşt’ün katilinin olup olmadığına göz atmamı istedi. Bunu yapamadım. Her neyse, bunların hiçbirini tam olarak hatırlayamıyorum. Bu arada uyanıklıkla rüya arasında yarı bir dünyadaydım, ben buna *haoma* hâli diyorum. Turanlı esirlerin şehir kapısının harabeleri dışında sivri kazıklara oturtulmasını seyrettiğimi hatırlıyorum.

Birkaç hafta sonra Hystaspes kişisel olarak beni ve annemi bizzat alarak Sus’taki imparatorluk sarayına götürdü. Orada pek hoş karşılandığımızı söyleyemem. Eğer Hystaspes olmasaydı, hâlâ hayatta olabileceğimden pek emin değilim. Bırakın içinde yaşamayı, ziyaret etmeyi bile düşünemediğim bu harikulade şehirde bu parlak devrin her anının tadını çıkarabilmek herhalde hayal olurdu.

Demokrit Atina’nın harika bir şehir olduğunu düşünüyor. Fakat sen uygar dünyayı görmedin. Umarım bir gün

oraları gezer ve Yunanlığından sıyrılırsın. Demokrit üç aydır benimle. Ben onu, o beni eğitmeye çalışıyor. Fakat ben öldüğümde –sanırım çok kısa bir süre sonra olacak bu– doğuya gitmesi gerektiği konusunda benimle hemfikir. Bu arada, o tam bir Yunan, büsbütün Atinalı. Bunu bir kenara yaz.

Yaşlı Hystaspes'i severdim. Ben bir çocukken bile bana sanki yetişkinmişim ve aynı zamanda –yedi yaşında!– kutsal bir adammışım gibi davranırdı. Doğru, Zerdüşt'ün son sözlerini işiten son kişiydim. Bunlar Bilge Tanrı'nın bir insanın dudaklarıyla söylediği ilk sözcüklerdi. Dolayısıyla bugüne kadar Hakikat Yolu'nu takip eden Mecusiler beni pek de dünyalı saymadılar. Öte yandan gerçek anlamda, beni mezhabin başı olarak atama şeklindeki iyi –ve de kötü– niyetli çok sayıda teşebbüse karşın ben Zerdüşt'ün mirasçısı değilim.

Demokrit bana Mecusi'nin ne anlama geldiğini hâlâ açıklamadığımı hatırlatıyor. Hiç şüphesiz Herodot onu Odeon'daki şu can sıkıcı uzun okuma sırasında tamamıyla yanlış anlattı.

Nasıl Brahmanlar Hindistan'ın babadan oğula rahiple-riyse, Mecusiler de Medlerin ve Perslerin babadan oğula rahipleridir. Yunanlar dışında her Ari kabilenin bir rahipler sınıfı vardır. Her ne kadar Yunanların bir sürü tanrısı ve törenleri varsa da onlar rahiplerini kaybetmişlerdir. Bunun nasıl olduğunu bilmiyorum; ama onların bizden daha akıllı ve şanslı olduğunu söyleyebilirim.

Pers geleneği bütün dini törenlerin Mecusiler tarafından yönetilmesini şart koşar. Bu muazzam bir gerginlik sebebi- dir. Çoğu Mecusi Zerdüştü olmamakla beraber gelenek nede- niyle kutsal ayinlerimize yardımcı olmak zorunda bırakılır. Dedem onları şeytana tapıcılıktan tektanrıcılığa döndür- mekle en iyi işini yapmıştı. Ne var ki, kısa süre sonra bunun yeteri kadar iyi olmadığı ortaya çıktı. Belki Mecusi her on ki-

şiden biri Hakikat takipçisiyse, geri kalanı coşkuyla Batıl'ı kutsar.

Babam Zerdüş'tün üçüncü ve en küçük oğluydu. Süvari komutanı olarak İskitya Seferi'nde Büyük Kral Dara'nın yanında savaşmıştı. Babam Tuna Nehri yakınlarındaki küçük bir çatışmada yaralanmış, evine, Baktra'ya dönmüş ve orada ölmüş. Ben onu hatırlayamayacak kadar küçükmüşüm. Onun esmer olduğu ve bütün Spitamalar gibi, akik taşı parlaklığında gözlere ve bir elçinin büyüğü sesine sahip olduğu söylenir ya da annemin anlattığı kadarıyla böyledir. O bir Yunan'dır.

Demokrit geniş zaman yapısını kullanmama şaşıyor. Ben de. Fakat öyle olmalı. Annem *Lais* şu an kıyı şehri Abdera'nın tam karşısında, İyonyalı Yunan bir ailenin kızı olarak doğduğu Thasos Adası'nda yaşıyor.

Lais'in babası Büyük Kral'ın sadık bir kuluydu. O iğrenç "Medileşmiş" sözcüğü henüz uydurulmamıştı. Zira Anadolu'daki tüm Yunan şehirleri; Hellespont ve Trakya kıyısındaki şehirlerin çoğu Dara'ya haraç ödüyordu. Sorunlar daha sonra, Atinalılar yüzünden ortaya çıktı.

Demokrit, *Lais*'in kaç yaşında olduğunu ve babamla nasıl evlendiğini merak ediyor. Önce son soruyu cevaplayayım; Dara'nın tahta çıkışından kısa süre sonra karşılaşmışlar. Bu bir kargaşa dönemi idi. Babil, Parsa ve Ermenistan'da isyanlar çıkmıştı. Dara'nın paraya, askere ve ittifaklara ihtiyacı vardı. Bu amaçla babamı Sisam Tiranı Polikrates'in sarayına elçi olarak gönderdi.

Polikrates yıllarca Perslere karşı Mısır firavununun müttefiki olarak kalmıştı. Fakat Mısır'ın artık ordularımıza karşı dayanacak gücü kalmadığını görünce bizim tarafımıza geçti veya geçmiş göründü.

Babamın görevi Polikrates'ten para ve gemi almaktı. Görüşmeler çok uzun ve tatsız geçti. Ne zaman Dara'nın bir sa-

vaş kaybettiği söylentisi yayılsa babamın Sisam'dan ayrılması emrediliyordu. Tam denize açılacakken saraydan bir haberci geliyor... "Lütfen geri dönün." Tiran az önce fala baktırmıştır ve... Başka deyişle, Dara savaşı kaybetmemiş, aksine kazanmıştı.

Bu oldukça sıkıntılı geçen görüşmeler sırasında babam Trakya'daki birçok gümüş madenin sahibi olan Abderalı Megakreon'un çok yardımını gördü. Megakreon, Perslerin dostu ve kaypak Polikrates'in bilge meclis üyesiydi. Ayrıca on bir yaşındaki Lais'in de babası... Babam kızıyla evlenmek istediğinde Megakreon razı oldu. Dara ise bunu kabul etmedi. Karışık evliliklere, kendisi de siyasi amaçlarla böyle birçok evlilik yapmasına rağmen, karşıydı.

Sonunda Dara evliliği onayladı; ama babamın en az bir Pers kadın almasını şart koşuyordu. Ne var ki, babam, bir Pers kadınla hiç evlenmedi. Benim doğduğum ayda babam öldü. Lais o zaman on üçündeydi. Şimdi ise seksen sekizinde. Bu senin ilk sorunun cevabı.

Lais Thasos'ta Abdera'nın karşısında bir evde mutlu bir hayat sürüyor. Bu kuzey rüzgârının sürekli yolunu dövdüğü anlamına geliyor. Fakat o soğuğu hiç hissetmez. O bir İskit gibidir. Görünüşü bile İskit'e benzer. Sarı saçları vardır veya vardı. Mavi gözleri benimkilere benzer. Ya da daha doğrusu mavi beyaza dönmeden önce benimkiler gibiydi.

Bu sefer hikâyemi başka bir düşünce değil sen bozdun, Demokrit.

Neredeydim? Baktra ve Sus arasında bir yerde. Eski ve yeni bir hayat arasında.

Gece. Bu sahneyi çok canlı biçimde hatırlıyorum. Baktra ve Parthia Valisi Hystaspes'in çadırına henüz girmiştim. Bir zamanlar Hystaspes'e dedem kadar yaşlı gözüyle bakıyordum, ne var ki, elli beşten yukarı olmasa gerekti. Hystaspes

kısa boylu, geniş omuzlu sert bir adamdı. Sol kolunu kullanıyordu; gençliğinde bir savaşta kasları kemiğe kadar ke-silmişti.

. Hystaspes bir tahtırevana oturmuş, her iki tarafında meşaleler yanıyordu. Önünde göbeğim üzerine eğilmeye başladığımda sağlam kolunu aşağı uzatarak beni bir tabureye oturttu.

“Ne olmak istiyorsun?” dedi. Oğlu Büyük Kral da dahil olmak üzere herkesle nasıl dolaysız konuşuyorsa çocuklara da –en azından bana– aynı şekilde hitap ediyordu.

“Sanırım asker.” Gerçek düşüncemi söylememiştim aslında. Tek bildiğim asla bir rahip olmak istemediğimdi. Dikkat edin rahip diyorum, Mecusi değil. Bütün Mecusiler rahip olarak doğsalar da bütün rahipler Mecusi değildir. Hiç şüphesiz biz Spitamalar da Mecusi değiliz. Şunu da belirtmeliyim ki, çocukluğumdan beri dini törenlerden sıkılmışımdır; kutsal metinleri sürekli hatırlamak zorunda olmak da başımı ağrıttı. Bazen kafamı dedemin ilahileriyle taşıyacak derecede dolu bir kavanoz gibi hissettiğim olurdu. Bu arada, Kathaylılar insanın ruhunun veya zihninin başta değil midede olduğuna inanır. Şüphesiz bu onların yemek hazırlama ve serviste neden bu kadar titiz olduğunu açıklar. Bu aynı zamanda hafızalarının neden bizimkilerden daha iyi olduğunu da açıklayabilir. Bilgi, sınırlı kafa değil; genişleyebilir mide içinde depolanır.

“Asker mi? Neden olmasın? Yaşıtlarınla birlikte saray okuluna yazılırsın. Okçulukta ümit vaat edersen...” Hystaspes’in sesi kısıldı. Çok kolay biçimde düşünce silsilesini kaybedebiliyordu. Onun bitmemiş konuşmalarına, uzun sessizliklerine alışkındım.

Devam etmesini beklerken boş boş, bir meşalenin ateşine bakıyordum. Hystaspes bunu bir tür fal sandı. “Görüyor mu-

sun? Gözlerini Bilge Tanrı'nın oğlundan ayıramıyorsun. Bu oldukça doğal."

Hemen gözlerimi kaçırdım. Yedi yaşında da olsam bunun ardından ne geleceğini bilebiliyordum. Nitekim geldi de. "Sen şimdiye kadar yeryüzünde yürüyen insanların en büyüğünün torunusun. Onu izlemek istemez misin?"

"Evet, isterim. Buna çalışırım." Çocuk-rahip rolünün nasıl oynanacağını biliyordum ve oynadım da. "Ama Büyük Kral'a hizmet etmek de isterim."

"Yeryüzündeki hiçbir kimsenin daha yüce bir görevi yoktur ve bu görev sadece sana ait. Sen farklısın. Sen oradaydın. Tapınakta. Bilge Tanrı'nın sesini sen işittin." Zerdüşt'ün öldürülüşü sırasında yaver giden talihim beni Hakikat takipçilerinin sürekli ilgi alanına soktuysa da, bazen sade, Tanrı tarafından seçilmemiş bir Pers soylu olarak doğmuş olsaydım hayatımın daha az karmaşık olabileceğini düşünürüm. Mecusilerimizden biri elimi öpüp tekrar tekrar Bilge Tanrı'nın söylediğinin ne olduğunu anlatmamı istediğinde kendimi bir sahtekâr gibi hissettiğim çok oldu şüphesiz. Tabii ki bir inançlı biriyim ben; ama bağnaz da değilim. Ayrıca, Zerdüşt'ün Bilge Tanrı'nın nasıl yaratıldığıyla ilgili açıklaması –ki buna açıklamama da diyebiliriz– beni hiçbir zaman tatmin etmedi. Bilge Tanrı'dan önce varolan neydi? Bu muazzam derecede önemli soruya cevap aramak uğruna tüm dünyayı gezdim. Demokrit cevabı bulup bulamadığımı soruyor. Bekleyin.

Lais'ten payıma düşen İyonyalı kan, sanırım beni dini meselelerde bir Pers ve daha da önemlisi bir Spitama için alışılmış olandan daha şüpheli kılmış. Ancak, bütün İyonyalılar arasında Abderalılar şüpheliğe en az eğilimli olan insanlardır. Aslında, bir Abderalıdan daha aptal olmak mümkün değildir, şeklinde eski bir deyiş vardır. Öyle görünüyor

ki Trakya havası, Demokrit'in dedeleri ve benim atalarım olan bu Yunan kolonicilerin akılları üzerinde körleştirici bir etki yapmış.

Demokrit bana Yunan sofistlerinin en parlağının Abderalı –ve bizim kuzenimiz– olduğunu hatırlatıyor. Abdera aynı zamanda yaşayan en büyük ressama da sahip. Polygnotus isimli bu ressam pazaryerinde yahut Agora'daki uzun revakları boyamış. Onu hiçbir zaman göremeyeceğim.

Hystaspes bana, dedeme olan derin saygısından bir defa daha söz etti. Konuşurken bir yandan da sakat kolunu ovuşturuyordu. “Onu Mecusilerden kurtaran benim. Yoo, hayır! Bu tam olarak doğru değil. Zerdüşt'ü Bilge Tanrı kurtardı. Ben sadece arada kullanılan araçtım.” Hystaspes anlatmaktan hiç bıkmayacağı ve benim de hiç dinlemediğim bir hikâyeye başladı. “Büyük Kral beni Baktra Valisi yapmıştı. Gençtim. Mecusilerin bana öğrettiği her şeye inanıyordum. Bütün devalara, özellikle de Anahita ve Mitra'ya tapınıyordum. Sık sık zevk için, ayin maksadı olmadan, *haoma* içiyordum. Bilge Tanrı'ya yeterince kurban da sunmuyordum; çünkü kim olduğunu bilmiyordum. Sonra Zerdüşt Baktra'ya geldi.”

“Doğup büyüdüğü yer olan Rages'ten kovulmuştu. Şehir şehir dolaşarak doğuya doğru ilerlemiş; fakat ne zaman Hakikat'i anlatsa Mecusiler tarafından kovulmuştu. Sonunda Baktra'ya geldi. Mecusiler onu şehir dışına çıkarmamı istediler. Fakat ben meraklıydım. Huzurumda Zerdüşt'le tartışmalarını istedim. Yedi gün boyunca konuştu ve birer birer bütün tezlerini çürüttü. Onların tanrılarını şeytan, Batıl'ın uşakları olarak isimlendirdi. Sadece bir tek Tanrı olduğunu fakat bu tek yaratıcıyla birlikte kötülük ruhu olan Ahri-man'ın da var olduğunu, O'nun Hakikat'in asla barışmayaacağı Batıl olduğunu kanıtladı...”

Geriye dönüp baktığımda Hystaspes'in karakter açısından doğuştan bir Mecusi yahut rahip olduğunun farkına varıyorum. Zerdüşt'ün torunu ya da oğlu olsa gerekti. Fakat manevi olarak zaten öyleydi. Hystaspes dedemin öğretilerini kabul ettiğinde Baktra Mecusilerine de kendisine uymalarını emretti. Görünüşte hepsi bu emre boyun eğdiler. Oysa özel hayatlarında, bugüne kadar, çoğu her zaman yaptıkları gibi şeytanlara tapınmayı sürdürmekte.

Zerdüşt'ün sahneye çıkması, bu yakınlarda Sparta'yı yerle bir eden deprem gibiydi. Mecusilere, taptıkları tanrıların gerçekten şeytan olduğunu söylüyordu. Ayrıca çeşitli ayinlerini –özellikle kurban törenlerini– sadece sapıklık değil, rezaket olarak görüyordu. Onları din adına aşırılıkta bulunmakla suçluyordu. Örneğin, Mecusiler kutsal *haoma*'yı içerkilerken canlı bir öküzün kellesini uçuruyorlardı. Sonra kendilerine öküzün Bilge Tanrı'ya ait olan kısımlarını ayırıyorlardı. Mecusilerin Zerdüşt'e içten içe kıvdıklarını söylemeye gerek yok. Fakat Hystaspes sayesinde Baktralı Mecusiler ayinlerinin çoğunu düzeltmek zorunda kalmışlardı.

Hystaspes'le birlikte çadırda olduğum anı hatırladığımda, oğlu Büyük Kral'ın sarayında benim için ne ümitler ve korkular beslediğini anlamaya başlıyorum.

Dara birkaç yıl önce, büyük bir törenle Bilge Tanrı'yı ve elçisi Zerdüşt'ü kabul etmişti. Dedem öldürüldüğünde Hystaspes beni Zerdüşt'ün sürekli ve görünür bir hatırası olarak Dara'ya göndermeye karar verdi. Dara'nın, o tahta çıkmasına katkıda bulunan altı soylu ailenin bir üyesiymişim gibi eğitilecektim.

"Sus'ta birçok düşmanın olacak" dedi Hystaspes, sanki bir çocuk değil de düşünceli bir devlet adamıymışım gibi. "Mecusilerin çoğu şeytana tapar. Özellikle de eski Media'dan olanlar. Batıl'ın takipçileridir onlar. Sarayda da oldukça bü-

yük nüfuzları vardır. Oğlum onlarla olan ilişkilerinde çok fazla hoşgörülüdür.”

Hystaspes’in oğlu Dara’yı eleştirme eğilimi, eski kafalı Pers soylu sınıfını her zaman şaşırtmıştır. Fakat ne o, ne de Dara sarayda yetiştii. Aslında, doğruyu söylemek gerekirse İmparatorluk Ailesi’nin –Alkmaionlar– silsilesi Büyük Cyrus’un oğulları öldürüldüğünde kesilmişti. Alkmaionların uzaktan akrabası olan genç Dara “Soylu Altılı”nın ve de Bilge Tanrı’nın yardımıyla tahtı ele geçirdi. Sonra Zerdüş’tü kendisiyle beraber olmaya davet etti. Fakat dedem Baktra’yı terk etmeyecekti. Eğer terk etmiş olsaydı daha uzun bir hayatı olurdu ve ben de yıllarca böyle bir tehlike içinde yaşamazdım.

Hystaspes sakat kolunu düzeltti. “Oğlum Hakikat takipçisi olduğuna yemin ediyor. Pers olduğundan yalan söyleyemez. Bir tarihçi veya karşıt tarihçi olduğumdan Persler için yalan söylemekten daha kötü bir şey olmadığını belirtmeliyim. Oysa bu Yunanlar için büyük zevktir. Bu böyledir; çünkü Yunanlar birbirlerine bir şeyler satarak yaşamak zorundadır ve tabii ki bütün tüccarlar yalancıdır. Pers soylu sınıfının alışverişı yapması geleneklerle yasaklandığından onlar yalan söyleyemez.”

Hystaspes oğlunun dini coşkudan yoksun olmasından hiç memnun değildi. Dara’nın her biri farklı tanrılara sahip binden fazla şehri yönetmesi gerektiğini biliyorum. Ateş tapınaklarımızı onarttığına deden memnun olmuştu. Fakat Babil’deki Bel-Marduk Tapınağı’nı eski hâline soktuğunda deden dehşete kapıldı. Ben de. Fakat oğlum bütün topraklara hükmettiğinden; ne kadar bozuk da olsalar bütün dinleri kabul etmek zorunda olduğuna inanıyor.

Hystaspes sağlam kolunu yavaşça yanındaki meşalenin alevine uzattı; eski bir Mecusi oyunu. “Büyük Kral’ın sarayı

hiziplere bölünmüştür. Kendine dikkat et! Sadece Büyük Kral'a –ve Bilge Tanrı'ya– hizmet et! Kral'ın eşlerinden her birinin kendi destekçileri vardır. Onlardan uzak dur. Saraydaki Yunanlardan da sakın... Çoğu yeni demokrasilerden kovulan tiranlardır. Onlar sonsuza kadar, oğlumu diğer Yunanlara karşı savaşa sokmaya çalışacaklardır. Kötü insanlar, çok da ikna ediciler. Annen Yunan olduğundan..." Hystaspes bu cümleyi de yarım bıraktı. Annemi sevmiyordu; çünkü Pers değildi ve eğer melez oğlu Bilge Tanrı'nın sözlerini işitmek üzere seçilmemiş olsaydı onu da sevmeyecekti. Bu, Hystaspes'e akıl almaz görünmüş olmalı. Yarı-Yunan bir çocuk, bilge Tanrı'nın sesini işitmek üzere seçilmişti. Doğruyu söylemek gerekirse tanrının işine pek akıl sır ermiyor. Bu herkesin kabul ettiği bir gerçek.

"Okula gidecek yaşa erişene kadar haremın her tarafına girip çıkacaksın. Dikkatli ol. Kralın eşlerini iyi tanı. Onlardan üçü çok önemlidir. En yaşlı karısı Gobryas'ın kızlarından biridir. Dara onunla on altı yaşındayken evlendi. Üç oğlu vardır. En büyükleri Artobazanes. O şimdi yetişkin biri. Dara'nın yerine geçmesi bekleniyor. Fakat Kral ikinci karısı ve Büyük Cyrus'un kızı olduğundan kraliçe olan Atossa'nın büyüüne kapılmış. Dara'ya kral olduktan sonra üç oğul verdiği için bunlardan en büyüğünün tek meşru vâris olduğunu ileri sürüyor. Ayrıca, çocuk, Cyrus'un torunu olarak gerçekten asil. Adı Kserkses." Böylece –yaşadığı müddetçe– hayat boyu arkadaşım olacak adamın ismini ilk defa işitmiş oldum.

Hystaspes ciddi ciddi yüzüme bakıyordu. Ben ise uykuyla boğuşuyor; uyanık görünmek için elimden geleni yapıyordum. "Memnun etmen gereken Atossa" dedi Hystaspes; oysa biraz önce beni Kral'ın eşlerinden ve hiziplerden uzak durmam konusunda uyarmıştı. "Fakat diğer eşlerinin ve haremağalarının da düşmanlığını çekme. Bir yılan kadar sinsi ol-

malısın. Bilge Tanrı adına hayatta kalmalısın. Bu kolay olmayacak. Harem rezil bir yerdir. Astrologlar, büyücü kadınlar, şeytana tapanlar ve kötülüğün her türlü haremdeki kadınlar arasında rağbettedir. Partinin en kötüsü ise Atossa'dır. Babası Cyrus gibi bir kral olabilmek için bir erkek olarak dünyaya gelmesi gerektiğine inanır. Fakat erkek olmadığından bu eksikliği büyüyle doldurmaya çalışıyor. Kötülük Tanrıçası Anahita'ya dua ettiği özel bir ibadet yeri vardır. Bir yandan Atossa ve diğer yandan Mecusiler arasında hayatın pek kolay olmayacak. Mecusiler seni Batıl yola döndürmeye çalışacaklardır. Fakat buna fırsat verme. Yeryüzünde Bilge Tanrı'nın elçisi olduğunu; Sus'ta Hakikat Yolu'nu izlemen, şimdiye kadar yaşayan en kutsal insan olan Zerdüş'tün görevini sürdürmen için bizzat O'nun tarafından gönderildiğini sakın unutma."

Bütün bunlar, askerler okulda Mecusiler ve rahipler –yahut sofistler– kadar çok zaman harcamak zorunda olmadığından, asker olmak isteyen uyku bir çocuk için oldukça sıkıcıydı.

İki

Dondurucu havada Sus'a vardık. Bir devenin üzerinde yünlere sarılmış biçimde annemin yanında otuyordum. Bu, sevmeyi hiçbir zaman öğrenemediğim bir yolculuk biçimiydi. Deve, hareketi insanı bir geminin sallantısı kadar hasta edebilecek huysuz bir yaratıktır. Şehre yaklaştığımızda annem kendi kendine Yunanca büyü sözleri mırıldanmaya başladı.

Sırası gelmişken söyleyeyim, Lais bir büyücüdür. Bunu bana saraya geldiğimizden birkaç yıl sonra itiraf etti. “Trakyalı bir büyücü. Yeryüzünde en güçlü biziz.” Önce şaka yapıyor sandım. Fakat yapmıyordu. “Dahası” diyordu “büyücü olmasaydım Sus’ta hayatta kalamazdık.” Bunda haklı olabilir. Ancak gizlice Trakya büyülerine daldığı her seferinde oğlunu, Bilge Tanrı’nın, kendisinin de gizlice tapındığı bütün şeytanların yeminli düşmanı olan elçisinin gerçek mirasçılığına götürüyordu. Lais zeki bir kadındır.

Karun Nehri’ne ulaştığımızda şafak vaktiydi. Kervan tek sıra hâlinde yavaşça, kalasları bel vermiş ve gıcırdayan ahşap bir köprüden geçti. Altımızdaki su buz tutmuştu ve güneşin altında parlayan Sus şehri tam karşımızdaydı. Bir şehrin bu kadar büyük olabileceğini hiç düşünmemiştim. Baktra’nın tümü bu şehrin pazar yerlerinden birine sığabilirdi. Sus’taki evlerin çoğunun kerpiçten ya da –çok garip biçimde– toprak altında, yakıcı yaz sıcağından ve dondurucu kış soğuğundan korunmak için hurma ağacı yapraklarından katmanlarla kaplı dar hendekler içerisinde yapılmış köhne binalar olduğu doğru. Fakat Dara’nın bu yakınlarda tamamladığı sarayın şimdiye kadar dünyada görülen en muhteşem yapı olduğu da doğru. Yüksekte bulunması nedeniyle aynen Zagros Dağları’nın karla kaplı zirvelerinin Sus’a hâkim olması gibi, şehre hâkimdir.

Sus şehri her tarafı dağlarla çevrili verimli bir düzlükte kuruludur. Hatırlanabildiği kadarıyla şehir ilkin Elamlılara sonra da Medlere tabi bir ülke olan Anşan’ın başkentiydi. Anşan’ın güneybatı kesiminde klan lideri Alkmaion sülalesinden gelen Cyrus’un yaşadığı, İran dağlık kesimi bulunur. Cyrus sonunda Anşan’daki kabuğunu kırdığında Media, Lidya ve Babil’i fethetti. Mısır oğlu Kambyses, Dara ve oğlu Kserkses ve de onun oğlu ve şu anki efendim olan Artakserk-

ses'in sayesinde Pers. Sırası gelmişken söyleyeyim, Cyrus'un tahta çıkmasından şimdiye yalnızca yüz yedi yıl geçmiş ve ben bu harika asrın çoğunda hayatta ve Pers Sarayı'nda'yım.

Yazın Sus o kadar sıcaktır ki, gün ortasında sokaklarda kı-zarmış kertenkele ve yılanlara rastlayabilirsiniz. Fakat son-raları şehir iki yüz mil kuzeye, Med krallarının dünyadaki en büyük ve belki de en az rahat sarayı yaptırdıkları Ekbata-na'ya taşındı; tamamıyla ahşap olan bu yapı yüksek serin bir vadi içerisinde bir mil kareden daha fazla yer tutmaktadır. Sus'unsoğukaylarında Büyük Kral sarayını iki yüz yirmi beş mil doğuya, en eski şehir olan Babil'e taşıdı. Burası aynı za-manda bir eğlence merkeziydi. Fakat sonraları Kserkses Per-sepolis'i Babil'e tercih eder oldu. Dolayısıyla saray kışı, şimdi Perslerin anayurdunda geçirmektedir. Benim gibi eski saray efradı hareketsiz Babil'i çok özlemektedir.

Sus Kapısı'nda Kral'ın gözcüsü tarafından karşılandık. Burada her biri bir eyalet veya satraplık için olan en az yirmi gözcü her an görevdedir. Bu görevli bir tür genel müfettiştir. Ve Kral'ın vekilidir. Kraliyet Ailesi'nin üyelerine göz kulak olmak bu özel gözcünün görevidir. Büyük bir saygıyla Hystaspes'i selamladı. Sonra yanımıza bize eşlik için askeri bir maiyet alayı verdi. Bu Sus'ta çok gereklidir. Çünkü şehir sokakları o kadar kıvrımlı ve dönemeçlidir ki, bir yabancı, yanında muhafızlar olmadan kısa sürede –belki de sonsuza kadar– kaybolur.

Geniş, tozlu çarşı çok hoşuma gitti. Göz alabildiğine sivri cadırlarla kaplıydı ve beyaz afişler şu ya da bu kervanın baş-langıcını veya sonunu gösteriyordu. Dünyanın her yerinden tüccarlar; hokkabazlar, akrobatlar ve falcılar vardı. Yılanlar flütlerin müziğiyle kıvrılıyordu. Peçeli ve peçesiz kadınlar dans ediyorlar, büyücüler birilerine büyü yapıyor, diş çeki-yor, erkeklere kaybettikleri cinsel güçlerini iade ediyorlardı.

Dara'nın yeni sarayına iki yanı büyük kanatlı boğalarla çevrili geniş düz bir bulvardan girilir. Sarayın önyüzü üzerinde Dara'nın dünyanın bir ucundan ötekine, kazandığı zaferleri tasvir eden baş kabartmalarının bulunduğu sırlı tuğlayla kaplıdır. İnce bir zevkle renklendirilmiş doğal büyüklükteki bu resimler tuğlanın kendi içine kazınmış; böyle mükemmel bir şeyi bir Yunan şehrinde asla görmedim. Figürler birbirlerine benzemekle beraber –ki bunların her biri eski Asur tarzında profilden görünür– insan çeşitli Büyük Kral'ların ve onların yakın arkadaşlarının yüzlerini tanıyabilir.

Sarayın batı duvarında, çok uzun süre önce ölen bir Med Kralı'nın anıtı karşısında, babamın Polikrates'in Sisam'daki sarayında bulunan resmi yer almaktadır. Babam elinde Dara'nın mührüyle damgalanmış rulo hâlinde bir mektupla görünmektedir. Yüzü Polikrates'e dönük Tiran'ın koltuğunun hemen arkasında ünlü fizikçi Democedes vardır. Lais resmin babama olan benzerliğinin az olduğunu düşünüyor. Ayrıca, geleneksel sanatımızın katı kurallarından da hoşlanmıyor. Çocukken, Abdera'daki çalışma odasında Polygnatus'u seyredermiş. O gerçekçi Yunan tarzını seviyor. Ben ise sevmiyorum.

Sus'taki saray doğu-batı ekseninde üç avlu çevresinde inşa edilmiş. Kral'ın Gözcüsü bizi ana kapı önünde saray muhafızlarının komutanına bıraktı, o da bize ilk avluya kadar eşlik etti. Sağımızda taştan temeller üzerine ağaçtan uzun sütunlarla yapılmış bir revak var. Revakın altında bizi, kendilerine “Ölümsüzler” denen bir dizi kraliyet muhafızı selamladı.

Yüksek koridorlardan ikinci avluya geçtik. Bu birincisinden daha etkileyici bir avluydu. Küçük olmama rağmen Bilge Tanrı'nın sfenksler tarafından korunan güneş sembolünü görünce rahatlamıştım.

Sonunda saray mabeyincisi ve imparatorluğu yönetme işinin gerçek yürütücüleri olan saray başkâtipleri tarafından karşılandığımız, sözümona, özel saraya girdik. Bütün mabeyinciler ve kâtiplerin çoğu hadımdı. Yaşlı Mabeyinci –sanırım ismi Bagopatedi– Hystaspes’i selamlarken birkaç yaşlı Mecusi de bize tütsü kâseleri uzatıyordu. Anlaşılmaz dualarını okurlarken gözlerini dikip bana bakıyorlardı. Kim olduğumu biliyorlardı. Bakışları hiç de dostça değildi.

Törenler sona erdiğinde Hystaspes dudaklarımdan öptü ve “Yaşadığım sürece koruyucun olacağım Cyrus, Pohurapres’in oğlu, Zerdüşt’ün torunu” dedi. Sonra saygıyla eğilmiş Mabeyinci’ye döndü ve “Bu genci size emanet ediyorum” dedi. Hystaspes ayrılırken, kendimi ağlamamak için zor tuttum.

Küçük bir görevli haremdeki odamıza kadar annem ve bana eşlik etti. Burası, büyük bir şehir havasındaki sarayda küçük bir şehirdi sanki. Bize küçük boş bir odayı gösterdi, burası tavukların gezindiği bir avluya bakıyordu.

“Yeni yeriniz, hanımefendi” dedi haremağası budalaca gülümseyerek.

“Biz bir ev bekliyorduk” dedi Lais, çok kızmıştı.

“Sırası gelince, hanımefendi. Bu arada Kraliçe Atossa sizin ve çocuğun burada mutlu olacağını ümit ediyor. Bir isteginiz olursa emredin yeter.”

Bu bir saraydaki hareket tarzıyla ilk karşılaşmamdı. Size her şey söz verilir; fakat hiçbir şey alamazsınız. Lais ne kadar emrettiyse, yalvardıysa da, içinde kuru bir çeşme ve Kraliçe Atossa’nın nedimelerinden birine ait bir düzine tavuk bulunan tozlu bir avluya bakan bu küçük odada kapalı tutulduk. Tavukların gürültüsü annemi rahatsız etse de, ben onları çok sevdim. Çünkü başka arkadaşım yoktu. Demokrit bana tavukların artık Atina’ya başka yerden getirildiğini söylüyor. Onlara Pers tavuğu deniliyormuş!

Hystaspes'in resmi himayesine rağmen Lais ve ben yaklaşıp bir sene bu odada hapis kaldık. Büyük Kral bizi hiç kabul etmedi. Çoğunlukla hareme geldiğinde ve giderken telaşlı davul ve tef sesleri işitiyorduk. Bu gürültü avludaki tavukların komik biçimde koşuşmasına, bu da annemin yüzünün çok trajik biçimde kasılmasına neden oluyordu. Daha da kötüsü yaz mevsiminde saray Ekbatana'ya taşındığında, biz onlarla gidemiyorduk. Hiç bu kadar sıcak hava görmemiştim.

Kral'ın karılarından Artystone dışında hiçbirini göremedik. Kraliçe Atossa'nın öz kardeşi –ve dolayısıyla büyük Cyrus'un kızı– idi. Öyle görünüyordu ki bizi çok merak ediyordu. Bir öğleden sonra avlumuzda görünüyordu. İtiraf etmeliyim ki insanların sözünü ettiği kadar güzeldi. Bu Lais için bir sürpriz oldu. O her zaman adından çok söz edilen ünlü bir kişinin aslında herkesin bildiği gibi birçok eksiği bulunduğunu görüşünü savunmuştur. Bir büyücü için her şey bir yanılsamadır. Belki onlar haklıdır. Aristone'un, Dara'nın şimdiye kadar sevmiş olduğu tek kadın olması bana bir tür yanılsama gibi geliyor. Gerçekte o dünyadan başka bir şeyi hiç sevmeydi; yani bütün ülkeler üzerindeki egemenliğini sevdi. Kserkses ise onun tam zıddıydı. Birçok insanı severdi; bu nedenle dünya üzerindeki egemenliğini kaybetti.

Aristone'a benden çok fazla büyük olmayan, Yunan iki hadım eşlik ediyordu. Yakışıklıydılar. Hareme, kaçırılmış Yunan gençlerin ticaretini yapan ve pek ünlü olmayan Sisamlı bir tüccar tarafından satılmışlardı. Yunanlar hadım edilmede en isteksiz kesim olduğundan en çok aranan haremağalarıdır. Sisamlı epey zengin olmuştu.

Aslında en uysal ve *yararlı* haremağaları Babilli olanlardır. Her yıl beş yüze yakın Babilli genç Büyük Kral ve asilzadelerinin haremlerinde hizmet etmek için zevkle hadım edilir. Bu gençler nadiren zekidir; ayrıca ihtirasları da yoktur.

Her şeyden öte, eğer asil doğmamışsanız saraya yükselmenin tek yolu haremağalığıdır. Bugüne kadar Pers Sarayı'ndaki gerçek gücün tahtta değil, ihtiraslı kadınların ve sinsi haremağalarının kumpaslar kurduğu haremde olduğu bir sır değildir. Bugün haremağaları Kral'ın karılarının ve cariyelerinin refakatçileri ve muhafızları olmakla kalmayıp Büyük Kral'a, vekillere ve hatta bazen generallere ve satraplara danışmanlık yapmaktadır.

Aristone altın iplikten örülü bir pelerin giyiyor, fildişinden bir değnek taşıyordu. Oldukça doğal bir rengi vardı ve her zaman somurturmuş gibi görünüyordu.

Lais Yunan olduğundan ve ben de yarı-Yunan olduğumdan Aristone gençlere bizimle Yunanca konuşmalarını emretti. Lais sözünü kesti. "Tercümana ihtiyacımız yok, hanımefendi. Oğlum gerçek peygamberin torunu" dedi.

"Evet, biliyorum" dedi. Aristone elindeki fildişi değneği bana doğrultarak. "Ateş yiyebilir misin?"

Cevap veremeyecek derecede şaşırmıştım.

Lais'in de canı sıkıldı. "Ateş" dedi, "hanımefendi, Bilge Tanrı'nın oğludur. İlahi şeylerle eğlenmek akıllıca bir iş değildir."

"Ya?" Soluk külrengi gözler açıldı. Babası Büyük Cyrus'a benziyordu. O da dikkat çekici derecede yakışıklıydı. Biliyorum. Onun balmumu kaplı bedenini kutsal Pasargada'da görmüştüm. "Şey, Baktra çok uzak."

"Baktra Büyük Kral'ın babasının evi, hanımefendi."

"Orası onun evi değil. O orada sadece bir satrap. O kutsal Pasargadalı bir Alkmaion."

Rengi uçmuş yünden bir elbise giymiş ve çevresi tavuklarla sarılı Lais'in yüz yüze konuştuğu kadın sadece Cyrus'un kızı değil, aynı zamanda Dara'nın en sevdiği karısıydı. Fakat

Lais her zaman korkusuz olmuştur. Büyücü olduğundan mı acaba?

“Dara babanızın imparatorluğunu yeniden ele geçirmeye Baktra’dan başladı” dedi Lais. “Ayrıca Zerdüş, kocanız Büyü Kral’ın bütün memleketlere ismiyle hükmettiği Bilge Tanrı’nın sesiyle ilk defa Baktra’da konuştu. Hanımefendi, Tek Tanrı’nın öfkesini üzerinize çekmemeye dikkat edin.”

Aristone cevap olarak sağ kolunu kaldırdı; altından kol ağızları yüzünü saklıyordu; garip, koruyucu bir hareket! Sonra gitti.

Lais bana döndü. Gözleri öfkeyle parlıyordu. “Kim olduğunı sakın unutma. Hakikat’i inkâr edip, Batıl’ın peşine düşme. Bütün şeytana tapıcılardan daha güçlü olduğumuzu asla aklından çıkarma.”

Çok etkilenmiştim. Özellikle de Lais’in dinle hiç ilgisi olmadığını öğrendiğimde. Teselya büyücülüğünü din olarak saymıyorum. Ama Lais çok zeki ve pratik bir kadın. Baktra’dayken Zerdüş’ü kendisinin bir Hakikat takipçisi olduğuna inandırmak için bin kadar ilahi ve ayin ezberlemişti. Sonra bende başkalarından farklı olduğum, Bilge Tanrı tarafından Hakikat’ın sürekli hatırlatıcısı olarak seçildiğim fikrini uyandırdı.

Gençken Lais’ten asla şüphelenmezdim. Fakat şimdi hayatım sona yaklaşırken bana Bilge Tanrı tarafından verilen görevi tamamlayıp tamamlamadığından emin değilim. Zerdüş’ün ölümünden bu yana geçen yetmiş yıl içerisinde, hakkında kesin olarak hiçbir şey bilmediğim bu koca dünyanın birçok bölgesinde birçok tanrının yüzüne baktığımı da itiraf etmeliyim.

Evet Demokrit, sana yaratılışı açıklayacağımı söylediğimi biliyorum. Bilinebildiği kadarıyla da açıklayacağım bunu. Kötülüğün varlığına gelince, bu daha kolay cevaplanabilir.

Aslını söylemek gerekirse senin Batıl'ın Hakikat'i tanımlayan kaynağını –ki bu bir imadır– tahmin edememen beni şaşırttı.

*A*ristone'un ortaya çıkışından kısa bir süre sonra avlumuzdaki tavukların hepsi kesildi. Onların arkadaşlığını özlüyordum. Annemin onları özlediğini ise söyleyemem.

Güz başlarında ikinci dereceden bir saray memuru bizi ziyaret etti. Mabeyinci'nin dairesinden geliyordu. Saray okuluna devam etmem kararlaştırılmıştı. Önceki ilkbaharda sarayda yerim yoktu. Halbuki şimdi bana sınıfa kadar eşlik edecekti.

Lais bu gizemli avantajı kullanmakta ısrarlıydı. Yeni bir ev istedi. Memur bunun mümkün olmadığını söyledi. Bununla ilgili herhangi bir emir yoktu. Kraliçe Atossa'yla görüşmesi gerektiğini söyledi. Haremağası bu isteğin cüretkârlığına gülmek için kendini zor tuttu.

Böylece Lais bir esir olarak yaşamayı sürdürürken, ben en azından okula devam ettim. Hayatımdan oldukça memnundum.

Saray okulu iki kısma ayrılır. İlk bölüm İmparatorluk Ailesi'nin üyelerini –bu sırada yaşları yedi ile yirmi arasında değişen otuza yakın prens– ve Soylu Altılı'nın oğullarını içine alır.

İkinci kısımda daha alt dereceden soyluların oğulları ve Büyük Kral'ın konukları bulunur. Lais benim birinci kısımda

olmadığımı öğrendiğinde öfkeden çıldırdı. Gerçekte, ölmediğimiz için ne kadar şanslı olduğumuzun farkında değildi.

Büyük bir oda içindeki okulu çok sevdim. Oda, etrafı duvarlarla çevrili büyük bir alana bakıyordu. Burada her gün okçuluk ve binicilik dersleri alıyorduk.

Hocalarımızın hepsi eski okuldan Mecusilerdi; Zerdüşt'ten nefret ediyorlar ve etkisinden korkuyorlardı. Sonuçta, Pers öğrenciler tarafından olduğu kadar, hocalar tarafından da önemsenmedim. Arkadaşlarım Büyük Kral'ın konuklarıyla sınırlıydı; bir anlamda ben de konuktum. Ayrıca yarı-Yunan'dım.

Kısa süre içinde benim yaşımda Milo isimli bir çocukla arkadaş oldum. Babası Thessalus Atina'nın iktidardaki tiranı olan Hippias'ın üvey kardeşiydi. Hippias, babası büyük Peisistratos'un altın çağını devam ettirmişse de Atinalılar ondan ve ailesinden bıkmıştı. Fakat Atinalılar zaten iyi bir şeye uzun süre sahip olduğunda hemen kötü bir şey isterler. Bu istek karşılığını bulmakta gecikmez tabii ki.

Sınıfımda Milet Tiranı Histiaeus'un oğulları da vardı. Histiaeus'un kendisi de sadece çok zengin ve güçlü olduğundan bir konuk olarak alıkonmuştu. Ne var ki, Histiaeus Dara'nın İskitya'yı işgali sırasında sadakatini –ve kıvrak zekâsını– ispat etti.

Dara Pers ordusunu İskitya'ya geçirmek için Hellespont (Çanakkale Boğazı) üzerine kayıklardan bir köprü kurdurdu. Dara –babamın yaralandığı– Tuna'dan döndüğünde İyonyalı Yunanların çoğu köprüyü yakmak ve Dara'yı İskitlerce parça parça edilmeye terk etmek istedi. Dara öldürülür ya da esir edilirse İyonyalı Yunan şehirleri Perslerden bağımsızlığını ilan edecekti.

Fakat Histiaeus plana karşı çıkıyordu. Tiran arkadaşları na: “Dara bizim Büyük Kral'ımız. Ona sadakat yemini ettik”

diyordu. Onları tek tek Dara'nın desteği olmadan İyonya soylu sınıfının ayaktakımıyla birleşip, tiranları devirebileceği konusunda uyarıyordu. Atina'da kurulmakta olan benzer bir ittifak Peisistratos sülalesinin sonuncusunu kovma sürecindeydi. Tiranlar Histiaeus'un tavsiyesine uydu ve köprüye dokunulmadı.

Dara güvenle evine döndü. Teşekkür olarak Histiaeus'a Trakya'da birkaç gümüş madeni verdi. Birden Milet şehrinin efendisi olmakla zengin Trakya arazilerilerinin sahibi olmak arasında kalan Histiaeus artık diğer şehir tiranlarından biri değil, güçlü bir kraldı. Her zaman ihtiyatlı olan Dara, Histiaeus ve iki oğlunu konuk olarak Sus'a davet etti. Bir konuk olarak kalmak huzursuz, cin fikirli bir insan olan Histiaeus'a göre değildi. Bütün bunları Herodot'un Pers Savaşları adını verdiği savaşları açıklamak için anlatıyorum.

Okuldaki tüm vaktimi Yunan rehinelerle birlikte geçiriyordum. Mecusiler Yunanca konuşmamızı yasaklamış olsalar da, biz hocalarımızın işitemeyeceğinden emin olduğumuz zamanlar başka dille konuşmuyorduk.

Soğuk bir kış günü ben ve Milo buz tutmuş yerde oturmuş sınıf arkadaşlarımızın cirit atmasını seyrediyorduk. Pers tarzı giyimimiz –kalın pantolonlar ve üç takım don– içinde soğuğu hissetmiyorduk. Ben hâlâ aynı şekilde giyiniyor ve Yunanlara da aynısını tavsiye ediyorum. Ne var ki, hiçbir Yunan'ı, birkaç kat ince giysinin insanı sadece kışın sıcak değil, aynı zamanda yazın serin tutacağına ikna edemezsiniz. Yunanlar çıplak olmadıkları zaman teri emen yün giysilerle sarmalanırlar.

Milo babasından –kabiliyet değil– bir entrika zevki miras almış. Bana saraydaki bölünmelerden bahsetmeyi çok severdi. “Dara ölürse herkes onun yerine Artobazanes'in geçmesini istiyor; çünkü o en büyük çocuk. Artobazanes ayrıca kral-

lığın hâlâ Dara'nın değil, kendisinin hakkı olduğunu düşünen Gobryas'ın torunu. Ne var ki, diğer beş soylu, Dara'yı kral yapmıştı.”

“Bunu yapmak zorundaydılar. Dara bir Alkmaion. O, büyük Cyrus'un yeğeni.”

Milo bana acıyan gözlerle baktı. Evet, Sus'taki çocuklar bile böyle bakışları âdet edinmişlerdi. Bir sarayda çocuklar bile başkalarının bilmediği sırları bilir görünmeyi isterler.

“Dara'nın” dedi Milo “Cyrus'la akrabalığı senden veya benden fazla değil artık. Tabii bütün Pers soyluları akrabadır. Dolayısıyla onda da muhtemelen biraz Alkmaion kanı var. Aynen benim Pers annem, senin de baban dolayısıyla taşıdığı kan gibi. Fakat hayır, sende olmamalı; zira Spitalmalar gerçekte asil değiller. Hatta Pers dahi değiller, öyle mi?”

“Bizim ailemiz herhangi bir soylu aileden daha büyüktür. Biz kutsalız.” Bir anda peygamberin torunu oluverdim. “Benimle konuşan Bilge Tanrı tarafından seçildik.”

“Gerçekten ateş yiyebiliyor musun?”

“Evet” dedim. “Kızgın olduğum ve tanrısal bir ilham aldığım zaman onu içime de çekebilirim. Her neyse, eğer Dara Cyrus'la akraba değilse, nasıl Büyük Kral oldu?”

“Çünkü o Cyrus'un oğlu olduğunu söyleyerek herkesi aptal yerine koyan Mecusi başvekili öldürdü.”

“Peki Mecusi gerçekten Cyrus'un oğlu olamaz mıydı?” Bu yaşta dahi dünyanın nasıl idare edildiğiyle ilgili keskin önse-zilerim vardı.

Milo'nun yüzü katıksız tam bir Yunan –Dor Yunanı– hâline büründü. Mavi gözler yuvarlaklaştı. Pembe dudaklar yarı açık kaldı. “Nasıl böyle bir yalan söyleyebilirler?”

“İnsanlar bunu hep yapar.” Şimdi dünyalı olma sırası bendeydi. “Ben yalan söyleyemem; çünkü ben Zerdüş'tün to-

runuyum.” Büsbütün can sıkıcı hâle geldim. “Fakat  şkalar  yalan söyleyebilir ve söyler de.”

“Büyük Kral’a yalancı mı diyorsun?”

Tehlikeyi gördüm ve daha ileri gitmedim. “Hayır, zaten senin onu bir yalancı olarak g rmene bunun için  aştım ya. O bir Alkmaion ve Cyrus’un akrabası olduğunu söylüyor, sense bunun böyle olmadığını anlatıyorsun.”

Milo’nun kafası iyice karışmış ve telaşlanmıştı. “Anne-min babası gibi bir Pers soylunun veya benim gibi bir Atina-lı tiranın yalan söylemesi imkânsız...”

“Amcan gibi bir tiran demek istiyorsun herhalde?”

“O hâlâ tiran. Atina hâlâ bizim  hrimiz. Atina büyükbabam Peisistratos’tan önce bir hiçti, bunu herkes bilir. Bu yüzden de meclisteki demagogların ne söylediği hiç önemli değil. Her neyse, Büyük Kral, Alkmaion olduğunu söylüyorsa öyledir. O yalan söylemez. Benim kastetti im hepimizin Alkmaion oldu uydu. Yani onlarla akraba olduğumuz. Özellikle Gobryas ve ailesi ve Otanes ve ailesi ve de...”

“Sanırım seni yanlış anladım” dedim ve kaçmasına izin verdim. İnsan Sus’ta daha sakalı çıkmadan hünerli bir saray adamı olmak zorundadır. Saray dünyası adamakıllı tehlikeli bir yerdir: Yanlış bir adım ölüm getirir, belki de daha kötüsünü.

Dara’nın Cyrus’un sahte oğlunu nasıl devirdi iyle ilgili çok şey i ittim. Fakat Dara’nın Cyrus’la akrabalığı olmadığını hiç kimse yüksek sesle söylemeye cesaret edemedi inden, i  sıkıcı Milo’dan önemli bir şeyler   renmi tim.

Dara’nın da; yerine geçtiği Mecusi kadar zorba olduğu gerçeği saraydaki hizipler hakkında çok şey açıklıyordu. Dara’nın kayınbabası Gobryas’ın neden Büyük Kral olmak istediğini şimdi anlayabiliyorum. Dara’dan daha yaşıldı ve Soylu Altılı’dan biriydi. Dolayısıyla Dara kadar asildi. Fakat Da-

ra ondan daha kurnaz davrandı. Gobryas, Dara'nın krallığını bir şartla kabul etti. Halefi, torunu Artobazanes olacaktı. Ne var ki, Dara hemen ikinci eş olarak Cyrus'un kızı Atossa'yı aldı. İki yıl sonra benim doğduğum senenin aynı günü Kserkses dünyaya geldi. Eğer Dara'nın Alkmaionlarla olan akrabalığı zayıfsa oğlu Kserkses'in soyu hakkında hiçbir şüphe yoktu. Büyük Cyrus'un torunuydu ve de Alkmaion'du.

Kserkses'in doğumunda saray, Kraliçe Atossa'nın ve Gobryas'ın kızının hizipleri arasında bölündü. Soylu Altılı Gobryas'ı desteklerken, diğer asiller Mecusiler gibi Atossa'yı destekliyordu. Annem Dara'nın herkesi birbirine karşı hoşgörülü olmaya davet ettiğini ileri sürer. Bunun mantıklı bir nedeni vardı ona göre: Birbirleriyle o kadar meşgul olacaklardı ki, kendisine karşı herhangi bir kumpas kuramayacaklardı. Bu oldukça basit görünmektedir; ancak Dara hiç de basit biri değildi. Öyle bile olsa, Dara'nın hizipleri teker teker birbirlerine karşı kıskırttığı gerçeği değişmiyor.

Sus aynı zamanda bir başka önemli kavgaya da sahne oluyordu. Devalara tapan Mecusiler çoğunlukta olduğundan, Zerdüş'tü izleyen bir avuç dolusu Mecusi'ye eziyet etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Batıl'ın takipçileri Kraliçe Atossa'nın himayesi altındaydı. Hakikat'in takipçileri ise Büyük Kral'ın desteğini sağlamalıydı. Oysa Dara kaçamak davranıyordu. Dedemden sevgiyle söz ediyor, sonra Yahudilere Kudüs'teki, Babillilere de Bel-Marduk'taki tapınaklarını onarmaları için para veriyordu.

Bu dinsel savaşta aktif bir rol alamayacak kadar küçük olmama rağmen, saraydaki varlığım Deva Tapıcıları'nı oldukça rahatsız ediyordu. Kraliçe Atossa onlara yakın olduğundan ben ve Lais haremın bu kasvetli tavuk avlusuna tıklıp kalmıştık, ta ki Hystaspes bizi buradan kurtarınca kadar. Oğluna saray okulundaki gelişmemi sormak için bir mektup

yazmış. Bu mektup sonucu ikinci kısma geçirildim. Yine bu mektup sayesinde ben ve Lais, sarayda güçlü düşmanları olan kişileri sürekli öldüren gizemli bir hastalık olan sıtmadan kurtulduk.

Parlak bir ilkbahar sabahı hayatım, kaderin cilvesini saymazsanız –siz Yunanların ciddiye aldığı tek tanrı olan– tesadüf eseri bir defa daha değişti.

Sınıfın arkasında bacaklarımı kavuşturmuş oturdum. Her zaman gözden uzak olmaya çalışıyor ve genellikle bunu başarıyordum. Mecusi bir öğretmen dini bir metinle bizi sıkıyordu. Ne olduğunu hatırlamıyorum. Yunanların Afrodite adını verdiği Anahita'nın bereketiyle ilgili o sonu gelmez ilahilerden biri olabilir. Kraliçe Atossa'nın Anahita'nın bağlılarından biri olduğu sarayda iyi biliniyordu. Bu, Mecusilerin hoşuna giden bir durumdu.

Öğretmenin işaretiyle sınıf Anahita'yı öven dizeleri söylemeye başladı. Benim dışımda herkes tabii. Ne zaman şu ya da bu devaya övgüler düzen ilahiler okumamız istense ben sessiz kalırdım; Mecusi öğretmenler de beni görmezden gelirlerdi. Fakat o sabah bütün diğer sabahlardan farklıydı.

Birden Mecusi öğretmen ağlayıp sızlanmayı kesti. Sınıf sustu. Yaşlı adam doğruca bana baktı. Bu tesadüf müydü yoksa kader mi? Onun, bu bakışları bir meydan okuma olarak kabul ettiğini biliyorum. Ayakta hareketsiz durdum. Hazırdım... Fakat neye olduğunu bilmiyorum. Sanırım kavgaya.

“İlahide bize katılmadın, Cyrus Spitama.”

“Evet, katılmadım.”

Şaşkın yüzler bana döndü. Milo'nun ağzı açıldı ve öylece kaldı. Hareketim büsbütün saygısızcaydı.

“Neden?”

Dedemin Baktra'daki ateş sunağı önünde binlerce defa ta-kındığını gördüğüm bir tavır takınmıştım. Bir bacağımı

dikkatlice öbürünün önüne koymuş, avuç içlerimi yukarı doğru, kollarımı ileriye doğru gerilmiş halde tutuyordum.

“Mecusi!” dedim Zerdüşt’ün sesini elimden geldiği kadar taklit etmeye çalışarak. “Ben sadece ölmeyen, hep parlayan, süratle gezen güneşe kurban adarım. Zira güneş doğduğunda Bilge Tanrı’nın eseri olan yer tertemiz olur. Akarsular beraklaşır. Kuyuların suları da öyle. Denizlerin suları da, durgun sular da temizlenir. Bütün kutsal varlıklar arınır, temizlenir.”

Sınıf arkadaşlarım gözlerini dikmiş, şaşkın ve korkmuş hâlde bana bakarken, Mecusi, kötülüğü kovmak için bir hareket yaptı. En aptalı bile, şahidim olsun diye Gök’ten güneşi çağırdığımı anladı.

“Güneş doğmasın” diye duamın son kısmına başladım “o zaman devalar maddi dünyadaki her şeyi yok edecek. Fakat ölmeyen, hep parlayan, dörtlüye koşan güneşe kurban adayan kimse karanlığa, devalara ve gizlice yaklaşan ölüme karşı koyacaktır...”

Mecusi bana karşı koymak için büyümlü sözler mırıldanıyordu.

Fakat isteseydim bile duramazdım. Yüksek sesle Batıl’a karşı Hakikat’ı haykırdım. “Ahriman’ı ve kötü olan her şeyi temsil ettiğinden, güneşe uzun egemenlik zamanından önce senin yok olmanı haykırıyorum...”

Lanetlememi kesmedim.

Mecusi cıgıllık cıgıllığa kaçtı, diğerleri de onu izledi.

Sınıfta uzun süre tek başıma, gündönümü rüzgârında yeni bir yaprak gibi titreyerek durduğumu hatırlıyorum.

Tavukların ruhuyla dolu avluya nasıl vardığımı hiç bilmiyorum.

Söylediklerim ve yaptıklarımın Sus’taki sarayın bir ucundan öbür ucuna yankılandığını biliyorum; nitekim kısa sü-

rede, akşam olmadan, Kraliçe Atossa'nın huzuruna çıkmam emredildi.

Dört

*S*us'taki sarayla ilgili olarak hiç kimsenin koridorların nereye çıktığını bilmediği söylenir. Buna inanıyorum. Ayrıca tamı tamına on bin oda olduğu söyleniyor; ama ben bundan pek şüpheliyim. Eğer Herodot'a bu hikâye anlatılsaydı, eminim ki yirmi bin oda bulunduğunu söylerdi.

En azından bir millik, dar, rutubetli, az ısıtılmış koridorlardan geçtiğimizi hatırlıyorum. Döşemeler uğursuz koyu bir kırmızıyla cilalanmıştı. Daha önce haremden hiç çıkmamıştım. Pers çocuklar yaklaşık yedi yaşlarında haremden çıkarlar ve ailenin erkek üyelerine teslim edilirler. Lais benim Sus'taki tek akrabam olduğundan yaklaşık dokuz yaşına kadar haremden kalmama izin verildi. Ben ve Lais'in gerçekten de haremden yaşadığı söylenemez. Hizmetçiler dışında bu pis ek yapıda saray hanımlarını görmiyorduk.

Görülmemiş derecede uzun ve zayıf, Babilli iki haremağası beni kapıda karşılayarak Kraliçe Atossa'nın özel odasına aldı. Onlardan biri bana, Kraliçe içeri girmeden önce, özenle işlenmiş bir Hint halısı üzerineyüzükoyun uzanmam gerektiğini söyledi. Kraliçe odaya girdiğinde ona doğru sürünecek ve sağ ayağını öpecektim. Kalkmam söylenmediği sürece yüzükoyun kalacaktım. Sonra sürüne sürüne, kapıdaki halıya geri dönecektim. Kral'a veya vekiline yaklaşma şekli buydu. Kraliyet üyeleri yahut soylu aile mensupları Kral'ın sağ elini

öperken itaat işareti olarak önünde eğilmeleri beklenir. Eğer Kral izin verirse yanağını öpebilirlerdi.

Dara'nın sarayında protokol özellikle katıydı. Eğer hükümdar doğuştan tahtın vârisi değilse bu genelde böyle olur. Dara'nın oğlu Kserkses'in sarayı babasınınkinden daha göz kamaştırıcı olmakla birlikte protokol daha az can sıkıcıydı. Kserkses Büyük Kral'ların oğlu ve torunu olarak dünyaya yüklüğünü hatırlatma ihtiyacı hissetmiyordu. Ben ise sık sık, hükümlanlıkta babası kadar huzursuz olsaydı onun kadar uzun hayatta kalabileceğini düşünmüştümdür. Fakat kadere gelince, Atinalıların tiyatrodaki tumturaklı biçimde işledikleri trajedilerde hatırlatmaktan hoşlandıkları gibi, ona karşı kazanmak imkânsızdır. Bir kartal, ününün zirvesindeki kel bir adamın kafasına bir kaplumbağayı düşürecekler çaresiz.

Lais benim sekiz yaşındayken eşsiz, Zerdüşt'ün gerçek mirasçısına layık bir ruh hâline sahip olduğumu söyler. Her ne kadar o doğal bir taraflılığa sahipse de, başkaları benim eşi görülmedik derecede cesur ve kendinden emin olduğum konusunda hemfikirdir. Eğer bu izlenimi veriyorsam yetenekli bir aktör olmuş olmalıydım; zira ben çoğu zaman bir korku hâlindeydim ve o soğuk gecede, Kraliçe'nin odasında, kırmızı siyah halının üzerinde yüzükoyun uzanmış dururken de aynı korku hâlinde, kalbim küt küt çarpıyordu.

Karşımdaki, sedir ağacından kakmalı kapı sessizce açıldı. Kraliçe Atossa hışırtılı bir sesle odaya girdi ve fildişi koltuğa oturdu. Ona doğru süründüm, burnum halının sert kıvrımlarına sürtüp duruyordu. Sonunda tabure üzerine yan yana konulmuş altından iki terlik gördüm. Telaş içerisinde sol terliği öpmüşüm. Fakat Kraliçe bu yanışıma dikkat eder görünmedi.

"Ayağa kalk!" dedi Kraliçe. Sesi bir erkeğinki kadar derinden geliyordu. Aynı zamanda Anşan'ın ilk sarayının eski

zarif Persçe'sini konuşuyordu. Bu aksan Sus'ta yahut bir başka yerde nadiren işitilebilir. İnsan Atossa'yı dinlerken –yaşlı saray efradının dediği gibi– sanki yeniden, ölmüş Cyrus'u işitir gibi oluyordu.

Bakışlarımı Kraliçe'ye doğrultmamaya özen göstermekle beraber göz ucumla ona şöyle bir baktım. Ürkütücü bir görünüşü vardı. Benden pek iri değildi; boynu üzerine Cyrus'un büyük başı, uyumsuz biçimde yerleşmişti. Alkmaion burnu avlumuzda gördüğüm horozlarınkine benziyordu; burun delikleri bir köprünün üzerindeki yarıklar gibiydi.

Atossa'nın saçı yahut peruğu koyu kırmızıydı; kocaman, kurşuni kızıl gözbebeklerinin çevresi normal beyaz değil, saçı gibi kan kırmızısıydı. Dermansız bir göz hastalığına yakalanmış olmakla beraber hiç kör olmamıştı; şanslı kadındı. Herkesin söylediğine bakılırsa, bir erkek gibi sakallı yüzünü saklamak için takıyordu hep, o mine işlemeli peçeyi yüzüne. Küçük elleri vardı ve her parmağına yüzük takıyordu.

"Babam Büyük Kral'ın ismi verilmiş sana" dedi. Kadim saray tarzı bir İmparatorluk Ailesi'nin soru sormasını bile imkânsız kılıyordu. Saray hayatına alışkın olmayanlar için bu konuşma çok kafa karıştırıcı olabilirdi. Zira dolaysız sorular açıklama, cevaplar ise soru gibi görünüyordu.

"Büyük Kral'ın ismini taşıyorum" dedim ve sonra Atossa'nın tüm unvanlarını sayıverdim. Bunlar arasında, zikredilmesi şart olanlarla birlikte söylenmesi isteğe bağlı olanlar da vardı. Bunları bana büyük bir ihtimamla Lais öğretmişti.

"Babanı tanıyordum" dedi Kraliçe ben bitirdiğimde. "Fakat dedeni tanıımıyordum."

"O tek yaratıcı olan Bilge Tanrı'nın elçisiydi."

Bir çift göz bir an Anahita'nın gülümser hâldeki heykeline kaydı. Birden mangaldaki tütsü benimle Atossa arasında mavi bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla yükseldi. Gözlerim sulandı.

“Gelelim okulda söylediklerine. Öğretmenini korkutmuşsun. Şimdi bana doğruyu söyle çocuğum, ona lanet okudun mu?” Bu seferki, modern saray tarzında gerçek bir soruydu.

“Hayır, yüce Kraliçe! Buna gücüm de, yetkim de yok” dedim, “bildiğim kadarıyla” diye de ekledim. Muhtemel bir silahlı kaybetmeye niyetim yoktu. “Ben sadece Bilge Tanrı’ya ve oğlu ateşe hizmet ediyorum.” Sekiz yaşındaki bir çocuk için çok mu zekiydim? Hayır. Fakat Lais tarafından iyi yetiştirilmiştim. Onun amacı Sus’ta yalnızca hayatta kalmak değil, aynı zamanda güç sahibi olmaktı.

“Babam Büyük Kral Cyrus güneşe tapardı. Dolayısıyla ateşe de ibadet eder; fakat diğer yüce tanrıları da tanırdı. Babil’deki Bel-Marduk Tapınağı’nı onarttı. Indra ve Mitra için tapınaklar yaptırdı. Anahita onu çok severdi.” Atossa başını bronz heykele çevirdi. Heykelin boynu yaz çiçekleriyle süslenmişti. Ben bunu uğursuz bir mucize sandım. O sırada Sus’ta kış boyunca içeride çiçek yetiştirildiğini bilmiyordum. Meğer bu Medler tarafından geliştirilmiş bir lüksmüş.

Atossa bana dedem hakkında sorular sordu. Ona elimden geldiği kadar öğretilerinden söz ettim. Ölümünü de anlattım. Benim Bilge Tanrı’nın sesini bizzat işittiğimi öğrenince çok etkilendi.

Atossa ve Mecusi rahipleri Batıl’ın takipçileri olmakla beraber Bilge Tanrı’yı güçlü bir tanrı olarak kabul etmek zorundaydı; zira Büyük Kral dünyanın bir ucundan diğerine kadar, tahtının ve zaferlerinin Bilge Tanrı’nın bir lütfu olduğunu bizzat ilan etmişti. Atossa kocasına muhalefet edemediğinden, bütün tebaasına tabii bir ihtiyatla yaklaştı.

“Bizler Zerdüşt’e hürmet ederiz.” Sesinde pek de inanç izi yoktu. “Ve tabii ki sen ve annen...” Atossa bir an doğru ifadeyi bulamamanın verdiği sıkıntıyla kaşlarını çattı ve sonra

Yunanca'ya tam da tercüme edilemeyecek eski Persçe bir şey söyledi. Bu belki de şu şekilde ifade edilebilir: "Bize bir kuzen kadar yakınsınız."

Ne söylemem gerektiğini düşünerek yerlere kadar eğildim. Lais beni böylesi bir nezakete hazırlamamıştı.

Fakat Atossa cevap beklemiyordu. Kraliçe uzun bir süre, o meraklı kırmızı-mavi gözleriyle bana baktı. "Sizi daha iyi bir yere nakletmeye karar verdim. Annene, eski sarayda yaşadığınızı öğrenmenin beni ne kadar şaşırttığını söylemelisin. Bu büyük bir hataydı. Bunu yapanlar cezalandırılmıştır. Saray Ekbatana'ya taşınmadan önce onu kabul edeceğimi de söyle. Ayrıca sen saray okulunun birinci kısmına devam edeceksin. Prenslerle birlikte ders göreceksin."

Memnuniyetimi göstermiş olmalıydım. Zira Kraliçe pek az memnun görünüyordu.

Yıllar sonra, ben ve Atossa arkadaş olduğumuzda bana durumumuzu iyileştirme kararının gerçekte kendinden değil, Dara'dan geldiğini söyledi. Öyle görünüyordu ki, Lais'in mesajlarından biri Hystaspes'e ulaşmıştı. Öfke içerisinde oğluna yakınmıştı; o da Atossa'ya bize şanıma yakışır şekilde davranılmasını emretmişti.

"Fakat" dedi Atossa, yirmi yıl sonra bana kararmış dişlerini göstererek, en çekici gülümseyişlerinden biriyle, "Büyük Kral'a itaat etme niyetim yoktu. Aksine seni ve anneni ölüme gönderecektim. Anlıyorsun, tamamıyla şu kötü Mecusilerin etkisi altındaydım. İnanması güç değil mi? Zihinlerimizi Bilge Tanrı'ya, Zerdüşt'e ve Hakikat'e karşı nasıl da zehirlemişler! Niçin, gerçekte Batıl'ın takipçisiydim?"

"Hâlâ da öylesin!" Baş başayken Atossa'ya karşı her zaman cesur davranmışımdır. Bu onun hoşuna giderdi.

"Asla!" dedi hafifçe gülümseyerek. "Aslında seni kurtaran, okulda sergilemiş olduğun tavidir. O zamana kadar he-

men hiç kimsenin senden ve annenden haberi yoktu. Fakat Zerdüş'tün torununun sarayda olduğu, Mecusilere lanet okuduğu haberi yayıldığında... önemsenmemen ya da öldürülmemen artık imkân dışıydı.”

“Yani sen ve annen bir kuyunun dibinde, boğulmuş hâlde bulunsaydınız –ki kafamdaki de tam olarak buydu– Dara’nın diğer karıları beni suçlardı ve o da bundan rahatsız olurdu. Bu nedenle planı değiştirmek zorunda kaldım. Nasıl ki Lais kendisinin ve senin hayatını kurtarmaya çalışıyorsa, ben de en büyük oğlumu Dara’nın halefi yapmaya çalışıyordum. Eğer gözden düşseydim, Pers İmparatorluğu oğlumun değil Artobazanes’in olurdu; oysa onda bir damla bile kraliyet kanı yok, Dara’da da öyle.”

“Ya da Büyük Cyrus” diye ekledim. Yaşlı Atossa’yla bir noktaya kadar oynanabilirdi.

“Cyrus, dağlık arazi klanlarının tümünün şefi.” Atossa oldukça sakindi. “Alkmaion olarak doğdu. Doğuştan Anşan lorduydu. Dünyanın geri kalanına gelince... onu da normal biçimde istila etti ve eğer oğlu Kambyses ölmeseydi Dara diye birisi olmazdı. Fakat bu geride kaldı. Bugün Kserkses Büyük Kral ve her şey yolunda.”

Atossa çok erken konuştu tabii ki. Sonunda her şey kötü olur. Fakat nihayetinde eşyanın tabiatından kaynaklanan bir durum bu.

Lais ve ben yeni saraya taşındık. Biz bilmiyorduk ama gerçekte eski sarayın mutfağının bir kısmına yerleştirilmişti. Saray okulunun birinci kısmına devam etmeme rağmen, gerçek çağdaşım Kserkses’le saray Ekbatana’ya taşındıktan sonraki yaza kadar karşılaşmadım.

Saray okulunun bu birinci kısmının ikinciden pek farklı olduğu söylenemezdi; sadece konuşacak hiç Yunan çocuk yoktu. Onları özlüyordum. Genç Pers soyluları bana kötü

davranmıyordu; fakat kendimi hiç de evimde hissedemiyordum. Birincisi bir soylu değildim. İkincisi Zerdüş'tün torunu olmam hem öğretmenleri hem de öğrencileri huzursuz ediyordu.

Yaşlı Mecusi'ye yağırdığım lanet nedeniyle doğaüstü güçlerim olduğu düşünölmeye başlanmıştı; bir süre başkalarından farklı olduğumu inkâr etsem de, çok geçmeden farkına vardım ki, gücün -ya da burada olduğu gibi, sihrin- sırrı fiilen gösterilmesinden çok, yarattığı havada yatıyordu. Okul arkadaşlarım beni büyücü olarak düşünmek istiyorlarsa, bırak öyle sansınlar. Aniden, Bilge Tanrı'yı görmeyi de faydalı bulmuştum. O'nu gördüğümde Mecusi öğretmenler ürperiyor ve okumak istemediğim şeyleri okumamı istemiyorlardı. Bu oyun bana hiç zarar vermedi. Sarayda güçlü bir aile tarafından himaye edilmiyorsanız, en iyisi Bilge Tanrı'nın himayesine girmektir.

Kraliçe Atossa sözünü tuttu. Saray Ekbatana'ya taşınmadan önce Lais'i kabul etti. Lais'in kendisini Hakikat'le ilgili tezlerle rahatsız etmemesi onu oldukça memnun etti. Lais insanların ne iştirmek istediğini gayet iyi bilen bir kadındır. Herkesi kola ylıkla kendisine bağlayabilir. Her ne kadar bunu büyücölüğe bağlasa da bu onun çoğu insandan zeki olmasından kaynaklanmaktaydı, nihai büyü de buydu zaten.

Kraliçe de büyü delisi olduğundan Lais onu her türden iksir, büyü ve Trakya saçmalığına boğdu; bu arada aşk iksirini ve zehirleri saymıyorum. Ancak, Kraliçe'nin hâmililiğine rağmen Lais'in saraydaki konumu Zerdüş'tün torununun annesi olmasına dayanıyordu. Bu demekti ki, ne zaman Kraliçe ve Lais'i kaynayan bir kazanın içine bakıp büyölü sözler mırıldanırlarken görsem, Lais'in bir kısım egzotik ilaçlar üzerinde çalıştıkları açıklamasını kabul ediyordum. Kısa sürede anladım ki, sarayda söylenmeyen bir şey sanki, evet, büyüyle

karanlıkta keskin bir bıçağa ya da yavaş yavaş etkiyen bir yudum zehre asla dönüşmezdi.

Beş

Saray, Sus'u dört kısım hâlinde terk etti. Harem en yavaş hareket eden kısım olduğundan ilk önce kadınlar ve harem ağaları yola çıktı. Lais'in Kraliçe Atossa'nın kafilesinde bir tahtırevanda yolculuk yaptığını söylemeye gerek yok sanırım. Büyük Kral'ın hazinesi ve eşyaları hemen haremmin ardından geliyordu. Sonra o bitmek bilmez arşivleriyle saray başkâtipleri; en sonra da subaylar, hâkimler, soylular ve de Büyük Kral at sırtında yahut savaş arabalarıyla yola çıktılar. Ben, Milo sayesinde soylularla birlikte, dört at tarafından çekilen bir savaş arabasında yolculuk yapıyordum.

Saray okulunun birinci kısmına geçtikten kısa süre sonra Thessalus, oğlu Milo'nun da ısrarla aynı sınıfa geçirilmesini istedi. Ona göre Atina Tiranı'nın yeğeni Pers bir soylu yahut rahibe eşitti. Böylece Milo da bizim sınıfımıza katıldı. Artık sınıfta Yunanca konuşabileceğim bir arkadaşım vardı. Ekbatana'ya hareket zamanı geldiğinde Thessalus benim kendisiyle ve oğlu Milo'yla birlikte seyahat etmem için ısrar etti.

Sus'tan güneş doğarken çıktık. Her iki nehir de Zagros Dağları'nda erimeye başlayan karlar nedeniyle, beyaz köpüklü sularla taşkın akıyordu. Ancak, bu taşkın sular bir aylık süre içerisinde çamurlu dereler hâline dönüşecekti. Hindistan'da da yaşadım; fakat yaz mevsiminde Sus kadar sıcak bir yer daha bilmiyorum. Ya kışa ne demeli? Sus'ta yaşadığım soğuğu Himalayalar'ı geçerken bile görmedim.

Thessalus dört atlı arabayı kendisi sürüyordu. Olimpiyat oyunlarında araba yarışlarını kazanmıştı; bu konuda en az Kallias kadar ünlüydü. Olympia’da dört yılda bir düzenlenen bu oyunlarda en zeki Yunan’ı bile çıldırtan bir şeyler vardır. Sanırım Thessalus Atina’nın tiranı olmakla otuz dokuzuncu Olimpiyat şampiyonu olmak arasında seçim yapmak zorunda kalsaydı, zeytin dallarından yapılmış tacı tercih ederdi.

Haremin yavaş yürüyen tahtirevanları ve yük arabaları için Sus’tan Ekbatana’ya varmak altı gün alır. İki küçük çocuk ve bir şampiyon yarış arabacısı için ise bu süre dört güne çıkar. Bu arada bu, benim Dara’nın yaratmış olduğu harika yol sistemiyle ilk tanışmam. Dara’nın anayolları Sus’un dışında kuzeye, güneybatıya ve doğuya gider. Her on ve on beş milde bir posta evi, bir han ve ahırlar bulunmaktadır. Bu posta evlerinin çevresinde küçük evler kümelenmektedir.

İlk durağımızda binlerce meyve ağacının açmış beyaz pembe çiçeklerini, yeni yerleşim biriminin ahşap evlerini gördüm. Sus’un yukarısındaki toprak görülmemiş derecede verimlidir.

Han sahibi bize alçak tavanlı ve toprak döşemeli küçük bir oda verdi. Thessalus’un rütbesi sağ olsun! Daha alt dereceli soylular ahırlarda, hayvan barınaklarında yahut da yıldızların altında yerde yattılar.

Yüksek dereceli kişiler kendi çadırları, eşyaları ve maiyetiyle yolculuk etseler de, Thessalus bizim “askerler gibi yolculuk etmemizi istedi. Çünkü her ikimiz de asker olacaktık.”

“Cyrus değil” dedi Milo, “o bir rahip olacak. Sürekli dua ediyor ve lanetler düşünüyor.” Milo şehrin doğduğu zaman ki hâlini hatırlayamasa da, onun tarzı, çok alaycı bir Atinalı tarzıydı. Bunun kesin olduğunu söyleyebilirim.

Thessalus bana merakla baktı. “Doğuştan Mecusi misin?”

“Hayır değilim. Ben bir Pers’im.”

“O Pers değil. O bir Medli.” Milo pervasızca konuşuyordu. Bilge Tanrı tarafından Persleri dinlerinden döndürmek için gönderilen elçinin Pers değil Ragesli bir Medli olduğundan söz etmek sarayda hiçbir zaman pek hoş karşılanmamıştır. Ailemizin çeşitli üyelerinin iddialarının aksine Zerdüşt’te bir damla bile Pers kanı yoktu. Öte yandan Medli olduğumuza da sanmıyorum. Gerçekten kadim bir ırktan –Asur, Keldani ya da Babil– geldiğimizi sanıyorum. Spitimalar, benim dışımda, Medli olamayacak derecede esmer, ciddi görünüşlü, egzotiktir. Ben, tabii ki ailemin tiplerine uymuyorum. La-is nedeniyle sarışınım ve de bir Yunan’a benziyorum.

Thessalus mangaldaki kömürü tutuşturdu. Sonra bize suyla karıştırılmış kırık tahıldan yapılma asker ekmeği sundu. Sanki güneşte kurumuş inek gübresi gibi görünüyordu ve öyle de tadı vardı.

“Büyük bir mirasa sahipsin” dedi Thessalus. Yakışıklı bir adamdı. Gençken Milet’ten Pers bir kadınla evlenmişti. O günlerdeki Atinalılar karışık evliliklere şimdiki kadar karşı olmamakla birlikte Atina’daki herkes, egemen hanedan üyelerinden biri eğer Pers bir kadınla evlenecekse onun hiç olmazsa İmparatorluk Ailesi’nin yesi olması gerektiğini düşünüyordu.

Thessalus’un karısına Atinalılara hiç de özgü olmayan şekilde açık olduğu anlatılır. şüphesiz, görülmemiş derecede ihtiraslı bir adam. Onunla Atina tarihini değiştirecek olan müstakbel tiran katili Harmodios arasındaki aşk kısa fakat çok ateşli olmuştu.

şimdi neler olduğunu tam olarak anlayan birinin bulunduğunu sanmıyorum. Bu gibi meselelerde kulağı delik olan Elpinice hem Thessalus’un hem de üvey kardeşi Hipparkhus’un Tanagralı genç bir atlet olan Harmodios’a açık olduğunu düşünür. Harmodios doğal olarak Atina Tiranı’nın iki

kardeşi tarafından da sevimekten hoşnuttu; bu arada Harmodios başka biriyle de kırırtırıyordu. Resmi olarak bir başka Tanagralı süvari subayı Aristogeiton'un erkek âşığıydı. Atina'da bu gibi meselelerde âdet olduğı üzere herkes birbiriyle mücadele etti. Aristogeiton Tiran'ın kardeşlerine öfkeliyken, Thessalus da delikanlıyı kendisinden uzaklaştırmaya çalıştığı için kardeşine öfkeleniyordu. Delikanlı ise... Neyse her şey tam bir arapsaçına dönmüştü ve bununla sadece bir Atinalı ilgilenirdi. Öte yandan bu arapsaçının sonucu tarihi değıştirdi.

Hipparkhus herkesin önünde Harmodios'un bakire kız kardeşine hakaret etti. Erkek kardeşinden daha az düşkün olduğunu umduğunu söylediğı sanılıyor. Bunun üzerine Harmodios intikam duygularıyla eski âşığı Aristogeiton'a gider ve beraberce bu hakaretin öcünü almaya yemin ederler. Büyük Pan-Atina Festivali'nde Harmodios ve Aristogeiton, Hipparkhus'u öldürmekle kalmayıp Tiran Hippias'ı da katletmeye çalıştılar; ama buna muvaffak olamadılar. Hemen idam edilmelerine karşın, tiranlık tabii olarak sarsıldı ve Hippias'ın konumu da tehlikeye girdi. Bunun üzerine Thessalus'u Dara'yla bir ittifak yapması için Sus'a gönderdi. Fakat Atina'da her şey çok hızlı gelişti. Âşıkların kavgası nedeniyle Peisistratos'un evi dağıldı, âşıkların heykelleri Agora'ya dikildi. Bu arada Kserkses Atina'yı işgal ettiğinde heykelleri, benim tavsiyem üzerine Sus'a getirdi ve Peisistratos'un ailesi için dikilen anıtın altına koydurdu. İşte bugüne kadar genç katillerin, kıskançlıkları ve aptallıkları nedeniyle, Peisistratos sülalesi tarafından sürdürölen uzun ve şerefli bir barışı bir daha asla göremeyecek olan şehirden sürölen iyi tiranlarına bakan heykelleri orada kaldı. Mesele gerçekten çok karışık. Cinsel arzuların politikayla karıştırıldığı tek yer Atina'dır.

Demokrit bana Pers Sarayı'nda Büyük Kral'ın gözde karıları ve cariyelerinin büyük nüfuz sahibi olduğunu hatırlıyor. Bu doğru. Fakat kraliçelerimizin bu denli büyük güç sahibi olmaları cinsel cazibelerinden çok, haremün üç evini yönetmeleri ve Büyük Kral'inkinden *ayrı*, yüklü bir gelirleri olmasına bağlıdır. Son olarak kraliçe takımı, başkâtipliği idare eden haremağalarını doğrudan etkileyebilir. Güzel kadınlara Kserkses kadar zaafı olan bir adam daha görmemekle beraber, onun bu durumunun devlet politikalarını etkilediği hiçbir olaya şahit olmadım. Ama durun, buna benzer bir olay vardı; fakat bu onun hayatının son zamanlarındaydı. Eğer yeterince uzun yaşarsam size bundan da söz edeceğim.

Asker tayinimizi yerken, ben de elimden geldiği kadar Thessalus'u gerçek bir asker olmak istediğime ikna etmeye çalıştım.

"Bu en iyi hayat" dedi Thessalus. "Gerekli de. Eğer savaşmazsan dünya çok tehlikeli bir yer. Ya da bir orduyu yönetmen gerek." Mangaldaki kömürleri karıştırdı. "Yahut da bir ordu yaratman..." Üzgün görünüyordu.

Hepimiz Thessalus'un Dara'yı Hippias'ın yardımına koşması için ikna edemediğini biliyorduk. O günlerde Dara'nın Yunan dünyasına çok az ilgisi vardı. Anadolu'daki Yunan şehirleri elinde olmasına ve Sisam gibi birçok adayı haraca bağlamış olmasına karşın, özellikle Tuna'daki bozgundan sonra, Batı dünyasıyla pek ilgilenmiyordu.

Doğu dünyası Dara'yı büyülemişti; ne var ki, İndus Nehri'ne düzenlediği bir seferi saymazsak, tüm dikkatini doğuya ve doğunun doğusuna hiç verememişti. Kendinden önceki Cyrus gibi o da hep sınırlarımıza sürekli akınlarda bulunan Kuzeyli, beyaz tenli, sarışın süvarilerle uğraşmak zorunda kalmıştı. Fakat onlar bizden başkası değil ki zaten. Bin yıl ka-

dar önce gerçek Ariler kuzeyden aşığı doğru kaymışlar ve bizim siyah saçlı halklar dediğimiz Asur ve Babil sakinlerini köleleştirmişlerdi. Şimdi Medler ve Persler gibi kabile üyeleri uygarlaşmıştır; klan liderimiz de Büyük Kral'dır. Bu arada steplerden gelen kuzenlerimiz bize aç gözlerle bakmakta ve sıralarını beklemektedir.

Thessalus dalgın dalgın Atina'dan söz ediyordu ve ben küçük olmama rağmen onun bunu kasıtlı yaptığını biliyordum. Kraliçe Atossa annemin arkadaşıydı. Bana söylenen sözler Kraliçe'ye de aktarılacaktı. "Hippias Perslerin dostudur. Hippias'ın Atina'daki düşmanları Perslerin de düşmanıdır, Spartalıların ise dostu." Thessalus'un asık yüzü mangalın ışığında kıpkırmızı görünüyordu. "Hippias Büyük Kral'ın yardımına muhtaç" dedi.

Hanın dışında bir ses yükseldi. "Büyük Kral'ın kafilesine yol verin." Ulak, atları değiştirirken çingırtılı bir ses çıktı. O günlerde bile, kraliyet habercileri Sus'tan Sart'a bin beş yüz millik yolu bir haftadan daha az sürede alabiliyordu. Dara, imparatorluğu ayakta tutanın orduları değil, yolları olduğunu her zaman söylemiştir.

"Gün gelecek Sparta, kardeşimin Atina'daki düşmanlarıyla bir ittifak yapacak. Bu gerçekleştiğinde de Pers ülkesine saldıracaklar."

Bu bir çocuğa bile komik gelirdi. Pers İmparatorluğu koca bir dünyadır. Sparta'nın ne olduğu konusunda bir fikrim olmasa bile; Yunan, küçük ve zayıf, ayrıca çok uzakta olduğunu biliyordum. Ayrıca Perslerin Yunanlıları her zaman yendiklerini de biliyordum. Bu adeta doğa kanunuydu.

"Perslerle Spartalılar arasında duran kardeşim Hippias." Thessalus'un öyle pek zeki olduğunu sanmıyorum. Ben yetişkinliğe erişmeden önce öldüğü için onu tam olarak tanıyamadım. Öte yandan kardeşi Hippias'la Pers ülkesindeki uzun

sürgün hayatı boyunca birçok ilişkim oldu. Hippias sadece etkileyici değildi, okumuştı da...

"Sparta neden bu kadar tehlikeli?" diye sordum.

"Onlar savaş için yaşarlar. Başka insanlara benzemezler. Sparta bir şehir değil kışladır. Onlar Yunanistan'ın tamamını istila etmek istiyorlar. Atina'yı çekemiyorlar. Babamız Peisistratos'tan nefret ederlerdi; çünkü halk ve bütün tanrılar onu severdi. Aslına bakılırsa Tanrıça Athena babamı Akropolis'e getirmiş ve ona ve mirasçılarına şehri yönetme gücünü vermiş." Thessalus'un bu hikâyeye inanıp inanmadığını bilmiyorum. Günümüz Atinalıların buna inanmadığı kesin de, o günlerde nasıldı bilemiyorum.

İşin aslı, Peisistratos ve arkadaşları, Phya adlı uzun boylu bir kızı Athena gibi giyinmeye ikna etmişler. Onun torunuyla konuştum; bana büyükannesinin Peisistratos'a Athena'nın Akropolis'teki tapınağına giden kutsal yol boyunca nasıl eşlik ettiğini anlattı. Halkın çoğunluğu zaten Peisistratos'u desteklediğinden Phya'nın gerçekten Athena olduğunu kabul etmişler. Diğerleri de –korkudan– sessiz kalmışlar.

Zaman gelmiş Peisistratos Atina'dan kovulmuş. Gümüş madenlerinin olduğu Trakya'ya gitmiş. Bir zaman büyükbabam Megakreon ona arkadaşlık etmiş. Peisistratos yeni bir servet biriktirir biriktirmez Lykurgus'un aristokratlar partisinin liderlerini paraya boğmuş. Sonra Megakles'in ticaret partisini satın almış. Kendisi de şehrin sıradan insanların partisinin başında olduğundan, artık geriye Atina Tiranı olarak dönebilirmiş. Nitekim orada uzun yıllar yaşamış ve mutlu olarak ölmüş. Yerine oğulları Hippias ve Hipparkhus geçmiş.

Hipparkhus'un katillerini cinayete sevk eden sebeplerle ilgili iki –ne ikisi, binlerce– teori var. Kimileri sebebin politik olduğunu düşünüyor. Kimileri de aşıkların kıskançlıktan

gözünün dönmüş olduğunu; ben de bu ikincisinden şüpheleniyorum. Elpinice de öyle. Bu yakınlarda belirttiği gibi, gençlerden hiçbiri, tiranlığa karşı olanların merkezi olan ünlü aileyle ilişkili değildi. Tabii ki, bir tapınağa sığınan birçok insanı ölüme gönderen lanetli Alkmeon'un çocuklarını kastediyorum. Sonuçta Alkmeon babadan oğula, kuşaklar boyu geçecek bir lanetin kurbanı oldu. Bu arada Perikles de annesi tarafından bir Alkmeon'dur. Zavallı Adam! Her ne kadar ben çeşitli Yunan tanrılarına inanmasam da lanetlerin gücüne inanma eğilimindeyim. Her neyse Alkmeon'un torunu Kleisthenes, Delphi'deki bir merkezden Hippias'a karşı muhalefet yürütüyordu.

"Kleisthenes tehlikeli bir adam." Thessalus kararmıştı. "Ayrıca bütün Alkmeonlar gibi o da nankör. Hippias babamızın yerine geçtiğinde Kleisthenes'ı yargıç yaptı. Kleisthenes şimdi Sparta'da, onları Atina'yı işgale ikna etmeye çalışıyor. Bizi sadece yabancı bir ordunun sürüp çıkarabileceğini biliyor. Hiçbir Atinalı bunu yapamaz. Bizi herkes sever. Alkmeonları ise kimse sevmez."

Thessalus'un anlatımının tarafsız olmasa da doğru olduğu ortaya çıktı. Bu konuşmadan yaklaşık bir yıl kadar sonra Kleisthenes bir Sparta ordusuyla Atina'ya girdi ve Hippias devrildi. Hippias sonra Büyük Kral'a bağlılık yemini etti ve ailesiyle birlikte Troya harabeleri yakınlarında gelişmiş bir kasaba olan Sigeum'a yerleşti.

Hippias Apollon'un Delphi'deki rahiplerine yakındı. Ayrıca, Kallias'ın ata yadigarı meşaleyi taşıdığı Eleusis'teki sıralara vakıf olmasına yardımcı oldu. Kehanetler hakkında herhangi bir Yunan'dan daha çok şey bildiği söylenir. Geleceği de tahmin edebilirdi. Bir defasında, ki bu benim tecrübesiz ve patavatsız olduğum gençlik yıllarımdaydı, Tiran'a kendi çöküşünü de görüp görmediğini sordum.

“Evet” dedi.

Ben ayrıntıları beklediysem de bu boşunaydı.

Atinalılar politik ya da ahlâki bir sır söz konusu olsa hemen bilgeleri Solon’dan alıntıda bulunurlardı. Ben de aynı-sını yapacağım. Solon haklı olarak Tiran’ın yükselişinden Peisistratos’u değil, Atinalıları sorumlu tutuyordu. Ne söyle-miştî?

Demokrit bana Solon’un gerçek sözlerini hatırlattı: “Bu insanları desteğinizle büyük yapan, siz kendinizsiniz, bu nedenle de işte bu rezil köleliğin pençesine düştünüz. Her biriniz bir tilki gibi yürüyorsunuz ama zekânız boşuna. Zira sizler kurnaz bir adamın ağzına ve sözlerine bakıyorsunuz, yapılan işi görmüyorsunuz.”

Bu bana Atinalıların karakterinin –hele de bir Atinalı-dan– duyabileceğimiz en güzel analizi gibi gelmektedir. Sadece bir tek yanlış nokta vardır. Hiç kimse rezil, aşağılık bir köleliğin pençesine düşmemişti. Tiranlar, popülerdi ve eğer Sparta ordusu olmasaydı, Kleisthenes Hippias’ı asla deviremezdi. Sonra, Kleisthenes iktidarını pekiştirmek için bir zamanlar tiranları destekleyen kliğe her türden politik taviz vermek zorunda kaldı. Sonuç ne oldu? Ünlü Atina demokrasisi. Bugünlerde Kleisthenes’in tek siyasi rakibi aristokratik partinin lideri İsağoras’tı.

Şimdi, yarım asır sonra, hiçbir şey değişmemiş. Kleisthenes’in yerine Perikles, İsağoras’ın yerine Thukydides geçmiş. Peisistratos’un mirasçılarına gelince; Arkadaşım Milo dışındaki hepsi, şimdi Hellespont yakınlarında, hâllerinden memnun toprak sahipleri. O ise Marathon’da ailesi –ve de Büyük Kral– için savaşırken öldü.

Sus’tan Ekbatana’ya yolculuk ettiğimiz o gece, Peisistratos Ailesi’nin ateşli bir taraftarı hâline geldim. Tabii ki bu coşkumu, kendilerine yarım yüzyıldır büyükanne ve babaları-

nın sevdiği bir aileden nefret etmeleri öğretilen günümüz Atinalılarına anlatmıyorum.

Bir defa daha, çok hassas bir şekilde, Elpinice'yle ilgili meseleyi dile getirdim. Şaşırtıcı derecede sempattikti. Şimdiye kadar gördüğümüz en iyi yönetimi gösterdi. Ne var ki, Atinalılar kaosu düzene tercih eder. Bizler büyük adamlarımızdan da nefret ederiz. İnsanların kardeşim Cimon'a neler yaptığına bakın!

Perikles'e acıyorum. Herkes onun büyük bir adam olduğunukabulettiğinden kötü bir sona mahkûm. Elpinice onun bir ya da iki yıl içinde sürgüne gönderileceğini düşünüyor.

Neredeydim? Ekbatana'da.

Şimdi bile, anılarımın çoğunun resimsiz olduğu, körlüğün hafızamın büyük bir bölümü üzerine gizemli bir şekilde yayılmış görüldüğü kafamın içinde, Ekbatana'nın o doyumsuz güzelliğini bugün bile *görebiliyorum*.

Şehre karanlık bir ormanlık alandan geçerek ulaşılır. Tam şehrin başka yerde olduğu yahut kaybolduğunuz hissine kapılacakken her biri farklı renkli, eşmerkezli yedi duvarla çevrili kale-şehir ortaya çıkarılır. Şehrin tam merkezinde sarayın bulunduğu tepeyi altın renkli bir duvar çevreler.

Media'nın tepeleri sık ormanlarla kaplı olduğundan saray tamamıyla servi ve sedir ağacından yapılmış. Bu nedenle odalar ağır bir eski ağaç kokusuyla kaplıdır; bu arada sürekli çıkan yangınları da belirtmeliyim. Öte yandan sarayın ön yüzü zırh levhası gibi yeşil bakırla kaplı. Kimileri bunun Medler tarafından sarayın düşmanlarca yakılmasını önlemek için yapıldığını düşünüyor. Ben bunun sadece süs için yapıldığından şüpheleniyorum. Güneş soluk yeşil bakıra vurduğunda şehrin arkasındaki dağları kaplayan koyu yeşil kozalaklı ağaçlara doğru yaptığı parıltının olağanüstü harika olduğunu söylemeliyim.

Ekbatana'ya girdiğimiz o öğleden sonra, dokuz saat şehrin efsanevi güzellikleriyle mest olduk. Dokuz saat diyorum çünkü hepimizin yedi kapıdan geçişi bu kadar uzun sürmüştü. Telaş ya da karışıklık açısından hiçbir şey bir başkente varan Pers Sarayı'yla boy ölçüşemez.

Ekbatana kapıları önünde beklediğimiz uzun saatler boyunca Thessalus'tan, söylemekten çok hoşlandığım Yunanca birkaç ifade öğrendim.

Altı

Benim zamanımda okul hayatı oldukça sıkıydı. Şafak sökmeden uyanıyor ve her türlü silahı kullanmayı öğreniyorduk. Matematik ve müzikle beraber yazmayı bile öğreniyorduk. Sadece köprü ve kale değil, saray yapımı hakkında da ders veriliyordu. Günde sadece bir kere ve o da hafif bir yemek yiyorduk.

Bir Pers soylusu yirmi yaşına geldiğinde, eğer gerekliyse kendisi için yapamayacağı şey yoktur. Aslında bu eğitim sistemi çok daha basitti: Gençlere ata binme, ok atma, doğruyu söyleme öğretilirdi ve hepsi bu kadardı. Ne var ki, Cyrus devrinde, Pers soylu sınıfının askeri olmayan konularda da bilgi sahibi olması gerektiği açıkça ortaya çıktı. Sonunda Dara zamanında, dünyanın büyük bir kısmını idare edecek şekilde eğitime başladık.

Fakat bizden gizli tutulan bir idari alan vardı: Harem. Öğretmenlerimizin çoğu haremağaları olmakla beraber bize harem iç işleyişi hakkında hiçbir şey söylenmezdi. Bu gizemli dünya Büyük Kral'dan –ve benden– başka herkese

sonsuzu kadar kapalıydı. Haremdeki nispeten uzun ikametimin sonraki kariyerime büyük katkıda bulunduğunu çok sık düşünmüştümdür.

Sonunda prenslerin bulunduğu yere taşındığımda haremde yaklaşık üç sene geçirmiştim. Normalde, küçük bir soylu, ergenliğe ulaşmadan önce annesinden en az üç sene ayrılır ve saray okuluna gönderilir. Ben bir istisnaydım. Bu yüzden sadece Dara'nın karılarını değil, aynı zamanda birinci ve ikinci kalem odalarındaki muhataplarıyla yakın ilişki içinde çalışan haremağalarını da tanıma imkânı buldum.

Demokrit bu odaların ne olduğunu öğrenmek istiyor. Birinci oda her zaman Büyük Kral'ın oturduğu sarayın birinci avlusunun arkasında bulunur. Yüzlerce kâtip uzun masalar üzerinde Kral'ın yazışmalarını yapar ve bütün dilekçeleri kabul eder. Bu evraklar tasnif edildikten sonra ikinci odadaki kâtipler Kral'a hangilerinin gösterileceğine ya da daha doğrusu hangi mektubun veya dilekçenin şu ya da bu meclis üyesine gönderileceğine karar verir. İkinci oda çok büyük bir güç icra eder. Bu odanın da haremağalarının elinde olduğunu söylemeye gerek yok.

Kserkses hayatının ikinci yarısında bana bir haremağasının tüm hünerini ve zekâsını taşıdığımı söyleyerek takılır dururdu. Ben de ona, eğer haremde daha uzun kalmış olsaydı annesinden yönetim sanatını öğrenebileceğini söyleyerek takılırdım. O buna gülerdi ve sonra gülünecek hiçbir şey olmadığını kabul ederdi.

Burada Dara'nın yönetime gelişine kadar yönetici sınıfa mensup evli kadınların erkeklere karışabildiğini ve zengin bir dulun; örneğin bir erkek gibi, kendi çiftliklerini idare etmesinin pek garip olmadığını kaydetmeliyim. Cyrus zamanında kadınlar aybaşı hâlleri dışında, erkeklerden ayrı tutulmazdı. Fakat Dara'nın düşünceleri Cyrus'tan farklıydı. Kra-

liyet Ailesi'ne mensup kadınları halktan kesinlikle uzak tutardı. Tabii ki soylular da onu takip eder ve karılarını saklardı. Bugün Pers bir kadının kocası dışında bir erkekle görüşmesi ya da konuşması kesinlikle mümkün değildir. Kadın bir defa evlendiğinde babasına ya da erkek kardeşlerine –ve hatta haremden çıktıklarında kendi oğullarına bile– bakamaz.

Dara'nın Kraliyet Ailesi'ne mensup kadınları halkın gözünden uzak tutmada neden bu kadar ısrarlı olduğundan emin değilim. Onlardan politik açıdan korktuğunu biliyorum. Öyle bile olsa, onları hareme kapattığında neden daha az tehlikeli olacaklarını düşündüğünü bilmiyorum. Aslına bakılırsa, halkın gözünden uzaklaştıklarında güçleri daha da artıyordu. Mükemmel bir gizlilik içerisinde onlar haremağalarını, haremağaları da onları kullanıyordu. Kserkses'in iktidarı zamanında önemli devlet daireleri Kral'ın eşlerinden biriyle sıkı bir ortaklık içinde bulunan haremağaları tarafından kontrol ediliyordu. En iyimser ifadeyle bu her zaman iyi bir şey değildi.

Bununla beraber Dara'nın bu katı yönetiminde bile kulların istisnaları her zaman mevcuttu. Kraliçe Atossa kadın, erkek, çocuk, hadım... kim olursa kabul ederdi. Benim zamanımda –ne gariptir ki– hakkında hiçbir skandal dedikodusu yapılmadı. Yıllar önce göğsünü tedavi eden doktor Democedes'le bir aşk ilişkisi yaşadığına dair bir söylenti yayıldı. Ben buna pek itibar etmiyorum. Democedes'i iyi tanıyorum; o Kraliyet Ailesi'nden bir kadınla ilişkiye girmeyecek kadar zeki ve kuruntulu biriydi.

Atossa gençliğinde hadımları erkeklere tercih ederdi. Çoğu kadının yaptığı da buydu. Bir kere, eğer bir haremağası hadım etme zamanı cinsel olarak olgunluğa erişmişse normal bir ereksiyonu hâlâ yaşayabilir. Yakışıklı haremağaları

haremdeki kadınların gözdeleridir. Büyük Kral'larımız akıllı bir şekilde bu olup bitenleri görmezden gelmeyi tercih eder: Kadınlar ahlâki erdemlerinden çok, çocuklarının meşru olmasını sağlamak için erkeklerden ayrı tutulur. Haremdeki bir kadının haremağasıyla yahut bir başka kadınla neler yaptığı, eğer akıllıysa, efendisini hiç ilgilendirmez.

Harem kanunlarının bir diğer istisnası Lais'ti. O benim saraydaki tek akrabam olduğundan, harem avlusunun hemen dışındaki dairesinde birbirimizi düzenli olarak görüyorduk. Güçlü bir kadındı. Kendini haremağalarından ya da kadınlardan faydalanmak zorunda hissetmiyordu. Bildiğim kadarıyla iki defa hamile kaldı. Her defasında bir yolunu bulup düşürdü çocukları. Pers ülkesinde düşük yapmak büyük bir suçtu. Ne var ki, Lais'te bir aslan cesareti var. Herhangi birisi onu ihbar edebilirdi ama kimse bunu yapmadı. O bunu sarayı büyülediği gerçeğine bağlıyordu. Belki de öyleydi gerçekten. Uzun bir aşk ilişkisi yaşadığı Tiran Histiaeus'u kendine bağladığına şüphe yok.

Hayatımdaki en önemli sima olan Kserkses'le ilk karşılaşmamın nasıl olduğunu, ne gariptir ki, hatırlayamıyorum. O da hatırlamıyor bu buluşmayı. Neden hatırlasın ki? Kserkses tahtın mirasçısı olduğu açıkça ilan edilen bir prensti; ben ise ne bir soylu ne de bir rahiptim; sarayda aykırı bir insandım. Hiç kimse derecemi veya bana nasıl davranacağını bilmiyordu. Bununla birlikte iki güçlü koruyucum vardı. Hystaspes ve Atossa.

Kserkses'le Ekbatana'daki o yaz karşılaşmış olmalıyız. Birbirimizi benim de katıldığım ilk resmi kabul töreni olan, Dara'yla yeğenlerinden biri arasındaki düğünde görmüş olmalıyız. Bu hatıramda her zaman canlı kalan bir olaydı; çünkü sonunda Büyük Kral Dara'yı görmüştüm.

Harem haftalarca çalkalandı durdu. Kadınlar bu evlilikten başka bir şey konuşmuyordu. Kimileri Dara'yla -Hystas-

peş'in on bir yaşındaki torunu olan- yeğeni arasındaki birleşmeyi onaylıyor, kimileri ise Kral'ın bu sefer Kraliyet Ailesi dışından biriyle evlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Sonu gelmez ve bana göre sıkıcı bu tartışmalar haremün üç dairesini de kaplayıvermişti.

Demokrit bu üç harem dairesini merak ediyor. Herkesin haremün üç bölüme ayrıldığını bildiğini sanırdım. Sözde üçüncü dairede kraliçe veya ana kraliçe otururdu. Eğer bir ana kraliçe varsa o kralın karısından daha üst dereceli olacaktı. Sonraki daire Kral'ın önceden tanıdığı kadınlar içindir. Birinci daire ise bakirelere; müzik, dans ve konuşma dersleri alan yeni cariyelere ayrılmıştır.

Düğün gecesi sarayın önünde askeri bir gösteri düzenlendi. Okul arkadaşlarım saray kapısında Büyük Kral'a eşlik ederlerken, ben haremün çatısından yapılan manevraları tiksinerek seyretmek zorunda kaldım.

Bir grup kadın ve haremağası arasında sıkışmış ve büyümüş hâlde, *Ölümsüzler* olarak bilinen on bin Kral muhafızının o karışık talimlerini izledim. Parlak güneş altındaki zırhları, yeni yakalanmış bir balığın gümüşrengi pulları gibi parlıyordu. Mükemmel bir birliktelikle mızraklarını fırlattıklarında güneş, ağaç ve demirden bulutla tutulmuş görünüyordu.

Yanağım yarıkla dolu ağaç bir sütuna yapışmış hâlde duruyordum ve ne yazık ki, altından bir tente altındaki Kral'ı göremiyordum. Fakat gelini gayet iyi gördüm. Annesinin ve Kraliçe Atossa'nın koltukları arasındaki bir tabureye oturuyordu. Güzel görünümlü bir kızdı; ama olup bitenler nedeniyle ne yapacağını bilmez durumda görünüyordu. Askeri gösteri sırasında zaman zaman annesi ya da Atossa kulağına eğilip bir şeyler fısıldıyordu. Ne söyledilerse faydası olmuyordu. Gittikçe daha da telaşlı görünüyordu.

Günün sonlarına doğru Dara ve küçük yeğenin düğünü halka kapandı. Sonra sarayın ana salonunda okul arkadaşlarımla katıldığım bir kabul töreni düzenlendi. Dara'nın yönetiminde saray törenleri o kadar karmaşıklaşmıştı ki, bir şeyler muhakkak yanlış giderdi. Kathay'da törenin bir kısmı baştan savma yapıldığında her şey baştan başlamak zorundaydı. Bu kuralı Pers Sarayı'nda uygulamak zorunda kalmış olsaydık, dünyayı yönetmeye vaktimiz olmazdı.

Pers Sarayı'ndaki karışıklık eğilimini Perslerin törenlerde içtiği çok miktarda şaraba bağlıyorum. Bu, onların vahşi bir dağ kabilesi olduğu günlere dayanır. O zamanlarda kendilerini sonsuz içki âlemlerine kaptırmışlardı. Onlar diyorlar, biz değil; dikkat edin. Spitamalar daha önce başka bir şey değillerse eğer, Medlidirler; tabii ki Zerdüşt sarhoşluktan nefret ederdi. Mecusilerin ondan bu kadar nefret etmelerinin bir sebebi de buydu. Mecusiler sadece şarabı değil, kutsal *baoma*'yı da aşırı derecede içerlerdi.

Kürsüsünün üzerindeki aslan tahtını ilk defa gördüğümde duyduğum korkuyu hâlâ hatırlayabiliyorum. Lidyâ Kralı Krezus için yapılmış tahtın arkası doğal ölçülerde bir aslan olup, altın renkli başı sol omzunun üzerinden bakar şekilde dönük, zümrüt gözleri parıltılı ve fildişinden dişleri açıktaydı. Çekiçlenmiş altından bir tente, uzun bir zincirle tahtın üzerine asılmış, kürsünün sağ ve sol yanlarına yanmakta olan işlemeli gümüş mangallar yerleştirilmişti.

Ekbatana'da, sütunlu salon olarak da bilinen *apadana*'nın duvarlarına Kambyes'in hayatındaki olayları tasvir eden gergef işleri asılıydı. Mısır'ın fethini bütün ayrıntılarıyla gösteren bu işlerde Kral Kambyes'in muammalı ölümü usul talıklı biçimde atlanmıştı.

Ben okul arkadaşlarımla birlikte tahtın sağında duruyordum. Tahta en yakın olanlar prenslerdi. Prenslerin yanında

Soylu Altılı'nın oğulları –ve onların yanında da Kral'ın erkek konukları– bulunuyordu. Beni konuklarla soylular arasındaki ayrım çizgisine; Milo'yla Gobryas'ın Büyük Kral'ın kız kardeşinden olan en büyük oğlu arasına koymuşlardı.

Tahtın solunda Dara'nın kral olmasını sağlayan Soylu Altılı duruyordu. Soylu Altılı'dan biri ihanet suçundan ölüme gönderilmiş olsa da, en büyük oğluna soylu ve de şerefli bir aileyi temsil etmesi için izin verilirdi.

Tüm dünyanın da bildiği gibi, Kambyzes Mısır'dayken Gaumata isimli bir Mecusi Kambyzes'in kardeşi Mardos'un kılığına girdi. Kambyzes Mısır'dan eve dönerken öldüğü zaman Gaumata tahtı ele geçirdi. Ama Genç Dara bu Soylu Altılı'nın da yardımıyla sahte Mardos'u öldürdü, hem Mardos hem de Kambyzes'in dul karısı Atossa'yla evlendi ve Büyük Kral oldu. İşte tüm dünyanın bildiği bu.

Ben bu Soylu Altılı'dan özellikle Gobryas'la ilgileniyordum. Bu uzun boylu, hafifçe kambur adamın saç ve sakalı koyu kan kırmızıydı. Sonraları Lais bana bunun nedeninin berberin yanlış boyalar kullanması olduğunu söylemişti; tabii ki bu –berber için– ölümcül bir hataydı. Derhal idam edilmiş. Bu komik ilk izlenim nedeniyle olsagerek Gobryas'ı o günlerde başkalarının yaptığı gibi ciddiye alamadım bir türlü.

Aklıma sık sık Gobryas'ın Dara hakkında ne düşündüğü gelmiştir. Ondan nefret ettiğinden şüpheleniyorum. Onu kışkandığı kesindi bir kere. Ne de olsa onun da en az Dara kadar tahta geçme hakkı vardı. Fakat Dara kral oldu. Şimdi Gobryas torunu Artobazanes'in Dara'nın vârisi olmasını istiyordu ve saray bu konuda ikiye bölünmüştü. Soylu Altılı, Artobazanes'e eğilimli gibiydi; Atossa ve Cyrus'un ailesi Kserkses'i istiyordu. Dara'ya gelince o bu konuda her zaman olduğu gibi sessizdi. Tahtın vârisinin kim olacağına henüz karar verilmemişti.

Birden bir davul ve tef gürültüsü koptu. Oymalı sedir ağacından yapılma kapı ardına kadar açıldı ve Dara kapının ağzında belirdi. Başında sadece kralın ve prensin giyebileceği keçeden yuvarlak bir şapka vardı. Şapkanın alt kısmına Cyrus'a ve ondan önceki on krala ait olan mavi-beyaz hükümdarlık kurdelesini takılmıştı.

Yere yüzükoyun uzanırken Kral'a hızlıca bir göz attım. Prensler, yüksek dereceli soylular ayakta kalırken, bizler hepimiz, eğilip sağ elini öpmek zorundaydık. Kral'a izni olmadan bakmak büyük bir suç olduğundan herkes gibi ben de kaçamak bakışlar atıyordum.

Dara o zamanlar otuz sekiz yaşındaydı. Uzun boylu olmamakla beraber vücudu orantılıydı. Üzerine giydiği al renkli dar pantolon adaleli bacaklarını rahatça gösteriyordu. Pantolonun üzerinde Medlere özgü mor bir kuşak ve kuşağın üzerinde de altın iplikle işlenmiş, pençelerini vurmaya hazır bir şahin görünüyordu. Tahta yaklaşırken safran rengi deri ayakkabılarında kehribar düğmeler olduğunu fark ettim.

Dara sağ elinde devleti yönetme gücünün simgesi olan altından ince bir asa taşıyordu. Sol elinde ise evrensel ölümsüzlüğün sembolü olan yine altından iki tomurcuklu bir lotus vardı. Kral'ın boyasız sakalı uzun ve doğal olarak kıvrıkcıktı, kırmızı bir tilkinin düz ve parlak kürkü gibi parlıyordu; yüzü ise güzel renkliydi. Gözkapakları çevresine çizilmiş koyu hatlar gök mavisi gözlerini daha parlak gösteriyordu. Efsanevi Cyrus'un Pers ülkesindeki en yakışıklı erkek olduğu söyleniyordu. Dara Perslerin en yakışıklısı olmasa da *apadana*'nın yirmi iki sütunu arasında -azametle yürüyen bir aslan gibi- gezerken göz kamaştırıcı bir görüntü veriyordu.

Dara'yı başı turbanlı sakisi ve Kral'ın özel peşkirini ve si-nekliğini taşıyan saray mabeyincisi takip ediyordu. Ayrıca yanında Hystaspes, yeni evlendiği çocuğun babası ve en bü-

yük oğlu Artobazanes vardı. Yirmilerinde gürbüz bir genç olan Artobazanes'in sakalı büyükbabası Gobryas'ın feci şekilde boyalı sakalı kadar kırmızıydı. O sıralar kuzey sınırında komutandı.

Dara tahta yaklaştığında altın asasıyla neşeli bir şekilde Gobryas'a vurdu, sonra yaşlı adama kendisini kucaklaması için bir işaret yaptı. Bu özel bir iltimas işaretiydi. Gobryas gözleri aşağı bakar ve kolları her iki el de karşı kol ağzı içerisinde gizlenecek şekilde katlı hâlde Dara'yı öptü. Bu arada, hiç kimse Kral'a, itaatini göstermek ya da sarayla ilişkili bir iş dışında elini gösteremez. Bunun nedeni açıktır. Kimse Kral'ın huzuruna silahla giremeyeceğinden saray nedimleri ve duacılar ona eşlik etmeden önce tepeden tırnağa aranır. Sonra bir kat daha güvenli olması açısından ellerini ondan saklamak zorundadırlar. Bu eski Med geleneği, diğer birçokları gibi, Cyrus tarafından da benimsenmişti.

Dara aslan tahtın önüne geldiğinde ellerini birbirine çarptı. Herkes Kral'ın ismini söylemeye hazır biçimde doğruldu. Bu kadim töreni sık sık işitmeme rağmen –bunu tekrar işitmek istemesem de– her seferinde titremekten kendimi alamam.

Gobryas, Soylu Altılı'nın birincisi olarak Dara'yı selamlayacak ilk kişi olacaktı. “Alkmaion!” Gobryas'ın sert sesi neredeyse düşmancaydı; hiç şüphesiz gerçek duygularını istem dışı olarak dışavuruyordu.

Sonra Hystaspes geliyordu. “Bilge Tanrı'nın inayeti sayesinde” diye bağırdı. “Büyük Kral!” Bu, o gün salonda bulunan ve Batıl'ın takipçisi olan Mecusi çoğunluğa bir meydan okuma anlamına geliyordu. Bulunduğum yerden onları görememekle beraber sonradan Mecusilerin Bilge Tanrı'nın ismini işittiklerinde birbirlerine gizli işaretler yaptıklarını öğrendim.

Dara'nın kardeşleri odanın farklı köşelerinden gelerek birer birer unvanlarını saydılar. Hystaspes'in dört eşi ve yirmi oğlu vardı; hepsi o gün itibarıyla sağdılar ve muhtemelen Ekbatana'daydılar. Bereket versin ki, Dara'nın birçok uzun unvanı vardı. Her unvan tek tek söylendikten sonra bir davul ve tef gürültüsü koptu.

Dara'nın en büyük kız kardeşi "Pers Kralı" diye haykırdı. Bir küçük kardeşi "Med Kralı" ve bir sonraki kardeşi de "Babil Kralı" unvanlarını söyledi. Bu sonuncusu Kserkses'in bu kadim krallığı sonsuza kadar terk etmek zorunda kaldığı zaman bırakıldı.

Sonra odanın karşı tarafından; Dara'nın Mısır'daki isminin ardından "Mısır Firavunu" unvanı işitildi. Kendinden önceki Kambyzes gibi Dara da, Mısır tanrısı Ra'nın dünyadaki tecessümü ve dolayısıyla Mısır'ın meşru tanrı-kralı olduğu iddiasındaydı. Korkarım ki Dara da dini konularda en az Cyrus kadar fırsatçıydı. Bununla beraber Cyrus dünya egemenliğinin Bilge Tanrı'nın bir lütfu olduğunu hiçbir zaman kabul etmemişken; Dara eğer Bilge Tanrı olmasaydı kendisinin hiçbir şekilde kral olamayacağını açıkça ilan etmişti. Dara sonraları Mısırlılara atası Ra'nın Bilge Tanrı'dan daha büyük olduğunu söylemeye başladı. Kserkses'i kendisine firavunu örnek almaması konusunda ikna edebildiğimi söylemekten mutluluk duyuyorum. Sonuç olarak bugün Mısır da diğerleri gibi bir vilayet ve Nil Vadisi'nin şeytani tanrı-kralları sonsuza kadar ortadan kalkmıştır.

Dara'nın unvanları birer birer—ve de zafer edasıyla—söylendi. Neden olmasın ki? Cyrus'tan Dara'ya kadar dünyanın büyük kısmı Pers hâkimiyeti altına girdi. Ayrıca Büyük Kral'ımız herkes tarafından bu geniş dünyanın baştan sona hâkimi olarak biliniyor.

Dara'nın en büyük oğlu Artobazanes bir adım ileri çıktı ve herkesi şaşırtacak kadar alçak bir sesle, "Krallar Kralı" şeklindeki o eşsiz unvanı söyledi.

Artobazanes'in -ne kadar yumuşak söylerse söylesin- bu nihai unvanı haykırmak için seçilmesi özel bir iltimas olarak algılandı ve böylece Kraliçe Atossa'nın iddiası da zayıflamış oldu.

Gobryas'a baktım. Sert biçimde durmuş ateş kırmızısı bıyığının altından gülümsüyordu.

Nihayet Büyük Kral aslan tahtına oturdu.

Yedi

Lais'in Histiaeus'la ilişkisi Ekbatana'daki saraya taşındıktan hemen sonra başladı. Histiaeus, suratı hep asık, esmer bir adamdı. Ondan hoşlandığımı söyleyemem. Çevresine saldırgan biçimde sıkıntı saçan çok mutsuz bir insandı. Herkesin kabul edeceği gibi mutsuz olmak için bir nedene sahipti. Milet Tiranı sıfatıyla şöhretinin zirvesindeyken, Büyük Kral'ın konuğu olarak Sus'a gelmesi emredildi. Bu onun esir edildiği anlamına geliyordu. Bu arada zengin bir şehir olan Milet, kayınbiraderi Aristagoras tarafından yönetiliyordu.

Lais herhangi bir erkeği kabul ettiğinde kendisine iki haremağası eşlik ediyordu. Lais'in iki haremağası yaşlı olmakla kalmayıp çok da çirkin olduğundan, haremağalarının seçiminde gösterdiği titizliğin, dulluğunu haremdeki kadınların gözünde tamamıyla temiz kıldığından emindi. Aslında Lais'in ününden tedirgin olmasına gerek yoktu. Harem onu

daha başından itibaren yabancı gördü ve haremın alışılmış yasaları ona hiçbir zaman uygulanmadı. Atossa'dan sonra saraydaki en serbest kadındı ve onun ne yaptığı hiç kimsenin umurunda değildi; çünkü Büyük Kral'la hiçbir akrabalığı yoktu. Lais, Kral'ın eşlerini gücendirmemeye de özen gösteriyordu. Son olarak, Zerdüşt'ün torununun annesi olarak sarayda bir tür dini nüfuzu vardı ve o bu konumunu kullanmaktan çekinmiyordu. Ne Yunan ne de Pers giyim tarzına uyan gizemli elbiseler giymekten hoşlanıyordu. Halk arasında uhrevi bir hava estiriyor, kendi başınayken ise belli bir bedel karşılığı fal açtığının, aşk iksirleri yaptığığının ve yavaş etkiyen zehirler hazırladığının bilinmesini istiyordu.

Ekbatana'dayken Histiaeus'un başı tıraş edildi. Çünkü millet'le çok yakın ilişki içerisinde olan ve o yılın başlarında Kroton'un ordusu tarafından tamamen yerle bir edilen Sybaris için yas tutuyordu.

Histiaeus suratını asmış; Lais'in dairesinin küçük avlusunda, üzerine iliştiği açılır kapanır taburenin karşısındaki ağaçtan koltukta otururdu, bu sırada yorgun haremağaları güneşin altında uyuklardı. Ara sıra Lais ve Histiaeus'a katılmama izin verilirdi; benim varlığımın onların gidişatına bir saygınlık havası kazandırdığı farz edilirdi; Lais'le çok sık beraber olmuyordum. Ekbatana'daki o yazın çoğunu prenslerle birlikte, bir asker olarak eğitilerek geçirdim.

"Burada bulunmakla çok şanslısın" derdi Histiaeus sürekli benimle konuşmak isteyerek. "Hayatının bundan sonraki bölümlerinde oturamayacağın makam koltuğu kalmayacak."

"Onun zaten bir makamı var. O Zerdüşt tarikatının başı, tüm Pers ülkesinin başrahibi olacak." Lais o günlerde kendisini benim için bu yüce, tamamen hayali makamı hazırlamaya adanmıştı. Pers ülkesinin Zerdüşt bir başrahibi yok. Biz bir rahip sınıfı değiliz, bir tarikattan ibaretiz.

“İstediği zaman bir satrap, meclis üyesi veya başka bir şey olabilir.” Histiaeus, İyonyalı bir Yunan’ın bütün dinleri aşagılayan tavrını sergiliyordu. “Fakat” dedi ciddi biçimde, “hayatta ne yaparsan yap anadilini unutma.”

Histiaeus’la her zaman Yunanca konuştuğumuzdan bu gereksiz bir ikaz gibi görünüyordu. “Milo’yla Yunanca konuşuyorum” dedim onu destekler tarzda. “Bunu yapmamamız gerekiyor ama biz yapıyoruz.”

“Thessalus’un oğlu Milo mu?”

“Bu aile için elimden gelen her şeyi yaptım” dedi Histiaeus her zamankinden daha sert görünerek. “Büyük Kral’a, eski çiftlik sahipleri Sparta ordusunu çağırmadan önce Atina’ya bir donanma göndermesini söyledim. Hippias’a çok geç olmadan, hâlâ tiranken yardım etmek daha iyi. Persler şimdi harekete geçmeli; ama ne yazık ki...” Histiaeus durdu. Büyük Kral’ı doğrudan eleştiremezdi. “Amiral olarak bizzat kendim gitmeyi dahi teklif ettim. Fakat...” Uzun bir sessizlik oldu. Haremağalarının hafif horultularını dinledik. Lais ve ben herkesin bildiğini biliyorduk. Dara gözden uzak olduğundan Histiaeus’a güvenmiyordu.

Her zaman Lais’e tıp eğitimi verdiğini söyleyen Democedes de aramıza katıldı. Şimdilerde ona büyü öğrettiğinden şüpheleniyorum; tabii ikisi de aynı şey değilse. Sisam Tiranı Sart’taki Pers Valisi tarafından idam edildiğinde hekimi Democedes esir edilmişti. Sonraları, Dara Sart’a geldiğinde atından düştü ve sağ ayağının adaleleri yırtıldı. Büyük Kral, hayatı savaş alanlarında geçmesine rağmen, iyi bir binici değildi.

Mısırlı hekimler toplandı. Ne yaptılarsa Dara’nın ayağı daha da kötüleşti. Öfkeden çılgına dönmüştü.

Sonra birisi ünlü hekim Democedes’in Sart’ta bir hırdavatçıda çalıştığını hatırladı. Democedes cesur ve zeki bir

adamdı. Dara kendisinin başhekim olduğunu öğrenirse özgürlüğünü asla satın alamayacağını ve Sicilya'daki evine bir daha dönemeyeceğini biliyordu. Çağrıldığında hekimlik bilgisi olduğunu reddetti. "Hayır" dedi, "bu ben değilim. O başka bir Democedes."

Dara onu kızgın demirler ve kerpetenle işkenceyle tehdit etti. Cesaret yerini hemen zekâya terk etti ve Democedes tedaviyi üstüne aldı. Dara'yı iki gün uyuttu. Bu iki gün içerisinde ayağına masaj yaptı; sanatını icra etti. Üçüncü gün Dara iyileşti ve Democedes'in en büyük korkusu gerçekleşti. Tüm İmparatorluk Ailesi'nin hekimi olarak görevlendirildi. Haremdeki kadınların yanına bile haremağaları olmadan gece gündüz girebilme iznine sahipti ki, bu gerçekten çok özel bir ayrıcalıktı.

Kraliçe Atossa'nın hayatını kurtaran da Democedes oldu. Göğüslerinden birinde ağrılı bir ur yayılmaya başladığında, Democedes göğsü düzgün biçimde aldı. Atossa herkesi şaşıratacak biçimde iyileşti. Mısırlı doktorların infiali Kral'ın diğer karılarınıninki kadar büyük olmuştu.

Atossa bir göğsünü kaybettiğine üzülmüş olsa da, eğer alı-şılmış Mısır tedavisini (kısarak sütü, yılan zehri ve dövülmüş fildişi karışımından oluşan bir merhem) uygulamış olsaydı (ki bu merhem hastalıklı kısma sürüldüğünde hastayı kılıç yarasından daha hızlı öldürür) ölmüş olacağını fark etti. Bu yaşa kadar gelebilmiş olması sadece benim hayatımı –ki bu küçük mesele– değil dünyanın kaderini de –işte bu büyük mesele– değiştirdi. Eğer Atossa o zaman ölmüş olsaydı, oğlu Kserkses babasının yerine geçemeyecekti. Kserkses'in tahta geçmesinin tamamen annesinin gayretiyle olduğu bir sır değil.

Yalnız garip bir şey oldu. Bir göğsü alındıktan sonra Atossa'nın yüzünde kıllar çıkmaya başladı. Her ne kadar onları

her gün Mısır ağdalarıyla aldırsa da, kıllar yine çıkıyordu. Sonunda ağdadan kaynaklanan yara kırmızılığını saklamak için yüzünü beyaz emayla kaplamaya karar verdi. Sonuç gerçekten çok garipti. Annem her zaman, ameliyattan sonra Atossa'nın kadından çok erkek olduğunu söylerdi.

Democedes Atossa'nın hayatını kurtardıktan kısa süre sonra Kral'ın işi için İtalya'ya bir yolculuk ayarladı. Tarentum'da gemiden kaçtı ve doğruca doğup büyüdüğü Kroton şehrine gitti. Orada Yunan dünyasının en ünlü güreşçisi ve bir başka Olimpiyat oyunları şampiyonu Milo'nun kızıyla evlendi. Bu aynı Milo Sybaris'i yerle bir eden ordunun başındaki generaldi.

Ne var ki, Democedes, Kroton'daki hayatından çabuk sıkkıldı. Ne de olsa hayatının büyük bölümü göz kamaştırıcı saraylarda geçmişti. Atina'da Peisistratos'a, Sisam'da Polikrates'e ve Sus'ta bizzat Büyük Kral'a hizmet etmişti. Saray hayatına alışkındı. Taşradaki hayatı kaldıramazdı. Democedes boynu bükük olarak Dara'ya karısıyla beraber Sus'a geri dönüp dönemeyeceğini sordu. Büyük Kral onu affetmekten memnun oldu, o da saraya geri döndü; orada eski dostu Atossa dışında herkesten itibar gördü. Atossa Democedes'in karısına tahammül edemiyordu; bu garip bir şeydi. Zavallı kız birkaç kelime dışında hiç Persçe konuşamadığından Kraliçe'yi sıkması mümkün değildi. Lai, Atossa'nın kıskançlık krizine tutulduğunu düşünüyor. Eğer durum buysa göğsünü alan hekimle bir ilişkisi olduğu söylentisi doğru olmalı.

Democedes eski Milet Tiranı önünde eğildikten sonra iki adam dudak dudağa öpüştü. Bu Pers erkeklerin kendilerine eşit olan dostlarını selamlama şekliydi. Daha alt dereceden bir arkadaşla öpmesi için sadece yanak uzatılırdı. Tam olarak ifade etmek gerekirse, Histiaeus –Milet Tiranı olarak Democedes'ten daha üstün olduğundan– ona sadece yanak uzat-

malıydı. Fakat Büyük Kral'ın konuğu olan Yunan arkadaşlar derece farklılıklarını görmezden gelirlerdi.

Democedes aynı zamanda coşkulu bir Hippias taraftarıydı. "Hippias'ı çocukluğundan beri tanırım. Her zaman çok sıra dışıydı. Hem çok derin hem de adildir. Bu bir tiran için pek nadir bir birleşimdir." Democedes dişlerini göstermeden gülümsedi. "Günümüzde tiranlarından sadece Atina ve Milet memnun."

"Memnundu." Histiaeus yağmurla dolu kara bir bulut gibiydi. "Büyük Kral'a Hippias'tan söz ettin mi?"

"Çalışıyorum. Fakat Yunanistan onu pek ilgilendirmiyor. Sürekli Hindistan'dan ve doğunun doğusundaki ülkelerden söz ediyor."

"Hindistan, Pers ülkesinden ayrı bir dünya." Histiaeus, Laïs'in döktüğü şarabı suyla karıştırdı. "Fakat Atina Milet'in hemen karşısında, orada sadece deniz var."

Democedes başını salladı. "İtalya da denizden tam Yunanistan'ın karşısında. Herkesin bildiği gibi, Büyük Kral'a yol açmak için Kroton'a gönderildim. Fakat o gelmedi; ben ise döndüm." Bu saçmaydı. Fakat Democedes gerçekte Kral'ın hizmetinden kaçtığını itiraf edemiyordu. Resmi olarak onun bu ayıbı, ikinci kalem odasına ait oldukça gizli diplomatik bir görev olarak tanımlanıyordu.

"Büyük Kral'ın Batı üzerinde hiçbir ihtirası yok" dedi Democedes bir bez parçasını ağzına kapatıp uzun uzun öksürecek. Kendisi sürekli hasta olmayan iyi bir hekimi çok nadir gördüm zaten.

"Sisam haricinde" dedi Histiaeus. Kaşlarını kaldırdığında kaş çatıklığı kısa bir süre kaybolmuştu. "Bu batıdaki bir Yunan adasıydı."

"Zor bir adam, Polikrates." Democedes kan izi görmek için bez parçasını araştırdı. Ben de baktım. Herkes baktı. Kan

yoktu; bu Democedes dışında herkes için hayal kırıklığı demekti. “Onunla iyi geçinirdim. Herkes onu...”

“Güvenilmez, boş, aptal bulurdu değil mi?” dedi Lais.

“Senin de Sisam sarayında olduğunu hep unutuyorum” dedi Democedes gülümseyerek. Sol alt damağında üç tane diş vardı, üstte ise hiç yoktu. Yemek yemeden önce ağzına çatısına yapışacak biçimde oyulmuş bir ağaç parçası yerleştirirdi. Yavaş da olsa ancak o zaman sert et ve ekmek gibi şeyleri çiğneyebilirdi. Yaşlı olduğum için dişleri ve onların yokluğunun ne anlama geldiğini çok sık düşünüyorum. “Evet, tamam. Seni çocukken babanla birlikte görmüştüm. Şimdi hatırladım. Baban Trakyalıydı değil mi? Evet, tabii. Zengin Megakreon. Gümüş madenleri, tabii ya!”

“Kocamla Polikrates’in sarayında karşılaştım” dedi Lais, üzgün görünüyordu. “O günlerden hatırladığım tek güzel şey bu. Sisam’dan nefret ederdim. Polikrates’ten de tabii. O bir korsandan başka bir şey değildi. Aslında babama, çaldığı malları arkadaşlarına geri verdiğinde adamların ‘keşke hiç çalmasaydın, daha memnun olurduk’ dediklerini anlatmıştı.”

“Evet, o bir korsandı” diye kafa salladı Democedes. “Fakat aynı zamanda en harika simaydı. Sisam sarayında Peisistratos’unkinden bile daha göz kamaştırıcı olduğu zamanı hatırlıyorum. Anakreon’u hatırlıyor musun? Hani şu şairi? Senden önceydi sanırım. İşte o Sisam’a gelmeden Trakya’nın en karanlık devrini yaşamıştı.”

“Anakreon” dedi Lais çok ciddi biçimde “Yunan Abdera’sında yaşadı.”

İki adam güldü. Democedes Lais’e doğru eğildi. “O Sisam’a gelinceye kadar ışıktolu Trakya’da yaşadı. Sonra Atina’ya taşındı. Zavallı yaşlı Hipparkhus’un gözdesiydi. Üzücü bir hikâyeydi, değil mi? Her neyse ama Polikrates’i bir şey-

den ötürü takdir etmelisin: O her zaman batıya baktı. O gerçek bir deniz lorduydu.”

“Evet” dedi Histiaeus yine kaşlarını kaldırarak “Bütün küçük adaların sahibi olmak isteyen bir deniz lordu.”

Democedes eski Tiran’a döndü. “Belki de adaların Büyük Kralı’yla konuşmalısınız. Ne de olsa Dara Sisam’ı ele geçirmekten memnundu. Sisam donanmasını ele geçirmektense daha da çok memnundu. Emrinde mükemmel bir donanmaya sahipse bir insan...” Democedes durdu ve Histiaeus’a baktı.

“Ben hâlâ Milet’teyken –Histiaeus rüyada gibi konuşuyordu neredeyse– Naksos’u kolayca ele geçirebilirdim.”

Democedes başını salladı. “Güzel bir ada. Verimli toprak, güçlü insanlar.”

İki adam bakıştı.

Böylece Yunan savaşları başladı.

Yetişkinleri dinleyen bir çocukken bu esrarlı bakışmanın önemini kavrayamadım. Yıllar sonra her işe burnunu sokan bu iki Yunan’ın Büyük Kral’ın işlerini karıştırma gibi başırlı bir komploya giriştiklerini fark ettim.

Fakat bunu sonradan anlayabildim. O zaman örneğin Democedes’in gezgin-işçi Pisagor’dan söz etmesi beni daha çok ilgilendiriyordu. “Onu Sisam’da tanıdım” dedi yaşlı hekim, “o zaman –devrilene kadar Polikrates’in özel mücevhercisi olan babası gibi– mücevherciydi hâlâ. Er ya da geç Polikrates’le birlikte siz de devrilirdiniz. Her neyse Pisagor garip bir adamdı. Onu Kroton’dayken yeniden gördüm. İlginç fikirleri var. Örneğin ruhların göçüne inanıyor...”

Pers çocuklar yetişkinlere soru soramasalar da, benim her zaman özel bir iznim vardı. “Ruh göçü nedir?” diye sordum.

“Dedesine ne kadar da benziyor!” diye haykırdı Lais. Zerdüşt’e olan benzerliğime her zaman imada bulunuyordu.

“Bu bir ruhun ölümden sonra başka bir bedene girmesi demek” cevabını verdi Democedes. “Bu fikrin nereden kaynaklandığını kimse bilmiyor.”

“Trakya’dan tabii ki” dedi Histiaeus. “Böyle çılgın cadı fikirleri Trakya’dan gelir.”

“Ben de” dedi Lais ciddi biçimde, “Trakyalıyım.”

“O halde hanımefendi, neyi kastettiğimi gayet iyi anlıyorsunuz.” Histiaeus gülümser gibiydi.

“Cennete de cehenneme de en yakın ülke olduğumuzu biliyorum” dedi Lais o özel cadı sesiyle. “Orpheus da yeraltına indiğinde şarkı söylüyordu.”

Bunu geçtik. Democedes devam etti. “Bu fikrin Pisagor’a nasıl ulaştığını bilmiyorum. Bildiğim, Mısır tapınaklarında bir ya da iki yıl geçirdiği. Bu fikri oradan kapmış olabilir. Bilmiyorum. Bildiğim, Mısır ayinlerinin, eğer ilgileniyorsanız, çok etkileyici olduğudur. Bereket versin ki, ben ilgilenmiyorum. Fakat o ilgileniyordu. Polikrates ona dostu firavuna iletmesi için bir de mektup vermişti diye hatırlıyorum. Bu yaşlı Amasis’ti. Dolayısıyla, Pythagoras’a insanların pek görmeye ya da işitmeye alışkın olmadıkları bütün gizli ayinlerin her türlü gösterilmiş olmalı. Ne yazık ki, sonra Kambyses Mısır’a saldırdı, yaşlı Amasis öldü, zavallı Pisagor da esir alındı; Tiran Polikrates’in dostu olduğunu ısrarla söylemesine rağmen Persler onu Babil’de bir mücevherciye sattılar. Neyse ki mücevherci hoşgörülü bir adamdı. Onun Mecusilerle çalışmasına izin verdi.”

“Pek de iyi bir şey değil” diye söze karıştı Lais ciddi bir edayla. “Akıllı insanlar en umutsuz zaman ve mekânlarda dahi bulabildiklerini alırlar.” Democedes’in pratik bir zekâsı vardı. “Her neyse, Pisagor sonunda özgürlüğünü satın alıp Sisam’a geri döndüğünde farklı bir insandı artık. Bir kere sinde sarayda değil, bende kaldı. Bana Mısır hiyeroglif yazı-

sını okumayı ve yazmayı öğrendiğini söyledi. Persçe'yi de öğrenmişti. Tabiat ve evren diye adlandırdığı şeyin düzeni hakkında yeni teorileri vardı.”

Evet, bugün Atina’da sofistler tarafından günde belki bin defa kullanılan “evren” kelimesini ilk ortaya atan oydu. Ne var ki, bu kelimenin mucidinin kafasında ne incelikler olduğu hakkında sofistlerin hiçbir fikri yoktu.

Pisagor’u anladığım kadarıyla –ki onu bütünüyle anlamak hemen hemen imkânsız– her şeyin kaynağında tek bir şey olduğunu düşünüyordu. Bu tek birimden sayılar, sayılardan noktalar, noktalardan bağlantı çizgileri, çizgilerden alanlar, dolayısıyla katı maddeler, katı maddelerden de dört unsur –ateş, su, toprak, hava– ortaya çıkar. Bu unsurlar bir araya gelirler ve sürekli canlı ve hareketli olan evreni oluştururlar. Bu, merkezinde daha küçük bir küre olan dünyayı bu-lunduran bir küredir.

Pisagor katılar arasında kürenin en güzel ve düz şekillerinden dairenin en kutsal olduğuna inanıyordu; çünkü bunlarda bütün noktalar birleşir, başlangıç ya da son yoktur. Şahsen ben onun matematiksel teoremlerini hiçbir zaman anlayamadım.

Demokrit onları anladığını söylüyor. Bunu işittiğime çok memnunum.

Democedes, Polikrates’in Pisagor’la nasıl mücadele ettiğini, bilge adamı tutuklamak için nasıl okçularını gönderdiğini anlattı.

“Bereket versin ki, Polikrates’in başmühendisini şehrin kenarında yapmakta oldukları tünele saklanmaya ikna ettim. Sonra, karanlık bir gece Pythagoras’ı İtalya’ya giden bir gemiye bindirdik. Eski dostum, şimdiki kayınpederim Krotonlu Milo’ya iletmesi için ona bir de mektup verdim.”

“Sybaris”i yerle bir eden adam.” Histiaeus’un yüzü yine asılmıştı. Bu Milo gerçekten de Sybaris ordularını bozguna uğrattıktan sonra bir nehrin yatağını değiştirip şehrin tamamının sular altında kalmasını sağlayarak Sybaris’i yok etmişti.

“Ne söyleyebilirim?” Democedes oldukça kibardı. “Milo’yu çocukluğundan beri tanırım. Gerçekte onun büyükbabası olacak yaştayım. Olimpiyat oyunlarında ilk güreş maçını kazandığı zaman...”

Demokrit, Sybaris’in birkaç yıl sonra yakılıp yıkıldığını düşünüyor. Bense öyle düşünmüyorum. Fakat o zaman, altmış yıl önceki bir konuşmayı naklettiğimde farklı toplantıları birbirine karıştırabileceğimi kaydetmeliyim.

Uzun yıllar boyunca Democedes’ten Pisagor hakkında çok şey dinledim. Bu anlattıklarımın –bana ne söylendiyse aktardığım anlamında– doğru olduğu manasına geliyor. Bu arada tarih sırasının başka bir şey olduğunu söylemeliyim. Yıllık tutmuyorum. Kesin olarak bildiğim Ekbatana’daki ilk yazımda Pisagor ismini işittiğim. Daha da önemlisi, o aynı gün Histiaeus ve Democedes’i Deniz Lordu Polikrates’i tartışırken dinledim. Karşılıklı göz kırpmalar ve anlam yüklü suskunluklar nedeniyle, sonraları bu iki adamın, Dara’yı Yunan dünyasında yalnız bırakmak için güçlerini birleştirme kararını bu toplantıda aldıklarını fark ettim. Büyük Kral’ı sahip olmadığı denizlerin efendisi unvanıyla tahrik etmek, politikalarının temeliydi. Onu Tiran Hippias’ı gerekirse savaş yoluyla desteklemesi hususunda ikna etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Tabii ki sonunda bir yaz günü büyük oranda Ekbatana’daki iki Yunan’ın kayıtsızlığı sayesinde savaş kaçınılmaz oldu.

“Karın bana Pisagor’un kendine Kroton’da bir okul kurduğunu söylüyor.” Laïs, Democedes’in karısını epey severdi;

zira kendisine tehdit arz etmiyordu. “Dünyanın her tarafından insanlar onunla çalışmaya geliyor...”

“Tam anlamıyla bir okul değil. Daha çok... Şey, o ve diğer birkaç kutsal adamın, içinde Pisagor’un gerçek hayat adını verdiği bir yaşam sürdürdükleri bir evleri var.”

“Baklagilleri ağzlarına götürmüyorlarmış” dedi Histiaeus kahkahayı basarak. Bugüne kadar, Atinalı dinleyicileri güldürmenin en emin yolu Pisagor’un baklagil yeme yasasından söz etmektir. Atinalılar bu tabuyu olağanüstü derecede komik bulurlar; özellikle de Atinalı komedi sanatçısının baklagillerle ilgili esprisi yüksek sesli yellenmeyle birlikte yapıldığı zaman.

“Baklagillerin insanların ruhlarını barındırdığına inanır. Ne de olsa insan ceninlerine benziyorlar.” Democedes her zaman bilim adamıydı; fakat ciddi biçimde düşünmediği yaratılış hakkında hiçbir fikri yoktu. “Pisagor et yemeyi de reddetmektedir. Bunun nedeni, ruhu belli bir hayvana geçmiş bir atasının ya da arkadaşının etini yeme korkusudur.”

“Pisagor bu ruh göçünün ne kadar sürdüğünü düşünüyor?”

İki Yunan adam bana derin bir merakla baktı. Önemli bir soru sormuştum. Bir an için artık çocuk değil, Zerdüşt’ün vârisiydim.

“Bilmiyorum Cyrus Spitama” dedi Democedes; adımı gerekli saygıyla telaffuz ederek.

“Uzun egemenlik döneminin sonuna kadar mı? Yoksa daha mı önce?” Benim için göz kamaştırıcı yeni bir kavram olan ölüm ve yeniden doğuş kavramı beni gerçekten büyülemişti. “Hiçbir şey sonsuz zamanı sona erdikten *sonra* doğamaz.”

“Zerdüşt’ün görüşü... yani onun *hakikati* açısından konuşmam.” Democedes, Büyük Kral’ın dinini sorgulayacak de-

ğildi. “Söyleyebileceğim tek şey, Pisagor’a göre, her insanın hayatının hedefi, içinde bulunan tanrısal kıvılcımı tutuştur-
maktır. Bu sayede bir tür hareketli, canlı eter... mükemmel ve
ahenkli bir bütün olan evrenle kucaklaşabilir.”

“Yer’in ve yıldızlı Gök’ün çocuğuyum” dedi Lais. Trakya
cadılarınca anlaşıldığı şekilde, yaratılışla ilgili çok uzun ve
çok gizemli bir şarkı söylerken onu sabırsızca dinledim.

Bitirdiği zaman Democedes devam etti. “Ölüm ve yeniden
doğuşun sürekli döngüsünü kırmak Pisagor’un öğretisinin
hedefiydi. O bunun feragat, ayin, perhiz yoluyla arınma,
müzik ve matematik çalışmasıyla yapılabileceğini düşünür.
Bu ister doğru isterse yanlış bir öğreti olsun, Kroton, o ve
okulu sayesinde şu an Güney İtalya’nın büyük bölümünü
kontrol ediyor.”

“Sebebu değil” dedi Histiaeus. “Kayınpederim Milo’ya
teşekkür etmelisin. O büyük bir asker.” Bir Yunan için Histi-
aeus’un –Pisagor’un gerçek irfan sevgisi olarak tanımlamak
amacıyla icat ettiği bir sözcük olan– felsefeye ilgisi dikkat
çekici derecede azdı.

İnsan beyninin düşüncelerimizin merkezi olduğu görü-
şünü ileri süren de, Democedes’in yardımıyla –veya Democe-
des’in bana anlattığına göre– Pisagor’dur. Bu teoremin kanıt-
larını henüz görmedim; görseydim de anlamazdım herhal-
de. Fakat bunun doğru olduğuna inanıyorum. Bu meseleyi
zihnin merkezinin mide olduğuna inanan Kathaylılarla tar-
tıştırdım. Zira mide onlara göre vücudun diğer bölgelerinden
daha duyarlıdır. Demokrit bana bunu daha önce de anlattığı-
mı söylüyor. Bana katlanmalısınız. Ayrıca tekrar, öğrenme
sürecinin sırrıdır.

“Kroton’un başarısını ahalisinin erdemine bağlıyorum”
dedi Democedes elindeki bez parçasına öksürerek. “Öğret-
menlerinin tanrı olduğuna inanıyorlar, belki de öyledir.”

“O da öyle mi düşünüyor?” Histiaeus sadede gelmişti.

Democedes başını salladı. “Sanırım Pisagor her şeyin kendi arasında ilişkili olduğuna, hepimizin tek bir evren içinde bulunduğumuza ve her birimizin tanrısal bütüne iştirak ettiğimize inanıyor. Ne var ki, mezarımız olan bedenden sıyrılmadığımız sürece bütüne katılamayız.”

“Neden?” diye sordu Lais.

“Bu dünyanın acılarını, eksiklik hissini aşmak için...”

“Orpheus cehenneme gitti” dedi Lais, sanki ilişkili bir yanıt veriyormuşçasına; belki de veriyordu. Orpheus mezhebi hakkında çok fazla şey bilmiyorum. Ölmüş karısına yeniden kavuşmak için cehenneme gitmiş bir Trakyalı. Kendisi geri gelmiş ama karısı gelmemiş; ölüler zaten pek geri dönmezler. Daha sonra sanırım kutsal değerlere saygısızlık suçlamasıyla lime lime edilerek öldürülmüş.

Orpheus mezhebi ülkenin geri kesimlerinde, özellikle de cadılar yurdu Trakya’da her zaman popüler olmuştur. Son zamanlarda ise tüm Yunan dünyasına yayılmaya başlamıştır. Orphizm, az da olsa, bildiğim kadarıyla, kahraman Gılgamış’ın güzel ve de gerçekten kadim destanının kaba bir taklidinden başka bir şey değildir. Cehenneme ayrıca ölü âşığı Enkidu’yu geri getirmek için de inmişti. Hayır Demokrit, Gılgamış Yunan değildi; ama o gerçek bir kahramandı ve çoğu kahramanlar gibi o da çok şey istiyordu. Ölümünden başka yenemeyeceği hiçbir şey yoktu. Kahramanımız sonsuza kadar yaşamak istiyordu. Ne var ki, şöhret sahibi Gılgamış dahi doğal düzeni bozamazdı. Bu hakikati, bu mutlak gerçekliği kabul ettiğinde huzur içerisinde öldü.

Gılgamış’ın hikâyesini Babil’de öğrendim. Gılgamış bir zamanlar dünyanın en çok sevilen insanlarından biriydi. Bugün ise artık unutulmuş adı sadece Babil’de duyulur. Ege-menlik dönemi gerçekten de uzundur. Yunanların sorunu

bu dünyanın kaç yaşında olduğunu bilmemeleridir. Sonu saymazsak gelecekte olacak şeylerin daha önceden de olduğunu kavrayamamış gözüküyorlar. Hindistan'da, yaratılış halkaları sönüp tekrar yanarken, sonun tekrar tekrar gerçekleştiğine inanılır.

Demokrit artık bana Orphizm'den söz etmenin uygun olduğunu düşünüyor. Açıkça görülüyor ki onlar da ruhların göçüne inanıyor; bu göç ruhun ayinle falan arındırıldığında sona eren bir süreç. Demokrit'e saygı duyuyorum. Ne de olsa Trakya doğumlusun. Beni ayrıca Lais'in karanlık sanatlarla olan bütün aşinalığına rağmen, Orpheus mezhebini hiç anlamadığına da ikna ettin.

"Pisagor'un Hades'i ziyaret ettiğini söyleyip söylemediğini bilmiyorum; fakat bana tuhaf bir hikâye anlattı." Democedes sanki bize anlatmak üzere olduğu şeyden pek hoşlanmıyormuş gibi biraz sıkıntılı görünüyordu. "Babil'den döndükten kısa süre sonra Polikrates'in limanda yeni inşa ettirdiği dalgakırandan söz ediyorduk. Pisagor birden durdu. Gözlerini bana dikti. Benden çok daha uzundur. 'Hatırlayabiliyorum' dedi, 'her şeyi hatırlayabiliyorum.' Neden söz ettiğini anlayamamıştım. 'Her şeyi mi, neyi?' diye sordum.

'Önceki hayatlarımı' dedi. Çok dayanılmazdı. İlk enkarnasyonda Tanrı Hermes'in bir insandan olma oğlu olduğunu söyledi. Hermes bu çocuğu o kadar seviyordu ki, ona ölümsüzlük dışında istediği her şeyi verebileceğini söyledi. Sadece tanrılar ölümsüzdür. Böylece çocuk bir sonraki en iyi şeyi istedi. 'Her yeni enkarnasyonda önceki hayatımda kim ve ne olduğumu hatırlamak istiyorum.' Hermes bunu kabul etti.

'Böylece' dedi Pisagor, 'ben bir kuş, bir savaşçı, bir tilki, Troya'da bir Argoslu olmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlayabiliyorum. Bütüne ulaşınca kadar bunlar oldum ve olacağım.'"

Democedes'in söyledikleri beni derinden etkiledi. Çoğu zaman Pisagor'u tanımamış olmaktan hayıflanıp durdum. Muhalif bir hiziptarafından Kroton'dan kovulduğunda Metapontum'da bir tapınağa sığındı ve burada kendini yavaş yavaş açlıktan ölüme mahkûm etti. O zamanlar yirmi yaşlarında olduğumdan onu görmeye gidebilirdim. Son gününe kadar ziyaretçileri kabul ettiği söyleniyor. En azından ben bunun bir son olduğunu *varsayıyorum*. Eğer değilse, kim bilir belki de kafası bin yıl öncesinin benliklerinin hatıralarıyla dolu olarak Atina sokaklarında yürüyor bugün.

Demokrit bana Teb'de Pisagorcucu bir okul olduğunu söylüyor. Okulun yönetimini bu yakınlar kadar Krotonlu Lysis yapıyordu. Demokrit Lysis'in, "İnsanlar ölmelidirler çünkü başlangıcı sonla asla birleştiremezler" şeklinde bir şey söylediğinin anlatılmasından çok etkilenmiş benziyor.

Evet bu gerçekten de akıllıca. İnsanın hayatı düz ve eğimli bir çizgi olarak çizilebilir. Fakat ruh ya da içimizdeki ilahi ateşin parçası hayatın gerçek kaynağına kavuştuğunda mükemmel forma ulaşmış olur; bir zamanlar düz olan hat artık daireye dönüşmüş ve başlangıç sona ulaşmıştır.

Burada bir çocuk olarak hiçbir şekilde ucube olmadığımı söylemeliyim. Epey küçük yaşta bir peygamber, harikalar yaratan bir kimse ya da filozof olduğum izlenimini vermek istemiyorum kesinlikle. Bir Spitama olarak doğmak benim kaderimdi. Dünyadaki yerimi Batıl'ın takipçileri olan Mecusilerin sürekli düşmanlığına –ki bu üç Büyük Kral'ın (Dara, Kserkses ve Artakserkses) gösterdiği misafirperverlikten daha büyüktü– rağmen pek de kötü bulduğum söylemez.

Zihinsel olarak dine ya da büyüye fazla eğilimli olmasam da spekülatif bir doğam vardır. Doğuştan alınma yazılmış olan Hakikat'ten ne ölçüde farklı olduklarını görmek için

kendimi diğ er dinleri veya d üş nce sistemlerini de incelemek zorunda hissediyordum.

Uzun bir hayat boyunca diğ er dinlerde de; Zerdüşt'e Bilge Tanrı'dan gelen özel ilhamlar olarak gördüğüm unsurlar bulmak beni oldukça ş şırtmıştır. Fakat şu an Bilge Tanrı'nın dünyanın bütün dilleriyle konuşabildiğini ve dünyanın bütün dillerinde sözcüklerinin nadiren anlaşıldığını veya bunlara göre davranıldığını fark ediyorum. Fakat bunlar farklı değildir. Çünkü hepsi doğrudur.

Sekiz

 ocukluğ mda iki hayat sürdüm: Lais ve Zerdüşt' n takipçisi olan Mecusilerle evde yaşadığım hayat ve okul hayatı. Okulda  ağdaşlarım Kserkses ve onun kuzeni, Gobryas'ın oğlu Mardonius'la paylaştığım halkada daha mutluydum. Milo dışındaki tüm arkadaşlarım Pers'ti. Bazı nedenlerle Histiaeus' n oğulları birinci kısıma hiç alınmadı. Bu dışlamanın bu ihtiras sahibi adamı memnun ettiğini düşünemiyorum.

Askeri eğitimimiz zor olmakla beraber, ben bundan sadece Mecusilerin eğitimin içinde bulunmaması nedeniyle hoşlanıyordum.  l ms zler adlı muhafızların en iyileri ders veriyordu. Onlar dünyadaki en iyi askerlerdir.

Kserkses'in varlığının farkına ilk defa vardığım sabah benim için bu sabahtan daha canlıdır. Fakat o zaman gençtim. Görebiliyordum. Neyi mi? Mavi beyaz bir gökyüzünün karşısına tutturulmuş altın bir tabağa benzeyen güneşi, koyu yeşil sedir ağacı ormanlarını, tepeleri karla kaplı dağları, ke-

narlarında kahverengi geyiklerin otlağı sarı tarlaları tabii ki. Çocukluk renkten ibarettir. Ya yaşlılık....? Renklerin –ve benim için görüntünün de– kaybolması.

Günlük yürüyüşümüze güneş doğmadan başlardık. İkili sıralar halinde, elimizde mızraklarla yürürdük. Ben bir nedenden bulup Kserkses’le eşleşmiştim. O bana dikkat etmiyordu. Onu yakından incelediğimi söylemeye gerek yok. Bir harem çocuğu olarak, Atossa’nın hizbinin Gobryas’inkine baskın gelmesi hâlinde bir gün Büyük Kral olacağını biliyordum.

Kserkses uzun boylu, soluk külrengi gözleri düz bir çizgi hâlinde birleşen siyah kaşları altında parlayan bir çocuktu. Küçük olduğu için kırmızı yanaklarında koyu altın sarısı halkalar oluşmuştu. Cinsel olarak da yaşına göre erken olgunlaşmıştı.

Eğer Kserkses kaderini bilseydi ona ihanet etmezdi. Davranışları açısından Büyük Kral’ın diğer birçok oğluna benziyordu. Çekici bir gülümseyişı vardı. Çoğu insanın aksine dışlerini hiç göstermezdi.

Ne ben onunla konuştum ne de o benimle.

Öğlen vakti orman içindeki bir su kaynağının yanında durmamızı emrettiler. Su içmemize izin verildi ama her nedense bir şey yemememiz söylendi; diğerleriyle birlikte yosunlar üzerine uzanmaktansa orman içinde gezinmeyi yeğledim.

Yeşil defne ağaçları birden ayrıldı. Bir burun ve kıvrık sarı dişler gördüm. Elimde mızrak donmuş kalmıştım; hayvanın koca bedeni defne ağaçlarını kırıyordu. Bu bir erkek domuzdu.

Kokumu alan hayvan durdu ve bir iki adım geriledi. Hiç şüphesiz en az benim kadar ürkmüştü. Fakat her nedense garip dairesel bir hareketle döndü ve saldırdı.

Havaya fırladım, tekrar yere düşmeden nefesimin kesildiğini fark ettim. Nefes alamısam da en azından işitebildiğimi fark edinceye kadar öldüğümü sandım. Kserkses mızrağını hayvanın boynuna daldırdığında domuzdan sanki bir insan çığlığı çıktı. Kanlar içindeki domuz defne ağaçlarının arasına dalıp orada sendeledi, düştü ve öldü; bütün bunlar olurken ben de ilk düzensiz nefesimi aldım.

Herkes Kserkses'i tebrik etmek için koştu. Hiç kimse bana aldırış etmedi. Bereket versin ki, yaralanmamıştım. Aslında Kserkses'ten başka kimse bana aldırılmazdı.

"Umarım iyisindir" dedi bana bakıp gülümseyerek.

Ona baktım ve "Hayatımı kurtardın" dedim.

"Biliyorum" dedi. Oldukça gerçekçi davranıyordu.

Bu noktada söyleyebileceğimiz çok şey olduğundan hiçbirimiz başka bir sözcük söylemedik veya o olaydan bir daha söz etmedik. Yıllar geçtikçe bir insanın başka birisinin hayatını kurtardığında, kurtardığı adama karşı bir tür sahiplik hissi duyduğunu fark ettim. Kserkses'in beni hususi arkadaşı olarak seçmesini başka türlü açıklayamam. Ormandaki maceramızdan kısa süre sonra onun ısrarıyla prenslerin dairesine alındım.

Lais'i ziyaret etmeyi sürdürdüm; ama artık onunla kalmıyordum. Kserkses'e yakın olmam onu memnun ediyordu ya da en azından o böyle söylüyordu. Yıllar sonra bana arkadaşlığımızın onu tasalandırdığını söyledi. "O günlerde herkes Dara'nın yerine Artobazanes'in geçeceğini düşünüyordu. Eğer bu gerçekleşmiş olsaydı, Kserkses bütün arkadaşlarıyla birlikte idam edilecekti."

O zaman herhangi bir tehlikenin farkında olup olmadığını bilmiyorum. Kserkses'in arkadaşlığı oldukça eğlenceliydi. Ona her şey kolay geliyordu. Usta bir biniciydi. Her türlü silahı ustalıkla kullanabiliyordu. Mecusilerin bize verdiği

derslerle pek ilgilenmese de kolayca okuyabiliyordu. Yaza-bildiğini ise sanmıyorum.

Her yıl mevsimler değıştikçe, Büyük Kral'ın peşinden Sus'tan Ekbatana'ya oradan Babil'e gidiyor, sonra yine Sus'a dönüyorduk. Kserkses ve ben Babil'i diğer başkentlere tercih ediyorduk. Bunu hangi gençadam tercih etmezdi ki?

Birer öğrenci olarak hayatımız tamamıyla ordu subay-ları tarafından kontrol ediliyordu. Mecusiler ve haremağa-ları aynıydı. Saray da hangi şehirde kurulursa kurulsun yi-ne aynı saraydı; saray okulu da öyle. Büyükbabamın gümüş madenlerinde çalışan kölelerinden daha özgür değildik. Fakat Babil'deyken, Dara'nın sarayının katı sınırları öte-sinde gerçekten harika bir hayatın var olduğunu farkın-daydık. Kserkses, Mardonius ve ben, saray Babil'de değil-ken şehri ziyaret etmenin nasıl olacağını arzulu bir şekilde merak ediyorduk. On dokuzuncu yılımızda emelimize ulaştık.

Mardonius, Dara'nın çok sever görüldüğü zeki bir genç-ti. "Sever görüldüğü" diyorum çünkü Dara'nın herhangi bi-ri hakkında gerçekten ne hissettiğini kimse bilemezdi. İn-sanları ustalıklı biçimde kullanırdı ve vahşi bir çekiciliği vardı. Ayrıca ne yapacağını da kimse kestiremezdi; Dara, Mardonius'un babasının en hafif deyiimiyle zor bir adam, potansiyel bir rakip olan Gobryas olmasından etkileniyordu hiç şüphesiz. Sonuçta Dara'nın zihni hem baba hem de oğul-la çok meşguldü.

Büyük Kral yaş gününde, Kraliyet Ailesi'nin üyeleri ve yakın akrabalarının huzurunda töreye göre başını yağlar ve yakınlarının isteklerini yerine getirir. Sus'taki o yıl gülsuyu dolu gümüş ibriği Kserkses tutuyor ve Mardonius da Da-ra'nın sakalını ve saçını ipek bir bezle kuruluyordu. "Sana ne bağışlayabilirim, Mardonius?" Büyük Kral, yıldönümlerin-

den ve herkesin önceden sezdiği ölümden nefret etmekle beraber iyi günündeydi.

“Yeni yılın üçüncü ayında Babil Valiliği, Büyük Kral.”

Protokol gereği Büyük Kral’ın şaşırması gerekiyordu; ancak Kserkses bana babasının açıkça hayrete düştüğünü söyledi. “Babil? Neden Babil? Ve neden yalnızca bir aylığına valilik?...”

Fakat Mardonius cevap vermedi. Tek yaptığı Dara’nın ayaklarına kapanmaktı. Bu törensel pozisyonun anlamı; kölenizim, bana istediğinizi yapabilirsiniz.

Dara Mardonius’a sert sert baktı. Sonra kalabalık salonda gözlerini gezdirdi. Hiç kimse ona doğrudan bakamamakla birlikte Kserkses bakardı. Dara oğluyla göz göze geldiğinde Kserkses gülümsedi.

“Hayatımda bu kadar alçakgönüllü birini daha görmedim” dedi Dara şaşırmış gibi görünerek.

“Tabii ki bir ay içerisinde de birçok servet oluşturulmuştur. Ama kesinlikle Babil’de değil. Para söz konusu olunca siyah saçlı insanlar biz Perslerden daha zeki.”

“Eğer isteğimi kabul ederseniz ben de onunla gideceğim” dedi Kserkses. “Mardonius’un erdemli kalmasını sağlayacağım.”

“Peki senin erdemine kim göz kulak olacak?” Dara ciddileşmişti.

“İzin verirseniz, Cyrus Spitama efendim, bunu sizden dilememi istemişti benden.” Kserkses Mardonius’tan iyi ders almıştı. “O bizim dini eğitimimizle ilgilenecek.”

“Cyrus Spitama, Bel-Marduk başrahibini Hakikat Yolu’na döndürmeye yemin etti.” Mardonius sofulaşmıştı birden.

“Bir oyunun kurbanı gibiymişim geliyor bana; ama bu günde kralların davrandığı gibi davranmalıyım. Gobryas

oğlu Mardonius, yeni yılın üçüncü ayında Babil şehrini idareyle görevlendirildin. Kserkses ve Cyrus Spitama sana eşlik edecek. Fakat neden üçüncü ay?” Tabii ki Dara kafamızdaki-leri tam olarak biliyordu.

“Fırat’ın yukarısındaki bahçeler çiçeklenmiş olacak, Büyük Kral” dedi Mardonius. “Bu yılın en güzel zamanlarından biri.”

“Kralın üçüncü ayda Sus’tan yüzlerce mil uzakta olacak olması da onu ayrı bir güzel yapıyor, değil mi?” diyerek güldü Dara; bu, hayatının sonuna kadar sürdürdüğü, halk tabakasına ait bir alışkanlıktı. Ben bunu hiçbir zaman aşağılayıcı bulmadım.

Dokuz

Babil güzel olmaktan çok boğucu bir yer. Her şey Fırat çamurundan fırınlanmış donuk renkli tuğlalardan yapılmış. Fakat saray ve tapınaklar Mısır’daki oranlara sahip ve tabii ki o günlerde şehir duvarları –şehir sakinlerinin de her zaman hatırlattığı gibi– dört atlı bir arabanın siperler üzerinde tam bir dönüş yapabileceği genişlikteydi. Bununla birlikte duvarlar üzerinde herhangi türden bir atlı araba ya da ona benzer bir şey hiç görmedim. Hiç muhafız da yoktu. Bu o günlerde Büyük Kral’ın barış ortamını yansıtıyordu.

Üç yüz yıldan daha uzun bir süredir varolan şehirle ilgili olarak garip şekilde akıldan hiç çıkmayan bir şey vardır. Babil savaşlar sırasında sık sık harabeye dönüşmekle birlikte –kısaca siyah saçlı insanlar olarak bilinen– şehir sakinleri

onu her zaman öncekinin aynı olarak yeniden inşa eder veya bize böyle söylüyorlar. Şehir hızla akan, karanlık Fırat sularıyla neredeyse eşit şekilde ikiye bölünen muazzam bir meydana merkezindedir. Babil bir dış, bir iç duvar ve su dolu bir hendekle çok iyi korunmaktadır. Fakat Dara, şehri ikinci defa almak zorunda kaldığında, dış duvarın bir kısmını yıkmıştı. Yıllar sonra, Kserkses şehirdeki bir isyanı bastırdığında duvarların tamamını yıktı ve hendeği doldurttu. Babillilerin artık bize sorun çıkarabileceğini sanmıyorum. Bu kara saçlı insanlar yaratılış olarak tembel, şehvete düşkün ve yumuşak huyludur. Yüzyıllarca, oldukça yozlaşmış ve karmaşık bir rahipler sınıfı tarafından yönetilmişlerdir. Zaman zaman bir tapınağın rahipleri halkı diğer tapınağın rahiplerine karşı ayaklandırmış ve sanki yaz fırtınası gibi bir şiddet ortaya çıkmış ve yine bir yaz fırtınası gibi kısa sürede yatışmıştır. Fakat zaman zaman ortaya çıkan bu karışıklıklar yöneticileri sıkıntıya sokmuştur.

Bir Babilli olarak doğmadığıma memnun olmakla birlikte, yeryüzündeki hiçbir yerin, gençlerin –özellikle de sade Pers terbiyesiyle yetişmiş olanların– tüm zevklerini tatmin edemeyeceğini söylemeliyim.

Güneş batarken, ismini hem kadın hem erkek olması dışında Anahita ya da Afrodit'ten farkı olmayan bir tanrıçadan alan İhtar Kapısı'ndan geçtik. İster kadın isterse erkek kılığında olsun, İhtar cinsel olarak tatmin olmaz biridir ve tüm şehre rengini verir. İhtar Kapısı gerçekte iki kapıdır; biri dış diğeri ise iç duvardan geçer. Muazzam büyüklükteki kapılar mavi, sarı ve siyahla sırlanmış seramiklerle kaplıdır ve içlerinde ejderhaların da bulunduğu her türden garip ve korkunç hayvanlar tasvir edilmiştir. Bunun oluşturduğu etki güzel olmaktan çok korku vericidir. Şehrin, her birine bir tanrı ismi verilmiş dokuz kapısından en önemlisi İhtar Kapı-

sı'dır; çünkü bu kapı doğruca tapınakların, sarayların ve hazine dairelerinin bulunduğu Babil'in sol cenahına açılır.

İlk kapıdan girer girmez Mardonius, şehrin gerçek valisi ve maiyeti tarafından karşılandı. Açık nedenlerle Kserkses ve benim kimliğim gizli tutuldu. Bizler sadece üçüncü ay valisinin arkadaşlarıydık.

Ekmek ve su ikram töreninden sonra bize geçit resmi yolu boyunca eşlik ettiler. Etkileyici bulvarın iki yanına kalın kireçtaşı bloklarından güzel kaldırımlar yapılmıştı. Yolum her iki tarafında bulunan binaların duvarları, üzerlerinde aslan resimleri olan seramiklerle kaplıydı.

Yolun sol tarafında bir şeytan-tanrıya yapılan bir tapınak, sağda ise yöre insanlarına göre Kral Nebukadnezzar tarafından on beş gün içerisinde inşa ettirilen sözde yeni saray bulunuyordu. Babil'in kahraman krallarının sonuncusu olan Nebukadnezzar, Mısırlıları Asya'dan çıkarmış; Sur ve Kudüs şehirlerini de işgal etmişti. Maalesef o da bütün diğer Babil-liler gibi dini açıdan çılgın sayılabilirdi. Başka seçeneğinin de olmadığını söyleyebilirim: Bel-Marduk rahipleri şehri kontrol etmektedir; nitekim hiçbir kral bir rahip gibi giyinmeden ve Bel'in ellerini tutmadan, yani büyük tapındaki altın Bel-Marduk heykelinin ellerine dokunmadan kral sayılmazdı. Cyrus, Kambyses, Dara ve Kserkses, Bel'in ellerini tutmuştu.

Nebukadnezzar'ın son günleri, kurban keçisi gibi görüldüğü dini ayinlere katılmakla geçiyordu. Bir defasında el ve ayakları üzerine çömelerek kraliyet bahçelerinde çimen yemişti; fakat alıştığımız keçilerin aksine hiçbir zaman gerçekten kurban edilmiyordu. Babil'i ziyaretimizden elli yıl kadar önce çıldırarak ölmüştü. Ondan söz etmekten hoşlanmayan hiçbir Babilli görmedim. Onların son gerçek kralıydı. Bu arada, Spitama Ailesi gibi, kadim Keldani soyundan geliyordu.

Nebukadnezzar'ın ölümünden otuz yıl sonra, silik bir şahsiyet olan Nabonidus isimli son kralı sürgün eden uluslararası tüccar ve sarraflar birliğinin oluşturduğu rahip-karşıtı parti, Cyrus'u Babil'e çağırırdı. Çok garip bir adam olan Nabonidus sadece arkeolojiyle ilgilendiğinden genellikle, Babil'de değil şehir dışında Sümer'in kayıp şehirlerini arama kazılarında bulunurdu. Kral'ın kendini tamamıyla geçmişin kalıntılarına kaptırması nedeniyle rahipler mevcut şeylerin yönetimini üzerlerine aldı. Devleti yönettiler ve onun yıkılmasını ya da daha doğrusu, Cyrus'a geçmesini sağladıkları için, parlak günlere terk ettiler.

Yeni sarayda bize harika daireler tahsis edildi. Odalarımızın tam altında şehrin sol ve sağ kıyılarını birleştiren taş bir köprü vardı. Köprünün ahşap kısımları her gece hırsızların bir yandan öbür yana geçmesini engellemek için yukarı çekilirdi.

Nebukadnezzar nehrin altında bir tünel yaptırmıştı. Bu harika mühendislik eseri yirmi fit genişliğinde ve yine o yükseklikteydi. Fırat'tan sürekli sızan su nedeniyle döşeme ve duvarlar endişe verici tarzda çamurluydu; hava ise sadece arabaları çeken öküzler değil, yolcuların kiraladığı ziftli meşaleler nedeniyle de kirliydi. Diğer tarafa geçerken nefesim kesildi; Kserkes de sanki diri diri gömüldüğünü sandığını söyledi. Bununla beraber tünel yarım yüzyıla yakın bir süredir herhangi bir kazaya neden olmadan kullanılmaktadır.

Dairelerimiz yeni sarayın en üstünde, şehirden yaklaşık dört kat yukarıdaydı. Merkezi bir revaktan, Babillilerin deyişiyle bir *ziggurat*'ın güzel görüntüsünü seyredebiliyorduk. Bu özel *ziggurat* Gök ve Yer'in Temeli olarak biliniyordu. Bu dünyanın en büyük yapısıdır; Mısır piramitlerinin en büyüğü bile yanında cüce kalır ya da Babilliler böyle söylerler. Mısır'a hiç gitmedim.

Küp şeklindeki yedi kocaman tuğla blok birbiri üzerine konulmuştur. En büyüğü temel, en küçüğü ise tepedir. Piramit şeklindeki buyapının etrafında bir merdiven dolanmaktadır. Her kat farklı bir tanrıya adandığından her biri buna göre boyanmıştır. Ay ışığında bile, farklı güneş, ay ve yıldız tanrılarının hayalet gibi parlayan mavilerini, kırmızılarını ve yeşillerini görebilirsiniz.

Ziggurat'ın yanında Bel-Marduk Tapınağı bulunmaktadır. Bu, çamur boyalı muazzam bir yapılar ve tozlu avlular kompleksidir. Tanrı odasına açılan yüksek bronz kapıları saymazsak, tapınağın öyle fevkalade özel bir dış güzelliği yoktur. Aslında tapınağın dikkate değer bir tek özelliği vardır; o da, üç bin yıl öncesinden bugüne kadar değişmeden gelmesidir. Bu şehrin gerçek tanrısı ya da ruhu taklit edilmezliktir. Hiçbir şeyin değişmesine izin verilmez.

Babil'i çok az sayıda Atinalı'nın ziyaret etmesi acı bir şey. Zamanın uzunluğu ve bizim önemsiz günlerimizin kısalığını görerek belki alçakgönüllülüğü öğrenebilirler. Bu kadar çok tarihin huzurunda, kara saçlı insanların dünü ve bugünü çok canlı biçimde yaşadıklarına şüphe yok. Her şey bir yana, Babil, ihtirasları bastırmak için iyi düşünülmüş bir yer. Büyük Kral'larımızdan hiçbiri, sarayını orada kurmaktan hoşlanmaz. Cyrus'tan bu yana her sene gerçekleştirilen uygulamayı son olarak kesintiye uğratan Kserkses oldu.

Şehrin valisi bize yeni sarayın yukarısındaki bahçelerde bir ziyafet hazırlatmıştı. Bu ünlü bahçeler Nebukadnezar için yapılmıştı. Mühendisler önce altı fit derinliğindeki toprağı taşıyacak sağlamlıkta büyük sütunlar inşa ettiler. Sonra -bütün yerler içerisinde- Ekbatana'ya özlem duyan bir kraliçeyi mutlu kılmak için ağaçlar ve çiçekler dikildi. Sonra mekanik pompalar kuruldu. Fırat'tan gece gündüz aralıksız olarak çekilen kovalarca su bu yüksek bahçeleri beslemekte-

dir. Sonuç olarak yazın en hararetli günlerinde bile bahçeler yeşil ve serindir. Hurma ağaçlarıyla çevrili bir sarayın tepesinde bir çam korusunda oturmak başka hiçbir şeye benzemeyen bir zevktir.

Hayatımızda ilk defa özgür kalmıştık; o geceyi şimdiye kadar geçirdiğim en büyüğü gece olarak hatırlıyorum. Gümüşrengi ay ışığında görünen mor salkımlar altında, sedirlere uzandık. Bugün ne zaman mor salkım koklasam Babil'i ve gençliğimi hatırlarım. Hayır Demokrit, gümüşün görüntüsü veya hissi hafızayı ateşlemiyor. Ben ne bir tüccar ne de bir tefeciyim.

Şehrin valisi altın rengi bir turban giyiyor ve fildişi bir değnek taşıyordu. Kserkses'in kim olduğunu bilmesine rağmen Büyük Kral ve oğullarının çok sık olarak esinlediği korkuyu bastırmasını bildi. Çok ihtimamlı bir ev sahibi olarak bize İstar sanatlarında iyi eğitim görmüş bir düzine kız hazırladı.

"Satrap Zopyrus nehrin yukarısındaki evinde, genç efendiler" dedi Vali, "Birkaç aydır hasta. Yoksa sizi karşılamaya gelirdi."

"Ona iyi dileklerimizi ilet" dedi Mardonius, büyük bir zevkle vali rolünü oynuyordu; biz ise saray geleneğini takip ederek ona yaltaklanıyor gibi yapıyorduk. Daha sonra Satrap tarafından kabul edilmediğimiz için şanslı olduğumuz konusunda anlaştık; çünkü Büyük Kral'ın arkadaşlarını öpmek zorunda kalacaktık ve tabii Zopyrus'un dudakları –burnu ya da kulakları– yoktu.

Dara Babil'i ikinci defa kuşattığında, şehir ona yaklaşık iki sene dayandı. Zopyrus, Soylu Altılı'dan birinin oğlu ve Pers ordusunda subaydı. Zopyrus sonunda Babil'in alınmasının Kral için ne kadar önemli olduğunu sordu. Bu bana göre on dokuz aylık bir kuşatmadan sonra gayet basit bir soruydu.

Dara şehrin kendisi için çok önemli olduğunu itiraf ettiğinde Zopyrus, Büyük Kral'a Babil'i hediye edeceğini söyledi.

Zopyrus bir kasap çağırttı ve ona kulaklarını, dudaklarını ve burnunu kesmesini emretti. Sonra Babillilere döndü ve mahvolmuş başını işaret ederek, "Bakın! Büyük Kral bana ne yaptı!" dedi. Tabii herkes ona inandı. Bu durumda nasıl inanılmazdı ki?

Zopyrus en sonunda şehri yöneten rahipler meclisine çağrıldı. Yiyecek stoku yetersiz kaldığında onlara askerlere yetecek miktarda erzak artırmak için kadınların çoğunun öldürülmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine elli bin kadın öldürüldü. Sonra, bir gece Babilliler dini törenlerinden birini kutlarken Zopyrus, Nannar Kapısı'nı açtı ve Babil bir defa daha ele geçirilmiş oldu.

Dara'nın adaleti gecikmedi. Üç bin erkek, duvarların dışında çarpmıha gerildi. Birçok kapı ve dış duvarın bir kısmı yıkıldı. Dara şehrin nüfusunu yeniden artırmak için dünyanın çeşitli bölgelerinden binlerce kadın getirtti. Ziyaretimiz sırasında bu yabancı kadınların işleri yaptığını ve şehir nüfusunun çoğunun on altı yaşın altında olduğunu gördük.

Dara, geleneğin gerektirdiği şekilde, Bel-Marduk'un elle-rini bir defa daha tuttu ve –bir defa daha– Babil'in meşru kralı oldu; sonra Zopyrus'u ömür boyu satrap yaptı. Ne gariptir ki, birkaç gün önce Agora'da torununa rastladım. Bana bir tüccar olduğunu ve artık Pers olmadığını söyledi. Ona Dara'nın Cyrus'tan buyana en büyük Pers olarak isimlendirdiği adamın torunu olarak kalacağını söyledim. İyi ama, dedelerimizden sorumlu değiliz. Oldukça tuhafsa da bu torun Zopyrus ismini taşımaktadır; son zamanlarda en iyi Pers generali olan Megabyzus'un oğludur.

Mardonius neşeli bir haletiruhiye içerisinde, "Kraliçe Nitokris'in hazineleri nerede?" diye sordu.

“Yemin ederim ki mezarında değil, efendim” dedi Vali. O kadar ciddi görünüyordu ki, gülmekten kendimizi alamadık.

“Büyük Kral’ın da keşfettiği gibi.” Kserkses kadeh kadeh bira içerdi. Tanıdığım tüm insanlardan daha çok içer; fakat bunu daha az gösterirdi. Şunu da belirtmeliyim ki, on dokuzunda dikkat çekici derecede yakışıklıydı; o gece ay ışığı altında soluk gözler aytaşlarına benziyordu ve yeni çıkmış sakalı İskitya tilkilerinin kürkü gibiydi.

“Nasıl oldu da bir kadın bu ülkenin hâkimi oldu?”

“Çünkü efendim, kraliçelerimiz Mısır geleneklerine göre erkek gibi davranırlardı. Tabii ki Tanrıça İştâr da hem kadın hem de erkektir.”

“Onun tapınağını görmek isteyeceğiz” dedi Kserkses.

“Belki de ünlü hazine orada gömülüdür” dedi Mardonius. Geriye baktığımda Dara’nın gençlik ateşiyle dopdolu Mardonius’u nasıl anladığını görebiliyorum. Dara’nın bir ay kadar kısa bir sürede büyük bir servetin ele geçirilmesiyle ilgili olarak yaptığı şaka ciddi bir niyete dönüşmüştü. Büyük Kral daha o zaman, benim yıllar sonra öğrendiğim bir şeyi –arkadaşım Mardonius’un para konusunda hırslı bir adam olduğunu– biliyordu.

Kserkses, Kraliçe’nin şehir kapılarının birinin üstünde olan mezarına bakmak istedi. Kapının iç duvarında şu cümle kazılıydı. “Gelecekte ülkemin yöneticilerinden birinin paraya ihtiyacı olursa mezarımı açsın.”

Dara, paraya her zaman ihtiyacı olduğundan, Kraliçe’nin mezarının açılmasını emretti. Mezarda balmumuyla korunmuş cesetten başka, bir de taştan bir kitabe bulunuyordu ve üzerinde şunlar yazılıydı. “Eğer daha az açgözlü ve az ihtiraslı olsaydın mezar hırsızlı durumuna düşmezdin.” Dara, Kraliçe’nin cesedini kendi elleriyle Fırat Nehri’ne attı. Bu akıllıca bir iş değildi; ama çok kızıştı.

Vali bizi Nitokris'in hazinesinin bir efsane olduğuna ikna etmeye çalıştı. Öte yandan, o lafını etmese bile, görünüşe bakılırsa, dünyadaki altının çoğu Bel-Marduk Tapınağı'ndaydı.

Yıllar sonra Kserkses, Bel-Marduk'un heykeli de dahil olmak üzere tapınaktan tüm altın eşyaları çıkardı. Sonra Yunan savaşlarında yapılan masrafları karşılamak için altın paralar basmak üzere hepsini eritti. Günümüz Babillileri, Kserkses'in sonraki sıkıntılarının tamamıyla aptalca olan bu hırsızlığa bağlı olduğunu söylerler. Bu durumda, Cyrus ve Dara ve genç Kserkses, imparatorluğun çok sayıda yerel tanrısına birçok taviz verdi. Büyük Kral'larımız halkın yerel tanrılara tapınmasına isabetli bir şekilde izin vermekle beraber; kendileri Bilge Tanrı'dan başka tanrıyı kabul etmezdi. Zerdüş, "Yarı-Hakikat tam bir Yalan eder" demişti.

Zopyrus bize mükemmel bir ev sahipliği yaptı. Nehrin yukarısındaki evinde kalıyordu ve biz onu hiç görmüyorduk. Sıradan vatandaşlar gibi giyinerek şehri keşfe çıkmakta serbesttik. Tabii ki muhafızlar Kserkses'ten uzak değillerdi; Kraliçe Atossa bu işle meşgul olmuştu. Aslında Dara'ya kadar gitmiş ve Kserkses'i evde tutmak için yalvarmıştı. Fakat Büyük Kral tarafından verilen bir sözün tutulmaması diye bir şey söz konusu olamayacağı için, Atossa hiç olmazsa Kserkses'in muhafızlarını seçmesi hususunda ısrar etti. Bana da gözümü Mardonius'tan ayırmayacağıma dair yemin ettirdi. Onun Kserkses'i öldürebileceğini düşünüyordu ve ben ne söylersem söyleyeyim onu bunun aksine inandıramazdım. "Mardonius'un babası Gobryas ve de yeğeni Artobazanes. Bu yeter. Bu bir entrika. Oğlum Babil'de yalnız kaldığında..." Fakat Atossa bir defa daha haksızdı. Mardonius, Kserkses'e çok bağlıydı. Ayrıca, babasını hiç sevmiyor ve yeğeni Artobazanes için de hiçbir şey hissetmiyordu.

Babil'i ziyaret eden herkes gibi biz de doğruca kadınların kendilerini sattığı İştar Tapınağı'na çıktık. Ülkenin eski bir kanununa göre Babilli her kadın hayatında bir defa İştar Tapınağı'na gitmek ve bir erkek gelip kendisiyle yatması için ona gümüş para teklif edinceye kadar avluda beklemek zorundadır. Tanrıça'ya adanmış diğler tapınaklarda da kadın ve erkekler fahişer gibi davranır ve geriye bir tapınak oğlanıyla dönen adam, kendisini Tanrıça'nın özel lütfuna mazhar olmuş sayar. Bereket versin ki, Babilli erkekler hayatlarında bir kereliğine bile olsa Tapınak Fahişesi olmak zorunda değildir. Sadece kadınlar bu onuru tadar.

Üçümüz de gözlerimiz fal taşı gibi açılmış hâlde dış avlunun kenarında oturuyorduk. Her biri farklı boyda, tende ve yaşta belki de bin kadın, yakıcı güneş altında yerde oturuyordu. Gölge yoktu; avlunun en ucundaki kemeraltı, ziyaretçilerin yere çizilen çizgiyi aşmamalarını sağlamakla görevli, kendinden geçmiş haremağalarına ayrılmıştı. Her adam kendisine gösterilen çizgiye uymak zorundadır, aksi takdirde büyük bir karışıklık doğardı. Çizgiler arasında kadınlar oturmaktadır.

Ne gariptir ki, Babilli erkekler tapınağı seyrek ziyaret eder. Buna alıştıklarını sanıyorum. Bunun yanında, karılarının, kız kardeşlerinin ya da kızlarının Tanrıça'ya tapınma görüntülerinden belli bir utanç da duyuyor olmalılar. Bereket versin ki, kadınların İştar'ın lütfuna ulaşmalarını sağlamak için dünyanın dört bir yanından yeterli sayıda yabancı gelmektedir.

Kserkses, Ben ve Mardonius, tek çizgi üzerinde bir grup kadına doğru ilerledik. İştar'a tapınma süsü vererek kendilerini eğlendirir görünenlerin gerçek fahişeler olduğu konusunda uyarılmıştık. Bazen çok çekici olmalarına karşın bu kadınlardan uzak durmalıdır. Tercih edilmesi gerekenler

tanrılara sundukları bedenlerinden bir şekilde sıyrılmış gibi duran daha hassas ve ciddi kadınlardır.

Bu kutsal mekâna gelen erkeklerin çoğunluğu çekici olmadığından, örneğin çirkin bir fırıncının bir gümüş karşılığında seçkin bir lordun güzel kızına sahip olmasının nasıl bir zevk olabileceğinin farkındayım. Bu nedenle, oldukça yakışıklı, Pers üç prens için durum oldukça zevkliydi. Ayrıca, genç olduğumuzdan, çekici birçok bakışın hedefi olduk.

Geleneğe göre seçiminizi bir kadının kucağına gümüş para atarak yaparsınız. Sonra kadın kalkar, kolunuza girer ve sizi tapınağa götürür; burada kapısız birçok oda oluşturacak şekilde kurulmuş yüzlerce tahta bölme bulunmaktadır. Haremağaları seyircilere izin vermemekle beraber, güzel kadınlar ya da yakışıklı erkekler epey seyirci toplar. İhtar'a yapılan bu ayinde her şey aceleyle olup biter. Yalnız, cinselliğin her tarafa yayılan kokusunu bastırmak için mangallarda o kadar çok tütsü yakılır ki bu, havayı donuk maviye döndürmekle kalmaz, aynı zamanda eğer kişi Tanrıça'ya tapınmak için orada uzun süre kalırsa kendisi de maviye döner.

Yabancı erkeklerin çoğu baştan aşağı soyunurken, biz terbiyeli Pers erkekleri hiçbir şeyimizi çıkartmayız, bu da Yunanlıları oldukça şaşırtır. Biz oldukça soylu sandığımız üç kıızı kutsadık. Bizden hoşlanmışa benziyorlardı. Fakat Mardonius kendi yattığı kıza onu bir daha görüp göremeyeceğini sorduğunda kız oldukça ciddi biçimde, eğer bunu yaparsa İhtar tarafından sonsuza kadar lanetleneceğini söyledi. Ayrıca da evliydi. Sonra ona kibar biçimde, yaptıkları için teşekkür etti.

Benim seçtiğim kız her şeyden çok utanmış görünüyordu. Bana bu yakınlarda evlendiğini söyledi. Aslında İhtar'a henüz bakireyken gelmek istediğini fakat annesinin buna karşı çıktığını anlattı. Öyle görünüyor ki, birçok Babilli bakire,

kaba yabancıların elinde talihsiz tecrübeler yaşamaktadır. Dolayısıyla şimdiye kadar beklemişti. Her şeye rağmen memnundu. Kısa süren bu cinsel eylemden sonra elbiselerimizi düzelttik; bu kötü bir Yunanca konuşan sarışın iki Kuzeyli'yi oldukça şaşırtmışa benziyordu: "İyi ama" diyorlardı, "bütün elbiseleri üstlerindeyken nasıl bir şey yapabiliyorlar?" Biz onları duymazdan geldik.

Avluya yönelirken, "İşin en berbat tarafı, bir hastalık kapmak" dedi. "Aslında kimi kabul edeceğini bilmenin imkânı yok. Annem bana gerçekten pis görünüşlü bir adam yaklaştığında, yüzümü ekşitip aptal gibi saçmalamamı söyledi. Temiz giyimli birini gördüğümde ise gülümseyecektim. Böyle davrandığıma çok memnunum."

Kendimi pohpohlanmış hissettim; onun da niyeti buydu. Çiğerlerimizi solumuş olduğumuz kokulu dumandan temizleyerek avluda dururken bana, gerçekten çok çirkin kadınların buraya, kendilerini satın alacak bir erkek bulmak için günlerce, hatta bazen haftalarca gelmek zorunda kaldıklarını söyledi. Bazı ailelerin kadını alması için bir yabancıya para ödemek zorunda kaldığı bile anlatılıyor. Bu tabii ki yanlış bir davranış. Ayrıca dine de oldukça aykırı. Fakat Tanrıça'nın gözünde onu hiç yapmamak kadar dine aykırı değil.

Birbirimizden hoşça ayrıldık. Yaşadığım tecrübe bir hafta sonrasına kadar çok hoştu. Sonra bana bit bulaştırdığını fark ettim. Ergenliğimden beri yaptığım gibi kasıklarımdaya ki tüm kılları tıraş ettim.

İştar Tapınağı'nın etrafındaki alan, dini olmaktan çok dünyevi türden bir fahişelik yürütülen evlere ayrılmıştır. Bu evler genellikle şaraphane ya da birahanelerin üstünde bulunmaktadır. Tamamına yakınının sahibi kadındır; gerçeği söylemek gerekirse Babil'in alt sınıf kadınları dünyadaki diğer tüm kadınlardan daha özgürdür. Mülk sahibi olabilirler.

Pazarlarda alım satımla uğraşanların çoğu kadındır. Onları erkeklerle birlikte tuğla fırınlarında çalışırken veya kanallardan çamur ve kum temizlerken görebilirsiniz.

İştar Tapınağı'ndan çıktıktan sonra bir yaver tarafından Satrap Zopyrus'a götürüldük. Bize rehberlik yapıyordu, tabii bu arada Kserkses'in güvenli uzaklıktaki muhafızları bizi izliyordu.

Babil'deki ana bulvarlar birbirlerine paralel olarak uzanır. Daha küçük caddeler bu bulvarlarla dik açılarla kesişir. Hindistan ve Kathay'da da benzer şehirler gördüm, başka yerde ise hiç görmedim. Bunun yarattığı etki oldukça harikadır; özellikle de bir *ziggurat*'ın gölgesinde durup düz uzun ve kalabalık bulvarın sonuna doğru, nehir kıyısına işaret eden alçak demir bir kapının bulunduğu yöne baktığınızda.

Geniş bir yolda her türden hastalıklı insan dizilmişti. Biz görürken yüksek sesle hastalıklarını söylemeye başladılar. Rehberimize göre "Babililer hekimlere güvenmezler. Bu nedenle hasta kişiler buraya gelirler ve bilgili görünen birisini gördüklerinde ona kendi hastalıklarını söylerler. Eğer bir tedavi yöntemi biliyorsa bunu onlarla tartışacaktır."

İzlediğimiz kadarıyla oradan geçen bir hayli kişi, hastayla konuşmak için duruyor ve onlara hangi otun ya da kökün etkili olduğunu söylüyordu.

"Democedes burada olsaydı hayal kırıldığına uğradı. O tıbbi bir sanat sanıyor."

"Belki de büyücülük" dedi Mardonius kötülüğü savuşturma işareti yaparak.

Yer'in ve Gök'ün Temel Evi'nin tepesine çıkan geniş merdivenlerin başında, Bel-Marduk'un başrahibi tarafından karşılandık. Aksi, yaşlı bir adamdı ve Pers prenslerden hiç de etkilenmiş görünmüyordu. Büyük Krallar gelir ve gider; Bel-Marduk rahipliği sonsuza dek sürer.

Yaşlı adam ellerini bize uzattı ve “Bel-Marduk adına yaklaşın” dedi. Mardonius ellerini tutacakken birden geri çekildiler. Rehberimiz ne yapmamız istediğini bize hiç açıklamadı. Bunu bildiğini de sanmıyorum. Başrahip bize Babillilerin eski diliyle anlaşılmasa bir konuşma yaptı. Sonra birden *ziggurat*’ın ilk basamağında bizi bırakıp gitti.

Yer’in ve Gök’ün Temel Evi’nin tepesine kadar bin tane basamak bulunur. Orta noktada, atlar gibi soluyarak durduk. Altımızda, yüksek duvarlarla çevrilmiş ve müstahkem kıyılar arasındaki şehre giren donuk nehir tarafından ikiye bölünmüş şehir uzanıyordu. Yüksek bahçelerin yeşil bulutu, bir çöl serabı gibi şehrin tozlu, boz renkli tuğlaları üzerinde yüzüyordu.

Rehberimiz bize Pers İmparatorluğu’nun en zengin topraklarını sulamakla kalmayıp, ulaşımı da kolaylaştıran karmaşık kanal sistemini açıkladı. Gitmesini istediğiniz yere giden su en ucuz ulaşım biçimidir, Babil’in yuvarlak kayıklarında seyahat etseniz bile. Bu arada hiçbir Babilli bana kayıklarının neden yuvarlak ve aynı zamanda işlevsiz olduğunu açıklayamadı.

Soluk soluğa kalmış hâlde *ziggurat*’ın tepesine doğru tırmanmaya devam ettik; parlak sarı tuğladan yapılmış küçük bir tapınağın kapısında iki nöbetçi duruyordu.

“Bu ne?” diye sordu Mardonius.

“Bel-Marduk’a adanmış bir türbe” dedi rehberimiz. Bize daha fazla bilgi vermek istemiyordu.

Dini otoriteye dayanarak içeride ne olduğunu öğrenmek istedim. “Eğer bir tanrı heykeli falan varsa ona gerekli saygıyı göstermeliyiz” dedim, tabii bunda samimi değildim. Zerdüş, torununun bir devadan bu kadar saygıyla söz ettiğini duysaydı dehşete kapılırdı. Öte yandan, mükemmel riyakârlığımı da onaylardı. O her zaman kendi eserimiz olmayan bir dünyada yaşadığımızı söylerdi.

“Heykel filan yok. Bel-Marduk’un tek gerçek heykelini gördünüz” dedi. Rehberimiz bizi o sabah büyük bir tapınağa götürmüştü. Orada bize, üzerine çiçekler koyduğumuz büyük altın bir masanın hemen yanında duran som altından muazzam bir insan heykeli gösterdi. Heykelin sağ eli diğerinden daha yumuşak ve parlaktı; zira bu bütün Babil krallarının yüzyıllardır elleriyle tutmak zorunda olduğu eldi. Kısık bir sesle Bilge Tanrı’ya dua ettim; ondan bu putu yerle bir etmesini istemiştim. Duam yirmi yıl sonra kabul edildi.

Rehberin *zigurat*’ın tepesindeki türbeyle ilgili olarak verdiği baştan savma cevaplar merakımızı iyice tahrik etti. Sonunda Kserkses, “İçeri gireceğiz” dedi.

Büyük Kral’ın vârisiyle tartışamayacağını bilen rehber, muhafızlarla konuştu. Suratları asık biçimde türbenin kapısını açtılar; uzun tırmanıştan sonra bize oldukça hoş gelen, penceresiz serin bir odaya girdik. Odada asılı duran tek lamba, odanın yine tek mobilyası olan büyük bir yatağı aydınlatıyordu.

“Burada kim uyuyor?” diye sordu Kserkses.

“Tanrı Bel-Marduk” dedi rehber. Mutsuz görünüyordu.

“Onu hiç gördün mü?” diye sordum.

“Tabii ki hayır!”

“Peki rahipler onu görüyor mu?” Bu sorular benim her zaman ilgimi çeker.

“Bilmiyorum.”

“O halde tanrının gerçekten bu yatakta uyduğunu nasıl biliyorsunuz?” diye sordu Mardonius.

“Bize öyle söyleniyor.”

“Kim söylüyor bunu?” Kserkses adama donuk bir Alkmaion bakışı attı. Bu bakışlar oldukça cesaret kırıcı bir etki yaptı.

“Kadınlar, efendim” diye fısıldadı rehber. “Her akşam güneş battığında farklı bir kadın buraya getirilir. Kadın, Bel-Marduk’un karısı İştâr tarafından seçilir. Geceyarısı tanrı bu odadaki kadına yaklaşır ve ona sahip olur.

“Peki neye benziyor?” dedim. İyice meraklanmıştım.

“Kadınlar bunu söyleyemezler. Buna cesaret edemezler. Sonsuza kadar susarlar. Yasa bu.”

“Çok iyi bir yasa” dedi Kserkses.

Yeni saraya döndüğümüzde, Mardonius şehrin valisine *ziggurat*’ın tepesindeki türbeden sorumlu iki rahibi huzura getirtmesini emretti.

Rahipler geldiğinde Kserkses sordu: “Tapınakta kadına gerçekte görünen kim?”

“Bizzat Bel-Marduk, efendim” diye cevap verdi rahipler bir ağızdan. Mardonius, üç defa da aynı cevabı alınca, boğazı bir kerede sıkıp kıran cinsten bir kement getirtti. O zaman soru dördüncü defa sorulduğunda her gece farklı bir rahibin Bel-Marduk’un kimliğine büründüğünü öğrendik.

“Tam düşündüğüm gibi” dedi Kserkses, oldukça memnundu. “Bu gece” dedi nazik bir ifadeyle, “rahiplerinizden birini bu zahmetten kurtaracağım. Bu gece ben Bel-Marduk olacağım.”

“Fakat siz bir rahip değilsiniz” dedi *ziggurat*’ın muhafızları şaşkınlık içerisinde.

“Ben de en az bir rahip kadar kolaylıkla Bel-Marduk taklidi yapabilirim. Önemli olan kıyafet değil mi?”

“Fakat rahip, Bel-Marduk’un kendisidir. O tanrı olur. Tanrı onun içine girer.”

“Aynen onun da kızın içine girdiği gibi değil mi? Anlıyorum. Böylece bir mutlak kutsallık halkası yaratılır.” Kserkses bu tür şeyleri her zaman iyi becerirdi. “Şundan emin olun ki, tanrı benim de içime girecek. Bunu size katiyetle söyleyebiliyorum, babam, Bel-Marduk’un ellerini tutmuştur.”

“Öyle bile olsa bu kutsal şeylere saygısızlık, Prens Hazretleri”

“Öyle de olsa ben böyle istiyorum.”

Kserkses daha sonra Mardonius ve benim de kendisine küçük tapınakta katılacağımızı söyledi. Rahipler dehşete kapılmıştı; ama yapabilecekleri bir şey de yoktu. Yerlere kadar eğilerek, hiç olmazsa tanrılar gibi görünmemiz için yalvardılar. Kserkses bütün tanrıların efendisi Bel-Marduk gibi giyinecek, Mardonius Güneş Tanrısı Şamaş’a ve ben de -Ur’da tapınılan- Ay Tanrısı Nannar’a benzeyecektim. Rahipler kadınla konuşmamamızı rica ettiler; bunun nedeni herhalde Bel-Marduk’un Babilli gelinleriyle hiç Persçe konuşmaması olsa gerek.

Burası, Babillilerin altmış beş bin tanrıya taptıklarını kaydetmenin tam yeri. Bu altmış beş bin ismi sadece başrahip bildiğinden, zamanının hatırı sayılır bir kısmını onların isimlerini halefine öğretmekle geçirirdi.

Geceyarısından biraz önce *ziggurat*’ın tepesine çıktık. Kıyafetlerimiz bizi bekliyordu, nöbetçiler giyinmemize yardım ettiler. Bu gece için özel olarak seçilmiş olmalıydılar; çünkü o günkü asık suratlı muhafızların aksine çok güler yüzlüydüler.

Başıma üzerinde dolunay bulunan bir levha takmıştım, elimde de tepesinde hilal bulunan gümüş bir değnek taşıyordum. Mardonius ise kafasına güneşin altın diskini takmıştı. Kserkses altın zincirler takmıştı; ayrıca altından kısa bir balta taşıyordu. Bunlar, ele avuca sığmaz altmış beş bin tanrının efendisi için gerekli teçhizatı.

Hazır olduğumuzda nöbetçiler tapınağın kapısını açtılar ve içeri adımımızı attık. Yatakta bizden bile küçük bir kız yatıyordu. Parlak saçları, donuk beyaz teniyle olağanüstü güzellikeydi. Üzerinde ölülerin sarıldığı bir bez parçasından başka

bir şey yoktu. Babil'in en büyük ve parlak üç tanrısına vahşi bir bakış attıktan sonra gözlerinin akı göründü ve bayıldı.

Fısıldayarak ne yapacağımızı tartıştık. Mardonius, Kserkses'in kızın yanına yatması hâlinde kızın ayılabileceğini düşünüyordu. Kserkses de kızı kendi bedeniyle şereflelendirmeyi kabul etti. Bana bez parçasını çekmek kalmıştı ki, ben de öyle yaptım. Kız vücut hatları açısından güzel olmakla kalmayıp, en baştan çıkarıcı duruşla bayılmıştı.

Kserkses hevesle yatağa girdi.

Mardonius haşarılık yapıyordu. "Babililer giysisiz sevişmekten hoşlanır."

"Tanrılarıyla değil ama." Kserkses utanmıştı.

"Özellikle de tanrılarıyla. Ayrıca sen ilk erkeksin. O da ilk kadın. Henüz giysi denen şeyi keşfetmemişsiniz."

Daha önce de belirttiğim gibi, hiçbir Pers erkeği karıları ve de cariyeleriyle birlikte tamamen çıplak göremezsiniz; oysa Yunan erkekler oyunlar dışında karılarının yanında giyinir ve utanmadan soyunurlar, çıplak kalırlar. Fakat bu özel bir andı. Ne de olsa bir daha çıplak tenin her yerde ve hatta Gök ve Yer'in Temel Evinin tepesinde bulunduğu Babil'de, tanrı rolünde olmayacaktık. Ayrıca gençtik de. Kserkses elbiselerini çıkardı. Bedeni olağanüstü güzellikteydi. Öyle görünüyordu ki, kısa bacaklı uzun gövdeli Dara'ya değil, bedeni mükemmel oranlara sahip Cyrus'a benzemişti.

Kserkses bilinçsizce o an kendine gelmiş bulunan kızın üzerine uzandı. Mardonius ve ben lambanın kızıl parıltısında iki bedeni izlerken, gerçekten de yeryüzündeki ilk kadın ve erkek gibi görünüyorlardı. Şunu itiraf etmeliyim ki, Babil'de ve bu eski geleneklerinde garip bir şeyler var.

Kserkses işini bitirdiğinde bezle kendini kuruladı. Giyinmesine yardımcı olduk. Sonra etkileyici şekilde Bel-Marduk'un baltasını kaldırdı. Fakat daha o konuşmadan kız gü-

lüksedi ve mükemmel bir Persçe'yle, "Hoşça kal, Kserkses, Alkmaion Dara'nın oğlu" dedi.

Kserkses neredeyse elindeki baltayı düşürüyordu. Kıvrak zekâlı Mardonius hemen Babil diliyle, "Bu Bel-Marduk, kız! Ben de Güneş Tanrısı Şamaş. Orada da Ay Tanrısı duruyor."

"Kim olduğunuzu biliyorum." On üç yaşındaki bir kız için şaşırtıcı derecede kendine güveniyordu. "Ben de Pers'im. Ya da yarım kan. Sizi Sus'ta gördüm, Prens Efendimiz. Sizi de Mardonius ve Cyrus Spitama."

"Sana kim olduğumuzu rahipler mi söyledi?" Kserkses'in yüzü asılmıştı.

Kız yatakta doğruldu. "Hayır!" dedi. Kendinden oldukça emin görünüyordu. "Annem, İhtar'ın kadın rahibelerinden-dir ve bu sene tapınak kızlarını seçiyor. Bugün Bel-Marduk tarafından alınma sırasının bende olduğunu söyledi, ben de onun için buradaydım. Bu tesadüften başka bir şey değil."

Sonradan öğrendiğimize göre kızın annesi Babilli, babası ise Pers'ti. Yılın bir bölümünü Sus'ta, bir bölümünü de Babil'de geçiriyorlardı. Babasının Babil'deki Egibi ve oğullarının sarraf dükkânıyla ilişkileri vardı. Bu, para delisi Mardonius'un gözünde üstün bir özellikti. Kızın annesi son Babil Kralı Nabonidus'un yeğeniydi; bu da Kserkses'in ilgi alanına giriyordu. Zekiydi ve batıl inançları yoktu; bu da benim hoşuma gitmişti.

On dokuz yıl sonra Kserkses onunla evlendi. Kız tabii ki cesur Roksanna'dan başkası değildi. Kserkses Persepolis'te, "Bize daima sadık kalan Babil Krallığı'na ve Nebukadnezar'ın sarayına sevgimizi göstermek için bu kadını eş olarak kabul ediyorum" diye ilan etmişti bu evliliği.

Aslında Kserkses onunla *ziggurat*'ın tepesinde çok garip bir şekilde başlayıp, Dara'nın ölümüne kadar gayri meşru da olsa çok tatminkâr biçimde süren bir ilişki nedeniyle evlen-

di. Evlendikten sonra Kserkses'in ona olan aşkı söndü. Fakat araları her zaman iyiydi. Gerçekte Kserkses'in birçok karısı içerisinde Roksanna'nın en çekici olduğu kolaylıkla söylenebilir. Gerçekten de o en iyi oyuncuydu.

Roksanna yıllar sonra Sus'ta bana şöyle demişti: "Siz üçünüz tapınağa gelmeden önce bile neler olacağını tam olarak biliyordum. Başrahip anneme dine saygısı olmayan Pers prensinin Bel-Marduk'un kılığına girmeyi planladığını söylediğinde annem dehşete kapıldı. Kendisi çok dindar ve oldukça aptal bir kadındı. Bereket versin ki, konuşulanlara kulak kabartmıştım. Rahipler gittiğinde yüce kurban olmaya gönüllü olduğumu söyledim. Tapınağa gidecektim. O bunu kesinlikle reddetti. Israr ettiğimde beni tokatladı. Ben de eğer gitmeme izin vermezse herkese Kserkses'in bu saygısızlığından bahsedeceğimi söylemekle onu tehdit ettim. Ayrıca rahiplerin Bel-Marduk'u nasıl taklit ettiklerini de anlatacaktım. Bana izin vermek zorunda kaldı; işte bu şekilde Kserkses bana sahip oldu ve ben de Pers kraliçesi oldum."

Konumunu abartmıştı tabii ki. O kraliçe değildi. Gerçekte Kserkses'in karıları arasında Roksanna yedinci sırayı işgal ediyordu. Fakat Kserkses onun arkadaşlığından her zaman zevk alırdı; haremde huzuruna kabul edildiğimizde biz de sohbetinden hoşlanırdık. O da, Atossa'nın, istediği herkesi kabul etme geleneğini sürdürüyordu; fakat daima haremağalarının huzurunda ve yalnızca menapoza girdikten sonra.

Kraliçe Amestris, herkesi şaşırtacak şekilde, Roksanna'dan nefret etmezdi. Kadınların nasıl hareket edeceği kes-tirilmez.

Yunan Savaşları Başlıyor

R serkses, Mardonius ve ben, büyüdüğümüz yıllarda birbirimize daha fazla bağlanırdık. Büyük Krallar ve vârisleri, düşman edindikleri kadar kolay dost edilemez. Neticede, eğer prens delirmez ve arkadaşı da ihtiraslarına kapılmazsa, gençlikte kurulan arkadaşlıklar ömür boyu sürer.

Yıllar geçtikçe, Hystaspes, Baktra'dan çok sarayda kalırdı. Dara üzerinde her zaman etkisi vardı. Aslında birkaç yıl daha uzun yaşasaydı, eminim ki saraydaki Yunan kliğini etkisiz hâle getirerek bizi bu usanç verici ve masraflı savaşımlardan kurtaracaktı.

Hystaspes beni yirmi yaşında, Sus'taki özel askeri birliğinin komutanı yaptı. Satraplığı dışında hiç askeri gücü olmadığından bu görev benim için çok onur vericiydi. Hystaspes Hakikat Yolu'nun dışına çıkmamasını sağlamam için hep yanımda olmamı istiyordu. Kendimi sahtekâr olarak hissediyordum; zira dindar değildim. Zerdüşt tarikatını ilgilendiren tüm meselelerde, yakın zamanda Sus'a yerleşen ve düzenli olarak Dara için Kutsal Ateş'i yakan amcama uyuyordum. Amcam öldüğüne göre artık onun bir tüccar ruhu taşıdığını söyleyebilirim. Fakat o Zerdüşt'ün en büyük oğluydu; işte tüm mesele de buydu.

Hystaspes'in ruhani ve peygamberi vergilerimi geliştirmem için yaptığı tüm baskıya rağmen, hayatım Büyük Kral'ın sarayı tarafından öyle şekillenmişti ki, içten kaytar-mak, dolap çevirmek ve uzak yerlere seyahatten başka bir şey düşünemiyordum.

Dara'nın saltanatının yirmi birinci yılında, kış gündönü-müne yakın bir tarihte, Hystaspes tarafından Sus'taki sara-yında bulunan dairesine çağrıldım

"Avlanmaya çıkıyoruz" dedi.

"Mevsim geldi mi, efendim?" diye sordum.

"Her mevsimin kendine özgü bir av hayvanı vardır" dedi. Endişeli görünüyordu. Daha fazla soru sormadım. Hystaspes yetmiş yaşlarında ve sürekli hasta olmasına rağmen, en so-ğuk kış günlerinde bile tahtırevanda taşınmayı istemezdi. Sus'tan çıkarken atlı arabasına, sürücünün yanına kuruldu. Yavaş yavaş düşen kar taneleri uzun beyaz sakalına yapışıyor ve onu beyaz kış ışığı altında parlatıyordu. Ben de at üstünde gidiyordum. Hystaspes yanına muhafız almamıştı. Bu alışıl-mamış bir durumdu. Neden böyle olduğundan söz açınca, "Ne kadar az insan bilirse o kadar iyi olur" dedi ve sonra sü-rücüsüne, "Pasargada yoluna sap!" emrini verdi.

Fakat Pasargada'ya gitmiyorduk. Yolun yarısına gelme-den, çok sık ağaçlı bir vadide kurulmuş bir av köşküne var-dık. Bu köşk, son Med Kralı tarafından yapılmış, sonra Cyrus tarafından yeniden inşa edilmişti. Dara köşkteyken, kimse-nin nerede olduğunu bilmediğini düşünmeyi isterdi. Fakat tabii ki harem, Büyük Kral'ın günün belli bir vaktinde tam olarak nerede ve kiminle olduğunu bilirdi. Bugün ise bir is-tisnaydı.

Büyük Kral köşe büyük bir gizlilik içerisinde önceki ge-ce varmıştı. Köşkü önceden haberdar etmediğı belliydi. Bü-yük salon soğuktı; kömür mangalları yeni yakılmıştı. Üze-

rinde yürüdüğü kilimler –Büyük Kral’ın ayakları yere ya da çıplak döşemeye asla değmemelidir– aceleyle sağa sola atılmıştı; onları ben kendim düzelttim.

Salonun baş tarafındaki kürsünün üzerinde bir Pers tahtı vardı: Bu bir tabureyle birlikte altından yapılmış yüksek bir koltuktan ibaretti. Kürsünün önüne sıra hâlinde altı tabure daha konulmuştu. Bu da alışılmadık bir durumdu. Zira sarayda sadece Büyük Kral oturur. Fakat önemli simaların Büyük Kral’ın huzurunda oturduğu gizli meclisler işitiştim. Büyük Kral’ı gizli en gerçek rolünde, dünyayı fethetmiş bir dağ kabilesinin savaşçı şefi olarak görme düşüncesinin beni heyecana boğduğunu söylememe gerek yok sanırım.

Hystaspes’in oğlu, Lidya Satrapı Artaphrenes tarafından selamlandık. Bu güçlü kişi Cyrus’un Krezus’tan aldığı zengin ve çok eski bir krallık olan Lidya’nın başkenti Sart’ta Kral’a bağlı bir devletin başında olmakla birlikte, burada sadece küçük kardeşi Büyük Kral’ın kölesi sıfatıyla hizmetçilik yapıyordu. Artaphrenes babasını kucakladığı zaman yaşlı adam sordu: “O burada mı?”

Bu arada sarayda söylenilen “o” sözcüğü, Büyük Kral anlamına gelmektedir. Fakat bu seferki “o” başka biriydi.

“Evet, efendim. Diğer Yunanlarla birlikte.”

O zaman bile Yunanlarla yapılan gizli toplantıların sorun anlamına geldiğini biliyordum.

“Ne düşündüğümü biliyorsun” dedi yaşlı Hystaspes sakat kolunu ovuşturarak.

“Biliyorum, Efendi Baba. Fakat onları dinlemeliyiz. Batı’da durum değişiyor.”

“Ne zaman değişmeden kaldı ki zaten” dedi Hystaspes asık suratla.

Sanırım Artaphrenes bir süre babasıyla yalnız kalmak istemişti, tam izin isteyecektim ki araya Mabeyinci girdi ve iki

satrap önünde eğilerek, “Haşmetmeapları, Büyük Kral’ın konuklarını kabul edecekler mi?” dedi.

Hystaspes evet anlamında başını salladı; ilk olarak içeriye en az önemli konuk girdi. Bu eski dostum Hekim Democedes’ti. Dara’nın önemli Yunan konukları olduğunda, tercüman olarak görev yapardı her zaman. Sonra Atinalı Thessalus geldi. Sonra Histiaeus; onun tercümana ihtiyacı yoktu. Pers entrikalarında becerikli olduğu kadar Persçe’si de çok iyiydi.

Odaya son giren Yunan zayıf, kır saçlı bir adamdı. Yavaş yavaş, ciddi biçimde rahipler gibi hareket ediyordu. Sanki doğuştan yönetici olanlarda bulunan yüksek bir huzur haline sahipti. Kserkses’te de bu nitelik vardı. Dara ise bundan yoksundu.

Mabeyinci seslendi: “Peisistratos oğlu, halkın iradesiyle seçilen Atina Tiranı Hippias!” Hystaspes yavaşça salonu geçerek Tiran’a doğru yürüdü ve onu kucakladı. Democedes bir anda onların yanında belirdi ve törende kullanılan ifadeleri hızlı hızlı tercüme etti. Hystaspes Hippias’a her zaman gerçek bir saygı göstermiştir. Hippias yaşlı adamın tahammül edebildiği tek hükümdardı.

Kral’ın köşke geliş ve gidişleri her zaman sessiz olmuştur. Ne davul, ne tef, ne de flüt çalınırdı. Dolayısıyla, henüz haberimiz olmadan Dara’yı sağında Kserkses ve solunda da ordu komutanı General Datis olmak üzere tahtında oturur bulurduk.

Dara yaklaşık elli yaşında olmasına rağmen yaşlılık emareleri göstermeye başlamıştı. Sık sık göğüs ağrılarından şikâyet ediyordu. Soluk alıp vermede güçlük çekiyordu. Democedes, hastası hakkında kimseye bir şey söylemediğinden, hiç kimse Dara’nın sağlık durumunu tam olarak bilmiyordu. Bununla birlikte Dara ihtiyatlı davranarak –ve de eski bir Med geleneğine uyarak– kutsal Pasargada’nın yirmi mil ba-

tısındaki Persepolis yakınlarında kendine bir mezar hazırlatmıştı.

Dara o gün kalın kışlık elbiseler giymişti. Mavi-beyaz renkli sarığı dışında kraliyet işareti yoktu üzerinde; sürekli olarak kuşağındaki hançerle oynuyordu. Sessiz sakın hareketsiz kalamazdı. Bu kesinlikle, Kserkses veya Hippias'ın aksine, doğuştan hükümdar olmadığıнын bir başka işaretidir.

"Atina Tiranı'nı henüz karşıladım" dedi. "Geri kalanınız bana her zaman yakın olduğunuzdan evimde resmi biçimde karşılanmanıza gerek yok." Dara, yapılacak işin bizzat tören olmadığı zamanlar, törenlere dayanamazdı.

"Şimdi başlıyorum. Bu bir savaş meclisi. Oturun." Dara'nın yüzü kızarmıştı, sanki ateşi vardı.

Kserkses, Datis ve benim dışımda herkes oturuyordu.

"Hippias Sparta'dan yeni geldi." Bu haber hepimizi şoke etti; Dara'nın niyeti de buydu. Sparta ordusunun yardımını olmasaydı toprak sahipleri ve tüccarlar halk tarafından seçilen Hippias'ı hiçbir zaman kovamazdı.

Dara kavisli gümüş hançerini kırmızı renkli kınından yarım çıkardı. Hafızamın her şeyin görünür olduğu kısmında, bıçağın parlak ağzını hâlâ görebiliyorum.

"Konuş, Atina Tiranı!"

Tiran her bir ya da iki dakikada bir konuşmasını kesmek zorunda kalıyordu. Bu arada Democedes söylenilenleri tercüme ediyordu. Hippias sadece etkileyici olmakla kalmayıp belagatli de konuşuyordu.

"Yüce Kralım, Peisistratos Ailesi için yaptıklarınızdan dolayı size müteşekkirim. Ailemizin Sigeum'daki topraklarını elimizde tutmamıza izin verdiniz. Siz daima hükümdarların en iyisi oldunuz. Eğer Gök, dünyevi bir gücün konukları olmamızı zorunlu kılıyorsa, sizin konuğunuz olmaktan memnunuz."

Hippias konuşurken Histiaeus korkmuş bir tavşanı önce cam gibi bakışlarıyla hareketsiz kılıp sonra sokan bir Hint yılanının yoğunluğuyla Dara'ya bakıyordu. Sarayda geçirdiği on yıla rağmen Histiaeus, Dara'yı hiçbir zaman anlayamadı. Zaten anlamış olsaydı, Dara'nın yüzünün hiçbir zaman bir şeyler anlatmadığını bilirdi. Büyük Kral toplantıda taş-tan bir heykele benzerdi.

“Fakat Yüce Kralım, yedi yıl kadar önce Sparta ordusunun yardımını alan bir avuç aristokrat tarafından kovulduğumuz şehre, evimize dönmek istiyoruz. Ne mutlu ki, düşmanlarımızla Sparta arasındaki ittifak artık bozulmuş durumda. Kral Kleomenes Atina'da, Akropolis'te fala baktırdığında, Sparta'nın ailemizin düşmanlarıyla birlik yapmasının büyük bir hata olduğunu öğrendi.”

Yunanlar bu kafa karıştırıcı ve bazen de kötü niyetli falcılara çok inanır. Sparta Kralı'nın, Peisistratos sülalesini her zaman kayıran bir falcıya kanmış olması mümkün. Fakat ben onun daha çok, o zamanlar, lanetli Alkmaionlardan biri olan ve demokrasi coşkusu nedeniyle başında son derece sıradan Spartalı bir kral görmekten hoşnut olmayan Kleisthenes'in başını çektiği Atinalı toprak sahipleri kliğini pek hoş bulmadığını sanıyorum. Her neyse, Kleomenes bütün Yunan devletlerinin temsilcilerinden oluşan bir kongreyi toplantıya çağırdı. Kongre Sparta'da toplandı. Kleomenes Kleisthenes'i şikâyet etti. Bu arada, işittiğime göre Kleomenes aristokrat İsağoras'ı –aslına bakılırsa Kleisthenes dışında herhangi birisini– tiran olarak düşünüyordu.

Hippias Sparta'da belîğ bir savunma yaptı. Fakat diğer Yunanlar ikna olmamıştı. Atina'ya karşı bir birlik oluşturma fikrini reddettiler. Zira kendileri Sparta ordusundan korktukları için Atina'da Sparta yanlısı bir yönetim istemiyorlardı. Bu oldukça mantıklı bir nedendi. Olay bu kadar basitti;

ama Yunanlar nadiren dolaysız konuşurlar. Özellikle Korint temsilcisi oldukça anlaşılmazdı. Hippias'ın önünde iyi kötü bütün tiranları reddetti. Spartalılar oy çokluğuyla, Atina'da isyana yardım etmeyeceklerine dair yemin ettiler.

"Bu noktada, Yüce Kral, kongreye ömür boyu kehanetler üzerine çalışmış biri olarak, Korintlilere zamanı geldiğinde kendi şehirlerinin de şu an Atina'da desteklemiş oldukları aynı klik tarafından yıkılacağı uyarısında bulunmayı görevim saydığımı söyledim."

Hippias'ın kehaneti gerçekleşti. Fakat zaten, değişken Yunan karakterini bilen bir kişi er ya da geç iki komşu şehrin birbirine düşeceğini, güçlü olanın zayıf olanı ezeceğini ve Kroton'un Sybaris'e yaptığı gibi, bir nehrin yatağını değiştirip kalıntıları üzerine sürmese de, mağlup şehrin adını savaş gerçeği asla bilinemeyecek şekilde lekeleyebileceğini öngörebilir.

"Yüce Kral, sarayımızı yeniden kurmamızı desteklerseniz Sparta'nın yardımını göreceksiniz. Yeminlerinden döneceklerdir. Kral Kleomenes'ı izleyecekler ve sizin de düşmanınız olan zorbalar, dinsizlikleriyle kirletmiş oldukları şehirden kovulacaklardır."

Hippias sustu. Dara başını salladı. Hippias oturdu. Dara Datis'e yöneldi. Ordu komutanı general iyi hazırlanmıştı. Hızlı biçimde konuştu, o konuşurken Democedes, Datis'in Med aksanlı Persçe'sinden hızlı bir tercüme yaptı.

"Tiran" dedi Datis, "Sparta yasalarına göre her zaman iki kral vardır. İkisi de eşit derecedir. Sparta krallarının biri yeniden tahta geçmenizi destekliyor. Diğeri ise bunun aleyhinde. Askeri bir seferden önce krallar orduyu kimin kumanda edeceğini görmek için kura çekeceklerdir. Atina'ya karşı yapılacak bir savaşta Sparta ordusunun komutası müttefikin olan Kral Kleomenes'e değil de, düşmanın olan Kral Demaratus'a verilirse ne olur?"

Hippias'ın cevabı da aynı derecede iyi düşünülmüştü. “Evet general, sizin de söylediğiniz gibi iki kral var. Biri beni desteklerken diğeri düşmanım. Fakat düşmanım olanın krallığı kısa süre sonra düşecek. Delphi'deki fal böyle söylüyordu.”

Fal tercüme edilirken Hippias döşemeye bakıyordu. Dara taş gibi durmuş, hareketsiz ifadesini koruyordu. Bizler gibi o da Yunan fallarından pek etkilenmezdi. Bu yola hayatı boyunca birkaç defa başvurmuştu.

Hippias tercümeyi işittiğinde ilk defa gülümsedi. Hafifçe, “Gebelikten otuz yıl sonra meşruluğun nasıl ispat edileceğini ve çürütüleceğini öğrenmek ilgimi çekecek doğrusu” dedi.

Democedes'in tercümesi Dara'nın şakasından daha az açıktı. Fakat ne gariptir ki, Hippias'ın haklı olduğu ortaya çıktı. Daha sonra doğruca Yüce Kral'a ve Lais'e sadakatle hizmet ettiği Sus'a geldi. Kısa süre sona, Kleomenes çıldırarak öldü. Demaratus düşmanının bu feci sonunu anlatmaktan her zaman zevk almıştır.

Dara ellerini şaklattı ve sâki ona, Sus'tan geçerek akıp giden nehirden alınarak kaynatılmış suyla dolu gümüş bir testi getirdi. Kral nerede olursa olsun başka hiç kimseye ikram etmediği Choaspes Nehri'nin suyundan içerdi. O, ayrıca sadece Helbon şarabı içer. Assis buğdayından ekmek yer ve Mısır'daki Amman Vahası'ndan çıkarılan tuzu kullanır. Bunlar muhtemelen Alkmaionların birçok konuda taklit ettiği Med krallarından kalma geleneklerdir.

Dara suyu içerken Democedes'in hastasını dikkatlice süzdüğünü fark ettim; sürekli susamak kişinin ateşi olduğunun bir işaretidir. Dara her zaman çok su içerdi ve çoğu zaman ateşliydi. Bununla beraber yürekli bir insandı ve savaş alanlarının her türlü zorluğuna göğüs gerebilirdi. Ancak dünyanın neresinde olursa olsun, her zaman sorulan fakat hiç ses-

lendirilmeyen bir soru söz konusudur. Kral daha ne kadar yaşayacaktı? Dara o kış, Pasargada yolundaki av köşkünde hayatının on üç yılını daha geçirmişti, bu durumda içtiği suyun kalitesine özellikle dikkat etmemiz gerekmezdi.

Dara kalın, geniş ve yarayla dolu elinin tersiyle sakalını kuruladı. “Atina Tiranı” diye başladı, sonra durakladı. Democedestercümeğe başladı, sonra o da durdu. Dara Yunanca konuşmuştu.

Dara yarıklarla dolu tavanı tutan kirişlere baktı. Köşkün içinde soğuk rüzgârlar ısıklık çalıyordu. Dağlı Pers soylularının kötü hava şartlarına pek aldırmadıkları varsayılırsa da, elbiselerle sarmalanmış Dara dışında salondaki herkes soğuktan titriyordu.

Yüce Kral irticalen konuşmaya başladı. Bunu yaptığını daha önce hiç iştmemiştim; zira sorular ve cevaplarının büyükbabamın kutsal ilahileri gibi ayinselleştirildiği törenler dışında onunla hiç beraber olmamıştım.

“Kuzey önce geliyor” dedi. “Zira tehlike orada. Orası atam Cyrus’un kabilelerle savaşırken öldüğü yer. İşte bu nedenle Tuna Nehri’ne gittim. Bu nedenle Volga Nehri kıyılarına at sürdüm. Bu nedenle bulduğum bütün İskitleri kılıçtan geçirdim. Ne var ki, Büyük Kral bile hepsini bulamaz. Onlar hâlâ oradalar. Barbar sürüleri hâlâ bekliyor. Güneye hareket etmeyi kolluyorlar. Gün gelecek bunu yapacaklar. Eğer bu, benim zamanımda olursa, bir defa daha onları kılıçtan geçireceğim; fakat...” Dara sustu. Gözleri kapalıydı. Sanki savaş alanını gözden geçiriyordu. Belki de –tam ifade etmek gerekirse– İskitya ormanlarındaki bozgununun acısını hafifletiyordu. Eğer Histiaeus, İyon Yunanlarının Avrupa ve Asya arasındaki köprüyü yakmalarını engellemeseydi, Pers ordusu tamamen yok olacaktı. İşte bu nedenle Histiaeus’un Büyük Kral’ın konuğu olması hâlinde, Milet’te evde olmasından da-

ha az tehlikede olacağını düşünüyordu. Ne var ki, bunun bir hata olduğu ortaya çıktı.

Histiaeus'un bize İskit savaşındaki hayati rolünü hatırlatmak istediğini anlayabiliyordum; fakat izin verilmeden konuşmaya cesaret edemiyordu. Oysa Büyük Kral'ın kardeşi Artaphrenes toplantıda istediği zaman konuşma hakkına sahipti.

Bu arada tüm bunları çok aydınlatıcı bulduğumu söylemeliyim. Zira, sarayda yetişmiş olmama rağmen Pers ülkesinin gerçekte nasıl yönetildiğini bilmediğimi fark ettim. Kserkses bana babasından söz ettiğinde, sadece her zaman duyabileceğimiz türden şeyler söylüyordu. Hystaspes de oğlu hakkında bir şeyler mırıldanıyor fakat daha fazlasını söylemiyordu.

Dara'nın kim olduğunu köşkteki toplantıda anladım; o ilerlemiş yaşında bile –şimdi onun babası olabilecek yaşıyım!– onda, sözde Mecusi zorbayı tahtından indirip dünyanın efendisi olan ve bu arada kendisini tahta taşıyan Soylu Altılı'nın sadakatlerini kabul eden ateşli bir gençten bir şeyler görebiliyordum.

Dara, sâkinin çekilmesi için işaret etti. Sonra Artaphrenes'e döndü. Kardeşler artık birbirlerine benzemiyorlardı. Artaphrenes, babaları Hystaspes'in daha kaba bir kopyasıydı.

“Yüce Kral ve kardeşi” dedi Artaphrenes başını eğerek.

Dara sadece gözlerini kırpıştırdı. Pers klanlarının şefleri bir araya geldiğinde çoğu zaman sözcüklere dökülmemiş şeyler toplantının özünü teşkil eder. Kserkses yıllar sonra bana, Dara'nın isteklerini iletmeye yarayan birçok mimiği olduğunu söyledi. Ne yazık ki, onunla bu çok önemli şifreleri öğrenebilecek kadar uzun kalmadım.

Artaphrenes konuşmaya başladı: “İnanıyorum ki Hippias bize, Sigeum lordluğu verdiğimiz babası kadar dosttur. Yine

inanıyorum ki, Atina'da Peisistratos Hanedanı'nı yeniden iktidarda görmek bizim çıkarımızdır.”

Thessalus'un yüz ifadesi memnun olduğunu gösteriyordu. Fakat Hippias'ın yüzü Dara'nınki kadar hissizdi. Hayal kırıklıklarına alışkın tedbirli bir insandı.

Artaphrenes konuyu hemen değiştirerek onun hayal kırıklığını destekledi. “İki hafta önce Sart'ta Miletli Aristagoras'ı kabul ettim.”

Histiaeus yerinde çok gergin oturuyordu. Küçük siyah gözler, Satrap'ın her hareketini dikkatlice izliyordu.

“Yüce Kral'ın da bildiği gibi –bu sarayda kullanılan ve Kralı bilmediği, unuttuğu ya da bilmek istemediği bir şeye hazırlamayı amaçlayan bir ifadedir– Aristagoras, bugün bizi burada bulunmakla onurlandıran sadık dostumuzun yeğeni, damadı ve de müttefikidir.” Artaphrenes sağ eliyle Histiaeus'a işaret etti. “Yüce Kral'ın arkadaşlarını ana yurduna tercih eden Milet Tiranı.”

Sanırım Dara bu noktada gülümsedi. Ne yazık ki, sakalı dudaklarını seçemeyeceğim kadar sıkı.

“Aristagoras, Milet'te kayınpederinin namına hareket ediyor” dedi Satrap. “Bize bizzat Tiran'ı kadarsadakatle bağlı olduğunu ileri sürüyor. Ben ona inanıyorum. Zaten Büyük Kral da kendisine ait Yunan şehirlerinin tiranlarını her zaman desteklemiştir.” Artaphrenes durdu. Dara'ya baktı. İki-şi kısa bir süre göz göze geldiler. Acaba bu bir tür şifre miydi?

“Aristagoras bizim için değerlidir” dedi Dara ve Histiaeus'a gülümsedi. “Çünkü sizin için de değerlidir, sevgili dostum.”

Histiaeus bu bakışı konuşabileceğinin işareti olarak algıladı. Ayağa kalktı. “Yüce Kral, yeğenim doğuştan savaşçıdır. Kendini ispat etmiş bir donanma komutanıdır” dedi.

Eğer o anda birisi Aristagoras'ın askeri bir lider olarak nerede, ne zaman ve nasıl bir yetenek sergilediğini sormuş olsaydı, dünya tarihi değişmiş olabilirdi.

Histiaeus ve Artaphrenes'in aynı tarafta olduğunu şimdi anlıyorum. Fakat o zamanlar Milet, Sart ve Atina'nın ne olduğundan çok, nerede olduğu hakkında belli belirsiz fikir sahibi olan toy bir çocuktum. Perslerin politikasının Yunan tiranlarını desteklemek olduğunu biliyordum. Ayrıca gözde tiranlarımızın sürekli olarak soylu sınıfıyla ortak hareket eden, yükselen bir tüccar sınıfı tarafından sürgüne gönderildiğini de biliyordum. Gerçi soylu sözcüğünün bir sınıfa işaret etmek için kullanılabileceğinden pek emin değilim. Zira buralarda iki atı, içinde zeytin ağacı bulunan bir çiftliği olan kişi soylu sayılıyor.

"Aristagoras, Naksos Adası'nın oldukça savunmasız olduğuna inanıyor" dedi Satrap. "Eğer Büyük Kral ona bir donanmayla yardım ederse, Naksos'u imparatorluğumuza katacağına yemin ediyor."

Birden yıllar önce Ekbatana'daki o günü hatırladım. Democedes ve Histiaeus, Naksos'tan söz etmişti ve ben tecrübesizliğime rağmen bağlantıyı çabucak kurmuştum.

"Naksos'u ele geçirirsek, Kyklades adlı adalar zincirini kontrol edeceğiz. Bu adaları kontrol ettiğimizde de, Büyük Kral bütün kraların efendisi olduğu gibi denizlerin de efendisi olacak."

"Ben zaten deniz lorduyum" dedi Dara. "Sisam elimde. Denizler benim."

Artaphrenes korkudan sindi. "Adalardan söz ediyorum, Büyük Kral. Tabii ki çok güçlüsünüz. Eğer dostlarımızın Atina'da tekrar hâkim olması için Yunan anakarasına adım adım yaklaşmak istiyorsanız adalara ihtiyacınız var." Açıkçası, Artaphrenes, Aristagoras'ın Naksos'u ele geçirme arzu-

sunu, yüksek meclis için görünüşteki neden olan Peisistratos Ailesi'ni yeniden tahta geçirmeyle ilişkilendirmişti.

Uzun bir sessizlik oldu. Dara düşünceli bir şekilde ağır yün elbisesini düzeltti. Sonunda konuştu. "Ticaret, Yunan şehirlerimizde kötü sayılır. Limanlar boş duruyor. Vergi gelirleri tamamen düşmüş durumda." Dara tam karşısındaki duvara asılı bulunan mızrakların dizilişine baktı. "Sybaris düştüğü zaman Milet, İtalya pazarını kaybetti. Bu ciddi bir mesele. Milet İtalyanların satın olduğu yünü kime satacak?" Dara Histiaeus'a bakıyordu.

"Başka hiçbir yerde benzer bir pazar yok" dedi Tiran. "Sybaris'i su bastığında bu yüzden başımı tıraş ettirdim."

Dara'nın Milet yün ticareti gibi sıradan bir şeyi bilmesine şaşırdım. Daha sonra öğrendim ki, Dara günlerinin büyük kısmını kervan yolları, dünya pazarları ve ticari geleceği hakkında kaygılanarak geçiriyordu. Büyük Kral'ın özel hayatında da halk arasındaki gibi dindar, görkemli ve son derece huzurlu olduğunu sanarak o çok yaygın hatayı yapmıştım. Halbuki bunun tam aksi söz konusuydu.

Aslında av köşkünün o soğuk odasında otururken, Dara toplantıya katılanların hepsinin gözden kaçırdığı bir noktayı yakalamıştı. Onlar Kral'ı denizlerin efendisi yapmak isterlerken, o Anadolu'daki İyonyalı Yunan şehirlerinin can çekişen ekonomilerini diriltmek istiyordu. Dara altını her zaman şan ve şöhrete tercih ederdi; zira ona göre birincisi ikincisini her zaman satın alabilirdi. "Naksos'u ele geçirmek için kaç tane gemi gerekli?" diye sordu.

"Aristagoras yüz kadar geminin bunun için yeterli olacağını düşünüyor." Artaphrenes çok açık konuşuyordu. O her zaman konuşurken sözcükleri yerli yerinde kullanırdı. Her zaman her sorunun doğru cevabını biliyormuş gibi görünür-

dü. Aynı zamanda sonraki olayların da gösterdiği gibi tam bir beceriksizdi.

“İki yüz gemiyle” dedi Dara, “denizlerin hâkimi olabilir. Tabii benim adıma.” Dara’nın gülümseyişi şimdi belli oluyordu ve çok da etkileyiciydi.

“Size en az benim kadar sadakatle hizmet edeceğine yemin ederim, Büyük Kral.” Histiaeus yine, sonraki olayların göstereceği gibi doğruyu söylüyordu.

“Bundan eminim” dedi Dara ve sonra “İyonya’daki şehirlerimizin tersanelerinde yüz yeni kadirga yapılın!” emrini verdi. “Yaz gündönümünde hazır olacaklar. Sonra Milet’e hareket edecekler, orada bunlara Sisam donanmamızdan yüz gemi daha katılacak. Kardeşimiz Lidya Satrapı bu planın gerçekleştirilmesinden sorumlu olacak.”

“Emirleriniz aynen yerine getirilecektir, Yüce Kral.” Artaphrenes törensel cevabını verdi. Ne kadar memnun olduğunu belli etmemeye özen gösteriyordu. Öte yandan Histiaeus da zevkten coşmuştu. Sadece Atinalıların yüzü asıktı: Naksos Atina arası, çok uzun bir yoldu.

“Donanma komutanlığına en sadık generalimizi getireceğiz...”

Histiaeus’un asık yüzü şimdi kocaman bir gülümseyişle ışıldıyordu.

“...ve kuzen Megabates.” Dara Histiaeus’un dudaklarının birden kapandığını seyretmekten kendini alamadı.

“İkinci komutan Aristagoras olacak.” Dara kalktığı anda hepimiz eğildik. “Büyük Kral’ın iradesi bu şekilde” dedi Dara, geleneklere uygun şekilde; biz de hep birlikte, “Büyük Kral’ın iradesi böyle” diye tekrar ettik.

Yunan savaşları artık başlamak üzereydi.

Histiaeus ve ben av köşkünde iki gün kaldık. Dara bize her gün mükemmel bir ziyafet çekiyordu. Büyük Kral akşam

yemeğini tek başına ya da Kserkses'le birlikte yiyordu; fakat daha sonra şarap içmek için bize katılıyordu. Bütün dağlılar tükettikleri şarap miktarıyla övündüğü için, içki ziyafetinin ilerleyen saatlerinde Büyük Kral'ın şarabına Choaspes Nehri'nden katılan su gittikçe azalıyordu. Fakat bütün klan üyeleri gibi Dara'nın da sağlam bir kafası vardı. Ne kadar içerse içsin, kesinlikle sersemleşmiyordu. Yine de hemen uykuya dalıyordu. Uyuduğu zaman sâkisi ve arabacısı onu yatağına taşıyordu. Dağlılar ovada oturan Yunanlardan daha çok içiyordu. Misyonunun şimdilik başarısızlığa uğradığını fark ettiğinden daha da üzülen Hippias dışında tabii ki.

Bu ünlü toplantı hakkında başka çok az şey hatırlıyorum. Kserkses'in de Naksos'a düzenlenecek sefere katılmaya can attığını, fakat bunun için izin alıp alamayacağını belli olmadığını hatırlıyorum.

Soğuk, berrak bir kış sabahı birlikte ata binerken bana, "Vâris benim" dedi. "Her şey kararlaştırılmış. Fakat henüz kimse bilmiyor bunu."

"Haremdeki herkesin bundan haberi var" dedim. "Başka hiçbir şey konuşmuyorlar." Bu doğrudu.

"Öyle bile olsa, Büyük Kral bunu sözleriyle onaylayıncaya kadar söylentiden ibaret kalır; savaşa gidinceye kadar da konuşmayacaktır." Pers yasalarına göre Büyük Kral savaşa gitmeden önce vârisinin ismini açıklamalıdır; aksi takdirde savaşa öldürülürse Kambyses'in beklenmedik ölümünden sonrakine benzer türde bir kargaşa yaşanabilirdi.

Atlarımızı koştururken ve soğuk hava beyinlerimizden önceki gecenin içki âleminin etkisini temizlerken, Pers İmparatorluğu'nun en parlak dönemini yaşadığımızı bilmemiz imkânsızdı. Ne tuhaftır ki, gençliğimin dinçliği içerisinde ve Pers İmparatorluğu'nun altın çağının zirvesinde, bitmez tükenmez ziyafetler ve içki ziyafetleri neticesinde sürekli baş

ağrıları ve karın şişliği yaşıyordum. Birkaç yıl sonra peygamberin torunu olarak sadece tören ve ayinlerde içki içebileceğimi ilan ettim. Bu akıllıca karar bu kadar uzun yaşamamı sağladı. Uzun ömür bir bela olduğundan, şimdi daha çok Helbon şarabı içmem gerektiğini fark ediyorum.

İki

Ertesi sene yaz mevsiminde Mardonius'la beraber Babil'den Sart'a gittik. Dört atlı ve sekiz yaya asker eşliğinde yolculuk ettik. İhtar Kapısı'ndan çıktığımızda haremın kadınları ve sonra da haremağaları, yeni sarayın çatısından bize el salladılar.

Biz genç subaylar, Dara'yla birlikte dünyanın bir ucundan diğerine kadar savaşmış olan bir düzine kadar kasvet verici derecede yaşlı adamdan huşu duyuyorduk. Babamı gerçekten tanıyan, kıdemli bir subayla bile tanıştım; ne yazık ki, onun hakkında bana söyleyecek ilgi çekici hiçbir şey hatırlamıyordu. Küçük ordumuza Dara'nın kardeşi Artanes komuta ediyordu. Donuk bir kişiliği vardı; sonraları cüzam kaptı ve yalnızlık içerisinde yaşamaya mahkûm oldu. Cüzamlıların büyük ruhani güçleri olduğu söylenir. Bereket versin ki, hiçbir cüzamlıya bunu tespit edecek kadar yakın olmadım.

Hayatımda hiçbir yolculuktan, Babil'den Sart'a giderken geçirdiğim haftalardaki kadar zevk almadım. Mardonius büyüleyici bir yol arkadaşıydı. Her ikimiz de Kserkses'in arkadaşlığını özlediğimizden olsa gerek, aramızda olmayan arkadaşımıza duyduğumuz sevgiyi birbirimize aktarıyorduk.

Her gece Sus'tan Sart'a uzanan bin beş yüz millik yol üzerinde on üç mil arayla dizilmiş posta evlerinden birinin yanına çadırlarımızı kuruyorduk. Sonra içki âlemi yapmaya gidiyorduk. Babil ülkesinde çok beğenilen hurma şarabına bile alışmıştım.

Bir akşam, hatırlıyorum, Mardonius, ben ve yük kafilisinde yolculuk eden birkaç kız, ne kadar hurma şarabı içebileceğimizi görmeye karar verdik. Tuğlaları ve harcı, yapıldığı toza toprağa dönüşmüş eski bir yapı olan, sözde Med surlarının siperinde oturduk. Siper boyunca yuvarlanırken tepedeki altın renkli dolunayı hâlâ görebiliyorum. Yine, hâlâ yüksek duvarın dibinde bir kum tepeceğinde yatarken gözlerimde parlayan altın renkli güneşi de görebiliyorum. Geceleyin duvardan düşmüştüm; yumuşak kum hayatımı kurtarmıştı. Mardonius bu işe çok güldü. Hurma şarabını içtikten sonra, günlerce hasta olmuşum.

Ülkenin yukarısına, denize doğru hareket ederken Fırat'ı sağımıza aldık. İmparatorluğumuzun genişliği ve çeşitliliği beni daha önce hiç olmadığı kadar etkiledi. Babil'in sıcak ve çokça sulanan kırsal bölgesinden Mezopotamya'nın çorak topraklarını aşarak Frigya ve Karia ormanlık ülkesine ulaştık. Her birkaç milde manzara değişiyordu. İnsanlar da. Alçak bölgelerin nehir kıyılarında yaşayan insanlar ufak tefek, esmer ve hızlıdır; büyük kafaları vardır. Dağlardaki insanlar uzun boylu, soluk yüzlü, hantaldır ve küçük kafaları vardır. Yunan kıyı şehirlerinde olağanüstü ırk karışımları vardır. İyon ve Dor Yunanları baskın olmakla beraber, bunlar sarışın Trakyalılar, esmer Fenikeliler ve soluk papirüs benizli Mısırlılarla evlenmişlerdir. İnsanların fiziksel olarak çeşitliliği insan karakterinin benzerliği kadar şaşırtıcıdır.

Açık nedenlerle Milet'te Kral'ın yoluna sapmadık. Bunun yerine Büyük Kral'ın güneydeki en uç noktada sahip olduğu

bir Yunan şehri olan Halikarnas'ta yoldan ayrıldık. Halikarnas'ın sakinleri Dor Yunanıdırlar ve geleneksel olarak Perslere sadıktırlar.

Bizi Kral Lydagmis karşıladı. Deniz Sarayı'nda ağırlandık. Bu, kıyıya hâkim, ıslak gri taştan yapılma kışla gibi bir yapıydı. Mardonius ve ben uzaktaki yeşil Kos Adası'nı gören bir odayı paylaştık. Hep penceredeydim. Hayatımda ilk defa denizi seyrediyordum. Damarlarımda denizci kanı akıyor olmalıydı –acaba Lai'sin İyonyalı atalarından mı geçmişti bu bana?– zira gözlerimi kabarmış mor sulardan ayıramıyordum. Sonbahar rüzgârlarıyla sürüklenen büyük dalgalar Deniz Sarayı'nın dibine büyük bir gürültüyle vuruyordu; bütün gece uyuyamadım, dalgaların vuruşu arasındaki boşluklarda –kulaklarımı kabarttığımda– pencerenin altında köpüklerin kabarışını ve fısıldaşılarını işitebiliyordum.

Mardonius denizden büyülenmemi tuhaf buluyordu. “Denize açılincaya kadar sabret! Hasta olacağından eminim. Mecusiler hep hasta olurlar.” Mardonius beni çocukluktan beri Mecusi olarak isimlendirmekten hoşlanırdı. İyi huylu bir delikanlı olduğundan, bu lakaptan pek hayıflanmazdım.

O günlerde Mardonius'u bir anlamda; hakkında gerçekten hiçbir şey bilmeyecek kadar iyi tanıyordum. İnsanlar yeni tanıştıkları kimseleri veya önemli simaları uzaktan izleyerek tanımaya çalışırlar. Oysa ben Mardonius'un karakterini hiç incelemedim.

Mardonius dünyaca ünlü olacağından, sanırım, gençken ve –en önemlisi– Halikarnas'tayken nasıl biri olduğunu hatırlamaya zorladım kendimi; sonra tek özelliğinin ailesinin itibarı ve Kserkses'le masa arkadaşlığı olan diğer genç soylulardan biri olmadığını fark etmeye başladım.

Mardonius kendini hangi durumda bulursa bulsun, onu kendi lehine çevirmekte ustadır. Gerekçeler bir yana, yap-

caklarını da sır gibi saklardı. İnsan onun ne yapacağı hakkında çok seyrek fikir yürütebilirdi. Kendini hiçbir zaman kendi isteğiyle açmazdı. Fakat Halikarnas'ta, nasıl bir insan olduğu hakkında oldukça çok şey öğrendim. Daha dikkatli olmuş olsaydım, onu anlamaya bile başlayabilirdim. Ve onu anlamış olsaydım... Her neyse, ne olabileceği hakkında varsayımlarda bulunmanın bir anlamı yok.

Ne olduysa anlatıyorum işte.

Yirmi kadarımız o gece Kral Lydagmis tarafından alındık. Elli yaşlarında, sade görünüşlü bir adam olan Lydagmis, odanın en ucundaki sedirde oturuyordu; sağında Büyük Kral'ın kardeşi Artanes, solunda odadaki ikinci en yüksek rütbeli Pers olan Mardonius oturuyordu. Geri kalanımız bu üç prensin önünde yarım daire şeklinde dizilmiştik. Köleler her birimize üstleri her türden balıkla dolu üç ayaklı siniler getirdi. O gece hayatımda ilk defa istiridye yedim ve ayrıca kendi mürekkebiyle haşlanmış kalamar gördüm; fakat yemeye cesaret edemedim.

Ziyafet salonu biraz kasvetli ve daima –benim gözümde– eksik Dor tarzında yapılmış uzun bir odaydı. Döşemeye deniz suyunun sürekli sızdığı hasırlar serilmişti. Halikarnas yöneticilerinin, eklem yerlerini sertleştiren hastalıklara maruz kalması garip değildir.

Lydagmis'in hemen arkasında Kral'ın kızı Artemisia'nın oturduğu bir sandalye duruyordu. Zayıf, sarışın bir kızdı. Kocasını sürekli hasta olduğundan, sanki oğluya da damadıymış gibi babasıyla yemek yiyordu. Deli bir kardeşi olduğu söyleniyordu. Sonuç olarak; Dor yasasına göre bizzat Kral'ın vârisiydi. Diğerleri gibi ben de gözlerimi ondan almadım. Zaten bu benim Lais dışındaki bir kadının önünde ilk yemek yiyişimdi. Pers hemşerilerim de aynı derecede şaşkındı.

Artemisia, babası ona seslenmeden konuşmasa da, söylenenleri dikkatlice dinliyor ve mütevazı davranıyordu. Söylediği sözcükleri işitemeyecek kadar uzaktaydım. Fakat onun parmaklarıyla dikenli kabuğun ortasından eti koparma şeklini seyrederken, denizkestanesi yemeyi de öğrendim. Bugün bile, Artemisia'yı düşünmeden denizkestanesi yiyemem. Gerçi artık denizkestanesi yemiyorum. Körler için çok tehlikeliler. Bu, belki de uzun yıllar Artemisia'yı düşünmememin nedenini de açıklar.

Dorlar da Trakyalılar gibi çok şarap içer. Şarapla dolu bir boynuz dolaştırılır. Herkes boynuzu yanındakine uzatmadan önce, içindeki şaraptan büyük bir yudum alır. Boynuzdaki son damlalar, her zaman son içiciden önceki kişinin üzerine serpilir. Bu pis hareketin şans getirdiğine inanılır.

Yatağa girdiğimde Mardonius odada yoktu. Şafakta uyanıldığında yatakta, hemen yanımda deliksiz bir uyku çekiyordu. Onu uyandırdım ve ona limanı dolaşmayı önerdim.

Dünyada Anadolu kıyıları kadar güzel bir yer olduğunu sanmıyorum. Kara, sarp kayalıktır ve tuhaf koylarla doludur. Tepeler sık ağaçlıktır; kıyıdaki düzlükler verimlidir ve iyi sulanmaktadır. Uzaklarda seçilen sivri tepeli mavi dağlar, sanki Bilge Tanrı'ya tapınmak için yapılmış özel ateş tapınakları gibi görünür; ancak o günlerde, dünyanın manevi olarak yoksul olsa da güzel bu yöresinde, Bilge Tanrı bilinmiyordu.

Liman her türden gemiyle doluydu ve hava, gemicilerin gemi teknesini ve güverteyi kalafatlamak için kullandıkları zift kokuyordu. Balıkçı tekneleri rıhtıma yanaştırıldığından, insanlar ağlarını kıyıya atıyor ve onları debelenen parlak balıklarla dolu olarak çekiyorlardı. Rıhtımdaki tüccarlar da balık için pazarlık etmeye başlıyordu. Gürültü, kulakları sağır edici fakat oldukça eğlenceliydi. Limanları hep sevmişimdir.

Öğleden hemen önce ya da pazarın en hareketli olduğu vakitte –bu ilk defa Halikarnas’ta işittiğim bir deyimdi– uzun boylu bir denizci, dalgakırandan bize doğru yaklaştı. Asık bir suratla beni Skylaks’a takdim eden Mardonius’u selamladı. Mardonius bu ismi bildiğimi sanıyordu; oysa ben dünyadaki en yakışıklı denizci sayılabilecek adamın ismini işitmediğimi söylemekten utanıyorum. Karia yakınlarından bir Yunan olan Skylaks, Dara tarafından sık sık seferlere gönderilirdi. Akdeniz’in batı ucundaki bölgelerle beraber Hint Okyanusu’nun güneyinin haritasını çıkaran oydu. Yine Dara’yı Akdeniz’le Kızıldeniz arasında bir kanal inşa etmeye de ikna etmişti. Kserkses Büyük Kral olduğu zaman, gemiyle Afrika’nın çevresini dolaşmasını istedi. Ne var ki, Kariyalı, o zaman bu yolculuğu yapamayacak kadar yaşlıydı.

“Savaş olacak mı?” diye sordu Mardonius.

“Bunu siz bileceksiniz, Prens” dedi Skylaks, Mardonius’a şaşkınlıkla bakarak. Çoğu denizci gibi onun gözleri de sanki bir zamanlar güneşe çok sık bakmış gibi yarı kapalıydı. Yüzü havadan dolayı Nübye siyahına çalarken, ensesi köpük beyazıydı.

“Fakat siz Yunan’sınız” dedi Mardonius; geçici de olsa eşit olarak gördüğü insanlara karşı her zaman surat ekşitirdi. “Aristagoras ne yapıyor?”

“O burada değil. Kuzeyde olduğu söyleniyor. Bu kadar güneyle geleceğinden şüpheliyim. Biz Dorluyuz, biliyorsunuz. Kendi kralımız var. Burada tiranlar bulunmaz.”

“Donanması ne kadar büyük?”

Skylaks gülümsedi. “Aristagoras’ın kaç tane gemisi olduğu önemli değil, onların hepsini batırmayı başaracaktır.”

“Deniz lordu, değil mi?”

“Hayır, değil! Fakat –Skylaks kaşlarını çattı– Histiaeus Milet’te olsaydı, deniz lordu olurdu.”

“Bunu gerçekten yapabileceğini düşünüyor musun?” Mardonius da bizim kuşağımızdan genç saray mensuplarının geri kalanı gibi, saraydaki bizden daha yaşlı insanların her açıdan bizim altımızda olduğunu kabul ediyordu. Gençler böyle saçmalıklar yapmaya her zaman eğilimlidir.

“Onu iyi tanıyorum. Büyük Kral da tanıyor. Dara onu yakınlarında tutmakta haklı, Histiaeus tehlikeli bir adam olabilir.”

“Bunu aklımda tutacağım.”

Skylaks izin istedi; Mardonius ve ben balık kokan kalabalık limandan Lydagmis’in Deniz Sarayı’na giden dik ve dar sokaklardan yukarı doğru yürüdük.

Yaklaşmakta olan savaştan söz ettik. Hiçbir bilgimiz olmadığından, bir gün büyüdüğümüzde ne büyük işler yapacağımızı tartışan okul çocuklarından farksızdık. Bereket versin ki, gelecek tam bir sırdı, her zaman da sırdır.

Deniz Sarayı’nda Mardonius bana döndü ve şöyle dedi: “Seninle konuşmak isteyen birivar. Bilge Tanrı’ya derinden saygı duyan biri.” Mardonius, Alkmaionların diniyle açıkça alay etmeye hiçbir zaman cesaret edemese de, konu ne zaman açılrsa Atossa’nın ince saldırganlığına bürünüyordu.

“Ben Hakikat’in bir takipçisiyim.” Başkaları benden Bilge Tanrı’nın bilgeliğini yansıtmamı istediğinde olduğu gibi serttim.

Artemisia’nın dairesine, beni hayrete düşürecek şekilde iki yaşlı kadın tarafından götürüldük. O günlerde haremağaları Dor saraylarında bilinmiyordu. Küçük odaya girdiğimizde, bizi karşılamak için Artemisia ayağa kalktı. Ona yaklaştığımda pek de güzel olmadığını gördüm. Yaşlı kadınlara çekilmeleri için işaret etti.

“Oturun!” dedi Artemisia. “Kocamın selamlarını size iletıyorum. Her ikinizi de kabul etmek istedi. Fakat durumu

pek iyi değil. Yan odada yatıyor.” Artemisia sıvanmamış taş bir duvara kabaca tutturulmuş oymalı ağaç bir kapıyı işaret etti. Dorluların en iyi bildiği sanatlar savaş ve hırsızlıktır.

Artemisia bana Bilge Tanrı hakkında, âdet yerini bulsun diye bazı sorular sordu. Ben de bunlara baştan savma cevaplar veriyordum; on ikinci cevabın sonunda, Mardonius’un önceki gece Artemisia ile yattığını fark ettim. şimdi Kral’ın kızının peygamberin torunuyla din hakkında tartişma yapmasından daha doğal bir şey olamayacağı şeklinde makul bir sebebe dayanarak, ona gün ortasında saygıdeğer bir ziyaret yapıyormuş görüntüsü vermek için beni kullanıyordu.

Canım sıkılmıştı, kızın sorularına cevap vermeyi kestim. Bunun farkına bile g vardı. Gözlerini Mardonius’tan ayıramıyordu; sanki, önceki gece bir düzine dikenli sukestanesini ustalıkla yediği gibi onu oracıkta yutmak istiyordu.

Mardonius benim kendisine daha fazla alet olmayacağımı anladığında kendisi dinden söz etmeye başladı; kız da ciddi biçimde dinliyordu. Fakat Mardonius sonunda dini metinlerin dışına ıktı. Bilge Tanrı hakkında çok az şey biliyordu, aynen benim âşığı Mitra hakkında az bilgim olduğu gibi.

Sonunda mz de orada oturduk kaldık. Âşıklar göz göze birbirlerine bakarken, ben de uzun egemenlik devrinin sonuna gelmiş bir dünya görüntüsü içerisinde kaybolmuş gibi yaptım.

Bunu çok iyi beceririm. Hatta, bu konuda Zerdüşt’n bugünkü vârisi olan ve size bir deve yükü kilim satacakmış gibi bakan kuzenimden bile iyiyimdir.

Tam o sırada içeri Kral Lydagmis girdi, şamatasız gürültüsüz. Neredeyse içeri szld. şaşkına dönmüş biçimde ayağa fırladık. Mardonius ve Artemisia’nın önceki gece bu odanın döşemeleri üzerinde âşk yaptığını bilseydi bile, hiçbir şe-

yi açığa vurmazdı. Bunun yerine bize Büyük Kral'ın yemek arkadaşlarının nasıl ağırlanacağını bilen bir ev sahibine yakışır tarzda saygıyla davranıyordu. Gerçi ben Dara'nın sofrasına hiç oturmamıştım. Mardonius ise onunla beraber yemek yemişti. Sonraları tabii ki ben de, hayatının sonuna kadar Kserkses'in sofra arkadaşı oldum. Bu büyük bir şerefte; zira ben ne Kraliyet Ailesi'nden ne de Soylu Altılı'dan biriydim.

"Cyrus Spitama, Zerdüşt'ün torunu" dedi Artemisia. Durumdan hiç de rahatsız olmuşa benzemiyordu. Açıkcası, Mardonius onu tatmin eden ilk kişi değildi.

"Biliyorum, biliyorum" dedi Kral, oldukça yumuşak bir sesle. "Bu iki yakışıklı genç prensi konuk ettiğini söylediler. Öyle görünüyor ki, benimle parkta ata bineceğini unutturacak kadar büyülemişler seni."

Artemisia birden özür diler gibi bir tavır takındı. "Unutmuştum. Çok üzgünüm. Onlar da gelebilirler mi?"

"Eğer isterlerse tabii."

"Nereye geleceğiz?" diye sordu Mardonius.

"Geyik avlayacağız" dedi Artemisia, "bize katılın."

Mardonius ve ben o ilginç günü Lydagmis ve Artemisia'yla birlikte, görünmez geyiği avlamakla geçirdik. Kız oldukça gösterişli biçimde önümüzde at sürüyordu; pelerini rüzgârda uçuşuyor, mızrağı ise sürekli hazır duruyordu.

"Tanrıça Artemis'e benziyor değil mi?" diye sordu Lydagmis; Amazonlara benzeyen kızıyla gurur duyuyordu.

"Daha güzel, daha hızlı" dedi Mardonius, bana bakmıyarak.

Artemis kötülüklerin başı olduğundan, kötülüğü savuşturma işareti yaptım ve bunda başarılı da oldum. Artemisia birden alçaktaki bir dala çarparak atından aşağı düştü. Kadına en yakın ben olduğumdan, onun sanki Dorlu bir süvari gibi lanet okuduğunu duydum. Fakat Mardonius onu işite-

cek kadar yakına geldiğinde hafifçe ağlamaya başladı. Mardonius, yumuşak biçimde atına binmesine yardım etti.

Halikarnas'tan Sart'a uzanan yol üzerinde uzun uzadıya Artemisia'yı tartıştık. Mardonius onun kendisini baştan çıkarttığını itiraf etti. "Öte yandan" diye de ekledi. "Oldukça güçlü bir iradesi var. Bütün Dorlu kadınlar böyle midir?"

"Hiçbir Dorlu kadın tanımıyorum. Lais İyonyalı."

Yan yana ağaçlık bir boğazdan geçmek üzere ilerledik. Geceleyn hafif bir don vardı ve atlarımızın toynaklarının ağırlığı altında kırılan, donmuş dallar, yapraklar ve bitkiler çıtır çıtır sesler çıkartıyordu. Önümüzde ve arkamızda ikili sıra hâlinde ilerleyen süvariler, bu dik ve soğuk ağaçlıklar arasından yol açıyordu.

Mardonius ve ben her zaman komutanımız Artanes'in hemen arkasında, tam ortada yolculuk ediyorduk. Savaş durumunda Artanes saldırıyı merkezden yönetecek; ön kol sola, arka kol ise sağa geçecekti. Tabii ki ben açık alandan söz ediyorum. Bu yüksek dağ vadisinde bize saldıran herhangi birisi hepimizi öldürebilirdi. Fakat zihinlerimizde -askeri türden bir- tehlike korkusu yoktu.

Aniden Mardonius, "Onunla evlenmek istiyorum" dedi.

"Kadın zaten evli" dedim, bunu zikretmeye değer bulmuştum.

"Kocasını kısa süre sonra ölecek. O bunun sadece birkaç hafta ya da birkaç ay sonra gerçekleşeceğini düşünüyor."

"Yoksa gidişatı hızlandırmayı mı planlıyor?"

Mardonius başını salladı; çok ciddiye. "Ona kendisiyle evlenebileceğimi söyleyebildiğim an, o bir dul olacak. Döşemenin üzerinde bana bu sözü verdi."

"Böyle bir eş beni tedirgin ederdi."

Mardonius güldü. "Bir kere benimle evlendi mi, hareme girer ve bir daha oradan çıkamaz. Benim hiçbir karım hiçbir

erkeği, onun beni ağırladığı gibi ağırlayamaz. Ya da geyik avlayamaz.”

“Onu neden istiyorsun?”

Mardonius döndü ve bana gülümseyen, düz çeneli yüzünün tüm güzelliğini gösterdi. “Çünkü Halikarnas’ı, Kos’u, Nisyros’u ve Kalymna’yı istiyorum. Artemisia’nın babası ölünce kendiliğinden bu yerlerin kraliçesi olacak. Dor yasası böyle. Annesi de Giritli bir Dorluydu. Artemisia Girit üzerinde de hak iddia edebileceğini söyledi. Eğer kocası güçlü olursa bunu yapacaktır.”

“Bu seni denizlerin hâkimi yapacak.”

“Bu beni deniz lordu yapacak.” Mardonius yüzünü döndü. Gülümseyişi kaybolmuştu.

“Büyük Kral böyle bir evliliğe asla izin vermez.” Konunun özüne gelmiştim. “Histiaeus’a bak. Trakya’daki gümüş madenlerini alır almaz Sus’a çağrıldı.”

“Fakat o Yunan, ben Pers’im. Dara’nın yeğeni, Gobryas’ın oğluyum.”

“İşte bu yüzden böyle bir evlilik imkânsız ya.”

Mardonius hiçbir şey söylemedi. Haklı olduğumu tabii ki o da biliyordu; ayrıca konuyu Dara’ya açmaya hiç cesaret edemedi. Fakat birkaç yıl sonra Artemisia tek başına kraliçe olduğunda Kserkses’ten onunla evlenmek için izin istedi. Kserkses çok şaşırmıştı. Hatta Mardonius’a şöyle takıldı: “Dağlılar kanlarını aşağı bir ırkinkiyle asla karıştırmamalıdır.”

Mardonius’un çoğu zaman saygı kurallarını aştığını bilen Kserkses onun, kendisinin Alkmaion kanını rahatça ve çoğu zaman da gayri meşru yollarla yabancı kadınlarınkıyla karıştırdığını söylemeye cesaret edemediğinin farkındaydı. Ne gariptir ki, Kserkses’in yabancı kadınlardan olan çocuklarının akıbeti hep kötü olmuştur. Fakat doğruyu söyle-

mek gerekirse, niteliklerini göstermelerine fazla şans tanınmamıştır. Çoğu, sonraki saltanat devrinde idam edilmiştir.

Sonbaharın başlarında Sart'a vardık. Bütün hayatım boyunca; yeryüzündeki en zengin adam sayılan ve Cyrus karşısındaki yenilgisi binlerce şarkıya, oyuna, söylenmeye –ve hatta şehvet ve taşkınlık hikâyelerine– konu olan Krezus tarafından tekrar tekrar yaptırılan bu görkemli şehir hakkında çok şey işitmiştim.

Ne görmeyi umduğumu şu an hatırlamıyorum. Sanırım saf altından yapıları, karşılaşmayı beklediğim. Halbuki bunun yerine elli bin nüfuslu, çamur ve kamıştan evlerle dolu sıradan bir şehir buldum karşımda. Yollar gelişigüzel olduğundan, Sart'ta kaybolmak, aynı derecede sevimsiz Sus ya da Atina'da kaybolmaktan bile kolaydı.

Mardonius'la birlikte askerlerimizi şehrin güneyinde bir yere konuşlandırdıktan sonra yine beraberce Sart'a doğru at sürdük ve çok geçmeden yolumuzu kaybettik. Daha da kötüsü halk ne Persçe ne de Yunanca konuşuyordu; Lidyalılar Lidya dilinden başkasını konuşmazlar.

Saatlerce at sırtında bütün yollara girdik çıktık. Asma balkonlar ve üst katlar sürekli bir tehlikeydi, özellikle de çamaşırla kaplı olduğu zaman. İkimiz de halkı fevkalade güzel ve bakımlı bulduk. Erkekler saçlarını uzun şeritlerle örüyor ve yumuşak tenlerinin solgunluğuyla övünüyorlardı. Hangi rütbeden olursa olsun, hiçbirisi güneşte dolaşmayı göze ala-

maz. Yine de Lidya süvarisi dünyadaki en iyi süvari ve Pers ordusunun dayanak noktasıdır.

Sonunda atlarımızdan indik ve sadece şehir merkezinden değil pazaryerinin de ortasından geçen nehir boyunca ilerledik. Büyük Cyrus'un dediği gibi, eğer şüphedeyseniz en iyisi bir nehri izlemektir.

Sart'taki pazaryeri Sus'takinden bile büyüktü. Tuğladan bir duvarla çevrili on bin çadırdan ve çarşıda, yeryüzünde satın alınabilecek her şey satılmaktaydı. Kariyalı iki çiftçi gibi, ağzımız hayretten açık dolaşırken kimsenin dikkatini çekmedik. Pers subayların çevrede dolaşması Sart'ta pek de garip karşılanmaz.

Dünyanın her köşesinden gelen tüccarlar mallarını sergiliyordu. Atina'dan şarap küpleri; Hindistan Satraplığı'ndan pamuklu kumaşlar ve yakutlar; Pers dağlarından kilimler göze çarpıyordu. Çamurlu akan nehir boyunca, altlarında yüzlerce huysuz devenin kösteklendiği, sıra sıra hurma ağaçları uzanıyordu. Kimisi egzotik yüklerini sırtlarından atmakla rahatlıyor, kimisi ise kırmızı elbiseler, on iki telli harplar ve altın başta olmak üzere pek çok Lidya malıyla yükleniyordu... Evet Sart gerçekten de bir altın şehridir; zira çamurlu nehir toz altınla doludur; altını çamurdan ayırarak ilk defa mücevhere dönüştüren Krezus'un babasıydı; ayrıca ilk defa altın paralar bastıran da oydu.

Sart'ın arka tarafındaki tepelerde dünyanın en kıt madenlerinden biri olan gümüş bulunmaktadır. Bende de yaklaşık yüz yıllık olduğu sanılan gümüş bir Lidya parası vardı. Eğer öyleyse, Krezus'un büyükbabası tarafından basılmış olmalı. Dolayısıyla bildiğimiz ismiyle madeni para gerçekten de Lidyalıların iddia ettiği gibi Lidya'da ortaya çıkmıştır. Bendeki Lidya parasının üzerinde neredeyse tamamen aşınmış bir aslan kabartması vardı. Onu Kathay'da çaldırdım.

“Çok zenginler” diye haykırdı Mardonius. Pazaryerini tek eliyle yağmalayabilecekmiş gibi görünüyordu.

“Bunun nedeni evleri için çok fazla para harcamaları olsa gerek” dedim. Bu efsane şehrin çirkinliğinden dolayı uğradığım hayal kırıklığı sürüyordu.

“Sanırım zevk ilk önce gelir” dedi Mardonius ve sonra rehberimiz olmayı kabul eden bir Medli’yi selamladı. Pazaryerini yavaş yavaş geçerken birçok parlak renk ve keskin koddan, yüz kadar dilin yorucu lakırtısından sarhoşa dönmüştüm.

Pazar duvarının hemen ilerisinde, gölgelik ağaçlarla dolu bir dinlenme alanı vardı. Bu alanın sonunda Krezus’un kerpiç ve keresteden yapılmış iki katlı eski sarayı bulunuyordu. Burada Lidya’nın Pers satrapı yaşıyordu.

Tozlu bir koridordan aşağıya, Krezus’un taht odasına doğru bir mabeyinciyi izlerken, Mardonius başını salladı. “Dünyadaki en zengin insan olmuş olsaydım, kesinlikle bundan daha iyisini yapardım” dedi.

Artaphrenes, tahtın yanında bulunan ve Büyük Kral odada olmadığı sürece boş tutulan bir sandalyede oturuyordu. Tahtın ham altın gümüş alaşımından, Büyük Kral’ın aslan tahtının tam bir kopyası olduğunu görünce oldukça şaşırdım.

Artaphrenes bir grup Lidyalı’yla konuşmasına rağmen, Mardonius’u görünce kalktı ve onu dudaklarından öptü. Ben ise Satrap’ı yanğından öptüm.

“Sart’a hoş geldiniz” dedi. Artaphrenes bana babası Hystaspes’i hatırlatıyordu. “Bizimle burada kalacaksınız.” Artaphrenes sonra bize Lidyalıları takdim etti. Çok yaşlı adamlardan birinin Krezus’un oğlu Ardres olduğu ortaya çıktı. Zamanla, geçmişle olan bu büyüleyici bağlantıyı iyi kavramaya başladım.

İleriki günlerde Artaphrenes'le –ve Yunanlarla– sık sık karşılaştık. Sanki yeryüzündeki bütün Yunan maceraperestlerin yolu Sart'a düşmüştü. Bunların hepsinin kiralık olduğunu söylemenin gereği yok sanırım; Artaphrenes onları kiralamıştı; zira her biri sadece mükemmel asker ve gemici olmakla kalmayıp zeki ve aynı zamanda da güvenilmezdi-ler.

Demokrit bana itiraz etmeyecek kadar kibardır. Fakat Yunanların normalde birbirlerine pek göstermediği bir Yunan taraftarlığı gördüm. Onları Pers Sarayı'nda görmüştüm. Onları Büyük Kral'a kendi şehirlerine saldırması için yalvarırken dinledim; zira hiçbir Yunan başka bir Yunan'ın başarısına tahammül edemezdi. O yıllar Pers ülkesinde yaşayan Yunanlar olmasaydı, Yunan savaşları hiç olmayacak ve Kserkes imparatorluğumuzun sınırlarını Himalayalar'a ve belki de daha öteye kadar bütün Hindistan'ı içine alacak şekilde genişletecekti. Fakat daha şimdiden ihtimaller listesi oldukça kabarık.

Hippias, Sart'ta katıldığım ilk meclis toplantısında-ydı. Yanında Thessalus ve eski okul arkadaşım Milo vardı.

Hippias önceki kış köşkte yaptığımız toplantıyı hatırladı. "O zamandan beri dedenin eserlerini okumaktayım."

"Hakikat'in takipçisi olmanız beni mutlu etti, Tiran" dedim. Oldukça nazıktım. O günlerde dedemin öğretilerinin çok azının kağıda döküldüğünden söz etmedim. Şimdi, tabii ki, hepsi Zerdüşt'e atfedilen dualar, ilahiler ve konuşmalar deri kaplı kitaplar halinde ciltlenmiştir.

Sart'ta katıldığım ilk toplantıda Hippias, Milet üzerine toplu bir Pers saldırısı önerdi. Yaşlı Tiran alışık olduğumuz ciddiyetiyle konuştu. "Aristagoras'ın donanmasıyla birlikte hâlâ Kıbrıs'ta olduğunu biliyoruz. Yine Atina'daki demagogların ona yirmi gemi gönderdiğini de biliyoruz. Şu anda bu

gemiler Kıbrıs'tan çok uzak olmasa gerek. İki donanma birleşmeden Milet'i yeniden ele geçirmeliyiz.”

“Şehir iyi korunuyor” dedi Artaphrenes. Herhangi bir stratejiyi benimsemekte ağır davranıyordu. Bu hiç şüphesiz devlet adamlığının özünün ne zaman hiçbir şey yapılmaması gerektiğini bilmek olmasına dayanıyordu.

“Milet tarihi” dedi Hippias, “Atina'nın kolonisi olarak başladı; bugün bile birçok Miletli, aileme sevgi beslemektedir.”

Bu saçmaydı. Milet Atina'nın kolonisi olsa bile, bu Peisistratoslardan çok önceydi. Her ne olursa olsun Milet'te, Aristagoras'ın bağımsızlık girişiminde bulunduğu zaman keşfettiği gibi, çok az insan tiranları sevmektedir. Şehrin üstsınıfları Aristagoras onlara Atina tarzı bir demokrasiye sahip olma izni vermedikçe Perslere karşı başkaldırmaı reddetti. Bu nedenle maceracı onlara istediklerini vermek zorunda kaldı. Kısa süre sonra keşfedeceğimiz gibi, tiranların ömrü Büyük Kral'ın Yunan şehirlerine karşı yürüttüğü politikayla yapay olarak uzatılmıştı. Öyle görünüyordu ki, yönetici sınıflar ne tiranlara ne de onların müttefiki olan sıradan halka katlanabiliyordu. Netice olarak bugün bütün Yunan şehirleri isim olarak demokrasi, gerçekte ise oligarşi durumundalar. Demokrit, Atina'nın şu anki yönetiminin bundan daha karmaşık olduğunu düşünüyor; ben ise aynı fikirde değilim.

Mardonius, Hippias'ın önerisini destekledi. Bunda kendisine askeri bir şöhet kazandırma şansı görüyordu. “Bu benim işime yarayacak” dedi, tatlı Lidya şarabından çok fazla içtiği bir gece. “Eğer Milet'e saldırıyı yönetmeme izin verirse, gelecek yaz evimizde olacağız.”

Mardonius savaşın kendisini adam edeceğini söylediğinde haklıydı. Fakat ertesi yaz, evimize dönemedik. İyonyalı asilerle yapılan savaş tam altı yıl sürdü.

Mecliste yapılan bir haftalık tartışmadan sonra Artaphrenes, Pers ordusunun ve Lidya süvarilerinin yarısını Milet üzerine yapılacak saldırıya tahsis etmeye karar verdi. Mardonius, Dara'nın en büyük oğlu ve Kserkses'in rakibi Artobazanes'e komutan yardımcısı olarak atandı. Ben Satrap'ın Sart'taki maiyetinde kalacaktım.

Kötü haberlerin ilki Kibele Tapınağı'ndaki bir ayinde geldi. Bunun tam da yerinde olduğunu düşünüyordum. Zira, şeytana tapılan bir ayinde işim yoktu; fakat Artaphrenes bütün maiyetinin kendisiyle tapınakta olmasında ısrar etmişti. "Lidyalıların gönlünü almalıyız. Onlar da bizim gibi Büyük Kral'ın kulları. Onlar da bizim gibi sadakat dolu" demişti.

Rahibelerin haremağalarıyla dans etmesini tiksintiyle seyrettim. Hangisinin rahibe hangisinin haremağası olduğunu söylemek kolay değildi; zira hepsi kadın gibi giyinmişti. Aslını söylemek gerekirse, haremağaları genellikle rahibelerden daha iyi giyiniyordu. Bu karanlıkta kalmış birçok ırkın, Anahita, Kibele yahut Artemis ya da doymak bilmez Ana Tanrıça'nın taşıyageldiği herhangi bir başka isme duyduğu derin saygıyı hiçbir zaman anlamadım.

Sart'ta, Tanrıça Günü'nde, ona tapmak isteyen genç adamlar üreme organlarına bir kesik atıp bir ellerinde yaralı organlarını tutarak sokaklarda koşar. Tanrıça'nın daha az ateşli taraftarları ise, yeni bir haremağasının kanının üzerine sıçramasını iyi talih sayar. Bu zor değildir. Oldukça çok kan vardır çünkü. Sonunda, kendi kendini yetiştirmiş haremağası, yorgunluktan bitmiş halde kesilmiş cinsel organlarını bir evin kapı yerinden içeri atar; o zaman ev sahibi adamı içeri alıp ona sağlığına kavuşuncaya kadar bakmak zorunda kalır.

Bu ayini Sart'ta olduğu kadar Babil'de de defalarca izledim. Bu genç adamlar çıldırmış gibi göründüğünden, sanı-

rım ilk önce *baoma* içmiş ya da halüsinasyonlara neden olan Kolkis balı gibi akli bozucu maddeler almış olmalılar. Başka türlü herhangi birisinin sağlam kafayla herhangi bir şeytana bu şekilde tapmasını düşünemiyorsun.

O gün Sart'ta, cinsel organlarını açık bir kapıdan içeri atan zavallı bir adam gördüm. Ne yazık ki, hedefi tutturamadı. Sonra yol ortasında, yavaş yavaş kan kaybından ölüme doğru yol aldı; zira, sanki cinselliğine uygun bir ev bulamayan sözde Kibele rahibinin yardımına koşmak, dinsel inançlara aykırıydı.

Kibele ayininin sonu gelmek bilmezdi. Tütsü o kadar yoğundu ki, Yunan tarzı bir kemeraltında duran uzun boylu tanrıça heykeli neredeyse görünmüyordu. Tanrıça, bir aslanla kıvrılmış iki yılan arasında tasvir ediliyordu.

Yaşlı Ardresbaş rahibenin yanında duruyor ve Lidya Kraliyet Ailesi'nin son üyesinden böyle yüce bir davada bekleneceğini yapıyordu. Sarthılar duruma uygun şekilde kendilerinden geçmiş hâldeydiler; bu arada Artaphrenes ve Hippias sıkılmış görünmemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Fakat Milo esniyordu. "Bütün bunlardan nefret ediyorum" dedi bana, o sade ve çocuksu tavrıyla.

"Ben de" dedim, gerçekten içten konuşuyordum.

"Bunlar okuldaki Mecusilerden bile daha berbatlar."

"Batıl"ın takipçisi olan Mecusileri kastediyorsun herhalde" dedim. Gerektiği gibi saygılı davranıyordum.

Milo kıkır kıkır güldü: "Eğer hâlâ ateşperestsen, asker kıyafeti içinde ne yapıyorsun burada?"

Buna ters bir cevap veremeden önce bir süvari görünürdü; atından atladı ve onu saygısızca tapınak çevresine köstekledi. Artaphrenes, adam elinde bir mesajla kendisine yaklaşıırken kaşlarını çatı. Artaphrenes'in yüzü mesajı okuduğunda daha da asıldı. İyonya donanması Atina donanmasıyla bu-

luşmuştu ve iki donanma şu an Efes'ten demir almıştı. Daha da kötüsü, güneyde Milet'ten kuzeyde Bizans'a kadar bütün İyonyalı Yunan şehirleri, Büyük Kral'a açıkça başkaldırmıştı.

Artaphrenes bir hafta sonra Krezus'un sarayında bir ziyafet verdi; bunun neden olduğunu hatırlayamıyorum. Tek hatırladığım gece yarısına doğru konuklardan birinin şehirde yangın olduğunu fark etmesiydi. Sart'taki yapılaşma çok sağlıklı olduğundan hiç kimse buna önem vermedi. Her gün evler yanıp kül olur ve tekrar yapılır. Sart'ın amblemi bence aslan değil, Anka kuşu olmalıdır.

Hippias bize bütün Yunanların ailesine duyduğu sevgiyi bir kez daha hatırlatırken bir dizi mesaj geldi. Yunan güçleri Efes'te karaya çıkmıştı. Sart üzerine yürüyorlardı. Şehrin kapılarına dayanmışlardı. Şehre ulaşmışlar ve şehri yakmışlardı.

Artaphrenes afallamakla kalmamış, aynı zamanda açıkça, büyük bir savaşı yönetmeye uygun biri olmadığını işaretini de vermişti. Öte yandan, bir grup asi İyonyalı ve Atinalı Yunan'ın, Pers ülkesinin içlerine kadar ilerleme ve Lidya başkentini yakma cüretini gösterebileceğini kim bilebilirdi?

Artaphrenes herkesi silah başına çağırdı. Önüne geleni yalayıp yutan alevler ortalığı gün ışığı gibi aydınlattığından, askerlerin toplandığı parka doğru koşarken, birbirimizi net biçimde görebiliyorduk. Herkes savaşa hazırdı. İyi ama düşman neredeydi? Bu arada, gök altın kırmızısı alevlerin ışığıyla aydınlanıyordu ve serin gece artık Sus yazı kadar bu-naltıcı olmuştu.

Sonunda Artaphrenes'in yaverlerinden biri çıkageldi. Düzenli bir biçimde, Akropol'e kadar geri çekilmemiz gerektiğini söyledi. Ne yazık ki, emir çok geç gelmişti. Şehrin dışındaki tüm yollar alevler tarafından kesilmişti. Sonuçta yapabileceğimizin en iyisini yaptık ve pazaryerine koştuk.

En kötü ihtimalle yangın sönünceye kadar nehirde yüzebildirdik. Sart'taki herkesin kafasında aynı düşüncenin olduğunu söylemeye gerek yok sanırım. Pazaryerine vardığımızda alan çoktan Pers ve Lidya askerlerinin yanı sıra, şehir halkıyla da dolmuştu.

Öyle sanıyorum ki, kıyamet günü de Sart'ın yanı sıra gibi bir şey olacak. Alevler rüzgârın emrinde her yana yayılırken, çığlık çığlığa kaçışan insanların, bağırarak hayvanların ve birbiri üzerine yıkılan binaların uğultusu dünyanın sonunu andırıyordu.

Fakat Sart'ı yok eden rüzgâr hayatımızı kurtardı. Belli bir süreklilikle esmemiş olsaydı, alevlerden boğulabilirdik. Böylece soluyabileceğimiz kadar hava oluştu. Ayrıca pazaryerini çeviren duvarlar da alevleri kırmaya yaradı. Pazarın içindeki hiçbir şey alevleri, yangını sularında yansıtan nehrin kıyısındaki sıra sıra hurma ağaçları kadar engellemedi.

Bilge Tanrı'ya dua ettim ve dünyanın sonundaki erimiş maden düşüncesine daldım. Hayatımda kendimi hiç bu kadar çaresiz hissetmemiştim.

"Bir sal yapabiliriz" dedi Milo, "nehirin aşağısına doğru gidebiliriz."

"Sizin Atinalıların bulunduğu yere öyle mi? Yanlarından geçerse, bizi yakalayıp birer birer öldürürler."

Birçok Sartlı suda çırpınıp duruyor; kimisi bir ağaç parçasına kimisi de şişirilmiş tulumlara tutunarak suyun üstünde kalmaya çalışıyordu.

"Zırhlarımızdan kurtulmak zorundaydık." Suda boğulmayı yanmaya tercih ediyordum; fakat o anda hayati bir karar vermeden önce mümkün olduğunca uzun bir süre beklemek istiyordum.

Milo başını salladı. "Silahlarımı atamam" dedi. Profesyonel bir asker ve de tiranların vârisi olarak, savaşta ölmeliydi.

Ne var ki, dört unsurun birbirine karşı verdiği savaştan başka savaş yoktu.

Birden, Lidya süvarileri pazaryerinin karşısına doğru hücum etti. Atlardan birinin yelesi tutuşmuştu, binicisinin uzun saç örgüleri de. At ve binicisi sanki ortak bir karar almışçasına nehre daldı.

Bereket versin ki, sahneye Artaphrenes'in Kurmay Başkanı çıktı. Biliyorum hayatımızı kurtaran bir insana karşı saygısızlık ama; ismini unuttum. İriyarı bir adam olduğunu ve elinde sivil ya da asker, herkes üzerinde kullandığı kısa bir kırbaç taşıdığını hatırlıyorum.

"Sıraya girin! Siper alın. Süvariler sola, duvarın yanına. Piyade bölükleri nehir kıyısına. Yanan ağaçları temizleyin. Bütün siviller diğer tarafa!"

Şaşkına dönmüştüm, bir kere daha disiplinli bir ordu hâline gelmiştik. Yanıp kül olacağımızı düşündüğümü hatırlıyorum. Fakat alevler pazaryeri duvarının dışında kalmıştı. Ama Yunanlar duvarın ardında kalmadılar. Yüksek sesle bir zafer türküsü söyleyerek koşar hâlde pazaryerine ulaştılar. Pers ordusuyla Lidya süvarilerinin savaşa hazır olduğunu gördüklerinde ise daha fazla ilerlemediler.

Sart halkı sığınıklara koştuğunda, Pers komutanı saldırı emrini verdi. Yunanlar sessizce geldikleri yoldan kayboldular. Süvariler onları şehrin rüzgârın çılgınca estiği sokaklarında takip etmeye çalıştıysa da, Yunanlar onlara göre çok hızlıydı ve yangın da çok şiddetliydi.

Ertesi gün öğlen vaktine kadar Sart'ın üçte ikisi kül olmuştu; bu küller haftalarca için için yandı. Fakat ilk yerinde gelişigüzel yapılmış olan şehir, şaşırtıcı bir hızla yeniden inşa edildi ve Sart altı hafta içerisinde, tamamen harabeye dönmüş Kibele Tapınağı dışında, eski görünümünü aldı. Bunun bizim için iyi bir şey olduğu ortaya çıktı. Lidyalılar Yunan

yanlısı olmakla birlikte Kibele'ye karşı gösterilen bu saygısızlığa müthiş öfkelenmişlerdi; öyle ki Lidya süvarileri Yunan güçlerinin yarıya yakınını Efes yolunda yok etti.

Ne var ki, Yunanların stratejisi, bütün olarak düşünüldüğünde başarılı oldu. İmparatorluğunun kalbinde Büyük Kral'a meydan okumuşlar, Lidya başkentini yakmışlardı. Artobazanes'i Lidya'yı savunmak için Milet üzerindeki kuşatmayı kaldırmaya zorlamışlardı. Bu sırada denizde Aristagoras ve Atinalıların birleşik donanmalarının ulaşamaz ve bir zaman yenilmez olduğu görüldü.

Kışın sonlarına doğru İyonya şehirlerinin isyanına, Kıbrıs Adası da katıldı; Persler artık İyonya Birleşik Krallığı olarak bilinen korkunç bir yeni oluşumla savaş hâlindeydi.

Dört

Sart'ta iki yıl kaldım. Kurmay subay olarak çalıştım. Ülkenin yukarılarına düzenlenen birçok sefere katıldım. Bir noktada kuzey şehri Bizans'ı ele geçirmeye çalıştık; ancak bunda başarılı olamadık. Hystaspes'in ölümünü öğrendiğimde Sart'taydım. Dara'nın mezarının inşasını yürütürken ölmüştü. Onun için yas tuttum. O tanıdığım en iyi insanlardan biriydi.

Sart'ta Mardonius'a, ilk önce yeniden Pers ülkesine kattığı Kıbrıs'taki zaferini, sonra da Büyük Kral'ın kızı Artazostira'yla evliliğini kutlamasında yardım ettim. Lais'e göre o güzel fakat doğuştan küp gibi sağır bir kızdı. Mardonius'un ondan dört oğlu olacaktı.

Sus'a dönmeden kısa süre önce, Histiaeus Büyük Kral'a başkaldırdı; Lais de Abdera'daki ailesini ziyaret etme zamanı olduğuna karar verdi. O, ne zaman kaybolacağını, ne zaman yeniden ortaya çıkacağını iyi bilirdi. O sıra Lais onun ismini hatırlamakta zorluk çekiyordu.

Sus'a, evime geldiğimde, İyonya isyanı hakkında kimse'nin bir şey duymak istememesi beni çok şaşırttı; o zamanlar hâlâ masumdum. Sart'ın yanı sıra çok etkisi yapmış olmakla beraber saray efradı, Yunanların kısa sürede cezalandırılacağından emindi. Bu arada herkesin zihni, Babil tahtında hak iddia eden biriyle çok meşguldü. Bu eski taht üzerinde hak iddia eden birinin olmadığı zamanı hatırlamıyorum. Bugünlerde bile, zaman zaman Babil kırsalından vahşi bir adam çıkıp Nebukadnezar'ın gerçek vârisi olduğunu ileri sürer. Bu, kadim Kraliyet Ailesi'nden geri kalanlar ve de Büyük Kral'ın kendisi için rahatsız edicidir. Babilliler, özellikle de çok fazla hurma şarabı içtiklerinde taşralılar, doğuştan gelen tembelliklerine rağmen şiddet nöbetlerine tutulurlar.

"İsyanı bastırmaya gönderiliyorum" dedi Kserkses. Çocukluğumuzun çoğunu üzerinde geçirdiğimiz talim alanındaydık. Çevremizde bizden sonraki kuşaktan Pers asilzadeleri okçuluk talimi yapıyordu. Şimdi ne kadar büyük olduğumuzu ve Mecusi hocalarından kurtulduğumuz için ne kadar rahatladığımızı düşündüğümüzü hatırlıyorum.

"Çok fazla destekleri var mı?"

"Hayır. Kral'ın Gözcüsü birkaç günden fazla sürmeyeceğini söylüyor..." Kserkses'in kaşları çatıldı. Onu hiç bu kadar hayal kırıklığına uğramış görmedim. Kısa süre sonra bunun nedenini buldum. "Mardonius gerçek bir zafer kazandı, değil mi?"

“Kıbrıs yine bizim.” Sarayda boşuna bir ömür tüketmemiştim. İhtiraslı bir prence nasıl hitap edileceğini biliyordum. Fakat Mardonius yalnız değildi. İşgal planı Artaphrenes’e aitti. Sonra da amiral yardımcısına.

“Mardonius ün kazandı. İşte tüm mesele bu. Bense burada hiçbir şey yapmadan oturuyorum.”

“Evlendin. Sence bu bir şey değil mi?” Kserkses, yakınlar da Otanes’in kızı Amestris’le evlenmişti.

“Hayır! Bunun hiç önemi yok.”

“Kayınpederin dünyanın en zengin adamı, bu bir şey değil mi?”

Normalde Kserkses’in keyifli olması gerekirdi. Fakat şimdi değildi. Gerçekten de morali çok bozuktuk. “Hepiniz gerçek askerlersiniz.”

“Diğerlerinden biraz daha az” dedim, onu güldürmek isteyerek. Fakat o beni iştitmiyordu.

“Fiilen bir haremağasıyım” dedi, “bir harem demirbaşı.”

“Fakat sen de Babil’e gidiyorsun.”

“Sadece güvenli olduğu için.”

“Büyük Kral’ın vârisisin.”

“Hayır, vâris ben değilim.”

Hayretten ağzım açık kaldı; bundan daha fazlasını da yapamadım.

“Bir değişiklik oldu” dedi.

“Artobazanes mi?”

Kserkses başını salladı. “Karia’da oldukça isim yaptı. Veya öyle olduğunu söylüyorlar. Babam sürekli ondan söz ediyor.”

“Bu bir işaret mi sence?”

“Büyük Kral aslan tahtından Atina yok edilinceye kadar krallığın vârisinin isminin kararlaştırılmayacağını ilan etti.”

“Ya önce o ölürse?”

“Büyük Kral’ın gücü her şeye yeter. Kendi seçtiği bir zamanda ölecektir.” Kserkses, babasına karşı duyduğu kırıngılıktan sadece bana bahsetti. Fakat o zamanlar ona bir ölçüde kardeşlerinden bile daha yakındım. Bir kere Kraliyet Ailesi’ne mensup değildim. Ona karşı bir tehdit oluşturmuyordum.

“Kraliçe Atossa ne diyor?”

“Ne demiyor ki!” Kserkses gülümsemeyi başardı. “Tamamı onun dairesine girip çıkan böyle bir Mecusi, rahip ve cadılar alayını hiçbir yerde görmemişsindir.”

“Dara da onun dairesine mi gidiyor?”

“Hayır!” dedi; cevap oldukça kısaydı. Fakat pek kesin de sayılmazdı. Atossa, haremağaları vasıtasıyla imparatorluğun idaresinin çoğunu elinde bulundurduğundan, Dara’yı çoğu zaman ihtiyatlı bir uzaklıktan etkilemeyi başarabilirdi.

“Onunla görüşeceğim” dedim.

“Sen onunla konuşurken ben gitmiş, Babil’i fethediyor olacağım.” Kserkses şaka yapmaya çalışıyordu ama bunu başaramadı. Birden, “Cyrus, oğlunu ölmeden önce Babil kralı yaptı” dedi.

Hiçbir yorum yapmadım. Daha doğrusu buna cesaret edemedim.

Kısa mızraklarla talim yaparken, Kserkses’e, Milet kuşatmasından ve Sart’ın yanışından söz ettim. Fakat o daha çok Mardonius’un Artemisia ile yaşadığı aşk ilişkisiyle ilgileniyordu.

“Ona gıpta ediyorum” dedi Kserkses –gıptayla değil– üzüntüyle.

Lais'in Abdera'yla, deniz yolculuğuyla ve saraydaki son olaylarla ilgili birçok şikâyeti vardı. Oldukça şişmanlamıştı. “Şu Trakya yemekleri!” dedi. “Her şeyi domuz yağına daldırıyorlar. Yine de iyi, biliyorsun. Babam olan, yani büyükbabandan söz ediyorum. Onu hiç tanımadığın için üzgünüm. Onunla mükemmel anlaşıyorduk. Biliyorsun onu iyileştirmiştin. Ne şeref değil mi? Akrabalarımız şimdi gerçekten, Yunan olmaktan çok Trakyalı. Ben gerçekten, tilki kürkünden şapkalar giyen kuzenlerimi gördüm.”

Sadece büyükbabamın Abdera'daki mülklerinin dökümünü öğrenmekle kalmamış; henüz tanımadığım bir ailenin ruhsal portresini de dinlemiştim.

Lais, üç yıl ayrı kalmamıza rağmen benim hakkımda bir daha hiç soru sormadı. Bu onun karakteristik özelliği, zaten beraber olduğumuzda benimle hiç ilgilenmezdi; fakat yabancıların yanında –ya da ben yokken– sürekli olarak benim mistik güçlerimi ve dini coşkumu anlatır ballandıra ballandıra. Ben olmasaydım, Lais sarayda kendine yer bulamazdı. Lais'i ilgilendirmiyor olmam beni hiç mi hiç üzmüyordu. Onu çok iyi anlıyordum. Ayrıca her ne zaman kendini ileri sürse de, bundan benim de faydalandığımı fark ettim. Sanki ortaktehlikelerin bir araya gelmeye ve güç birliği yapmaya zorladığı iki tesadüfi yolcuyduk.

Bana gelince; ben Lais'i her zaman eğlendirici buldum. Hayatımda onun kadar kolay ve mantıklı yalan söyleyen birini henüz görmedim; hayatımın saraylarda ve Yunanlarla geçtiğini söylememe ise gerek yok sanırım.

Lais'e Kraliçe'nin huzuruna çıkmak istediğimi; fakat bu isteğimin şimdiye kadar kabul edilmediğini söyledim. Lais, Kraliçe tarafından kabul edilme saatini öne almak için olduğu anlaşılan bir dizi işaret yaptı.

Lais sonraları Kserkses'in şüphelerini güçlendirdi. Arto-bazanes'in savaş alanında başarılı bir komutan olduğunu ispat etmesinden sonra Dara, tahtın vârisliğinde muhtemel bir değişiklikten söz etmeye başlamıştı. Mardonius'un Kıbrıs'ı fethetmesi de Gobryas Ailesi'nin şöhet hanesine yazıldı.

Bu sırada Kraliçe Atossa, haremın üçüncü dairesinin iç odalarına çekilmişti. Ne planlar yaptığını kimse bilmemesine rağmen, Lais iyimserdi. "Atossa oğlunun önünü açacak bir yol bulacaktır. Sarayda bulunan herkesten ve hatta -dedi ve sanki gizlice dinleniyormuşuz gibi sesini kısı- Dara'dan bile zeki." Tabii kimse bizi dinlemiyordu; zira o kadar önemli değildik.

"Fakat neden Kserkses'in de diğerleriyle aynı şansa sahip olmasına izin vermiyor?"

"Çünkü Dara, Atossa ve Kserkses ittifakından korkuyor. Dara Pers hükümdarı olabilir; ama ülkeyi Atossa yönetiyor. Eğer Kserkses, Karia düzlüklerinde veya bir başka yerdeki muzaffer bir ordunun başında ve Atossa da Sus'ta bulunuyorsa ve yıldızlar da belli bir kavuşum hâlindeyse..."

"İhanet mi?"

"Neden olmasın? Böyle şeyler daha önce de olmuştur. Bunu Dara da biliyor. Kserkses'i sarayda tutmasının nedeni de bu. Yine aynı nedenle diğer oğulları ve yeğenlerinin her türlü zaferi kazanmasına izin veriyor. Fakat Atossa bu gidişi değiştirecek."

"Emin misin?"

"Kesinlikle. Fakat bu kolay olmayacak. Hepimiz buna yardımcı olmalıyız. Sen de baş Zerdüşt sıfatıyla meşru yerini

olarak bunda rol oynayabilirsin. Amcan aptalın biri. Bir gün onun yerine geçebilirsin.”

Lais sonra, benim tarikatın başı olduğum bir stratejinin taslağını çizdi. Ona, Kibele'nin yılanlarından biri tarafından ısırılmayı yeğlediğimi söylemedim. Rahip olmak benim için hiçbir anlam ifade etmiyordu; fakat geleceğimin nerede bulunduğundan da emin değildim. Savaşa gerçekten hiç eğilim göstermemiştim. Ben her zaman iyi bir devlet şûrası üyesi veya saray mabeyincisi olabilirdim; ne yazık ki, haremağalaları bu tür işleri bizden daha iyi yapmaktadır. Gönlümde sadece sevgili dostum Kserkses'e hizmet etmek ve çok uzak yerleri görmek arzusu vardı.

Kederli Kserkses Babil'e gittikten bir hafta sonra, Kraliçe Atossa beni huzuruna kabul etti. Dairesinin kapıları, her zaman olduğu gibi krallar gibi giyinmiş heybetli haremağalaları tarafından tutulmuştu. Onu bu dairelerin birinde gördüğümde, kendimi her zaman kırmızı siyah halı üzerinde sürenen korkmuş bir çocuk olarak hatırlıyorum. Halı artık oldukça eskimişti; ama Atossa sevdiği şeyleri –veya insanı– hiçbir zaman bir kenara atmazdı.

Atossa'yı hiç değişmemiş buldum. İyi ama, beyaz emay kaplı bir maske nasıl değişebilirdi ki zaten? Yanında sağır ve dilsiz bir haremağası vardı. Bu iyiye işaretti. Serbestçe konuşabilecektik.

Tabureye oturmama izin verildi. Bu bir ayrıcalıktı tabii ki.

Atossa hemen konuya girdi. “Gobryas'ın büyü yaptığından şüpheleniyorum. Sanırım Dara'ya büyü yapmışlar. Tabii ki benim de yapabileceğim şeyler var. Fakat büyüleri bozamam, bu konuda hiçbir bilgim yok. Dolayısıyla şimdi Bilge Tanrı'ya başvuruyorum.”

“Bana mı?”

“Evet, sana. Senin –Yer’in ve Gökler’in diğer tanrılarından başka– tek tanrıyla iletişim hâlinde olduğun söyleniyor. Şimdi, Bilge Tanrı’ya yakarmanı istiyorum. Kserkses Büyük Kral olmalı.”

“Elimden geleni yapacağım.”

“Bu yeterli olmaz. Senin baş Zerdüşt olmanı istiyorum. Yetki sahibi olmalısın. Onun için buradasın ya. Evet senin Sus’a geri dönmeni ben emrettim. Büyük Kral’ın adıyla tabii ki.”

“Bunu bilmiyordum.”

“Bilmemen de gerekiyordu. Kimseye söylemedim. Bana bu fikri veren Lais’e bile. Onu tanıdığımdan beri başka hiçbir şeyden bahsetmiyor. Her neyse, Mecusilere, yani bizimkilere, gerekli talimatları verdim. Eğer büyümlü sözleri söylerse, amcan bir kenara çekilecek. Hepsı senden korkuyor, hatta benden bile bir parça korkmaları mümkün.”

Atossa’nın dudakları çiğ mercan pembesi bir renk almıştı. Beyaz emay maskenin arkasında kısa bir gülümseme belir-di.

“Büyük Kral’dan korkuyorum.”

“Dara seni seviyor. Baş Zerdüşt olmana itiraz etmeyecektir. Bunu aramızda tartıştık bile. Ayrıca, büyük bir generali kaybetmeyeceğiz ya.” Atossa’nın acımasızlığının önüne asla geçilemezdi.

“Ben görevimi yapıyorum...”

“Senin vazifen burada, sarayda. Baş Zerdüşt olarak Kral’ın kulağı olacaksın. Zerdüşt’ü izliyormuş havası attığından, seni dinlemek zorunda kalacak. Bu demektir ki, onu düşmana karşı etkileyecek bir pozisyonda olacaksın.”

“Gobryas’ı da mı?”

“Gobryas’ın torunu Artobazanes ve oğlu Mardonius da dahil hepsine karşı. Dara büyülenmiş durumda; onu kontrol

eden şeytan hangisiyse onu çıkarmalıyız.” Atossa ellerini bir kavuşturup bir açıyordu. Anahita’nın heykeli üzerinde zincirler ve garip gereçler olduğu dikkatimi çekti. Kraliçe açıkça Gökler’e karşı katı bir kuşatma başlatıyordu. Şimdi bizzat Bilge Tanrı da sıkıştırılacaktı.

Hayır demeyecesaret edemedim. Atossa tehlikeli bir dost ve aynı zamanda ölümcül bir düşmandı. Ona amcama gideceğimi, onunla görüşeceğimi söyledim. “Ne diyeceğini bilmiyorum. Baş olmayı sever...” dedim.

Atossa ellerini çırpı. Bir kapı açıldı ve baş Zerdüşt çıktı. Olması gerektiği gibi, korkmuş görünüyordu. Bilge Tanrı’ya saygıdan, ayakta duran Kraliçe’nin önünde eğildi.

Amcam sonra Zerdüşt’ün en ünlü ilahilerinden birini söylemeye koyuldu: “Hangi ülkeye kaçayım! Adımlarım nereye çevrili? Ailemden ve kabilemden kovuldum...”

Zerdüşt bu şekilde, peygamberlik görevinin başında Bilge Tanrı’ya yakarıyordu. Tanrıların açık ifadelerini peygamberlerin sorularına tercih eden Atossa’nın sabırsızlığına rağmen, amcamın metne devam etmesine izin verdim.

Sonra peygamberin kendisinin sevinçli vaatle, yüce kurala, peygamberin kendi sözleriyle araya girdim. “Kim bana sadık olursa, ona kendimin de çok arzu ettiği, esenlikli bir zihin vaat ediyorum. Fakat bize eziyet edenin payına da eziyet düşsün. Ey Bilge Tanrı, doğrulukla arzularını yerine getirmeye çalışıyorum. Bu, iradem ve zihnimin de kararı...”

Amcamın bunları iyi algıladığını sanmıyorum. O, peygamberin oğluydu. Bense torunu. O ilk olarak gelirdi, bense sonra. Bu yeryüzünde varolan insanlardan sadece ikisi Bilge Tanrı’nın sesini işitmiştir. İlki Baktra’da sunağın başında öldürüldü. İkincisi ise benim. Acaba bir üçüncüsü olacak mı?

İlâhiyi bitirdiğimde Atossa, amcama döndü. “Senden ne istendiğini biliyorsun” dedi.

“Evet, evet” dedi baş Zerdüşt, oldukça tedirgindi. “Bakt-ra’ya dönecek ve orada ateş sunağının hizmetini göreceğim. Ayrıca babamın gerçek sözlerini de yazıya dökmekle meşgul olacağım. Sığır derisi üzerine, hem de en iyi deri üzerine yazacağım onları. Bu iş, Zerdüşt’ün bize tam olarak öğrettiği gibi, ne bir damla az ne de çok *haoma*’nın içildiği bu güneşsiz yerde, usulüne uygun bir kurban kesildikten sonra yapılacaktır.”

“İyi!” dedi Atossa. Sesi, amcamın mırıldanma arzusunu yarıda kesti. Ona derhal gerekli işlemlerin yapılmasını söyledi. “Hangi ayınlar gerekiyorsa burada, yani Sus’taki ateş sunağında yapılacak” dedi ve sonra baş Zerdüşt huzurdan çekildi.

“Büyük Kral’ı çember içine alacağız” dedi Atossa.

Fakat Atossa’nın dairesinin duvarlarında her zaman kullak misafirleri olduğundan; aslında bizi çembere alan Dara’ydı. Tarikatın başı olarak görevlendirilmemin bir gün öncesi Büyük Kral’ın huzuruna çağırıldım.

Korkmuştum. Onun huzuruna çağrılan herkes bu duygu-ya kapılır. Acaba idam mı edilecektim, organlarımdan biri mi kesilecekti; yoksa zindana mı atılacaktım? Yoksa, daha da kötüsü, altın kraliyet zincirleriyle duvara mı asılacaktım? Alkmaion sarayı çoğu zaman hoş olmayan sürprizlerle dolu bir yerdir.

Rahip giysileri giydim. Bu Lais’in fikriydi. “Dara, Zerdüşt’e ve vârisine saygı duymalıdır” demişti. Fakat Lais de tedirgindi.

Sessizce Atossa’yı lanetledi. Fakat dudaklarını okuyabiliyordum. “Bunak, kibirli ve tehlikeli.” Yaşlı Kraliçe hiçbir şekilde bunak sayılamazsa da dikkatsizdi. Konuşmamız Dara’ya ulaştırılmıştı bile.

Büyük Kral beni çalıştığı odada kabul etti. Bu oda hâlâ sağlığındaki gibi korunmaktadır. Oda kare şeklin-deydi ve yüksek bir tavanı vardı. Odadaki tek eşya som mermerden bir masa ve buna uymayan yüksek ayaklı tahta bir tabureydi. Dara odada dolaşmadığı zamanlar bu tabureye ilişir ve masanın yanında bağdaş kurarak oturan kâtiplere bir şeyler yazdırırdı. Diğer zamanlarda da kâtipler kendisine satraplardan, gözcülerden, meclis üyelerinden, büyükelçilerden gelen mektupları okurdu. Sadece Dara'nın okuyabildiği bu belgeler sözdizimi basitleştirilmiş özel bir dilde yazılıyordu. Genelde bu yazı sanatı, ağırlıklı olarak onun gözüne uygun yazmaktan ibaretti. Fakat dediğim gibi, onun arası rakamlarla iyiydi. Dikkate değer biçimde parmaklarını kullanmadan, toplama, çıkarma ve bölme işlemlerini kafadan yapabiliyordu.

Cyrus devrinden kalma Başmabeyinci tarafından takdim edildim. Büyük Kral'a baş eğerken, iki kâtip, yılan kadar hızlı bir biçimde sürünerek beni geçtiler. Özel bir konuşma yapacaktık anlaşılan. Kalp atışlarım kulaklarımda o kadar büyük bir ses yapıyordu ki, Dara'nın emrini duymadım bile. "Doğrul, Cyrus Spitama."

Bayılma hissiyle doğruldum. Gözlerim saygıyla başka tarafa çevrili olmasına rağmen, Dara'nın Sart'ta geçirdiğim yıllar esnasında epey yaşlandığını fark ettim. O gün saçlarını uygun tarzda düzeltme zahmetine katlanmadığından, başına taktığı ve payesinin tek göstergesi olan mavi beyaz sargının altından kır bukleleri görünüyordu. Kır sakalı karmakarışık.

Dara gözlerini bana dikti ve uzun uzun baktı. Sağ bacağım istemsiz olarak hareket etmeye başladı. Rahip giysilerimin, içimdeki gerçek korkunun dışavurumunu gizleyeceğini umuyordum.

“Sart’ta bize yeterince iyi hizmette bulundun” dedi Dara kaba biçimde. Bu sözde övgü acaba uğursuz bir “fakat”ın ön-sözü müydü?

“Bütün varlığımla Büyük Kral’a hizmete hazırım, ışığınız...”

“Evet, evet” dedi Dara, törensel cevabımı yarıda keserek. Mısır Satraplığı’ndan gelen bir yığın papirüs tomarını bir kenara itti. Hiyeroglifleri tanıyordum. Sonra ikinci bir evrak yığınının karıştırmaya başladı; sonunda üzerinde pek kullanışlı olmasa da süslü bir yazı biçimi olan altın varakla yazılı bir mesaj bulunan, kırmızı ipektan dörtgen bir kumaş çıkardı.

Bu dilin nece olduğunu söyleyemiyordum. Yunanca da Persçe de olmadığı kesindi. Dara beni aydınlattı. “Bu Hindistan’dan geliyor. İsmi hiç işitmediğim bir ülkenin kralından. Bizimle ticaret yapmak istiyormuş. Hindistan’a geri dönmeyi hep istemişimdir. Doğu, bizim geleneğimizin yattığı yer... Bunu hep söylemişimdir. Batı’da elde etmeye değer hiçbir şey yok.” Sonra aynı ses tonuyla devam etti. “Karar verdim. Sen baş Zerdüş olmayacaksın.”

“Evet, yeryüzünün hâkimi.”

“Rahatladığından pek emin değilim” dedi Dara gülümseyerek; ben birden rahatladım.

“Tek arzum, daima Büyük Kral’a hizmet etmek olmuştur” dedim.

“İkisi de aynı şey değil mi?”

“İkisi sadece çakışabilir, efendim” dedim. Öyle görünüyordu ki, o gün idam günüm değildi.

“Hystaspes olsaydı sana itiraz ederdi” dedi; sonra şaşkın bakışlarım arasında, dağlı bir savaşçı gibi güldü. Tek başınayken o kibar saray öksürüğüne hiç başvurmazdı. “Babam senin hakkında iyi şeyler düşünüyordu. Senin baş Zerdüşt olmanı istiyordu; Kraliçe de öyle.”

Yeniden heyecanlandım. Dara, Atossa ve benim aramda konuşulan her sözcüğü biliyordu. Büyük Kral amaçsızca, kırmızı ipek kumaş üzerindeki harflere dokundu. “Fakat ben başka bir karar aldım. Yeteneklerin buna uygun değil. Bu, Tanrıların Tanrısı Bilge Tanrı için olduğu kadar benim için de açık bir gerçek olmuştur her zaman.” Dara sözlerine ara verdi, sanki benim kendisini dine saygısızlıkla suçlamamı bekliyordu.

“Sizin için açık olan şeyi biliyorum, efendim” dedim. Yapabileceğim en iyi şey buydu.

“Haddini biliyorsun, bu güzel bir şey. Deden böyle değil-di. Eğer kendisiyle benimle konuştuğu gibi konuşsaydı, Cyrus Zerdüşt’ün kafasını kestirirdi. Fakat ben... ben hoşgörülüyüm.” Dara’nın savaşçı parmakları kırmızı ipekten parlak bir kumaş parçasıyla oynuyordu. “Dini meselelerde tabii” diye ekledi, “fakat diğer meselelerde...” dedi ve durakladı. Benimle ne kadar açık konuşabileceğini kararlaştırmaya çalıştığını fark edebiliyordum.

Son olarak, Dara’nın bana karşı olabileceği kadar açık olduğunu sanıyorum. Ne de olsa, mutlak gücün sırrı mutlak gizliliklidir. Kral her şeyi bilen tek kişi olmalıdır. Önemsiz bilgileri başkalarıyla paylaşabilir. Ancak, manzaranın bütünü-nü sadece o görmelidir. O tek başına altın kartaldir.

“Yunan savaşından memnun değilim. Histiaeus savaşı durdurabileceğini düşünüyor; ancak ben bunu yapabileceğinden kuşkuluyum. Öyle görünüyor ki, Atina’yı yerle bir etmeden savaş bitmeyecek; bu da uzun zaman ve çok para

gerektiren bir iş. Sonuçta imparatorluğuma, şu pis zeytinlerden başka bir şey yetişmeyen batı kıtasında birkaç taşlı toprak parçasından başka hiçbir şey katılmayacak.” Dara da tüm diğer Persler gibi zeytinden nefret ederdi. Batı dünyamız, sadece zeytinle büyüyenlerle geliştirilmiş zeytin türlerine sahip olan insanlar arasında ikiye ayrılmıştır.

“Hayatımın bu son yıllarında güneşin doğduğu doğruya doğru ilerlemeyi ümit etmiştim. Bilirsin, güneş Bilge Tanrı'nın sembolüdür” diye ekledi Dara, bana gülümseyerek. Kendi kaderinden başkasına inansaydı şaşırırdım. Sonra devam etti. “Yunan savaşları bir ya da iki yılımızı alacak. Bu süreç içerisinde iyi olacağıma inanıyorum.”

“Büyük Kral çok yaşasın!” diye haykırdım, geleneksel biçimde.

“Öyle ümit ediyorum” dedi Dara. Özel hayatında hiç de resmi değildi. Aslını sorarsanız, onunla baş başa kaldığımızda daha çok iki sarraf ya da pazaryerindeki müşterileri soyma yollarını araştıran kervan tüccarları gibiydik.

“Hesap işlerinden anlar mısınız?” diye sordu.

“Evet, efendim” diye cevap verdim.

“Peki, yabancı dilleri hızlı öğrenebilir misin?”

“Sanırım, efendim” dedim. “Biraz Lidya dili öğrenmiştim...”

“Lidya dilini boşver, Cyrus Spitama. Benim paraya ihtiyacım var, çok para lazım bana.”

“Yunan savaşları için mi?” Affedilemez olanı yapmış, doğrudan bir soru sorulmadan onun sözünü kesmiştim.

Ancak Dara benimle resmi bir konuşma yapmaktan oldukça memnun gözüküyordu. “Evet, Yunan savaşları için. Persepolis'te yaptığım iş için ve de kuzey sınırlarının savunması için. Kölelerimden aldığım haraçları artırabilirim; ancak İyonya isyanda ve Karia da karmaşa içindeyken ve ayrıca

Babil’de tahtıma göz diken bir sahtekâr ortaya çıkmışken vergileri artırmak hiç de akıllıca olmaz. Evet, çok param olmalı” dedi ve sustu.

Bir şekilde, beni yanına neden çağırdığını tahmin etmiş olmalıyım. “Hindistan’a gitmemi mi istiyorsunuz, efendim?” diye sordum.

“Evet!”

“Ticaret bağlantıları yapmamı...”

“Evet!”

“Hint devletlerinin yapısını araştırmamı...”

“Evet!”

“Ve bütün Hindistan’ı Pers İmparatorluğu’na katmayı istiyorsunuz, değil mi?”

“Tamamıyla öyle.”

“Bundan daha büyük bir görev düşünemiyorum, efendim.”

“Güzel” dedi ve mesajın yazıldığı kırmızı ipek kumaşı eline aldı. “Bu insanlar Pers ülkesiyle ticaret yapmak istiyor.”

“Bize ne teklif ediyorlar, efendim?”

“Demir!” dedi Dara, bana kocaman, haşarı bir gülümseyiş atarak. “Bana söylenenlere göre bu ülke demirle doluymuş. Buna göre Hindistan’ın bütünü de demirle kaplı. Bu madenleri ele geçiren, bir servet elde edebilir!” Dara daha çok, ticari bir ortaklık kurmayı düşünen genç tüccarlara benziyordu.

“Benden ticari bir anlaşma yapmamı mı istiyorsunuz?”

“Bir değil, binlerce anlaşma! Ziyaret ettiğin her ülkenin gelir kaynaklarıyla ilgili ayrıntılı raporlar istiyorum. Yolların durumu, vergilendirme metotları, ticareti parayla mı yoksa takas usulüyle mi yaptıklarını bilmek istiyorum. Ordularını nasıl beslediklerini ve ulaşımını ne şekilde sağladıklarını araştır. Hangi tahıl ürünlerini yetiştirdiklerini ve yıl-

da kaç ürün aldıklarını tespit et. Tanrılarına da özellikle dikkat et. Halk arasında rağbette olan dinleri desteklemek benim en önemli politikam, biliyorsun. O yörenin tanrısına saygı gösterdiğinde rahip sınıfı senin tarafında yer alacaktır, unutmama. Rahip sınıfını kendi tarafına çektiğinde düzeni sağlamak için çok fazla askere ihtiyacın olmayacaktır. Bu bizim için hayati önem taşır. Biz Persler sayıca çok azız, dünya ise çok geniş. Cyrus ve Kambyzes gibi ben de Pers olmayanları rahipleri yoluyla yönetiyorum. Bu bana en fazla faydalı olabileceğin nokta.” Dara adeta bir suikastçı hâline büründü ve sesini iyice alçalttı. “Hintlilerin belli bir kesiminin Zerdüş’t’e bir hayli saygı duyduğunu işittim. Dolayısıyla sadece elçim değil, bir din adamı olacaksın.”

“Bir din adamı olarak Bilge Tanrı’nın tek olduğunu ilan edeceğim. Ayrıca Hintlilerin tapındıkları şeytanlara da hücum etmek zorunda kalacağım.”

“Böyle bir şeyi kesinlikle yapmayacaksın” dedi Dara; birden sertleşmişti. “Onların tanrılarıyla bizimki arasında benzerlikler bulacak ve onlara meydan okumayacaksın. Gün gelecek Hindistan’ı yönetmek zorunda kalacağım. Din adamlarına ihtiyacım olacak. Bu nedenle onları büyülemelisin; kendine çekmelisin.” Bu bir Atossa sözcüğüydü.

Başımı eğdim. “Emirleriniz bütünüyle yerine getirilecektir, efendim” dedim.

Dara yüksek sesle bağırarak, yüzükle dolu elini masaya vurdu. Birden kapının ağzında Saray Mabeyincisi belirdi. Yanında iki de adam vardı. Biri Hintli bir haremağası, diğeri ise Halikarnas’ta karşılaştığım denizci Skylaks’tı. Büyük Kral Skylaks’a eşitiymiş gibi davranıyor, korkuyla titreyip duran haremağasını ise görmezden geliyordu.

Dara, Skylaks’ın elindeki büyük deri keseye işaret etti. “Onu getirdin ha! Güzel! Kendiminkini alayım” dedi.

Dara, Kambyse'sin geyik avını tasvir eden bir duvar halısını kenara itti. Gariptir, sarayların hiçbirinde Dara'nın resminin bulunduğu bir duvar halısı hatırlamıyorum. Fakat Kambyse her yerdeydi. Bildiğim kadarıyla, Cyrus'un Sus'ta, tek bir duvar halısı üzerinde resmi vardı; Kraliçe'nin odasında... Bu, henüz güvelenmemiş kaba bir işti.

Duvar örtüsünün arkasında, içinde tüccarların para koyduğu türden tahta bir kutu bulunan derin bir oyuk vardı. Dara kapağı açtı ve bir süre yokladı. Sonra küçük bir bakır plaka çıkardı. Bu arada Skylaks da deri keseden benzer bir plaka çıkardı.

Daha önce gerçek bir harita görmemiştim. Aslında gördüğüm tek harita, Babil'deki yeni sarayın duvarını kaplayan garip haritaydı. Az bulunan taşlara Babil'in, Anadolu'nun ve Mısır'ın şehirleri ve limanları, sanki Nebukadnezzar zamanındaki gibi tasvir edilmişti. Babilliler iyi matematikçi olduğundan, ölçüler gerçeğe yakın sayılır.

Dara Hindistan haritasını oluşturan iki bakır plakayı masanın üzerinde yan yana koydu. Sonra Skylaks'ın haritasıyla kendisinin arasındaki farklara işaret etmeye başladı. "Çizdiğin haritada yalnızca İndus Nehri aynı." Dara, Baktra'nın doğusundaki dağlardan Hint Denizi'ne açılan karmaşık bir deltaya akan uzun nehri işaret etti.

Skylaks Haritasının en yeni çizim olduğunu söyledi. Fakat her iki haritaya da güvenilmemesi gerektiğini belirtti.

Dara, kırmızı ipek kumaşı birden yere attı, Hintli haremâğasının yazılanları okumasını istedi. "Bu mesaj kimden? Nereden geliyor?" diye sordu. Sonra Skylaks'a döndü, "Hindistan'ın gerçekten ne kadarını gördün?"

"Nehri, efendim. Delta'nın bazı bölgelerini ve kuzeydeki Taksila şehrini."

"Bu şehir bana ait değil mi?"

“Evet, kralım, İndus’un doğusuna kadar tüm vadi artık yirminci satraplığınız. Sınır buralarda bir yerde.” Skylaks harita üzerinde bir noktaya dokundu. “Doğuya doğru beş nehir ülkesi bulunuyor. Hintliler ne diyordu bu bölüme?” Skylaks mesajı okumakla meşgul haremağasına baktı.

“Pencap, amiralim.”

“Pencap. O zaman, kuzeyde Gandhara Krallığı var.”

“Benim krallığım.”

“Kral size haraç ödüyor, efendim” dedi Skylaks incelikle. Sonra İndus Nehri’nin kıvrımlarını kuzeyden güneye kadar izledi. “Yüksek dağlardan deltaya ulaşmak on üç ayımı aldı. Fakat sonunda bütün hepsi sizin.”

“Altın tozu hâlinde ödenen üç yüz elli talentlik yıllık haracı saymazsak” dedi Dara ve dudaklarını açıkça şapırdattı. Bu bizim mahrum olduğumuz bir kabalıktı. “Bu, Mısır da dahil, satraplıklarımdan gelen en büyük yıllık haraç. Bundan ne sonuç çıkar düşünün bir kere!” Dara’nın geniş elleri bakır plaka üzerinde soldan sağa, batıdan doğuya gitti geldi. Sonra kaşlarını çattı. “Fakat işe bakın ki, haritam bana isimlerini okuyamadığım iki nehir ve üç şehir gösteriyor. Ayrıca şu şekle bak. Hindistan’ım bir disk gibi yuvarlak. Senin ülken bir yarımada. Şu en uca bir bak bakalım, deniz görebiliyor musun? Yoksa dünyanın en uç noktasından boşluğa mı düşüyoruz orada?”

“Bir başka deniz var, efendim. Ayrıca yüksek dağlar, ormanlar ve de söylenenlere göre büyük bir imparatorluk var.”

“Kathay değil mi? Evet. Bu ismi işittim. Fakat nerede olduğunu bilmiyorum.”

“Cyrus’un hükümdarlığı zamanında Kathay’dan bir Elçilik Heyeti gelmişti. Bize ipek ve yeşim taşı getirmişlerdi.”

“Biliyorum, biliyorum. Kayıt defterine baktım. Onlarla ticaret yapmak istiyorum. Fakat çevresi bilinmeyen bir ül-

keyle ticari ilişkiye girmek zordur. Ey Skylaks, ineklerin hayalini kuruyorum. Onları istiyorum!" Dara gülüyordu.

Skylaks da gülümsedi; ama gülmeye cesaret edemedi.

Ben şaşırmış kalmıştım. İneklere yapılan bu göndermenin ne anlama geldiğiyle ilgili hiçbir fikrim yoktu. Sonrasına gelince, bu ifadeyi Hindistan'da binlerce kez işittim. İnek, Asur, Yunanistan ve Hindistan'la birlikte Pers ülkesini de fetheden Ari kabileler için zenginlik ölçüsüydü. Zenginliği artık ineklerle ölçmesek de, uzun yıllar önce ölmüş bu inek hırsızlarının oldukça uygarlaşmış Hintli torunları, zengin olmak istediklerini belirttiğinde hâlâ "ineklerin hayalini kuruyorum" der. Dara gerçek bir Ari kabile şefi olarak hep bu ineklerin hayalini kurdu. Bu ifade Alkmaionlar ve Hintliler tarafından yaygın biçimde kullanılsa da, geri kalanımız için bilindik değildi.

"Evet Skylaks" dedi Dara, "daha çok ineğimizin olması zamanı geldi. Öyle görünüyor ki, inek ağılına ziyarette bulunmamız istenmekte. Neresiydi o yer?" Dara, haremağasına doğru baktı.

"Magadha, Yüce Kral. Mektup oranın kralı Bimbisara'dan geliyor. Size Rajaghira'daki başkentinden selamlarını iletiyor."

"Ne kadar değişik isimleri var! Yunanlarınkinden de kötü. Peki Skylaks Magadha nerede? Benim haritamda görünmüyor."

Skylaks haritanın kuzeybatı ucundan güneydoğu ucuna uzanan uzun bir nehre işaret etti. "Bu, Ganj Nehri'dir, efendim. Magadha Krallığı şurada, nehrin güney tarafında. Rajagriha buralarda olmalı. Bunlardan hiçbiri açıkça işaretlenmemiş."

"Hindistan'ın bütününe ait güzel bir harita istiyorum, Cyrus Spitama."

“Emredersiniz, efendim.” Maceranın düşüncesi bile beni heyecanlandırmıştı. Hindistan’ın genişliği de beni şaşkına çevirmişti. Bir nehir boyunca aşağı inmek bile on üç ay alıyordu!

“Bu Hintli başka ne söylüyor?”

“Büyükbabasıyla Büyük Kral Cyrus’un birbirlerine elçiler gönderdiğini, kendisinin Gandhara Krallığı’yla yakın ilişki içerisinde olduğunu söylüyor.”

“Bu benim krallığım.”

“Evet, Büyük Kral.”

“Fakat bu Bimb –her neyse– benim egemenliğimi kabul etmiyor mu?”

“Bunu bütün dünya kabul ediyor!” Haremağası artık kontrol edilemez biçimde titriyordu.

“Fakat o etmiyor. Bu nedenle yapacak çok işimiz var. Bizimle ticaret mi yapmak istiyor?”

“Evet, Büyük Kral. Demirden söz ediyor. Hint meşesi, pamuk, yakut ve maymunlardan da.”

“Bir insanın isteyebileceği her şey!” diye haykırdı Dara, haritaya parmağının ucuyla vurarak. Küçük bir gongunki gibi ses çıktı. Sonra kırmızı ipek kumaşı haremağasından aldı ve onu yüzüne yaklaştırdı. Dara hayatının bu son dönemlerinde son derece dar görüşlüydü. Altın harflerden birini dikkatlice kırmızı ipek kumaştan ayırdı. Sonra parçayı ağzına attı ve adeta bir mücevherci gibi ısırdı. “Altın!” diye haykırdı mutlu mutlu. “Üstelik birinci kalite.”

Dara altını yere fırlattı ve haremağasına neşeli bir tekme attı. “Bu Sarabimba’ya bir mektup yazacaksın. Ona Alkmaion, dünya hâkimi Büyük Kral’ın kölesine sevgiyle baktığını ve ona elçi olarak kendisine çok yakın Ari peygamber Zerdüşt’ün torunu Cyrus Spitama’yı gönderme teveccühünde bulunduğunu söyle. Ari sözcüğünü ve bizlerin aslında coğra-

fi koşullarla ayrılmış aynı ırktan olduğumuzu vurgula. Bu ayrılığı katlanılmaz bulduğumu... yok hayır, bunu mektuba yazma. Onu endişeye sevk etmek istemiyoruz. Ona altın paralar karşılığında –eğer para kullanmıyorlarsa mal karşılığı– demir almak istediğimizi yaz. Ambarlarımızın onlara neler sunabileceğinin listesini çıkar. Sen Hintlisin, nelerden hoşlandıklarını bilirsin. Neredensin sen?”

“Kosala’dan, Büyük Kral. Ari krallıklarının en eskisi ve görkemlisidir. Ganj’ın kuzey tarafında kalır.”

“Yöneticiniz kim? Ona gerçekten kral diyemem. Bu yer yüzünde sadece bir kral var.”

“Eğer hâlâ hayattaysa, efendim; kız kardeşi Magadhali Bimbisara’nın baş kraliçesi ve annesi olan Pasenadi’dir; kut-sal ve iyi bir adamdır o...”

“Ayrıntıları bırak. Onları elçime anlatırsın.”

Dara bana gülümsedi. İneklerin hayali onu gençleştirmişti. Dağınık kıvr saçları neredeyse sarışın görünüyor ve mavi gözleri parlıyordu.

“Hazırlıklarına başla Cyrus Spitama. Sen de ona orada hangi dil konuşuluyorsa onu öğret. Elçimle beraber yolculuk edeceksin.” Dara haremağasına hoşça kal tekmesi attı. “Yöneticinize de benzer bir mektup yaz. Elçimi anlat ve diğer bilgileri de ekle.”

Haremağası huzurdan çekildiğinde, Dara ve Skylaks yolculuğu –mu– planlamaya başladılar.

“Baktra’ya giden posta yolunu izleyeceksin. Bu senin için iyi olacak” dedi Dara bana dönerek. “Eski yuvanı görecek-sin. Geçen sene oradaydım. Tamamen yeniden inşa edilmiş.” Sonra, harita üzerinde bir hattı izledi parmaklarıyla. “Oksus Nehri boyunca ilerleyerek yüksek dağlara ulaşacaksın. Belki de var olmayan bu geçidi aşacaksın. Zaten ihtiyacın olduğunda hiç bulunmazlar. Sonra Gandhara’ya varacaksın, oradan

İndus Nehri boyunca aşağı doğru ineceksin.” Dara Skylaks’a döndü: “Nereye kadar, Skylaks?”

“Taksila’ya, İndus Nehri’nden bütün kervan patikalarının kesiştiği bu şehre ulaşmak üç gün alır.”

“Patika mı? Yol yok mu?”

“Gerçeği söylemek gerekirse yok, efendim. Fakat ülke düzlük ve bu patikaların yerleri belli. Öte yandan ormanlar çok sık. Bir sürü vahşi hayvan ve soyguncu çetesi var. Yanımızda bir grup asker gelmeli. Yamuna Nehri’ne varmadan geçmemiz gereken beş nehir daha var. Sonra kayıklar ya da sallarla on altı krallığın bulunduğu Ganj Ovası’na ulaşacağız.”

“Bütün bunları nasıl biliyorsun?” dedi Dara, Skylaks’ın yüzüne şaşkınlıkla bakarak. “İndus Delta’sının doğusuna hiç gitmedin ki.”

“Ben de ineklerin hayalini kuruyorum, efendim” dedi Skylaks. “Tabii ki sizin adınıza.”

Dara, Skylaks’ı oğullarının ya da kardeşlerinin uğruna en az bir kollarını feda edebilecekleri türden, sıkıca kucakladı. “Kendi ineklerin olacak Skylaks, çocuğa iyi bak.” Bana oldukça teklifsiz davranılıyordu. “Elçiye koruyacak yüz kadar asker alabilirsin; ama inek çobanlarını korkutmamaya dikkat edin. Ayrıca haritacıları, mimarları ve diğer alışıldık yol arkadaşlarını da yanınıza alıyorsunuz. Haremağası –neydi ismi?– bu iki yönetici için uygun hediyeler hazırlayacak. Fakat çok olmasın. Ne de olsa bütün ülkelerin efendisi olarak, onların topraklarına da Bilge Tanrı adına sahibim” diye ekledi, beni memnun etmek için.

Dara sonra bana döndü. Benim boyumda olduğunu görünce şaşırmıştım. Onu hep dev gibi düşünmüştüm. Büyük Kral gözlerini gözlerime dikti, sinirlerim tamamıyla boşalmıştı. Bu hafif kırmızı gözkapaklarıyla koyu mavi gözler

gözlerime dikilmişken, onun gözlerinin içine bakmanın yasak olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. “Beni hayal kırıklığına uğratmamalısın, Cyrus Spitama” dedi Dara. “Sana bir, en fazla iki yıl veriyorum. Bu süre içerisinde Hindistan’ı fethetmek için gerekli her şeyi öğrenmeliyim. Dünyanın öbür ucuna –ya da ilk planda Kathay’a– kadar gitmek istiyorum.”

“Emriniz olur, efendim” diye karşılık verdim.

“Hindistan’a, kabileme verilecek son hediye gözüyle bakıyorum. Bu nedenle dikkatli, zeki ve araştırmacı olmalısın. Hakikat Yolu’nu vaaz edeceksin; fakat Batıl’ın takipçilerini de tehdit etmemelisin.”

Dara gayet haklı olarak, bu gerçek Zerdüştî’nin hevesinden korkuyordu. Elçisinin dini coşkusu nedeniyle on altı Hint Krallığı’nı ürkütmek gibi bir niyeti yoktu.

“Alkmaion Kral’ın emrettiği gibi davranacağım.” Büyük Kral’a gerçek ismiyle hitap etmek Bilge Tanrı adına yemin etmekle eşdeğerdi.

“Güzel!” dedi Dara ve elini uzattı. Onu öptüm.

Bu şekilde soylular sınıfına katıldım. Davet edildiğimde, masasında yemek yiyebiliyordum. Ne var ki, bunun için hiç davet almadım; fakat artık sahip olduğum derece, oldukça güvenliydi. Pers bir asilzadeydim ve görevimi yaptığım sürece geleceğim garanti altındaydı.

Hindistan

*B*irinci kalemin oldukça alaycı biçimde isimlendirdiği şekliyle, on altı Hint Krallığı Elçilik Heyeti Sus'tan Dicle Nehri'ne doğru yola çıktı. Sonra sallarla, nehirden deltaya indik. Burada Skylaks'ı ve korkunç Naksos Kuşatması'ndan kurtulan iki gemici bulduk. Bunu bir uğursuzluk işareti olarak kabul etmem gerektiğini sanıyorum. Fakat çok iyi bir haletiruhiye içerisindeydim.

Nehrin taşıdığı çok fazla miktarda mil dolayısıyla, Dicle ve Fırat'ın sığ, acı bir göl şeklinde birleştiği deltada uygun bir liman bulunmamaktadır. Persler, Babilliler ve Asurlular bu çok stratejik yere bir liman yapmaya çalışmış; fakat üst taraflardan aşağı akan çamur hiç kesilmediğinden, sonunda her teşebbüsün üzeri örtülmüştür. Dara'nın hükümdarlığı zamanında bir tuz bataklığının ucunda iğreti bir liman vardı. Bu bataklıktan geçmek istediğinizde, çamur ve kaygan kumlar üzerinde yaklaşık bir mil uzunluğunda, saldan bir köprü kurmanız gerekirdi. Bir defasında bir deve ve binicisinin çığlık atmaya bile fırsat bulamadan ıslak kumlar içinde kaybolduğunu görmüştüm.

Skylaks gemileri Afrika'nın etrafını dolaşmak için kullanmaya niyetliydi. Fakat şimdi Hindistan öncelik kazanmıştı ve Fenikelilerin iddiasının aksine yeryüzünde hiçbir

insanın denemediği ve denemeye de cesaret edemeyeceği bir iş olan Afrika'nın etrafını gezme fikri hayatının rüyası olsa da, bundan şikâyetçi olduğunu sanmıyorum. Söylediklerine göre dünyanın çevresini kuşatan okyanusun her karışının haritasını çıkarmışlardı.

Her kadirganın yüz yirmi kürekçiye ve ayrıca yirmi diğer gemiciye, marangoza ve aşçıya ihtiyacı vardı. Bu gemiler ticaret için değil, savaş amacıyla yapıldığından, askerlerin dışında, yolculara çok yer yoktu. Yüz askere ek olarak yanımda, Hindistan uzmanı olmakla ün kazanmış yirmi adam ve Kraliçe Atossa'nın gönderdiği değerli hediye –Caraka isimli Hintli bir köle– vardı: “Amaçlarımıza uygun” demişti, fazla da bir şey söylemedi. Yüklerimiz arasında iki kral için hediyeler, kendimiz için yiyecek vardı. Ayrıca yanıma seysleriyle birlikte sekiz at daha almıştık. Gemiler aşırı kalabalıktı.

Pek hoşuma gitmemişti ama, ilk hafta Skylaks bizi güvertede topladı. Fakat haklıydı: Uzun yolculuklarda herkese verilen ilk görev çok önemlidir. Kimin hangi işi nerede yaptığı konusunda bir kuşku doğarsa kavga başlar ve disiplin bozulur. Bereket versin ki, İndus Nehri boyunca, Pers ülkesinin kıyı hattını takip ettiğimizden gemiciler gemileri her gece kıyıya çekiyor ve herkes yıldızların altında rahat rahat uyuyordu. Her ne kadar çok kibar ve kendimce hoş bir şekilde bilge komutan rolümü oynamak için elimden geleni yapıyorsam da, fiili olarak komuta, benim adıma Skylaks'taydı.

Limandan ayrılışımızın heyecanını hiç unutamayacağım. Şafak vakti batı rüzgârı esmeye başladığında, Skylaks gemilere demir alma emrini verdi. Sonra kürekçiler çalışmaya koyuldu ve o an hayatımda ilk defa borazancının tekdüze temposuna uyarak şarkı söyleyen kürekçilerin ritmik seslerini işittim. Bu şarkı insanın nabız atışlarıyla buluştuğunda,

aşk hâlindeki gibi, geminin, denizin ve gökyüzünün bir parçası hâline gelmek mümkündür.

Karadan uzaklaştığımızda kare yelkenler çekildi; bunlar rüzgârı topladığında gemiler oraya buraya sallanıyor ve kürekçilere dinlenme fırsatı doğuyordu. Sol tarafımızdaki çöl, güneşin ışıkları altında parlıyor, ılık batı rüzgârı deniz, tuz ve ölü balık kokuyordu. Kıyının bu bölümü boyunca kaba tuz havuzcukları oluşturan yerlileri görüyorduk. Sular güneşin etkisiyle buharlaştığında, yerliler kervanlara satmak için saf tuz artıklarını topluyorlardı. Bu garip insanlar yerde balık salamura yapıyor, çatıları balina kemiklerinden yapıma çadırlarda yaşıyorlardı.

Caraka günlük Hintçe dersim için çıkageldiğinde, denize açılalı bir saat olmamıştı. Kafasında başka meseleler de vardı. “Sayın elçi” dedi; bana bu şekilde hitap edilmesi çok hoşuma gitmişti; aslında bu yeni proje Dara’nın Hindistan’daki uyarıcı gölgesinden başka bir şey değildi. “Gemi araştırıyorum” dedi sesini iyice kısarak; sanki Skylaks’ın kendisini işitmesinden korkuyordu. Fakat o, geminin ön tarafında ikinci kaptanla konuşuyordu.

“Güzel bir gemi” dedim, sanki mühendisi kendimmişim gibi. Daha başından beri denizi seviyordum; şimdi hayatımda özlediğim bir şey varsa o da, kürekçilerin şarkı sesini tekrar işitmek, yüzümde tuz serpintisini hissetmek, denizin hiç değişmeyen kıvrımı üzerinde güneşin doğuşunu ve batışını seyretmektir.

“Evet efendim, fakat tekne çiviyle dolu!”

Şaşırmıştım. “İyi ama geminin koca gövdesini başka neyle tutturacaksın?” diye sordum, geminin nasıl yapıldığından pek de emin olmayarak. Halikarnas’a kısa bir ziyaret dışında limanın nasıl işlediğine hiç dikkat etmemiştim.

“Fakat çiviler metal efendim!” Caraka korkudan titriyordu.

“Ahşap mihlar denizde pek işe yaramaz” dedim. Oldukça bilgiliymişim gibi görünüyordum. Aslında ben de biliyordum ki ahşap mihlar metal çivilerden daha üstündü. Konuşurken tecrübeli bir denizci gibi bacaklarımı açık tutmaya özen gösteriyordum.

“Efendim, daha önce de böyle yolculuklar yaptım. Fakat sadece Hint gemilerinde... Biz buna cesaret edemeyiz. Çok tehlikeli.”

“Neden?”

“Manyetik kayalar” dedi. Yuvarlak siyah yüzü gerçekten korku doluydu. Caraka’nın, bazen Nagas bazen de Dravidyen olarak bilinen, gerçek Hint ırkına özgü kısa, ucu kalkık bir burnu ve geniş dudakları vardı. Bu siyah ırk Hindistan’ın güneyine hâlâ egemendir ve dilleri ve âdetleri çok uzun yıllar önce kuzey krallıklarını yıkan, uzun boylu, açık tenli Ari kabilelerinkinden çok farklıdır.

“Manyetik kaya da neymiş?” diye sordum; korkmasam da meraklanmıştım.

“İşte orada” dedi Caraka, rüzgârın yaladığı çıplak tepeleri işaret ederek. “Bu tepeler metali çekme gücüne sahip kayalardan oluşmuştur. Eğer gemi oraya çok yaklaşırsa çiviler yerinden fırlayarak kayalara yapışır, gemiyi oluşturan keresteler ayrılır ve biz de boğuluruz.”

Ona inanmamak için hiçbir geçerli nedenim olmadığından Skylaks’ı çağırdım ve kayaların tehlikeli olup olmadığını sordum. Skylaks’ın suratı asıldı. “Metali çeken bazı kayalar var; fakat metalin üzeri ziftle kaplanırsa manyetik gücün etkisi olmaz. Bizim çiviler dikkatlice kaplandığından korkmamıza gerek yok. Ayrıca bu, benim aynı kıyı boyunca yaptığım üçüncü yolculuk; size bütün çivilerimiz yerinde olarak Hindistan’a ulaşacağımıza söz veriyorum.”

Daha sonra Skylaks'a, Caraka'nın söylediklerinin doğru olup olmadığını sordum. Omuzlarını silktiler ve "Kim bilir?" dedi. "Belki belli kıyılarda belli kayalar... Ama bu kıyıda değil. Biliyorum."

"Peki neden bütün çivileri ziftlettin?"

"Ziftletmedim. Ama Hintlilere hep onları ziftle kaplattığımı söylerim. Aksi takdirde gemiyi terk etmelerini engellere yemezsiniz. Yine de garip bir şey dikkatimi çekti. Kimse çivilerin gerçekten ziftli olup olmadığına bakmadı."

Bugün bile bu manyetik kayaların var olup olmadığını merak eder dururum. Fakat şurası kesin ki, bu kadar küçük bir metal parçasının bir geminin yapımında kullanılması durumunda, şeytanî güçler tarafından parçalanacağına inanmayan bir tek Hintli denizci bile görmedim. Hintliler gemilerini halatla yaparlar.

"Çok da kötü bir gemi yapım metodu değil" diye itirafta bulundu Skylaks. "Deniz ne kadar kabarık ve rüzgâr ne kadar güçlü olursa olsun batmazsın; zira su, kalaslar arasından ve çevresinden geçer gider."

Dicle ve Fırat Deltalarından İndus Deltası'na doğru, yaklaşık dokuz yüz mil yol katetmiştik. Denizle Pers Dağları arasındaki çizgi yeryüzündeki en çıplak hat olmalı. Çok az tatlı su olduğundan kıyı bir avuç balıkçıyı, tuz üreticisini, inci avcısını ve korsanı barındırmaktadır.

Evden uzaktaki üçüncü günümüzde, güneş batarken, Baktra'daki ateş sunağını, dedemi, Turanlıların saldırısını ve dedemin öldürülüşünü gördüm. Bu büyüğü görüntü ya da serap sadece bir ya da iki dakika sürdü; Zerdüş'ten bir mesaj olarak kabul ettiğim bu görüntüyle yerimde çakılı kaldım. Bizzat kendisi, bana bütün insanların Hakikat'i izlemesi gerektiğini hatırlatıyordu; kendimi çok suçlu hissettim; çünkü yolculuğuma Hakikat Yolu'nu değil, Alkmaionların altın

kartalının yolunu takip için çıkmıştım. Sonraları Hindistan'da dedeme daha da çok sadakatsizlik yaptığımı hissettim. Zerdüş'tün öğretilerine olan inancımı hiç kaybetmemekle birlikte, Hindistan'daki bilgeler Babil'deki tanrılar kadar çok yaratılış teorisi olduğunu fark etmemi sağladılar; bu teorilerden –doğru ya da Hakikat olmasa da– büyüleyici bulduğum birçoğunu sayabilirim.

Demokrit, en garip teorinin hangisi olduğunu bilmek istiyor. Buna cevap verebilirim. Buna göre varlık hiç olmamıştır, bizler var değilizdir ve bu bir rüyadır. Peki rüyayı gören kimdir? Uykusundan uyanıp hatırlayan tabii ki.

İndus Nehri'ne ulaşan yolda, bazen rüzgârsızlıktan kımıldayamıyor ve göz kamaştırıcı güneş altında gittikçe güçsüzleşen kürekçilere başvurmak zorunda kalıyor, kimi zaman da rüzgârların önünde kuzeydoğuya doğru sürükleniyorduk. Yelkenlerimiz tamamen şiştiğinde hayatlarımız her zaman tehlike altındaydı; çünkü sivri uçlu mercan kayalıklarıyla dolu kıyıdan çok uzak değildik ve ani bir rüzgâr savruntusu gemiyi harap edebilirdi. Fakat Skylaks, gemisini hiçbir zaman kaybetmemiş usta bir gemiciydi. Yahut da kendisi böyle söylüyordu; ama ben pek rahat olduğumu söyleyemem. Küçük felaketler geçirmeyenlere genellikle büyük şeyler kalmaktadır.

Bununla birlikte, denizde geçirdiğim bu haftaları kendi lehime kullandım. Küçüklüğümde yeni şeyler öğrenmekte oldukça hızlıydım; Caraka da çok mükemmel bir öğretmendi. Bu arada İndus Deltası'nın mavi-siyah çamuru görünmeye başladı; Hint dilinin temellerini tamamıyla öğrenmiştim ya da öyle düşünüyordum. Fakat daha sonra ortaya çıktığı gibi, Caraka bana Dravidyen lehçesini öğretmişti ve bu da on altı krallığın Ari sakinlerine en az Persçe kadar yabancıydı.

Bereket versin ki, Caraka yeterince Arice kelime biliyordu. Bu sadece yeni bir dili değil, yeni bir halkı anlamama da

yardımcı oldu; zira dil size insanların hangi tanrılara taptıklarını, ne tür bir halk olduklarını ya da olmak istediklerini anlatır. Hint-Ari dili Dravidyenlerin konuştuklarına hiç benzemese de, Persçe'yle benzerliği vardır. Bu, bir zamanlar hepimizin aynı Kuzeyli kabileye mensup olduğumuz ve –Zerdüş'te kadar– aynı tanrıları paylaştığımız teorisini ispatlamaktadır. Şimdi Ari ırkın tanrıları şeytanlarımız hâline gelmiştir.

Skylaks bana İndus Nehri'nin aşağısına yaptığı ilk yolculuk hakkında oldukça çok şey anlattı. “Başlangıçta Dara bütün Hindistan'ı istiyordu. Gerçi bunu hâlâ istiyor ama bizimle birlikte uzun bir sefere çıkamayacak kadar yaşlı. Doğuya, ben İndus Vadisi'ni ele geçirdikten sonra gelmeliydi.”

“Fakat bunu yapamazdı. Babil'de isyan vardı. Ayrıca...”

“Yapılacak başka bir şey her zaman bulunur. Fakat dünyayı istiyorsan –Babil gibi– önemsiz yerleri unutmalısın.”

Güldüm. Sarayda bulunmamak her zaman bir rahatlıktır. Skylaks gibi benim de üzerimde diz altından bağlanan kısa bir pantolon ve vücudumu güneşten koruyacak Hint pamuğundan bir şal vardı. Kürekçilerden farklı görünmüyorduk. O sıra elli yaşının üzerinde olmasına rağmen, Scylaks'ın genç bir insanınki gibi sert adaleli bir vücudu vardı. Tuz, balığı olduğu gibi insanı da korumaktadır. Gemiciler her zaman olduklarından daha genç görünürler.

“Babil dünyadaki en büyük şehir” dedim.

Skylaks itiraz etti. “Belki bir zamanlar öyleydi. Fakat Hint şehirleri daha zengin ve daha büyük.”

“Peki onları gerçekten gördün mü?”

“Sadece Taksila'yı. Taksila, Sart kadar büyük ve çok daha zengin. Fakat Hintliler Taksila'nın bir sınır kasabasından başka bir şey olmadığını söyleyeceklerdir.”

“Peki Dara neden bu kadar çok bekledi?”

Skylaks omuz silkti. “Firavunlar ve mezarları gibi, sanırım. Hindistan kendisinin olunca, geriye fethedecek başka yer kalmayacağı için öleceğini düşünüyor.”

“Peki, ya Kathay?”

“Orası gerçekten dünyanın bir parçası mı?” Skylaks bazen profesyonel bir denizciye yakışmayacak derecede heyecansız oluyordu. Bununla beraber sistematik bir şekilde Hint Okyanusu’nun haritasını Seylan Adası’na kadar çıkaran ilk kişi olma şerefi ona aittir. İlk kişi dediğime bakmayın, bu pek doğru değil. Birkaç yıl sonra Büyük Kral’a oldukça doğru bir Hindistan haritasını sunduğumda bana, Babil’deki Bel-Mar-duk Tapınağı’nın arşivlerinde yakın zamanlarda bulunan benzer bir harita göstermişti. Öyle görünüyordu ki, Babilliler ve Hintliler Dara ve Skylaks’tan çok önce düzenli bir iletişim hâlindeydiler. Bu yaşlı dünyada kendimizden başka yeni hiçbir şey yok.

Geniş İndus Deltası boyunca her türlü akıntı ve ırmak kolu, oldukça geniş bir alanı çarpaz çizgilerle kaplamaktadır. Verimli kara toprağın bir bölümüne pirinç ekilidir; bir kısmı ise acı sularla kaplı bataklık bir arazidir ve burada yeterince uzun süre pişirilirse mükemmel bir yemek olan Hint ördeği gibi su tavukları yaşamaktadır. Söğüt ağaçlarının oluşturduğu korular kurşuni gökyüzüne karşı güzel şekiller oluşturunuyordu. O sene yıllık yağmurlar bir ay gecikmişti ve Hintliler başka hiçbir şeyden bahsetmiyordu. Yağmurun yağmaması ülkenin yarısının kuruması demekti. O sene üzülmeleri gerekemeyecekti. Nehrin yukarısındaki Patalene Limanı’na ayak bastığımız aynı gün, gökyüzünden sel gibi yağmur boşandı. Sonraki üç ay boyunca susuz kalmayacak-tık. Hindistan’la ilgili ilk izlenimim suydı. Hint musonlarına dayananlar için Yunan Thales’in yaratılış teorisi oldukça çekicidir.

Nehrin yukarısındaki Patalene'ye doğru yolculuk ederken, Skylaks bana manzarayı gösterdi. "Nehrin her iki yanı da Perslere ait" dedi memnuniyetle.

"Senin sayende" dedim, oldukça kibar bir şekilde.

"Evet" dedi, hiç de kendini beğenmiş görünmüyordu. "Bu on üç ayımı aldı. Bereket versin ki, çevredeki insanlar binlerce mil uzaktaki bir efendiyi yakındakine tercih ediyor. Yerel bir kraldan ziyade Sus'taki Alkmaion tarafından yönetilecekler."

"Fakat, bir de satrap var" dedim.

Skylaks başını salladı ve kaşlarını çattı. "İlkin kendim seçtim. Pencap'tan bir Ari'ydi. Sonra öldü ve oğlunu satrap seçtik."

"Sadık mı?"

"Bundan emin değilim. Fakat en azından yıllık haracı zamanında ödüyor. Dünyanın bu bölgesinde olduğu kadar çok altın tozunu hiçbir yerde görmemiştir."

Nereden çıktığı belli olmayan bir yunusbalığı sürüsü çevremizde parıltılı yaylar çiziyordu. Hatta birisi geminin ucundan atladı. Yunusbalığı bir an havada kaldığında, bize çok gülünç bir şekilde baktı.

"Bu iyi şans" dedi Skylaks.

"Tatlı su yunusları mı? Bu tür varlıkların olduğunu bilmiyordum."

"Var; ama sadece Hint nehirlerinde, bildiğim kadarıyla" diye ekledi. Skylaks hiçbir şeyi körü körüne kabul etmeyen, sadık bir kâşifti. Kulaktan dolma şeylere her zaman şüpheyle yaklaşırdı. Eğer bir şeyi kendisi görmemişse –tarih denilen şeyleri yazan Dor Yunanların aksine– onun varlığını kimseye gerçek olarak aktarmazdı.

Büyük fakat sıradan bir liman şehri olan Patalene'ye ayak bastık. Hava boğucuydu; kasvetli biçimde alçalmış bulutlardan yağmur yağmaya çalışıyordu.

Hindistan'da üç mevsim olduğunu vurgulamalıyım. Güneş ilkbahardan yazın başına kadar aralıksız olarak ısımtadır; büyük nehirler ve gelişmiş sulama sistemleri olmasaydı, yer kısa sürede toza dönüşür ve insanlar ölürdü. Sonra yaz gelir muson rüzgârları eser; yılın üçte birinde nehirlerin taşmasına neden olan yağmurlar yağar. Bu mevsimi çok kısa süren bir kış izler. Soğuk günler birbiri ardından gelir. Gökyüzü canlı mavidir ve çiçekler o kadar boldur ki, Ekbatana'da ki gül bahçeleri buradakilere kıyasla çıplak sayılır.

Patalene Rıhtımı'na ayak basar basmaz muazzam bir rüzgârın savurtmasıyla gemimiz iskeleye çarptı; iki atımızı nehirde kaybettik. Sonra gök yarıldı ve ılık bir yağmur yağmaya başladı. Sırlıslık olmuştuk; bizi Kral'ın gözcüsü karşıladı ve "Satrap Taksila'da, size özürlerini bildiriyor" dedi.

Sonra bize saraya kadar eşlik etti; burası yarım yamalak bir çatıya sahip derme çatma bir binaydı. Hayatımda daha önce hiç hem ıslanıp hem de sıcaklamamıştım; bu, dünyanın bu bölgesinde mevsime özgü hoş olmayan bir durumdu.

Ertesi gün Skylaks ve ben ayrıldık. O nehrin yukarisına, Taksila'ya doğru yoluna devam etti; ben ise karadan Kosala ve Magadha Krallıklarına doğru yolculuğa başladım. Yola çıkmakta sabırsızlanıyordum ve kendi başıma olmaktan memnundum. Korkusuzdum. Ahmaktım. Gençtim. Demokrit ahmak ve genç sözcüklerinin yerini değiştirmem gerektiğini düşünüyor. Ona göre birinci ikincisinin nedenidir. Fakat ben böyle bir bağlantı kuracak kadar kaba olamazdım. Her neyse, Kral'ın gözcüsü develeri, erzakı ve rehberleri hazırlamıştı; Caraka, yolu şöyle böyle biliyordu.

Kuzeybatıya, Yamuna Nehri üzerindeki Mahura şehrine yöneldik. Yamuna'nın yüz mil doğusunda Ganj bulunmaktadır. İki nehir kuzeyden güneye Ganj Ovası'nın merkezinde

buluşuncaya kadar yan yana akar. Sonra Ganj aniden doğuya doğru kıvrılır; merkezi krallıklar ve cumhuriyetlerle modern Hindistan'ın önemli şehirleri, Ganj'ın bu batı doğu yönünde uzanan kolu üzerinde bulunmaktadır.

Kendimi Büyük Kral gibi hissettiğimi söyleyebilirim; yanımda Caraka olduğu hâlde rüzgârlı yağmur altında yola koyuldum. Maiyetimde üç yüz adam, beş cariye bulunuyordu; yanımda hiç haremağası yoktu. Sus'tayken Caraka beni, Hintlilerin hadımlaştırma işleminden hoşlanmadığı, burada hayvanlara bile dokunulmadığı konusunda uyarmıştı. Bu gariplik dolayısıyla Hint haremeleri çok yaşlı erkek ve kadınlarca korunmaktadır. Bu, kötü bir düzenleme gibi görünmekle birlikte, bu yaşlı kadın ve erkekler sadece ihtiyatlı olmakla kalmayıp, kolay kolay ayartılmazlar da. Zaten bizim ihtiraslı genç haremağalarımızın aksine, geleceğe yönelik hiçbir planları yoktur.

Caraka ve özel muhafızlarım gibi ben de ata biniyordum. Diğer herkes ya deveye biniyor ya da yağmurlarla kalın sarı çamurdan bir tür oluk hâline dönmüş tozlu yol üzerinde yürüyordu. Yavaşça ilerliyorduk, silahlarımızı hazır tutuyorduk. Hindistan'ı hırsız çeteleri kaplamış olmakla beraber, bunlar muson mevsiminde evde otururlar. Aslında, sadece bilgisiz ve ihtiraslı bir elçi böyle bir havada karadan bin millik bir yolculuğa çıkabilirdi.

Ne zaman bir sınıra gelsek, ki bu, günde hiç olmazsa bir defa oluyordu, silahlı birliklerce durduruluyorduk. Hindistan'ın bu bölümünde çok sayıda prenslik yanında, her prensliğin içinde de başlıca gelirleri kervanlardan alınan vergiler olan yarı-özerk devletler bulunmaktadır. Büyük Kral'ın büyükelçisi olarak bu tür vergilerden muaftım. Fakat ben her zaman bir şeyler ödemeye dikkat ediyordum. Böylece yanıma çoğu zaman muhafız veriliyor ve muhafız bize bir son-

raki sınıra kadar eşlik ediyordu. Sanırım hırsızlara gözdağı veren de bu muhafızlardı.

Sadece güçlü bir kral kırsal bölgeyi yolcular için güvenli bir yer hâline getirebilirdi ve o zamanlar tüm Hindistan'da böyle güçlü tek bir kral vardı. Bu, Magadha'daki sarayını görme şerefine ulaştığım Bimbisara'ydı. Kosala Kralı Pase-nadi Magadha'dan daha zengindi ve eski bir krallığı yönetse de kendisi zayıf bir yöneticiydi; ayrıca Kosala da yolcular için tehlikeli bir yerdi.

Parlak renkli papağanların çığlık çığlığa bağırduğu ve yellesiz aslanların yanıımızdan geçtiği ormanlarda at sürdük. Bir defasında yukarı baktım ve bir ağaç dalının üzerine oturmuş bir kaplan gördüm. Gözlerimi parlak güneş sarısı gözle-rinin içine diktim, o da benimkilere baktı. Korkmuştum. O da korkmuştu ve bir serap ya da rüya gibi yeşil, ıslak karanlı-gın içerisinde kayboldu gitti.

Hindistan'daki hayvanların en tehlikelisi vahşi köpekler-dir. Bunlar sürüler hâlinde gezerler ve havlamazlar. Saldırı-larına karşı koymak imkânsızdır. Köpeklerden hızlı hayvan-lar bile sonunda onların kurbanı olur. Çünkü bu köpekler bir geyik, aslan ya da kaplan izini günlerce takip eder. Sonunda kurbanları yorgun düşer ve sonra köpekler müthiş bir sessizlik içinde saldırır.

Terk edilmiş Ganthai şehrinin dışında, çamurlu yolun bir tarafında, küçük bir yarım daire hâlinde dizilmiş bir sürü küçük delik dikkatimi çekti. Caraka'ya bunların ne olduğunu sordum. "Her köpek kendine bir çukur açar" dedi. "Sonra sırtüstü yatar ve çukurda uyur. Yahut bir şeyleri gözetler. Gö-rüyor musun? Gözleri nasıl parlıyor?" Sağanak yağmur al-tında vahşi köpeklerin parlak gözlerini görebiliyordum. Her hareketimizi izliyorlardı.

O gece muhafızlarımız bizi Ganthai Kapısı'nda aniden terk etti. "Onlara göre" dedi Caraka, "şehir perili."

"Öyle mi?" diye sordum.

"Eğer öyleyse" dedi gülümseyerek, "hortlaklar da benim halkımdandır. Dolayısıyla güvendediz."

Geniş, merkezi bir bulvardan aşağıya doğru, Arilerin gelişinden binlerce yıl önce gerçek Hintlilerce yapılan şehir meydanına doğru at sürdük. Şehir fırınlanmış tuğladan evleri ve düz ana bulvarlarıyla Babil'e çok benzemektedir. Şehrin batısına doğru Arilerin yerle bir ettiği bir kalenin harabeleri bulunmaktadır. Sonra her nedense şehir halkını sürmüşler ve şehir o zamandan bugüne boş kalmıştır.

"Bu şehri kuran halka Harappalar ismi verilmektedir. Sınırım ölümden kurtulanlar güneye gittiler" dedi Caraka, yüzü iyice ekşimişti.

"Fakat bu çok önceydi."

"Otuz beş kuşak bizim için çok da uzun sayılmaz" dedi.

"Babillilere benziyorsun" dedim; o bunu bir kompliman olarak kabul etti.

Güneş batmadan kısa süre önce, bir zamanlar ambar olan büyük bir binaya girdik. Kiremitle kaplı eski çatı Patale-ne'deki yönetim evinin yeni çatısından daha iyi durumda olmakla birlikte, tavanın kirişleri tehlikeli biçimde bel vermişti. Bir grup kızgın maymunu kovduktan sonra çadırımın salonun sonuna kurulmasını emrettim. Sonra ateşler yakıldı ve akşam yemeği hazırlandı.

O sıralar Caraka bana Hint yemeklerini tanıtıyordu. Bu oldukça yavaş bir süreçti; zira ben yemek konusunda ihtiyatlı bir kişiyim. Mangoyla ilk tanışmam pek hoş olmasa da, ananas bana çok lezzetli gelmişti. Hint tavuğunu da sevmiştim. Bu beyaz etli, evcil bir kuştı. Hintliler bunu sadece yurmurtası ve eti değil, yastıklarda kullanılan tüyü için de besli-

yordu. Bu kuşlar Atina'da son zamanlarda tanınmaya başlayan Pers tavuğuyla yakından ilişkilidir.

Kural olarak Caraka'yla baş başa yemek yiyordum. Çünkü Pers subaylar kendi sofralarında yemeyi tercih ediyordu; dahası sanki Büyük Kral'ın yerini işgal ediyordum. Dolayısıyla onun sahip olduğu dereceye sahip olmuş oluyordum.

"Ne gelişmiş bir kültürümüz olduğunu görüyorsunuz" dedi Caraka, muazzam salonu göstererek. Tek düşündüğüm iyice zayıflamış kirislerdi. "Çok etkileyici" diyerek onayladım.

"Bu şehri Ariler gelmeden binlerce yıl önce kurduk." Caraka şehrin mimarıymış gibi konuşuyordu. "Bizler mimar, tüccar ve sanatkârdık. Onlar göçebe, sığır çobanı, yağmacıydı."

Caraka'ya –ya da başka birine– Harappaların kim ya da ne olduğunu ne kadar sorduysam, tutarlı bir cevap alamadım. Prensleri ve tüccarları, çoğu zaman oldukça güzel görünen resim yazılarını yapmak için ıslak kil üzerinde silindirik mühürlerini yuvarlıyorlardı ancak kimse onların yazdıklarını okuyamıyordu.

"Bütün tanrıların anasına tapıyorlardı" dedi Caraka, oldukça muğlak biçimde. "Ve de boynuzlu tanrıya."

Fakat ondan, bundan daha fazlasını hiç öğrenemedim. Yıllar geçtikçe Ejderha Naga, Boğa Nandi, Maymun Honuman ve daha birçok hayvan ve ağaç tanrıları gibi Harappa tanrıları hakkında daha çok şey işittim. Öyle görünüyordu ki, en güçlüleri Yılan Tanrı'dır; insana benzeyen en uğursuz tanrıların her iki omzundan da Ahriman gibi bir yılan çıkmaktadır.

Kısa süre sonra, Caraka'nın yardımı olmaksızın yöneticilerin konuştuğu Hint-Ari dilini konuşmayı öğrendim. Hem Perslerin hem de Hint-Ari kabilelerinin, Dorlu ve Akalı

Yunanların da geldikleri yer olan Ari anayurdu için aynı terimi kullandıklarını görmek beni oldukça şaşırttı. Bugüne kadar, güneyin çelimsiz kara tenli halklarının üzerine üşüşerek –Turanlıların Baktra'ya yaptığı gibi– şehirlerini yağmalayıp yakan bu sarışın, vahşi, sığır çobanı kabilelerle çok yakından ilişkili olduğumuza inanmayı zor bulduğumu söylemeliyim.

Bin yıl kadar önce, belli Ari kabilelerden bazıları, çoktan unutulmuş nedenlerle, güney şehirlerini yakıp yıkmak yerine, oralara yerleşmeyi tercih ettiler. Media, Attika ve Magadha'da bu olduğunda, Ari kabileler köleleri tarafından uygarlaştırıldı. Ayrıca her türlü tabuya karşı, kendi aralarında evlendiler. Bu gerçekleştiğinde en barbar kabileler ülkelerini işgalettikleri uygar insanlara benzemektedir. Bunun, Pers ülkesinin sınırlarının steplerden gelen barbar halklar tarafından tehdit edildiği günümüzde bile aynı şekilde olduğu görülebilir.

İşin aslına bakarsak, Cyrus, dağlı Pers kabilelerinin, boynun eğdirdikleri, rahata düşkün esmer halklara benzeme tehlikesinin farkındaydı. Buna karşı önlem almak amacıyla bütün genç Perslerin yoğun bir askeri eğitim görmeleri üzerinde ısrar etti.

Ari mirasımızı asla unutmadık. Fakat Kserkses Perslerin artık yönettikleri halklarından farklı olmadığı şeklindeki melankolik sonuca vardığında, Cyrus'un eğitim sistemini büyük oranda terk etti. Ona hatalı olduğunu düşündüğümü söyledim. Fakat o, Alkmaion'du.

Ari'ler Kuzey Hindistan'a Cyrus'tan çok önce yerleşmekle beraber, Med ve Perslerin atalarının şu anki İran'a yaklaşık aynı zamanda geldiklerine inanıyorum. Ancak, Ari Persler dağlık bölgelere yerleşirken, Ari Medler, Asur ve Elam uygarlıklarını benimsediler. Sonunda Medler Cyrus zamanına

kadar, boyun eğdirdikleri bu karanlık kadim ırklar tarafından tamamen yutuldu. Media'nın Ari kralı, Asurlu kadar Elamlı da olabilirdi. Pers klanlar coğrafi koşullar sayesinde, Hindistan'da söylenildiğine göre, Cyrus kendisini evrenin kralı ilan edinceye kadar vahşi Ari ruhlarını koruyabili.

Öte yandan, Ari dilini konuşan Hintliler Medlerin aksine yaklaşık kırk kuşak boyunca kendilerini Nagas, Dravidyen veya Harappalar tarafından yutulmaktan korudular. Açık tenleri, düz burunları, soluk gözleriyle övündüler. Ayrıca, çok kurnaz biçimde kendilerini dört sınıfa ayırdılar. İlk sınıf, Brahman adını verdikleri rahip sınıfıydı, bunlar bizim Mecusilere benziyordu; ikincisi savaşçılar, üçüncüsü tüccarlar ve dördüncü sınıf da çiftçiler ya da zanaatkârlar sınıfıydı. Sonra bu ülkenin yerli halkı gelmektedir. Onlar da Caraka gibi esmer, asık suratlı, şaşkın görünüşlüdür. Milyonlarcası hâlâ gönülsüz biçimde yabancı efendilerine hizmet ederek kuzeyde yaşamaktadır.

Teoride, bu dört Hint-Aryan arasında evlilik mümkün olmayabilir ancak yerli halkla evlilik kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak, Arilerin Hindistan'a gelişinden bu yana geçen bin yıl içinde ten ve göz renkleri Pers kuzenlerinininkinden gittikçe koyulaşmıştır. Yine de Ari dilini konuşan Hintliler size oldukça ciddi biçimde bu koyuluğun kurak mevsimdeki yakıcı güneşin sonucu olduğunu söyleyeceklerdir. Buna her zaman katılıyorum.

Geceyi geçirmek üzere çadırıma çekileceğim an, ambarın kapısında uzun boylu, çıplak bir adam belirdi. Işığın altında göz kırptırarak bir süre ayakta durdu. Saçı ayak bileklerine kadar uzanıyordu. El ve ayak parmaklarının tırnakları papağan gagası kadar uzundu; galiba belli bir uzunluğa erişine kadar korunuyordu. Elinde bir süpürge vardı. Gözleri ışığa alışınca, yeri süpürerek yavaşça bana doğru ilerledi.

Henüz uyumamış olan refakatçilerim ona en az benim kadar sersemce baktı. Sonunda muhafızlardan biri kılıcını çekti; fakat ben adamın geçmesine izin vermesi için işaret ettim.

“Bu da kim?” diye sordum Caraka’ya.

“Bir tür aziz. Cayna mezhebinden olabilir. Deli de olabilir. Ya da her ikisi...”

Adam önümde durdu ve sanki beni selamlarcasına süpürGESİNİ kaldırdı. Sonra anlamadığım bir şey söyledi; Caraka ne dediğini anlıyordu tabii ki. “Deli bu adam” dedi Caraka. “Ayrıca en eski mezheplerden biri olan Cayna mezhebinden.”

“Tüm Caynacılar deli midir?”

“Tam aksine. Fakat bu ‘Yol Açıcı’ olduğunu söylüyor. Ama bu olamaz. Zamanın başlangıcından bu yana ‘Yol Açıcı’ olan sadece yirmi üç kişi gelmiştir.”

Bütün bunlar benim için en küçük bir anlam ifade etmiyordu. ‘Yol Açıcı’ da kim?” diye sordum. “Ayrıca bu adam neden çıplak? Bu süpürge ne için?”

Adam izin almadan ayağımın ucundaki bir yeri kendisi için dikkatlice süpürdü. Sonra bağdaş kurarak oturdu, bir takım dualar mırıldandı.

Caraka bu adam dolayısıyla çok utanmıştı. Başlangıçta, ona Büyük Kral’ın Hindistan’ın bütün dinleriyle ilgilendiğini söyleyinceye kadar bana bir şey söylemeyi reddetti. Eğer Dara, Hindistan’ı ele geçirmek için elinde süpürge çıplak olarak gezmek zorunda kalsa, bunu yapardı.

“Yol Açıcı olan kimse çok kutsal bir azizdir. Sonuncusu iki yüz yıl önce görünmüştü. Yeni birinin daha ortaya çıktığını işittim; ama onun bu çıplak adam olmadığından eminim. Zira sadece aşırılığa kaçanlar –ya da Caynacıların dediği gibi Gök rehberleri– çıplak dolaşır.”

“Ya süpürge?”

“Böcekleri süpürmek için. Caynacılar hiçbir canlıyı öldürmemelidir. Bu nedenle çoğu zaman; nefes alırken böcekleri yutmamak için yüzlerine maske takarlar. Çiftçi olmak istemezler; çünkü toprak sürüldüğünde böcekler ölür. Bal da yiyemezler; çünkü bu da arıların açlıktan ölmesine neden olur.”

“Peki ne yapabilirler?”

“Onlar mükemmel tüccarlardır” dedi Caraka gülümseyerek. “Babam Caynacı’dır. Ben ise değilim. Bu çok eski bir mezheptir, aslında Arilerden de önceye dayanır. Varuna, Mitra ve Brahma’ya inanmazlar...”

“Çünkü onlar şeytandır” diye Zerdüşt’ten kısa bir alıntı yaptım.

“Zerdüşt’e göre şeytan olabilirler; fakat Ariler için onlar gerçek tanrıdırlar. Bizim için ise hiçbir anlam ifade etmezler. Biz çok farklıyız. Ariler ölümden sonraki hayata inanırlar. İyiler için cennet, kötüler için cehennem olduğuna da. Biz ise bunlara inanmayız. Biz ruhların bir kişiden diğerine veya bir bitkiye, kayaya, ağaca ya da bir hayvana geçtiğine inanırız. En üstün hâlin Nirvana olduğunu düşünürüz. Yani bir mum gibi sönme hâlidir bu. Uzun varlık zincirini kesmek ve sonunda –mükemmel ve hareketsiz olarak– evrenin tavanında varolmak... Fakat bu hâle ulaşmak için, Caynacıların dediği gibi, nehir geçilmelidir. Bu dünyaya özgü şeyleri istemekten vazgeçmelidir. Ezeli yasalara da itaat şarttır.”

Yıllarca Pisagor’un Cayna mezhebiyle herhangi bir bağlantısının olup olmadığını bulmaya çalıştım. Bunu doğrulayacak hiçbir kanıt bulamadım. Kendisine yeniden doğuş anlatılmadıysa ve ruhların göçü tamamıyla kendi fikri ise o halde Arilerden önceye dayanan bu fikir doğru olabilir.

Ben şahsım adına bu düşünceyi korkutucu buluyorum. Bir kere doğup ölmek bence oldukça yeterli. “Ölümünden sonra” der Zerdüşt bize, “hepimiz yargılanacağız. İyiiler hayatlarını cennette, kötüler ise cehennemde sürdürecektir. Sonunda, Hakikat Batıl’ı ortadan kaldırdığında her şey Hakikat’e dönecek.” Bu, bana sadece mantıklı değil, oldukça da faydalı bir inanç olarak görünüyor. Bu nedenle bir bedenden başkasına, yılandan arıya, sonra ağaca geçmeyi beklemekten daha korkunç bir şey tahayyül edemiyorum. Tabii ki insanın –Pisagor gibi– önceki doğuşlarını hatırladığı varsayılabilir. Ancak, esas konu bu değildir. Şahsen ben her şeyimle Nirvana –bu tercümesi zor bir sözcük– için varım. Nirvana bir meşalenin sönmesi gibi bir şey; sözcüğün öyle manaları var ki, tercüme edilmesi imkansız olmakla kalmıyor, benim gibi bir inançsızın anlaması da zor onları.

“Dünya nasıl yaratıldı?” diye alışıldık ilk sorumu sordum.

“Bilmiyoruz. Açıkçası, buna pek aldırıyoruz da.” Caraka hâlâ dualar mırıldanan azizin adına konuşuyordu. “Tabii ki Ariler bir zamanlar, daha başlangıçta, sadece biri erkek biri kadın ikizlerin var olduğunu söylerler.”

“Yama ve Yima mı?” Şaşırmıştım. Bu ikizleri Zerdüşt de tanıyordu ve günümüzde ülke halkı bunlara hâlâ tapınmaktadır.

Caraka başını salladı. “Bunlar aynıdır. Yama bir çocuk istiyordu. Fakat Yima kardeşiyle ilişkiden korkuyordu. Sonunda erkeği kendisiyle yatması gerektiğine ikna etti; böylece insan soyu ortaya çıktı. Peki ama ikizleri kim yarattı? Ariler, Tanrı Brahma’nın çıktığı bir yumurtadan söz ederler. Tamam. Peki yumurta nereden geldi? Bilmiyoruz; zaten önemli değil. Bizler bir fili tanımlamaya çalışan altı kör adam gibiyiz. Bunlardan biri filin kulağına dokunmuş ve onun bir hayvan değil derimsi bir yaprak olduğunu söylemiş.

Diğeri hortumuna yapışmış ve bunun bir yılan olduğuna hükmetmiş. Ve böylece devam edip gitmiş. Önemli olan, kişinin hayatı acıya ve sefaletle boğan şeyleri artık istemediğindedir, neyin kendini aştığı ve bunu nasıl başardığıdır.”

Caraka'nın benimki gibi bir konuşma yapmadığını söylemeye gerek yok sanırım. Burada yıllar boyunca edindiğim bilgileri kısa bir bölüm hâlinde aktarmaya çalışıyorum.

Fakat bu eski Harappa şehrinin ambar kapısındaki o aksamı çok canlı biçimde hatırlıyorum. Çıplak Caynacı birden konuşmaya başlamıştı. Caraka bana yanlış bir dil öğrettiği için o anda beni çok şaşırtan ve hafızamda hâlâ canlılığını koruyan bir konuşmayı anlayabildim. “Yol Açıcılar'ın sonuncusundan önceki dokuzuncu doğduğunda, iyi olduğu kadar kötü bir kardeşi vardı. Bu esmer kardeşin omuzlarından yılanlar fırlıyordu ve o, her türlü kötülüğü yapıyordu. Bir kardeş tamamen iyiyken, diğeri büsbütün kötüydü. Böylece sonunda ışık karanlığı emene ve her tarafı kaplayana kadar devam ettiler. Son Yol Açıcı bizi nehrin karanlık kıyısından güneşle aydınlanmış kısmına getirdiğinde de böyle olacak.”

Zerdüşť yalnızca Ariler Media ve Pers ülkesini fethetmeden önce bizim olan dini mi anlatıyordu? Zerdüşť'ün Ari olmadığı kesin. Daha önce de söylediğim gibi, Spitama Ailesi'nin Keldani olduğuna inanıyorum. Fakat bu soy şimdi diğer ırklarla çok karışmış durumda; öyle ki asli dinimiz oldukça unutulmuş ya da karışmış durumda. Bununla birlikte, Zerdüşť'ün sözde reformları insanlığın asli gerçek dininin yeniden ifadesinden başka bir şey değilse, bu, Zerdüşť'ün, Arilerin kendileriyle birlikte kuzeyden getirdikleri tanrılara coşkuyla saldırışını açıklayabilir.

“Onlar tanrı değil, şeytan” derdi sürekli olarak. Sıradan insanların çoğunun onun mesajını kabul etmiş olması, gizli-

ce, asli ilahi vizyonun ruhlarından hiç sökülmediği anlamına gelmektedir. Bu ayrıca Alkmaionların Zerdüşt'ün öğretilerini neden hiçbir zaman ciddiye almadığını da açıklar. Hystaspes dışında hepsinin tek yaptığı büyükbabama saygı duyar gibi görünmektir; çünkü onlar, Ari kabile şefleri sıfatıyla kendilerine steplerin güneyine kadar tüm dünyayı veren bu kabile tanrılarına hâlâ sadıktırlar.

Benim gerçek dini eğitimimin Ganthai'de başladığını söylemeliyim. Yağmur damlaları kiremit çatıyı döverken, çıplak aziz hitabet sanatının tüm inceliklerinden yararlanarak bize, bu ruhun bütün her şeyde, hatta kayalarda olduğunu söyledi.

Bu arada, ruh için kullandığı sözcük Anaksagoras'ın bulduğu söylenen Yunanca sözcükle neredeyse özdeşti. Bize ayrıca, tek bir görüş açısından başka hiçbir şeyin doğru olmadığını söyledi. Diğer görüş açısından bakıldığında aynı şeyin oldukça farklı olduğu görülecektir; aynen altı kör adam ve fil hikâyesinde olduğu gibi. Bununla birlikte, sadece bir Yol Açııcı ya da kurtarıcı tarafından bilinebilen, mutlak bir hakikat vardır. Ne yazık ki, azizimiz, ne şekilde kurtarıcı oluna bileceği konusunda pek açık şeyler söyleyemedi. O bir taneydi ve şu beş yasağa harfiyen uymuştu: Öldürme, yalan söyleme, hırsızlık yapma, iffetsizlik yapma, zevk peşinde koşma!

Bu sonuncusu kafamda biraz sorun yaratmıştı. Bunu ertesi gün yola çıktığımda Caraka'ya açtım. "Sözelimi birinin zevki Pers elçilere söylev vererek çevrede çıplak dolaşmak olsun. Bu beşinci yasağı çiğnemek olur, değil mi?"

"Ya Pers elçilere söylev vermekten nefret ediyorsa?"

"Hayır. Bundan müthiş zevk alıyordu. Bana öyle geliyor ki, o gerçek bir Yol Açııcı değil."

"Hatta Caynacı bile değil belki de." Caraka'nın zihni bu macerayla altüst olmuştu. Bir şekilde benim, kendisinin pek de

hoşlanmadığı Dravidyen kültürün bazı yönlerinden etkilendiğimi düşünüyor görünüyordu. Ari işgalcilerden açıkça nefret etmekle beraber, bütün ömrü hem Hindistan'da hem de Pers ülkesinde onların arasında geçmişti. Sonuçta ne böyle ne de öyleydi; bu, çoğu zaman benim de kendimi içinde hissettiğim bir durumdu. Her şeyden önce yarı Pers ya da Keldani ve yarı İyonyalı Yunan'dım. Ari Büyük Kral'a hizmet ediyordum; fakat Zerdüş'tün torunuydum. Ari tanrılarını reddediyordum, krallarına ise saygı duyuyordum. Hakikat Yolu'na inanıyor fakat açıkçası bunun nerede bulunduğunu bilmiyordum.

İki

*J*ndus Nehri'nin yaklaşık dört yüz mil doğusunda Yamuna Nehri ve zengin bir şehir olan Mathura bulunmaktadır. Burada, mor-sarı sakallı, ufak tefek, şişman bir adam olan Vali tarafından kabul edildik. Bizim berberlerimiz yaşlanan adamlara yeniden genç havası vermeye çalışırken, Hintli berber, fantezisiyle dikkat çekmektedir. Dört renkli bir sakal oldukça beğenilen bir şeydir. Sonuç olarak, Hintli saray efradının bulunduğu bir toplantıdan daha garip bir manzara göremezsiniz. Her birinin gökkuşağını andırır sakalı, kalın tabanlı beyaz deriden ayakkabıları, parlak şemsiyeleri vardır.

Vali, Kosala Kralı Pasenadi tarafından atanmakla birlikte, Caraka bana Kosala'nın diğer birçok şehri gibi Mathura'nın da fiilen bağımsız olduğunu söyledi. "Pasenadi'den kimse korkmuyor. Krallığı parçalanmak üzere. O ise bunu umursamıyor."

“Peki neyi umursuyor?”

“Yılan Oynatıcıları ve kılı kırk yaranları.”

“Bunlar da kim?”

“Gezinler. Bilge kişiler ya da onlar öyle söylüyor.” Gör-
düğün gibi, elli sene öncesinin Hindistan’ı, Protagoras ve
Sokrates gibi Yılan Oynatıcıları’nın saygın olduğu ve hiçbir
şeyin doğruya da yanlış olmadığı günümüz Atina’sı gibiydi.”

Yaşlılığımda, nihayet dünyamızın nereden geçtiğini an-
lamaya başlıyorum. Yunanistan, Pers ülkesi ve Hindistan’ın
asıl sakinleri bir süredir Arilerin tanrılarını –ya da şeytanla-
rını– kovmaya çalışıyor. Atina halkı batıl inançlarıyla bir-
likte hâlâ Ari olduğundan, çok az kimse devletin tanrılarını
sorgulamaya cesaret ediyor. Fakat kendi özel hayatlarında ya
Ari öncesi gizemli inançlara ya da Pisagor gibi radikal pey-
gamberlere –veya ateizme– dönüyorlar. Hindistan’da her şey
daha açık. Ari tanrılarına her yönden saldırılıyor. Ruhların
göçü gibi eski inançlar bir defa daha popüler hâle gelmiş du-
rumda; köyler, Ari tanrıları eski inançlarla değiştiren azizler
ve zahitlerle dolu. Hatta bazı Ari kralların ormanlarda yaşa-
mak için tahtlarını bıraktıkları, orada tefekkürle tenlerin-
den sıyrıldıkları bilinmekte.

İnsanoğluna sadece tanrının birliğini değil, aynı zaman-
da gerçek uluhiyetin şartı olan ikiliği de gösterdiği için, Zer-
düş’t’e muazzam bir saygı besliyorum. Hakikat, Batıl olma-
dan doğru olamaz, Batıl’ı da Hakikat olmadan çürütemezsi-
niz. Sonuçta her insan, bu ikisi arasında bir savaş meydanı-
dır.

Demokrit, benim mükemmel ışığı gördüğüm yerde bir
çelişki gördüğünü söylüyor. Fakat tüm gününü de sofistlerle
geçiriyor.

Mathura’da küçük, rahat bir ahşap eve yerleştik. Bu Ekba-
tana’daki Med sarayının minyatür bir örneği idi. Ne yazık ki,

muson mevsiminde nemli ağaç kokusu son derece rahatsız edici oluyor; ne kadar buhur yakılırsa yakılsın küf kokusu tüm odaları kaplıyor.

Mathura'da iki hafta kaldık. Bu süre içerisinde Kosala ve Magadha krallarının elçileri geldi. He ikisi de benden önce kendi krallıklarını ziyaret etmemi istiyordu. Zaten Kosala'da olduğumuzdan, Caraka kendimi Pasenadi'ye takdim etmemin iyi olacağını düşünüyordu. Fakat Dara'ya yazan Bimbisara olduğundan, onu Rajagriha'da beklemek zorunda hissettirdim kendimi. Bunun yanında Bimbisara, Dara'nın aklını başından alan demir madenlerine sahipti.

Sus'a, o ana kadar yaptığım elçilik görevimle ilgili raporla birlikte bir haberci gönderdim. Sonra yolculuğun sonraki safhaları için hazırlıklar yaptım. Yamuna Nehri'ni geçerek Ganj Nehri'nden aşağı Varanasi'ye inecektim. Eğer Ganj taşmışsa karadan gitmek ve hatta yağmur mevsiminin sonuna kadar Mathura'da beklemek zorunda kalacağımdan tasalanıyordum. Gerçekten de hem Yamuna hem de Ganj Nehirleri taşmıştı; biz de beklemek zorunda kaldık. Yağmurlar hiç durmadan yağıyordu ve ben gittikçe umutsuzlanıyordum. Öte yandan Caraka, yağmurda sanki daha da gençleşiyordu. Yağmur bu insanlar için hayat demektir.

Mathura'dayken Hindistan'da en nefret edilen –ve yine de çoğu zaman korkuyla karışık saygı duyulan– bir simayla karşılaştım.

Vali'den bana şehrin çeşitli tapınaklarını ve binalarını göstermesini istedim. Bana çok lütufkâr davrandı. Zerdüşt'ün kim olduğunu biliyor gibi bile davrandı. Onun sayesinde, bir tapınaktan öbürüne koşarak, birkaç gün geçirdim. Neden rahatsız olduğumu bilmiyorum. Ari tanrıları isimleri ne olursa olsun hep aynıdır. Ateş Tanrısı Agni ve Fırtına Tanrısı İndra vardır. Ayrıca tapınma yerleri Atos-

sa'ya çok hoş gelen, oldukça popüler tanrıçalar da bulunmaktadır.

Caraka ve ben bir sabah erkenden, yağmura karşı şemsiyelerle donanmış olarak, pazarlara gezintiye çıktık. Sazdan sepetler içinde yılanlar bulunan bir barakanın önünde yaşlı bir adam beni durdurdu. Elinde şemsiye değil, ağaçtan bir değnek vardı. Yağmurdan sıırıslıklam olmasına rağmen, kara gözlerini dolduran, uzun burnundan damlayan suyu önemsemiyordu. Bir an birbirimizin gözlerinin içine baktık durduk. Sakalının kendi doğal haliyle beyaz olduğunu fark ettim. Sonunda, "Sadaka mı istiyorsun?" diye sordum.

Yaşlı adam başını hayır anlamında salladı. "Gel benimle" dedi; aksanı en üst kasta mensup bir Ari'ninkini andırıyordu. Pazaryerinden geçerken arkasına bakmadı. Ona itaat edeceğimizi varsaydığı açıktı. Biz de öyle yaptık. İnsanlar bize değil ona bakıyordu; kimisi kötülüğü kovma işareti yapıyor, kimisi de ıslak şalının kenarını öpüyordu. O ise herkesi görmezden geliyordu.

"Bir aziz" dedi Caraka alışılmış anlayışıyla.

Yaşlı adamı izleyerek kalabalık, dar sokaklardan geçtik. Sonunda ahşap verandasında bir dizi geniş oyuğun bulunduğu bir avluya ve avlunun etrafını çevreleyen büyük bir eve vardık. Bu oyuklar keşişlerin hücrelerine açılan kapılardı. Yeri gelmişken, bu, Hindistan'da gördüğüm ilk manastırdı.

Yaşlı adam bizi uzun boş bir odaya götürdü. Sıkıştırılmış toprak döşemeye çömeldi ve bize de aynısını yapmamızı işaret etti. Yer çok nemliydi, zaten Hindistan'ın her yeri bu berbat mevsimde aynıdır.

"Benim adım Gosala" dedi yaşlı adam. "Siz Pers ülkesindensiniz sanırım. Bana söylendiğine göre Kral'ınız bizden hikmet öğrenmek istiyormuş. Bu güzel. Fakat bu ülkede Yol Açıcı, bilge olduğunu iddia eden birçok yılan oynatıcı oldu-

ğu uyarısında bulunmalıyım. Dikkatli olmalı ve Büyük Kral'a sadece doğru olanı bildirmelisiniz.”

“Doğru olan nedir, Gosala?” diye sordum incelikle. Ona doğruyu söylemekten kaçınıyordum.

“Sana doğru olmayanı söyleyebilirim.” O zaman usta bir öğretmenin huzurunda olduğumu fark ettim. Gosala'nın kimliğine ilişkin bir fikrim olmadığını söylemeye gerek yok. Eğer olsaydı, onunla birlikte olduğumuz bu tek buluşmamızdan daha çok şey öğrenebilirdim.

“Caynacılar, insanın azizliği hiçbir canlıyı öldürmeyerek, yalan söylemeyerek ve zevk peşinde koşmayarak ulaşabileceğine inanırlar.” Bize yapmamamız gereken şeylerin listesi verilir. Bu liste ruhu ya da kısaca insanı temizlemeyi hedefleyen bütün dinlerde ortaktır. Bu arada, bu ikisi aynı değildir. Ve bu varlığın temel ikiliğinden ileri gelir. Ruh doğru-dan Bilge Tanrı'dan gelir. Beden ise maddedir. Her ne kadar birincisi ikincisini kaplarsa da, aynı değildirler. Birincisi sonsuz, ikincisi geçicidir.

“Fakat Gosala, sen Caynacı'sın.” Caraka, Gosala'nın kim olduğunu tam olarak biliyordu.

“Evet, Caynacı'yım. Fakat kendisini Mahavira olarak isimlendiren kişiyle dostluğumu kestim. Onun yirmi dördüncü Yol Açıcı olduğu sanılıyor. Halbuki onun bununla alakası yok.”

“Ya sen?” Caraka'nın merakı uyanmıştı.

“Bilmiyorum. Bunu önemsemiyorum da. Mahavira'yı se-verdim. Kardeş gibiydik. Sanki tek vücuttuk. Birlikte bütün emirlere uyardık. Kadim hikmetin yolundan yürüyorduk. Sonra ben insanların unuttuğu şeyleri incelemeye başladım ve ayrılmak zorunda kaldık. Çünkü şimdi neyin gerçekten doğru olduğunu biliyorum ve dinlemek isteyenlere Hakika-ti açıklamak zorundayım.”

“Fakat biraz önce bize sadece doğru olmayanı söyleyebileceğinizi belirtmiştiniz.” Ona konuşmasına başlarken söylediği sözü hatırlattıverdim hemen.

“Tasdik olumsuzdan çıkar” dedi Gosala, sabırlı davranıyordu. “Canlıların kutsallığa ya da Nirvana’ya iyi bir hayat sürdürerek ya da bütün emirlerimize riayet ederek yaklaşılabilecekleri doğru değildir. Doğru olan...” Gosala bana cesaret kırıcı bulduğum sert bir bakış attı; hem sakin hem de huzursuzdu. “Doğru olan, her birimizin hayat macerasına bir zerre ya da hayat monadı olarak başladığımızdır. Ve her hayat monadı seksen dört bin yeniden doğuş yaşamak zorundadır; başlangıçta canlı bir zerreyken hava, ateş, su, toprak unsurlarının her birinden geçip kaya, bitki ve değişik canlı türleri gibi karmaşık çevrimleryaşarız. Seksen dört bin yeniden doğuş dizisi tamamlandığında hayat monadı serbest kalır ve uçar gider.”

İnanılmaz derecede aptalca bakmış olmalıyım ki, Gosala aniden, sanki bir çocuğu memnun etmek istercesine, ayağa kalktı. Kuşağından bir iplik yumağı çıkarttı ve ellerinde tuttu. “Bu ipliği bir hayat monadının tüm seyri olarak düşün. Şimdi nasıl yükseldiğini seyret.”

Gosala yumağı çatı kirişlerine doğru attı. Yumak havada tamamen açıldıktan sonra döşemeye düştü. “İşte o şimdi sonda” dedi Gosala, “bizim varlığımızın hikâyesi de bu. Zerreden havaya, ateşe, toprağa, kayaya, çimene, böceğe, sürüngene, insana, tanrıya –ve hiçliğe– dönüşürüz. Sonunda takmak ve çıkarmak zorunda olduğumuz tüm maskeler yersizleşir; zira geriye takılacak hiçbir maske kalmamıştır. İşte içinde bulunduğumuz durumun hakikati bu. Eski kardeşim Mahavira size bu sürecin erdemli bir hayat sürdürüp, beş emre uymakla hızlandırılabileceğini söyleyecektir. Bu bir yalandan başka bir şey değil! Her birimiz

çevrime başından sonuna katlanmalıyız. Bunun başka bir yolu yok.”

“Peki ama bunun doğru olduğunu nasıl biliyorsun, Gosala?”

“Hayatımı kutsal hikmetimizi incelemekle geçirdim. Bu bize yüzyıllar boyunca ilham edilen hakikattir. Bu süreç döşemenin üzerindeki şu iplik kadar açık. Onun kaderini hiçbir şey ne hızlandırabilir ne de değıştirebilir.”

“Fakat Mahavira doğruluğu ders veriyor. Bu güzel bir şey değil mi?” Caraka da Gosala’nın uzlaşmaz kesinliğinden en az benim kadar hayrete düşmüştü.

“Mahavira şu hâliyle gelişme içerisinde” dedi Gosala, yumuşamıştı. “Hiç şüphesiz kendi ipliğinin sonuna gelmek üzere. Ayrıca bazı insanlar Nirvana’ya diğerlerinden daha yakın olurlar. Fakat iyilik ya da kötülük yapmaları hiç fark etmez. Sadece vardırlar. Yapmaları istenen şeyleri yaparlar, katlanmak zorunda oldukları şeyleri yaşarlar ve zamanı geldiğinde –daha erken değil– sona ulaşırlar.”

“Peki” dedim –ipliğın bana yakın olan ucunu kendime çekerek, belki de bunu rahatlamak için yapmıştım– “neden vaaz ediyorsun? Neden Hakikat’ı ve Batıl’ı öğretmeye çalışıyorsun bana?”

“Çıkış kapısına yakınlım, çocuğum. Bu benim görevim. Ayrıca bu, çıkışa yakın olduğumun da kanıtı. Bu konuda başka seçeneğim yok. Mecburum” dedi gülümseyerek, “iple oynamalıyım.”

“Zerdüş’tü tanıyor musun?”

Gosala evet anlamında başını salladı. “Bana anlatıldığına göre çok genç olmalı.” Yaşlı adam ıslak şalını bükerek sıktı. Onu seyrederken kendimi ıslanıyormuşum gibi hissettim. “Cenneti, cehennemi ve yargı gününü keşfetmek için doğru dini kurallar bulma endişesi taşımak, aşırı gençliğin bir işa-

reti. Bunu ona saygısızlık anlamında söylemiyorum” diye ekledi. “Binlerce yıl önce ben de aynı hâlden geçtim. Anlıyorsun değil mi? Bu kaçınılmaz.”

Kaçınılmaz.

Bu, Gosala’nın umut kırıcı mesajıydı ve onu hiç unutmadım. Uzun bir hayat boyunca, onunki kadar amansız bir dünya görüşüyle karşılaşmadım hâlâ. Hindistan’da ona çok hakaretler edilmekle birlikte, onu söylediği her sözün doğruluğuna inanacak derecede çıkışa yakın biri olarak gören, çok sayıda insan vardı. Tabii ki ben bunlardan biri değildim.

Bir kere pratik olarak konuşacak olursak, Gosala’nın amansız biçimde değişmez varlık görüşü hâkim olsa, sonuç toplum hayatının tamamıyla çöküşü olurdu. Eğer iyi ve kötü, belli bir canlının bu açılan ip üzerindeki yerinin özelliklerinden başka bir şey değilse, o zaman sözgelimi ipin başında bulunan biri için doğru eylemde bulunmanın gereği olmazdı; doğru eylem olmadan da, herhangi türden bir uygarlık olamaz. Hakikat Batıl’ı mağlup ettiğinde ise çok daha az kurtuluş şansı olacaktır. Öyle de olsa, Gosala ve ipini düşünmeden hiçbir günümün geçmemiş olmasını çok garip buluyorum.

Üç

*H*indistan’da birçok nehir bulunduğu hâlde uygun köprüler olmadığından sallar mutlak bir gereklilik olmaktadır. Bunu, kabarmış Yamuna Nehri’ni geçmek zorunda kalışımıza kadar gerçekten kavrayamamıştım. Kendimizi kötü görünümlü iki salcının merhametine bıraktığı-

mızda, Caynacıların sözde yirmi dört kurtarıcısına neden Yol Açıcı ismi verildiğini daha iyi anladım. Caynacılar bu dünyayı akan bir nehir olarak görürler. Bir kıyıda doğarız; bu, dünya hayatıdır. Fakat sonra kendimizi Yol Açıcı'ya bırakırsak, öbür kıyıya geçer, acılardan kurtulur ve hatta nihai rahatlığa erişiriz. Bu ruhani sal, arınmanın sembolüdür.

Mathura'daki dünyevi sal, sırkalar yardımıyla iki zayıf kurtarıcı tarafından karşı kıyıya götürülen büyük bir saldan başka bir şey değildi. Caynacılığı yeterince hiç incelemedim; bu nedenle bu sal benzetmesini karşı kıyıya geçerken boğulanların talihsizliğini –ki bunu neredeyse biz de yaşayacaktık– zikrederek zenginleştirip zenginleştirmediklerini bilmiyorum. Girdap gibi hareket eden sarı sudan kurtulduk; sanki tamamıyla arınmıştık.

Sonra karayoluyla Ganj'a geçtik; orada bizi nehrin iki yüz mil kadar aşağısındaki eski ve kutsal Varanasi şehrine götürececek düztaban kayıklar bekliyordu. Varanasi, Kosala Krallığı'nın sınırları içinde olmakla beraber, Magadha sınırından da çok uzak değildi.

İki nehir arasındaki yolculuğumuzda kayda değer bir olay olmadı. Burada arazi düzdür ve eski ormanın büyük kısmı kesilmiştir; kesilen yerlere pirinç tarlaları açılmıştır. Son bir asır içerisinde Ganj Ovası'nın nüfusu, pirinç yetiştirmenin kolaylığı nedeniyle iki mislini aşmıştır. Muson yağmurları suya doymayan bu bitkiyi beslemekle kalmaz, ayrıca yağmurlar kesildiğinde ülkenin düzlüğü, çiftçilerin tarlalarını her zaman derin, hızlı ve soğuk Ganj Nehri'nin sularıyla sulamalarını kolaylaştırır.

Yollar gerçekten de söylendiği kadar kötüydü. Açık arazi-de kalın çamurlu patikaları takip ediyorduk. Ormanlık bölgede ise gündelikçi rehberlerin insafına kalmıştık. Sonuçta çalılıkların altında yılanların sürüldüğü ve hayret verici bü-

yüklükteki sivrisineklerin yolcuların kanını içtiği bu sıcak, vahşi ve yeşil bölgede gereğinden fazla kaldık. Pers giysileri yüz ve parmak uçları dışında vücudun tüm yüzeyini korusa da, Hint sivrisineğinin uzun iğnesi üç katlı bir sarıktan dahi geçebilmektedir.

Köy halkını çekingen fakat cana yakın bulduk. Caraka'ya göre taşra halkı eski Ari öncesi ırka mensupken, şehirler Ari işgalcilerin evleriydi. İki grup nadiren karışmaktadır.

"Burası da aynı" dedi Caraka. "Dravidyen güneyde olduğu gibi."

"Fakat bana güneyde Ari olmadığını söylemiştin."

Caraka omuzlarını silkti. "Olabilir" dedi. Caraka doğuştan gelen Hintli muğlaklığından kurtulamıyordu. "Fakat köy halkı şehirlilerden farklı bir soydan. Topraklarını ve hayvanlarını asla terk etmek istemiyorlar."

"Fakat bazen bunu yapanlar da çıkar" diye ekledim. "Çok sevilen Hint hikâyelerinde büyük bir şehre giden, orada bir büyücüyle arkadaş olup Kral'ın kızıyla evlenen ve kendini -zenginlerin çok hoşlandıkları, mide bulandırıcı bir madde olan- arıtılmış tereyağıyla yağlayan bir delikanlıdan söz edilir. Rahipler de tanrılarının heykellerini bu pis kokulu yapışkan sıvı içerisinde yıkar."

Varanasi, Ganj'in güney kıyısında kurulmuş muazzam bir şehir. Buranın sakinleri, şehrin dünyanın en eski yerleşim birimlerinden biri olduğunu söylemekten zevk alırlar. Dünya çok büyük ve de yaşlı olduğundan, onların bunu nasıl bilebildiklerini anlayamıyorum. Fakat hissiyatlarını anlayabiliyorum. Babilliler de şehirlerinin antikliğinden övünç duyarlar. Fakat Babil'de geçmiş devirlere ait birçok yazılı kayıt olmasına rağmen, Hint şehirlerinin hiçbirinde bu derece yazılı kayda rastlamak mümkün değildir. Onlar sözlü geleneği tercih ederler.

Ari fatihler yaklaşık bin yılı aşkın bir süredir sözde ilahi hikmetlerine ait şarkılar ve ilahiler okumaktadır; bunlara vedalar ismi verilir. Vedaların dili çok eskidir ve diğer hiçbir modern lehçeye benzemez. İlk Perslerin konuştuğu da muhtemelen aynı Ari diliydi; çoğu öykü, yaşlı adamların pazar-yerinde hâlâ okudukları Pers öykülerine benzer. Aynı türde kahraman ve canavarlardan, karmaşık savaşlardan ve ani ilahi esinlemelerden söz ederler. Oldukça garip olarak, anılan Hint tanrısı çoğu zaman Ateş Tanrısı Agni'dir.

Brahmanlar bu ilahileri özenle korumaktadır. Fakat Brahmanlar içinde de oldukça geniş bir ihtisaslaşma söz konusudur. Kimi Brahmanlar, sözelimi Tanrı Mitra'yı yahut Rama gibi yarı tanrısal kahramanlarla ilgili vedalar konusundaki uzmanlıklarıyla dikkat çekerken, kimileri de kurbanların usulüne uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini denetler.

Brahmanlar en yüksek Ari sınıfını oluşturmakla beraber, savaşçılar onlarla eğlenirler ve hatta altsınıftan olanlar bile onlarla şarkılarda ve tiyatro oyunlarında açıkça alay ederler. Brahmanların tembel, yozlaşmış ve dine saygısız oldukları düşünülmektedir. Bütün bunlar bana ne kadar da tanıdık, bildik geliyor! Persler de Mecusileri böyle tanımaktadır. Ancak Brahmanların hizmet ettiği tanrılar geniş halk kitleleri tarafından çok ciddiye alınmaktadır. Agni, Mitra ve İndra'nın özellikle daha sıradan Ari sınıflar arasında birçok bağılısı vardır.

Dünyada hiç kimsenin iç içe geçmiş Hint dinlerinin bütün karmaşıklıklarını anlayabildiğine inanmıyorum. Zerdüş, tanrılarla ilgili oldukça benzer bir karmaşayla karşılaştığında hepsini şeytan olarak reddetti ve onları Kutsal Ateş'e süpürdü. Ne yazık ki, onlar, duman olarak geri dönmeyi sürdürmektedir.

Şiddetli yağmur altında, Varanasi'nin ortasında bir yerdeki tahta iskeleye yanaştık. Şehrin valisine gelişimiz haber verilmişti; tepeden tırnağa ıslanmış bir memur heyetince karşılandık. Güvenle kıyıya çıkmamız dolayısıyla bizi kutladılar. Çok nazik bir biçimde bize, yağmurlu mevsimde kimsenin yolculuk etmediği söylendi. Hiç şüphesiz tanrılar bizden memnun kalmıştı.

Oldukça yakın tarihlere kadar Pers ismi Ganj Ovası'nda bilinmiyordu. Fakat gelişmekte olan Magadha Krallığı'nın üniversiteleri fazla olmadığından, en zeki gençler eğitim için Varanasi'ye ya da Taksila'ya gönderilmektedir. Doğal olarak Taksila, Varanasi'ye tercih edilmektedir. Çünkü daha uzaktadır ve gençler her zaman kendileriyle evleri arasına mümkün olduğunca çok mesafe koymak istemektedir. Sonuç olarak genç Magadhalılar Taksila'da sadece Perslerin gücünü öğrenmekle kalmamakta, aynı zamanda yirminci satraplıktan gelen Perslerle de karşılaşma imkânı bulmaktadırlar.

Naiplik sarayında Varanasi Valisi tarafından kabul edildik. Vali bir Dravidyen olarak esmer olmakla birlikte Ari savaşçı sınıfına mensuptu. Bana yaklaştı ve eğildi. Alışılmış konuşmamı yaparken, fırtınadaki söğüt ağacı gibi titrediğini gördüm. Açıkçası korkmuştu ve ben bu durumdan büyük haz duydum. "Bırakın" diye düşündüm kendi kendime, "bırakın Dara'dan ve elçisinden korksunlar."

İltifat dolu sözlerimi bitirdiğimde, Vali döndü ve altın rengi kumaştan bir sarığın altından bakırsı saçının bir tutamı görünen, uzun boylu, soluk yüzlü bir adamı işaret etti. "Sayın elçi" dedi. "Bu bizim değerli konuşumuz, Magadha Kralı'nın başmabeyincisi Varsakara."

Varsakara, bir devenin hantallığıyla bana doğru ilerledi. Yüz yüze, Hint usulüyle birbirimizi selamladık. Bu çok sayı-

da baş sallama ve el kavuşturmadan ibaret bir selamlaşma şeklidir. Fiziksel bir temas söz konusu değildir.

“Kral Bimbisara büyük bir istekle Kral Dara’nın elçisini beklemektedir.” Varsakara’nın sesi böyle iri bir insan için çok inceydi. “Kral, Rajagriha’da” dedi “ve yağmurlar dinmeden sizi orada kabul etmek istiyor.”

“Büyük Kral’ın elçisi de merakla Kral Bimbisara’yla karşılaşmayı bekliyor.” Artık bir tercüman yardımı olmadan törensel konuşmaları yapabiliyordum. Hindistan’daki elçilik görevim bitmeden Caraka’ya saray dilini öğretmeye başlamıştım.

Başlangıçta Dara’yı Büyük Kral olarak zikrediyordum. Fakat Bimbisara’nın saray mensupları bu unvanı Bimbisara için kullanmaya başladığından, ben de Dara’yı krallar kralı olarak anmaya başladım. Buna asla bir karşılık bulamayacaklardı.

“Bu çok güzel bir tesadüf” dedi Mabeyinci, yeşil sakalını sıvazlayarak. “Her ikimiz de aynı anda Varanasi’deyiz. Rajagriha’ya birlikte yolculuk etmek en büyük arzum.”

“Bu, bizi de memnun eder” dedim Vali’ye dönerek, onun da konuşmaya katılmasını istiyordum. Fakat o, gözlerini dikmiş sert sert Varsakara’ya bakıyordu. Vali’yi ve maiyetini korkutan, pek tabii ki ben değildim, Magadhalı’ydı.

Meraklanmıştım, protokolü bir kenara bırakarak sordum. “Sizi Varanasi’ye getiren nedir?”

Varsakara parlak kırmızı dişleri görünecek şekilde gülümsedi; sürekli biber yaprağı çiğnemekteydi. “Aygıra yakın olmak için Varanasi’deyim” dedi. “Şu an şehrin dışındaki yaban korusunda. O da bizim gibi yağmurdan hoşlanmıyor. Bir süre sonra kutsal yolculuğuna devam edecek, eğer Varanasi’ye girerse...” Varsakara cümlesini tamamlamadı. Bunun yerine bana bütün kırmızı dişlerini gösterdi. Bu sırada Va-

li'nin esmer yüzü uzun süre önce sönmüş bir ateşin külleri gibi görünüyordu.

"Koruda olan kimin atı?" diye sordum. "Yolculuğu neden kutsal?"

"Gerçekten büyük bir kralın saltanatı sırasında, en az bir defa at kurbanı için hazırlık yapılmaktadır." Mabeyinci'nin "büyük" sözcüğünü kullanmasından hoşlanmıyordum. Fakat bir şey demedim. Onu yola getirecek kadar zamanım olacaktı. Gözümün önünde Dara'nın bütün Hindistan üzerine kanatlarını germiş ve yağmurla birlikte aşağı inen kartalını görüyordum.

"Bir aygır süpürgeyle suya itilir. Sonra dört gözlü bir köpek, bir fahişenin çocuğu tarafından sopayla dövülerek öldürülür. Bir Ari rahip olarak bunun önemini anlayacaksınız."

Hiçbir şey anlamamıştım; ciddiyetimi kaybetmedim.

"Sonra köpeğin cesedi, atın karnı altında, ölülerin yaşadığı güneye doğru yüzer. Bundan sonra at istediği gibi başboş gezmek üzere serbest bırakılır. Eğer başka bir ülkeye girse, o ülkenin halkı, ya Kral'ımızın efendiliğini kabul etmek ya da özgürlükleri için savaşmak zorundadır. Tabii ki atı yakalarlarsa, Kral'ın kaderi ciddi biçimde gölgelenmiş olur. Görebileceğin gibi, at kurbanı sadece en eski değil, aynı zamanda, potansiyel olarak, en görkemli törenlerimizden biridir."

Şimdi Varanasi Valisi'nin tedirginliğini anlıyordum. At şehre girecek olursa halk ya Bimbisara'yı kralları olarak kabul edecek ya da savaşacaktı. Fakat kiminle?

Bunu Mabeyinci söyledi. Bundan oldukça büyük zevk alıyordu, hele ev sahiplerimizin korkusu onu iyice keyiflendiriyordu. "Tabii ki Kral'ımızın kaderini şansa bırakamayız. Atı her zaman en iyi ve en asil üç yüz savaşçımız takip eder. Kısırağa binmeseler de her biri atlıdır. Aygır bir sene boyunca

ca çiftleştirilmez. Kral da bu süre içinde cinsel birleşmeden uzak kalır. Geceleyin, bir bakire yakışacak şekilde, en çekici karılarından birinin bacakları arasında uyumak zorundadır. Bu arada biz beklemeyi sürdürürüz. Aygır Varanasi'ye girecek olursa, bu iyi halk –Varsakara, Vali ve maiyetini gösterdi– Kral Bimbisara'nın tebaası olacaktır. Eminim ki bundan rahatsız olmayacaklardır. Ne de olsa Kral'ımız, şu anki yöneticileri Kosala Kralı'nın kız kardeşiyle evlidir.”

“Kaderden kaçılmaz” diye iç geçirdi Vali.

“İşte ben de bu nedenle dostlarımızı, komşularımızı, kuzenlerimizi –görüyorsunuz ya Varanasi halkını Magadha Ailesi'nin bir parçası olarak düşünüyoruz– eğer aygır şehre girmek ve Ganj Nehri'nin derin sularından içmek isterse, buna direnmemeleri için ikna etmek için buradayım.”

Vilayet Konağı'nda kalacağımız yerler gösterilirken, bunun elçilik görevine uğursuz bir başlangıç olduğunu düşünüyordum. Magadha ve Kosala arasındaki bir savaş, hiç şüphesiz demir ticaretini baltalayabilirdi; öte yandan iki güçlü devlet arasındaki savaş bir üçüncü gücün müdahalesiyle çözülebilirdi de. Yıllar önce Hintli bir kral, Cyrus ile Med Kralı arasında arabuluculuk yapmayı önermişti. Doğal olarak bu teklif her ikisi tarafından da geri çevrilmişti. Batılılar Doğu'ya seyahat edebilirler; ama Doğulular Batı'ya açılmaya teşvik edilmemelidir.

Demir ticareti hatırına atın yaban korusunda kalacağını ümit ediyordum. Pers İmparatorluğu'nun gelecekteki görkemini için susamasını ve Ganj'dan su içmesini umut etmekteydim.

İki gün sonra at güneye döndü, Varanasi kurtulmuştu. Varsakara öfkeden deliye dönmüş olmakla beraber, sakın görünmeye çalışıyordu. “Benimle Agni Tapınağı'na gelmelisiniz” dedi bana, atın uzaklaşmasından sonraki gün. “Aynen

sizin ateş tanrınıza benziyor, eminim ki Hindistan ortamında ona tapınmak isteyeceksinizdir.”

Bilge Tanrı'yı Mabeyinci'ye açıklamadım. Dinle ilgili olarak sadece Brahmanlar, azizler ve krallarla konuşmaya karar vermiştim. Fakat büyükbabamın etkisinin Pers ülkesinin sınırlarını aşıp aşmadığını görmek istiyordum.

Millerce uzun görünen dar, rüzgârlı, inanılmaz derecede kalabalık sokaklarda, yaldızlı tahtirevanlar içerisinde ahşap ve tuğladan yapılmış küçük çirkin bir bina olan Agni Tapınağı'na doğru ilerledik. Kapıda Başrahip tarafından saygıyla karşılandık, başı küçük bir saç yumağı dışında tamamen tıraş edilmişti. Kırmızı bir cüppe giyiyordu ve elinde bir meşale sallıyordu.

Tapınağın kapısının yanında taştan yuvarlak bir sunak vardı, yağmurdan bir gölgelik yardımıyla korunuyordu. Başrahip kayıtsız bir şekilde, elindeki meşaleyle kaynatılmış tereyağını yaktı. Bu saygısızlık beni dehşete düşürmüştü. *Kutsal Ateş sadece güneş alma yan bir yerde yakılmalıdır.* Fakat güneşin aylar boyunca bir kere ışımamış olması, Hindistan'ın güneşsiz bir yer olarak nitelendirilmesine neden olabilir.

Sonra Varsakara'yla birlikte tapınağa girdik; içeride Agni'nin ağaçtan heykeli kokmuş tereyağıyla parlamaktadır. Tanrı bir koçun üzerine oturmuştur. Dört kolundan biriyle ateşin temsilcisi olan kısa bir mızrak tutmakta, başına ise dumani tasvir eden ince işlemeli ağaçtan bir tac takmaktadır. Tapınaktaki diğer heykeller Agni'yi yedi dilli göstermektedir. Çoğu Hint-Ari tanrıları gibi onun da birçok kişiliği vardır. Ocakta ateştir. Gökte yıldırım. O her zaman insanla tanrı arasında bir aracıdır. Zira yakılan kurbanı Gök'e taşıyan ateştir; Agni sadece bu sonuncu açısından Zerdüş'tün ateşine benzemektedir.

Oldukça bol tören vardı; bunların çoğu Brahman olmayan biri için oldukça şaşırtıcıydı. Her şeyden önce rahipler ne benim ne de Caraka'nın anladığı, eski bir dil kullanıyordu. "Onların da bunu anladığından emin değilim" dedi Caraka daha sonra. Ailesi de Caynacı olmasına rağmen o Naga'ya taptığını öne sürerdi. Naga dünyanın, bükümleri üzerinde durduğu Dravidyen tanrısıydı. Aslında Caraka dinsizdi.

Yaklaşık bir saat süren ilahi biçimindeki sözlerden sonra her birimize, ayın taşı içerisinde tadı berbat bir sıvı sunuldu. Saygıyla bir yudum aldım. Sıvının etkisi hızlı ve *haoma*'nın-kindenden sonsuz derece daha güçlüydü. Fakat Veda tanrılarına inanmadığımdan hayallerimin söz konusu ayinlerle alakası yoktu. Öyle bile olsa bir noktada Agni'nin dört kolu hareket ediyor ve mızrak da şu ya da bu oyunla tutuşmuş görünüyordu.

Ahuramazda, yani Bilge Tanrı'nın elçisi olarak ateşe dualar mırıldandım. Sonraları Ari tanrılarının başı olan Varuna'nın isimlerinden birinin Ashura olduğunu öğrendim. Bu onun bizim kendi Ahuramız ya da Bilge Tanrı'mız olduğu anlamına geliyor. O zaman fark ettim ki, büyükbabam, Arilerin en büyük tanrısını tek yaratıcı olarak kabul ettikten sonra bütün diğer tanrıları şeytan sayarak bir kenara atmıştı. Fakat Ashura-Varuna ya da Ahuramazda'yı saymazsak, Veda tanrılarına tapanlarla, yaratanla yaratılan arasında gerekli ayin ve kurbanlarla bir uyum sağlanması gerektiği inancı dışında hiçbir ortak yanımız yoktu. Hint-Arilerin, tanrılarıyla ilgili olarak öne sürdüğü karmaşık fikirler onların artık Zerdüşt'ün her şeyi kapsayan birlik fikrine yöneldiğini düşündürüyor. Babil'de olduğu gibi sonsuz sayıda tanrı, tek bir tanrıdan başkasının olmadığına kabulüne yakın değil midir?

Netice itibarıyla şu ya da bu şeytana adanan kurbanlar Bilge Tanrı tarafından kendisine sunulmuş olarak yorumla-

nıyor olmalıdır. Yoksa bu tür şeylerin olmasına izin vermezdi. Bu arada bize ne zaman, nasıl ve ne kurban etmemiz gerektiğini öğretmeleri için de azizler göndermektedir. Bunların en üstünü de Zerdüşt'tü.

Hindistan'da her türden azizi, şu ya da bu yolun öğreticisini görebilirsiniz; ayrıca bu simaların çoğu hem büyüleyici hem de rahatsız edicidir. Çoğu, Veda tanrılarını ve ölümden sonra başka bir hayat fikrini reddetmektedir. Veda dinine göre kötüler balçık evi olarak bilinen bir cehennemde hayatlarını sürdürürken, iyiler babalar dünyası denilen bir yere çıkarlar. Günümüz azizleri Ari öncesi bir kavram olan ruhların göçüne inanır. Bazı azizler ya da Arhantlar sürecin durdurulabileceğine inanırken, diğerleri buna inanmazlar. Oldukça az sayıda bir kısmı ise tamamıyla farklıdır; onlar daha ziyade hoş bir şekilde Aspasia'nın akşam ziyafetlerinin tadını çıkarmaktadır.

Fakat Hint-Ari şeytan tapıcılar, ateşin karanlığı yok etmesi dolayısıyla iyinin bir yönü olduğuna inandıkları için Varanasi'deki ayine katılmayı en hafif deymiyle önemsemedi.

Hintliler bir miktar içtiğim ve zihni uyaran sıvıyı *soma* olarak isimlendirmektedir. Bu bizim *haoma*'mızın bir çeşidinden başka bir şey değildir. Ne yazık ki, Brahmanlar da bizim Mecusiler gibi sırlarını pek açık etmezler, dolayısıyla *soma*'nın nasıl ya da hangi maddeden yapıldığını tespit edemedim. Bildiğim tek şey bir noktada Agni'nin ateşli mızrağını tavana fırlattığını gördüğümdü; daha doğrusu bunu tahayyül ediyordum.

Bu arada başrahibin her şeyin kaynağından söz ettiğini de net olarak işittim. Kozmik yumurtadan, dev gibi bir adamdan ya da ikizlerden söz edilmemesi benim için şaşırtıcıydı. Bunun yerine hiçliğin bile varolmadığı bir andan bahsediliyordu.

Bu hayal beni oldukça etkiledi. Hiçliği zihnimde hiç canlandıramamıştım; çünkü varolan bir şeyin –örneğin bir insanın– hiçliği kavramasının imkânsız olduğunu düşünüyorum.

“Ne yokluk ne de varlık söz konusuydu; gök de yoktu, hava da.” Başrahip sözde yaratılış ilahisinin her satırını bitirdiğinde, bir elinde tuttuğu küçük davula vuruyordu.

“Her şeyi ne kaplıyordu? Nerede?” İlâhi sonra –zaman öncesi olan– bir zamandan söz eder; o zaman ne ölüm ne ölümsüzlük, ne gündüz ne gece vardı. Sonra –nereden çıktı–ğını merak ettiğim– bir sıcaklık nedeniyle “Bir” olarak bilinen varlık ortaya çıktı. “Ondan sonra ruhun özü ve çekirdeği olan arzu belirdi.” Bir’den tanrılar ve insanlar, bu dünya, cennet ve cehennem ortaya çıktı. İlâhi daha sonra çok garip bir biçim alır.

“Kim bilebilir?” diye devam etti Başrahip. “Bütün bunların nereden kaynaklandığını kim bilebilir? Yaratılışın nasıl gerçekleştiğini... Agni de diğer tanrılar da bilemez bunu; zira onlar sonradan ortaya çıktılar. Öyleyse kim bilebilir? Gökler’deki tanrıların en büyüğü bilebilir mi nasıl ortaya çıktığını varlıkların; yoksa o da mı bilgisiz bu konuda?”

Bu bana ateizm gibi geliyordu. Fakat o zaman Brahmanların gerçekten neye inandıklarını tespit edebilecek durumda değildim. Bizim Mecusiler de zihinleri karışık, sinsi, karmaşık olmakla beraber belli şeylerde tutarlıdır. Başlangıçtaki ikizler onlar için ilk erkek ve kadındır. Ayrıca, herhangi bir Mecusi’nin –dini bir ayinde!– birden yaratıcı Tanrı’nın varlığını sorguladığını tasavvur edemiyorum.

Neredeyse uyur hâlde Vali’nin konağına döndüm. Varsa-kara benimle siyasi meseleler hakkında konuşmak istiyordu. Fakat ben onunla konuşacak durumda değildim, iznini isteyerek huzurundan ayrıldım. Soma, yağmurlar ve bin millik yolculuk beni çok yormuştu. Üç gün boyunca uyudum.

Sonunda Caraka tarafından uyandırıldım.

“Varsakara bize Rajagriha’ya kadar eşlik etmeyi teklif etti. Ona evet diyeyim mi?”

“Evet” dedim yarı uyur vaziyette. Birden bir şeylerin yolunda gitmediğini fark ettim. Sonra dört aya yakın bir süredir ilk defa yağmurun çatıya vurmadığını fark ettim. “Yağmur...”

“...kesildi. Ama sadece bir süre için. Musonlar yavaş yavaş geri çekilir.”

“Rüyamda şu atı görüyordum.” Bu doğrudu. Rüyamda Cyrus’un Persepolis yakınlarındaki mezarındaydım. Aygırın sırtındaydım. Yanımda Atossa ve Lais duruyordu, her ikisinin de elinde kılıç vardı.

“Burası Pers ülkesi” diye bağırıyordu Atossa.

“Bu yanlış at” dedi Lais sert bir ifadeyle; sonra Caraka beni uyandırdı.

Derhal rüyamı yorumlatmalıydım. Hintliler rüya yorumlamada mükemmel sayılabilecek derecede ustadırlar. Fakat her nedense bunu unuttum, rüyayı şimdi, yaklaşık yarım asır sonra canlı biçimde hatırlıyorum; tabii ki bunun herhangi bir faydalı amaç için olduğunu söyleyemem.

“At Rajagriha’ya geri dönmüş” dedi Caraka. “Herkes, özellikle de Bimbisara ne yapacağını şaşırmış durumda. Varanasi’yi Krallığı’na katmayı ümit ediyordu. O da olmazsa Ganj’in kuzeyindeki şu küçük krallıklardan birini... Fakat at şu ana kadar, Mahavira’yla buluşacağın Magadha’dan hiç ayrılmadı.”

“Kimle?” diye sordum. Hâlâ yarı uykuluydum.

“Yol Açıcı. Caynacıların kahramanı. O şu an Varanasi’de, seninle buluşmayı kabul ediyor.”

Mahavira ismi, büyük kahraman anlamına gelmektedir. Yirmi dördüncü ve son Yol Açıcı’nın gerçek ismi Vardhama-

na'ydı. Savaşçı bir aileden gelmekle beraber, anne ve babası çok sadık birer Caynacı'ydı. Ölümünün en iyisinin kişinin kendi hayatına yavaş yavaş, derin bir huşu içerisinde açlık yoluyla son vermesi olduğu şeklindeki Caynacı buyruğı gö-nünden bağıydılar.

Vardhamana otuzyaşına geldiğinde anne ve babası hayat-larına açlık yoluyla son verdiler. Bana büyük olmasa da ger-çek kahramanlar olarak göründüklerini söylemeliyim. Vardhamana ailesinin ölümünden çok etkilendi ve karısıyla çocuklarını bırakarak bir Cayna keşişi oldu. On iki yıl süren tecrit ve nefsi feragatten sonra Hintlilerin *kevala* adını ver-diği hâle ulaştı. Bu onun bir şekilde kozmosla özel bir birlik-telik kurduğu anlamına gelmektedir.

Vardhamana'ya Mahavira ismi verildi ve Cayna mezhebi-nin başı oldu. Ben Hindistan'dayken mezhep yaklaşık on dört bin bekâr ve kadından oluşuyordu. Bunlar manastırlar-da yaşarlar; bazı erkekler çıplak gezerler ve anadan üryan olarak bilinirler. Kadınlar ise göksel ifadelerle bu oranda tal-tif edilemezler.

Ganj üzerindeki küçük bir tepede bir grup Cayna keşişi yıkık bir ambarı Mahavira'nın yağmurlu mevsimi geçirdiği bir manastıra çevirmişti. Öyle yemeğinden hemen sonra, geldiğimizi söylediler. Keşişler dilendikleri her kap pirinci yemekten başka bir şey yapmadığından, öğle yemeği öğle vakti başlar ve biter. Bu nedenle, öğle vaktinden hemen son-ra, iki keşiş bize mağaraya benzer nemli bir odaya kadar eş-lik etti. Burada mezhebin birkaç yüz üyesi sesli bir şekilde dua ediyordu. Çoğunun pek sık yıkanmadığı ve çoğunun da sakat ya da hasta olduğu dikkatimi çekti.

Rehberlerimiz bizi asıl ambardan bir perdeyle ayrılmış bir tür sundurmaya götürdü. Perdenin arkasında büyük kah-ramanı bulduk. Mahavira gösterişli bir Lidya halısının üze-

rine bağdaş kurmuş oturuyordu. Altın rengi bir cüppe giyiyordu. Bunun pek de zahitçe olmadığını düşündüm; fakat Caraka beni yirmi dört Yol Açıcı'nın her birinin daha zamanın başlangıcından itibaren kendi özel rengi ve simgesi olduğu konusunda temin etti. Mahavira'nın altın rengiydi ve simgesi de aslandı.

Mahavira'yla karşılaştığımda yetmiş yaşlarının sonunda olduğunu sanıyorum. Kısa boylu ve şişmandı, gür ve huşu veren bir sesi vardı. Konuşurken size hemen hemen hiç bakmazdı, ben bunu her zaman şaşırtıcı bulmuşumdur. Fakat ben Kraliyet Ailesi'nden hiç kimseye bakmamanız gerektiği bir sarayda büyüdüm. Bu nedenle birisi bana bakmıyorsa ya Kraliyet Ailesi'nden biriyle –ya da belki de bir sahtekârla– olduğumu düşünürüm.

“Hoş geldin, Büyük Kral Dara'nın elçisi, hoş geldin –eğer doğruysa– Bilge Tanrı'yla konuşan Zerdüşt'ün torunu.”

Mahavira tarafından tanınmaktan memnundum; ama “eğer doğruysa” kısmı pek hoşuma gitmemişti. Zerdüşt'ün peygamber olmadığını mı kastediyordu? Bunu kısa süre sonra anladım.

Mahavira'yı Hint tarzıyla selamladım, Caraka ise bir saygı göstergesi olarak ayaklarını öptü. Sonra halının bir kenarına oturduk. Perdenin arkasında keşişlerin sonu hiç gelmeyecekmiş gibi görünen bir ilahiyi birlikte söylediklerini işitiyorduk.

“Tüm insanlara Zerdüşt'ün yolunu öğretmeye geldim” dedim.

“Bunu yapacak biri varsa, bu kişinin sen olduğuna eminim” dedi ve herhangi birinin yaptığından fazlasını bilen ya da bildiğini düşünen birinin hafif tebessümü belirdi dudaklarında. Huzursuzluğumu kontrol ettim ve onun için Zerdüşt'ün *gatha*'larından birini söyledim.

Gatha'yı bitirdiğimde Mahavira şöyle söyledi: "Birçok insan ve sivrisinek gibi birçok da tanrı vardır." Sivrisinek sözcüğünü büyük bir sivrisinek, başının üzerinde yavaşça dönerken eklemişti. Mahavira bir Caynacı olarak sineği öldürmezdi. Caynacıların konuğu olarak ben de onu öldürmemeye karar verdim. Sinek tahrik edici biçimde elimin tersinden kan içmeyi bitirdi, onun eline ise hiç dokunmadı.

"Hepimiz aynı özdeniz" dedi. Küçük parçacıklar ya da hayat monadları şu ya da bu formda toplanır. "Kimisi hayat çevrimine yükselir. Bazıları ise bu çevrimden çıkar."

Kozmosun atomlarla dolu olduğu görüşü Caynacılara aittir. Anaksagoras'ın, varlıkları oluşturan son derece küçük madde parçacıkları için bulduğu sözcüğü kullanıyorum. Ancak Caynacıların hayat monadı tam olarak bir atomla aynı değildi.

Anaksagoras son derece küçük bir kum taneciğinin, sözelimi can taşıdığını düşünmüyordu. Fakat Caynacılar için her atom bir hayat monadıdır. Kimi monadlar karışır ve kum ve sudan bitki ve hayvan âlemlerine, oradan da beş duyuya sahip üst varlık katmanlarına geçer. Bu şekilde hayat çevrimine katılmış olurlar. Bu son saydığımız kategori sadece insanları değil, bizzat tanrıları da içerir. Bazen de hayat monadları ayrılır ve çevrimden çıkarlar. İlk önce beş duyularıyla birlikte sözde beş eylem melekesini kaybederler; sonra kendilerini oluşturan unsurlara ayrışırlar.

"Peki bu çevrime giriş ve çıkış, sürece ne zaman ve nasıl başladı?" diye sordum, beklediğim cevabı almaktan korkarak.

"Ne başlangıç ne de son vardır. Bir katmandan öbürüne, yukarı ve aşağıya harekete mecburuz. Bunu her zaman yaptık ve bu hayat döngüsü –yeniden başlamak için– bitene kadar da hep yapacağız. Bu arada ben bu döngü içerisinde son Yol Açıcı'yım. Şu an hepimiz iniş süreci içindeyiz."

“Siz de mi?”

“Her şey ve tabii ki ben de. Fakat ben Yol Açıcı'yım. Ben en azından varlığımı oluşturan hayat monadını bir elmas kadar berraklaştırabildim.”

Görünüşe göre bir hayat monadı, altı *karmik* ya da yazgısal renk tarafından donuklaştırılıp karartılan ya da renklen-dirilen bir kristal gibidir. Eğer birisini kasten öldürürseniz hayat monadınız kararacaktır. Eğer istemeyerek öldürürseniz laciverde dönecektir. Bu böyle devam eder gider. Fakat mezhebin kurallarına gönülden bağlanırsanız arınır, billurlaşırsınız; ne var ki, Yol Açıcı olamazsınız. Çünkü o, doğuştan gelen bir özelliktir.

Mahavira'nın konuşma üslubunun kesinliği, temel inançlarını başka hiçbir şeyi göremeyecek şekilde bütünüyle kabul ettiği kadim bir dinin sonucuydu. Ona, hayat monadıyla onu renklendiren renkler arasındaki gerginliğin Bilge Tanrı'yla Ahriman arasındaki mücadeleye benzediğini belirttiğimde nazik bir ifadeyle gülümsedi ve “Gelişmemiş olsa bile her dinde kötü ile iyi arasında bir kavga vardır. Fakat genç dinler mutlak hakikatı yakalayamaz. İnsan kişiliğinin sonunu kabul edemezler. Bireyin kendisini sonsuza kadar koruyacağı bir beden mağarası ya da atalardan kalma bir tür evde ısrar ederler. Bir kere bu çok çocuksudur. Başlamamış bir şeyin sona eremeyeceği açık değil midir? Yine yükselen bir şeyin aşağı ineceği de aynı açıklıktadır. Ya kaçışın mümkün olmadığı? Benim yaptığım gibi, insanın kendisini bütün evrenle bütünleştirerek mükemmelliğe erişmekten başka çıkış yolu yoktur.”

“Peki bunu nasıl başarabiliriz?” diye sordum, oldukça nazik bir şekilde; ayrıca, meraklanmışım da.

“On iki yıl boyunca kendimi tecrit ettim; çıplak yaşadım, çok az yedim, bakir kaldım. Tabii olarak köylüler tarafından

dövüldüm ve taşlandım. Fakat bedenim kirlî, geçici, gemiyi geçidin ortasında tutan bir demir olduğunu bildiğimden, hayat monadım tamamıyla arınınca ya kadar bedenimin tüm gereksinimlerini ihmal ettim. Şimdi bütün her şeye kayıtsız olduğumdan, tanrıların kralı olarak bile yeniden doğmam. Bu her zaman korkulan bir şeydir. Zira bu tür bir görkem, bir kristalden fazlasını gölgelemiştir. Gerçekte, büyük tanrılardan biri olmak çok hoş ve karşı konulması çok zor bir arzudur. Kendi Ahuramazda'na bak. Bilge Tanrı olmayı seçmiştir. Fakat gerçekten bilge olmuş olsaydı, bir sonraki ve son basamağa adım atar ve kendisini hepimizin bir parçası olduğu kozmik varlıkla, bedeni içerisinde sadece basit atomlar olduğumuz dev adamla bütünleştirirdi. Bu atomlar kendilerini tekrar tekrar düzenlemeyi hiç kesmez; bu bütünleşmeyle birlikte benlikten kurtulana ve insan bir köpük gibi bu yıldızlarla süslü eğri kafatasının üzerinde yüzene ve patlayana kadar sürer.”

Caynacılarla ilgili olarak beni en çok şaşırtan şey, inançlarının eskilere dayanması olmadığı gibi, kesinlikleri de değildir; çünkü birçok din bu özellikleri taşır. Atomistik insan görüşlerinin bilinen en eski dini teori olması mümkündür. Yüzyıllar boyunca insan hayatının her yönünü incelemişler ve onu dünya görüşleriyle ilişkilendirmişlerdir. Bütünleşme her Cayna keşişinin resmi hedefi olmakla beraber, çok azı bunu gerçekleştirebilir. Ancak bunu gerçekleştirmeye çalışmak bile daha iyi bir yeniden doğuşu mümkün kılacaktır; tabii eğer böyle bir şey varsa.

“Daha önceki doğuşlarınızdan herhangi birini hatırlıyor musunuz?” diye sordum.

Mahavira ilk defa yüzüme baktı. “Neden olmasın? Bunu sormaktaki amacın ne? Ayrıca, bir aslan ya da Tanrı İndra, yahut kör bir kadın veya bir kum taneciği olduğunu tahayyül etmek için herhangi bir çaba gerekmez.”

“Pisagor isimli bir Yunan, önceki bütün yaşamlarını hatırlayabildiğini öne sürüyor da.”

“Zavallı adam!” dedi Mahavira; gerçekten üzgün görünüyordu. “Seksen dört bin önceki hayatı hatırlamak! İşte bu gerçekten cehennem; eğer böyle bir şey varsa tabii.”

“Seksen dört bin sayısı bana Gosala’yı hatırlattı. Ona, eski arkadaşıyla karşılaştığımı söyledim.”

Mahavira bana göz kırptı. Cana yakın, şişman bir maymun gibi görünüyordu. “Altı yıl boyunca kardeş kadar yakın olduk” dedi. “Sonra kendim olmaktan çıktım. Artık onu önemsemiyordum. Başkasını da. Bütünleşmeyi gerçekleştirmiştim. Zavallı Gosala bunu başaramadı, başaramayacak da. Sonuçta ayrıldık. On altı yıl sonra yeniden karşılaştığımızda ben Yol Açıcı’yıydım. O buna tahammül edemediği için kendinden nefret ediyordu. İşte o zaman Caynacıların temel inancını reddetti. Eğer bazılarımız kendimizi bütünleştiremezsek, ne yaptığımızın bir anlamı yoktur. O anda Gosala, yaptıklarımızın kesinlikle hiçbir anlamı olmadığına karar verdi; çünkü... Senin için de bir ip yumağı attı mı hava ya?”

“Evet, Mahavira” dedim.

Mahavira güldü. “Çözülürken kendilerini ayıran şu küçük ip parçacıklarına ne olduğunu merak ediyorum? Kimilerinin yumakla bütünleştiği şeklinde bir kuşku var. Sen ne diyorsun?”

“Fikrim yok. Bitmekte olan bu varlık döngüsü hakkında bana bir şey anlatacak mısın?”

“Anlatılacak ne var ki? Sona eriyor işte.”

“Tekrar başlamak üzere mi?”

“Evet.”

“Fakat bu döngüler ilk defa ne zaman başladı?”

Mahavira omuz silkti. “Sonsuz olanın başlangıcı yoktur.”

“Peki ama bu dev adama ne demeli? Nereden geldi? Onu kim yarattı?”

“O yaratılmadı, zaten vardı. Ayrıca her şey onun bir parçasıdır, sonsuza kadar ...”

“Zaman...”

“Zaman mevcut değildir” diye cevap verdi Mahavira gülümseyerek. “Bunu da anlamakta güçlük çekerseniz” dedi ve Dravidyen Caraka’ya bakarak, “o zaman, zamanı kendi kuyruğunu yutan bir yılan olarak düşünün.”

“Zaman bir daire midir?”

“Zaman bir dairedir. Başlangıcı yoktur. Sonu da yoktur.” Mahavira bu son sözüyle başını eğdi ve dinleyiciler çekildi. Ben de gitmek için doğrulduğumda, Mahavira’nın çıplak omzuna bir sivrisineğin konduğunu gördüm. Kanını emerken o hiç kıpırdamadı bile.

Keşişlerden biri, bana yakınlardaki bir hayvan barınağını göstermek istedi. Bu, her türden yaralı ya da hasta hayvanın şefkatle bakıldığı bir dizi iğreti kulübeden oluşuyordu. Daha önce veya bundan sonra hiç bu kadar pis bir koku duymamış ya da bu kadar çok uluma, havlama ve böğürtü işitmemiştim.

“İnsanlara da bakıyor musunuz?” dedim burnumda bir bez parçası tutarak.

“Bunu başkaları yapıyor, efendim. Biz gerçekten çaresizlere yardımı tercih ediyoruz. Size insanın içini parçalayan şu ineği göstereyim; onu nerede bulduk biliyor musunuz?”

Fakat Caraka ve benim dayanacak gücümüz kalmamıştı. Hemen oradan uzaklaştık.

Ertesi günlerden birinde, şehrin en önemlilerinden biriyle karşılaştım. Tüccar sınıfı; savaşçılar ve Brahmanlar tarafından küçümsenmekle beraber Hint devletlerinin zenginliğini büyük oranda onlar kontrol eder ve çoğu zaman toplum-sal olarak daha ileri bir dereceyi hak ettiklerini dillendirirler.

Adamın ismini söyledim ama unuttum. Oldukça şaşırtıcı biçimde, her yerde ismi geçen Babilli sarraf Egibi ve oğullarıyla haberleşiyordu. Yıllardır onlarla kervan ticareti yapmaya çalışıyordu. “Kervanlar bütün zenginliğin temelidir.” Sanki dini bir metinden alıntı yapıyor gibi görünüyordu. Ona Büyük Kral’ın Magadha’dan demir satın alma isteğini ilettim; o da yardımcı olabileceğini düşünüyordu. Rajagriha’da birçok ortağı olduğunu söyledi. Onlarla tanışacaktım. Bazıları para işleten tefecilerdi.

Hintliler genelde pek fazla madeni para basmazlar. Ticaretlerini ya takasla yaparlar ya da kaba biçimde bastırdıkları gümüş ve bakır paraları kullanırlar. Tuhaftır, bizim Pers *Darik*’lerimiz oldukça değerli olsa bile, onlar altın para basmazlar; bununla beraber büyük miktarlarda altın üretirler; bu altını dev karıncalar yardımıyla çıkarırlar. Bu oldukça uygar ve kadim ülkelerin, para söz konusu olduğunda çok ilkel olmasını garip bulmakla birlikte kredi sistemlerinden çok etkilendim.

Hintliler hırsızlar dolayısıyla, altın ya da değerli nesneler dolu sandıklarla çok seyrek seyahat eder. Bunun yerine, değerli eşyalarını kendi şehirlerinden güvenilir bir tüccara emanet ederler. Tüccar da onlara kendisine değerli eşyalarının verildiğine dair bir kâğıt verir ve on altı krallıktaki diğer tüccarlardan bu kâğıdı taşıyan kimseye kendisindeki altın ve değerli eşyaya karşılık olarak para ya da mal vermesini ister. Bu, memnuniyetle yapılır. Buna hiç şüphe yok! Sadece para güvende olmakla kalmaz, aynı zamanda ödünç verilen şey karşılığında yüzde on sekiz faiz alınır. Bereket versin ki, değerli varlıklarınızı alıkoyan tüccar, sahip olduğunuz bu varlıklar karşılığında size hatırı sayılır bir faiz öder.

Güvenlik ve kolaylık açısından bu sistemin aksaması güçtür. Elçilik görevim sırasında ben de gerçekten harcadığım

paradan biraz daha fazlasını kazandım. Birkaç yıl önce benzer bir kredi sistemini Pers ülkesinde hayata geçirebildim. Fakat bunun pek de tutacağını sanmıyorum. Persler hem dürüst hem de şüphecidir ve bunlar iş hayatının zihniyetine hiç de uymaz.

Tüccarla konuşurken, odaya elinde su testisi olan yaşlı bir hizmetçi kadın girdi.

“İzin vererseniz beş kurbandan birini yapmalıyım” dedi. Tüccar duvardaki bir hücreye geçti. Çok ince bir işçilikle sırlanmış seramikten bir raf üzerinde yan yana dizilmiş kilden kaba heykeller vardı. Onların önündeki döşemenin üzerine su dökerek bir dizi dua mırıldandı. Sonra testiye hizmetçiye verdi, o da sessizce odadan çıktı.

“Bu, atalarımıza yaptığım bir duaydı. Her gün kendi deyi-mimizle beş büyük kurbanı yerine getirmeliyiz. Bunlardan ilki dünyanın ruhu Brahma’yadır. Ona vedalardan okuruz. Sonra atalarımızın namına yere su dökeriz, tüm tanrılar içinse Kutsal Ateş üzerine kaynamış tereyağı dökeriz. Daha sonra hayvanlar, kuşlar ve ruhlar için etrafa tahıl serperiz. Son olarak, bir yabancıya misafirperverlik göstererek insana taparız –önümde yerlere kadar eğildi– bugün her iki kurba-nı aynı anda yerine getirme şerefini tattım.

Ona Zerdüş’ten önceki zamana ait benzer bir Ari düşün-cesini aktardım. Yeni arkadaşım, Perslerin gençlerini nasıl eğittiğini sordu. Özellikle Cyrus’un saray okulu sistemiyle il-gileniyordu.

“Krallarımız da aynısını yapmalı” dedi. “Fakat biz burada çok tembeliz. Sanırım bu sıcaklıkla, yağmurlarla ilgili bir durum. Savaşçı sınıfımıza okçuluk öğretilir; bazıları dövüş-meyi gerçekten bilir; fakat sadece o kadar. Bir tek vedayı ez-berlediklerinde eğitim almış sayılır lar. Biz tüccarların en iyi eğitim almış sınıf olduğumuza inanıyorum. Tabii ki Brah-

manlar vedalardan binlerce mısrayı öğrenirler. Fakat bizim önemli saydığımız, matematik, astronomi, etimoloji gibi şeyleri nadiren öğrenirler. Konuşma kaynakları bizi büyülemektedir. Kuzeye doğru, Taksila'da, Pers dili Dara'nın İndus Nehri'nin kontrolünü ele almasından uzun süre önce incelenmiştir. Bizi hem ayıran hem de bağlayan sözcükler her zaman ilgimizi çekmiştir. Ben burada, Varanasi'de, altı metafizik okulunu ve takvim ilmini öğrettiğimiz bir okulu biz-zat desteklemekteyim.”

Hint eğitiminin karmaşıklığı kafamı karıştırmakla birlikte, Rajagriha'ya doğru yola çıkmadan önce bir grup öğrenciyle konuşmayı kabul ettim. “Bundan onur duyacaklar” diye beni temin etti “ayrıca dikkatli olacaklar” diye de ekledi.

Okul, metal işlerinin yoğun olduğu pazarın hemen arkasında bulunan eski bir binadaki birkaç odadan ibaretti. Çekiçlerin bakır üzerine inerken çıkardığı dikkat dağıtıcı gürültü, söylevimin niteliğini hiç de güzelleştirmede. Fakat öğrenciler gerçekten de dikkatliydiler. Çoğu, makul derecede açık tenliydi. Birkaç tanesi savaşı sınıfından, geri kalanı ise tüccar sınıfındandı. Brahman ise bulunmuyordu.

Demokrit, kimin hangi sınıftan olduğunu nasıl söyleyebildiğimi merak ediyor. Açıklayayım: Hintli bir çocuk bir Ari olarak ikinci doğuşu için yeterince büyüdüğünde, kendisine birbirine geçmiş üç iplikten oluşan bir şerit verilir; onu hayatının geri kalan kısmında, sol omzundan sağ kolunun altına doğru göğsüne takacaktır. Savaşçı için şerit pamuktan; rahip için kendir ipinden; tüccar içinse yündendir. Biz Perslerin de oldukça benzer bir mensubiyet töreni vardır; ancak bizde sınıf göstergesi olacak herhangi bir şey takılmaz.

Öğretmenin yanında bir sandalyeye oturdum. Tüccar sınıfından olmasına rağmen çok dindar biriydi. Karşılaştığı-

mızda bana, “Ben Gotama’nın öğrencisiyim” demişti gururla. “Biz onu aydınlanmış kişi ya da Buda olarak isimlendiririz.”

Öğrencileri meraklı, kibar ve çekingen buldum; özellikle coğrafya hakkında birçok soruları vardı. Pers ülkesi nerede kalıyordu? Sus’ta kaç tane hane vardı? Bu gibi sorular. Onlar nüfusu tek tek hür erkeklerle değil, hanelerle ölçerler. O sıralarda Varanasi’de kırk bin hane ya da yabancıları ve Ari olmayan yerlileri saymazsak iki yüz bin insan vardı.

Uzun uzadıya Bilge Tanrı’dan söz ettim. Bu, ilgilerini çekti. Büyükbabamın vaazlarının özelliği olan sert ve saldırgan üsluptan kaçındım. Hintliler bütün tanrıları kabul ettiğinden, sadece bir tek tanrı olduğu fikrini kabul etmek onlara oldukça kolay geldi. Başka bir yaratıcı olmadığı ihtimalini ve Ari tanrılarının bu hayat döngüsü sona erip, onların inançlarına göre, yeni bir döngü başladığında tükenecek olan doğa güçlerine sahip üstinsanlar olduğunu bile kabul ederler.

Tanrı hakkındaki bu belirsizliğin, yaratılış hakkında aniden birçok teorinin ortaya çıkmasına neden olduğu görülebiliyor. Başlangıçta ümitsizce şaşırmışım. Bilge Tanrı’nın her şeyi kapladığına inanarak büyümüştüm ve herhangi bir tartışmada Zerdüş’tün görüşünün doğruluğunu reddedecek birini yok etmeye oldukça hazırdım. Fakat hiçbir Hintli onu reddetmedi. Kendi büyük tanrıları Varuna, Mitra, Rudra’nın bizim için şeytan olduğunu dahi kabul ettiler.

Ders bittiğinde öğretmen, “Her şey gelişir ve değişir” dedi. Sonra şehrin dışındaki yaban korusunu ziyaret etmemiz konusunda ısrar etti. Tüccar arkadaşım tarafından dört atlı bir araba hazırlandı; böylece Varanasi boyunca rahat bir yolculuk yaptık. Birçok eski şehir gibi burası da plansız gelişmişti ve düz bulvarları vardı. Şehrin büyük bölümü nehir kı-

yısına bağlanır. Evlerin çoğu dört ya da beş kat yüksekliktedir ve her an yıkılacakmış gibi dururlar. Dar ve rüzgârlı sokaklar gece ve gündüz insanlar, hayvanlar, arabalar ve fillerle doludur. Gezilip görülmeye değer hiçbir tapınak ya da devlet binası yoktur. Vali konağı komşularınkinden biraz daha büyük bir evden ibarettir. Tapınaklar küçük ve kirlidir; kaynamış tereyağı kokarlar.

Yaban korusunda görebildiğim kadarıyla hiç geyik yoktu. Garip çiçekler ve hatta garip ağaçlarla dolu, çekici, fazla gelişmiş bir parktan ibaretti. Sıradan halk, parkı istediği gibi kullanabildiği için park onları ağaçlar altında yemek yiyerek, oyunlar oynayarak, profesyonel öykücüleri ve hatta bilgeleri dinleyerek oturmaya çağırır.

Dört ay süren yağmurlar parkın yeşilini iyice koyulaştırmıştı; gözlerimi sulandırıyor. O zaman bile gözlerimin aşırı hassas ve kusurlu olduğundan şüpheleniyorum.

“Burası Gotama’nın Varanasi’ye geldiği zaman oturduğu ilk yer” dedi genç öğretmen, eliyle bir ağacı işaret ederek. Ağacı diğerlerinden ayıran tek özellik yanına kimsenin gitmemesiydi. Herkes, bizim de yaptığımız gibi, ona sadece uzun uzun bakıyordu.

“Kim?” dedim. Korkarım ki, bana bir saat kadar önce söylediği bir ismi unutmayı başarmıştım.

“Gotama. Biz ona Buda deriz.”

“Ah, evet! Usta’nız.”

“Usta’mız” dedi refakatçim, oldukça doğal davranıyordu. “Şu bo ağacının altında aydınlanmayı tecrübe etti. Buda oldu.”

Onu dinliyor sayılmazdım. Ne Buda’yla ne de aydınlanmasıyla ilgileniyordum. Fakat Kral Bimbisara’nın Budist olduğunu öğrenmek ilgimi çekiyordu; kendi kendime, “Dara ne kadar Zerdüşt ise, o da o kadar Budist” diye düşündüğümü

hatırlıyorum. Krallar halk arasında yaygın dinlere her zaman saygılıdılar.

Oradan ayrıldığımızda genç öğretmene, Rajagriha'ya hareket edeceğimi söyledim.

“O zaman siz zaten Buda'nın adımlarını takip ediyorsunuz.” Genç adam çok ciddi görünüyordu. “Yağmurlu mevsim sona erdiğinde, Buda bu korudan ayrıldı ve sizin de yapacağınız gibi doğuya, Rajagriha'ya doğru yola çıktı. Sonra Kral Bimbisara tarafından kabul edildi; aynen siz de bu şekilde kabul edileceksiniz.”

“Fakat orada bu benzerlik kesinlikle bitecektir...”

“Ya da başlayacak... Aydınlanmanın ne zaman ya da nasıl geleceğini kim bilebilir?”

Buna verilebilecek bir cevap yoktu. Yunanlar gibi Hintliler de, cevaplardan çok soru sormada mahirdirler.

Dört

*P*ers heyeti büyük bir törenle Varanasi'den ayrıldı. Yolcular normal olarak Ganj'ın aşağısına salla gider, Pataliputra Limanı'na çıkarlar ve karadan Rajagriha'ya geçerler. Fakat Ganj hâlâ tehlikeli biçimde taşkın olduğundan, Varsakara karadan fille yolculuk etmemizde ısrar etti.

Deniz tutması gibi tanımlanabilecek ilk bir ya da iki günden sonra, insan bu tür bir yolculuğa alışmakla kalmaz, fillen de vazgeçemez olur. Fillerin insanlardan daha zeki olması beni şaşırtmazdı. Bir kere kafaları bizimkilerden daha büyük; ayrıca konuşmamaları da pekâlâ bir üstünlük göstergesi olabilir.

Senenin bizim için serin sonbahar mevsimi geldiği zaman, Ganj Ovası'ndaki insanlar için sıcak ve fırtınalı günler demektir. Musonlar yavaş yavaş çekildiğinden, nemli hava sıcaklıkla birlikte gittikçe ağırlaşır; insan kendisini su altında yüzüyormuş gibi hissetmeye başlar. Garip tüylü ağaçlar, yaprakları arasında parlak renkli kuşların balıklar gibi fırladığı eğrelti otlarına benzer.

Rajagriha yolu alışılmadık biçimde kötüdür. Aynı düşüncüyü Varsakara'ya söylediğimde şaşırdı. "Bu bizim en iyi yollarımızdan biri, Sayın Elçi" dedi ve sonra güldü. Bir tükürük serpintisi yüzümüyaladı geçti. "Yol daha iyi olsaydı üzerimimize her gün bir sürü ordu yürürdü."

Bu, en hafif deyişle esrarlıydı. Magadha Hindistan'daki en güçlü devlet olduğundan, ona karşı yürümeye cesaret edecek bir ordu yoktur. Tabii ki Mabeyinci, Dara'ya ince bir imada bulunuyordu. Söylediklerini anlamakta çoğu zaman güçlük çeksem de, onu genel olarak anlamakta hiç zorlanmıyordum. Varsakara müthiş ihtirasları olan, merhametsiz bir adamdı. Magadha'nın gücünü artırmak için her şeyi yapabiliyordu. Fakat bütün bunlara zamanla değineceğim.

Sözde büyükovadaki toprağın zenginliği beni çok etkiledi. Burada senede iki mahsul alınmaktadır. Biri, katlanılabilir tek mevsim olan kışın, ikincisi ise yaz gündönümünde. Yaz hasadından hemen sonra pirinç ve darı ekilir; bu tahıllara ayrılmış tarlalar bana, düz yer üzerine atılmış yeşil-sarı halılar gibi görünüyordu. İnsanların karnı çok fazla çaba harcamadan doyar. Aslında, geniş kentsel alanları besleme şeklindeki karmaşık görev olmasa, Hint köylüsü çalışmadan da yaşayabilirdi. Ağaçlardan toplanan meyveler ve cevizler, sutavukları, evcil tavuklar, bin bir çeşit nehir balığı, bol miktarda bedava yiyecek imkânı sağlamaktadır.

Fakat şehirler ince bir tarım işçiliğini gerekli kılmaktadır. Sonuçta Ari fatihlerin muazzam sığır çobanlarının sayısı, otlaklar ekim alanlarına dönüştükçe azalmaktadır. Nitekim, son zamanlarda insanların yaşam tarzlarının değişimi hakkında hatırı sayılır bir tartışma yapılmaktadır. “İneği olmadan, bir Ari nedir ki?” diye sormaktadır Brahmanlar. Tabii ki buna bir cevap beklemezler.

Varanasi'nin hemen doğusundaki ormanı geçer geçmez, karşınıza birçok köy çıkar. Her yerleşim birimi seyrek kazıklarla yapılmış setlerle çevrilir. Bu setler bir orduya karşı değil, kaplan ve diğer vahşi hayvanların sığır ve çocukları kaçırmalarını engellemek için yapılmıştır. Bu dağınık cemaatlerin her birinin merkezinde, yolcuların ücretsiz kalabildiği ve bedavaya yakın bir ücretle yemek alabildiği bir dinlenme evi bulunmaktadır.

Çoğu Hintli çiftçinin hür insanlar olduğunu ve her köyün kendi seçilmiş meclisi bulunduğunu öğrenmek beni şaşırttı. Efendileri kim olursa olsun ona vergi ödemekle yükümlü olmalarına rağmen, çoğu zaman barış içinde yaşarlar. Bu, Hint kırsalındaki yüksek tahıl üretimini de açıklar. Yeryüzündeki bütün toprakların sahiplerinin de bildiği gibi, ücretli bir çiftçi ya da köle, işlediği toprağın sahibi olan hür bir adamın ürettiğinin yarım misli daha fazlasını üretmektedir. Hiç şüphesiz, Hint köy sistemi insanoğlunun ilk zamanlarından kalmadır.

Varanasi'den Rajagriha'ya varmamız iki haftamızı aldı. Yavaşça ilerliyorduk. Sıcaklık dışında, yolculuğun rahat olduğunu söyleyebilirim. Her gece Mabeyinci ve benim için özenle hazırlanmış çadırlar kuruluyordu. Caraka benimle aynı çadırı paylaşıırken, Elçilik Heyeti'nin geri kalan kısmı ya en yakın köyün konukevinde ya da yıldızların altında uyuyordu.

Uyuyan insanların kanını emerek beslenen böcekleri kovmak için her gece öldürücü bir buhur yakıyordum. Fakat Hint yılanları da başka bir problemdi. Ne buhur ne de dua onları kovmaya yetmediği için Varsakara yılanla beslenen küçük kürklü bir hayvan olan firavun faresi bulundurmama izin verdi. Bir firavun faresini yatağınızın yanına zincirlediğinizde, hiçbir yılan uykunuzu bölemez.

Akşamları sakın geçiyordu. Caraka ve ben gün boyunca işittiklerimiz ve gördüklerimiz hakkında notlar alıyorduk. Ayrıca yeni bir harita çizimi işini de yürütüyorduk. Çünkü Skylaks'ın haritası kıyı kesimlerini iyi gösteriyordu göstermesine ama, iç kesimleri gösteren kısımları yanlıştı. Sonra bir kere daha çadırlar kuruluyordu. Ben genellikle Varsakara'yla yemek yiyordum. O da beni, en az benim onu merak ettiğim kadar merak ediyordu. Birbirimize çok sayıda zorunlu yalanlar söylememize rağmen, daha yeni içine girmeye başladığım egzotik dünya hakkında ondan epey bilgi toplayabildim. Bir ölçüde Yunan sedirlerine benzeyen divanlara uzanıyorduk; fakat bu divanların içi doldurulup üzeri kumaşla kaplanmış ve üzerlerine yastıklar atılmıştı. Her divanın arkasında vazgeçilmez tükürük hokkası vardı. Hintliler daima bir tür uyuşturucu yaprak çiğnerler.

Hint yemekleri Lidyalılarınkinden pek farklı değildir. Safran ve biberli salça tozu denilen acı bir baharat karışımı çok kullanılır. Yemeklik yağ olarak zenginler kaynamış tereyağı kullanırlar; bu yağ sıcak havada bile uzun süre bozulmaz. Sonunda ben de kaynamış tereyağına alıştım. Bu yağla kızartılmayan şeyler onun içine daldırılır. Ben fakir Hintlilerin kullandığı yağı tercih ediyordum. Susamdan yapılan bu yağ kaynatılmış tereyağından daha hafiftir; ayrıca tadı da daha kötü değildir. Zeytinyağı Atinalılar için neyse, burada ki geniş halk kitleleri için de susamyağı aynı şeydir.

Fakat kraliyet ve zengin sofralarında sadece kaynatılmış tereyağı bulunduğundan ve ben de önüme ne getirilirse istahla yediğimden, hayatımda ilk ve son defa bir haremağası kadar şişmanladım. Bu arada şişmanlık, Hintlilerce her iki cinsiyet açısından da beğenilen bir durumdur. Hiçbir kadın aşırı şişmanlamasına da, küremsi ölçülerde şişman bir prens, tanrının lütfuna ulaşmış ve çok mutlu sayılır.

Fakat Mabeyinci'nin kendisi az yiyordu. Öte yandan damıtılmış şeker kamışından yapılma çok güçlü bir içkiye aşırı düşküncüydü. Ben de sevmeye başlamıştım bu içkiyi. Fakat başkalarının yanında çok fazla içmemeye özen gösteriyorduk. Varsakara da bana, benim ona yaklaştığım kadar şüpheyle yaklaşıyordu. Birbirimizi Hint tarzında aşırı derecede pohpohladığımızdan her ikimiz de diğerimizin ihtiyatlı bir hareket yapmasını bekliyorduk; bunu yapan hiçbir zaman ben olmadım.

Çadırdaki yaptığımız bir konuşmayı hatırlıyorum. Aşırı derecede ağır bir akşam yemeğinden sonra bir hizmetçi kızın toprak kadehlerimize boşalttığı şeker kamışı şarabını içmeyi sürdürdük. Yarı uyur hâldeydim; o da. Fakat, "Atın daha ne kadar dolaşacağı sanılıyor?" diye sorduğumu hatırlıyorum bir ara.

"Bahara kadar. Yaklaşık beş ya da altı ay daha. Pers ülkesinde de benzer törenleriniz var mıdır?"

"Hayır. Fakat atlar özellikle krallarımıza kurban edilir. Senede bir defa, rahiplerimiz Büyük Kral Cyrus'un mezarı başında at kurban ederler."

Hintlilerin at kurbanı benim üzerimde oldukça büyük bir etki bıraktı. Her şeyden önce, sadece bir atın bir başka ülkenin topraklarında otlamayı seçmesi dolayısıyla savaş etmenin garipliği şaşkına çevirmişti beni. Tabii ki, bir zamanlar bir Yunan kabile şefinin karısı Troyalı bir delikanlıyla kaçtı-

ğı için Yunanların Troya'ya saldırdığını anlatan Homeros'un sonu gelmez mısralarını da dinlemiştim. Orası şimdi, dünyanın bize ait olan kısmında Sigeum ismi taşıyor. Hem Yunanları hem de Sigeum'u bilen birisi için Yunanların da ima Karadeniz'e girmek ve ötesindeki zengin toprakları kontrol etmek istediği açıktır. Fakat buraları kontrol etmek için önce Sigeum'u almaları gerekmektedir. Bu son zamanlarda Perikles'in de hayali hâline geldi. Ona şans diliyorum. Buna ihtiyacı olacak. Bu arada, Perikles'in karısı, Sigeumlu yaşlı Hippias'ın oğluyla kaçarsa, bu Yunanlar için yeterli bir savaş sebebi sayılacak ve sen Demokrit, sonucu mısralarında kutlayabileceksin.

Biz Persler diğer halklardan daha dürüstüz. Öncekinden daha zengin ve daha güvende olmak için bir imparatorluk yarattığımızı açıkça kabul ediyoruz. Ayrıca komşu ülkeleri ele geçirmemiş olsaydık, onlar bizim ülkemizi işgal edeceklerdi. Dünyanın kanunu bu. Homeros'un, Hint Brahmanlarının Ari geçmişlerinin kahramanları için söylediği şarkılara benzer tarzda övdüğü Ari kabilelerin kanunu da açıkça budur. Bu arada, Rama isimli genç bir kral hakkındaki veda öyküsü şimdiye kadar yazılan en uzun ilahidir. Zeki bir Brahman'ın her satırı ezberlemesinin en az on yılını aldığı söylenmektedir. Bu ilahiyi bir ya da iki gün dinledikten sonra öykünün Homeros'un hikâyesinden de sıkıcı olduğunun söylenebileceğini düşünüyorum. Bu iki eski Ari hikâyesi hakkındaki tek ilginç şey, tanrıların eşsiz kahramanlardan başka bir şey olmadığıdır. Hiçbir hikâyede gerçek bir uluhiyet hissi yoktur. Ari tanrıları sıradan erkek ve kadınlara benzer; tek farkları ölümsüz olmalarıdır; ayrıca, genellikle insanların zararına, dalmış oldukları zevkleri de abartmışlardır.

Demokrit bana zeki Yunanların Homeros'un hikâyelerini ciddiye almadıklarını söyledi. Olabilir. Fakat Akropolis

üzerinde hemen arkamızda yapılmakta olan ve Athena'ya ithaf edilen muazzam tapınak sadece halk tarafından değil, onun adını alan şehrin yöneticileri tarafından da ciddiye alınan bir tanrıçanın inanılmaz derecede pahalı bir hatırasıdır. Ayrıca, Homeros'un tanrılarını –en azından açıktan– alaya almak ya da inkâr etmek Atina'da hâlâ büyük bir suçtur.

Benim zamanımdaki Hintliler Yunanlardan daha bilgeydi, belki de hâlâ öyledirler. Onlara göre tanrılar sizin alılgımanıza bağlı olarak vardılar ya da yokturlar. Dinsizlik kavramı Hintliler için oldukça yabancıdır. Ari kralları Ari kabilelerinin tanrılarını açıktan alaya alan ateistlerle konuşmaktan zevk almakla kalmayıp, geniş halk kitlelerinin Arilerden önceki yerel tanrılarını yasak ilan etmeyi de düşünmezlerdi.

Büyükbabamın Hindistan'daki Ari tanrılarını şeytan ilan etme girişimi, anlamsız bir uygulama sıfatıyla Hindistan Arilerini pek de dinsizlik işareti olarak etkilemedi. Brahma ve Varuna gibi isimler altında Bilge Tanrı fikri her yerde egemendir. "O halde" diye sorarlar bana, "neden daha küçük tanrılar reddedelim?" Buna karşın Zerdüşt'ün buyruklarını tekrarladım: Kişi kendini arındırmalı, şeytanları reddetmeli, tüm insanları Hakikat'e döndürmeli. Ben tek bir kişiyi bile öldürmedim. Fakat o zamanki görevim politikti.

Varsakara, at kurbanının ne zaman, nasıl ya da niçin başladığını bilmiyordu. "Çok eski, çok kutsal" dedi sadece. "Aslında taç giyme merasiminden sonra bir kralın hayatındaki en önemli törendir bu" diye de ekledi.

"Çünkü ülkesine yeni yerler ekler, değil mi?"

Varsakara evet anlamında başını salladı. "Tanrı'nın lütfunu daha iyi ne gösterebilir ki? At Varanasî'ye girseydi, Kral'ımız gerçek anlamda yüceltilmiş olurdu. Fakat..." diye yarıda kesti Varsakara ve iç çekti.

“Saygısızlık etmek istemiyorum ama” dedim –güçlü şarap dilimi çözmüştü sanki– “atı izleyen şu savaşçılar onun yolunu belirleyemezler mi?”

Varsakara gülümsediğinde biber rengi almış dişlerinden kan damlıyormuş gibi göründü. “Atın kader dışında herhangi başka bir şey tarafından yönlendirildiğini ima etmek bile hoş görülmez ve dini inançlara saygısızlıktır... Ancak bu, kısmen doğrudur. At sadece bir noktaya kadar kurnazca yönlendirilebilir. Şehirler atları korkuttuğu için, atı şehrin etrafında dolaşmaya sevk ederiz. Bu bizim için yeterlidir. Şehrin çevresini kontrol ettiğinizde, o yer sizin olur. Doğal olarak, askerlerimiz sonra onların askerlerini bozguna uğratmak zorunda kalacaktır. Fakat bu kısım bizim için basittir. Kosala dağılmakta ve bizler kolaylıkla... Fakat at güneye yöneldi. Şimdi tek ümidimiz Kuzeydoğu Ganj’a, diğer taraftaki cumhuriyetlere dönmesi. Gerçek tehlikenin olduğu yer buraları.”

“Cumhuriyetler mi?”

Varsakara yeniden kırmızı dişlerini gösterdi; fakat gülümseyerek değil. “Dokuz cumhuriyet var. Kuzey dağlarındaki Şakya Cumhuriyeti’nden Ganj’ın hemen karşısındaki Licchavi Cumhuriyeti’ne kadar, bütün bu dokuz cumhuriyet onulmaz bir Magadha düşmanlığıyla birleşiyor.”

“Dokuz küçük cumhuriyet nasıl oluyor da böyle büyük bir krallık için tehdit olabiliyor?”

“Şu anda Magadha kadar güçlü olabilecek bir federasyon kuruyorlar. Geçen yıl genel bir *sangha* seçtiler.”

Bu sözcüğün en iyi çevirisinin meclis olduğunu sanıyorum. Fakat Atina Meclisi asillere olduğu kadar sıradan halk kitlelerine de açık olmakla beraber, Hint cumhuriyetler *sangha*’sı dokuz cumhuriyetin her birinden gelen temsilcilerden oluşur. Daha sonra da görüleceği gibi sadece beş cumhuriyet federasyona katıldı; bunlar Magadha’ya en yakın ve

dolayısıyla Kral Bimbisara ve Mabeyinci'si Varsakara'dan en çok korkan cumhuriyetlerdi. Korkmakta da gerçekten haklıydılar. Bu cumhuriyetlerin Magadha ile olan ilişkisi İyonyalı Yunan şehirlerinin Pers İmparatorluğu'yla olan ilişkilerine benziyordu. Tek fark Anadolu'daki Yunan şehirlerinin Dara'nın zamanında cumhuriyet değil, tiranlık olmasıydı.

Öyle bile olsa, benzetmenin yerinde olduğunu düşünüyordum. Onu ben yaptım çünkü. "Hiçbir cumhuriyetin hal-kın rağbet ettiği bir krallığa karşı duramadığına şahit olmuştuzdur. Yunanları göz önüne alın..." Aylılar da desem fark etmezdi. Varsakara, Pers ülkesinin ne ve nerede olduğu hakkında belli bir fikir sahibiydi. Mısır ve Babil'le ilgili bir şeyler de biliyordu; aksi takdirde Batı onun için var olmazdı.

Ona iki Yunan'ın ortak bir politika üzerinde uzun bir süre anlaşılamayacağını anlatmaya çalıştım. "Bu ülkeler halk meclisleri tarafından yönetilmez. Bu, biz gelmeden çok önce sona erdi. Hayır, bu cumhuriyetler soylu ailelerinin başlarından oluşan meclisler ya da konseyler tarafından yönetilir. Bizim cumhuriyet ismini verdiğimiz şey..." Burada oligarşi anlamına gelen Hintçe bir sözcük kullandı.

Daha sonra öğrendim ki, gönderme yaptığı eski kabile meclisleri, Arilerden önce değildi; bilakis gerçek Ari kabile sisteminin parçalarıydı. Serbest mecliste liderler seçiliyordu. Fakat meclisler her yerde olduğu gibi yavaş yavaş kaybolur ve yerini babadan oğula geçen krallık alır.

"Bu cumhuriyetlerden korkmamamız gerektiği konusunda haklısın. Fakat federasyon gerçek bir tehlike demektir. Ayrıca bizi onların güney sınırından ayıran tek şey Ganj Nehri."

"Kosala'ya ne demeli?" Hint coğrafyası hakkındaki bilgim hiçbir zaman tam olmasa da, zihnimde dünyanın tamamıyla belirsiz olmayan bu kısmının bir resmi vardı. Kafam-

da, kuzeye doğru uzanan yüksek dağları tasavvur edebiliyordum. Bu dağlar –sanki birisi onları ölçmüş ya da bu geniş yeryüzü üzerindeki tüm dağları görmüş gibi– dünyadaki en yüksek dağlar olarak kabul edilir. Fakat Himalayalar gerçekten de etkileyiciydi, özellikle de alçağındaki düz Ganj Ovası'ndan bakıldığında. Bu dağlar Ari tanrılarının evi, daha da önemlisi Ganj Nehri'nin kaynağıdır. Himalayalar'ın eteğinde dokuz küçük cumhuriyet bulunur. Bunlar batıdaki Rapti Nehri'yle Himalayalar'ın sık ağaçlıklı doğu etekleri arasındaki verimli vadiye kurulmuştur. Gandak Nehri şu ya da bu şekilde bu geniş alanın merkezinden geçer ve Magadha'nın kuzey sınırında Ganj Nehri'ne katılır. Hindistan ticaret yollarının en önemlisi Uzakdoğu limanı Tamralipti'de başlar ve Taksila, Pers ülkesi ve ötesine cumhuriyetleri geçerek ulaşır. Magadha bu ticaret yolunu ele geçirmeyi her zaman istemiştir.

Bu küçük cumhuriyetlerin batısında inanılmaz derecede zengin ve kalabalık bir devlet olan Kosala bulunuyordu. Ne yazık ki, Kral Pasenadi zayıftı. Düzeni sağlayamıyor, kendi şehirlerinden dahi vergi toplayamıyordu; çünkü asiller çoğu zaman ona karşı isyan hâlindeydi. Öyle bile olsa, hem Ariler hem de Dravidyenler yeryüzünde Kosala'nın başkenti Shrivasti ile kıyaslanacak başka bir şehir daha olmadığı konusunda anlaşıyorlardı. Geçmişin birikmiş zenginliği ve Pasenadi'nin oldukça uygar doğası sayesinde, büyüleyici bir yer olmuştu. Burası bir süre benim evim oldu; eğer oğullarım yaşıyorsa hâlâ oradadırlar.

“Kosala bizim için tehlikeli” dedi Varsakara. Tehlikeli bir insanın gözünde bütün dünya tehlikelidir zaten. “Doğal olarak federasyona karşı bu krallığı destekliyoruz. Ne var ki, sonuçta devlet adamlığı eşmerkezli daireler çizme sanatıdır.” Hintliler egemen devletler arasındaki ilişkilerde bile karma-

şık kurallar geliştirmişti. “Bir komşu her zaman düşmandır. Eşyanın doğası budur. Bu nedenle komşunun ötesindeki ülkeyle ittifak arayışına girmek gerekir, bu nedenle biz bir sonraki eşmerkezli daire olan Gandhara’ya bakıyoruz.”

“Ve de Pers ülkesine...” Yine o kırmızı dişleri gösteren gülümseyiş belirdi dudaklarında kısa bir süre. “Her yerde ajanlarımız ya da taraftarlarımız var. Fakat federasyon bizden çok daha usta bu konuda. Magadha’nın sızmadıkları tek bir köşesi bile yok.”

“Casuslar mı?”

“Daha da kötü! Fakat bunu siz de bilirsiniz. Düşmanlarımızla ilişki içerisindeyiz, Sayın Elçi.”

Kalbim düzensiz atmaya başlamıştı. “Magadha’nın düşmanlarıyla bilerek herhangi bir ilişkiye girmiş değilim, Sayın Mabeyinci.”

“Eminim ki bunun farkında değildiniz. Fakat buna rağmen düşmanlarımızla birliktesiniz. Onlar casuslardan da kötüler; zira bizi Kosala’ya yaptıkları gibi, yabancı fikirlerle zayıflatmak istiyorlar.”

Meselenin özünü anlamıştım. “Caynacıları mı kastediyorsunuz?”

“Evet, Budistleri de ve tabii ki Gosala’nın takipçilerini. Mahavira ve Buda olacak bu adamların Ari olmadıkları dikkatinizi çekmiş olmalı. Hepsinden de kötüsü cumhuriyetlerden olmaları.”

“Fakat Kral’ınızın Buda’nın hâmisi olduğunu sanıyordum.”

Varsakara başparmağı ve işaretparmağını kullanarak sümkürdü. Genel konuşursak, Hintliler de bizim kadar ince insanlardır; fakat onlar herkesin önünde sümkürür. “Bu insanların istedikleri gibi gelip gitmelerine izin vermek bizim politikamızdır. Fakat onları yakından izliyoruz ve sanıyo-

rum ki, Kral'ımız kısa bir süre sonra onları Magadha'nın düşmanları olarak görmeye başlayacak.”

Gosala'yı ve ipini, Mahavira'yı ve çevresindeki dünyadan ne kadar uzak olduğunu düşündüm. “Bu zahitlerin krallıkların yükselişi ya da çöküşüyle en küçük bir ilgilerinin olduğunu sanmıyorum.”

“Öyle görünmeye çalışıyorlar. Fakat Caynacılar olmasaydı, Varanasi şimdi bize ait bir şehirdi.”

Biber yaprağı çiğnemek duyuları aynen *haoma* gibi bozmaktadır. Çok sık alındığında rüya ile uyanıklık arasındaki duvarı kaldırır. Zerdüşt'ün *haoma* kullanımıyla ilgili bu kadar katı kurallar koyma nedeni bu olsa gerek. Biber yaprağı çiğnemek uzun vadede aynı etkiye sahiptir ve o akşam Varsakara'nın aklının çok tehlikeli biçimde bozulduğuna karar verdim. Tehlikeli diyorum; çünkü çevredeki gerçek nesneleri görüşü ne kadar bozulmuş da olsa, kendini çok mantıklı bir şekilde ifade edebiliyordu.

“At, yaban geyiği korusuna girdiği zaman şehre açılan kapıya doğru –emin adımlarla– yürüdü. Biliyorum. Ajanlarım oradaydı çünkü. Aniden anadan üryan iki Caynacı kapıdan fırladı. At ürktü ve aksi yöne kaçtı.”

“Caynacıların orada belirmesinin tesadüf olduğunu düşünmüyorsun herhalde?”

“Tasadüf mü? Tabii ki hayır! Federasyon, Varanasi'nin elimize geçmesini istemiyor. Mahavira da Licchavi Cumhuriyeti'nin başkentinde doğdu. Ama başka fırsatlar da olacak. Özellikle Pers ülkesinde yeni ve zengin bir müttefikimiz olduğu şu sıra.”

İttifakın şerefine içtik.

Varsakara'nın ajanlarının ona maiyetimdeki coğrafyacılardan kılı kırk yarar biçimde Ganj Ovası'nın haritasını çıkardığını söylememiş olduklarını ümit ettim. Hindistan'ın işga-

linden başka bir şey düşünmüyordum. İneklerin hayalini kuruyordum. Persler Taksila'yı ele geçirecek, ordularımız kuzeyi üs edinerek ovanın aşağısına doğru inecekti. Kosala direnç göstermeyecek fakat Magadha savaşıyordu. Korkunç derecede zırhlı filleri karşılaşıyorduk. Pers süvarisi paniğe kapılır mıydı? Ziyarı yok. Dara'nın bir şekilde galip geleceğinden emindim. Hep öyle olmuştur.

Casuslardan ve Magadha'yı tehdit eden düşmanlardan söz ederken Varsakara'nın, benim, en büyük düşmanının baş casusu olduğumu fark edip etmediğini merak ettim. Sanırım etmişti. Herhalde aptal değildi.

Rajagriha da, tarihin başlangıcından bu yana yerleşim olmuştur. Bunun en önemi nedeni, Ganj'ın yirmi mil kadar güneyinde bulunan beş tepenin şehri içine alarak doğal bir kale yaratmasıdır. Fakat Bimbisara'nın ilk zamanlarında şehir ova-ya doğru yayılmaya başladı; bunun üzerine Kral, sadece yeni şehri değil, ekim alanlarını, bahçeleri, koruları, gölleri de çevirecek ve koruyacak şekilde, kabaca yontulmuş taşlardan büyük bir duvar yaptırdı. Sonuçta, herhangi bir kuşatma durumunda duvarların içinde yeterince su ve yiyecek bulunuyordu. Başlangıçta bu benim canımı sıktı. Fakat sonra Caraka, ülkenin geri kalan kısmı, bedeninin baştan ayrılması gibi başkentten ayrıldığında onun da teslim olmak zorunda kaldığını belirtti.

Rajagriha'ya yaklaştığımızda güneş batıyordu; yarı karanlıkta, üzerlerinde nöbetçi kuleleri bulunan duvarlar düzensiz aralıklarla dizilmiş uçurumlar gibi duruyordu. Hindistan kereste ve çamur açısından çok zengin olduğu için yapılarda taş çok az kullanılır, bu nedenle ülkede ünlü taş duvar ustası çok az sayıdadır. Önemli yapılar ya ağaçtan ya da ağaç ve kerpiç karışımından yapılır.

Şehre girdiğimizde gökyüzü hâlâ ışık doluydu. Deniz kabukları şerefimize havaya atılıyordu; halk –filleri saymazsak– önemli kişiler görüleceği zaman yaptığı gibi etrafımızda toplanmıştı.

Bimbisara'nın kurduğu şehir, Babil'de ve terk edilmiş Harappa şehrinde çok beğendiğim aynı ızgara modelindeydi. Uzun düz bulvarlar birbirine paralel olarak uzanıyordu ve her biri şehrin bir kapısında başlıyor ve merkezi bir meydana son buluyordu. Meydanda, yolcuların belli bir ücret karşılığı konaklayıp yemek yiyebilecekleri büyük bir bina vardı.

Yeni şehrin hemen arkasında beş nöbetçi tepe ve eski şehir ve aynen Sart ya da Sus'ta olduğu gibi dar sokaklar ve yollar karmaşası vardı.

Elçilik mimarı ve ben, eski şehirlerin sokaklarının doksan derecelik açılarla kesişen düz caddeleri olup olmadığını tartışırdık. Ona göre eski şehirler Sart veya Sus, Ekbatana ya da Varanasi gibi çok büyümüş olan köylerden başka bir şey değildi. Sonraları, kralın biri gerçekten bir şehir kurduğunda ya da onarttığına, ızgara modelini kullanıyordu. Ben aynı fikirde değildim, bana göre ilk şehirlerin hepsi ızgara modelini izliyordu. Sonunda bu şehirler yıkıldığında geniş bulvarlar kesintiye uğruyor ve atalarının yıkıntıları arasında değerli bir şekilde kurulan yeni binalar arasında yeni rüzgârlı sokaklar ortaya çıkıyordu. Ne var ki, kesin cevabı hiçbir zaman bilemeyeceğiz.

Rajagriha'nın yeni kısmı çok etkileyiciydi. Evlerin çoğu beş katlıdır ve sağlam yapılıdır. Kral sıkı biçimde denetlenen çok sayıda inşaat standardı koymuştur. Kral'a her açıdan kesin biçimde itaat ediliyordu; zira Magadha gizli servisi –Varsakara sayesinde– mükemmel çalışıyordu. Kral'ın –ya da Kral olmasa da Mabeyinci'nin– bilmediği hiçbir şey yoktu.

Filimin üstüne kurulmuş, ikinci katların pencerelerine bakıyordum. İnce bir işçilikle oyma sanatının gösterildiği parmaklıklar arasındaki kadınlar, kimse tarafından görülmeden şehir hayatını izleyebilirlerdi. Çoğu çatının üzerinde, sahiplerinin sıcak gecelerde üzerinde uyuduğu, havadar yazlık kısımlar bulunmaktadır.

Üst katların pencerelerinin çoğunun, çiçekli çalılarla yetiştirildiği saksılarla dolu balkonları vardır. Geçerken, erkek ve kadınlar yolumuza çiçekler attılar. Hepsi cana yakın görünüyordu.

Hava Hindistan'da hep duyduğum kokularla ağırlaşmıştı: Yasemin çiçekleri, ekşimiş, kaynatılmış tereyağı, sandal ağacı ve tabii ki –sadece insanın değil şehrin kendisinin de– çürüme kokusu. Ahşap yapıların ömrü, yağmurun sel gibi aktığı ülkelerde kısa olmaktadır.

Kraliyet sarayı, kaldırımsız büyük bir meydanın ortasında yer almaktadır; burada hiçbir anıt da bulunmamaktadır. Bunun nedeni, sanırım, şehrin çok yeni olması olsa gerek. Oldukça garip olarak, Rajagriha'da hiç pasaj da bulunmaz. İnsanın ya yağmurlarla sıırıslam olduğu ya da güneş tarafından kavrulduğu bir iklimde pasaj bir gerekliliktir. Fakat bu, Magadha'da bilinmemektedir. Yerliler işlerini bulvarların bir kenarındaki parlak renkli tentelerin altında ya da yakıcı parlak güneşte yürütmekten hoşnut görünmektedir. Şehir sakinlerinin çoğu kara tenlidir, bazılarının teni ise mavi-siyahtır.

Kral Bimbisara'nın dört katlı sarayı, taş temeli dışında ahşap yapıdır. Ekbatana'da iç sıkıcı sedir ağacından yapılmış Med sarayının aksine, Bimbisara'nın zarif yapısı maun, Hint meşesi ve ipek ağacının da içinde bulunduğu her türden cilalı ağacı içinde bulundurur; birçok odanın duvarları sedef kakmalıdır yahut işlemeli fildişi plakalarla süslenmiş-

tir. Sarayın her bölümünün kendi özel kokusu vardır; bunun nedeni özenle seçilmiş kokulu ağaçların buhur ve çiçekli bitkilerle birliktelik oluşturmalarıdır. Kubbeli tavanları, sarayın içerisini en sıcak günlerde bile makul ölçüde serin tutmaktadır.

Saray, dört iç avlunun çevresine kurulmuştur. Bunlardan ikisi harem kadınlarına tahsis edilmiştir, birisi ise saray eşrafı tarafından kullanılmaktadır. Kral'ın özel avlusu ağaçlarla, çiçeklerle ve çeşmelerle doludur. Kral'ın avlusuna bakan –kendi odasının kiler dışındaki– tüm pencereler kapalı olduğundan, bahçesinde yürürken kimse onu gözetleyemez. Bu en azından teorik olarak böyledir. Kısa bir süre sonra öğrendim ki, gizli servis, Kral'ı sürekli olarak izleyebileceği delikler açmış. Bu kadar entrika ile dolu bir sarayda hiç bulunmadım, üstelik Sus'ta sonuna kadar Kserkses'le beraberdim.

Caraka'yla birlikte sarayın ikinci katındaki prens odalarından birine yerleştik. Bu büyük bir onurdu veya herkes öyle söylüyordu. Maiyetimize altı oda verilmişti; bu odalar bir taraftan soyluların avlusunu, diğer taraftan ise şehir meydanını görüyordu. Elçilik Heyeti'nin geri kalan kısmı yakınlar da bir eve yerleştirilmişti.

Adamlarıma ülkenin casus kaynadığı ve konuştuklarının onlar tarafından dinlenebileceği uyarısında bulundum. Ayrıca, dinleyicinin Pers dilini bilmediğini de varsaymamalıydılar. Bu arada Magadha'nın gerçek askeri kaynaklarını bulacaklardı. Gerçek diyorum; çünkü askeri gücünü ve zenginliğini bu kadar yanlış ifade eden bir devlet daha bilmiyorum; öyle ki, devlet zamanla kendisini aldatmakla bitip gidecektir.

Burada, yani Atina'da gün geçmiyor ki, iki ya da üç bin –yoksa yüz müydü?– Yunan'ın iki ya da üç milyonluk bir Pers ordusunu ya da donanmasını nasıl bozguna uğrattığı

anlatılmasın. Yunanlar bu savaşları o kadar yanlış anlatıyorlar ki, sonunda kendi kafaları karıştı. Bu her zaman büyük bir yanıştır. Eğer doğru saymayı bilmiyorsanız, pazara –ya da savaşa– çıkmasanız daha iyi olur.

Beş

*A*yatımda Hindistan'daki kadar çıplak vücudu hiç görmediğimi söylemeliyim. Ancak Yunanların aksine, Hintliler vücutlarını birbirlerini tahrik etmek için açmazlar, sıcak bir ülkede yaşadıkları için çıplaktırlar. Sade iki elbise giyerler. Hem kadınlar hem de erkekler, bellerinden bir kemer ya da kuşakla bağladıkları bir tür etek giyerler. Ayrıca boyunlarına düğümledikleri ya da iğneledikleri bir şal takarlar. Ev içinde olduklarında üstlerindeki atarlar. Saray elbiseleri kumaşın zenginliğı açısından günlük giysilerden ayrılır.

Saray kadınları toplumsal açıdan aynı dereceden olan hemcinslerine, boyalı memeleriyle göğüslerini, kılları alınmış koltukaltlarını, değerli taşlarla süslü göbeklerini göstermekten çekinmezler. Kadınlar çok şişman değillerse olağanüstü güzel olabilirler. Kokulu pomatlarla parıl parıl parlayan, olağanüstü güzel tenleri vardır.

Erkekler de kadınlar da yüzlerini boyarlar. Gözlerin çevresine özenle sürme çekilir; bu, Cyrus tarafından benimsenmiş bir Med modasıdır ve o zamandan beri bütün Büyük Krallar ve saray tarafından sürdürülmüştür. Perslerin, özellikle yabancı tebaalarına göründükleri zaman, mümkün olduğunca tanrı gibi görünmeleri gerektiğı Cyrus'un teorisiy-

di. Bereket versin ki, Persler diğer halklardan daha uzun boylu ve adalelidir, böylece boyalı gözlerle ve allık sürülmüş yanaklarla gerçekten de savaşçı tanrıların mükemmel canlı modellerine benzemektedirler.

Hintli erkek ve kadınlar gözlerini sürmelemekle kalmazlar, dudaklarını da laka adı verilen bir şeyle yakut kırmızısına boyarlar. Bu tür kozmetiklerin insanları güzelleştirdiğine şüphe yok; fakat bunları kullanıp sonra çıkarmaya uğraşmak ayrı bir derttir. Hint saraylarındayken ben de günde iki kez kendimi boyamak veya birilerine boyatmak zorunda kaldım. Kendi kuşağım adına, kişinin görünüşüyle bu kadar çok ilgilenmesini hem gülünç hem de kadınsı –ve ayrıca yorucu– buldum. Ancak, güzel kızlar tarafından yıkanıp yağlanmak çok rahatlatıcı ve çekici bir şeydir; sonra yaşlı bir beyefendi gözlerinizi göz ilacıyla yıkar ve sakalınızı hafifçe boyarken size günün dedikodusunu anlatır. Bu arada Hintliler sadece çenelerinde bir tutam sakal bırakırlar; bunun nedeninin yanaklarında kıl çıkmaması olduğunu sanıyorum.

Saraya yerleştikten sonraki gün, Kral Bimbisara tarafından çağırıldım. Birkaç yüz kadar saray eşrafı, yüksek tavanlı uzun bir odada toplanmıştı. Pencerelede o kadar çok kafes vardı ki, güneş ışığı soluk yeşil seramikler üzerine pullar hâlinde düşüyordu.

Varsakara beni taht odasının kapısında karşıladı. Başına al renkli bir sarık takmış ve lal taşından bir zincirle tutturulan yarı şeffaf bir şal giymişti. Birçok şişman Hintli erkek gibi, onun da bir kadınsı benzer göğüsleri vardı. Ayrıca olduğundan uzun görünmek için yüksek topuklu ayakkabılar giyiyordu.

Hiç şüphesiz ki, Varsakara beni etkilemek için bayağı sıkıntıya girmişti. Fakat Alkmaion'un sarayını gördükten sonra, burası en hafif deyimle basit kalıyordu. Bu, bana Sart'i

hatırlattı. Mabeyinci, fildişinden bir değnek taşıyordu; bana ve maiyetimdeki yedi Pers'e kısa bir konuşma yaptı. Ben de kısa bir cevap verdim. Sonra bizi Magadha Kralı Bimbisara'nın bağdaş kurup oturduğu tahta götürdü. Altın rengi sarığının üzerinde devekuşu tüyünden bir gölgelik vardı.

Yaşlı Kraliçe, Kral'ın solunda, bir tabure üzerinde oturuyordu. Hintli kadınlar, Yunan hemcinslerinin aksine, belli sınırlar içinde istedikleri gibi hareket etmekte özgürdüler. Örneğin Hintli bir kadın yanında sadece tek bir yaşlı kadımla alışverişe çıkabilir. Fakat bunu ya şafak sökerken ya da hava kararırken yapmalıdır. Bu şekilde dükkân sahibi onu çok iyi seçemez. Ancak çok paradoksal olarak kendini sadece kendi sınıfından erkeklere çıplak olarak gösterebilir.

Yaşlı Kraliçe, beyaz saçına gümüş ipliklerle büyük bir ustalıklıla tutturulmuş, inciden zarif bir başlık takıyordu. Tavuskuşu tüyünden bir pelerin giyyordu. Çok seçkin ve hatta zeki görünüyordu. Bir an onun Atossa'nın Hintli eşi olduğunu düşündüm. Ne de olsa Bimbisara'nın baş hanımı ve Pasenadi'nin kız kardeşıydı. Fakat kadınların tamamen uzak tutulmadığı ve konuyla daha doğrudan ilgili olarak, haremağalarının bulunmadığı bir sarayda güç, tamamen kral ve danışmanları tarafından kullanılır. Haremin pratikte hiçbir gücü yoktur.

Kral'ın sağında Prens Ajatashatru vardı. Tahtın vârisi, kesin bir biçimde ve takdir edilecek ölçüde –Hint standartlarına göre– şişmandı. Kocaman bir bebeğinkine benzeyen bir yüzü vardı; tombul yanaklar ve çene mahsul olarak hoş, bir tutam soluk yeşil sakal üretmişti. Prens sıkça ve sevimli bir biçimde gülümsüyordu. Kulak memeleri elmas küpeler nede niyle aşağı sarkmıştı ve kalın beline altın halkalardan oluşan geniş bir kemer takmıştı. Şaşılacak derecede adaleli pazıları vardı.

Kral Bimbisara menekşerengi uzun bir sakalı olan, yaşlı bir adamdı. Başındaki saçını –eğer varsa– hiç görmedim; çünkü altın iplikli sarığını hiç çıkarmazdı. Uzun boylu ve adaleli biriydi ve gençliğinde fiziksel olarak güçlü ve hatta korkunç bir adam olduğu anlaşıyordu.

Ne kadar soluk olursa olsun, Büyük Kral'ın gölgesi olduğumdan kendimi fazla alçaltmadım. Yine de bir dizim üzerine çöktüm. Bu arada muhafızlarım Dara'nın Bimbisara'ya gönderdiği hediyelerin içinde bulunduğu sandıkları açıyor-du. Hediyeler içinde çok sayıda vasat mücevher, ayrıca Lidya ve Media halıları vardı.

Açılış konuşmamı bitirdiğimde Varsakara'ya Hintli haremağasının Dara'nın namına yazdığı mektubu verdim. Mabeyinci mektubu bir çırpıda Kral'a verdi, o ise mektuba bakmadı bile. Sonraları öğrendim ki, daha doğrusu bana öyle söylendi, Kral okuma bilmiyordu. Fakat gerçekten iyi konuşuyordu; saray ve tapınaklarda konuşulan eski Ari dilini değil, modern bir lehçe kullanıyordu.

“Sana kardeşimiz Dara'ymışsın gibi hoş geldin diyoruz; başarıları bizce biliniyor. Bu kadar uzakta olsak bile yaptıklarını iştiriyoruz.” Bimbisara'nın sesi bir süvari komutanınıninki kadar sertti. Yerinde konuşuyor, bir sözcüğü bile atlamıyordu.

“Mektubumuzu aldığı için mutluyuz. Bir savaşçı ve aziz olarak seni bize gönderdiği için de.” Aslında, ben Hintli olsaydım savaşçı sınıfına mensup olmazdım. Ben bir Brahman olurdum. Fakat Bimbisara'nın beni asilleştirmesinden de oldukça memnundum; zira istisnasız bütün Hint yöneticileri savaşçı sınıfındandır ve sözde üstleri olan Brahmanlara sürekli meydan okurlar.

“Sana görmek istediğini göstereceğiz. Demirimizi altını-nızla takas edeceğiz. Size kardeşmişiz ve bizi birbirimizden

sadece bir nehir ayırıyormuş gibi davranacağız.” Ve bu anlamda birçok söz daha sarf etti.

Nihayet bu uzun gün, kendilerine büyüsel güçler ve esrarengiz görevler, yanı sıra fazladan başlar ve kollar yakıştıran Ari tanrıları için bir dizi kurbanla sona erdi.

Daha sonra ziyafet için Kral'ın dairesine davet edildik. Orada ilk dikkat çeken şey sarayın dik kremit çatısı üzerinde altın bir kalkan gibi duran dolunayın güzelliği oldu.

Kral'ın özel bahçelerine bakan geniş bir verandada yemek yedik. Bu büyük bir şerefti; Varsakara bunu belirtmekte hiç gecikmedi. Sadece Kraliyet Ailesi ve naipler buraya davet edilirdi. Kral gerçekten de Dara'yı küçük kardeş gibi kabul etmişti.

Ben bir diplomattım. Dara'nın yirmi satraplığından birçoğunun Magadha'dan daha büyük ve daha zengin olduğunu belirtmedim. Öte yandan hiçbirinde bu kadar çok demir ve fil yoktu. Kendimi on altı Hint Krallığı'nın –ve de dokuz cumhuriyetin– satrapı olarak gördüğümü itiraf edeyim; ayrıca neden olmasın? Sartraplığıma ne isim vereceğimi düşünüyordum. Büyük Hindistan? Ganj Devleti? Ben de herkesin gençliğinde yaptığı gibi bir imparatorluk hayali kuruyordum. Ayrıca bütün bu devletçiklerden tek bir imparatorluk çıkaran birinin Dara'ya da rakip olacağını fark ettim. Elçilik görevimin sonucu olarak, hiçbir Hint devletinin diğerlerini yutacak kadar büyümemesini sağlamak Pers İmparatorluğu'nun sürekli politikası olmuştur. Netice itibarıyla, Dara ve Kserkses doğuda ülkeler ele geçirmek istediğine göre, Hindistan'ın bir gün Batı'ya ihtirasla bakan bir imparator çıkar-maması için hiçbir sebep yoktur.

Elçilik görevim sırasında, Kral Bimbisara, bütün Hindistan'ın en güçlü kralı olmakla kalmayıp bütün devletlerin de yerel hâkimi hâline gelmişti neredeyse. Karısı vasıtasıyla Ko-

sala'ya bağlı Kasi Eyaleti'nin bir kısmını almıştı. Varanasi, Kasi'nin başkenti olduğundan, at kurbanı gerekçesiyle bu eski şehri de topraklarına katmayı umut etmişti. Şimdi yeni bir gerekçeye ihtiyacı vardı.

Kral'ın karşısındaki bir divana uzanmıştım. Her zamanki gibi, Bimbisara'nın yanında yeni kraliçe ve vârisi vardı. Çok sayıda saray kadını erkeklerle birlikte yemek yiyordu. Daha kötüsü, giysilerinin üstlerini hiçbir şey olmamış gibi üzerlerinden atıyorlardı. Sonra öğrendim ki, kalabalıkta soyunma sanatı Hindistan'da giysinin kendisinden bile daha incelikli bir sanattır. Birçok kadın meme uçlarını boyamıştı. Çoğunun göbeklerinde karmaşık desenler vardı. başlangıçta bunların dövme olduğunu sandım. Fakat sonra renklendirilmiş sandal ağacı macunu olduğu ortaya çıktı. Hiç bu kadar şaşkına dönmemişim.

Bir başka tuhaflık da yemeğimizi kadınların getirmesiydi. Doğal olarak bir Pers'in etrafta haremağası görmemesi garip bir şeydir; fakat Hindistan'a gidene kadar, onları her zaman nasıl sorgulamadan kabullendiğimi fark edememişim.

Önüme bir düzine kadar farklı çeşit şarap ve meyvesuyu kondu. Balık ve av eti, sebzeler düzenli aralıklarla dizilmişti; sanki sonsuza kadar devam ediyordu bu diziliş. Bahçede yarım düzine müzisyen dolunayın ışığı altında oturmuş, tekdüze bir sesle aralıksız melodiler çalıyordu; bu arada bir davulun düzensiz vuruşları dikkat çekiyordu. Yunan müziği gibi Hint müziğine de alışmak gerekir. En önemli müzik aleti Yunan harpına benzeyen, ancak on teli olan bir çalgıdır. Flüt ve çalgı zilleri de popülerdir.

Kraliyet Ailesi'ne mensup kişiler yemek sırasında hemen hiç konuşmadı. Arada bir, baba ve oğul birbirine birkaç kelime ediyordu. Kraliçe ise hiç konuşmuyordu. Çok yediği hâl-

de şişman değildi; zayıflamasına neden olan bir hastalığı olduğunu tahmin ettim, nitekim öyle olduğu da ortaya çıktı. Caraka da onu ilk gördüğünde aynı şeyi fark etmiş. “Gelecek musonlardan önce ölmüş olur” dedi, hastanın ölümünden sorumlu tutulamayacak bir hekimin kendine olan bütün güveniyle. Oysa Kraliçe iki yıl daha yaşadı.

Yanımda çok güzel bir kadın oturuyordu. Başında dört ayak yüksekliğinde bir başlık vardı. Bununla saç ve mücevher karışımı ilginç bir görüntü sergiliyordu. Saçın bir kısmı ona aitti, bir kısmı ise başkasına. Şalını omzundan attı, göğüslerinin her birine sandal ağacı macunuyla nar çiçekleriyle sarılı bir daire çizilmişti. Bunu belirtmekten kendimi alamadım. Savaş ve barış bakanının karısıydı. Çok belli etmeden cilve yapıyordu; hiç şüphesiz, kendine verilen emirleri uyguluyordu.

“Ülkenizde kadınların evlerine kapatıldığı ve hiç kimseye görünmedikleri söyleniyor.”

“Evet kocaları –ve haremağaları– dışında kimseye görünmezler.”

“Kimlere?”

Ona haremağasının ne olduğunu açıkladım. Alnından göbeğine kadar çıplak yabancı bir kadını seyretmek insanın kafasını karıştırır.

Kadın da aynı derecede şaşırmıştı. “Bunun konuşmaya değer olduğundan emin değilim” dedi ve soğuk bir biçimde konuyu değiştirdi. “Kendi sınıfımızdan erkeklerle yemek yiyebiliriz. Doğal olarak, herhangi bir aileden olan kadınların kendi odaları vardır ve belli derecede bir ayırım söz konusudur; bu da normaldir. Pek tabii ki, eski günlerde genç kadın ve erkeklerin birbirlerini istedikleri kadar görmelerine izin veriliyordu. Kızlar savaşlara dahi katılıyorlardı. Büyükanne-min zamanında kadınlara şiir, dans ve müzik öğretilirmiş.

Fakat şimdilerde sadece erkeklerin zevklerini tatmin eden aşağı sınıftan kadınların altmış dört sanatı icrasına izin veriliyor; bu adaletsizlik, fakat Brahmanları bilirsin...”

“Buyrukları onlar mı koyuyor?”

“Buyrukları ve yasakları. Hepimiz Caynacı bir azize gibi evlerimize kapatılıncaya kadar mutlu olmayacaklar.”

Fahişe olmayan zeki bir kadınla konuşmak garip ve de etkileyicidir. Hint sarayları böyle kadınlarla dolu olmakla beraber –Hindistan dışında– gerçekten zeki üç kadın tanıdım: Elpinice, Kraliçe Atossa ve Lais. Bu son ikisini tanımam tamamıyla tesadüftü. Layıkıyla yetiştirilmiş Pers bir aیلzade olsaydım, yedi yaşından sonra ikisini de görmezdim.

“Peki... şeyle probleminiz var mı?” Gayri meşru ilişkilerden söz etmek istiyordum; nitekim kadınların inzivaya zorlanmalarının nedeni de buydu. Bir adamın çocuğu kendisinden olmalıdır. Eğer bir şüphe varsa, krallıkları saymazsak, servetler tehlikededir. Pek zengin olmayan Hintçe kelime dağarcığımı yokladım ve uygun kelimeyi buldum. “Kıskançlık problemi yok mu? Yani saray kadınları bu şekilde yemek yerken?”

Güldü. Neşeli genç bir kadındı. “Birbirimizi çok iyi tanırız. Yanısıra iyi de korunuruz. Yabancı bir adam soylu bir ailenin evinde kadının odasında bulunursa hemen kazığa vurulur, böyle de olmalıdır. Doğal olarak, sıradan insanlar bizi asla görmezler, buna Brahmanlar da dahildir” diye ekledi sert bir biçimde. “Onları kesinlikle hor görüyoruz.”

“Fakat çok bilgililer” dedim tarafsız olarak. Egzotik Pers kıyafetime rağmen onu pek de etkileyemediğimi fark ettim. Ayrıca terden sıırılsıklam olmuştum. Sıcak mevsim sona ermeden önce Pers elçisi Hint giysileri giydi.

“Evli misin?” diye sordu.

“Hayır.”

“Siz Batılıların birçok karısı olduğu doğru mu?”

Ben başımı salladım. “Aynen sizler gibi.”

“Fakat biz gerçekte çokeşli evlilikler yapmayız. Kral’ın politik nedenlerle çok sık evlenmek zorunda kalmasına bakmayın. Sınıfımız çok nadiren birden fazla evlilik yapar.”

“Öyleyse haremlerinizdeki kadınlar kim?”

“Hizmetçiler, köleler, cariyeler. Bizim için bir erkek ve kadın arasındaki ideal ilişki Rama ve Sita arasındaki ilişkidir.” Kutsal kitaplarındaki kadın ve erkek kahramanların isimlerini söyledi. Rama, Homeros’un Odysseus’u derecesinde bir kahramandır; aralarındaki fark Rama’nın diğerleriyle olan ilişkilerinde daima dürüst olmasıdır. Fakat Odysseus ve Penelope gibi, Rama ve Sita da temelde tekeşlilik taraftarıdır; genellikle Hint yönetici sınıfının aynı anda birden fazla kadınla evlenmemesinin nedeni de budur.

Kendi kuyruk tüyleriyle süslenen mükemmel bir tavuskuşu yemeğinden sonra Kral Bimbisara, kendisiyle bahçede yürümem için bana işaret etti.

Veranda’dan çıktığımızda hizmetçiler masaları kaldırdı ve akşam yemeği konukları birbiriyle karıştı. Tabaklar kırılıp duruyordu; bu, Hindistan’da alıştığım bir sesti. Bu ülkede hizmetçiler nazik ve zeki oldukları kadar savruk ve beceriksizdir.

Saray bahçesi rengârenkti, renkler ay ışığında bile seçiliyordu. Yasemin kokusu sıcak havayı dolduruyordu. Gece kuşları yüksek ağaçlarda ötüyordu. Saray özenle yontulan gümüşrengi bir dağa benziyordu. Kapalı pencereler de bu etkinin oluşmasına katkıda bulunuyordu.

Bimbisara kolumdan tutarak beni ayın saf gümüşe dönüştürdüğü bir patikadan indirdi.

“Burada olmanız güzel” dedi.

“Ben de müşerref oldum...” diye cevap verdim.

Yaşlı adam işitiyor fakat dinlemiyordu. Bu bir kraliyet alışkanlığıydı. “Dara hakkında daha çok şey öğrenmek istiyorum. Kaç askeri var?”

Sorulacağını bildiğim bu sorunun çabukluğuna hazır degildim. “Otuz gün içerisinde bir milyon kişilik bir orduyu toplayabilir, efendim” dedim. Bu aşağı yukarı doğrudu. Bu bir milyonun çoğunluğunun faydasız köylü kalabalıkları olduğunu eklemedim. O günlerde Büyük Kral’ın ordusu iyi eğitim görmüş yüz bin adamdan daha azdı.

Hiç şüphesiz Bimbisara, verdiği rakamı kendi kafasında alışılmış on sayısına bölüyordu. “Kaç tane fili var?”

“Hiç yok. Fakat Lidya süvarisi...”

“Hiç fili yok mu? Ona birkaç tane göndermeliyim. Bende binlercesi var.”

Ben de bini kafamda ona böldüm. .

“Her filin üstünde” dedi Kral, “demirden bir kule içinde altı okçubulunur. Kule çok korunaklıdır, kimse onları öldüremez. Her orduyu yenebilecek güçtedirler.”

“Fakat filler de öldürülebilir herhalde?”

“Onların da zırhları vardır. Onlar yenilmez.” Kral Bimbisara benim aracılığımla Dara’yı uyarıyordu.

Bahçenin ortasında küçük bir çadır vardı; Bimbisara buradaki büyük divana uzandı, ben de bir kenara iliştim. Kafesli pencerelerden parlak ay ışığı sızıyordu. Hindistan, dolunayın sıcaklık yaydığı tek ülkedir. Bereket versin ki, Rajagriha tepelerinde geceleyin sürekli bir meltem esmektedir.

“Buraya sık gelirim” dedi Bimbisara; her iki elinin parmaklarını kullanarak kokulu, menekşerengi sakalını taradı. “Bizi burada kimse dinleyemez. Anlıyorsun değil mi?” Çadırın duvarları olan dört kemerli pencereleri işaret etti. “Hiç kimse görünmeden buraya yaklaşamaz.”

“Elbette kimse Kral’ı gizlice gözetlemez.”

“Herkes yapar bunu!” dedi Kral ve gülümsedi. Ay ışığı altında gümüşlenmiş gibi görünüyordu. “Tabii ki Kral da herkesi gözetler. Magadha ve Kosala’da bilmediğim hiçbir şey yoktur.”

“Ya Pers ülkesi?”

“Benim gözlerim ve kulaklarım olacaksın.” Nazik bir edayla işaret etti. “Bu kadar kısa bir süre içerisinde yüz bin adamı savaş meydanına çıkarabilen bir kralı çok merak ediyorum.” Bu şekilde benim rakamımı gerçekten ona böldüğü ortaya çıktı. Onu düzeltmedim. Ona, Dara’nın yönettiği tüm ülkelerden söz etmeye başladım; fakat Bimbisara sözümü kesti. “Büyükbabam, Cyrus’a benim Dara’ya gönderdiğime benzer bir mesaj göndermişti. Fakat cevap gelmedi.”

“Belki de elçilik görevlileri yerine ulaşamamıştır.”

“Belki de; fakat bir kuşak sonra Dara’nın ordusu İndus Nehri kıyılarında belirdi. Bu acaba geç kalmış bir cevap olabilir miydi, Sayın Elçi?”

“Yoo, hayır!” dedim ve Dara’nın barış sevgisinden söz ettim. Övülen kişi Bimbisara’ydı. Sıkıntılar ise Yunanlara düşüyordu. Bu büyük oranda doğruydu. Ben konuşurken yaşlı adam ay ışığı altında, bana yarı döndürdüğü yüzünde yarım bir gülümseyişle hareketsiz oturuyordu.

Müzişyenler yakınlarda çalmayı sürdürüyordu. Pencere-lerin birinden yemek yediğimiz verandayı görebiliyordum. Bir grup çıplak genç kız dans ediyordu. Sonunda ben de yer-üzünde bir benzeri olmayan Hint dansının bağımlısı hâline geldim. Bir kere dansözün başı, izleyicinin bunun imkânsız olduğuna yemin edeceği şekilde boyundan ileri geri hareket etmektedir. Bu sırada vücut baştan oldukça ayrı gözükme-ktedir; kalçaların ve göbeğin dalgalanmaları da baştan çıkarı-cıdır. Birçok dansöz hiç kimsenin karısı ya da cariyesi olma-dan hatırı sayılır bir servet sahibi olabilir. Evine yaptığı da-

vetlere, Demokrit'in arkadaşı fahişe Aspasia'nın evine yapılan davetler kadar itibar edilir.

"Dara bizimle dost olma isteğinde; üzerimize cumhuriyet federasyonunu bozacak askerler gönderecek kadar ciddi mi?"

"Eminim ki bunu yapacaktır" dedim, titriyordum. Bimbisara bize bir açılış yapmıştı. Ben de filleri bozguna uğratmanın yolunu bulmuştum. Filler fareden korkar. Askerlerimiz can alıcı bir noktada binlerce sıçanı serbest bırakacaklar, filer kaçışacak ve ben de büyük Hindistan'ın satrapı olacaktım. En azından bunun hayalini kuruyordum.

"Belki de onu çağıracağım" dedi Bimbisara, sakalıyla oynayarak. "Sevgili kardeşimiz Kosala Kralı Pasenadi'yi de ziyaret edeceksiniz, değil mi?"

"Evet, efendim. Büyük Kral'ın Kosala Kralı'na da mesajı var."

"Pasenadi iyi bir adam; ama zayıf. Karım onun kız kardeşi. Hükümdarlığa ilgisi olmadığından bir gün krallığını kaybedeceğini söyler durur. Bu, gerçekten de üzücü. Ben çocukken Kosala dünyadaki en büyük devlettir. Şimdi ise sadece ismi kaldı. Asilzadelerinin küstahça gururları ve hırsızlarının yüzüzlüğü arasında kalan krallık dağılmak üzere. Bunu çok trajik buluyorum." Yarı gülümseyiş şimdi tam gülümseyişe dönmüştü. Başkalarının tra jedis prensler üzerinde bu etkiyi yapmaktadır.

"Kral Pasenadi yardımınızı istiyor mu?"

"Hayır. O, tehlikenin farkında değil. Belki de kayıtsız davranıyor. Biliyorsun o bir Budist. Aslında Buda yağmurlu mevsimi genellikle Shravasti'de geçirir. Sonra bir ya da iki aylığına bize gelir. Senin de bilmen gerek, Rajagriha'da birçok Budist manastırı var. Onu çok kutsal görüyoruz."

Kendimi Bimbisara'yla Dara'yı karşılaştırmaktan alamadım. Hintli Kral, Buda'dan adeta büyülenmişti; oysa Dara'nın Zerdüşt'le zerre kadar ilgisi yoktu.

“Seni en çok kim etkiledi, Sayın Elçi? Gosala mı yoksa Mahavira mı?”

Kral'a bu iki azizle buluştuğumu nasıl öğrendiğini sormadım. Temel noktaları oldukça çabuk kavıyorum. Hindistan'a ayak bastığımdan beri gizlice gözetlenmekteydim.

“Her ikisi de etkileyiciydi” dedim samimi olarak. “Gosala'nın görüşünü biraz umutsuz buldum. Eğer kişinin kaderini iyi işlerle değiştirme yolu yoksa, o zaman neden olabildiğince kötü davranmayalım?”

“Aynı noktayı ona da belirttim. Fakat o, bütün buyruklara boyun eğmenin kendi başına iyi olduğunu düşünür görünüyordu. Eğer onlara uymayı başarırırsanız, bu, çıkışa yakın olduğunuzun işaretidir. Ayrıca insanın hayatının daha ziyade bir havuza benzediğine inanır: Eğer ona yeni su eklemeserseniz havuz buharlaşarak uçup gidecektir. Ne var ki, kaderin –ya da karmanın– iyi ya da kötü eylemlerle değiştirilebileceğini reddeder. Her şey önceden belirlenmektedir. Sıranız geldiğinde, daha önce değil, çıkışı bulacaksınız. Ona göre, bu dünyanın tanrıları ve kralları çıkışa yakın bir yerdedir, başka yerde değil.” Bimbisara üzgün görünüyordu. Söylediklerine gerçekten inandığını sanıyorum. “Korkarım ki, sonraki hayatımda kötüleceğim. Bütün kötülüklerin ve bu dünyanın tanrısı olan Mara'ya dönüşeceğim yönünde işaretler var. Bundan esirgenmem için dua ediyor, bütün buyruklara uymaya çalışıyorum. Buda'nın dört yüce hakikatini takip ediyorum. Bununla birlikte kader kaderdir. Benim gibi bir kral olmaktan daha kötüsü bir tanrı olmaktır.”

Tabii ki buna itiraz edemedim. Fakat bir tanrı olma fikri bana pek ayartıcı ve kafa karıştırıcı geldi. Tanrılar bu varlık

döngüsü sona erene kadar ölmedikleri ya da sona varmadıklarına göre insanın zaten varolan bir tanrı olması nasıl mümkün olabilir? Bir Brahman'a bu soruyu sorduğumda cevap vermesi yarım gün sürdü. O günün her iki yarısını da unutalı uzun süre oldu.

"Azizlerimizin sahip olduğu zaman hissi beni şaşırtıyor, efendim. Varlıkları binlerle ölçüyorlar."

"Olay bundan ibaret değil" dedi Bimbisara. "Belli Brahmanlar bize gerçekten kötü bir karmanın, otuz milyon kere milyon kere milyon çarpı Ganj Nehri'nin yatağındaki kum tanecikleri sayısınca yeniden doğuşla ortadan kaldırılabilir olduğunu söylüyor."

"Bu çok uzun bir süre."

"Evet, uzun bir süre" dedi Bimbisara ciddi bir ifadeyle. Bütün bunlara inanıp inanmadığını söyleyemem. Karşınsındaki son cümlesini tekrar etme eğilimindeydi, sonra konuyu değiştiriyordu. "Şu anda Babil kralı kim?" diye sordu.

"Dara, efendim."

"Bunu bilmiyordum. Uzun bir süre önce Babil'le ticaret yapıyorduk. Fakat sonra birçok gemi denizde kayboldu. Ticaret pek de kârlı olmamıştı."

"Şu an karayolu mevcut, efendim."

"Evet, aramızdaki yolun tozlarını temizlemek en büyük arzum. Bir eş ister misin?"

Ne cevap vereceğimi bilemedim, şaşırmıştım. Kral söylediklerini tekrarladı, sonra ekledi. "Rajagriha'yı eviniz olarak kabul edeceğinizi umduğumuzdan, benim Kral'ınızın kızlarından biriyle evleneceğim ve Kral'ınızın da benim kızlarımdan biriyle evleneceği gibi kadınlarımızdan biriyle evlenirseniz memnun oluruz."

"Bunun hak edilmemiş bir şeref olduğunu düşünüyorum" dedim. "Fakat çok memnun olurdum, efendim."

“Güzel! Biz her şeyi hazırlarız. Başka karıların var mı?”

“Hayır, efendim.”

“Güzel! Dinimiz bu konuda hoşgörülü olmakla beraber bazı Brahmanların, kişinin sahip olabileceği karıların sayısı hakkında aptalca fikirleri vardır.” Bimbisara ayağa kalktı. Konuşma bitmişti.

Veranda'ya doğru, kokulu gümüşrengi havayı teneffüs ederek yürürken, bir an Rajagriha'nın evim olduğunu hissettim.

Altı

*A*t kurbanı haftasının sonunda evlendim. Her iki tören de kışın sonlarında gerçekleşti. Bu, Ekbatana'da ilkbaharın başına denk gelen tatlı, kısa bir mevsimdi.

At kurbanı benim evliliğimin aksine tam bir başarısızlık olmuştu. Aygır bir yıl dolaştıktan sonra ne Kosala'ya ne de federasyon cumhuriyetlerine uğramıştı. Bir noktada umudu kesilen Varsakara'nın, atı bir gemiyle Ganj Nehri'nin karşısındaki Licchavi Cumhuriyeti'ne taşımayı denediği anlatılmaktaydı.

Aygır, tam bir insan titizliğiyle bir yıllık dolaşması boyunca Magadha Krallığı'nın sınırları içerisinde kaldı. Bu Bimbisara'ya göre uğursuzluktu. Öteyandan at düşman eline geçmemişti, bu da iyiye işaretti. Yılın sonunda at, Rajagriha'da üç gün sürecek bir festivalden sonra kurban edilmek üzere geri getirildi.

At kurbanı şimdiye kadar rastladığım en garip şey. Bu ayının kaynağı bilinmiyor. Bütün Brahmanlar ayının, dünyanın bu bölgesinde atın kuzeyden gelen soluk benizli kabi-

lelere kadar bilinmemesi nedeniyle, Ari kaynaklı olduğuunda hemfikirler. Fakat Brahmanlar sadece bu konuda anlaşmak-talar. Törenin büyük bölümü çok eski bir dille yürütölür. Ra-hipler bile söyledikleri ilahilerdeki kelimelerin ne anlama geldiği konusunda bir fikir sahibi değildi. Bu açıdan Batıl'ın takipçisi olan Mecusilere benzerler. Fakat saraydaki belli baş-lı Brahmanlar kendilerinkine benzeyen Pers ayinleri konu-sunda beni sorguya çektiler; onlara atın Batıl'ı takip edenler-ce hâlâ güneş tanrısına kurban edildiğini söyledim. Bunun ötesinde, ben de kendi ayinlerimizin kaynağı hakkında en az onlar kadar az şey biliyorum.

Hintli bir hükümdar için at kurbanı çok önemlidir. Bir kere bu krallığın yenilenmesini temsil eder. Öte yandan miras aldığı krallığı genişletebilirse, yüce kral ya da ihtiras sahibi bazı Hintlilerin Büyük Kral'inkiyle eşit görme gafle-tine düştüğü bir unvan olan *maharaja* ismini alır. Onlara na-zik bir dille *maharaja*'nın daha çok Dara'nın taşıdığı Mısır firavunu ya da Babil kralı unvanlarına benzediğini söyledim.

At kurbanı şehir duvarlarının hemen içindeki panayır yerinde gerçekleşti. Bir meydanın ortasına dört katlı altın bir kule dikildi. Üç yüz bayrak direğı, kulenin önünde bir kare oluşturacak şekilde dizilmişti. Rüzgâr esmediğı günlerde di-reklerden parlak bayraklar sarkıyordu.

İlâç içirilmiş ve uysallaştırılmış at, direklerden birine bağlanırken, Brahmanlar diğer direklerin her birine bir hayvan ya da tavuk bağlarlar. O gün atlar, inekler, kazlar, maymunlar ve hatta domuzbalıkları kurban edildi. Bu sırada müzisyenler çalıyor, hokkabazlar ve cambazlar gösteri yapı-yordu. Sanki o gün Rajagriha'nın tamamı oradaydı.

Ben kulenin kapısında duruyordum, etrafım saray men-suplarınca sarılmıştı. Kraliyet Ailesi kulenin içindeydi ve kendilerini törene hazırlıyorlardı.

Tam öğlen vakti Kral ve beş karısı kuleden çıktı. Hepsini be-yazlar giyiyordu. Panayır yerinde kösteklenmiş hayvanların sesinden ve nefessiz kalan yunusbalıklarının insana benzer böğürtülerinden başka tek bir ses dahi yoktu.

Başrahip bizzat kendisi aygırı bayrak direğinden Kral'a doğru sürdü. Sonra Bimbisara ve karıları hayvanın etrafında yürüdü. Karılarından birisi hayvanın böğrünü yağlarken, bir diğeri boynuna bir çelenk astı. Bu sırada bir grup Brahman bir tür oyun sergiliyor, müstehcen birtakım hareketlerle bir çeşit keşiş evliliği oyunu oynuyordu. Konuştukları dili anlayamıyordum. .

Panayır yerindeki hava oldukça garip bir şekilde ciddiydi. Hintliler genellikle gürültücü ve neşeli insanlardır. Fakat bugün, insanların üzerinde, yüz at kurbanını kutlayan ilk dünyevi kralın Tanrı İndra'yı kovarak onun Gök'teki yerini alacağı şeklindeki kadim geleneğe rağmen, bir kralın hükümdarlığında nadiren birden fazla gerçekleşen olayın büyü hissediliyordu.

Yabancı bir dille yürütülen ve insanın tanımadığı bir tanı-rıya ya da tanrılara ithaf edilen son derece uzun bir ayinden daha sıkıcı bir şey olduğunu sanmıyorum.

Fakat ayin keşiş oyununun sonuna doğru çok şaşırtıcı bir şekle büründü. At kösteklendiği noktaya geri sürüldü. Sonra Başrahip atın yüzünü bir örtüyle örttü. Yavaşça hayvanı boğ-du. Aygır gürültüyle yere düştü ve ayakları ölüm acısı içeri-sinde birkaç dakika kadar gerildi. Sonra Yaşlı Kraliçe hayva-nın bedeni üzerinde yürüdü. Kalabalık şimdi tamamen hare-ketsizdi. Cesedin yanına dikkatlice uzandı. Başrahip Yaşlı Kraliçe'yi ve atı ipekli bir kumaşla örttü.

Kumaş altında tamamen kaybolduklarında yüksek ve du-ru bir sesle şöyle dedi. "Hei ikiniz de öte dünyada örtülüsünüz. Ey verimli aygır, tohum verici, tohumunu bırak içine."

Ne olup bittiğini anlamam bir dakikamı aldı. Babil'deki İhtar ayinlerinden sonra beni hiçbir şeyin şaşırtamayacağını düşünüyordum. Ama bu beni açıkça şaşkına döndürdü. İpekli kumaşın altındaki Yaşlı Kraliçe'nin, içine ölü aygırın dölünü alması bekleniyordu.

Âyinde geçen diyalog muğlak ve müstehcendi. Bu konuşma Yaşlı Kraliçe'nin insanın kanını donduran çığlığıyla başladı. "Anne, Anne! Hiç kimse beni alamaz! Zavallı at uyuyor. Ben, bu küçük harika yaratık, pampila ağacının yaprakları ve kabuklarına sarılı bekliyorum."

Başrahip bağırdı. "Dölleyiciyi tahrik edeceğim, onu sen de tahrik etmelisin."

Yaşlı Kraliçe ölü aygırla konuştu: "Gel, dölünü kalçalarını sana açan bu kadının rahmine sal. Ey erkeklik sembolü, kadınlar için hayat verici olan, gizli âşık karanlıkta hızla onların içine girip çıkan, organını harekete geçir."

Örtünün altında epey debelenme oldu. Sonra Yaşlı Kraliçe boğuk bir sesle bağırdı. "Anne, Anne! Kimse bana sahip olamayacak."

Bunu Başrahip'le bir kadın arasındaki müstehcen bir başka oyun izledi. Rahip kadının cinsel organına işaret etti. "Bu zavallı küçük piliç çok huzursuz ve aç. Bakın, nasıl doyurulmayı istiyor."

Kadın da rahibin cinsel organına işaret etti. "Dilin kadar büyük, solucan gibi kıvrılıyor orada. Sessiz ol, rahip."

Bu sırada Yaşlı Kraliçe, "Anne, Anne! Kimse beni almıyor" diye böğürmeyi sürdürüyordu.

Başrahip, Kral'ın karılarından her biriyle üstü kapalı müstehcenlikler yaptı. Bu arada Kral tek bir sözcük bile söylemiyordu. Sonunda yapılacak her şey yapıldı. Yaşlı Kraliçe sözde aygırın dölünü bir şekilde, güya içine almıştı. Örtü üzerlerinden alındı. Kral'ın karıları hep birlikte, öte tarafa

uçan dünyevi at için bir ilahi söylediler. Önlerine leğenler getirildi; ellerini ve yüzlerini ayine uygun yıkadılar ve suya ilahiler okudular. Sonra tüm hayvanlar, kuşlar ve balıklar kesildi ve ateşler yakıldı.

Yaşlı Kraliçe ölü aygırın yanındaki bir sandalyeye oturdu ve dört Brahman'ın hayvanı dörde bölüşünü seyretti. Sonra Başrahip kemikleri kendi pişirdi. İlikler cızırdayışında Kral Bimbisara buharı içine çekti. Bu şekilde günden güne arınıyordu. Sonra on altı rahibin her biri atın bir kısmını pişirdi; bu yapılırken halktan büyük bir tezahürat yükseldi. Artık Bimbisara Evrensel Kral'dı.

Lidya ve Trakya'nın geri kalmış bölgelerinde her türden bereket kültü işittim; fakat at kurbanı şimdiye kadar karşılaştıklarım arasında en garip ve Brahmanlara göre de en eski olanıydı. Törenin krala ve karılarına bereket sağlama vasıtası olarak başladığı düşünülmektedir. Fakat bunu kimse-nin kesin olarak bilmesi mümkün değildir; zira Brahmanların iki bin yıldır hatırladığı ve söylediği ilahileri hiç kimse anlayamamaktadır.

Dans ve ziyafet gece boyunca sürdü. Şafak vakti, Kraliyet Ailesi altın kulelerine çekildi. Kurban törenine katılanların çoğu gibi ben de açık bir alanda uyudum.

Ertesi gün Prens Ajatashatru'nun kızıyla evleneceğim söylendi. Bu, büyük bir şerefti ve öyle olduğu sürekli hatırlatılıyordu bana. Ne de olsa Büyük Kral'ın vekili olarak savaşçı sınıftan kabul ediliyordum. Fakat Büyük Kral olmadığım için Kral Bimbisara'nın kızlarından biriyle evlenemezdim. Ajatashatru'nun yirmi üç kızından birini eş olarak kabul edecek kadar değerliydim.

Başlangıçta kadim Veda yasalarından birine göre, karım olacak kadını ailesinden parayla almam gerekeceğinden korktum. Fakat Veda yasasının bunun tam tersi olduğu orta-

ya çıktı. On iki yaşındaki Ambalika'yı karım olarak kabul etmememe karşılık oldukça hatırı sayılır bir para aldım. Kız, babasının bana söylediği yalana göre, henüz aybaşı görmemişti. Hintliler bunu çok önemli bir ayrıntı olarak görürler; zira kadınları böyle bir özgürlüğe sahip olduğundan, evlenecek yaşa gelmiş genç kızların bu iklimde ve bu sarayda çok uzun süre bakire kalması muhtemel değildir.

İlk görüşmeler Kraliyet Ailesi'ni temsilen Varsakara ve beni temsilen Caraka arasında çok resmi biçimde yürütülmekle beraber, nihai anlaşmaya çok hoş biçimde Ajatashatru ve benim aramda Beş Tepeler Kumar Salonu'nda varıldı. Burası başkentin çok sayıdaki kumar yerlerinden en büyüğüdü.

Hintliler çok tutkulu oyunculardır. Ayrıca cesur kumarbazlardır. Bir zar atımıyla ya da bir sayı tahminiyle servetler kaybedilir. Kral Bimbisara'nın yönetiminde bütün kumar salonları devlet tarafından sıkı biçimde kontrol edilmektedir. Bahislere konulan paranın yüzde beşi salon giderlerinde kullanılmaktadır. Hiçbir kumarbazın kendi zarını kullanmasına izin verilmediği için, devlet zar kirasından da epeyce iyi bir para kazanmaktadır. Salon hiçbir zaman çok para kaybetmediği için insanın aklına zarların cıvalı olabileceği geliyor. Aca- ba oyunlarda hile mi vardır? Yoksa salonu kayıracak şekilde, ortalamalarla oynanıyor mu? Kral'ın geliri o kadar büyüktür ki, aldığı gerçek miktar Magadha'da en iyi saklanan sırlardan biridir. Hiç şüphesiz elçilik de bu sırra vakif olamadı.

Kral Bimbisara kişisel olarak kumardan hoşlanmamakla ve kumar oynanmasını sarayda engellemeye çalışmakla beraber vârisi, başkentin en güzel kumarhanesi olan Beş Tepeler Kumar Salonu'nun müdavimiydi. Ajatashatru'nun salonun sahibi olduğu ve devletin gelirlerinden olan payını zevkle kendi hesabına geçirdiği söylenmektedir.

Müstakbel kayınpederim benden sadece birkaç yaş büyüktü. Başından beri iyi anlaşıyorduk; fakat sonra, çekici olma hevesine kapıldı ki, bu alanda kimse eline su dökemezdi. Beş Tepe Salonu'ndaki o akşam Ajatashatru'nun tüm cazibesi üzerindeydi; meme uçlarını bile boyamıştı; bu, saray züppelerinin sadece törenlerde yaptığı bir şeydi.

Her iki tarafında da kumar masaları bulunan, uzun dar bir odadan ibaret ana salona kol kola girdik. En uçta bulunan perdeli bu cumbanın içerisinde, Kathay kumaşlarıyla kaplı divanlar vardı. Prens burada kimse tarafından görülmeden dinlenebiliyordu; fakat kendisi tozlu perdeye açılmış birkaç delikten dışarısını izleyebilirdi.

Müdür bizi cumbaya götürürken kumar oynayanlardan hiçbirinin Prens'e bakmadığı dikkatimi çekti. "Görüyorsun ya" diye fısıldadı Ajatashatru kulağıma, parfüm kokan nefesiyle, "ben görünmezim."

Sıradan halk arasında, keyif çatan Prens'e dikkat etmenin saygısızlık olarak görüldüğünü varsaydım. Sonradan öğrendiğime göre bu saygısızlıktan da kötü bir şeydi; rahatına bakan Prens'e bakma cüretini gösteren kimse için bu, ölüm demekti.

Birlikte divan üzerindeki yerimizi aldığımızda cumbanın perdeleri çekildi. Sonra çok genç kızlar bize gümüş testiler içerisinde çok güçlü bir dizi şarap getirdiler. Kızlardan biri ergin bile değildi ve Prens'i çok heyecanlandırmıştı. Benimle konuşurken, bir Mecusi'nin *haoma*'nın yapılışı ya da dünyanın yaratılışı konusunda söylev verirken bir köpeği okşamasına benzer şekilde kızı okşuyordu.

"Bize neşe ve şans vereceksiniz" diyerek gülümsedi Prens. Prens, Mabeyinci'nin aksine dişlerini tüm yiyecek parçacıklarını temizleyen bir tür kozmetik sakızla temiz tutuyordu. Ona çok yakın oturuyordum; bütün vücudu tıraş edilmişti ve

kıllardan temizlenmişti. Adaleli kolları ve kaba elleri olmasaydı müstakbel kayıinvalidemin yanında oturduğumu sanacaktım.

“Bana altın ve gümüşle ölçülemeyecek türde bir paye veriniz. Efendim Büyük Kral buna memnun olacak.”

“Onu Magadha’ya davet etmeliyiz. Tabii ki düğün için değil” diye de ekledi. Rajagriha’daki gizli servisin Pers İmparatorluğu’nun niyetlerini şu ya da bu şekilde bildiğini varsaymışımdır her zaman. Bununla birlikte, bizim casuslukta dikkat çekici biçimde usta olduğumuza inanıyorum. Şimdiye kadar Magadha’nın askeri gücünü belirlemek için görevlendirdiğim beş adam tarafından hiçbir şey yazılmadı. Her adam aynı bilgileri hatırlamakla görevliydi; en azından birinin Sus’a sağ dönmesi gerekliydi.

Ticaret yolları, mamul mallar ve hammaddelerle ilgili pazarlıklarımız tamamıyla açıktan yapılıyordu; kısa süre sonra ülkenin dikkat çekici zenginliğiyle ilgili iyi bir fikir sahibi olduk. Krallığın gelirlerinin büyük bölümü Magadha’dan geçen kervanlara konulan vergilerden geliyordu; en çok gelir getiren yol güneydoğu-kuzeybatı yoluordu.

Devletin tekstil ve silah üretimi üzerinde kesin bir tekeleli vardı. Dokuma denetçisinin, kadınların şafak vaktinden gece yarısına kadar yün eğirip dokuma yaparak çalıştığı atölyeleri göstermesi üç gün sürdü. Pamuklu mamul mallar Magadha krallarının başlıca gelir kaynağıdır. Silah atölyeleri bana gösterilmemişti ancak elçilik görevlilerinden birkaçı bazı sırlar keşfetmişti. Demirin işlenmesindeki ilkelik onları şaşırtmakla beraber, silahların ve çiftlik gereçlerinin seri bir şekilde üretilmesinden oldukça etkilenmişlerdi.

Bir grup işçi, örneğin bir çapanın sapını yapmakla görevlidir. Bir başka grup eritilmiş metali demir baş için kalıba

dökecektir. Bir üçüncü grup ise başla sapı bir araya getirecek, dördüncü grup da bitirilmiş malları arabalara yükleyecektir. Birçok büyük çapanın yapılış ve gemilere yükleniş hızı muhteşemdir.

Ne yazık ki, Sus'ta bu tür şeylerden bahsederek hiç kimse- nin ilgisini çekmeyi başaramadım. Ne de olsa Pers asilzade- ler ticaretten hoşlanmazlar. Öte yandan, bir saray mensubu olarak bol miktarda mal üretmeye çalışmak isteyebilecek türde insanları da hiç tanıyamadım.

"Çocuğumun tam bir hazine olduğunu göreceksin. Sana Sita'nın Rama'ya olan sadakatiyle bağlı kalacak" dedi. Bu geleneksel bir ifadeydi.

"Sizin kızınız olması benim için yeter de artar bile."

"Çocuklarım içinde bana en yakın olanı odur." Bir tür göz ilacıyla yıkanmış parlak gözlerine yaşlar doldu. Gerçekte, Ambalika'nın bana daha sonra söyleyeceği gibi, babası kızla- rından herhangi birinin ismini öğrenmeye bile zahmet et- memiştii. Sadece oğullarıyla ilgileniyordu. "Ondan çok kor- kuyordum" dedi Ambalika daha sonra. "Hepimiz korkuyor- duk. Bana Pers bir asilzadeyle evleneceğimi söylediği güne kadar benimle gerçek anlamda hiç konuşmadı. Ona Pers ül- kesinin nerede ve ne olduğunu sorduğumda, bana bunun be- ni ilgilendirmediğini söyledi."

"Sevgili kızımın büyükbabası Prens Jeta'yla da tanışmak isteyeceksin. Kosala Kralı olan sevgili amcamla da akrabadır. Bizler, daha önce de söylediğim gibi, sadece Ganj Nehri'yle ayrılan güzel ve mutlu bir aileye sahibiz." Sonra yumuşak yüzü birden gerildi, kaşları çatıldı. "Bir de şu federasyon ol- masa" diye ekledi. "Sevgili dostum, bize en iyi tavsiyelerde bulunmalısın." Güçlü elini bir an elimin üstünde hissettim. Parmakları ateş gibi yanıyordu. Çılgınca içtiğimiz hurma şa- rabı duyuları köreltirken teni yakmaktadır.

“Biz daha güçlüyüz. Ama onlar daha kurnaz. Sınırdaki karışıklık çıkarıyorlar. Dini mezheplere sızıyorlar. Cayna ve Budist manastırları cumhuriyetlerin ajanlarıyla kaynıyor. Fakat babam –sonsuza kadar yaşasın– kişisel olarak Buda’ya bağlı olduğundan, elimizden bir şey gelmiyor. Daha kötüsü, geçen yıl cumhuriyet ajanları loncalara da sızdı. Şu an, burada, Rajagriha’daki çömlekçiler loncası meclisini kontrol ediyorlar. Dokumacılar loncasında da iki üyeleri var. En kötüsü de, ayakkabıcılar loncasının başkanı açıktan cumhuriyetçi. Dışarıdan ve içeriden yavaş yavaş yutulmaktayız sevgili dostum; söyle bana ne yapmalıyız?”

“Loncaları kaldırın, Asil Prens. Cumhuriyetleri yok edin.”

“Fakat dostum, bizim bu küçük dünyamızı bilmiyorsunuz. Loncalarımız en az krallığımız kadar eski ve kutsal. Onları ortadan kaldırmaya gelince... Onları parçalara ayırmayı tabii ki isteriz. Babam da öyle ister; ama gizlice tabii ki. Fakat çok güçlüler ve çok zenginler. Aşırı faizle borç para veriyorlar. Kendi silahlı sivil güçleri var...”

“Ama bu çok tehlikeli, Asil Prens. Sadece hükümdarın asker besleme yetkisi olmalı.” Magadha loncaları sadece ülkenin ticari hayatını kontrol etmekle kalmıyor, aynı zamanda herhangi bir ticaret dalında çalışan işçiler de şehrin aynı bölgesinde yaşıyorlardı; adeta küçük bir devlet gibiydiler: Her loncanın kendi mahkemeleri, mali teşkilatları ve silahlı güçleri vardı. Bu beni çok şaşırtmıştı.

“Diyelim ki loncaları bir noktaya kadar kontrol ettik. Savaş zamanı lonca milisleri otomatik olarak kralın ordusuna katılıyor. Barış zamanı ise...”

“Fiilen bağımsızlar mı?”

“Fiilen öyle. Evet loncalar bizim için faydalı. Hiçbir kral ve de gizli servis bu kadar büyük bir nüfus üzerinde kontrol sağlayamaz. Dolayısıyla loncalar bizim için düzeni sağlar.

Ayrıca, konu fiyatların tespiti olunca pazar ihtiyaçlarının ne olduğunu bizden daha iyi bilirler.”

“İyi ama onları nasıl kontrol ediyorsunuz? Sözelimi ben ayakkabıcılar loncasının başkanı olsaydım, bir çift ayakkabı için mümkün olduğunca çok fiyat isterdim. Fiyatı ikiye katlardım; halk da ayakkabı yapma ve satma izni sadece bende olduğu için satın almak zorunda kalırdı.”

Prens oldukça hoş biçimde gülümsedi. İttiğimiz şarap etkisini iyice göstermeye başlamıştı. “Her şeyden önce, yaşam ve ölüm yetkisine sadece biz sahibiz. Bu yetkiyi loncalara karşı çok nadir olarak kullanırız; fakat bu her zaman elimizdedir ve onlar da bunu bilirler. Aslını söylemek gerekirse gücümüz tamamıyla bütün hammaddeyi kontrol etmemizden kaynaklanıyor. Ucuza satın alırız ve sadece küçük bir kazanç karşılığı satış yaparız. Örneğin inekler senenin belli bir zamanında kesilir. Bu olduğunda bütün derileri satın alır, ambarlara koyarız. İnek derisi sıkıntısı baş gösterdiğinde onları makul bir fiyattan loncalara satarız. Loncanın biri ayakkabılarını makul olmayan bir fiyatla satma eğilimi gösterdiğinde fiyatlar daha makul bir düzeye gerileyinceye kadar deriyi piyasadan çekeriz.”

Dünyanın hiçbir yerinde, nüfusundan en az baskıyla en çok geliri toplayacak şekilde ince ve zekice dengelenmiş bir krallık daha görmedim.

“Federasyonla savaşa girecek misiniz?” diye sordum. Cevabını bütün Hindistan’ın beklediği bu soruyu Prens’e sorabilecek kadar sarhoştum.

Ajatashatru avuç içleri yukarı doğru kollarını açtı. Parmak uçları kırmızıya boyanmıştı. “Savaş herkesin en son isteyeceği şeydir. Fakat at kurbanı farklı şekilde sonuçlansaydı, en azından Gök’ten hayatta kalmamız için savaşmamız gerektiği yönünde bir işaret alırdık.”

Prens, kucağına boydan boya uzanmış dokuz ya da on yaşlarındaki çıplak kızı okşadı. Kocaman, ıslıl ıslıl gözleri vardı. Kızın gizli servis ajanı olduğunu sanıyorum. Magadha'da ajanlar genellikle evsiz barksız yetimler arasından küçükken toplanırlar.

Eğer genç kız gerçekten ajansa, o gece hiçbir şey öğrenemedi. Prens her zaman olduğu gibi yine tedbirliydi. Kendini kaybedene kadar içmesine rağmen, onun, çevresindeki insanların bilmesini istemediği şeyleri söylediğini hiç işitmedim. Şarap onu kendinden geçiriyor, aşırı hassaslaştırıyor ve zihnini karıştırıyordu. “Sevgili dostum”, Yunan muhafız alaylarıyla gelecekti. Sıcak eli elimi sıkacak ve omuzlarımla çevresindeki kolu beni sevgiyle kucaklayacaktı. O gece sırtım okşandı, kucaklandım, dost olarak ilan edildim ve –böyle ya da böyle– Kosalı kuzenlerinden Ganj Nehri’yle ve kötü niyetli cumhuriyetlerin kurduğu federasyonla ayrılmış Magadha Kraliyet Ailesi’nin üyesi olarak kabul edildim. Beş Tepeler Kumar Salonu’ndaki o gece, savaşa girme kararının çoktan verildiği izlenimini edindim.

“Babamla hiçbir asker boy ölçüşemez biliyorsun. Senin Büyük Cyrus’un bile. Bana inan. Bimbisara, at kurbanından önce de yüce bir kraldı. Ayrıca bize Champa Limanı’nı veren Anga halkını ele geçiren de oydu. Bu liman Kathay’a açılan denize ulaşıncaya kadar Ganj üzerindeki tüm trafiği kontrol etmektedir.”

Ajatashatru şarabın etkisiyle artık ağlıyordu. “Evet, dünyadaki en güçlü devleti yaratan da Bimbisara’ydı. Binlerce yol ve bataklıklar üzerinde binlerce geçit yapan da oydu...”

Dinlemeyi bıraktım. Hintliler rakamları kullanmaya başladıklarında ne zaman duracaklarını bilmezler. Bimbisara’nın muson mevsiminde çamura dönen birçok tozlu yol yaptırdığı doğrudur; ne var ki, Champa’dan Taksila’ya giden

büyük kervan yolunu bile idare edemiyordu. Ayrıca çok garip biçimde Hindistan'ın hiçbir yerinde köprü yoktur. Size köprülerin mevsimlik seller nedeniyle kullanışlı olmadığını söyleyeceklerdir. Ancak bana göre nehirleri birbirine bağlı sallarla bile geçme yeteneğine sahip değillerdir. Tabii ki Magadha'daki en güçlü loncalardan biri kayıkçılar loncasıdır. Hintlilerin de söylediği gibi hiçbir lonca kendisini yok etmemiştir.

O gece, Prens uykuya daldıktan sonra, geç vakitlerde, Caraka'yla bir süre kumar oynadım. Fakat zar oyununda kaybetmeye başlar başlamaz oynamayı bıraktım. Öte yandan Caraka oyundan vazgeçemiyordu. Sonunda ona salonu terk etmesini emrettim. O ana kadar kumar oynama tutkusunun insanı nasıl çılgına çevirdiğini fark etmemiştim. Bu *haoma* ya da cinsel tutkular gibi bir şey. Fakat *haoma* ve cinsel tutku zamanla kaybolurken kumar tutkusu insanın içinden hiç çıkmaz.

Bimbisara'nın insanların bağımlılıklarını kullanarak bu kadar çok geliri, bu kadar kolayca elde etme şeklini gerçekten takdir ettiğimi söylemeliyim. Bir süre biz de Sus'ta bir kumar salonu işletmeyi denedik. Ancak Persler kumarbaz değildirler; tüccar olmadıkları için mi acaba? Nitekim salona sadece Yunanlar geldi. Yunanlar sürekli olarak ödeyebileceklerinden fazlasını kaybettiklerinden salon kapatıldı.

Yedi

Bütün insanların nasıl birbirine benzediğinin farkına varır varmaz, ırklar arasındaki bazı büyük farklılıklar gözüme çarpmaya başladı. Hintliler kumarbazdır. Persler ise kumar oynamazlar. Hindistan'ın Veda tanrıları Pers ül-

kesinde Zerdüş'tün söz ettiği şeytanlardır. Neden bazı insanlar evrenin bir tek kendilik olduğuna inanırken, diğer bazıları onun çokluktan müteşekkil olduğuna inanır? Kimileri de tek bir şeyde birçok şeyi ya da hiçliği kabul ederler. Evreni kim ya da ne yaratmıştır? Var mıdır, yok mudur? Bu soruyu Demokrit'e yöneltmeden önce de var mıydım? Şu an var mıyım? Doğmadan önce başka bir biçimde var mıydım? Yine başka bir şey olarak yeniden doğacak mıyım? Yeryüzünde güneşin gölgeleri uzatarak ışığını saçtığını seyredecek kimse olmasaydı zaman gibi bir şeyden söz edilebilir miydi?

Prens Jeta, ilk nesneler adını verdiği şeyler hakkında düşünmeyi benden daha çok seviyordu. Torununun düğününe katılmak için Kosala'dan Magadha'ya gelmişti. İlk karşılaşmamızda beni Rajagriha'nın kuzeyindeki kır evine davet etti. Öğlen vakti gelmemi, sıcaktan tasalanmamamı söyledi. Bu tür sosyal ziyaretler genel olarak bu mevsimde öğleden sonra yapılıyordu. Fakat bana "öğlen vakti sanki karlı bir ülkedeymiş gibi serinlik hissedeceğimi" söyledi. Bu ilk Arilere kadar dayanan geleneksel bir ifadeydi. Ayrıca, Magadha sarayında bir düzine insanın bile kar gördüğünden şüpheliyim.

Caraka ve ben tenteli arabada yolculuk ettik. Caraka, güneydeki demir madenlerini gezmekten yeni gelmişti; büyüklükleri onu çok etkilemişe benziyordu. Öküz sürücümüz Pers dilinden anlayan bir casus olduğundan şifreli konuşuyorduk. Kimin Pers dili bilip, kimin bilmediğini nasıl anlayabilirdik? Pers dili konuşanlar kuzeybatı tarafından –Gandhara yahut İndus Vadisi'nden– olanlardı. Bu Kuzeybatılılar Magadhalılardan daha uzun boylu ve daha açık tenlidirler. Yerel dili de aynen bizim gibi, iyi konuşamazlar. Varsakara, benim şerefime, onlardan bir düzinesini üzerimize casus olarak göndermişti.

Prens Jeta'nın malikânesi kerpiçten bir duvarla çevriliydi; ana yolun hemen kenarında tek bir ağaç kapı göze çarpıyordu. Ne kapı ne de duvar etkileyici olduğundan, değirmenciler loncasının merkezine çağrılmış gibi bir hisse kapıldık. Fakat kapıdan içeri adımımızı attığımızda Ari düşmanı Caraka bile büyüledi.

Her iki tarafında çiçekli ağaçlar bulunan uzun bir bulvarın sonunda, ince bir işçilikle inşa edilmiş bir köşk vardı. Uzun kemmerli pencerelerini, ipek gibi görünen fakat yeni bir pamuklu kumaş olduğu belli olan soluk mavi bir örtü gölgeliyordu.

Çiçeklerin ve otların kokusu bölüm bölüm değişiyordu. Ganj ve Rajagriha arasındaki kırsal alan tamamıyla düz olduğu için Prens Jata manzaranın monotonluğunu çok sayıda küçük tepelik ve minyatür dağlar yaptırarak bozmaya çalışmıştı. Yapay tepeler çiçek tarhlarıyla ve bodur ağaçlarla kaplıydı; minyatür dağlar ise külrengi Himalayalar'a benzetilmişti. Görüntü gerçekten çok güzel ve etkileyiciydi.

Köşkün içerisi yarı aydınlık ve söz verildiği gibi serindi. Çünkü su serpintileri pencerelerin dışındaki yeşil çalılıkları ıslatarak havayı düzenli aralıklarla serinletiyordu. Sonunda elçilik görevlilerimden biri bu sistemin dayandığı hidrolik prensibini buldu ve sistem bir süre Babil'deki yeni saray bahçelerinde kullanıldı. Ne var ki, bu şehirdeki tüm yenilikler gibi bu sistem de kısa süre sonra terk edildi. Modernist Nebukadnezar'dan sonra, her şey şöyle ya da böyle dindışı görülmeye başlandı. Babillilerin yeryüzündeki en muhafazakar insanlar olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Prens Jeta ne gençti ne de yaşlı; teni ortalama bir Magadhalı'dan daha soluktu ve her iki gözünün üzerinde de, Himalaya dağlarında yaşayan kabilelere ve Kathaylılara özgü garip bir kıvrım vardı. Yaz mevsimindeki, Hintli bir asilzade için ince vücudunun hareketleri şaşırtıcı derecede canlıydı;

bu hiç şüphesiz akan suyun, gölgeli ağaçların ve büyü lü hava akımının sonucuydu.

Prens Jeta bizi resmi bir edayla selamladı. Sonra bana herkesin hemfikir oldu ğu gibi, bir ceylan kadar narin ve marul kadar doğurgan torunuyla evleniyor olmamdan ne kadar memnun oldu ğunu söyledi. Kızı tanıyormuş gibi yapmadığına sevindim.

Görölmemiş bir törenle hafif fakat çok leziz bir ziyafet sofrasına oturduk. “Ben et yemiyorum” dedi, “fakat siz isterseniz yiyebilirsiniz” diye de ekledi.

“Hayır, teşekkürler!” dedim. Rahatlamıştım. Sıcak bir yaz gününde et ve kaynatılmış tereyağı karışımı beni, karnını tıka basa dolduran bir Brahman gibi sersemleştiriyordu. Ev sahibime dini nedenlerle mi et yemediğini sordum.

Prens Jeta kendi yaptığını kendi uygun bulmadığı anlamında zarif bir hareket yaptı. “Gerçek anlamda aydınlanmış olmak isterdim. Ne yazık ki, böyle değilim. Buyruklara mümkün olduğunca uymaya çalışıyorum; elimden fazlası gelmiyor. Nirvana’dan çok uzaktayım.”

“Belki de” dedim, “Bilge Tanrı şimdiki niyetlerini fiillere eş tutar ve kurtuluş köprüsünü geçerek cennete ulaşmana izin verir.” Buda’ya çok yakın bir insanın evinde, neden din konusuna girecek kadar tedbirsiz olduğumu bilmiyorum. Bana, yeryüzündeki tek gerçek dinin bizimki olduğu ve insanlar –ve şeytanlar– hoşlansa da hoşlanmasa da, bu dinin herkese ulaştırılması gerektiği öğretilmiş olmakla beraber, ben aynı zamanda bir saray adamı ve daha da önemlisi büyükelçiydim. Dara bana çok kesin biçimde diğer tanrıları reddetmememi ve yabancılara Bilge Tanrı’yı dayatmamamı söylemişti.

Fakat Prens Jeta, bu kabalı ğıma nazik bir şekilde karşılık vermeyi tercih etti. “Böyle değersiz bir insanın köprüsünü geçerek cennete ulaşmasını sağlamak Bilge Tanrı’nızın lütfu

olurdu.” Genel olarak cennet kavramı Hint-Ari toplulukları için yabancıdır. Öte yandan bu, vedalardaki tanrılarının yerine, uzun bir ölüm ve yeniden doğum zincirini koyanlar tarafından özellikle görmezden gelinir. Onlara göre bu zincir ya kişisel aydınlanma yoluyla ya da dünyanın varlık döngülerinden biri durduğu için sona erecektir.

Bilge Tanrı konusunu bıraktım. Ne yazık ki, Prens Jeta da; Buda’dan söz etti. “Bizi Kosala’da ziyarete geldiğinde onu göreceksin, Shravasti’yi sadece Büyük Kral’ın elçisi değil, Zerdüşt’ün torunu sıfatıyla da, varlığının parlaklığıyla aydınlatmazsanız kırılırım.” Bütün Hintliler gibi Prens Jeta da sözcüklerle çelenk yapabiliirdi. Pers bütün saray mensupları gibi ben de. Fakat yemekten sonra çiçekleri unuttuk ve gerçek konulara döndük.

“Yürüyelim” dedi Prens Jeta, kolumu tutarak. Sonra beni yapay bir göle götürdü. Gölün çevresine ustalıkla sazlar ve lotus çiçekleri dikilmişti ve bu icadı doğanın görülmemiş derecede başarılı bir eseriyle karıştırılabildiniz. Perspektif oyunları ile göl muazzam derecede geniş ve derin görünüyor ve en uçta bir dağ sırasıyla sona eriyordu.

Prens Jeta suyun kenarında üst giysisini çıkardı ve bana dönerek, “Yüzme bilir misin?” diye sordu.

“Bu bize ilk öğretilen şeylerden biri” dedim.

Aslını söylemek gerekirse güzel yüzmeyi bir türlü öğrenemedim. Fakat Prens Jeta sığ gölde ağır aksak karşıdaki minyatür adaya doğru yüzerken geride kalmadım. Suyun kenarındaki ateş renkli flamingolar bizi seyrederken bacaklarımızın arasından parlak renkli balıklar atlıyordu. O gün o yerde, cennet hissini yaşadığımı söylemeliyim.

Yapay uçuşuma birkaç ayak kaldığında Prens Jeta, “Şimdi burnunu tut ve dağın altına dal” dedi ve bir anda balık peşindeki bir martı gibi kayboldu.

Nasıl dalınacağını bilmediğimden başımı suya daldırdım ve ayaklarımı geri tepdim. Neredeyse boğulacağımı sandım. Fakat sonra, ilk defa suyun altında gözlerimi açtım ve parlak balıklar, salınan yeşil eğreltiotları ve su yüzeyindeki lotusların gövdelerinin görüntüsüyle büyüledim. Tam nefessiz kalacağım sırada bir mağara girişi gördüm. Kendimi mağara ya doğru attım ve yüzeye çıktım.

Prens Jeta sudan çıkmama yardım etti. Beyaz kumlar üzerinde orada burada divanlar, masalar, sandalyeler bulunuyordu. Fakat kum beyaz değil mavi görünüyordu. Mağaradaki her şey sanki su altında bir ateş yanıyormuşçasına yoğun bir mavi ışıkla parlıyordu. Bu tabii etki, gölün dibindeki çok sayıda küçük oyuyun sonucuydu. Işık ve hava mağaranın içinde dolaşmakla beraber kimse içeri bakamazdı. “Bizi kimse işitemez de” dedi ev sahibim, divana uzanarak. “Varsakara’nın bizi dinleyemeyeceği tek yer burası.”

“Bu mağarayı siz mi yaptırdınız?”

“Dağı, gölü ve koruyu hep ben yaptırdım. Tabii ki o zaman gençtim. Hiçbir buyruk tanımadım. Bu dünyadaki zevk veren şeylere hâlâ sıkı sıkıya bağlıydım; böyle bir bağıllık acının nedenidir, değil mi?”

“Fakat, hiç şüphesiz, acıdan çok zevk vardır çoğu zaman. Kendi harika yaratılışına bak.”

“Bunun acısını bir sokak köpeği olarak yeniden doğduğumda çekmek zorunda kalacağım.” Prens Jeta’nın tavrı o kadar sakindi ki, ciddi olup olmadığını kestiremedim; bu her zaman asil bir kanın işaretidir.

Fakat Prens Jeta dolaysız da konuşabiliyordu. “Kuzenim Bimbisara’yla bir antlaşma yaptığını görüyorum.”

“Evet, bir antlaşma yapıyoruz. Pers ülkesi için demir, Magadha içinse altın. Fiyat henüz kararlaştırılmadı. Büyük

Kral'ın son sözünü iletmeden de Sus'a geri dönmek zorunda kalabilirim.”

“Anlıyorum. Kosala'ya ne zaman geliyorsun?”

“Bilemiyorum.”

“Buraya sadece düşününüze katılmak için değil, seni Kral Pasenadi adına, sarayına davet etmeye geldim.”

Diplomatça bir suskunluktan sonra ev sahibimin aceleciğine karşılık verdim. “Savaş olacağına inanıyor musun?”

“Evet, çok kısa bir zaman sonra. Birlikler nehrin yukarısına hareket ediyor.”

“Federasyonu işgal için mi?”

“Evet...” Prens Jeta'nın gözleri dağın altındaki havuz kadar mavi görünüyordu. Aslında Prens'in gözleri normal ışıktaki benim Himalaya grisi olarak adlandırdığım ve sadece dünyanın bu yüksek bölgesinin yerli halkında görebileceğiniz renktedi.

“Kosala ne yapacak?”

“Ya Persler?”

Benimkinden daha büyük bir açıksözlülüğe hazır değilim. “Taksila'yla Magadha arası binlerce mil.”

“Büyük Kral'ın ordularının hızlı hareket ettiğini işittik.”

“O zaman Büyük Kral'ın ordusunun batıda Yunanlarla uğraştığını bilmeniz gerekir. Yunanları bilirsiniz; onlar...” Sonra Prens Jeta gibi uygar bir insana Yunanları açıklamayı gereksiz gördüm. Onları bilmek ihtiyacı hissetseydi, onları bilirdi; daha sonra ortaya çıkacağı gibi, Avrupa hakkında bir şey bilmiyordu.

“Bir başka birlik de kuzey sınırında” dedim, “kabilelerle savaşıyorlar.”

“Kuzenlerimiz” dedi Prens Jeta gülümseyerek.

“Otuz ya da kırk kuşak önce. Fakat eski bağlarımız ne olursa olsun şu anda ortak düşmanımızlar.”

“Evet, tabii ki. Fakat Büyük Kral da İndus Nehri boyundaki satraplığında bir ordu bulunduruyor.”

“Sadece savunma için. Onu Magadha’ya kesinlikle göndermez.”

“Emin misin?”

“Büyük Kral İndus Vadisi’ni yaklaşık bir kuşaktır kontrol ediyor. Bir Pers garnizonu olmadan...”

“Anlıyorum” dedi Prens iç çekerek. “Ben de ümit etmiştim ki...”

Bir eliyle hem zarif hem de karmaşık bir hareket yaptı. Ne var ki, Hintlilerin deyişiyle ellerin dilini henüz öğrenemedim. En ince noktalar sözcüklerle değil, ellerle vurgulanır ve bu tarihöncesi danslardan kaynaklanan bir iletişim şeklidir.

“Damadımı sempatik buluyor musun?”

“Evet. Çok nazik ve duygulu görünüyor.”

“Duygulu olduğu kesin. Kuşu öldüğünde bir hafta ağlamıştı bir keresinde.”

“Fakat Mabeyinci ağlamaz!” Şimdi, Magadha gizli servisinin Prens Jeta’nın mağarasına sızıp sızmadığını test ettiğimi sanıyordum.

“Hayır. O sert bir adamdır. Varanasi’yi topraklarına katma hayali kuruyor. Kosala’yı da yıkmak tabii ki en büyük düşü.”

“Bu sadece bir düşün mü?”

“Pasenadi bir azizdir. Bu dünyaya önem vermez. O bir Arhant’tır. Bu aydınlanmaya, benliğin mutlak yok edilişine yakın olduğu anlamına gelir.”

“Krallığının aydınlanmaya değil de, yıkılmaya yakın olmasının nedeni bu mu?”

Prens Jeta omuzlarını silkti. “Krallıklar neden insanlardan farklı olsun ki? Onlar da doğar, büyür ve ölür.”

“O zaman Kosala’nın üç aydır ölü olan bir adamın bedenini taklit edip etmemesini neden önemsiyorsun?”

“Tabii ki önemsiyorum. *Sangha* nedeniyle...”

Sangha, Budist mezhebine ya da cemaatine verilen isimdir. Fakat bu sözcük ya da kavram Buda’dan yüzyıllar ya da bin yıl öncesine dayanır. *Sangha*, cumhuriyetlerde bütün aile reislerinin oluşturduğu bir meclistir. Kimi cumhuriyetlerde meclisin her üyesine *raja* ya da kral adı verilir; bu, şu monarşik ilkeden hoş bir sapmadır: Eğer herkes bir kralsa kimse kral değildir. Bugünlerde bu cumhuriyetlerden hiçbirinde tek bir kişinin hâkimiyeti söz konusu değildir.

Buda da Şakya Cumhuriyeti Meclisi’nin bir üyesinin oğlu olduğundan, ona çoğu zaman kralın oğlu adı verilir. Fakat babası cumhuriyeti yönetebilecek binlerce kraldan sadece biriydi. Ne var ki, bir cumhuriyet *sangha*’sı üyelerinin yarıdan bir fazlası tarafından yöneltildiğinden Budist *sangha*’sı ancak oybirliğiyle karar alabiliyordu. Buda dışlandığında bu kural düzen için oldukça büyük bir sorun yaratıyordu.

“Kral Bimbisara’dan korkuyor musun?”

“Neden korkayım ki? O bizim dostumuz.”

“Ya Varsakara?”

Prens Jeta dalgınlıkla ya da bilerek yumuşak beyaz –hayır, hayır mavi– kum üzerine bir yıldız çizdi. “O tipik bir kraliyet mabeyincisidir. Ona göre düzen –herhangi bir düzen– tehlikelidir.”

“Cumhuriyetçi mi?”

“Kesinlikle” dedi Prens Jeta. “Ayrıca Bimbisara yaşlı, Varsakara genç olduğundan en kötüsünü tahmin etmek de akılcı olur.” Gülümsedi. “Neden yarı bir Budist olduğumu anlıyor musun? Buyrukları gözetmem gerektiği zaman politikayla ilgilenmek zorunda kalacağım.”

“Gözetmediğin buyruklar hangileri?” O günlerde harfi harfine konuşuyordum. Ayrıca, Hindistan’daki bin bir din beni muazzam bir kafa karışıklığına sürüklemişti. Hintliler her şeyi kabul eder gibi görünürler; bu hiçbir şeyi kabul etmemekle aynı şeydir. Ne zaman güneş olmayan bir yerde Kutsal Ateş’i yaksam, birkaç meraklı Brahman bana eşlik ederdi. Her zaman naziktiler ve bana ilginç sorular sorarlardı. Fakat ikinci kere hiç gelmezlerdi. Büyükbabamın onları dinlerinden dönmeye ikna etmeyi nasıl başarábildiğini düşünemiyorum.

“Bu dünya için çok fazlayım” dedi Prens Jeta. Ayaklarımızın dibindeki parlak mavi havuza bir çakıl taşı attı. Birkaç saniye sonra bir domuzbalığı sürüsü bize doğru yüzüyormuş gibi geldi. Fakat su yüzüne çıktıklarında onların genç kızlar olduğu ortaya çıktı. Her biri suya dayanıklı deriyle kaplı bir müzik aleti taşıyordu.

“Biraz müzik hoşuna gider diye düşündüm. Hem dağ hem de mağarayı müziği en iyi şekilde işitebilecek biçimde tasarladım. Altmış dört sanatın hepsini icra edebileceğimi sanmıyorum; fakat biraz müzik biliyorum, kendimi en yakın hissettiğim tek sanat bu...” Zeki biçimde, kıyaslanamaz olduğuna inandığı hiçbir şeyle karşılaştırma yapmamaya özen gösteriyordu.

Konserden, her şeyi bir *haoma* düşü gibi cisimsiz hâle getiren mavi su ışığından daha çok hoşlandığımı söyleyemem.

Şimdi bütün bunların düşünülerek planlanıp planlanmadığını merak ediyorum. Prens Jeta’nın bana Buda hakkında anlatıp durduğu şeylerin çoğunun hafızamda yer ettiğini biliyorum. Acaba ışık ve müzik, her nasılsa, kutsal bir *haoma* ve hatta şeytanların soma’sından elde ettiğimiz türde bir görüntüye sebep olacak şekilde birleşmiş miydi? Cevabı sadece Prens Jeta bilebilirdi ve o, yanımda oturan bedenini ne oldu-

ğunu bilmediğim bir şeyle değıştireli çok olmuştı. Belki de, en hafif deyişle iki kollu önemsiz bir Hint tanrısıydı bu; belki de ruhuna dolan mutlak hiçlikten önceki saadetin sonsuzluğa yakınlığıydı.

Müzik çalmayı sürdürürken bana Buda'nın dört yüce hakikatini açıkladı. "İlk hakikat hayatın salt acıdan, acı çekmekten ibaret olduğudur. İsteddiğini elde edemezsen acı çekersin. İnsan hayatı istediğini elde etmek ve edememek arasında çıtırdayarak yanan bir ateş gibidir. Aynı fikirde değil misin?"

"Evet, Prens Jeta" dedim. Zaten daha fazla öğrenmek için hep evet derdim. Protagoras ve Sokrates gibi gerçek birer yılın oynatıcısı, acı çekmekten neyin kastedildiğini öğrenmek isterdi. Ya da istediğine ulaşmak ve ulaşamamaktan. Eğer kıllı kırk yaran kimselerin yeterince keskin bir bıçakları olsaydı, hayat gerçeğı hiçliğe kıyılabilirdi. Bunu zaman kaybı olarak görüyorum. Şu an için de olsa, varlığın çıtırdayarak yanan bir ateş olduğu fikrini kabule hazırım.

"Beş duyudan zevk almayı isteriz. Acı çekmekten de kaçınmaya çalıştığımıza şüphe yok. Bu nasıl olur? Ateşi körükleyen ve alevlendiren duyular yoluyla. Buradan ikinci hakikate geliyoruz: Zevk arzusu ya da daha kötüsü, her şeyin değışken olduğu bir varlıkta, kalıcılık arzusu ateşi daha da kızıştırır. Bu da ateş zayıfladığında, acı ve ıstırapın çoğalacağı anlamına gelir. Bu fikre katılır mısın?"

"Evet, Prens Jeta."

"O halde ateş beslendiğı sürece acının dinmeyeceğı açıktır. Peki acıdan kurtulmak için ateşi körüklemeyi bırakmak gerektiğı fikrine katılıyor musun?"

"Evet, Prens Jeta."

"Güzel. Bu üçüncü hakikattir. Dördüncü hakikat ateşin nasıl söndürülebileceğini gösterir. Bu, arzu etmeyi bırakmakla gerçekleştirilebilir."

Prens Jeta sustu. Bir süre garip biçimde çekici bulduğum müziği dinledim. Garip biçimde diyorum; çünkü Hint müziğine henüz alışmadım. Fakat olayın kendisi büyüleyici olduğu için her şey hoşuma gidiyordu. Buda'nın dört yüce hakikatinden uzaklaşmıştım bile! Kendimi hiç de koyvermemiştim ve tarafsız değildim. Bu şekilde tükenmek istemiyordum.

Aniden Prens Jeta'nın dördüncü hakikatinin, bazı Atinalıların –ve hatta Abderalıların– söylediği gibi, kendi başına bir hiç olduğunu fark ettim. Ev sahibime döndüm. Gülüyordu. Sorumu soramadan o cevap verdi. “Bu acı dolu varoluşun ateşini söndürmek için sekiz katlı yolu izlemelisin. Bu dördüncü hakikattir.”

Hintliler er ya da geç sayılara dönerler. Matematikçilerin en ketumları olduklarından, Ganj Nehri'nin yatağındaki kumlardan otuz milyar kere milyon kat fazla da olsa, bir Hintlinin verdiği herhangi bir sayıda her zaman indirime giderim.

“Sekiz mi?” İltileniyormuş gibi göründüm. “Fakat sadece dört hakikat olduğunu sanıyordum.”

“Dördüncü hakikat bu sekiz katlı yolun izlenmesini gerektirir.”

“Peki, bu nedir Prens Jeta?” Flütçülerden biri dikkatimi dağıtmıştı. Ya tonu şaşırmıştı ya da daha önce hiç işitmediğim bir tonda çalışıyordu.

Şimdi, Demokrit, sana sekiz katın neleri içerdiğini açıklayacağım: Birincisi doğru görüşler; ikincisi doğru niyet ya da amaçlar; üçüncüsü doğru, yerinde konuşma; dördüncüsü doğru hareket; beşincisi doğru yaşam; altıncısı doğru çaba; yedincisi doğru düşünce, sekizincisi de doğru fikri yoğunlaşma.

Prens Jeta sonunda sıkıldığını fark etti. “Bütün bunları zaten biliyorsundur...” dedi.

“Hayır, hayır” dedim nazik bir ifadeyle. “Fakat çok genel-ler. Özel hiçbir şey yok; örneğin Bilge Tanrı'nın büyükbaba-

ma bir boğanın nasıl kurban edileceğiyle ilgili olarak bildir-
diği kesin hükümler gibi...”

“Buda’nın kurbanı hayvanların değil, benlikteki hayva-
nın kurbanıdır.”

“Anlıyorum. Fakat doğru yaşam tam olarak nedir?”

“Beş ahlâk kuralı vardır.”

“Dört yüce hakikat, bir sekiz katlı yol ve beş ahlâk kuralı...
Buda’nın sayıları hiç olmazsa Mahavira’nınkiler kadar bü-
yük değil.” Çok kaba olduğumu söylemeliyim.

Fakat Prens Jeta şaşırması görünmüyordu. “Mahavira’nın
görüşlerini de bir ölçüde benzer buluyoruz” dedi hafifçe.
“Fakat o sadece bir Yol Açıcı. Buda yolu açmıştır. Aydınlan-
mıştır. Mükemmeldir. Varlığından sıyrılmıştır.”

“Shravasti’de oturduğunu saymazsak tabii.”

“Sadece bedeni orada. Gerçekte orada değil.”

Beş ahlâk kuralını bilmek istiyorsun değil mi Demokrit?
Onları sana söyleyeceğim. Yanlış perdeden çalan flütçü
Prens Jeta’nın söylediği her sözcüğü zihnime yerleştirmişti.
İşte sana beş ahlâk kuralı: Öldürme, hırsızlık yapma, yalan
söyleme, sarhoş olma, zinaya dalma.

Son kuralı sorguladım. “Eğer herkes bu beş ahlâk kuralı-
na gerçekten uysa insan soyuna ne olurdu?”

“İnsan soyu varlığından sıyrılacaktır; bu da Buda’nın gö-
zünde mükemmel bir şey.”

“Budist mezhebi yok olsa bile mi?”

“Mezhebin amacı da kendisini yok etmek. Ne var ki, mez-
hebe insan ırkının sadece az bir kısmı çekilecek ve bin yıllık
süre içerisinde bu insanlardan sadece sonsuz derecede küçük
bir kısmı aydınlanacaktır. Korkulacak bir şey yok, Cyrus Spi-
tama.” Prens Jeta oldukça keyifliydi. “Mevcut döngü sona
erene kadar insan soyu devam edecek.”

“Peki ama çok az insana hitap edebilen bir dinin anlamı ne? Ayrıca sizin de söylediğiniz gibi, bu az sayıda insandan neredeyse kimse mutlak Nirvana hâline erişemeyecek.”

“Buda’nın dine ilgisi yok. O sadece nehir kıyısında olanlara yardımcı oluyor. Onlara “salı” gösterecek. Uç tarafa ulaşırlarsa ne nehir, ne sal, ne de iki taraf olduğunu keşfedecekler...”

“Ne de Buda?”

“Ne de Buda. Ateş sönecek ve bu varlık düşü unutulacak ve aydınlanmış kişi uyanacaktır.”

“Nerede?”

“Ben aydınlanmış değilim. Hâlâ yanlış kıyıya çok yakı-
nım.”

Prens Jeta’nın mağarasında geçen, şaşırtıcı olmasa da, bu büyü-
lü ögle sonrasında aklımda kalanlar bunlar. Sonra, Buda’yı görüp dinlediğimde öğretisi hakkında daha net bir fikir edindim; aslında bana göre gerçek bir öğreti sayılmazdı.

Demokrit, Buda’nın hakikatleriyle Pisagor’unkiler arasında bir benzerlik bulunduğunu söylüyor. Ben öyle düşünmüyorum. Pisagor, Gosala ve Mahavira, ruhların balıktan ağaca, insana ya da başka bir şeye göçüne inanıyordu. Fakat Buda ruh göçüne ilgisizdi; zira netice itibarıyla varlığa inanmıyordu. Burada olmadığımızı söylüyordu. Orada da değil-
dik ona göre. Sadece ateşin çıtırdayarak yandığını tahayyül ediyorduk.

Ama insan vardır... Atina’da soğuk köhne bir evde oturan, hemen arkamızdaki inşaatın gürültüsüyle neredeyse sağır-
laşmış kör bir adam olduğuma şüphe yok. Yine Abdera’dan genç bir akrabamla eski günlerden söz ettiğim de bir gerçek. En azından benim kafamda böyle. Bu nedenle, güç de olsa, alevlerden çok küller gibi yaşamaktayım, varım.

Buda'ya göre varlık fikri tamamıyla acı dolu bir şeydi –ne kadar da haklıydı!– ve kendini bütün arzulardan soyutlama arzusu da dahil olmak üzere bütün arzulardan sıyrılmakla arınmaktan ibaretti. Tabii ki bunu çok az kimse başarır; en azından sonsuzluk içerisinde. Fakat onun yolunu izleyenlerin, bu dünyayla ilişkili olarak, yolundan uzak olanlardan daha iyi durumda olduklarından yeterince eminim.

Garip. Bu bakış açısına ulaşacağımı hiç düşünmemiştim. Prens Jeta da öyle. “Sana anlattığım hiçbir şeyin gerçekten önemi yok” dedi ışıklı mağarayı terk etmeye hazırlanırken.

“Çünkü varlığın hedefi *sunyata*’dır” dedim. Bu söylediğim onu şaşırtmıştı, ben de zekâmdan dünyevi bir zevk aldım. “*Sunyata* ise hiçliktir; bu, sizin hiçlik anlamına gelen, ancak yine de varolan döngü için kullandığınız sözcüktür.”

Prens Jeta havuzun kenarında bir an sustu kaldı. Suyun mavi ışığının yansımaları gökkuşağı benzeri renkler veren birçok örümcek ağı gibi yüzünde parıldadı.

“Tathagata’yla tanışmalısın” dedi alçak bir sesle; sanki suyun bile kendisini ısıtmasını istemiyordu.

“O kim?” diye sordum.

“Buda’nın diğer ismi. Bizim özel ismimiz. Tathagata, gelip gitmiş kimse anlamına gelir.” Bu son sözle Prens Jeta’nın kendisi de kayboldu. Suyu daldı. Peşi sıra ben de atladım.

Yıllar sonra, dağın altındaki mağarada konuşulanların her sözcüğünün Magadha gizli servisinin bir ajanı tarafından dikkatlice kaydedildiğini öğrendim. Her nasılsa Varsakara dağın yumuşak kayasından mağaraya bir kanal açtırmayı başarmıştı. Bereket versin ki, Prens Jeta tutuklanamayacak kadar önemli bir kişiydi; tabii bu arada Büyük Kral’ın elçisi de kutsal bir kişiydi.

Rajagriha’ya geri dönüş yolculuğu can sıkacak derecede uzun sürdü. Yol tozluysa ve insan, araba, askeri birlikler, de-

ve ve fil kaynıyordu. Bütün herkes güneş batıp şehrin kapıları kapanmadan şehre dönmek için can atıyordu.

Hintlilerin kalabalıkta hacet gidermelerine bir türlü alışamadığımı söylemeliyim. Herhangi bir Hint yolunda, yol kenarına neşeli bir biçimde çömelmiş düzinelerce erkek ve kadına rastlamadan yolculuk edemezsiniz. Bunlar arasında en rahatsız edici olanları da Budist ya da Ca ynacı keşişlerdir. Bir keşiş sadece dilenebildiğini yiyebildiğinden, çoğu zaman yemek kabına, bazen kasten, kokmuş yiyecek konur. Yiyecek kabına konduğunda artık onu yemek zorundadır. Çoğu keşiş bu gerçekten berbat beslenme şekli nedeniyle her türden mide rahatsızlığından şikâyetçidir.

Belki de bir düzine Budist keşiş gördüm. Her birinin üzerinde eski bir elbise ve ellerinde bir dilenme kabı vardı. Hiçbiri mezhebin bugünkü özelliği olan sarı cüppeler giymiyordu; çünkü o zamanlar çoğu inançlı Budist, insanı günaha sevk eden şeylerden uzak vahşi bir hayat sürüyordu. Fakat neticede münzevi hayatın Buda'nın ağzından çıkan *sutra*ları ya da sözcükleri kaydedip onları nakletme ihtiyacıyla uyuşmadığı ortaya çıktı. Buda'ya gerçekten bağlı erkekler ve kadınlar zamanla cemaatler oluşturdular. Hindistan'a yaptığım ilk ziyaretimde dahi mezhep ilk zamanlarında olduğundan çok daha az gezgin hâldeydi.

İlk müritler Buda'yla birlikte seyahat etmişlerdi; o da yağmurlu mevsim dışında her zaman geziyordu. Son yıllarda, Shravasti'de başlayıp biten bir daire içinde seyahat etmeye başlamıştı. Yağmurlu mevsimi Shravasti'de bir koruda geçiriyordu. Burası, mezhebin hizmetine Prens Jeta tarafından verilmişti; ama Prens yaptığı şeylerle övünmeyi sevmediğinden, burası halk arasında Prens'e koru için muazzam miktarda para ödediğini ileri süren Anathapindika isimli bir tüccarın bağışı olarak biliniyordu. Oysa durum biraz önce söz etti-

ğim gibidir. Hayatımda Prens Jeta kadar cömert bir başka insana rastlamadım.

Yağmurlar dindiğinde Buda bazen Himalayalar'ın eteğindeki Şakya evini tekrar ziyaret ederdi. Sonra cumhuriyetlerden geçip Kushinara ve Vaishali gibi şehirleri ziyaret ederek güneye inerdi. Ardından Pataliputra Limanı'nda Ganj'ı geçip güneye, şehir duvarlarının hemen içindeki bambu ormanında en az bir ay kaldığı Rajagriha'ya gelirdi. Her zaman ağaçların altında uyurdu. Yiyeceğini Rajagriha'nın kalabalık caddelerinden çok, kırsal kesimden dilenirdi. Günün en sıcak saatlerinde bir ağacın altında tefekküre dalar ve onu görmeye, Kral Bimbisara da dahil olmak üzere her türden insan gelirdi.

Bu arada, ağaçların altına çömelmiş aziz görüntülerinin Hindistan'da çok yaygın olduğunu belirtmeliyim. Birçoğunun aynı pozisyonda yıllarca oturduğu bilinmektedir. Yağmurla ıslanmış, güneşle kavrulmuş, rüzgârla yalanmış olarak kendilerine ne verilirse onu yiyerek yaşarlar. Kimisi hiç konuşmaz; kimisi ise hiç susmaz.

Buda, Rajagriha'dan Varanasi'ye gider ve orada kahramanlar gibi karşılanırdı. Binlerce meraklı insan, öğretinin tekerleğini ilk defa harekete geçirdiği yaban geyiği korusuna kadar ona eşlik ederdi. Kalabalık nedeniyle yaban geyiği korusunda uzun süre kaldığı pek nadirdi. Gecenin bir yarısında Varanasi'den ayrılarak kuzeybatıdaki Kaushambi ve Mathura şehirlerine hareket eder ve sonra yağmurlar başlamadan hemen önce yeniden Shravasti'ye dönerdi.

Buda herkes tarafından saygı görürdü; buna, onu saygınlıklarına bir tehdit olarak görme ihtimali yüksek Brahmanlar da dahildi. Ne de olsa savaşçı sınıfa mensuptu. Fakat o bir savaşçıdan ve bir Brahman'dan farklıydı. Brahmanlar ondan korkuyordu; çünkü kimseye benzemiyordu. Fakat zaten,

tam olarak ifade etmek gerekirse, o bir hiçti. O bu dünyaya gelmiş ve gitmişti.

Sekiz

Ajatashatru bana çeyiz parasını ödedikten sonra, “Şimdi kendine bir ev satın almalısın” dedi. “Ne çok büyük, ne de küçük olmalı. Benim evimle Kral’ın sarayı arasında bir büyüklükte olmalı. Temiz suyu olan bir kuyuya sahip büyük bir avlusu ve on farklı türden çiçekli ağaçları olmalı. İki ağaç arasına asılmış, iki insanın mutluyıllar boyunca, yan yana sallanabilecekleri bir de salıncağı olmalı. Yatak odasında, üzerinde Kathay kumaşından bir örtüsü olan geniş bir yatak olmalı. Çiçekli ağaçlara bakan pencereye bitişik bir de divan bulunmalı.” Evimin sahip olması gereken her şeyi sıraladıktan sonra kaşlarını çattı ve sordu: “Peki ama böyle mükemmel bir yer nerede bulunabilir? Sevgili dostum hemen araştırmaya koyulmalıyız. Kaybedecek zamanımız yok.”

Ajatashatru’nun bize bu ideal evi çoktan bulduğunu söylemeye gerek yok. Aslında bu eve kendisi sahipti. Dolayısıyla, biraz bakımsız da olsa, gürültülü bir sokak üzerindeki bu güzel evi satın almak için kayınpederime çeyiz parasının yarısını geri ödedim.

Ne gariptir ki, düğünden önce kimse tarafından şeytan tapıncılığına döndürülmeye çalışılmadım. Tek yapmam istenen bizimkine pek de benzemeyen eski bir Ari töreninde damadın rolünü oynamaktı. Pers ülkesinde olduğu gibi burada da törenin dini kısmı rahipler sınıfı tarafından icra edi-

liyordu. Bu, kimsenin onların söylediklerine ya da yaptıklarına dikkat etmesinin gerekmediği anlamına gelmektedir.

Akşama doğru Ajatashatru'nun uzun ve basık ahşap evine vardım. Girişte gelişimi kutlayan kalabalık bir insan topluluğu tarafından karşılandım. Altın renkli bir şal ve bir hizmetçinin sarması ve düzeltmesi bir saat alan bir sarıkla göz kamaştırıcıydım. Kral'ın kendi berberi gözlerimin çevresini siyaha boyadı ve dudaklarıma laka sürdü. Sonra vücudumu renklendirilmiş sandal ağacı macunuyla süsledi; göğsümü, gövdesi göbeğimde kök şeklinde başlayan, yaprakları ve dallarıyla cinsel organlarıma kadar inen bir ağaç deseniyle donattı. Her iki bacağımanın baldırına da parıltılı yılanlar sarıldı. Evet, berber bir Dravidyen'di ve Ari öncesi bu dokunuşa karşı koyamıyordu. Sıcak havada şık Hintliler çoğu zaman kendilerini, serin tutar diye, sandal ağacı macunuyla kaplarlardı. Tabii ki böyle bir şey söz konusu değildir. At gibi terlersiniz; ancak teriniz çok egzotik kokar.

Caraka ve tüm elçilik görevlileri bana eşlik ediyordu. Artık hepimiz Hintliler gibi giyiniyorduk. Hava, milliyetçiliğe galip gelmişti.

Bizi saray kapısında Ajatashatru ve Varsakara karşıladı. Benden de gösterişli giyinmişlerdi. Varsakara dişlerinin renginde Burma yakutları takarken; tahtın vârisi, Hintlilerin deyişiyle, binlerce elmas takıyordu. Elmaslar boynunu çevreleyen zincirlerde asılıydı, parmaklarını kaplıyordu, kulak memelerinden şelaleler hâlinde sarkıyor, koca göbeğini kuşatıyordu.

Ajatashatru bana eski geleneklere göre bal ve kesilmiş süt dolu gümüş bir kâse verdi. Bu iç bayıltıcı karışımı içtikten sonra, parlak renkli bir çadırın kurulu olduğu ana avluya götürüldüm. Çadırın en ucunda annesi, büyükannesi, kız kardeşi, halaları ve nedimeleriyle birlikte henüz görülmeyen

müstakbel gelin duruyordu. Bizim bulunduğumuz tarafta başlarında Kral Bimbisara bulunan Kraliyet Ailesi'nden adamlar vardı. Kral beni samimi ve nazik bir ifadeyle selamladı. "Bugün, çok uzak diyarlardaki Pers ülkesinin Arilerinden biriyle Magadha Arilerinden birinin hayatlarını birleştirmesine şahit olacak."

"Büyük Kral gibi siz de Arilerin gerçek ışığını yansıtıyorsunuz efendim ve ben, tüm dünyanın parlak ikiz efendileri arasında mütevacı bir köprü olmaktan çok memnunum." Bu saçmalığı önceden hazırlamıştım, söyleyeceklerimin çoğunu da unutmuştum. Ama önemli olan Pers İmparatorluğu ve Magadha'nın, cumhuriyetler federasyonuna ve gerekirse Kosala'ya karşı birleşmiş olduğunu vurgulamaktı.

İki tarafımda Bimbisara ve Ajatashatru olduğu hâlde çadıra girdim. Gümüş lambalar parılıyordu. Etrafa binlerce çiçek serpilmişti, sevgili Demokrit; artık gerçekten bu süslü Hint diliyle düşünüp sonra düşüncelerimi donuk Yunanca'ya çevirdiğime dikkat ediyorsundur herhalde. Her iki dilde benzer birçok sözcük bulunmakla beraber, üslupları tamamiyle farklıdır. Her neyse, birçok çelenk yapılmıştı ve ağır hava yasemin ve sandal ağacı kokuyordu.

Yer Kathay halılarıyla kaplıydı. Üzerinde beyaz gökyüzüne dönmüş mavi bir ejderha bulunan bir halı olağanüstü güzellikeydi. Daha sonra, Ajatashatru kızına en çok istediği şeyi sorduğunda, o halıyı söylemişti. Sevinçten ağladı. "Hiçbir şey" diye açıkladı, "bu ejderhalı Kathay halısını en sevdiğim kızımın evinde görmekten daha mutlu edemez beni." Fakat halıyı kesinlikle almadık. Bu kendisine çok gördüğü bir mutluluktı.

Çadır gültrengi bir perdeyle ikiye ayrılmıştı. Bizim bulunduğumuz bölümde Brahmanlar veda metinlerinden parçalar okuyordu. Uzun uzun Rama ve Şita arasında varolan mü-

kemmel aşk hatırlanıyordu. Asilzadelerin dinler gibi yapmaya bile tenezzül etmemeleri dikkatimi çekti. Birbirlerinin giysilerini ve boyalı tenlerini incelemekle çok meşguldüler.

Kaşlarını çatarak elmasla parıl parıl parlayan elinin tersiyle gözlerini sildi. “Sevgili dostum, gönlümün lotusuna, çocuklarımin en sevgilisine iyi davran.” Kraliyet Ailesi kokulu elbiseler ve parlak mücevherler anaforu içinde a yırdı ve ilk karımla yalnız kaldım.

Ne söyleyeceğini merak ederek ona baktım. Fakat tasalanmam gerekmiyordu. Ambalika, kadınlar dairesinde mükemmel yetiştirilmişti. Sanki sarayda yarım yüzyıl geçirmiş soylu bir kadındı.

“Kutsal Ateş’i yaktıktan sonra” dedi, “çatıya çıkıp Kuzey Yıldızı’na baksak iyi olur.”

“Tabii” dedim. “Ateş bizim için de kutsaldır” diye de ekledim.

“Tabii” dedi. Ambalika ne Bilge Tanrı’ya ne de Zerdüşt’e en küçük bir ilgi göstermedi. Fakat Pers Sarayı’ndaki hayat hikâyeleri ona çok ilginç geliyordu.

Bir mangalda ateş yaktım. Yarım düzine kadar hizmetçi bizim için her şeyi hazırlamıştı. Hizmetçiler görünüşte Yaşlı Kraliçe’nin hediyeleriydi. Gerçekte ise gizli servis ajanlarıydılar.

Nasıl denilir? Magadhalı bir uşak becerikliyse ve söz dinliyorsa gizli bir ajandır. Zira sıradan hizmetçiler tembel, yalancı ve şamatacıdır.

Sallanan basamaklardan çatıya çıktık. “Beyaz karıncalar” dedi Ambalika sessizce. “Onları dumanla kaçırmak zorunda kalacağız.”

“Beyaz karınca olduğunu nasıl söyleyebiliyorsun?”

“Bu bilmek zorunda olduğumuz şeylerden sadece bir tanesi” dedi gururla. “Aynen Yaşlı Kraliçe’nin bana öğrettiği

altmış dört sanat gibi. Yaşlı Kraliçe onları gerçekten iyi biliyor. O, kadınların hâlâ bu tür şeyleri öğrenmesi gerektiğine inanılan Kosala'dan. Magadha ise farklı. Burada sadece fahişelere sanat öğretilir. Bu çok yazık; çünkü er ya da geç kocaları karılarını sıkıcı bulacak ve onları evlerine kapayarak gece ve gündüzleri salonlarda ya da mükemmel güzellikteki fahişelerin evlerinde geçireceklerdir. Kadın hizmetçilerimden biri, bir fahişe için çalışıyordu ve bir gün bana şöyle söyledi: 'Saray dairelerinizin güzel olduğunu sanıyorsunuz, bir de falancanın evini görün.' Tabii ki bunun için sonsuza kadar beklemek zorunda kalacaktım; zira böyle bir insanı asla ziyaret edemezdim. Fakat erkekler bunu yapabilir. Her neyse, bu tür yerleri ziyarete başlamadan önce yeterince büyümemi bekleyeceğini umuyorum."

Evin çatısında bir tente kurulmuştu. Yarımayın ışığıyla eski şehrin hafif eğimli beş tepesini görebiliyorduk.

"İşte Kuzey Yıldızı" dedi Ambalika elimi tutarak ve birlikte Anaksagoras'ın bir kaya parçası olarak düşündüğü bu yıldıza baktık uzun uzun. Çoğu zaman yaptığım gibi hepimizin tam olarak nereden geldiğini merak ettim. Ariler ilk olarak nerede toplanmıştı? Volga'nın kuzeyindeki ormanlık bölgelerde mi? Yoksa İskitya'nın geniş ovalarında mı? Neden daha güneye, Yunanistan'a, İran'a ve Hindistan'a gelmiştik? Sümer ve Harappa şehirlerinde rastladığımız siyah saçlı insanlar kimlerdi ve nereden gelmişlerdi? Yoksa çiçek açma mevsimi geldiğinde, bir lotus üzerindeki birçok çiçek gibi yerden mi fırlamışlardı.

Demokrit, lotus çiçeğinin Doğu halkları için neden kutsal olduğunu merak ediyor. İşte sebebi: Lotus, çamurun içinden suyun yüzüne çıkarken bir tomurcuk zinciri oluşturur. Tomurcuk sudan çıkıp havayla buluştuğunda açar, çiçeklenir ve ölür; sonra onu bir sonraki tomurcuk izler, bu böyle son-

suz bir zincir hâlinde sürer gider. Lotus üzerinde uzun süre düşünüldüğünde, eşzamanlı ölüm ve yeniden doğuş fikrinin akla geleceğini sanıyorum. Tabii ki öteki türlü de olabilirdi: Reenkarnasyona inanan biri lotus benzetmesinin varlık zincirini yansıttığına karar verebilirdi.

Kuzey Yıldızı'nı yeterince izledikten sonra çatıdaki çadırımıza girdik. Üzerimdeki şalı attım. Göğsümdeki ağaç ter seline dayanamamış, neredeyse silinmişti.

Fakat Ambalika sanki büyülenmişti. "Bu çok güzel bir ağaçtı herhalde" dedi.

"Öyleydi" dedim. "Sende ağaç var mı?" diye sordum.

"Hayır" dedi ve şalını omzundan attı. Babasının çocuklarına duyduğu sevgiyi paylaşamadığımdan, tam anlamıyla gelişmiş bir kadın olduğunu görünce rahatlamıştım. Her iki küçük göğsünün çevresine çiçek ve yapraklar çizilmişti. Göbeğindeki beyaz yüzlü kuş, çiçekli göğüslerinin altında kırımızı kanatlarını germiştir. "Bu Garuda" dedi kendini okşayarak. "Güneş kuşu, ona Vişnu biner. Yılanlar hariç, iyi şans getirir. O, bütün yılanların can düşmanıdır."

"Bak" dedim ve ona yılanlı bacaklarımı gösterdim.

Ambalika çok hoş ve doğal bir kahkaha attı. "Bu demektir ki bizim yasalarımıza uyacaksın; yoksa Garudam senin yılanlarını yok edecek."

Ben yerimde duramıyordum. "Aşk yapmadan, günlerce beraber yatacak mıyız?"

Ambalika evet anlamında başını salladı. "Üç gün evet. Fakat çok uzun sürmeyecek. Biliyorsun altmış dört sanatın hepsini biliyorum. Aslında çoğunu... neyse. Seni eğlendireceğim. Ama hiçbirinde usta değilim. Yani, ben bir fahişe değilim. Ud çalar, doğaçlama yaparım. Oldukça iyi dans ederim. Pek iyi olmasa da şarkı söylerim. Eski oyunları çok iyi oynarım, özellikle de İndra gibi tanrılardan birini oynadığım za-

man çok iyiyimdir. İnsan-tanrı rolünü oynamayı tercih ederim. Kafamda oluşturduğum şiirleri yazarım; fakat onları Yaşlı Kraliçe'nin yaptığı gibi ha deyince oluşturamam. Bir kılıç ya da değneklerle hiç savaşmam ama iyi okçuyumdur. Yapma çiçekler konusunda ustayımdır, onları gerçeklerinden ayıramazsın. Tören çelenkleri yapar, çiçekleri düzenlerim.”

Ambalika altmış dört sanatın her biriyle ilgili olarak farklı ustalık derecelerini tanımladı. Listenin tamamını unutalı çok oldu. Fakat bırakın kadını, bir erkeğin büyücülük, marangozluk, doğaçlama ve kuş eğitciliği yanında ismini saydığı diğer bütün şeylerde nasıl bu kadar usta olabileceğini merak ettiğimi hatırlıyorum. Her Hint kadınının “Rama” ya da “Şita” demeyi öğrettiği keskin sesli, parlak tüylü en az bir kuşu vardır. Hindistan’ı aklıma getirdiğim zaman, konuşan kuşları –nehirleri, yağmuru ve tanrıya benzeyen güneşi– düşünürüm.

Ambalika da sözcükleri kadar güzeldi. Beni eğlendirdi ve üç gün üç gece meşgul etti; çatıdaki köşkümüzde yan yana uyumamıza rağmen Veda yasasına uymayı başardım.

Ajatashatru'nun en sevdiği kızını görmek istediğini söylediğimde güldü ve “Seninle evlenmem gerektiğine karar verene kadar hiç görmemiştim onu” dedi. “Aslında beni yanına alan Yaşlı Kraliçe oldu. Ben onun en sevdiği torunuyum. At kurbanı harikaydı değil mi? Yaşlı Kraliçe çok heyecanlanmıştı. ‘Şimdi rahatça ölebilirim’ demişti bize daha sonra. Biliyorsun çok geçmeden ölecek. Son yıldız falı pek iyi değildi. Bakl Bir akanyıldız. Tanrılar eğleniyorlar. Birbirlerine bir şeyler atıyorlar. Haydi, bir dilek tutalım.”

Henüz Anaksagoras’la karşılaşmadığımdan, saf ışık demeti olarak kabul ettiği şeyin yeryüzüne doğru düşen alev almış bir metal parçası olduğunu söyleyemedim.

“Babanın gözde bir karısı var mı?” diye sordum.

“Hayır. O, yenilerini sever. Tabii ki karılarını değil. Uzun vadede çok pahalıya mal olurlar; zaten üç karısı var. Bir başkası –hatta iki tanesi– ile daha evlenebilir. Fakat sadece kral olduktan sonra. Şimdi yeni bir kanya gücü yetmez. Her neyse, zaten en güzel fahişelerle birlikte oluyor. Onunla hiç onlardan birinin evine gittin mi?”

“Hayır. Hiç parası olmadığını söyleyince...”

“Kız kardeşlerim ve ben sık sık bir erkek gibi giyinip bu fahişelerden biri ziyafet düzenlerken evine gizlice girmekten söz ederiz. Böylece bütün sanatların tam olarak nasıl icra edildiğini görebiliriz. Belki de peçeli dansözler gibi de giyinebiliriz; ama ya yakalanırsak...”

“Ben gideceğim. O zaman sana neye benzediğini anlatırım.”

“Bunun ilk karınla yatmadan önce söylemen gereken türde bir şey olduğunu sanmıyorum.”

“Fakat sana bunu daha sonra söylemem çok daha kötü olmaz mı?”

“Doğru. Babamın parası olmadığı konusunda...” Kız oldukça hızlıydı. Beni işitmişti. Dikkatimi dağıtmayı ümit etmişti. Bunu başaramayınca samimi fakat tedbirli davrandı. İzlendiğimizi belirtmek için bir kulağına dokundu. Sonra kaşlarını çattı ve kırmızılaşmış işaretparmağıyla sıkıdığı dudaklarına dokundu. Mükemmel bir sessiz tablo çizmişti. Bu konuyu gece yarısı çatıda bile olsa evimizde tartışmama konusunda uyarılıyordum. “O herkese karşı çok cömerttir” dedi yüksek sesle. “İnsanların mutlu olmasını ister. Bu nedenle onlara birçok hediyeler verir. Yeni karılarının masraflarını karşılayamaması da bu yüzden. Bu hepimizi çok mutlu kılıyor. Onu kimseyle paylaşmak istemiyoruz.” Bu kısa konuşmayirmi sekizinci sanat olan rol yapmanın mükemmel bir örneğiydi.

Ertesi gün avlunun ortasında salıncakta yan yana sallanırken kulağıma şunları fısıldadı. “Babamın tüm parası cumhuriyetlerle savaşmak için bir ordu beslemeye ayrılıyor. Bunun bir sır olduğu sanılıyor; ancak bütün kadınlar bunu biliyor.”

“Orduyu neden Kral beslemiyor?”

“Yaşlı Kraliçe onun gerçekten barış istediğini söylüyor. Ne de olsa at kurbanından bu yana tüm dünyanın kralı. Öyleyse neden şimdi savaşa girsin ki...”

Ona tüm dünyanın kralının Bimbisara değil Dara olduğunu söylemedim. Çünkü başından beri Ambalika’nın öncelikle bana değil, ailesine sadakatle bağlı olduğunu kabul etmiştim. Sonuçta, ona siyasi nitelikte ne söylersem bunun babasına ya da Varsakara’ya iletileceğini doğal kabul ediyordum.

“Peki babanın planları hakkında Kral ne düşünüyor?”

“Bir şey bilmiyor. Nasıl bilebilir ki? Yaşlı Kraliçe ona söylemez; çünkü babamdan korkuyor. Neden olduğunu bilemiyorum. Ne de olsa annesi.”

“Ama Mabeyinci ona söyleyecektir.”

“Mabeyinci’nin gizlice kime ne söylediğini kimse bilmiyor.” Ambalika birden yaşının iki misli büyük göründü. “Fakat cumhuriyetlerden nefret ettiği kesin.”

“Bana da öyle söylemişti.”

“Evet, herkes onun ne söylediğini bilir.” Oldukça kapalı konuşuyordu. Zamanla, eğer altmış beşinci bir sanat olsaydı bunun diploması ya da kumpas olup olamayacağını merak eder oldum.

Ambalika’nın büyükbabası Prens Jeta’nın gelmesiyle konuşmamız kesildi. Bu üçüncü gün olduğundan bize hediyeler getirmişti; onu evin büyük odasında ağırladık. Mobilyalar ve döşemeler harika olmakla beraber evin karıncalar ve

çürüme nedeniyle kısa süre sonra çökeceği gerçeğini gizlemek imkânsızdı. Kayınpederim her zaman olduğu gibi anlaşmadan yine kârlı çıkmıştı.

Ambalika çekilir gibi yaptığında Prens Jeta ona kalması için işaret etti. “Bir insan torunlarından biriyle ne kadar sık karşılaşabilir ki zaten?”

Ambalika odada kaldı.

Prens Jeta bana döndü. “Resmi olarak Kral Pasenadi’nin sarayına davet edilmektesiniz.” Prens Jeta, hissettiğini bildiğim aceleciliği göstermeden konuşuyordu. “Kral yağmurlar başlamadan sizi kabul etmek istiyor.”

“Bu bana şeref verir.” Alışılmış şekilde konuşuyordum. “Ne yazık ki, Pers ülkesine ilk demir sevkıyatı yapıncaya kadar beklemeliyim” diye de ekledim.

“Bu gelecek ayın başında olacak, Sayın Elçi” dedi Prens ve gülümsedi. Varsakara’yla aramdaki oldukça gizli anlaşmaları sezmesine sebep olacak en küçük bir huzursuzluk göstermemeye dikkat ediyordum. Demir için bir fiyat tespit etmiş-tik ve demir Taksila’da altınla takas edilecekti. Genel olarak yaptığım ilk ticari anlaşmadan memnundum. Ama Prens Jeta’nın bunu bilmesi beni huzursuz etmiyor da değildi.

“Kervanımız Shravasti’den geçeceği için ona eşlik edeceğimi ummuştum.”

“İyi de korunacağız” dedi Ambalika; konu birden ilgisini çekmişti. “Biliyorsun Kosala’nın bir ucundan diğerine hırsız çeteleri ve nehir korsanları var. Öyle bile olsa Shravasti’yi görmek isterdim. Yaşlı Kraliçe bana dünyada daha güzel bir şehir olmadığını söylüyor.”

“Doğal olarak ona katılıyorum” dedi Prens Jeta. Sonra bana döndü. “Ben sadece iki nehir arasında bulunan ve küçük dünyamız adını verdiğimiz toprakları gördüm” diye sürdürdü konuşmasını.

“Tabii ki bu yolculuğu yapmaya çalışacağım” diye başladım sözlerime.

“Haydi, evet del!” diye söze karıştı Ambalika. Bir çocuk gibi aceleliydi. Her şey şimdi olmalıydı. Lais de aynı özelliğe sahipti.

Prens Jeta torununa gülümsedi. “Kocan, kadınlar daire-sinde hakkında korkunç şeyler işittiğin Buda’yla da buluşmak isteyecektir.”

“Bu doğru değil, Prens Jeta. Kadınlarımızın çoğu efendi Buda’yı takdir ederler” dedi Ambalika, birden zarif bir prenses hâline bürünmüştü.

“Ya sen?”

“Tam olarak bilmiyorum. Bir mum gibi sönüp gitme fikrinden hoşlandığımı söyleyemem. Mahavira’nın çok daha ilginç olduğunu düşünüyorum.”

“Mahavira’yı görüp dinledin mi?” Prens Jeta meraklanmıştı.

Ambalika evet anlamında başını salladı. “Yaklaşık altı yaşlarındayken nedimem beni nehir yolu üzerindeki evinden çok uzakta olmayan Cayna Manastırı’na götürmüştü. Mahavira manastırın önünde, toprakta oturuyordu. Hayatımda hiç bu kadar kalabalık görmemiştim.”

“Hatırladığın kadarıyla ne söyledi?” Prens Jeta torunuyla gerçekten ilgileniyor görünüyordu. Acaba karım olduğu için miydi bu?

“Dünyanın yaratılışını tanımlamasından hoşlanmıştım. Her şeyin bu dev insanın nasıl bir parçası olduğunu ve bizim de onun beli civarında bir yerde olduğumuzu biliyorsunuz. Tabii ki Mahavira’nın coğrafyası bize okulda öğretilenden farklıydı; ama ben bu farklı okyanus çevrelerini seviyordum. Bir süt bir de şeker kamışı okyanusu ve bir de arıtılmış okyanus...” Konuşmasına ara verme alışkanlığına sahipti. “Özel-

likle ilk yaratılış halkasına ilişkin tarifini beğendim. O zaman herkes altı mil uzunluğundaydı ve hepimiz ikizdik; her ikiz erkek bugün Pers ülkesinde uygulandığı gibi ikiz kız kardeşiyle evleniyordu. Kimse çalışmak zorunda değildi; çünkü her istediğiniz şeyin yetiştiği on ağaç vardı. Ağaçlardan biri çanak çömlek ve tava hâline gelen yapraklara sahipti. Bir diğerinde her tür pişmiş yiyecek yetişiyordu. En çok da bu ağacı sevdim. Korkarım açgözlü bir çocuktum. Sonra elbise yetiştiren bir başka ağaç vardı; diğer bir ağaçta ise saraylar yetişiyordu. Gerçi bir sarayın muz gibi nasıl koparılacağını hâlâ anlamış değilim. Fakat belki de saray olgunlaştığında, şekerden yapılmış yere düşecekti. Su ise şaraptı...” Ambalika sözüne yeniden ara verdi. “Fakat abartmıyorum. Sadece hatırladıklarımı anlatıyorum size. Çok yaşlı olduğumu düşündüm. Doğru düzgün giyinmiş olduğumu, anadan üryan olmadığını göstermekten memnun olduğumu hatırlıyorum.”

O gece evliliğimiz hoş bir şekilde tamamlandı. Ben memnundum, o da memnundu. Veda tanrılarının da memnun olduğunu sanıyorum; zira dokuz ay sonra ilk oğlum doğdu.

Düğünden çok da uzun olmayan bir süre sonra, kurak mevsimin en hararetli günlerinde, Kral Bimbisara tarafından özel olarak kabul edildim. Beni kuru, tozlu, kümeler hâlinde toplanmış çekirge sesleriyle dolu bahçelere bakan küçük bir odada kabul etti.

Bimbisara hemen konuya girdi. Dünya kralı sayılmasa da her zaman savaştı. Bu arada, Kathay’a gidene kadar dünya kralı fikrinin sadece Büyük Kral’ımızı görmüş Arilere özgü olduğunu sanıyordum. Fakat Kathay’da bana bir zamanlar tek bir kralın gökle ahenk içerisinde –Kathay’a verdikleri isimle– Orta Krallık’ı yönettiği ve bir gün yeniden geleceği ve Gök’ün Oğlu olarak tanınacağı söylendi. Sadece

bir tek tanrı olduğundan, tek bir de Evrensel Kral olmalıdır. Aslında tabii ki dünyada birçok kral ve prens olduğu gibi Gök'te ve Yer'de de birçok sahte tanrı bulunmaktadır. Bununla birlikte bütün insanların tekliğe özlem duyduğu ben-
ce açıktır. Kathaylıların Arilerle hiçbir şekilde bağları yok-
tur; ama onlar böyle olduğumuzu düşünüyorlar. Hiç şüphe-
siz onları Bilge Tanrı esinlemiş olmalı.

Bimbisara'dan kervanla birlikte Shravasti'ye gitme izni istedim.

"Gitmekte özgürsün, oğlum." Bimbisara bana kendi aile-
sinin bir üyesi gibi davranıyordu. Aslında Veda yasalarına
göre öyleydim de.

"Buda'yla karşılaşmaya can atıyorum." Tabii ki Kral Pase-
nadi'nin ısrarlı davetinden hiç söz etmedim.

"Buda'yı izlemek için krallığımdan vazgeçerdim" dedi
Bimbisara. "Fakat bunu yapmama izin verilmiyor."

"Evrenin kralı her istediğini yapabilir." Kral'ın sarayında
kimse tam anlamıyla samimi değildir.

Bimbisara menekşerengi sakalını sıvazladı. "Evrensel hiç-
bir kral yoktur" dedi gülümseyerek. "Sen de bunu biliyorsun.
Eğer olsaydı bile bu Dara olurdu. Bunu tabii ki baş başayken
söylüyorum. Dara'nız birçok büyük ülkenin efendisi. Fakat
iddia ettiği gibi bütün ülkelerin hâkimi değil. Senin de bildi-
ğin gibi..."

"Benim de bildiğim gibi, Sayın Kral."

"Senin de bildiğin gibi" diye tekrar etti belli belirsiz.
"Eğer Buda sana at kurbanı hakkında soru sorarsa, Ari tanrı-
larına saygı göstermek zorunda kaldığını söyle."

"Bunu hoş görmez mi?"

"Hoşgörüsüzlük etmese de, bunu tasvip de etmez. Fakat
prensipte bütün hayatları kutsal kabul eder. Bu nedenle savaş
gibi hayvan kurbanı da yanlıştır."

“Fakat siz bir savaşçı, bir kral ve bir Ari’siniz. Hayvanları tanrılarınıza kurban etmeli, savaşta dűřmanlarınızı ve barışta yanlış yapanları öldűrmelisiniz.”

“Bűtűn bunları yaptığım oranda, yeniden doęduęum bu bedenimde aydınlanmayı bilemeyebilirim.” Gűzlerinden gercek yařlar bořanıyordu. Oęlunun gűzlerinden, sonsuza kadar kendilięinden akan sıvılara hiř benzemiyordu bu yařlar. “Bir gűn bűtűn bunlardan kurtulabileceğim umudunu tařıdım hep.” Bařına taktığı műcevherli sarıęa dokundu. “Sonra ‘hiř’ olduęum zaman Buda’nın sekiz katlı yolunu izleyebilirim.”

“Neden bunu yapmıyorsun?” Gerçekten meraklanmıştım.

“Zayıfım da onun için.” Bimbisara bařka herkese karřı temkinli, esrarlı, tedbirli davranıyordu. Bana karřı ise çoęu zaman řařırtıcı biçimde açıkyűreклиydi. Onun dűnyasının tamamen dıřında olduęum için –siyasi olmayan meselelerde– benimle serbestçe konuřabildiğini sanıyorum. Torunuyla evli olmama raęmen hâlâ Bűyűk Kral’ın elçisiydim; bir gűn elçilik görevim sona erecekti.

Nezaketten, sarayda hiř kimse ayrılmamdan söz etmiyordu. Bununla beraber, Pers űlkesine dűnűř her zaman aklımdaydı; son buluřmamızda bu, Bimbisara’nın da aklına dűřműřtű. O ne dűřűnűrse dűřűnsűn, ben, kervanla űlkeme geri dűnmeye karar verebilirdim. Bildiğim kadarıyla, pekâlâ bunu yapabilirdim. Gűrevim tamamlanmıřtı. Pers İmparatorluęu ile Magadha arasında ticari iliřki kurulmuřtu; bir tarafın altını dięer tarafın da demiri olduęu sűrece bu iliřkiyi sűrdűrmemek için hiřbir neden yoktu.

Fakat Bimbisara’yla buluşmamız sırasında kararsızdım. Ambalika’yı bırakma niyetinde değildim. Ȗte yandan, Hindistan’dan ayrılma fikrine ne tepki vereceğini de bilmiyor-

dum. Ayrıca eve döneceğimi söylediğimde Ajatashatru'nun ne diyeceğinden ve ne yapacağından da korkuyordum. Ganj'da olmasa da, gözyaşları içinde boğuldum.

"Zayıfım" dedi Bimbisara, şalıyla gözyaşlarını silerken. "Burada yapacak işlerim var hâlâ. Bütün kabile şeflerinin toplandığı bir *sangha* kurmaya çalışıyorum. Onlarla tek tek buluşuyorum tabii ki. Şimdi yılda en az bir kere bir araya gelmelerini ve bana sorunlarından söz etmelerini istiyorum."

"Magadha'yı bir cumhuriyet hâline getireceksin" dedim ve şaka yaptığımı göstermek için gülümsedim. Bir yabancıyla iç politikayı tartışmak istemesinden bir ölçüde rahatsız olduğumu itiraf ediyorum.

Fakat Bimbisara'nın yaptığı, yüksek sesle düşünmekten başka bir şey değildi. "Kabile şefleri zenginliğimizin sırrıdır. Onları kontrol ettiğin zaman güçlenir, zenginleşirsin. Eğer onları baskı altına alırsan yok olursun. Her şefi bizzat tanıyan ilk Magadha kralıyım. İşte bu nedenle Evrensel Kral'ım ya. Hayır, bir cumhuriyet oluşturmuyorum." Sonunda beni işitmişti. "Servet sahibi her adamın kendisini kral sandığı şu cumhuriyetlerden nefret ediyorum. Bu hiç de doğal değil. Bir ülkede sadece bir kral olabilir, aynen gökte bir güneş ya da bir ordunun başında tek bir komutan olabileceği gibi. Parsenadi'ye ona olan sevgimizin sürekli olduğunu söyle."

"Elbette, Sayın Kral." Bimbisara şimdi tahmin etmekte zorlandığım bir konuya gelmeye hazır görünüyordu.

"Ona kız kardeşinin geliştiğini, at kurbanını yerine getirdiğini ve aramızda sorun çıkarmak isteyenleri önemsememesi gerektiğini söyle. Ben yaşadığım sürece buna muvaffak olamayacaklar."

Beklendiği gibi ona baktım. Bir Hint kralının yüzüne bakabilirsiniz. Aslında ona doğrudan –fakat mütevazı bir

şekilde- bakmazsanız bunu hakaret kabul eder ve telaşlanırdı.

“Buda’ya git. O altın kalpli insanın önünde yüzükoyun yere kapan. Ona ilk buluşmamızdan bu yana geçen otuz yedi yılda, ayda altı kere sekiz katlı ahlâk manzumesini yerine getirdiğimi söyle. Ve yine ona bana bir zamanlar söylediği şu hakikati henüz anlamaya başladığımı söyle: ‘Tek gerçek bağlılık, nefsinden mutlak feragattir.’ Ona senede bir kere dünyevi şeyleri terk ederek onu izleyeceğime dair kendim için özel bir kural koyduğumu söyle.”

Kral Bimbisara’nın dünyayı terk etme hakkında ciddi olup olmadığını kimse bilemeyecek. Ben onun ciddi olduğunu düşündüğüne inanıyorum; gerçi dini meselelerde bunun pek de önemi yoktur.

Ajatashatru bana babasının sarayının başkâtiplik odasında veda etti. Bir zevk düşkünü için, zamanının hatırı sayılır bir kısmını Kral’ın özel meclisinde ve başkâtibiyle birlikte geçiriyordu.

Magadha’da ülkeyi yönetme işini fiilen başkâtip yürütüyor, kendisine çoğu ehliyetsiz ve görevleri babadan oğula geçen otuz kadar kâtip yardımcı oluyordu. Saray başmabeyincisi olarak Varsakara’nın görevi sadece saraya değil, gizli muhafızına nezaret etmektir. Başkâtipten daha güçlü olduğunu söylemeye gerek yok; bunun yanında eğer Bimbisara yozlaşmış ve entrika dolu saraydaki Kral’a sadece bir dost olarak bakmakla kalmayıp aynı zamanda onun adına vergi toplayan, kendi paylarını alan ve geri kalanı hazineye gönderen kabile şefleriyle sıkı bir ittifak hâlinde ülkeyi yönetme yolunu tercih etmese, Kral’dan da güçlü olurdu. Kral, kabile şefleri tarafından çok seyrek olarak aldatılırdı.

Sus’ta olduğu gibi çeşitli kâtipler devletin farklı işlevlerini yerine getirir. Geleneksel olarak başrahip her saltanat dev-

rinde krala yakındır. Fakat Budist Bimbisara, Veda tanrıları-
nın resmi himayesine nadir olarak başvururdu. Bu tanrıları
tek yüceltme töreni bu yakınlarda yapılan at kurbanıdır.
Kral, özel meclisi içerisinde birini savaş bakanı ve yüksek
hâkim olarak atar. Bu kişi ülkedeki diğer yargıçlara başkan-
lık eder ve doğrudan krala gitmeyen davalara bakar; ayrıca
bir hazinedar ve bir baş vergi tahsildarı atar. Bu iki memur-
un büyük önemi vardır ve geleneksel olarak ömürlerinin
sonuna kadar zengin biri olarak yaşarlar. Fakat Bimbisara
zamanında bunlar sıkı biçimde kontrol ediliyordu. Kabile
şefleriyle yapmış olduğu ittifak sayesinde sürekli olarak on-
ların hareket serbestliklerini kısıtlıyordu.

Murakıp olarak da bilinen bakan yardımcıları da bulun-
maktadır. Bütün hammaddeler krala ait olduğundan, demir
madenleri, benden efendisinin demirinin ihraç değerinin
yüzde beşini isteyen –ki bunu ödedim– bir murakıp tarafın-
dan yönetilmektedir. Bütün ormanlar da krala ait olduğun-
dan filler, kaplanlar, egzotik kuşlar, inşaat için kullanılan
kereste ve yakacak odun tek bir murakıbın kontrolündedir.
Aslında, Hint hayatının neredeyse kazanç getiren her kayna-
ğı devlet tarafından yönetilmektedir. Kumardan, damıtılmış
içki satışından, fuhuş evlerinden sorumlu murakıplar da
vardır. Sistem genel olarak çok da kötü işlememektedir. Eğer
kral uyanıksa ve isterse, her şeyin hızlı bir şekilde yürümesi-
ni sağlayabilir. Aksi takdirde devletin günübirlik yönetimi
yavaş yürüyen bir iştir; ben bunu iyi bir şey olarak görüyo-
rum. Yapmadığın bir şey hiçbir zaman tamamıyla yanlış ola-
maz. Bu, sevgili Demokrit, dini değil siyasi bir gözlemdir.

Özel meclisin otuz üyesi sarayın giriş katındaki yüksek
kubbeli odada, alçak divanlarda oturuyordu. Bu oda, bir an-
lamda, bizdeki kralın ikinci kalem odasına karşılık gelmek-
tedir. İçeri girdiğimde Ajatashatru ayağa kalktı. Bir prens ve

de kayınpederimin önünde eğildiğimde bana yaklaştı ve beni kucakladı. “Beni bırakmayacaksın, sevgili dostum, değil mi? Lütfen gitmeyeceğini söyle.” Bu sefer gözleri yaşla dolmadı. Gözleri bir ağacın alçaktaki dalı üzerinden size bakan bir kaplanınki kadar parlak ve ışıltılıydı.

Daha önceden hazırladığım dokunaklı bir konuşma yaptım. Sonra Ajatashatru beni uzun odanın en ucuna götürdü. Bütün insanların dünyanın her yerindeki saraylarda yaptığı gibi sesini alçalttı. “Sevgili dostum, Kral Pasenadi’ye yeğeni-nin onu sanki kendi oğluymuş gibi sevdiğini söyle.”

“Söyleyeceğim, Sayın Prens.”

“Söyle ona” dedi Ajatashatru, bir defa daha kulağıma fısıldayarak; nefesi biberli salça kokuyordu. “Ona mümkün olduğunca nazik bir ifadeyle, gizli muhafızımızın hayatına kastedileceğini öğrendiğini söyle. Çok kısa bir süre sonra olacak bu. Onu açıkça uyaramayacağımızı anlıyorsun; bunu o da anlayacaktır. Kosala’da ajanlarımız olduğunu kabul etmek bizim için utanç verici olur. Fakat sen tarafsızsın. Dışarıdan bir yabancısın. Kendine dikkat etmesini söyleyebilirsin ona.”

“Peki ama suikastçılar kim?” dedikten sonra bir saray adamının öngörüsünde bulundum. “Cumhuriyetler federasyonu mu?”

Ajatashatru o an aklına gelmeyen bir fikir ileri sürdüğüm için minnettar olmuştu açıkçası. “Evet, Kosala’yı harabeye çevirmek istiyorlar; zaten öyle ya, neyse. İşte bu nedenle –Ajatashatru’nun ağzından sessizce Virudhaka, Kral’ın oğlu sözcükleri döküldü– baş suikastçılarıyla yakından, gizlice ve haince birlikte çalışıyorlar.”

Neden şaşırdığımı bilmiyorum. Her şeyden önce bana ismi verilen adam kayınbabasını öldürmüştü. Fakat bir kayınbaba gerçek baba değildir ve Arilerde babanın kutsallığına

duyulan inanç yasalarının en temel parçasıdır. Ajatashatru'ya inanmış mıydım? Bunu unutalı çok oldu. Fakat inanmadığımı sanıyorum. Bir kuşun ötmesi gibi konuşma eğilimine sahipti; sesini titretir, gevezelik eder ve havayı anlamsız seslerle titreştirirdi.

Ertesi gün öğle vaktinde Varsakara bana Rajagriha'nın kuzey kapısına kadar eşlik etti. Kervanın birinci kısmı şafak vaktinden önce yola çıkmıştı ve şimdi kervanın başıyla kuyruğu birbirinden iki mil kadar uzaktı. Ben ortada bir avuç elçilik görevlisiyle birlikte yolculuk ediyordum. Kervanla birlikte Pers ülkesine dönüp dönemeyeceğimden hâlâ emin değildim. İki yıldır gerçek dünyayla olan ilişkim kesilmişti; bu süre içerisinde Sus'tan bana hiçbir mesaj ulaşmamıştı. En hafif deyişle, kendimi tecrit edilmiş hissediyordum.

"Pasenadi'yi iyi bir müttefik olarak görüyoruz" dedi Varsakara, yerde yatan bir sokak köpeğinin üzerine bir ağız dolusu kızıl renkli biber yaprağı suyu püskürterek; hayvanın kulağını boyamıştı.

Kuzey yönünde, göz alabildiğince, öküzler tarafından çekilen demir yüklü binlerce araba sarı toz bulutu içerisinde yol alıyordu. Eritilmiş demir olağanüstü derecede kaliteliydi. Elçilik görevlilerimden biri Magadhalılara demirin Pers usulüyle nasıl eritileceğini öğretmişti.

"Zayıf bir müttefik her zaman iyi bir müttefiktir, öyle değil mi?" dedim; Varsakara'ya şaka yapmak zayıf bir kafes içerisindeki bir kaplana değnekle vurmaya benziyordu.

"Bazen öyle. Bazen ise değil. Fakat yaşlı adamı oğluna tercih ederiz."

Ortasında durduğumuz Hintli kalabalık aşırı gürültü yapıyordu, dola yısıyla gizlice dinlenilme tehlikesi yoktu.

"Doğru mu?" diye sordum.

Varsakara evet anlamında başını salladı. “Yağmurlu mevsim sona ermeden yeni kral tahta çıkacak.”

“Umarım orada olmam.”

“Umarım bunu engellersin.”

“Nasıl?”

“Yaşlı adamı uyarmalısın. Perslerin Kosala’da güçlü bir kral istemediğinden eminim.”

“Budistler ülkeyi kontrol ederken nasıl güçlü bir kral olabilir ki?”

Varsakara şaşırılmış görünüyordu. “İyi ama ülkenin kontrolü onların elinde değil ki. Hem olsa da ne fark eder?”

Öyle görünüyordu ki Varsakara, Budistlerin ve Caynacıların kurulu düzene yönelttikleri tehditle ilgili konuşmasını unutmuştu. Onu çılgın olarak gördüğünden sözcüklerimi dikkatle seçiyordum. “Bana öyle geliyor ki manastırlar cumhuriyetçilerle dolu ve Kosala’yı –ve tabii ki Magadha’yı da– zayıflatmaya koyulmuşlar.”

“Tam aksine” dedi Varsakara; bana Varanasi’den dönerken söyledikleriyle şimdi söyledikleri çelişiyordu. “Budistler ve Caynacılar bir kral için bulunmaz yardımcılardır. Hayır, hatalı olan Pasenadi’nin kendisi. O, öte dünyadan ya da bu insanlar her neye inanıyorlarsa ondan başkasını düşünmeyen bir aziz adeta. Bu sıradan bir insan için takdir edilecek bir şey; fakat bir kral için değil. Yaşlı aptal, krallığı uzun süre önce bırakmalıydı. Böylece çocuğu uslandırabilirdik.”

Varsakara’nın, Pasenadi’nin karakteriyle ilgili olarak yaptığı analiz beni ilgilendirmemekle beraber –ki prensipte siyasi meselelerle ilgili olarak söylediği tek bir sözcüğe bile hiç inanmazdım– şimdi Budizm’i onaylıyor görünmesi beni şaşırtmıştı. Ona bunun nedenini sordum.

Varsakara’nın cevabı kurnazcaydı. “Bu, dünyanın dua ederek, bütün canlılara saygı duyarak ve dünyevi varlıkları

istemeyerek kurtulunması gereken bir hastalık olduğuna inanan bir din, hükümdar için muazzam bir yardımcıdır. Ayrıca insanlar maddi şeylere düşkün olmadıklarında bizim sahip olduğumuz şeyleri istemeyeceklerdir. Eğer bütün canlılara saygı duyarlarsa bizi öldürmeye ya da yönetimimizi devirmeye çalışmayacaklardır. Açıkça söylemek gerekirse, gizli hafiyelerimiz vasıtasıyla Caynacıları ve Budistleri teşvik için elimizden geleni yapıyoruz. Doğal olarak, onları bir tehdit saysaydık...”

“Ama tamamıyla olumsuz özellikler taşıyorlar. Çalışmıyor dilencilik yapıyorlar. Bunlardan nasıl asker yapabilirsiniz?”

“Buna çalışmıyoruz ki. Ayrıca onlar keşişten başka bir şey değiller. Caynacıların ve Budistlerin çoğunluğu sadece Mahavira’ya ve Buda’ya saygı duyar ve sonra diğer herkes gibi işlerine devam ederler, tabii tek bir farkla: Bize diğer herkesden daha az problem çıkarırlar.”

“Kalben cumhuriyetçi olduklarından mı?”

Varsakara güldü. “Öyle bile olsalar ne yapabilirlerdi ki? Her neyse, dünya onları pek ilgilendirmiyor. Bu da dünyayı olduğu gibi seven bizler için iyi bir şey.”

Öküz arabam artık hazırды. Varsakara’yla vedalaştık. Caraka ve ben, kalabalığı itip kakarak kendimize yol açmaya çalışarak muhafızlarımın beklediği yere vardık. Hintliler gibi giyinmiş olmalarına rağmen Persler gibi silahlanmışlardı.

Arabaya kumaş kaplı ve içi doldurulmuş oturaklar konulmasında ısrar ettim. Umulmadık biçimde dediklerim yapıldı. Caraka ve ben oturaklara kurulduğumuzda sürücünün kamçısı öküzlerin böğürlerinde şakladı ve bir sarsıntıyla, iki yüz yirmi millik Shrivasti yolculuğuna başladık.

Ambalika benimle gelmiyordu; zira ateşli bir hastalığa tutulmuştu. Hamile olma ihtimali de bulunduğundan seya-

hat etmesinin tehlikeli olacağına karar verdik. “Geri geleceksin değil mi?” dedi Ambalika. Olduğu yaşta ve çok mutsuz görünüyordu.

“Evet” dedim. “Yağmurlu mevsim biter bitmez.”

“O zaman oğlunu doğurduğumu görebileceksin.”

“Bilge Tanrı’ya o zamana kadar evde olmak için dua edeceğim” dedim ve onu kucakladım.

“Gelecek kış” dedi Ambalika kesin bir dille, “üçümüz de Sus’a gideceğiz.”

Dokuz

*R*ervan nehrin üzerinde bir liman şehri olan Pataligama’dan Ganj’ı geçti. Buradaki salcılar sadece beceriksizlikleriyle değil, herhangi bir felaketten zevk almalarıyla da ünlüdür. Bizim açımızdan onları mutlu edecek iki olay oldu. Bu her iki olayda da, nehrin cilalanmış metal bir ayna kadar düz ve durgun olduğu bir günde iki araba yükü demiri kaybettik.

Güneşin kavuruculuğu nedeniyle gündüzleri uyuyup geceleri yolculuk ediyorduk. Vaishali’nin hemen güneyindeki ormanlara girene kadar hiç hırsız görmedik. Burada birkaç yüz kadar eşkıya tarafından saldırıya uğradık; epeyce gürlütü yapıyorlardı ama bize zarar veremediler. Bu çete tüm Hindistan’da saygıyla anılmaktaymış; çünkü hırsızlar loncasının üçüncü kuşaktan bir üyesinin meşru oğlu olmayan hiç kimse çeteye katılamazmış. Hırsızlık çok getirili bir meslek olduğundan, bu özel lonca asırlık mesleklerine amatörlerce zarar verilmesini istemezmiş.

Vaishali'nin başkenti Licchavi aynı zamanda, bazen Vac-ciya Federasyonu olarak da bilinen cumhuriyetler federasyonunun da başkentidir.

Şehir valisi, karşılamadan sonra bizi diğer cumhuriyetlerden gelen temsilcilerin toplandığı Kongre Salonu'na davet etti. Fakat kongre toplantı hâlinde olmadığından koca salon bomboştu. Mahavira'nın doğum yerine de götürüldük; burası çoktan bir türbe görüntüsü almış sıradan bir varoş eviydi.

Buda ve Mahavira'nın, takipçilerinin kafasında peygamberlerden daha büyük olduğunu anlamam uzun süre aldı. *Herhangi bir tanrıdan yabut tüm tanrılardan daha büyük* sayılıyorlardı. Bu düşünceyi baş döndürücü olduğu kadar korkunç da buldum. Sıradan Budistler ya da Caynacılar, Varuna ve Mitra'ya ve vedalardaki diğer tanrılara tapınmayı sürdürmekle beraber bütün bu tanrıları aydınlanmış yirmi dördüncü kişinin ve de yirmi dördüncü Yol Açıcı'nın *altında* sayarlar. Bunun nedeni hiçbir tanrının Nirvana ya da *kevala*'ya bir insan olarak yeniden doğmadan ulaşamayacağıdır. Bunu tekrar edeceğim Demokrit. Hiçbir tanrı bir insan olarak yeniden doğmadan aydınlanamaz ve nefsi hiçliğe, arınmaya ulaşamaz.

Benim zamanımdaki –ve sanırım şimdiki– milyonlarca insanın gerçekten tarih içindeki belli bir zamanda iki insanoğlunun, varolmuş ve olacak tüm tanrılardan daha yüksek bir dereceye ulaştığını düşünmeleri çok şaşırtıcı. Bu, Yunanların dediği gibi söylersek; titanizmden başka bir şey değildir. Bu tam bir çılgınlık.

Vaishali'deyken, cumhuriyetlerin Magadha'dan bir saldırı beklemesine rağmen, ordu hazırlama konusunda zorluk çektiği izlenimini edindim. Bu, servet sahibi herkesin kendini kral sandığı her yerde her zaman olan bir durum. On bin

generalle birlikte savaş kazanamazsınız. Buralarda desteğini almamız gereken halkın sağduyusuna duyulan güçlü inanca rağmen, herhangi bir aptal bile halkın demagoglar tarafından kolayca yönlendirilebileceğini ve aynı zamanda rüşvete de açık olduğunu bilir. Daha da kötüsü, halk, yokluğunda hiçbir savaşın kazanılmayacağı ve hatta yürütülemeyeceği bir disipline boyun eğmeyi ender olarak ister. Ben şahsım adıma tiranların Atina'ya geri dönüşünü bekliyorum. Demokrit benimle aynı görüşte değil.

Ravati Nehri'nin kuzey kıyısına ulaştığımızda şafak vaktiydi. Shravasti, nehrin güney kıyısındadır. Sıcakın iyice daralttığı yavaş ve çamurlu akan nehir bu noktada geniş bir kavis çizdiğinden, Shravasti hilal şeklini almıştır. Kara tarafından tuğladan yüksek duvarlar ve muazzam nöbetçi kuleleriyle çevrilmiştir. Nehir tarafında ise birçok rıhtım, iskele ve ambar –bir Hint nehir limanınının alışıldık karmaşası– bulunmaktadır. Ağaç kazıklarla yapılmış iğreti bir çit, şehri nehirden ayırmaktadır; şüphesiz, şehir sakinleri nehirden gelecek bir saldırıdan korkmamaktadır. Köprüleri ve savaş gemileri olmayan bir ülkede su, mükemmel bir savunma aracıdır. Bu noktada, Büyük Kral'ın Shravasti'yi bir günde ele geçirmeyi başardığını kaydetmekten memnun olduğumu söylemeliyim. Ayrıca Shravasti'nin yüksek kulelerinin sabahın ilk ışıklarında güllerden yapılmış gibi görüldüğünü belirtmekten de büyük zevk alıyorum.

Kervan kuzeye, Taksila'ya doğru yola devam edeceğinden nehri geçmesine gerek yoktu. Böylece özel muhafızlarımı ve çok değerli Caraka'yı yanıma alarak diğer bütün elçilik görevlilerine veda ettim.

Salla nehrin karşısına geçerken, bir şekilde, Budistlerin ve Caynacıların nehirlere ve sallara, kavşaklara ve karşı kıyıya yapmış oldukları göndermelerin anlamını kavramaya

başladım. Aslında nehrin tam ortasında, şehrin duvarlarının, kulelerinin ve tapınaklarının genişlemesiyle aynı anda kuzey kıyısındaki kervanın nasıl hızlı bir şekilde küçüldüğünü gördüğümde, gözümün önüne çok canlı biçimde Prens Jeta'nın benzetmesi geldi. Gerçekte, altın kalpli insanın yaşadığı yere gelirken, kendimi sanki benzetmeyi yaşamış gibi hissettim. Terk etmiş olduğum kıyı, o aşına olduğumuz, sıradan hayattı. Nehir insanın içinde kolaylıkla boğulabileceği varlık seliydi. Önümde Shrivastı şehrinden ziyade Budistlerin deyişiyle “doğum ve ölümün karşı kıyısı” duruyordu.

Shrivastı'ye gelişim tahmin edilmişti; göz kamaştırıcı elbiseler giymiş bir heyet tarafından rıhtımda karşılandım. Prens Jeta beni şehrin valisine ve maiyetine bizzat takdim etti. Şehrin bu ileri gelenleri Magadhalı eşitlerinden daha açık tenli ve kumraldı. Ayrıca Magadhasarayında çok ender rastlanan bir kendine güven havası taşıyorlardı. Zaten Kral Pasenadi'nin Evrensel Kral'lık iddiası yoktu; ayrıca gizli muhafız ve ani tutuklamaları sürekli bir gerilim yaratan, Varsakara gibi bir mabeyincisi de yoktu. Bir devlet olarak Kosala'nın talihsizlikleri ne olursa olsun, en zengini ve görkemli dünya şehirlerinden biri olan Shrivastı'de rahat içinde yaşayabilenler için hayat hiç şüphesiz oldukça hoştu.

“Özel konuklar genellikle güneyden gelir ve bizler onları çok görkemli bir törenle kapılarda karşılarız. Fakat burada, bu nehirde...” Vali rıhtımda bulunan işçiler, balıkçılar ve kayıkçılar sürüsü için özür diledi. Şehir muhafızı kalabalığı ge-ride tutmaya çalışırken, onlar da muhafızı geri püskürtüyor ve bizi de itip kakıyorlardı. Herkesin oldukça yumuşak huylu olmasına rağmen, insanın kendisini kara tenli, pis kokulu bedenler arasında sıkışıp boğuluyor bulması oldukça tedirgin edici bir tecrübeydi.

Aniden muhafız kordonu yarıldı ve kalabalığın baskısı bizi ağaç sete fırlattı. Bereket versin, muhafızlarımız bizi ezi-
lerek ölmekten kurtardı. Persler kılıçlarını çektiler. Kalaba-
lık geri çekildi. Sonra Vali yüksek sesle, kapıların açılmasını
emretti. Fakat kapılar kapalı kaldı. Artık aniden hırçınlaşan
kalabalıkla ağaç set arasında sıkışıp kalmıştık.

“Bu işler Kosala’da da hep böyle olur” dedi Prens Jeta, iki
Pers muhafızın arasından kurnazca sokulan bir hırsızın ko-
luna vurarak.

“İnsanlar çok neşeli görünüyor” dedi.

“Evet, dikkat çekici biçimde neşeliler.”

“Çok da kalabalıklar” diye ekledim anlamsızca.

“Evet, Shravasti’de elli yedi bin aile yaşıyor.”

Bu arada Vali yumruklarıyla kapılara vururken sesinin
çıktığı kadar bağırıyor, emirler yağıdırıyordu. Vedalarda ya-
zan yaratılış döngüsüne benzer bir tecrübeden sonra, ağaç
kapılar ardına kadar açıldı ve setin hemen içinde mızrakla-
rını doğrultmuş askerleri görünce rahatladım. Kalabalık ge-
ri çekildi ve biz görkemli olmaktan çok telaşla, Shravasti’ye
girdik.

Atlar tarafından çekilen arabalar bizi bekliyordu fakat
ben yürümeyi tercih ettiğimi söyledim; çünkü öküz arabala-
rıyla yaptığımız üç haftalık yolculuk sonucu bacaklarım tu-
tulmuştu. Böylece oldukça öfkeli bir alayın başında, kervan
alanında kesişen dört düz bulvarın en kısası olduğunu öğ-
rendiğim bulvar boyunca yürüdüm. Bu üç uzun bulvarın her
biri sırasıyla güneybatı, güneydoğu ve güney kapılarında
başlar ve yine her biri bir kervan yolunun bitişini ya da çıkış
noktasını temsil eder.

Shravasti’nin zenginliği coğrafi konumundan kaynak-
lanmaktadır. Şehir sadece doğu batı değil, kuzey güney arası
işleyen kervanların da kavşağında bulunur. Sonuç olarak şe-

hir zengin kodamanların kontrolündedir. Bunun anlamı, tam olarak söylemek gerekirse, Brahmanlar ve savaşçı sınıfın tüccar sınıfının arkasından ikinci ve üçüncü sırayı alması demektir. Bu ise vedaların dünyasında yerlerinden edilmiş ya da önemszenmeyen yönetici sınıfların pek hoşlanmadığı bir aykırılıktır. Barış zamanı, kral, soylular ve Brahmanlar her yerdeki gibi ticaret, para ve barışla ilgilenen tüccarlara bağımlıdır. Yönetici sınıf sadece savaş zamanı kendisini gösterir ve tüccarları tehlike geçinceye kadar siper almaya zorlar.

Prens Jeta, tüccarların Budistleri ve Caynacıları desteklemesinin nedeni olarak bu iki mezhebin tüm canlılara saygı duymasını ve savaşa karşı olmasını görür. İki mezhep ayrıca Arilerden önceki tanrılara tapan köylülere de çekici gelmektedir. Bunun bir nedeni köylülerin de barışı savaşa tercih etmesi, ikinci olarak da Brahmanların vedalardaki tanrılara sundukları atların, boğaların ve koçların muazzam sayılarda ve müsrif biçimde kesilmesinden nefret etmeleiydi. Hiçbir köylü öküzünü Ari olan ya da olmayan, tanrı ya da insan hiç kimseye bırakmak istemez. Bir gün Budist ve Cayna mezheplerinin, zengin tüccar sınıfının kırsal alanda yaşayan Ari olmayan nüfusla birlikte sarf ettiği çaba sayesinde, Ari tanrıları yerlerinden etmesinin mümkün olduğunu düşünüyorum.

Hindistan'a gelinceye kadar şehirlerin rüzgârlı sokaklar boyunca iğreti biçimde dizilmiş, farklı yüksekliklerde düzensiz boş duvarlardan başka bir şey olmadığını düşünüyordum. Babil'de bile uzun düz caddelere bakan evler, Pers ya da Yunan şehirlerinde olduğu gibi boş ve penceresizdir. Ara sıra görülen Yunan tarzı kemeraltı da olmasa, monotonluk, özellikle sıradan halkın yıl boyunca dışarıda yaşadığı iklimlerde iç karartıcı olurdu.

Fakat Shravasti batıdaki şehirlere pek benzemez. Her evin pencereleri ve balkonları vardır. Çatılar fantastik biçimde küçük kulelerle donatılmıştır. Duvarlar çoğunlukla Rama'nın sonsuz hayatından sahnelerle süslenmiştir. Bu resimlerin çoğu çok güzel biçimde yapılmış ya da onarılmıştır; çünkü yağmurlar onları her yıl yıkar, yok eder. Kimi ev sahipleri şimdilerde duvarlarını kısmen kabartmalarla kaplamaktadır; görüntü çok hoştur.

Vali'yle birlikte kalabalık bulvarın merkezinden aşağıya yavaşça ilerlerken atlı arabalar bize yol açıyor, zengin tüccarlar fillerin üzerinden bize dikkatle bakıyordu. Şehir halkı limandaki kalabalığın aksine oldukça nazikti. Fakat zaten yabancıları alıştırtırlar. Babilliler, Mısırlılar, Yunanlar ve hatta Himalayalar'ın arkasından gelen ziyaretçileri, Kathay'ın sarı benizli halkı bir yana, Persleri de iyi tanıyorlardı.

"Sol tarafta" dedi Prens Jeta, şefkatli bir rehber edasıyla, "pazarlar ve imalathaneler bulunmaktadır." Bunu söylemesine de gerek yoktu. Bulvara çıkan sokak ya da caddelerin her birinin özelliğini işitebiliyor ve kokusunu duyabiliyordum. Biri çiçek, bir diğeri ise ilaç kokuyordu. Kimi dükkânlar dövülen demirin gürültüsüyle doluyken, diğerleri evde beslemek ya da yenmek için satılan kuşların cıvıltısıyla doluydu.

"Sağ tarafta hükümet binaları, büyük konaklar ve kralın sarayı bulunmaktadır. Burada ise —muazzam bir merkezi alandaydık— dünyanın her yanından gelen kervanlar bulur."

Shravasti'nin kervan alanı şaşırtıcı bir görüntüye sahipti. Binlerce deve, fil, öküz ve at şimdiye kadar gördüğüm en büyük şehir meydanını doldurmaktadır. Gece ve gündüz kervanlar, yüklü ve yüksüz olarak gelir ve gider. Üç büyük çeşme hayvanlara ve insanlara su verirken, etrafta dağınık olarak çadırlar ve kulübeler kurulmuştur. Soğukkanlı tüccarlar

tarafından her şey alınıp satılmaktadır. Bir savaştan sonra birden ortaya çıkan, leşle beslenen kuşlarınkı gibi keskin ve parlak gözlerle ciddi bir edayla bir arabadan diğerine atlamaktadırlar.

Kraliyet yolu, kervan alanından yeşillik bir koruya çıkmaktadır, ortada ince işçilikle ahşap ve tuğladan yapılmış bir saray bulunmaktadır.

O zamana kadar gücüm çoktan tükenmişti; korumalarımda... Onları mecbur bıraktığım uzun ve terletici yürüyüşten de pek memnun değillerdi. Saraya girdiğimizde öçlerini aldılar.

“Kral, gelir gelmez onu ziyaret etmenizi istedi.” Ter içindeki Mabeyinci çok mutlu görünüyordu.

Bunu yapamazdım. “Ama toz içindeyim.”

“Kral bugün protokole önem vermiyor.”

“O halde Kral bu elbiseleri değiştirip yenilerini giymeme de bir şey demeyecektir.”

“Protokole önem vermeyebilir; ama kendisine kesinlikle itaat edilmesini bekler, Sayın Elçi.”

“Ama ona Büyük Kral’dan hediyelerim var...”

“Bir dahaki sefere.”

“Üzgünüm” dedim Prens Jeta’nın kulağına fısıldayarak.

Mabeyinci’yle birlikte gümüş plakalar, sedef ve fildişle-riyle süslü yüksek tavanlı bir dizi odadan geçerken çevremdeki görkemin, kirliliğimle canlı bir tezat teşkil ettiğinin farkındaydım.

Sonunda törensiz teşrifatsız biçimde, sivri kubbe biçimli pencereleri ağaçlara, çiçekli asmalara, içinde su olmayan mermer bir çeşmeye bakan küçük bir odaya girdik. Pencerenin önünde saçları kazınmış yaşlı iki Budist oturuyordu.

Bir an yanlışı odaya getirildiğimi düşündüm. Boş boş iki yaşlı adama baktım. Bana gülümsediler. Kardeş gibi görün-

yorlardı. Sonra daha ufak tefek olanı, “Sarayımıza hoş geldin, Cyrus Spitama!” dedi.

Tek dizim üzerine eğilmeye çalışırken Kral Pasenadi bana engel oldu. “Hayır, hayır! Sen kutsal bir adamsın. Sadece... Ateşe Tapanlar önünde diz çökmen gerekir, öyle değil mi?”

“Biz sadece Bilge Tanrı’ya taparız. Ateş bizim için onun elçisinden başka bir şey değildir.” Vaaz veremeyecek kadar yorgun olmama rağmen Kral’ın şakasını acımasız bulmuştum.

“Ah tabii! Gök tanrısına tapıyorsunuz. Biz de öyle değil mi Sariputra?”

“Tabii ki. Tahayyül edebileceğiniz her türden tanrımız bulunur” dedi uzun boylu, nazik görünüşlü Sariputra.

“Tahayyül edilemeyenler de dahil” diye ekledi Pasenadi.

“Bilge Tanrı tek tanrıdır” dedim.

“Bizim de tek tanrılarımız var, değil mi Sariputra?”

“Hem de çok sayıda, dostum.”

Şimdiye kadar Hint azizlerinin talebelerine, sanki sevdikleri küçük çocuklarla konuşurmuş gibi hitap etmelerine alışmıştım. Bu “dostum” sözcükleri yumuşak biçimde ifade edilir ve Ajatashatru’nun bu tür sevgi ifadelerini kullanışı da ima karşısındakileri gafil avlama amacını gütmektedir.

“Bunun çelişki olduğunu düşünüyorum” dedim sert bir ifadeyle.

“Bizim de çelişkilerimiz var” dedi Pasenadi yumuşak şekilde.

“Aslında hayatın kendisi bir çelişki” dedi gülerek Sariputra, “zira her olayda, ölümün doğrudan sebebi doğum.”

İki adam da mutlu bir şekilde güldü.

Şimdi moralim bütünüyle bozulduğu için soğuk bir tavır takındım. “Size Krallar Kralı, yeryüzünün efendisi, Büyük Kral Alkmaion Dara tarafından geliyorum” dedim.

“Sevgili dostum bunu biliyoruz. Seni sarayımızda kabul ettiğimizde bize Dara hakkında her şeyi anlatma fırsatı bulacaksın. Sadece o zaman, İndus Nehri vadisindeki varlığı hepimiz için endişe sebebi olan Kral Dara’nın elçisini kabul edebiliriz. Fakat şu an için sadece sekiz katlı yolun takipçisi iki yaşlı adamız. Bir kral olarak istediğim kadar ileri gide-mem. Fakat bereket versin ki, şu an bir Arhant’ım, Sariputra da burada aydınlanmaya görülmemiş derecede yakın.”

“Sevgili dostum, hiç de öyle sayılmam! Kendi çapında Bu-da’ya ve tarikata hizmet etmeye çalışıyorum...”

“Dinle onu, Cyrus Spitama! Tarikatı kuran, Sariputra’nın kendisi. Bütün kuralları koyan da o. Buda’nın söylediklerinin hatırlanıp hatırlanmadığını denetleyen de kendisi. Niçin biliyor musun? Sariputra, Buda’nın Varanasi’deki yaban geyiği korusu günlerinden beri söylediği her sözü hatırlıyor.”

“Dostum, abartıyorsun. Her sözcüğü hatırlayan ben değilim, Ananda. Benim tüm yaptığım bu sözleri küçük çocukların bile öğrenebileceği şekilde mısralara dökmek.” Bana döndü ve “Şarkı söyler misiniz, dostum?” diye sordu.

“Hayır. Yani pek iyi değil.” Çıldırdığım hissine kapılmış-tım. Bu yaşlı adamlardan birinin Mısır kadar büyük bir ülkeyi yönettiğine, diğerinin de Budist mezhebinin başı olduğuna inanamıyordum. Bana tam bir budala gibi geldiler.

“Anlayamadığınızı anlayabiliyorum. Fakat yorgunsunuz. Öyle bile olsa ne olduğunu bilmek isteyeceksiniz. Bir zaman-lar Shravasti’ye genç bir kadın geldi. Buda gibi Gotama klanından olduğunu söylüyordu! Çok heyecanlanmıştım. Evlendikten sonra Buda bana bunun hoş bir şaka olduğunu anlattı. Şakya-lar asil kanlarını Kosala Kraliyet Ailesi’yle karış-tırmak istemiyorlardı. Öte yandan beni gücendirmeye cesaret edemiyorlardı. Böylece bana sıradan bir fahişe gönderdi-

ler ve ben onunla evlendim. Fakat bunu öğrendiğimde kızmış mıydım, sevgili Sariputra?”

“Öfke içindeydin, sevgili dostum.”

“Hayır, hiç de değildim.” Pasenadi incinmiş görünüyordu.

“Evet, öyleydin. Öyle bir hâle bürünmüştün ki, senin için endişelenmiştik.”

“Belki de öyle göründüm.”

“Hayır, öyleydin.”

“Hayır, değildim.”

Çok şükür ki, büyük bir el bu sahnenin geri kalan kısmını hafızamdan sildi. Belki de orada düşüp bayılmıştım.

Pers elçilik görevlileri saray bahçelerinin bir ucundaki küçük bir binaya yerleştirilmişti. Sarayla aramızda çeşmeler, çiçekler, ağaçlar ve sessizlik vardı. Tavuskuşları bile ses çıkarmıyordu; dilleri mi kesilmişti? Kutsal maymun grupları ağaçların tepesinden sessizce bizi izliyordu. Kral büyük bir şehrin merkezinde ormanlık bir inziva köşesi oluşturmuştu.

Kral’a kendimi resmi olarak takdim etmek için hazırlanmam amacıyla bana verilen bir haftalık süre içerisinde, Prens Jeta beni himayesine aldı. Beni, nehre bakan yüksek bir bina olan evine davet etti. Prens’in uygar arkadaşları arasında yaşlı iki bunakla karşılaşmam ateşli bir hastalıkta görülen kâbus gibiydi. Fakat Prens Jeta’ya Kral Pasenadi tarafından kabul edilişimin hikâyesini anlattığımda hem güldü hem de endişelendi. “İşte yaşlı adam böyledir” dedi.

Prens Jeta’nın evinin çatısında oturduk. Güneş donuk mavi tepelerin üstünde battığında, bulutlar gökyüzünde garip, düzensiz çizgiler çizdi. Bu muson mevsiminin başlangıcının işaretiydi.

Hint topraklarını kaplayan gök kubbe gizemli bir şekilde yükseltilmişti; bu bir ışık oyunu muydu? Nedenini bilmiyorum ama, sonuç korku ve huşu vericiydi.

“Pasenadi’nin davranışı devletin neden dağıldığını açıklıyor mu?”

“Her şey o kadar kötü değil.” Prens Jeta çok kesin konuşuyordu. “Sorun Pasenadi’nin şu an hem Arhant hem de kral olması ve her ikisi birden olmak çok zor. Benim kendi mütevazı görüşüm bu.”

“Arhant nedir?”

“Bu sözcük ‘düşmanını öldüren kişi’ anlamına gelir. Burada düşman beşeri arzular olmaktadır.”

“Buda gibi mi?”

“Bunun dışında Arhant –gelip gitmiş Buda’nın aksine– hâlâ varlık sahasındadır. Sariputra da Gotama kadar kutsal olduğundan, onun da Nirvana’ya ulaştığını düşünenler vardır. Fakat bu mümkün değildir. Buda, içinde yanılan zamanda her zaman tektir. Geçmişte ise yirmi üç Buda olmuştur. Gelecekte bir Buda daha olacak ve bu da, bu zaman döngüsünün sonunu temsil edecektir.”

“Sariputra gerçekten kutsal mı sayılıyor?”

“Evet. Pasenadi’yle ilgili kuşkular olabilir ama Sariputra hakkında hiç şüphe yoktur. Buda’dan sonra bütün insanlar arasında kurtuluşa en çok yaklaşan kişidir. Zaten o, mezhebi tek başına oluşturan keşiftir. Keşislere uyulması gereken kuralları koyan o olmuştur. Şimdi Ananda’yla birlikte Buda’nın söylediği her sözcüğü bir araya getirmektedir.”

“Bu sözleri yazıyorlar mı?”

“Tabii ki hayır! Neden yazsınlar ki?”

“Yazmamalılar.” O günlerde kutsal sözler yazıya döküldüğünde dini güçlerini kaybettiğine inanıyordum. Yine Bilge Tanrı’nın sözlerinin bir inek derisinin üzerindeki yazıda değil, gerçek bir inançlının zihninde yaşaması gerektiğine inanıyordum. Ne yazık ki, bunu Yunanlardan yazma tutkusunu alan Baktralı kuzenlerime açıklayamazdım.

Demokrit ilk dini metinlerin Mısır dilinde olduğunu düşünüyor. Kim bilir? Zaten buna önem veren de yok. Ben hâlâ ilahilerin ve kutsal hikâyelerin yazıya dökülmesinin dini coşkuyu azaltacağına inanıyorum. Hiç şüphe yok ki, hafızanın bir köşesinde Bilge Tanrı'nın sözlerini toplayan insan sesinden daha etkili hiçbir şey olmadığı gibi, zihinde işler hâlde bulunan dini bir öykü ya da buyruk veya duadan daha büyümlü başka bir şey de olamaz. Ancak, yıllar geçtikçe değişmişim. Şimdi büyükbabamın sözlerinin hepsinin kaydedilmesini istiyorum. Bunun oldukça basit bir nedeni var: Çünkü bunu şu an hayatta olan bizler yapmazsak başkaları yapacak ve gerçek Zerdüşt öküz postundan bir yığın parlak deri altında kaybolacaktır.

Çatıda herhangi türden bir tören olmaksızın kırk yaşlarında, iyi görünömlü bir adam tarafından karşılandık. Bütün vücudu zırhla kaplıydı ve elinde altından yapılmış gözükken bir miğfer taşıyordu.

Prens Jeta dizleri üzerine çöktü. Ben de bir dizim üzerine çöktüm. Bunun, tahtın vârisi olan Virudhaka olduğu tahmininde bulunmuştum. Tahminim doğruydı.

Virudhaka rahat olmamızı sağlamakta gecikmedi. Nazik bir tavırla divanın üzerine oturmamızı işaret etti. "Yarın bir-birimizle resmi olarak görüşeceğiz, Sayın Elçi. Fakat asil dostumuzla bu şekilde buluşmanın daha zevkli olabileceğini düşündüm."

Büyük Kral adına ona katıldığımı belirttim. Göz ucuyla da Prens'i inceliyordum. Sormayı düşündüğüm üç soru hâlâ aklımda. Akrobalarını öldürmeyi düşünüyor muydu? Eğer düşünüyorsa bunu başarabilecek miydi? Eğer başarırsa bunun Persler için doğuracağı sonuç ne olacaktı?

Virudhaka, karanlık düşüncelerimden habersiz, Pers İmparatorluğu hakkında zekice sorular sordu. Bimbisara'dan

sonra Büyük Kral'ın gücünün büyüklüğünü kabul eden yüksek dereceli ilk Hintli o olmuştu. "Bazı yönlerden" dedi, "Dara uzun süredir beklenen Evrensel Kral olmaya çok yakın görünüyor."

"Biz onun evrenin kralı olduğunu düşünüyoruz, Sayın Prens." Gökyüzünün rengi kaçmıştı. Gece kuşları yükseklerde uçuyor ve dalış yapıyordu. Hava yağmur kokuyordu.

"Peki bu evren Kosala'yı içine almıyor mu? Cumhuriyetleri? Magadha'yı? Hindistan'ın güneyini?" Yüksek karanlık Himalayalar'a işaret ederek, "Ya şu dağların arkasını?" dedi ve devam etti. "Orada Pers ülkesinden ve batıdaki tüm ülkelerden daha geniş Kathay var. Kathay'ın da evrenin kralına tabi olması gerekmez mi?"

"Onların da kendi Evrensel Kral'larına sahip olduğu söyleniyor" dedim. Oldukça temkinli konuşuyordum.

Virudhaka başını iki yana salladı. "Kathay'da birçok krallık var. Ama onları birleştirecek evrensel bir kralları yok."

"Kral mı? Tanrı mı?" diye sordu Prens Jeta. "Bana göre gerçek bir Evrensel Kral, tanrı gibi olmalıdır."

"Siz Budistlerin tanrı tanımaz olduğunuzu sanıyordum" dedi ve güldü. Virudhaka ciddi olduğunu göstermek istiyordu.

"Hayır. Biz bütün tanrıları kabul ederiz. Onlar kozmik manzaranın vazgeçilmez parçalarıdır." Prens Jeta içten konuşuyordu. "Doğal olarak Buda onları önemsemiyor. Tanrılar da doğal olarak ona saygı duyuyor."

"Ben bu tür meselelerden kaçınıyorum" dedi Virudhaka. "Benim tek meselem var. O da Kosala." Bana döndü ve "Bizim de kendi problemlerimiz var" dedi.

"Hangi krallığın yok ki, Sayın Prens."

"Diğerlerinden biraz daha az. Bimbisara artık Evrensel Kral olduğu iddiasını dillendiriyor. Sen at kurbanındaydın. Dolayısıyla gördün ve işittin."

“Fakat onu anladığımı söyleyemem. Zaten, Bimbisara’nın sahip olduğu tüm topraklar Büyük Kral’ın Lidya Satraplığı kadar bile geniş ve zengin değil.” Benim politikam başından beri, Hintlileri korkutmak değil, onlara huşu telkin etmektir. Özellikle, bunda başarılı olduğumdan kuşkuluyum. “Ve de Lidya yirmi satraplıktan yalnızca biri.”

“Olabilir” dedi Virudhaka, “ama dünyanın bu bölgesinde sadece İndus Vadisi Pers egemenliği altında, ayrıca bu satraplık da Kosala’ya çok uzak. Şunu da belirtmeliyim: Kral’ınızın savaş alanında hiç yenilmediğimizi bilmesinde fayda var. Bizim için önemli olan şu: Bimbisara Evrensel Kral olduğunu ilan ediyor. Ancak at kurbanı kötü gitti. Varanasi’yi ele geçirmeyi ümit etmişti. Başarılı olamadı. Şimdi kuzenim Ajatashatru bir ordu hazırlıyor. Bu şu anlama geliyor: Yağmur mevsimi sona erdiğinde Ganj’ı geçecek ve savaş olacak.

“Öyle anlıyorum ki” diye başladım söze; su altında giden bir yüzücü gibi ilerliyordum. “Prens Ajatashatru sadece cumhuriyetlerden korkuyor.”

“O da onlardan bizim kadar korkuyor, yani hiç...” Virudhaka sertleşmişti. “Hayır, savaş cumhuriyetlere değil, bize karşı yapılacak. Biz de kazanacağız tabii ki.”

“Tabii, Sayın Prens” dedim ve kaçınılmaz karşılığın gelmesini bekledim.

“İndus Vadisi Pers kontrolünde.”

“Fakat biraz önce söylediğiniz gibi Hindistan Satraplığı Kosala’dan çok uzak.”

Virudhaka’nın kendi sözlerinin kendisini sıkıştırmasını bekledim. O ise hiç istifini bozmadı. “Kurak mevsimde” dedi, “beş yüz mil o kadar uzun bir yol sayılmaz.”

Konuşmayı sürdürürken aysız gecenin içerisinde kaybolduk. Bedensiz seslerimiz nehir kıyısından gelen seslerle karı-

şıyordu. Konuşmanın bir noktasında bir duraklama oldu. Aniden yok olduğumuzu hissettim. Nirvana bu muydu acaba?

Fakat sonra Virudhaka bizi gerçek dünyaya geri çağırdı. Bana Magadha'ya karşı Perslerle bir ittifak kurmak istediğini söyledi. Böyle bir anlaşmadan Pers İmparatorluğu'nun kazancının ne olacağını sorduğumda, Prens beni güzel şeylerle ikna etmeye çalıştı. "Kathay'a giden kara yolu bizim kontrolümüzde. İpek ticareti de bizim tekelimizde. Bütün önemli yolların ve Uzakdoğu'nun merkezindeyiz. Burma'dan yakut ve yeşim taşı getiriyoruz. Bizim üzerimizden Hindistan'ın güneyine sadece kara değil, nehir yoluyla da ulaşabilirsiniz. Çünkü Champa Limanı bizim elimizde." Bu anlamda daha birçok şey söyledi. Sonra bana tam olarak kaç askerin nerede ve ne zaman gerekli olduğunu söyledi. Virudhaka'nın konuşması dikkatlice hazırlanmıştı.

Prens konuşurken, Shravasti'nin kervan alanında toplandığını gördüğüm zenginlikten söz ettiğimde, Dara'nın yüzünün alacağı ifadeyi tahayyül edebiliyordum. Prens'in Perslerle bir ittifak antlaşması yapmak istediğini öğrendiğinde kafasından neler geçeceğini de görebiliyordum. Sonunda, burada tüm Hindistan'ı ele geçirmek için mükemmel bir bahane ortaya çıkmıştı. Pers ordusu Kosala'da memnuniyetle kabul edilecek, sonra Magadha ezilecek ve Kosala kan dökülmeden ele geçirilecekti.

Dara bir başkasının krallığını kendisine bağlama sanatında oldukça ustaydı. Zaten her Pers okul çocuğu Cyrus'un Medlere yaptığı şu konuşmayı ezbere bilir: "Şu anda bana boyun eğmekle hayatlarınızı kurtardınız. Gelecekte ise aynı şekilde davranmayı sürdürürseniz, daha önce sizi yöneten kişi tarafından yönetilmeseniz bile hiç birinize zarar gelmeyecektir. Bilakis aynı evlerde yaşayacak ve aynı toprakları ekeceksiniz..."

Bu konuşma Alkmaion'un ezeli politikasını tanımlamaktadır. Ele geçirilen bir ülkenin halkı için yöneticiden başka hiçbir şey değişmemektedir; ayrıca Alkmaion her zaman adil bir hükümdar olduğundan aynen Cyrus'un Medler tarafından karşılandığı gibi sevinçle karşılanmıştır. Bunun yanında Alkmaion hiç olmazsa yönetimin benzerini eski yönetici sınıflara bırakmaya çalışmaktadır. Ajatashatru ve Virudhaka'nın satrap olarak kalamaması için hiçbir sebep yoktu... Bu kurnaz prenslerden herhangi birine güvenen bir Alkmaion'un aptal olması dışında tabii ki.

"Elimden geleni yapacağım, Sayın Prens." En iyi Suslu tarzında, hem ketum hem de cesaret verici davranıyordum.

"Çok zaman yok. Yağmurlar başlamak üzere. Yağmurlar başladığı zaman denizyolunu kullanmak imkânsız olacaktır. Karayoluna gelince, kervanınız muson süresince nerede duracak?"

"Taksila'da. Nihai görüşmeleri tamamlamak için üç ay izin verdim."

"Fakat yağmurlar kesildiğinde ülkenе dönebilirsin."

"Evet. Ama zaman için endişelendiğinizi bildiğimden, Hindistan satrapına aramızdaki antlaşmanın bir müsveddesini gönderebilirim. O da onu Sus'a gönderir ve kurak mevsimin başlangıcından önce bir cevap alabiliriz." Bunlardan hiçbirini kastetmediğimi söylemeye gerek yok. Zaman kazanmaya çalışıyordum. Önce kervan yolculuğunu bitirmeliydi. Sonra Dara'ya raporumu sunabilirdim. Sonra... Kim bilir?

Virudhaka ayağa kalkmıştı. Biz de doğrulduk. Üçümüz de o geceki gökyüzünden daha karanlıktık. Virudhaka törensel bir ifadeyle bana sarıldı. "Özel meclis bir antlaşma hazırlayacaktır" dedi. "Senin de onlarla çalışacağını umarım. Umarım antlaşmayı Pers diline bizzat tercüme edersin. Bu çok önemli."

“Kral...” dedi Prens Jeta ve sustu.

“Kral kabul edecektir” dedi Virudhaka. “Henüz krallığından tamamen vazgeçmiş değil” diye ekledi ve gitti.

Prens Jeta ve ben korkuluklara doğru ağır ağır yürüdük ve aşağı baktık. Karanlıkta yeryüzüne sıkışmış yıldızlar gibi binlerce küçük ateş yanıyordu. Nehir halkı akşam yemeklerini hazırlıyordu. Aşağıya bakarken Prens Jeta’nın kulağına Magadha’da bana söylenenleri fısıldadım.

Prens Jeta her iki eliyle aşağı doğru garip bir hareket yaptı. “Bana bunu söylemeni istediler.”

“Kesinlikle. Fakat doğru mu?”

Prens Jeta başını iki yana salladı. “Oğul babasına sadıktır. Neden olmasın ki? Tamamen özgür. Babası çok seyrek olarak karışır ona. O...” Prens Jeta bir an sustu, sonra devam etti. “Bize bir mesaj gönderiliyor. Ama ne? Gerçekten ne istiyorlar?”

“Cumhuriyetlerle bir savaş istiyorlar.”

“Kosala’yla da. Fakat hem federasyon hem de Kosala’yla karşılaşamazlar. Öyleyse babayla oğul arasında mesele çıkarak Kosala’yı bölebilirlerse...” Prens Jeta sözünü bitirmeye gerek duymadı.

“Zekice” dedim.

“Bununla beraber, kimseye söylemezsek” dedi ve sanki karanlıkta yüzümdeki ifadeyi görebilecekmiş gibi bana bakarak, “bölünme olmaz, değil mi?” diye sordu.

Ajatashatru’nun Pasenadi’ye uyarısını kimseye söyleme konusunda anlaştık.

Fakat tabii ki her ikimiz de bu bilgiyi kendi amaçlarımız için kullanma niyetindeydik. Çünkü saraylarda ve dünyada işlerin gidişatı böyledir. Bununla beraber, Prens Jeta şaşırılmış görüldüğü için ben de şaşırmıştım. Ajatashatru bana yalan mı söylemişti? Eğer öyleyse bunun nedeni neydi?

Ertesi sabah Kral'ın huzuruna çıkmak için Pers giysilerimi giyerken, muson yağmurlarının ilk sağanağı Shravasti'nin çatılarını dövmeye başladı. Birkaç dakika sonra yanıma ıslanmış ve saç başı karmakarışık olmuş Caraka geldi.

"Bir şeyler yanlış gidiyor" diye bağırdı, pür dikkat çalışan berberi görmezden gelerek. "Kral sabahtan beri mecliste. Prens okçularla birlikte duvarların üzerinde..." Caraka sonunda berberi fark ederek sustu.

"Acaba..." diye başladım; fakat Caraka'nın kestiği cümle mi bitirmedim.

"Bilmiyorum" dedi. "Öyle olduğunu sanmıyorum."

Berber dudaklarımı laka'yla fırçalarken gülümsedi. Kosala gizli servisinin üst dereceli bir üyesi olduğundan bizim bilmediklerimizi biliyordu.

Öğle vakti kalabalık kabul salonuna götürüldüm. Büyük Kral'ın gönderdiği hediyeler gümüş tahtın ayağına serilmiş olmasına rağmen taht boştu. Genellikle sakin ve soğukkanlı olan Kosala soyluları, sesleri kiremit çatıya vuran yağmurun sesiyle karışırken tedirgin gözüküyorlardı. Kapının ağzında durdum, işlemeli parlak giysilerim içinde pek dikkat çekmedim.

Sonunda Mabeyinci beni gördü. Bana doğru aceleyle koşarken değneğini düşürdü. Sonra onu yanlış şekilde eline aldı, beni yanlış biçimde selamladı ve kekelemeye başladı. "Çok üzgünüm, Sayın Büyükelçi. Bizim yabani olduğumuzu düşünüyor olmalısınız. Fakat lütfen... Benimle geliniz, ma-iyetiniz de..."

Bekleme odasının hemen dışında küçük bir odaya götürüldük. Sonra kapı ardımızdan kapatılmadı, adeta çarpıldı. Caraka ve ben birbirimize baktık. Çatıya vuran yağmurun sesi iyice şiddetlenmişti, dışarıda bir ağızdan, “Kralımız çok yaşa!” diye bağırان insanları güçlölkle işitebiliyorduk.

Caraka, “Hangi kral?” diye fısıldadı kulağıma.

Ellerimi iki yana açtım. Pasedani’yle olduğı kadar Virudhaka’yla da pazarlığa hazırdım. Tek korkum Dara durumun avanta jından yararlanamadan Magadha ve Kosala arasında bir savaşın patlak vermesiydi.

Aniden, bir deniz kabuğı üç kere çalındı. Bu, savaşa geleneksel bir çağrı olduğundan ilk defa tedirgin oldum. Hane-dan devrilmiş miydi? Düşman askerleri sarayda mıydı? Neden sonra Mabeyinci çıkageldi, nefes nefeseydi, sanki çok uzun bir süre koşmuştu. “Kral tahtta” dedi. “Bu taraftan, Sanyın Elçi.”

Gösterişli bir simanın gümüş bir sandalyeye oturduğu kabul odasına geçtik aceleyle. Bir elinde kılıç diğeri elinde ise fildişi bir asa tutuyordu.

Mabeyinci’si Büyük Pers Kralı’nın elçisinin geldiğini ilan etti. Sonra iki yanımda teşrifatçılar olduğu hâlde tahta doğru yürüdüm. Tahtta oturan görkemli kişi, Shravasti’deki ilk günümde karşılaştığım ufak tefek keşişe hiç benzemiyordu. Hükümdarı selamlayıncaya kadar bu çatık kaşlı, her tarafı mücevher kaplı Kral’ın gerçekte Pasenadi olduğunu fark edemedim. Yüzü vedalardaki bir tanrınıninki kadar dikkatlice boyanmıştı ve boş bir ifadesi vardı. Sariputra ile birlikte karşılaştığım şen şakrak keşişten eser yoktu.

Kral soğuk bir ifadeyle, “Pers ülkesindeki kardeşimizle iyi ilişkiler kurmayı umuyoruz” dedi. Sesi oldukça yüksek, net ve hissizdi. “Bu amaca hizmet edeceğiz. Ona sonsuz dualarımızı yolluyoruz. Biz...”

Pasenadi konuşmasını kesti. Ne söyleyeceğini unutmuşu benziyordu. Arkamızdaki kapıya gözlerini dikmiş olan Kral'a bakarken uzun, biraz sıkıntılı bir süre geçti. Arkamda ayak sesleri işitiyor olmama rağmen Kral'a arkamı dönmeye cesaret edemedim. Sonra Virudhaka yanımdan geçti, yağmurdan sıırıslıklam olmuştu. Tahtın ayağında bir oğul selamı verdi ve sadece babasıyla benim işitebileceğim bir ses tonuyla, "Doğru" dedi.

Pasenadi asasını indirdi. Ayağa kalktı. Kılıcının kabzasını iki eliyle kavradı, onu sanki kanlı bir yolu aydınlatan bir ışık gibi tutuyordu. "Henüz işittiğimize göre, sevgili kardeşimiz Kral Bimbisara bizden dua bekleyen oğlu Prens Ajatashatru tarafından tahttan indirilmiş. Biz onu kutsamıyoruz. Babası na el kaldıran oğula lanet olsun, Ajatashatru'ya lanet olsun."

Yaşlı adam dikkat çekici bir çeviklikle basamaklardan indi ve Kral, Prens ve meclis üyeleri odayı terk ettiler. Sonra biz de aceleyle odadan çıkarıldık. Shravasti'deki sarayda resmi törenler tam anlamıyla muallakta kalmıştı ve Büyük Kral'ın hediyeleri de kabul edilmeden olduğu gibi duruyordu. Özellikle Caraka'nın yüzü çok asılmıştı; ne de olsa bu halı ve mücevher dolu sandıkları dünyanın yarısı kadar mesafeyi katederek taşımıştık.

"Büyük Kral'ın hediyelerinin kabul edilmemesi çok utanç verici" dedi.

"Savaş daha önemli" dedim, bir devlet adamının bilgeliğiyle. "Fakat kurak mevsime kadar çatışma olamayacağından bir an önce Kral'ı görmek zorundayız."

Ne var ki, iki ay boyunca ne Kral'ı ne de Prens'i görebildik. Yağmura rağmen her gün krallığın her köşesinden heyetler saraya geliyordu. Özel meclis sürekli toplantı halindeydi. Bu arada demir işçilerinin caddesi casuslar dışında herkese kapatılmıştı; nitekim Caraka da oraya bir casus ola-

rak gizlice girenlerdendi. “Kılıçlar, mızrak uçları ve zırh” diye rapor etti gördüklerini. “Gece gündüz çalışıyorlar. Gerçekten de savaş bütün diğer işlerin önüne geçmiş durumda.”

Bana Rajagriha’da olup bitenleri anlatan Prens Jeta oldu. Bir meclis toplantısında Ajatashatru, Ganj’ı geçerek cumhuriyetler federasyonuna saldırma izni istemiş. Bimbisara da federasyonun Magadha ordularına dayanamayacağı fikrini paylaşmakla beraber daha sonra bu sorunlu devletleri yönetme işinin savaş zahmetine değmeyeceğini belirtmiş. Ayrıca Evrensel Kral da değil miydi? At kurbanı törenini çok ciddiye almıştı. Sonradan da anlaşıldığı gibi bunu gerçekten çok ciddiye almıştı. Birkaç gün sonra, Ajatashatru babasına danışmadan annesinin namına Varanasi üzerinde hak iddia etti. Bimbisara çılgına dönmüştü, Varanasi’nin Kosala’nın parçası olduğunu söyledi. Bu şekilde meclisin görevine son verdi.

Ertesi akşam, güneş battıktan hemen sonra, Ajatashatru’nun özel muhafızları kraliyet sarayına girdi ve Kral’ı tutukladı. Hareket beklenmedik ve hızlı olduğundan hiçbir direnişle karşılaşılmaı.

“Bimbisara şu anda Akbaba Tepesi’nde tutsak olarak tutuluyor. Burası eski şehirde bir kule.” Prens Jeta ne şaşkın ne de üzgün görünüyordu. Dünyanın gidişatını çok iyi biliyordu. “Akbaba Tepesi’nden kimsenin kaçamadığı söylenir.”

“Şimdi ne olacak?”

“Damadım ve senin kayınpederin kavgacı ve kararlı bir adam. Savaşı ister görünüyor. Eğer istediği buysa onu gerçekleştirecektir.”

Prens Jeta’nın evinin iç verandasında oturuyorduk. Tam karşımızda bir sıra muz ağacı vardı ve yağmur kokulu rüzgârda savruluyordu.

“Bunu hiç düşünmemiştim” dedim. “Ajatashatru çok kolay ağlardı.”

“Rol yapıyordun. Şimdi kendisi olacak.”

“Hayır. Yeni bir rol oynayacak, belki artık gözyaşı dök-meyecek, belki de buna devam edecek. Saray hayatı çoğun-lukla” diye ekledim bir Brahman’ın kendinden emin edasıyla, “maskeler takmak ve çıkarmakla geçer.”

Bu Prens Jeta’nın çok hoşuna gitti. “Bizden biri gibi konu-şuyorsun. Tek fark bizim maske yerine varlıklarımızı değiş-tirmemiz.”

“Ne var ki, saray eşrafının aksine önceki benliklerinizi hatırlamıyorsunuz.”

“Buda dışında. O, önceki bütün bedenlerini hatırlayabi-lir.”

“Pisagor gibi...”

Prens Jeta bu kapalı göndermeyi duymazdan geldi. “Fakat Buda bir seferinde, önceki her varlığı hatırlama sıkıntısına gerçekten katlanmak zorunda kalsaydı, bu hayatı yaşamak için zamanının kalmayacağını söyledi. Oysa şu andaki haya-tı hepsinden önemlidir; zira bu sonuncudur.”

Aniden güçlü bir rüzgâr çıktı. Karşımızdaki dallardan ol-gunlaşmamış muz salkımları koptu. Yağmur yağmaya başladı.

“Bimbisara bana bir yıl içerisinde keşif olmayı ümit etti-ğini söyledi.”

“Bunu yapmasına izin verilmesi için dua edelim.”

Bir süre yağmuru izledik. Sonunda, “Ajatashatru’nun benden Pasenadi’yi oğluna karşı uyardım istemiş olması ne garip” dedim.

“Fakat ne kurnazca! Biz Shravasti’de suikast beklerken, o Rajagriha’da birini yok ediyor.”

“Peki neden beni yanlış yönlendirme zahmetine katlan-dı.”

“Seni sahte izle aldatmak için tabii ki. Ne de olsa, er ya da geç Perslerle ilişkiye girecek.” Prens Jeta bana garip bir eday-

la baktı. “Bir gün hepimiz Perslerle ilişki kurmak zorunda kalacağız. Kral’ınız en zengin topraklarımızdan birini gasp ettiğinden bu yana biliyoruz bunu.”

“Gasp etmedi, Prens Jeta. İndus Vadisi’nin yöneticileri Büyük Kral’dan ülkelerini imparatorluğuna katmasını istedi.” Konuşurken Cyrus zamanından kalma seksen yaşında bir haremağasına benliyordum.

“Affedersin! Kabalık ettim.” Prens Jeta gülümsedi. “Her neyse, Ajatashatru Kosala’ya elinden gelen her türlü sorunu çıkaracak. Bir şey dışarıdan ele geçirilemiyorsa, onu içeriden parçalayarak elde etmelisin. Dolayısıyla oğlunu babasına karşı döndürmeye çalışıyor.”

“Bunu yaptı mı?”

“Yapmasına gerek yok. Pasenadi hem kral hem de Arhant olmak istiyor. Bu imkânsız. Bu nedenle Virudhaka... memnun değil. Onu kim suçlayabilir ki?”

Birkaç gün sonra Caraka bana Ajatashatru’dan özel bir mesaj getirdi; uygun bir renk olan kırmızı mürekkeple inek derisi üzerine yazılmıştı. Birlikte bu güç yazıyı çözdük. Özet-i şuydu: “Gönlümüzdeki yeriniz her zamanki gibi sağlam. Gözümüzde kendi oğlumuzunki gibi saygın bir yeriniz var. O halde, babamın ölümüne benim gibi siz de yas tutacaksınız. Sevgili babam, Evrensel Kral Bimbisara öldü. Yetmiş sekiz yaşındaydı ve hükümdarlığının elli birinci yılını sürüyordu. Saray yağmurlu mevsimin bitimine kadaryas tutacak. Sevgili oğlumuz Cyrus Spitama’yı taç giyme törenine bekleyeceğiz.”

Bimbisara’nın nasıl öldüğüyle ilgili herhangi bir imada bulunulmadığını söylemeye gerek yok. Birkaç gün sonra öğrendik ki, Ajatashatru babasını bizzat kendi elleriyle ipek bir iple boğmuştu. Bu tahtından indirilmiş bir kral söz konusu olduğunda uygulanan bir Hint kuralıydı.

Pasenadi'nin sarayının buğulu ve zengin bahçelerinde huzursuz birkaç hafta geçirdim. Beni ne kral ne de prens çağırdı. Sus'tan da hiçbir mesaj gelmedi. Taksila'daki kervandan da haber yoktu. Bu yalnızlık, sonunda Prens Jeta ve keşiş Sariputra'nın gelişiyile sona erdi. Hiç haber vermeden verandada göründüler. Giysilerini sıkmaya yardım ettim.

"Sariputra'yı bahçede görüverdim" dedi Prens Jeta, "ve onunla konuşmayı arzu ettiğini söyledim ona." Bu yalanı duymazdan geldim. Siyah zambaklar içindeki bu Budist Arhant'la bile olsa, birileriyle konuşmaya gerçekten can atıyorum.

Caraka şarap isterken Sariputra yere oturdu; Prens Jeta da bir mindere ilişti. Ben de kendime bir iskemle buldum.

Yaşlı adam yüzüme baktı ve (bana göre) gülümsedi. "Sevgili dostum" diye başladı ve sonra sustu.

"Belki de ona soru sormak istersin" dedi Prens Jeta, sanki bunu bekler gibi yüzüme bakarak.

"Belki de" dedim karşılık olarak, "o bana soru sormak isteyecektir." Kendi ruhani misyonumu hatırlatıyordum.

"Buda ilginç sorular sormasıyla tanınır" dedi Prens Jeta; oldukça ince davranmaya çalışıyordu. "Sariputra da öyle."

"Evet." Yaşlı adamın yumuşaklığında, bana tombul bir bebeği hatırlatan bir şey vardı; öte yandan keskin gözleri bir yılanınki kadar soğuk ve parıltısızdı. "Oyunları sever misin, oğlum?"

"Hayır!" dedim. "Ya siz?"

"Sonsuz oyunları evet!" dedi ve bir o gülümsedi.

"Niçin" dedim. "Bilge Tanrı'ya ve peygamberi Zerdüşt'e hiç ilgi duymuyor musunuz?"

"Her şey ilgi çekicidir, çocuğum. Bana Bilge Tanrın hakkında bir şeyler söylemek senin için ilginç olduğundan, bunu yapmalısın. Hemen şimdi! Hakikat bekleyemez, derler.

Neden olduğunu hiç düşünmedim. Her şey bekler. Ama sen anlat.”

Ona Bilge Tanrı'yı, Zerdüşt'ü anlattım.

Anlatmamı bitirdiğimde Sariputra Prens Jeta'ya şöyle dedi: “Bu Bilge Tanrı tamı tamına kendini Pers göstermeye çalışan Brahma'ya benziyor. Ah şu tanrılar! Ülkeden ülkeye isimlerini değiştirirler ve bizim bunu fark etmeyeceğimizi sanırlar. Halbuki bunu her zaman fark ederiz. Bizi kandıramazlar, değil mi? Ya da kaçamazlar. Ama Brahma hariç. O çok hırslı. Yaratıcı olduğunu düşünüyor. Tasavvur edebiliyor musun? İlk defa Buda'ya geldiğinde onu dinlemiş olmalısın. Hayır, ikinci defaydı galiba. İlk defasında, Buda'dan öğreti çarkına hareket vermesini rica etmişti. Brahma çok ısrarcı, ikna ediciydi. Çünkü Nirvana'ya ulaşmadan önce bir insan olarak yeniden doğması gerektiğini biliyor; yeniden doğduğunda da Nirvana'ya ancak Buda yoluyla ulaşabilir. Biliyor-sun, hiç de aptal değil. Eşi yok gibi görünüyor. Her neyse, Buda ikna oldu çünkü Brahma tanrıların en iyisidir. Bu bir abartı sayılmaz, değil mi? Bu ilk ziyaretten sonra Buda öğreti çarkına hareket vermeyi kabul etti, bu onun için büyük bir fedakârlıktı; çünkü zaten Nirvana'ya ulaşmıştı ve artık zavallı Brahma'nın aksine ne orada ne buradadır.

Sonra Brahma ona ikinci defa geldi. Bu Rajagriha'daydı. Tam olarak ne zaman ve nerede olduğunu Ananda'ya sormalıyız; ne kadar önemsiz olursa olsun o her şeyi hatırlar. Bütün bunlar benim krallığım öncesiydi. Böylece Brahma Buda'ya şöyle dedi: ‘Ben Brahma'yım. Tanrıların kralı büyük Brahma. Beni kimse yaratmadı. Bütün dünyayı ben yarattım. Ben dünyanın hâkimiyim. Yaratır, değiştirir ve meydana çıkarırım. Her şeyin babasıyım.’ Şimdi bütün bunların tamamen saçma olduğunu biliyoruz. Fakat Buda her zaman naziktir. Ayrıca yüce gönüllüdür. ‘Eğer varsan, Brahma’ dedi

çok yumuşak bir dille, 'yaratılmışsın demektir. Eğer yaratılmışsan tekamül edeceksin. Eğer tekamül ediyorsan hedefin ateşten ve varlık akımından kurtulmak olmalıdır. Bu nedenle benim şu anki hâlime bürünmelisin. Sekiz katlı yoldaki son adımı atmalısın. Tekamülden ve varlıktan arınmalısın.”

“Brahma buna ne dedi?” Böyle bir saygısızlığı daha önce hiç işitmemiştim..

“Tabii ki üzülmüştü. Sen üzülmey miydin? Yani, o aynen senin Bilge Tanrın gibi her zaman kendinden söz eder ve çok güçlüdür ya da öyle olduğunu sanıyor. Bununla birlikte eğer her şeye gücü yetiyorsa o zaman var olmamaya da gücü yetmesi gerekir. Oysa bu can attığı ama ulaşamadığı bir hâldir. Bu nedenle de Buda’dan öğretti çarkına hareket vermesini rica etmişti.”

“Bunun gerçekten Bilge olduğundan emin misin? Yani Buda’yla konuşan Brahma mıydı?”

“Tabii ki emin değilim! Bu tamamıyla bir rüya dostum. Ve rüyalarda bazı şeyler diğerlerinden daha az anlam ifade eder. Yani şunu diyorum: Her şey uyurken nerede durduğuna bağlıdır, değil mi?”

İtiraf etmeliyim ki ben de ya rüya gördüğüm ya da çıldırmakta olduğum hissine kapıldım. “Zerdüşt, Bilge Tanrı’nın sesini gerçekten işitti” diye başladım.

“Aynen Brahma’nın Buda’nın cevaplarını duyduğu gibi” dedi Sariputra, cesaret verir tarzda başını sallayarak. Sanki birle biri toplamayı başarmış şaşaal bir öğrenci gibi görünüyordu.

“Zerdüşt’ün Bilge Tanrı’nın cevaplarını işittiğini söylemek zorundayım. Bu ona duyduğumuz saygının gereğidir. Başka türlü olamaz.”

“Ben de diyorum ki, belli bir dönemde sadece bir Buda olabilir. Aynı şeyi ben de Buda için söylüyorum.”

“Bir tek Bilge Tanrı vardır.”

“Hindistan’a sızmaya ve kendini Brahma gibi göstermeye çalıştığı zaman dışında. Her neyse tek tanrı o değildir. Sadece kendini en çok beğenen olabilir.”

Bir saray adamı rolünü elimden geldiği kadar ciddiyetle oynuyordum. “Bilge Tanrı’nın her şeyin tek yaratıcısı olduğunu inkâr mı ediyorsunuz?”

“Tabii ki evet dostum. Sen de.” Sonra günahkâr yaşlı adam benim kendisine okuduğum kutsal metinlerden birini bana tekrar etti: “Ahuramazda yaratma eyleminden önce Bilge Tanrı değildi. Yaratma işinden sonra gelişmeye istekli, bilge, sıkıntılardan uzak, açık Bilge Tanrı oldu. Benim için biraz önce nazik bir dille okuduğun diğer sıfatlarını unuttum. Hafızam iyi değil.”

Canım sıkılmış hâlde devam ettim. “Her zaman doğruyu emreden, cömert, her şeyi gören.”

“Evet, evet! Ahuramazda bu açık görüşüyle yıkıcı ruhun kavgadan, tahripten hiç vazgeçmeyeceğini gördü... Bu şekilde gider ve sonsuz zamanın dışında uzun hâkimiyet devrini keşfettiği zaman yıkıcı ruh için bir tuzak hazırlar. Sevgili dostum, bu çok hassas bir nokta. Eğer her şeye gücü yeten bir yaratıcıysa, neden en baştan yıkıcı ruhu icat etti? Bunun anlamı ne? Peki onu bir defa icat ettikten sonra neden kendi icadıyla savaşıma gereği duydu? Bu pek de bilge olmadığını göstermiyor mu sence? Ayrıca diğer icatlarından biri olan insanoğlunun ilk icadıyla sürekli mücadele etmek zorunda olmasına ne demeli? Bu hiç de hoş değil.”

“Kötülük olgusu hoş değil, Sariputra. Fakat iyilik olduğu için kötülük de var. Bu ikisi arasındaki savaş uzun hâkimiyet devri sonunda iyilik galip gelene kadar sürmek zorunda.”

“Zaten iyilik kazanacaksa savaşmaya ne gerek var?”

“Çünkü bu, Bilge Tanrı’nın arzusu. Bütün ruhları kendinden bir defada yarattı. Ve bu ezeli ruhlar insan biçimini alıncaya kadar O’nunla var olurlar. Sonra bir tercih yaparlar. Ya Hakikat’i ya da Batıl’ı izleyeceklerdir. Eğer Hakikat Yolu’nu seçerlerse değer kazanacaklardır. Ya Batıl’ı izlerlerse...”

“Evet, sevgili çocuğum. Biraz yavaş kavıyorum, şimdi anladım. Peki ama insanlar neden çile çekmek zorunda?”

“Kötülük başka türlü nasıl yok edilebilir ki?”

“Önce dünyadan sonra benlikten arınmakla. Ya da önce benlikten sonra dünyadan, tabii istersen...”

“Dünya, benlik, kötülük, iyilik, mücadele kaçınılmazdır ve Tanrı’nın takdiridir.”

“O zaman hiç olmamak daha iyi değil mi? Bu da ancak se-kiz katlı yolu izlemekle gerçekleştirilebilir.”

Yaşlı adam bizim oraların sofistlerinden de çılgın görünmeye başlamıştı gözüme. “Her şey mücadele içindedir...” diye başladım söze.

“Mücadele etmeyenler hariç” diye bitirdi. “Fakat sizin Bilge Tanrı’nız da aynen bizim, kurnaz olsa da gururlu Brahma’mız gibi, bütün yarattıkları kadar karanlık içindedir. Nereden geldiğini bilmediği gibi nereye gittiği hakkında da hiçbir fikri yoktur.”

“Bilge Tanrı, kötü Ahriman’ı uzun hâkimiyet devrinde tuzağa düşürüp yok edeceğini biliyor. Bunu gerçekleştirdiğinde bütün ruhlar kurtulacaktır.”

“O öyle söylüyor. Fakat kendisi de gelişmekte. Onun da var olmadığı bir zaman vardı; sonra vücuda geldi. Şimdi var. Fakat ileride var olacak mı?”

“Bilge Tanrı’dan önceyine Bilge Tanrı vardı.”

“Ya ondan önce? Eğer onu doğru aktarıyorsan, ‘Yaratma eyleminden önce tanrı değildim’ diyor. Peki değilse kimdi? Ve bu yaratıcı nereden geldi?”

“Zaman...”

“Zaman mı? Peki zaman nereden gelir?”

“Zaman hep vardı. Şimdi var. Ve ileride de var olacak.”

“Belki öyle, belki değil. Ben, sevgili oğlum, ilk şeylerden söz ediyorum; çünkü seni bunlar ilgilendiriyor. Bizi hiç ilgilendirmiyorlar. Nesnelerin kaynağı olan yaratılış konusunu hiç merak etmiyoruz. Neyin önce var olduğunu ya da zaman veya mekân içerisinde yahut dışarısında böyle bir ilk şeyin olup olmadığını bilme şansımız da yok. Hepsı aynı bizim için. Tanrılar, insanlar, ruhlar, hayvanlar, balıklar, ağaçlar... Bütün bunlar, içinde, her şey akış halinde olduğu ve hiçbir şeyin aynı kalmadığı için, acının daim olduğu bir yaratılışın tezahürleridir. Bu doğru değil mi?”

“Tek bir kaynak var...” diye söze başladım.

Fakat Sariputra artık beni dinlemiyordu. “Bize yeni katılan müritlere ilk yaptığım şey, onları mezarlıklara götürmek ve orada onlara dağılmış cesetleri göstermek olur. Ölü bedenlerden fışkıran yeni hayatı inceleriz. Kurtların çürümüş, kokuşmuş cesetler içerisine yumurtalarını bırakmasını seyrederiz. Sonra yumurtalar çatlar ve yeni kurt nesli cesetlerden geriye kemikten başka hiçbir şey kalmayınca kadar, tıka basa yer ve sonunda zavallı kurtlar aç kalıp ölür. Fakat bunların oluşturduğu topraktan, bitkiler, böcekler, görünmez yaşam çekirdekleri çıkar ve halka böyle devam eder gider; elinden gelse bu ıstırap dolu zinciri kim kırmak istemez?”

“Halka, Bilge Tanrı hâkimiyetini ilan ettiği ve her şey ışıkla dolduğu zaman kırılır.”

“Bunun bana Brahma gibi geldiğini söylemeliyim. Fakat onun da itiraf ettiği gibi –yani yalan söylemediği zaman– yaşamının ne nasıl başladığı ne de nasıl son ereceği hakkın-da hiçbir fikri yoktur. Hepimiz gibi o da nehrin ortasındadır.

Doğal olarak, onun nehri bizimkinden büyüktür ama bütün nehirlerin ilkesi aynıdır. Senin de çok güzel bir şekilde söylediğin ilahide denildiği gibi, 'Zaman hem Bilge Tanrı'nın hem de yıkıcı ruhun yaratılışından daha büyüktür.' Bizim için zaman sadece, aydınlanmak istiyorsan uyanmak zorunda olduğun rüyanın bir parçasıdır."

"Ve de yokluğa ulaşmak istiyorsan."

"Dersini öğrendin, Cyrus Spitama!" diye haykırdı habis yaratık ve beni alkışladı.

Sariputra'nın tezlerinden hiçbirinin makul bir şekilde savunulması mümkün olmamakla beraber, Dara'nın emrini hatırladım. Hem öğrenmeli hem de öğretmeliydim; başka bir ifadeyle insan başkalarının doğru olduğuna inandığı şeyleri öğrenmeden öğretemez. O günlerde tüm insanları Hakkat'e döndürme görevimden hiç şüphe etmiyordum. Fakat aynı zamanda varlıkların kaynağını da –tabii varsa– merak ediyordum; ayrıca Sariputra oldukça rahatsız edici biçimde Zerdüşt'ün uluhiyet algısındaki garip boşluğa dikkat çekmişti. Evet Demokrit, sen de aynı eksikliği fark etmiş olmalısın. Fakat bunun nedeni sadece cismani olanla ilgilenmendir. Biz ise kutsal olanla ilgileniyoruz.

Bilge Tanrı'nın sonsuz zamandan nasıl, ne zaman ya da niçin çıktığının açık olmadığını kabul ediyorum. Bu tam olarak anlaşılamaz. Çünkü sonsuz olan, tanım gereği, zamanla sınırlanamaz. Fakat Budistlerle karşılaşınca kadar belli bir karmaşıklık içerisindeki bir din, felsefe ya da dünya görüşünün ne kadar belirsiz olursa olsun, herhangi bir yaratılış teorisi olmadan var olabileceğini mümkün görmüyordum. Ne var ki, burada iki güçlü kralın ya da birçok bilge insanın tasavvurunu yakalamış bir mezhep vardı ve bunu tek büyük soruyu hiç dikkate almadan yapmıştı: Evren nasıl başlamıştı?

Daha da kötüsü, Budistler bütün tanrılara, eğitim görmüş Atinalıların yaptığı gibi aynı türden hoş bir küçümsemeyle bakarlar. Fakat Atinalılar kamuoyunun tepkisinden korkarlar, öte yandan Budistler Brahmanların batıl inançlarına kayıtsızdırlar. Zerdüş'tün de yaptığı gibi, kendilerini şeytana döndürmelerini de yeterince önemsemezler. Budistler dünyayı olduğu gibi kabul ederler ve ondan kurtulmaya çalışırlar.

Bu arada, onlar tam şimdi, din adamları sınıfı dışındaki sıradan Budistlerin neşeli, candan, dengeli ve şefkatli olmasının hiçbir sakıncasının olmadığını; ancak tarikat üyelerinin bu dünyanın sadece acılarını değil zevklerini de bırakmaları gerektiğini ileri sürüyorlar.

“Çürümekte olan cesetleri inceledikten sonra müritlere canlı bedeninin de ne kadar iğrenç olduğunu hatırlatırım. Müritlerin çoğu genç olduğundan, kendilerini varlık zincirine bağlayan kadınların çekiciliğine kapılmaları doğaldır. Bu nedenle onlara, en güzel kadın bedeninin bile nasıl bir yara ya benzediğini gösteririm. Bütün beden soğuk ve ıslak bir deriyle kaplıyken, baş kaldırır şekilde sızıntı yapan dokuz delikli bir yaradır bu.”

“Güç anlasam da bu görüşü kavradım” dedim.

“Gerçekten anladıysan artık öğreti çarkını çevirmeye başladın demektir! Çok zeki bir çocuksun.” Sariputra Prens Jeta'ya baktı. Keşiş gülümsüyordu; ama gözleri bir papağanın ki kadar parlak ve keskindi. Şaşırtıcı bir insandı.

“Sanırım” dedi Prens Jeta, “dostumuzun Buda'yı ziyaret etme saati geldi.”

“Neden olmasın?”

Demokrit, Buda'nın gerçekten kim olduğunu ve nereden geldiğini bilmek istiyor. İlk soruya muhtemelen cevap verilemeyecektir. Hindistan'dayken bu soruyu yeterince sık sor-

duğumu ve çok farklı cevaplar aldığımı hatırlıyorum. Hintliler bizim olgulara duyduğumuz ilgiyi paylaşmazlar. Zaman anlayışları bizimkinden farklıdır, gerçeklik algıları ise dünyanın önemli olmadığı hissine dayanır; çünkü onlara göre dünya sürekli değişen maddeden başka bir şey değildir. Rüya görmekte olduklarını düşünmektedirler.

On Bir

*J*şte Buda hakkında bildiğimi sandığım şey: Onunla karşılaştığım zaman –ki bu yarım asır kadar önceydi– yetmiş iki ya da yetmiş üç yaşındaydı. Himalayalar’ın eteklerindeki Şakya Cumhuriyeti’nde doğmuştu. Gotama isimli savaşı aileden geliyordu. Doğduğunda kendisine Siddhartha adı verilmişti. Kapilavastru’nun başkentinde büyümüştü. Gotama’nın babası bir zamanlar cumhuriyetteki yüksek bir memuriyette bulunuyordu; fakat Shravasti ve Rajagriha’da–ki bazı asalet düşkünlerinin kendilerini göstermeye çalıştığı gibi bir kral sayılmazdı.

Siddhartha evlendi ve Rahula isimli bir oğlu oldu. Rahula, bağ ya da ilişki anlamına gelir. Sanırım çocuk hayatına başka bir isimle başlamıştı; fakat bunun ne olduğunu hiç bulamadım. Buda’nın terk edeceği dünyayla bir bağ oluşturuyordu kesinlikle.

Siddhartha yirmi dokuz yaşına geldiğinde, kendi deyişiyle soylu araştırmasına adım attı. “Benlik dolayısıyla doğmaya mahkûm olduğunu ve doğmaya mahkûm her şeyin de tehlikede olduğunu bildiğinden, bu dünyanın bağlarından kurtulup nihai güvenlikte olmayı –yani Nirvana’yı– arıyordu.”

Siddhartha'nın araştırması yedi yıl sürdü. Ormanda yaşıyordu. Bedenine riyazet yoluyla çile çektiriyor, tefekkür ediyordu. Zamanla kendi çabaları sayesinde –ya da önceki tüm bedenlerinde tekamül ettiği için– sadece acının sebebini değil, onun ilacını da buldu. Tüm varolanları ve olacakları gördü. Mucizevi bir mücadeleyle bu dünyanın efendisi olan Kötülük Tanrısı Mara'yı yendi.

Siddhartha aydınlanmış ya da diğer ismiyle Buda olmuştu. Sadece benliğini değil cismani dünyayı da yok etmişti, tüm tanrıları aşmıştı; çünkü onlar tekamüllerini sürdürüyorlardı, o ise gelişimini tamamlamıştı. Kendisinin tamamıyla sıyrıldığı bir dünyada yaşamayı sürdürüyorlardı. Aydınlanma bizzat bir hedef –büyük hedef– olduğundan artık terk edilmiş dünya Buda'yı ilgilendirmiyor olmalıydı. Ne var ki, Yüce Tanrı Brahma Gök'ten inip ondan, başkalarına da yolu göstermesini istediğinde içinde uyanmış olduğu dünya ona sanki geri döndü. Buda bununla ilgilenmedi. Tarif edilemez olandan söz etmenin anlamı yoktu ona göre. Fakat Brahma o kadar çok ısrar etti ki, sonunda Buda Varanasi'ye gitmeyi ve öğreti çarkını döndürmeyi kabul etti. Dört hakikati açıkladı ve sekiz katlı yolu ortaya koydu. Bununla beraber uygulaması tamamıyla anlamsızdı; çünkü bu dünyayı ve bütün diğer dünyaları terk etmiş, silmişti.

“Her şey sebebe bağlıdır” diyordu Buda, “ve bir serap gibidir.” Ona göre insanın benliği kötü bir rüya gibidir, bundan kurtulmak ya da o rüyadan uyanmak şarttır... Hiçliğe mi? Buda'yı anlayamadığım bir nokta bulunmaktadır. Ama ne de olsa o aydınlanmıştır, ben ise değilim.

Buda'nın öğretisi, her halükârda, Bilge Tanrı'nınkine zıttır. Budistlere ve Caynacılara göre dünya bozulmakta, dağılmaktadır, bu nedenle de yokoluş bilge kişilerin amacı olmalıdır. Zerdüş'te göre ise her insan Hakikat ya da Batıl arasın-

da bir tercih yapmalıdır; nitekim sonsuzlukta sadece tek bir hayatta yaptıkları ya da yapmadıkları nedeniyle yargılanacaktır. Sonunda bütün beşeri ruhlar cennet ya da cehennemde geçirdikleri belli bir süreden sonra Bilge Tanrı'nın Ahri-man'a karşı kazandığı zaferi paylaşacak ve bizler Buda'nın *sunyata*'sından ya da –tarif edilemez olanı çok kesin biçimde açıklayan bir sözcüğün tam tercümesi sayılabilirse– parlak boşluktan pek de farklı olmayan mükemmel bir hâle ulaşacağız.

Hintlilere göre bütün canlılar sürekli bir yeniden doğuş süreci içinde yaşarlar. Belli bir hayattaki ceza ve ödüller önceki hayatlardaki önceki işlerin sonucudur. Kişi tamamıyla kendi *karma*'sına ya da kaderine mahkûmdur. Bize göre ise, uzun egemenlik devrinde acı ve zevk vardır ve sonunda sonsuz zaman içerisinde Ahuramazda'yla bir olunacaktır. Onlara göre sonsuz doğum ve ölüm vardır ve bu zincir sadece çok az kişi tarafından Nirvana ya da *sunyata*'yla kırılabilir.

Demokrit, her iki yaklaşımın da birbirinden çok ayrı olmadığını düşünüyor. Ben, bunların tamamıyla farklı olduğunu biliyorum. Buda'nın *sunyata* düşüncesi kaygan olmakla birlikte, parlak bir fikir; aslında onun hakikatlerini ne kadar çok düşünürsem kendimi o kadar çok, soğuk ışıqla parlayan sıcak güney denizlerinde çevik ve kaygan yılanbalıklarını iki beceriksiz eliyle yakalamaya çalışır gibi hissediyorum. Budist sistemin merkezinde sadece, çok rağbet gören Nirvana'dan ibaret olmayan boş bir alan bulunmaktadır. Bu, tam bir ateizmdir.

Bildiğim kadarıyla Buda tanrılardan hiçbirini tartışmazdı. Onları hiçbir zaman reddetmiyordu; yaptığı tek şey onları görmezden gelmekti. Bu muazzam kendini beğenmişliğe rağmen kendini tanrıların yerine koymuyordu; çünkü öğretti çarkını harekete geçirdiği zaman yokluk hâline ulaşmıştı

ve bu, tekamül sürecinin son basamağıydı. Fakat Gotama'nın bedeninde oturmayı sürdürmekle beraber seçilmiş azınlığın hayatın acılarını hafifletmesi için başkalarının *sangha'yı* oluşturmalarına izin veriyordu.

Başlangıçta tarikata sadece erkeklerin girmesine izin veriliyordu. Fakat daha sonra Ananda, Buda'yı kadınların da tarikata kabul edilmesine ikna etti. Kendi cemaatleri içerisinde yaşayacaklar ve sekiz katlı yolu izleyeceklerdi. Buda lütfkâr olmakla beraber kadın düşmanları tarafından çok sık tekrarlanan şu şakayı yapmıştı. "Tarikat sadece erkeklerden oluşsaydı bin yıl kadar devam edecekti. Şimdi kadınların kabul edilmesiyle sadece beş yüz yıl hayatta kalacak." Her iki durumda da fazlasıyla iyimser olduğunu düşünüyorum.

Yağmurlu mevsimin sonuna doğru, Prens Jeta'yla birlikte Buda'nın kullanması için tüccar Anathapindika'ya satıp satmadığı tartışılan koruya gittim. Burada bin kadar keşiş, mürit ve Buda hayranı yaşamaktadır. Birçok zahit dışarılarında uyumakta, hacılar konukevlerinde kalmakta ve tarikat üyeleri damı kamışla kaplı büyük bir binada oturmaktadır.

Bu manastırdan pek de uzak olmayan alçak bir düzlükte ahşap bir kulübe kurulmuştu. Buda burada bir hasırın üzerinde oturuyordu. Kulübenin duvarları olmadığı için dış dünyayı tam olarak görebiliyordu.

Sariputra bizi manastıra buyur etti. Bir çocuk gibi hareket ediyor, sekerek yürüyordu. Şemsiye taşımıyordu. Ilık yağmur kendisini rahatsız etmiyor gibiydi. "Şanslısınız" dedi. "Tathagata konuşacak durumda. Sizin adınıza sevinçliyiz. Dolunaydan bu yana konuşmuyordu. Fakat bugün konuşacak." Sariputra koluma hafifçe vurdu. "Kim olduğunuzu ona söyledim" dedi. Buda'nın, Pers Elçisi hakkında ne söylediğini sormamı bekliyor idiyse hayal kırıklığına uğramış olmalı. Çünkü çok resmiydim. "Bir arada olmaya can atıyorum" de-

dim. Upanişadlardaki ifadeyi kullanmıştım; bu sadece bir buluşma değil, aynı zamanda dini meseleler hakkında ciddi bir tartışma anlamına geliyordu.

Sariputra sekiz dar basamakla çıkılan sahanlık üzerindeki çadıra kadar Prens Jeta ve bana eşlik etti. Acaba her basamak sekiz katlı yolun bir parçası mıydı? İlk basamakta uzun boylu, iri cüsseli, sarı yüzlü bir adam Sariputra'yı selamladı; o da bizi takdim etti. "Bu Fan Ch'ih" dedi Sariputra. "Buda'dan ders almak için Kathay'dan geldi."

"Buda'dan bir şeyler öğrenmemek imkânsız" dedi Fan Ch'ih. Kosala dilini benden daha iyi konuşuyordu. Ne var ki, aksanı oldukça kötüydü.

Fan Ch'ih ve ben ileride yakın iki arkadaş olacağımızdan, burada sadece Hindistan'a Buda'dan ders almak için gelmediğini kaydetmekle yetineceğim; Güneydoğu Kathay'daki küçük bir devletten ticaret misyonuyla geliyordu. Daha sonra bana o gün koruya, Pers Elçisi'yle karşılaşmak için geldiğini söyledi. Pers ülkesinden benim Kathay'dan büyülendiğim kadar çok büyülenmişti.

Sariputra'yı izleyerek basamaklardan çıktık ve kulübeye girdik; Buda dışında, oturan herkes bizi selamlamak için ayağa kalktı. Buda ise hasır üzerinde oturmayı sürdürdü. Ona neden altın renkli adam denildiğini anlayabiliyordum. Yerli bir Kathaylı kadar sarıydı. Ari olmadığı gibi Dravidyen de değildi. Öyle görünüyordu ki, Kathay'dan gelen bazı kabileler Gotama klanını oluşturmak üzere Himalayalar'ı geçmişti.

Buda ufak tefek, zayıf, sakın görünüşlü biriydi. Bağdaş kurmuş biçimde dimdik oturuyordu. Gözleri öyle çekikti ki, açık mı kapalı mı olduğunu söylemek imkânsızdı. Kimileri Buda'nın gözlerini bir yaz gecesindeki gökyüzü kadar parlak olarak tanımlıyordu. Bunu bilmiyorum. Çünkü onları hiç

görmedim. Solgun kemerli kaşları birleşim yerinde bir tutam kıl oluşturacak şekilde bir araya geliyordu. Bu Hindistan'da kutsallık işareti sayılmaktadır.

Yaşlı adamın cildi kırış kırıştı; fakat yanaklarından kan damlıyordu; çıplak kafası mermer gibi parlıyordu. Etrafında sandal ağacı kokusu vardı; bana hiç de zahit gibi gelmiyordu. Onunla birlikte olduğum süre içerisinde başını ya da bedenini çok seyrek hareket ettirdi. Ara sıra sağ eliyle birtakım hareketler yapıyordu. Alçak sesle ve hoş bir şekilde konuşuyordu. Gerçekte, gizemli bir şekilde, hiç nefes alıp vermiyor gibiydi.

Önünde eğildim. Oturmamı işaret etti. Önceden hazırlanmış bir konuşma yaptım. Konuşmamı bitirdiğimde gülümsedi. Hepsi bu kadardı. Bana cevap vermeye zahmet etmedi. Bir süre, oldukça sıkıntılı geçti.

Sonra genç bir adam aniden sordu: "Ey Tathagata, dünyanın sonsuz ve diğer bütün görüşlerin yanlış olduğunu mu düşünüyorsunuz?"

"Hayır çocuğum, bu da benim düşüncemi yansıtmıyor."

Genç adam sonra evrenin sonlu mu sonsuz mu olduğunu, bedeninin ruha benzeyip benzemediğini, bir azizin ölümünden sonra yaşayıp yaşamadığını vs. sordu. Buda gencin her sorusuna dünyanın sonsuz olup olmadığı sorusuna verdiği türde bir cevap verdi. Sonunda genç adam şu soruyu sordu. "O halde Tathagata hiçbirini benimsemediği bu teorilere ne gibi bir çekince getiriyor?"

"Çünkü çocuğum dünyanın sonsuz olduğu teorisi vahşi bir orman, yaban korusu, bir kukla oyunu, bir debelenme ve acı, sefalet, umutsuzluk ve ıstırapla sonsuza kadar bağlı bir zincirdir. Bu görüş, nefrete, arzunun yokluğuna, durmaya, hareketsizliğe, bilgiye, yüce hikmete ve Nirvana'ya katkıda bulunmaz."

“Tathagata’nın her soruya cevabı bu mu?”

Buda evet anlamında aşını salladı. “Görünüşte birbiriyle çelişen bu teorilere getirdiğim itiraz ve onlardan hiçbirini benimsemeyişimin nedeni de bu?”

“Peki Tathagata’nın kendine ait bir teorisi var mı?”

Kısa bir sessizlik oldu. Yanaklarımın aniden kızardığını itiraf etmeliyim, sanki ateşlenmiştim. Umutsuz biçimde cevabı ya da cevap olmayanı bekliyordum.

“Buda bütün teorilerden bağımsızdır” dedi. Sesi oldukça yumuşaktı. Gözleri bize değil algılayamadığımız bir dünyaya ya da dünya dışına bakıyor gibiydi. “Tabii bildiğim şeyler de var. Maddenin doğasını biliyorum. Nesnelerin nasıl varlığa geldiğini ve yok olduğunu biliyorum. Duyumun doğasını da biliyorum. Duyumun nasıl ortaya çıktığını ve kaybolduğunu da biliyorum. Algının nasıl başladığını ve sona erdiğini, bilincin nasıl başlayıp bittiğini biliyorum. Bu şeyleri bildiğim için kendimi bütün her şeye bağlanmaktan kurtarabildim. Benlik gitmiş, terk edilmiştir.”

“Fakat Tathagata sen... Seninki gibi bir durumda olan bir rahip yeniden mi doğuyor?”

“Yeniden doğduğunu söylemek, durumu tam tanımlamaz.”

“Bu, yeniden doğmadığı anlamına mı geliyor?”

“Bu da durumu tam tanımlamıyor.”

“O halde hem yeniden doğuyor hem de doğmuyor mu?”

“Hayır. Birliktelikleri de durumu tam anlatmıyor.”

“Kafam karıştı Tathagata. O ya biridir ya da başkası, yahut aynı anda her ikisidir, ancak...”

“Yeter çocuğum. Kafan karıştı çünkü önündeki doğruyu çoğu zaman görmen mümkün değildir; çünkü yanlış yöne bakıyorsun. Şimdi sana bir soru sorayım: Önünde bir ateş yanıyorsa onu fark eder misin?”

“Evet, Tathagata.”

“Ateş sönse onu fark eder misin?”

“Evet, Tathagata.”

“Şimdi, ateş söndüğünde nereye gidiyor? Doğuya mı? Batıya mı? Kuzeye mi? Güneye mi?”

“Fakat sorunuz anlamsız, Tathagata. Ateş yakacak maddesi bittiğinde sönerse... sönmüş, bitmiş olur.”

“İşte şimdi azizin tekrar doğup doğmadığı şeklindeki kendi soruna cevap vermiş oluyorsun. Soru anlamsız. Yakacak maddesi bitince sönen ateş gibi bitmiş, tükenmiştir.”

“Anlıyorum” dedi genç adam. “Anlıyorum.”

“Belki de anlamaya başlıyorsun.”

Buda bana doğru baktı. Bana baktığını bile söyleyemem. “Bu tartışmayı çoğu zaman yaparız” dedi. “Fakat ateş benzetmesini her zaman kullanırım; çünkü anlaşılması kolay görünüyor.”

Uzun bir sessizlik oldu.

Birden Sariputra haykırdı. “Nedenselliğe tabi her şey bir seraptır.” Bir sessizlik daha oldu. O zamana kadar sormayı tasarladığım her soruyu unutmuştum. Benzetmedeki ateş gibi zihnim de sönmüştü.

Prens Jeta benim adıma konuştu. “Tathagata, Pers Elçisi dünyanın nasıl yaratıldığını bilmek istiyor.”

Buda o garip kısıp gözlerini bana çevirdi. Sonra gülümse-di. “Belki de” dedi, “bunu bana sen söylemek istersin.” Buda’nın ağızındaki dişleri çarpılmış ve sararmıştı, insanın dikkatini dağıtıyordu.

Ne söyledigimi bilmiyorum. Sanırım ona iyilik ve kötülüğün eşzamanlı yaratılışını tanımladım, büyükbabamın öğretilerini tekrarladım. Bana yönelmiş kısıp gözleri seyrettim.

Sözümü bitirdiğimde Buda nazik bir cevap verdi. “Hiç kimse kendi yaratılış görüşünün doğru olup olmadığını ke-

sin olarak bilemeyeceğinden, bir başkasınınkinin de yanlış olduğunu bilmesi kesinlikle imkânsızdır.” Sonra mevcut tek önemli konu hakkında konuşmayı kesti.

Son sessizlik hepsinden uzundu. Kamışla kaplı çatıya vuran yağmurun sesini, ağaçların yapraklarını yalayan rüzgârı, yakınlardaki manastırda ilahi söyleyen keşişleri dinledim.

Sonunda ona sormayı düşündüğüm birçok sorudan birini hatırladım: “Söyle bana, Buda” dedim, “bu dünya hayatı kötü ise dünya neden var?”

Buda gözlerini bana dikti. Kulübenin içerisindeki ılık, bir havuza dalıp suyun altında gözlerinizi açtığınızdaki kadar bulanık ve yeşil olmasına rağmen, bu sefer beni gerçekten görmüştü.

“Dünya acı, ıstırap ve kötülükle doludur. Bu ilk hakikat” dedi. “İlk hakikati kavradığınızda diğer hakikatler de açığa çıkacaktır. Sekiz katlı yolu izle ve...”

“Ve Nirvana benliği yok edebilir veya etmeyebilir.” Orada bulunanların nefesi kesilmişti. Buda’nın sözünü kesmiştim. Yine de kabalığımda ısrar ettim. “Fakat sorum şu: Size göre tek özelliği boş yere acı çektirmek olan dünyayı kim ya da ne yarattı?”

Buda oldukça yumuşak huyluydu. “Çocuğum, diyelim ki savaş alanında dövüşüyorsun. Zehirli bir okla vuruldun. Acı çekiyorsun. Ateşten yanıyorsun. Ölümünden –ve sonraki dirilişten– korkuyorsun. Ben yakınındayım. İyi bir cerrahım. Bana geliyor. Ne yapmamı istersin?”

“Oku çıkarmanı.”

“Hemen mi?”

“Hemen.”

“Okun kimin yayından çıktığını bilmek istemez misin?”

“Bunu tabii ki merak ederdim” dedim. Onun yöneldiği tarafa yöneldim.

“Oku çıkarmadan önce okçunun uzun mu kısa mı, savaşçı mı köle mi, yakışıklı mı çirkin mi, olduğunu merak etmez misin?”

“Hayır, fakat...”

“İşte sekiz katlı yolun sana sağlayacağı şey: Okun verdiği acıdan kurtuluş ve bu dünyanın ta kendisi olan zehre panzehir.”

“Fakat ok bir defa çıkarılıp iyileştiğimde kimin okunun beni vurduğunu hâlâ öğrenmek isteyebilirim.”

“Yolu gerçekten izlersen bu soru önemsizleşecektir. Bu hayatın bir düş, bir serap, benliğin yarattığı bir şey olduğunu görmüş olacaksın. Benlik yok olduğunda o da kaybolacaktır.”

“Sen Tathagata’sın, yani gelip gitmiş ve yeniden gelmiş kişisin. Buradayken buradasın. Fakat gittiğinde nereye gidiyorsun?”

“Söndüğü zaman ateşin gittiği yere. Çocuğum, Nirvana’yı kimse tanımlayamaz. Varolan ve olmayanı bildik ifadeler ağıyla yakalamaya çalışma. Son olarak, Nirvana fikrini düşünmek bile kişinin nehrin kıyısında olduğunun kanıtıdır. Bu hâle ulaşmış kişiler isimsiz olanı isimlendirmeye çalışmazlar. Bu arada oku çıkaralım. Yarayı iyileştirelim. Başarabilirsek öteki tarafa giden sala binelim. Bu şekilde orta yolu izleriz. Bu doğru yol mudur?” Buda’nın gülümseyişi alacakaranlıkta güçlkle seçiliyordu. Sonra şöyle dedi: “Evren, ateş topu sayısız yıldızla dolu olduğundan, bu hayatı aşan hikmet, cehennemi tarzda muazzamdır.”

“Kavranılması da zordur, Tathagata” dedi Sariputra, “uyanık olanlar için bile.”

“Çünkü Sariputra, hiç kimse onu uyanıklık yoluyla kavrayamaz.”

İki yaşlı adam da bildik bir şakaya kahkahalarla güldü.

Buda'yla bu buluşmamdan başka hiçbir şey hatırlamıyorum. Sanırım koruyu terk etmeden önce manastırı ziyaret ettik. Ananda'yla ilk defa orada karşılaştığıma inanıyorum. Hayatındaki tek uğraşı Buda'nın söylediği ya da yaptığı nakledilen her şeyi ezberlemek olan ufak tefek bir adamdı.

Prens Jeta'ya Buda'nın bana daha önce binlerce kez söylemediği bir şey söyleyip söylemediğini sorduğumu hatırlıyorum.

“Hayır. Aynı benzetmeleri tekrar tekrar kullanır. Bana göre tek yeni şey uyanıklıkla ilgili paradokstu.”

“Fakat Sariputra için yeni değildi.”

“Sariputra onu herkesten daha fazla görüyor, birbirlerine karmaşık şakalar yapıyorlar. Beraberce epey çok gülüyorlar. Neye güldüklerini bilmiyorum. Bu dünyada gülümseyecek kadar gelişmiş olmakla beraber, ona henüz gülüp geçemiyorum.”

“Peki ama yaratılış fikrine neden bu kadar kayıtsız?”

“Çünkü, açık olarak ifade edersek, onu önemsiz görüyor. İnsana düşen nihai görev benliğinden kurtulmaktır. O kendi açısından bunu başarmıştır. Artık başkalarının olabildiğince döndürmesi için öğretti çarkını kurmuştur. Kendisi gelmiş ve gitmiştir.”

Demokrit, bu görüşleri benim bulduğumdan daha kolay anlaşılır bulmaktadır. Bütün varlıkların bir akım içerisinde bulunduğu ve gerçek dünya saydığımız şeyin bir tür değişken rüya olduğu ve her birimizin bu rüyayı rüyanın kendisinden ve başkalarından farklı olarak algıladığımız görüşünü kabul edebilirim. Ne var ki, uluhiyetin, başlangıç ve sonun, kötülükle savaş hâlindeki iyiliğin yokluğu ve son olarak da amaçsızlık Buda'nın hakikatlerini benim için kabul edilemeyecek ölçüde garip kılmaktadır.

On İki

Nehir yağmurlu mevsimin son haftasında taşıtı. Sarı sular yükseldi, rıhtımları kapladı, ağaç kazıklarla yapılmış setleri aştı ve şehri yarıya kadar su bastı.

Prens Jetagibi yüksek evleri olanlar üst katlara taşınmaktan başka bir şey yapmadı. Fakat evleri tek katlı olanlar çatılara çıkmak zorunda kaldılar. Bereket versin ki, sarayın bulunduğu bölge, şehrin geri kalan kısmından daha yüksekteydi, bu nedenle kaldığımız odalara sadece topuklarımıza kadar su girdi.

Su taşkınının ikinci gününde Caraka ve Fan Ch'ih ile birlikte yemek yiyordum. Yemeğimiz aniden bir dizi deniz kabuğu ötüşüyle kesildi. Sonra metalin metale vuruşundan çıkan uğursuz sesler işittik. Hindistan'da su taşkınlarıyla halk hareketleri birlikte olduğundan, hepimiz, nehrin her şeylerini aldığı sivil halkın aniden saraya saldırdığı kanaatine vardık.

Berberimizde Pers muhafızlar olduğu hâlde saraya koştuk. Sıcak rüzgârın gözlerimizdeki yağmuru nasıl uçurduğunu hatırlıyorum. Ayaklarımızın altındaki çamurun ne kadar kaygan olduğu da aklımda. Sarayın bahçe girişinde muhafız olmadığını görünce nasıl şaşırdığımızı da hiç unutmuyorum.

Kılıçlarımızı çekip bel seviyesine kadar su dolmuş salona daldık. Görünürde kimse olmamasına rağmen binanın diğer bölümlerindeki bağrıışmaları işitebiliyorduk. Kabul salonuna girdiğimizde şaşırtıcı bir görüntüyle karşılaştık. Kral'ın muhafızları birbirleriyle dövüşüyordu ama ağır bir şekilde; çünkü su hareketlerini engelliyordu. Bu garip rüyamsı dövüşü seyrederken salon kapıları ardına dek açıldı ve kapının ağ-

zında bir dizi mızrakçı görüldü; silahları saldırı için aşağıya doğrultulmuştu. Mızrakçıların görünmesiyle muhafızlar kılıçlarını kınlarına soktular. Dövüş sessizce bitmişti. Yine sessizce kapının ağzında Kral Pasenadi görüldü, boynunda uzunca bir zincir vardı ve zincirini kendi muhafız subayı tutuyordu. Kral'ın zincirinin ritmik şingırtıları sulu sessizlik içerisinde Veda tanrılarının zevk aldığı türden kulakları tırmalayıcı bir müzik çıkarıyordu.

Kral yanımdan geçerken eğildim. Fakat o beni görmedi. Aslında Pers Elçilik Heyeti'ne hiç kimse dikkat etmiyordu. Kral gözden kaybolduğunda kabul salonunun kapısına doğru yürüdüm ve kızıla boyanmış sarı suda bir düzine ölü askerin yüzdüğünü gördüm. Odanın öbür ucunda taht ters çevrilmişti ve birkaç adam onu kürsünün üzerine geri koymaya çalışıyordu. Bu adamlardan biri Virudhaka'ydı.

Virudhaka beni gördüğünde gümüş koltuğu doğrultma görevini diğerlerine bıraktı. Yavaşça bana doğru yürüdü, bir taraftan da ıslak peleriniyle yüzünü siliyordu. Kan ve nehir suyuna gömülmüş bir adamın ıslak bir giysiyle terli yüzünü silmek istemesinin ne kadar garip olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum.

"Gördüğünüz gibi, Sayın Elçi, tören için pek de hazırlıklı değiliz."

Bir dizimin üzerine çöktüm. Benden ne beklediğini bil-meye yetecek kadar çok şey görmüştüm. "Tanrılar Kral Virudhaka'ya uzun ömür versin."

Caraka ve Fan Ch'ih de bu dileğe katıldılar.

Virudhaka'nın cevabı cesurcaydı. "Tanrıların bugün bana verdiğine layık olmaya çalışacağım."

Taht kürsünün üzerinden yeniden kayarken büyük bir gürültü koptu. Bu, bir saltanat için hiç de iyi bir başlangıç değildi.

“Birkaç yıldır babam da tahtı bırakmak istiyordu” dedi Virudhaka yumuşak bir ifadeyle. “Bu sabah beni çağırdı ve benden kendisini bu dünyanın yükünden kurtarmamı rica etti. İşte bugün iyi bir oğul olarak, onun ısrarıyla arzusunu yerine getirdim ve yerini aldım.”

Hiç şüphesiz, Buda’nın bu dünyanın bir rüya olduğu konusundaki ısrarı sadece Virudhaka değil, bütün saray üzerinde etkili olmuştu. Hiç kimse en azından ben oradayken Pasenadi’nin kanlı bir şekilde tahttan indirilişinden söz etmedi. Birkaç defa ismi anıldığında çok arzu ettiği emeklilik için ormana gittiği söylendi. Çok mutlu olduğundan söz ediliyor-du; hatta Nirvana’ya ulaştığı söylentileri vardı.

Aslına bakılırsa aynı gün geç saatlerde Pasenadi parçalara ayrılmış ve bu parçalar kurban niyetiyle nehir tanrısına sunulmuştu. Nehir hemen yatağına geri döndüğünden, kurbanın kabul edildiği açıktı.

Kısa süre sonra Prens Jeta ve ben kalabalık bir caddede buluştuk. Hava, kurumuş nehir çamurundan kaynaklanan tozla doluydu; ıslatılmış bezleri yüzümüzde tutmak zorunda kalıyor ve sık nefes alıp veriyorduk.

Kervan alanına doğru ağır ağır ilerlerken Prens Jeta şöyle dedi: “Pasenadi gitmeye söz vermişti; ama son anda her zaman kararını değiştirdi. ‘Ertesi ay’ derdi. Hiç şüphesiz aylar birbirini izledi durdu.”

“Şüphesiz. Fakat çok yaşlıydı; peki o, neden beklemedi?” Hindistan’da büyük isimler için zamir kullanmak her zaman iyi fikirdir.

“Korku. O dindar bir insan. Babasının Kosala’yı mahvettiği açık olmakla beraber beklemeye razıydı. Fakat Ajatasatru, Magadha’da iktidarı ele geçirdiğinde savaş olacağını biliyordu. Bu nedenle krallığından geri kalanı kurtarmak için yapmak zorunda olduğunu hissettiği şeyi yaptı.”

Fan Ch'ih'in bu yakınlarda Kathay'dan getirip tanıttığı garip görünüşlü, cilalı çanak çömlekle dolu bir barakada durduk. "Yaptığını onaylıyor musun?"

Prens Jeta iç çekti. "Bunu nasıl yapabilirim? Ben bir Budistim. Canlıları incitmeye inanmam. Ayrıca yaşlı –ve şimdi ölü– adam eski dostumdur. Fakat" dedi Prens Jeta, ejderha başlı bir çömleğe işaret ederek, "Kathay'da bunun gibi birçok varlık olduğu söyleniyor."

"Fan Ch'ih'in bana söylediğine göre, en iyi ilaç ejderha kemiğinden yapılmış." Soruma bir cevap bekledim.

Prens Jeta çömleği satın aldı. "Bu ülkeyi Ajatashatru'dan kurtarabilecek biri varsa o da yeni kraldır" dedi.

"Buda'nın tepkisi ne oldu?"

"Buda –bir aslan gibi– güldü."

"Merhametli değil."

"Nasıl olabilir? O gelmiş gitmiştir. Krallar, mükemmel kişinin artık katılmadığı eğlenceli bir kukla gösterisinin parçasından başka bir şey değildir."

Ambalika kurak mevsimde Rajagriha'dan oğlumuzla birlikte çıkageldi. Prens Jeta torunu ve torununun çocuğunu nehir konağının bir köşesine yerleştirdi ve ben de onlara katıldım. Bu arada Sus'tan Taksila yoluyla bir mesaj gelmişti. Büyük Kral beni, demirin taşınması için çok fazla para ödemekle suçluyordu; fakat Pers ülkesiyle Magadha arasındaki eski ticaret yolunu yeniden açtığımdan, kulundan oldukça memnundu; sarayda bir kahraman olmuştum. En azından doğudaki katibimden gelen mektuptan öyle anlaşıyordu. Hemen geri dönmeliydim.

Planlarımı dikkatlice yaptım. Caraka'ya Rajagriha'ya geri dönmesini emrettim, orada Büyük Kral'ın ticari temsilciliği-

ni yapacaktı. Ayrıca Magadha'dan benimkinden daha makul bir fiyatla ikinci bir demir kervanı hazırlayacaktı. Ambalika ve oğlumuz onları çağırana ya da ben dönene kadar Sravas-ti'de kalacaktı.

Magadha ve Kosala arasında savaş çıkmadı; bu herkesi şaşırtmıştı ama kimse bu durumdan şikâyetçi değildi. Ajatas-hatru Varanasi'ye asker göndermekle birlikte şehri almaya çalışmadı. Bu arada Virudhaka, Kosala ordusunu güneye, kuşatma altındaki Varanasi şehrine değil, doğuya, Şakya Cumhuriyeti'ne sevk etti. Birkaç gün içerisinde cumhuriyet çöktü ve toprakları Kosala'ya katıldı.

Genel olarak, Sus'tan hatırı sayılır bir uzaklıkta savaşların olduğu ve ana babayı öldürme gibi büyük bir suçun Arilerimiz arasında fiilen bilinmediği Pers ülkesine geri dönmekten memnundum. Hindistan'ın en güçlü iki Ari Kralı'nın oğulları tarafından öldürülmesini nefret verici bulmakla beraber Prens Jeta hiç de endişeli görünmüyordu. "Eski bir değişimiz vardır" dedi. "Prensler, yengeçler gibi kendi anne babalarını yerler." Sonuçta, Hint krallıklarına düzenlediğim diplomatik ziyaret astrolojik yengeç işaretinin gölgesinde çok kanlı biçimde gerçekleşti.

Gerçeği söylemek gerekirse, Virudhaka'yla pazarlık yapmak babasından daha kolaydı. Bir kere çok iyi bir yöneticiydi ve Kosala herkesin anlattığı o eski görkemli günlerine yeniden kavuşmuştu. Zaten ziyaret ettiğim her şehrin altın çağını kaçırdığım söylenmiştir. Hep geç kalmış gibi görünüyordum.

Virudhaka'nın taç giyme merasiminin şeref konuydum. Bu eski tören şehrin hemen dışındaki panayır alanında yapılıyordu. Çok titiz biçimde hazırlanmış törenlerden biraz acele düzenlendiğinden, bu törenle ilgili başka bir şey hatırlamıyorum.

Yeni kralın bir kaplan postu üzerinde üç adım attığı büyü- lü anı hatırlıyorum. Bu, tanrı Vişnu'nun yaratılışı geçip evreni ışıkla doldurduğu zaman attığı üç adımın taklidiydi. Ananda, Buda'nın da aydınlanmasından sonra aynı şeyi yaptığı- nı söyler. Fakat Buda'nın evrenin bu dikkat çekici gezin- tisini Ananda'dan başkasına anlatmamış görüldüğünü söy- leyebilirim. Belki de yanlış olarak, gördüğüm kadarıyla Bu- da bu tür abartılı hareketlere düşkün değildi.

Virudhaka, Buda'dan tahta çıkma merasimine katılması- nı rica etmekle beraber, mükemmel insan bir gece önce Shravasti'den ayrılmayı uygun görmüştü. Son olarak Şakya- ların ülkesine giderken görülmüştü. Sonraları söylendiğine göre, Buda, Kral'ın ana yurduna saldırmayı düşündüğünü biliyordu ve savaş başladığında halkıyla birlikte olmak isti- yordu. Fakat yıllar sonra Prens Jeta'ya bu teoremin doğru olup olmadığını sorduğumda hayır anlamında başını salladı.

“Buda için kimin ne yaptığı ya da ne söylediği önemli de- ğildi. Onu politikaya bulaştırma çabalarının hepsi başarısız oldu. Şakyaların onun kendilerini kurtarabileceğine inan- dıkları doğrudur; çünkü onların *sangha*'sını onaylar görü- nüyordu. Belki de onaylıyordu. Fakat –eğer varsa– onu ilgi- lendiren Şakya değil Budist *sangha*'sıydı.”

Bu konuşma Hindistan'a yaptığım son ziyarette gerçek- leşti. Sevgili Demokrit, bunun son olduğunu anlatacak kadar uzun yaşayacak ve söylediklerimin gerçek olduğunu kesin olarak bileceksin. Al renkli papağanlara, sarı gözlü kaplanla- ra, anadan üryan delilere bir daha asla bakmayacağım. Hızla akan, yükselip alçalan soluk renkli nehirlerin bulunduğu bu düz, sıcak ülkede bir daha hiç seyahat etmeyeceğim.

“Virudhaka Şakyalara neden saldırdı?”

Prens Jeta başlangıçta resmi nedeni söyledi. “Babasına ya- pılan hakaretin öcünü almak istiyordu. Pasenadi, bir Ar-

hant olarak, Şakyaların kendisine karı olarak bir fahişe göndermesini bağışlamak zorundaydı.”

“Fakat başka bir neden daha olmalı.” Resmi nedeni hiçbir şey için kabul etmem. Sus’taki ikinci kalem odasında, çirkin olsa da, zorunlu eylemler için birçok asil bahane icat etmiştim ben de.

Virudhaka da cumhuriyetlerden en az Ajatashatru kadar korkuyordu. Sanırım onları ilk olarak kendisi vurursa kuzeninden daha güçlü olacağını düşünüyordu. Kim bilir? Virudhaka’nın hiç şansı yoktu.

Fakat taç giyme günü Gök tarafından kutsanmış görünüydü. Kaplan postu üzerinde üç adımından sonuncusunu attığında, Gök’ten ve Yer’den bütün tanrılar onu selamlamak için çıkageldi ve halk bu büyüleyici manzarayı alkışladı.

“İlk olarak Vişnu gelir” dedi Prens Jeta, “birinciliği hiç kaçırmaz.”

Normal bir insanın iki katı büyüklüğündeki Tanrı Vişnu, heyecan içindeki kalabalığın başları üzerinde göründü. Tanrı’nın güzelyüzü mavi-siyahtı ve ince işlemeli uzun bir başlık takıyordu. Bir elinde Büyük Kral gibi bir lotus çiçeği tutuyordu. Öteki elinde ise bir deniz kabuğu vardı. O gün diğer iki kolunu takmadığını görünce rahatladım. Vişnu, Virudhaka’nın üzerinde durduğu kaplan postuna doğru yavaşça yürürken, insanlar eğildi. Birçoğu elbisesinin kenarına dokunmak için ona doğru kıvrılıyordu. Aniden, panayır alanı sanki insan başlı yılanlarla doluymuş gibi göründü.

Vişnu’nun hemen arkasında karısı Lakşmi duruyordu. Tanrıça’nın meme uçları parlak kırmızıya boyanmıştı ve altın renkli teni kaynatılmış tereyağıyla parlıyor, şehir kapılarındaki heykellerine benziyordu. Bu iki büyük tanrı, Virudhaka’yı çelenklerle süslerken, kendinden geçmiş kalabalık *baoma* içip sarhoş olmuş Mecusiler gibi bağırışıp dans etmeye başladı.

“Bunlar da ne?” diye sordum Prens Jeta’ya.

“Onlar Gök’te olduğu gibi Yer’de de Arilerin Tanrıları!” Şaşkınlığımı hoşuna gitmişti.

Caraka da güldü. “Sizin Vişnu uzun süredir Hindistan’da” dedi Prens Jeta’ya. “Bizim eski tanrılarımızdan biriyle aynı renkte.”

“Eminim ki hepsi akraba.” Prens Jeta’nın nazikliği konunun değiştirilmesini gerektiriyordu. “Doğal olarak bu çok ender rastlanan bir durum. Bir kral bir kuşakta bütün tanrıları kendi tarafına bir ya da iki defa çekebilir.” Prens Jeta konuşurken uğursuz kırmızı yüzlü İndra alanın en ucunda göründü. Bir elinde yıldırım, diğer elinde ise büyük bir soma şşesi tutuyor, ondan yudum yudum içiyordu. Yakınlarda, ateş kırmızısı atlar tarafından çekilen bir arabada siyahlar içerisinde, gözleri ısıltı ısıltı Agni duruyordu.

Veda Tanrıları görkemli, uğursuz bir şekilde, her yönden gelerek Kral Virudhaka’nın etrafına toplandılar. Oldukça ciddi görünüyordular.

Prens Jeta benim tepkimden tam olarak emin değildi. Ben de... Hatta bugüne kadar. Bir an tanrıların gerçekten orada olduğuna mı inanmıştım? Bu mümkün. Hiç şüphesiz görüntü huşu vericiydi. Fakat Prens Jeta’nın da temin ettiğı gibi, bu bir oyundan ibaretti. “Tanrılar” dedi, “oyuncular tarafından canlandırılıyor.”

“Fakat bu oyuncular dev gibi.”

“Aslında her tanrıyı iki oyuncu canlandırıyor. Biri diğerinin omuzlarında oturur ve elbiseler her ikisini de örter. Görüntü oldukça inandırıcı, değil mi?”

“Ve korkutucu.” Kendimi *baoma* düşündeymişim gibi hissettim. “İnsanlar bunların gerçekten tanrıları olduğuna inanıyor mu?”

Prens Jeta omuzlarını silkti. “Kimisi evet, kimisi hayır.”

“Çoğu inanıyor” dedi Caraka. Prens Jeta’ya döndü. “Siz Ariler bu fikri bizden aldınız. Yeni yılda, halkımız kurban kesmek için tapınaklara geldiğinde, bütün tanrılar ortaya çıkar. Halkı açlık ve vebayla tehdit ederler. Tapınak rahipleri felaketten korunmak için halktan tapınağa katkıda bulunmalarını ister. Eğer oyuncu tanrılarımız gerçekten iyi bir temsil sergilerlerse, tapınağın geliri ikiye katlanabilir.”

“Bu durumda yaban korusuna Buda’yı görmeye gelen Brahma mı yoksa birkaç oyuncu muydu?” Prens Jeta’ya takılıyordum.

“Bilemeyeceğim. Orada değildim.” Cevap oldukça sakin-di. “Fakat zaten hiçbirisi Buda değildi. Zira o çoktan yok olmuştı. Dolayısıyla Brahma -ya da onu canlandıran kimse-vaktini boşa harcıyordu.”

Kalabalık panayır alanında dolaşan bu dev tanrılarının üzerimde cesaret kırıcı bir etkisi olduğunu itiraf etmeliyim. Bir anlamda, büyükbabamın bütün baş şeytanları canlandırılıyordu ve ben Zerdüştü bir cehennemin neye benzediğini gördüm.

Fakat Ambalika çok eğleniyordu. “Çok gerçek görünüyorlar! Hem çok iyi hem de çok gerçek, değil mi?” Taç giyme törenine Yaşlı Kraliçe’nin maiyetinde katılmıştı. Ambalika oğlumu doğurmadan önce olduğundan biraz daha şişmandı. “Senin zevkine uymayan bir şekilde çok şişman değilim, değil mi?” Şehir kapısında ona rastladığımda beni bu şekilde selamladı. Bir defasında, patavatsız bir anımda ona Magadha sarayındaki herkesin, kendim de dahil olmak üzere, çok şişman olduğundan yakındım. Üç yıl içerisinde kilomu yaklaşık iki katına çıkarmıştım.

“Hayır. Tamamıyla haklısın.”

“Değilsem, bana söyle.” Prens Jeta’nın evinin ana bahçesindeydik.

“Söyleyeceğim.” Ambalika benden tam anlamıyla memnundu. Ben de ona öyle söyledim.

“Öyleyse Sus’a gelmeme izin vereceksin.”

“Yapabilirsem.”

“Çünkü buraya bir daha hiç geri dönmeyeceğinden eminim.” Ambalika üzgün görünse de sesi oldukça neşeliydi.

Sıradan bir neden göstererek geri geleceğimden emin olduğumu söyledim. “Pers ülkesi ile Magadha ve Kosala arasında daha çok ticaret olmalı.”

Bunun doğru olduğu ortaya çıktı. Aslında, Shravasti’den ayrılmadan önce şehirdeki önemli her tüccar tarafından ziyaret edildim. Her biri özel ticari imtiyazlar istiyordu. Rüşvet olarak teklif edilen çok sayıda serveti geri çevirmekle beraber, çömlekçiler loncasından faizsiz borç şeklinde verilen bir pey akçesini kabul ettim. Perslerin Hint çömleklerini vergilendirmemesini sağlarsam, borç lonca tarafından temizlenecekti. Bu pazarlığı Prens Jeta’nın ölmesi ya da gözden düşmesi durumunda Ambalika ve çocuklarımla –bu arada Ambalika yine hamileydi– ilgilenilmesi amacıyla yaptım. Doğal olarak, karım ve çocuklarımı bir dahaki sefere gördüğümde bütün Hindistan’ın hâkimi Büyük Kral Dara’yla birlikte olacağımı varsayıyordum.

O yılın sonbaharında, batıya giden kervana katıldım. Yanımda özel muhafızlarımla birlikte Fan Ch’ih de vardı. İlk seferin bütün diğer üyeleri ya öldürülmüş veya sıtmadan ölmüş ya da geri dönmüştü.

“Kathay halkı seyahat etmeyi sevmez.” Fan Ch’ih’in yüzünde o sürekli ama rahatsız edici olmayan gülümseyiş belirdi. “Kathay dünyanın en büyük ülkesi olduğuna göre neden başka bir yere gitsinler ki?”

“Persler de aynı şekilde hissediyorlar.”

Günler ya mursuz ve serin geçtiğinden at sırtında yolculuk ediyorduk. Aslında hava o kadar mükemmeldi ki, insan kendini genç ve hayatta olduğu için çok memnun hissediyordu; bu genelde ender görülen bir histi.

Bati’ya yaptığımız yolculuk sırasında Kathay hakkında çok şey öğrendim. Buna daha sonra de inece im. Fan Ch’ih’i Pers İmparatorluğu’nun görkemiyle etkilemeyi ummuştum. Bunun yerine, Kathay dünyasının –tabii ki sözde– ihtişamıyla o beni etkiledi. Burada bir zamanlar Orta Krallık adıyla tek bir imparatorluk bulunuyordu. Fakat bütün imparatorluklar gibi bu da   km şt . Bugün Kathay, Hindistan gibi çok sayıda rakip devletten oluşmaktadır. Ayrıca, yine Hindistan gibi, bu devletler birbiriyle sürekli savaş hâlinde olmakla kalmamakta, bunun yanında her kalede bir gün yeniden oluşturulacak Orta Krallık’ın tek hâkimi olma d    gören bir prens ya da kont bulunmaktadır.

“Fakat bu ancak hükümdarın –her kimse– Gök’ n himayesini görmesi durumunda olabilir.”

Bu ifadeyi ilk defa uzaklarda, Taksila’nın puslu menek ereği d  şsel kulelerini gördüğüm anda i itti imi hatırlıyorum. Yolcu, genelde şehri görmeden önce onun kokusunu duyar. Bu sefer ilk defa kuleleri görmüş, sonra ocak ate lerinin kokusunu duymuştu.

“Gök’ n himayesini, hu u verici kraliyet ihti amını isteyece iz” dedim. “Onu ba ı layabilecek tek kişi eski  eytan-tanrılarımızdan biriydi ve sadece ve sadece o bir hükümdara  an verebilir ve onu ondan alabilirdi. Şimdi ise hu u verici kraliyet ihti amını veren ve alanın  eytan-tanrı değil, Bilge Tanrı oldu unubiliyoruz.”

“Efendi K’ung bunu ba ı layanın Gök olduğunu söylüyordu. Bu da aynı şey, değil mi?”

Birkaç yıl sonra Efendi K'ung'la karşılaşacaktım. Tanıdığım insanlar arasında en bilgesiydi. Buna inan, Demokrit. Zaten başka seçeneğin de yok. Ne de olsa Batı dünyasında, bu dikkat çekici muallimi tanıyan tek insan benim.

Hayır, Efendi K'ung –ya da bilinen diğer ismiyle Konfüçyüs– Protagoras'a benzemiyordu. Konfüçyüs zeki değildi. Bilgeydi. Bu ikisi arasındaki farkı son tahlilde açıklamaya çalışacağım. Fakat tüm çabalarım yeterli olmayabilir. Ne de olsa Yunanca, kılı kırk yaran dilbazların ve münazaracıların dilidir; Tanrı'nın dili değil, tanrıların dilidir.

*Korku Veren
Kraliyet
Görkeminin
Çöküşü*

Sus'a, on altı Hint Krallığı'na yaptığım diplomatik ziyaretten dört yıl (üç gün eksik) sonra geri döndüm. Bu on altı krallık deyimi hareket zamanımda bile yanlış kullanılıyordu. Ganj Ovası'nda on altı krallıktan az krallık vardı ve hiç kimse güneyde kaç devlet olduğunu saymaya zahmet bile etmemişti. Başkâtipler sonraki elçilerin sadece Magadha ve Kosala Krallarına gönderilmesi konusunda benimle aynı görüşü paylaştılar.

Saray hâlâ Sus'ta bulunmakla beraber, Dara, Babil'deki kışlık konaklarına çekilmişti. Harem arabalarla batıya doğru yavaş yavaş ilerlemeye başladığında, başkâtipler de yola çıkmaya hazırlanıyordu. Kraliyet Ailesi'nden sadece Kserkses sarayda bulunuyordu.

Benim yokluğumda harem mücadelesi Atossa'nın kesin zaferiyle sonuçlanmıştı; buna hiç şüphe yoktu. Beni baş Zerdüşt yapma teşebbüsü dışında giriştiği hiçbir şeyde şimdiye dek başarısızlığa uğramamıştı. Dara'yı, Kserkses'i vârisi olarak tanımaya mecbur etmişti. Bu onun en büyük başarısıydı.

Veliaht Prens tarafından özel dairesinde kabul edildim. Kserkses'in önünde eğileceğim sırada beni sol koluyla yakaladı ve bir kardeş gibi kucaklaştık.

Geriye dönüp baktığımda ne kadar talihli olduğumuzu şimdi fark ediyorum. Her birimiz hayatın en verimli devresindeydik. Ne yazık ki, ikimiz de gerçeklerin farkında değildik. Yolculuktan usanmıştım. Kserkses de Mardonius'tan. Hiç kimse ne zaman mutlu olacağını bilemez; ancak geçmişte ne zaman mutlu olduğunu bilebilir.

Kserkses'e Hindistan'daki maceralarımı anlatırken Helbon şarabı içtik. Büyülenmişti. "Orduya komuta etmeliyim!" diye haykırdı. Soluk gri gözler bir kedininki gibi parladı. "Büyük Kral çok yaşlı. Beni göndermek zorunda kalacak. Ama hayır..." Normalde düz bir çizgide birleşen kaşlar şimdi bir oluk oluşturuyordu. "Beni değil, Mardonius'u gönderecek."

"Her ikiniz de gidebilirsiniz." Külrengi gözlerdeki ışık söndü. "Her şeyi o elde ediyor. Ben ise hiçbir şeyi... Yüze yakın zaferi var. Benim ise hiç yok."

"Sen de Babil'i fethettin" dedim. "Ya da ben yola çıkmadan hemen önce şehri ele geçirmek üzereydin."

"Sadece bir isyanı bastırdım o kadar. Fakat Kambyses gibi Babil Kralı yapılmak istendiğimde, Büyük Kral hayır dedi. Babil ülkesini yönetmenin benim için yeterli olduğunu söyledi. Sadece orada olmadığı zamanlar kalmama izin verilen yeni de bir saray yaptırdım."

Kserkses'in babasını sevip sevmediğine bir türlü karar veremedim. Sanırım sevmiyordu. Hiç şüphesiz tahtın vârisliği konusundaki belirsizlikten şikâyetçiydi ve önemli herhangi bir askeri göreve getirilmemesini açık bir hakaret olarak kabul ediyordu. Yine de Dara'ya tamamıyla sadıktı ve ondan Dara'nın Atossa'dan korktuğu kadar çok korkuyordu.

"Mevsimin bu geç vaktinde neden buradasın?" diye sordum. Baş başayken birbirimizle hep doğrudan konuşur, birbirimizin gözlerine bakardık.

“Soğuk, değil mi?” Oda dondurucuydu. Dünyada hiçbir şehirde Sus’taki kadar değişken bir hava göremezsiniz. Önceki gün boğucu bir sıcak vardı. Ne var ki, sarayın kuzey bölümündeki dairelerimden Kserkses’in dairesine geçtiğim sabah, süs havuzları gökkuşağı gibi parlayan kalın buz tabakalarıyla kaplanmıştı ve nefesim açık havada duman gibi yavaş yavaş uçuyordu. Yaşlı Dara’nın soğuk havadan nasıl nefret edegeldiğini ve bunun ilk işaretleriyle sıcak Babil’e kaçtığını anlayabiliyorum.

“Ben Büyük Kral’ın baş duvar ustasıyım” diye bağırdı Kserkses, ellerini havaya kaldırarak. Kısa tırnakları çimentoyla sertleşmişti. “Babil’de –tabii onun için değil, kendim için– inşa ettiğim saray öyle hoşuna gitti ki, bana bu sarayı da bitirme görevini verdi. Persepolis’te istediğim gibi hareket etme izni de verdi bana. Böylece sürekli çalışıyor, duvar örüyorum. Sürekli harcama yapıyorum. Mısırlı inşaatçıların çoğunu İyonya Yunanlarıyla değiştirdim. Taş işçiliğinde en iyi onlar. Sizin Hintlilerden bazılarını da ağaç oyma ustası olarak aldım. Çevrede para dışında ne varsa her şeyi topladım. Dara parayı azar azar dağıtıyor. Bazen bir koyun değerinde para verdiği oluyor; Yunan savaşlarından bu yana, bir okçu bile gördüğümü sanmıyorum.”

Buradaki “okçu” kelimesi, altın paranın argo karşılığıydı. O gün bunu ilk defa işitmiştim. Bu paranın üzerinde bir elinde yay tutan Dara görülmektedir. Bugünlerde çok kullanılan bir Pers şakasında şöyle denilmektedir: Hiçbir Yunan, bir Pers “okçusuna” kayıtsız kalamaz.

Kserkses, ben Hindistan’dayken olup bitenleri kendi yorumunu da katarak anlattı. Kendi yorumu diyorum; çünkü hiçbir şeyin gerçek anlatımı diye bir şey yoktur. Herkes dünyayı kendi görüş açısından görmektedir. Taht hiç şüphesiz, eğilmiş insanların arkalarından başka bir şeyi görebileceğiniz en iyi yer değildir.

“Uzun bir kuşatmadan sonra Milet düştü. Erkekleri öldürdük. Kadınları ve çocukları gemiyle Sus’a getirdik. Büyük Kral onları bu yakınlarda bir yere yerleştirmeyi düşünüyor. O zamana kadar eski kulübelerde yaşayan çok çekici birkaç bin genç Miletli ele geçirdik. Onlardan istediğini seç. Artık ağlamayı ve yas tutmayı bıraktılar. Aslını söylemek gerekirse, ben genç bir dulu haremime kattım bile. Bana Yunanca öğretiyor ya da buna çalışıyor. O da bütün Miletli gibi zeki.” Bu zeki kadın Aspasia’nın halasıydı.

Bunu bir sır olarak tutmalıyız, Demokrit. Atinalılar Perikles’in gayri meşru oğlunun annesinin, Büyük Kral’ın cariyesinin yeğeni olduğunu bilseydi onu, yani Perikles’i sürgüne gönderirdi. Demokrit meclisin bu ilişkiyi ortaya çıkarabilecek yeteneğe sahip olup olmadığından şüphe duyuyor. Bunu yapamazlar. Fakat Thukydides bunu başarabilir.

Soğuk bir rüzgâr kış için henüz indirilmemiş olan tenteyi takırdattı. Açık kubbealtından savrulan kahverengi yaprakları görebiliyordum. Aynı yerdeki okul günlerimi düşündüm ve titredim; Sus’ta bir çocukken mevsim bana her zaman kış gibi gelirdi.

“Milet’i aldıktan sonra bir grup Medli –başka kim olabilir ki?– Didim’deki Apollon Tapınağı’nı ateşe verdi ve kutsal metinler de dahil her şeyi yok etti. Sonra aptal Artaphrenes bütün Yunan şehirlerine tapınağın yakılmasının Sart’taki Kibele Tapınağı’nın yakılışının intikamı olduğunu belirten bir mesaj gönderdi.”

“Peki öyle değil miydi?”

“Genç kardeşim, Didim’deki Apollon Rahipleri, Delos’taki ve Delphi’deki Apollon Rahipleri Büyük Kral tarafından destekleniyor. Kral her yıl onlara parça parça para göndermektedir.”

Demokrit Delphi'deki Yunan Tapınağı'na hâlâ para gönderip göndermediğimizi merak ediyor. Hayır, göndermiyoruz. Savaşlar artık bitti. Ayrıca papazlar da derslerini aldılar. Kâhinler günümüzde politik meselelerde ender olarak görüş bildiriyorlar.

"Her neyse, Büyük Kral o zamandan beri özürler diliyor. Tapınağı yeniden inşa ettirmek için de para harcamak zorunda kalacak. Bu da Persepolis için daha az para anlamına geliyor." O günlerde Kserkses bir oturuşta, sarhoş olmadan altı testi katışıksız Helbon şarabı içebiliyordu. Öte yandan ben, gençliğimde bile şarabı her zaman -bir Yunan gibi- suyla karıştırdım.

Kserkses sakiye bize daha çok şarap getirmesini emretti. Sonra Karia isyanının bastırılışını anlatmaya başladı. "Milet düşünce bu, şu aşağılık köylülerin sonu oldu. Başka? Histiaeus yakalandı ve o aptal tarafından Sart'ta idam edildi. Bu Büyük Kral'ı kızdırdı; çünkü o Histiaeus'u severdi ve Milet meselesi nedeniyle onu hiç suçlamadı. Fakat yaşlı kurda yapılan suçlama ihanet değil korsanlık; gerçekten de ömrünün son yıllarında bir korsandı. O idam edildiğinde annem çok üzül-müştü. Kserkses annemin kumpaslarını her zaman eğlenceli bulmuştur."

"Milet başkaldırdıktan sonra dost kalamazlardı. Ya da ben öyle hükmettim. Tam olarak bilmiyorum." Kendimi Yunan kliğinden uzak tutmaya her zaman özen gösterdim.

"Sadece, birbirlerini bir daha asla görmemek üzere dostluklarını bitirdiler. Fakat hâlâ birbirlerine bağlıydılar." Kserkses sırtıttı. "Biliyorum" dedi ve tabii ki biliyordu. Kserkses'in haremde bir düzine casusu vardı. Dara, Atossa'nın bizzat içinde bulundukları dışında harem entrikalarına önem vermezdi. Dara sürekli onu, o da Dara'yı izliyordu; bunu söylemeye gerek yok sanırım. İki komşu hükümdar giydiler.

“Donanmayı Milet’ten sonra İyonya kıyısına gönderdik. Yunan şehirleri kuşatıldı. Sonra –çoğu Fenikelilerden oluşan– donanmamız boğazlardan geçti ve yerel tiran korkarak Atina’ya kaçtı. Bunun nedenini bilemiyorum. Büyük Kral’ın en sadık vasallarından biri olarak tamamen güvendediydi. Şimdi bir vatan haini.”

Bu şekilde Demokrit, laf arasında, Kserkses’e Miltiades’ten söz etti. O Miltiades ki, üç yıl kadar sonra Yunan müttefikleri tarafından başkomutan seçilmeden önce önemsiz bir Pers vasalıydı. Yunanların Plataea’daki sözde zaferi ona mal edilmektedir. Demokrit bana Miltiades’in Plataea’da değil, Marathon’da olduğunu söylüyor. Bunun gibi küçük ayrıntılar Yunan tarihi için hiç şüphesiz çok önemli. Bu bir Pers tarihi.

“Sonra, geçen bahar, hem donanma hem de ordu komutanlığına Mardonius getirildi.” Kserkses, Mardonius’u kardeşi gibi sevdiğinden, Mardonius’un başarısı onun için katlanılmaz bir şeydi.

“Mardonius altı aydan daha kısa bir sürede Trakya’yı ve Makedonya’yı ele geçirdi. Kambyses’in bize Mısır’ı kazandırmasından bu yana hiç kimse imparatorluğa bu kadar büyük bir toprak eklemedi. Onun Büyük Kral’ın oğlu değil, yeğeni olması benim için büyük şans.”

“Aynı imkânlar sana neden verilmiyor?”

Kserkses avuç içi açık olarak sağ kolunu kaldırdı. Bu, devlet meselelerinde Büyük Kral’a karşı yapılan geleneksel bir sadakat yemini işaretliydi. “Hayatımın çok değerli olduğunu söylüyorlar. Fakat savaş alanına hiç çıkmadan nasıl Büyük Kral olabilirim ki? Evet, zaferlere ihtiyacım var! Mardonius gibi olmalıyım. Yalnızca...” Kserkses’in kolu masanın üzerine düştü. Açık avuç içi bir yumruk hâline geldi.

“Kraliçe Atossa?”

“Evet, şu an onun sayesinde vârisi m. Yine onun sayesinde kuzenimden, kardeşlerimden ve senden daha önemsiz biriyim.”

“Benden daha önemli olduğun kesin.”

“şey, tabii evet. Ama ben senin gibi Hindistan'ı görmedim. şimdi senin sayende, tüm dünyayı ele geçirmek üzereyiz. Bunun benim eserim olması için dua edelim. Dara'nın, Mardonius'un Yunanlarla savaşmasına izin vermesi için de... Bunu o da istiyor. Nedenini bilmiyorum. Batı'da bir insanın isteyebileceği hiçbir şey yok.”

“Büyük Kral Sart'ın yakılışının intikamını almak istemiyor mu?”

“Yüz kadar komutandan herhangi biri bunu becerebilir. Bütün yapman gereken, Atina'yı yakıp yıkmak. Bu kolay ve de anlamsız. Fakat Hindistan!” Kserkses içtiği şarap nedeniyle kendinden geçmişti. Koluma sıkı sıkıya yapıştı; parmakları askeri talimden sertleşmişti. “Büyük Kral'a rapor verdiğin zaman, ona benim... Hayır, hayır ona bir şey yapması gerektiğini söyleyemezsin. Yalnız...”

“Ama ima edebilirim. Kraliçe Atossa'yla da konuşabilirim.”

“Bunu sakın yapma! Babil'de kalıp güvende olmamı isteyecektir.”

“Hint krallıklarının ele geçirilmesinin kolay olacağını düşünürse gitmene izin verebilir. O aptal değil.”

Kserkses başparmağının tırnağı arasına girmiş harcı temizlemek için bir hançerin ucunu kullandı. “Yardıımı doku-nabilir. Söylemesi zor ama... Göreceğiz.” Gülümsedi. “Eğer gidersem sen de benimle geleceksin.”

Ne mutlu ki, bütün gençlerin yaptığı gibi şöhret planları yapıyorduk; örümcek öldüğünde ağı bittiği gibi, bütün planlar sona erdiğinde de yaşlıların duyamadığı müthiş bir zevk duyulur.

“Eğer şansımız yardım ederse, Mardonius ortaya çıkmadan her şeyi bitirebiliriz.” Kserkses aniden başparmağına bir kertik attı. Patlak kan iki küçük kırmızı inci tanesi oluşturdu. Akan kanı yaladı.

“Mardonius hasta mı?”

“Yaralı.” Kserkses memnun görünmemeye çalışıyordu. “Makedonya’dan dönerken pusuya düşürüldü. Trakyahlar tarafından. Bir bacak tendonu fena hâlde zarar gördü. Şimdi, her gün Büyük Kral’ın masasında yemek yemesine rağmen, yakınlıkla etrafta topallayıp geziyor. Ben orada yokken onun sağ yanında oturuyor ve Dara ona kendi tabağından yediriyor.”

“İyi ama, yaralıysa bu Yunan meselesinin sonu demek.” Kserkses ne zaman babasının kendisine olan ilgisizliğinden yakınmaya başlasa, onun dikkatini dağıtmak için elimden geleni yapardım. Hayır, ilgisizlik doğru kelime değil. Dara Kserkses’i Cyrus’un kızı Atossa’nın bir uzantısı olarak görüyordu; Dara karısı ve oğlundan çekinmekle kalmıyor, onlardan korkuyordu. Bunun nedenine biraz sonra geleceğim.

“Bu son olmalı. Batı’da Mardonius’un bütün Yunanların satrapı olma arzusu dışında hiçbir işimiz yok. Bereket versin ki, bir ilkbahar seferi için yeterince sağlıklı değil. Fakat benim bu sefer için hiçbir şeyim eksik değil. Talihim de biraz yardım ederse...” Kserkses Yunan ifadesini kullanıyordu, “...bu ilkbahar Pers ordusuna komuta edeceğim. Ve batıya değil doğuya gideceğiz.” Kserkses sonra kadınlardan söz etti. Konuyu son derece ilginç buluyordu. Ambalika hakkında her şeyi bilmek istiyordu. Ona Ambalika’dan bahsettim. Oğlumun Pers Sarayı’nda yetiştirilmesinde karar kıldık. Kserkses bana gözde eşi Amestris’ten söz etti. “Biliyorsun onu benim için Atossa seçti. Başlangıçta bunun nedenini bilmiyordum.”

“Otaner’in serveti nedeniyle, bunu düşünmeliydim.”

“Bu sadece bir düşünceydi. Fakat Atossa bundan daha derindir; o Amestris’i seçti çünkü Amestris Atossa’ya benziyor.” Kserkses gülümsedi, pek de mutluluk ifade etmiyordu bu gülümseme. “Amestris bütün hesapları inceler. Evimi çekip çevirir. Haremağalarıyla saatler geçirir; bunun ne anlamı geldiğini bilirsin.”

“Siyasi kimliği var mı?”

“Evet. Atossa öldükten sonra bir başka Atossa tarafından korunacağımın emin olmak istiyor. Doğal olarak, anneme saygı duyuyorum. Onun sayesinde tahtın vârisiyim.”

“Vâris, Cyrus’un yaşayan en büyük torunu olmak zorundaydı.”

“İki küçük kardeşim var.” Kserkses’in daha fazla anlatmasına gerek yoktu. Artobazanes değil de kendi kardeşlerinden birinin kendi yerine geçmesinden her zaman korkmuştu. Dara’nın, Büyük Kral olduğundan, üç büyük kardeşi, bir babası ve hayatta bir büyükbabası vardı. Kabul etmek gerekir ki, bu istisna durumun Pers tarihinde tekrar vuku bulması muhtemel değildir; balsa bile küçük çocuğun büyüğe tercih edildiği birçok örnek vardır: Örneğin, şu anki efendim Artakserkses’i göz önüne alın.

“Sana Pers bir eş bulmalıyız.” Kserkses tehlikeli konuyu değiştirdi. “Kız kardeşlerimden biriyle evlenmelisin.”

“Yapamam. Soylu Altılı’dan biri değilim.”

“Kuralın kraliyet kızları için geçerli olduğunu sanmıyorum. Yasa yapıcılara soracağız.” Kserkses son şarap testisini bitirdi. Mutlu mutlu esnedi: “Yasa yapıcılar şu Hintli’ye de bir eş bulmak zorunda kalacaklar. Neydi ismi?”

“Ajatashatru.”

Kserkses sırtıttı. “Bu düğüne bizzat gideceğim.”

“Bu Magadha için büyük bir şeref olacak.”

“Cenaze törenine de katılacağım, bu daha da büyük bir şeref.”

Ertesi gün dolu fırtınası eşliğinde Sus’tan ayrıldık. Hindistan yolculuğundan sonra kötü havaya o kadar alışmıştım ki, hiç rahatsız olmuyordum; fakat Kserkses kötü havayı her zaman Gök’ün öfkesinin bir işareti olarak görürdü ve daima rüzgârı ya da yağmuru cezalandırmanın bir yolunu bulmaya çalışıyordu. “Fırtına nedeniyle ava çıkamıyorsan, evrenin hâkimi olmanın anlamı ne?” derdi.

Ona sakinliği öğretmeye çalıştım, buna pek de muvaffak olduğum söylenemez. Bir defasında ona Buda’yı anlatacak kadar ileri gittim. Kserkses dört yüce hakikate çok güldü.

Rahatsız olmuşum. Nedenini bilmiyorum. Buda’yı soğuk ve hatta tehlikeli bir kişi olarak görmüştüm. Fakat insanın çok açık olan bu dört yüce hakikati eleştirmesi güçtü. “Komikler mi?”

“Komik olan Buda. İstememeyi istemenin hâlâ istemek olduğunu bilmiyor mu? Hakikatleri yüce değil. Doğru da değil. Hiçbir şeye cevap vermiyor. Ancak ölüm vasıtasıyla insan olabilirsin.” Kserkses tamamen bu dünyaya aitti.

Sus kırsalının sonuna işaret eden, kolayca ufalan kırmızı kumtaşlarından tepelerin g neybatısına vardığımızda hava yumuşadı ve ılıklaştı; bununla birlikte Kserkses’in ruh hâli de hemen düzeldi. Hatta Babil’e varana kadar Gök’ün düzenlemelerine söyleyecek laf bulamadı.

Gece yarısından hemen önce şehir kapılarına vardık. Muhafızlar Kserkses’i Babil Kral’ı olarak tedbirli fakat yanlış biçimde selamladı. Sonra, sedir ağacından yapılmış muhteşem kapılar büyük bir gürültüyle ardına kadar açıldı. Yeni saraya uzanan geniş bulvarın öbür yanında fakir insanların dikenlerle yaktığı küçük ateşler yere hapsedilmiş yıldızlar gibi görünüyordu. Yer üzerinde nerede olursanız olun onlar da oradadır.

Saraydaki kimsenin, görmeyi bırakın, işitmediği bir dünyayı keşfettiğim için dönüşümün büyük bir heyecan yaratacağını düşünüyor ve ilgi merkezi olmayı bekliyordum. Fakat daha öğrenmem gereken çok şey varmış. Saray için önemli olan yine sarayın kendisiydi. Yokluğum fark edilmediği gibi dönüşüm de hiç önemsenmedi.

Öte yandan Fan Ch'ih görünüşüyle insanları güldürdü. Bereket versin ki, o buna üzülmedi. "Onlar da bana garip görünüyorlar" dedi sakın bir ifadeyle. "Üstelik -eskimiş tereyağı gibi- çok da kötü kokuyorlar. Bunu, vücutlarında çok kıl olmasına bağlıyorum. Maymunlara benziyorlar." Kathay'ın sarı benizli insanların vücutları neredeyse tamamen kılsız, terleri sanki kaynatılmış portakal gibi çok garip bir kokuya sahip.

Birinci kaleme raporumu verdim. Orada hiçbir şey değişmemişti. İkinci odaya gönderildim; aynı haremağaları aynı uzun masalarda oturuyorlar, hesap tutuyorlar, Büyük Kral adına mektuplar yazıyorlar, imparatorluğun sıkıcı işlerini yürütüyorlardı. Hindistan'da bulunmuş olmam onları hiç ilgilendirmiyordu. İkinci Mabeyinci kısa süre sonra, Büyük Kral tarafından özel olarak kabul edilebileceğimi söyledi. Fakat yine de... Pers Sarayı sonsuz aynılığı içerisinde.

Lais de değişmemişti. "Çok daha yaşlı görünüyorsun" dedi. Sonra kucaklaştık. Her zaman olduğu gibi bana kendim hakkında hiç soru sormadı. Hindistan'la da ilgilenmiyordu. "Eski dostun Mardonius'u görmeye gitmelisin. Vakit kaybetmemelisin. Saraydaki en güçlü adam o." Lais güce aynen bir

su arayıcısının değneğinin yer altında en küçük bir nem tespit ettiğinde eğilmesi gibi tepki veriyordu. “Dara onu deli gibi seviyor. Atossa çok öfkeli. Fakat ne yapabilir ki?”

“Onu zehirleyebilir mi?” diye öneride bulundum.

“Ondan kurtulabileceğini düşünse bunu yapardı. Fakat ona her zaman söylediğim gibi Mardonius gerçek tehdit değil. Nasıl olabilir ki? Büyük Kral’ın oğlu değil. ‘Yeğenler daha önce de vâris olmuşlardır’ diyor. Bu sene dört dişini kaybetti. Daha yeni düştüler. Fakat söylediğini anlayamıyorsan belli etme. Her sözcüğü anlamış gibi yap. Çok sıkılgandır ve kendini tekrar etmekten hiç hoşlanmaz. Kserkses’in sarayını beğendin mi?”

Yeni sarayda Lais’in dairesinin çatısındaydık. Kuzeyde, *ziggurat*’ın hemen ötesinde, Kserkses’in yapısı, altın cilalı görkemi içerisinde karaltı hâlinde yükseliyordu.

“Evet, gördüğüm o. Kalem odasından henüz geldim.”

“İçi çok güzel, çok da rahat. Dara orayı o kadar çok seviyor ki, zavallı Kserkses saray Babil’deyken buraya geri gelmek zorunda kalıyor.” Lais sesini alçalttı. “Artık yaşlandı.” Lais o gizli cadı bakışını attı. Onun dünyasında hiçbir şey doğal değildir. Eğer Dara yaşlanmışsa bu zamanın alışılmış eseri değil, büyülü bir söz ya da iksirin sonucudur.

Lais’in kadim haremağası hışırtılı bir sesle kapıda belirdi. Ona ve bana, sonra tekrar ona baktı. Çekildi. Birbirlerini o kadar iyi tanıyorlardı ki, sözsüz ya da işaretiz anlaşıyorlardı.

“Yeni bir arkadaş edindim” dedi Lais, tedirgindi. “Umarım onu benim sevdiğim kadar çok seversin.”

“Senin Yunanlıları her zaman sevdim. Bu nereden? Sparta’dan mı?”

Lais onun içini okuduğum gerçeğinden hiç hoşlanmazdı. O da başkalarının içini okuduğunu ileri sürüyor. Ne de olsa

şimdiye kadar yaşamış en aziz adamın torunu ve bir kadın büyücünün oğluyum. Sıradan insanların mahrum olduğu güçlerim var.

Demokrit bu güçleri göstermemi istiyor. Size bir tanesini gösteriyorum. Hafızam.

Yunan adam benden çok büyük değildi. Fakat zaten anem de benden çok büyük değil. Uzun boyluydu. Soluk yüzlüydü ve Dorlara özgü mavi gözleri vardı. Ayakkabı yerine giydiği sandallar dışında Pers giysileri giyiyordu ve hiç de rahat görünmüyordu. Doğru tahmin etmiştim. Spartalıydı. Bunu nasıl söyleyebildim? Omuzlarına dökülen koyu kızıl saçları yağmurdan başka bir şeyle yıkanmamış gibiydi.

“Ariston’un oğlu Demaratus.” Lais’in sesi saygı doluydu. “Sparta Kralı.”

“Artık Kral değil. Ariston’un oğlu da değil. Delphi sayesinde.”

“Kadın kâhinliği artık tanınmıyor.” Lais değişiklikten sanki kendisi sorumluymuş gibi konuşuyordu.

“Benim için çok geç.”

Bir zamanlar nelerden söz ettikleri hakkında en küçük bir fikrim yoktu. Sonraları sözde Sparta Skandalı’yla ilgili pek çok şey öğrenmeye başladım. Bu, Sparta’da her yıl yaşanan ve rüşvet alan memurların karıştığı birçok skandal düşünüldüğünde pek uygun bir isim sayılmazdı. Spartalılar bütün Yunanlar içinde paraya en düşkün olanlarıdır.

Sparta Anayasası’na göre bir değil, iki kral gerekmektedir; bu aptalca bir düzenleme. Demaratus, Delphi’deki kadın kâhine Demaratus’un Ariston’un oğlu olmadığını söylemesi için rüşvet veren diğer kral Kleomenes’le birlikte düştü. Demaratus’un gayri meşru olduğu ispat edildiğinde artık kral değildi. Hippias bize o gün Dara’nın av köşkünde bunun olacağını söylemişti; fakat Hippias’a inanmamıştık. Büyük

Kral, Delphi kâhininin yıllar sonra kimin kimin babası olduğunu ispat edebileceğini düşünmemişti bile. Fakat kahin baskın çıktı ve Demaratus gözden düşmüş Yunan her kral veya komutan gibi aniden, Dara'nın kendisini çağırdığı Sus'a geldi. Kendisine Troya'da toprak verildi ve general yapıldı.

Birbirimizi alışıldık şekilde selamladık. Sonra, bunu daha önce Histiaeus'la birlikte yaşadığım hissine kapılarak şöyle dedim: "Şimdi Büyük Kral'ı baharda Atina'ya saldırması için ikna etmeye çalışıyorsunuz. Atina düştüğünde Büyük Kral'dan Sparta'yı da ele geçirmesini isteyecek misiniz?"

"Sadece Atina'yı" dedi Demaratus. Soğuk mavi gözlerinin hemen karşımızdaki İhtar Kapısı'nın parlak mavi seramikleriyle aynı renkte olduğu dikkatimi çekti. "Sparta ordusu Pers ordusundan daha güçlü."

"Hiçbir ordu Büyük Kral'ınkinden daha güçlü olamaz" dedi Lais sinirli sinirli.

"Sparta ordusu hariç" dedi Demaratus, "bu bir gerçek." Es-ki Kral'ın soğukkanlılığını takdir ettim. Babilli bir çiftçinin-kiler kadar kara ayak tırnaklarının görüldüğü sandaletler gi-yiyordu. Ne ayaklarına ne de saçına bakmaya çalıştım; gözü-mü Demaratus'un sakalına dikerek bitirdim. Sakalı toz top-raktan öyle kalınlaşmıştı ki, pişirilmiş kilden gibi duruyordu.

"Sparta, müttefikleri olmadan saldırılara açık" dedim. "Sparta Atina donanmasına güveniyor. Ama Atina düşer-se..." Açık olan sonucu ifade etmedim.

Demaratus bana öldürücü bir bakış attı. Sonra, titiz bir bi-çimde uzun, Pers tarzı yenlerini sıvadı. "Eretria, Euboea ve Atina. Bunlar Büyük Kral'ın gelecek seneki hedefleri. Sparta meselesi başka bir şey ve Spartalılar tarafından çözülecek. Bu arada orduya yine Mardonius komuta edecek.

Lais bana sanki memnun olmam gerekiyormuş gibi bak-tı. Ben de ona bizim kliğimizin Mardonius ve Yunanların

değil, Kserkses ve Atossa klığı olduğunu hatırlatacak şekilde baktım.

“Emin misin?” Fakat Demaratus’a sorduğum soruyu Lais cevapladı.

“Hayır” dedi. “Doktorlar bir daha asla yürüyemeyeceğini söylüyor.”

“Mardonius, Büyük Kral’ın en iyi komutanı.” Dematarus açık konuşuyordu. “Eğer zorunda kalırsa sefere tahtirevan üzerinde komuta edebilir. Fakat buna mecbur kalmayacak. Bacağı gördüm. İyileşecek.”

“Eğer iyileşmezse...” Lais birden ciddileşti ve fal açıyormuş gibi göründü. “Orduya bir Spartalı’nın komuta etmemesi için hiçbir neden yok.”

Demaratus’un siyah ayak parmakları iki yumruk gibi sıklıdı. Ben etrafa bakınıyordum. “Orduya komuta edememenin iyi bir nedeni var.” Sesi garip şekilde yumuşaktı. “Henüz Pers değilim.”

O günün sonrasında Lais’le ateşli bir tartışma yaptık. Ona, “Dünyada isteyebileceğimiz en son şey bir Yunan seferidir” dedim.

“Geleceğimiz Batı’da” dedi Lais. “Bırak Mardonius, Kserkses’i bir ya da iki yıl daha gölgede bıraksın. Ne fark edecek ki? Kserkses bir gün yine de Büyük Kral olacak ve Demaratus ya da Mardonius sayesinde bu gerçekleştiğinde Sigeum’dan Sicilya’ya bütün Yunanların efendisi ve denizlerin hâkimi olacak.”

Lais ve ben şimdi ayrı taraflardaydık. Aslında o günden sonra birbirimizle yıllarca konuşmadık. Ben Kserkses’i desteklediğimden Pers politikasını doğuya çevirmek için elimden geleni yaparken, Lais de çeşitli davalarını desteklemek için saraydaki tüm Yunanları kabul etmeyi sürdürdü. Yine de Atossa’yla olan dostluğunu da sıcak tuttu. Yıllar sonra La-

is ve ben barıştığımızda, her iki klik içerisinde tutunmayı nasıl başardığını anlattı.

“Atossa’yı Mardonius’u yavaş yavaş zehirlediğime inandırdım. Tabii ki çok yavaş. Böylece öldüğünde herkes ölümünü iyileşmeyen bacağına bağlayacaktı.”

“Peki Mardonius ölmediğinde Atossa ne düşündü?”

“Yerine general olarak başkası atandığında ona, ‘onu öldürmenin ne anlamı olduğunu?’ sordum. O da hiçbir anlamı olmadığını söyledi. Böylece sözde zehirlenme işlemine son verdim.”

Demaratus’la buluşmamdan hemen sonra Atossa tarafından kabul edildim. Lais’le aramın bozulmasını kınıyordu. “Ne de olsa annen hayatını kurtardı.”

“Hayatımı siz kurtardınız, Yüce Kraliçe.”

“Doğru. Ama bunu Lais için yaptım. Bu şehirden o kadar nefret ediyorum ki!” Kserkses’in sarayının üçüncü harem dairesi Sus’takinden daha lüks olmasına rağmen, Atossa sürekli olarak sıcaktan, gürültüden ve –zaten sarayda bulunanlar dışında bir tek Babilili bile görmemesine rağmen– Babililerden şikâyet ediyordu.

“Tabii ki senden memnunum.” Atossa’nın konuşması son zamanlarda düşen dişlerinin etkisiyle bozulmuştu. O bu eksikliği, boyalı dudakları çok sevimsiz bir biçimde büzüp şapırdatarak kapatıyordu.

“Yaptıklarının Kserkses için olduğunu biliyorum. Annenle Yunanlar ve Mardonius hakkında tartıştığını da. Mardonius...” Kendini şöyle bir topladı. Şimdi parlak yeğeni Mardonius’un, Lais sayesinde, kısa süre sonra öleceğini söylemeye niyetlendiğini zannediyorum. Fakat bu bir anlık bir niyet olsa gerek; Atossa bu niyetini açığa vurmadı. Bunun yerine, parlak gümüş ayakkabılarından biriyle iyice eskimiş halıyı dürttü. Gittiği her yere bu paçavra da gelirdi. Bu halı

parçasıyla ilgili Batıl bir inancı olduğunu sanıyorum; çünkü bende de vardı aynı.

Atossa haliya hitap ediyordu. “Mardonius’un bu bahar savaş alanına çıkamayacağı söyleniyor.” Sonra dik dik bana baktı. “Bana Hindistan’dan söz et” dedi.

Ona Hindistan’ı anlattım.

Yaşlı gözler ihtiras ve tamahla parladı. “Servet, zenginlik” diye tekrarladı durdu.

“Ve de kolay kazanılabilir” dedim. “Kserkses tarafından tabii.”

“Büyük Kral ölmeden önce ordulara komuta edebileceğini kanıtlamak zorunda.”

“Bu çok tehlikeli. Özellikle de şimdi. Bu sıralar. Hepimiz çok yaşıyoruz. Ah, mezar.”

Kraliçe’nin, aksanındaki bozukluk yüzünden, konudan konuya hızla atlarken, izlenmesi özellikle zorlaşıyordu.

Boş boş ona baktım.

“Mezar. Dara’nın mezarı.” Her heceyi vurgulamak için dudaklarını dikkatlice hareket ettirdi. “Beni öfkelenendiriyor.”

“Ay sembolü mü?” Dara’nın mezarının ön cephesini Bilge Tanrı’nın güneşine denge olarak şeytanın sembolü süslüyor. Hystaspes –yapılan bu saygısızlığa öfkelenerek– mezarın başında ölmüştü. Hystaspes şimdi mezarda; ay sembolü ise hâlâ mezarın yüzünde.

“Olması gereken bu” dedi Atossa ve boynundaki çelenkten bir çiçek kopararak köşedeki Anahita heykeline attı. “Ay onun sembolü, ben de bir başkasının altında yatmazdım. Hayır, başka bir şey oldu. Mezarda sadece on ikimize yer var. Yaşlı Hystaspes ve Dara’nın iki kardeşi zaten orada bir rafta. Sonra Dara, ben ve kız kardeşim Aristone bir başka rafı kaplayacağız, yengenlerden altısı da geri kalan iki rafı dolduracak. Bunu Dara’yla ikimiz belirledik. Şimdi, Dara daha bu sabah genç Artaphrenes

ve Parmys'e gidecek yeri tahsis etti. Halkın Parmys'ine! Geçen hafta öldü. Söylendiğine göre çok acı çekmiş."

Atossa göğsünün olduğu yerdeki bene ince sarı elini bastırdı. "Evet, aynı hastalık. Fakat Democedes'i aldım ve hayatta kaldım. Onun ise sadece Mısırlıları vardı ve öldü, acı çekerek. Sonunda bir yaşında bir çocuğun ağırlığına düştüğünü söylüyorlar." Bu tatlı düş, şu kaya mezarda sonsuzluğa uzanan Parmys'in düşüncesiyle çabucak kayboldu. "Bu dayanılmaz bir acı! Ve de gizemli. Tabii ki söylenti var; fakat önemli olan düşünülmeyen olanı neden yaptığı. Beni çok üzdü ama yine de bunu yaptı. Sonsuza kadar bir katil, bir hain ve bir sahtekârın kızıyla birlikte yatmak zorunda kalacağımı düşünmeye dayanamıyorum."

Mecusi zorba Gaumata'nın kızı Parmys ile ilgili her şeyi unuttuğumu söylemeliyim. Lai bana Dara'nın onunla evlenme niyetini açıkladığında sarayın nasıl şaşırıldığını anlattı. Onun şu açıklamasıyla daha da şaşkına döndüler: "Sahtekâr ya da Mecusi değil, bir yıllığına Büyük Kral'dı. Dolayısıyla kızı Parmys Büyük Pers Kralı'nın da kızı. Bu nedenle karım olmaya çok uygun."

"Bana Anahita -şey, Bilge Tanrı- adına Dara ve ben öldüğümüzde Kserkses'i bu korkunç kadını mezardan atmaya ikna edeceğine söz ver. Yemin et!"

Ben yemin ederken Atossa beni kuşkulu gözlerle süzüyordu. "Yeminini bozarsan, bununla ilgili olarak şahsen yapabileceğim bir şey yok. Ama Tanrıça güçlüdür, o her yerdedir." Atossa'nın kızıl gözleri bana dikilmişti.

"Elimden geleni yapacağım. Ama hiç şüphesiz Kserkses'e ulaştıracağın bir mesaj..."

"O bu mesajı aldı. Ama o unuttandır. Ayrıca başka düşüncelerden de etkilenmeye eğilimli." Daha fazla ayrıntıya girmedi. "Bu nedenle sana güveniyorum. Sadece sana."

Atossa'nın başka şikâyetleri de vardı. Kserkses'i çok seyrek olarak görüyordu. Saray Sus'ta ya da Ekbatana'dayken ya Babil'de ya da Persepolis'teydi. "İnşaat işlerine çok düşkün." Atossa kaşlarını çattı. "Babam da öyleydi, tabii ki. Fakat çok pahalı bir merak, o da bunun farkına varmış durumda. Ayrıca sonu da yok."

Yıllar boyunca, Kserkses'in Persepolis'te dünyadaki tamamlanmamış binalar topluluğunun en güzelini yaratmaya çalışmasını seyredecektim. Kallias barış görüşmeleri için Pers ülkesine geldiğinde onu Persepolis'e götürdüm. Elpiniçe onun Kserkses'in yaptıklarından huşu duyduğunu ve yanındaki kölelerinden birine ana binaların planlarını çizmesini emrettiğini söylüyor. Şu anda Atinalılar hararetle Kserkses'in eserini taklit etmekle meşguller. Bereket versin ki, ben asıllarını gördüm. Yine bereket versin ki, Phidias'ın kaba kopyalarını asla görmeyeceğim.

Atossa belli bir derecede yalnızlığı, tecridi kabul ediyordu. "Tabii ki yanımda Lais var. Fakat Yunan politikası onun da kafasını karıştırmış durumda. Genelde haremağalarından fevkalade memnunum. Ne de olsa onlar çocukluğumdan beri benim gözlerim, kulaklarım, ellerim oldu. Fakat bu yeni nesil eskiye hiç benzemiyor. Ya çok fazla kadınsı ya da çok fazla erkekler. Neyin yanlış gittiğini bilmiyorum. Babamın zamanında fevkalade dengeli ve kesinlikle sadıktılar. Söylemeden ne istediğinizi bilirlerdi. Şimdi kendini beğenmiş, aptal ve dikkatsizler; her iki kalem odası da birer mez-baha. Hiçbir şey düzgün yapılmıyor. Sanırım hepsi Sisamlı Yunanlar. Tabii ki çok yakışıklılar. Zeki bile sayılabilirler. Fakat iyi haremağası değiller. Problem çıkartmaktan başka hiçbir şeyi iyi yapmazlar. Lais'in yine göz yumduğunu biliyorsun."

"Evet, Sparta Kralı'yla karşılaştım."

“Lais haremde Yunanistan’ın kraliçesi olarak biliniyor. Hayır bunu önemsemiyorum. O olmasaydı, bu usanç verici insanların neler yapacağını bilemezdim.”

“Ne halt karıştıracaklarmış?” Ciddi meselelerde Atossa’ya dolaysız sorular sorardım. O da bunlara bazen dolaysız cevaplar verirdi.

“Bir ilkbahar saldırısı istiyorlar. Atina yakıp yıkılacak vs. Her şey tamamıyla faydasız; fakat Hippias...”

“Hep Hippias!”

“Sözümü kesme!”

“Sadece sesini aksettiriyorum, Yüce Kraliçe.”

“Bunu yapma! Hippias Dara’yı – yine – Atinalıların kendisini tiran olarak geri istediklerine ikna etmiş. Dara yaşıyor.” Lais’in aksine Atossa ihaneti fısıldamıyordu. Gizli servisin her sözcüğü Dara’ya tekrar edeceğini bilerek bağıyordu. Birbirleriyle böylece haberleşiyorlardı. Dara’nın ölümüne kadar ondan neden korkmadığını, Dara’nın neden ondan korktuğunu öğrenemedim.

“Dara’nın zihni karışık. Gerçekte bütün diğer Yunan şehirlerinin demokrasi hâline geldiği şu sırada Atina’nın, tiranları geri getirmeyi istediğini düşünüyor.”

Şaşırmıştım. “Fakat İyonya şehirlerinin hepsi şu an demokrasiyle yönetiliyor. Tiranlar artık yok. Sonuncular da gitti. Mardonius sayesinde. Başlangıçta Dara çok öfkелendi. Sonra Mardonius’un ne kadar zeki olduğunu fark etti.” Atossa’nın gözleri meşale ışığında tozlu mine gibi görünüyordu. “Mardonius zeki bir insan. Bazen çok zeki olduğunu düşünüyorum. Her neyse, şehirden şehre gezerken tiranların halk tarafından sevilmediğinin çünkü Pers İmparatorluğu’na sadık olduklarının farkına vardı.”

“Onları tutmak için mükemmel bir neden.”

“Ben de öyle düşünüyordum. Fakat Mardonius bizden daha ince fikirli. Önde gelen Yunan tüccarlarıyla buluşmaya özen gösteriyordu. Bilirsin, bunlar bir araya gelip oy vermeye başladığında ayaktakımını kontrol eden insanlar. Mardonius sonra aniden Büyük Kral’ın ismiyle tiranları kovdu. İşte hepsi bu kadar. O şimdi İyonya demokrasilerinin kahramanı. Gerçekten iç açıcı bir gelişme.”

“Tiranlar yok olduysa da, eminim Mardonius Halikarnas’ta bir kraliçe bırakmıştır.” Bu Atossa’nın hoşuna giden türden bir şeydi.

“Evet. Artemisia hâlâ kraliçe. Ayrıca çok da güzel bir dul.”

“Aslında, oldukça sıradan bir dul.”

“Bütün kraliçeler güzel sayılmak zorunda” dedi Atossa sert bir ifadeyle. “Kocaları onları böyle görmek zorunda değil tabii ki. Her neyse, Pers İmparatorluğu Mardonius sayesinde artık İyonya demokrasilerinin destekleyicisi durumunda. Bu komik bir durum. Çünkü öte yandan tiranlığı geri getirmek için Atina demokrasisini yıkmaya çalışıyor.”

“Mardonius çok cesur.”

“Babamın zamanında, Büyük Kral’ın emrine uyarak sarayın kapısında çırlıçıplak soyunacaktı. Fakat bu başka bir devir, bunu kendime sık sık hatırlatıyorum.” Atossa kalan dışlarından bir tanesine deneme amacıyla şöyle bir vurdu ve acıyla irkildi. “Trakya ve Makedonya’yı ele geçirmesi Mardonius için büyük bir şans. Aksi takdirde Dara ona çok öfkele-nirdi. Ama ne olursa olsun, Dara sadece Mardonius’u dinli-yor. Bu mevsim... Her neyse. Bu başka bir Yunan seferinin olacağı anlamına geliyor. Mardonius’la veya onsuz. Ama... Bana Hindistan hakkında daha başka şeyler anlat.”

Atossa oldukça gerçekçi ve tecrübeli bir politikacıydı. Kserkses’in er ya da geç kendini savaş alanında ispat edeceğini biliyordu; Mardonius’un zaferleri göz önüne alındığında

bu biraz erken olursa daha iyi olacaktı. Atossa, Kserkses'in savaşta başarısız olmasından korkmamakla birlikte –ne de olsa Cyrus'un torunuydu– Gobryas kligi tarafından öldürülebileceğinden çekiniyordu. Savaş alanında bir komutanın öldürülmesinin sarayda iyi korunan bir prensin katledilmesinden çok daha kolay olduğunu biliyordu.

Sözümü bitirdiğimde Atossa o ürkütücü sözleri söyledi. “Dara’yla konuşacağım.” Onu tanıdığım yıllar boyunca bu ifadeyi üç kereden fazla kullandığını hiç işitmedim. Bu bir savaş ilanı gibiydi. Saygıyla elini öptüm. Bacak kangren olmuştu ve kesilmesinden söz ediliyordu. Democedes'in artık hayatta olmamasının ne kadar büyük bir utanç olduğu ifade ediliyordu herkes tarafından.

Babil, Fan Ch'ih'in çok hoşuna gitti. “Burada Kathay'dan en az altı kişi yaşıyor, birisi Egibiler'in ortağı” dedi. Demokrit dışında herkes Egibiler'in dünyanın en zengin bankacıları olduğunu bilir. Üç kuşaktır kervanların ve savaşların giderlerini karşılıyorlar. Onlardan hiçbirini iyi tanımıyordum; fakat Kserkses için çok tanıdık yüzlerdi. Kserkses inşaat işlerine olan düşkünlüğü nedeniyle sık sık para sıkıntısı çekiyordu; Egibiler ona sürekli yardımcı oluyorlar, bazen de mantıklı davranıyorlardı. Genelde yüzde yirmi faizle borç veriyorlardı. Kserkses için faiz oranını yüzde ona indireceklerdi; bu da ona hayatı boyunca, tamamlamasa da bir düzine saraya başlama ve Yunan savaşlarını yürütme imkânı verecekti. Kserkses'in karısı Roksanna, Egibilerden birinin torunuydu. Onun çok hoşuna giden bu akrabalıktan Roksanna çok utanç duyuyordu. Kserkses sürekli, “Bir akrabaya borç para vermeyi asla reddedemezler” deyip dururdu.

Dara tefecileri küçük görürdü; bu garip bir şeydi çünkü kendisi de ticaret adamıydı. Sanırım orta sınıfı ortadan kaldırmak istiyordu. Her halükârda ülkenin giderlerini haraç

ve talanla karşılıyordu. Kserkses'e göre Dara neredeyse hiç borç almazdı. "Zaten babamın sistemi anladığınızı da sanmıyorum" derdi.

Büyük Kral Kserkses'e, sefelinin finans sistemi hakkında anlamadığı çok az şey olduğunu hiç söylemedim. Dara'nın hazineye giren paradan yaptığı kesinti çok ünlüydü. Halkı dolandırma numarasını Hippias'tan öğrenmekle birlikte, bunun aksi olduğunu sanıyorum. Öte yandan Dara zamanında altın para hep saftı. Paralarından birini masa üzerinde çevirirken "Okçu benim" derdi. "Bu benim yüzüm, benim taccım, benim yayım. İnsanlar gerçek değerimi bilmeliler." Halk bunu gerçekten bildi. Biliyor da. Altın paranın ayarının düşmesi son zamanlarda olmuştur.

Fan Ch'ih ile Kserkses'i birkaç kez buluşturdum. Tercüman olarak iyi anlaşmalarını sağlamaya çalıştım. Sadece Kserkses'in Hindistan'a ilgi duymasını sağlamakla kalmadım. Fan Ch'ih'in Kathay şehirleriyle ilgili hikâyeleri her ikimizi de heyecanlandırıdı.

"Dünya ne kadar büyük!" diye haykırdı Kserkses bir yerde. Haritalarımız bitmişti ve Fan Ch'ih sıra Kathay yollarını tarife geldiğinde belli belirsiz konuşuyordu. Bize iki karayolu olduğunu söyledi. Birisi kadim şakya Cumhuriyeti'nin doğusundaki yüksek dağlardan geçiyordu; diğerisi ise Oxus Nehri ötesindeki geniş kuzey   l nden. Fan Ch'ih Magadha limanı Champa'ya denizyoluyla gelmişti. "Fakat bir yılı aşkın bir süremi aldı" dedi. "Ve geriye aynı yoldan dönmek istemiyorum. İyi bir karayolu, bizi sizinle bağlayan bir İpek Yolu bulmak istiyorum."

Fan Ch'ih bana daha sonra Kathay'da, Orta Krallık'ın sözde yolları hakkında bilerek belirsiz konuştuğunu; çünkü Dara'nın imparatorluğunun genişliğinin kendisini şaşkına döndürdüğünü söyledi. "Pers ülkesini de Magadha gibi d -

şünmüştüm. Bunun yerine evrenin ne kadar büyük olduğunu hiç bilmeyen evrensel bir kral buldum. Bu bizim için büyük bir şans. Sarı Irmak kıyısında bir Pers ordusu çok rahatsız edici olurdu.”

Bir Kathaylı ile Yunan arasındaki tezada bakın. Kendine olan saygısı zedelenen bir Yunan anayurduna ihanete hazırdır. Orta Krallık birbirleriyle savaşan düzinelerce devlete bölünmekle beraber, hiçbir Kathaylı –belki de sözde Gök’ün Oğlu dışında– yabancı bir ırkın ordusundan yardım istemeyi düşünmez. Sarı ırk olağanüstü derecede zeki olmanın yanında kendilerinin dünya halkları arasında tek olduğuna inanır. Onların gözünde bizler barbarız! Fan Ch’ih gibi sadece birkaç maceraperestin Kathay’dan çıkmasının nedeni de bu. Geri kalan halk Orta Krallık’ın ötesinde yatan topraklara ilgisiz kalmaktadır.

Fan Ch’ih, Egibi ve oğullarıyla bir dizi iş anlaşması yapmakta hızlı davranmıştı. İpek ya da Kathay kumaşına olan tutkularını ustaca kullandı. Elinde olanları sattı, alabildiğini satın aldı, gelecekteki kârlara karşılık borç aldı.

Fan Ch’ih Büyük Kral tarafından özel olarak kabul edilmeyi beklerken, kendisini Hindistan’a götürecek bir yük gemisi konvoyunun finansmanını karşılamayı başardı. Orada mallarını bir kervana aktaracaktı. Sonra Hindistan’ı geçecek ve yüksek dağlardan geçerek Kathay’a girecekti. Bu, gençlerin hiç düşünmeden girişecekleri türden uzun ve tehlikeli bir yolculuktu.

Dara, kısa bir süre için Parmys’ın yasını tattuktan sonra resmi bir kabul düzenledi ve ben bu fırsatı Fan Ch’ih’i saraya takdim etmek için değerlendirdim. İlk önce ikinci kalem odasından türlü itirazlar yükseldi. Bu sarı benizli adam gerçekten elçi miydi? Öyleyse hangi krallığı temsil ediyordu? Eğer sadece bir tüccarsa kabule katılamazdı. Bu kesindi. So-

nunda Kserkses olaya müdahale etti ve Elçi Fan Ch'ih'e kendisini ve Lu Prensi'nin Büyük Kral'ın hükümrانlığını kabûlünü takdim etmesini emretti.

Öğle vakti sütunlu salona vardık. Kserkses sarayın kuzeybatısındaki bu güzel yapıyı henüz bitirmişti. Saray Mabeyincisi tarafından nezaketle kabul edildim. Benimle ne yapacaklarını bir türlü bilemeyen Pers asilleri bana soğuk davrandılar. Prensipte din adamlarını sevmezler. Ama ben bir asil olmadığım gibi din adamı da değilim. Bununla birlikte şöyle ya da böyle Kraliyet Ailesi'ne yakınım; bu nedenle asiller bana nazik tavırlar sergiliyorlar, yanaklarını uzatıyorlar, övgüler fısıldıyorlardı; tabii buna Gobryas dahil değildi. Bana selam anlamında başını sallamaktan başka bir şey yapmazdı. Atossa-Kserkses kliğinin bir parçası olarak düşmändim. Yaşlı adamın yan sakalı bir başka değişime uğramıştı. Kaba bir kızıldan, sonbahar yaprakları gibi donuk altın rengine dönmüştü.

Mardonius ortada görünmezken, Büyük Kral'ın oğulları ve yeğenleri orada hazırdu. Lidya Satrapı'nın oğlu Artaphrenes'i ilk defa gördüm. Yüzünün ifadesi dışında babasına benziyordu. Yüzü ihtirastan adeta taşlaşmıştı. Yanında Med Amirali Datis bulunuyordu. Onunla yıllar önce Pasargada yolundaki av köşkünde karşılaşmıştım.

Yunan heyeti tahtın soluna dizilmişti. Hippias çok yaşlı fakat metin görünüyordu. Artık yakışıklı bir adam olan Milo'nun koluna yapışmıştı. Hippias'ın önünde eğildim. Milo'yu kucakladım. Merakla, "Kararmışsın" dedi.

"Çok ateş yemekten" dedim, geri çekilirken. Sparta Kral'ıyla konuşmak istemiyordum.

Fan Ch'ih bana yakın duruyordu. Asiller, sanki bir tür garip hayvanmış gibi gözlerini dikmiş ona bakıyorlardı. O ise tam arkaya bakıyordu. Pers mimarisi onun zevkine hitap et-

memekle birlikte elbiselerin parlaklığına hayran olmuştu. “Peki” dedi aniden ve “Egibiler nerede?” diye sordu.

“Burası saray” diye tekrar ettim. Bunun yeterli bir cevap olduğunu düşünüyordum. “Egibiler tefeci, tüccar. Büyük Kral onları kabul edemez.”

“İyi ama ailesi onlarla iş yapıyor.”

“Evet. Ama şahsen. Sarayda sadece asiller Büyük Kral’ın huzuruna çıkabilir. Kathay’da da aynı değil mi?”

“Eski günlerde öyle olduğu söyleniyor.” Fan Ch’ih pek bilgi vermeyen atıflarda ustaydı, genellikle de Efendi K’ung’a göndermede bulunuyordu.

Büyük Kral’ın başşehirlerinin her birinde, saray teşrifatı, Pers İmparatorluğu ortaya çıkmadan önce oluşturulan protokole uygun olarak yapılır. Memphis’te o bir firavun ve bir tanrıdır. Kutsal Pasargada’da klan şefidir. Babil’de, gücü din adamları sınıfı tarafından verilen bir Keldani kralıdır. Rahipler şehrin ölümlü bir Pers kralına ait olmakla birlikte saray teşrifatının Bel-Marduk’un ölümsüz görkeminin yöresel yansımalarından başka bir şey olmaması gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak çalgıcılar Büyük Kral’ın resmi kabülünden çok, fahişelerle geçirilen bir akşama daha uygun müzik çalmakta; dansözler Kibele, Anahita, Diana –ve her yerde varolan– İhtar’a sadakat gösterisi sunarken baştan çıkarıcı müstehcen hareketler yapmaktaydı.

Babil’de Bel-Marduk’un başrahibi teşrifatçılık yapmaktadır. O gün başrahibin sesi mükemmel çıkıyordu. Sütunlu salonun kapısında durmuş, bize eski Keldani dilinde sesleniyordu. Sonra muhafız komutanı bağırды. “Dünya hâkimi, Babil Kralı, Krallar Kralı Büyük Kral Dara!”

Dara arkasında güneş olduğu hâlde kapıda belirdi. Tahta uzanan uzun Sart halısının üzerine bastığı zaman hepimiz yerlere kapandık.

Büyük Kral, sadece hükümdarların giyebileceği menekserengi Med giysisini giymişti. Başında etrafı Cyrus'un mavi-beyaz şeridiyle çevrili uzun bir başlık vardı. Sağ elinde altın bir değnek, sol elinde yine altın renkli bir lotus çiçeği tutuyordu. Saray Mabeyincisi tören sinekliğini ve katlanmış bir mendil taşıyordu. Muhafız komutanı ise Kral'ın ayaklarını uzattığı tabureyi taşıyordu. Babil Kraliyet Ailesi'nin bir üyesi Büyük Kral'ın başının üzerinde geleneksel altın şemsiyeyi tutuyordu. Bu özel şemsiye eski Asur krallarına aitti. Büyük Kral'ın birkaç adım arkasında Veliaht Prens yürüyordu.

Dara salonun ortasından aşağıya doğru yavaşça ilerlerken Bel-Marduk rahipleri törensel bir ifadeyle ilahi söylemeye başladılar. Hepimizin kırmızı boyalı döşemeye bakması gerekse de Büyük Kral'ı izliyorduk.

Dara artık bir İskit kadar sarışındı. Yaşlılık işaretleri aradım ve buldum da. Bunu yapmak her zaman çok kolaydır, aynada kendinize baktığınızda değil tabii ki. Birkaç ay kadar önce Dara bir tür felç geçirmişti. Bunun sonucu olarak çok hafif bir şekilde sol bacağını sürüyor ve lotus tutan eli de hareketsiz görünüyordu. Bana daha sonra söylendiğine göre Dara'nın vücudunun sol tarafında hiç güç kalmamıştı ve lotus da parmaklarına bağlanmıştı.

Yine de, Dara hâlâ yakışıklıydı ve boyandığında her zaman nasıl görünüyorsa öyle görünüyordu. Mavi gözleri beraktı. Bu durumda bile, Kserkses'le arasındaki tezat çok canlı bir biçimde fark ediliyordu. Kserkses babasından yarım baş kadar daha uzundu ve tabii ki daha gençti. Kserkses'in sol elinde de bir lotus vardı; sağ eli ise hâlâ boştu.

Dara'nın salonda –gerçi aslan tahtı Babil'de kullanılmıyordu ama– tahtın yeni sahibinin eline ne zaman geçeceğini merak etmeyen bir kişi bile olmadığını farkında olduğunu sanıyorum. Büyük Kral rahiplerin ısrarıyla bin yıl kadar

Akat kralları tarafından kullanılan –ya da rahiplerin böyle olduğunu ileri sürdüğü– altın yaldızlı gösterişsiz bir koltuğa oturdu. Babil son defa başkaldırdığında, Kserkses koltuğu parçalatıp yaktırdı. Kserkses alevleri seyrederken, “Görüyorsun, haklıydım! Bu yaş ağaçtan. Burada her şeyin taklidini yapıyorlar” demişti.

Antika merakı Babil’de her zaman bir tür çılgınlık olmuştur. Son Babil Kralı Nabonidus bu alanda büyük ün kazanmıştır. Cyrus Babilonya’yı işgal ettiğinde Nabonidus otuz iki asırlık bir tapınağın temel taşlarından birinin niteliğini çözmeye çalışmakla o kadar meşguldü ki, bir akşam şehre dönen Cyrus’u yeni sarayda oturur bulana kadar artık kral olmadığını fark edemedi. En azından siyah saçlı halkın anlatmaktan zevk aldığı hikâye bu. Aslında, Nabonidus yakalanmış, zindana atılmış ve serbest bırakılmıştı. Sonra kazı çalışmalarına geri döndü.

Nabonidus ve arkadaşı Mısır Firavunu Amasis arasındaki geçmiş sadece ortaya çıkarılmakla kalmayıp taklit de edilmekteydi ve bu hâlâ sürmektedir. Gerçek bir antika düşkünü için hiçbir şey yeterince eski ya da çirkin olamaz. Daha da kötüsü, uzun süredir unutulmuş her türden dini ayin, özellikle Mısır’da diriltilmiştir. Cyrus’un Babilli ve Mısırlı tebaasının antika merakını teşvik etmesi onun için sonsuz bir utanç ve silesiydi; daha da kötüsü, Alkmaionları nesli tükenmiş, önemli her hanedanla özdeşleştirmek onun politikasıydı. Kserkses dışında tüm halefleri bu çılgınlığa devam etmiştir. Bir düzine kadar Mecusi yirmi yıldan daha uzun bir süre Sus’taki sarayın arka odalarından birinde Dara için makul bir soy ağacı bulmaya çalıştı. Sonunda Zeus’tan Amon Ra’ya kadar herkesle doğrudan bağlantılı olduğu ilan edildi.

Dara koltuğuna oturdu. Kserkses’te onun arkasındaki yerini aldı. Biz de doğrulduk ve ayakta durduk, ellerimiz kol

ağızlarımızın içinde, başlarımız saygı ifadesiyle eğik biçimde bekledik. Babilli Başrahip, Büyük Kral'ın unvanlarını saydı; sonra İstar Tapınağı'ndan gelen kadınlar erotik bir dans gösterisi yaptılar. Tören Pers geleneklerine hiç de uymuyordu.

Saray Mabeyincisi listelerle yüklü olarak Dara'nın kulağına bilmesi gereken şeyleri fısıldamaya başladı. Dara artık epeyce sağır olduğundan büyük bir zihin karmaşası vardı; oldukça sık olarak yanlış bir kişi, varolmayan bir sınır görevinin komutanlığı dolayısıyla ödüllendiriliyordu. Bununla beraber, Dara bütün tayinleri kendisi yapmakta ısrar ederdi; Kserkses ise onun tam aksine, rutin bütün atamaları kalem odasına havale etmişti. Sonuçta Dara Kserkses'in asla ele geçiremediği yönetim mekanizmasının kontrolünü hiç kaybetmedi.

Dara daha sonra genel meselelerden söz etti. Zaman zaman basit sözcükleri yanlış telaffuz ediyordu; bu sol tarafı kısmen ya da tamamen felç olan insanlara özgü bir durumdu. Democedes bir defasında bana, bu olduğunda geriye yapılacak hiçbir şey kalmadığını söylemişti. Fakat hasta güçlü ve iradesi sağlam biriye, hastaya "fiilen hiçbir zararı olmadığına dayanılarak" belli bitki lapaları yapılabilirdi. Democedes ender rastlanan bir hekimdi.

Dara kuzey sınırlarında her şeyin yolunda olduğunu söyledi. Kabilelerde hareket yoktu. Ermenistan'da isyan çıkmış ve Büyük Kral bunu bastırmıştı. Mısır dışında alışıldık birtakım tehlikeler yok değildi. Fakat Mısır da Babil gibi bağnazlar, deliler ve maceraperestlerle doluydu. Büyük Kral sükûneti geri getirmişti.

Dara konuşurken ben Yunanları izliyordum. Demaratus ve Hippias, yirmi kadar sürgünden oluşan bir grubun başındaydı. Sarayda Hippias dışında başka tiran yoktu. Bu dönem

artık sona ermişti. Saraydaki Yunanlar, demokrasilerin kendilerine kötü davrandığına inanan –ki bunda çoğu zaman haklı olan– onurları kırılmış generaller, amiraller, meclis üyelerinden oluşuyordu. Atinalılar özellikle sert, amansız insanlardır. Fakat zaten, Atina Meclisi de kötü işlemektedir. Herhangi bir vatandaş –ara sıra bozuk olsa da– her zaman boş şeylerle vakit geçiren meclisin çoğunluğu sürgün için oy verirse şehirden kovulabilir. Er ya da geç, aşağı yukarı her seçkin devlet adamı sürgüne gönderilmektedir. Demokrit abarttığımı düşünüyor; oysa abartmıyorum. Bir gün, sadece kendilerini sıkıyor diye General Perikles’ten de kurtulacaklar.

“Batı meselesinde” dedi Dara kollarını çapraz biçimde üst üste koyarak. Değnek ve lotus çiçeği yer değiştirdi. Bu aynen, Mısır firavununun her iki âlem üzerindeki hâkimiyetini sembolize etmek istediğinde asa ile harman sopasının yerini değiştirmesine benziyordu.

“Yeğenimiz Mardonius’tan çok memnunuz. Batılı Yunanların gücünü kırdı. Trakyalılar hükümranlığımızı kabul ettiklerini belirtmek amacıyla bize toprak ve su gönderdiler. Makedonya Kralı İskender de bize toprak ve su gönderdi. Sonsuza kadar bizim kölemiz. Batılı Yunanlar meselesi artık çözümlenmiştir. Bahar seferi hiç olmayacak.”

Kserkses babasının arkasında bir heykel gibi hiçbir şey ifade etmeyen bir yüzle oturmak zorunda olmasına rağmen, dudaklarının aralandığını ve yüzüne bir gülümseyiş yayıldığını fark ettim.

Yunanlarda ise gülümseyişten eser yoktu. Büyük Kral tahttan konuşmuştu. Yunanlar sadece özel kabullerde savaş sebepleri öne sürebilirlerdi ve bunu yapacaklardı da. Dara’nın kışı barış içinde geçmeyecekti.

Büyük Kral odada göz gezdirdi. Beni gördüğünde başıyla işaret etti. “Şimdi İndus Nehri’nin ötesindeki on altı krallığa

gönderdiğimiz elçimizi kabul edeceğim. Cyrus Spitama'yı Hindistan Satraplığı ile şu ülke arkasında bir ticaret yolu açtığından dolayı tebrik ediyoruz..."

Dara'yla Saray Mabeyincisi arasında uzun bir mırıldanma oldu. Mabeyinci Dara'nın her halükârda işitemediği Kosala ve Magadha sözcüklerini telaffuzda zorlanıyordu. Dara kızdı ve Mabeyinci'yi asasıyla dürterek susturdu. "... ve onaltı ülke" dedi Dara sert bir ifadeyle. "İlk kervan Baktra'ya büyük bir eritilmiş demir sevkıyatıyla dolunaydan hemen önce vardı. Gelecek yıl bu... bu uzak yerlerden başka madenler, kumaş ve mücevher alacağız. Yaklaş, Cyrus Spitama."

İki teşrifatçı bana doğru ilerledi. Bana tahta kadar eşlik ettiler.

Altın ayaklı taburesi önünde eğildim.

"Artık benim gözlerimsin" dedi Dara.

Başkâtip bana Kral'ın gözcüsü yapılacağını söylemişti. Bu yüksek bir devlet memuru olarak hazineden iyi bir maaş alacağım anlamına geliyordu. Kraliyet saraylarından herhangi birinde kalabilecek ve istediğim yere gidebilecektim; masraflarım devlet tarafından karşılanacaktı. Yanımda bir teşrifat muhafızı bulunuyordu ve "Kral'ın gözcüsüne yol verin!" diye bağırışı nüfusun yarısının korkuyla yerlere kapanmasına neden olacak derecedeydi. Her satraplık düzenli aralıklarla Kral'ın bir gözcüsü tarafından teftiş edilir. Vatandaşların satrap ve yönetime ilişkin şikâyetleri onları derhal çözümleme yetkisine sahip kral gözcüsüne iletilir. Kral'ın gözcüsü görevli olduğu süre içerisinde hükümdarın vekilidir. Satraplıklardan birçoğu muazzam ölçüde zengin ve karmaşık olduğundan –buna özellikle Mısır, Lidya ve Hindistan dahildir– rüşvetçi bir kral gözcüsü zengin olarak ölür. Ben rüşvetçi değildim. Tabii ki hiçbir zaman zengin bir eyalete gönderilmedim. Pek zen-

gin olmayan İyonya şehirlerinde bir tur attıktan sonra fakir Baktra'ya gittim.

Büyük Kral'a ve ona ilhamda bulunan Bilge Tanrı'ya şükranlarımı bildirdim. Sonunda Dara omzuma hoş bir şekilde vurdu. Şükranımı yeterince işitmişti. Doğrulduğumda boyalı yüzünün ne kadar soluk olduğunu gördüm. Fakat gözleri hâlâ parlak ve hatta ihtirashıydı.

"Doğunun doğusunda" diye ilan etti Büyük Kral, "Kathay adıyla bilinen bir ülke var." Dara benim elçiliğime en küçük bir ilgi duymayan Yunanların aksine oldukça keyifliydi. Yeterince garip olarak, Pers asillerinin çoğu işgal edilecek yeni dünyaların cazibesine aynı ölçüde kayıtsızdı. Pers ülkesinin bu şekliyle yeterince büyük olduğunu düşünüyorlardı. Her zaman meraktan yoksundular zaten.

"Bu uzak ülke, şehirler ve nehirler, altın ve ineklerle dolu." Dara artık kendini ve belki de beni eğlendirmek için konuşuyordu. "İnsanlar Sarı bir tanrıdan gelmektedir ve hiçbir zaman kurumayan Sarı Irmak'ın iki tarafında yaşamaktadır. Bir zamanlar Gök'ten gönderilen bir hükümdarları vardı. Fakat öldüğünden beri, asiller birbirleriyle çatışmaktan başka bir şey yapmıyorlar; biz de böyle yapıyorduk. Bir zamanların zengin krallığı şimdi kendilerini koruyacak ve onlara değerli bir para ve mükemmel bir adalet verecek büyük bir krala ihtiyaç duyan, kargaşa içindeki küçük devletlerden oluşan mutsuz bir ülke. Doğunun doğusundaki bu ülkelerden birinin hükümdarı artık bize su ve toprak sunmaya hazır. Bize bir elçi göndermiş."

Bütün bunlar, en hafif deyişiyle, pek de samimi değildi. Fan Ch'ih'inki ticaret misyonuydu, elçilik değildi. Fakat Dara ne yaptığını iyi biliyordu. Klanların ilgisini uyandırmak istiyordu. Onları kendisinin hep bildiği bir gerçeğe inandırmaya çalışıyordu: Pers İmparatorluğu'nun geleceği doğuda ve doğunun doğusunda yatmaktadır.

Bereket versin ki, Fan Ch'ih tek bir kelime bile Pers dili bilmiyordu; ben de ona işitmesini istediğim şeyleri söyledim. Sonra, Büyük Kral'a işitmek istediğini söyledim. Orada bulunanların hiçbirisi Fan Ch'ih ve benim kullandığım Hint lehçesini anlamıyordu; istediğim şekilde yanlış tercüme yapabiliyor, kendi yorumumu ekleyebiliyordum.

Fan Ch'ih Büyük Kral'ın önünde yerlere kapandı. İe kapanık sarayımız başka bir şeyden olmasa da Fan Ch'ih'in görünüşünden şaşkına dönmüştü. Herkes gözlerini dikmiş ona bakıyordu. nemli her Pers şehrinde bu sarı ırka mensup insanlardan bulunmakla beraber, hiçbir soylu ticaret yapmadığı sürece onları yakından görmemiştir. Bu da pek ihtimal dahilinde değildi; zira bir Pers soylusu –en azından teoride– ticaret yapamaz ya da borç para alamaz. Kathay'ın sarı benizli halkı aynen Skylaks'ın gördüğünü söylediği iki başlı Afrikalılar gibi sadece bir söylentiden ibarettir.

Fan Ch'ih baştan ayağa kıızıl Kathay elbiseleri giymişti. Yaklaşık benim yaşlarımda yakışıklı bir adamdı. Savaşçı sınıfından, Lu Prensligi'nin önde gelen ailelerinden birinin ordusunda hizmet etmişti. Kendi ırkından ve sınıfından olan çoğu gencin aksine o, dış dünyayı görmek istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için de Hindistan ve Pers ülkesine yolculuk bahanesiyle Batı'yla ticaret yapmıştı.

Fan Ch'ih, “Büyük Kral'a hürmetlerimi sunuyorum” dedi. Ben ise tercümede Büyük Kral'ı evrensel hükümdar olarak değiştirdim.

Fan Ch'ih devam etti. “Kathay'la Pers lkesi arasındaki kara ticaret yolunu yeniden açmak için buradayım.”

Bunu tam olarak tercüme ettim. Ayrıca şunu ekledim. “Lidya kadar büyük ve zengin olan Lu Prensligi'nin elçisi olarak geliyorum. Efendim diyor ki; eğer kendisine ordula-

rınızla gelirsiniz size köleniz olarak boyun eğecek, toprak ve su sunacak.”

Bu, sütunlu salonda hareketlenmeye neden oldu. Yunanlar arasında değil tabii ki. Yunanlar için, Yunan olmayan her şey yok demektir.

Dara çok mutlu görünüyordu. “Efendine de ki, ona bütün ordularımla birlikte geleceğim. Bana sunduğu toprak ve suyu kendi ellerimle alacağım. Sonra onu tüm Kathay’ın satrapı yapacağım.” Dara muhteşemdi. Kathay’ın nasıl bir yer olduğu hakkında benden daha fazla fikri yoktu. Ay hakkında da konuşuyor olabilirdik pekâlâ. Fakat Dara bilgili, sakın ve çok güçlü görünüyordu.

Fan Ch’ih karşılıklı konuşmamızdan oldukça etkilenmişti. Zira bu, onun bir ticaret yolu açmaya ilişkin mütevazı isteğinin gerektirdiğinden çok uzundu.

Fan Ch’ih’e Büyük Kral’ın Pers ülkesinden Kathay’a gidecek her kervanı koruyacağını ve ona Pers altını ya da mallarıyla takas edebilecekleri şeylerin listesini çıkarmasını emrettiğini söyledim.

“Büyük Kral’a şöyle dedim. “Lu’ya gelirsiniz hükümdarın arzusunu yerine getirmiş olursunuz. Size tüm Hindistan’ın satrapı olarak sadakatle hizmet etmeye söz veriyor.”

Daha sonra Dara’yla, kışın geri kalan zamanında sarayda yapılacak işlerden söz ettik. Pers asillerinin en aptalı bile, artık doğuya ve doğunun doğusuna düzenlenecek muhtemel bir sefer fikrine kapılmıştı.

Bir gecede, Kathay kumaşından bir şeyler giymek moda oldu. Sonuçta, pazardaki her ipek parçası tamamen tükendi; bu –şimdi olduğu gibi– o zaman da ipek ticaretini kontrol eden Egibilerin bankacılık faaliyetlerindeki çıkarlarına uygundu. Pers altını Kathay kumaşına harcanacak, Egibi ve oğulları Fan Ch’ih’e verdikleri borçtan yüzde yirmi kazan-

makla kalmayacak, aynı zamanda pazarlardaki ipek satışından da ek kârlar elde edecekti.

Büyük Kral resmi kabulden bir gün sonra beni çağırdı. Dara her zaman küçük odaları büyüklere tercih ederdi. Bu açıdan, inini kaya içerisindeki bir oyuya yapan bir dağ aslanına benziyordu; ayrıca tanıdığım tüm hükümdarlar gibi sürekli olarak sırtı duvara dönük otururdu.

Onu dikkatli dikkatli bir hesap yığınınına bakarken gördüm. Yaşlandığı için yalnızca, yazılar yüzüne çok yakın tutulursa okuyabiliyordu. Başımı eğdim. Bir süre bana hiç dikkat etmedi. Ağır ağır soluyuşunu dinlerken, göğsünde uğursuz bir aslansı güreleme işitebiliyordum. Sonunda, “Kalk Kral’ın Gözcüsü. Umarım Kral’ın gerçek gözleri gibi kusurlu olmazsın!” dedi.

Onu, saygı ifadesiyle eğdiğim başımı kaldırmadan, göz ucuyla dikkatle inceledim. Pek de düzgün boyanmamış saç ve sakalı her zamanki gibi karışıktı. Boyanmamış yüzü soluktu. Boyalı ve buruşuk entarisi içerisinde pekâlâ Yunan bir at eğiticisi olabilirdi. Zayıf sol kolu ve eli, doğal biçimde masanın üzerine konulmuştu ve insan herhangi bir sakatlığın farkına varamıyordu.

“Demire çok fazla fiyat biçmişsin.”

“Evet, Yüce Kral.” Kimse Dara’ya itiraz edemezdi.

“Fakat ikinci bir sevkıyat daha isteyeceğim. Bu sefer altın olarak değil mal olarak ödeme yapacağız. Bu insanların ne istediğini biliyor musun?”

“Biliyorum, efendim. Bir liste hazırlayıp ikinci kalem odasına verdim.”

“Liste orada sonsuza kadar kalır. Doğu müsteşarına listeyi bugün istediğimi söyle.” Dara sağlam elinde tuttuğu belgeleri masanın üzerine koydu. Arkasına yaslandı. Sırıtıyordu. Dişleri sağlam, sarımtıraktı ve bir aslanın dişlerine benziyor-

du. Bu benim Büyük Kral'la ilgili olarak sürekli yaptığım bir benzetmeydi. "İneklerin düşünüyorum" dedi.

"Evet, Yüce Kral, orada milyonlarcası güdölmeyi bekliyor."

"Onları ağıla tıkmam için ne kadar süre gerekli."

"Eğer ordu İndus Vadisi'ne gelecek baharda hareket ederse -Hindistan'ın yağmurlu mevsimi olan- yazı Taksila'da geçirebilir. Sonra havalar düzeldiğinde, yani bizim sonbahar mevsimimizde, Kosala ve Magadha'yı ele geçirmeniz dört ayınızı alacaktır."

"Bu durumda toplam bir yıla ihtiyacım olacak." Dara belgeleri bir kenara itti ve onun için hazırladığım bakırdan haritayı çıkardı. İşaret parmağındaki altın parayla metale hafifçe vurdu; bir tınlama sesi çıktı.

"Bana uzaklıklardan, yer şekillerinden ve şu nehirlerden söz et. Tek bir ülkede bu kadar çok nehri hiç görmedim. Ne kadar hızlı akıyorlar? Bir donanmaya ihtiyacımız olacak mı? Yoksa orada gemiler yapabileceğimiz kadar ağaç var mı? Eğer yoksa, ağacı yanımızda mı götürmek zorundayız? Ne tür sallar, kayıklar var?"

Bir saatlik bir süre içerisinde bu kadar soruyla hiç karşılaşmamıştım. Bereket versin ki, cevapların çoğunu biliyordum. Yine bereket versin ki, Büyük Kral'ın hafızası mükemmeldi ve aynı soruyu iki defa sormuyordu.

Dara, Ajatashatru'yu özellikle merak ediyordu. Müstakbel vasalının damadı olduğumu söylediğimde güldü. "Mükemmel!" dedi. "Seni Magadha satrapı yapacağız. Ne de olsa onların Kraliyet Ailesi'nin üyesisin ve biliyorsun ki statükoyu mümkün olduğunca az değiştirmek temel politikamızı oluşturmaktadır. Sanırım, seni biraz esmerleştirmemiz gerekecek. Heps i esmer tenli, öyle değil mi?"

“Halk öyle. Ama yönetici sınıf en az bizim kadar açık tenli. Onlar da Ari.”

“Ne olursa olsunlar. Seni kınaya batıracağız. Düşünsene çok hoş bir esmer tene sahip olacaksın. Her neyse. Kathay’da kiler hakkında ne diyorsun? Saraya getirdiğin şu adam kadar sarılar mı?”

“Öyle olduğunu işittim, efendim.”

“Daha önce hiçbirini bu kadar yakından görmemiştim. Gözleri çok garip görünüyor, değil mi? Kathay’a nasıl gidebilirim?” Dara şimdiden Kathay ineklerinin düşünüyüşüne kurmaya başlamıştı.

Haritanın kuzeydoğu ucuna işaret ettim. “Bu dağlardan bir geçit var. Fakat yalnızca sıcak mevsimde açık. Bunun altı aylık bir yolculuk olduğunu söylüyorlar.”

“Deniz yoluna ne dersin?”

“Bu, Pers ülkesinden en az üç yıl sürer.”

“Yani Hindistan’dan bir sene. Sanırım bir sürü ada geçeceğiz. Zengin adalar.”

“Adalar, yarımadalar ve anakara. Fan Ch’ih Kathay’ın güneyinde sık ormanlıklardan başka bir şey olmadığını söylüyor. Fakat ayrıca çok sayıda işlek liman –ve de sayısız inci– olduğunu da belirtiyor.” Eğer Dara’nın dikkatini çekmek istiyorsanız inci gibi şeylerden söz etmeniz tavsiye olunur.

“Şu Hint ineklerini ağıla tıktıktan sonra bu Kathay incilerini de toplayacağız.” Dara kaşlarını çatıp sağ eliyle tutarak sol kolunu masadan indirdi. Kendimi garip hissettim. Babasının da aynı hareketi yüzlerce kere yaptığını görmüştüm. Dara birden benim önümde ne yaptığının farkına vardı. “Hâlâ ata binebiliyorum” dedi. Bu gerçektir.

“Ve de bir orduya da komuta edebilirsiniz, efendim” dedim ve önünde eğildim.

“Evet bir orduya da komutanlık yapabilirim. Kserkses de Hindistan’a gitmek istiyor.” Dara’nın gülümseyişi, bazen yarı, dolgun dudaklarını neredeyse kapatan, kare şeklindeki dağınık sakalına rağmen çocuksu olabiliyordu. “Biliyorum, sana şikâyetle bulunuyor.”

Yanaklarımın kanla dolup kızardığını hissettim. İşte ihanet suçlamaları başlıyordu. “Efendim, o hiç şikâyetle bulunmaz.”

“Saçma” dedi Dara. Bereket versin ki, keyfi yerindeydi. “Ben bir kralın gözlerine ve kulaklarına sahibim. Onlar bana her şeyi söyler. Çocuğu suçlamıyorum. Zaten şikâyetle bulunmasa ayıplardım onu. Mardonius’la aynı yaşta ve onun başarılarını izleyip duruyor. Fakat oğlumun sürdüğü bu hattan kraliçe sorumlu. Onun güvende olmasını istiyor. Ben de ona uyuyorum.” Dara kısa bir öksürük nöbeti geçirdikten sonra devam etti. “Orduya komuta edemeyecek kadar yaşlı değilim.”

Dara’nın böyle bir açıklamayı tekrar etme gereği duyması, bana göre, yıkılmaya başladığını bildiğinin ilk işaretiydi. “Şu Yunan savaşlarının dışında kaldım; çünkü ne harcadığım zamana ne de çabama değerler. Ayrıca Yunanlara tahammül de edemiyorum. Sus’taki son resmi kabulde sütunlu salonda Perslerden çok Yunan saydım.”

Dara okumakta zorluk çekiyor olabilirdi ama kolaylıkla sayabiliyordu. “Çevrem ‘okçulara’ susamış Yunanlarla sarılı.” Dara bu argo ifadeyi kullandığında her zaman şaşırmışımıdır. “Her iki türden” diye de ekledi. “Fakat şimdi kaderleri benim elimde. Bahar seferi falan olmayacak. Mardonius üzgün. Fakat ona bir sefer olsa da orduya komuta edemeyeceğini söyledim. Bana tahtırevan üzerinde orduyu yöneten generaller tarafından kazanılan savaşlar hakkında bir konuşma yaptı. Bu saçmaydı tabii ki. Güneşin doğuşundan batışına ka-

dar at sürebiliyorum hâlâ.” Bu mantıksız muhakemeyle birlikte Dara beni tekrar savaş alanına çıkmayacağına ikna etti. Buna memnun olmuştum. Kısa süre sonra Kserkses şansını kullanabilecekti.

“İyi iş yaptın” dedi Dara haritayı bir kenara iterek. “Başkâtipliğe Kathay’a ne göndermemiz gerektiğini söyle. Şu iki krala Büyük Kral’ın kölelerine gülümsediğini söyle. Alışılmış şeyler. Onlara gelecek senenin sonunda önce bir kervan göndereceğimizi söyle.” Dara gülümsedi. “Kervan başının kendim olacağını söyleme. Bütün malımız metal –kılıç, kalkan, mızrak– olacak. Ölmeden önce... Şu küçük adam kendine ne isim veriyordu?”

“Evrensel Kral.”

“İlk Evrensel Kral olacağım. İnci ve ipeğin –adaların ve Kathay’ın– düşünüyorum.”

Dara on yaş daha genç olsaydı ve ben on yaş daha büyük olsaydım, söz konusu bilinen dünyanın tümünün şimdi Perslerin olacağından eminim. Fakat tahmin ettiğim gibi Dara klanları bir daha savaş alanına sürmedi. Beş seneden daha az bir zamanda, Persepolis dışındaki kaya mezarda, babasının yanında yatıyor olacaktı.

Üç

*M*ardonius beni yeni sarayın rıhtımına bağlı yüzer evin iskelesinde kabul etti. Büyük Kral’ın ordularının ve donanmalarının başkomutanı solgun, zayıf ve hatta olduğundan daha genç görünüyordu. İki direk arasına gerilmiş bir hamakta yatıyordu.

“Kayık sallandığı zaman acı daha az oluyor” dedi Mardonius, ben merdivenden inerek odasına girerken. Cerahatlanmış bacak çıplak, şişmiş ve siyahlaşmış hâldeydi. İki köle sinekleri kovalıyordu. Bir mangalda yanan sandal ağacı, çürümüş etinin odayı dolduran kokusunu bastıramıyordu. “Çirkin değil mi?”

“Evet” dedim ve hemen sadede geldim. “Onu kestir.”

“Hayır. İki bacağım olmalı.”

“Fakat bu çürüme nedeniyle ölebilirsin.”

“En kötü kısmı bitti. Ya da öyle söylüyorlar. Eğer bitmemişse...” Mardonius omuzlarını silkti; sonra biraz çaba sarf ettiğinden acıyla yüzünü buruşturdu.

Etrafımızdan, kalabalık bir limanda işitilebilecek alışıldık gürültüler geliyordu. İnsanlar bağıırıyor ve halatlar gıcırdıyordu; yuvarlak Babil kayıkları nehrin akıntısına karşı hareket ederken şaplama sesi çıkarıyordu.

“Gürültü seni rahatsız etmiyor mu?”

Mardonius hayır anlamında başını salladı. “Bu hoşuma gidiyor. Gözlerimi kapattığımda hâlâ donanmamla birlikte olduğumu düşünüyorum. Gelecek bahar benimle birlikte denize açılacak mısınız?”

“Trakya’ya mı?” Sadece yaralanmakla kalmayıp, fırtınada donanmasının bir kısmını da kaybettiği buyerin ismini anarken neden bu kadar patavatsız davrandığımı bilmiyorum.

Mardonius kaşlarını çattı. “Evet, Trakya’ya. Şu akrabaların orada isyan hâlinde.”

“Abdera isyanda olabilir ama Lais’in ailesi değil. Onların hepsi Pers yanlısı.”

“Büyükbabanla karşılaştım. Bu kadar zengin olduğumu hiç bilmiyordum.”

“Ne yazık ki, onunla hiç karşılaşmadım. Yalnız Büyük Kral’a her zaman sadık olduğumu biliyorum.”

“O, Yunan.” Mardonius daha geniş bir kavisle sallansın diye hamağın iplerini hızla çekti. “Şu Hint hikâyeleriyle Kserkses'i neden heyecanlandırıyorsun?” Mardonius beni adeta suçluyordu.

“O sordu, ben de cevap verdim. Eğer istersen aynı hikâyeleri sana da anlatabilirim. Geleceğimiz Doğu'da.”

“Bunu düşünmenin nedeni doğu sınırında büyümüş olman.” Mardonius kızmıştı. “Batı'nın (Avrupa'nın) nasıl bir yer olduğunu bilmiyorsun. Gümüş, tahıl ve insan kaynaklarının ne kadar zengin olduğundan da haberin yok.”

“Dara Avrupa'yı fethetmeye çalışmıştı, hatırlasana. Çok kötü bir yenilgiye uğramıştı.”

“Bu, ihanet” dedi Mardonius. “Büyük Kral asla bozguna uğramamıştır.”

“Komutanların da hiç yaralanmayacağı gibi mi?” Mardonius'la her zaman bir eşit olarak konuştum. Onun bundan hoşlandığını sanmıyorum; fakat o, ben ve de Kserkses yıllarca beraber olduğumuzdan bundan şikâyetçi olamıyordu. Son olarak Mardonius bana, benim ona olduğumdan daha düşkündü. Bu insana her zaman avantaj sağlar. Bir orduya hiçbir zaman komutanlık yapamayacağımdan onun için bir tehdit oluşturmuyordum. Ayrıca Kserkses'e verdiğim öğütleri de etkileyebileceğini düşünüyordu.

“Bu aptalca bir hataydı.” Mardonius yerini değiştirip hammaкта ağırlığını başka bir yere verdi. Bacağına bakmamaya çalıştım, tabii ki, başka hiçbir şeye de bakmadım.

“Hindistan'a girecek orduların başında olmaman için hiçbir sebep yok.” Şu sözde Doğu politikasına sıkı sıkıya bağlıydım ve bugüne kadar da ondan vazgeçmedim. Fakat Mardonius Batı politikasının tek savunucusuydu. Kolay bir iş de değildi bu. Büyük Kral onun Tuna üzerindeki bozgunundan sonra Avrupa'ya olan ilgisini kaybetmişti; günlerini kuzey-

deki kabileler hakkında bilgi toplayarak ve yeni para kazanma yolları üzerinde kafa yorarak geçiriyordu. Genelde, Dara ben şu Hindistan ve Kathay hikâyeleriyle hayal gücünü ateşleyene kadar, daha fazla fetih yapma yönünde gerçek bir arzuya sahip değildi.

Mardonius ve ben bu pis kokan ve sürekli sallanması beni hasta eden odada saatlerce tartıştık. Mardonius, Dara'yla özel olarak görüştüğümü bilmesine rağmen, neler konuşulduğunu soracak kadar da zekiydi. Belki de neler konuşulduğunu zaten biliyordu. Pers Sarayı'nda pek sır saklanmaz. Babil'e Kserkses'le birlikte geldiğim, herkesçe bilinen bir gerçek olmuştu bile.

"Sonraki Yunan seferine Kserkses'in komuta etmesini istiyorum. Ben ikinci komutan olacağım." Mardonius'un kurnaz olduğunu düşündüğünü fark edebiliyordum. "Atossa gitmesine izin vermez." Ben ise hiç kurnaz değildim.

Mardonius gülümsedi. "Fakat Amestris gitmesini sağlayabilir" dedi. "Dostumuz üzerinde büyük bir etkisi var."

"Ben de öyle işittim. Gitmesini istiyor mu?"

"Tabii ki istiyor. Bütün şöhretin benim tarafımdan kazanıldığını görmekten nefret ediyor. Onu suçlamıyorum. İşte bu nedenle Avrupa'nın fethi şerefini paylaşmak istiyorum."

"Tam olarak Avrupa'nın ne kadarını ele geçirmeyi umuyorsun?" Bu gerçek bir soruydu. O günlerde Batı ülkelerinin genişliği ve çeşitliliği hakkında bugün olduğundan bile daha az şey biliyorduk. Fenikeli tüccarlar bize Akdeniz'in kuzeyindeki limanlar ya da limana elverişli yerler hakkında yeterince iyi bilgi vermişti. Fakat sık ağaçlıklı ve büyük oranda boş kıtanın iç kısımları, şimdi de olduğu gibi, bana göre çözülmeye değmeyen bir sır yumağıydı.

"Prensip itibarıyla Atina ve Sparta'yı yerle bir edecek ve sakinlerini Miletlilere yaptığımız gibi buraya getirecektik.

Sonra, ben Sicilya'yı işgal edecektim. Burası tüm Pers ülkesini besleyecek ve bizi şu lanet olası arpaya bağlı yaşamaktan kurtaracak kadar çok buğday üretebileceğimiz muazzam bir adadır." Mardonius yüzünü buruşturdu. "Babillileri anlamak istersen sadece arpayı ve de hurma şarabını düşünmen yeter. Bunlara bağlı olarak yaşıyorlar, onlara bir bak!"

"Oldukça güzel, esmer insanlar."

"Güzellikten, yakışıklılıktan söz etmiyorum. Ben fahişe istemiyorum. Asker istiyorum, burada da bunlardan hiç yok."

Kısa bir süre sonra oldu. Saraydaki tüm Yunan kligi oda da bize katıldı.

Yaşlı Hippias'la kucaklaştık. "Bu benim son seferim olacak" diye fısıldadı kulağıma. Yaşlı olmasına ve ağzındaki dişler sallanmasına rağmen ata sanki onunla birmiş gibi biniyordu. "Dün gece rüyamda annemin beni kollarında tuttuğunu gördüm. Bu her zaman iyiye işarettir. Şimdi kısa süre sonra Athena'ya kurban sunmak üzere Atina'da olacağım dan eminim."

"Öyle umalım, sevgili Tiran" dedim nazik bir ifadeyle.

Demaratus öyle değildi. "Umarım bir sefer olur." Spartalı buna pek de hoş bakmadı, diğerleri de onu taklit ediyordu adeta. Milo'nun pembemsi yüzü bile gerçekten bir düşman olabileceğim düşüncesiyle üzgün görünüyordu.

Mazeret belirtip ayrılmak istediğimde Mardonius kendisini tekrar görmeye gelmem için ısrar etti. "Bir dahaki sefer senin için her kralın gözlerini kamaştıracak türden bir harita edineceğim" dedi ve güldü. Yunan suikastçıların suratları ise asıktı.

Rıhtımdan Bel-Marduk Bulvarı'nın sonuna işaret eden alçak kapıya çıktığımda güneş insanı adeta kavuruyordu. Burada muhafızlarım ve habercim bekliyordu. Onları nere-

deyse unutmuştum. Yüksek rütbenin zevklerine ve sıkıntılarına hâlâ alışamamıştım. İnsanları çok az tanıdığınız ve onları umursamadığınız Magadha gibi yabancı bir ülkede saygı görmek; yanınızda kılıçları çekilmiş muhafızlar ve “Kralın gözcüsüne yol verin!” diye bağırان haberci olduğu hâlde Babil’in ana bulvarında yürümek ya da atla gitmek büyük bir zevktir. Haberci bağırdığında yol derhal açılır. İnsanlar sanki kendilerini yakacak bir ateşten kaçır gibi dağılırlar.

Saray efradı Babil’deyken şehir çok kalabalıktır. Tapınaklar sadece dini ayinler ve törensel fahişelikle dolu olmakla kalmayıp, para değişimi ve borç vermaye de meşguldür. Bankacılığın Babilliler tarafından icat edildiği söylenir. Bu doğru olabilir. Fakat başka yerde de oldukça bağımsız olarak Hintlilerin ve Kathaylıların kendi sistemlerini geliştirdikleri de doğrudur. Dünyanın her bölgesindeki faiz oranlarının genellikle aynı olması beni oldukça şaşırttı. Bununla birlikte, bu üç ülke arasında çok az bağlantı vardır.

Yürüyerek dar, rüzgârlı ara sokaklardan geçtim. Habercim ve muhafızlarım sayesinde Egibi ve oğullarının işyerine çok fazla itilip kakılmadan ve tükürükle ıslanmadan ulaştım. Bu kara kafalılar, yeterince büyük bir kalabalık kendilerine iyi bir örtü oluşturduğunda, Pers efendilerine tükürerek onlardan öç alır.

Dünyanın en önemli bankacılık binasının önyüzü, küçük pencerele, sedir ağacından düz bir kapının bulunduğu, kerpiçten süssüz bir duvardır. Yaklaştığımda kapı açıldı. Yüzleri törensel olarak yaralanmış siyah köleler eğilerek beni küçük bir avluya aldılar. Orada beni ailenin başı olan, Shirik isimli güleç yüzlü bir adam karşıladı. Habercim Kral’ın gözcüsünün geldiğini ilan ettiğinde dizlerinin üzerine çöktü. Saygılı biçimde ayağa kalkmasına yardımcı oldum.

Shirik cana yakın, dikkatli birine benziyordu ve benden hiç de etkilenmiş gibi durmuyordu. Bana uzun, yüksek tavanlı bir oda gösterdi; duvarları üzerinde kilden binlerce tablet bulunan raflarla kaplanmıştı. “Bu kayıtlardan bazıları bir asırdan daha önceye kadar gider” dedi. “Ailemizin Babil’e ilk defa geldiği günlere kadar” diye devam etti ve gülümsedi. “Hayır, biz köle değildik. Buraya Kudüs düştükten sonra getirilen Yahudi esirler olduğumuz söylenmektedir. Fazla asla köle olmadık. Biz Babil’e onlar gelmeden çok önce yerleşmiştik.”

Bize Fan Ch’ih ve Shirik’in Kathaylı hizmetçisi de katıldı. Milyonlarca koyunu, tonlarca arpayı, demir yığınlarını ve şimdiye kadar basılan tüm “okçuları” temsil eden tabletlerle sarılı yuvarlak bir masaya oturduk.

Ne rahip ne de savaşçı olacak şekilde dikkatlice eğitilmiş olsaydım, bankacılıkta başarılı olabileceğimi düşünüyorum. Her ne kadar Pers bir asilin ticareti hor görme hissini paylaşıyorsam da, onun savaş ve av, aşırı şarap içme tutkusunu taşımıyordum. Bir rahibin dinle ilgili derin bilgisine sahipsem de, neyin doğru olduğundan emin değildim. Bir keresinde Bilge Tanrı’nın sesini işitmiş olsam da, şimdi bu ileri yaşımda işitmek ve dinlemenin iki ayrı şey olduğunu itiraf ediyorum. Yaratılış beni şaşırtıyor.

Shirik konuya geldi. “Kathay’a gidecek bir kervanın giderlerini karşılamaya hazırım. Fan Ch’ih beni çok etkiledi. Komşu Wei Prensiği’nden gelen meslektaşım da.” Shirik sarı asistanına işaret etti. Tek gözü kör, aytaşı gibi soluk yüzlü, çirkin bir yaratıktı bu. Shirik tüm göndermelerinde kesindi. Wei’nin krallık değil prenslik olduğunu biliyordu. İhtiyaç duyduğu –daha doğrusu can attığı– bilgiye ulaşabildiği ölçüde her şeyi doğru biliyordu. Dara’yı saymazsak bu dünyanın ayrıntılarına bu kadar tutkulu ilgi duyan bir başka insanla hiç karşılaşmadım.

“Tabii ki zorluklar da var” dedi Shirik, borçluyu savunma konumunda kalmaya zorlayarak.

“Çok sayıda ama bunlar aşılmaz değil, Efendi Shirik.” Fan Ch’ih artık Shirik’in garip aksanlı fakat akıcı Persçe’sini hoş bir şekilde tamamlayan türden bir Persçe öğrenmeye başlıyordu. Shirik Babilliydi ve Babil halkı günümüze kadar Perslerin er ya da geç ya çekip gideceği ya da Babil’in köklü ve üstün kültürü tarafından asimile edileceği şeklinde, hiçbir zaman kabul edilmeyen temele dayanarak Persçe öğrenmekten kaçınmıştır.

Bir süre Kathay’a giden yolları tartıştık. En güvenlisi Shra-vasti’den dağ geçitlerini aşarak ilerleyen karayolu olarak görünüyordu. Deniz yolunun çok uzun ve Afganistan’dan doğuya uzanan yolun İskit kabileleri nedeniyle geçilmez olduğuna karar verdik. Biz konuşurken Shirik bir hesap cetvelinin fil-dişinden yuvarlak tanelerini o kadar hızlı hareket ettirdi ki, sinekkuşunun kanatları gibi bulanık göründüler.

“Doğal olarak tek bir kervanın hiçbir değeri yok.” Shirik bize som altından kadehlerde şarap ikram etti. Bu altın kadehlerin parlak görüntüsü duvarlara dizilen ve ölü bir şehrin yıkık kerpiçlerine benzeyen tozlu tabletleriyle tam bir tezat hâlindeydi. Yine de bu alımsız fakat bütünüyle canlı tabletler altın kadehlerin ortaya çıkmasını sağlamıştı.

“Diyelim ki kervan Lu ya da Wei’ye ulaşsın. Yine diyelim ki ikinci bir kervan, değeri bizim gönderdiklerimizden fazla olan mallarla geri dönsün. Birinci kervanın yerine ulaşmaması ihtimali yediye bir ve eğer yerine ulaşırsa dönüş kervanının Babil’e ulaşmaması ihtimali on bire bir olsa da bütün bunların olduğunu varsayalım.” Sanırım bu ihtimal hesaplarını bir şekilde hesap cetveli üzerinde yapmıştı.

“Fakat ben kumar oynamaya razıyım. Babil –yani Pers ülkesi– ile Kathay arasında bir yol açmak beş kuşaktır ailemi-

zin hayali olmuştur. Hint krallıklarıyla bağlarımızı hep canlı tuttuk.” Shirik bana döndü. “Varanasi’de iş yaptığınız tüccar bizim değerli bir meslektaşımızdı. Tabii ki o ve ben bu dünyada hiç karşılaşmayacağız; fakat yılda bir ya da iki defa haberleşebiliyor ve yapabildiğimiz kadar ticaret yapıyoruz.”

Shirik’in bana önerisini sunması bir saatten daha az sürdü. “Büyük Kral’ın Orta Krallık elçisi olarak kervana eşlik edersen bu girişimin başarıyla sonuçlanacağına inanıyorum. Bildiğin gibi, Kathaylılar imparatorluklarının hâlâ varolduğu iddiasında bulunuyor.”

“Evet, hâlâ var” dedi Fan Ch’ih, “ve de yok.”

“Bu gözlem” dedi Shirik, “Buda’ya layık.”

Ganj Nehri’nin kıyılarından iki bin mil uzaktaki Babilli bir bankerin dudaklarından Buda’nın isminin döküldüğünü işitmek beni oldukça şaşırttı. Shirik’in uğraşmak zorunda olduğu dünya hakkında bilmediği çok az şey vardı.

“Haddim olmayarak, bahar seferinden önce ayrılmanı tavsiye ederim.”

“Bahar seferi olmayacak” dedim.

Shirik’in yüzünde o yumuşak, gizli gülümseyiş belirdi. “Kral’ın Gözcüsü’nün aksini söyleyemem! Çok mütevazıyım, efendim. Sonuç olarak bir mucize eseri Eretria ve Atina üzerine kara ve denizden birleşik bir saldırı olursa, bu saldırının harcamaları muazzam olacaktır. Böyle bir sefer gerçekleşirse Egibi ve oğulları bu sefere katkıda bulunmak zorunda kalacaklar ve bundan memnuniyet duyacaklardır. Bunu belirtiyim. Fakat bu askeri harcamaların ışığında bugün varlığıyla bizi şerefliendiren Kral’ın Gözcüsü’ne, gözcüsü olduğu görkemli hükümdarın kulağına Elçilik Heyeti’nin Kathay’a, Pers donanması Sisam’dan ayrılmadan önce gönderilmesi gerektiğini fısıldamasını tavsiye ediyorum.”

“Bu sene Yunan savaşı olmayacak.” Bu konuda oldukça kesin konuşmuştum. Bir saray adamının asla yapmaması gereken bir yanlışı yapmıştım. Büyük Kral’la olan özel konuşmamı kalabalıkta tekrar etmiştim.

“Amiral Mardonius için evet.” Shirik beni patavatsızlıktan hemen kurtarmıştı. “En sevgili dostu, Veliaht Prens, Babil Valisi Kserkses... Evet, evet.” Bana daha çok, esir düşmüş bir Yunan filozofun efendisinin oğluna davrandığı şekilde davranıyordu. Hem uşak ruhlu hem mağrur, hem nazik hem de kendini beğenmişti.

“Evet” dedim. “Mardonius’un yanından henüz geldim. Savaş olmayacak. Sefere komuta edecek durumda değil.”

“Son kısım çok doğru. Mardonius Büyük Kral’ın ordularına komutanlık edemeyecek. Fakat savaş olacak. Karar alınmıştır. Komuta kademesi bölünecek. Size devlet sırrı söylemiyorum; zira sır olsaydı, Egibi Ailesi’ne mensup zavallı Shirik bunları nasıl bilebilirdi? Komutanlardan biri Lidya Satrapı’nın oğlu Artaphrenes olacak. Diğeri ise Medli Datis. Altı yüz kadirga Sisam’da buluşacak. Sonra Rodos, Naksos, Eretria ve Atina’ya doğru yelken açacaklar. Fakat siz bütün bunları zaten biliyorsunuz. Büyük Kral’ın meclislerine katılan herkes tarafından bilinen şeyleri anlatmama izin vererek bu zavallı yaşlı adamı aptal durumuna düşürüyorsunuz.”

Aslında devlet sırlarının bana emanet edildiği görüntüsünü çizmek için elimden geleni yaptım. Doğruyu söylemek gerekirse şaşırıp kalmıştım. Bir bankerin benim bilmediğim şeyleri bilmesini garip karşılamamakla birlikte Mardonius’un bahar seferi hakkında bir şey bilmediğinden ve Kserkses’in de babasının planlarından haberdar olmadığından emindim. Eğer Shirik doğru söylüyorsa, o zaman Yunan kliği bilinmeyen nedenlerle Büyük Kral’ı batıda yeni bir savaşa girmeye bir defa daha ikna etmişti.

Shirik'in kervan ve Elçilik Heyeti'yle birlikte yolculuk etmesi gerektiği fikrine katıldım ve Büyük Kral'dan elçi olarak atanmamı isteyeceğimi söyledim. Fakat planlarımızı yaparken Dara'nın değişkenliğinden başka bir şey düşünemiyordum. Bana Hindistan'ı ele geçireceğine dair söz vermişti. Doğal olarak, Büyük Krallar kölelerine verdikleri sözleri yerine getirmek zorunda değildirler. Yine de Dara'nın kendisinin de kabulettiği gibi, Pers İmparatorluğu'nun çıkarı doğuydu. Fikrini neden değiştirmiş olabilirdi ki?

O günlerde, Kserkses Babil'de kılık değiştirerek dolaşmak istiyordu. Bir Keldani pelerini giyecek, başlığı onun tanınmasına sebep olabilecek küt kesimli sakalını gizleyecekti. Karanlıkta kalan yüzüyle, nehrin yukarısındaki dağ köylerinden birinden gelmiş, başarısız genç bir tüccara benziyordu. Atossa onu bu maceralar nedeniyle uyardığı zaman şunu söylerdi: “Beni öldüreceklerse öldürürler. Olacaksa olur.” Sonunda oldu da.

“Gençlik yıllarımızda Kserkses, Atossa sayesinde hiç kendi başına kalmadı. Her nereye gittiyse muhafızlar hep yakınındaydı. Öyle bile olsa şu seferlerin beni her zaman rahatsız ettiğini söylemeliyim. Neden kendini bu şekilde yıpratıyorsun?”

“Bundan hoşlanıyorum. Her neyse, ne zaman ortadan kaybolacağını hiç kimse önceden bilmediğinden, bu, pusuya düşme ihtimalini ortadan kaldırıyor, değil mi?”

Kserkses ve ben, Shirik'le görüşmemizin ertesi günü kaybolduk. Ulaklarımı ve muhafızlarımı atlatmıştım. Öte yandan Kserkses'in özel muhafızları pazara gelen çiftçiler gibi giyinmişti. Sonra, Kserkses hâinden oldukça memnun olarak beni tapınak binalarından çok daha üstün tutulan, özel

kişilerin işlettiği genelevler semtinden geçirdi. İyi bir özel evde güzelce karın doyurmak, müzik dinlemek ve dünyanın her tarafından gelmiş güzel kızlarla eğlenmek mümkündür. Kızlar çoğu zaman çok hoştur ve daima temizdir.

Kserkses'in gözde evi İhtar Tapınağı'nın arka duvarıyla deve pazarı arasındaki dar sokaktaydı. Eğlence evinin sahibi kim olduğumuzu hiç bilmeyen bir kadındı. Fakat kadın kendisine her zaman iyi para veren ve hiç sorun çıkarmayan kül-rengi gözlere sahip genç ve yakışıklı Pers'i yapmacık bir sevgiyle hatırlardı. Kapıda bizi her zamanki şekilde selamladı. "Yiğit genç prensler, karanlık bir odadaki güneş gibisiniz. Girin, girin!"

Oldukça tuhaf biçimde eski Babil Sarayı'nın dilini konuşuyordu. İddiasına bakılırsa çocukluğunu Nabonidus'un cariyesi olarak sarayda geçirmişti. Fakat semtteki diğer ev sahipleri onun cariyeye değil, aşçı olduğu konusunda bizi temin ettiler. Babillilerin kini, eğer hedef siz değilseniz, her zaman incelikli ve her zaman gülünçtür.

"Şimdiye kadar" dedi yaşlı bir rakip, "şu yaşlı budala bir zamanlar Babil kraliçesi olduğuna gerçekten inanmakta. Fakat sarayda kepazenin de kepazesiydi. Sizin gibi güzel delikanlıların onun yerine neden gittiğini hâlâ anlamış değilim. Her türlü hastalık vardır orada. Ayrıca o bir haremağasıdır. Bilmiyor muydunuz? Peki küçük sakalı dikkatinizi çekmedi mi?"

Her zaman olduğu gibi parayı peşin ödedik, bu Kserkses'in hoşuna gidiyordu. Sıradan bir insanmış gibi görünmeye bayılıyordu. Her zaman olduğu gibi ikimizin parasını da ben ödedim. Veliaht prens para kesesi taşıyamaz. Sonra evin üstündeki büyük bir odaya götürüldük, orada alçak bir sedir üzerine yan yana uzandık.

Ev sahibemiz, Kserkses'in Helbon şarabını tercih ettiğini hatırlayarak bize bir düzine testi gönderdi. Her bir testi fark-

lı bir kız tarafından getiriliyordu; bu bize evde bulunan kızları göstermenin hoş bir yoluydu. Bir başka odada Frigya müziği çalıyordu. Son kız son şarap testisini yere koyup çıktıktan sonra Kserkses'e Shirik'i ziyaretimden söz ettim.

Kserkses elinde kadeh bir yastığa yaslandı, gözlerini kapattı ve kendi kendine mırıldandı: "Hayır."

"Büyük Kral sana söylemedi mi?" diye sordum. Oda sıcaktı ve buhur kokusu şarap da dahil her şeye sinmişti. İnsanların bu iç bayıltıcı kokuya neden bu kadar düşkün olduğunu anlayamıyorum. Belki de çok nadir bulunduğu için böyledir. Arabistan satrapı Büyük Kral'a haraç olarak yılda altmış bin libreden fazla buhur göndermektedir.

"Babam bana hiçbir şey söylemez. Binalardan konuşuruz." Kserkses, Babil Satraplığını anlatmak için eliyle geniş bir yay çizdi havada. "Buranın benim yönetim tarzımın aksine, nasıl yönetilmesi gerektiğinden söz ederiz. Benim yönetim tarzımı yanlış bulur." Kserkses iç çekti. "Tehlike Datis değil. Fakat kuzenim Artaphrenes..." Sesi kayboldu gitti.

"Umarım babasının askeri dehasını miras almıştır. Sart yaşlı adamın tedbirsizliği nedeniyle yakıldığında oradaydım."

"Gobryas savaşta hiçbir zaman iyi olmadı ki oğulları olsun." Kserkses'in yüzünde aniden, ona haberleri vermeye başladığımdan beri ilk defa bir gülümseme belirdi. "En azından Mardonius, komutanı olmayacak." Kserkses ellerini şaklattı, kapının ağzında bir kız belirdi. "Lidya müziği ve Lidya yemekleri istiyorum" dedi kıza.

Her iki isteğimiz de aynı anda yerine getirilmezdi hiçbir zaman. Yemek üstüne yemek getirilirken on iki telli harpla melodi üstüne melodi çalındı. Yemekler arasında da konuşma fırsatı buluyorduk.

“Elimden geleni yaptım” dedi, “Dara’ya gelecek bahar doğuya gitmemiz gerektiğini söyledim.” Kserkses elini ballı oğlak eti ve çamfıstığı dolu bir kaba daldırdı.

“Ne söyledi?”

“Bana katıldı. Evet, ‘doğuya gitmeliyiz’ dedi. Bu onun tarzı tabii ki. Öyle söyledi ya da öyle söylediğini düşünmemi sağladı. Fakat... garip bir şey. Ona söylediğimden gerçekten etkilenmişti.”

“Peki ama neden...”

“Neden öyle olduğunu bilmiyorum. Hem de hiç bilmiyorum. Hiç şüphesiz, saraydaki Yunanlar onu etkilemekte. Özellikle de Hippias. Babamın üzerinde de belli bir etkisi var. Tam olarak ne olduğunu bilmiyorum. Fakat yaşlı adam her seferinde, ‘Athena ve Poseidon adına, bir kere daha’ Akropolis’te kurban sunacağıma yemin ediyorum’ diyor –Kserkses Hippias’ın yankılı sesini mükemmel bir şekilde taklit etti. Sesinde yaşlı bir adamda yeni yeni başlayan ses titremesi de vardı– Dara gözyaşlarına boğuluyor ve ona yardım edeceğine dair yeminler ediyor.”

“Sparta Kralı’na ne diyorsun?”

“Annene sor.” Kserkses’in yüzü ekşidi. “Onunla hiçbir ilişkim yok. Sanırım onu tekrar iktidara taşımak istiyor. Başka? İyi bir asker sayılıyor. Umarım Lais ona ara sıra banyo yapmayı öğretir.”

“Lais ve ben tartıştık.”

“Yunanlar hakkında mı?”

Evet anlamında başımı salladım. “Ayrıca sen ve Mardonius hakkında.”

Kserkses bir dirseğinin üzerinde doğruldu. Beni o kadar yakınına çekti ki, yüzümün yan tarafı yumuşak kıvrımlı sakalına dayandı; ayrıca elbiselerindeki sandal ağacı kokusunu duyabiliyor ve kulağıma, “Mardonius’u zehirliyor

mu?” diye fısıldarken dudaklarının sıcaklığını hissedebiliyordum.

Geri çekildim ve “Hayır” dedim normal bir ses tonuyla. “Kızın onu sevdiğini hiç sanmıyorum.”

“Fakat bana sevdiği söylendi. Onun için çıldırıyormuş. Ve gün aşırı, kadehine bir damla koyuyormuş.” Oyunumuz Kserkses’in hoşuna gitmişti.

“Sanırım kız belli kişilerin ona âşık olduğunu sanmalarını istiyor.”

Kserkses başını salladı. “Anlıyorum. Öyle bile olsa...”

İki Hintli dansözün dansı çok hoşuma gitti. Taksilalı bu ikizlere kendi dillerinde seslendiğimde çok şaşırdılar. Onlardan ünlü Hint çengisi dansını yapmalarını istedim, buna mecbur kaldılar. Kserkses göbeklerinin bir o yana bir bu yana hareket etmesinden çok etkilenmişti. Danslar arasındaki molalarda bana, tahtın vârisliğinden henüz tam anlamıyla emin olmadığını söyledi.

“Tahta geçmemen için hiçbir neden yok. Bu sebepsiz korkulardan artık sıkıldığımı itiraf etmeliyim.” Kserkses birkaç yıldır veliaht prensti ve hiçbir rakibi yoktu.

“Gobryas hâlâ torununun tahta geçmesini istiyor.” Kserkses endişelerinden kurtulamıyordu. “Ayrıca Artobazanes bir zamanlar veliaht prens olduğunu da asla unutmadı.”

“Bunu neredeyse unutmuş olduğumu itiraf etmeliyim.”

Dara aniden kuzeybatı sınırına hareket edeceğini ilan ettiğinde, saray Ekbatana’daydı. Pers –asında Med– geleneği hükümdar ülkeyi terk ettiğinde bir vâris tayin edilmesini gerektirdiğinden, en büyük oğlu Artobazanes’i seçti. Bir zamanlar, Kserkses ve ben on üç ya da on dört yaşındayken, La-is bana kralın bildirisine Kserkses’in nasıl tepki verdiğini sorana kadar bu konuda hiçbir şey düşünmemiştim. Hiç tepki vermediğini söylediğimde hayır anlamında başını salladı.

Yıllar sonra Kserkses, korkusunu saklamanın kendisi için çok zor olduğunu itiraf etti. “Eğer Dara sınır boyundan geri gelmeseydi, Artobazanes Büyük Kral olacaktı ve Atossa’nın bütün oğulları idam edilecekti.”

Kserkses testi testi şarap içmeyi bitirdikten sonra, kardeşi Ariamenes’ten potansiyel bir tehdit olarak söz etti. Ariamenes ayrıca isyana çok eğilimli bir yer olan Baktra satrapıydı. “Casuslarım bana, benim yerimi almayı planladığını söylüyorlar.”

“Nasıl?”

“Zehir. İsyân. Bilmiyorum.”

“Atossa bu oğlu hakkında ne düşünüyor?”

“Beni uyaran Atossa oldu.” Kserkses şaşkınlıkla başını salladı. “Biliyorsun, öz ve üvey kardeşlerim arasında tek sevdiğim beni öldürmeyi planlayan Ariamenes’ti.”

“Tabii önce sen onu öldürmezsen.”

Kserkses evet der gibi başını salladı. “Ne yazık ki, Baktra çok uzak. İşte bu nedenledir ki –elini omzuma attı– Kathay’a Baktra üzerinden uzanan kuzey yolunu takip etmeni ummuştum.”

Kserkses gözlerini bir kedininki gibi yavaşça kırıştırdı.

Âdeta buz kesilmiştim. Bu çok korkunç bir tertipti. Kendi başkentinde Baktra satrapını nasıl öldüreceğimi umutsuzca merak ediyordum.

“Henüz bu görev sana verilmiş değil. Fakat bir gün kayın-biraderine duyduğun sevgiyi göstermek zorunda kalabileceğini aklından çıkarma.”

Şarabın verdiği bulanıklığın ardından boş boş ona baktım. O da aynı sis perdesinin arkasından bakıyordu. Sonra beni kucakladı. Sevinçten uçuyordu. “Bunu yasa yapımcılarla tartıştım. Ve ben kazandım. Yılbaşı günü kız kardeşimle evleneceksin.”

“Buna layık değilim” dedim. Bu beklenen bir karşılıktı. Fakat, bir defa daha, böyle söylemenin uygun olacağını düşündüm. Ben kimdim ki Büyük Kral’ın kızlarından biriyle evlenecektim? Daha fazlasını da söyledim. Fakat Kserkses tereddütlerimi önemsemedi. “Seni ailemize katmalıyız. En azından ben öyle istiyorum. Atossa buna çok memnun olacak.”

“Büyük Kral ne diyor?”

“Başlangıçta bu fikir pek hoşuna gitmedi. Fakat sonra Zerdüş’ten ve bütün Mecusilerden daha çok değer verdiği büyükbabanın takipçileriyle birlikte olmaktan ne kadar hayal kırıklığına uğradığından söz etmeye başladı. Karşılıksız bir şey almak istediği zaman verdiği tumturaklı ve sıkıcı söylevi bilirsın. Her neyse, sözünü bitirene kadar, Büyük Cyrus’un kanıyla kutsal Zerdüş’ünkini karıştırmak amacıyla, kızlarından biriyle evlenmen fikrinin kendisinin olduğuna kanaat getirmişti. Kanımı yani; çünkü onun Cyrus’la seninki kadar bağı yok.”

Genelevde geçirdiğimiz günün geri kalan kısmı bir sis perdesinden ibaret. Hintli ikizleri Kserkses’le paylaştığımı hatırlıyorum. Kustuğumu, ev sahibemizin bana ağrımaya başlayan kafamı iyi eden bir sıvı verdiğini hatırlıyorum.

Güneş batarken Kserkses’le birlikte, itip kakışan kalabalığın arasından yeni saraya doğru yola çıktık. *Ziggurat*’ın dibinde, “Hangi kız kardeşinle evleneceğim?” diye sordum.

“Kiminle evlenecektin... Dur bakayım...” Kserkses durdu. Derin derin düşündü, sonra başını iki yana salladı. “Hatırlamıyorum. Beş tanesinden sadece ikisiyle karşılaştım. Her neyse, Atossa evleneceğin kızın en iyisi olduğunu söylüyor. Neden Lais’e sormuyorsun? O, haremi gayet iyi bilir.”

“Onunla artık konuşmuyorum.”

“O zaman Atossa’ya sor. Ya da sadece bekle ve gör.” Kserkses pişkin pişkin sırttı. “Zaten ne fark eder kil Bir Alkma-

ion'la evleniyorsun. Bu, dünyadaki en önemli şeylerden birisi.”

Dört

Büyük Kral, bilinmeyen nedenlerle yüzünü bir defa daha Batı'ya döndürmüştü. Onun hükümdarlığı döneminde Doğu'ya sefer düzenlenmeyecekti. Fan Ch'ih'e üzgün bir şekilde elveda dedim. Büyük Kral'ın kızlarından biriyle evlendim ve sonraki beş sene boyunca Dara'nın sarayında önemli görevlerde bulundum. Bunlar arasında hâlâ sahip olduğum fakat şimdiki sarayda kullanmaya cesaret edemediğim ve herkesin elde etmek için can attığı Kral'ın Dostu unvanı da vardı. Ben her zaman kişinin unvanıyla gerçek statüsünün makul ölçülerde uyuşması gerektiğini düşünmüştür.

Kral'ın Gözcüsü sıfatıyla İyonya şehirlerini teftişe gönderildim. Bu görev gezisi çok hoşuma gitti. Bu göreve sadece derecem nedeniyle değil, yarı-Yunan olduğum için de seçilmiştim. Öte yandan beni tek oğluymuşum gibi karşılayan büyükbabamın yaşadığı Abdera'yı ziyaret etme imkânı da buldum. Zengindi, nükteci idi. Kabile keşfedilmeden önce bir sofistti. Tabii ki Protagoras onun mülkünde çalışan bir oduncuydu ve büyükbabamı etkilemiş olması muhtemeldi. Büyükbabamın onu etkilemesi de aynı oranda olasıydı. Amcamla –senin büyükbabanla– da karşılaştım, Demokrit. On sekizinde bir gençti ve paradan başka bir şeyle ilgilenmiyordu. Her neyse, benden daha iyi bildiğin bir konuya daha fazla devam etmeyeceğim.

Abdera'dan eve dümen kırdım. Bu olaysız deniz yolculuğu Halikarnas'ta sona erdi. Oraya parlak bir şafak vakti vardık. Yıldızlar batıda hâlâ görölüyordu. Kıyıya çıktığımda, henüz genç benliğimin denizin o ilk görüntüsünü özlemekle kalmayıp, ileride yükseleceği kralın gözcülüğü mevkiinin o etkileyici olgun görüntüsüne de can atacağını beklemiştim. Fakat karşımda genç tarafımı değil, büyümüş, olgunlaşmış Mardonius'u gördüm. Rıhtımın bir ucunda oturuyor ve çevresini sarmış balıkçılar da ağlarını indiriyorlardı.

"Kralın gözcüsüne yol açın!" diye haykırdı habercim.

"Yol açıldı" dedi Mardonius doğrularak ve önümde eğildi. "Halikarnas'a hoş geldiniz!"

"Sayın Amiral!" Kucaklaşırken pelerininin altındaki kurumuş bedenini hissedebiliyordum. Yaralanalı iki sene olmuştu ve hâlâ iyileşmemişti. Fakat yüzü solgun olmakla beraber, canlı mavi gözleri bir çocuk berraklığıyla sabahın parlak deniz ışığını yansıtıyordu.

"Dünyadan tamamen koptum" dedi. Deniz kenarından geçtik ve Artemisia'nın sarayına çıkan yola girdik. "Görünmez, unutulmuş biriyim artık" diye devam etti.

"Saray için görünmez olabilirsin. Ama unutulmuş değilsin. Burada ne yapıyorsun?"

Mardonius tepenin eteğinde biraz dinlendi. Zor soluk alıp veriyordu ve alnında parlak terler belirmişti. "Komutanlığım elimden alındığı zaman Büyük Kral'a saraydan ayrılmak istediğimi söyledim."

"Sonsuza kadar mı?"

"Kim bilir? Yani tek gerçek, sonsuz ölümdür; biliyorsun. Değil mi, kuzen?" Bana garip bir bakış attı. "Senin ailemizden biriyle evleneceğin kimin aklına gelirdi!"

"Onların ailesi" dedim ve sevgili kuzen derken onun ses tonunu taklit ettim.

“Kan bağıyla benimki de. Seninki evlilik bağıyla. Ve Kserkses’in tükenmez sevgisiyle.” Deniz Sarayı’na çıkmaya başladığımızda Mardonius kolumu tuttu. Topallamak şöyle dursun yürüyüşüyle çalım satıyordu; vücudu, kırık bacağına çok fazla ağırlık vermemeye çalışırken bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Tepenin yarısına vardığımızda kolumu bıraktı. “En kötü şey tırmanmak” dedi soluk soluğa ve bir ki-reçtaşının üzerine köktü.

Onun yanına oturdum. Aşağıımızdaki evler, anakarayı Kos Adası’nın koyu yeşil dağlarından ayıran menekşerengi kanalın keskin virajlı ucuna serpilen oyun zarları gibi görünüyordu. Bu ada Tanrı Pan’ın evi diye düşündüm, sonra kendimi yokladım. Şu güzel dağlarda yaşayan korsanları, adanın gevşek sivil yönetimini, vaktinde ödenmeyen vergileri düşündüm. Çok katı bir müfettiş ve de kesinlikle rüşvet almayan bir kral gözcüsüyüm.

Sonra Mardonius devam etti. “Genç Artaphrenes ve Datis Yunanistan’a hareket eder etmez, ben de Halikarnas’a geldim. O zamandan beridir de buradayım.”

“Gücünü yeniden topluyorsun, değil mi?”

“Evet” dedi ve bana meydan okuyan bir bakış attı. “Sene ye yeniden komutan olacağımı umuyorum.”

“Peki ama gelecek sene sefer olacak mı? Atina yakılıp yıkıldığına göre bunun ne anlamı olabilir ki?” Kireçtaşı içerisine gömülmüş, Babil’deki su baskını zamanından yadigar bir kayabalığını elime aldım.

“Bunun anlamı Büyük Yunanistan’dır. Sicilya, İtalya’dır” dedi ve sırtıttı. “Sana haritamı hiç göstermedim, değil mi?”

“Hayır. Fakat ben de sana benim Hint krallıkları haritamı göstermedim.”

“Hiç anlaşılamayacağız seninle.”

“Hayır. Zaten bunun senin için ne önemi var ki?”

İfadelerim biraz sertleşmişti. “Sen her zaman kazanırsın. Büyük Kral’ı sanki büyülemişsin. Yunanlara saldırın, dediğin zaman saldırıyor.”

“Büyüyü yapan Hippias. Büyücü o.” Mardonius ciddileşti. “Ben sadece onun büyülerinin hâlâ etkili olması için dua ediyorum. Bu yaşta hâlâ donanmayla birlikte. Sus’ta oturan ve orada krallık taslayan Demaratus dışında, bütün Yunanlarımız da öyle.”

“Demaratus’un ne istediğini düşünüyorsun?”

“Dünyayı tabii ki! Sahip olmaya değer başka ne var ki?” Mardonius adeta kulağımın dibinde bağırıyordu; soluk yüzü kısa bir süre mercan pembesine döndü. İşte o zaman onun sadece iyileşmekle kalmayıp bir defa daha, dünyayı olmasa da, Büyük Kral’ın ordularının komutanlığını ele geçireceğini fark ettim.

Bir keçi çobanı, sürüsüyle birlikte bize yaklaştı. Önümüzde eğildi, yöresel dille bir şeyler söyledi ve ilerledi. Hiç şüphesiz kim olduğumuzla alakalı bir fikri yoktu. Biz Deniz Sarayı yolundaki yabancılardan başka kimse değildik.

Mardonius’un tepkisi de benimkiyle aynı oldu. “Milyonlarca insanı yönetiyoruz” dedi kesin bir şaşkınlık ifadesiyle, “ve onlar isimlerimizi bile bilmiyorlar.”

“Belki bizimkini bilmiyorlar ama Dara’nın Büyük Kral olduğunu hepsi gayet iyi biliyor.”

Mardonius hayır der gibi başını salladı. “Keçi çobanı, Dara’nın kim olduğunu bilmez.”

Ben itiraz ettim ve bahse tutuştuk. Mardonius bir kayanın üzerinde dinlenirken, ben keçi sürüsünün içinden geçerek tedirgin olmuş çobanın yanına vardım. Ona bir şey söyledim, o da bana bir şey söyledi. Onun ilkel Dor dilini zor anlaşılır buldum, o da benim İyonya Yunanca’mı. Sonunda, amacım için, yani “Hükümdarınız kim?” diye sormak için en uygun dili buldu.

“Demetrius, genç efendi. Bu dağların arkası onun. Bu sürü de.”

“Peki Demetrius’un efendisi kim?”

Adam kaşlarını çatı ve düşündü. Bu yeni kavramla boğuşurken, bir bit bu hareketsizlikten yararlandı ve çobanın sol kulağından geriye doğru çekilmiş saçından kalkarak yanaklarının yarısında başlayan karışık sakalına doğru kısa bir yolculuk yaptı. Bit sakal ormanında kendine bir sığınak buldu ve ben de buna memnun oldum: Doğasında avcılık olmayanlar avlananlar tarafındadır.

“Bilmiyorum” dedi en sonunda.

Tepedeki gri renkli sarayı işaret ettim. “Peki ya kraliçe?”

“Kraliçe mi?” bu sözcüğü sanki daha önce hiç işitmemiş gibi söyledi.

“Orada oturan kadını tanımıyor musun?”

“Ah, evet o kadın! Onu gördüm. Erkek gibi ata biniyor. Çok da zengin.”

“İşte o Halikarnas kraliçesi”

Adam evet anlamında başını salladı. Bu ifade onun için çok yabancıydı. “Evet, evet” dedi. “Keçiler sürüden ayrılıyor, genç efendim.”

“Peki onun efendisi kim?”

“Herhalde kocasıdır.”

“O bir dul. Ama onun üzerinde biri var ve onun hükümdarı.”

Bir defa daha yabancı bir sözcük telaffuz etmişim. “Hükümdar mı?” diye tekrar etti. “Şey, aslında ben dağın bu tarafına her zaman gelmem. Burada tanımadığım birçok insan var.”

“Fakat eminim ki Büyük Kral’ın ismini biliyorsunuzdur. O senin ve benim efendim, dünyada herkes onun ismini bilir.”

“İsmi nedir, genç efendim?”

Mardonius bahsi kazanmaktan memnundu. Ben ise duruma epey içerlemiştim. “Bu insanlara ulaşmanın bir yolu olmalı” dedim.

“Buna ne gerek var ki? Koyunlarına bakıyor ve toprak sahibine bir tür kira ödüyor. Toprak sahibi de kraliçeye vergi veriyor; o da Büyük Kral’a haraç ödüyor. Bunun gibi bir köylü daha başka ne isteyebilir ki? Onun kafasını kim olduğumuz ya da Dara’nın kim olduğuyla karıştırmanın ne anlamı var?”

Uçurumun tepesine doğru ilerlerken Mardonius’un yüzü sıcak Hint yağmuru gibi terle kaplandı. “Saray dünyanın kendisi değildir” dedi beklenmedik bir anda.

“Hayır, ben kralın gözcülüğünü çok ciddiye alıyordum. Fakat bizim ve de onların dünyası. Bilseler de bilmeseler de bu böyle.”

“Denize hiç çıkmadın, değil mi?” dedi Mardonius; cevabı esrarlıydı. Ona güney denizini geçtiğimi hatırlattığımda başını iki yana salladı. “Söylemek istediğim bu değil” dedi. “Yani hiç kendi gemine kaptanlık etmedin değil mi? İnan bunun gibisi yok.”

“Evet, denizler hâkimi” dedim onunla hoş biçimde alay ederek. Fakat o buna karşılık veremedi; yine nefesi kesilmişti. Hemen sarayın karşısındaki kırık bir sütunun üzerine oturduk ve saraya isteklerini arz etmek için gelip giden insanları seyrettik.

“Kserkses’ten ne haber?” dedi Mardonius yüzünü elbisesinin kol ağzıyla silerek. Güneş şafak vaktinin soğukluğunu kırmıştı ve sıcaklık şimdi yerden fışkırıyor gibiydi.

“Persepolis’te” dedim. “İnşaat işleriyle uğraşıyor.”

“İnşaat mı?” Mardonius yerden bir çam kozalağı aldı. “Bu hayat değil” diye devam etti. Kozalağın sert kabuklarını geriye çekti ve içinde fıstık aradı. Bir şey bulamadı ve onu düş-

tüğü ağacın dibine attı. “Büyük Kral’a, Atina’ya karşı ordularını Kserkses’in komuta etmesi gerektiğini söyledim.” Bu doğru değildi ama ben herhangi bir yorumda bulunmadım. “Dara bunu kabul etti.”

Ancak Kserkses’in gitmesine izin verilmedi.

Mardonius elini sütunun granit yüzeyine sürdü. “Kserkses’in de zaferleri olmalı” dedi, taşı sanki bir atmış gibi okşayarak. “Geçen sene, savaş alanına çıkabilecek kadar güçlü olmadığımı fark ettiğimde Dara’ya, Batı’ya düzenlenecek bahar seferini iptal etmesini ve orduları şu senin maymunlar ülkesine göndermesini tavsiye ettim.”

“Bu doğru mu?” Soru epey kabacaydı. Çünkü cevabı bilmiyordum.

“Bir Pers soylusu yalan söyleyemez” dedi Mardonius; bu sefer gülümsemiyordu. “Söylese bile” diye ekledi acı dolu bir ifadeyle, “evet, doğru. Sadece tek bir şey. Yunanların fatihi olmak istiyorum, bu şerefi ne Artaphrenes ne de Datis’le paylaşmaya tahammülüm var. Bu yüzden bu yıl Kserkses’in ordusu İndus Nehri’nin karşısına sevk edeceğini ummuştum.”

“O halde seneye ordusu batıya sevk edeceksin.”

“Evet, istediğim bu. Ne var ki, istediğimi elde edemedim.”

Mardonius’a inanıyordum. Zaten Avrupa’daki Yunanların satrapı olmak istediği de sır değildi. Şimdi bu yüksek payeden genç Artaphrenes yararlanacakmış gibi görüldüğünden konuyu değiştirdim. “Kraliçe Artemisia yerinden memnun mu?”

“Hangisinden?” diyerek güldü Mardonius. “Birçok yeri var.”

“Kral’ın gözü olarak konuşuyorum. Satrapı önemsemiyor. Doğrudan Büyük Kral’la ilişki kuruyor. Satrap bundan memnun değil.”

“Fakat Artemisia memnun, halk da öyle. Burası bir Dor şehri ve Dorlular kraliyet ailelerine taparlar. Ayrıca fark ede-

bildiğim kadarıyla kendi başına da oldukça seviliyor. İyonya tiranlarını kovduğumda onu da azlettim. Bunun üzerine bana, Arilerin tanrıları kadar eski bir hanedanı yerinden etmek istiyorsam kendisiyle savaş meydanında karşılaşmam gerektiğini bildiren bir mesaj gönderdi.”

“Göğüs göğüse mi?”

“Evet, mektupta bu ima vardı.” Mardonius sırtıttı. “Her neyse, ona teskin edici bir mesaj gönderdim ve ardından sağlam bacağımla ve bu güzel vücudumla ben de gittim.”

“Seni yerde mi selamladı?”

“Hayır tahtta. Sonra da yatakta. Yerler çok genç olanlar için. O muhteşem bir kadın ve ben onunla evlenmek için şu sakat bacağımla verirdim. Fakat bu mümkün değil. Dolayısıyla onunla açıktan, sanki kocasıymışım gibi yaşıyorum. Çok şaşırtıcı. Bu Dorlular Diğer Yunanlara benzemiyor. Kadınlar istedikleri gibi davranıyor. Miras alıyorlar. Erkekler gibi kendi oyunları bile var.”

“Halikarnas dışında hiçbir Dor şehrinin ziyaret etmedim. Bunlar içinde en iyisinin Halikarnas, en kötüsünün de Sparta olduğunu sanıyorum. Dorlu kadınların serbestliği Kserkses'i her zaman rahatsız etmiştir. Sonunda Dorlu karılarını boşamış ya da cariyelerini göndermişti. Artık onların melankolisine dayanamaz olmuştu çünkü. Gerçekten de onlar haremeye kapatılmış olmaktan sürekli yakınmaktaydılar. Eğer insan yeterince uzaklara seyahat ederse görmeyeceği hiçbir garip davranış kalmaz.”

Artemisia bizi denize ve koyu yeşil Kos'a bakan küçük pencereleri olan, uzun, alçak tavanlı bir odada kabul etti. Hatırladığımdan biraz daha şişmandı; fakat altın sarısı saçları rengini yitirmemişti ve yüzü, son zamanlarda ikinci bir çene çıkarmakla beraber yine de güzeldi.

Habercim âdet olduğu üzere gelişimi haber verdi. Kraliçe, yine âdet olduğu üzere, önümde eğildi; fakat bu bana değil makamıma gösterilen bir saygıydı. Bana, “Halikarnas’a hoş geldin!” dedikten sonra ona, Büyük Kral’ın vasalına olan sevgisini ilettim. Yüksek sesle Pers tahtına itaat edeceğine yemin etti, sonra maiyetimizdekiler odadan çekildiler.

“Cyrus Spitama amansız bir müfettiştir” dedi Mardonius; morali oldukça yerine gelmişti. “Ödediğin haracı iki katına çıkarmaya yemin etmiş. Bana bütün gün gelip giden gemilerin hesabını tuttuğunu söyledi. Bu sabah güneşin ilk ışıklarıyla birlikte gemimin yelkenlerini tanır tanımaz beni selamlamak için limana kadar geldi.”

“Hazinem Büyük Kral’ındır” dedi Artemisia; oldukça resmiydi. Ağaçtan yüksek bir tabureye dimdik oturdu. Ben de onunki kadar olmasa da yüksekçe bir tabureye dikçe oturdum. “Ordum ve tabii ben de.”

“Bunu Alemlerin Efendisi’ne anlatacağım.”

“Ona ayrıca, eğer Artemisia ona ‘seninim’ diyorsa, gerçekten onun olduğum için öyle dediğimi söyleyebilirsin; ama hareminde değil, savaş alanında onunum.”

Gerçekten şaşırmış görünüyor olmalıydım. Fakat kavgacı karakteri düşünüldüğünde, Artemisia mükemmel derecede sakin görünüyordu. “Evet, Büyük Kral’ın uygun gördüğü her savaşa ordumla katılmaya hazırım. Atina’ya düzenlenecek bahar seferine katılmayı beklemiştim fakat Artaphrenes tarafından reddedildim.”

“Bu nedenle şimdi birbirimizi, girecek hiçbir savaş bulamayan iki generalle avutuyoruz” dedi Mardonius.

Artemisia bana göre oldukça erkeksiydi. Fiziksel olarak güzel vücutlu bir kadındı; fakat bana döndürdüğü sarı sert yüzü bir İskit savaşçısınınkini andırıyordu. Tek eksiği bir bıyıktı. Bununla beraber Mardonius bana, onun tanıdığı ka-

dınlar arasında sevişirken en zevk vereni olduğunu söyledi. İnsan diğerlerinin gerçekten nasıl olduğunu bilemez.

Yunanistan'daki savaştan söz ettik. Artaphrenes Eretria şehrini yakıp sakinlerini köle hâline çevirdiğinden bu yana hiçbir haber işitmemiştik. Şimdiye kadar Atina'yı ele geçirmiş olmalıydı. Mardonius'un İyonyalı tiranları kovması sayesinde, Atina'daki demokratik unsurlar Pers yanlısıydı ve şehrin fazla direnmesi beklenmiyordu. Ne de olsa Atina'daki önemli kişiler Pers yanlısıydı ya da Persler tarafından satın alınmıştı.

Eretria'daki zaferimizden söz ederken Mardonius susu verdi; Artemisia da düşünceli görünüyordu. Bu yaralı aslanımızın hoşuna gidecek bir konu değildi. Bu nedenle Yunanistan'daki askeri durumumuzla ilgili mükemmel analizimi kestim. "Bu yakınlarda Büyük Kral'ın kızıyla evlendiğinizi işittik."

Mardonius'un yüzü parladı. "Evet, o şimdi benim kuzenim. Bir gün *haoma* yudumlayan bir tür Mecusi, diğer bir gün İmparatorluk Ailesi'nin bir üyesidir."

"Ben bir Mecusi değilim" dedim. İnsanlara bunu her söylediğinde rahatsız olmuşumdur. Mardonius da bunu biliyordu. Çocukluk arkadaşları, birbirlerine açıkça düşman olmadıkları zaman, böyledirler.

"Öyle diyor. Ama bir ateş sunağının yanına yaklaşmaya görsün. Kutsal dalları kapacak ve şu... -adını unuttum- ilahiyi söylemeye başlayacaktır."

"Karınızın annesi asil hanımlardan hangisi?" dedi Artemisia, Mardonius'u sert bir ifadeyle susturarak.

"Kraliçe Atossa" diye cevap verdim resmi bir edayla. "İsmini aldığım Büyük Cyrus'un kızı." Artemisia'nın henüz karımın ismini bilmeyişine oldukça şaşırmıştım. Fakat belki de biliyordu ve bilmezlikten gelmeyi tercih etmişti.

“Çok uzaktayız, aramızda uçsuz bucaksız deniz var” dedi.
“Sus’a hiç gelmediğimi biliyor musun?”

“Saraya geri döndüğümde benimle gelirsin” dedi Mardonius ve yaralı bacağını yavaşça kaldırıp indirdi; adalelerini çalıştırıyordu.

“Bunun yerinde olacağını sanmıyorum.” Artemisia o ender gülücüklerinden birini attı; kadınsı ve hatta güzel göründü. “Eşin olan bu soylu kadının ismi nedir?” diye sordu.

“Parmys” diye cevap verdim.

Demokrit, evliliğim hakkında daha çok şey bilmek istiyor. Karımın ismi onu oldukça şaşırtmış. Beni de şaşırtmıştı. Atossa’nın Dara’nın eşi Parmys’i şiddetle cezalandırdığını dinledikten sonra, Saray Mabeyincisi bana Atossa’nın kızı Parmys ile evleneceğimi söylediğinde kulaklarıma inanamadım. Haremağasından ismi tekrarlamasını istedim. İsmi tekrar ettikten sonra, “O Kraliçe Atossa’nın kızlarının en güzeli” diye de ekledi. Bu geleneksel bir saray ifadesidir. Yani, “bunun tersi de olsa önemli değil” anlamına gelir. Ona zorba hükümdarın kızımdan sonra mı Parmys ismi verildiğini sorduğumda Mabeyinci cevap veremedi ya da vermedi.

Atossa da pek aydınlatıcı değildi. “Parmys bir Alkmaion için önemli bir isim, hepsi bu. Onu çok huysuz fakat zeki bulacaksın. Eğer bir erkek olsaydım –ki değilim, kötü talihbunlar karımda bulunmasını istemediğim iki özellik olurdu. Her neyse, kim ya da ne olduğu önemli değil. Onu al. Eğer çok dayanılmaz olursa onu döversin.”

Onu aldım. Onu bir defa dövdüm. Bunun hiç faydası olmadı. Parmys’in çok öfkeli bir yapısı ve güçlü bir iradesi vardı; Atossa tamamıyla haksız çıktı. Fiziksel olarak Dara’ya benziyordu. Fakat Büyük Kral’ın yüzünde bir araya geldiğinde güzel görünen özellikler onun yüzünde bütünüyle uyumsuz görünüyordu. Evlendiğimizde on sekiz yaşındaydı ve bir

koca olarak beni kabul etmek zorunda kalması onu dehşete düşürmüştü. En azından Soylu Altılı'dan biriyle evlenmeyi ummuştı, nihayetinde de komşu ülkelerden birinin kralıyla. Bunun yerine basit bir kral müfettişinin karısı olmuştu. Daha da kötüsü sadık bir şeytan tapıcısıydı ve her ne zaman Zerdüş'tün ismi geçse kulaklarını tıkıyordu. Bir defasında beni o kadar kırdı ki, ona elimin tersiyle gücümün yettiği kadar vurdum. Kısa ayaklı bir masanın üzerine düştü ve sol bileğini kırdı. Kadınların kendilerine sert davranan erkekleri daha çok sevdiği söylenir. Bu, Parmys örneğinde ne yazık ki, tutmadı. O andan itibaren benden her zamankinden daha çok nefret etti.

Birkaç yıl boyunca Sus'taki kendi dairemde yalnız başıma kaldım; Parmys de kendisini çok seven Lais'le kadınlar da-iresini paylaştı. Lais'in aksiliğinin sonu yoktu. Evde cariyeler bulundurmuyordum çünkü ev yeterince büyük değildi ve başka bir kadınla da evlenmedim. Dolayısıyla iki kadın çoğu zaman beraberdiler. Ne konuştuklarını hiçbir zaman bilmek istemedim. Konuşmalarını gayet iyi tahayyül edebiliyorum.

“Bir kız çocuğumuz ölü doğduktan sonra Parmys'i görmeyi bıraktım. Kserkses Büyük Kral olduğunda onu geri almasını istedim. O da bu isteğimi geri çevirmedi. Ben Kat-hay'dayken Parmys öldü. Bu çok hüznü bir hikâye Demok-rit ve artık bu konudan söz etmenin hiçbir anlamı yok.”

Artemisia'ya Satrap'la olan ilişkilerini sordum. Kral'ın gözcüsü olarak niyetim yanlışlıkları düzeltmek ve gerekli öl-çüde bir rahatsızlık yaratmaktı. Artemisia sorularıma oldukça sakın ve iyi niyetli cevap verdi. “Mükemmel bir ilişkimiz var” dedi. “Ne o beni görmeye gelir, ne de ben onu görmeye giderim. Haracımı doğrudan Sus'taki hazineye ödüyorum, hazinedar da bundan oldukça memnun görünüyor. Beni bir-kaç defa ziyaret etti.”

“Hazinedar da kim?” diye sordu Mardonius. Kalem odasındaki hiçbir memuru tanımıyormuş gibi görünmeyi severdi. Çünkü o –kendine göre– basit kâtiplerin isimlerini ağza alamayacak kadar büyük biriydi. Fakat hepimiz gibi o da biliyordu ki imparatorluk, kalem odasındaki kâtipler ve haremdeki haremağaları tarafından yönetilmektedir.

“Baradkam” diye cevap verdim. “Dürüst biri olarak biliniyor. Persepolis’te ne harcandıysa bunun tüm hesaplarını istediğini biliyorum. Tek bir sedir ağacı sevkıyatı bile habersiz yapılırsa kelleler uçar.”

“Keşke bana da bu şekilde hizmet edilseydi” dedi Artemisia.

Aniden bitişik odada lir çalındı; Mardonius sızlandı ve Artemisia sandalyesinde dikleşti.

Kapıda dilenci gibi giyinmiş uzun sarı saçlı bir adam belirdi. Bir elinde bir lir, diğer elinde de bir baston tutuyordu. Değnek tutan eliyle liri çalıyor ve bize doğru yaklaşırken değneğiyle hafifçe yere vuruyordu; bu, birçok kör insanın yürüme şekliydi ama ben böyle yürümüyordum. Körlerin, önlerindeki bir engeli ona çarpmadan önce hissedebildiğini çok az insan bilir. Bunun açıklamasını bilmiyorum; ama bu bir gerçek. Sonuç olarak, ben bırakın duvara çarpmayı çok ender olarak sendelerim. Bununla beraber, bazı kör insanlar –genellikle de dilenciler– yürürken önlerine bir değnekle vurarak sakat olduklarını belli etmeyi severler.

“Selam Ey Kraliçe!” dedi kör adam. Sesi oldukça yüksek çıkıyordu ve hiç de hoş değildi. “Ve selam size asil efendiler! İzin verirseniz bu mütevazı ozan, sizi dağları aşıp hızla akan nehrin kutsadığı Kos’un ötelerinden gelen atası kör Homeros’un şarkılarıyla keyiflendirsin. Evet, şu yüksek kapılı Troya’ya karşı yelken açan Argosluların şarkılarını söyleyen onun kanını taşıyorum. Evet, ben de Homeros’un söylediği

şarkıları; güzel Helena ve sahte Paris'in, lanetli Patroklos ve onun sert erkek sevgilisi Achilles'in, kibirli Priam ve onun felaketinin hikâyelerini söylüyorum. Beni dinleyin!"

Bu sözle birlikte ozan telleri bozuk lirin eşliğinde son derece can sıkıcı uzunlukta bir şarkı söylemeye başladı. Sesi berbat olmanın yanı sıra sağır ediciydi de. Hepsinden garibi de söylediği şarkıydı. Bütün Yunan hatipler gibi ben de Homeros'un parçalarını ezbere bilirim; nitekim kör adamın dudaklarından sapanla atılan taşlar gibi dökülen –yoksa fırlayan mı desem?– şiirlerin çoğunu tanıdım. İlk olarak bize Homeros'un *İlyada*'sından altılık mısralar halinde bir şiir okudu. Sonra daha öncekinin anlamıyla tamamen çelişen yedilik mısralar halinde yepyeni bir şiir okudu. Karnımı tıka basa doldurduğum Lidya yemeklerinden sonra gördüğüm rüyaların benzerlerini görür gibi hissettim.

Sonunda ozan sustuğunda Mardonius bir ölü gibi hareketsiz duruyor, Artemisia sandalyesinde dimdik oturuyor ve Kral'ın Gözcüsü esniyor ya da daha iyi bir ifadeyle alık alık bakıyordu.

"Sayın Cyrus Spitama" dedi Artemisia, "size kardeşim Prens Pigres'i takdim edeyim."

Pigres başını eğerek beni selamladı. Sade bir ozan Argoslu bir efendi için şarkı söylemekten zevk alır.

"Aslında ben Pers'im dedim alık alık. Yani, yarı-Yunan'ım tabii ki..."

"Belli oluyor! Gözler! Alın! Bu otoriter duruş. Aynı Achilles'e benziyor!"

"O halde kör değilsin, öyle mi?"

"Hayır; fakat gerçek bir ozanım, soyum bu boğazların karışında yaşamış olan Homeros'a dayanıyor" dedi ve pencereye işaret etti. Homeros Kos'ta değil Chios'ta yaşamış olmasına rağmen bir şey söylemedim. Müziği içimden akıp geçiyor.

“Ben de öyle işittim” dedim, oldukça nazıktım. Sonra Achilles’ten nasıl bahsettiğini hatırladım. “Achilles Patrokulus’tan daha yaşlıydı, tabii ki hiçbirı oğlan değildi. Onlar Yunan tarzında âşıkklar değıl mıydı?”

“Soluk almama biraz izin veriniz, asil efendim. Ayrıca, atamın Achilles’in daha genç olduğuna inandığı bir sır da değıl ama bunu söylemeye cesaret edememiş.”

“Pigres yine Homeros kökenli oldu” dedi Artemisia. Ciddi olup olmadığını söyleyemiyordum. Mardonius şimdi arkası bize dönük yatıyor ve horluyordu.

“Pers Odysseus uyuyor” diye fısıldadı Pigres. “Bu nedenle usul usul konuşmalıyız” dedi sesini yükselterek. “Fakat burasıyla karısı Penelope’un onu öldürmeyi planladığı İthaka’daki evi arasında çok uzun bir yol var. Onu öldürmek arzusunda çünkü haremi erkeklerle dolu bir kraliçe olmak hoşuna gidiyor.”

“Fakat Penelope gerçekte Odysseus’u kabul etmekten memnundu ve...” dedim, sonra durdum. Geç de olsa meseleyi anlamıştım. Pigres zır deliydi. Pigres’in delilik numarası yaptığı, bunun nedeninin de babalarının ölümü sırasında tahtın meşru vârisi kendisi olmasına rağmen tahta geçen Artemisia’dan korkması olduğu söylenmektedir. Eğer bu hikâye doğruysa, bir oyun olarak başlayan şey gerçık olarak sonuçlanmıştı. Bir maskeyi çok uzun takarsanız sonunda ona benzersiniz.

Artemisia’nın egemenlik yıllarında Pigres *İlyada*’nın tamamını yeniden etüt etti. Homeros’un her satırından sonra kendisinininkini yazdı. Sonuç çıldırtıcıydı, özellikle de onun tarafından okunduğu zaman. Ayrıca birkaç kurbağayla fare arasında geçen ve mütevazı bir edayla Homeros’a atfettiği, görülmemiş derecede usta bir öykü yazdı. Bir yaz mevsimi öğleden sonra bana son derece hoş bir sesle bu eserini okudu;

hem ait olduğum hem de olmadığım Ari savaşçı sınıfının ta-
kındığı tüm havaları alaya aldığı sivri tarzı çok hoşuma git-
ti. Onu gayet içten alkışladım. “Bu harika bir eser!” diye hay-
kırdım.

“Öyle olmalı” dedi başını geriye atıp kör numarası yapı-
rak. “Onu Homeros yazdı. Benim tek yaptığım onu söyle-
mek. Ben sadece onun sesiyim.”

“Yine Homeros kökenli mi oldun?”

Pigres gülümsedi, parmaklarını dudaklarına koydu,
ayaklarının ucuna basarak uzaklaştı. Artemisia’nın rutubetli
sarayında ona ne olduğunu çoğu zaman merak etmişimdir.

Yunanistan’dan kötü haberler aldığımızda Halikar-
nas’taydık. Bize mesajı getirenin kim olduğunu unuttum.
Belki de bir ticaret gemisiydi. Tam olarak ne anlatıldığını da
hatırlamıyorum. Fakat Mardonius’la birlikte çok telaşlandı-
ğımızı ve ertesi sabah Halikarnas’tan ayrılarak Sus’a geçtiği-
mizi biliyorum.

Beş

A tinalılar Marathon Savaşı’nı savaş tarihindeki en bü-
yük askeri zafer olarak görmüşlerdir. Tabii ki, her
zaman olduğu gibi abartmaktadırlar. Aslında olup biten şuy-
du: Datis, Eretria’yı yağmalayıp şehrin tapınaklarını yakana
kadar Atina kuşatmaya hazırdı. Atina demokratik partisinin
başında asil Perikles’imizin klanı olan Alkmaionlar bulun-
yordu; bunlar, eğer Persler kendilerine aristokratik partiyi
kovma hususunda yardım ederlerse Büyük Kral’ı efendileri
olarak kabul etmeye çoktan hazır oldukları haberini yaymış-

lardı. Hippias'a ne yapmayı düşündükleri ise belli değildir. Demokratik parti Peisistratos hanedanıyla sık sık ittifak yapmış olsa da, tiranların devri artık sona ermişti ve bir zamanlar tanrının yeryüzündeki yansıması olan "tiran" sözcüğüne bile artık lanetler okunuyor, küfrediliyordu.

Tiranların neden böyle kötü bir nam saldığını hiç anlamış değilim. Fakat zaten, çok kolayca sıkıldıklarından olsa gerek, Yunanlar bütün ırklar arasında en değişken ve gelgeç insanlardır. Tabii süreç içerisinde ilerleyen, gelişen şeylere tahammül edemezler. Onların gözünde eski hiçbir şey iyi olamayacağı gibi yeni hiçbir şey de -eskiyinceye kadar- kötü olamaz. Kendilerini dindar bir halk olarak görmeleri dışında her şeyde köklü ve ani değişiklikler yapmayı severler. Bu arada dindar da değillerdir. Persler ise onların tam tersidir. Büyük Krallar, çoğu zaman kanlı biçimde gelip gidebilirler ama krallık kurumu bizimle birlikte değişmez. Bu Hindistan'da ve Kathay'da da böyledir.

• Datis, Eretria şehrini yakıp yıktığı zaman savaşı kaybetti. Eretria'nın demokratlarıyla bir ittifak yapsaydı, Dara'ya su ve toprak sunmuş olacaktı ve o zaman Eretria'nın da desteğini alarak Atina üzerine yürüyebilecekti. Bu durumda orada tabii ki şehre buyur edilecekti.

Demokrit, Eretria yağmalanmamış olsa bile Atinalıların Perslere direneceklerini düşünüyor. Benim ise bu konuda şüphelerim var. Yıllar sonra, Atina'nın en büyük komutanı Themistokles hayatlarını kurtardığı insanlar tarafından sürgüne gönderildiğinde, Sus'a geldi. Onunla genel olarak Yunanlardan ve özel olarak da Atinalılardan söz ederdim. Themistokles, Eretria'ya dokunulmasaydı Marathon Savaşı'nın hiç yapılmayacağından emindi. Fakat Eretria yakılıp yıkıldığında telaşa düşen Atinalılar, savunma için müttefiklerini yardıma çağırdı. Spartalılar her zamanki gibi mazeretlerini

ve üzüntülerini belirttiler. Bu savaşçı ırk, askeri ittifakları şereflelendirmemek için mazeretler üretmek konusunda son derece ustadır. Gökte dolunay –belki de değil– ya da neyse o vardı. Meseleyi hiç araştırmamama rağmen, Perslerin Spartalıları evlerinde kalmaları için para vermiş olmaları beni hiç şaşırtmazdı. Hazine sorumlusu Baradkama hazineden gizli ödeme alanlar arasında en açgözlü ve en az güvenilir olanların Spartalıları olduğundan yakınırdı dururdu.

Atinalıların umutsuz çağrılarına sadece Platealılar cevap verdi. Böylece Eretria'yı Attika'dan ayıran dar kanalın hemen karşısında, Maraton Ovası'nda, Atina ve Platea orduları Eski Tiran Miltiades'in komutanlığında siperlerini aldılar. Miltiades bir zamanlar Büyük Kral'ın vasalıydı ve şimdi kendini, mükemmel bir siyasi beceriyle Atina'nın generali seçtirmişti; tabii ki bu muhafazakârların çıkarıydı. Demokratların ondan nefret ettiğine şüphe yoktu. Ne var ki, Datis'in Eretria'daki hatası sayesinde her iki hizip de onun etrafında toplandı ve ordularımız durduruldu. Hayır, şu anda şehrin her meyhanesinde yaşlı adamların baştan sona kadar zevkle yeniden yaşadıkları bir savaşa girmeyeceğim. Atina'nın kayıplarının da Perslerin kayıpları kadar büyük olduğunu söylemekle yetineceğim. Fakat Atina'da bunun doğru olabileceğine inanacak kimi bulabilirsiniz ki!

Birliklerimiz düzenli bir şekilde gemilere bindi. Sonra Datis donanmaya doğruca Pire'ye ilerlemeyi emretti. Yunan ordusu Marathon'dan dönmeden Atina'yı ele geçirebileceğini ummuştu. Datis'in donanması Sunium Burnu'ndan dolandığında Alkmaionlar ona şehrin boş olduğu ve saldırması gerektiği işaretini verdiler.

Ne var ki, Datis, Phaleron'un hemen dışında rüzgârlarla oyalandı. Rüzgârlar dininceye kadar Atina ordusu şehre geri

dönmüştü; böylece Pers seferi sona ermiş oldu. Datis yelkenleri kırarak eve döndü. Halikarnas'ta Datis ve Artaphrenes'in geri döndürüldüğünden başka bir şey bilmiyorduk.

Mardonius'u hiç bu kadar keyifli görmemiştim. Kilo almaya başladı, zaman zaman topallamayı unuttuğu bile oluyordu. At sırtında Halikarnas'tan çıkarken, "Seneye orduların başına geçeceğim" dedi. Mayalanan üzümlerin kokusu havayı ağırlaştırmış ve haşlanmış siyah zeytinler yerlere serilmişti. "Şanslarını denediler!" diye bağırır çatlak bir sesle, "Ve kaybettiler! Bilmeliydim. Yıllar önce Delos'taki kadın kâhin tüm Yunanistan'ın hâkimi olarak öleceğimi söylemişti." Bana döndü, yüzü ışıldıyordu. "Benimle gelebilirsin, seni Atina Valisi yapacağım... Hayır, bunun bir anlamı yok. Bir harabeler şehrinin valisi olmayı istemezsin. Sana Sicilya'yı vereceğim."

"Hindistan'ı tercih ederim" dedim.

Ne var ki, bu hayallerden hiçbirisi gerçekleşmedi.

Dara, Datis'in hatasına çok öfkelenmişti. Dara yaşlı Artaphrenes'e bağlılığı nedeniyle genç komutanı hiç suçlamadı. Onu sadece işe yaramazlar listesine ekledi; tabii ki bu Kserkses'i çok memnun etti. Ne var ki, Veliaht Prens Atina'ya düzenlenecek bir sonraki seferin başına geçip geçemeyeceğini sorduğunda, Büyük Kral yeterli para olmadığını söyledi. Hazineyi doldurmak, yeni bir donanma inşa ettirmek ve daha çok ordu eğitmek için zamana ihtiyacı olacaktı.

Dara'nın son yılları beklenmedik ölçüde barış içinde geçti. Artık bir daha hiçbir orduya komutanlık edemeyeceği gerçeğini kabullenmişti. Ayrıca yanlış biçimde de olsa, becerisine güvenebileceği hiçbir generalin bulunmadığına da inanır olmuştu. Mardonius hâlâ Dara'nın gözdesi olsa da, Büyük Kral ihtiraslı yeğenine aynı türden zaafı olan, kendi yaşında bir insan gibi davranmayı seviyordu.

“Ekbatana bahçelerinde, Mardonius’un koluna yapışmış hâlde yavaş yavaş ayağı yukarı yürürken ne ikili oluşturunuz ama!” der dururdu Dara. “Çağlarını dolu dolu yaşamış iki yaşlı asker. Şu bacağına bak. O benim olsaydı çoktan kestirip atardım. Savaş çağı geçtikten sonra tahta bir bacak takmanın ne zararı var ki! Evet o günler geçti artık bizim için. Ne acı!”

Dara, Mardonius’a acı çektirmekten hoşlanırdı. Nedenini bilmiyorum. Her şey bir yana, yeğenini benim küşağıma mensup herkesten daha çok severdi. Dara bir daha hiç savaşamayacağını fark ettiğinde, sanırım Mardonius’un emeklilik ve acı dolu yıllarında kendisiyle beraber olmasını istemişti. Evet, genç subayları talim yaparken izlediğinde Dara’nın gözlerinde görebileceğiniz tek şey acı ve ıstıraptı.

Mardonius çürüğe çıkartılmaktan hiç memnun olmadı. Bir defasında onu Ekbatana’daki bahçelerde, Dara’ya bacağına ne kadar iyi olduğunu göstermek için berbat bir dans gösterisi yaparken gördüm. Aslında Mardonius bir daha asla düzgün yürüyemedi. Öte yandan, ata yeterince iyi binebiliyor, savaş arabasında da hiç zorluk çekmiyordu; arabada kendisini kayışla oturduğuyere bağlıyor, böylece yaralı bacağı hiç ağırlık yapmıyordu.

Dara’nın son yıllarında saray entrikalar ve karşı entrikalarla canlı –ve tehlikeli– bir yer olmuştu. O günlerin bu yönünü pek hoş hatırladığımı söyleyemem. Önce, yapacak hiçbir şeyim yoktu. Kral’ın gözcülüğü görevim dolayısıyla takdir edildikten sonra görevlerimden alındım. Yeni bir göreve atanmadım. Yine de gözden hiç düşmedim. Hâlâ Dara’nın damadıydım. Hâlâ Kral’ın Dostu unvanını taşıyordum. Olup bitenler bir sarayda her zaman olan şeylerdir. Bir hükümdara artık hiçbir faydam yoktu. Ayrıca, sanırım Dara beni ne zaman huzurunda görse bir zamanlar düşünüyordu –ve

şimdi güdemediği- inekleri hatırlıyordu. Hiç kimse hayatında başaramadığı şeylerin hatırlatılmasından hoşlanmazdı.

Sarayda Dara'nın devrinin sona ermekte olduğu açıktı. Yani, teoride daha uzun seneler yaşamayacağını farkındaydık; fakat gerçekte hiçbirimiz onsuz bir dünyayı düşünemiyorduk. Dara hayatımız boyunca Büyük Kral'dı. Başka birini hiç tanımamıştık. Kserkses bile kendini Dara'nın yerinde tasavvur edemiyordu; ancak Kserkses'in kendi hükümdarlığına güveni olmadığı söylenemezdi.

Atossa haremdeki hâkimiyetini sürdürdü. Doğu politikasını hayata geçirmek için elinden geleni yaptı ve başarısızlığa uğradı. Fakat zaten, hiçbir serüven planı hayatının son yıllarında Dara'ya cazip gelemezdi. Zamanının büyük bölümünü özel meclisinde geçiriyordu. Her gün muhafızlarının komutanı Aspathines'i ve hazinesinin sorumlusu Baradkama'yı görüyordu. Dara evini düzene sokuyordu.

Gobryas'ın ani ölümü havayı temizledi. Aslında, Gobryas'ın ölümünden birkaç hafta sonra eski veliaht prens Artobazanes saraydan çekildi ve Sidon'a taşındı. Sus'a bir daha hiç dönmedi. Atossa, Gobryas hizbinin bozgununa şahit olacak kadar uzun yaşamıştı.

Yunanlar ortada her zamankinden daha az görünmekle beraber Demaratus, Dara'nın sırdaşlarından biri olmuştu. Lais'in büyücülüğünün her zamankinden daha etkili olduğuna şüphe yoktu. Şüphesiz, onun öncekinden çok daha temiz olması ve artık kafese kapatılmış bir tilki gibi kokmasının nedeni oydu. Diğer Yunanlar ya ölmüştü ya da gözden düşmüştü.

Kserkses saraylar yapmayı sürdürdü. Onun için, Dara öldüğünde kendisine hizmet edecek adamları ve haremağalarını gizlice toplamaktan başka yapacak bir şey yoktu. Kserk-

ses'in, Otones klanıyla uzaktan akraba, Pers genç bir subay olan Artabanus'la düşüp kalkmaya başlaması yaklaşık bu zamana rastlar. Artabanus fakir ve ihtiraslıydı. Zamanla Kserkses ona özel muhafız alayının komutanlığını verdi; ikinci kalem odasından da özel mabeyincisi olarak olağanüstü çekicilikte bir haremağası olan Aspamitres'i aldı.

Kserkses ve Mardonius birbirlerine bir defa daha kardeş gibi yakındılar. Kardeş gibi diyorum ama, bir Kraliyet Ailesi'nde akrabalığı sadakat değil kan bağı vücuda getirir. Her halükârda bir defa daha dost olmuşlardı ve Mardonius'un Kserkses'in başkomutanı olacağı anlaşılıyordu. Böylece Kserkses büyük bir titizlikle, çöküşünü hazırlayan adamları seçti. Olayları geriye bakarak değerlendirdiğimizde atamalarının hiçbirinin kendi içinde yanlış olduğunu söyleyemem. Netice itibarıyla hem iyi hem de kötü talih vardır. Dostumun talihi kötüydü; bu onun o zaman bildiği, benim ise bilmediğim bir şeydi.

Dara'nın hayatının son yılında Hindistan'a özel bir kervan göndermek için Egibilerle birkaç defa buluştum. Fakat bir şeyler hep ters gidiyordu. Bu sıralarda Caraka'dan bir mesaj aldım. Magadha'dan Pers topraklarına ikinci bir demir konvoyu göndermişti. Ne yazık ki, kervan, Taksila'yla Baktra arasında bir yerde kaybolmuştu. Sanırım kervanı İskitler kaçırmıştı. Hindistan'dan ayrılmadan önce Caraka ve ben özel bir şifre geliştirmiştik. Sonuçta, sıradan bir ticari rapor olarak görünen mesajdan Kosala'nın artık varolmadığını, Virudhaka'nın öldüğünü, Ajatashatru'nun Ganj Ovası'nın hâkimi olduğunu öğrendim. Prens Jeta'nın Ajatashatru'yla arası iyi olduğundan, karım ve iki oğlum –ikinci çocuğum da erkekti– güvendedi. Bunun ötesinde hiçbir şey bilmiyordum. Ambalika'yı özlemiştim, özellikle de Parmys ile beraber olduğum ender zamanlarda.

Fan Ch'ih ayrılışından beş sene sonra bana bir mesaj gönderdi. Hâlâ Kathay'da değildi. Fakat kervanın ilerlediğini söylüyordu. Kathay'a yeni bir yol bulmuştu ve Kathay'la Pers ülkesi arasında bir İpek Yolu açmaktan oldukça ümitliydi. Mektubu Kserkses'e okudum; Fan Ch'ih'in yazdıkları oldukça ilgisini çekmiş olacak ki, mektubun bir kopyasını Büyük Kral'a gönderdi. Bir ay sonra Doğu işleri danışmanından resmi bir davet aldım, sonra sessizlik...

Dara'nın ölümünden bir anlamda Mardonius sorumluydu. Mardonius sağlığını yeniden kazandığında, tekrar saraydaki Yunan kliği artıkların ilgi odağı oldu. Özellikle Demaratus tarafından elde edilmeye çalışılıyordu. Bu arada Lais'e evime hiçbir Yunan'ı kabul etmemesini emrettim. Ben evdeyken bana itaat ediyordu. Fakat ne zaman Sus'tan ayrılısam saraydaki bütün Yunan asalaklar evime doluşuyordu ve ben bu konuda hiçbir şey yapamıyordum. Lais'i kovacak değildim, zaten bu Trakyalı bir cadıya yapılacak türden bir şey de değildi.

Mardonius son bir Yunan savaşı istiyordu; Kserkses de herhangi bir savaş alanında zafer kazanmak. Mardonius onun ve şöhret telkinleriyle ayartıyordu. Beraberce Yunanistan'ı işgal edebilirlerdi. Kserkses başkomutan, Mardonius da ikinci komutan olacaktı. Artık Hindistan'dan söz edilmediği için meclislerinden çıkarılmıştım. Mutsuz da sayılmazdım. Ben Yunan savaşlarına her zaman karşı çıkmıştım; çünkü Yunanları tanıyordum. Kserkses ise onları hiç tanıymıyordu.

Dara'nın barış istediğini sanıyorum; en azından bende böyle bir izlenim yaratmıştı. Bir zaman Atina'yı yakıp yıkamada başarısız olduğu için Datis'e öfkelenmişse de, bu konuya takılı kalmamıştı. Zaten Dara ne Atina'yı ne de başka bir Yunan şehrini ciddi sayılabilecek bir süre elinde tutmuştu. Liderleri sürekli Sus'a gelip anayurtlarına ihanet için ondan

yardım isterlerken bunu nasıl başarabilirdi ki? Dara Yunanları asker olarak takdir etse de, birbirleriyle olan mücadelelerinden çok sıkılmıştı. Sonunda noktayı koydu: İki askeri sefer yeterdi. Bunlardan ilki önemli bir başarı sayılmazdı. İkincisi ise sonuçsuz kalması bir yana, pahalıya da mal olmuştu. Üçüncü sefere gerek yoktu.

Fakat bu, Mardonius'u durdurmak için yeterli olmadı. Konuyla ilgili herkes üzerinde baskı oluşturdu. Bunlar arasında Kraliçe Atossa da vardı. Sonunda Kraliçe, Kserkses'in savaş alanına çıkma zamanının geldiğine karar verdi. Artobazanes'in emekliliği, korkularını yenmesine yardımcı olmuştu; artık Kserkses'in hiçbir rakibi kalmamış gözüküyordu. Dara üzerindeki bu birleşik baskı feci şekilde başarılı oldu.

Büyük Kral bizi Sus'taki yetmiş iki sütunlu salona toplandıya çağırdı. Önsezilerim, bunun Dara'nın halk arasına son çıkışı olacağını söylese de, onun yine de, bu aynı salonda ilk defa gördüğüm cesur yürekli genç fatihten ne kadar farklı olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. Bir zamanlar bir aslanın aramızda dolaştığı bu yerde şimdi eli ayağı titreyen, ince, zayıf ve çelimsiz yaşlı bir adam, tahta doğru adeta sürünecek ilerliyordu. Büyük Kral altmış dört yaşındaydı.

Demokrit, Kserkses'in o sırada kaç yaşında olduğunu merak ediyor. Kserkses, Mardonius ve ben, hepimiz otuz dört yaşındaydık. Herodot, Kserkses'in sadece on sekizinde olduğunu düşünüyor. Tarih denen şey bu işte. Gençliğimiz bizi terk etmiş olsa da, yaşlılık da çocukluk kadar uzagımızdaydı.

Kserkses babasının yüksek altın tahta çıkmasına yardım ederken herkesin gözü, tükenmekte olan hükümdarın ve halefinin üzerindeydi. Dara dikenli savaş tacını giyyordu. Sağ elinde altın asasını tutuyordu. Kserkses mümkün olduğunca

titiz bir şekilde babasının kötürüm olmuş sol kolunu kaldırdı ve onu tahtın kolçağına koydu.

Kserkses tahttan indi. “Krallar Kralı” dedi tüm salonda yankılanan bir sesle, “Alkmaion!”

Hepimiz ellerimiz kol ağızlarımızın içinde dimdik ayakta duruyorduk. Genç prensler ve soylular sırasına bakarken yıllar önceki Kserkses’i, Mardonius’u, kendimi ve Milo’yu düşündüm. Şimdi bir grup genç bizim yerimize geçmişti; aynen bunun gibi Kserkses de, kısa süre sonra tahttaki bitmiş, tükenmiş kişinin yerine geçecekti. İnsana zamanın kimsenin gözünün yaşına bakmadan geçişini hatırlatmakta, değişmeyen Pers Sarayı üzerine hiçbir şey yoktur.

Dara’nın sesi konuşurken çok zayıftı ama perdesi dikkatlice ayarlıydı. “Bilge Tanrı bizden Sart’taki kutsal tapınaklarımızı yakan Atinalıları cezalandırmamızı istiyor.”

Bu, kalem odasının Yunanlara karşı düzenlenecek herhangi bir seferi meşru göstermek için her zaman kullandığı resmi bir ifadeydi. Mabeyinci’yi defalarca azarlamıştım. Kserkses’le de konuşmuştum. Bu ifadeyi değiştirmeleri için elimden geleni yapmıştım; ne var ki, kalem odası atasözlerindeki yerinden oynatılamayan dağ gibiydi. Onlara Bilge Tanrı’nın bu tapınakları Yunanlar ya da başkalarının eliyle yıkmak isteyeceğini söylediysem de beni hiç önemsemediler. Zerdüşt cemaatinden de yardım alamadım. Saraydaki en saygıdeğer rahiplerden olmak için en çok küçümsenenler olarak kalmaktan oldukça memnundular. Büyükbabamın Batıl’ın takipçilerini doğru yola çekmeleri emrini bir kenara atalı uzun zaman olmuştu. Dürüst olmak gerekirse sadece Baktra’daki cemaat hâlâ nispeten saf ve mücadeleci kalmıştı.

“Altı yüz kadirga yapılmasını emrettik. İmparatorluğun her tarafından asker topluyoruz. Satraplıkların ödeyeceği haraç miktarını da artırıyoruz.”

Dara esasını o sırada vergi tomarını okuyan Baradka-ma'ya doğrulttu. Soylulardan her biri bu vergi artırımlarının kendisini ya da topraklarını etkilediğini fark ettiğinde salsından yumuşak bir iç geçirme sesi yükseldi. Pers klanları her tür vergiden muaf olmakla beraber kendilerinden Pers ordusunun özünü oluşturacak birlikleri hazırlamaları isteniyordu. Bir anlamda, Büyük Kral savaşa çıkarken bunun beldelini en çok Persler ödüyordu.

Hazinedarın sözü bittiğinde Dara devam etti: “Bu sefere oğlumuz Kserkses komutanlık edecek.” Kserkses hayatı boyunca bu emri beklemiş durmuştu; yine de yüzünün ifadesi hiç değişmedi.

“Yeğenimiz Mardonius da donanmaya komuta edecek.”

Bu bir sürpriz etkisi yaptı. Herkes Mardonius'un ikinci komutan olacağını bekliyordu. Belki de amirallik görevi zaten ima edilmişti, belki de edilmemişti. Büyük Kral ayrıntıya girmemeyi tercih etti. Tahtın sağ tarafında duran Mardonius'a baktım. Dudakları donmuş sakalının altında büzülmüştü. Mutluydu; ben ise değildim. Yunanistan'a Kserkses'le gidecektim. Eğer seferden sağ çıkarsam bir gün Hindistan'a dönebilir, Ambalika'yı ve oğullarımızı görebilirdim. Çok üzüldüğümü itiraf etmeliyim. Batı'da Persler için hiçbir gelecek görmüyordum. Dahası, kendim için Doğu'dan başka bir yerde gelecek görmüyordum. Parmys ile olan evliliğimin sona ermesi benim için çok arzu edilir görülmekteydi.

Demokrit neden başka kadınlarla evlenmediğimi merak ediyor.

Bunun cevabı çok basitti; çünkü param yoktu. Ayrıca aklımın bir köşesinde daima, bir gün ya Ambalika'yla birlikte Shravasti'ye yerleşeceğim ya da Ambalika'yı –ve en önemlisi– çocuklarımı Pers diyarına getireceğime ilişkin bir düşünce vardı.

Resmi kabulün sonunda Dara doğrulmak için sağ kolunu kullandı. Bir an ayakta durdu, hafifçe yalpaladı; vücudunun bütün ağırlığı sağ bacağına binmişti. Kserkses ona yardım etmek için hareketlendiğinde, Dara ona geri durmasını belirten bir işaret yaptı. Sonra tahttan ağır aksak, acı verici inişine başladı.

Kürsünün son basamağında, zayıf sol bacağını döşeme zannettiği yere attı. Fakat yanılmıştı. Bir basamak daha vardı. Yıldızlı büyük bir kapının şiddetle kapanması gibi sağ bacağı üzerinde bize doğru savruldu ve savaşa –serseme dönmüş saraylılara gördüğü şekliyle, çok yavaş biçimde– yüzükoyun yere düştü. Bir elinde asasını tutmayı sürdürürken tacı başından düştü ve ben dehşetle, öldürücü altın çemberin doğruca bana yuvarlandığını gördüm.

Karnımın üzerine yere atladım. Olup bitenlerin örneğini daha önce görmediğimiz için hepimiz taş kesilmiştik; Kserkses ve Saray Mabeyincisi Dara'ya ayağa kalkması için yardım ederken biz kımıldamaya cesaret edemiyorduk.

Büyük Kral yanımdan yarı taşınır, yarı sürüklenirken ağır ağır soluk alışverişini duyabiliyor, donuk kırmızı renkli döşeme üzerinde parlak taze kan izini görebiliyordum. Dudağı yarılmış, sağlam kolu da kırılmıştı. Büyük Kral ölmeye başlamıştı.

O ve ertesi yıl Yunan savaşı olmadı. Savaşın ertelenmesinin nedeni Dara'nın sakatlığı değil, Mısır'ın yeni vergileri ödemek yerine isyanı tercih etmesiydi. Şimdi Yunanistan'ın işgali için hazırlanmış ordu Mısır'ın sindirilmesi ve cezalandırılması için kullanılacaktı. Her tarafa haberciler gönderildi ve Dara'nın ertesi bahar ordunun başına geçerek Mısır'ı yerle bir edeceği ilan edildi.

Fakat üç ay sonra, saray boğucu sıcak altındaki Babil'deyken ve Sus, hafızalardaki en kötü kar fırtınasına gömülmüş-

ken, Büyük Kral altmış dört yaşında öldü. Otuz altı yıl süren bir hükümdarlığı olmuştu.

Ölüm Dara'yı –sanki başka yer kalmamış gibi– Kraliçe Atossa'nın yatak odasında yakaladı. Tartışmışlardı. Yani, Atossa'yla tartışmak istemişti ya da öyle söylüyordu. “Her zaman olduğu gibi barışı korumaya çalıştım” demişti.

Babil'de onun özel dairesindeydim. Dara'nın cenaze merasimi ve Kserkses'in taç giyme töreni için Pasargada'ya gitmeden önceki gündü. “Ne kadar hasta olduğumu biliyordum. Kendisi de biliyordu bunu. Öyle bile olsa müthiş bir öfke içerisindeydi; bu öfkenin hedefi güya ben, gerçekte ise kendisiydi. Zayıflığına, hastalığına tahammül edemiyordu ve ben onu bunun için suçlayamıyordum. Kendi zayıflığıma da dayanamıyordum. Her neyse, perdeleri çekili bir kadın tahtırevanında gizlice bana geldi. Artık yürüyemiyordu. İdrarını tutamıyordu, acı içindeydi. Orada yatıyor.” Atossa sandalyesiyle aramdaki bir yere işaret etti. “Ölmekte olduğumu biliyordum. Fakat onun bunu bildiğini sanmıyorum. Kimse bilmez, biliyorsun. İnsan hasta olduğunda belli bir noktada bütün zaman kavramı durur ve hiç ölmeyeceğini sanırsın; çünkü hâlâ buradasındır, ölmemiştir. Hâlâ varsın, hepsi bu. Hiçbir şey değişmeyecek.”

“Onu caydırmaya çalıştım. Gençken bilmece çözerdik. Gariptir, sözcük oyunlarını severdi. Ne kadar karışık olurlarsa o kadar iyi olurdu. Böylece onun dikkatini dağıtmaya çalıştım, birkaç oyun önerdim. Fakat dikkati dağılacak gibi değildi. Kserkses'i eleştiriyordu. Hiçbir şey söylemedim. Beni eleştirdi. Bir şey demedim. Yerimi biliyorum.” Atossa üzerimde etki yaratmak için abartıya kaçmıştı.

“Sonra Dara oğlumuz Ariamenes'i övdü. ‘Satraplarımın en iyisi o’ dedi. ‘Onun sayesinde kuzey kabileleri Baktra’dan atıldı.’ Dara'nın bu vahşilerden söz etmekten ne kadar hoş-

landığını bilirsin. ‘Ariamenes’in Mısır’a gidecek orduya komuta etmesini istiyorum. Onu çağırıttım.’ Korkarım ki bu noktada sessiz kalamazdım. ‘Bahar seferine Kserkses komuta edecek, söz aldı’ dedim. ‘Kserkses de vârisiniz’ diye de ekledim. Sonra Dara öksürmeye başladı. O berbat sesi hâlâ işitebiliyorum.”

Atossa’nın yüzünden yaşlar aktığını görmek beni çok şaşırtmıştı. Ancak sesi oldukça düzgündü. “Son buluşmamızın sakın geçtiğini söylemeliyim. Fakat böyle olmadı. Dara bu dünyadaki meşruiyetinin benim sayemde olduğunu hiç unuttu ve o bu bağımlılıktan nefret ediyordu. Nedenini bilmiyorum. Tacı kurnazlıkla elde etmiş olabilir ama tahtla birlikte bana da sahip oldu; benim sayemde de Cyrus’un torununun babası oldu. Bir erkek başka ne isteyebilirdi? Bilmiyorum. Onu her zaman anlaşılması güç bulmuşumdur. Fakat zaten onu bu son yıllarda çok az gördüm. Zihni hastalığı dolayısıyla karmakarışıklı. Bunu anlayabiliyordum. Öyle bile olsa, Alkmaion’u çağıracağını hiç düşünmemiştim. ‘Bir iç savaş başlatacaksın’ dedim. ‘Ariamenes senin yerine geçmeye çalışacak. Fakat biz buna izin vermeyeceğiz. Bu bir sözdür’ dedim. Oldukça sert konuşmuştum. Dara da öfkelenmişti. Beni tehdit etmeye çalıştı ama bunu yapamadı. Öksürük onu nefessiz bırakmıştı. Fakat bana göz attı ve boğazı kesen bir bıçak işareti yaptı. Bu hareket beni o kadar öfkeliendirdi ki, onu tehdit ettim. ‘Eğer Ariamenes’i cesaretlendirirsen, yemin ederim Pasargada’ya tek başıma giderim. Alkmaion’un bayrağını kendi ellerimle çekerim. Klanları toplarım ve Cyrus’un en büyük torununu Büyük Kral’ımız yaparız.’ Sonra...”

Atossa sandalyesinde geriye yaslandı. “Dara sağ kolunu kaldırdı ve bir yumruk yaptı. Sonra kolu tahtırevanın kenarına düştü. Gözlerini fal taşı gibi açtı. Bana yabancılara bak-

tığı şekilde baktı. Hatırlıyor musun? Nazik ama her zaman çok soğuk. Sonra gözlerini dikmiş nazikçe bana bakarken so-
luk alıp vermesi kesildi.”

Atossa şimdi kum gibi kuru olan gözlerini kırptırdı. Sonra konuya döndü. “Ariamenes Sus yolunda. İç savaş çıkacak.”

Fakat Kserkses sayesinde iç savaş olmadı. Dara’nın ölümünün ertesi günü Kserkses on bin ölümsüzün başında Babil’den ayrıldı. Sus’taki sarayı ve hazineyi ele geçirdi. Sus’tan kayınbabası Otanes’i Ariamenes’le görüşmeye gönderdi. Bu görüşmenin tam ayrıntılarını hiç öğrenemedim. Sadece Ariamenes’in kan dökülmeden alt edildiğini biliyorum. Sanırım ona yüklü bir rüşvet verildi. Her halükârda, bir iyi niyet göstergesi olarak Kserkses’in Pasargada’daki taç giyme merasimine katılmayı kabul etti. Haddini bilmeyen kardeşini öldürmemesinin Kserkses’e saygınlık kazandırdığını söylemeliyim. Bu tür meselelerde hoşgörü genellikle hatadır; zira kendisini bağışlayan adamı bağışlayan kimseye gerçekten ender rastlanır. Fakat Ariamenes’in bir istisna olduğu ortaya çıktı. Kardeşine sadık kaldı. Sonra Yunan savaşlarında bir kahraman gibi öldü.

Kserkses başlangıçta insanları anlıyordu; onların kibirlere-
rini de.

Altı

Dara’nın cesedi parlak, soğuk bir günde, yaşlı Hystaspes ve –kalıntıları Atossa’nın ısrarıyla atılacak olan– talihsiz Parmys’in yanındaki kaya mezara konuldu.

Sıradan bir savaşçı gibi giyinen Kserkses, Cyrus'un mezarının hemen karşısındaki küçük ateş tapınağına girdi. Geri kalanımız dışarıda bekledik. Hiç bu kadar üşümemiştik. İnsanın burun deliklerindeki kılları donduran buz gibi bir gün yaşıyorduk; gökyüzünde güneş hiç ısı vermeyecek şekilde ışıldıyordu. Gökyüzünün, bin kadar boğanın Bilge Tanrı'ya sunulacağı yerde yakılan ateşlerden yükselen beyaz duman bulutları dışında berrak olduğunu hatırlıyorum.

Tapınağın içerisinde Mecusiler, Kserkses'e kesik süt, baharlı otlar ve hurmadan oluşan basit bir yemek sundular. Geleneksel yemeği tattıktan sonra Cyrus'un altın işlemeli Med pelerinini giydi. Sonra Ariamenes, Kserkses'e, Baş Mecusi kış gündönümünün kesin vaktini belirtene kadar ellerinde tuttuğu Cyrus'un savaş tacını sundu. Kserkses bu uğurlu anda tacı başına taktı ve Büyük Kral oldu. Aslında kış gündönümü o günden önce gerçekleşmişti ama, Mecusiler bu tür meselelerde nadiren titiz davranırlar; kötü talih.

Kserkestapınağın kapısında belirlediğinde onu sesimiz kısılcıncaya kadar "Çok yaşa!" diye bağırarak alkışladık. Hayatımda hiç o gün olduğu kadar duygulanmamıştım; hayat boyu arkadaşım olan Kserkses sırtında Cyrus'un pelerini, elinde bir lotus çiçeği ve asası, önümüzde duruyordu. Kserkses'in başındaki altın tacı güneşin yeryüzüne –yok hayır gökyüzüne– ait bir parçası gibi görünüyordu. Böylece onun devri başlamış oldu.

Saray bir ay boyunca Persepolis'te kaldı. Bu süre içerisinde onun ilk duyurusunu kaleme aldım. Bu, Dara'nın mezarından pek de uzak olmayan bir kaya üzerine kazılıdır. Kserkses huşu verici güçleriyle, okuyan ya da dinleyen kişiyi sürekli tehdit eden Elam krallarını taklit ederek kendini öven sözlerle başlamak istemişti. Fakat ben Kserkses'i, ilk duyurusuna Bilge Tanrı'yı överek başlayan babasını taklit et-

mesi yönünde ikna ettim. Zerdüşt cemaatinin baskısı altında olduğunu söylemeye gerek yok sanırım.

Kserkses sonunda Bilge Tanrı'nın egemenliğini kabule karar verdiğinde, hayatımda ilk kez amcalarım, kuzenlerim, yeğenlerim arasında saygınlık kazandım. Birkaç yıl sonra onu yerel tanrıları memnun etmek için Babil ve Mısır üzerinde sürdürdüğü hak iddialarından vazgeçmeye ikna ettiğimde daha da memnun oldular.

“Büyük tanrı bu dünyayı, insanı ve insan için barışı, huzuru yaratan Bilge Tanrı'dır...” Bu son ifade benim değil, Kserkses'indi. Çoğu hükümdarın aksine, kendi kanlı emelleri için savaş yapmaktan hiç hoşlanmazdı. Bu, Kserkses'i halkın kralı, efendisi yaptı... Sonra yönettiği tüm ülkelerin listesini çıkardık. Baktra'da son zamanlarda ortaya çıkan rahatsızlık tehditkâr bir şekilde zikredilmişse de, Mısır'daki isyana değinilmemişti. Bu çok nazik bir meseleydi. Kserkses'i Dara'nın hayatı boyunca kullandığından çok daha güçlü ifadelerle devaları ve onların tapıcılarını reddetmeye ikna ettim. Fakat Kserkses Bilge Tanrı'nın Arta -ya da doğruluk-denilen bir özelliğini kutsayarak, etkiyi bozdu. Şimdi, Arta tek Tanrı'nın bir yönünden ibaret görülürse kutsal değerlere saygısızlık edilmiş sayılmaz. Fakat son yıllarda -belli Mecdüler tarafından cesaretlendirilen- sıradan halk, Bilge Tanrı'nın çeşitli yönlerini tek tek, ayrı birer tanrı olarak görmeye başlamıştır. Korkarım ki bizzat Kserkses de bu sapkınlığa eğilim gösteriyordu. Bilge Tanrı'ya olduğu kadar Arta'ya da dua ediyordu. Hatta şimdiki Büyük Kral'ımız olan oğluna Arta-Kserkses ismini vermişti.

Kserkses sarayın Persepolis'te bir ay kalacağını ilan ettiğinde, haremnden bu kadar uzak kalmaya istekli olması beni şaşırttı. Buna imada bulunulduğunda gülümsedi ve “Atossa ya da Amestris'in tavsiyelerini dinlemek zorunda kalmama-

mın ne büyük bir rahatlık olduğunu bilemezsin” dedi. Ayrıca saltanatının Pers anayurdunun klan liderleriyle çevrili merkezinde başlamasını uğurlu görüyordu.

Taç giyme ziyafetinde, imparatorluğun en önemli on beş bin adamı Dara’nın kışlık sarayının avlusunda yemek yedi. Bir keresinde bu ziyafet için kesilecek hayvanların listesini gördüm. Bütün dağlık bölgelerde tek bir koyunun, kazın ya da öküzün sağ bırakıldığını sanmıyorum. Fakat bu büyük masraflara rağmen hadise oldukça uğurlu biçimde sonuçlandı ya da biz öyle düşünüyorduk. Yüksek rütbeli adamlar dokuz saat boyunca yiyip içtiler. Çoğu rahatsızlandı. Hepsi kendinden geçmişti. O huşu verici kraliyet görkemi, en uygun şekilde, gerçek Alkmaion’a geçmişti. Bu sık olan bir şey değildir.

Kserkses ise Kral’ın yüz kadar arkadaşının oturduğu bir salonun hemen dışındaki perdeli bir cumbada kardeşleriyle birlikte yemek yiyordu. Kalın, yeşil-beyaz bir perde, Kserkses’in cumbasını bizim yemek yediğimiz odadan ayırıyordu. Daha sonra perde ardına kadar çekildi ve o da bizimle birlikte içti. Yine daha sonra avluya çıktı; klanların alkışları Ay’la uyum içerisinde ritmik olarak kıyıya vuran okyanus dalgaları gibi ses çıkartıyordu. Evet Demokrit, dış denizlerin yüzeylerinin altında, dalgaların her an değişken rüzgârlar tarafından oluşturulduğu, Akdeniz’de görülmeyen güçlü gelgitler vardır. Hayır, bunun nedenini bilmiyorum. Bunlar bir şekilde kadınların belli dönemlerinde olduğu gibi Ay’ın büyümesini ve küçülmesini izler.

Mardonius ve Artabanus’un arasında oturuyordum. Herkes kadar biz de sarhoştuk. Sadece Kserkses ayıktı. Şarabına su karıştırıyordu, bu nadiren yaptığı bir şeydi. Tedbiri elden bırakmıyordu, tetikteydi. Ne de olsa altın sedirinin ayağında Ariamenes oturuyordu. Sözde, zorba bir demircinin kolları-

na sahip güçlü kuvvetli genç bir adamdı. Ondan çok şüpheleniyordum. Aslına bakılırsa Kserkses dışında hepimiz...

Artabanus oldukça kafa dengi biriydi. Kserkses'in onu saray muhafızlarının komutanı yapacağını bilmeme rağmen, onu pek ciddiye almadım. Biliyorum, bu görev çok önemliydi; çünkü muhafız komutanı sadece Büyük Kralı korumakla kalmıyor aynı zamanda sarayın günlük işlerinin yürütülmesini de sağlıyordu. Dara muhafız komutanlarını hep sıkı kontrol altında tuttuğundan Kserkses'in de aynısını yapacağını sanıyordum.

Artabanus Kserkses'ten bir ya da iki yaş daha küçük, sarışın, mavi gözlü bir Hyirkanyalıydı. İnsan kafatasında, damıtılmış arpa suyu içmeyi sevdiği söyleniyordu. Özel zevkleri ne olursa olsun topluluk içerisindeki davranışları oldukça imdeniydi. Bana karşı saygılı olduğu da kesindi. Onu aptal bulduğumu söylemeliyim; zaten onun bizim üzerimizde oluşturmaya çalıştığı izlenim de buydu. Sonradan ortaya çıktığına göre aptal olan o değil bizdik.

Pers Sarayı'ndaki muhafız komutanı genellikle Saray Mabeyincisi tarafından kontrol ediliyordu. Akıllı hükümdar bu iki memurunu birbiriyle sürekli çatışma hâlinde tutmak için elinden geleni yapar; bu zor da değildir. Mabeyinci'nin hareme girip çıkması söz konusu olduğu için her zaman bir haremağası olması zorunludur. Güçlü askerler bütün haremağalarını küçük gördüğü için muhafız komutanıyla Saray Mabeyincisi arasında her zaman yeterli bir düşmanlık bulunmaktadır. Kserkses, Amestris'in tavsiyesiyle Aspamitres'i saray mabeyincisi olarak atamıştı bile. Saray genelde memnundu. Herkes biliyordu ki, Aspamitres rüşvet aldığı anda iyi bir karşılık verirdi. Ayrıca, Kserkses'in taç giyme merasiminin yapıldığı günde keşfettiğim kadarıyla iyi de bir idareciydi.

Üçüncü yemek servis edilirken Mardonius ve ben hafifçe sarhoş olmuştuk. Önümüzdeki yemeğin tam istediğim şekilde –üzerine sirke dökülmüş ve horoz ibiğiyle servis yapılmış hâlde– pişirilmiş geyik eti olduğunu hatırlıyorum. Bir parça yemiştim. Sonra ağzım dolu olarak benden daha sarhoş olan Mardonius’a döndüm. Her zaman olduğu gibi savaştan söz ediyordu. “Mısır hiç yoktan iyidir” dedi. “Umurumda değil. Hem de hiç. Ben Büyük Kral’a hizmet etmek istiyorum” dedim. Bu huşu verici unvanın artık çocukluk arkadaşımıza ait olduğuna henüz alışamamıştık. “Öyle bile olsa, şu mesele yüzünden bir yılımız kayıp.” Mardonius geçirdi ve düşünce silsilesini yitirdi.

“Ah, şu Yunanistan meselesi. Biliyorum. Fakat Mısır Yunanistan’dan daha önemli. Mısır zengin. Ve en önemlisi bizim ya da bizimdi.” O anda başka bir et parçası için elimi uzattım. Tabak oradaydı ama et yok olmuştu. Yüksek sesle küfrettim.

Mardonius alık alık yüzüme baktı. Sonra güldü. “Köleler tabaktakini başkasına çok görmemeli değil mi?” dedi.

“Fakat ben görürüm!” Ve gördüm de.

Birden Aspamitres yanımda belirdi. Genç, soluk yüzlü, keskin bakışlı biriydi. Sakalı yoktu; bu, erişkin olmadan önce hadım edildiği anlamına geliyordu. Bütün iyi haremağalarına böyle yapılır. Kserkses’in altın sedirinin hemen arkasındaki yerinden her şeyi izlemişti.

“Doymadınız mı, efendim?” diye sordu.

“Hayır, henüz değil. Amiral de öyle” dedim.

“Sorumluları cezalandıracağız” dedi.

Aspamitres ciddi biri değilse, kim olabilirdi? Bir dakika içerisinde masamıza yeniden geyik eti geldi. O gecedен sonra altı hizmetçi idam edildi. Sonuçta, kraliyet mutfağından yapılan yiyecek ticareti tam olarak kesilmese de azaldı. Eski

âdetleri çiğnemek zordur. Fakat en azından, Kserkses'in saltanatının ilk yıllarında, yemeğinin çoğunu nispeten güvenle yiyebiliyordu insan. Bu gelişme için Aspamitres'e teşekkür etmeliydik.

Zamanla, Aspamitres'in on yedi yaşından bu yana Kraliçe Amestris'in sevgilisi olduğu söylentisi ortaya çıktı. Bilemiyorum. Ben sadece insanların kulaktan kulağa fısıldadıklarını tekrarlıyorum. Her ne kadar harem kadınları –ve hatta kraliçeler– haremağalarıyla karmaşık ilişkilere girseler de, saygıdeğer Kraliçe Anamız Amestris'in Aspamitres'i bu şekilde kullandığından şüpheliyim. Gerçi üreme organının, on ya da on bir yaşında hadım edilen birisi için alışılmadık ölçüde büyük olduğunun söylendiğini de unutmamak lâzım.

Demokrit şimdi Agora'dan gelen son dedikoduyu aktarıyor. Öyle görünüyor ki, Yunanlar Ana Kraliçe'nin yirmi üç yaşında, yapma bir sakal ve bıyık takan bir haremağası olan şimdiki Saray Mabeyincisi'yle bir aşk ilişkisi yaşadığına inanmak istiyor. Skandallara bayılan Atinalıları temin edirim ki, Ana Kraliçe yetmiş yaşında ve tensel zevklere ilgisiz biridir. Daha da önemlisi o da selefi Atossa gibi her zaman gücü zevke tercih etmiştir. Genç Amestris'in haremağalarını oynatmış olabileceğini sanıyorum. Fakat bu, artık kaybedilmiş başka bir dünyaydı.

Kayıp dünya bizim için çok güzeldi. Özellikle de –bir daha asla bu kadar rahat bir zaman dilimi olamayacağı dışında– her şeyin mümkün görüldüğü Persepolis'teki o kış. Saraylar tamamlanmamıştı. Sözü edilecek bir şehir yoktu; tek görünen işçilerin barakaları ve Dara'nın hazinesinin etrafında inşa edilmekte olan yepyeni binalar kompleksi idi. Bu kilerler, sergi odaları, revaklı odalar ve çalışma odaları geçici olarak kalem odası kâtiplerini barındırmak için kullanılıyordu.

Mardonius ve ben kışlık saraydaki haremın küçük, havasız ve buz gibi bir odasını kullanıyorduk. Kadınlar dairesi Dara'nın nispeten mütevazı karı ve cariye koleksiyonunu barındırmak için tasarlandığından, Kserkses'in sözde şehri, kadınları için yetersiz kalıyordu. Sonuçta Kserkses, Büyük Kral olarak ilk emrini mimarlarına verdi. Kadınlar dairesini hazineye doğru genişleteceklerdi. İlk hazine binası yeni hareme yer açmak için aşağı çekilmek zorundaydı.

Bir öğleden sonra Kserkses beni çağırdı. "Adaşının mezarını görmeye gel" dedi. Böylece Büyük Cyrus'un mezarını görmek için at sırtında hatırı sayılır bir mesafe katettik. Yüksek bir set üzerinde kurulu beyaz kireçtaşından küçük kilisenin ince sütunlardan oluşan bir girişi vardı. Taş kapı ağaçmış gibi görünecek şekilde oyulmuştu. Cyrus bu kapının ardında, altın bir yatakta yatıyordu.

Mezar sorumlusu Mecusi tam bir şeytan tapıcısı olmakla beraber, bize hoş görünmek için hemen Bilge Tanrı'ya bir ilahi söyledi. Bu arada, bekçi mezara yakın bir evde yaşıyor ve ayda bir kere Cyrus'un ruhu için bir at kurban ediyordu; bu, Zerdüş tarafından çok kınanan eski bir Ari âdetiydi.

Kserkses Mecusi'ye mezarın kapısını açmasını emretti. Beraberce küf kokulu odaya girdik; Cyrus'un balmumu kaplı cesedi altın bir yatak üzerinde yatıyordu. Yatağın hemen yanında, üzerinde harika mücevherler, silahlar ve elbiseler yığılı altın bir masa vardı. Kserkses'in tuttuğu meşalenin titreyen ışığı altında ısıldıyorlardı.

Yarım asırdan uzun bir süredir ölü olan ünlü bir adama bakmanın garip bir duygu olduğunu söylemeliyim. Cyrus al renkli bir pantolon ve birbiri üzerine geçmiş altın plâkalarından oluşan bir pelerin giyiyordu. Pelerin boyun bölgesinde iyice sıkılmıştı; bu şekilde, barbarların baltasının açtığı derin yara gizlenmek istenmişti. Kserkses istemeden, Cyrus'un

pelerinini boynundaki kararmış yarığı gösterecek şekilde çekti.

“Omurga kemiği tamamen kesilmiş” dedi Kserkses. “Pek yakışıklı olduğunu sanmıyorum, ya sen?” Kserkses berrak balmumu katmanı altındaki yüze eleştirir tarzda baktı.

“Yaşlıydı” diye fısıldadım. Cyrus, cildinin hafifçe grileşmesi dışında pekâlâ uyuyor sanılabilirdi ve ben, kendi adıma, onu uyandırmak istemedim. Korkmuştum.

Kserkses’in ise umurunda değildi. “Beni bir Mısırlının mumyalamasını istiyorum” dedi. Cyrus’un mumyacılarını eleştiriyordu. “Renk kötü. Koku da öyle.” Kserkses küf kokan havayı kokladı ve yüzünü astı. Fakat ben sadece mumyacıların kullandığı çeşitli merhemleri kokladım.

“Rahat uyu Alkmaion Cyrus” dedi Kserkses neşeli bir ifadeyle. Bu onun imparatorluğun kurucusunu selamlama şekliydi. “Dinlenmeyi hak ediyorsun. Seni kıskanıyorum” diye devam etti. Kserkses’in ne zaman ciddi olduğundan, ne zaman olmadığından her zaman emin değildim.

Kserkses, veliaht prensken, kendisi yaptığı halde Dara’nın binası olarak anılan ek yapıda bir çalışma odası hazırlattı. Kallias bana bu muhteşem yapının şimdilerde Phidias tarafından kopya edildiğini söylüyor. Ona şans diliyorum. Bu ek yapı dünyanın, dört tarafında da sütunlu giriş bulunan ilk yapıydı. Demokrit bunun doğruluğundan şüpheli. Tabii, vaktimi filozoflarla geçirseydim benim de şüphelerim olurdu.

Cyrus’un mezarına yaptığımız ziyaretten sonra Kserkses beni resmi olarak çağırttı. Aspamitres beni ek yapının girişinde karşıladı. Her zaman olduğu gibi ihtimamlıydı. Aslında onun sayesinde Dara’nın kalem odası kâtiplerinin tembel-

likleri ve kötü davranışları bir gecede değişmişti. Kâtipler şimdi yardımsever ve çalışkan olmuşlar, bir yıl kadar da böyle kalmışlardı. Sonra yine tembelleştiler ve huysuzlaştılar. Fakat bu, haremağalarını saymazsak, kalem odası kâtiplerinin doğasında bulunmaktadır.

Parlak renkli sütunlar arasına dizilmiş çalışma masalarının arasından geçmiştım. Bu sütunlar ağaç üzerine alçı çekilerek oluşturulmuştu. Bu, sütun yapmanın en kolay yoluydu, ayrıca alçıya daha kolay şekil verilebiliyordu. Phidias'ın bütün sütunlarını saf mermerden yapmak istediğı söyleniyor. Eğer bu budalalığa kapılırsa, Atinalılar'ın elinde boş bir hazine kalacağını tahmin ediyorum. Bugün bile, Persepolis'teki ana yapıların granit sütunlarının parası hâlâ tam olarak ödenmemiştir.

Kömür yanan mangallar Kserkses'in odasını gayet hoş bir şekilde ısıtıyordu; bir çift bronz sehpa üzerinde tüten buhur, içerisini rahatsız edici bir dumanla kaplamıştı. Zaten buhur her zaman başımı ağrıtır; bunun nedeni onu şeytan tapıcılığıyla özdeşleştirmem olsa gerek. Zerdüşt sandal ağacı ve buhur kullanımına şiddetle karşıydı; zira ona göre bu kokular şeytanlara tahsis edilmiştir. Büyük Kral'larımız tek olan Bilge Tanrı'ya inandıklarını ilan etseler de, başka insanların onlara yeryüzündeki tanrılar gibi davranmalarına izin vermektedirler. Bu paradoksu hiç de hoş bulmuyorum. Fakat güneşin gidişini değiştirmek Pers Sarayı'nın protokolünü değiştirmekten herhalde daha kolaydır.

Kserkses penceresiz bir odada küçük bir masaya oturdu. Bir an, lambanın ışığı altında korkuyla karışık şaşkın gözlerime Dara gibi baktı. Yere kapaklandım. Aspamitres yüksek sesle isim ve unvanlarımı okudu. Sonra, hemen gözden kayboldu.

"Ayağa kalk Cyrus Spitama!" dedi bir ses. Bu yaşlı Kserkses'in sesiydi. Ayağa kalktım ve yere baktım. Âdetler böyleydi.

Kralın arkadaşı arkadaşına bakabilir. En azından tek başımıza olduğumuz zaman. Böylece ona baktım, o da bana baktı. O gülümsedi, ben de gülümsedim. Fakat hiçbir şey eskisi gibi değildi ve bir daha da hiç olmayacaktı. O krallar kralıydı.

Kserkses hemen konuya girdi. “Mısır’a gitmeden önce hayat hikâyemi yazdırmalıyım. Bu da çok fazla zamanım olmadığı anlamına geliyor. Bana yardım etmeni istiyorum.”

“Krallar Kralı, dünyanın neyi bilmesini istiyor?” Kserkses önüme parça parça olmuş bir demet papirüs kâğıdı attı. Elam yazısıyla kaplıydı. “Bu Cyrus’un hayat hikâyesinin kütüphanede bulunan tek nüshası. Neredeyse tamamen yıprandığını görüyorsun. Öyle görünüyor ki, onu tekrar yazmaya hiç niyetlenmemiş. Metin benim doğduğum seneden bu yana değişmemiş. Bu arada benim de adım geçiyor. Her neyse, elimizden geldiği kadarıyla bununla çalışmak zorunda kalacağız.”

Elam yazısıyla yazılmış metne baktım. “Dili çok eski” dedim.

“Daha iyi ya” dedi Kserkses. “Tamamen Dara gibi gözük-mek istiyorum. O da Kambyes’i taklit ediyordu; o Cyrus’u, Cyrus da Med krallarını. Bu hep böyle devam edip gitmiştir.” Dara Mardosadından sürekli selefi olarak bahsetmesine rağmen, Kserkses’in ondan hiç söz etmediğini düşündüğümü hatırlıyorum.

Büyük Kral ve ben, onun resmi hayat hikâyesini yazmak için üç gün üç gece çalıştık. İsimiz bittiğinde bunun kopyalarını hükümdarın iradesi ve kişiliğinin somut bir ifadesi olarak imparatorluğun bütün şehirlerine gönderildi. Kserkses ilk atasından, onun başarılarından ve emellerinden söz etti. Bu son kısım özellikle önemliydi; zira Büyük Kral’ın kişisel vasiyeti herhangi bir mahkemede resmi yasaların bir içtihadı olarak kullanılabilirdi.

Bu şekilde çalıştık. Kserkses bana ne anlatmak istediğini söylüyordu. Sonra ben notlar alıyordum. Anlatılmak istene-ni yazdırmaya hazır olduğumda kâtipler çağrılıyordu. Ben Pers dilinde söylerken, sözcüklerim aynı anda kalem odasında kullanılan Elam, Akad ve Arami dillerine çevriliyordu. O günlerde Persçe, yazı dili olarak çok seyrek kullanılıyordu. Kâtiplerin Persçe sözcükleri diğer dillere çevirmedeki hızlarına her zaman çok şaşırdığımı söylemeliyim. Daha sonra Yunanlar, Mısırlılar ve Hintliler için de tercümeler yapılyordu.

Bütün eser kaydedildiğinde, her üç dilde de Kserkses'e okundu. Dikkatlice dinliyor, gerektiği yerde düzeltmeler ve sadeleştirmeler yapıyordu. Son olarak, Büyük Kral'ın en önemli işi, kâtiplerin yazdığı metnin her sözcüğünü dinlemektir. Kserkses'in saltanatının ilk yıllarında, onun dikkatlice incelemediği hiçbir yazı dışarı gönderilmezdi; bunu, anlatmak istediğini tam olarak ifade etmek için yapardı. Haya-tının son yıllarına doğru müzikten ve harem dedikodularından başka bir şey dinlemez oldu.

Üçüncü günün gecesinde nihai metinler Kserkses'e okundu. Kserkses her metne mührünü kendi elleriyle bastı. Genel olarak, eserimizin Dara'nın tahtı gaspıyla ilgili mağrur ve yanlış anlatımından daha üstün olduğunu sanıyorum.

Aspamitres ve kâtipler çekildiğinde Kserkses ellerini birbirine vurdu. Birden Kral'ın sakisi bir hayalet yahut serap gibi belirdi. Şarabı döktü, Kserkses'in kadehinden içti, ortaya çıktığı gibi çabucak kayboldu. Sakinin bu törensel davranışları Kserkses'i her zaman eğlendirmişti. Herkes, şarap zehirliyse onu tadan kişinin hemen düşüp öleceğini düşünür. Pekiyi ya zehrin etkisi yavaşsa? Ölmeniz aylar alabilir.

"Bu tören sakiyi, hükümdarı zehirlemekten caydırmak için tasarlanmamış mı?"

“Evet, panzehiri olmadığını varsayarsak öyle. Fakat zeki bir suikastçı, bizi kimsenin fark edemeyeceği yavaşlıkta zehirleyebilir.” Kserkses gülümsedi. “Lais insanları şu kendi Trakya karışımlarıyla nasıl zehirliyor, görmüyor musun?”

Lais’in bir cadı ve katil olarak anılması beni her zaman rahatsız etmiştir. Aslında birini bizzat öldürdüğünü hiç işitmedim. Fakat Atossa için birtakım iksirler hazırladığını biliyorum. Ayrıca Yaşlı Kraliçe’den hoşlanmayan bir harem kadınının er ya da geç esrarlı ve yeterince ölümcül bir hasta-lığa yakalanacağı pek de sır sayılmaz.

“Burada bulunmak garip bir duygu” dedi Kserkses; beklenmedik şekilde melankolik olmuştu. “Bunun olabileceğine hiç inanmıyordum.”

“Fakat Dara’nın ölmekte olduğu oldukça açıktı.”

“Tabii ki. Fakat benim inanmadığımı onun...” Kserkses kırmızı-siyah kadehi Sisamlı bir çömlekçi gibi ellerinde ile-ri geri fırlattı. “Çok yaşıyım.”

Gözlerimi ona diktim; şaşkın bir hâlde ve hiç konuşma-dan ona uzun uzun baktım.

Kserkses boynundaki ağır altın halkayı çıkardı ve onu se-dir ağacından yapılmış masanın üzerine bıraktı. Tembel tembel kaşındı. “Evet evet, çok yaşıyım...” dedi ve sözüne ara verdi. Bana değil kendine konuşuyor gibiydi. “Hiç zafer ka-zanmadım. Yani gerçek zafer diyorum.” Küçük eserimizin kopyasına hafifçe vurdu. “İsyanlar bastırdım. Fakat babamın ülkesine bir avuç veya bir kâse dolusu toprak bile katama-dım. Tek yaptığım şey inşaat.”

“Sen şimdiye kadar yaşamış en büyük inşaatçısın.” Bunu söylerken hiç de abartmıyordum. Kserkses’in şimdiye kadar varolan en harika şehir ve bina yaratıcısı olduğuna inanıyo-rum; uzun yıllar önce Mısır’ın son derece kasvetli piramitle-rini ve sütunlarını yapan taşralı yabanileri de dahil...

“Gerçek mi söylüyorsun?” Kserkses bu tür sözleri çok özlemiş görünüyordu. Onu hiç böyle ezik bir haletiruhiyede görmemiştim. Bir anda, hiç uğraş vermeden babasının kazandığı tüm ülkelerin sahibi olması ona zevk değil, sanki acı ve kuruntu vermişti. “Öyle sanıyorum ki, hayatım tamamıyla boşa geçti. Tüm yaptığım beklemek, yine beklemek; şimdi otuz beş yaşındayım...”

“Pek de yaşlı sayılmazsın! Mardonius’a baksana.”

“Baktım” dedi Kserkses ve gülümsedi. “Yaşlı bir adam gibi sendeliyor. Hayır, bu” dedi, hızlı bir hareketle havada taç şekli çizerek, “Büyük Kralı öldürdüğünde Dara’nın yaşındayken, on yıl önce olmalıydı.”

“Büyük Kral mı?” dedim Kserkses’e gözlerimi dikerek. “Zorba Gaumata’yı mı kastediyorsun?”

“Büyük Kral demek istiyorum” dedi Kserkses, kadehteki şarabı dikip altın işlemeli kol ağzıyla dudaklarını kurulayarak. “Bilmiyor musun?”

Hayır anlamında başımı salladım.

“Bildiğini sanıyordum. Atossa’nın Lais’e anlattığından eminim. Tabii ki senin annen benimkinden daha sıkı ağızlı. Her neyse, ailemizin kanlı sırrını öğrenmenin zamanı geldi.”

Bir sırrı açıklayan prens, çoğu zaman aynı anda sırrı açtığı kişiyi idam ettirir. Birden kendimi buz gibi hissettim. İştitiğimi iştirmek istemiyordum. Fakat onu bundan alıkoyamadım. O an bir avuç insanın bildiği şeyi öğrenmemi çok istiyordu.

“Dara’nın Alkmaionlukla ilgisi yoktu. Aileyle uzaktan akrabaydı. Zaten bütün Pers klan liderleri öyledir. Kambyses Mısır’a gittiğinde, kardeşi Mardos’u saltanat naibi yaptı. Kambyses’e bir şey olursa Mardos’un Büyük Kral olmasına karar verilmişti. Kambyses Mısır’da zehirlendi; kim tarafın-

dan olduğunu bilmiyorum. Kambyses bundan yerel rahipleri sorumlu tutuyordu. Her neyse, zehir etkisini yavaş yavaş gösteriyordu. Çok feci şekilde acı çekiyordu. Günün büyük bölümünde kendinden geçmiş hâldeydi. Fakat kendine geldiğinde zihni berraklaşıyordu.” Kserkses sözüne ara verdi; tembel tembel altın işlemeli yakasının kenarını başparmağıyla sildi. “Bize bütün öğretilenlere rağmen Kambyses, babası Cyrus kadar büyük bir hükümdardı.”

Neredeyse soluğum kesilmiş hâlde dinliyordum.

“Kambyses’in hasta olduğu haberi Sus’a ulaştığında Mardos kendini Büyük Kral ilan etti. Kambyses bunu öğrenir öğrenmez kardeşi Mardos’u hemen reddetti ve eve doğru hareket etti. Kambyses yolda tekrar zehirlendi; bunu yapan bu sefer ona yakın biriydi. Hatırlarsan, onun kendisini kendi kılıcıyla kestiği farz edilir. Resmi anlatının bu kısmının doğru olduğunu sanıyorum. Fakat kılıca öldürücü bir zehir sürülmüştü ve Kambyses öldü. Mardos artık meşru kraldı. Rakibi yoktu. Halk tarafından seviliyordu.

Fakat daha sonra ortada birtakım söylentiler dolaşmaya başladı. Mardos’un gerçekten Mardos olmadığı söyleniyordu. Yine Mardos’un iki Mecusi kardeş tarafından öldürüldüğü ve onlardan biri olan Gaumata’nın ölü adamın yerine geçtiği söylentisi yayıldı. Bütün dünyanın bildiği gibi Dara ve Soylu Altılı sahte Mardos’u öldürdü ve Dara kendini Büyük Kral ilan etti. Dara daha sonra Cyrus’un kızı, Kambyses’in kız kardeşi ve karısı, sözde Mardos’un kız kardeşi ve karısı Atossa’yla evlendi. Sonuçta Dara oğlunu, yani beni, meşru Alkmaion kıldı.”

Kserkses elini şaklattı. Sâki görüldü. Bize kulak misafiri olmuşsa bile bunu belli etmiyordu. Zaten buna cesaret edemezdi.

Sâki gittiği zaman doğal olarak şu soruyu sordum. “Peki Dara’yı kim öldürdü?”

“Babam, Kambyses’in kardeşi, Cyrus’un oğlu Büyük Kral Mardos’u öldürdü.”

“Fakat hiç şüphesiz Dara sahte Mardos olan Mecusi Gamata’yı öldürdüğünü sanıyordu...”

Kserkses hayır anlamında başını salladı. “Mecusi falan yoktu. Sadece Büyük Kral vardı ve Dara onu öldürdü.”

Sessizce şaraplarımızı içtik.

“Peki” diye sordum cevabını bilerek, “Kambyses’in kılıcına zehri kim sürdü?”

“Büyük Kral’ın mızrak taşıyıcısı tabii ki.” Kserkses oldukça duygusuz konuşuyordu. “Hystaspes’in oğlu Dara.” Kserkses masadan çekilerek arkasına yaslandı. “Şimdi biliyorsun” dedi.

“Bilmek istemezdim, efendim” dedim.

“Ama şimdi biliyorsun.” Yine, Kserkses’in üzüntüsü beni etkilemişti. “Şimdi, babam her iki amcamı öldürdüğü için burada olduğumu biliyorsun.”

“Bu tahtlar başka nasıl kazanılabilir ki, efendim?” diye cevap verdim. “Netice itibarıyla Cyrus da kayınbabasını öldürdü ve...”

“Bu bir savaştı. Bu, dine aykırıydı. Pers bir kabile mensubu haince ve salt yükselme güdüsüyle kendi kabilesinin şeflerini devirdi.” Kserkses dudakları kapalı gülümsedi. “Bana oğulları tarafından öldürülen şu iki Hint kralından söz ettiğinde, babamı ve bizim de farklı olmadığımızı düşündüm. Biz de Ari ırka mensubuz. Fakat aynen şu Hintliler gibi biz de biliyoruz ki, kutsal yaşamızı çiğneyen kişi lanetlenmiştir; onun soyundan gelenler de.”

Kserkses babasının yaptıklarından dolayı kaderin kendisini cezalandıracağına kesin bir şekilde inanıyordu. Ben onunla aynı fikirde değildim. Ona eğer Hakikat’i takip ederse babasının Batıl’ı takip etmiş olmasının onun açısından

önemli olmayacağını söyledim. Fakat ne yazık ki, Kserkses, büyükbabamın bu dünyadan kovmaya çalıştığı şeytanlar ve karanlık güçler tarafından ele geçirilmişti. Kserkses, babasının kanla ödemek zorunda olmadığı şeyi oğlunun ödemek zorunda kalacağına inanıyordu. Er ya da geç, yaşlı tanrılar iki Kral'ın katlinin öcünü alacaklardı. Kutsal kanın bıraktığı izleri yine ancak kutsal kan temizleyebilirdi.

“Hystaspes biliyor muydu?” diye sordum.

“Evet. Tabii ki biliyordu. Dehşete kapılmıştı. Kendisini Zerdüşt'e adayarak Dara'nın günahını affettirebileceğini umut ediyordu. Fakat bu mümkün değil, öyle değil mi?”

“Hayır” dedim. Bunu sadece Bilge Tanrı'nın yardımıyla Dara yapabiliirdi. Tatmin edici olamayacak kadar sersemlemiştim.

Bunu hiç düşünmemiştim. Kserkses kadehini masanın üzerine ters çevirdi. Şarabı bitirmişti ve ayıktı.

“Tahtımın üzerinde kan var. Atossa bunun normal olduğunu düşünüyor. Fakat o yarı Medli ve bu tür meselelerde bize benzemiyor.”

“Bütün bunları ne zaman öğrendin?”

“Çocukken. Haremde. Yaşlı haremağaları kendi aralarında fısıldaşır dururlardı. Ben de onları dinlerdim. Sonunda Atossa'ya sordum. Başlangıçta yalan söyledi. Fakat ben ısrar ettim. ‘Doğruyu bilmezsem’ dedim, ‘kendim için huşu verici kraliyet görkemiği ne zaman yakaladığımı nasıl bileceğim?’ Sonra bana söyledi. Vahşi bir kadındı. Fakat sana bunu anlatmama gerek yok. Senin hayatını kurtardığı gibi benimkini de kurtardı. Ve beni buraya koydu.”

“Kendi hayatını nasıl kurtarabildi?” diye sordum.

“Zekâsını kullanarak” diye cevap verdi Kserkses. “Dara Mardos'u öldürdüğünde, Atossa'yı çağırdı. Onu öldürmeyi düşünüyordu; zira öldürdüğü adamın gerçekte kocası

ve kardeşi, yani gerçek Mardos olduğunu sadece o biliyordu.”

“Haremin geri kalan kısmı bunu bilmiyor muydu?”

“Nasıl bilebilirdi ki? Kambyses sağ iken kardeşi Mardos saltanat naibiydi. Saltanat naiplerinin kardeşinin haremde evindeymiş gibi davranmaları beklenmez. Fakat sonunda Kambyses’in öldüğü öğrenilince, Mardos hemen Atossa’yla evlendi, tabii onun isteğiyle. Onun en sevdiği kardeşiydi; çünkü. Bir senesonra, Dara Sus’a geldiğinde, Mardos’un gerçek Mardos değil Mecusi bir düzenbaz olduğu söylentisini yaydı. Sonra Dara bu sözde dzenbazı öldürdü. Artık yeryüzünde gerçeği bilen tek kişi vardı; o da Atossa’ydı.”

Daha sonra neler olduğuyla ilgili üç farklı anlatım dinledim: Atossa’nın kendisinden, Lais’ten ve Kserkses’ten. Her hikâye birbirinden biraz farklı olmakla birlikte genel kanaat şu yönde ydi:

Dara haremde Atossa’yı görmeye geldiğinde, onu Büyük Cyrus’un bire bir ölçülerdeki heykelinin önünde oturur buldu. Kraliçe tacını giymişti. Oldukça rahattı ya da bu izlenimi veriyordu. Nazike yanındakilere çekilmelerini işaret etti.

Sonra bir Hint kobrası gibi ilk önce Atossa hamle yaptı. “Kocam ve kardeşim Büyük Kral Kambyses’i öldürdün.”

Dara şaşkına dönmüştü. Atossa’nın ayaklarına kapanmasını ve hayatını bağışlaması için yalvarmasını bekliyordu oysa. “Kambyses aldığı bir yaradan öldü” dedi Dara savunmaya geçerek. “Bu, savaşta hiç yapmayacağı bir hataydı. Bir kaza sonucu kendini yaralamıştı.”

“Sen kralın yanındaydın. Onun mızrakısıydın. Kılıcın ucuna zehri sen srdn.”

“Senin böyle söylüyor olman doğru olduğu anlımanı gelmez.” Dara toparlanmaya başlamıştı. “Kambyses ld. Gerçek bu. Nasıl öldüğü seni ilgilendirmez.”

“Alkmaion’la ilgili her şey sadece ve sadece beni ilgilendirir. Çünkü ben sonuncuyum. Kocam ve kardeşim Büyük Kral Kambyes’i öldürdüğüne dair kanıtım var...”

“Neymiş bu kanıt?”

“Sözümü kesme!” diye tısladı Atossa. İsteddiği zaman gerçek bir piton gibi ses çıkarabilirdi. “Ben Alkmaion Kraliçe’siyim. İkimizde biliyoruz ki, sen kocam ve kardeşim Büyük Kral Mardos’u öldürdün.”

Dara bu ürkütücü kadından çekinmeye başlamıştı. Durakladı. “Kocan olduğu doğru ama kardeşin değildi. O Gamata isminde bir Mecusi’ydi.”

“Sen ne kadar Mecusi’ysen, o da o kadar Mecusi’ydi. O bir Alkmaion’du. Bu senin olmadığıın şey ve aynı zamanda hiçbir zaman olamayacağıın.”

“Ben Büyük Kralım. Alkmaion’um.” Dara, Atossa’yla arasına artık fildişinden bir sandalye almıştı. Atossa’nın anlatımından aktarıyorum. “Ben düzenbaz, zorba Mecusi’yi öldürdüm...”

“Zorba sensin Hystaspes’in oğlu Dara; şimdi tek bir sözümle bütün Pers klanları sana başkaldıracak.”

Bu Dara’nın aklını başına getirdi. Sandalyeyi bir tarafa sürükledi ve oturan Kraliçe’ye doğru yürüdü. “Bu sözü hiç söyleyemeyeceksin” dedi yüzünü onunkine yaklaştırarak. “Anlıyor musun? Tek bir sözcük bile... Çünkü şu Mecusi’nin gerçekte Mardos olduğuna inanan herkes idam edilecek.”

“Haydi, küçük maceraperest. Beni öldür. Sonra ne olacağını gör.”

Atossa ona tatlı bir gülücük attı; o günlerde öyle olmalıydı çünkü ağzında siyah değil beyaz inciler vardı. Bu arada, Atossa bu noktada kendini bu mavi gözlü, kumral saçlı zorbaya kaptırdığını fark etti ya da Lais böyle söylüyordu. Dara

ve kendisinin aynı yaşta olması beklenmedik ten arzusunu artırmıştı.

Atossa hayatının en cesur hamlesini yaptı. “Babil’e, Sart’a, Ekbatana’ya ajanlarımı çoktan gönderdim. Eğer öldürülürsem, bize sadık şehirlerimizin askeri komutanlarına Dara’nın iki hükümdarın katili olduğunu söyleyecekler. Kambyses’in ne kadar takdir edildiğini, Mardos’un ne kadar sevildiğini hatırla. Onların Büyük Cyrus’un son oğulları olduğunu hatırla. Büyük şehirler sana başkaldıracaklardır. Bu bir söz. Sen genç, cesur bir adamdan başka hiçbir şeysin, hepsi bu; ama yine de...”

Bu “ama yine de” sözü, şartları Atossa tarafından belirlenen bir barış antlaşmasının ilk adımıydı. Eğer Dara onunla evlenir ve ilk oğlunu tahtın vârisi yaparsa Atossa da tüm dünyaya Dara’nın, kendisini evlenmeye zorlayan bir Mecusi’yi öldürdüğünü söyleyecekti. Her ikisi de birbirine çeşitli tavizler vermekle birlikte antlaşmanın ana maddesi her iki tarafça da onaylandı.

Demokrit, Atossa’nın Babil ve diğer şehirlere gerçekten ajan gönderip göndermediğini merak ediyor. Tabii ki göndermemişti. Büyük bir hedefe doğru ilerlerken onun her zamankinden daha fazla harikalar yarattığından şüphe yok. Peki Dara ona inanmış mıydı? Bunu kimse bilemeyecek. Tek bildiğimiz, blöfü sonucunda Dara’nın Atossa’dan en az onu takdir ettiği kadar korkmasıydı. Sonraki otuz altı yıl boyunca onu devlet işlerinden uzak tutmak için elinden geleni yaptı. İtiraf etmeliyim ki, bunda ara sıra başarılı oldu. Atossa kendi hesabına bu genç hükümdar katilinden memnundu; onda babasının imparatorluğunun mükemmel yöneticisini görüyordu. Bu kan bulaşmış antlaşmanın meyvesi Kserkses oldu. Ne yazık ki, o her şeyde denge arayan türde bir adamdı. Kütüğün bir ucundaki tahta aşağı iniyorsa diğer uç yukarı

kalkmalıydı. Dara cinayetlerinin cezasını çekmediği için bunları oğlu ödeyecekti.

Bu konuları Halikarnaslı adamın kafasını karıştırmak için açmadım, sevgili Demokrit. Aksine, onun anlatımı çocuklar için hoş bir hikâye; Dara da onun kahramanı. Gerçek hikâye ise daha karanlık ve Kraliyet Ailesi'ne hiç de şeref vermiyor. Fakat dostum Kserkses'i tanımak için gerçeği bilmenin gerekli olduğunu sanıyorum. Babasının yükselişinin gerçek hikâyesini öğrendiği ilk andan itibaren kendi kanlı sonunu tam bir netlikle gördü. Bu öngörü, onun kişiliğini ve yaptıklarını açıklamaya yeter.

Bereket versin ki, Kserkses ayın sonu gelmeden melankolik halinden sıyrıldı. Her iki kalem odasını da gece gündüz çalıştırmaya başladı. Hazinedeki altın ve gümüşü kendi elle-riyle saydı. Kütüphanenin içeriğini beraberce inceledik. Ona bütün eski kayıtları, özellikle de Hindistan ve Kathay'la ilgili olanları, okudum.

"Geri dönmek istiyorsun, değil mi?" diye sordu. Eski tuğ-la tabletlerden, çürümüş papirüs ve bambu kamışlarından dolayı tozla kaplanmıştık.

"Evet efendim, geri dönmek istiyorum."

"Gelecek seneden sonraki sene" dedi Kserkses sakalındaki tozu silerek. "Sana söz veriyorum, Mısır'ı yeniden kontrol altına aldığımızda gideceğiz. Bana anlattıklarını unutmadım. Yaşlı da olsam er ya da geç babamdan kalan mirasa bir şeyler eklemen gerektiğini de unutmuş değilim."

İkimiz de gülümsedik. Kserkses'in ilerlemiş yaşıyla ilgili sözlerini artık ciddiye almıyordum. Ancak, geriye dönüp baktığımda kendisini askerlik çağının geçtiğine inandırmış olduğunu sanıyorum. Savaş gençlerin işidir.

Saray efradı Persepolis'ten ayrılmadan önce, Kserkses be-ni yeniden kral gözcüsü olarak atadı. Sonra Ariamenes'e

Baktra'ya kadar eşlik etmem emredildi. Gözlerimi ve kulaklarımı dört açmam gerekiyordu. Benden beklenen buydu. Kserkses kardeşine yumuşak davranmakla beraber, ona güvenmiyordu. Artık aileyi daha iyi anladığım için şüphelerinin boş olduğunu söylemek durumunda değilim.

Ariamenes ona eşlik etmemi makul karşıladı. Beraber seyahat ettiğimiz oldukça kalabalık maiyetine rağmen dağlık bölgelerden geçen yolu kontrol eden eşkıyalara küçük düşürücü bir haraç vermek zorunda kalıyorduk.

Baktra'yı tanıyamadım. Büyük yangından sonra şehrin tümü yeniden yapılmıştı ve artık Sus'tan çok Shravasti'ye ya da Taksila'yabenzıyordu. Bir zamanların kaba sınır yerleşim yeri, artık hiçbir Pers özelliği taşımayan bir Doğu şehri olmuştu.

Başlangıçta Ariamenes benden oldukça şüpheleniyordu. Fakat sonunda yeterince iyi anlaşmaya başladık. Yöneticilik vasfında bir eksiklik olmadığını gördüğümde aramız daha da iyileşti. Bir bütün olarak onu esrarlı bir adam olarak buldum. Bugüne kadar, kısaca söylemek gerekirse, neden isyan ettiğini hâlâ anlamış değilim. Öyle sanıyorum ki, Baktra'nın garipliğinin ve uzaklığının bununla bir ilgisi var. Güneydeki dağların ötesinde Hindistan bulunmakta; doğudaki çöllerin karşısında ise Kathay; kuzeyde soğuk ormanlar ve kabilelere ait çıplak ovalar... Medeniyet ancak batıya doğru üç yüz mil yolculuk ettikten sonra başlıyor. Her yerin kenarındaki Baktra hiçbir yerde.

Baktra ayrıca, bir yer olmaktan çok bir haletiruhiye, bu haletiruhiye vahşi, yırtıcı, saldırgan ve kendinden geçmiş. Batıl'ı takip eden Baktralı Mecusiler yeryüzündeki en garip insanlar. *Haoma* içmekten sersemleşmişler. İnanılmaz derecede gaddarlar. Zerdüşt'ün öğretisine ve üç Büyük Kral'ın kesin buyruklarına rağmen, hastaları yere bağlamayı ve

ölenle birlikte ölmeyi sürdürüyorlar. Güneşin kavurduğu ve karın dondurduğu ölüm hâlindeki kişi yardım dilenir ve kimse yardım etmeye cesaret edemez. Akbabalar ve köpekler sadece cesetlerle değil, henüz ölmemiş insanlarla da beslenir.

Ariamenes'e bundan yakındığımda da bana: "Hiçbir şey yapamam" dedi. "Baktrahılar Mecusilerden benden korktuklarından daha çok korkuyorlar. Onları neden sen engellemiyorsun? Sen peygamberin vârisisin. Seni dinleyeceklerdir."

Ariamenes benimle eğleniyordu. Zerdüş'tün başarısız olduğu bir yerde torununun başarılı olması beklenemezdi. Yine de meseleyi Zerdüş cemaatinin liderleriyle birlikte ele aldık. Çoğu söylediklerimi kabul etti; bazıları da benimle aynı duyguları paylaşıyordu. Hemen hepsi dünyaperestti... Sanırım doğru kelime bu. Hakikat'ın takipçileri izlenimi uyandırarak para, şan ve şöret peşinde koşuyorlardı. Bana ölmemiş insanların ölüme terk edilmesi uygulamasına son vereceklerine dair güvence verdiler. Ne var ki, bu, bugüne kadar sürmektedir.

Zerdüş'tün öldürüldüğü yerde büyük bir türbe inşa edilmişti. Dar basamakları bir zamanlar *baoma* ve kanla yıkanmış, ateşten kavrulmuş sunağın önünde dururken, kendimi gerçekten garip hissettim. Bir dua okudum. Mezhebin başı buna bir karşılık okudu. Sonra, ateş sunağının önünde durarak -ufak tefek, esmer, Keldani görünümlü insanlar olan- akrabalarımın bir düzine kadarına peygamberin ölümünü ve Bilge Tanrı'nın bana bu can çekişen dudaklardan söylemeyi uygun bulduğu sözleri anlattım.

Çok derinden etkilenmişlerdi. Aslında, ben de öyle. Ancak, artık aşına olduğum bu sözcükleri söylerken aslında onları ilk işittiğim zaman üzerimde etki yaptığı şekilde hatırlamıyorum. Sürekli tekrar, gerçek anılarımdan çok şey çalmış. Yine de perili sunağın önünde dururken, kendimi aniden

gözleri ölüm ve uluhiyetin tecellisiyle kamaşmış bir çocuk olarak gördüm.

Sonra öküz postlarının dolu olduğu odaya götürüldüm. Burada bir düzine kadar kâtip, cemaatin yaşlı üyeleri Zerdüşt'ün kutsal metinlerini okurken dinlerler. Yaşlı adamlar belli bir makamla okurken, âyetler ya da *gatha*'lar yazılır. Bu *gatha*'lardan bazılarını dedemin dudaklarından dökülürken işittiğim için, çok küçük değişiklikler yapıldığını fark ettim; acaba bunlar bilerek mi yapılıyordu? Bazı durumlarda dedemin sözlerinin yeni bir kuşak için de değiştirildiğini düşünüyorum. Fakat işin aslı, okuyanlar metnin aslını unutmuş oluyorlar. Bu nedenle sonunda, tereddütlü de olsam şu görüşe vardım: “Yanlışlar nispeten azken bu şeylerin kaydedilmesi önemlidir.”

Son zamanlarda ortaya çıkan ve evrensel bir nitelik alan her şeyi kaydetme eğilimiyle birlikte –bunun nerede, ne zaman, niçin başladığı belli değil– Zerdüşt, Buda, Mahavira, Gosala, Usta K'ung'a ait sözlerin asılları gelecek nesiller için saklanacaktır. Gerçi şu paradoksal gerçeği de gözden kaçırmamak gerekir: Yazılı bir metin üzerinde kalem oynatmak, milyonlarca sözcüğü ezberine almış ve bu sözcüklerden birini bile –gerisini unutacağı korkusuyla– değiştirmeye cesaret edemeyen bir rahibin hafızasını yok etmekten çok daha kolaydır.

Nitekim, daha o zaman benim hayatımda, Zerdüşt'ün *ba-oma*'nın uygunsuz kullanımına karşı koyduğu buyruklar, Mecusi geleneğine uyacak şekilde değiştirilmişti. Daha bu yakın zamanlarda Arta, yani doğruluk erdemi de bir tanrıya dönüştürülmüştür. Öte yandan deva Mitra, Zerdüşt inancından tamamen çıkarılamamıştır. Zira çağdaşım ve hayattaki son kuzenim bile çok samimi bir şekilde, “Mitra güneş değil mi? Güneş de Bilge Tanrı'nın simgesi değil mi?” diye sor-

maktadır. Dolayısıyla şeytanlar sinsice birer birer geri dönmektedirler. İnsan tapmak istediğine tapacaktır. Dedem belli vurguları değiştirdi. Hepsi bu kadardı.

Zerdüşt cemaatine, Kserkses'in Bilge Tanrı'dan başka tanrısı kabul etmeyeceğini söylediğimde cemaattekililer çok memnun oldular. "Batıl'ın peşinde giden Mecusiler Büyük Kral'ı izlemeyecek olsalar bile..." dedi baş Zerdüşt, "bu iyi bir gelişme."

Biraz ayrıntıya girecek olursam, bizim Mecusilerle onların arasında geçen kavgalar anlatıldı. Ayrıca saraydaki Zerdüştilerle Baktra'dakiler arasındaki sonu gelmez anlaşmazlıklardan söz edildi.

Sonuna kadar onların hizmetinde olduğumu göstermeye çalıştıysam da sınır boyunda yaşayan bu ufak tefek esmer adamlarda bir tür hayal kırıklığı yarattığım izlenimi edindim. Benim onlardan biri olmamı beklemişlerdi. Bunun yerine, saray Persçe'si konuşan bu mavi gözlü adam onlara karşı çıktı. Kralın gözcüsü olarak seküler dünyanın parçasıydım ve eminim ki, yeryüzündeki tüm insanlar içerisinde Bilge Tanrı'nın sesini işiten kişi olmam bana hâlâ garip geldiği gibi onlara da garip gelmekteydi. Çocukluğumdaki bu tek an nedeniyle, bugüne kadar Pers ülkesinin en kutsal kişisi sayılmaktayım. Bu oldukça gülünç. Fakat zaten şu an yaşadıklarımızı nadiren istemiştir; öte yandan yaşamak istediklerimizden çoğu zaman yoksun kalırız ya da bu isteklerimiz zamanla değişir.

Akıllıyım değil mi, Demokrit? Artık benim için kış geldiği ve buzlar karardığı için, tam olarak kim ve ne olduğumu biliyorum: Ben sırasını bekleyen bir cenazeyim.

Kathay

*R*serkses'in tahta çıkışından iki yıl sonra hiçbir Pers'in görmediği ve bizim Kathay dediğimiz uzak toprakları oluşturan bütün krallıklara, prensliklere ve devletlere elçi tayin edildim. Fan Ch'ih ile yapmayı umut ettiğim yolculuğu şimdi giderleri Egibi ve oğulları tarafından karşılanan bir kervanla yapacaktım. Baktralı süvariler ve piyadeler muhafızlığını yaparken, iki Kathaylı bana tercüman olarak atandı.

İkinci kalem odasının elçiliğine karşı çıktığını söylemeye gerek yok. Fakat Büyük Kral öyle emretti ve böylece, hazinedarın para israfı olarak düşündüğü bu yolculuğu meşru göstermek amacıyla, resmi olarak Pers ülkesiyle Kathay arasında bir ticaret yolu açmam emredildi; bu Ay'a merdiven yapmaya benzeyen bir görevdi. Benim tercihim Hindistan üzerinden geçen, uzun, nispeten güvenli yolu izlemek –ve Ambalika'yla oğullarımı görmek– olsa da, Fan Ch'ih'in mektubu Oksus Nehri'nin ötesindeki kuzey yolunun Kathay'a çıkan en tehlikeli ama en kısa yol olduğunu ortaya çıkardı. Böylece kuzeye yöneldim. Bunun aptalca olduğu ortaya çıktı. Fakat zaten budalalık gençlere özgü bir şeydir. Demokrit de bana Kathay'a en kısa yoldan gideceğini söylüyor. Dolayısıyla benim görüşüm ispatlanmış oluyor.

Fan Ch'ih bana eritilmiş demirin Kathay'da bilinmediğini ve bunun için de Pers metali ve metal işçileri için bu yerin mükemmel bir pazar olacağını söylemişti. Egibi ve oğulları da aynı fikirdeydi. Shirik'in abaküsüyle hesapladığı, geri dönüşümüze karşı oynanan iç karartıcı bahislere rağmen, kervanın giderlerini karşılayacaklardı. Bütün bunlara rağmen şansını deneyecekti: "Kuzey yolunu açabilirsiniz –ilk defa– gerçek bir İpek Yolu'muz olacak." Geleneksel olarak, Kathay'a giden bütün karayollarına İpek Yolu adı verilmektedir. Egibi ve oğulları eritilmiş demir karşılığında, ipekten tıbbi amaçlarla kullanılmak üzere ejderha kemiğine kadar bin bir türlü şey istiyorlardı. Bereket versin ki, yaşlı Shirik'in mide ağrıları Kathay'dan getirilen ejderha kemiği tozunun aşılınmasıyla dindirilebiliyordu. Sonuçta, Kathay misyonunun başarısıyla hem ticari hem de kişisel açıdan ilgileniyordu.

Bahar mevsiminin başında Baktra'dan çıkarak doğuya, güneşin doğduğu yöne ilerledik. Bu uzun Doğu yolculuğumla ilgili hikâyem Persepolis'teki kütüphanede demir bir kutu içerisinde; bu kutuyu açacak anahtar, tabii eğer kaybetmediyse, sadece Büyük Kral'da bulunmaktadır. Bir yıldan daha az bir sürede Kathay'a çıkan ve batıda daha önce kimse tarafından bilinmeyen bir yol buldum. Fakat Pers ve kralın dostu olduğum için Kathay yolculuğunun ayrıntılarını Yunanlara anlatmaya niyetim yok. Ayrıca harita ve yön tayinini yaptığımız yıldızlar olmadan, yolculuğumu belli belirsiz tanımlayabilirim. Kaç sene önceydi? Hesaplarıma göre otuz sekiz sene önce olmalı.

Oksus Nehri'ni geçtikten sonra otlak araziler üzerinde millerce yol aldık. Burada kuzey kabileleri yaşar. Bize birkaç defa saldırdılar; fakat yanımda bin kadar Baktra askeri olduğundan pek zarar veremediler. Ne de olsa, Baktralılar da

steplerde ve de çöllerde yaşayan bu vahşi göçebelerle yakından akrabalar.

Çöl! Bu doğu çölünün dünyadaki en büyük çöl olduğunu sanıyorum. En ölümcülü olduğuysa kesin. Bütün atlarımız öldü. Bereket versin ki, develerin çoğu hayatta kaldı. Ne yazık ki, adamlarımızdan birçoğu bunu başaramadı. Parlak bir bahar sabahı Baktra'dan çıkan iki bin deve sürücüsü, asker ve diğer kabile üyelerinden bu kısa süren ve insana acı veren şaşırtıcı seraplar dışında hiç bitmeyecekmiş gibi görünen çöl yolculuğu sonunda sadece iki yüz kişi sağ kalabilmişti. Aniden, hemen ötemizde hızla akan bir dağ nehri, bir şelale ya da sık ormanlıklara düşen soğuk kar tanecikleri görüyorduk. Adamlarımızdan bazıları kendilerini sürekli olarak bu hayali göl ya da nehirlerin serin sularına atıyordu. Adamlar ölüyor, ağızlar güneşten kavrulmuş kumla tıkanıyordu.

Doğu çölü vahalarla dolu olmakla birlikte onları bulmak için güvenilir bir rehbergereklidir. Yanımızda böyle bir rehber yoktu, bu işi çöl kabileleri yapıyordu. Aslında Kathay'ın güneşin doğduğu yönde olduğunu bilmemiş olsaydık umutsuz biçimde kaybolurduk. Böylece yolculuğumuz hesaplardan bir ay daha uzun sürdü ve birçok hayata mal oldu. Sonlara doğru, hem sıcağın hem de seraplardan korunmak için gece yolculuk ettik. Güneşin külrengi düz ufukta görüldüğü an, kumda Hint köpekleri gibi çukurlar açıyor ve başlarımız örtülü olarak cesetler gibi uyuyorduk.

Fan Ch'ih ile o kadar uzun konuşmamıza rağmen size Kathay'ın coğrafyasını anlatamayacağım. Kathay devletlerinin çoğunun Yangtze ve Sarı Irmak arasında bulunduğunu biliyordum; ama nehirlerin ne kadar ayrı olduğunu ya da hangi denize döküldüğünü bilmiyordum. Fan Ch'ih bana ülkesi Lu'nun Sarı Irmak'ın oluşturduğu bir havzada bulunduğunu söylemişti. Kathay'la ilgili başka hiçbir şey bilmiyordum.

Çöl otluk bir arazide sona erdi. Sarı yüzlü sığırtmaçlar bizi güvenli bir uzaklıktan dikkatlice süzüyordu. Bizi taciz edecek hiçbir teşebbüste bulunmadılar. Birçok su kaynağı ve av hayvanı bulunduğundan, ülkenin dışında bir yere yerleştik. Bu nehir, bize Ari babalarımızın evi gibi görünen, alçak iğne yapraklı ağaçlarla kaplı yeşil tepelerden geçerek akan, derin, karanlık ve kavisli bir nehirdi.

Nehrin kenarında bambu ağaçlarından oluşan bir koruda kamp kurduk. Adamlarımız yıkanıp balık tutarken, ben yeni keşifler yaptım. Birçok adam ve at kaybetmiştik fakat develerin dayanıklılığı sayesinde, demir yükünün çoğu hâlâ elimizdeydi; ayrıca kendimizi bir ordu dışında herkese karşı koruyacak kadar silahımız da vardı. Nehrin kıyısında kamp yaparak geçirdiğimiz hafta süresince dışarıya bir düzine kadar elçi gönderdim. Bunlardan sadece bir tanesi –yanında bir kuşatmaya hazır bir orduyla– geri döndü.

Küçük atlara binmiş bin kadar süvari bize merakla bakıyordu. Biz de aynı merakla gözlerimizi onlara dikmiştik. Fan Ch'ih'in sarılığına alışmış olmakla birlikte, bu adamlar koyu bal rengindeydi. Yüzleri yuvarlak, burunları düz, dar gözleri çekikti. Kalın dokumalı ceketler ve garip binici şapkaları giiyorlardı. Her biri, kısa bacaklı küçük atlarının bir parçası gibi görünüyordu. Böylece, kurşuni bir günde mevsimin ilk karıyla birlikte Kathay'daki devletlerden en batıdaki Ch'in Prensliği'nin yeni düzenlenmiş süvari birliğiyle tanışmış oldum.

Maiyetimdeki iki Kathaylı bana altı aydır karmaşık dillerinin kurallarını öğretiyordu; sonuçta süvari birliğinin komutanıyla anlaşabildim. Ne var ki, konuşabileceğimiz çok şey yoktu. Muhafızların gözetimi altında, esir olarak Ch'in'in başkenti Yang'a götürüldük.

Yolculuk hakkında çok şey hatırlamıyorum. Sadece süvari komutanının Pers kelimesini hiç işitmediğini şaşkınlıkla

karşıladığımı anımsıyorum. Ayrıca ona demir yüklü gemilerin Lu'ya hareket ettiğini söylediğimde güldü ve yere tükürdü; böylece Ch'in'in Lu'ya olan nefretini gösteriyordu.

Bu sarı insanların şehirlerinin Ganj Ovası'ndakilere benzeyeceğini düşünmüştüm. Bunun yerine, Yang halkının sessiz, hatta somurtkan olduğunu ve uzun kurşuni entariler giydiklerini görünce oldukça şaşırdım. Şehrin caddeleri bana bir ordugâhı hatırlattı. Bütün hareketler dikkatlice düzenlenmekteydi, erkekler caddenin bir tarafından yürürlerken altsınıfa mensup kadınlar diğer taraftan yürümek zorundaydılar. Burada üstsınıfa mensup kadınlar tam anlamıyla inzivaya çekilmişlerdir. Merkezi pazaryeri bile satıcıların tartılarını, alıcıların da paralarını kontrol eden bir grup müfettiş nedeniyle uğursuz bir sessizliğe gömülüdür. Yasalardan herhangi birini çiğneyenler ya öldürülür ya da organları kesilir. Nüfusun yarısının bir kulağı ya da burnu yahut eli kesiktir. Her yerde karşınıza çıkan askerler de dahil olmak üzere kalabalıkta kimsenin gülümsediğini görmedim.

Ch'in'deki ilk günlerim sırasında Fan Ch'ih'in beni yanlış yere getirip getirmediğini düşündüm durdum: Bana anlattığı Kathay bu değildi. Daha sonra anladım ki, Ch'in Orta Krallık'ın hiçbir yerine benzemediği gibi dünyada da hiçbir yere benzememektedir; bundan belki Sparta'yı istisna tutabiliriz.

Kervan sakinlerim şehir duvarının hemen içindeki bir ambara tıkmıştı. Ben ise az ya da çok saygı görerek şehrin merkezindeki alçak tavanlı ahşap bir binaya götürüldüm. Burada pek de kibar sayılmayacak biçimde küçük bir odaya kapatıldım.

Kendimi hiç bu kadar terk edilmiş hissetmemiştim. Bu insanların dillerini anlayabilmeme rağmen kimse benimle

konuşmuyordu. Sessiz adamlar bana yiyecek getiriyorlardı. Bana bakmamaya çalışıyorlardı; çünkü baktıklarında gördükleri onları korkutuyordu. Mavi gözler Kathaylıları rahatsız etmektedir. Beyaz ten onları tiksindirir. Bereket versin ki, saçlarım kızıl değildi; yoksa hemen şu sözde yıldız tanrılarından birine kurban edilmiş olurdum.

Bana kötü davranmıyorlardı. Daha doğrusu, benimle hiç ilgileri yoktu. Günde bir defa, bana yemek getiriyorlardı. Bu, daha ziyade pirinç ya da bir tür et çorbası oluyordu. Hizmetçilerle konuşmaya çabaladığımda beni iştirmiyorlarmış gibi görünüyorlardı. Bir süre sağır ve dilsiz olduklarını düşündüm.

Sonunda, gönderildiğim Ch'in dükü tarafından değil, bakanlar kurulunun başkanı tarafından çağrıldım. Bu Babil'de Shirik'in çalışma odasında karşılaştığım Kathaylı'ya benzen, yaşlı ve nazik bir adamdı. Başkana "Huan" gibi bir şey deniyordu. İkinci ismini unuttum. Zaten Kathaylıların isimlerini ayırt edemiyordum. Üstsınıfa mensup her bir adamın çeşitli unvanlarına ek olarak halk arasında bilinen bir ismi, özel ismi ve gizli ismi bulunmaktadır. Ayrıca her biri derecesine göre giyinmektedir. Kimisi tilki kürkü giyerken, diğerleri koyun yününden elbiseler, bazıları da kırmızı ipekten giysiler giyerler. Yüksek dereceli her adam bir kuşak ya da kemer takar. Bunlara o kişinin derecesini, ailesini ve ülkesini belli eden çeşitli mücevherli süsler asılıdır. Bu oldukça iyi bir sistemdir. İnsan, daha uzaktan bir yabancıнын derecesini görebildiğinden ona nasıl davranacağını da bilir..

Huan'ın ziyaretçi kabul odası, güzelce boyanmış ağaç bir kutunun içine benziyordu. Kathay'daki devlet binalarının çoğu ahşaptandır; fakir halkın evleri ise çatıları kamıştan, kerpiç yapılardır. Sadece kaleler taştan yapılır ve oldukça kadırdır. Bütün binalar dört ana noktaya göre yapılır. Bunlar

kuzey,güney, doğu ve batıdır. Bu noktaların her birinin kendine özgü nitelikleri vardır: Başını kuzeye doğru koyarak uyursan kısa süre sonra ölürsün gibi...

Bunu o sıra bilmememe rağmen, başbakanın evinde göz hapsinde tutuldum. Huan, Dük P'ing yönetimindeki devletin en yüksek dereceli memuru olarak, her biri Ch'in'i kontrol eden altı soylu ailenin üyesi altı soyludan oluşan bir kurula başkanlık ediyordu. Dük P'ing mayalanmış darıdan yapılan bir içkinin bağımlısıydı. Sonuçta, saltanatının büyük bölümünü çevresi cariyelerle ve içki arkadaşlarıyla çevrili olarak sarayda geçirmektedir. Senede bir defa, ailesinin ata yadigarı tapınağında görülmekte ve Gök'e kurban kesmektedir; aksi takdirde, devlet idaresinde kullandığı onca yetkiye rağmen, pekâlâ çoktan atalarına kavuşmuş olabilirdi.

Beni Kathay nezaketinin en katıksız saydığım şekilde selamlayan başbakanla ilk görüşmemde, bunların hiç birini bilmediğimi söylemeye gerek yok. Gerçekten de bana pahalı bir köleymişim gibi davranıyordu.

Huan bana, karşısında bağdaş kurarak oturmamı işaret etti. Kathay dilini oldukça akıcı konuşmama rağmen, bu dilin kafamı her zaman karıştırdığını itiraf etmeliyim. Bir defa, fiilerin zaman kipleri yoktur. Bir şeyin henüz olduğunu, olmakta olduğunu ya da olacağını hiçbir zaman bilemezsiniz; öte yandan, isimler ne tekil ne de çoğul olduğundan eritilmiş demirinize karşılık kaç araba ipek alacağınızdan emin olamazsınız. Ancak, açık konuşmak gerekirse Kathaylılar -dillerinin aksine- mükemmel iş adamı olmalarının yanı sıra, dürüst insanlardır da.

Büyük Kral'ın tüm unvanlarını sıralamaya ve gücünü kısaca fakat canlı biçimde anlatmaya giriştiğimde, Huan ki-barca dinledi. Sonra, "Sanırım bizimle ticaret yapmaya gel-diniz" dedi. Bir şeyler söylediğinde her defasında, aynı fikir-

de olduğumuzdan emin olmak istermiş gibi başını sallıyordu.

“Bütün Kathay ülkeleriyle ticaret yapmak istiyoruz, evet!”

Başyine sallandı fakat bu seferki hayır anlamına geliyordu; sonuç cesaret kırıcıydı. Evet, evet. Fakat yine hayır. Sadece bir Kathay var. Ve sadece bir Orta Krallık. Orta Krallık içerisinde görülebilecek ayrımlar geçici ve talihsiz ve de –gururlu görünüyordu– aslında var olmayan bölünmelerdir.

“Evet, evet” dedim onu taklit ederek, baş sallamasını bile tekrar ettim. “Fakat burada Ch’in’de bir; Lu’da bir ve Wei’de bir dük olduğunu biliyorum.”

“Doğru ama her dük sadece Gök’ün Oğlu’nun adına saltanat sürüyor. Sadece o, egemenlik hakkına sahiptir; çünkü yalnızca o, Sarı İmparator’un soyundan gelmektedir.”

Bunların hiçbirisi benim için en küçük bir anlam ifade etmiyordu; fakat ben devam ettim.

“Evet, Efendi Huan. Bu kudretli Kral’ı tanıyoruz. Büyük Kral ona benim değersiz şahsımla selamlarını gönderiyor. Fakat, sorabilir miyim, onu nerede bulabiliriz?”

“Nerede bulunuyorsa orada. Başka nerede olabilir ki?” Huan’ın başı hafifçe aşağı yukarı hareket etti. Tuhaf şekilde mutlu görünüyordu.

“O halde ona gideceğim. Neredeyse oraya gideceğim.”

“Evet, evet!” dedi Huan iç çekerek. Birbirimize uzun uzun baktık. Sonraki birkaç yıl içerisinde imparatorun kim ve nerede olduğu ya da olmadığı konusunda çok farklı anlatımlar işitecektim. Gerçekte, üç yüz yıl boyunca gerçek bir göksel imparator olmamıştır. Chou Dükü kendisini imparator gibi göstermekle birlikte, herkes tarafından küçümsenmektedir.

Kathaylılar, geçmiş söz konusu olduğunda, en az Hintliler kadar kapalıdırlar. Fakat hepsi uzun bir süre önce Shang adıyla bilinen bir imparatorluk hanedanı bulunduğu konu-

sunda hemfikirdirler. Bu imparatorlar birkaç kuşak boyunca Gök'ün vekilliğine ya da bizim deyişimizle huşu verici kraliyet görkemine sahip oldu. Fakat yedi ya da sekiz yüzyıl kadar önce, er ya da geç ve her zaman olduğu gibi, geri çekildi ve Batılı bir barbarlar kabilesi Orta Krallık'ı işgal etti ve Chou olarak bilinen yeni bir hanedan kurdu.

İlk Chou imparatoru, Wen ismini taşıyordu. Daha sonra yerine oğlu Wu geçti. Wu, vekilliği almasından iki yıl sonra –yani Shang muhaliflerinden sonuncusunu katletmesinin ardından– ciddi biçimde rahatsızlandı ve hastalığını ejderha kemiği suyu bile iyileştiremedi. Sonunda, Chou Dükü küçük kardeşi Tan, kendisini kardeşinin yerine Gök'e adadı. Bu arada, Kathaylıların Gök'ü Arilerin Gök'ünden ya da işittiğim diğer tür Gökler'den farklıdır. Burası bir tanrı ya da tanrılar tarafından değil, ilk adamdan, sözde Sarı Ata ya da İmparator'dan başlayarak, ölü atalar tarafından hâkim olunan gölgeli bir yerdir. Netice itibarıyla, erdemli Tan, Bilge Tanrı'nın Kathaylı eşine değil, önceki üç kral atasına yalvardı. Burada bu insanların dininin çok garip bir din olduğunu kaydetmeliyim; aslında onlarınki pratikte din bile sayılamaz.

Sözde yıldız tanrıları bizim şeytanlarımıza benzememekle birlikte, bu küçük tanrılara ibadet, devletin Gök ile Yer arasındaki ahengi sürdürmeye dayalı refahı açısından önemsizdir. Bu, ataları şerefliendiren törenlere dikkatle uymakla sağlanabilir.

Üç ölü kral Tan'ın, kardeşinin yerini alma teklifinden o kadar etkilenmişti ki, Wu'nun hastalığının iyileşmesine izin verdiler, dahası bu fedakârlığına karşılık Tan'ın hayatını da istemediler. Tan da babası Wen gibi, çoğu Kathaylı için bir kahramandır. Wu askeri merhametsizliğin timsali olduğundan her zaman takdir edilmez. Ch'in düklerinin doğrudan Wu'nun soyundan geldiklerini iddia ettiklerini ve Chou üze-

rinde hak iddia eden ve Wen soyundan gelenlerin meşruiyetini reddettiklerini söylemeye gerek yok. Ch'inliler sürekli, kendi hakları olduğunu ileri sürdükleri egemenlikten söz ederler. Burada egemenlik, şu anda Orta Krallık'ı oluşturan ve birbiriyle savaş hâlinde olan devletlere hâkimiyet anlamına gelmektedir. Şimdiye kadar gök, Kathaylıları öyle çok sevmiştir ki, Ch'in düklerini vekillikten uzak tutmuştur. Daha sonra keşfettiğim kadarıyla Ch'in yöneticilerinden bütün Kathaylılar nefret etmektedir; buna baskı altında tuttukları Ch'inliler de dahildir. Yöneticiler dediğimde, dükleri kastetmiyorum. Ch'in'i yöneten Altılar Kurulu'nu kastediyorum. Altıdan ise şimdiye kadar karşılaştığım hem en berbat hem de en dikkat çekici adamlardan biri olan Huan'ı kastediyorum.

Altı ay boyunca esir tutuldum. Maiyetimdekiler köle olarak satıldı ve demir filizlerine el kondu. Ben ise hayatımı, onları demir filizinin nasıl eritileceğini sadece benim bildiğime ikna ederek kurtardım. Aslında, Magadha'ya getirdiğim kalcıları izleyerek demir yapımı hakkında çok şey öğrenmiştim. O günlerde Persler demir filizini eritip maden elde etme alanında en gelişmiş ulustu. Kathaylılar ise en geri kalmış olanı. Şimdi ise Ch'inliler, sayemde en usta demir işçileri olmuş durumdalar.

Bana yeterince iyi davranıldı. Çoğu zaman Huan'la tek başıma yemek yiyordum. Ara sıra, diğer soyluları davet ettiğinde ona eşlik ediyordum. Fakat Düke hiçbir zaman takdim edilmedim.

Artık tehlikede olmadığımı kanaatine varır varmaz, Huan'a bana sorduğu kadar çok soru sormaya başladım. Benim barbar açıksözlülüğüm hoşuna gidiyordu. Fakat sorularımdan her zaman çok hoşlanmazdı. "Dük neden değiştirilsin ki? Zaten yönetim işini o yapmıyor."

“Ne kötü!” dedi Huan. Şaşırmış görünüyordu. Hemen üzerine oturduğu hasıra –şeytanları kovmak için– büyümlü birkaç şekil çizdi. İçinde soluk, güzel kokulu çiçekler açmış bir sıra erik ağacının bulunduğu bir bahçeye bakan, alçak tavanlı bir odada oturuyorduk.

“Oh, çok barbarca! Gerçekten çok barbarca! Çölün ötesinden gelmiş bir insan için bile.”

“Özür dilerim, Efendi Huan” dedim ve aramızdaki cıvalı ahşap döşemeye mütevazı biçimde baktım.

“Bu düşüncenin ifade edilmesi ve bunu içitmek ne kötü. Bak nasıl ürperdim, ruhum da acı çekiyor!” Elleri Kathaylıların ruhun oturduğu yer olduğuna inandıkları midesi üzerinde kavuşturdu. “Dükümüz kutsaldır; zira İmparator Wu’nun soyundan gelir. Gök’ün vekilliğine sadece ve sadece o sahiptir. Bir barbar bile bunu biliyor olmalı.”

“Bilmiyorum, Efendi Huan. Fakat sizin de söylediğiniz gibi Orta Krallık henüz onun değil. Yer ve Gök arasındaki denge –bilge adamlarınızın isimlendirdiği şekliyle şu büyük körük– henüz gerçek bir denge hâlinde değil.”

“Doğru, doğru! Fakat tabii ki öyle!” Evet, tam olarak söylediği buydu. Kathaylıların geleceği, geçmişi ve şimdiki zamanı zamansız dillerinde karıştırmalarına hiçbir zaman tam olarak alışamadım.

Huan Gök’ün vekilliğinin zaten Dük P’ing’in olduğunu söyler görünüyordu. Aslında, bunun bir gün onun olacağını çünkü zaten ona ait olduğunu ve yine çünkü onun kendisi olduğunu kastediyordu. Görüldüğü gibi Kathay dilinde oldukça çok ince nokta ve sonsuz bir karmaşa vardır.

“Fakat bu arada Loyang’daki imparatora ne demeli?”

“O imparator değil. Sadece Chou Dükü.”

“Fakat Wu’nun babası Wen’in soyundan geliyor. Loyang da Orta Krallık’ın kutsal başkenti.”

“Öyle bile olsa, Orta Krallık’ın on beş dükünden sadece birisi. Ayrıca bu on beş dükten sadece on biri ateşi icat eden, torunları dünyayı su baskınından kurtaran ve sonra Gök’ten dokuz bölümlü büyük planı alan Sarı İmparator’un yirmi beş oğlundan birinin ya da diğerinin soyundan gelmektedir. Bu plan, sonunda torunu İmparator Wu’nun eline geçti. Güneye gözünü diken ondan da torunlarına...” Huan bunları söylerken Dük’ün oturduğu yapılara doğru saygı dolu bir ifadeyle boynunu eğdi. “Gözünü güneye diken” ifadesi Gök’ün vekilliğini alan imparatoru tanımlamak üzere kullanılır. Bunun nedenini bilmiyorum. Hiç şüphesiz, gökbilimcilerin buna getireceği bir açıklama vardır. Ben de çoğu zaman bunun Ari ya da Kuzey Yıldızı’yla ilgili olduğunu düşünmüştümdür. Her halükârda, imparator halkın arasında bulunduğu zamanlarda halkını kuzeyine alır.

Vekilliği bir defa eline alan imparator artık Gök’ün canlı bir yansımasıdır. Burası üst yarısı Gök, alt yarısı Yer hâline gelen kozmik bir tür yumurtayı bastırıp kırdığında her şeyi yaratan Sarı Ata’ya dayanan bir dizi imparatorun ruhunun yaşadığı yerdir. Bölünmüş bir bütünün iki yarısı arasındaki ahenk ancak insanın Gök’ün gönlünü almasıyla sağlanabilir. Dini törenlerin Kathaylılar için muazzam önemde olduğunu söylemeye gerek yok. Birçok ilkel halk gibi onlar da, eğer bahar sekisi oyunu yanlış oynanırsa sonbahar hasadı diye bir şey olmayacağına inanırlar. Bu, birçok oyuncuyu, dansözü, şarkıcıyı müzisyeni ve de kendisini ve eserlerini seyredip gülümseyen ya da kaş çatan kraliyet soyundan atalarıyla konuşan hükümdarı içine alan çok karmaşık bir oyundur.

“Zaten Dük P’ing göksel vekâleti henüz almıştır.” Dük’ün ismini söylerken başımı epey aşağı eğdim, Gök’ü zikrettiğimde ise daha da alçalttım.

“Evet, evet!” dedi Huan gülümseyerek “Fakat Dük P’ing de Loyang’da taht üzerinde hak iddia eden gerçek vâris gibi Gök’ün vekâletinden yoksun. Bu Kathay’ın başını ağrıtan bir sorun. Sonuç olarak, bu düzende egemenliği ve göksel vekâleti ele geçirmeyi hayal etmeyen tek bir Kathaylı yönetici bile yok. Fakat Cyrus ve hatta Ajatashatru’nun yaptığı gibi komşularına boyun eğdirecek bir hükümdar çıkması pek olası görünmüyor.”

Orta Krallık’ın Ganj Ovası’ndan büyük, Pers İmparatorluğu’ndan daha küçük olduğunu söyleyebilirim. Yüzyıl kadar önce kuzey devleti Tsin neredeyse tüm egemenliği ele geçirdi; sonra güney devleti Ch’in, Tsin kadar güçlü hâle geldi ve böylece göksel vekillik alıkonmayı sürdürdü. Ben Kathay’dayken durum bundan ibaretti ve herhangi bir değişiklik olduğundan şüpheliyim. Aksi yönde protestolar olmakla beraber hiçbir hükümdar Orta Krallık’ın birleşmesini istemiyordu; tabii ki kendisi hariç. İşte oradaki denge ya da dengesizlik böyle bir şey.

Esirliğimin ilk günlerinde Lu’daki Fan Ch’ih’e bir mesaj göndermeyi başardım. O benim tek eve dönme ümidim olmasına rağmen, beni özgürlüğüme kavuşturma gücüne sahip olup olmadığı konusunda hiçbir fikrim yoktu; çünkü statümün ne olduğunu bilmiyordum. Eğer bir köleysem beni satın alabilirdi. Fakat Huan’a ne zaman salıverilmeme karşılık bir fidye ödenebileceğini önersem, bana şerefli bir konuk olduğumu söylüyordu. Sonra ellerini birbirine vuruyor ve beni odama geri gönderiyordu. Odamın kapısı hiçbir zaman kilitlenmezdi; çünkü oradan asla kaçamazdım. Ch’in’de Sus’taki siyah bir adam kadar çok göze çarpıyordum. Sus’ta yüzlerce siyah adam bulunurken Ch’in’deki tek beyaz adam bendim.

Dillerini kolayca konuşmaya başladığım zaman Huan bana Pers İmparatorluğu’nun yönetimi hakkında ayrıntılı so-

ricular sordu. Büyük Kral'a hiç ilgi duymamakla birlikte pazardaki fiyatları dondurma, faiz hadlerini tespit etme, muhafız ve gizli servis yardımıyla nüfusu kontrol altında tutma gibi meseleler söz konusu olduğunda Pers İmparatorluğu ve Hint Krallıkları hakkındaki hikâyelerimi dinlemeye çok hevesli oluyordu.

Beni asil dostlarına teşhir etmekten her zaman zevk alan Huan tarafından şerefli bir konuk gibi muamele gördüğüm bir akşam ziyafetini hatırlıyorum. Ziyafette bakanların çoğu hazır bulunuyordu. Hasırlar üzerine diz çökerken, hizmetçiler her davetlinin yanına konulacak taburelerle koşup geldiler. Ben hep taburenin üzerine oturmak istemişimdir; ama bu resmi bir Kathay ziyafetinde yapılamayacak bir şeydir. Tabure sadece yaslanmak için oradadır. Kathaylılar bile saatlerce diz çöküp oturmayı rahatsız edici bulduklarından, tabure insanın ağırlığını dağıtmak için faydalı olmaktadır.

Her davetlinin önünde bir dizi tabak ve bardak vardı. Her bakana sekiz tabak düşerken, bana altı tane düştü. Sol tarafta kemikli olarak pişirilmiş bir et yemeği ve bir çanak dolusu pirinç bulunurken, sağ tarafta dilimlenmiş bir et yemeği ve bir tas çorba vardı. Bu yemeklerin dışında, ince kıyılmış ve kızartılmış et, kaynatılmış soğan, turşu gibi yemeklerin bulunduğu bir dizi tabak daha bulunuyordu. Buğulanmış balık kışın konuğun sağ tarafından, yazın ise sol tarafından sunulur. Kurutulmuş etler sol tarafta katlanmışken, konuğun tam karşısında oluk oluk reçel bulunur. Bu böyle devam eder gider.

Kathay'da düzenlenen akşam ziyafetlerindeki tören, dini bir ayininki kadar ayrıntılıdır. Örneğin, birisi ev sahibinden –benim olduğum gibi– daha alt seviyedeyse, o zaman ondan içinde pirinç, darı ya da tahıldan yapılma yemeğin olduğu tabağı alması istenir. Sonra ev sahibine başını eğerek ve gidermiş gibi yaparken, tabağı geri çevirir. Bunun üzerine ev sahi-

bi ayağa kalkar ve konuğa kalmasını işaret eder; o da kalır. Konuğun gerçekten gittiği hiçbir davet duymadım. Fakat dünyada her şey mümkün olduğundan, bu da olmuş olabilir. Yemek odasını terk eden konuk olmak istemezdim.

Gözlenmesi gereken başka ince noktalar da vardı; ama onları unuttum. Öte yandan, Kathay'da soyluların evinde bulunan harika yemekleri herhalde asla unutamayacağım. Pazardan satın aldığımız pişmiş yiyecekler bile en kaliteli-sindendir ve yeryüzünde, yaz mevsiminin parlak ayığı al-tında, Wei Nehri'ndeki bir söğüt ağacına bağlı bir kayıkta yemek yemek kadar büyük bir zevk daha yoktur.

Kathay ziyafetleri, törenler eklendiğinde, Atina'dakiler kadar karmaşıktır. Tabii ki, Kathaylıların tavırları Atinalı-larinkinden daha resmidir. Hangi tavırları böyle değil ki? Bu-nunla beraber, Huan'ın yemek odasındaki konuşma ara sıra sertleşiyor ve konunun tam can alıcı noktasına temas edili-yordu. Çok fazla darı şarabının içildiği yemeğin sonuna doğ-ru tartışmalar bile çıkmıştı.

Fırında kızartılmış şu ünlü süt domuzundan ilk kez yedi-ğimi hatırlıyorum. Aslında bu içi hurmayla doldurulmuş, saman ve çamur içerisinde kızartılmış süt domuzuyla başla-yan bir yemek için yetersiz bir tanımdı; domuz piştiğinde çamur kırılır, et ince ince kıyılır ve eritilmiş yağda kızartılır; sonra dilimler üç gün üç gece baharlı otlarla kaynatılır ve sa-lamura sığır eti ve sirkeyle servis yapılır. Tüm Lidya'da böyle lezzetli bir şey yoktur. Korkarım Huan'ın masasında karnı-mı tıka basa doldurdum; bu bir Kathay ziyafetinde yapılma-sı gereken ama herkesin yaptığı bir şeydir.

Huan bana domuzun nasıl hazırlandığını anlattıktan ve ben de sonucu içtenlikle övdükten sonra, "Fakat ülkenizde de böyle yemek yemelisiniz" dedi ve bunu teşvik edercesine ba-şını salladı.

Ben de başımı salladım ve şöyle dedim. “Hayır, kesinlikle! Siz bizim aradığımız mükemmelliğe ulaştımsınız.”

“Ah, hayır, hayır!” dedi Huan ve sonra diğer konuklara döndü. “Cyrus Spitama garip ismine ve kendine özgü soluk tenine rağmen keskin bir silah” dedi. Keskin silah, Kathaylıların zeki insanlar için kullandığı bir deyimdir.

Diğerleri bana nezaketen gösterilen ilginin ötesinde merakla baktılar. Fakat ne de olsa, onlardan herhangi birinin daha önce beyaz bir insan gördüğüne inanmıyorum. Onların dilini konuştuğumda her zaman çok şaşırdıklarına da şüphe yok. Bir barbar olarak, domuz gibi hırıldamam bekleniyordu.

Soylulardan biri bana nazik bir ifadeyle Pers ülkesi hakkında sorular sordu. Neredeydi? Ne kadar uzaktı? Hepsinin ismini daha önceden işittiği bir liman olan Champa’nın bin mil batısında olduğu açıklamasını yaptığımda bir düzine baş buna inanmamış gibi sallandı.

Huan neredeyse dişlerini göstermeden gülümseyerek, “Bana ülkesindeki tüm erkeklerin devlete tabi olduğunu ve iyilik ve kötülüğün ölçütünün de devlet olduğunu söylüyor” dedi.

Soylular başlarını salladılar ve gülümsediler; ben de aynıını yaptım. Huan’a böyle bir şeyi hiç söylemediğimi belirtmeye gerek yok herhalde.

“Fakat hiç şüphesiz” dedi yaşlı adam, “barbar bir ülkede bile Gök’ün buyrukları devletinkilerden önce gelir.”

Huan çatıdan sızan ışığa sanki gökmüş gibi baktı. “Gök’ün vekilliği hükümdara verildiği sürece hükümdarın iradesi mutlaktır. Mutlu ülkenizde böyle olduğunu söylememiş miydiniz?” dedi ve bana gülümsedi.

“Evet, Efendi Huan.” Beni esir eden kişiye itiraz edecek değildim.

“Fakat hiç şüphesiz...” ve yaşlı adam şimdi benden yana dönmüştü; beni birinci bakanının vekili olarak kullanmaktan memnundu. “Hükümdarınızın da itaat etmesi gereken göksel yasalar var mıdır?”

Benim yerime Huan cevap verdi. “Hayır. Vekillik hükümdarda olduğu sürece böyle bir yasa yoktur. Bu Batılı barbarlar da bizim gibi, devletin bireyle başlayan bir zincir olduğuna inanırlar. Birey aileye, aile köye, köy de devlete bağlıdır. Zincirdeki her halka güçlü olmalıdır. Her halka bütüne katkıda bulunur, bütün ise devlettir. Saygıdeğer konuşmanın mutlu ülkesinde, insanlar artık başlangıçta her insanın kendisi için yaşadığı, yani iki insanı bir araya getirsenizi iyi ve kötü hakkında iki farklı görüşün ortaya çıktığı zamanki gibi değiller. Bu da çok kötü bir şeydir; çünkü bütün acılar, insanlar arasında iyi ve kötünün ne olduğu konusundaki anlaşmazlıktan kaynaklanır. Bunu kimse inkâr edemez. Pers barbarlar bizden daha bilgeler. Evet, evet! Onlar her insanın istediği gibi davranmasına ve düşünmesine izin verilirse düzen, denge ve devlet olamayacağına inanırlar. Dolayısıyla bilge hükümdar Gök’ün vekilliğini aldığı anda halkına, doğru düşündüğü şeyin de yanlış olduğunu söylemelidir. Fakat tabii ki hükümdarlarına itaat etmeyenler de olacaktır. Nitekim Pers kralı şöyle demiştir: ‘Devletin iradesine karşı herhangi bir itiraz sesi yükselirse, bu sesi işiten onu derhal bir üstüne bildirecektir.’ Bu hükümdar ne kadar bilge! Yönetim gerçekten çok bilgece! Herkes hükümdara ya da onun memurlarına herhangi bir yanlış ve hatta yanlış yapılabileceği izlenimi ve imasını bildirmek zorundadır. Sonuç! Tam bir mutluluk, huzur ortamı! Çünkü Batılı barbarlar düzensizliği ve ahenksizliği ortadan kaldırmışlardır. Herkes... Cyrus Spitama, şu harika deyim neydi? Ah, evet! Herkes, hükümdarla uyum ilkesine dayanan bir devlete hizmet etmektedir.”

Huan, sanki bu dine aykırı yönetim sistemini icat eden hayali Pers kralı benmişim gibi önümde eğildi. Birkaç yıl sonra Huan'ın akşam ziyafetinin tarihi bir niteliği olduğunu öğrendim. Ch'inli soylular arasında bir kuşağı aşkın bir süredir, devletin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda büyük tartışmalar olmuştu. Huan, Ch'in'i yönetmenin en etkili yolunun, halkı daha önce Kathay ve Sparta da dahil olmak üzere hiçbir yerde denenmemiş ölçüde köleleştirmek olduğuna inanıyordu. Herkes birbiri hakkında casusluk yapmaya teşvik ediliyordu. Güçlü kuvvetli, yetenekli erkekleri ordudan uzaklaştırıp tarıma, yol yapımına veya başka işlere göndermek için aileler parçalanıyordu. Tüccar ve zanaatkarlar istedikleri gibi gelip gittiklerinden, Huan bu faaliyetlerin de yasaklanmasını öneriyordu. Son olarak, devletin mutlak hâkimiyetini kurmak için Huan gizlice, kendi sınıfı olan aristokrasiyi yıkmaya çalışıyordu.

Huan'ın soylu arkadaşları –uygulama bir yana– onun teorilerinden hiç de memnun değildiler. Akşam ziyafetinde oldukça büyük çaplı, yumuşak bir muhalefet vardı. Birkaç yıl sonra muhalefet sertleşti ve Huan rakip bir hizip tarafından öldürüldü. Fakat o işini iyi yapmıştı. Tüccar ve zanaatkarlar zenginleşmeyi ve aristokrasi gücünü elde tutmayı sürdürürken, sıradan halk hayatları tamamen devlet tarafından düzenlenecek şekilde barakalarda yaşamaya mahkûm edilmişti. Herhangi birisi Huan'ın göksel yönetimine karşı çıkacak olsa ikiye bölünür ve parçaları şehir kapısının her iki tarafında sergilenirdi.

Fırında pişirilmiş süt domuzunu yerken, yaşlı adam benim aracılığımla Huan'a seslendi: “Atalarımız zamanında her insan, kendi iç doğasının emirlerine göre yaşırdı ve dünyada şefkat, merhamet vardı; kavgalara çok az rastlanırdı. Eminim ki sizin Pers kralınız da, tebaasının kendi

ataları gibi gökle ve kendileriyle uyum içerisinde yaşamasını isterdi.”

Huan sevinçle ellerini çırpı. “Fakat bu bilge barbara aynı soruyu sorduğumda, tamamıyla senin söylediğini dile getirdiğimi ifade etmişti...”

“Evet, evet Efendi Huan!” diye tekrarladım. Konuşma öğretilmiş şu Hint kuşlarına benziyordum.

“Bana demiştin ki, ilk zamanlarda insanlar birbirlerine karşı iyiydiler; çünkü o zaman sayıları azdı ve her şey çoktu. Şimdi ise insanlar çoğaldı, faydalanacak şeyler azaldı. İmparator Yu’nun günümüzden çok önceki devrinde bile hayat o kadar güçmüş ki, imparator bile kaval kemiklerindeki kıllar dökülünceye kadar tarlalarda çalışmış. Fakat şimdi Yu devrindekinden on bin misli daha fazla insan yaşıyor. Dolayısıyla, kamu düzeni adına birbirlerini yok etmemeleri için onları kontrol altında tutmalıyız. Bunu nasıl yapabiliriz? İtiraf etmeliyim ki, ben buna bir çözüm düşünebilecek kadar zeki değilim. Fakat sizin Pers kralınız bana bir çözüm yolu gösterdi.” Huan benim tarafıma doğru eğildi; bu hareketi benide, karnım guruldayıncaya kadar eğilmek zorunda bıraktı. Kathaylılar karın gurultusunu çok ciddiye alırlar. Tıka basa dolu karnımdaki seslerin arabozculuk yapmaması için dua ettim.

“İnsanın doğasından yararlan” derdi Pers kralı. “İnsanların hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyler olduğundan, onları ödüller ve cezalarla kontrol edebilirsin. Bunlar hükümdarın egemenliğini sürdürmesini sağlayan araçlardır.”

“Fakat bu araçlar hükümdarın işine yaramazsa o zaman bu bilge Pers ne tavsiyede bulunur?” Yaşlı adam bana baktı; gözleri kan çanağına dönmüştü, şakaklarındaki damarları kabarmış titriyordu. Huan’dan nefret ediyordu. Buna şüphe yoktu.

Bilge Pers'in kullandığı sözcük *güç*'tü. Huan oldukça yumuşak konuşuyordu.

"Güç" dedi, "kalabalıkları itaatkar kılan araçtır."

Harika yemeklere rağmen daha endişe verici bir akşam ziyafeti hatırlamıyorum. Huan benim aracılığımla soylu arkadaşlarına meydan okuyordu. Bereket versin ki, soylular onun bu sert tedbirlerinin hepsini benimsemiyorlardı; ayrıca kendisi uzun yıllar boyunca eşitler içerisinde en birinci olmayı sürdürüyordu. Fakat onun çabaları sayesinde sıradan insanların hayatı o kadar değişmişti ki, devletin çökmesinden başka hiçbir şey onları onun dayattığı kölelikten kurtaracak gibi görünmüyordu. Spartalılar hiç olmazsa devletlerini sevecek şekilde eğitilirler ve yabancı yaşam tarzlarını doğru kabul ederler. Ch'in halkı ise, en hafif deyişle, efendilerini sevmez.

Ziyafet herkesin Gök'e, Dük'e uzun ömür bahşetmesi duasıyla sona erdi. Konukların Gök'e büyük bir coşkuyla hitap etmesi beni çok şaşırtmıştı. Ne de olsa Dük güçsüzdü; yine de soylular onun ölebileceği düşüncesiyle gözlerinden gerçek yaşlar akıtıyorlardı. Ben onların bu duygularını darı şarabına bağladım. Fakat üç ay sonra Dük P'ing gerçekten öldü ve ben, bu göz yaşlarının sahici olduğunun farkına vardım.

O kaçınılmaz günde şafak vakti, çan sesleriyle uyandım. Bunu düzensiz davul vuruşları izledi. Şehrin bir yakasından öbürüne matem sesleri yükseliyordu.

Çabucak giyindim ve avluya fırladım; o sırada Huan da arabasına binmişti. Eski elbiseler giymişti ve bir dilenci gibi görünüyordu. Arabacı bağırarak atları kırbaçladı ve gittiler.

Kâhyalardan birine göre Dük, güneş doğmadan hemen önce ölmüş. Çok fazla şarap içtiğinden haremağalarından birini kusmak için yardıma çağırmış. Fakat şarabı kusacağı yerde kan kusmuş. Bu Ch'in için berbat bir gün! Kara bir gün, gerçekten kara!

“Çok seviliyor muydu?”

“Gök tarafından evet. Aksi takdirde güneye bakan kişi olmazdı, değil mi? Şimdi gitti.” Kâhyanın gözleri yaşla doldu. Ch’in’deki herkes ağlıyor gibiydi. Şaşırıp kalmıştım. Dük P’ing’in sevilmediğini biliyordum. Daha da önemlisi Soylu Altılı tarafından kullanılan törensel bir kukla olarak yaşamıştı. Peki öyleyse bu kadar acı, gözyaşı nedendi?

Bunun nedenini cenaze töreninde keşfettim; tam ortasında dükalık ikametgâhı bulunan meydanda, Huan’ın ev halıyla yan yana duruyordum. Bina, girişindeki bir sıra bayrak direğini saymazsak, başbakanın sarayından daha sadeydi. Bayrak gösterisi, içeride yaşayan kişinin Gök’ün vekilliğine sahip olduğunu belirtmektedir. Bu günde bayraklar kırmızı siyahı ve oldukça uğursuz bir görüntü sergiliyordu. Kalın kumaşı hareket ettirecek bir esinti olmadığından, kızgın güneşte sarkık duruyorlardı. Boğucu bir gündü. Kol ağzlarımı ağzımın üstüne kapatıp sürekli esnememe rağmen, yine de yeterince nefes alamıyordum. Bunu sadece sicağı değil, sarayın kapısına gözlerini dikmiş, ölüm sessizliği içerisinde ayakta duran ciddi görünümlü on bin erkek ve kadının ağır ağır soluk alıp verişlerine bağladım. Ch’inliler yeryüzündeki en sessiz ve itaatkâr insanlar olmakla beraber, sessizliklerini bir ölçüde tedirgin edici buldum; bu, depresyon öncesine benzeyen bir durumdu.

Saray kapıları açıldı. Huan ve devlet şûrası görüldü; arkalarından bir düzine askerin omuzlarında koyu renkli bir tahtırevan geliyordu. Tahtırevanın üzerinde Dük yatıyordu. Cese al renkli ipek elbiseler giydirilmişti ve üzerinde binlerce mücevher vardı. Göğsünün üzerinde yeşim taşından harika bir levha duruyordu; bu, Gök’ün himayesinin sembolüydü.

Saraydan ipek dolu sandıklar, altın sehpalar; deri davullar, fildişi heykeller, parlatılmış silahlar, kuştüyünden per-

deler ve gümüş bir yatak taşıyan uzun bir köle alayı çıktı. Bütün bu değerli şeyler dükalık mezarını süsleyecekti. Hiçbir harcamadan kaçınılmamıştı. Bunu biliyorum. Huan benden mezara giren şeylerin tamamının hesabını tutmamı istedi. Böylece toplam harcama, yeni dükü bekleyen devlet şurasına sunulacak olan yeni bütçede göz önüne alınabilecekti.

Huan ve diğer bakanlar meydanın en ucunda, bir mil kadar uzunluktaki cenaze alayının başındaki yerlerini almışlardı. Soyluların at arabalarının hemen arkasında, sekiz beyaz at tarafından çekilen bir araba vardı. Dük P'ing'in cesedi arabaya o kadar sıkı bağlanmıştı ki, arabanın atlarını sürüyor gibi görünüyordu. Sonuç olağanüstü çirkindi. Mezara konacak şeyler, birkaç yüz harem kadınıyla birlikte diğer arabalara yerleştirilmişti. Kadınlar, peçelerinin ardında ağlayıp yas tutuyorlardı.

Savaş arabalarıyla yük arabalarının şehri geçerek güney kapısına varması bir saatten fazla sürdü. Huan burada yerel şeytanlardan birine kurban sundu. Sonra cenaze alayını rüzgârlı bir sokaktan geçirerek, kralların yapay höyüklerin altına gömüldükleri bir vadiye götürdü. Bunlar Sart'takilerden pek de farklı değildi.

Benim de, pek beklenmedik şekilde, uzun ince bir adam tarafından sürülen, kırmızı boyalı bir arabaya binmemeye izin verildi. Adam bana şöyle demişti: "Beyaz insanlara tutkunum. Daha önce yanımda üç tane vardı; fakat ikisi öldü, üçüncüsü ise hasta. Elimi öpebilirsin. Ch'in'in son dükünün, ayrıca Lu ve Wei düklerinin de kuzeni ve de Sheh düküyüm. Fakat zaten bütün dükler, ortak atamız İmparator Wei aracılığıyla birbiriyle akraba? Sen neredensin?"

Ona bunu anlatmak için elimden geleni yaptım. Dük, Pers ülkesi hakkında bir şey bilmemekle beraber, Batı'da, şimdiye kadar karşılaştığım tüm Ch'inlilerden daha fazla

gezmişti. “Champa’da bir yıl geçirdim” dedi. “Orayı sevdiğimi pek söyleyemem. Hava ya çok sıcak ya da çok yağmurluydu. Ayrıca insanları da benim zevkime uymayacak kadar esmer tenliydi. Senin gibi beyaz olmalarını ummuştum. Fakat bana, beyaz insanlar bulmak istiyorsam, yılın yarısını seyahat ederek geçirmek zorunda kalacağımı söylediler. Ben ise, bu kadar uzun süre dünyamın dışında olma fikrine dayanmadım.” Yanağını sıktı, parmakları arasındaki kıvrıma dikkatle baktı. “Kızarıyorsun!” dedi. Çok memnun görünüyordu. “Aynen önceki kölelerim gibi. Kızarıklığın gelip gitmesini seyretmekten hiç usanmam. Huan’ın seni bana satmaya çağını mı düşünüyorsun?”

“Köle olduğumdan emin değilim” dedim, dikkatli bir dil kullanarak.

“Tabii ki öylesin! Elbiseni sola katlamasan da, sen bir barsın. Aslında öyle yapman gerek, biliyorsun. Bu bizim için daha eğlenceli. Ayrıca saçın da toplanmamış olmalı. Çok uygar gözükmeye çalışmamalısın; yoksa ilginçliğini kaybedersin. Her neyse, kesinlikle kölesin. Bakanın evinde yaşıyorsun. Ve sana söylediklerini yapıyorsun. Fazlasıyla köle olduğunu söylemeliyim. Huan’ın sana neden söylemediğini anlayamıyorum. Gerçekten çok kötü. Belki de sana doğrudan köle olduğunu söylemeyi kabalık sayıyor.”

“Savaş esiri desek...”

“Savaş mı? Ne savaşı?” Sheh Dükü doğruldu ve etrafına baktı. “Ordu falan göremiyorum” dedi. Gri-yeşil kırlar, cenaze alayı düklerin mezarlarına işaret eden sivri ve pürüzlü kireçtaş tepelerin arasından sessiz ve can sıkıcı uzunlukta bir yılan gibi kıvrılıp giderken, tam anlamıyla barış dolu görünüyordu.

“Ben Büyük Kral’ın elçisi olarak geldim.”

Dük hikâyemle gerçekten ilgilenir gibi gözüktü. Her ne kadar Pers ülkesi ona bir anlam ifade etmiyorduyse da, Ma-

gadha'yı gayet iyi tanıyordu. Ona Ajatashatru'nun kızlarından biriyle evli olduğumu söylediğimde bundan çok etkilendi. "Bu ailenin birçok üyesiyle karşılaştım. Bunlar arasında Ajatashatru'nun, ben Champa'dayken kral naibi olan amcası da vardı." Dük canlanmış, hatta neşelenmişti. "Eminim ki sana sahip olan kişi, kraldan yüklü bir fidye alabilir. Zaten bu nedenle seni Huan'ın elinden almaya çalışıyorum. Sonra seni kayınpederine satacağım. Anlıyorsun ya, her zaman para-ya sıkışığım."

"Fakat ben, Sheh hükümdarının Gök tarafından çok cömert şekilde desteklendiğini düşünüyordum!" Kathaylıların karmaşık tarzlarını yavaşça öğreniyordum. Konuşulan hiçbir şey kasteder görüldüğü şeyi kastetmez; bu arada el, kol ve vücut hareketleri inanılmaz derecede karışıktır. Onları anlamayı hiç beceremedim.

"Dükü olduğum Sheh artık eskisi gibi değil; bu nedenle artık oraya ayak basmıyorum. Maiyetimdekilerle beraber seyahati ve çok sayıdaki kuzenimi ziyaret etmeyi yeğliyorum. Dünyadaki en büyük ejderha kemiği koleksiyonuna sahip olduğumu belki iştmişsindir. Evet, doğru iştmişsin. En büyük koleksiyon bende. Fakat kemikler de benimle seyahat ettiğinden, on bin yük arabası tutmak zorunda kalıyorum. Bu ise çok pahalıya mal oluyor. Fakat seni Magadha kralına satabilirsem gerçekten zengin olacağım."

Sheh Dükü, Kathaylıları oldukça eğlendiren garip bir tipti. Adı Sheh Chu-liang'dı ve Lu düklerinden birinin gayri meşru çocuklarından birisiydi. Fakat ikircikli statüsünden memnun kalmayarak kendine, Sheh Dükü ismini vermişti. Ne var ki, Sheh bir ülke değildir. Bu sözcük kutsal yer –her Kathay devletinin kenarında bulunan toprak höyük– anlamına gelmektedir. Dük, bir zamanlar kendisinin hanedanı olduğu Sheh isimli bir ülke varmış gibi davranmayı seviyor-

du. Yağmacı komşuları tarafından yutulan Sheh ortadan kalkmıştı ve işte bu kayıp dünyadan arta kalan tek şey bu gezgin düktü. Onun –Lu vasıtasıyla– gerçekten dük olup olmadığı, Kathaylı soyluların tartışmaktan hoşlandıkları bir konudur. Öte yandan İmparator Wen’in soyundan geldiği doğrudur ve bu nedenle tüm Kathay hükümdarları bu şerefli kuzenlerini kabul etmek zorundaydılar. Dük sürekli olarak saray saray gezdiğinden, harcamalarını asgariye indirebiliyordu. Maiyetinde yirmi kadar yaşlı uşak vardı; ayrıca uşaklarla aynı yaşta on dört at, altı yük arabası –bu arada on bin, sayısız anlamına gelen bir Kathay abartı biçimidir– ve dingili kırılmış bir savaş arabası bulunuyordu.

Dük’ün muazzam ölçüde zengin fakat cimri olduğunu düşünenler de yok değildi. Yine başkaları, Dük’ün ejderha kemiği ticareti yaparak geçinen fakir bir adam olduğunu düşünüyordu. O, bu kocaman kayamsı parçaları oldukça bol bulundukları Batı ülkesinden topluyor, sonra onları ejderhaların az bulunduğu Doğu’daki hekimlere satıyordu. Bereket versin ki, bu korkunç yaratıklardan hiçbirini görmedim; fakat bana anlatıldığına göre Dük, otuzdan fazlasını öldürmüştü. “Tabii ki gençliğimde” diye ekliyordu Dük. “Şimdi o zamanki gibi değilim. Korkuyorum.” Sürekli olarak, ne zaman fırsat bulsa sattığı, bu canavarların birbirine benzediğini anlatıyordu.

Cenaze alayı Ch’inlilerin İmparator Wu’nun yattığı yer olduğunu ileri sürdükleri yüksek höyüğe yaklaştığında, Dük, beni Huan’dan almanın bir yolunu bulmamız gerektiğini söyledi. “Onu bir şekilde etkilemiş olmalısın. Yani böyle olmasaydı seni şimdiye kadar öldürmüş olurdu. Birçok insan gibi o da çok çabuk bıkar.”

“Bakan’ın üzerinde en küçük etkim bile olduğunu sanmıyorum. Beni ufak tefek işlerinde kullanıyor. Şu an onun hesaplarını tutuyorum.”

“İyi bir matematikçi misin?” diye sordu Dük ve hızla dönüp bana bir bakış attı. Batan güneş artık gözlerimizin hizasına gelmişti ve sanki havayı yakıp kurutmuştu. Daha önce Ch’in’deki gibi başka hiçbir yerde, nefes almakta bu kadar zorlanmamıştım.

“Evet, Dük Hazretleri.” Beni almasını o kadar istiyordum ki, bunun için her yalanı söyleyebilirdim. “Halkım göksel matematiğin bir uygulamasını göstermek için piramitleri inşa etti.”

“Onlar hakkında çok şey işittim” dedi Dük. Oldukça etkilendi. “Şimdi ne yapabiliriz diye düşüneceğim. Sen de düşün. Bir suçlu olmaman talihsizlik; çünkü yeni bir dük tahta çıktığında suçlular için her zaman af ilan edilir. Öyle bile olsa, eğer Huan izin verirse yeni Dük’ten seni özgürlüğüne kavuşturmasını isteyebiliriz. Gerçi bundan pek emin değilim. Öte yandan eğer, özgürsen seni nasıl satabilir? Bu biraz bulmacaya benziyor, değil mi?”

Ben de ona hak verdim. Zaten, bu hoş kaçık ne söylerse kabul ediyordum. O benim Ch’in’den kurtulma ümidimdi; bu yerden kaçmaya can atıyordum. Bu arzu, İmparator Wu’nun mezarında gerçekleşen cenaze merasimleriyle daha da artmıştı.

Savaş ve yük arabaları, konik biçimli tepenin önünde bir yarım daire oluşturdu. Bu tepenin altında efsanevi Wu olması da, en azından imparatorluğun ilk dönemlerinde yaşamış bir kral yatıyordu. Bu açıkça belliydi; zira büyük imparatorluğun sembolü olan bodur çam ağacıyla kaplanmıştı. Bu ağacın, Kathaylıların çok beğendiği bu zarif dinsel şekilleri alması için bin yıl geçmesi gerekmektedir.

Yük ve savaş arabaları dereceye göre sıralandığı için, ben ve Sheh Dükü başbakana oldukça yakındık; dolayısıyla törenleri oldukça net izleme fırsatımız oldu. Arkamızda, sessiz

sıralar hâlindeki binlerce insan gümüş grisi alçak tepeler üzerinde kümelenmişti.

Ne tür bir tören görmeyi beklediğimi bilmiyorum. Kurbanlar kesileceğini sanıyordum, kesildi de. Höyüğün güneybatısında ateşler yakıldı ve çok sayıda at, koyun, domuz ve kumru kesildi.

Yönetim her şeyde olduğu gibi kurbanın dağıtılmasında da hünerini göstermektedir. Her insana kertikli bir sopa verilir; bu o kişinin kurban edilmiş hayvanların pişirilmiş etinden hak ettiği kadar almasını sağlar, daha fazlasını değil. Sonuçta, herkese yetecek kadar yiyecek olmasını sağlamakla kalmayıp, Babil ve hatta Pers törenlerini rezil edecek türden yakışıksız kargaşalara da meydan verilmez. Bunun mucidinin Huan olduğu söylenmekteydi; sonuçta bu uygulama bütün Kathay devletleri tarafından benimsendi. Bu ucu kertikli sopa ilkesini Mecusilere sunmaya çalıştığımda, bunu reddettiler. *Haoma*'ya bulanmış törenlerine eşlik eden yakışıksız kargaşayı tercih etmektedirler.

Yeni Dük kuzeyimizde duruyordu. Tören gereği yalnız başınaydı. En az selefi kadar yaşlı görünüyordu. Fakat zaten, Sheh Dükü'ne göre o, ölü adamın oğullarından biri değil, kuzeniydi. Bakanlar Dük P'ing'in tüm oğullarını reddederek, meçhul bir kişiliği olan ve aptallığıyla nam salmış bu ilk kuzeni tercih etmişlerdi. Bakanların bakış açısına göre oldukça faydalı olacaktı.

"Hükümdarı her zaman bakanlar mı seçer?"

"Gök'ün atamasını kabul etmiş hükümdar, bakanları olarak sadece sadık kölelerini seçer." Dük'ün sesi birden sertleşmişti. Onu tanıdıkça fark ettim ki, eğer tek bir bedende iki ayrı insan değilse, tamamıyla farklı iki davranış biçimine sahipti. Birisi, düşük perdeli bir sesle kendini dışa vuran içten pazarlıklı ve sinsî; diğeri ise monoton, tiz ve yüksek tonlu bir

sesle kendini dışa vuran oldukça esrarlı ve nazik. Dük açık bir dille kuzenlerinin bu alışılmadık konumlarını tartışmanın ne yeri ne de zamanı olduğunu belirtti. Daha sonra öğrendiğime göre bunlar birkaç istisna dışında güçsüzdürler ve ülkeleri, diğer memurlarla beraber bakanlar tarafından yönetilmektedir. Gök'ün, vekilliği, olabilecek ancak asla şimdi olmayanın ya da geçmişte de olmayanın altın bir hayalinden öte bir şey değildi.

Chi'in'in yeni dükü yüksek sesle atalarına seslendi. Ne söylediğini anlamadım. O gökle konuşurken köleler sandıkları, sehpaları ve diğer mobilyaları dik bir kireçtaşından bir uçurumun eteğindeki doğal bir mağaraya taşıdılar. Bu sırada müzik çalıyordu. Yaklaşık üç yüz kadar müzisyen birlikte çaldığından, etki, yabancı bir kulak için özellikle rahatsız ediciydi. Daha sonraları Kathay müziğini sevmeye başladım. Özellikle, çekiçlerle vurulduğunda hoş sesler çıkaran farklı büyüklükteki taşlar beni çok etkiliyordu.

Dük, atalarına seslenmeyi bitirdiğinde, selefinin cesedini taşıyan tahtırevan bir düzine adamın omuzlarında yükseldi. Müzik kesildi. Tahtırevan, sessizce yeni dükün yanından geçirilip mağaraya sokuldu. Ceset gözden kaybolduğunda, tutulan nefesler salındı. Sonuç, bir yaz fırtınasının ilk soluğu gibi ürperticiydi.

Sheh Dükü'ne döndüm. Parlak gözlerini mağaraya dikmiş, tüylerini dökmüş bir kuş gibi arabanın kenarına ilişmişti. Cesedi mağaraya taşıyan adamlar dışarıya çıkmadı. Bunun yerine yüz kadar peçeli kadın alay hâlinde mağaraya doğru yavaşça ilerledi. Kimisi son Dük'ün karılarıydı, diğerleri ise cariyeler, dansözler ve kölelerdi. Kadınları ayrı bir erkek ve haremağası alayı izledi. Bu alayın başında, elinde fırtında kızartılmış süt domuzu bulunan bir yaşlı soylu vardı. Adamların birkaçı muhafız subayı, diğerleri ise saray efra-

dından önemli kişilerdi. Arkalarından, müzik aletlerini taşıyan müzisyenlerle bambu masalar üzerine kurulmuş ziyafet sofralarını götüren aşçılar geliyordu. Kadınlar ve erkekler birer birer, sadece bir mağara değil, kireçtaşına oyulmuş büyük bir oda olduğu görülen yere giriyorlardı.

Beş yüz kadar oldukları ortaya çıkan kadın ve erkeklerin sonuncusu da mağaranın içinde kaybolduğunda, yeni Dük yine Gök'teki atalarıyla konuştu. Bu defa ne söylediğini az çok anladım. Atalarını, isimlerini anarak övüyordu. Bu bir zaman aldı. Sonra atalarından selefini Gök'e kabul etmelerini istedi. Dük P'ing'den merhametli kişi olarak söz ediyordu. Kathay'da ölü bir insan asla gerçek ismiyle çağrılmaz; zira böyle yapıp ismiyle çağrılırsa ruhunun yeryüzüne dönerek başka birine musallat olacağına inanılır. Eğer merhametli kişi Gök tarafından kabul edilirse, Dük, Yer ve Gök'ü uyum içinde tutan törenlerden hiçbirini ihmal etmeyeceğine yemin etti. Bütün atalarından öksüze dua etmelerini istedi. Kim hakkında konuştuğunu bilmiyordum. Sonra öğrendim ki, Dük kendini çoğu zaman ya öksüz ya da yalnız insan olarak isimlendirmektedir; bunun nedeni babasının, yani selefinin ölmüş olmasıdır. Birinci karısını "o kişi" olarak isimlendirirken, halk ona "dükün o kişisi" demektedir. O ise kendisine küçük çocuk ismi vermektedir. Bunun nedenini bilmiyorum. Bu Kathaylılar çok garip insanlar.

Mağaranın içinden müzik sesi gelmeye başladı. Anlaşılan, ziyafet devam ediyordu. Bir saat kadaryüzümüz kuzeye dönük olarak ayakta durduk. Yeni Dük ise güneye bakıyordu. Yine bir saat, mağaradan gelen müziği dinledik. Sonra, her müzik aleti birer birer sustu. Son gelen ses ağır ağır çalan bronz bir çanın sesiydi. Şimdi herkesin gözü mağaranın kapısında idi. Sheh Dükü yanımda yaprak gibi titriyordu. Başlangıçta hasta olduğunu sanmıştım; oysa sadece heyecanlanmıştı.

Bronz an sustuğunda Sheh Dükü derin bir iç çekti. Zaten orada bulunan herkes sanki önceden kararlaştırılmış gibi iç çekti. Birden tahtırevanı taşıyan adamlar mağaradan çıktı. Her adam sağ elinde bir kılıç tutuyordu; her kılıçtan kan damlıyordu.

Adamlar ciddi bir ifadeyle yeni efendilerini selamladılar; Dük yüzünü Gök'e dikti ve bir kurt gibi uludu. Güney taraftaki tüm tebaasından aynı şekilde bir uluma sesiyle cevap geldi. Hiç bu kadar dehşete düşmemiştim. İnsan sandıklarım meğır kılık değıştirmiş kurtlarmış. Şimdi gözlerimin önünde gerçek hâllerine geri dönüyorlardı. Sheh Dükü de ulumaya katıldı. Burnunu Gök'e dikerek anormal derecede uzun dişlerini ortaya çıkarmıştı.

Elleri kana bulanmış on iki adamın görevlerini tamamlamış olarak mağaradan çıktığı o dehşet anını yeniden yaşadığım rüyalarımnda, o korkunç ulumayı hâlâ işitiyorum. Beş yüz erkek ve kadın, cesetleri efendilerine sonsuza kadar eşlik etsin diye öldürölmüşü.

İnsanın kurban edilmesi bizim dünyamızda da az çok bilinmekle beraber, bunun Kathay'da olduğu şekilde uygulandığını hiç görmedim. Bana anlatıldığına göre Gök'ün gerçek bir oğlu öldüğünde, yüz kadar saray üyesi öldürölecekti; kızarılmış süt domuzu ziyafetinin sonunda Dük'ün sağlığı için yapılan duaların çokluğu da bundanmış. Hayattayken, Dük lanet biriydi; öldüğünde, Dük beraberinde onlardan birçoğunu götürebilirdi. Aslında Ch'in geleneklerine göre bakanlar kurulunun sadece bir üyesi kurban edilir ve bu kişi kurayla çekilir. Kötü talih ve Huan'ın hileleri sayesinde kısa çöpü o akşam Huan'a hakaret eden yaşlı bakan çekmişti.

Mağaranın kapısı mühürlendi. Müzik, dans ve ziyafet ter- tiplendi. Daha sona mezarın girişini kaplayacak şekilde bir höyük yapılacaktı. Bir dükün mezarının hırsızların iştahını

kabarttığını söylemeye gerek yok sanırım. Nitekim Dük'ün cenaze sehpasının yanına konulmuş güzel ve değerli eşyalar, genellikle cenaze merasiminden pek de uzun sayılamayacak bir süre sonra elden ele dolaşmaya başlar.

Huan beni Sheh Dükü'ne satmayı reddetti. "Gidiş geliş serbest olan bir elçiye nasıl satabilirim ki?" diye sordu.

"Bu durumda" dedim. "Efendi Huan, Sheh Dükü'yle beraber gitme zamanım geldi."

Bu patavatsızlık efendimin gülümsemesine neden oldu. "Eminim ki" dedi "vahşi ülkelerde ejderha arayan çetelerle savaşan, cadılara fikir danışan bir adamın yanında hayatını tehlikeye atmak istemezsin. Sheh Dükü tehlikeli bir adam, bunu herkes bilir. Sevdiğim bir insanın bu tür tehlikelerle karşılaşmasına izin veremem; hayır, hayır!"

Hepsi bu kadardı. Fakat ben bir kere ayrılmayı kafama koymuştum. Dük'e niyetimden söz ettiğimde beklenmedik şekilde becerikli olduğu görüldü. "Seni saklayacağız" dedi fısıldayarak. Başbakanın haftalık kabulündeydik. Ch'in'in dört bir yanından gelen dilekçecilerin, alçak tavanlı odanın bir ucunda ayakta duran Huan'a yaklaşmasına izin veriliyordu. Huan'ın sağındaki ve solundaki altın sehpalar otoriteyi sembolize ediyordu.

Başbakan, her dilekçeciyi, hırçın, aşırı siyasi fikirlerinin aksine, oldukça yumuşak bir nezaketle kabul etti. Çekingen bir halkı, önce kendisine bağlamadan köleleştiremeyeceğini bilecek kadar zekiymiş. Hiç şüphesiz onları, sizin yolunuzun onların yolu olduğuna ve onlar için hazırladığınız zincirlerin süs olduğuna ikna etmelisiniz. Bir anlamda Büyük Kral'ların hepsi bunu fark etmiştir. Cyrus'tan şu anki aydınlanmış efendimiz Artakserkses'e kadar, imparatorluğun farklı insanları her zaman yaşadıkları gibi yaşamışlardır. Büyük Kral'a yıllık vergilerini vermekten başka sorumlu-

lukları yok gibidir; bunun karşılığında Büyük Kral da onlara güvenlik ve yasal teminatlar sağlamaktadır. Huan, sözde barbar ve vahşi Ch'in halkını, bir zamanlar insanların istedikleri gibi yaşadıkları bir altın çağın olduğuna, fakat artık insanlar ve maddi değerler çoğaldığı için bu altın çağın sonuna gelindiğine ikna etmişti.

Aslında Kathay nispeten seyrek nüfusludur ve bu zengin ülkenin birçok bölgesi boştur. Kathay, nüfusu yüz bini bulan yarım düzine kadar şehir dışında, iki nehir arasındaki dümdüz kırsal alana kurulmuş etrafı taştan duvarlarla çevrili köyler ülkesidir. Kırsal alan özellikle batıya doğru oldukça sık ağaçlıdır; güneye doğru ise Hindistan'dakilere benzer balta girmemiş ormanlar mevcuttur. Sonuç olarak, iyi disiplin edilmiş ve tamamıyla kontrol altına alınmış Ch'inliler dışındaki Kathaylılar oldukça çok gezerler. Eğer bir çiftliği sel suları basarsa, çiftçi ve ailesi sabanlarını ve atadan kalma ocak taşlarını sırtlayıp yeni hayatlarına başlayacakları ve yeni bir hükümdara vergi ödeyecekleri bir başka ülkeye taşınırlar.

En önemli gezginler *Shibler*dir. Yunanca'da ya da Persçe'de bunu karşılayacak bir sözcük –ya da sınıf– yoktur. *Shib* sözcüğünü anlamak için Kathay sınıf sistemini anlamak gerekir.

Tepede imparator ya da güneşin oğlu vardır. Bu böyleydi ve belki de böyle olacaktır; ama şu anda kesinlikle böyle değildir. Bunu söylerken birden Kathaylıların geçmiş, gelecek ve geniş zamanı olmayan bir dile sahip olmakla ne kadar zeki olduklarının farkına vardım. İmparatorun altında beş soylu sınıfı vardır. En yükseği dükündür. Çılgın Sheh Dükü gibi garip istisnalar dışında dükler, devletlerin sözde ve bazen de gerçek yöneticileridir; bu da onları bizim krallarımızın ve tiranlarımızın emsalleri hâline getirmektedir. Bü-

yük Kral'ı efendileri ve meşruiyet kaynağı olarak kabul eden krallarımız ve tiranlarımız gibi dükler de, teoride, güneşin, var olmayan oğlundan aldığı otoritesini kabul etmişlerdir. Eğer var olsaydı –yani Orta Krallık üzerinde egemenliğini icra etseydi– muhtemelen Orta Krallık üzerindeki Chou egemenliğini kuran İmparator Wen'in doğrudan torunu Chou Dükü olurdu. Ama kesinlikle, Wen'in acımasız oğlu Wu'nun soyundan gelen Ch'in dükü olmazdı.

Bir dükün en büyük oğlu markidir. Dük öldüğünde çok yaygın olarak yaşanan talihsiz bir kazaya uğramazsa o dük olur. Dükün diğer oğulları da markidir; ikinci oğlun en büyük oğlu bu unvanı sürdürürken, diğer oğullar bir sonraki asalet sınıfına düşerler, onların oğulları da sonrakine, onların ise baronluğa. En alt aristokrasi sınıfını temsil eden bir baronun oğulları *Shih*'tir. Chou egemenliğinin kuruluşundan bu yana geçen altı ya da yedi yüzyıl içerisinde, Chou soyundan gelenlerin sayısı on binleri bulmuştur; rütbesiz sayılan bu kişiler *Shih* ya da deyim yerindeyse şövalyedir. Bunlar babadan oğula geçen tek bir imtiyazdan yararlanırlar: Şövalyeler, satın alabileceklerini varsayarsak, savaşa savaş arabasıyla katılabilirler.

Son yıllarda şövalyelik unvanına sahip olanların sayısında hatırı sayılır bir artış olmuştur. Bu pek de soylu sayılmayan kimseler, her yerde görülebilir. Birçoğu bizim haremağaları gibi yönetim işinde uzmanlaşmışlardır. Çoğu, orduda subaydır ya da öğretmenlik yapar. Çok azı da kendilerini Zerdüstiler gibi Gök ve Yer arasındaki uyumu sürdüren dini ayinleri bozulmadan korumaya adanmıştır. Son olarak, şövalyeler düklerin tanrısallığını olmasa da, yetkilerini gasp eden ve bu yetkileri babadan oğula aktaran devlet memurlarına hizmet ederek Kathay devletlerinin çoğunu yönetirler.

Kathay anayolları ihtiras sahibi şövalyelerle doludur. Onlardan birisi, örneğin Lu zabıtasında bir memuriyet bulamazsa, Wei'ye taşınacaktır. Belki burada hizmetleri yerel yönetim tarafından daha çok takdir edilecektir. İnsanoğlunun çarpıklığı düşünüldüğünde, bir şövalyenin evinden uzaklarda iş bulma şansı genellikle daha yüksektir.

Netice itibarıyla binlerce kişi her an yer değiştirme durumundadır. Birbiriyle sıkı bir iletişim kurduklarından kendilerine özgü bir tür Orta Krallık oluşturmaktadırlar. Şimdi tek bir güneşin oğlu yerine Kathay'ı yöneten on bin şövalye vardır; ayrıca devletler birbirleriyle sürekli savaş halindeyken, şövalyeler efendilerinin vahşetini bir nebze olsun azaltabilirler; tabii buna Huan ve despot arkadaşları üzerinde hemen hiç etkiye sahip olmadıkları Ch'in dahil değildir.

Son olarak, sınıf sistemine yeni bir unsur eklendi. Şimdi beyefendi diyebileceğimiz bir kategori –buna sınıf diyemiyoruz– vardır. Herhangi bir insan Gök'ün yolunu takip ederse beyefendi olabilir; bu Efendi K'ung ya da diğer ismiyle Konfüçyüs'ü anlattığımda değineceğim karmaşık bir iştir. Beyefendilik fikrini ortaya atanın o olduğu söylenir; bu fikir şövalyelerden başka hemen hiç kimseye pek cazip gelmemiştir.

Huan halkın dilekçelerini kabul edip şikâyetlerini dinlerken, Sheh Dükü ve ben kaçışımı planladık. “Sakalını tıraş etmelisin” dedi Dük, kuştüyünden bir paravanı beğenir gibi yaparak. “Sana kadın elbiseleri giydireceğiz. Cariyelerimden biri olarak seyahat edeceksin.”

“Beyaz bir cariyeye olarak mı?”

“Evet, tam olarak Sheh Dükü'ne çekici gelen türde bir cariyeye olarak. Bunu bütün dünya bilir.” Dük oldukça neşeli görünüyordu. “Fakat bunu şansa bırakmayacağız. Yüzünü karartacaksın, bu daha iyi. Sana, benim boyalarımдан birini göndereceğim. Tabii ki peçeli olacaksın.”

“Maiyetin aranacak mı?” Sadece Yung şehrinin kapılarında değil, Ch’in’in her tarafındaki kontrol noktalarında nöbet tutulduğunu biliyorum. Halk sürekli Huan’ın tamamıyla rasyonel yönetiminden kaçmaya çalışıyor.

“Buna cesaret edemezler! Ben de bir düküm. Eğer buna cüret ederlerse...” Dük rüşvet anlamına gelen evrensel bir hareket yaptı.

Huan birden bizim tarafımızda belirdi. Sessizce her yere gidebilme yeteneğine sahipti. Onu çoğu zaman, hızla hareket eden bir bulutun yerdeki gölgesine benzetmişimdir.

“Sayın Dük... Şerefli büyükelçi! Görüyorum ki kuştüyü paravanlarımı çok beğendiniz.”

“Evet” dedi Sheh Dükü çok yumuşak bir sesle, “konuşunuza bunun anlamını açıklamak üzereydim.” Paravana baktım ve ilk defa onu gerçekten gördüm. Sekiz siyah kuş, fırtınalı Gök’e doğru uçuyordu.

“Siz onun anlamını bilirsiniz, Sayın Dük.” Huan bana döndü. “Sheh Dükü’nün ailemizle ilgili bilmediği hiçbir şey yoktur. Bu onun da ailesi.”

“Çok doğru. Son merhametli kişinin büyük büyükbabası benim büyük amcamdı. İsmi P’ing’di. Bir gün kuzeyden gelen bir grup müzisyeni kabul etti. Ona, İmparator Wu’nun sarayında çalınan bütün müzikleri bildiklerini söylemişler. Dük P’ing şüphelenmiş. Kim şüphelenmezdi ki? Herkes bilir ki, gerçek Chou sarayının kutsal müziğinin büyük kısmı ya düzelemeyecek biçimde bozulmuş ya da unutulmuştur. Onlara bu kadarını söylemiş. Fakat –kuşkulu bir ayrıntı olarak bütün müzik hocalarının aksine (çünkü gerçek bir müzik hocası kesinlikle kör olmalıdır) kör olmayan– müzik hocası şöyle demiş: ‘Gök’ü Yer’e yaklaştırabileceğimizi sana ispat edeceğiz.’

Böylece çalmaya başlamışlar. Müzik garip ve öte dünyanın özelliklerini taşıyormuş. Öte dünyanın ama Gök’ün de-

ğil. Güneyden sekiz siyah kuş belirmiş ve sarayın çatısının üzerinde dans etmişler. Sonra muazzam bir rüzgâr şehri silip süpürmüş. Sarayın çatısından kiremitler yerlerinden çıkıp havada uçuşmuş. Tören çanakları parçalanmış. Dük P'ing hastalanmış ve Ch'in'de üç yıl boyunca bir çimen bile çıkmamış.”

Huan bana gülümsedi. “Sa yın Dük, bu hüznü, uyarı dolu hikâyeyi iyi bilir. Biliyorsun, ben bunu çok ciddiye alıyorum. Aslında bu paravanı her zaman kendime yakın tutuyorum ki, hiçbir zaman yanlış müzik çalmaya kalkışmayayım. Üzerimize güneyden dalış yapan o sekiz siyah kuşu bir daha asla görmek istemiyoruz.”

O gece Dük'ün kâhyası, Huan'ın hizmetçilerinden birine rüşvet vererek onun gece yarısı odama gelmesini sağladı. Elim bir ustura, yüz boyası ve kadın elbiseleri verildi. Kendimi hemen alışılmadık biçimde uzun boylu bir Kathay kadınına dönüştürdüm. Sonra sarayın loş koridorlarında hizmetçiye izledim; duvarla çevrili bir bahçeye açılan bir yan kapıya doğru ilerlerken uykuya dalmış –daha doğrusu ilaçla uyutulmuş– iki muhafızı geçtik. Ayağımın altındaki döşeme tahtalarının gıcırdadığını duyuyor ve korkudan titriyordum. Bizi bahçede Sheh Dükü'nün kâhyası bekliyordu. Bereket versin ki, o gece ne ay ne de yıldızlar gözüküyordu; çünkü gök bulutlarla kaplıydı ve yağmur yağıyordu.

Kıvrımlı, dar sokaklardan, ölülerin ruhları gibi koşar adımlarla geçtik; gece muhafız birlikleri yaklaştığında kapı girişlerine saklandık; bronz fenerleri önlerine ateşli mızraklar gibi ışık saçıyordu. Güneşin batışından doğuşuna kadar hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin verilmediğinden Yang, ölüler şehrine benziyordu. Kâhyanın gemiye binme izni vardı; ama benim yoktu. Eğer durdurulursak ne gibi bir mazeret öne süreceğini bilmiyordum.

Şansa bakın ki, sanki şehrin üzerinde on bin davul çalınıyormuş gibi bir sesle müthiş bir fırtına patladı.

Bir yağmur seliyle birlikte, Sheh Dükü'nün yük arabalarının harekete hazır beklediği şehir kapısına doğru ilerledik. Kâhya yük arabasının döşeme tahtalarını kaldırdı ve beni, saklanmam için benden biraz daha küçük bir yere itti. Yeri-me girdiğimde döşemenin tahtaları yeniden çivilendi. Fırtına, Dük'ün maiyetine hareket emri verdiğini işitemeyeceğim kadar şiddetli olsa da, sürücü katırları hareket ettirdiğinde, arabanın altımda sarsıldığını hissettim. Böylece gürültüyle ve de hızla kapıdan geçtik.

Ch'in muhafızı bizi, tam da beklediğim gibi, iki gün sonra Hunka Geçidi'nde yakaladı. Arabalar baştan aşağı arandı ve saklandığım yer bulundu. Fakat tabii ki ben onun içinde değildim. Dük tedbirini almış ve yol boyunca gözcüler yerleştirmişti. Kaçtığımı anlaşıldığında Huan'ın bunu kendisinin planladığını düşünceğini biliyordu. Gözcüler birbirlerine, güneşin ışığını yansıtan cilalı bronz kalkanlarla işaret göndermişlerdi.

Muhafızların bize yetişmek üzere olduğunu öğrenir öğrenmez bir ağaca sığındım; arabalar ise devam etti. Muhafızlar arabalara ulaştığında Dük harikaydı. Onlara Sarı İmparator Wen'in torunu olduğu gibi, yeni dükün de kuzeni olduğunu hatırlattı. Bununla beraber arabaları aramalarına izin verdi ve saygısızca davranışlarının Gök'teki atalarınca gerektiği şekilde cezalandırılmamasını diledi.

Muhafızlar arabaları didik didik ettiler, Dük'ün maiyetindeki herkesi kadın erkek demeden tepeden tırnağa aradılar. Tabii ki beni bulamayınca açıkça şaşkına döndüler. Ch'in gibi sıkı kontrol altındaki bir ülkede hiç kimse resmi göz yumma olmadan kaybolamaz. Sonunda arabalara 'yola devam izni verdiler; fakat benim şerefime sonraki beş gün ara-

balara eşlik ettiler ve Dük'ü, Ch'in ile Chou arasındaki sınıra işaret eden taş anıta varana kadar yalnız bırakmadılar.

Ben ise sadece muhafızlara görünmemekle kalmayıp, gözleri geceleyin yeşil-sarı ateş gibi parlayan ve beni meraklı meraklı süzen kurt sürülerinden de uzak durmak zorundaydım. Ağaçlarda uyudum, yanımda kalın bir sopa taşıdım ve üzerimdeki kadın elbisesine iliştirilmiş bir silah bulunmamasına lanet ettim durdum. Önce siyah, sonra kahverengi ayı gördüm. İkisinden biri beni gördüyse de, ilgi göstermedi. Bu karanlık ormanda haydutların yaşadığı varsayılmakla beraber, ben insana rastlamadım. Ara sıra Dük'ün konvoyunun sesini işitmemiş olsaydım, insanlar âleminden tamamen kopmuş olabilirdim.

Bir gölcük ya da su akıntısı bulur bulmaz, hayvanlar gibi ellerim ve ayaklarım üzerinde su içiyordum. Küçük büyük garip meyveler, kökler yiyordum. Çoğu zaman hastaydım. Bir defasında ormanın bulanık ışığında parlayan bir ejderha gördüğümü sandım; fakat sonra bunun parlak yeşil-beyaz yeşim taşından sivri bir tepe olduğunu fark ettim; bu hiç şüphesiz taşların en güzeliydi.

Wei ve Tai Nehirlerinin birleştiği yerde, tüylü ağaçlardan oluşan bir koruda durdum ve muhafızların Sheh Dükü'nü selamlamalarını seyrettim ve ormana geri döndüm. Tai Nehri'nin öteki ucunda, Chou'nun ekili arazilerini görebiliyordum. Ch'in'den Chou'yu gidiş, gecedен gündüze geçişe benziyordu.

Dük, nehrin Chou tarafında, sınır muhafız komutanı tarafından saygıyla karşılandı; komutan Dük'ün geçiş iznini şöyle bir inceledi ve ona Orta Krallık'ın başkentine doğru giderken nazikçe el salladı. Benim Chou'ya girişim ise daha az resmi oldu; söğüt dallarından kaba bir salın altında yüzerek Tai Nehri'nin karşısına geçtim.

Dük beni gördüğünde şaşırmıştı. “Bu ne zevk!” dedi ellerini şaklatarak. “Şimdi Magadha’dan fidye alacağım. Çok memnunum! Aynı zamanda şaşkınım tabii ki. Kurtlar seni kapmasa da, kurt adamların seni öldüreceğini düşünüyordum.” Chou topraklarında medeni Kathaylıların barbar Ch’inlileri isimlendirme şekillerini ilk defa işitiyordum.

Dük bana kendi erzakından yiyecek verdi ve iyi iplikten seyrek olarak dokunmuş geniş etekli elbiselerinden birini ve siyah kuzu derisinden, neredeyse yeni bir kaftan takdim etti. Bütün düklük amblemleri kaldırıldığında, tam bir şövalye gibi göründüm. Bununla beraber kendimi pek de rahat hissetmedim. Çocukluğumdan beri ilk defa sakalsızdım. Tam anlamıyla bir haremağası gibi görünüyordum. Bereket versin ki, çoğu Kathay erkeğinin sakalı yoktu; böylece en azından göze çarpmıyordum.

İki

*R*athay’a geldiğimden beri ilk defa hayatımdan zevk almaya başladım. Köle değilse de bir esir olmama rağmen, Dük bana gerçek Kathaylıyı göstermeye hevesli, hoş bir arkadaş gibi davrandı. “Orta Krallık’la ilgili görüşünü, düklerinin İmparator Wu ile olan şecere bağları bozuk olsa da, ülkenin sadece bir kısmı olan Ch’in’e dayandırılmalısın. Öyle bile olsa, bu kaba taşralılar iktidara susamışlardır. Fakat Gök merhametlidir ve vekillliğini kimseyle sınırlamamıştır. Verildiği zaman eminim ki, sevgili kuzenim Chou Dükü’ne bağışlanacaktır. Onu heyecan verici bulacaksın. Fakat birtakım eksiklikleri vardır. Zaten Gök’ün Oğlu’ymuş gibi dav-

ranmaktadır ve bu, haddini bilmezliğin zirvesidir. Tabii ki bütün Chou dükleri, Gök'ün son hükmünün gerçekte kendi atasına bahşedildiği şeklindeki aynı yanılsamadan zarar görmüştür. Fakat bu üç yüz yıl önceydi ve Gök'ün vekilliği, pis bir barbar ve soylular birliği onu öldürdüğü zaman kayboldu. İmparatorun oğlu buraya, Chou'ya kaçtı ve kendisini imparator ilan etti. Fakat pek tabii ki egemenlikten yoksundu. Sonuçta, o gerçekte sadece Chou Dükü'ydü, dolayısıyla günümüze kadar Loyang'da Gök'ün gölge oğlundan, gerçek Orta Krallık'ın gölge başkentinden başka bir şeyimiz olmadı. Chou Dükü imparator sayılabilir. Ama bu yeterli değildir; öyle değil mi? Özellikle Chou en zayıf dükalıklardan biriyken ve erya da geç bir komşusu –muhtemelen kurt adamlar– tarafından teslim alınacakken. Bu arada hepimiz gözlerimizde yaş, karınlarımızda ümit Loyang'a bakıyoruz.”

Dük daha sonra bana, aynı zamanda Chou'nun şu andaki dükünün de büyük büyükannesinden söz etti. Sonsuz bir gurura sahip bu kadın, kendisini her zaman küçük bir oğlan çocuğu olarak görürmüş. Bir gün sarayın onun oturduğu kısmında yangın çıkmış ve küçük oğlan dışındaki bütün harem kadınları kaçmış. O ise, o sırada kabul salonunda oturmuş, oldukça sakin bir biçimde civanperçemi dallarıyla fal açıyor-muş. Bir kadın hizmetçi düşese yanan sarayı terk etmesi için yalvardığında, yaşlı kadın şöyle demiş: “Küçük oğlan sarayı, yanında güneşin oğlu ya da derecesi markiden düşük olmak kaydıyla, erkek bir akrabası olmadan terk edemez; ayrıca küçük çocuk yanında kendinden büyük bir nedime olmadan da sarayın dışında görünemez. Sonra Kathaylıların çok sevdiği bir uğraş olan fal açmayı sürdürmüş.”

Kadın hizmetçi düşesi kurtarmak için ona eşlik edebilecek derecede birini bulmaya koşmuş. Ne var ki, sarayda kontan başka yüksek dereceli birisi yokmuş; ayrıca düşesten da-

ha yaşlı bir nedime de bulamamış. Böylece, yüzlerini ıslak bezlerle kaplayan kont ve kadın hizmetçi, alevler içindeki saraya girmişler ve yaşlı kadını oturmuş fal oklarını düzenlerken bulmuşlar.

“Lütfen, güneşin oğlu adına” demiş aynı zamanda düşesin yeğeni olan kont, “benimle gelin!”

Düşes çok kızmış. “Bunu işitmemiş olayım. Dairemi yanımda yaşlı bir kadın ve derecesi markiden düşük olmamak kaydıyla ailemden bir erkek olmadan terk edemem. Bunun aksi bir davranış yakışık almaz.” Sonuçta Düşes, Kathaylılar için çok önemli olan uygun davranış adına ölmüş.

Bu kadının ölümü Kathay’da sonu gelmez bir tartışmanın kaynağıydı. Kimileri onu takdir ve taklit edilmesi gereken biri olarak görürken, diğerleri komik bulmaktadır. “Şurası unutulmamalıdır ki” diyordu Fan Ch’ih, “o ne bir bakire ne de genç, evli bir kadındı. O kendisine kimin eşlik edeceği konusunda tasalanması gerekmeyen yaşlı bir kadındı. Pek mütevazı sayılmazdı. Aslında, Chou Hanedanı’nın diğer bütün üyeleri gibi o da kibirliydi. Ve kibir Gök’ün gözünde, hiç de yakışık alır bir davranış değildir.”

Loyang’ın kenar mahallelerine yaklaştığımızda insan trafiği arttı. Her türden kadın ve erkek başkente doğru ilerliyordu. Zenginler arabalarla yolculuk ediyor ya da tahtirevanlarla taşınıyorlardı. Fakir çiftçiler ürünlerini sırtlarında taşıyordu. Zengin çiftçiler ve tüccarlar öküzlerin çektiği yük arabalarının başındaydı. Halk iyi giyimli ve güler yüzlüydü. Bu halleriyle yüz hatları Doğu Kathaylılarınkine hiç de benzemeyen Ch’inlilerden çok farklı görünüyorlardı. Ch’in halkı yassı burunlu bronz tenli insanlarken; Chou ve daha içrideki devletlerin halkı Ch’inlilerden daha açık tenliydi ve yüz hatları daha inceydi. Fakat bütün gerçek Kathaylılar siyah saçlı, siyah gözlü, yuvarlak kafalıydı ve neredeyse kılsız

vücutları vardı. Ne gariptir ki, onlar da tıpkı Babilliler gibi, Orta Krallık'ı, aşağı yukarı Arilerin Pers ülkesine, Hindistan'a ve Yunanistan'a girdiği zaman fetheden Chou savaşçı sınıfınca siyah saçlı insanlar olarak tanınıyordu. Peki Chou'lar nereden gelmişti? Kathaylılar bu soruya kuzeyi gösterek cevap verirler. Aynı ataları paylaşmamız oldukça ilginç olurdu.

Kaba bir tuğla duvara açılmış, taştan yüksek bir kapıdan geçerek Loyang'a girdik. Kendimi hemen evdeymişim gibi hissettim. Kalabalık insan toplulukları Sus ya da Shravasti'dekilere benziyordu. İnsanlar gülüyorlar, bağırıyorlar, şarkı söylüyorlar, boğazlarından balgam çıkarmaya çalışıyorlar ve tükürüyorlar; hemen hemen her sokakta bulunan çok çeşitli kulübelerde alışveriş ediyorlar; kumar oynuyorlardı.

Dük pazaryerine yaklaştığımızda tezgâhların birinden haşlanmış sazan aldı. "Kathay'daki en iyi sazan" dedi Dük, bir parça koparıp bana uzatırken.

"Daha önce hiç bu kadar lezzetli bir balık tatmamıştım" dedim oldukça açıkkaşlılıkla.

Dük, balık satıcısına gülümsedi. "Loyang'dayken her zaman en önce sana gelirim, değil mi?" dedi. Balık dolu ağzına rağmen oldukça nazikti.

Adam eğildi ve Dük'e uzun ömür diledi; verilen bahşiş aldı. Dük daha sonra içinde kendi ballarıyla kızartılmış arı bulunan ve bir boru hâline getirilmiş büyük bir yaprak aldı. O bu yemeği çok övüyordu ama ben onu oldukça garip buldum. Lidya'da geçirdiğim günlerden bu yana balı hiç sevmedim.

Sheh Dükü sürekli olarak, Dükalık Sarayı'nın karşısındaki büyük bir binada oda tutuyordu. "Bu ev" dedi oldukça üstü örtülü bir biçimde, "ailemin bir akrabasına aitti." Zaten neredeyse herkesle akrabaydı. "Fakat sonra zengin bir tüccar-

ra satıldı; bu adam benden başka herkese yüksek fiyatlardan oda kiralyor. Bana özel bir fiyat uyguluyor; çünkü ben hânedanlığa mensubum.”

Dük bana esir gibi davranmamakla beraber, öyle olduğumu biliyordum. Seyahat ederken beni ya kendi kaldığı odada ya da kâhyasıyla beraber tutuyordu. Daima, onun ya da maiyetinden birinin gözünün önünde oluyordum.

Ch'in'den sonra Loyang'ı oldukça çekici buldum; daha sonra farkına vardım ki, her iki şehir ve devlet de ekonomik çöküşün eşiğindeydi. Komşu devletler Chou'nun büyük bölümünü ele geçirmişti. Cheng ya da Wei hükümdarlarını Loyang'ı işgalden uzak tutan yalnızca dükün yarı ilahi kişiliği idi. Bu durumda herkes şöyle ya da böyle dükün güneşin oğlu olduğu kurgusunu korurken, onun ülkesini soyuyor ve üstelik bir de arkasından alay ediyorlardı.

Loyang, kendisini besleyen imparatorluğu daha yeni kaybetmiş büyük bir başkentin oldukça ürkmüş görüntüsüne sahipti. Babil de aynı yılgın ve düş kırıklığına uğramış havaya sahiptir. Ancak Loyang müzik, oyunlar, hokkabazlar ve tabii ki törenlerle doluydu.

Chou düklerinin ata yadigarı tapınağında kutlanılan yeni yıl törenlerine katıldık. Binanın, üç asır önce, son imparatorun oğlunun gelişinden kısa bir süre sonra, ilk yapıldığında olağanüstü güzel olduğu belliydi.

Tapınağın yüksek, sivri bir çatısı vardı; kiremitleri, birbirini izleyen yeşil ve altın sarısı renginde dalgalı bir tarzda sırlanmıştı. Ağaç sütunlar, sadece güneşin oğlunun kullanabileceği su mercimeği modeliyle süslenmişti. Tapınağın temeli taşandı, duvarlar koyu renkli ahşaptı ve eski ve de yeni silahlarla kaplanmıştı. Teoride, devletin tüm silahları hükümdarın atalarından kalma tapınakta saklanır. Uygulamada ise sadece simgesel silahlar bu tapınaklarda saklanır. Hü-

kümdar sadece bir klan lideri olduğu zaman hâkimiyetini bütün bu silahlara sahip olarak güvence altına alırdı. Fakat bu uzun yıllar önceydi. O zamanlar topluluk, babasına itaat eden bir aileden başka bir şey değildi. Baba da sadece kendi kabile reisi babasının değil, güneşin de oğluydu.

Oldukça geniş olan içeride bir uçta, koyu turuncu renkte ve doğal ölçülerden biraz daha büyük garip bir adam heykeli vardı. Chou'dan önceki hanedana mensup bir savaşçı gibi giyinmişti; ağzına üçlü mühür vurulmuştu. Heykelin oturduğunda şu yazıyordu: “Ne kadar az şey söylersen, o kadar çabuk unutulur.” Choulara ait bu ata yadigarı salonda uyarı için neden bir heykel bulunduğu tamamıyla meçhuldür; ancak mesaj oldukça açıktır.

Gök'ün şu anki oğlu kırk yaşlarında, uzun sivri sakallı, hareketli bir adamdı. Sırtına altın sarısı ipliklerle bir ejderha işlenmiş tören elbisesi giyiyordu. Bir elinde, fildişinden bir değneğe bağlanmış, yeşim taşından büyük bir disk taşıyordu. Bu Gök'ün gelip geçici vekâletinin dışsal sembolüydü.

Chou Dükü arkası sunağa dönük olarak tek başına odanın kuzey ucunda durdu. Onunla saray arasında, sağında ve solunda mübaşirler duruyordu; bunlar ülkenin en yüksek rütbeli subaylarıydı. Sonra rahipler geliyor, bunları müzik ve seremoni memurları, saray ricali ve Chou'nun konukları izliyordu. Sheh Dükü'nün yüksek rütbesi sayesinde –bu, şu sözde güneşin oğlunun rütbesi kadar aldatıcıydı– can sıkıcı uzunluktaki bu töreni yakından izlememizi sağladı. Efendimin mırıldanmalarından anladığım kadarıyla, tören tamamıyla baştan savmaydı ve utanç vericiydi.

Dük, özellikle tahta geçiş müziği çaldığında çok öfkelen-di. “Bu” dedi, “sadece hem göksel vekâlet hem de egemenlik sahibi birinin huzurunda çalınabilir. Bu nasıl bir saygısızlık böyle!”

Tahta geçiş müziği bin yılı aşkın bir süre önce yazılmış. Bu müzik çalarken, olağanüstü giysiler giymiş dansözler, Shun ismindeki efsanevi imparatorun tahtına barış içinde çıkışını canlandırdılar. Doğru biçimde alınıp oynandığında, bu müziğin Gök ve Yer'i mükemmel bir ahenk içinde birleştireceği varsayılıyordu.

Demokrit, müziğin bin yıldır nasıl hatırlandığını soruyor. Orijinal müziğin bozulduğunu ya da üzerinden yüzlerce yılın geçmesiyle tamamıyla unutulduğunu ve bugün Lo-yang'da dinlenen müziğin orijinalin gülünç bir taklidi olduğunu ve bu nedenle de Gök'ün vekâletinin çekildiğini savunanlar da aynı soruyu sorarlar. Bilmiyorum. Tek söyleyebileceğim müziğin Batılı kulaklar –ve de gözler– için garip bir etkisinin olduğudur.

Müzik ve oyun sona erdiğinde Chou Dükü, Sarı İmparator'dan Gök'ün Orta Krallık'ı kutsamasını istedi. Sonra Gök'ün Oğlu tüm Kathay lordlarının kazanılmış haklarını geri verdi. Törenin bu kısmı anlamsız olduğu kadar etkileyiciydi de.

Chou Dükü ciddi bir ifadeyle Orta Krallık lordlarına kendisine yaklaşmalarını işaret etti. Bu noktada, alt dereceli birinin kendini üst dereceli birine takdim ederken başını eğip omuzlarını kaldırdığını, vücudunu öne doğru eğip bacaklarını kıvrıdığını ve böylece mümkün olduğunca küçük görünmeye çalıştığını belirtmeliyim.

On beş gösterişli sima, Dük'ün yanına varmadan durdular. Sonra sağ ve soldaki teşrifat memurları Dük'e, üzerinde benim hiçbir zaman tam olarak kavrayamayacağım güzel Kathay yazısıyla bir şeyler yazılı on beş tablet takdim etti.

Dük ilk tableti aldı ve gümüşrengi bir elbise giyen, yaşlıca bir adama seslendi: “Yaklaş, sevgili kuzen!”

Yaşlı adam yengeç gibi yürüyerek Dük'e yaklaştı. “Sadık kölemiz olarak bize hizmet etmeyi sürdürmen Gök'ün irade-

si -dük tableti adamın ellerine bıraktı- Wei dükü sıfatıyla hem bize hem de Gök'e hizmet etmeyi sürdüreceğin şeklindeki göksel iradenin simgesi olarak al bunu."

Çok etkilenmiştim. Koyu renkli kirişleri karıncalar tarafından yarı yarıya yenmiş bu tozlu salonda toplanan bütün Kathay dükleri, otoritelerinin Gök'ün Oğlu tarafından yenilenmesini bekliyorlardı. Eyaletlerden on bir, sözde dış ülkelerden de dört dük vardı. Her dük yetki ve yenileme beratını aldığı anda müzik çalıyor ve rahipler ilahi söylüyordu; bu arada Sheh Dükü gülümsüyordu. Neden olduğunu sormaya cesaret edemedim. Başlangıçta, Sheh'in artık kendisinin olmadığına kızdığını sandım. Fakat Ch'in dükü yaltaklanırcasına bir minnettarlıkla hükümrانlık beratını aldığı anda, onun İmparator Wu'nun mezarının başında bir kurt gibi ulurken gördüğüm aynı adam olmadığını fark ettim, bu beni çok şaşırttı.

"Bu Dük değil" diye fısıldadım.

"Tabii ki değil" diye mırıldandı garip efendim.

"Peki ama kim?" diye sordum.

"İki oyuncu. Bu on beş dük her sene oyuncular tarafından canlandırılır. Her sene, Gök'ün Oğlu gerçek düklerin otoritelerini yeniler görünür. Bu çok utanç verici zavallı dostum, elimizden ne gelir ki? Gerçek dükler Loyang'a hiç gelmezler."

"Fakat hepsinin onu Gök'ün Oğlu olarak kabul ettiğini söylediğini sanmıştım."

"Evet, bunu kabul ederler."

"Peki o zaman neden onu şereflelendirmiyorlar?"

"Çünkü o Gök'ün Oğlu değil..."

"Anlayamıyorum..."

"O da anlamıyor. Ama gerçekten anlamıyor. Fakat bunun açıklaması oldukça basit. Onun Gök'ün Oğlu olduğunu ka-

bul edermiş gibi davrandıkları sürece hiçbir vekillik iddiasında bulunamaz. Bu oyunun bu kadar gerekli olmasının nedeni bu. Her düğ bir gün göksel vekilliği ele geçirme düşü kurduğundan, bütün düğler şimdilik yapılacak en iyi şeyin Chou Düğü'nün vekillik iddiasını kabul etmek olduğunda hemfikirler. Fakat er ya da geç, düğlerden biri egemenliği ele geçirecek. İşte bu olduğu zaman Loyang bir düş gibi kaybolacak ve Sarı Irmak kan kırmızısına boyanacak."

Oyuncu düğler çekildiği zaman Gök'ün Oğlu haykırdı: "Yalnız Biri burada, kuzeyde duruyor. Göksel vekillik burada!"

O zaman müzisyenlerden korku dolu bir ses yükseldi ve ilginç kuştüyü başlıklar ve hayvan kuyrukları takmış yüz kadar erkek bir dizi dansa başladı. Bu, her şeyin görülebileceği Babil'de gördüğüm kadar olağanüstü bir şeydi. Gözleri rahatsız edecek kadar parlak renkler ve garip sesler girdabının ortasında Gök'ün Oğlu'nun çekildiğini gördük.

"Dört ana noktanın müziğini çalıyorlar" dedi Düğ. "Dinde saflığı savunan kesim bundan hoşlanmaz. Zaten onlar hiçbir yeniliği sevmeyiz. Ben şahsen yeni müziği eskisine tercih ederim. Bu bazı yerlerde sapkınlıktır; fakat zaten sapkınlık devrinde yaşamıyor muyuz? Kanıt mı istersin? Sheh'te düğ bulunmaması..."

Loyang'da ne kadar kaldığımı hatırlamıyorum. Hatırladığım tek şey, esir edildiğimden beri ilk kez kendimi neredeyse özgür hissettiğimdi. Beni teşhir ederek çalım satan Düğ'le birlikte çok sayıda akşam ziyafetine katıldım. Ne var ki, onları etkilemekte pek başarılı olduğum söylenemez. Genelde Kathaylılar ve özelde Loyang'aki saray ricali, kendi deyişleriyle dört denizin ötesindeki dünyayla çok az ilgiliydiler. Daha da kötüsü, ben onlara garip görünüyordum ve dillerini hiç de hoş bir aksanla konuşmuyordum. Bu iki kusur,

insana genellikle sevimlilik kazandırmaz. Neredeyse hiç kimsenin Batı dünyasıyla ilgilenmemesi beni çok şaşırttı; Dük'ü de hayal kırıklığına uğrattı. Orta Krallık olmayan hiçbir şey, var değildir. Kathaylıların gözünde bizler barbar, kendileri ise uygardır. Bu arada, insan yeterince uzaklara giderse solun sağ, yukarısının aşağısı, kuzeyin güney olduğunu fark eder. Ben bunu fark ettim.

Bununla beraber Loyang'daki sarayın genel açıdan köhneliğini olağanüstü çekici buldum. Saray ricali sadece eğlenmek istiyordu. Benim izleyemediğim sözcük oyunları oynuyorlardı. Birbirleriyle ilgili berbat dedikodular yapıyor, yontulmuş tabaklardan yemek yiyor, çentilmiş kadehlerden içki içiyor, yıpranmış zarif elbiseler giyiyorlardı.

İnsan Loyang'da dolaşırken, buranın bir zamanlar ilkel fakat etkileyici bir başkent olması gerektiği hissine kapılıyor. Ayrıca, artık altın devrinin de sonsuza dek sona erdiği hissi-ni de unutmamalı. Gök'ün Oğlu'nun refakatçileri hayaletler gibi, Sheh Dükü'ne göre yersiz bir şekilde icra edilen törenlerine devam ettiler; yine hayaletler gibi tensel istekleri uyandırdılar, artık çağlarının geçtiğinden ve hizmet ettikleri sarayın sonsuza kadar kaybolmuş bir dünyanın silinmekte olan gölgesi olduğundan şüphelenircesine eğleniyorlardı.

Bilge Tanrı'ya –yani Gök'e– adanan eski bir bina olan Işık Salonu'nu ziyaret ettik. Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılabildiğini görmem oldukça garip. Bununla birlikte Kathaylı rahiplere ne zaman Bilge Tanrı adını söylesem huy-suzlanıp konuyu değiştiriyorlar; Sarı İmparator'dan ve şu sonsuz göksel vekillğe sahip kraliyet soyundan söz etmeye başlıyorlardı. Evrenin bir ilk ve yönetici ilkesi olduğu fikrine kesinlikle katlanamazlar. Hakikat ve Batıl arasındaki savaşıla ilgili herhangi bir fikirleri yoktur. Onlar daha çok Gök'ün bulutlu iradesi ve yerin fırtınalı budalalıkları arasın-

daki ahengi korumakla ilgilenirler. Bunun ataları yatıştırıcı ve özenle tertiplenmiş törenlere dikkatlice uyararak gerçekleştirilebileceğine inanırlar.

Dük, Işık Salonu'nu müzisyenlerin, hokkabazların, yiyecek satıcılarının doldurduğunu görünce şaşkınlıktan donakaldı. Görüntü çok hareketli ve canlıydı ama dini havaya pek uygun değildi.

“Buna neden izin verdiğini anlayamıyorum!”

“Burada neler oluyor?” Bir grup cücenin birtakım zor hareketler yaptığını hayretle seyrettim; bu arada kalabalık bir seyirci topluluğu zevkle bu küçük akrobatlara demir paralar atıyordu.

“Hiçbir şey. Burası, insanın ışık kavramını düşünebildiği bir sığınak sayılır. Ve tabii ki burada dini ayinler yapılır. Sanırım Dük, satıcılardan kira alıyor. Öyle bile olsa şaşırtıcı, değil mi?”

Dük'e ben değil, arkamızdan ahenkli bir ses cevap verdi. “Hem de çok, Sayın Dük! Çok üzücü! Fakat insanlık hâli bu, değil mi?”

Bu iç gıcıklayıcı sesin sahibi, bir Kathaylı için alışılmadık ölçüde açık renkli, neşeyle –ya da hüznle– parlayan gözlere sahip, kır sakallı bir adamdı. Bu ilgi çekici adamın gösterdiği gibi, hüznün ve neşe çoğu zaman aynıdır.

“Li Tzu!” diye haykırdı Dük; saygı ve tevazu karışımı bir tavırla bilge adamı selamladı. Eğer daha önce belirtmemişsem söyleyeyim; Tzu, usta ya da bilge anlamına gelen Kathayca bir sözcüktür. Li Tzu'dan bundan sonra Usta Li olarak söz edeceğim.

“Bu” dedi Dük, Usta Li'ye, “zengin Magadha kralının damadı.” Dük, Kraliyet Ailesi'yle olan bağımlı nadiren unuttuyordu; bunun kendisini bir gün zengin edeceğini umuyordu. “Uygarlaşmak için bize geldi” diyerek duruma açıklık getir-

di ve “İşte şimdi” dedi bana dönerek, “bütün Orta Krallık’ın en bilge adamı, Chou Hanedanı’nın arşivlerini tutan, üç bin sanatın ustasıyla karşılaşmış bulunmaktasın...” Dük, Usta Li’yi överken çok cömert davranıyordu. Sonradan fakirleşmiş birçok soylu gibi o da, kendini ele geçiremediği silah, araç ve gereçler ve de devlet için bol bol övgüde bulunmak ve ince davranışlar göstermek zorunda hissediyordu.

Usta Li yabancı oluşuma oldukça kibar bir tavırla ilgi gösterdi; o ayrıca bir bakışta Magadha’nın yerlisi olmadığını anlayan ilk Kathaylıydı. Pers ismini hiç iştmemekle birlikte, İndus Nehri’nin ötesinde mavi gözlü insanların yaşadığını biliyordu; bildiklerimizi öğrenmek için Dük’ü ve beni, Yer’e kurban verilirken kullanılan alanın kenarında yemeğe davet etti. “Yalnız Biri eski çadırı kullanmama izin vermekten oldukça memnun. Sade bir yemek yer, Tao’dan söz ederiz.” Tao sözcüğü yol anlamına gelmektedir. Ayrıca daha sonra keşfedeceğim daha ince anlamları da vardı.

Dans eden yarı çıplak bir grup kızı yararak ilerledik. Aslında gerçekten dans etmiyorlar; Işık Salonu’nda tembel tembel dolaşıyor, kendilerini beğenecek birini bekliyorlardı. Dük, kutsal değerlere karşı yapılan bu saygısızlıktan dehşete düşmüştü. “Gök’ün Oğlu’nun... ne şekilde olursa olsun...” Akıllılık edip cümlesini bitirmedi.

Usta Li eksik cümleyi tamamladı: “Ne kadar merhametli olursa olsun! Evet, yetim gerçekten de çok merhametlidir. Tek istediği insanları mutlu etmek. İmkânsızın peşinden koşmuyor. O bir *wu-wei* ustasıdır.” Kathay dilinde *wu-wei* bir şey yapmamak anlamına gelir; Usta Li’ye göre bir şey yapmama sanatı sadece yönetimin değil, insanın mutluluğunun da sırrıdır. Usta Li gerçekten hiçbir şey yapmamayı mı kastediyor? Hayır Demokrit. Usta Li bundan daha garip bir şeyi kastediyor. Şimdi, söylediklerini aktarmaya çalışacağım.

Loyang'ın kalabalık ara yollarında ilerledik. Kendimi neden evimdeymiş gibi hissettiğimi bilmiyorum. Bunun nedeni sanırım çok uzun süredir çöl, orman ve vahşi Ch'in'den başka bir yer görmememdi. Choulular herhalde yeryüzündeki en neşeli insanlar olmalı; hatta dünyaya gelişlerini üzücü bulsalar bile, gerçeği güzelce saklamasını bilirlerdi. Ayrıca, meşgul birçok insan gibi onlar da *wu-wei*'yi bilmeden uygularlardı. Evet, Demokrit, bu bir paradoks. Bunu daha sonra ele alacağız.

Toprağa kurban için seçilen alan, şehrin kuzeyindeki bir korudadır ve her Kathay şehrinin kenarında bulunan, topraktan konik höyükten çok uzak değildir. Bu höyük *sheb* ya da kutsal yer olarak bilinir ve devleti sembolize eder. Bu sadece bölgenin ayırıcı özelliği olmakla kalmayıp, kutsal da olan bir koruluğa yakındır. Chou'da kestane ağacı kutsaldır.

Her yılın üçüncü ayında bu yerlerde bahar sekisi denen oyun oynanır. Aslında bu tek bir oyun değildir; birçok değişik oyun, dans ve törenin birleşimidir. Eğer bahar sekisi oyunu başarılı olmazsa –yani ritüellerine sıkı sıkıya uyulmazsa– o sene hasat açısından verimsiz geçecek ya da hiç hasat olmayacak demektir. Seki, tapıcıların oturup törenleri seyredileceği yüksekliklerdir. Yılın bu özel gününde kadın ve erkekler serbestçe bir araya gelebilirler. Bahar sekisi oyunu bütün Kathaylılar için yılın en önemli anlarından biri olduğundan, ileri gelenler, son zamanlarda belli Yunan şehirlerinde yapıldığı gibi eğlencelerin giderlerini karşılayarak Gök'e –ve bu arada halka– yaranmaya çalışır. Esasen bu bereket ayinleri Babil'de hâlâ kutlanan, kadın ve erkeklerin iyi bir hasat için kendilerini törensel tarzda sattıkları, Babil'deki kutlamalara benzemektedir. Fakat yıllar geçtikçe Kathay bahar sekisi oyunu, Dük'e ve Usta Li'ye göre, âdet yerini bul-

sun diye ve yanlış biçimde kutlanmaya başlanmıştır. Bilmiyorum. Orta Krallık'ta bulunduğum yıllarda bu törene bazı nedenlerle katılmadım; eğer katılmış olsaydım bile oyunun kötü mü yoksa iyi mi icra edildiğini bilemezdim.

Toprak höyüğü geçerken Sheh Dükü, höyüğün üzerinde tek bir ot parçası bile çıkmadığını görünce rahatladı. "Eğer kutsal yer temiz tutulmazsa..." dedi ve kötü ruhları kovmak için bir işaret yaptı. Sonra toprak sunağa eğildi. Bu sunak kare biçimindedir; çünkü Kathaylılar dünyanın kare, Gök'ün ise yuvarlak olduğuna inanırlar. Her şehrin güneyinde Gök için yuvarlak bir sunak vardır.

Usta Li, bizi dar bir taş köprüden geçirerek tabanı dar, hızla akan ve beyaz köpüklü bir nehir tarafından yuvarlatılmış bir kireçtaşı tepesiğinin üzerinde yükselen, gösterişli bir çadıra götürdü. Kathay kırsalı ya da en azından iki büyük nehir arasındaki bölge kadar garip ya da hoş bir yer daha görmediğimi söylemeliyim. Tepeler, tasavvur edebileceğiniz her türlü ilginç şekli alabilmektedir; bu arada ağaçlar, batıda görülenlere hiç benzemez. Ayrıca seyahat ettikçe hiç beklenmedik şekilde şelalelere, gömük vadilere ve soğuk mavi-yeşil derinlikleri tehlikeli olduğu kadar büyümlü bir çekiciliğe de sahip açık alanlara rastlarsınız. Buraların tehlikeli olmasının nedeni Kathay'ın ejderhaların, hayaletlerin ve haydutların uğrak yeri olmasıdır. Ben şahsen birçok haydut gördüm. Kathay'ın bu güzel, hoş manzaralı yerleri, yolcular için tehlikelidir. Zaten nereye gidilirse gidilsin, her şey insanoğlu tarafından bozulmaktadır.

Çadır, sarı tuğladan yapılmıştı ve kiremitle kaplı dik bir çatısı vardı. Her çatlakta yosun çıkmıştı ve örümcek ağıyla kaplı kirişlerden yarasalar sarkıyordu. Yemeğimizi hazırlayan yaşlı hizmetçi, Usta Li'ye eşiti gibi davrandı ve bizi önemsemedi. Biz buna aldırmadık. Açlıktan ölüyormuşçası-

na, kayalara vurarak hızla akan suyun dinlendirici sesi eşliğinde taze balıkları yiyip bitirdik.

Hasırların üzerinde diz çöküp oturduğumuzda, Usta Li, Tao'nun –bir– anlamını tartıştı. “Tam olarak” dedi, “Tao, yol anlamına gelir. Anayol ya da tali yol gibi.” Usta Li'nin ellerinin sanki kırılğan su mermerinden yapılmış gibi görüldüğü dikkatimi çekti; işte o zaman, ilk tahminimin aksine, çok daha yaşlı olduğunu fark ettim. Daha sonra yüz yaşından fazla olduğunu öğrendim.

“Bu yol” dedim, “yani senin yolun nereden başlıyor?”

“Benim yolum banadır. Ama benim bir yolum yok. Ben Yol'un bir parçasıyım.”

“Hangi yolun?”

Sheh Dükü hâlimden memnun bir şekilde mırıldanıyor ve dişlerini karıştırıyordu. Bu tür konuşmalardan hoşlanıyordu.

“Olan Yol'un tabii ki? Bütün varlığın temel birliği. İnsanın bu Yol boyunca atabileceği ilk adım, evrenin yasalarıyla, her –zaman– öyle adını verdiğimiz şeyle uyum içinde olacaktır.”

“Peki bu nasıl yapılır?”

“Yol'u su olarak düşün. Su her zaman aşağı doğru akar ve her şeyi kaplar.” Birden tekrar, Ganj Ovası'nda olduğu gibi kendimi huzursuz hissettim; orada da böyle karmaşık şeyler, tam anlamıyla muamma hâline gelecek şekilde sade olarak ifade edilirdi.

Usta Li şaşılacak şekilde zihnimi okudu. “Sevgili barbar dostum, çok kapalı konuştuğumu düşünüyorsun. Fakat yapacak başka şeyim yok. Zaten Yol öğreti, sözcüksüz öğreti olarak bilinir. Bu nedenle ne söylersem anlamsız. Bu yüzden oturma şeklimize alışamadığın için hasırın üzerinde oynatıp durduğun sol dizindeki ağrıyı ben ne kadar hissedebiliyorsa, sen de Yol'u benden o kadar daha iyi bilebilirsin.”

“Fakat rahatsızlığımı onu gerçekten hissetmesen de görebiliyorsun. Buyüzden belki ben de, Yol’un ne olduğunu, onu senin gibi izlemeden de anlayabilirim.”

“Çok iyi” dedi Dük ve sadece yemekten değil, bizden dolaşarak duyduğu memnuniyeti de göstermek için geçirdi. Kathaylılar geçirmeyi zihin-midenin hislerinin ve düşüncelerinin en samimi ifadesi olarak görürler.

“O zaman, Yol’u, hiçbir karşıtlık ya da farklılık barındırmayan bir durum olarak düşün. Hiçbir şey sıcak, soğuk değil; hiçbir şey ne uzun ne kısa. Bu tür kavramlar, başka şeylerle ilişkileri dışında, anlamsız. Yol için, hepsi birdir.”

“Fakat bizim için, hepsi çoktur.”

“Öyle görünürler. Evet, nesneler arasında gerçek farklılıklar yoktur. Özde, hepimizi oluşturan bir toz vardır; bu geçici formlar alır ama tozluğunu hiç kaybetmez. Bunu bilmek önemlidir. Aynen, doğanın gerçekliğine başkaldırmanın mümkün olmadığını bilmenin önemli olduğu gibi. Hayat ve ölüm aynıdır. Biri olmadan diğeri olamaz. Diğeri de olmadan beriki olamaz. Fakat nihai anlamda hiçbirini birbirleriyle olan ilişkisi dışında var değildir. Her-zaman-öyle olan dışındada hiçbir şey yoktur.”

Bu temel birlik kavramını kabul edilebilir bulmakla birlikte, Usta Li’nin gayet neşeli biçimde her-zaman-öyle olan denizine batırdığı farkları görmezden gelemedim. “İyi ama” dedim, “bir insan, eylemleriyle yargılanmalıdır. İyi ve kötü eylemler vardır. Hakikat ve Batıl...” Zerdüşt’ün torunu olarak konuşuyordum. Sözümü bitirdiğimde Usta Li bana garip bir kinayle cevap verdi.

“Zekice düşünüyorsun” dedi ve çok nazik bir ifadeyle başını eğdi. “Doğal olarak, verili bir hayat görelili sürdürülürken, yerli ve yersiz davranışlar olacaktır; eminim ki, neyin yerinde olduğu, neyin yakışık almadığı konusunda anlaşabi-

liriz. Fakat Yol bu tür şeyleri aşp geçer. Sana bir örnek vereyim. Varsayalım ki sen bir bronz ustasısn.”

“Aslında o bir demir kalcısıdır, Usta Li; bu barbarların ustalaştığı faydalı bir sanattır” dedi Dük; bana sanki beni o ilksel bileşik toz bulutu içerisinde kendisi keşfetmiş gibi bakıyordu.

Usta Li, Dük’ün söylediklerini duymazdan geldi. “Sen bir bronz ustasısn. Bir çan dökmek istiyorsun ve eritilmiş metal için bir pota hazırlamışsın. Fakat bu ateşli metali dökmek istediğinde, bronz akmayı reddediyor. Diyor ki, ‘Hayır, ben çan olmak istemiyorum. Ben Wu’nun mükemmel kılıcı gibi bir kılıç olmak istiyorum.’ Bir bronz ustası olarak bu huysuz metale kızardın, değil mi?”

“Evet; ama metal kendi kalıbını seçemez. Bu seçim kalcıya aittir.”

“Hayır!” Yumuşak bir ifadeyle söylenen bu “hayır”, etki olarak Gosala’nın havaya attığı sicimi kadar umut kırıcıydı. “Yol’a karşı çıkamazsın; elin koluna, metal de kalıba başkalıdır. Her şey, her-zaman-öyle olan evrenin bir parçasıdır.

“Temel yasalar nedir? Onların yaratıcısı kimdir?”

“Evren her şeyin birliğidir, Yol’u kabul etmek aynı zamanda bu birliğin de kabulüdür. Diri ya da ölü, sonsuza kadar her zaman aynı olanın bir parçasısın; onun yasaları da varoluş yasalarından başka şeyler değildir. Hayat geldiği zaman vakit gelmiştir. Hayat sona erdiğinde de, doğal bir şey gerçekleşmiştir. İnsanın, her ne olursa, bunu gönül rahatlığıyla kabul etmesi, kendisini tüm acı ve zevklerin ötesine yerleştirmesi anlamına gelir. İşte bu, *wu-wei*’ye ulaşarak Yol’u nasıl takip edeceğini göstermektedir.”

Yine, tam olarak hiçbir şey yapmamak anlamına gelen ifadeyle kafam karışmıştı.

“Peki ama, insan tamamıyla pasif olursa dünya nasıl yürür? Birisi çan, kılıç olsun diye bronz dökmelidir.”

“Hiçbir şey yapma derken, doğal ya da içten olmayan hiçbir şey yapma demek istiyoruz. Okçu musun?”

“Evet, bir savaşçı olarak yetiştirildim.”

“Ben de” dedi Usta Li, olabildiğince savaşçı gibi görünmeye çalışıyordu. “Kendi başına rasgele talim yaparken, hedefi ne kadar rahat vurduğunu fark ettin mi?”

“Evet.”

“Fakat başkalarıyla yarışırken, hele ortada değerli bir ödül varken, hedefi vurmanın yalnız başınayken ya da yarış dışındayken olduğundan daha zor olduğunu hiç hissetmedin mi?”

“Evet.”

“Kendini çok zorlarsan sinirlenirsin. Sinirlenirsen de en iyi atışını yapamazsın. Bu tür bir gerginlikten kurtulmanın yolu bizim *wu-wei* diye adlandırdığımız şeydir. Başka deyişle, yaptığın işlerde kendini dinleyip, sıkılmayacaksın. Doğal olacaksın. Herhangi bir hayvanı yemek için hiç kestir mi?”

“Evet.”

“Hayvanın bedenini parçalara ayırırken zorlanır mısın?”

“Evet; ama ben ne bir kasabım ne de Mecusi, yani rahip.”

“Ben de değilim. Ama kasapları çalışırken seyrettim. Onlar her zaman hızlı, daima dikkatlidirler. Bizim için yapılması zor olan, onlar için çok basittir. Neden? Bir defasında Yalnız Biri’nin başkasabına, koca bir öküzü benim küçük bir balığı temizlememe yetecek bir sürede parçalara nasıl ayırdığını sordum. ‘Tam olarak bilmiyorum’ demişti, ‘duyularım hareketsiz kalıyor ve ruhum –ya da her neyse– görevi teslim alıyor.’ *Wu-wei*’den kastımız bu. Doğal, yani doğa kanunlarıyla uyum içinde olmayan hiçbir şey yapma. Dört mevsim, arada herhangi bir karmaşa olmadan gelir gider; zira Yol’u

izlerler. Bilge insan bu düzeni derin derin düşünür ve evrende saklı olan ahengi anlamaya başlar.”

“Doğal dünyayı kabul etmenin akıllıca olduğuna katılıyorum. Fakat en bilge kişi bile iyi olanı desteklemek ve kötü olana karşı koymak için elinden geleni yapmalıdır...”

“Ah! Sevgili barbar dostum, bu eylem fikri bütün sorunların başıdır. Yapma! En iyi eylem budur. Hiçbir şey yapma halinde kal. Kendini varlık okyanusuna at. İyi ya da kötü kabul ettiğin şeyleri unut. Birbiriyle olan ilişkileri dışında her ikisi de yok olduğundan, aradaki ilişkiyi unut. Bırak her şey kendi hâlinde gitsin. Kendi ruhunu serbest bırak. Kendini bir çiçek, bir ağaç kadar huzurlu kıl. Bütün gerçek şeyler, bilmeden kendi köklerine döner. Bir kelebek, bir ağaç gibi bilgiden yoksun olan şeyler, ilksel sadelik hâlini hiç terk etmez. Fakat bizim gibi şuur sahibi olsalardı, doğallıklarını kaybederlerdi. Yol’u da kaybederlerdi. Bir insan için mükemmellik ancak ana rahminde mümkündür. O zaman heykeltıraşın henüz şekillendirmeye ve bu şekilde bozmaya başlamadığı bir kütle gibidir. Bu hayatta başkalarına ihtiyaç duyan kişi sonsuza kadar prangalara vurulmuştur. Başkalarının ihtiyaç duyduğu kişi ise sonsuza kadar hüzne mahkûmdur.”

Fakat, Buda’nın Nirvana’sının arzu edilirliğini anlamadığım gibi, Usta Li’nin Yol öğretinin pasifliğini de kabul edemezdim.

Usta Li’ye gerçek dünyadan, daha doğrusu nesneler dünyasından bahsettim. Çünkü gerçek sözcüğü, Taocu bilgeyi gerçeğin doğasıyla ilgili bir dizi patavatsız soru sormaya teşvik etme eğilimindedir. “Söylediğini anlıyorum” dedim. “Ya da anlamaya başlıyorum” diye ekledim aceleci bir tavırla. “Yol’u takip etmiyor olabilirim ama onu görmemi sağladın. Size borçluyum. Şimdi uygulamadan söz edelim. Devletler

yönetilmek zorundadır. Eğer hükümdar *wu-we'*yi uygularsa bu nasıl yapılabilir?"

"Böyle mükemmel bir hükümdar var mı?" dedi iç geçirerek Usta Li. "Dünya işleriyle meşguliyet Yol'u, özümsemenin önüne geçmektedir."

"Biz dükler, bilgelerin girdiği bu Yol'u sadece uzaktan seyredebiliriz" dedi Sheh Dükü; hâlimden oldukça memnun ve biraz da uykulu görünüyordu. "Yine de yolculuğunuza saygı duyuyoruz. İşlerle dolu bu kendi yüksek mevkiimizden şikâyetçiyiz ve halkımızı nasıl yöneteceğimizi söylemenizi bekliyoruz."

"İdeal olarak, Sayın Dük, prens-bilge, halkının karnını doldururken zihnini boşaltmalıdır. Kemiklerini güçlendirirken iradelerini zayıflatmalıdır. Eğer halk bilgiden yoksun olursa, arzuları da olmayacaktır. Eğer arzuları olmazsa, insanlar için yapılması doğal olandan başka bir şey yapmayacaklardır. O zaman evreni iyilik kaplayacaktır."

Bu, yönetim sanatı açısından, acımasız Huan'ın kurallarından pek farklı değildi. "Fakat dedim" çok saygılı biçimde, "bir insan bilgiyle donanıp ve sonra kaderini –ve hatta devletin kendisini– değiştirmeye kalksa, prens-bilge bu adama nasıl karşılık verirdi?"

"Tabii ki prensin onu öldürmesi gerekirdi" dedi Usta Li gülümseyerek. İki uzun ön diş arasında sadece koyu renkli dişeti kalmıştı. Başının üzerinde uyuyan yarasalardan biri gibiydi.

"O halde Yol'un takipçileri için, insan hayatını almanın bir önemi yok, öyle mi?"

"Neden olsun ki? Ölüm de hayat gibi doğaldır. Ayrıca ölen kişi yok olup gitmiyor ki. Aksine, kişi buradan ayrıldığında bütün tehlikelerden kurtulur."

"Ruhu yeniden doğar mı peki?"

“Toz yeniden toplanacaktır kesinlikle. Ama bu belki de senin yeniden doğuş dediğin şeyle olmayabilir.”

“Ölülerin ruhları Sarı Kaynaklar’a gittiğinde” diye sordum, “ne olur?” Kathay’da birisi öldüğü zaman, halk onun Sarı Kaynaklara gittiğini söyler. Fakat onlara bu yerin nerede ve nasıl bir yer olduğunu sorarsanız, kafa karıştırıcı cevaplar alırsınız. Anlayabildiğim kadarıyla, Sarı Kaynaklar fikri oldukça eskidir; Yunanların Hades’i gibi bir tür sonsuz cehennem kuyusudur. Yargı günü yoktur. İyi ve kötü aynı kaderi paylaşırlar.

“Bana öyle geliyor ki, Sarı Kaynaklar her yerdedir.” Usta Li sağ elini sol eline vurdu. Acaba bu büyümlü bir hareket miydi? “Eğer her yerdeyseler, kimse oraya gidemez; çünkü kişi zaten oradadır. Fakat tabii ki insan doğar, yaşar ve ölür. Her ne kadar bütünümlün parçası olsa da, kısacık varlık olgusu onu bütüml karşı direnmeye iter. Biz bütüml karşı direnmemek için Yol’u izleriz. Şimdi, neredeyse hepimizce bilinir ki” dedi ve önümlde eğildi. “Beden çürüyüp dağıldığında ruh da” deyip karnına hafifçe vurarak devam etti, “onunla birlikte yok olur. Yol’u yaşamayanlar bunu kötü ve hatta korkunç bulurlar. Kozmik süreçle özdeşleştiiğimiz için her zaman öyle olana direnmeyiz. Mükemmel olan kişi hem ölüm hem de hayat karşısında hiçbir şey yapmaz; bu aynen, gerçek bilgenin hiçbir şey ortaya koymamasına benzer. Evrenle bütümlleşinceye kadar evreni tefekkür eder. Bu bizim gizemli özümleme dediğimiz şeydir.”

“Hiçbir şey yapmamak” diye başladım. “Muazzam bir manevi iştir” diye nokta koydu Usta Li. “Bilge adamın hiçbir ihtirası yoktur. Bu nedenle hatası da olmaz. Hiçbir zaman hata yapmayan da, her zaman başarılı olur. Her zaman başarılı olan da güçlüdür.”

“Buna” dedim, “verilecek hiçbir cevap yok, Usta Li.” Budistler için öğretici çarkı ne ise Atinalılar için de döngüsel argüman oydu ve ben buna çoktan alışmıştım.

Dük’ün, en iyi yönetimin nasıl gösterileceği konusunda Usta Li’ye itirazı beni oldukça şaşırttı. “Hiç şüphesiz” diyordu, “Yol’u izleyenler ölüm cezasına, hiç kimsenin bir başkasına böyle berbat bir cezayı dayatma hakkına sahip olmadığı yargısına dayanarak karşı çıkarlar. Bunu yapmak *wu-wer*’ye karşı çıkmaktır.”

“Yol’un birçok takipçisi de size katılacaktır, Sayın Dük. Ben şahsen meseleyi sonuçsuz buluyorum. Ne de olsa doğanın kendisi acımasızdır. Sel bizi sulara boğar. Açlık bizi öldürür. Bulaşıcı hastalıklar bizi kırar geçirir. Doğa kayıtsızdır. İnsan doğaya benzememeli midir? Tabii ki hayır. Bununla beraber, dünyamızı kendi hâline bırakmanın ve onu yönetmeye çalışmamanın iyi olacağı fikrini oldukça sıcak buluyorum; zira gerçekten iyi bir yönetim mümkün değildir. Herkes bilir ki, bir hükümdar ne kadar iyi kanunlar yaparsa, bu yasaları çiğnemek üzere o kadar çok hırsız ve haydut ortaya çıkacaktır. Yine herkes bilir ki, hükümdar çok fazla vergi alırsa insanlar açlıktan ölür. Ne var ki, hükümdar bunu her zaman yapar, insanlar da açlıktan ölür. Öyleyse evrenle mutlak bir uyum içinde yaşayalım. Ne tür olursa olsun hiçbir yasa yapmayalım ve mutlu olalım.”

“Yasa olmadan mutluluk olamaz” dedim oldukça kesin bir ifadeyle.

“Belki de olmaz” dedi Usta Li, neşeli biçimde.

“Doğru bir yönetim yolunun olması gerekir” dedim. “Bütün yanlış yolları bildiğimiz ortada.”

“Şüphesiz. Fakat nihai anlamda kim bilir?” Her fikir karşısında bir kamış gibi eğiliyordu.

Ben ise sabırsızlanıyordum. “Bir insan neyi bilebilir?” diye sordum.

Bunun cevabı çabuk geldi. “Yol ile bütünleşmenin Gök gibi erişilmez olduğunu bilebilir. Yine bilir ki, eğer Yol’a sahipse, bedeninin varlığı sona erse de yok olmayacaktır. Yol hiçbir zaman boş olmayan, doldurulması hiç gerekmeyen bir kadeh gibidir. Bütün karmaşıklıklar sadeliğe indirgenmiştir. Bütün karşıtlar harmanlanmış, bütün zıtlıklar uyum içine sokulmuştur. Yol, sonsuzluğun kendisi kadar huzurludur. Sadece birliğe tutun.” Usta Li konuşmasını kesmişti. Hepsı bu kadardı.

Dük başı yüksekte, dimdik oturuyordu; uyuyor görünüyör ve hafifçe horluyordu. Altımızdaki su, kulağa yakın tütulan deniz kabuğu gibi ses çıkarıyordu.

“Söyle bana Usta Li” dedim, “Yol’u kim yarattı?”

Yaşlı adam artık kapalı tuttuğu ellerine baktı. “Kimin çocuğu olduğunu bilmiyorum” dedi.

Üç

Gök’ün Oğlu’na hiç takdim edilmedim. Öyle görünüyordu ki, aynı zamanda köle olan barbar bir elçi için düzenlenecek protokol yoktu. Chou Dükü’nün başkanlık ettiği birçok tören izledim. Her zaman bir ilâh görüntüsü verdiğiinden, sembolik rolüne mükemmel şekilde uygun görünüyordu. Bu, efendime göre iyi bir şeydi. “Zira o çoğu insandan daha az zekidir.”

Usta Li ve talebeleriyle sık sık yürüyüşe çıkıyorduk. Açıkçası Chou’nun arşivcisinin işi pek de ağır değildi doğrusu; bize sessiz öğretisi hakkında uzun uzadıya konuşmakta her zaman özgürdü. Büyükbabamın iyi ve kötü dogmasını nazik bir

şekilde reddetti; ona göre ilksel birlik bu tür küçük bölümlemeleri engelliyordu. Onunla tartışmamayı tercih ettim. Ona Gosala'yı, Mahavira'yı, Buda'yı ve Pisagor'u anlattım. O ise sadece Buda'yı ilgi çekici buldu. Dört yüce hakikati takdir etti ve Buda'nın duyular karşısındaki zaferini *wu-wei*'ye uygun buldu. "Fakat nasıl oluyor da" diye sordu, "öldüğü zaman mum gibi sönüp gideceğinden emin olabiliyor?"

"Çünkü o, mükemmel aydınlanmaya ulaşmıştır."

Toprak sunağa yakın bir yerde duruyorduk. Güçlü bir rüzgâr ağaçların yapraklarını koparıyordu; kış yakındı. Şövalye sınıfından bir düzine genç, saygı gösterisi olarak belli bir uzaklıkta duruyordu. "Eğer bunu düşünüyorsa, onu gerçekleştirememiş demektir. Çünkü hâlâ düşünmektedir." Bu kolay sözcük oyunu gençlerin hoşuna gitti; beğenilerini gösterir şekilde kıkırdadılar.

Dük haykırdı. "Hikmet! Hikmet!"

Buda'yı savunmaya çalışmadım. Zaten, Kathaycı yol ve Budist yüce hakikatler bana hiç çekici gelmemiştir. Her ikisi de bildiğimiz anlamda dünyanın terkinin gerektirmektedir. Bunun ne kadar arzu edilir bir şey olabileceğini anlıyorum; ancak bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini bilemiyorum. Yine de Usta Li'ye, o öğleden sonra toprak sunakta göstermiş olduğu performans nedeniyle müteşekkirim; bu sayede Pers diyarına dönmemi sağlayan olaylar zinciri gerçekleşmeye başladı.

Usta Li bir kayanın üzerinde oturuyordu. Gençler etrafımızda çember oluşturmuşlardı. Birisi sordu: "Usta, Bulut-ruhu Kaos'la karşılaştığında ona gökle yeri uyum içerisine sokmanın en iyi yolunu sordu; Kaos da bilmediğini söyledi."

"Kaos çok zeki" dedi Usta bunu onaylarcasına.

"Çok zeki" dedi genç adam. "Fakat Bulut-ruhu şöyle dedi: 'İnsanlar bana bir model olarak bakıyorlar. Onların işlerini dengeye sokmak için bir şeyler yapmak zorundayım.'"

“Haddini bilmez” dedi Usta Li.

“Çok densiz” diye tekrarladı genç adam. Fakat devam etti. “Bulut-ruh sordu: ‘Ne yapacağım? Yeryüzünde her şey berbat.’ Sonunda Kaos, yeryüzündeki ilkelerin sürekli biçimde çiğnendiğine ve eşyanın doğasının bozulduğuna karar verdi. Fakat Kaos bunun nedeninin...”

“Yönetici insanların hatası olduğunu söyledi, değil mi?” Usta Li, kesinlikle eski bir diyalogun parçası olan bu cümleyi tamamladı. “Evet. Bu zekice bir gözlemdi, hâlâ öyle.”

“Fakat” dedi genç adam. “Bulut-ruhu memnun olmadı...”

“...Hiçbir zaman da olmaz” dedi Usta Li. Pelerini sert rüzgârda şişiyor, etrafında dalgalanıyor, beyaz saçının telleri dimdik duruyordu. “Fakat, Kaos ona bütün rahatsızlıkların kaynağının dünyadaki eylem fikri olduğunu söylediğinde ikna olmuş olmalıydı. *Vazgeç!*” Usta Li’nin sesi birden, güçlü bir rüzgârda çekiçe vurulan bronz bir çaninki kadar azaldı.

“Fakat, Usta Li, biz Bulut-ruhu değil de, Kaos’u mu izleyeceğiz?” Genç adam sanki bir ayine katılmıyor da, gerçek bir soru soruyormuş gibi gözüküyordu.

“Bu konuda evet. Özellikle Kaos, ‘Zihninizi besleyin. Eylemsizlik durumunda kalın; her şey kendi hâlindedir. Nesnelerin ismini sormayın, doğanın gizlerini çözmeye çalışmayın. Bütün her şey kendi kendine gelişir’ dediği zaman.”

“Güzel!” dedi Sheh Dükü.

“Kaos sözcüğümüz” diye başladım.

“Ayrıca Gök’e yakıştırdığımız sözcüklerden birisidir” dedi Usta Li.

“Anlıyorum” dedim, aslında hiçbir şey anlamamıştım. Hiçbir şey düzen olmaksızın gelişemeyeceğinden Gök Kaos’un antitezi olmalıydı. Fakat yaşlı Usta’yla tartışmaya girecek değildim. Dilinin bütün sözcüklerinin ne anlama geldi-

ğini biliyordu. İşte bu avantaj, gücün sırrıdır, Demokrit. Hayır, henüz kendimi anlatmayacağım.

Genç adamlardan biri, Usta Li'nin eylemsizliği yüceltmesinden diğerleri kadar tatmin olmamıştı. Öne çıktı, başını öne eğdi; zayıf bir gençti, bütün vücudu –soğuktan mı yoksa huşudandan mı bilemiyorum– titriyordu. “Fakat, Usta Li, bulut-ruh’un Gök ve Yer arasında ahenk olmasını isteği kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Yoksa burada, başka hangi nedenle toprağa dua edelim ki?” Genç adam yakınındaki sunağa eğildi.

“Tabii ki uygun olan neyse ona uymalıyız.” Usta Li pelerini topladı, havadaki keskin kar kokusunu burnuna çekti.

“Kaos bu tür dini ayin ve kuralları reddeder mi?”

“Hayır, Hayır! Kaos onları sonbahar mevsimi... ya da yerin altındaki kökün kış uykusu kadar doğal kabul eder. Doğal olmayan hiçbir şey yapma! Ayin de doğaldır ve hepsi en iyisi için olacaktır.”

“O halde Usta, bir hükümdar sadece bir günlüğüne ayine boyun eğebilse, Gök’ün altındaki herkes onun iyiliğine cevap verir miydi? Ne dersiniz?”

Usta Li genç adama baktı ve kaşlarını çatı. Diğer öğrencilerin gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Dük bile aniden dikkat kesilmişti. Bir tür sapkınlık telaffuz edilmişti. Genç adam, sıtmalımıyım gibi şiddetle sarsılarak titredi.

“Sözünü ettiğin iyilik nedir?” diye sordu Usta Li; normalde büyüleyici olan sesi bu sefer keskindi.

“Bilmiyorum. Tüm bildiğim doğru ayinle iyiliğin elde edilebileceği. Devletin gelişebilmesi için de iyiliğin kaynağı hükümdarın kendisinde olmalı. Başkalarından alınamaz.”

“Gök’ün Oğlu, bütün her şey gibi Gök’ü yansıtır. Peki bu iyilik, *wu-wei* değilse nedir?”

“O yapılan ve de yapılmayan şeydir. Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapmamaktır. Eğer bu şekilde

davranabilirsen, kimsenin sana karşı düşmanlık hissi olmayacaktır; yoksa...”

Usta Li oldukça teklifsiz bir kahkaha attı. “Usta K’ung’dan alıntı yapıyorsun. Ne var ki, senin de gayet iyi bilmen gerektiği gibi o ve ben, bir tepenin parlak tarafıyla karanlık tarafı ne kadar zıtsa, o kadar zıtız.”

“Parlak ya da karanlık; sonuçta tepe aynı tepe” dedi Dük hafifçe.

“Usta K’ung’a borçlu değiliz. Ya da ayaktakımının deyişiyle Konfüçyüs’e. Wei’ye gitmelisin, oğlum!” Usta Li iki talebesinin yardımıyla ayağa kalktı. Titreyen genç, gözlerini yere dikmiş ve susmuştu. “Ya da Konfüçyüs şu an neredeyse oraya gitmelisin. Uzun süredir hiçbir yerde kalmıyor. Her zaman saygıyla karşılanmaktadır. Fakat o zaman memurları ve hatta hükümdarları tacize, rahatsız etmeye başlıyor. Tuhaf şey; bir defasında Gök’ün Oğlu’na ders vermeye kalkışmıştı. Utanç verici bir şeydi. Zaten kendini beğenmiş ve budala bir adam, bir memuriyet elde etmekten başka bir şey düşünmez. Dünyevi şöhret ve güç arzusunda. Yıllar önce, Lu’daki zabıta vekâletinde bir memuriyete atanmıştı. Fakat sadece bir şövalye olduğundan, hiçbir zaman hayal ettiği gibi başbakan olamadı. Bu nedenle Key’e taşındı. Fakat başbakan onu buldu; bakın sözlerini tam olarak naklediyorum: ‘İdaresi zor, kendini beğenmiş bir adam. Çok garip özellikleri var. Bunlar arasında eski törenlerin ayrıntılarına takıntı da var.’” Usta Li, Sheh Dükü’ne döndü. “Sonraları, inanıyorum ki kuzenin –Usta Li dondurucu rüzgârın estiği yöne doğru bakarak gülümsedi– Wei’nin son dükü ona küçük bir memuriyet verdi.”

Dük evet anlamında başını salladı. “Kuzenim, eşsiz kişi ona bir memuriyet verdi. Fakat sonra eşsiz kişi öldü. Daha doğrusu” dedi bana, “Ch’in’deki şefkatli kişi de dahil, herke-

si ziyaret eden türden bir ölüm ona da uğradı. Ama o darı şarabından vazgeçemezdi. Fakat eşsiz kişi ne kadar çekiciyse, şefkatli kişi de o kadar çekilmezdi.” Dük, Usta Li’ye döndü. “Gerçekte Konfüçyüs, eşsiz insan ölmeden önce Wei’den ayrıldı...”

“Konfüçyüs ile eşsiz insanın vekâleti arasında bir çekişme olduğunu iştmişti” dedi Usta Li pelerinini başına çekerek. Hepimiz üşümeye başlamıştık.

“Eğer böyle bir şey olsaydı, araları bulunurdu. Daha dün, Gök’ün Oğlu bana Konfüçyüs’ün bir defa daha Wei’ye geldiğini söyledi. Genç kuzenimiz Dük Chu ona büyük saygı duyuyor.”

“Gök’ün yolları çok gizemli” dedi Usta Li.

Donuyordum ve hakkında hiçbir şey bilmediğim bir adamdan bu kadar çok söz edilmesinden sıkılmıştım. Fan Ch’ih, Konfüçyüs’ten alıntılar yapmaktan hoşlanırdı; ama ben, söylediklerinin çok azını hatırlıyordum. Bir başka dünyanın bilgesini, özellikle de ikinci elden ciddiye almak zor iş tir.

“Konfüçyüs, Dük Ai tarafından Lu’ya geri dönmeye çağrıldı” dedi titreyen genç adam; yüzü kışın gökteki bulutlar kadar çok grileşmişti. Işık tükeniyordu.

“Emin misin?” dedi Dük, genç adama bakmaya tenezzül ederek.

“Evet Sayın Dük. Lu’dan henüz geldim. Orada kalıp Konfüçyüs’le buluşmak istedim. Ama eve dönmeye mecburdum.”

“Üzgünüm” diye fısıldadı Usta Li. Kin ve nefret, onun yaşlı yüzünün neredeyse genç gözükmemesini sağladı.

“Ben de Usta” dedi genç adam, oldukça açıksözlüydü. “Yapmadığı bütün şeyler nedeniyle Konfüçyüs’ü takdir ediyorum.”

“Evet, yapmadığı şeylerle dikkat çeker” dedi Dük, oldukça ciddi görünüyordu; gülmemek için kendimi zor tuttum.

Usta Li’nin gözleri gözlerimi yakaladı ve sinsice güldü. “Söyle bize, yapmadığı şeylerden en çok hangisini takdir ediyorsun?”

“Saygı duyduğum, yapmadığı dört şey var. Hiçbir şeyi peşinen doğru kabul etmiyor. Hiçbir zaman kendinden emin yahut aksi ya da benmerkezci değildir.”

Usta Li genç adamın meydan okumasına cevap verdi. “Her ne kadar Konfüçyüs çok az şeyi peşinen kabul etse de, bütün alemde kendinden en çok emin, en aksi ve en bencil insandır. Onunla bir defa karşılaştım. Onu, bize şu ya da bu ayinin uygun şekilde icrası konusunda söylev vermeye başlایncaya kadar saygıdeğer buluyordum. Onu dinlerken kendi kendime, böyle bir kibir ve azamet havasına sahip bu adamla aynı çatı altında kimin yaşayabileceğini düşündüm. Onun huzurunda en berrak beyaz bile bulanık görünür. Öte yandan en yeterli güç bile yetersiz hâle gelir.” Bu son satırlar kuzey rüzgârının eşliğinde, güzel bir ifadeyle şiir hâlinde söylendi. Talebelerin hepsi alkışladı. Titreyen genç alkışlamadı. Sonra gün ışığı Gök’ü terk etti ve gece oldu; kış kendini hissettirdi.

Dairelerimize geri dönerken; Dük sevgiyle Konfüçyüs’ten söz etti. “Tabii ben hiçbir zaman öğrencisi olamadım” dedi. “Derecem bunu imkânsız kılıyordu. Fakat Lu’ya ne zaman gitsem onu dinlerdim. Onu Wei’de de görürdüm. Ve onu görüp görmediğimi düşünmeye başladım...” Dük sonu gelmez şekilde konuşmayı sürdürürken benim kafamda tek bir düşünce vardı; Lu’ya gidip Fan Ch’ih’i bulmak. Eğer hâlâ hayattaysa beni özgürlüğüme kavuşturabilirdi.

Sonraki birkaç gün Dük’ün ateşlediği Konfüçyüs ilgisine tutuldum. “O gerçekten de dört denizdeki en bilge adam. As-

linda belki de tanrısal bir bilgi. Aynı zamanda yakın dostum. Usta Li de mükemmel tabii ki. Ama senin de dikkatini çekmiş olabileceği gibi, gerçekten bu dünyaya ait değil. Zira o çoktan Yol'un bir parçası olmuş durumda; öte yandan Konfüçyüs hepimizin Yol rehberi." Bu son ifade Dük'ün çok hoşuna gitmiş olacak ki, benden sonra tekrar etti.

Ben heyecanla karşılık verdim. "Bir bilgenin dizlerinin dibinde oturmak için neler verirdim!" İç çektim. "Fakat Lu çok ama çok uzak."

"Aslında o kadar da uzak değil. Nehir boyunca doğuya doğru on gün kadar gitmek gerekiyor. Aslında oldukça kolay bir yolculuk. Fakat sen ve ben güneye gideceğiz, büyük ovayı geçerek Yangçe Nehri'ne varacak ve oradan da Kweichi Li-manı'na ve sonra... altın ülkesine geçeceğiz!"

Fakat her gün sulayıp beslediğim bir tohum ekmiştim. Dük'ün aklını çelmeyi başarmıştım. "Zaten" diyerek düşünceye daldı. "Lu'nun da birçok limanı var; gerçi Kweichi'ye göre ikinci derece sayılırlar ama hâlâ faaliyetler." Öyle görünüyordu ki, oradan Champa'ya giden bir gemi bulunabilirdi. Lu'dan ayrılmak deniz yolculuğunu uzatacaksa da, kara yolculuğu kısılacaktı. Dük büyük ovayı ejderha kemiği konvoyuyla geçmeye hevesli olmadığını itiraf etti: "Büyük ova hırsızlarla doludur." Ayrıca Lu'da büyük bir ejderha kemiği pazarı olduğunu da kabul etmek zorunda kaldı.

Dük her geçen gün Lu'nun düşüncesiyle biraz daha fazla ilgilenir oldu. "Kan bağıyla Dük Ai'nin amcasıyım. O çok yakışıklı bir genç, on bir yıldır da tahtta. Üvey kardeşim olan babası müziğe aşırı düşkündü. Amcası olan üvey kardeşim ise öyle değildi. Amca, bildiğim kadarıyla, baronlar tarafından kovuluncaya kadar dük olarak kaldı. Fakat tabii sen bilmiyorsun. Nasıl bilebilirdin ki?"

İstenmeyen yeni doğmuş bebeklerin ölümüne terk edildiği tepeden çok uzak olmayan bir dut ağacı korusunda yürüyorduk. Ağır ağır dolaşırken, ölmekte olan bebeklerin kediye benzer sesleri, güneye gitmek üzere olan kuşların bağırtilarıyla karışiyordu. Kathaylılar sakat doğan erkek bebekleri ve kızların çoğunu doğar doğmaz öldürürler. Böylece çok fazla büyüme işareti göstermeyen bir nüfusu dengede tutarlar. Böylesine büyük, zengin ve boş bir ülkede, bebekleri ölümüne terk etme âdetinin neden bu kadar kararlı bir şekilde uygulandığını asla anlayamadım.

Bu uygulama doğal olarak evrensel ve zaruridir: Hiçbir toplum, doğurgan birçok kadın üyeyi barındırmak istemez. Özellikle kalabalık bir nüfusu besleyemeyecek kadar verimsiz toprakları olan Yunan devletleri için bu daha çok geçerlidir. Yine de, er ya da geç, bütün Yunan şehirleri aşırı kalabalıklaşır. Bu gerçekleştiği zaman çok sayıda insan yeni koloniler oluşturmak üzere Sicilya, İtalya ya da Afrika'ya –gemilerinin kendilerini götürdüğü yerlere– gönderilir. Sonuç olarak, Yunan kolonileri, şimdi Karadeniz'den Herakles adına dikilmiş sütunlara kadar uzanmıştır; bunun tek nedeni ise Attika'nın ve Ege Adaları'nın birçoğunun verimsiz topraklarıdır. Yunanlar, sadece istenmeyen kadınların değil, sakat erkeklerin de öldürüldüğü savaş ve spor becerileriyle övünürler. Güzeli saymazsak, sadece güçlü olanın hayatta kalma hakkı vardır ya da onlar böyle söylerler. Demokrit, Atinalıların son yıllarda gevşekleştini düşünüyor. Bu şehrin erkek nüfusunun çoğunun çirkin olduğunu ve ayrıca şekil bozukluğuna neden olan hastalıklara, özellikle de deri hastalıklarına çok sık yakalandıklarını söylüyor. Bilemiyorum. Ne de olsa körüm.

Fan Ch'ih'e, Kathaylıların bu tatlı boş dünyalarında neden çok fazla insan varmış gibi davrandığını sorduğumda,

Diktatör Huan'ın kullandığı ifadeyi kullandı: “Biz az ve nesneler çok iken evrensel mutluluk vardı; şimdi nesneler az ve insanlar çok...” Ben bunun dini bir nedeninin de olduğunu sanmıyorum. Ne yazık ki, bunun nedenini hiç bulamadım. Kathaylılar size bir şey söylememeyi kafaya koymuşsa, can sıkıcı ölçüde ketum hâle gelirler.

Dük otuz yıl kadar önce Lu'dan kovulan üvey kardeşi Dük Chou'yla ilgili anılarını hatırladı: “Huysuz biriydi. Benden çok yaşlıydı. Babamın gözdesi olmasa da, onun vârisiydi. Herkes, hatta babadan oğula bakan olanlar bile, bunu kabul ediyordu. Chou bana her zaman saygı duydu. Aslında –ve bunun hatırlanması çok önemli– kendi kendine benim ona olan üstünlüğümü kabul ediyordu; çünkü annem vasıtasıyla gelen Sheh düklüğü unvanım Orta Krallık'taki en eski unvandır. O zaman bile efendimin kendisine bir hanedan değil, bir ülke icat ettiğini biliyordum. Aslında eski Lu Dükü'nün ya üçüncü karısının ya da ilk cariyesinin oğluydu. Hiç kimse hangisi olduğunu kesin olarak bilmiyor. Fakat herkes, var olmayan kutsal bir yerin kerameti kendinden menkul dükü olmayı tercih etmese de, markiliğin ona yakışabileceğini kabul ediyordu.”

Tuhaf efendim, on bin kadar küçük beyaz kemiğin arasında yatan yarım düzine mavi-gri bebeğin bulunduğu tepeye dikkatle baktı. Fırtınalı havada tembel tembel uçan akbalar daireler çiziyordu. Baktra'daki ölüleri ve ölmek üzere terk edilenleri düşündüm. Ve kendi kendime ölmek üzere olanlar için bir dua okudum.

“Küçük şeyler büyük felaketleri doğurabilir” diyerek sözümü kesiverdi Dük. Şaşkın şaşkın baktı. Orta Krallık'ta neyin bir özdeyiş ve neyin saçmalık olduğunu kimse bilmez. Yabancı bir kulağa, her ikisi de tehlikeli biçimde aynı gelebilir.

“Evet” diye devam etti Dük, kemerindeki yeşim taşı, altın ve fildişi süsleri düzelterek, “bir horoz dövüşü Lu’nun tarihini değiştirdi. Bir horoz dövüşü! Gök bize gülüp duruyor. Chi Ailesi’nden bir baronun korkunç bir dövüşçü kuşu vardı. Dük Ailesi’nin bir akrabasında da bir başkası. Sonuç olarak horozlarını dövüştürmeye karar vermişler. Müsabaka başkentin Yüksek Güney Kapısı’nın dışında düzenlendi. Ne trajik bir gündü o! Biliyorum. Oradaydım. Tabii ki çok küçük-tüm. Henüz çocuktum.”

Daha sonra, Dük’ün o çok meşhur horoz dövüşüne katılmadığını öğrendim. Fakat o olaya şahit olduğundan o kadar sık bahsediyordu ki, eminim ki kendi hikâyesine inanır olmuştum. Sebepsiz yalanlar söyleyen insanlara alışıma yıllarımı aldı. Persler, yalan söylemeleri yasak olduğundan, genel olarak söylemezler. Bizler ırk olarak doğruyu söylemekten korkarız; bu Bilge Tanrı’ya dayanan bir şeydir. Yunanlar bu tür bir duygudan yoksundurlar, onlar çok parlak yalanlar söylerler. Kathaylılar da rahatça yalan söylerler. Çoğu haremağası ve Sheh Dükü zevk için yalan söyler. Fakat Dük’e haksızlık ediyorum. Gerçek ve düş onun zihninde birbirine o kadar karışmıştı ki, artık onları ayırt edemediğinden eminim. O, Pisagor’un da söyleyeceği gibi, her-zaman-öyle olanla dar ya da dik aç hâlinde bulunan, uydurma bir dünyada yaşıyordu.

“Chi Baron’u, dövüşçü horozunun tırnaklarına ince fakat yavaş etkili bir zehir sürdü. Kısa bir dövüşten sonra Dük’ün horozu düşüp öldü. O güneşli günde Yüksek Güney Kapısı’nda epey bir moral bozukluğu olduğunu söylemememe gerek yok sanırım. Şehrin yarısı oradaydı, Dük Chao da öyle. Chi Ailesi durumdan memnundu. Dük Ailesi ise hiç de memnun sayılmazdı. Baron para keselerini toplarken her türlü kavga oldu. Kötü Baron geceyi geçirmek için daha sonra Chi sara-

yına çekildi. Ertesi sabah sarayın dışında bir kalabalık birikti. Gece boyunca zehir araştırılmıştı. Dük de öfkeden çılgına dönmüş hâlde özel muhafızlarıyla gelmişti. Baron'un tutuklanmasını emretti. Fakat o bir hizmetçi kılığında saraydan kaçmış ve kuzeydeki Key yoluna vurmuştu kendini. Dük Chao onu izledi. Sonra..."

Efendim aniden bir kütüğün üzerine oturdu; ciddi ve kurumlu görünüyordu. "Bunlar Orta Krallık için kötü anlardır" dedi sesini kısarak; sanki birisinin bize kulak misafiri olacağından korkuyordu; ama yalnız olduğumuz kesindi. "Chi Ailesi akrabalarının yardımına koştu. Meng Ailesi de. Shu Ailesi de geldi. Bunlar Lu'da gayri meşru olarak hükümlanlık kuran aileler. Sarı Irmak boyunda kardeşimin ordusuna saldırdılar. Evet, Gök'ün atadığı Lu Dükü, Sarı İmparator'un torunu, Chou Dükü Tan'ın torunu kendi kölelerinin saldırısına uğradı ve Sarı Irmak'ı yüzerek geçip Key Dükaliğine sığınmak zorunda kaldı. Dük Chao ona nazik davranmakla beraber, ona meşru yerini kazanması için yardım etmedi. Chi Ailesi çok güçlüdür, özel orduları Orta Krallık'taki en güçlü ordudur ve onu Lu'nun üzerinde bir gölge gibi tutmaktadırlar. Aslında -bunu söylerken bile titriyorum- *ailenin başı düklük nişanlarını çok kereler takmıştır*. Saygısızlık! Büyük saygısızlık! İşte o zaman ve orada, Gök onun hadini bildirmeliydi. Ama ne yazık ki, sessiz kaldı. Ve zavallı kardeşim sürgünde öldü. Dük'ün kol ağızları bir defa daha yüzünü kaplayacakken, siyah bir kuş sürüsü dikkatini dağıttı. Sürünün oluşumunu inceledi. Gelecekle ilgili bir işaret arıyordu. Bulduysa da bir şey söylemedi. Sadece gülümsedi, ben bunu -kendim için- iyi bir belirti olarak kabul ettim."

"Kardeşinizin yerine kim geçti, Sayın Dük?"

"Açık kalpli küçük kardeşimiz. Sonra o da öldü ve yerine oğlu geçti. Yani sevgili yeğenim Dük Ai."

“Ya Chi Ailesi?”

“Onlar şimdi her şeyde düklerine itaat ediyorlar. Nasıl etmesinler ki? Aksini yapmaları Gök’ün iradesine karşı çıkmak anlamına gelir. Onları, gösterişli Tan’ın vârisinin huzurunda yaltaklanırken görebilirsin.”

Sevinçten deliye dönmüştüm. Lu’ya gidiyorduk.

Loyang’dan ayrıldığıımızda ilkbahardı. İlk badem çiçekleri açmıştı ve tarlaların rengi çamurlu kırmızı-kahverengiden sarı-yeşile dönüyordu. Her tarafta çiçek açan kızılıcalar, yere düşmüş pembe bulutlara benziyordu. Yeni yapraklar yeşerdiğinde, her şeyin mümkün göründüğünü söylemeliyim. Bana göre ilkbahar mevsimi yılın en iyi zamanıdır.

Karayoluyla seyahat ediyorduk. Dük bir ya da iki kere nehir mavnasıyla gitmeye çalıştı; ama akıntı çok güçlüydü. Bu arada, bu mavnalar nehir aşağı gidebildiği gibi yukarı da gidebilirler. Akıntıya karşı gitmek için mavnadan uzatılan ipler bir grup öküze bağlanır, onlar da mavnayı yukarı çeker. Öküzler nehrin kenarındaki, yumuşak taştan yontulmuş özel yollardan giderler. Bu şekilde, dar geçitlerden bile geçilebilir; tabii ki beklenmedik su taşkınlarının nehir yolculuğunu tehlikeli hâle getirdiği ilkbaharın ilk zamanları dışında.

Kırların güzelliği beni büyüledi. Toprak çok zengin. Ormanlar büyülu güzelliikte. En güzeli, gümüşrengi nehirde hiç uzaklaşmıyoruz. Geceleri yumuşak, hışırtılı sesi, dinlendirici ve hoş rüyaların bir parçası oluyordu.

Arada yolumuz bizi nehir kıyısına çıkarıyordu. Garip biçimli adalar gümüşrengini almış suya bir tanrı ya da şeytan tarafından damlatılmış gibi gözükmektedir. Birçoğu, servi ve çam ağaçlarıyla kaplı minyatür kireçtaşı dağlarına benziyordu. Her adada o yerin ilâhına adanmış en az bir tapınak bulunmaktadır. Bunlardan bazıları perdahlı kiremitten çatı-

larıyla çok güzel biçimde yapılmıştır; yine diğer bazıları geçmişleri Sarı İmparator'a kadar dayandığı söylenen kaba eserlerdir.

Soluk yeşil ve sarı renkli bir bambu koruluğunun ortasına vardığımızda, Dük'ün kâhyası korkunç bir çığlık attı. "Sayın Dük! Bir ejderha!"

Dük elde kılıç kendini yere attı ve kendi yük arabasının arka tekerleğinin ardında siper aldı. Loyang'dan bu yana bizimle yolculuk etme kararı alan bir düzine kadar şövalye dışında geri kalan herkes korulukta gözden kayboldu. Onlar da kılıçlarını çektiler. Ben hem telaşlanmış, hem de meraklanmıştım.

Dük havayı kokladı. "Evet" dedi, "yakınlarda. Çok yaşlı. Çok da vahşi. Beni izleyin!"

Dük bambu koruluğuna doğru ilerlerken, yeni sürgünler onun önünde sanki göksel bir rüzgârımsı gibi eğiliyordu. Sonra gözden kayboldu. Fakat keskin haykırışlarını işitebiliyorduk. "Geber!" Bunun ardından koruluk içinde ters yönde gürültüyle koşan büyük bir hayvanın sesini işittik.

Bir dakika sonra Dük geri döndü; soluk yüzü terden parlıyordu. "Kötü talih, kaçtı! Ama at sırtında olsaydım şimdiye kadar kafasını koparmıştım." Dük kol ağızlarından biriyle yüzünü kuruladı. "Tabii beni hepsi tanır, bu da onlardan birini yere yapıştırmamı iyice güçleştiriyor."

"Fakat onlar sadece hayvan" dedim. "Hayvanlar insanların ününü nasıl bilebilir ki?"

"Peki köpeğin seni nasıl tanıyor? O da hayvan değil mi? Her neyse, ejderhalar da kendi başlarına bir sınıf oluşturuyor. Ne insan ne de hayvanlar, başka bir şeyler. Ayrıca neredeyse sonsuza kadar yaşarlar. Kimisinin Sarı İmparator kadar yaşlı olduğu söyleniyor. Düşmanlarını da biraz önce gördüğün gibi tanır. Bana şöyle bir baktı ve korku içerisinde kaçıp gitti."

Daha sonra şövalyelerden birisi bana şu sözde ejderhayı gördüğünü söyledi; meğerse bir su sığırımıymış. “Ben ilk yük arabasının üzerinde kâhyanın yanında duruyordum. Kâhya ya kördü ya da kasten bir ejderha görme numarası yaptı.” Şövalye daha sonra bana Dük hakkında komik bir hikâye anlattı. Aslında hikâye o kadar komikti ki, Kathay’dan ayrılmadan önce onun on farklı anlatılışını dinledim.

“Bildiğin gibi Sheh Dükü sadece ejderha kemiğine değil, ejderhalara da düşkündür.”

“Ah, evet biliyorum” dedim. “Birçok ejderha öldürmüş kendisi.”

Genç şövalye gülümsedi. “Ya da o öyle söylüyor. Fakat Orta Krallık’ta, eğer kaldıysa, çok az ejderha vardır; tabii Dük’ün kafasındakileri saymazsak.”

Şaşırmıştım. Ne de olsa neredeyse her ülkede ejderha vardır ve güvenilir birçok şahit onlarla karşılaştığını anlatmıştı. Ben çocukken Baktra’daki bir tanesi çok ünlüydü. Çocuk ve keçi yerdı. Sonunda öldü ya da oralardan çekip gitti.

“Fakat” dedim, “eğer sayıları bu kadar azsa, Dük’ün özellikle Batı’da topladığı ejderha kemiklerini nasıl açıklıyorsunuz?”

“Eski kemikler tabii ki. Bir zamanlar dört denizde milyonlarca ejderha varmış; fakat bu Sarı İmparator devrindeydi. Bugünlerde bulunan kemikler artık taşlaşacak kadar eski. Fakat Dük’ünüz, bildiğin gibi, yaşayan ejderhalara kafasını takmış.”

“Pek de çılgın sayılmaz. Ejderha kemiği satarak iyi para kazanıyor.”

“Pek tabii ki. Fakat Dük’ün canlı ejderhalara düşkünlüğü başka bir şey. Birkaç yıl önce ejderhaların hâlâ bulunabildiği, Yangtze Nehri’nin kıyısında vahşi bir güney ülkesi olan Ch’u’yu ziyaret etti. Doğal olarak, ünlü ejderha düşkünümü-

zün başkentte, küçük bir konukevinin ikinci katındaki bir odada kaldığı haberi yayıldı.”

“Bir sabah, şafak vakti Dük irkilerek uyandı, izlendiğini hissederek kalktı, pencereye gitti ve kepenkleri çekti; tam karşısında dostça bir gülümseyişle dişlerini gösteren bir ejderha duruyor ve kendisine bakıyordu. Dük dehşete düşmüş hâlde alt kata indi. Ana salonda, sarılı bir halıya takılıp düştü. Fakat bu bir halı değildi. Bu ejderhanın kuyruğuydu; onu aşağı yukarı sallayıp dösemeye vurarak kendisini selamlıyordu. Dük düşüp bayıldı. Bu, bildiğimiz kadarıyla, Sheh Dükü’nün canlı bir ejderhaya en yakın olduğu tek andır.” Ben Dük’e bu hikâyenin doğru olup olmadığını sormaya hiç cesaret edemedim ancak kendisi Ch’u-fu’daki ilk günümüzde bu konuda bir dokundurmada bulundu.

Lu’nun başkenti, Loyang’a çok benzer ama çok daha eskidir. Chou Hanedanı tarafından kurulan şehirlere özgü ızgara modelinde inşa edilmiştir. Fakat dört geniş, düz bulvar arasında sayısız ara cadde bulunmaktadır; bunlar o kadar dardır ki, iki kişi birbirini duvara yapıştırmadan buradan geçemez. Bu arada, cam kenarındaki saksıların sulanması sırasında ıslanma olasılıkları da bir hayli yüksektir. Bununla beraber Kathay şehirlerinin kokusu oldukça hoş sayılır; zira her köşede, mangallar üzerinde tuzlu biberli yemekler pişirilmekte, evlerde ve kamu binalarında güzel kokulu ağaçlar yakılmaktadır.

Halk da garip fakat rahatsız edici olmayan bir koku taşımaktadır; bunu daha önce de belirtmiş olmalıyım. Kathaylıların oluşturduğu bir kalabalık terden çok portakal kokar. Bunun nedenini bilmiyorum. Belki de sarı tenlerinin kokularıyla ilgisi vardır. Şüphesiz çok az portakal yerler; ayrıca terleri çok keskin olan Perslerden çok daha az yıkanır. Tabii ki hiçbir şey, Atinalı gençlerin sonbaharda giyip ertesi yı-

lin sonbaharına kadar değıştirmedikleri yün donların kokusuyla karşılaştırılmaz. Demokrit bana, üstsınıfa mensup gençlerin spor salonunda her gün yıkandıklarını söylüyor. Tenlerini parlatmak için sadece yağ değil, su da kullanırlarmış. Peki ama bir kere temizlendiklerinde neden yine aynı kirli yün donları giyerler? Demokrit, bu gibi meselelerde kör bir adamın geriye kalan duyularına itiraz etme!

Dükalık Sarayı Gök'ün Oğlu'nunkinden pek farklı değildi; yani saray eski ve köhnedir ve ana odanın önündeki bayraklar yırtık ve tozludur.

"Dük gitmiş" dedi efendim; bayraklardaki mesajı benim Akat yazısını okuyabildiğim kadar kolayca okuyabiliyordu. "Kendimizi Mabeyinci'ye tanıtmalıyız" diye devam etti.

Sarayın giriş salonunun, iç sarayın kapısında duran bir çift uyuşuk muhafız dışında, boş olduğunu görmek beni şaşırttı. Efendimin aksini söylese de, Lu Dükü, sözde Gök'ün Oğlu kadar güçsüzdür. Fakat en azından Chao Dükü'nün sembolik bir icra gücü vardır ve Loyang'daki sarayı her zaman, Orta Krallık'ın dört bir yanından gelen hacılarla doludur. Dük'ün Gök'ün vekilliğine sahipliğinin uydurma olması sıradan halkı caydırmaktadır. Yalnız Biri'ne bakmaya, onun hayır duasını almaya, ona para ya da mal cinsinden bağış yapmaya gelmeyi sürdürmektedirler. Chao Dükü'nün tamamıyla inananlardan sağladığı gelirle geçindiği söylenmektedir. Lu Dükü Loyang'daki kuzeninden daha zengin olmakla birlikte, zenginlik açısından Lu'nun üç lord ailesinin yanına bile yaklaşmaz.

Mabeyinci'yi beklerken, Dük bana kendi ejderha hikâyesini anlattı. Hikâye genç şövalyeden dinlediğimle aynıydı; sadece hikâyenin kahramanı, Dük'ün kendisi değil, gösterişli saray adamıydı. Hikâyeden çıkarılan ders ise şuydu: "Sah-te coşkudan kaçın. Bilmediği şeyi sever görünen adamın kor-

kudan ödü patladı. İnsan her şeyde doğru olana bağlı kalmazdır.” Dük dikkat çekici biçimde tumturaklı konuşabiliyordu; fakat zaten doğru söyleme erdemi konusunda pek de heyecan duymayan, gerçekten yetenekli bir yalancıyla karşı karşıyaydım.

Mabeyinci, Dük’ü her türlü saygı işaretiyle selamladı, bana da kibar fakat meraklı bir bakış attı; sonra bize Dük Ai’nin güneyde olduğunu söyledi. “Fakat her an gelebilir. Haberciler onu dün buldular. Nasıl çılgına döndüğümüzü tasavvur edebilirsiniz, Sayın Dük.”

“Ünlü yeğenim ava çıktı diye mi?” Dük bir kaşını yukarı kaldırdı; bu daha fazla bilgi gerektiğinin işaretiydi.

“Bildiğinizi sanıyordum. Şu an üç gündür savaştayız. Ve eğer Dük bu durumu atalara bildiremezse, kaybedeceğiz. Çok feci bir kriz, lordum. Gördüğünüz gibi tüm Lu bir kargaşa içinde.” Başkentin sokaklarında henüz gördüğüm her zamanki sakin kalabalıkları düşündüm. Hiç şüphesiz kargaşa Orta Krallık’ta nispi bir sorundur ve biraz önce belirttiğim gibi Kathaylıların kargaşa için kullandıkları sözcük Gök –ve de yaratılış– anlamına da gelir.

“Hiçbir şey duymadık, Mabeyinci. Kimle savaştasınız?”

“Key’le.” Her ne zaman egemenlikten söz edilse –zaten ondan ne zaman söz edilmez ki– Sarı Irmak’ın kuzeyindeki bu devlet, Gök’ün vekilliğini alabilecek en muhtemel aday olarak görülür. Key’in zenginliği temelde tuzdan gelmektedir. Bugün Key’in Kathay devletlerinin en zengini ve gelişmiş olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bu arada ilk Kathay paraları orada bastırılmıştır; bu Key’i, bir anlamda Doğu’nun Lidya’sı yapmaktadır.

“Key ordusu Taş Kapılar’da. Bu Key ile Lu arasındaki sınırdır.” Bizim askerlerimiz de hazır tabii. Fakat Dük, atalar tapınağına gidip önce Sarı İmparator’a, sonra da kurucumuz

Dük Tan'a rapor vermeden zafer kazanılamaz. Ancak rapor verdiğinde onlar tarafından kutsanacağız.”

“Olacakları haber veren kaplumbağa kabuğuna danıştınız mı?”

“Kabuk hazırlandı. Fakat Gök'ün mesajını sadece Dük yorumlayabilir.”

Herhangi bir Kathay ülkesindeki kriz anlarında, bir kaplumbağa kabuğunun dış tarafı kanla kaplanır. Sonra başkâhin ısıtılmış bir bronz çubuğu kabuğun içine tutar; bu, kanla kaplı dış tarafta yazılar ya da resimler oluşana kadar sürdürülür. Teorik olarak, Gök'ten gelen bu işaretleri sadece hükümdar yorumlayabilir. Aslına bakılırsa resimlerin nasıl yorumlanacağını sadece başkâhin bilir; bu Orta Krallık'ta fal çubukları atılarak yapılan alışıldık kehanet biçiminden daha da karmaşık bir iştir. Çubuklar bir kere rasgele atıldığında, birbirleriyle olan altıgen ilişkileri *Değişimler Kitabı* adlı eski bir metinde araştırılır. Ortaya çıkan yorum, Delphi'deki kâdın kâhinin sunduğundan farklı bir şey değildir. Tek fark, kehanetleri için kitabın altın talep etmemesidir.

Mabeyinci, Dük Ai'nin törensel görevlerini yerine getirir getirmez, Dük Amca'sını kabul edeceğine güvence verdi. Dük Amca sarayda kalma davetinin peşinen reddedilemeyeceğini açıkça ima etmekle beraber, Mabeyinci onu anlamazlıktan geldi. Dük morali bozuk hâlde çekildi.

Sonra Dük'le birlikte, kâhyanın ejderha kemiği satıcılarıyla pazarlığa tutuşmuş olduğu ana pazara gittik. Kathay pazarlarından neden bu kadar çok hoşlandığımı bilmiyorum. Hiç şüphesiz, buralara tamamen yabancı oluşumun bununla bir ilgisi olmalı. Netice itibarıyla pazar her yerde pazardır. Fakat Kathaylıların hayal gücü diğer insanlarınkinden daha zengin. Yiyecek sergileri nefis tablolara ya da heykellere benzer. Satılan şeylerin çeşidi de sonsuzdur;

Ch'in'den sepetler, Cheng'den bayraklar, Key'den ipek iplikler, kısacası on binlerce şey...

Dük malını satan perakendecilerle konuşmayacak kadar önemli biriydi; fakat onların saygı dolu eğilishlerini bir dizi ruhani hareketle kabul etti. Bu arada, bana fısıltıyla, "Güneye gitmemiz gerektiğini biliyordum. Eğer gerçek bir savaş olursa biz de ona yakalanacağız" diyor ve devam ediyordu. "Daha da kötüsü, yeğenim benimle yeterince ilgilenemeyecek kadar meşgul olacak. Ne bir resmi kabul, ne bir saygı nişanı, ne de kalacak bir yer olacak." Onu en çok bu sonuncusu ilgilendiriyordu. Kalacak yer ya da herhangi başka bir şey için para ödemekten nefret ederdi.

Savaşın Pazar halkını hiç ilgilendirmediği dikkatimi çekti. "Neden daha fazla telaşlanmıyorlar?" diye sordum kalabalık pazarda kendimize yol açarak ilerlerken; alçak gökyüzünün altındaki her şey harika ölçüde canlı görünüyordu. Her nedense Kathay'aki gökyüzü yere bir başka yerde olduğundan daha yakın görünmekteydi; hiç şüphe yok ki gök, vekilliği kime vereceğine karar vermeye çalışarak sürekli biçimde dükleri süzmektedir.

"Neden telaşlansınlar ki? Key ve Lu arasında zaten sürekli bir savaş vardır. Bu tabii ki Dük ve saray için berbat bir derttir; sıradan halk içinse gerçek bir kaygı konusu olmaz."

"Fakat öldürülebilirler. Şehir yakılabilir..."

"Hayır, buralarda bu tür savaş olmaz. Burası Ch'in değil, biliyorsun orada savaş kanlı bir iştir; çünkü Ch'inliler kurt adamlardır. Hayır. Biz uyarız. İki ordu her zaman olduğu gibi Taş Kapılar'da buluşacak. Bir ya da iki çatışma olacak, birkaç yüz kişi öldürülecek ya da yaralanacak. Esirler alınacak ve fidye karşılığı geri verilecek. Sonra bir antlaşma olacak. Şu anda Orta Krallık devletleri arasında on bin antlaşma var; bu antlaşmalardan her biri kesinlikle ihlâl edildiğinden,

bu, yapılacak antlaşmanın yerini bir başkasının alacağı anlamına gelmektedir.”

Aslında Orta Krallık'ta işler Dük'ün beni inandırmaya çalıştığı şekilde kötü ya da iyi değildi. Altmış yıl kadar önce zayıf bir devlet olan Sung'un başbakanı, bir barış konferansı düzenlemişti. Sonuçta bir ateşkes ilan edildi. On yıl boyunca Orta Krallık'ta barış hüküm sürdü. On yıl, insanlık tarihi açısından oldukça uzun bir zamandır. Son yıllarda küçük çaplı birçok savaş olmasına rağmen, Sung'un ateşkes ilkeleri herkes tarafından hâlâ kabul edilir gözükmektedir. Bu da, hiçbir hükümdarın egemenliği ele geçirme zamanının gelmediğini düşünmesinin nedenini açıklar.

Dük büyük tapınağa gitme önerisinde bulundu. “Eminim ki Chi sülalesi oradadır ve her zamanki saygısızlıklarını icra ediyorlardır. Gök'le sadece Dük Tan'ın meşru vârisi konuşabilir. Oysa Chi Ailesi bunu istediği gibi yapıyor, ayrıca ailenin reisi Baron K'ang dükmüş gibi davranıyor.”

Dük Tan'a ithaf edilen büyük tapınak Loyang'daki kadar etkileyici ve çok daha eskidir. Dük Tan, Lu'yu altı asır önce kurmuş. Ölümünden kısa süre sonra anısına bu tapınak inşa edilmiş. Tabii ki herhangi bir yerdeki yapının gerçek yaşı her zaman tartışma konusudur. Çoğu Kathay tapınağı ahşaptan yapıldığı için en eski tapınağın bile çok uzun yıllar önce yok olmuş orijinalinin yeniden yaratılmış mükemmel bir taklidi olduğundan eminim. Fakat Babilliler gibi Kathaylılar da orijinal yapıları aynen taklit etme hususunda çok titiz olduklarından, gerçekte hiçbir şeyin değişmediğini ileri sürerler.

Tapınağın önünde bin kadar piyade askeri savaş düzeninde dizilmişti. Deri ceketler giyorlardı. Omuzlarında kara ağaçtan yapılmış yaylar asılıydı. Kemerlerinde uzun kılıçlar vardı. Askerlerin çevresi tamamen çocuklar, sokak kadınları ve dilenciler tarafından sarılmıştı. Meydanın öteki ucunda

kurban edilmiş hayvanlar ateş sunağı üzerinde kızarıyordu. Oradaki haletiruhiye, savaş durumundan çok bir şenliği andırıyordu.

Dük, tapınağın kapısındaki askerlerden birine neler olduğunu sordu. Muhafız, Baron K'ang'ın içeride olduğunu ve gökle konuştuğunu söyledi. Dük kalabalıkta yanıma geldiğinde morali çok bozuktu. "Gerçekten çok korkunç. Ayrıca kutsal değerlere de saygısızlık. O dük değil ki."

Tapınağın içinde neler olup bittiğini öğrenmek istiyor, meraklan olüyordum. Efendim bunu açıklamak için elinden geleni yaptı. "Sahte dük, sözde (!) atalarına ülkenin saldırıya uğradığını anlatıyor. Gök ve bütün ataları kendisine gülümserse, düşmanları Taş Kapılar'da durduracağını söylüyor. Bu arada, atalara alışılmış kurbanları, duaları ve müziği sunuyor. Sonra başkomutan onun tırnaklarını kesecek ve..."

"Ve ne?"

Dük oldukça şaşırmış görünüyordu. "Sizin komutanlarınız savaştan önce tırnaklarını kesmezler mi?"

"Hayır. Neden kessinler ki?"

"Çünkü tanıdığımız biri öldüğü zaman cenaze merasiminden önce saygı göstergesi olarak tırnaklarımızı keseriz. Erkekler savaşta öldüğünden, komutanlarımız bir yas elbisesi giyip tırnaklarını keserek sanki cenaze merasimine önceden hazırlanırlar. Sonra ordusunu uğursuz bir kapıdan geçirir -bu burada Alçak Kuzey Kapısı'dır- ve onu savaş meydanına çıkarır."

"Ben sanıyordum ki, komutanlar sadece uğur getirmek isterler."

"Öyledirler" dedi Dük, biraz rahatsız olmuştu. Açıklamaktan hoşlanan çoğu insan gibi, o da sorulara cevap vermekten nefret ederdi. "Gök gibi zıtları izleriz. Uğursuz kapıdan çıkar, uğurlu kapıdan tekrar gireriz."

Yolculuklarımda öğrendiğim bir şey de, çoğu dini vecibenin kişi o kültün iç sırlarına vakıf olmadığı sürece anlamsız olduğuydu.

“Ayrıca on üç kişiye on üç dua okuyacak.”

“Neden on üç?”

Dük bir sergiden, kızarmışküçük bir kertenkele satın aldı. Bana ondan bir parça bile ikram etmedi; bunu kötü bir işaret olarak kabul ettim. Hiç şüphesiz o bunu iyiye yoracaktı. “On üç” dedi ağzı kertenkeleyle dolu hâlde, “önemlidir. Çünkü beden dokuz deliği vardır –buarada Sariputra’nın bu deliklerle ilgili ürpertici tanımını düşündüm– ve dört çıkıntısı tabii. Dokuz ve dördü topladığında on üç yapar ya da bir adam. Adamın kendisi olan on üç sayısının kutsanmasından sonra komutan, adamlarının ölüm noktalarından uzak olmaları durumunda bulunacaktır. Bir ölüm noktası” dedi hızlı biçimde, başka soru sormama fırsat vermeden, “bedenin Gök tarafından en az korunan ve dolayısıyla ölüme en açık kısmıdır. Yıllar önceölüm noktamın neresi olduğunu öğrendim. Onu tehlikeye maruz bırakmamak için çok titiz davranıyorum. Aslında...”

Fakat Dük’ün ölüm noktasıyla ilgili daha fazla şey işitmecektim. O anda bronz renkli tapınak kapıları ardına kadar açıldı; davullar yeşim taşlarından sopalarla vuruldu. Ziller şakırdadı. Askerler parlakipekten bayraklar salladılar. Artık bütün gözler kapı tarafına dikilmiş, tam orada duran Lu dikatörüne bakıyordu.

Baron K’ang, ufak tefek şişman bir adamdı; yüzü bir yumurta kabuğu kadar yumuşaktı. Bir matem elbisesi içindeydi. Ağır ağır sırtını bize döndü ve içerideki atalara üç kez eğildi. Sonra tapınaktan uzun boylu, yakışıklı bir adam çıktı, o da yas elbisesi giyiyordu.

“Bu Jan Ch’iu” dedi Dük. “Chi Ailesi’nin kâhyası. Chi oradusunu Taş Kapılar’a götürecektir.”

“Lu ordusu yok mu?”

“Evet. Chi ordusu.” Çoğu Kathaylı gibi Dük’ün de ulusal ordu kavramı yoktu. Hemen her ülkede her klanın kendi askerleri vardır. En kalabalık orduya sahip olan, en güçlü klan olacağından, ülkedeki en fazla gücü o kullanacaktır. Bu hâkimiyete tek istisna Ch’in’dir. Burada Baron Huan sadece asil dostlarının askerlerini değil, ülkedeki bütün yetenekli erkekleri tek bir ordu içerisinde toplamayı başarmıştır. Sonuç Sparta tarzı askeri bir devlettir, bu da Orta Krallık’ta aykırı bir durumdur.

Diktatör ve komutanları, zaferi garanti altına almak için bütün halkın gözleri önünde bir dizi esrarengiz tören düzenlediler.

“Savaşı” dedim, “kim kazanacak?”

“Key, Lu’dan daha zengin ve daha güçlü bir devlet. Fakat Lu tuhaf biçimde kutsal ve eski. Orta Krallık halkının bilge ve iyi olarak gördüğü her şey, bu şehrin kurucusu Dük Tan’la özdeşleşmiştir.”

“Fakat bir savaş kazanmak için bilge, iyi ve ayrıca eski olmak yetmez.”

“Tabii ki yeter. Bu tür şeylere Gök karar verir, insanlar değil. Eğer insanlara bırakılsaydı bu iş, Ch’in’in kurtları hepimizi köleleştirirdi. Fakat Gök, kurtlara mertçe saldırmaktadır. Bunun kısa bir savaş olacağını sanıyorum. Key, Lu’yu işgal ederek –hoş, bunu yapabileceği de şüpheli ya– dünyanın dengesini bozmaya cesaret edemez. Jan Ch’iu iyi bir komutandır. Konfüçyüs’e de çok bağlıdır. Hatta onunla sürgüne bile gitmiştir. Fakat yedi yıl önce Konfüçyüs ona görevinin burada olduğunu söyledi ve o da o zamandan bu yana Chi kâhyalığı yapmakta. Bana göre, avam sınıfından gelse bilse birçok iyi niteliği var. Bu nedenle ona karşı her zaman kibar olmuşumdur.” Dük en sıcak kucaklamalarından birini yaptı.

Diktatör, komutanını kucakladı. Sonra her askere kurban eti sunuldu. Kızarmış et yenilip bitirildiğinde Jan Ch'iu bağıarak anlayamadığım bir emir verdi. Meydanın karşı tarafından, içinde iki adam bulunan bir araba bize doğru gürültüyle ilerledi.

Dük'ün, arabadaki subayı tanıdığını söylemeye gerek yok. Zaten kendisi sürekli Orta Krallık'taki herhangi birinden çok daha fazla insan tanıdığını söyler dururdu. "İkinci komutan. Ayrıca Konfüçyüs'ün talebesi. Aslında Chi sarayı Konfüçyüs'ün himaye ettiği kişiler tarafından yönetiliyor; zaten Baron K'ang'ın bu kadar yıl sonra onu çağırmasının nedeni de bu." Dük o sırada diktatörü selamlamakta olan ikinci komutana dik dik baktı. "Adamın ismini hatırlamıyorum. Ama tehlikeli bir tip. Bir defasında onun, hiçbirimizin başkasının emeğine bağlı olarak yaşamaması gerektiğini söylediğini işittim. Aptallaşmıştım. Konfüçyüs de öyleydi; bunu söylemekten memnunum. Onun sürekli tekrarladığım cevabını hatırlıyorum. 'Hayatta bulunduğun konumda ne yapman isteniyorsa onu yapmalısın, aynen sıradan halkın ne yapması isteniyorsa onu yapması gerektiği gibi. Eğer bilge ve adilsen, bebekleri sırtlarında, sana bakacaklardır. Bu nedenle kendi yiyeceğini yetiştirmeye çalışarak vakit öldürme. Bunu çiftçilere bırak.' Konfüçyüs ayrıca önemli bir noktaya da değindi..."

Dinlemeyi bırakmıştım. İkinci komutanı tanımıştım. Bu Fan Ch'ih'den başkası değildi. Hızla düşündüm. Onun yanına şimdi mi gitmeliydim? Yoksa savaştan dönmesini mi beklemeliydim? Fakat ya ölürse? Eğer ölürse hayatımın geri kalan kısmını kutsal toprakların bu çılgın Dükü'nün kölesi olarak geçireceğimi biliyordum. Loyang'da kaldığımız süre içerisinde Dük'ün zihninin, Magadha'ya yapacağımız uzun ve tehlikeli yolculuğu kaldıramayacak kadar dağınık oldu-

ğunu fark etmiştim. Hayatımın geri kalan kısmında onun kölesi olarak kalacak; Kathaylıların, kızarıp bozardığını görmeleri için yanağı sıkılarak teşhir edilecek, evcil bir maymun gibi o nereye giderse onun peşinden sürüklenecektim. Böyle bir yaşam ve ölüm arasında, ölümü –ya da kaçı– seçtim. Lu'nun büyük tapınağı önündeki bu kalabalık meydana da kararımı verdim.

Kalabalık arasından kendime yol açtım; sıra halindeki bir grup askerin arasına daldım ve Fan Ch'ih'e koştum. Onunla tam konuşacakken, Chi Muhafız Alayı'ndan iki kişi kollarımı yakaladı. Yüzü ifadesiz duran Baron K'ang'dan sadece birkaç yarda uzaktım. Jan Ch'iu kaşlarını çattı. Fan Ch'ih gözlerini kırptırdı.

"Fan Ch'ih!" diye bağırdım. Eski dostum bana arkasını döndü. Dehşete düşmüştüm. Kathay yasalarına göre şimdi kaçak bir köleydim. İdam edilebilirdim.

Muhafızlar beni ite kaka oradan uzaklaştırırken Persçe bağırdım: "Büyük Kral'ın elçisini ağırlama şekliniz bu mu?"

Fan Ch'ih aniden yüzünü döndü. Bir an gözlerini üzerimden ayırmadı. Sonra Jan Ch'iu'ya dönerek anlamadığım bir şeyler söyledi. Jan Ch'iu muhafızlara işaret etti, onlar da beni bıraktılar. Kathaylılar gibi yaltaklanarak Fan Ch'ih'e yaklaştım. Çocukken Kraliçe Atossa'nın halısı üzerinde solucan gibi kıvrıldığım zamanlar hariç, hiç bu kadar korktuğumu hatırlamıyordum.

Fan Ch'ih arabasından aşağı indi; vuruşları neredeyse durmuş olan kalbim yeniden atmaya başladı. Fan Ch'ih beni kucaklarken kulağıma, "Nasıl? Ne? Acele et!" diye fısıldadı.

"Ch'inlilerin eline düştüm. Şimdi Sheh Dükü'nün kölesiyim. Mesajlarımı aldın mı?"

"Hayır" dedi Fan Ch'ih kucaklamayı keserek. Baron K'ang'a doğru yürüdü. Eğildi. Bir şeyler konuştular. Dikta-

tör'ün yumurtamsı yüzü hiçbir duyguyu dışarı yansıtmamakla beraber, yumurtanın kendisi hafifçe başını salladı. Sonra Fan Ch'ih arabasına bindi. Jan Ch'iu da siyah bir aygıra biniyordu. Emirler verildi. Chi Ailesi askerleri koşar adım uğursuz Alçak Kuzey Kapısı'na doğru yönelerek meydana geçti.

Baron K'ang gözlerini ordusundan ayırmıyordu. Ne yapacağımı bilmiyordum. Unutulmuş olabileceğimden korkuyordum. Son asker de meydandan çıktığında Sheh Dükü yanıma geldi. "Ne gösteri ama!" dedi. "Rezil oldum. Barbarca davrandın. Haydi gel! Hemen!" Kolumdan çekti. Fakat ben, kalıp hâlinde dökülmüş kırmızı toprağa sanki ayaklarım çivilenmiş gibi hareketsiz duruyordum.

Birden Diktatör bize baktı. Sheh Dükü onun bu saraylı tavrının altında ezildi. "Sevgili Baron K'ang, sizi bu güzel günde aramızda görmek ne büyük bir zevk! Bugün, sevgili yeğenim Lu Dükü için havada zafer kokusu var."

Kathaylıların davranışları çok katı kalıplar içine sıkışmıştır. Efendim zavallı bir otlakçıdan başka bir şey olmamakla beraber, bütün Kathay sarayları onu dük olarak kabul ediyordu; ayrıca Orta Krallık'ta babadan oğula bakanları tarafından saygıyla muamele görmeyen hiçbir gerçek dük bulunmamakla beraber, yine hem özel meclislerde hem de halk arasında göksel bir kişilik, Sarı İmparator'un gerçek torunu kabul edilmeyen bir dük de yoktur.

Baron K'ang, devletin yöneticisi olsa bile, daha alt dereceden bir baronun bir dükün huzurunda bulunduğu zaman yapması gereken fiziksel hareketlerin mümkün olan en asgarisini yaptı. Baron K'ang sonunda konuştuğunda, sesi de en az yüzü kadar ifadesizdi. "Kölesi olduğum yeğeninizin gece vaktinden önce burada olması gerekiyor. Sanırım onunla kalacaksınız."

“Aslında emin değilim. Mabeyinci’yle biraz önce konuştum. İki ayağı bir pabuca girmiş durumda. Tabii bu anlaşılabilir bir durum. Ne de olsa bu her zaman olmayan bir kaplumbağa günü. Ama Dük’ün amcasının ziyareti de her gün olan bir şey değil, öyle değil mi, Baron?”

“Gök bizi şımartmak ister gibi görünüyor, Dük. Kasvetli kulübemde memnuniyetle kalabilirsiniz.”

“Çok nazıksınız Baron. Bunu itiraf etmeliyim. Kâhyanızı kendim bulacağım. Çok düşünmeye gerek yok. Bunu yapabilirim.” Dük bana döndü ve “Gel benimle” dedi.

Tam o sırada Baron K’ang’a baktım. Gözlerini benden kaçırarak Dük’e baktı. “Köleniz benimle kalacak” dedi.

“Çok lütufkârsınız. Doğal olarak, onun da sarayda kalmasına izin vereceğinizi umuyordum; fakat bunu dile getirecek değildim.”

“O, sarayda kalacak, Dük. Konuğum olarak.”

Böylece özgürlüğüme kavuşmuş oluyordum. Sheh Dükü öfkeden deliye dönmüştü. Ama yapabileceği bir şey de yoktu. Baron K’ang diktatördü ve hepsi bu kadardı.

Bir ikinci kâhya tarafından Chi sarayının bir odasına yerleştirildim. Bana, “Efendi sizi kaplumbağa falından sonra kabul edecek” dedi.

“Köle miyim?” diye sordum hemen konuya girerek.

“Hayır!” dedi.” Baron K’ang’ın şerefli bir konuğusunuz. İstedığınız gibi gidip gelebilirsiniz; ama Sheh Dükü sizi yeniden ele geçirmek isteyebileceğinden...”

“Dışarılarda dolanmayacağım. Burada kalacağım, izin verilirse tabii.”

Diktatör tarafından çağrıldığımda gece yarısını geçiyordu. Beni dostça karşıladığını söyleyebilirim. Ne yüzü ne de vücudu herhangi türden bir duygu belirtmiyordu. Kural hâlini almış bir dizi eğilme, geri çekilme ve el hareketlerinden

sonra sağına, bir hasırın üzerine oturmamı işaret etti. Tül bir perdenin ardında iki kadın elem dolu bir müzik çalıyordu. Sanıyorum cariyeydiler. Oda, Kathaylıların orkide kokulu yağ adını verdiği yağla dolu, tek bir bronz lambayla aydınlatılıyordu. Kokusuz orkideden yapılmamakla beraber, bu yağ çok özenle bir tür çiçek kullanılarak ayrıca kokulandırılmıştır; oldukça da pahalıdır.

“Görüyorsunuz” dedi Baron, “Sizi şeref yerine, sağıma alıyorum.”

Ben başımı eğdim. Fakat epey şaşırmıştım. Orta Krallık’ta şeref yeri ev sahibinin sol tarafıydı.

Baron şaşkınlığımı tahmin etti. “Barış zamanı şeref yeri sol taraftır. Savaş zamanı ise sağ taraf. Şu an savaştayız, Cyrus Spitama.” Bu garip ismi hiç zorlanmadan söylüyordu; Kathay’da hafızası onun kadar güçlü bir başka kimse olmadığı söylenir. “Artık köle değilsin.”

“Müteşekkirim, Sayın Baron” diye başladım söze.

Lütufkâr bir el sallamayla sözümü kesti. “Fan Ch’ih, batı çölünün ötesindeki Büyük Kral’la ilişkili olduğunu söylüyor. Ayrıca kendisinin dostu olduğunu da... Bu durumda sana, senin sevgili dostumuz ve akrabamıza davrandığın gibi davranmalıyız.”

Gözlerim yaşla dolmuştu. Heyecandan bitkin düşmüştüm. Sadece, “Sonsuz teşekkürler” diyebilirdim.

“Evet, evet. Bu konuda Konfüçyüs’ün felsefesini izlemekten başka bir şey yapamam.”

“Nereye gitsem bu ilahi bilgenin övgüsünü iştiriyorum” dedim. “En az sizin kadar değerli bir insan” diye devam ettim. Baron kendisini uzun uzadıya övmeme izin verdi; bu sırada yüzdeki o ifadesiz duruşun, zorluğu bir yana, gerçekte bir sanat eseri olduğunun farkına vardım. İktidar sahibi birçok insan gibi Baron K’ang da yeterince övülmüyordu ve

bende, Kathay'ın dört denizinde hiç karşılaşmadığı bir övgüyle karşılaşmıştı. Aslında onu o kadar memnun etmiştim ki, benim için derhal mayalanmış erikten bir şarap istedi. Şaraplarımızı içerken bana Pers ülkesi, Magadha, Babil hakkında sayısız soru sordu. Sus'taki saray hayatını tasvirim onu büyüledi. Satraplıkların nasıl yönetildiğini ayrıntılı olarak öğrenmek istiyordu. Demir havcılığını öğrenmiş olmam onu oldukça memnun etti. Metal işçilerine bu konuda ders vermemi umuyordu. Benden Pers savaş arabalarını, zırhları ve silahları anlatmamı istedi.

Sonra aniden sustu, özür diler bir tavır takındı. "Kültürlü iki adamın savaştan bu kadar çok söz etmesi hiç de yakışık almıyor" dedi. "Bu olsa olsa savaş sanatında ustalık kazanmış kaba saba insanların yapabileceği bir iş" diye tamamladı sözlerini.

"Fakat şartları göz önüne aldığımızda bu konuşmamız anlaşılabilir, Sayın Baron. Ülkeniz savaş hâlinde."

"Aslında bu, düşüncelerimi gerçekten önemli şeyler üzerinde yoğunlaştırmam için çok yeterli bir sebep. Örneğin, bir gün bu ülkeye barışı nasıl getireceğim konusuna yoğunlaşabilirim. Eğer bu gerçekleşirse, ülkenin üzerine bal gibi tatlı bir çiy düşecek."

"Böyle bir şey hiç oldu mu, Sayın Baron?"

"Her şey oldu. Her şey olacak." Onun söylediği şeyin bu olduğuna inanıyorum. Zaman kipleri olmayan bir dilde insan hiçbir zaman emin olamıyor. "Bizi varlığınızla ne kadar şerefli edeceksiniz?"

"Pers ülkesine mümkün olduğunca erken dönmek istiyorum. Doğal olarak.." Bu cümleyi benim yerime o tamamladı.

"Doğal olarak" diye tekrar etti. Fakat konuyu devam ettirmedi. "Sheh Dükü'nü bu gece sarayda gördüm." Gülümseyişe benzer bir şey yumurtanın alt kısmını değiştirmeye başla-

dı. Çok üzgün görünüyordu. “Senin arkadaşı ve kölesi olduğunu söyledi. Seni kurt adamlardan kurtarmış. Seninle kayınbabanın kralı olduğu Magadha’ya seyahat etmeyi istemiş. Ayrıca ortak olarak, Champa’yla Rajagriha arasında sürekli bir ticaret yolu açabileceğinizi umuyormuş.”

“Beni fidiye için elinde tutma niyetindeydi. Ticaret yolu falan söz konusu değildi.”

Baron şefkatle başını salladı. “Evet” dedi teklifsizce. Bu arada Kathay dilinde iki türlü evet bulunmaktadır. Birisi resmi diğeri ise gayri resmi. Benimle teklifsizce konuşmayı tercih etmesini iyiye yordum. “Kral Ajatashatru çok ilgimi çekiyor. Hükümdarlığının ilk yıllarında Loyang’daki Gök’ün Oğlu’na mektup yazmıştı. Mektupların kopyaları düklerin her birine gönderilmişti. Senin huşu telkin eden kayınpederin, bizimle ticaret yapmak istiyordu. Sanırım hâlâ da istiyor.”

“Evet. Aslında benim bu konuda aracı olabileceğimi umuyordu. Söylediklerine inanamadım.” Tabii olarak, Sheh Dükü’yle aramdaki uzun ve yakın ilişki, beni onun kadar ilginç kılmişti; ayrıca erik şarabı beklenmedik ölçüde güçlü ve akıl karıştırıcıydı. Pers ülkesi, Hindistan ve Kathay’ı tek bir dünya hâlinde birleştirme misyonumdan uzun uzadıya söz ettim. Sus’tan Baktra’ya, oradan Ch’in’e, Lu’ya, Champa’ya, Shravasti’ye, Taksila’ya giden ve sonra tekrar Sus’a dönen dairevi kervan yolunu ayrıntılarıyla anlattım. Söylediklerim anlamlı değildi. Fakat Baron çok nazikti. Çoğu hükümdarın aksine dikkatle dinledi. Kendine özgü ve hiç de dikkat çekici olmayan tavrıyla yavaş yavaş konuşurken seri yargılarda bulunuyordu. Söylenmemiş önemli sözcüğü ve çıkan yanlış notayı bulmakta her zaman ustaydı. Onu takdir etmeye ve hatta sevmeye başladım. Fakat ondan korkmaya da devam ettim.

Sonunda rahatlamak için bir ara verdiğimde, benim öngördüğüm ticaret yolunun kendisinin de hayali olduğunu söyledi. Bu oldukça nazik bir ifadeydi. Her şeyden önce bu, yüzlerce yıl birçok seyyahın rüyası olmuştur. Pers ülkesi ve Batı hakkında çok az şey bildiğini söylüyordu; fakat Ganj Ovası'ndaki krallıkları çok iyi biliyordu. Sonra onları dikkat çekici bir ayrıntıyla tarif etti. Son cümleleri şöyleydi: "Ajatashatru şimdi Evrensel Kral Kosala'yı ortadan kaldırdı. Birkaç dağ cumhuriyeti dışında..." Kısa bir aradan sonra ekledi. "Hindistan'ı egemenliği altına aldı."

"Ajatashatru gerçekten harika bir savaşçı, adil bir hükümdar." Erik şarabı, en azından şu ana kadar kurtarıcım gözüken adamlarla yapılan konuşmayı süslemekten çok, çiftçileri ölümsüzleştirmek üzere bir kayanın üzerine kazılmaya layık bir sürü laf söylememe neden oldu.

"Ben" diye konuşmaya başladı Baron, nihayet sözümü birtirdiğimde. "Pers ülkesinde ve şimdi Hindistan'da, göksel buyruk almış birer kral bulunmasını garip buluyorum."

"Ben bu buyruğun sadece Gök'ün Oğlu'na, Orta Krallık'ın efendisine gelebileceğini sanıyordum."

"Bizim de her zaman düşündüğümüz bu. Fakat şimdi dört denizin ötesinde ne büyük bir dünya olduğunu fark etmeye başlıyoruz. Ve ben şimdi kendimizi büyük bir ambardaki küçük bir tahıl tanesi olarak görüyorum. Her neyse, Gök'ün vekâletinin, uzak diyarlardaki barbarlara da olsa, bir kere daha birilerine veriliyor olmasını iyiye yoruyorum."

"Belki de" dedim pervasızca, "Lu Dükü'ne verilir."

"Belki de" dedi, "belki de bir başkasına." Bir hizmetçi bize yıllarca toprak altında tutulmuş yumurta getirdi. Bunları küçük kaşıklar kullanarak yedik. Yumurtalar sanki küf tadındaydı. Sonraları Sus'ta ve Halikarnas'ta çok yumurta gömecek olmama rağmen, bunların hepsi çürüyüp gidecekti.

Ya Kathay toprağı bizimkinden farklı ya da Kathaylılar yumurtayı bizim bilmediğimiz bir biçimde hazırlıyorlar.

Baron, sorduğumdan daha çok soruya cevap vermeme neden oluyordu. Batı'yı inanılmaz derecede merak ediyordu. Fakat zaten her şeyi o kadar merak ediyordu ki!... Sanki bir Yunan'dı.

Ona akşamki kaplumbağa kabuğu falı hakkında bir şeyler sormaya kalktığımda başını iki yana salladı. "Bunu tartışmam. Lütfen beni bağışla!" Fakat sesinin tonundan anlayabildiğim kadarıyla, fal mükemmel derecede iyi çıkmıştı. "Key'le olan ilişkilerimiz genelde iyidir. Fakat Dük, Chao'ya -bu korkarım iyi bir adam değil- sığınma hakkı verdiğinde iki ülke arasında gerilim çıktı. Düşmanımızı Taş Kapılar'a bu kadar yakın bir yere yerleştirmelerini kabalık olarak algıladık. Burası, yönetimden memnun olmayanlar için bir toplanma noktası haline dönüşebilirdi. Bunu protesto ettik. Fakat Key'in yaşlı dükü aksi bir adamdı. Ayrıca sorun çıkarmaya da bayılırdı. Böylece eski Dük'ümüzün iddialarını güçlendirir tarzda hareket etti." Baron hafifçe iç geçirdi ve sesli biçimde geğirdi. "Bereket versin ki, Dük Chao eceliyle öldü. Bundan sonra iki ülke arasında her şey iyi gitti. Ya da biz öyle sanıyorduk. Fakat sonra... Ah, çok ama çok *ilginç* bir devirde yaşıyoruz!" Kathaylılar ilginç sözcüğünü Yunanların katastrofik sözcüğünü kullandıkları şekilde kullanırlar. "Dük Ting, kardeşi Chao'nun yerine geçti. Değersiz büyükbabama da başbakanlık görevi verildi. Aynı şeyler benim için de geçerliydi." Büyük Kathay lordları kendilerini daha ziyade harem kilerini basmaya hazırlanan haremağaları gibi ifade ederler. "Büyükbabam öldüğünde kâtiplerinden birisi, Yang Huo isimli bir yaratık kendisini başbakan ilan etti. Oysa sadece bir şövalye olduğundan bu hiç de uygun değildi. Cesaretimiz temelinden sarsılmıştı." Baron kaşığını indirdi. Bera-

berce onun şeytani zihninin eserlerini dinledik. Sonra önümüze konserve kayısı getirildi. Bu Kathay'daki meyveler arasında en değerlisidir. Kayısıyı hiç sevmedim. Fakat Diktatör'ün bana sunduklarını iştahımı göstere göstere bitirdim.

Bu derin cesaret kırıklığının gerçek doğasını, her zaman olduğu gibi, Baron K'ang'dan değil, başkalarından öğrendim. Yang Huo, iktidarı ele geçirmişti. Üç yıl boyunca mutlak diktatördü. Birçok gayrı meşru hükümdar gibi o da, halk arasında çok itibar görüyordu. Hatta Dük'le üç baron ailesine karşı ittifak yapmaya bile çalıştı. Dük, "Ting'e başbakanı olarak hizmet ediyorum" der dururdu. "Bu şekilde Chou sülalesi Lu'daki meşru hâkimiyetini yeniden kazanabilir. Bu gerçekleştiğinde, Gök'ün vekâleti Dük'ümüze, tanrısal Tan'ın vârisine dönecektir."

Dük Ting, kendisiyle zorba arasında olabildiğince mesafe bırakacak kadar mantıklıydı. Mesafeden kastım şu; sürekli ava çıkıyordu. Başkente sadece atalarla konuşmak zorunda olduğunda geliyordu. Onun yerinde olsaydım, Yang Huo'yla ittifak yapardım; bunu itiraf etmeliyim. Beraberce baron ailelerini ortadan kaldırabilirlerdi. Fakat Dük ürkek biriydi. Ayrıca, kendisini gerçek bir hükümdar olarak düşünme muhayyilesine ya da bilgisine sahip değildi. Ailesi beş kuşaktır üç ailenin baskısı altındaydı. Bu nedenle o da ava çıkıyordu.

Sonunda Yang Huo haddini aştı. Baron K'ang'ın babasını öldürmeye kalktı. Fakat Chi güçleri şeflerinin etrafında toplandı ve Yang Huo ulusal hazinesinin çoğunu da yanına alarak Key'e kaçtı. Lu Hükümeti, asinin çalınmış hazineyle birlikte iade edilmesini istedi. Bu talep önemsenmediği zaman Key ve Lu arasındaki ilişkiler bozuldu.

Baron bana biz konuşurken bile, kendinden emin bir şekilde, Yang Huo'nun doğuda bir Chou yaratmak, yani gerçek göksel imparatoru geri getirmek üzere geri dönüşünü plan-

ladığını söyledi. Yang Huo oldukça ikna edici bir adam olmalı. Lu'da gizli hayranları olduğu kesin, özellikle de eski âdetleri savunanlar arasında. Bildiğim kadarıyla hiç geri dönmedi. Chi Ailesi çok güçlüdür; Baron K'ang da çok zeki ve korkulacak bir adamdı. Baron'la karşılaştığımda sekiz yıldır başbakandı. Mutlak diktatör olmakla beraber Yan Huo'dan hâlâ korkuyordu. Bu arada en yetenekli subaylarından biri olan Pi Şatosu Komutanı'nın isyanı da onu çok sarsmıştı.

Soylular, Chou İmparatorluğu'nun dağılmasından bu yana, kendilerine kaleler inşa etmekte. Başlangıçta bu şatolar hırsızlara, düşman ordulara karşı savunma amacıyla yapılıyordu. Fakat zamanla, bu kaleler belli bir ailenin gücünün dışa dönük göstergesi hâlini aldı. Her aile evlilik, ihanet ve isyan gibi yolları kullanarak mümkün olduğunca fazla sayıda tahkimath yeri kazanmaya çalışıyor. Chi Ailesi günümüzde Lu'daki tahkimath yerlerin çoğunu elinde bulundurduğundan, rakipleri olan Meng ve Shu aileleriyle huzursuz bir ittifak içerisinde bir milyon kadar insanı yönetmektedirler. Dük'ün şatosunun olmadığını söylemeye gerek yok. Aslında sarayından başka hiçbir şeyi yok; bunu çekip çevirmek için yeterli parası da hiç olmamış. Yang Huo bütün bu manzarayı değiştirmeye söz vermiş; hatta Chi şatolarını kazıtmaktan bile söz etmiş. Sanırım Yang Huo'nun düşüşüne neden olan da, yaşlı Baron'a düzenlenen suikast teşebbüsünden çok, bu tehditti.

Benim Lu'yu ziyaretimden on iki yıl kadar önce, Pi Şatosu Komutanı Chili, efendilerine karşı isyan bayrağı açtı. Beş yıl kadar kaleyi elinde tuttu. Sonunda ondan vazgeçmeye ve Key'e sığınmaya mecbur kaldı. Baron K'ang'ın onun Key ile Lu arasındaki savaşın baş mimarı olduğuna inandığına şüphe yok. Gerçi başkaları bu onurun Yang Huo'ya ait olduğunu

düşünüyorlardı. Her neyse, Kale Komutanı Dük Ailesi'nin bir başka destekçisi olarak ortaya çıktı. O da "Doğu'da bir Chou" yaratmak istiyordu.

Baron bu isyana imada bulunuyordu. Her zaman olduğu gibi yine dolaylı konuşuyordu. "Huzurlu yaşamlarımızdan yoksun kalacağız, Gök'ün iradesi bu yönde görünüyor. Bununla beraber Gök'ü yatıştırıyor, ona her türlü geleneksel ayini sunuyoruz. Ne yazık ki, aramızda kuzeyin kötülüğünü isteyenler var..." Baron K'ang buradaki ikili anlamı yakalayıp yakalamadığını görmek için konuşmasına ara verdi. Tabii ki anlamıştım. Key, Lu'nun kuzeyindedir, ayrıca "kuzey" sözcüğü göksel imparator anlamına da gelmektedir. "Görüyorum ki, yönlerimizi biliyorsunuz. Yani, tabii ki, düşmanlarımıza yataklık eden Key'i kastettim. Neden olduğunu bilmiyorum. Onların tek bir yönetim karşısını bile kabul etmedik. İnsanların ne yapacakları kestirilmez değil mi?"

Ona katıldım. Aslında ben insanları her zaman, anlaşılır bulmuşumdur. Tamamıyla kendi çıkarlarını gözetirler. Bununla birlikte, insanların, örneğin yaratılış olgusunu ne şekilde açıkladıkları ya da yorumladıkları benim için çoğu zaman sır olmuştur.

Donuk bir ışıkla aydınlatılmış bu odada Baron K'ang'la oturuyor ve sesin kendisinden çok, yansıması gibi gelen hoş bir müziğin etrafımızdaki havayı doldurduğunu izlerken, benden yararlanmak istediğini kastettiğini biliyordum. Kendi eliptik tarzıyla beni deniyordu. Sanki kaplumbağa kabuğunun içyüzüne ısı tutuyor ve bu şekilde kanla kaplı dış yüzünde görünecek olan gizemli yazıyı okumayı hedefliyordu. Ben de -en az bir kaplumbağa kabuğu kadar- tepkisiz kaldım.

"Chou Hanedanlığı'nın yeniden diriltilmesi en büyük hayalimiz" dedi biraz beklenmedik bir tarzda.

“Bu gerekleŖecek mi?”

“Bunu kim söyleyebilir? Her halükârda, önce egemenlik sonra da vekâlet.” Birden iki küçük paralel çizgi yumurta kabuğunun üst kısmını bozdu. Baron kaşlarını çatmıştı. “Sürecin tersine çevrilebileceğine inananlar var. Ben buna inanamamakla beraber, birçok bilge ve az bilge adam durumun böyle olduğunu düşünmektedir. Onlar, adil bir düke kadim dünyevi üstünlük nişanı verilirse, bunu Gök’ün iradesinin takip edeceğine inanırlar. Yeni maceraperestler bu yanlış düşünceyi beslemiştir. Ordumuzun Taş Kapılar’da olmasının nedeni budur. Maceraperestlerle baş etmek kolaydır. Fakat Tanrısal Bilgeler’den korkuyor, onlara saygı duyuyoruz. Konfüçyüs’ün öğretilerini biliyor musun?”

“Evet, Sayın Baron. Fan Ch’ih ile batıda beraberken bana ondan çok söz etti. Ve tabii ki bütün okumuş adamlar onu tartışıyor. Usta Li bile.” Bu son cümleyi gülümseyerek söyledim. Rüzgârın yönünü hissetmeye başlıyordum.

“Usta Li bile” diye tekrar etti. Yumurtanın alt kısmında şimdi iki küçük çukur oluşmuştu. Diktatör gülümsemişti. “Bu bilge adamlar birbirlerini sevmiyorlar.” Yumuşak bir ses tonuyla konuşuyordu. “Konfüçyüs benim isteğim üzerine Lu’ya dönüyor. On dört yıldır uzaklarda. Bu süre zarfında dört deniz içerisindeki bütün ülkeleri gezdi. Saygıdeğer babam, başbakan tarafından sürüldüğünü düşünmekten hoşlanıyor. Fakat seni temin ederim ki, durum bu değildi. Bizi Konfüçyüs sürgün etti. O çok katı bir insandır. Key Dükü babama armağan olarak birkaç dini dansçı gönderdiğinde –bu arada Baron’un dini dansçı ibaresi Babillilerin Tapınak Fahişeleri ibaresinden farklı değildir– Konfüçyüs, babamın bu armağanı yakışksız olduğu gerekçesiyle kabul etmemesi gerektiğini düşünüyordu. Buna geleneksel bir sebep gösterdi: ‘Bu tür dansözler, onlara sahip olan erkeklerin iradelerini zayıflatma

eğilimindedir.' Babam çok nazik bir ifadeyle, 'Bunu, Key Hükümeti'nin hain Yang Huo'yu barındırdığı gerçeğini telafi etmeye çalışmasının bir işareti olarak kabul ediyorum' dedi. Konfüçyüs o zaman bütün görevlerinden istifa etti. Chun-fu kentinin başyargııcıydı; hazır buradayken bu büyüleyici kenti ziyaret etmelisin. Ayrıca bayındırlık bakanının da yardımcısıydı... Yok, hayır yanlış söyledim. Bu önceki göreviydi; terfi etmişti. Güvenlik işlerinden sorumlu bakan yardımcısıydı ve bu görevi hakkıyla yerine getiriyordu."

Baron, kafamın arkasındaki duvara doğru bakıp konuşurken onu seyrediyordum. Rüzgârın yönü artık açıkça görülüyordu. Fan Ch'ih'in dostu olduğumu biliyordu. Fan Ch'ih Konfüçyüs'ün öğrencisiydi, Chu kâhyası Jan Ch'iu da öyle. Birtakım bağlantılar kurmaya başlıyordum.

Gerekli bağlantıyı kurdum. "Konfüçyüs Key'e mi gitti?"
"Evet."

Erik şarabından içtik, müzik dinledik; aramızda ellerimizi serinletmek için bir yeşim taşı parçası gelip gitti.

Hiçbir ülkede hiçbir zaman diliminde Konfüçyüs'ün Orta Krallık'ta tuttuğu yeri tutan bir kimse bilmiyorum. Doğuştan, Lu'nun en üst dereceli şövalyesiydi. Bu, lord unvanına sahip devlet bakanlarından hemen sonra geliyor demektir. Bununla beraber fakir bir aileye mensuptu. Babasının Meng Hanedanı'nın ordusunda küçük rütbeli bir subay olduğu söyleniyordu. Diğer baron aileleri gibi Mengler de maiyetindekilerin oğulları için bir okul idare ediyorlardı. Konfüçyüs şimdiye kadar bu okula devam edenlerin en zekisiydi. *Şiirleri*, *Tarihleri* ve *Değişimler Kitabı*'nı okumuş, yaşadığı zamanda faydalı olabilsin diye geçmiş konusunda uzmanlaşmıştı. Başşövalyenin oğlu olarak, iyi bir asker gibi eğitilmişti. Orta yaşlar gözlerine bulut çekene kadar mükemmel bir okçu olduğunu göstermişti.

Konfüçyüs kendisinin ve ailesinin geçimini –bu arada, on dokuz yaşında evlenmişti– devlet için çalışarak sağlıyordu. İlk işinin devlet silolarından birinde bir kâtiplik olduğuna inanıyorum. Hesap işlerinde oldukça titiz olduğunu sanıyorum; çünkü zamanla, bir şövalye için, sonu şu an onun güvenlik bakanlığında sahip olduğu görev olan devlet hizmeti merdivenin basamaklarını hızla tırmandı.

Konfüçyüs'ün genelde insanlar tarafından sevilmediğini söylemek, durumu olduğundan iyi göstermek olur. Gerçekte ondan sadece yanında çalışan kâtip arkadaşları değil, yüksek dereceli devlet memurları da nefret ederdi. Bunun nedeni basitti: Çok pervasızdı. İşlerin tam olarak nasıl ve neden yapılması gerektiğini bilir ve düşüncelerini üstlerinin önünde söylemekten çekinmezdi. Yine de ne kadar sinir bozucu olursa olsun, görmezden gelinemeyecek kadar değerli bir adamdı; böylece yükselebildiği yere kadar yükseldi. Elli altı yaşında güvenlik ve zabıta sorumlu bakan yardımcısı olmuştu, bu hakkıydı da. Devlet hizmetinde başarılı bir kariyeri vardı. Pek sevilme de kendisine genel olarak saygı duyuluyordu. Chouların göksel imparatorluğu üzerinde kabul görmüş bir otoriteydi. Kendisi hiçbir şey yazmamakla beraber, Chou metinlerinin baş yorumcusuydu. *Değişimler Kitabı*'nı birçok kereler okuduğu söyleniyordu. Bu o dereceye varmış ki, bambu kamışından sayfaları bir arada tutan kayış altı yedi kere yenisiyle değiştirilmek zorunda kalınmış. Kitabın cildini nasıl yıpratmışsa, Lu idaresindeki iş arkadaşlarının sinirlerini de aynı ölçüde yıpratmıştı.

Konfüçyüs bir gün geldi öğretmen oldu. Bunun ne zaman veya nasıl başladığını anlayamadım. Herhalde zamanla olmuş olmalı. Yaşı ilerlediği ve daha bilge biri haline geldiği zaman, gençler şu ya da bu mesele hakkındaki sorularıyla ona geliyorlardı. Elli yaşlarında, sürekli yanında bulunan

otuz ya da kırk öğrencisi ve Fan Ch'ih gibi kendisini bazı saatler dinlemeye gelen genç şövalyeler vardı.

Atina'da gördüğümüz ya da daha ziyade işittiğimiz filozoflardan pek farklı olmamakla beraber, gençlerden para almazdı; ayrıca sevgili dostun Sokrates gibi gençleri irfanayöneltecek sorular sormazdı, Konfüçyüs sadece soruları cevaplandırır ve cevaplarının çoğu gerçek anlamda arşive benzeyen hafızasından geliyordu. Chou Hanedanı'nın yazılı ve de zihinlerdeki tarihini tamamıyla biliyordu. Ayrıca onların selefleri olan Shang tarihini de bilirdi. Çoğu Kathaylı, Konfüçyüs'ün tanrısal bir bilge –Gök tarafından nadiren gönderilen çok zararlı muallimlerden biri– olduğuna inansa da, Konfüçyüs'ün kendisi inatla sadece tanrısallığı değil, bilgeliği de reddediyordu. Bununla beraber Lu dışında da o kadar ünlenmişti ki, insanlar Orta Krallık'ın her bölgesinden onu ziyarete geliyorlardı. Herkesi nezaket kuralları içerisinde kabul ediyor, neyin ne olduğundan ve ne olması gerektiğinden söz ediyordu. İşte onu sıkıntıya sokan da, neyin ne olması gerektiğiyle ilgili bir anlatımdı.

Konfüçyüs hayata Meng Ailesi'nin kâtibi olarak başladı. Sonra Chi Ailesi'nin hizmetine geçti. Fakat baron ailelerinin himayesine rağmen, onların daima düklerin haklarını gasp ettiklerini hatırlamasını sağladı. O bu durumun önce Chou ritüellerinin asıl formlarına döndürülmesi ve sonra da, baronların gayri meşru yetkilerinin meşru düke devredilmesi yoluyla düzeltilmesini istiyordu. Bu iki şey yapıldığında Gök memnun olacak ve vekâletini verecekti.

Bu tür konuşmalar baronların hiç de hoşuna gitmiyordu. Fakat Chi Ailesi, bilgeyi şımartmayı sürdürdü. Ayrıca memuriyetlere öğrencilerini getirmeyi tercih etti. Fazla da şansları yoktu: Bütün Konfüçyüs taraftarları akıl hocaları tarafından yönetim ve savaş alanlarında mükemmel şekilde eği-

tilmektedir. Son olarak, Konfüçyüs devletler arasındaki barışı korumaya çalıştığından, baronlar onu bunun için –en azından açıkça– eleştirememektedir.

Konfüçyüs sık sık barış görüşmelerine gönderiliyor ve orada sürekli biçimde diğer katılımcıları göksel öğretiyle şaşkına çeviriyordu. Bazen faydalı bile oluyordu. Fakat yıllarca bir idareci ve diplomat olarak çalışmasına rağmen protokole uymayı asla öğrenemedi. Baron K'ang bana, Konfüçyüs'ün patavatsızlığıyla ilgili ünlü bir örnek verdi: “Konfüçyüs Lu'yu ilk defa terk etmeden çok uzun bir süre önce ailemizin atalar tapınağında bir kutlamaya katıldı. Babamın yanında altmış dört dansöz olduğunu görünce çok öfkелendi. Dük atalarına seslendiği zaman yanında sadece sekiz dansöz bulunabileceğinden, babam altı dansözden fazlasına sahip olamazdı. Konfüçyüs iyice şaşırılmış olan babamı nasıl da azarlamıştı!”

Gerçek hikâye pek de komik sayılmazdı. Konfüçyüs yaşlı başbakana, hükümdarın hakkını açık biçimde gasp ettiğinden Gök'ün öfkesini çekeceğini anlatmıştı. Baron, Konfüçyüs'e kendi işine bakmasını söylediğinde, Konfüçyüs geri çekildi. Odayı terk ederken şunu söylediği işitildi. “Bu adama tahammül edilebilirse herkese katlanılabilir.” Büyükbabamın bu kadar ileri gitmeye hiç cesaret edemediğini söylemeliyim.

Konfüçyüs, Dük Ting'i bu üç baron ailesinin kalelerini dağıtmaya ikna etmeye çalıştı. Tabii ki Dük elinden gelse bunu yapardı. Fakat güçsüzdü. Her neyse, kısa süreliğine de olsa, iki adam üç aileye karşı kumpas kurdular. Pi'deki Chou kalelerinin isyanından sorumlu oldukları aşikârdır. Kanıt mı? Pi Şatosu Komutanı Key'e kaçtıktan kısa süre sonra, Konfüçyüs bütün görevlerinden istifa etmiş ve Lu'dan ayrılmıştı.

Key'de neler olup bittiğiyle ilgili hikâyeler farklı farklıdır. Fakat herkes hem Yang Huo'nun hem de Pi Komutanı'nın Konfüçyüs'ün yardımını temin etmeye çalıştığında hemfikirdir. Her ikisi de baron ailelerini devirmeye ve Dük'ü meşru yerine geri getirmeye söz veriyordu; yine her ikisi de Konfüçyüs'ün kendilerine başbakan olarak hizmet etmesini istiyordu. Konfüçyüs'ün komutanın teklifine sıcak baktığı söyleniyordu. Fakat bunlardan hiçbir gerçekleşmedi; çünkü Yang Huo ve Komutan, güçlerini hiçbir zaman birleştiremedi. Bunu yapmış olsalardı, Fan Ch'ih, baronları kovabileceklerinden ve Dük'ü geri getirebileceklerinden emindir. Fakat maceraperestler, baronlardan olduğu kadar birbirlerinden de şüpheleniyordu.

Konfüçyüs Key'de uzun süre kalmadı. İki asiyle olan tartışmaları tatmin edici olmamakla beraber, Key Dükü Konfüçyüs'ten memnundu ve onu yönetime katılmaya çağırıldı. Bilge bu davete kapıldı. Fakat Key'in başbakanının, yönetiminde böyle fazilet örneği bir kişiyi barındırmaya niyeti olmadığından, teklif geri çekildi.

Sonraki birkaç yıl Konfüçyüs ülke ülke gezdi ve kendine iş aradı. Konfüçyüs hiçbir zaman profesyonel bir öğretmen olmak istemiyordu. Fakat bizler hayatta hep istediklerimizi elde ettiğimizden, her nereye gitse sözde öğrencilerle kuşatılıyordu. Genç şövalyeler ve hatta asiller ondan bir şeyler öğrenmeye can atıyordu. Konfüçyüs Gök'ü hoşnut etmek için eski âdetlerin diriltilmesinden söz ediyor görünmekle beraber, gerçekte oldukça radikal bir hareketin liderliğini yürütüyordu. Hedefi ise, sade biçimde ifade edersek, yozlaşmış bütün güçlü ve gelişen soylular sınıfını ortadan kaldırarak bir defa daha Gök'ün Oğlu'na yer açmaktı. Gök'ün Oğlu o zaman güneye, aralarında yeni Konfüçyüs tarikatında eğitim görmüş şövalyelerden oluşmuş

bir çoğunluğun bulunacağı sadık kölelerine dönecekti yüzünü.

Konfüçyüs'ün yetmiş yaşında, Lu'ya dönüşünün ardında bu sebep yatıyordu. Rejime kişisel bir tehdit olarak görülmemekle beraber, fikirleri soylu sınıfını o kadar rahatsız etti ki, Baron K'ang bile adamın gezilerine bir nokta koymaya karar verdi. Ona Dük adına bir Elçilik Heyeti gönderdi. Bu bilge adamdan eve dönmesi rica ediliyor ve kendisine yüksek bir memuriyet verileceği imasında bulunuluyordu. Konfüçyüs bu teklife aldandı. Artık Wei'den ayrılmış, Lu yoluna koyulmuştu.

“Ümit edelim ki” dedi ev sahibim, “Key’le olan bu küçük savaşımlar o gelmeden bitmiş olur.”

“Tanrı dilerse” dedim dindar bir ifadeyle.

“Konfüçyüs’ten Gök’ün iradesiyle ilgili çok şey dinleyeceksin” dedi ev sahibim. Uzun bir sessizlik oldu. Nefesimi tuttum. “Sen burada, bana yakın kalacaksın.”

“Bu şeref...” Cümlemi bitirmeme izin vermedi.

“Ayrıca bir şekilde ana yurduna dönmeni sağlayacağız. Bu arada...” Baronyumuşak küçük ellerine baktı.

“Size elimden geldiğince hizmet edeceğim, Sayın Lord.”

“Pekâlâ.”

Böylece, başka hiçbir kelime daha etmeden Lu’da kaldığım süre içerisinde Konfüçyüs’ü izlemem ve gizlice Baron’a rapor vermem kararlaştırılmış oluyordu. Baron, Yang Huo ve Pi Komutanı’ndan korkuyor; kendi muhafız komutanı Jan Ch’iu’dan kuşku duyuyor, Konfüçyüs ve onun öğretilerinin ruhani gücünü rahatsız edici buluyordu. Bazen korktuğunuz şeyden kaçmak yerine onunla yüzleşmek daha akıllıcadır. Baron, Konfüçyüs’ü bu nedenle çağırmıştı. En kötüsünü öğrenmek istiyordu.

Dört

Lu'nun başkenti bana Loyang'ı hatırlatıyordu. Tabii ki bütün Kathay şehirleri şöyle ya da böyle benzerdir. Şaşırtıcı derecede dar, kıvrımlı sokakları, kalabalık ve gürültülü pazar yerleri; Gök'e, yağmura ve toprağa adanan sunakların kurulduğu sessiz koruları vardır. Ch'un-fu şehri Loyang'dan daha eskiydi ve yarım bin yıllık tarihi olan yarıncıların sonucunda odun kömürü kokuyordu. Lu, Key gibi yeni atağa geçmiş eyaletlerce geri kalmış sayılıyordu. Ben bunu o zaman bilmiyordum. Bununla beraber Lu Dükü, efsanevi Tan'ın vârisiydi. Tan'ın ismi Yunanların Odysseus ismine duydukları saygıya benzer şekilde herkesin dudaklarında idi. Fakat Odysseus kurnazlığı ve hilekârlığıyla dikkat çekerken, Tan son derece asil ve fedakârdı; bu da sadece mükemmel bir Kathaylı yönetici için değil, Konfüçyüs tarafından icat edilen ve uygun bulunan bir sınıf olan mükemmel bir beyefendi için de model teşkil ediyordu. Çoğu beyefendiler şövalye olmakla beraber, bütün şövalyeler beyefendi değildir. Kibar ya da yerinde davranış Konfüçyüs idealidir. Yeri gelince bunun ne olduğunu tanımlamaya çalışacağım.

Konfüçyüs önemli bir şey söyleyeceği zaman onu sürekli biçimde Tan'a atfederdi. Zaten, her zaman, "Bana öğretilenden başkasını nakletmiyorum. Kendim bir şey eklemiyorum" derdi, onun buna inandığını ve bunun bir açıdan doğru olabileceğini varsayıyorum. Her şey daha önce söylenmiştir ve eğer insan yazılı geçmişini bilirse her zaman saygıdeğer bir eylem –ya da özdeyiş– vesilesi bulabilir.

Chi sarayına taşındıktan iki hafta sonra, Lu ve Key arasındaki savaş sona erdi. Jan Ch'iu ve Fan Ch'ih dikkat çekici, yani beklenmedik bir zafer kazanmıştı. Sınırın Key tarafındaki Lang kasabasını bile ele geçirmişlerdi. Hem Yang Huo'nun hem de Pi Komutanı'nın, Key ordusunda kendi yurttaşlarına karşı savaşırken görüldüğü anlatılıyordu. Bu açıdan Kathaylılar da Yunanlara benzer. Kişinin kendine bağlılığı yurtseverliğin önüne geçer.

Demokrit bana takılıyor. Bana, bağlılık yemini ettikleri krallarını deviren Pers maceraperestler hakkında sorular sordu. Bu tam olarak kıyas kabul etmez. Doğru, bizim de payımıza düşen zorbalara yok değildi. Fakat gururu kırılmış, yüksek dereceli hiçbir Pers'in kendi anayurdunu işgal etmek üzere yabancı bir orduya katıldığını işitmedim.

Chi Ailesi'nin bir konuğu olarak muamele görüyordum; bu arada bana şerefli konuk unvanı verildi. Ayrıca Dük'ün sarayında ağırlanıyordum. Dük Ai'nin hiçbir otoritesi olmamasına rağmen, Baron K'ang ona törensel bir saygı göstermekle kalmıyor, devlet meselelerinde de ona danışıyordu. Baron'un Dük'ün tavsiyesini aldığı yazılı hiçbir olay olamamakla beraber, ilişkileri mükemmel sayılabilecek ölçüde yumuşaktı.

Muzaffer Chi Ailesi ordusu başkente döndüğünde, Dükalık Sarayı'nın hemen karşısındaki Uzun Hazine adlı binada kahramanlar için düzenlenen bir kabul törenine katıldım. Başbakanın maiyetinin bir parçası olarak ilk defa saray önlüğünü giyiyordum. Bu, üzerinde altın, gümüş, fildişi ve yeşim taşından çeşitli nişanların olduğu geniş bir deri kemerin altında yarım daire şeklinde uzanan ipekten garip bir elbiseydi. Benim kemerimin küçük bir gümüş topuz dışında boş olduğunu söylemeye gerek yok. Bu benim şerefli bir konuk olduğumu belirtiyordu.

Yaklaşık elli kişilik bir grup olarak, Baron K'ang'ı izleyerek Uzun Hazine binasının ana salonuna girdik. Bu bina daha önceleri sadece hazinenin değil, düklerin de kalesiymiş. Dük Chao, meşru iktidarını yeniden elde etmeye çalıştığında Uzun Hazine'ye sığınmış. Fakat üç ailenin askerleri, muhafızlarını yok ederek binayı ateşe vermişler. Chao yangından kurtulmuş ama ne yazık ki, bina yanmış. Dükalığın bu sembolünün yeniden inşa edilip edilmemesi konusunda epey bir tartışma olmuş. Sonunda Baron K'ang izin vermiş ve benim Lu'ya gelmemden önceki yıl, Uzun Hazine küllerinin arasından yeniden yükselmiş.

Odanın kuzey tarafında Dük Ai ayakta duruyordu. Zayıf, yakışıklı bir adamdı; ava düşkün birinin bacaklarına, yani atın iki yanına rahatça uyumak için tutunup yapışabilen türde bacaklara sahipti. Mavi ve altın sarısı renklerde, şaşırtıcı bir elbise giyiyordu; bu elbise bir zamanlar efsanevi Tan'a aitmiş.

Meng ve Shu aileleri çoktan gelmişti; Dük Ailesi ve maiyeti de oradaydı. Onların arasında, bana yiyecekmiş gibi bakan Sheh Dükü'nü gördüm. En azından beni gördüğü zaman öyle baktı.

Baron K'ang Dük'ün önünde eğildi, ona uzun ömür diledi; Key'e karşı kazandığı zafer dolayısıyla ona övgüler yağdırdı. Sonra Baron, Jan Ch'iu'yu Dük'e takdim etti; o da ona çok azını anladığı göksel ve resmi bir hitapla karşılık verdi.

Dük Ai konuşurken ben de uzun, yüksek tavanlı odayı inceledim. Oda daha önce yananın mükemmel bir kopyasıydı. Dük Tan'a ait, uzun, nispeten kaba bir heykel Ai'nin tam karşısında duruyordu; bunu saymazsak odada saray efradının kullanacağı türden eşyalar dışında başka hiçbir şey yoktu. Saray efradı parlak giysileri içerisinde çok çekici bir görüntü oluşturuyor, oda müthiş ihtiraslara sahip adamların

toplandığı yer olmaktan çok, bahar mevsimindeki bir bahçe-ye benziyordu.

Kuzeyden gelen bu hitabın ardından müzik çalındı. Sonra ayinsel danslar yapıldı. Ardından herkesin çok fazla içtiği darı şarabı geldi. Belli bir noktada Dük gözden kayboldu; bu, kaybedilmiş gücün hüzünlü bir işaretiydi. Evrensel protokol kuralları, hükümdar ayrılmadan kimsenin odayı terk etmesini gerektirir. Fakat Lu'ya Dük Ai değil, Baron K'ang hükümdarlık ediyordu.

Dük çekildiği zaman insanlar daha rahat dolaşmaya başladı. Eğiliyorlar, yaltaklanıyorlar, acele acele yürüyorlardı. Kathay protokolünü her zaman hem çok gülünç hem de sinir bozucu bulmuştumdur. Öte yandan Fan Ch'ih, Babil'de bu tür şeyleri düzenleme şeklimizden pek etkilenmemişti.

Adım gibi biliyordum ki, Sheh Dükü sonunda beni bulacaktı. Nitekim bulmuştu da. Çok fazla içmişti. "On bin yaşına kadar yaşarsam..."

"Umarım bu olur" dedim hemen, sanki gerçek bir dükmüş gibi eğilip yaltaklanarak.

"Umarım böyle bir nankörlükle bir daha asla karşılaşmam."

"Çaresizdim, Sayın Dük. Esir alındım."

"Esir mi?" dedi kemerimdeki gümüş topuza işaret ederek. "Şerefli konuk! Kaçınılmaz ölümden kurtardığım sen... Bir kölesin. Benim kölem. Paran benim tarafımdan ödendi. Seni ben doyurdum. Sana insanca davrandım. Oysa sen velinimetine, kurtarıcına ihanet ettin!"

"Hayırasla! Size olan minnettarlığım sonsuza kadar sürecektir. Fakat Baron K'ang..."

"Bir tür büyü yapılmış. Bunun işaretlerini görebiliyorum. Sevgili yeğenim Dük'ü uyarmıştım. Gözü senin üzerinde. Bir yanlış adım ve..."

Bu yanlış adımın beni nereye götürebileceğini hiçbir zaman öğrenemeyecektim; çünkü tam o sırada aramıza Fan Ch'ih girdi. "Sevgili dostum" dedi bana ve eski efendim Dük'e dönerek, "Sayın Dük" dedi.

"Ne büyük bir gün" diye mırıldandı Sheh Dükü ve uzaklaştı. Onu bir daha hiç göremedim. Fakat beni Ch'in kurt adamlarından kurtardığı için ona daima müteşekkireceğim diyelediğimde samimiydim.

Fan Ch'ih, başıma gelen her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmek istiyordu. Ona bunları anlatmak için elimden geleni yaptım. Sürekli başını sallıyor ve mırıldanıyordu. Orta Krallık'ta başıma gelenleri yeniden anlatırken, "Ne kötü, ne yakışsız" diye söylenip durdu. Nihayet soluğum kesildiğinde, "Sen benim buraya dönmemi sağladın. Ben de senin ülkene dönmeni sağlayacağım. Söz veriyorum."

"Baron K'ang da yardım sözü verdi, hepinize teşekkürler."

Fan Ch'ih ciddi görünüyordu; bu onun neşeli yüzünde çok seyrek görünen bir ifadeydi. "Tabii bu kolay olmayacak. Hemen de değil."

"Sanmıştım ki Champa'ya giden bir gemi bulup..."

"Champa'ya giden çok gemi yok. Ayrıca pek azı oraya varabilir. Varanların da... artık yolcuları yoktur."

"Korsan gemileri mi?"

Fan Ch'ih evet anlamında başını salladı. "Daha ilk gecede soyulur ve gemiden aşağı atılırsın. Hayır, hayır! Ya kendi geminle ya da devlete ait bir yük gemisiyle gitmek zorunda kalacaksın. Ne yazık ki, devlet iflas durumunda." Fan Ch'ih her iki elinin parmaklarını avuç içleri yukarı gelecek şekilde açtı, sonra ellerini ters çevirdi. Bu boşluk, hiçlik, fakirlik anlamına gelen bir Kathay hareketiydi. "İlk olarak hazineyi Yang Huo boşalttı. Sonra, bunu yeniden doldurmanın maliyeti vardı." Uzun odayı işaret ediyordu; içeride çiçeklere ben-

zeyen saray efradı sanki tohum ekmeye başlamışlardı. “Sonra başka sorunlar da ortaya çıktı ve şimdi de Key’le olan bu savaş; bereket versin ki, bunu kaybetmemeyi becerdik.” Kat-haylılar bir şeyi olduğundan önemsiz göstermeye bayılırlar; esrarlı sözlerle de pek düşkündürler.

“Muhteşem bir zafer kazandınız. Lu’ya yeni bir toprak ek-leliniz.”

“Ne var ki, kazandığımız şey harcadıklarımıza denk gel-miyor. Baron K’ang yeni vergiler koyacak. Bu da, seni geri gönderecek kadar paramız oluncaya dek bekleyeceksin de-mek oluyor. Belki de gelecek yıl.”

Memnunmuş gibi görünmek için elimden geleni yaptım. Aslında, ümitsiz ve perişandım. Yurdumdan ayrılalı nere-deyse beş yıl olmuştu.

“Kendi hesabıma burada olmandan memnunum” dedi Fan Ch’ih gülümseyerek; yüzü sonbahar mevsimine benzi-yordu “Şimdi Babil’de benim için yaptıklarının karşılığını ödeyebilirim.”

Hiçbir şey yapmadığımı falan söyledim. Sonra sordum: “Lu’da Egibi ve Oğulları gibi bir banka var mı?”

“Hayır ama her türden tüccarlarımız, gemicilerimiz, de-niz kaptanlarımız, açgözlü insanlarımız var.”

Bu konuşma sırasında şu ya da bu şekilde Konfüçyüs’ün adı anıldı. Ne şekilde olduğunu hatırlayamıyorum. Fakat Fan Ch’ih’in gözlerinin memnuniyetle nasıl parladığını ha-tırlıyorum. “Sana Usta K’ung hakkında anlattığım tüm hi-kâyeleri hatırlıyor musun?”

“Ah, evet, tabii ki! Nasıl unutabilirim?” Gösterdiğim coş-ku yapmacık değildi. Yerine getirmem gereken bir görevim vardı.

Fan Ch’ih koluma girdi ve beni kalabalık saray efradının arasından geçirdi. Bu adamların hareketleri her zaman oldu-

ğu gibi titiz ve zarif olmakla beraber, sesleri şimdi biraz çok çıkıyordu. Her şey Pers Sarayı'nı andırıyordu ama tek bir istisna vardı: Kathay hükümdarı –ya da hükümdarları– sarhoşluğun ilk emaresi görülür görülmez oradan ayrılıyordu; oysa Büyük Kral sonuna kadar kalırdı. Bu eski Pers geleneği nedeniyle, Herodot artık bize, Büyük Kral'ın siyasi kararlarını yalnızca sarhoşken verdiğini söylüyor. Aslında bunun aksi doğrudur. Kraliyet içki ziyafetlerinde söylenen her söz bir kâtip tarafından kaydedilir ve hükümdarın sarhoşken verdiği herhangi bir emir ertesi gün ayık kafayla dikkatlice incelenir. Verilen karar mantıklı değilse sessizce unutulur.

Kalabalık salon boyunca Fan Ch'ih'in peşi sıra yürüdüm. Baron K'ang'ın bir yan kapıdan dışarı çıktığı dikkatimi çekti. Askerlerinin zaferini de başka her şeyi olduğu gibi ağırbaşlılıkla karşılamıştı. O birçok açıdan örnek bir hükümdardı. Kendisini ve dünyasını garip bulmakla beraber, onu her zaman takdir edeceğim.

Dük Tan'ın biraz uğursuz görünen heykelinin hemen altında, bir düzine kadar taraftarınca etrafı sarılmış Jan Ch'ih beni komutanına takdim etti. Alışılmış formaliteleri karşılıklı olarak yerine getirdikten sonra, Fan Ch'ih beni çok nazik biçimde uzun boylu, soluk yüzlü, yaşlı bir adama yöneltti. Adamın kocaman kulakları, şişkin bir alnı, seyrek bir sakalı ve et yiyen bir insandan çok ot yiyen bir tavşanın beslenme tarzına uygun bir ağzı vardı. İki ön diş o kadar uzundu ki, ağzı kapandığında bile sarı uçları alt dudağın üzerinde ürkek biçimde duruyordu.

“Usta K'ung. Pers ülkesinden gelen ve iki Kral'ın damadı olan sevgili dostumu tanıtmama izin verin.”

“Şerefli konuk” dedi Konfüçyüs kesin bir ifadeyle. Kemerime bakmış ve benim tamamıyla muğlak rütbemi gösteren küçük sembolü görmüştü.

“Başşövalye” diye cevap verdim. Artık yetkin bir kemer okuyucusuydum. Yine alışıldık formaliteleri yerine getirdik karşılıklı olarak. Konfüçyüs doğru sözcükleri seçmekte çok titiz olmakla birlikte, söyleyeceğini dobra dobra söyleyen biri izlenimi veriyordu. Bunun ne kadar zor olduğunu fark etmek için Kathay dilini çok iyi bilmek gerekir.

Sonra Usta'nın yarım düzine kadar öğrencisine takdim edildim. Onlar da onun sürgün hayatını paylaşmıştı. Şimdi yeniden evlerindeydiler. Hepsi hayatlarından memnun görünüyordu. Özellikle de Konfüçyüs'ün oğlu olmakla beraber babasının yanında gözüken, beli bükülmüş, ufak tefek yaşlı bir adam. Söylenen sonuç cümlesinden başka hiçbir şey hatırlamıyorum. Konuşma tamamıyla Jan Ch'iu'nun zaferiyle ilgiliydi ve o bunu mütevazı bir ifadeyle Konfüçyüs'ün öğretilerine bağlıyordu. Onun gerçekten ciddi olduğunu sanıyorum.

Birkaç gün sonra Fan Ch'ih beni Usta'nın evine götürdü; burası yağmur sunaklarına yakın, biçimsiz bir yapıydı. Konfüçyüs'ün karısı çok uzun bir süre önce öldüğünden, ona dul kızı bakıyordu.

Konfüçyüs sabahları kendisini görmeye gelenlerle konuşurdu. Sonuçta, evin iç avlusu her zaman genç ve pek genç olmayan insanlarla dolu olurdu ve Usta çoğu zaman bunları yağmur sunaklarının yanındaki dut koruluğuna almak zorunda kalırdı.

Öğleden sonraları ise arkadaşlarını ya da öğrencilerini kabul ediyordu. Aslında bu iki grup aynıydı; çünkü o hiçbir zaman bir muallim, arkadaşları da öğrenci değildi. Kendisine sürekli olarak politika ve din, iyi ve kötü, yaşam ve ölüm, müzik ve ayin hakkında sorular soruluyordu. O bu soruları genellikle Dük Tan'dan birer alıntıyla cevaplandırıyordu. Sonra, eğer yeterince etkiliyse, alıntıyı sonraki soruya da uyarlıyordu.

Onun evini ilk ziyaret edişimi dün gibi hatırlıyorum. İç avlunun arkasında duruyordum. Bilgeyle benim aramda yere bağdaş kurmuş yüz kadar öğrenci vardı. Önce de söylediğim gibi, Konfüçyüs bu genç adamlardan hiç para almazdı ya da çok az alırdı. Fakat eğer mütevazı iseler, hediyeleri kabul edilebilirdi. O sürekli şöyle söylerdi: “Benden ders almak isteyen hiç kimse, ne kadar fakir olursa olsun –tüm getirebildiğı kurutulmuş et bile olsa– bundan mahrum kalmamıştır.” Fakat bunun bir de doğal sonucu vardı. Aptallarla vaktini boşa harcamazdı. “Ben sadece merakla, heyecanla konuşanlara, bildiğimi bilmek isteyenlere ders veririm” derdi. Öğrencilerini ve müritlerini, sanki çocukmuşlar gibi “ufaklıklar” olarak adlandıırırdı.

Konfüçyüs’ün alıntı yaptığı metinleri belli belirsiz bildiğim için, Konfüçyüs’ün tanımladığı ideal, meraklı ve hevesli bir öğrenci sayılmazdım. Ama Usta, o yavaş ve oldukça yüksek ses tonuyla konuştuğı zaman, ben de kendimi onu dikkatlice dinlerken bulurdum. Alıntı yaptıklarının yarısını anlayabiliyordum; ama eski bir metni yorumlamaya başladığı zaman Choaspes Nehri’nin berrak suları kadar açık konuşuyordu.

Öğrencilerinden içi fıkır fıkır kaynayan ve aşırı heyecanlı bir tanesinin ona sorduğı bir soruyu hatırlıyorum. “Eğer Dükümüz, Usta K’ung’a devlet hizmeti teklif etse, Usta ne yapardı?”

Fan Ch’ih kulağıma eğildi ve yavaşça, “Bu bir ipucu olabilir” dedi.

Konfüçyüs bir süre gence baktı. Sonra oldukça eski bir özyi aktardı. “İstenildiğın zaman git, bir kenara atıldığın zaman ise saklan.”

Bu ince, kaçamak cevap, Fan Ch’ih’in çok hoşuna gitmişti. Ben ise pek etkilenmemiştim. Herkes biliyordu ki, Kon-

füçyüs hayatını, en hafif deyişle, kendisine devleti yönetme fırsatı verecek, en kötü ihtimalle tavsiyelerini dinleyecek bir hükümdar bulmaya çalışarak geçirmişti. Yaşlı adamın yönetme ihtirası, yetmişinde bile her zamanki kadar güçlüydü.

“Bu alıntıyı yorumlar mısınız, Usta?” ürkek bir ifadeyle. Ben de Baron K’ang’ın ona bu soruyu sordurtup sordurtmadığını merak ettim. “Birçokları sizin, devlete yol gösterici olarak gönderildiğinize inanıyor, doğru mu?”

Konfüçyüs gülümsedi; dışlarının çoğu sağladı. “Ufaklık, sizden sakladığım bir şeyler, bir sır ya da başka bir şey olduğunu düşündüğünüzü biliyorum. Bana inanın, hiçbir sırrım yok. Eğer olsaydı, ben olmazdım.”

“Mükemmel!” diye fısıldadı Fan Ch’ih kulağıma.

O sabahki konuşmalardan sadece birini daha hatırlıyorum. Ağırbaşlı, sabit bakışlı bir genç şöyle demişti: “Benim köyümde çok bilgili ve okumuş olduğunuzu söylüyorlar; ama dünyada kendiniz için gerçekten bir şeyler, gerçek bir isim yapıp yapmadığınızı merak ediyorlar.”

Diğer öğrenciler nefeslerini tuttular. Fan Ch’ih dondu kaldı. Konfüçyüs ise güldü. Soru gerçekten hoşuna gitmişti. “Arkadaşlarınız kesinlikle haklı. Ben hiçbir şeyde ustalaşmadım. Ama bunun için geç sayılmaz, değil mi? Bugün çalışmaya başlayayım. Fakat ne için? Okçuluk mu? Araba yarışı mı? Tabii ya, araba yarışı. Evet, hazır olur olmaz araba yarışlarına gireceğim.” Herkes rahatlamıştı ve gülümsüyordu.

O öğleden sonra yine Konfüçyüs’ün huzuruna çıktım. Bu sefer yanında sadece en yakın arkadaşlarından yarım düzine kadarı vardı. Benim varlığımı önemsemez görünüyordu. “Belki de hiçbir sırrı olmadığına ilişkin söyledikleri doğrudur” diye düşündüğümü hatırlıyorum. Ama birtakım gizli

noktalar varsa, onları bulup Baron K'ang'a rapor etmekle görevliydim.

Konfüçyüs konuk salonunda bir hasırın üzerinde oturuyordu. Yanında en yaşlı öğrencisi Tzu-lu ve en sevdiği müridi, genç ama hastalıklı Yen Hui vardı. Arka tarafta, vaktinden önce yaşlanmış oğlu, ön tarafta ise onun oğlu Tze-ssu duruyordu. Konfüçyüs torununa oğlu gibi, oğluna ise bir tanıdık gibi davranıyordu; çünkü oğlu tam bir budalaydı. Çocuğun babadan tamamen farklı olması bir aile yarası gibi görünmektedir.

Bağlılar, Baron K'ang'ın Konfüçyüs hakkında yaptığı planlar hakkında yüksek sesle fikir yürütüyorlardı. Usta da öyle. “Evime döndüm; çünkü bana ihtiyaç duyulduğu söylendi. İhtiyaç duyulması da bir şekilde devlete hizmet demektir.”

Yen Hui hayır der gibi başını salladı. “Usta değerli zamanını neden devlet dairelerinin işleriyle ziyan etsin ki?” dedi. Yen Hui o kadar alçak sesle konuşuyordu ki, onu işitmek için öne eğilip, avuçlarımızı kulaklarımızın arkasında tuttuk. “En iyisi bizimle, sizi görmeye gelen genç şövalyeler ve size akıl danışan devlet memurlarıyla konuşmak değil mi? İnsanlara ataların yolunu anlatıp onları iyiliğe yönlendirmek dururken, neden güvenlik bakanlığının yükünü omzunuza alasınız ki?”

Tzu-lu, Yen Hui'ye cevap verdi. “Usta on bin kere söylemedi mi? Bir devlette hiçbir makama sahip değilsen, onun politikalarını tartışamazsın? Baron K'ang da Konfüçyüs'ü çağırmış. Bu demektir ki, ona ihtiyacı var. Bu Chou devrinde beri hayalini kurduğumuz ahenkli bir düzenin yakın olduğu anlamına geliyor.”

Sonra iki bakış açısı arasında oldukça uzun bir tartışma yaşandı. Konfüçyüs, sanki sarsıcı hikmetin sözcüklerini işit-

meyi beklermiş gibi, her konuşmacıyı dikkatle dinledi. İştiklerinin onu sarsmamasına hiçbir şekilde şaşırmış görünmüyordu. Tzu-lu, yaşlı zorba bir adamdı, kendisini bilge birine adayacak türden biri hiç sayılmazdı; Yen Hui ise yumuşak, düşünceli, çekapanık bir insandı.

Fan Ch'ih, Baron K'ang'ın Konfüçyüs'e duyduğu derin saygıdan söz etti; aslında tam bu sıralarda başvekil Konfüçyüs'ü başyargıç olarak atama ihtimalini belirtmişti. Diğer insanların çoğu bunun uygun bir paye olacağını düşünüyordu. Herkes, Konfüçyüs'ün sadece bir şövalye olduğu için yüksek memuriyetlerden birine geçemeyeceği gerçeğini görmezden geliyordu.

Son olarak, Konfüçyüs konuştuğu zaman meseleye doğrudan değinmedi. "Biliyorsunuz" dedi. "Ben on beş yaşındayken kalbimi ve zihnimi öğrenmeye, bilgiye verdim. Otuz yaşında ayaklarım yere sağlam basmaya başladı. Kırkında artık karışıklıklardan etkilenmez oldum. Elli yaşında Gök'ün emir ve isteklerinin neler olduğunu öğrendim. Altmışında ise onlara boyun eğdim. Şimdi yetmiş yaşındayım." Usta, üzerinde oturduğu hasırın ucuna baktı. Dikkatlice, bizim göremediğimiz bir buruşukluğu düzeltti. Sonra yukarı baktı. "Yetmiş yaşındayım" diye tekrar etti. "Kendi kalbimin emirlerini izleyebiliyorum; çünkü arzularım artık doğru olanın sınırlarını aşmıyor."

Hiç kimse bunu nasıl yorumlayacağını bilemedi. Netice itibarıyla kimse buna mecbur da kalmadı; çünkü o sırada Fan Ch'ih içeri girdi ve lordun, Usta'yı sarayda kabul etmek istediği haberini getirdi.

Bu haber Tzu-lu grubunu çok memnun etti. Konfüçyüs'e bir memuriyet verilmesini olumlu karşıyorlardı. Yen Hui ise üzgün görünüyordu. Fakat sonra Fan Ch'ih ekledi: "Lordumuz, yani Dük Ai..." İşte o zaman herkesin yüzü asıldı.

Konfüçyüs bağlilarına bakıp gülümsedi; hayal kırıklıklarının farkındaydı. “Ufaklıklar” dedi yumuşak bir ifadeyle. “Eğer *Şarkılar Kitabı*’nın bütününden öğrendiğimi kapsayacak tek bir ifade seçecek olsaydım, şöyle derdim: Düşüncelerimizde hiçbir kötülük olmasın.”

Baron K’ang’la baş başa nadiren görüşebiliyordum. Key’e karşı kazanılan zafer hazineyi boşalttığından, başbakanın günleri yeni ve ustalıkla vergiler icat etmekle geçiyordu. Ne var ki, aynı derecede hünerli Lu vatandaşları, bu vergileri ödemekten kaçmayı başarıyordu. Bu bana Yunan savaşlarının, Dara’yı yüksek vergiler koymaya mecbur bırakan yıkıcı masraflarını hatırlattı. Bu vergiler Mısır’da büyük bir isyan çıkmasına neden olmuştu.

Sonunda, Konfüçyüs’le birkaç buluşmadan sonra, raporumu Uzun Hazine’de doğrudan Baron K’ang’a verdim. Onu bambu kamışlarıyla kaplı ve üzerinde devlet hesaplarının listelendiği büyük bir masanın başında otururken buldum. İkinci bir masada kâtipler başka kamışları düzenliyor, sayıyor ve toplayıp çıkarıyorlardı. Baron’un arkasında bulunan Dük Tan heykeli tavana bakıyordu.

“Beni bağışla!” dedi Baron, ayağa kalkmadan. “Bugün devletin stok kayıtlarını kontrol günümüz. Korkarım ki, bir ümitsizlik anı.”

Hindistan’da olduğu gibi Kathay’da da her devlet tahıl stoku bulundurur. Tahıl arzı azaldığı zaman, bu stoklar çok küçük kârlarla satılır. Bolluk zamanlarında ise tahıl pazardan uzak tutulur. Silahlar, tarım aletleri, kumaş, yük arabaları, öküzler ve atlar da, gerektiği zaman sadece satılmak üzere değil, kötü ya da olağanüstü durumlarda kullanılmak üzere devlet tarafından stoklanır. Artık Lu’da her şeyin kıt olduğu sır değildi ve buna pek de titiz basılmayan para da dahildi.

Ayak uçlarım üzerinde, omuzlarım kamburlaşmış, başımı yapmacık bir tevazu ve şaşkınlıkla sallayarak –ki bu yüksek rütbeli bir memura karşı takınılan alışıldık bir tavidir– ilerlerken, Baron yanına, alçak bir tabureye oturmamı işaret etti.

“Onurlu Konuk, umarım bu değersiz şehirde günlerin kötü geçmiyordur.” Kathaylılar her saat başı bu şekilde konuşabilirler. Bereket versin ki, Baron K’ang bu sesleri birkaç defadan fazla çıkarmadı, genel olarak önündeki işiyle meşguldü. Dara’dan pek farkı da yoktu; Büyük Dara değil tabii ki, madrabaz Dara.

“Konfüçyüs’ü dört kere gördün.”

Evet anlamında başımı salladım; izlenmiş olmama hiç de şaşırmamıştım.

“Dük Ai onu birkaç defa kabul etti. Bu oldukça yerinde.”

“Fakat siz onu kabul etmediniz, Sayın Baron.” Sorumu net bir ifadeyle yöneltmiştim; bu faydalı bir Pers sanatıydı ve Orta Krallık’ta henüz bilinmiyordu.”

“Savaş” dedi Baron, masanın öbür ucundaki kâtiplere işaret ederek. Bu onun Konfüçyüs’le henüz baş başa konuşmadığı anlamına geliyordu.

“Bana öyle geliyor ki, onu buraya kendisinden yararlanmak için çağırdınız.”

“Bana da öyle geliyor” dedi Baron. Oldukça ciddi görünüyordu ve bu eğlendiğine işaret ediyordu. Lu’da geçirdiğim üç sene içerisinde onun yüz ifadesini rahatlıkla okuyabilme yeteneği kazandım. Artık, nadiren sözcükler kullanır olmuştuk. Buna ihtiyacımız yoktu; birbirimizi mükemmel olarak anlıyorduk. Ayrıca daha başından itibaren, bu çekici kafesten kurtulmam için çok çalışmam gerekeceğini de anlamıştım.

Raporumu sundum. Konfüçyüs’ün söylediği ilgi çekici her şeyi ve Fan Ch’ih’in Usta hakkında söylediklerini anlat-

tım. Raporum bittiğinde Baron, “Onun ilgisini çekmelisin” dedi.

“Bunun mümkün olduğundan emin değilim” dedim ve gü-lümsedim. Saray adamı, kendisinden yüksek dereceli biri kar-şısında her zaman mütevazı ve endişeli görünmelidir. Bu, çok de-ğişken Kathay saraylarında hiç de kolay olmayan bir iştir.

İnsanoğlunun yıkıcı doğasını karmaşık ritüeller, emirler, tavırlar ve müzik yoluyla yumuşatmak, Chou Hanedanı’nın dehasıydı. Bir saray adamı belli başlı ritüellerin üç yüz kada-rını bilmeli ve bunları uygulamalıdır. Üzerinde oturduğu hasır düz, yatak çarşafı bir tane ve uyuyan kişinin boyunun yarısı kadar olmalı, yakın zamanda ölenlerin gerçek isimleri zikredilmemeli gibi. Gerçek bir beyefendi üç yüz kadar ana kuralın yanında üç yüz kadar da ikinci dereceden kuralı bil-meli ve bunlara uymalıdır. Törene düşkün gerçek bir Kathay beyefendisiyle vakit geçirmek, bir yabancı için en sıkıcı tec-rübedir. Arkadaşınız sürekli gizemli el hareketleri yapar ve tabii bu arada gözlerini bir yandan öbür yana yuvarlar, du-alar mırıldanır, ihtiyacınız yokken size yardıma kalkışır, yardım gerektiğinde ise sizi kendi hâlinizde çabalamaya bı-rakır. Baron Kang’ın sessizlikleri, esrarlı ifadeleri, yüz kasla-rını kullanışı ya da kullanmayışı bile bir asilin davranış kod-larının bir parçasıydı; ancak şimdi bir yabancının yararına bazı küçük değişiklikler yapılmıştı. Bununla birlikte, yöneti-ciler, güç sahipleri bir araya geldiklerinde, halka karşı gös-terdikleri inceliklerin birçoğunu umursamaz görünürler. Örneğin Dara kendi başına kaldığından her zaman sağa sola tükürür ve bir asker gibi gülerdi.

“Onun ilgisini çekmelisin.” Böylece Baron, bana doğru-dan Konfüçyüs’ü gözetleme emri vermiş oluyordu.

“Onun ilgisini çekmek için ona ne tür konularla gitmeli-yim?” Böylece görevi kabul etmiş oluyordum.

“Sen tanrısal bir bilgenin torunusun. Bu onun ilgisini çekecektir.” Uzun ve sıkıcı bir sözde ilginç konular listesinden sonra, Baron konuya değindi. “Key konusu onun ve benim için çok ilgi çekicidir. Kısa zamanda Key’den alışılmadık haberler alacağımıza eminim. Bu gerçekleştiğinde tepkisinin ne olacağı konusunda hiç fikrim yok. Ne de olsa Dük Chien’e yakın. O çoğu zaman Pi Komutanı’yla birlikteydi...”

“Vatan haini!” diye haykırdım, gerçekten öfkelenmiştim.

“Ona uygun ismi vermek gerekirse, evet. Ayrıca Komutan’ın, eğer Konfüçyüs anayurduna ihanet ederse, onu Lu’nun başbakanı yapma teklifinde bulunduğu da farkındayım.”

İlk defa kafam karışmıştı. “Konfüçyüs bunu kabul etti mi?” diye sordum.

“Bunu öğrenmek sana düşüyor. Şurası muhakkak ki, Komutan bütün iktidarın, şimdiye kadar kendisine göksel ataları tarafından verilen bu gerçek gücün bir zerresini bile kaybetmemiş Lu Dükü’ne geri verilmesi yönünde güçlü bir davaya girişmiştir. Babadan oğula hükümdar olanların çok güçlü olduğu inancı, bir beyfendinin üç bin üç yüz ritüel emirlerinin merkezinde yer alır. Diktatör yaptığı her şeyi Dük Ai’nin adına yapıyordu.”

“Savaşın nedeni bu muydu? Dük’ün eski gücüne yeniden kavuşturulması mı?”

“Evet! Komutan, Dük Chien’i artık saldırı zamanının geldiğine ikna etti. Doğal olarak Key bizi ufaltmak ve hatta yutmak istiyordu. Fakat zaten, bir yılı aşkın bir süre önce, Konfüçyüs Sarı Irmağı geçerek Wei’ye yerleşmişti. Nedenini bilmiyorum. İşte bunu öğrenmek istiyorum. Herkesle olduğu gibi Komutan’la da araları bozulmuş muydu? Yoksa bu Key’deki düşmanlarımızla ya da savaşla hiçbir ilişkisi olmadığını düşünmemizi sağlayacak bir oyun muydu?”

Baron'u daha önce hiç bu kadar dolaysız konuşurken işitmemiştim. Ben de aynı ölçüde dolaysız konuştum. "Konfüçyüs'ün, Komutan'ın gizli ajanı olduğunu mu düşünüyorsunuz?"

"Ya da Dük Chien'in. Şimdi, öyle olsa bile, bağlılarının hükümetimizin her bakanlığında görev yapmaları dışında bunun hiçbir önemi yok –Baron, Kathaylı bir beyfendinin asla yapmaması gerektiği şekilde gözlerimin içine baktı– Benim en iyi komutanım bir Konfüçyüs bağlısı. Senin sevgili dostun ve benim ikinci kâhyam Fan Ch'ih, Usta için hayatını verir. Ben hiçbir kimsenin hayatını feda etmemesini tercih ederim. Anlıyor musun?"

"Evet, Sayın Baron."

Baron K'ang, kendi hükümetindeki Konfüçyüs bağlılarının Dük Chien'in güçleriyle işbirliği yaparak, özellikle ikinci bir savaşı yürütecek kaynaklardan yoksun olduğu şu sırada kendisini devireceğinden korkuyordu. Baron Konfüçyüs'ü evine, onu sadece kontrol etmek için değil, eğer savaş olursa onu tarafsız tutmak için getirmişti. Ben bir açıdan baron için ideal bir ajandım. Bir kere bir barbardım. Beni evime gönderebilecek tek kişi olan Baron'dan başka kimseye bağlılığım yoktu. Her ne kadar bana benim ona güvendiğimden fazla güvenmese de, bu konuda her ikimizin de fazla seçeneği yoktu. Görevi iyi niyetle kabul ettim. Konfüçyüs'ün ilgisini çekmeye çalışacaktım. Bu pek de kolay olacağı benzemiyordu; zira dört deniz dışındaki dünya Kathaylıları pek ilgilendirmiyordu. Bereket versin ki, Konfüçyüs emsalsiz biri çıktı. Dört barbar, yani Orta Krallık'ın batısında, doğusunda, güneyinde ve kuzeyinde yaşayanların dünyası onu heyecanlandırdı. Aslında o ne zaman ümitsizliğe kapılsa, "Bir sala binip denize açılacağım herhalde" derdi. Bu Kathaylıların, dünyanın vahşi ve uygarlaşmamış bir bölgesine yerleşme arzusunun ifadesiydi.

“Peki ama” dedim Baron K’ang’a, “onunla nasıl tek başıma kalacağım?”

“Onu balık tutmaya götür” dedi Baron ve mali çöküşün eşiğine gelmiş bir devleti kurtarmaya çalışmak gibi parlak bir işe geri döndü.

Baron her zamanki gibi haklıydı: Konfüçyüs balık tutmaya çok düşkündü. Onu yağmur sunaklarının hemen kuzeyindeki söğüt korusundan geçerek akan nehirde balık tutmaya nasıl ikna ettiğimi tam olarak hatırlayamıyorum; ama parlak bir ilkyaz sabahı oradaydık. Her birimizin elinde birer bambu kamışı, ipek misina, bronz kanca ve sazdan bir sepet vardı. Konfüçyüs ağla hiç balık tutmamıştı. “Bunun ne zevki olabilir ki?” diye sordu. “Geçimin tamamen balık tutmaya bağlı olmadığı sürece tabii ki” diye de ekledi.

Üzerine yünlü eski bir elbise giymiş olan Konfüçyüs, ıslak veyeşil nehir kıyısına bağdaş kurup oturdu. Ben de onun yanına, bir kayanın üzerine oturdum. Usul usul akan gümüşrengi nehrin yüzeyinin güneşin ışığını nasıl yansıttığını hâlâ hatırlayabiliyorum. O İlkbahar günü, beyaz gökyüzünde sadece puslu bir güneş değil, bir hayaletin kafatası gibi yarımaya da vardı.

Nehir bize kalmıştı. Bu arada, Usta’yı öğrencileri olmadan ilk defa tek başına izliyordum. Onu çok hoş buldum, hiç de din adamına benzemiyordu. Aslında onu sadece, güçlü biri münasebetsiz bir davranışta bulunduğu zaman uzlaşmaz buldum.

Konfüçyüs usta bir balıkçı olduğunu ispat etti. Balık kancayı yuttuğunda, misinayı oraya buraya çok hafif bir şekilde oynatıyordu; misina sanki bir insan eliyle değil de, akıntı tarafından hareket ettiriliyordu. Sonra, misinayı tam zamanında çekiyordu.

Uzun bir sessizlikten sonra bana şöyle dedi: “İnsan bu şekilde günlerce devam edebilir.”

“Balık tutmaya mı, Usta?”

Yaşlı adam gülümsedi. “Ona da, Onurlu Konuk. Fakat ben nehirden, hiç durmadan akan, hep öyle duran nehirden söz ediyorum.”

“Usta Li, her şeyin her-zaman-öyle olanın bir parçası olduğunu söylerdi.” Bir adamın gardını düşürmenin en iyi yolu rakiplerinden söz etmektir. Fakat Konfüçyüs, Usta Li olmasına takılacak gibi değildi. Bunun yerine bana Bilge Tanrı hakkında sorular sordu. Bu sorulara, alışılmış uzunlukta cevap verdim. Beni hiç müdahale etmeden dinledi. Onun Hakikat ve Batıl arasındaki savaştan çok, iyi bir Zerdüş müridinin günlük hayatıyla ilgilendiği izlenimini edindim. Ayrıca yolculuklarım sırasında geçtiğim ülkelerin yönetim biçimlerini merak ediyordu. Ona gözlemlerimi elimden geldiği kadar anlatmaya çalıştım.

Konfüçyüs’ün, Orta Krallık’ta nam salmasına neden olan engin bilgisini takdir etmeye başlayamamakla beraber, onu çok etkileyici buldum. Ezberinde tuttuğu dualar, şiirler ve tarihler hakkında hiçbir şey bilmediğim için, onun bu eserlerden aktarma yapma rahatlığından hiç zevk alamadım. Aslında eski bir metinden ne zaman alıntı yaptığını, ne zaman o metinlerden hareketle tahminler yaptığını tam olarak söyleyemem. Prensip olarak sade konuşuyor ve bu açıdan en basit meseleleri bile sözdizimiyle güçleştiren ve sonra mağrur bir edayla kalın bir sis perdesinin arkasına gizlemeyi başardıkları şeyi daha da karmaşık bir sözdizimiyle açıklayan Yunanlara hiç benzemiyordu.

Bu gelenekçi bilgenin, genel olarak kabul edilmiş fikirlerle karşı olduğunu görmek beni çok şaşırttı. Örneğin ona, son kaplumbağa kabuğu falından ne yorumlar çıkardıklarını

sorduğumda, “Kabuk kaplumbağa ile yeniden birleştirilmek istendi” dedi.

“Bu bir atasözü mü, Usta?”

“Hayır, Onurlu Konuk, bu bir şaka” dedi ve gülümseyerek iki uzun dişini gösterdi. Dişleri çürümüş birçok insan gibi onun da midesinde problem vardı; bundan ötürü çok takdir ediliyordu; çünkü Kathay’da vücudun bu bölgesindeki sesli rahatsızlıklar sürekli çalışan bir zihnin işareti sayılıyordu.

Konfüçyüs devletin fakirliğinden söz etti. “Daha dün, Dük Ai bana ne yapması gerektiğini sordu. Ben de ona devletin o yılın vergi gelirlerinin tamamını toplayıp toplamadığını sordum. Bana evet cevabını verdi; ama savaş o kadar pahalıya mal olmuştu ki, geriye hiçbir şey kalmamıştı.”

“Bütün vergilerin artırılması gerekecek” dedim Uzun Hazine binasında çalışan Baro’nun somurtkanyüzünü hatırlayarak.

“Fakat bu çok aptalca olur. Ve de insafsızca. Zira eğer hükümdar iyi zamanlarda bolluğu paylaşmayı istiyorsa, o zaman kötü zamanlarda istediği kadar harcayacak parası olmayacağı gerçeğini kabul etmeli.”

Bu yorumu Baron’a rapor ettim; çünkü bunun, Konfüçyüs’ün devleti Key’den gelecek bir saldırıyla zayıflatmak istediği anlamına gelebileceğini düşündüm. Baron da bunun mümkün olabileceğini ama pek muhtemel olmadığını düşünüyordu. O her zaman bu görüşü savunmuştur. O halkın devlete gelirlerinin sadece belli bir kısmını borçlu olduğunu düşünür ve hükümet, kutsal bir sözleşme saydığı şeyi değiştirdiğinde çok kızar.

Konfüçyüs bana gençliğinde tanıdığı bir adamdan söz etmişti. Görünüşte –en zayıf dükalıklardan birinin başbakanı olan– bu devlet adamı, Orta Krallık’ın bütün yasalarını topluyor ve onlara uyuyor, sonra onları tıpkı Dara’nın bize yasa

hükümlerimizi bildirdiği zaman yaptığı gibi, bronz üzerine kazıtıyordu. Tzu-Ch'an isimli bilge, muhafazakâr kesimi ür-kütecek biçimde yeni ekonomik düzenlemeler de yapmıştı. Reformları o kadar etkili olmuştu ki, bugün bile çağdaş Kat-haylıların en takdir edileni olmayı sürdürmektedir. Şüphesiz Konfüçyüs de akıl hocasına övgüde kusur etmiyordu. Tzu-Ch'an bir beyefendinin dört erdemine sahipti. Tam o sırada bir balık, Usta'nın misinasını çekti. Kamışını yavaşça akıntı yönünde hareket ettirdi. Sonra ters yönde sertçe çekti. "Kancayı yuttu" dedi mutlu bir ifadeyle.

"Bu dört erdem nedir?" diye sordum. İndus Nehri'nin doğusunda her şey numaralandırılır.

Konfüçyüs misinasını dikkatlice çekerken bu değerli nitelikleri sıraladı. "Mükemmel bir beyefendi, özel hayatında naziktir. Prensle olan ilişkilerinde törene düşkündür. Sıradan halka sadece haklarını değil, fazlasını verir. Son olarak, kendisine hizmet edenlerle ve devletle olan ilişkilerinde tamamiyle adildir."

"Tzu-Ch'an tanrısal bir bilge gibi görünüyor" dedim ki-barca. Gerçekte, bilge adam bana, budalalar tarafından uzun uzadıya aktarılan basmakalıp söz ustalarından biri gibi gelmişti.

Konfüçyüs, balığın nehrin kenarında tüm gücünü tüketmesini bekledi. "Zamanımızda tanrısal bir bilge görebileceğimizden şüpheliyim. Fakat mükemmel bir beyefendiye rastlamayı her zaman ümit edebiliriz."

"Siz böyle sayılıyorsunuz, Usta. Tabii ki daha ötesini bilemem." Onunla sanki bir hükümdarla konuşur gibi konuşuyordum.

Fakat Konfüçyüs bütün seçkin insanlar gibi söylenenleri üstüne alınmadı. "Ne sayıldığım ve ne olduğum iki farklı şey. Bu aynen suda farklı, tabakta farklı olan balığa benziyor.

Ben bir muallimim; çünkü kimse devlet işlerini yürütmemi istemiyor. Acı sukabağı gibiyim: Beni süs olarak duvara asıyorlar ama kullanılmıyorum.” Bunu görünür bir acı ya da umutsuzlukla söylememişti. Sonra balığı dışarı çekti ve top-
rağın üzerine bıraktı; bu büyükçe bir tatlısu levreğiydi. Hız-
lı hareketlerle balığın ağzından kancayı çıkardı, onu sazdan
sepetin içine attı, kancasına tekrar yem taktı ve oltasını attı.
“Bütün bunlarsıradan bir insanın cevabını bildiği bir soruya
karşılık vermesi kadar zaman alır.”

Konfüçyüs’e usta bir balıkçı olduğunu söyleyip iltifat etti-
ğimde bana güldü ve “Yüksek bir makam sahibi değilim.
Onun için birçok hünerim var” dedi.

“Key Dükü’nün size böyle bir makam önerdiği söyleni-
yor.”

“O eski düktü. Ve bu yıllar önceydi. Bu yakınlarda oğluy-
la konuştum. Dük Chien ciddi bir adam. Key’de herhangi bir
etkim yok.”

“Bu açık, Usta” dedim. Baron K’ang’ın verdiği görevi ye-
rine getirmeye başlamıştım. Aynı anda bir balık da ben tut-
tum.

“Bu neden çok açık, Onurlu Konuk?!” diyesordu. Konfüç-
yüs, bilmediği şeyi öğrenmek için sorular soran birkaç bilge
adamdan biriydi.

Kural olarak, bu dünyanın bilgeleri, dinleyiciyi dikkatli-
ce hazırlanmış sorularla yemlemeyi tercih ederler. Bu sayede
bilge adamın taklit edilemez görüşlerini yansıtacak cevapla-
rı ortadan kaldırırlar. Bu yapılması çok kolay bir şeydir. O
gün sen de gördün ya Demokrit, Sokrates’i sorularımı cevap-
lamaya nasıl mecbur ettim. Bir gün haklı olduğumu sen de
göreceksin. Hikmet Atina’da başlamadı; ama yine de orada
sona erebilir.

“Karşı çıktığınız savaş sebebiyle, Usta.”

“Savaş başladığında ben Key’de değildim” dedi Konfüç-yüs gergin misinama bakarak. “Akıntı yönünde; fakatyavaş-ça” diyerek tavsiyede bulundu. Kamışı hareket ettirdim ama yavaşça değil; sonuçta balığı kaçırdım. “Çok kötü” dedi. “Ba-lıklar çok hafif dokunur. Ama ben hayatım boyunca bu ne-hirde balık avlamışımdır. Akıntıyı gayet iyi bilirim. Bu ara-da benim savaşı teşvik ettiğim yönündeki düşüncelerine de şaşıryorum.” Konfüçyüs benim ne için balık tuttuğumu ga-yet iyi biliyordu. Kimse onu kendi sahasında faka bastıra-mazdı; zaten ben de bunu denemedim.

Hemen konuya girdim. “Sizin Pi Şatosu Komutanı’ndan Dük’ü yeniden iktidara taşımasını istediğiniz düşünölüyor.”

Konfüçyüs evet anlamında başını salladı ve misinasını gevşetti. “Komutanla konuştuğum doğru sayılır. Bana me-muriyet teklif ettiği de, benim hayır cevabı verdiğim de doğ-ru. O bir maceraperesttir ve ciddi değil.” Yaşlı adam aniden bana döndü. Gözleri çoğu Kathaylınıninkinden daha soluktu. “Gök ve Yer arasında eski törenler, müzik, davranışlar ve ha-nedanlık geri gelene kadar denge sağlanamayacak. Kötü bir devirde yaşıyoruz; çünkü biz iyi değiliz. Bunu Baron K’ang’a söyleyin.” Kendisini gizlice izlemekle görevlendirilmem onu rahatsız etmiyordu. Aslında beni, başbakanla iletişim kur-mak için aracı olarak kullanıyordu.

“İyilik nedir, Usta?”

“Kendisini ritüele uyduran iyidir.” Etrafımızda bir sivri-sinek bulutu toplandı. “Kımıldama” dedi. “Geçip gidecek-ler.” Hareketsiz biçimde oturduk. Sinekler geçip gitmedi. Bir an kendimi sivrisinekler içerisinde nefes alıyor buldum. Fa-kat Usta onlara aldırırmıyordu. “Bir beyefendi ya da hüküm-dar” dedi ve yine dişlerini göstererek gülümsedi. “Her ikisi de aynı olabilir, biliyorsun; ritüelin aksi davranışlarda bu-lunmamalıdır. Herkes aynı nezaket ve incelikle davranmalı-

dır. Kendisine yapılmasından hoşlanmadığı şeyi başkasına yapmamalıdır.”

“İyi ama, bir hükümdar bir adamı suçu nedeniyle idama mahkûm ettiği zaman, başkasının kendisine yapmasını istemediği bir şeyi yapmış olmuyor mu?”

“Herhalde, ölüme mahkûmedilen kişi ritüeli ihlâl etmiştir. Gök’üngözünde kötülük işlemiştir.”

“Varsayalım ki, bir savaşta ülkesine hizmet ediyor.” Şimdi hem Konfüçyüs hem ben sivrisineklerle savaşıyorduk. O yelpazesini kullanıyor, ben ise geniş kenarlı hasır şapkaımla onları kovmaya çalışıyordum. Sonunda sivrisinekler askeri birimler gibi gruplar hâlinde çekilmeye başladı.

“Savaşın kendine özgü kuralları vardır. İyi bir hükümdar, ülkesi barış içindeyken bile tetikte olmak ve bu arada dört çirkin şeyden kaçınmak zorundadır.”

Yine sayılar! Tabii ki bu dört şeyin ne olduğunu sormam bekleniyordu, ben de öyle yaptım. Bu arada şu iğrenç sivrisineklerin sonuncusu da çekip gitti.

“Birincisi bir adama doğruyu öğretmeden onu idama göndermek; buna gaddarlık denir. İkincisi, bir işiye gerekli uyarıları yapmadan işin kesin bir tarihte bitirilmesini beklemek; bu ise zorbalıktır. Üçüncüsü, titiz olunmasını istediğiniz hâlde verdiğiniz emirlerin anlaşılmaı olması; bu da eziyet oluyor. Sonuncusu da bir kişiye hakkını gönülsüz şekilde vermek; bu ise çok çirkin ve aşığılık bir davranıştır.”

Kimse bu şeylerin çirkinliğini inkâr edemeyeceğinden, hiçbir yorum yapmadım. Zaten o da böyle bir şey beklemiyordu. “Ritüelden tam olarak neyi kastediyorsunuz, Usta?” Ritüel sözcüğü Kathay dilinde çok kullanılmakta ve salt dini kurallardan daha fazla şeyler ifade etmektedir.

“Kadim Chou ayinleri bizi arındırır, öte yandan atalara adanan kurbanlar Gök’ü Yer’le mükemmel bir ahenk içinde

birleştirir; tabii bütün bunlar hükümdar iyi olur ve ayinler doğru biçimde yerine getirilirse gerçekleşir.”

Loyang’da bu ata yadigarı törenleri seyretmiştim. Korkarım ki onları çok kafa karıştırıcı bulmuştum.

Konfcys bir balık daha tuttu. Bambu kamışı bir kavis yapacak şekilde eğildi. Balık ağırdı ama balıkçının eli hafifti. Atasal kurbanların hepsini anlayan kişi, Gök’n altındaki her şeyle en az benim bu balığı yakalamam kadar kolaylıkla baş edebilir. Konfcys kamışı güçlü bir hamleyle yukarı doğru çekti; besili bir apakbalığı başımızın üzerinden geçti. Çok keyiflenmiştik, beraberce güldük. Bir şeyin mkemmел derecede iyi yapıldığını görmek çok hoş bir şeydir. Konfcys cümlesini tamamladığında balık bir leylak alığının içine düşmüştü. Onu, Usta için oradan aldım. “Bütün ata yadigarı törenler” dedi, “balık tutmaya benzer. Çok sert ve ani çekişle ya kamışını kırarsın ya da misinayı koparırsın. Çok yumuşak ve yavaş çekersen de balığı kaçırır, kamışı da kaybedebilirsin.”

“yleyse iyi olmak, Gök’n iradesine uygun davranmaktır.”

“Tabii ki!” Yaşlı adam son yakaladığı balığı yerine koydu.

“Gök nedir?” diye sordum.

Konfcys kancasına yem takarken, bu sefer her zamankinden daha çok zaman harcadı. Oltasını bir daha atıncaya kadar cevap vermedi. Gündüz ayının kaybolduğunu fark ettim. Parlak güneş beyaz gökte bir yana doğru eğilmişti.

“Gök hayatın ve ölümün dağıtıcısıdır; iyi ve kötü kadedir de.” Aslında o da benim soruma cevap vermediğini fark etmişti. Yine de bir şey söylemedim. O devam etti. “Gök ilk atamızın oturduğu yerdir. Gök’e kurban adadığımızda ona adanmış oluruz.”

Ben de bir yılanbalığı yakaladım. Oltamın ucunda kıvrılan yılanbalığının Gök konusunda sıkışan Konfcys’n

mükemmel bir temsili olduğunu düşündüm. Hiç de açık konuşmuyordu; tabii bunun nedeni, Gök'e şu sözde yüce ataya inandığından daha fazla inanmamasıydı.

Konfüçyüs bir ateistti. Bundan eminim. Fakat çok önce ölmüş olan Chou Hanedanı tarafından kavranıldığı şekliyle, gelenek ve göreneklerin, törenin gücüne inanıyordu; çünkü insan ilişkilerinde düzen, denge ve ahenge sıkı sıkıya bağlıydı. Halk her türden yıldız tanrısına ve yönetici sınıf da kendilerini Gök'ten yakından izleyen bir dizi göksel atadan geldiklerine inandığından, Konfüçyüs bu kadim inançları ahenkli bir toplum yaratmak için kullanmaya çalışıyordu. Chou Hanedanı'nı önemsiyordu; zira -Dük Tan'ın öğütlerinin çekiciliği bir yana- Gök'ün son oğlu Chou Hanedanı'na mensuptu. Bu nedenle, birleşik bir Orta Krallık yaratmak için tercihen bu aileden yeni bir Gök'ün Oğlu bulmak gerekiyordu. Fakat Konfüçyüs haklı olarak yanlış türden bir hükümdarın ortaya çıkmasından korktuğu için, sürekli biçimde eski hanedanın erdemleri olduğunu savunduğu şeyleri vurguluyordu. Her ne kadar ben söylediklerinin çoğunu uydurduğundan emin olsam da, Fan Ch'ih bana Konfüçyüs'ün gerçek metinleri yorumlamaktan başka bir şey yapmadığı yönünde yeminler etti. Buna karşı ben şu cevabı vermiştim: "O halde o bunları mevcut duruma uyacak şekilde yorumluyor." Fan Ch'ih bunda sakınca görmüyordu.

Ona Konfüçyüs'ün kaplumbağa kabuğuyla ilgili şakasından söz ettiğimde kaşlarını çattı. "Bu oldukça yakışıksızdı" dedi.

"Neden?" diye sordum.

"Kehanet sanatının kaynağı atalara dayanır. Onlar ayrıca bize Usta'nın da saygı duyduğu *Değişimler Kitabı*'nı verdiler."

Ama gülümsüyordu.

Fan Ch'ih mutsuz görünüyordu. Usta'nın kehanetle sanıldığı kadar ilgilenmediği sır değil. Aslında, onun, insanın kaderini Gök'ün kurallarına uyarak kendinin çizdiğini söylediği anlatılmaktadır.

"O bunların varlığına inanmıyor ki!"

Fan Ch'ih şaşkınlıktan donakalmıştı. "Eğer böyle düşünüyorsan onu anlamamışsın. Ama tabii sen bir barbarsın" dedi ve sırtıttı. "Sen diğer yarattıklarına yaptığı eziyeti mazur göstersin diye kötülüğü yaratan, garip bir tanrıya hizmet ediyorsun."

Bu saygısızlığa cevap verme tenezzülünde bulunmadım.

Bildiğim kadarıyla Konfüçyüs cinlere, şeytanlara ya da ruhlar âlemine hiç ilgi duymayan tek Kathaylıydı. Onlara inanmadığı bile düşünülebilirdi. Bu konuda ona defalarca sorular sordum; ama tatmin edici bir cevap alamadım.

Yakaladığım yılanbalığını kancadan çıkarmaya çalışırken Konfüçyüs'e şu soruyu sorduğumu hatırlıyorum. "Peki ölümler için ne diyorsunuz? Onlar nereye gidiyorlar? Yargılanıyorlar mı? Tekrar diriliyorlar mı? Yoksa tekrar mı doğuyorlar?" Yılanbalığının kıvrılması ağzından kancayı çıkarabilmemi imkânsız kılıyordu. "Cennette mükâfatlandırılacak bir iyiliği yapmakta erdem yok mudur? Eğer yoksa, o zaman neden..."

"Önce izin ver de balığın ağzından şu kancayı çıkarayım" dedi Usta. Yaşlı adam ustaca bir hareketle balığı oltadan alarak sepete attı. Sonra ellerini çimenlerin üzerinde kuruladı. "Hayatı" dedi, "ne kadar iyi biliyorsun?"

"Neyi kastettiğinizi anladığımdan emin değilim. Kendi hayatımı biliyorum. Yabancı ülkeler dolaştım. Türlü insanlarla karşılaştım."

"Fakat bütün ırkları, bütün insanları görmedin değil mi?"

“Tabii ki hayır!”

“O zaman Onurlu Konuk, hayatı anlayamıyorsan ölümü nasıl anlayacaksın?”

“Siz hayatı anlıyor musunuz, Usta?”

“Tabii ki hayır. Çok az şey biliyorum. Ama öğrenmeyi seviyorum. Bu dünyayı anlamaya çalışıyorum. Herkesi dinliyorum. Şüpheli görünen şeyleri bir kenara koyuyorum, geri kalan hakkında da tedbirli davranıyorum.”

“Tanrısal vahye inanmıyor musunuz?”

“Ne gibi?”

Ona Bilge Tanrı’nın sesini işittiğim andan söz ettim. Ayrıca Pisagor’un dinsel deneyimi sonucu yaşadığı görüntüyü, Buda’nın aydınlanmasını ve kendi Mecusilerimizin –*baoma* tarafından güdülenen ama yine de gerçek görüntüler olan– uhrevi tecrübelerini anlattım. Yaşlı adam dinledi ve gülümsemi ya da bu izlenimi verdi. İki ön dişin uçları hep görünüyordu. Sonuç olarak Konfüçyüs’ün yüzü genelde bir hoşluk anını ifade ediyordu.

Sözümü bitirdiğimde Konfüçyüs misinasını çekti ve düzenli biçimde takımlarını topladı. Ben de aynısını yaptım ama daha az muntazam şekilde. Bir an ne hakkında konuştuğumuzu unutmuş olabileceğini düşündüm. Ama yardımıyla ayağa kalktığı anda –kolay kırılabilir eklemleri vardı artık– Usta çok kayıtsız bir tarzda konuşmaya başladı: “Bana anlattıkların gibi birçok hikâye işittim ve bunlardan muazzam şekilde etkilendim. O dereceye kadar ki, sonunda tefekkürde dalmayı deneme vaktimin geldiğine karar verdim. Bütün bir günü aç, bütün bir geceyi uykusuz geçirdim. Tamamıyla yoğunlaşmıştım. Sonra ne olduğunu düşünüyorsun?” Bana ilk defa teklifsizce hitap etti. Artık kabul edilmiştim.

“Bilmiyorum, Usta.”

“Hiçbir şey. Mutlak manada hiçbir şey. Zihnim mükemmel bir boşluk hâlini almıştı. Hiçbir şey görmedim. Hiçbir şey anlamadım. Bu nedenledir ki, gerçek dünyadaki gerçek şeyler üzerinde çalışmanın daha iyi olacağını düşünüyorum.”

Sunakların hemen arkasındaki ağaçların arasından yavaş yavaş yürüdük. Oradan geçen herkes Konfüçyüs’ü tanıyor ve ona selam veriyordu; o da onlara yumuşak, kibar ve soğuk bir şekilde yanıt verdi.

Sunakların önünde birden kaba saba bir şövalye belirdi. “Usta!” diye seslendi ve Konfüçyüs’ü heyecanla selamladı.

“Tzu-Kung.” Usta’nın selamları usulüne uygundu; ne eksik ne fazla.

“Müthiş bir haberim var!”

“Anlat!”

“Hatırlıyor musunuz, size her zaman izleyebileceğim, hareketlerimi düzenleyebileceğim bir kural olup olmadığını sormuştum?”

Konfüçyüs başını salladı. “Evet, hatırlıyorum; sana kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma, demiştim.”

“Bu bir ayı geçkin bir süre önceydi ve şimdi sayenizde Usta, başkalarının bana yapmasını istemediğim bir şeyi onlara yapma isteğim kalmadı, hem de hiç, inanın bana!”

“Sevgili dostum” dedi Konfüçyüs Tzu-Kung’un koluna hafifçe vurarak, “henüz o noktaya kadar ulaşmadın.”

Baron K'ang'a raporumu sundum. Konfüçyüs'le ilk konuşmamla ilgili anlatımımın nasıl bir izlenim uyandırdığını bilmiyorum. Beni ciddi bir ifadeyle dinledi, sonra benden eski Pi Komutanı'yla ilgili olarak söylenen her şeyi hatırlamamı istedi. Onunla Key Dükü'nden daha çok ilgilenir görünüyordu.

Konfüçyüs gibi bir adamın bir devleti yıkmaya çalışmasının ihtimal dışı olduğunu düşündüğümü söylemeye kalkıştığımda, Baron hayır anlamında kafasını iki yana salladı. "Bu büyük adamı bizim kadar tanımıyorsun. Şu anki düzeni benimsemiyor. Saygıdeğer babam, eski başbakan hakkında ne söylediğini işittin mi? Şöyle demişti: 'Eğer bu adama tahammül edilebilirse, her şeye katlanılabilir.' Bu ilk sürgününden önce açıkça söylenmişti."

"Babanız onu neden idam ettirmedi?"

Baron eliyle bir yuvarlanma hareketi yaptı. "Çünkü o Konfüçyüs, onun huysuzluğuna katlanıyor. Ayrıca Gök'ün yolunu da biliyor. Dolayısıyla ona saygı göstermeliyiz. Fakat aynı zamanda onu dikkatle izlemeliyiz."

"Yetmiş yaşında olsa bile mi, Sayın Baron?"

"Elbette. Orta Krallık'ın yıllıkları devleti parçalamaya çalışan yaşlı ve kötü insanlarla doludur." Baron daha sonra benden, devlet metal işçilerine demirin nasıl elde edileceğini öğretmemi istedi. Ayrıca Konfüçyüs'ü de mümkün olduğunca sık göreceğim ve hakkında düzenli raporlar verecektim. Baron bana kendisini her gün görme izni verdi; bu onun yanına istediğim zaman girip çıkabileceğim anlamına geliyor-

du. Bazı nedenlerle Meng ve Shu Ailelerinin resmi kabullerine hiç davet edilmedim. Fakat Dükalık Sarayı'nda her zaman iyi karşılandım.

Bana mütevazı bir maaş bağlandı, dökümhanenin yanında soğuk da olsa hoş bir ev verildi ve emrime iki hizmetçi ve iki cariyeye tahsis edildi. Kathaylı kadınların yeryüzündeki en güzel kadınlar olduğu söylenebilir; ayrıca erkekleri memnun etmenin inceliklerini en iyi bilenlerdendirler. Her iki kıza da aşırı derece düşkün hâle geldim. Fan Ch'ih Konfüçyüs'e cinsi münasebetlerimden söz ettiğinde, Usta güldü ve şöyle dedi: "Hayatım boyunca ahlâki gücünü artırma arzusu cinsel arzuları kadar güçlü bir adam aradım. Bunun belki de barbar konduğumuz olduğunu düşünmüştüm. Ama artık aramayı sürdürmem gerektiği kanaatindeyim."

Genel olarak konuşursak, Konfüçyüs onu tanıdığım zamanlarda pek gülmezdi. Geri dönüşünden hemen sonra, bir şeyler yanlış gitmeye başladı. Bir gün saraydayken Dük Ai, sevgili yeğeni Key Dükü'nün öldürüldüğünü ilan etti.

Protokole rağmen odada iştirilebilecek ölçüde bir iç çekiş oldu. Başşövalye iç çekmese, hareket etmese veya yakışsız bir şey yapmasa da yüzü solmuştu.

Öyle görünüyordu ki, Key'deki bir baron ailesi iktidarı, Chou Ailesi'nin onu Lu düklerinden aldığı şekilde ele geçirmeye karar vermişti.

Konfüçyüs'ün dostu ve hâmisî, kendi atalarına ait tapınağın önünde öldürülmüştü. Dük Ai konuşmasını bitirince, Konfüçyüs başşövalye sıfatıyla tahta hitap etmek için izin istedi.

İzin verildiğinde şöyle dedi: "Öncelikle sizden, ricacı olurken, başımı, el ve ayaklarımı yıkamadığım için af diliyorum. Fakat kendimi bu korkunç günde böyle bir durumda bulacağımı bilmiyordum." Yaşlı adam, sesi heyecanla titre-

mesine karşın, meşru bir kralın öldürülmesinin Gök'e hakaret olduğu ve bunun cezasız kalmaması gerektiği mealinde etkili bir konuşma yaptı. Esasen katil derhal cezalandırılmazsa, tüm devletler Gök'ün sevgisini kaybedebilirdi.

Dük'ün yanıtı da vakurdu: "Ben de kuzenimin öldürülmesi konusunda başşövalyenin kapıldığı dehşeti paylaşıyorum. Onun öcünü almak için elimden geleni yapacağım." Dük, elinden hiçbir şey gelmeyen bir insana yaraşır şekilde hiddetli bir tavır takındı. "Şimdi size bu meseleyi Üçler Meclisi'ne taşımanızı öneriyorum."

Konfüçyüs doğruca Baron K'ang'a gitti. O açıkça Lu'da, Key'deki cinayet hakkında bir şey yapabilecek hiç kimsenin bulunmadığını söylüyordu. Konfüçyüs öfkeden çıldırmıştı; aynı zamanda çaresizdi.

O akşam Fan Ch'ih dökümhanedeki evime geldi. İki kız bize kızartılmış pirinç servisi yaparken –savaş sonrası o günlerde tutumlu yaşıyorduk– Fan Ch'ih şöyle dedi: "Bunu savaşın başından beri bekliyorduk."

"Dük'ün öldürülmesini mi?"

Fan Ch'ih evet anlamında başını salladı. "Tüm siyasi gücü Dük Ai'ye kazandırmak istiyordu. Ama savaşı kaybettiği zaman kendi baronlarının da desteğini kaybetti. Neticede, dışarıdan aldıkları yardımla onu öldürdüler."

"Dışarıdan aldıkları yardımla mı?" Birden Baron K'ang'ın anlattığı belli olaylar zincirini hatırladım.

Fan Ch'ih parmağını dudaklarına koydu. Kızlara çekilmelerini işaret ettim. Yalnız kaldığımızda Fan Ch'ih bana Baron K'ang'ın Key'deki baronlarla birlikte Dük'ü öldürmek için bir suikast planı hazırladığını söyledi. Bu, Baron'un sadece Konfüçyüs'ün ne yapabileceğini ya da ne yapmak istediğini değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi, Yan Ch'iu ve Fan Ch'ih'in Konfüçyüs'ün, kişisel arkadaşı da olan bir pren-

sin öldürölmesine duyacağı muhtemel tepkiden ne kadar etkileneceklerini de öğrenmeyi neden bu kadar çok istediğini de açıklıyordu. Baron K'ang sürekli olarak ihanetten korkuyordu; bu hiç de mantıksız bir korku değildi. Tedirgin olması için her türlü nedeni vardı. Hayatına baktığımızda bunun ipuçlarını görebiliriz: Bir Chi hizmetçisi kendisini diktatör yapmıştı; kendi şatosunun komutanı başkaldırmıştı, Key Dükü ülkeyi işgal etmişti. Eğer Baron bu kadar şüpheli bir insansa onu bu yüzden kim kınayabilir ki?

"Onu rahatlatmaya çalıştım ama beni pek ciddiye aldığına sanmıyorum" dedim.

"Alabilir. Sen buralı değilsin."

"Ne zaman içeriden biri olabileceğimi düşünüyorsun?" diye sordum. Tehlikeli ama bir o kadar çekici olan bu ülkedeki günlerim güzel geçmekle beraber, çoğu zaman yalnızlıktan bunalıyordum. Bir sonbahar sabahı beni boğanyabancıklık hissini çok canlı biçimde hâlâ hatırlıyorum. Birinci kız erkenden pazara gitmemi ve pahalı bir çift sülün bakmamı istemişti. Seher vaktinin ne kadar soğuk olduğunu hatırlıyorum. Yine gece sisinin hâlâ havada olduğunu ve yine pazarın sürekli bir eğlence olduğunu hatırlıyorum. Gece boyunca yük arabaları ve elle itilen iki tekerlekli arabalar, çok çeşitli ürünlerle şehre akar. Sonra sebzeler ve yenilebilir kökler özenle, fiyata göre değil, renk, büyüklük ve güzelliğe göre tezgâhlara dizilir. Yuvarlak borular içerisinde canlı, tatlı ve tuzlu su balıkları, ahtapotlar, büyük karides ve yengeçler satılır. Egzotik ve pahalı nefis yiyecekler de mevcuttur: Ayı pençeleri, kuş yuvaları, köpekbalığı yüzgeçleri, tavuskuşu karaciğerleri, Sarı İmparator zamanından kalma gömülü yumurtalar...

Güneş pazaryerinin üzerinde yükselir ve sis dağılmaya başlarken alışveriş en yoğun hâlini alır. Manzara çok hoştur

ve ben genellikle bunun kendi hâinden memnun bir parçası olurdum. Fakat o sabah bronz renkli sülünlerle dolu sardan kafes sırasının önünde dururken birden içimi yalnızlık hissi kapladı. Kendimi daha önce gerçek hayatın hiç bu kadar dışında hissetmemiştim. Orada öylece kalakaldım ayakta; çevrem yabancı ırktan, dillerini zor anlayabildiğim ve kültürleri bildiğim her şeyden uzak insanlarla doluydu. Eğer gerçekten atalara ait bir Ari yurdu ya da Hades varsa, eminim ki insan bu cehennem çukurunda, gözleri yaşla dolmuş hâlde sülünlere bakarken aynen benim hissettiklerimi yaşırdı. O sırada Homeros'tan bir parçayı hatırladım. Burada Achilles'in ruhu bir daha hiç göremeyeceği güneşin altındaki eski hayatına yas tutar. O anda, kendimi Gök'ün Oğlu'ndan çok Sus'un arkasındaki tepelerde dolaşan bir koyun çobanı gibi hissediyordum. Her ne kadar bu tür çaresizlik anları seyrekleşir de, geldiği zaman insana dayanılmaz derecede acı vericidir. Kendimi bazen hâlâ bir pazaryerinde, sarı ırktan insanlarla çevrili hayal ederim. Kaçmaya çalıştığımda sülünlerle dolu kafesler yolumu keser.

Fan Ch'ih beni teselli ediyordu. "Merak etme" diyordu. "Beraber gideceğiz; az kaldı. Fikir Baron'un hoşuna gitti. Öyle de olmalı. Düşündüğüm şeyin Hindistan'a uzanan gerçek bir İpek Yolu olması gerektiğini buldum. Çalışmalara yarın başlayabiliriz; ama..."

"Ama para yok, değil mi?"

Fan Ch'ih evet der gibi başını salladı. "Durum düşündüğünden de kötü. Chi hazinesi neredeyse bomboş. Dükalık hazinesi de sürekli boş."

"Ya Meng ve Shu Aileleri?"

"Onlar da sıkıntılıdalar. Geçen yılki hasat kötüydü. Savaş muazzam derecede pahalıya mal oldu; neticede, Key'deki en fakir şehir olan Lang dışında elimize hiçbir şey geçmedi."

“Burada hiç banka olmadığını söylemiştin; ama devlete borç vermek isteyebilecek zengin tüccarlar olmalı muhakkak.”

“Hayır! Bizim zenginlerimiz fakir gibi görünürler. Sonuçta kimse borç para vermez; çünkü... hayat burada pamuk ipliğine bağlıdır.”

“Başka hiçbir yerde bunun kadar kırılgan olamaz” diye düşündüm kendi kendime. Fakat Babil ve Magadha’daki uzun sayılabilecek nispi barış ve istikrar dönemlerinin, karmaşık bankacılık işlemlerini mümkün kıldığı doğrudur. Orta Krallık böyle gelişmiş bir ödünç alıp verme sistemi için çok dağınıktır.

“Yarın” dedi Fan Ch’ih –önünde, kızların hazırlamak için dört gün uğraştıkları ve insanın bir dört gün daha seyredip yavaş yavaş, tadını çıkararak yemek isteyeceği dört mevsim yemeği durmasına rağmen mutsuz görünüyordu– “Baron K’ang yeni vergiler ilan edecek. Herkese yüklenecek bu vergilerden hiç kimse muaf olmayacak. Zenginlerden para almanın tek yolu bu.”

“Ve diğer herkesi yıkıma uğratmanın” dedim; huzursuz olmuştum. Savaş vergisi bundan birkaç ay önce konulmuş, bütün vatandaşların umudunu kırmıştı. Konfüçyüs, zamanında hükümeti verginin aşırı olduğu yönünde uarmıştı. “Daha da kötüsü” demişti, “devlet için bu kadar çok almakla, herkesin daha fazla zenginlik üretme yeteneğini de yok edersiniz. Ormandaki haydutlar bile bir kervanın parasının üçte ikisini alırlar. Ne de olsa her zaman çalacak bir şeyler olması için, tüccarın zenginleşmesi haydudun çıkarınadır.” Fan Ch’ih’e Konfüçyüs’e danışılıp danışılmadığını sordum.

“Hayır” dedi. “Baron K’ang yeni bir vaaz istemiyor; Jan Ch’iu ilanı Uzun Hazine’nin duvarına asacak, sonra o ve askerleri ev ev dolaşarak toplayabildiklerini toplayacaklar.”

“Umarım Baron ne yaptığını biliyordur.”

“Ne yapması gerektiğini biliyor.” Fan Ch’ih hiç de memnun değildi. Hükümet, yeni vergilerin halkta yaratacağı huzursuzluk bir yana, Konfüçyüs’ün tepkisinden de çekiniyordu. Bu yaşlı ve cılız adamın telkin etmiş olduğu huşu beni her zaman hayrette bırakmıştır. Hiçbir hükümdar ona istediği görevi vermese veya dini ya da politik tavsiyelerine aldırmasa da, bütün memurlar onun rızasını almak istiyordu. Ben hâlâ siyasi gücü ya da zenginliği olmayan bir bilgenin, kendisine böyle bir konumu nasıl yarattığını anlamış değilim. Hiç şüphesiz, Gök ona hiç kimse bakmazken bir buyruk vermişti.

Yeni vergilerin yürürlüğe girdiği gün Konfüçyüs’ün evindeydim. Bir düzine kadar öğrenci Usta’nın çevresinde yarım daire şeklinde dizilmişti. Usta ise arkasını, iç odanın tavanını tutan ağaç sütuna dayamış oturuyordu. Yaşlı adamın sırtı kendisini rahatsız ediyor görünüyordu; zira önce bir kürek kemiğini sonra da öbürünü sert ağaca dayıyordu. Hiç kimse son vergilerden söz etmedi. Konfüçyüs’ün konuyla ilgili görüşleri çok iyi biliniyordu. Bunun yerine, pek de yersiz sayılmayacak şekilde, cenaze törenlerinden ve yastan, ölülere olan borcumuzdan söz ettik. Tzu-lu, Usta’nın solunda oturuyordu. Yen Hui ise sağında. Evin bir başka odasında ise Konfüçyüs’ün oğlu ölüm döşeğindeydi. Havayı ölümün kokusu sarmıştı.

“Elbette” dedi Konfüçyüs, “kimse ölümün verdiği üzüntü karşısında çok katı olamaz. Ölülerin hatırasına bu kadar şeyi çok görmemeliyiz. Ve hatta ben, sabahleyin bir cenaze merasiminde ağlayan birinin, o gece sesini şarkılarda yükseltmemesi gerektiği şeklindeki kadim kuralı benimsiyorum.”

Herkes cenaze merasimlerinin –örneğin sarmısak yedikten ve şarap içtikten sonra ölüler için kurban kesilemeyeceği

gibi- kurallarına uymadan aşırı titiz olunamayacağı görüşünü paylaşıırken, kişinin çocuğu, arkadaşı ya da karısı için değil ama anne ya da baba, için ne kadar yas tutması gerektiği konusunda anlaşmazlık vardı.

Genç bir talebe söz aldı. “Bence baba için bir yıllık yas oldukça yeterli. Ancak Usta, üç yıllık yasta ısrarlı.”

“Ben hiçbir şeyde ısrar etmiyorum ufaklık. Sadece âdete uyuyorum.” Konfüçyüs her zamanki yumuşak tavrını korumakla beraber, hastalıklı Yen Hui’ye doğrudanyönelttiği biraz endişeli bakışları dikkatimden kaçmadı.

“Peki ama babanız için yas tutarken bütün sıradan işlerden el çekmek âdetten değil mi?”

“Evet, âdet bu” dedi Konfüçyüs.

“İyi ama Usta, insan üç sene boyunca bir dinin ayinlerine katılmazsa, ayinler yok olur; müzik yapmazsa sanat ruhu kaybolur. Toprağını ekmezse hasat olmaz; eski ateş sönerken burgusunu odunun içinde döndürmezse yeni ateş yanmaz. Bu gerekli şeyleri yapmadan geçen bir sene kesinlikle yeterlidir.”

Konfüçyüs bakışlarını Yen Hui’nin üzerinden çekip genç talebeye yöneltti.

“Sadece bir yıllık yastan sonra” diye sordu, “en iyi pirinci yiyebilir, en iyi kumaşları giyerken huzurlu olabilir misin?”

“Evet, olabilirim, Usta?”

“Bu durumda bildiğin gibi davran. İstedğini yap. Sadece şunu hatırla” dedi yumuşacık sesini hafifçe yükseltirken, “eğer gerçek bir beyefendi yas zamanı müzik iştirse, müzik onun kulaklarını tırmalayacaktır. Güzel yiyecekler ona tat vermeyecektir; rahat bir yatak taşlı bir tarla gibi gelecektir. Bu tür zevklerden kendini çekmesi, işte bu nedenle kolay ve uygun olur. Fakat nefsinin isteklerini yerine getirirken huzurluysan, sana kim engel olabilir?”

“Anlayacağınızı biliyordum, Usta” dedi talebe rahatlamış bir halde. Sonra izin isteyip çıktı.

Genç adam gittikten sonra Konfüçyüs başını iki yana salladı. “Ne kadar insanlık dışı!” dedi. “Bu gencin babası öleli henüz bir yıl oldu ve artık yası bırakmak istiyor; ama küçük bir bebekken ilk üç senesini anne ve babasının kucağında geçirdi. Ondan beklenen babası için en az üç sene yas tutmasıdır.”

Konfüçyüs beni soru sormaya cesaretlendirmekle beraber, başkaları oradayken bunu çok seyrek yapıyordum. Bilgeye baş başayken soru sormayı tercih ediyordum. Ayrıca elinde balık oltası varken, onunla iletişimin çok kolay olduğunu keşfetmiştim. Bana sorular bile soruyor ve cevapları dikkatlice dinliyordu. Bu nedenle kalabalıkta Konfüçyüs’e soru sormama kendim bile şaşırdım. Herhalde genel gerilim havası beni de etkilemişti: Konfüçyüs’ün oğlu ölüyordu. Yen Hui hastaydı; Usta yeni vergilere çok öfkelenmişti, hatta talebeleri arasında ayrılık çıkması bile kuvvetle muhtemeldi. Hem bu havayı dağıtmak hem de öğrenmek için şöyle bir soru sordum: “Orta Krallık’ın çeşitli bölgelerinde büyük bir lord öldüğü zaman, erkek ve kadınların öldürüldüğü dikkatimi çekti. Bu Gök’ün gözünde doğru bir davranış mı, Usta?”

Birden bütün gözler üstüme çevrildi. Yeryüzünde, düşünceli çağdaşları muazzam ölçüde rahatsız eden eski âdetleri sürdürmeyen tek bir toplum bile olmadığından, sorum hiç de yerinde değildi.

Konfüçyüs başını iki yana salladı. Sanki fiziksel bir hareketle, mazur göstermese de açıklamak zorunda kaldığı bir uygulamayı kınar gibiydi. “Sarı İmparator devrinden bu yana, ölmüş olan büyük insanların beraberlerinde sadık kölelerini de götürmeleri âdet olmuştur. Batı’da bu âdet, Ch’in’de

de şahit olduğun gibi hâlâ sürdürülmektedir. Biz burada, Doğu'da, geleneklere daha az uymaktayız. Fakat bunun sebebi, konuyla ilgili sözleri oldukça farklı bir açıdan yorumlayan Chou Dükü'dür."

Konfüçyüs ne zaman Chou Dükü'nden söz etse, insan onun geleneği bizzat, sözleri Konfüçyüs'ün kendi görüşleriyle çelişmeyen Lu'nun efsanevi kurucusunun adına bozduğunu hissedebilir. "Yöneticilerimiz mezarlarında da, saraylarında olduğu gibi hizmet görmek istediklerinde –ki bu makul ve tamamıyla geleneksel bir arzudur– öldükleri zaman beraberlerinde bütün faydalı adamlarını ve kadınları, at ve köpekleri öldürmek âdet olmuştur. Bu bir noktaya kadar uygundur; bu nokta Chou Dükü tarafından güzelce yorumlanmıştır. O insan bedeninin çabucak bozulduğuna ve etlerinin kısa zamanda toprağa dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Yeryüzünde yaşamış en güzel cariye bile şeklini yitirecek ve toprağa dönüşecektir. Şimdi Chou Dükü şöyle diyordu: 'Öldürülen bu erkek ve kadınlar toprağa dönüştüklerinde asıl biçimlerini ve işlevlerini kaybederler. O halde geçici ten yerine, sonsuza kadar varlıklarını devam ettirecek şekilde pişirilmiş kilden heykelleri koyalım. Her iki durumda da büyük lord toprakla çevrelenir. Fakat çevresindeki heykeller biçimimizi koruyan kilden yapılırsa, ruhu, sadık kölelerini sonsuza kadar seyredebilecektir.'"

Talebeler hâllerinden çok memnundu. Chou Dükü'nün böyle bir şeyi gerçekten söyleyipsöylemediği hiç önemli değildi. Konfüçyüs bunu onun söylediğini söylemişti ya, bu yeterdi. Şurası muhakkak ki, kafası çalışan her Kathaylı, bu kadar büyük ölçekli bir insan kurbanının yararsız ve anlamsız –ve Konfüçyüs'e göre lanetli– olduğu konusunda hemfikir-di. "Ama" diye kaydetti Tzu-lu, "Chi'inliler için insan hayatının tabii ki değeri yok."

“Doğru” dedim. Aslında, Ch’in Diktatörü’ne, neden bu kadar çok insanı küçük suçlar için idam ettirdiğini sordumda, bana şöyle demişti: “Eğer başını güzelce yıkarsan birkaç saçın dökülür. Ama hiç yıkamazsan bütün saçının dökülmesini engelleyemezsin.”

Odadakilerin çoğunun Huan’a katıldığını hissettim; bu beni şaşırttı tabii ki. Fakat zaten Orta Krallık halkı bizim sadece bazı organları kesmekle ya da dayakla cezalandırdığımız suçlar için ölüm cezasını uygun görme eğilimindedir.

Cenaze merasimleri, yas ve ölümlere borçlu olduğumuz şeyler konusu, Kathaylıları bizden daha çok etkilemektedir. Bunun nedenini, Tzu-lu, Usta’ya aniden şu soruyu soruncaya kadar anlayamadım. “Ölümler bizim kendileri için dua ettiğimizi biliyorlar mı?”

Konfüçyüs’ün, cevabı olmayan sorulardan hoşlandığının farkındaydım; kim değil ki? “Onları yüceltirken ne yaptığınızı bilmemiz yeterli değil mi?” diye sordu.

“Hayır” dedi Tzu-lu. Bilginin en eski ve aksi talebesi olarak ona itiraz etmekten çekinmiyordu. “Eğer ruhlar ve hayaletler yoksa, onların gönlünü almak ya da onlara hizmet etmek için bu kadar zahmete katlanmak için hiçbir neden göremiyorum.”

“Ya varlarsa?” dedi gülümseyerek Konfüçyüs. “Ya o zaman?”

“Tabii ki onları yüceltmeliyiz; ama...”

“Kesin olarak bilemediğimize göre, atalarımız gibi davranmamız daha iyi değil mi?”

“Belki de. Fakat cenaze merasimlerinin masrafı bir aileyi çökertebilir.” Tzu-lu inat ediyordu. “Hem ruhlara hem de yaşayanlara hizmet etmenin daha başka, daha makul bir yolu olmalı.”

“Sevgili eski dostum, yaşayan insanlara hakkınca hizmet etmeyi öğrenmedikçe, onlara ölüyken hizmet etmeyi nasıl ümit edebilirsin?” Konfüçyüs, Yen Hui’ye göz ucuyla baktı; o da ona bakıyor ve gülümsüyordu. Birden genç adamın kafatasının her ayrıntısı ince derisinin altında görünüyordu.

“Bunun yanında” diye devam etti Konfüçyüs, “önemli olan bu dünya, yani canlılar dünyasıdır. Fakat bizden önce gelenleri sevdiğimiz ve saydığımız için, atalarımızla olan birliğimizi hatırlatan ayinleri icra ederiz. Fakat bu ayinlerin gerçek önemi kolayca anlaşılamaz; bilgilerce bile. Sıradan halk için her şey bir muammadır. Onlar bu tür törenleri, korkunç hortlakları yatıştırmaya yönelik ayinler olarak görür; tabii ki durum bu değildir. Gök çok uzaktadır. İnsan ise yakında. Biz ölüleri canlılar için yüceltiriz.”

Konfüçyüs’ün gökle ilgili kaçamak cevapları beni her zaman büyülemiştir. Ona daha çok soru sormak istiyordum; ama Jan Ch’iu ve Fan Ch’ih’in gelişi konuşmamızı kesti. Derslerine geç kalmış okul çocukları gibi odanın arka tarafına bağdaş kurup oturdular.

Konfüçyüs, Jan Ch’iu’ya uzun uzun baktı. Sonra sordu: “Neden geç kaldınız?”

“Devlet işleri, Usta” dedi Jan Ch’iu, oldukça alçak bir sesle.

Konfüçyüs iki yana başını salladı. “Benim memuriyet görevim olmayabilir; fakat bu akşam devlet işleri olsaydı bilirdim.” Odada mahcubiyeti andıran bir sessizlik oldu. “Yeni vergileri onaylıyor musunuz?” diye sordu Konfüçyüs.

“Bu sabah, Baron K’ang’ın emri üzerine vergi miktarlarını Uzun Hazine’nin duvarına astım.”

“Bunu herkes biliyor.” İlk kez, iki ön dişin uçları görünmedi; yaşlı adamın tavşaninkine benzeyen ağzı, kötü kalpli yıldırım tanrısı gibi sert görünmesini sağlayacak bir şekil al-

mıştı. “Sana onları ilan edip etmediğini sormadım. Onları onaylayıp onaylamadığını soruyorum.”

Jan Ch’iu çaresiz ve asabi görünüyordu. “Chi Ailesi’nin kâhyası olarak başvekile itaat etmek zorundayım.”

Konfüçyüs öfkelenmeye olabildiğince yakındı. “Her konuda mı?” diye sordu.

“Sorumluluklarım var, Usta. Ve siz de, insanın meşru amirine her zaman itaat etmesi gerektiğini buyuruyorsunuz.”

“Kutsal değerlere saygısızlık etmek gerekse bile mi?”

Jan Ch’iu şaşırmış görünüyordu. “Kutsal değerlere saygısızlık mı, Usta?”

“Evet, saygısızlık. Geçen bahar Baron K’ang, Ta’i Dağı’na gitti. Dağın ruhuna yeşim taşı sundu. Sadece hükümdar bunu yapabileceğinden, kutsal değerlere saygısızlık etmiş oldu. Ta’i Dağı’ndaki bu törenlerde ona yardım ettin mi?”

“Evet, Usta.”

“O zaman sen de kutsal değerleri çiğnedin.” Konfüçyüs resmi bağlısıyla çabuk çabuk ve öfkeli bir ifadeyle konuşuyordu. “Yeni vergileri toplamaya başladınız mı?”

Jan Ch’iu gözleri yerde, evet anlamında başını salladı.

“Yaptığınız adil değil, vergiler aşırı. İnsanlar acı çekecek. Baron K’ang’ı durdurmaya çalışmalıydınız. Yaptığı şeyin sonuçlarına karşı onu uyarmalıydınız.”

“Vergilerin hoş karşılanmayacağını ona anlatmaya çalıştım.”

“Hükümdar, halkına adil davranmayı reddederse, emrindekilerin görevinden istifa etmesi gerekir. Sana düşen görev açıktı. Chi Ailesi’nin kâhyası olarak çalışmaya son verecektin.”

Odanın tamamı birden alınan nefesin tiz sesiyle doldu. Daha önce hiç olmayan bir şeye şahit oluyordum. Konfüçyüs,

devlet için çalışan en güçlü adamlardan birisi olan talebesini reddetmişti. Jan Ch'iu ayağa kalktı. Usta'nın önünde eğildi ve huzurundan ayrıldı. Fan Ch'ih orada kaldı. Konfüçyüs hoş bir şekilde gülümseyerek konuyu değiştirdi.

Lu bir süre ayaklanmanın eşiğinde göründü. Bu bana, Dara'nın koyduğu savaş vergilerinin Mısır'da yarattığı tepkiyi hatırlattı. İnsanları daha ileri götüremeyeceğiniz bir nokta vardır her zaman; bu noktaya ulaşıldığında ya hükümdarın onları tamamen köleleştirmesi ya da bulunduğu mevziden geri çekilmenin akıllıca bir yolunu bulması gerekir.

Konfüçyüs artık, hem Dük'e hem de Shu ve Meng Ailelerine hizmet eden Chou karşıtı şövalyelerin ilgi odağı olmuştu. Baronlar yeni vergilere karşı olmakla beraber, Baron K'ang'a itiraz etmeye cesaretleri yoktu. Dük Ai gibi imalı ifadelerde bulunuyorlardı. Chi Ailesi'nin ordusu sadece güçlü değil, Diktatör'e de sadıktı. Ayrıca, yeni vergilerin ilanından önceki gün, Baron K'ang askerlerinin maaşını yükseltmişti. Zor zamanlarda sadakatin fiyatı pahalıdır.

Bu gergin dönemde günlerimi dökümhanede geçirdim. Baron K'ang beni çağırmadığı için Chi sarayına da gitmedim. Konfüçyüs'ü görmediğimi de söylemeye gerek yok. Her zaman muhalefet merkezi olan Dükalık Sarayı'ndan da uzak durdum. Aslında, ara sıra beni görmeye gelen Fan Ch'ih'den başka kimseyi görmüyordum. O benim, tehlikeli saray dünyasıyla tek bağlantımdı.

Fan Ch'ih dökümhaneye gelip kalcıları izlemekten hoşlanıyordu. O, demir eritme işlemini büyüleyici buluyordu. Ben ise Kathaylı metal işçilerini. Yeni teknikleri bu kadar çabuk öğrenip, bunlarda ustalaşan insanları başka hiçbir yerde görmedim. Resmi olarak devletin demir üretiminden sorumlu

olmakla beraber, ilk birkaç aydan sonra bana yapacak iş kalmamıştı. Metal işçileri artık Pers meslektaşlarının bildiği her şeyi biliyordu ve bana gerek kalmamıştı.

Yeni vergilerin ilanından bir hafta sonra, Fan Ch'ih beni yanına çağırdı. İşlerimi başyardımcıma bırakarak, büyük kartanelerinin ağır ağır yere indiği, puslu menekşerengi bir akşamı aydınlatan metalin ısıltısından ve sıcağından kurtuldum. Evime doğru ilerlerken son haberleri de öğrendim. Görünüşe göre her şey Baron K'ang'ın kontrolündeydi. Vergiler toplanıyordu ve devleti iç kargaşadan makul ölçüde uzaktı. Fakat Usta, Jan Ch'iu'yu ya da Baron K'ang'ı görmeyi reddetmekteydi.

Shang çömlekçileri caddesindeydik. Shanglar buranın, kuzey kabilelerinin istilasına uğrayan Chou-öncesi sakinlerindendi. Siyah saçları vardı. Choular Orta Krallık'a gelmeden önce, Shanglar rahiplik, yöneticilik yapıyorlardı; okuma ve yazmada ustalık kazanmışlardı. Şimdi ise hiçbir güçleri yok. Çömlekçilik yapıyorlar. Fakat, son zamanlarda Konfüçyüs'ün çevresindeki beyefendilerin çoğu eski Shang ırkından gelmektedir. Dolayısıyla siyah saçlı halk yavaş yavaş, dünyanın her yerinde olduğu gibi, iktidara yürümektedir. Zerdüşt, Buda, Mahavira –ve hatta Pisagor– Ari öncesi dünyanın eski dinlerine yeniden can verirken, at tanrı her yerde ölüyor.

“Konfüçyüs'ün Baron K'ang'a karşı çıkması tehlikeli değil mi?” diye sordum. Bir çömlek tezgâhının önünde durduk. Her Shang dükkânında, cilalı çömleklerin sarı, kırmızı ve mavilerinin bir mangaldaki kömürler gibi parlamasını sağlayan tek bir fener olduğundan, Fan Ch'ih etten bir gökkuşağı gibi görünüyordu.

Fan Ch'ih gülümsedi. “Doğu'daki Chou işte bu” dedi, “Ya da biz öyle diyoruz. Tanrısal Bilge'miz, her ne söylerse söylesin güvende.”

“O tanrısal bir bilge olmadığını söylüyor.”

“Mütevazılığından. Bu da bir tanrısallık göstergesi. Fakat çok acımasız. Jan Ch’iu acı çekiyor.”

“Acısına kâhyalıktan istifa ederek son verebilir.”

“İstifa etmeyecektir.”

“O zaman acı çekmeyi tercih ediyor, öyle mi?”

“Gücü iyiliğe tercih ediyor. Bu alışılmadık bir durum değil. Fakat o güçlü olduğu kadar, iyi de olmak istiyor. Bu da doğal bir şey. Bunun mümkün olduğunu düşünüyor. Usta ise aynı fikirde değil.”

Fan Ch’ih bize közlenmiş kestane satın aldı. Onları soyarken parmaklarımızı, yerken de ağızımızı yaktık. Bu sırada, donuk gümüşrengi Gök’ten yine aynı renkli yere, buz tutmuş kuştüpleri gibi yapışık kar taneleri düşüyordu. “Onunla konuşmalısın” dedi Fan Ch’ih, ağzı kestane dolu bir halde.

“Jan Ch’iu ile mi?”

“Konfüçyüs’le. Sen tarafsız birisin, bir yabancısın. Seni dinleyecektir.”

“Bundan şüpheliyim. Hem, ne diyebilirim ki...”

“Gerçeği söyleyebilirsin. Devlet sıkıntıda; çünkü hükümdarlar Tanrısal Bilge arasında uyum yok. Şimdi eğer Konfüçyüs, Jan Ch’iu’yu kabul ederse...”

Elimden geleni yapacağımı söyledim. Bu arada –yine– dönüşümü sordum.

Fan Ch’ih pek iyimser değildi. “Bu sene hiçbir şey yapılamaz. Hazine hâlâ açık veriyor. Fakat Baron K’ang’ın Hindistan karayoluyla çok ilgilendiğini biliyorum.”

“Şu senin İpek Yolu mu?”

“Evet, benim İpek Yolu. Fakat, böyle bir yolculuk büyük bir girişim olacak.”

“Yaşlanıyorum Fan Ch’ih.” Bugüne kadar, yağan kar, yanan kestaneler hep yalnızlığı hatırlatmıştır bana.

“Beraberinde Baron K’ang ve Konfüçyüs’ü de getir. Bunu yapabilirsen istediğini elde edeceksin.” Ona inanmamakla beraber elimden geleni yapacağımı söyledim.

Ertesi gün eski yılın son günüydü, bu nedenle Konfüçyüs’ün atalar mezarlığına gittim. Bundan daha kötü bir zaman seçemezdim. Zira, şeytan kovma ayini en hareketli anındaydı. Bunun yeryüzündeki en gürültülü ayin olduğu kolaylıkla söylenebilir. Herkes çevrede koşuyor, boynuzdan borular öttürüyor, davullar ve çingiraklar çalıyordu. Eski yılın kötü ruhlarının kovularak, yeni yılın iyi ruhlarına yol açmanın ancak en fazla gürültüyü çıkararak mümkün olduğuna inanılır. Şeytan kovma ayini sırasında saray elbisesi giymek ve atalar mezarlığının doğuya bakan basamakları üzerinde oturmak Konfüçyüs’ün âdetiydi. Gürültü sağır edici dereceye ulaştığında, yatıştırıcı bir ses tonuyla ataların ruhlarıyla konuşacak, onlara korkunç gürültüden korkmamalarını ya da şaşırmamalarını söyleyecekti. Onlardan oldukları yerde kalmalarını isteyecekti.

Fakat Konfüçyüs’ü, mezarın basamaklarındaki alışılmış yerinde görmemek beni şaşırttı. “Hasta mıydı?” Hemen evine koştum. Ya da koşmaya çalıştım. Her birkaç adımda Şeytan Kovucular’ın soytarılıkları ve tescilli çılgınları tarafından durduruldum.

Özetle şeytan kovucu, evden eve dolaşp kötü ruhları kovan kişidir. Yanında çoğu zaman gürültü çıkaran ve “çılgın” adı verilen dört kişi bulunur. Bu yaratıkların gerçekten çılgın olup olmamaları önemli değildir. Mümkün olan en garip biçimde davrandıkları kesin. Her biri başlarını ve omuzlarını ayı postuyla örter, ellerinde mızrak ve kalkan taşır. Bir eve girdiklerinde Çılgınlar, hizmetçilere kulak tırmalayan

çığlıkların coşkusunu telkin ederken, Şeytan Kovucular evin içerisinde ok gibi zıplayarak gezerler ve kilerde, dam saçaklarında ve arka odalarda yaşayan kötü ruhlara bağırarak lapkalar takarlar.

Konfüçyüs'ün evinin beyaza boyanmış önyüzüne, hafifçe safran sarısı boya sürülmüştü. Ben bu lekelerin önemini hiç kavrayamadım. Ön kapı aralık olduğundan, içeri daldım. Bir tür dini ayin görmeyi umut ediyordum. Fakat mezar soğukluğunda olan dış odada ne bir rahip, ne de bir öğrenci vardı.

Dış salonun karşısına geçtiğimde, evin içinden matem sesleri geldiğini işittim. Bunun bir şeytan kovucu olduğunu düşünerek durdum ve uygun davranış şeklini bulmaya çalıştım. Kötü ruhları kovma ayini sırasında birisinin evine girebilir miydi?

Arkamdan usulca salona giren bir talebe tarafından aydınlatıldım. “Oğlu öldü” diye fısıldadı kulağıma. “Babasına saygılarımızı sunmalıyız” dedikten sonra beni özel odalara götürdü.

Konfüçyüs yas elbisesi giymiş, arkası ağaç sütuna dayalı biçimde, çıplak bir hasırın üzerinde oturuyordu. Oda yarı yarıya öğrencilerle doluydu. Herkes sadece üzgün değil, ayrıca şaşkınlıktan donakalmış gibi görünüyordu.

Usta'yı selamladım; bana her zamanki nezaketiyle karşılık verdi. Acıların en büyüğü yaşanırken yapılması gereken hareketleri yaptık ikimiz de. Tzu-lu'nun yanına diz çöktüğümde bana şöyle mırıldandı. “Onu teselli etmek mümkün değil.”

“İnsanın en büyük oğlunu kaybetmesi acıların en büyüğüken, bu nasıl mümkün olabilir ki?” dedim geleneksel tarzda konuşarak.

“Bundan daha fazlasını kaybetti” dedi Tzu-lu.

Başlangıçta ne demek istediğini anlamadım. Âdetlere göre konuşursak, bir insanın başına gelebilecek en kötü şey, en büyük oğlunu kaybetmesidir. Ben de ilahilere katıldım, duaları tekrarlardım, teselli verici sesler çıkardım. Fakat Konfüçyüs şimdi gerçekten ağlıyor, bir taraftan da törensel tarzda yas tutuyordu.

Sonunda, Tzu-lu saygı dolu fakat ciddi bir ifadeyle, “Usta, bütün sınırları aştınız. Bu tarzda ağlamanız yakışık alır mı?” dedi.

Konfüçyüs ağlamasını kesti; yanaklarındaki gözyaşları salyangoz izleri gibi parlıyordu. “Yakışık alır mı?” diye tekrar etti. Sonra, Tzu-lu’nun cevaplamasına fırsat vermeden yeni yaşlar dökmeye başladı. Aynı anda, şaşırtıcı biçimde, konuşurken son derece metin olduğunu fark ettim. “Eğer bir insanın ölümü geride kalanların gözyaşı dökmesine değişorsa, ne mutlu *ona*.”

Konfüçyüs’ün öteki dünyaya inanmadığını fark ettim. Her ne kadar, ayinsel olarak, Gökler’den ataların yurdu olarak sözetse de, böyle bir yerin varlığına inanmıyordu. Bu durumda bile, kendisi için çok az şey ifade eden oğlunun ölümüyle bu denli yıkılması beni bir ölçüde şaşırttı. Aslında oğlu babası için hep bir utanç kaynağı olmuştu. Defalarca Konfüçyüs’ün öğrencilerinden para toplayıp, zimmetine geçirmekle suçlanmıştı. En kötüsü de aptaldı.

Sonra daha önce hiç görmediğim yaşlı bir adam şöyle dedi: “Usta, izin verin de arabanızı alayım; onu oğlumun tabutunun iskeleti için kullanabilirim.”

Kafam iyiden iyiye karışmıştı. Bu yaşlı adam kimdi? Ölü çocuk kimdi? Konfüçyüs aniden ağlamayı kesti. Yaşlı adama döndü. “Hayır, dostum onu alamazsın. Doğal olarak yaşlısın. Ben de aynı derecede yaşlıyım. Hayır, iki misli yaşlıyım. Çünkü ben hem kendi oğlumu, hem de

gençlerden en iyisi ve en akıllısı olan senin oğlunu kaybettim.”

İşte o zaman Yen Hui'nin babası hoş olmayan biçimde sızlanmaya başladı: “Zaten böyle parlak bir genç her türlü övgüyü hak etmiyor mu? En bilge adamın en bilge öğrencisi değil miydi?”

Konfüçyüs gözlerini kırıştırdı ve kederin yerini can sıkıntısı aldı. İnsanların düşüncelerinin aksine, yaşlı insanların ruh hâlleri her zaman gençlerden daha çabuk değişir. “Oğlun, çiçek açıncaya kadar beslediğim bir ağaç gibiydi. Fakat ağaç meyve verecek kadar uzun yaşamadı.” Konfüçyüs sözüne ara verdi, derin bir nefes aldı, sonra duygusuz bir yüz ifadesiyle konuşmayı sürdürdü. “Arabamın bir tabut iskeleti olarak kullanılmasına izin veremem; çünkü oğlum gömüldüğü zaman –bu demek değildir ki, ikisini birbiriyle kıyas ediyorum– ona da bir tabut iskeleti vermedim. Birincisi, bu yakışık almazdı ve ikincisi, ben başşövalyeyim ve bu sıfatla mezarlığa yayan gitmem mümkün değil. Âdetler oraya arabayla gitmemi gerektiriyor. Yasa bu olduğundan, bu konuda hiçbir tercih hakkımız yok.”

Yen Hui'nin babasının bundan memnun olmadığı açıktı ama fazla da ısrar etmedi. Fakat Tzu-lu konuyu uzattı. “Evet, Usta, Yen Hui'yi kesinlikle mümkün olan en güzel törenle gömmeliyiz. Sizi arabanızdan etmeden, tabut için bir ağaç bulabiliriz. Yen Hui'ye her türlü töreni yapmalıyız. Bunu Gök'e borçluyuz. Bunu atalara ve onu eğiten size borçluyuz.”

Uzun bir sessizlik oldu, Konfüçyüs başını eğdi ve kendi kendine konuşmuş gibi fısıldadı. “Gök benim olanı benden çaldı.”

Bu saygısızlık daha yapılır yapılmaz Gök'ün cevabı geldi. Bir şeytan kovucu odaya daldı, ardından bağırıp çağıran, uluyan dört de Çılgın. Onlar etrafta dans eder, ziller çalar,

davullar vurur ve eski yılın kötü ruhlarına hakaretler yağdırırken, Konfüçyüs odadan dışarı sıvıştı; ben de hızlı adımlarla şehir merkezini geçerek karşıdaki Chi sarayına gittim.

Fan Ch'ih'i sarayın, benim ülkemde ikinci kalem odasına karşılık gelen bir odasında buldum. Burada devlet işleri, açık tenli Chou şövalyeleri ve siyah saçlı Shang beyefendileri tarafından günlük olarak yürütülür. Bu memurlardan kaçının Konfüçyüs bağılısı olduğunu hiç tespit edemedim. Sanırım çoğunluk öyleydi.

Fan Ch'ih iki gencin ölüm haberini çoktan duymuştu. "Bu çok acı tabii ki!" dedi. "Yen Hui değerli bir insandı. Hepimiz onu özleyeceğiz."

"Ya çocuk?"

Fan Ch'ih belirsiz bir hareket yaptı. "Bu bize en azından bir nefes alma fırsatı verir" dedi.

Jan Ch'iu'da bize katıldı. Çok yorgun görünmekle birlikte beni, onurlu bir konuğa gösterilmesi gereken törensel hareketle karşıladı. O da haberleri duymuştu. "Keşke yanına gidebilseydim" dedi. "Acı çekiyor olmalı, biliyorum. Ne söyledi?"

Konfüçyüs'ün gökle ilgili ifadesini tekrar ettim.

Jan Ch'iu başını iki yana salladı. "Bu çok yakışıklı" dedi. "Zira onun artık acı çekmeyeceğini kabul edecek ilk kişi, o olmalıydı."

"İlk zamanlarda" dedi Fan Ch'ih, "Gök'ün iradesinden ne kadar acı çekerse çeksin, böyle bir şeyi asla söylemezdi." Hem Fan Ch'ih hem de Jan Ch'iu, fazilet timsali Yen Hui'nin ölümünden çok, Konfüçyüs'ün alışılmadık konuşmasına şaşır-mışlardı.

"Cenaze merasimine katılacak mısınız?" diye sordum Jan Ch'iu'ya.

"Tabii ki. Bu büyük bir olay olacak. Rahip bunu ayarlamıştır."

Şaşırmıştım. “Fakat Usta, Yen Hui için yapılacak törenlerin, kendi oğlununki kadar sade olması gerektiğini söyledi.”

“Hayal kırıklığına uğrayacak” dedi Jan Ch’iu kesin biçimde. “planları gördüm bile. Rahip onları bu sabah bana gösterdi. Onurlu Konuk –işaretparmağıyla hafifçe önkoluma dokundu, bu bir güven ifadesiydi– bildiğin gibi, Usta’nın evinde istenmiyorum. Yine de onu mümkün olabildiğince acil görmeliyim.”

“En azından üç ay yas tutacak” dedi Fan Ch’ih. “Ve hiç kimse onunla başka meseleler hakkında konuşamayacak.”

“Bir yolunu bulmalıyız.” İşaret parmağı yine bir kelebek kadar hafifçe koluma dokundu. “Sen bir barbarsın ve bir din adamısın. Onun ilgisini çekiyorsun; hepsinden öte onu hiç kızdırmadın ya da üzmedin. Eğer istersen bize –yani sadece hizmet ettiğim aileye değil, bu ülkeye de– bir iyilik yapabilirsin; onunla Baron K’ang arasında bir buluşma ayarlamaya çalış.”

“Baron onu çağırabilir pekâlâ. Başşövalye olarak gelmek zorunda kalır.”

“Fakat Tanrısal Bilge olarak çağrılmaz.”

“O bunu reddediyor ama” diye başladım söze: Jan Chi’u, sözümü kesti.

“Orta Krallık’ta” dedi, “o bir Tanrısal Bilge’dir. Bunu bu kadar hararetle reddetmesi onun gerçekten o sığata sahip olduğunun kanıtıdır. Baron K’ang’ın Konfüçyüs’e ihtiyacı var.” Jan Ch’iu gözlerimin içine baktı. Bu çoğu zaman bir adamın yalan söylediğine işarettir. Ama Jan Ch’iu’nun bana yalan söylemesi için hiçbir neden yoktu. “Çok ama çok soru-numuz var.”

“Vergiler mi?”

Jan Ch’iu evet anlamında başına salladı. “Evet, vergiler aşırı. Ama onlar olmadan orduya para ödeyemeyiz. Ordusuz

da...” Jan Ch’iu, bana devlete yönelik son tehditlerden bahsedenden Fan Ch’ih’e döndü.

“Pi Şatosu’nun yanında Chuan-yu isimli kutsal bir yer var. Burası bizzat Dük Tan tarafından özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu yer Lu sınırları içinde olmasına karşın, her zaman bağımsız olmuştur. Chuan-yu Kalesi en az Pi Şatosu kadar muhkemdir.

Yavaş yavaş anlamaya başlamıştım. “Böylece Pi’nin eski komutanı...”

“...Chuan-yu’yu altüst ediyor.” Fan Ch’ih’in karşı konulmaz derecede neşeli yüzü, sesindeki gerilimle tezat teşkil ediyordu. “Bir başka isyan hareketi yaşamamız an meselesi.”

“Baron K’ang kaleyi yerle bir etmek istiyor.” Jan Ch’iu, kuşağındaki süslerle oynuyordu. “Eğer bunu şimdi biz yapmazsak, oğullarımız ya da torunlarımız yapacaktır” dedi. “Böyle güçlü bir kalenin düşmanlarımızın elinde kalmasına razı olamayız. Konfüçyüs doğal olarak, bu kutsal yere saldırılmasına karşı çıkacaktır.” Jan Ch’iu bana ikinci defa baktı. Oldukça sakindim. Bir kere, çoğu Chou şövalyesi gibi o da, bir kaplanın sarı gözlerine sahipti. “Baron’un bakanları olarak onunla aynı fikirdeyiz. Konfüçyüs’ün talebeleri olarak ise ona katılmıyoruz.”

“Konfüçyüs’ü bu kadar yakışsız bir şeyi yapmaya ikna edebilecek birinin olduğunu gerçekten düşünüyor musunuz?” Onların içinde bulunduğu çelişkiyi görüyor ama çıkış yolu bulamıyordum.

“Denemeliyiz” dedi Fan Ch’ih gülümseyerek. “Sen denemelisin. Ona, Baron K’ang’ı kabul etmesi gerektiğini söyle. Kendisine yüksek bir memuriyet teklif edileceğini belirt. Yoksa...”

“Yoksa, Baron her halükârda şatoyu yerle bir edecek” dedim hemen sadede gelerek.

“Evet” dedi Jan Ch’iu. “Fakat şato beni Konfüçyüs’ün son günleri kadar ilgilendirmiyor. Yıllarca tek bir amaç uğrunda beraber çalıştık. Her şeyi düzeltsin diye Tanrısal Bilge’yi iktidara taşımak için didindik durduk.”

“Şimdi ise bana, onun iktidara, ancak Baron’un yanlış bir şey yapmasına izin vermesi hâlinde gelebileceğini söylüyor-sun.” Oldukça sert konuşmuştum.

Jan Ch’iu saldırıya geçmekte gecikmedi. “Doğru ya da yanlış. Baron K’ang hain Pi Komutanı’yla uğraşırken, Konfüçyüs’ün Chi Hanedanı’nı yıkmaya çalıştığını düşünüyor.”

“Eğer bunlardan biri bile doğruysa, Tanrısal Bilge’niz ihanetten suçlu.” Bu arada, saraylılara özgü bir tarzda gülümsemeyi hatırladım.

“Evet” dedi Jan Ch’iu ve gülümsemedi. “Bereket versin ki, savaşı kazandık ve eski düşmanımız Key Dükü artık ölü.”

Şimdi planın bütün boyutlarını görüyordum. “Baron K’ang...” diyecektim, “Dük’ü öldüren Baron K’ang.” Ama susmayı tercih ettim. Sonra ağır aksak devam ettim. “Böylece Baron, devleti kurtarmaya muvaffak oldu.”

Fan Ch’ih evet anlamında başını salladı. “Şimdi geriye sadece Chuan-yu’daki asileri temizlemek kaldı. Sonra rahatça uyuyabiliriz. Chuan-yu’daki asiler Baron’un düşmanlarının son ümidi olduğundan, mutlak barışla aramızda sadece kaleleri duruyor.”

“Fakat onun yıkılmasını önce Usta kabul etmeli.”

Jan Ch’iu başını iki yana salladı. “Kabul etse de etmese de, Chuan-yu’nun duvarları yıkılacak. Fakat bunu gönülden kabul ederse, on bin bilgenin rüyası gerçek olacak. Konfüçyüs, devleti yönetmek üzere göreve çağrılacak. O her zaman, ‘Bana üç yıl verin, her şeyi yoluna sokayım’ derdi. Ben çok geç olmadan bu üç yılı kullanmasını istiyorum. Bunu hepimiz istiyoruz.”

Jan Ch'iu'yu hiçbir zaman anlayamadım. Onun Usta'ya gerçekten bağlı olduğuna inanıyorum; zaten birkaç yıl önce Konfüçyüs'le sürgüne gittiği zaman sadakatini ispat etmişti. Fakat Baron K'ang'a da aynı ölçüde sadıktı. Gök ve Yer arasında bir köprü kurmayı umut ediyordu ve ben ona bu konuda yardım edersem, eve gönderilecektim. Konfüçyüs'ün Yen Hui'nin ölümü nedeniyle Gök'e sitem ettiği o kara günün akşamı, Chi Sarayı'nda bu konuda anlaşmaya varmıştık.

Fan Ch'ih beni Chi Sarayı'nın girişine kadar geçirirken, Konfüçyüs'ün Yen Hui'nin babasına ne kadar soğuk davranıldığı konusundayorum yaptım. "Yen Hui neden mükemmel bir cenaze töreniyle gömülmesindi ki? Konfüçyüs neden gelenekleri bozarak arabaya binmek yerine yürüyüyordu?"

"Korkarım ki, yeryüzünde yaşamış en bilge adamı anlamış değilsin" dedi Fan Ch'ih.

"Ben kendim bilge olmadığımı göre, bu gayet normal değil mi?" dedim; bu arada Kathaylılara özgü bütün yapmacık mahcubiyet hareketlerini sergiledim.

"Konfüçyüs için önemli olan tek şey, ahlâki hayattır. Bu demektir ki, kişisel arzu ya da çıkarlar doğru eylemle çatıştığında, bu arzu ve çıkarlar bir kenara itilecektir. Bir insan olarak Yen Hui'yi payelendirmek istiyor. Fakat doğrunun savunucusu olarak, doğru davranış olduğuna inandığı şeyi çiğneyemiyor."

"Böylece mütevazı Yen Hui mütevazı bir cenaze töreniyle uğurlanıyor, öyle değil mi?"

"Evet. İnsanın hükümdara, ailesine, arkadaşlarına, insanlığa karşı belli sorumlulukları vardır. Fakat bu sorumluluklar bazen çatışır. Tabii ki hükümdara karşı olan sorumluluklarımız arkadaşlarımıza karşı olan ödevlerimizden önce gelir. Evet birtakım karışıklıklar yok değil. Konfüçyüs'e göre meşru hükümdarımız Dük Ai'dir; bize göre ise Baron K'ang.

Konfüçyüs bir açıdan haklı. Bir anlamda da biz haklıyız. Fakat o da, biz de, birbirimize yol veremeyiz. Neticede ortaya mutsuzluk çıkıyor.”

“Neyin doğru olduğunu mutlak olarak kim belirliyor?” Sarayın büyük kapısı önünde duruyordum.

“Elbette gök, Onurlu Konuk.”

“Gök nedir, Fan Ch’ih?”

Dostum gülümsedi. “Gök doğru olandır” dedi. İkimiz de güldük. Bütün Konfüçyüs müritlerinin, esasında ateist olduklarını düşünüyorum. Ne öteki hayata ne de yargı gününe inanıyorlar. Bu dünyanın nasıl ve ne amaçla yaratıldığıyla ilgilenmiyorlar. Bunun yerine, tek varolan bu dünyaymış ve onu en uygun şekilde yaşamak en önemli şeymiş gibi davranıyorlar. Onlara göre gök, sadece doğru hareketi tanımlayan bir sözcük. Sıradan insanların –ırk kadar eski bir kavram olan– gökle ilgili mantıksız bir sürü duyguları olduğundan, Konfüçyüs Gök fikrini oldukça zekice kullanmış ve insanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili açıklamalarına büyüsel bir otorite vermeye çalışmıştır. Fakat sonra okumuşları, hem Chou hem de Shang’ı etkilemek için kendisini Orta Krallık’ın en büyük alimi yapmaya özen gösterdi. Sonuçta, kendi yararına alıntı yapamayacağı herhangi bir Chou metni yok. Ancak, ateizme karşı duyduğum derin nefrete ve Konfüçyüs mezhebinin sınırlamalarından duyduğum rahatsızlığa rağmen, kamusal ve özel hayatın nasıl düzenleneceği konusunda bu kadar açık görüşlere sahip bir başka insan daha tanımadım. Demokrit bile onun yalan yanlış hatırladığım sözlerini şaşırtıcı bulmaktadır. Eğer insan her şeyin yaratıcısını ortadan kaldıracaksa, yaratıcının yerine, insani ölçekte iyiliği neyin oluşturduğuna dair açık bir görüş koymalıdır.

Onuru kırılmış Bilge'yle keskin dilli Diktatör'ü bir araya getirmek için elimden geleni yaptım. Başlangıçta ufak bir girişimde bulundum. Zira Konfüçyüs hâlâ hem oğlu hem de Yen Hui için yastaydı, ayrıca sağlığı da bozuluyordu. Yine de ders vermeyi sürdürüyordu. Bunun yanında Lu tarihini yazmakla da ilgileniyordu. "Öyle sanıyorum ki" demişti bana, "bu, on dük kuşağının nasıl ve neden güçsüz olduğunu göstermeye yarayacaktır."

Ona dükalık gücünün yok olup, atadan oğula geçen vekillik kurumunun güçlenmesinin temel nedenini sordum.

"Bunun başlangıcı, ilk düklerin vergi toplama işini asiller sınıfına bırakmasına dayanır" dedi. Konfüçyüs tahlillerinde, her zaman meselenin can alıcı noktasına değinir. "Sonunda asiller vergileri kendilerine sakladı ve herkesin bildiği gibi, hazineyi kontrol eden devleti de kontrol eder. Hiçbir hanedanın on kuşaktan çok daha uzun sürmediği de bir gerçektir. Eğer güç baronlara geçtiyse –yaşlı adam tavşan gülümseyişiyle gülümsedi– hâkimiyetlerini ender olarak beş kuşaktan fazla sürdürebilirler. Bugün, beş kuşak süren bir iktidardan sonra Chi, Meng ve Shu Ailelerinin, bir zamanlar olduğundan çok farklı olduğu izlenimine sahibim."

Konfüçyüs'le doğrudan konuşmaya cesaret edemedim. Bunun yerine, fikirlerini Konfüçyüs'e doğrudan söyleyebilen Tzu-lu'dan yararlandım. "Her şeyden önce" dedi bana, "onu durdurmamış olsaydım, Pi Komutanı'yla güçleri birleştirecekti. Doğu'da bir Chou yaratacağını söylerken, bu haine gerçekten inanıyordu. Konfüçyüs'e Pi Komutanı'yla iş-

birliğinin budalalık olacağını söyledim. Eğer Doğu'da gerçekten bir Chou varsa, bu doğal olarak ve Usta'nın böyle bir şeyin sadece arzu edilir değil, mümkün de olduğunu söylemesi nedeniyle ortaya çıkacaktır.”

O zaman Tzu-lu, Konfüçyüs'ün Baron K'ang'la barış yapma zamanının geldiğini kabul etti. Bana, “Merak etme” dedi, “onunla ben ilgilenirim.”

Uzun süren müzakerelerden sonra, Konfüçyüs, Baron'u sözde orman kulübesinde ziyaret etme davetini kabul etti. Parlak bir yaz günü, bir grup Chi askerinin koruması altında, dört at tarafından çekilen hafif bir arabayla şehirden çıktık.

“Umarım” demişti Baron nihai anlaşmalar yapılırken, “onu babamın eski av konağında ağırlamamı umursamaz. Konağın kırsal sadeliğinin Usta'nın tenasüp hissine hitap edeceğini ümit ediyorum sadece.” Baronun yumurtaya benzeyen yüzü her zaman olduğu gibi hiçbir duyguyu yansıtmıyordu. Son olarak ekledi: “Sen Cyrus Spitama, bize unutamayacağımız bir hizmette bulundun.”

Orman yolculuğumuz oldukça güzel geçti. Çevrede güneyden yeni gelmiş her türden kuş uçuyordu; ağaçlar yapraklanmıştı; yaban çiçekleri havayı hoş kokularla dolduruyor ve bu koku beni istemeden hapsiştiriyordu.

İlk gece av eti ve taze balık yedik. Çadırlarda uyuduk. Ne bir ejderha ne bir cin ne de bir haydut gördük. Fakat ertesi gün tek başına bir münzevi-bilgeye rastladık; bütün münzevi bilgiler gibi sürekli konuşuyordu. Dili çözmek için sessizlik yemini gibisi yoktur.

Adamın saçları ve sakalı yıllardır kesilmemiş ve yıkanmamıştı. Orman yolundan pek de uzak olmayan bir ağaç üzerinde yaşıyordu. Sonuç olarak, dünyanın bu bölgesine yolculuk edenler tarafından gayet iyi tanınan biriydi.

Bir Hint maymunu gibi etrafta sıçırıyor, ona buna sataşıyordu. Kendi sade hayatının mükemmelliğiyle başka hayatların dünyeviliğini karşılaştırmaktan hoşlanıyordu. Kathaylı münzevi bilgeler, Ganj Ovası'ndakiler kadar usanç vericidirler; ancak o kadar kalabalık sayılmazlar.

"Ah, Usta K'ung" diyerek Konfüçyüs'ü selamladı; Usta, arabasından inerek dut ağaçlarının altında serinlemeye gitti ve adamı kibar bir ifadeyle selamladı.

"Söyle bana Usta K'ung, çok fazla arzuya sahip olmaktan daha büyük bir cina yet var mı?"

"Yanlış bir arzuya sahip olmak bir cina yettir" dedi Konfüçyüs yumuşak bir ifadeyle. Münzevi bilgelerin hakaretlerine alışıktı. Onlar da Buda gibi, kendisinin sadece düzeltmek istediği bir dünyayı, yok etmeyi arzu ediyorlardı. Onun dışında herkes çekilmişti.

"Vefalı olmamaktan daha büyük bir felaket var mı?"

"İnsanın hayattaki münasip rolünden memnun olmaması felaket sayılabilir."

Münzevi bilge, tumturaklı sorularının böyle harfi harfine cevaplandırılmasından memnun değildi. "Açgözlü olmaktan daha büyük bir talihsizlik var mı?"

"Neyin açlığını çektiğine bağlı. İyiliğe açlık çekmek, Gök'ün gözünde talihsizlik sayılmaz."

"Gök'ün ne olduğunu biliyor musun?"

"Usta Li'yi" –Konfüçyüs düşmanını tanıyordu– "izleyen senin için; bu Yol'dur ve bu Yol sözlerle tanımlanamayabilir. Bu nedenle Usta Li'nin aklına uyacak ve onu sözcüklere dökemeyeceğim."

Münzevi bilge, bu cevaptan da tam olarak memnun kalmadı. "Usta K'ung! Gök'ün Oğlu tarafından icra edildiği şekliyle, atasal kurbanın yüceliğine inanıyorsunuz."

"Evet, gerçekten öyle."

“Fakat artık bir Gök’ün Oğlu yok.”

“Vardı. Olacak da. Bu arada, atasal kurban hâlâ sürüyor, Yalnız Biri’nin yokluğunda mükemmel olmasa da, sürüyor.”

“Atasal kurbanın anlamı ne?”

Konfüçyüs’ün, bu yaşlı dünyada afallamasına neden olabilecek en nadir şey, yeni bir soru karşısında afallaması beni şaşırttı. “Atasal kurbanın anlamı nedir?” diye tekrarladı.

“Evet. Nasıl başladı? Neye işaret ediyor? Bana açıkla, Usta K’ung.”

“Yapamam” dedi Konfüçyüs; vahşi adama sanki yoluna bir şekilde düşmüş bir ağaçmış gibi baktı. “Kurbanı gerçekten anlayan birisi, Gök’ün altındaki her şeyle bunun kadar kolayca baş edebilir” dedi ve sağ elinin işaretparmağını sol elinin düzleştirdiği avuç içine bastırdı.

“Bütün kurbanların en önemlisini anlayamazsan, Gök’ün iradesini öğrenmeye nasıl başlayabilirsin?”

“Ben sadece bilge ataların irfanını aktarıyorum. Fazlasını değil.” Konfüçyüs sanki ağacın etrafında kendi tarzıyla yürümeye başladı. Fakat münzevi bilgenin onu bırakmaya niyeti yoktu; elini Usta’nın koluna koydu.

“Bu çok yakışıklı” dedi Fan Ch’ih, mütecaviz kola vurup onu aşağı düşürerek. Konfüçyüs arabada yerini alırken, yabani adamın yüz ifadesi, her-zaman-öyle olanın kutsayıcıları tarafından öğütlenen soğuk anlamsızlıktan çok, nefrete daha yakındı.

Ona takılmadan edemedim. “Bütün bunlar nasıl vücuda geldi?” diye sordum. “Evreni kim yarattı?”

Bir an vahşi adamın beni iştitlediğini sandım. Bana hiç bakmadığı kesindi; gözleri Konfüçyüs’ün eğilmiş sırtındaydı. Fakat sonra, tam hareket edecekken şöyle dedi –ya da bir yerlerden aktardı– “Vadinin ruhu asla ölmez. Buna gizemli dişi adı verilir. Gizemli dişinin ana kapısına Gök’ün ve

Yer'in kökü denir. O her zaman orada, içimizdedir. Ondan ne kadar çekersen çek, asla kurumayacaktır.”

“Bu hepimizin, ilksel bir döl yatağının sularından çıktığını mı anlamına mı geliyor?” Sorum cevaplanmadı. Bunun yerine, münzevi birden Konfüçyüs’e bağırdı: “Usta K’ung, kötülük karşılığında iyilik yapılmasına mı inanıyorsun?”

Konfüçyüs adama bakmadı; ama sorusunu da cevapladı: “Kötülüğe iyilikle karşılık verirsen, yeryüzünde iyiliği nasıl ödüllendireceksin? Kötülükle mi?”

Bu sırada arabadaydım. Konfüçyüs’ün, “Bu adam tam bir budala” diye mırıldandığını işittim.

“Aynı Usta Li gibi” dedi Tzu-lu.

“Hayır” dedi Konfüçyüs kaşlarını çatarak. “Usta Li zekidir. Cin gibidir. O, ata yadigarı ayinler gittikçe zayıfladığı için sadakat ve iyi niyetin yok olduğunu ve kargaşanın başladığını söylemiştir. Bana göre o gerçekte bir kargaşa öğretisi vaaz ediyor.”

Hayatımda daha önce, Baron K’ang’ın babasının Orman Konağı kadar güzel ve özel bir mekân gördüğümü sanmıyorum. Ne gariptir ki, yanımdakilerden hiçbiri, yaşlı diktatörün başkentin elli mil kadar güneyinde kendisi için yaptırdığı bu malikâneye göz bile atmadı.

Ormandaki geniş bir açık alanın ortasında, setler üzerinde bir sıra ev yapılmıştı. En yüksek evin basamaklarına çıktığınızda kendinizi, güneyden, tepeleri hâlâ kıstan kalma karla kaplı, menekşe rengindeki dağ silsilesiyle çevrili, geniş bir yeşil denizinde yüzer sanırsınız.

İlk set üzerindeki evin dibinde, bizi en yüksek seviyeye çıkaracak olan Mabeyinci tarafından karşılandık. Ormandaki konak odalar, salonlar, galeriler ve bir dizi harika bahçenin merkezinde oluşturulmuş yapay setler üzerinde kurulmuş yapılardan oluşuyor. İçeride ya da dışarıda, nerede ayağa kal-

karsanız kalkın Gök'ü, çiçekleri ve ağaçları görürsünüz. Bahçeler ve saray, Yangtze Nehri üzerindeki bir güney ülkesi olan Ch'u'dan gelen mimarlar tarafından yaratılmıştı. Bu ülke Orta Krallık'ta harika yapıları, bahçeleri, kadınları ve Sheh Dükü'nün de korkuyla keşfettiği gibi ejderhalarıyla ünlüdür.

Süs havuzları, öğle vakti puslu gökyüzünün ölgün ışığını yansıtıyordu. Soluk yeşil renkli sumercimekleri, ince gözeneklerine lotus çiçekleri dolmuş bir ağ gibi suyun yüzünü kaplıyordu. Suyun kenarındaki sarı orkideler, uçarken donmuş kelebekler gibi çiçek açmıştı. Bahçedeki tüm davetliler leopar postları giyiyordu. Bunun nedenini bilmiyorum. Tek bildiğim bunun yarattığı etkinin sadece garip değil, aynı zamanda gizemli şekilde güzel ve bana söylenildiğine göre bir Ch'u bahçesi için tamamıyla sıradan olduğuydu.

En üst sette, oldukça parlak kırmızı taştan yapılma, iki katlı bir bina vardı. Mabeyinci nazik bir ifadeyle yaltaklanarak, bizi binanın kendisi kadar yüksek, geniş ve uzun bir salona götürdü. İçerisinin güzelliği ve parlaklığı karşısında hepimiz –yani Konfüçyüs dışında hepimiz demek daha doğru olur; çünkü o gerçekten çok asık suratlı görünüyordu– büyülenmiştik.

İç mekânın parlak gri-yeşil taşları, dış yüzün kırmızılığıyla canlı bir tezat oluşturunuyordu. Salonun tam göbeğinde muazzam siyah mermerden bir sütun vardı; ağaç şeklinde yontulmuştu ve Hint meşesinden kesilmiş ışınsal kirişleri, meyveyle yüklü ağaç dallarına benzeyecek şekilde oyulmuş bir tavanı tutuyordu.

Ana kapının tam karşısında, yalıçapkını mavisi nakışlı bir duvar perdesi, asıl sarayın girişini gizliyordu. Biz ağzımızı açmış alık alık bakarken, görünmez eller ya da ipler perdeyi bir tarafa çekti; ardından Baron K'ang göründü. Ev

sahibimiz sade fakat uygun biçimde giyinmişti. Başşövalyeyi sade olmasa da uygun biçimde selamlarken, baş sallamaları, el titremeleri, omuz kalkmaları hiç bitmeyecek gibiydi. Açıkçası, bu olağanüstü resmi, anlamlı ve önemli bir olaydı.

Konfüçyüs de bütün doğru karşılıkları verdikten sonra, Baron K'ang bizi, bir dizi sekili bahçeye bakan, uzun bir balkona götürdü. Burada olağanüstü güzel Ch'ulu kızlar bize bir ziyafet sofrası hazırladı. Bu kızlar mimarinin olmasa da, döşemelerin ayrılmaz bir parçasıydı; Konfüçyüs dışında hepimizin gözleri kamaşmıştı. Onur konuklarına ait yerde oturuyor ve tüm doğru gözlemleri yapıyordu. Fakat gözlerini hizmetçi kızlardan kaçırmıyordu. Hiç birimiz Lu'nun herhangi bir yerinde böyle bir lüksün var olduğunu fark etmemiştik. Başkentteki Chi Sarayı büyük bir yapı olmakla birlikte, fakir bir devletin yönetim merkezine uygun şekilde sadeydi. Diktatör bize, kendince sebeplerle, hayatında çok az kişinin görme şerefine erişebileceği yönlerini göstermeye karar vermişti. Çok etkilenmiştik; onun da istediği zaten buydu. Konfüçyüs derinden sarsılmıştı; acaba Baron'un istediği bu muydu? Hâlâ emin değilim.

Ziyafet çok lezizdi; bu arada balla tatlandırılmış koyu yeşil şaraptan çok fazla içtik, Güneyli tarzıyla sunulan yemeklerden tabak tabak yedik. Acılı yemeklerden sonra tuzlu, sonra ekşi, sonra biberli yiyecekler gelir ve en sonda da tatlı yenir. Hatırıma gelenler arasında haşlanmış kaplumbağa, ekşi soslu kaz, güveçte ördek, yerelması soslu oğlak eti, tuzlanmış turplu kurutulmuş turna kuşu eti ve Wu'nun ünlü, acı ekşi çorbası vardı.

Baron K'ang ve Konfüçyüs dışında herkes tıka basa yedi. Bilge ve Diktatör, idareli bir şekilde yediler ve şarabı içmekten çok yudumladılar.

Yemek aralarında genç kızlar otuz kırk kadar teli olan ve mızrapla çalınan bir çalgı, kaval, ziller ve davullar eşliğinde iç gıcıklayıcı Cheng dansları yaptılar. Sonra Wulu, büyüleyici bir güzel, Konfüçyüs'ün bile duruluğu –ve yıllanmışlığı– nedeniyle övmek zorunda kaldığı birkaç aşk şarkısı söyledi. Genelde o, Chou devrinden beri yapılan hiçbir müzikten hoşlanmazdı.

Hafızamda, yiyecek, müzik ve kadınlar tarafından aydınlatılmayı ve kokulandırılmayı sürdüren o harika günde yaptığımız konuşma parça parça da olsa canlılığını koruyor. Baron K'ang bir ara Konfüçyüs'e dönerek, "Usta" dedi, "talebelerinizden hangisi öğrenmeyi en çok seviyor?"

"Şu an ölü olan, Başbakan. Ne yazık ki, Yen Hui'nin ömrü kısa sürdü" dedi Konfüçyüs orada hazır bulunan talebelerine sert bir bakış atarak. "Onun yerini alacak kimse yok."

Baron gülümsedi. "Doğal olarak yargıç sensin, Usta. Öyle bile olsa ben Tzu-lu'yu bilge olarak görüyordum."

"Öyle mi?" dedi Konfüçyüs, ön dişlerinin ucunu dışarı çıkartarak.

"Onu ayrıca devlet kademelerinde görev alacak yetenekte de görüyorum. Sen ne diyorsun, Usta?" Böylece Konfüçyüs'e, pek de ince sayılmayacak şekilde rüşvet verilmeye başlanmıştı.

"Tzu-lu etkili biri" dedi Konfüçyüs. "Bu nedenle kendisine bir memuriyet verilmeli." Bu arada Tzu-lu mahcup görünme inceliğinde bulundu.

"Jan Ch'iu'ya ne diyorsunuz?"

"Onun eli her işe yatkındır" dedi Konfüçyüs kesin bir dille. "Bildiğin gibi, zaten bir görevi var."

"Fan Ch'ih mi?"

"Bildiğin gibi, o her işi halletmeyi bilir."

Jan Ch'iu ve Fan Ch'ih, artık ziyafetten zevk almaz olmuştı; onların yerine Baron K'ang eğleniyordu. Ayrıca şifreli bir dille Konfüçyüs'le konuşuyordu. "Talebelerin sana iyi hizmet ediyor, Usta."

"Bu iyiliğin karşılığı yok mu, Başbakan?"

Baron bu sert yanıtı cevap vermemeyi tercih etti. "Söyle bana Usta" dedi, "sıradan halkı saygılı ve sadık kılmanın en iyi yolu nedir?"

"İbretlik cezalar dışında mı?" Birden Konfüçyüs'ün sadece son derece öfkeli olmadığını, aynı zamanda yediği idareli yemeğin de ona dokunmaya başladığını fark ettim. Baron, sanki Konfüçyüs henüz konuşmamış gibi dikkatli görünüyordu. "İnsanlara vakarlı davran" dedi Konfüçyüs, kaş çatıp geçirerek. "O zaman sana saygı duyacaklardır. Devletin değerli hizmetkârlarını ödüllendirerek onları terfi ettir, yetersiz olanları da eğit."

"Ne kadar da doğru!" dedi Baron; Konfüçyüs'ün bu sadıllığından çok hoşlanmıştı.

"Bunu düşündüğüne sevindim" dedi Konfüçyüs; her zamankinden daha ekşi suratlı görünüyordu. "Bunun aksi asla denenmemelidir."

"Aksi mi?"

"Evet, işe yaramaz olanları eğitmeye çalışmak, yetersizleri ödüllendirmek!"

Bereket versin ki, konuşma hüzün dolu bir Ts'ai şarkısıyla kesildi. Fakat sona erdiğinde Baron K'ang meydan okuyucu da olsa saygılı sorularına yine başladı. "Biliyorsunuz Usta, siz güvenlik işlerinden sorumlu ikinci bakan olarak üstün bir şekilde hizmete başladıktan sonra, suçlar muazzam oranda arttı. Dük'ün mütevazı kölesi olan ben bile, evimin üç ke-re soyulmasını engelleyemedim. Yayılma eğilimi gösteren bu kanunsuzluğu nasıl durdurmayı düşünüyorsunuz?"

“Eğer insanlar dünya malına düşkün olmasalardı, Başbakan, birisini soyması için bir hırsız kiralayamazdın. Çünkü o zaman alınacak hiçbir şey olmazdı.”

Baron bu vahşiliği –Usta’nın yanıtını tanımlayacak başka bir kelime bulamıyorum– önemsemedi. Konfüçyüs, devletin iyice fakirleşmiş olduğu bir dönemde, Baron’un zenginliğini teşhir etmesine açık biçimde öfkelenmişti. “Yine de çalmak yanlışır, Usta. Ve biz yönetenler, insanların yasalara uymasını nasıl sağlayabiliriz?”

“Eğer siz doğru yolu izlerseniz, yanlış yolu kim izler ki?”

Bu noktada hepimiz huzursuz olmuştuk; epey de sarhoştuk. Fakat Baron, hiçbir huzursuzluk emaresi göstermiyordu. “Ben inanıyorum ki Usta, hepimiz kendimize göre doğru olan bir yola koyulmuşuzdur. Eğri yolu seçenlere gelince, hükümdar onlar için ne yapabilir ki? İdam mı edilmeliler?”

“Senden bir hükümdar olman bekleniyor, kasap değil. Eğer açıkkalplilikle doğru olanı istersen, halk da aynısını isteyecektir. Bir beyefendi rüzgâra benzer, halk da çimene. Rüzgâr çimenlik üzerinden geçerken, çimenler her zaman boyun eğder.” Konfüçyüs, bir defa daha o dingin ruh hâlini sergilemişti.

Baron evet anlamında başını salladı. Onun gerçekten dinlediği izlenimini edinmiştim. Fakat ne için? İhanet mi? Çok tedirgindim. Zihni midesinin aksine dingin görünen Konfüçyüs’ün dışında, hepimiz rahatsızdık.

“Fakat sıradan halk, beyefendinin yolunu anlar mı?”

“Hayır; ama uygun örneklerle ona yönlendirilebilirler.”

“Anlıyorum” dedi Baron; bir hıçkırık nöbetine tutulmuştu. Kathaylılar bunu bir iç hizmet işareti sayarlar. Konfüçyüs bile daha az sert görünüyordu; çünkü karşıtı tarafından dikkatlice dinlenildiğinin farkına varmıştı. “Söyle bana Usta,

yolu izlemeyen bir hükümdar, halkına huzur ve refah verebilir mi?”

“Hayır, Başbakan. Bu mümkün değildir.”

“Peki, Wei’nin şimdiki düküne ne demeli? O, senin de bir zamanlar ziyaret ettiğine inandığım bir kadın tarafından yönlendirilmeye göç yuman, rezil bir adamdı.”

Konfüçyüs bu yakışıksız taş atma üzerine kaşlarını çattı. “Eğer yanlış bir şey yaptıysam, Gök’e beni bağışlaması için dua ederim.”

“Eminim ki Gök sizi bağışlamıştır. Fakat bana açıklar mısınız; Gök bu rezil adamı neden cezalandırmadı? On yıl kadar önce zengin ve hayatından memnun olarak yatağında öldü.”

“Son Dük, en iyi hariciye vekilinin, en sadık başrahibin ve Orta Krallık’taki en iyi komutanın hizmetlerine güvenmeyi uygun gördü. Başarısının sırrı bu. Bu atamalarında Gök’ün yolunu izlerdi. Bu ender görülür” diye ekledi Konfüçyüs, Diktatör’e gözlerini dikerek.

“Çok az hükümdarın bu kadar iyi ve meziyetli hizmetkârı olduğunu itiraf etmeliyim” dedi Diktatör; oldukça yumuşamıştı.

“Ben de çok az hükümdarın iyiyi ve erdemliyi tanıyabildiğini söylemeliyim.” Konfüçyüs tam anlamıyla ve ezici biçimde rahat görünüyordu.

Usta ve Diktatör dışında, hepimiz huzursuzduk. Düellolarından zevk alır görünüyorlardı.

“İyi hükümet nedir, Usta?”

“Bu yönetimi yakındakilerin onayı, uzaktakilerin de yakınlaşması gerçekleştiği zaman görürsün.”

“O halde, bizden çok uzak olan sizin, şimdi yaklaştığınızı görmekle müşerrefiz.” Bu gerçekten çok yumuşak bir ifadedi. “Aramızda olmanızın, politikalarımızın onayı anlamına geldiğini umuyoruz.”

Konfüçyüs, Başbakan'a oldukça kaba biçimde baktı. Sonra kalıplaşmış –ve pek de samimi olmayan– cevabı verdi. “Bir devlette görevi olmayan, onun politikalarını tartışamaz.”

“Sizin ufaklıklar yüksek makamlarda ama” dedi Baron, Fan Ch’ih ve Jan Ch’iu’ya işaret ederek. “Bize iyi yasalar ve dirayetli buyruklar çıkarmakta yardım ediyorlar...”

Konfüçyüs, Baron’un sözünü kesti. “Başbakan, insanları yasalarla, yönetmeliklerle, buyruklarla ve cezalarla idare etmekte ısrarcı davranırsanız, onlar sizi bir şekilde atlatıp işlerine bakacaklardır. Ama eğer manevi güçle ve örnek olmaya çalışarak hükümet ederseniz kendiliklerinden size gelecekler, iyi olacaklardır.”

“İyilik nedir, Usta?”

“O Gök’ün, Tanrısal Bilgeler’ce izlenen yoludur.”

“Ama siz bir Tanrısal Bilge olduğunuz için...”

“Hayır, ben tanrısal bir bilge değilim. Ben kusurluyum. Ben, olsa olsa bir beyefendiyim. Benim olsa olsa bir ayağım yol üzerinde, o kadar. Sevgili Baron, iyilik her şeyin benzerliğini tanımaktır, kalbi iyiliğe zerre kadar meyilli biri, bu benzerliği fark edecek ve böylece hiçbir insanı üzmeyecektir.”

“Kötüleri de mi?”

“Özellikle kötüleri. Doğruluğu izlemek hayat boyu süren bir iştir. Aslında gerçek bir beyefendinin temel eğilimi doğruluktur; o bunu göreneklere uygun olarak uygulamaya koyar, mütevazı biçimde izler ve inançla sona erdirir. Doğru olmayan yollarla servet ve iktidar elde etmek, bir beyefendinin ülküsünden gökte yüzen bulutlar kadar uzaktır.”

Baron da, çoğu hükümdar gibi doğrulukla pek alakalı sayılmazdı; yine de huşu içindeymiş gibi başını eğdi. “Bununla beraber” dedi, üzerinde oturduğu ipekli kilime, “devletin

alçakgönüllü bir hizmetçisi için gerçek anlamda doğruluk nedir?”

“Eğer bunu zaten bilmiyorsan, sana anlatamam.” Konfüçyüs oturduğu yerde dikleşti. “Fakat karnının ta derinlerinde, doğrunun ne olduğunu bir beyefendi kadar iyi bildiğinden emin olduğumdan, onun iki şeyden ibaret olduğunu sana hatırlatacağım: Başkalarına saygı ve başkalarına sadakat.”

“Eğer başkalarına saygılıysam, neler yaparım?”

“Bashkalarına kendine yapılmasını istemediğın şeyleri yapmazsın. Bu yeterince basit. Sadakate gelince; bunu, eğer doğru biriye, hükümdarına borçlusundur. Eğer değilse, sadakatinin yönünü değiştirmelisin, bunu yapmak sana acı verse bile...”

“Söyle bana Usta, iyiliğı gönülden benimseyen, kötülükten nefret eden kimseyle karşılaştın mı şimdiye kadar?”

Konfüçyüs ellerine baktı. Onun, alışılmadık ölçülerde uzun başparmakları beni her zaman şaşırtmıştır. Cevap verdiği zaman sesi oldukça alçaktı. “Bir gün için bile olsa, bütün gücüyle iyilik yapmaya çalışan birini düşünemiyorum” dedi.

“Fakat siz kesinlikle iyisiniz.”

Konfüçyüs hayır anlamında başını salladı. “Eğer bütünüyle iyi olsaydım, burada seninle olmazdım, Başbakan. Halkın aklıktan ölürken, biz burada lüks içerisinde yemek yiyoruz. Bu iyi değil, doğru da değil. Çok yakışksız bir davranış.”

Dünyanın bir başkayerinde olsak, Konfüçyüs’ün başı derhal bedeninden ayrılırdı. Hepimiz dehşete kapılmıştık. Fakat ne gariptir ki, Konfüçyüs mümkün olan en akıllıca şeyi yapmıştı. Diktatöre ahlâki nedenlerle hücum ederek, Chi Aile-si’ne politik olarak hiçbir tehdit oluşturmadığını göstermiş oldu. En kötü ihtimalle, o rejim için bir baş ağrısıydı; o iyi

ihtimalle de rejimin bir süsü. Herkesin hatasını bulan haşin bilge adam –kimse tarafından önemsenmeyen bir saray soy-tarısı gibi– çoğu zaman ülkedeki en güvenilir kişidir. Baron K'ang'ın korkusu, Konfüçyüs ve talebelerinin Key'le müttefik olması ve baron ailelerini yıkmak ve düğ güçlerini yeniden iktidara taşımak için gizlice çalışmasıydı. Halbuki Konfüçyüs'ün Orman Konağı'ndaki çabası, Diktatör'ü, Konfüçyüs bağlılarından korkacak bir şey olmadığına ikna etmişti.

Baron K'ang, Konfüçyüs'e uzun uzadıya devletin neden yeni vergilere ihtiyacı olduğunu anlattı. Ayrıca, içinde bulundukları yapının zenginliği nedeniyle de özür diledi. “Bunu ben yapmadım, babam yaptı” dedi. “Çoğu da Ch'u yönetiminin bir hediyesi.”

Konfüçyüs susmuş, fırtına dinmişti. Konuşma genel konulara kaydığında, dansözlerin hareketleri gittikçe daha erotik bir hal aldı. O gece yatağa nasıl gittiğimi hiç hatırlamıyorum. Tek hatırladığım, ertesi sabah kırmızı duvarlı, karakehribarla nakışlanmış, ahşap işli bir yatak odasında uyan-dığım. Yatağın içinde oturduğum zaman, güzel bir kız, uzun ve mavi renkli ipek yatak perdelerini çekti. Bana, içerisinde alevler içinden yükselen bir Anka kuşu görünen bir leğen getirdi. Kusarken, bunun iyiye işaret olduğunu düşündüm. Hiç bu kadar hasta –ya da böyle güzel bir çevrede– olmamış-tım.

Sonraki birkaç gün sıkıntısız geçti. Konfüçyüs bile rahat görünüyordu. Birincisi, Baron K'ang onu gösterişli bir şekilde devlet bakanı olarak atadı ve şimdi, sanki nihayet su kaba-ğı duvardan indirilip kullanılacak gibi görünüyordu.

Ya da Tzu-lu dışında herkes öyle düşünüyordu. “İşte son” dedi bana Tzu-lu, “uzun yolculuk bitti. Usta'ya yönetme fır-satı asla verilmeyecek.”

“Fakat bakan oldu.”

“Baron K’ang naziktir, aynı zamanda da zeki. Konfüçyüs halk önünde onurlandırıldı. Fakat kendisinden hiç yararlanılmayacak. Her şey bitti.”

Orman Konağı’ndaki son günümüzde, Baron K’ang tarafından çağrıldım. Yüzü gülüyordu. “Bize iyi hizmet ettin” dedi. Bir an, yumurta pürüzsüzlüğündeki yüzünde gerçek bir gülümseme belirdi. “Kısmen iyi hizmetlerin sayesinde, Tanrısız Bilge’miz artık bizimle barışık. Ayrıca sınırları Tai Dağı’nın uykusu kadar sakin olan bir ülkede de barış var.”

Her zamanki gibi Diktatör’ün dolambaçlı tarzı yorumu gerektiriyordu. Daha sonra Fan Ch’ih, bana tam o sabah, Kutsal Şehir Chuanyu’nun Chi askerlerinin eline geçtiği ve kalenin yerle bir edildiği haberinin geldiğini söyledi. Diktatör’ün bakış açısıyla en iyi olan şey ise, sınırın karşısından hiçbir karşılık verilmemesiydi. Asi komutan yaşlıydı, asi Yang Huo’nun öldüğü düşünülüyordu. Key’in yeni dükü iç meselelerle meşguldü. Artık Lu –ve Diktatör’ü– huzur içindeydi. Orman Konağı’ndaki kabulümüz, biz bunu o sırada bilmesek de, uzun ve eziyetli bir dış ve iç politikanın başarısının kutsanmasıydı Baron K’ang için. Konfüçyüs’ün bakan olarak atanması, boş bir hareket olsa da, takipçilerini memnun etmeye ve devleti yöneten şövalyelerin ve beyefendilerin hoşnutsuzluklarına son vermeye yönelik bir davranıştı.

“Fakat bize Batılıların demir yapma yöntemini öğrettin; bu açıdan da sana borçluyuz. İsmi –her ne kadar barbar olsa da– Lu’nun yıllıklarına şerefle kaydedildi.” Bana, sanki ellerinden altın hazinesini almışım gibi baktı.

Gözlerimde yaşlar, bu olağanüstü saygı gösterisine teşekkür ettim. Şükranlarımı belirten ifadeleri ardı ardına sıralarken, bir süre beni dinledi; sonra nefes almak için ara verdiğimde, “Hindistan’a giden İpek Yolu’nu bir defa daha diriltmek istiyorum” dedi.

“Bir defa daha mı, Sayın Baron?”

Baron başını salladı. “Evet” dedi, “bu pek bilinmez ama Chou devrinde –Gök’ün Oğlu Shensi’den güneye bakarken– Ganj Ovası’nın barbarlarıyla aramızda düzenli bir karayolu ticareti vardı. Sonra bu uzun ara geldi. Gök’ün gerçek oğlunun yokluğunda, birçok şey eskisi gibi olmadı. İpek Yolu tamamıyla terk edilmemekle beraber, düzenli ticaret üç yüzyıl kadar durdu. Şimdi ben –eşsiz babam gibi– her zaman güneyimizdeki güzel ülke Ch’u’yla iyi ilişkileri sürdürdüm. Burada oluşturduğumuz Ch’u bahçelerini beğenmiş olmalısın. Bunlar, Yangtze Nehri tarafından sulanan büyük bir bahçe olan Ch’u’nun bütünüyle karşılaştırıldığında bir hiç.” Baron bana epey uzunca Ch’u’nun tarihini anlattı. Kalbim kapana kısılmış bir kuş gibi çarparak, dinler gibi göründüm.

Sonunda Diktatör asıl konuya geldi. “Sevgili dostum, kısmen senin sayende ülke içinde ve dışında barış olduğundan, Dük’ümüz, Ch’u Dükü’yle bir anlaşma imzalayacak ve beraberce Hindistan’a bir kara seferi düzenleyeceğiz; sen de hükümdarımızdan Magadha Kralı’na hediyeler taşıyacaksın.”

Sonra, sanki bir büyü yapılmışçasına, oda tüccarlarla doldu. Bunlardan ikisi Hintliydi. Biri Rajagriha’dan, diğeri ise Varanasi’dendi. Kathay’a denizyoluyla geldiklerini söylediler. Kweich’i’nin hemen güneyinde gemileri batmıştı. Güney denizinde çok bulunan deniz kızlarından ikisi tarafından kurtarılmasalar boğulmuşlardı. Bu yaratıklar hem denizde hem de karada –ya da en azından, deniz yosunundan güzel elbiseler dokudukları gözden uzak kayalıklarda– yaşarlar. Deniz kızları, herkesin bildiği gibi insanlara iyi davranırlar ve –genellikle bir gemici tarafından terk edildikten sonra– ağladıklarında, gözyaşları harika inci tanelerine dönüşür.

Uzun uzadıya seferden söz ettik. Baron K’ang, bu yolculuğun Chi Ailesi’ne yaptığım hizmetler karşılığı bana bir ödül

olarak düzenlendiği izlenimi vermekle beraber, kısa zamanda bunun alışıldık Kathay abartısından başka bir şey olmadığını keşfettim. Aslında yılda en az bir sefer olmak üzere, bir kervan Key'den çıkarak Lu'ya uğruyor ve sonra Ch'u'nun güneyine geçiyordu. Her durakta kervanın yüküne, yeni ticaret malları ekleniyordu. Kısa zamanda, biraz da acıyla, öğrendim ki Lu'yu yıllar önce terk edebilirdim. Fakat, Diktatör'e karşı insaflı olmak gerekirse, o benim geçiş hakkımı kazanmamı istiyordu. Bunu yaptığımda gitmeme izin verdi. Genelde takdir edilecek bir yöneticiydi. Buna şüphe yoktu.

Orman Konağı'nda geçirdiğimiz zamanın geri kalanını hatırlamıyorum. Tek hatırladığım, Fan Ch'ih ve Jan Ch'iu'nun aşırı sevincine karşın, Konfüçyüs'ün kendisine verilen yüksek memuriyetten pek memnun olmadığıydı. Tzu-lu da aynı şekilde neşesizdi. Bunun nedenini şehir kapısına varana dek anlayamadım. Arabamız iç kapıdan geçerken bir nöbetçi, muhafızlarımızdan birine, "Şu ünlü yaşlı adam kim?" diye sordu.

"Bir devlet bakanı" dedi muhafız resmi bir edayla, "Başşövalye, Konfüçyüs."

"Ah, evet" dedi nöbetçi gülerek. "Bu, 'Faydası olmasa da çabalamayı sürdürmelisin' diyen o adam."

Konfüçyüs'ün yüz ifadesi değişmese de, bütün vücudu sanki hastaymış gibi titredi. Sağır olan Tzu-lu, nöbetçinin söylediğini işitememişti; fakat titremenin farkına o da vardı. "Sağlığınıza dikkat etmelisiniz, Usta. Kötü bir mevsimdeyiz."

"Hangisi değil ki?" Sonradan ortaya çıktı ki, Konfüçyüs hastaydı. "Hem ne fark eder?"

Konfüçyüs, zamanında Başbakan'a çok fazla teslim olmamıştı. Orman Konağı'nda ise artık devleti hiçbir zaman yönetemeyeceği gerçeğini kabul etmişti. Hâlâ bir şekilde kulla-

nılacağını umuyordu. Ama ana yurdunu düzeltme hayali sona ermişti.

Yedi

*Y*azın geri kalan kısmı, yolculuk hazırlıklarıyla geçti. Hindistan'la ticaret yapmak isteyen Lu tüccarlarına, mallarını ana ambarda toplamaları söylendi. Bütün tüccarlarla tanıştım ve onlara elimden geldiği kadar yardım etmeye çalıştım. Magadha'da şu ya da bu hammadde ya da mamul mal için alabileceğim imtiyazları alacağıma söz verdim. Hindistan'la ticaret pek yaygın olmamakla birlikte, Kathaylı tüccarlar Hintlilerin değer verdiği şeylerle ilgili olarak keskin bir önseziye sahiptiler. Ben her zaman her ırkın, yıllıklarda yazılı olandan ya da konuşulandan oldukça farklı bir hafızaya sahip olduğunu düşünmüştümdür. Batı'yla Doğu arasındaki düzenli ticaret trafiğinden bu yana üç asır geçmesine karşın, Kathaylı her tüccar daha doğuştan, Batı'da ipek, inci, kürk, kuştüyü perdeler, yeşim taşı ve ejderha kemiğinin değerli olduğunu ve orada Doğuluların çok istediği altın, yakut ve baharat gibi mamullerin bolca bulunduğunu bilir görünüyordu.

Kervanbaşı, Keyli bir markiydi. Yaz boyunca beni ziyaret etti; son gelen haberlere göre artık Licchavi Cumhuriyeti dışındaki tüm Ganj Ovası'nın hâkimi olan Ajatashatru'yla olan bağlantım üzerinde derin bir etki bırakmıştı. Markinin talebi üzerine, sefer heyeti ile Magadha Hükümeti arasında irtibat subayı olarak görev yapmayı kabul ettim. Gürültücü kayınbabamın gözdesi olmayı sürdürüp sürdürmediğimi,

sorulması pek akıllıca olmayan bir soru sayıyordum. Zira tüm bildiğim, Ambalika ve oğullarının ölmüş olabileceğiydi. Ajatashatru çıldırmış olabilirdi. Şüphesiz, eğer isterse, beni onları bırakıp gittiğimden dolayı ya da kendi zevki için idam ettirebilirdi. Onun adı Kathaylılar arasında hep ürkek ses tonlarıyla anılıyordu.

“Bu kadar kan dökücü bir kral hiç görülmemiştir” dedi Fan Ch’ih. “Son birkaç sene içerisinde bir düzine şehri yerle bir etmiş, on binlerce erkeği, kadını ve çocuğu kılıçtan geçirtmiştir.”

Ajatashatru’nun, Kathaylıların şüphelendiğinden daha da kötü olabileceğini bildiğimden, onu korktuklarından çok daha iyi gösterdim. Her halükârda şansımızı denemeliydik. Bunun yanında, onun da İpek Yolu’nun düzenli olarak kullanıma açılmasını isteyeceğinden emindim. Dolayısıyla, meşru tüccarları soyarak ya da öldürerek, ticareti engellemek istemeyecekti. Ya da en azından kendime –ve tedirgin Key markisine– böyle söyledim.

Orman Konağı’ndan dönüşümüzden kısa süre sonra, Konfüçyüs yatağa düştü. Bir hafta sonra Orta Krallık’a Tanrısal Bilge’nin ölüm döşeğinde olduğu söylentisi yayılmaya başladı.

Haberi işitir işitmez Fan Ch’ih ve ben, Usta’nın evine koştuk. Evin önündeki sokak sessiz, tedirgin, üzgün genç insanlarla doluydu. Tzu-lu, sadece gerçek talebelerin ölüm döşeğinin başında bulunabileceği emrini vermişti. Sadece ben, Fan Ch’ih ile beraber olduğum için içeri kabul edildim.

Dış odada otuz kadar talebe toplanmıştı. Yas elbiseleri giyiyorlardı. Burnuma yatak odasında yakılan kokulu yaprakların dumanından yayılan kokular geliyordu. Koku insanlar için rahatsız edici olmamakla beraber, kötü ruhları uzaklaştırıcı bir etkiye sahipti ya da Kathaylılar böyle olduğuna inanıyorlardı.

Fan Ch'ih ilahiye işitince ağlamaya başladı. "Bu gerçekten ölmekte olduğunun işareti. Bu ilahi sadece ruh bedeni terk ediyorken söylenir."

Kathay'da bir insan, ölen bir insanı koruyup gözetmesi için hem Gök'e hem de Yer'e dua etmezse, l geri dönecek ve kendi adına, bir yumurtanın iki yarısı olan Yer'i ve Gök' teskin etmek istemeyenlerin başına musallat olacaktır. Kat-haylılar her insanın içinde iki ruh bulunduğuna inanır. Biri-si kişi öldüğü zaman sona eren hayat ruhu, diğeri ise kişi ha-tırlandığı ve kurbanlarla yüceltildiği sürece varlığını sürdüren kişilik ruhudur. Hatırlanan ruh doğru biçimde ycertilmezse, ruhun intikamı korkunç olabilir. O hüzünlü anda bile, dinlerin hepsinin ne kadar karmaşık olduğunu düşünmekten kendimi alamadım. Konfcys'n kendisi ruhlara ya da hortlaklara inanmıyordu. Muhtemelen talebeleri de bunların hiçbirine inanmıyordu. Fakat onun ölümü sırasın-da Tzu-lu, artık yapılmayan eski törenlerin icrasında ısrar etti. Bu, büyükbabamın ölüm anında, Kötülük Tanrıçası Anahita'dan, ataların, Ari yurtlarının koruyucularıyla bir-likte kendisine şefaati etmesini istemesi gibi bir şey olacaktır.

Avludaki talebeler ağıta katıldılar. Kendimi rahatsız hissettim ve orada bulunmamı yadırgadım. Ayrıca gerçekten zntlydm; çünkü bilge ve boyun eğmez yaşlı adamı takdir etmeye başlamıştım.

Sonra ağıt havası kesildi. Tzu-lu dış odada göründü. San-ki ölen kişi kendisiymiş gibi rengi uçmuştu. Jan Ch'iu onun arkasında duruyordu.

"Usta, bilincini kaybetmiş durumda. Neredeyse bitti. Tzu-lu'nun sesi atallandı. Fakat, duyuları yeniden açılırsa onu onurlandırmalıyız. Tzu-lu, her iki eliyle büyük bir bohça ta-şıyan bir talebeye işaret etti. İşte büyük bir bakanın maiyeti-nin giydiği elbiseler. Onları giymeliyiz hemen!"

Tzu-lu, Jan Ch'iu, Fan Ch'ih ve diğer dört talebe, biçimsiz giysileri üstlerine geçirdiler. Sonra hepsi birden devletin büyük bakanını öven şarkılar söyleyerek yatak odasına dolu tular. Kimse bana engel olmadığından, ben de onları izledim.

Konf c y s sade bir hasır üzerinde, ba ı kuzeye, ölülerin yurduna dönük yatıyordu. Yüzü çok soluktu ve nefes alıp verme düzensizdi. Bir mangalda güzel kokulu yapraklar yakılıyordu.

Tzu-lu ve yanındakiler sallanıp a ıt yakmaya ba ladı ında, Konf c y s gözlerini açtı. Normal bir uykudan uyandırılmış biri gibi  a ırmı  görünüyordu. "Tzu-lu" dedi. Sesi  a ırtıcı ölçüde güçlüydü.

Talebeler a ıt yakmayı kestiler, Tzu-lu konuştu: "Büyük Bakan, sana hayatında olduğu gibi ölümünde de hizmet etmek için buradayız. Kefaret ayinlerini yaptık. Yukarıdan Gök, a a ıdan da Yer ruhlarını  a ırdık."

"Benim kefaretim çok önce başladı" dedi Konf c y s. Soluk yüzü, geri dönen g  le birlikte kararmaya başladı. " yi-ne ihtiyacım yok. Hayatım boyunca yaptıklarım Gök' n gözünde ya iyidir ya da kötüdür. Bütün bunlar... gereksiz." Ya lı adam gözlerini kırpı tırdı; talebelerin giydikleri elbisele-rin farkına vardı. "Bu h liniz de ne?" diye sordu.

"Büyük bir bakanın maiyeti gibi giyindik" dedi Tzu-lu korkarak.

"Fakat ben büyük bir bakan değilim."

"Siz devlet bakanısınız."

"Hepimiz de biliyoruz ki, bu anlamsız. Sadece büyük bir bakan bu tür elbiseler giyen bir maiyete sahip olabilir." Konf c y s gözlerini kapadı. "Bu komik bir taklit, Tzu-lu." Sonra gözler yine açıldı, daha parlak ve uyanık hâle gelmişlerdi. Sesi de g  lenmi ti. "Olmadı ım bir  eymi im gibi davran-dı ınızda kimi aldatıyorsunuz? Sarayı mı? Onlar daha iyisi-

ni bilirler. Gök'ü mü? Hayır! Ölmeyi tercih ederim." Ağzının kenarlarında hafif bir gülümseme izi belirdi, kendi mütevazı konumuna uygun olarak tabii.

Tzu-lu bir şey söylemedi. Jan Ch'iu sıkıntılı bir sessizliğe büründü. "Usta, size özel bir ilaç getirdim." Jan Ch'iu, yaşlı adama ağzı tıpalı küçük bir şişe uzattı. "Baron K'ang'ın bir hediyesi; iyileşmeniz için dua ediyor."

"Duaları için teşekkürler. İlâç için de." Şişeyi Konfüçyüs'ün eline koymaya çalışırken, o bir yumruk yaptı ve şöyle dedi: "Şişenin içinde ne olduğunu bilmediğim için onu almaya cesaret edemem." Ayrıca -bu sırada uzun ön dişler nihayet o ünlü tavşan gülümseyişiyle yine görüldü- Başbakan şunu bilmeli ki, bir beyefendi, babası ve büyükbabası daha önce ailesine hizmet etmeyen bir doktorun ilâcını kabul etmez."

Konfüçyüs ölmedi. Yaz sonlarında, uygun bir bakanlık için Baron K'ang'a müracaat etti. Kendisine o an için boş bir yer olmadığı söylendiğinde, su kabağının artık ilelebet duvara kaldırıldığını fark etti.

Konfüçyüs, açık bir lütufkârlıkla, mesaisini Chou metinleriyle talebeleri arasında taksim etti. Konfüçyüs'ün özel okulunun, Orta Krallık'ta soylu bir aileyle bağlantısı olmayan ilk okul olduğu söylenir. Konfüçyüs'ün kendisi de Meng Ailesi'nin özel okulunda eğitim almıştı. Şimdi çok sayıda soyluyla birlikte bütün şövalye sınıfının da hocasıydı. Daha da önemlisi, Konfüçyüs'ten önce, şövalyelikten daha düşük bir dereceye sahip olan hiç kimse, beyefendilik derecesine -ya da sıfatına- ulaşamamıştı. Konfüçyüs ise, doğru yolu gayretle izleyen herkesin beyefendi olabileceğini söylüyordu. Her şeyleri ellerinden alınmış Shang bilginleri bu durumdan memnundu. Chou soylu sınıfı için ise aynı şeyi söylemek mümkün değildi.

Konfüçyüs, zamanının hatırı sayılır bir kısmını da, Lu yıllıklarını tasnife ayırdı. Düklerin güçlerini yitirdiği o yıllarda, tam olarak ne olduğunu bilmenin önemli olduğunu düşünüyordu. Kendisine Dük Ai tarafından sunulan yıllıklarla, mutlu ve tozlu saatler geçirdi. Kathay'da sadece büyük aileler kitap sahibi olabilirler. Konfüçyüs'e göre bu kitaplar karmakarışıktır; zira –yan yana değil de yukarıdan aşağı olan– yazılar bambu kamışları üzerine yazılmış, bunlar da birbirine her kamışın üstündeki delikten geçen deri bir sırimla bağlanmıştı. Zamanla sırimlar yıpranır, kopar. Bu olunca da kamışların sırası karışır. Konfüçyüs'ün hayali, elden geldiğince, Chou edebiyatını düzene sokmaktı. Bu, ata yadigârı ilahileri saray şarkılarından ayırma anlamına geliyordu. Bu muazzam bir girişimdi. Bu işi bitirecek kadar uzun yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum. Bundan şüpheliyim.

Onu son kez yağmur sunaklarının arkasında gördüm. Bir grup genç talebeyle birlikte yürüyordu. Beni görünce gülmüseddi. Ben de gruba katıldım ve onu bir süre dinledim. Daha önce işitmediğim hiçbir şey söylememesine rağmen, hikmeti farklı durum ve insanlara uyarlama şeklini izlemek her zaman ilginç olmuştur. O, özellikle birçok Hint kuşu gibi, hatırladıklarını halinden memnun şekilde tekrar edenlerden hoşlanmıyordu. “Öğrenmek ve öğrendiğimiz üzerinde düşünmemek tamamıyla faydasızdır. Önce öğrenmeden düşünmek ise tehlikelidir.” Öte yandan Yılan Oynatıcıları'nı da iyi karşılamıyordu. Bir defasında Konfüçyüs'ü, kendi sözcüklerini ona satan bir genci dinlerken gördüğümü hatırlıyorum. Usta onun bu zekâsını belirgin sükûnetle karşıladı. Fakat uzaklaşırken kendi kendine söylendi. “Laf ebeliğinden nasıl da nefret ederim!” Eminim ki Atina'yı da hiç sevmezdi.

Sanırım, Demokrit, senin öğretmenin Protagoras dahi, Konfüçyüs'ün, öğrenilenlerin tetkikinin ne kadar gerekli olduğuyla ilgili tenkitlerini paylaşırdı. Konfüçyüs ayrıca, bir muallimin eskiyi, yeni açısından yeniden yorumlama yeteneğine sahip olması gerektiğini de düşünüyordu. Bu aşikâr. Ne yazık ki, pek çok muallimin hiçbir yorum katmadan eski sözleri tekrar etmekten başka bir şey yapmadıkları da tartışmasız doğrudur. Konfüçyüs'e göre gerçek hikmet, bildiğinizi bilmenin yanında, bilmediklerinizin derecesini de bilmektir. Bunu dostun Sokrat –ya da konuşmaktan hoşlandığı şu canavar– üzerinde deneyiver. Demokrit, Sokrat'a insafsızlık ettiğimi düşünüyor. Eğer öyleysem, bunun nedeni bu yerde –ya da devirde– bulunmayacak türden büyük ve bilge insanlar tanımamdır.

Konfüçyüs ve talebeleri nehrin kenarına vardığında, “Usta” dedim, “ben gidiyorum. Hoşça kal demek istedim.”

Konfüçyüs talebelere döndü. “Eve gidin, ufaklıklar” dedi. Sonra koluma girdi; bu onun Tzu-lu'ya bile nadiren yaptığı bir yakınlık hareketiydi. Birlikte, üç yıl önce beraber balık tuttuğumuz yere kadar yürüdük. “Umarım, orada bazen bizi düşünürsün.” Oraya, uygun Kathayca bir isim olan “barbarlar ülkesi” demeyecek kadar nazikti.

“Tabii ki hatırlayacağım. Hem de sık sık. Sizden birçok şey öğrendim, Usta.”

“Öyle mi? Eğer öyleyse çok memnun olurum. Fakat biz çok farklıyız.”

“Hem Pers ülkesini hem de Kathay'ı aynı gök kaplıyor.” Ona karşı olan duygularımda samimiydim.

“Fakat buyruklar aynı değil.” Yaşlı adam tavşan dişlerini gösterdi. “Bu nedenle hâlâ Bilge Tanrı'ya, yargı gününe ve her şeyin sonu olan o ateşli güne inanıyorsun.”

“Evet; fakat öyle bile olsa, bizim için –yeryüzünde– geçerli olan doğruluk yolu sizin yolunuz.”

“Gök’ün yolu” dedi beni düzelterek. Nehrin kenarındaydık. Bu sefer ilk defa benim oturduğum kayanın üzerine oturdu. Onun yanına diz çöktüm. “Artık balık tutmuyorum” dedi. “O beceriyi kaybettim.”

“Beceri kaybolur mu ki?”

“Ne kaybolmaz ki? İyilik fikri dışında her şey yok olabilir. Bir de ayin tabii ki. Biliyorum, bizim üç bin üç yüz buyruğumuza gizlice gülüyorsun. Hayır, bunu inkâr etme. Seni anlıyorum. Bu nedenle bizi anlamanı istiyorum. Bilirsin, ayin olmadan, nezaket sıkıcı olur. İhtiyat korkaklığa dönüşür. Cesaret tehlikeli hâle gelir. Baş eğmezlik katılığa döner.”

“Size asla gülmüyorum, Usta. Fakat bazen zihnim karışıyor. Öyle bile olsa, bana gerçek bir beyefendinin ne olduğunu –ya da ne olması gerektiğini– öğrettiniz. Siz de böylesiniz.”

Yaşlı adam başını iki yana salladı. “Hayır” dedi. Sesi hüzünlüydü. “Gerçek beyefendi iyidir. Bu nedenle de hiç mutlu olmaz. O bilgedir. Bu nedenle hiç şaşkına dönmez. Cesurdur, asla korkmaz. Hayatımın büyük bölümü korku, şaşkınlık ve mutsuzlukla geçti. Olmak istediğim gibi değilim. Doğruyu söylemek gerekirse, bu nedenle başarısız oldum.”

“Usta, sen ünlü bir muallimsin...”

“Orta halli bir arabacı bile benden ünlüdür. Hayır. Ben hiç de ünlü değilim. Fakat Gök’ü ya da insanları suçlamıyorum.” Şiş alnına düşmüş bir tutam beyaz saç geriye itti. “Gök’te, insanların nasıl yaşadıkları ve ne olmayı arzuladıklarına göre tanınacaklarını düşünüyorum. Eğer gerçek buysa, hâlimden memnunum.”

Yakındaki meyvelikten gelen kuş seslerini ve onları kovan kadınların bağrıışlarını dinledik. “Usta, Gök’e inanıyor musun?”

“Yeryüzü bir gerçektir” dedi yaşlı adam, yosun kaplı top-rağa vurarak.

“Ya gök, o da gerçek mi?”

“Chou, ondan önce de Shang, bize öyle öğretti.”

“Fakat onların öğretilerini ve ayinlerini saymazsak, inanıyor musun?”

“Yıllar önce Key'deyken, ilk defa tahta geçme ayinini işitip görmüştüm. Şaşkına dönmüştüm. Daha önce hiç mükemmel güzelliğin ve iyiliğin ne olduğunu fark etmemiştim. Sonraki üç ay boyunca şaşkına dönmüş olarak kalakaldım. Sonunda Gök'ün ne olması gerektiğini anladım; çünkü yeryüzünde mükemmelliğe ve iyiliğe çok yakın olmuştum.”

“Peki bu müzik nereden geliyordu? Onu kim yaratmıştı?”

Konfüçyüs ellerini kavuşturduğu zaman, uzun başparmakları birbiri üzerine geldi. “Eğer sana Gök'ü anlatırsam, onu kimin yarattığını soracaksın... Ben de bu soruya cevap vermeyeceğim; çünkü bilemeyeceğimiz bu şeyi bilmemize gerek yok. Burada ele almamız gereken daha çok şey var. Gök adına, benliklerimizi aşmamızı sağlayacak belli ayinler oluşturmuşuz. Yine Gök adına ahengin, doğruluğun, iyiliğin yolu olan belli âdetleri, davranışları ve düşünce şekillerini uygulamak zorundayız. Bunlar kolayca tanımlanamayacak sözcükler.” Yaşlı adam kaşlarını çatı. “Herkesin olduğu gibi benim yolumdaki en büyük engel de, bu dil meselesidir. Önemli sözcükler, birçok anlamı ve anlamsızlıklarıyla bulaşır. Eğer elimden gelseydi, her sözcüğü yeniden tanımlardım.” Sözüne ara verdi ve haşarı biçimde gülümsedi. “Böylece asıl Chou anlamlarına uygun hâle gelirlerdi.”

“Peki ama ya o bütün törenler, Usta! Yani, siz hastayken Tzu-lu'nun yönettiği törenlere ne diyorsunuz?”

Konfüçyüs kaşlarını çatı. “Elbiseler gerçekten, kutsal değerler açısından yüz kızartıcıydı.”

“Siz kendiniz ruhlara inanmıyorken, sizin ruhunuz için Gök'e ve Yer'e yapılan duaları kastediyorum.”

“Bu” dedi, “ince bir nokta. Âyini savunuyorum; çünkü hayatta olanları rahatlatır, ölümlere saygı ifade eder ve bize, bizden önce göçüp gitmiş olanlarla devamlılığımızı hatırlatır. Netice itibarıyla, bizden sayıca milyonlarca kez daha kalabalıktırlar; bu nedenledir ki ben hortlaklara inanmam. Eğer bu ruhlar hep çevremizde olsaydı, yaşamaya yer kalmazdı. Her adımda bir hortlak görürdük.”

“Peki ölümlerin ruhlarını gördüklerini söyleyenlere ne demeli?”

Konfüçyüs birden, yan gözle bana şöyle bir baktı; sanki benimle ne kadar ilerlemeye cesaret edeceğinden emin değilmiş gibiydi. “Şey” dedi, “ölü ruhları gördüğünü söyleyen birçok insanla konuştum; onlara kendilerini şaşkına döndüren tek bir soru sorarım her zaman. Hortlak çıplak mıydı? Onlar bana devamlı olarak ruhun beraber gömüldüğü elbiseleri giydiğini söylerler. Şimdi, ipek, pamuk ve yünün cansız ve ruhsuz olduğunu biliyoruz. Ayrıca bir insan öldüğü zaman kendisiyle beraber elbiselerinin de çürüdüğünü biliyoruz. Öyleyse ruh onları nasıl tekrar giyebilir?”

Buna nasıl karşılık vereceğimden emin değildim. “Belki de” dedim dermansızca, “ruh sadece giyinik görünüyordur.”

“Belki de ruh sadece varmış gibi görünüyordur. Belki de ruh, korkmuş bir insanın zihni dışında başka hiçbir yerde yoktur. Daha doğmadan önce ilksel gücün bir parçasıydın.”

“Bu, Zerdüş’tün bize söylediklerine yakın.”

“Evet, hatırlıyorum” dedi Konfüçyüs baştan savma bir dille. Onun ilgisini Hakikat’e çekmeyi hiç başaramadım. “Öldüğün zaman ilksel güce katılırsın. Doğmadan önce ilksel güçle ilgili hiçbir hatıra ya da bilinç sahibi olmadığına göre, ölüp ilksel güce geri döndüğünde, bu kısa bilinci nasıl sürdürebilirsin?”

“Hindistan’da, öldükten sonra yeryüzüne başka birisi ya da başka bir şey olarak yeniden gelineceğine inanılır.”

“Sonsuza kadar mı?”

“Hayır. Mevcut varlık döngüsü sona erinceye kadar dönmeyi sürdürürsün. Tek istisna, aydınlanmaya ulaşan kişidir. O, nefsinin varlık döngüsü sona ermeden öldürmüştür.”

“Peki öldüğünde nereye gider?”

“Bunun tanımını biraz zor.”

Konfüçyüs gülümsedi. “Sanırım öyle, insan bedenine hayat veren ruhun, ölümde, geldiği ilksel birliğe döndüğü bençe her zaman açık olmuştur.”

“Yeniden doğmak yoksa yargılanmak için mi?”

Konfüçyüs omuzlarını silkti. “Her neyse. Fakat bir şey açıktır. Sönen bir ateşi yeniden alevlendiremezsin. Hayat ateşiyle yanarken, özün yeni bir insan yapabilir; fakat ateşin söndüğünde hiç kimse seni tekrar hayata döndüremez. Ölümler, sevgili dostum, soğumuş küllerdir. Bilinçleri yoktur. Fakat bu onların hatırasını, kendimizi ve atalarımızı yüceltmek için bir sebep değildir.”

Kehanetten söz ettik. İnancılı biri olmamasına karşın, âdetlerin ve ayinlerin insanlar için faydalı olduğuna inanıyordu. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmeye ilgili meselelerde, bana ağaçlarını daha iyi meyveler vermesi için sürekli budayıp şekillendiren bir bahçıvanı hatırlattı.

Devletten söz ettik. “İstifa ettim” dedi. “Dük Tan’ın atalar tapınağındaki çömleğine benziyorum. Onu gördün mü?” Görmediğimi söylediğimde, çömleğin Lu’nun kuruluşu sırasında Dük’ün kendisi tarafından tapınağa nasıl konulduğunu anlattı. “Çömlek boş olduğunda dik durur ve çok güzeldir. Fakat doldurulduğu zaman bir yana yatar ve içindeki her şey yere dökülür. Bu güzel değildir. İşte ben boş çömle-

ğim. Güçle ya da şan ve şöhetle doldurulamam; fakat hep dik dururum.”

Sonunda, Konfüçyüs beni, kadim yağmur sunaklarının gölgesinde, bir daha asla göremeyeceğı oğluna hoşça kal diyen bir babanın törensel kucaklayışıyla kucakladı. Yaşlı adamdan ayrıldığımda, gözlerim yaşlardan görmez olmuştu. Nedenini hiç düşünmedim. Onun inandığı şeye inanmıyordum. Ama, onu iyi bir insan olarak değerlendirmiştim. Yolculuklarımda, onunla mukayese edilebilecek hiç kimseyle karşılaşmadığımı açıkkalplilikle söylemeliyim...

Ganj Nehri Niçin Kana Bulandı?

*B*pek Yolu'nu kullanarak Lu'dan Magadha'ya yaptığımız yolculuk yaklaşık bir yıl sürdü. Bu sürenin büyük bölümünde hastaydım. Fakat herkes bu çirkin güney ormanlarında çok yaygın olan sıtmadan rahatsızdı. Sefer heyetinin üçte biri yolda ölmesine karşın, Key Markisi, kayıplarımızı nispeten az buldu

İzlediğimiz yolu bütün ayrıntılarıyla hatırlayamıyorum. Hatırlasaydım da onu herhangi bir Yunan'a söylemezdim. Bu zaman zarfında yolculuk izlenimlerimi yazdım; sanırım tuttuğum notlar Persepolis'teki kütüphanede saklıdır.

Bu berbat yıl süresince Sus'u bir daha görebileceğim konusunda şüpheye düştüğüm zamanlar oldu. Kimi zaman da tasa etmeyi bıraktım. Sıtmanın şu etkisi de vardı: İnsan gece gündüz sıtma şeytanları tarafından rahatsız edileceğine ölsün daha iyi. Konfüçyüs, ruh dünyasının var olmadığını düşünüyor. Eğer gerçekten yoklarsa o zaman sıtma sırasında gece gündüz başımıza üşüşen kâbus yaratıkları kim ya da nedir? O zaman gerçektirler; bu nedenle gerçek oldukları kesindir. Demokrit mantığımı sorguluyor. Fakat sen başına ruhların üşüşmesini bırak, hasta bile olmadın ki hiç.

Sefer heyetindeki görevim pek açık değildi. Lu'nun onurlu konuğu ve Magadha kralının damadı olmama karşın, ay-

nı zamanda bir tür köleydim. Key Markisi bana yeterince iyi davranıyordu; öyle bile olsa, beni, kullanıldıktan sonra kolaylıkla atılabilir bir eşyadan başka bir şey olarak görmediğini hissediyordum.

Ganj Nehri üzerindeki Champa Limanı'na vardığımızda Marki'den, doğruca başkente gitmeme izin vermesini istedim. Önce bunu reddetti. Fakat şanslıyım. Champa'daki kral naibi bir defasında beni sarayda kabul ettiğinden, beni, markinin artık kendi ülkemde esir tutamayacağı şekilde onurlandırdı. Marki'yle Rajagriha'da buluşmayı kabul ettim. Sonra bir grup Magadha askeriyle Champa'dan ayrıldım. Aslında Rajagriha'ya gitme niyetim yoktu. Birincisi, kayınbabamı tekrar görmek istemiyordum. İkincisi Shrivasti'deki karımı ve çocuklarımı görmek istiyordum.

Champa'nın yirmi mil kadar doğusunda muhafızlarımdan ayrıldım. Onlar Rajagriha'ya doğru yollarına devam ederlerken, ben ikinci bir Magadha askeri müfrezesine katıldım. Bu adamlar sınır bölgesine gönderilmişlerdi ve komutanları kralın damadına eşlik etmekten oldukça memnundu; aslında benden korkuyordu. Kısa süre sonra bunun nedenini anladım.

Kathay'da bile Ajatashatru'nun acımasızlığıyla ilgili hikâyeler işitmekle beraber, ben bunları önemsemiyordum. Tabii ki onun merhametsiz biri olduğunu biliyordum. Yengeç gibi kendi babasını yok etmişti. Fakat bu, Ganj Ovası'nda istisnadan ziyade bir kuraldı. Hiç şüphesiz, onun sınırsız bir acımasızlığa sahip olduğunu hiç düşünmemiştim. Ama ya nılmışım.

Birincisi, bir zamanların mağrur ve refah içinde yüzen cumhuriyet federasyonunda gördüğüm yıkımın derecesi beni şaşkına çevirdi. İşgal altındaki bu ülkelerde kuzeye doğru yolculuk ederken, sanki toprağın kendisinin de öldürülmüş

olduğunu gördüm. Bir zamanlar darı tarlaları, meyvelikler, otlaklar bulunan arazide hiçbir şey yetişmiyordu.

Ateşten kararmış tuğlaların dağılmış olduğu bir alana geldiğimizde komutan, “Burası Vaishali şehriydi” dedi. Yıkım çok geniş boyutta. On yıl kadar önce zengin bir şehir olan bu yerin harabeleri arasında kedi ve köpekler, av kuşları, yılanlar, akrepler ve kertenkeleler cirit atıyordu. Komutan bana Kongre Salonu’nu ve Mahavira Tapınağını gösterdi.

Komutan bir kemik yığınının tekme atarak, “Kral doğal olarak şehri yeniden inşa etmeyi planlıyor” dedi.

“Bunu başarırsa, şehir eminim ki Rajagriha’ya rakip olacak” dedim içtenlikle. Hintlilerin yeryüzünde varolan en büyük kral saydıkları adamın sadık bir damadı olarak görünmeye özen göstermekle birlikte, içimdeki merak baskın çıktı. “Burada bu kadar büyük bir direniş var mıydı? Bütün şehri yakıp yıkmak gerçekten gerekli miydi?”

“Evet, Sayın Prens! Ben buradaydım. Sekiz gün süren savaşa ben de katıldım. Savaşın çoğu şurada gerçekleşti.” Geri çekilen nehre işaret eden bir dizi palmiye ağacının bulunduğu batıyı gösterdi. “Onları nehrin kenarından geri püskürttük. Şehre sığınmaya çalışırlarken, onları duvarlarda durdurduk. Kral bizzat ana kapıdan hücumu başlattı. Yine bizzat ilk binayı ateşe verdi. Cumhuriyetçi komutanın boğazını kesti. Ganj’in suları kızıla boyandı.” Yüzbaşı konuşmuyor, adeta şarkı söylüyordu. Ajatashatru’nun zaferleri, gelecek nesiller, şanından ve nasıl kan döktüğünden bahseden şarkılar söylesin diye şiire dökülüyordu.

On iki bin kadar cumhuriyetçi asker, Vaishali’den Shravasti’ye giden yolun iki tarafında öldürüldü. Nihai savaş ku rak mevsimde vuku bulduğundan, cesetler kızgın güneşin altında mumyalaşmıştı. Sonuç olarak, ölü askerler hâlâ can-

lı görünüyorlardı; ağızları sanki nefessiz kalmış ya da çığlık atıyormuş gibi açıktı. Ölüm onlara bu ağaç kazıkların üzerinde yavaşça gelmiş gibiydi. Her adamın dikkatlice iğdiş edildiğini görmek beni şaşırttı. Hintliler bu uygulamayı hoş görmezler. Daha sonra Shrivasti'de iyi biçimde tütsülenmiş satılık birçok erbezi torbası gördüm; para keselerine çok benzer şekilde işlenmişlerdi. Kadınlar onları yurtseverlik göstergesi olarak kemerlerine takarlardı.

Licchavi Cumhuriyeti'nden arta kalan toprakların kıyısından geçtik. Başkent yakılıp yıkılmasına rağmen Cumhuriyet'in geri kalanında hâlâ savaş vardı. "Çok kötü insanlar" dedi muhafızım. "Kral, teslim olmadıkları için onlara çok kızgın."

"Onu suçlamıyorum. Onları -kısa zamanda- cezalandırması için dua edelim."

"Evet, Sayın Prens. Onlardan nefret ediyoruz, nefret!" Fakat genç adamın sesinde nefret yoktu. O da sağımız ve solumuzdaki kararmış, büzülmüş, sonsuz sıralar hâlindeki cesetler gibi Ajatashatru'nun kana susamışlığının bir kurbanıydı.

Kuzey yolu boyunca ilerlerken, bir akbaba mummyalaşmış bir askerin omzuna konuverdi. Akbaba, bir insanın merakı ve hatta özeniyle, bir zamanlar gözün bulunduğu oyuga baktı ve araştırmacı bir gaga darbesi attı; bir şey bulamayarak uçup gitti. Ziyafet için çok geç kalmıştı.

Serin, bulutsuz, güzel bir sonbahar günü Shrivasti'ye girdim. Bereket versin ki, Ajatashatru, Kosala'nın başkentine dokunmamıştı. Shrivasti'den ayrıldığımda yirmi yedi ya da yirmi sekiz yaşındaydım. Şu anda kırk yaşındayım ve yüzüm güneş ve rüzgârla o kadar yandı ki, adeta Hint meşesinden bir maskeye döndü. Daha da kötüsü, maskeyi çerçeveleyen saç tamamen beyazdı. En kötüsü de maskenin sahibi artık genç değildi.

Prens Jeta'nın nehir evi değişmemiş görünüyordu. Ana kapıyı çaldım. Bir hizmetçi kapıdaki küçük bir pencereden şüpheli şüpheli bana baktı. Ona kim olduğumu söylediğimde güldü. Onu Ajatashatru'nun ismiyle tehdit ettiğimde kayboldu. Birkaç dakika sonra kapı açıldı, saygılı bir kâhya beni içeri aldı. Ona bir yabancı olmakla beraber, Ambalika'nın iki oğlunun babası olan ve batıdan gelen adam hakkında her şeyi bildiğini söyledi. Böylece, karım ve çocuklarımla sağ olduğunu öğrendim. Prens Jeta'ya gelince...

Eski dostum iç bahçede oturuyordu. Gerçekten de eski dostumdum. Bu bir deri bir kemik kalmış yaratığa, bir zamanlar saygı duyduğum güçlü adam olarak bakamıyordum.

"Yaklaş!" dedi. Beni selamlamak için yerinden kıpırdamadığından, bir sedir üzerinde oturduğu yere geçtim. Onu kucaklayana kadar tüm vücudunun felç olduğunu fark edemedim.

"Geçen sene oldu" dedi. Sesi özür diler gibiydi. "Bu dünyadan hızlı biçimde ayrılmayı tercih ederdim, ne var ki, yazgım yavaş yavaş ölmekmiş. Hiç şüphesiz son enkarnasyonum iyiydi. Fakat şikâyet etmemeliyim. Netice itibarıyla seni yeniden göreceğim kadar uzun yaşadım."

Cevap vermeye fırsat bulamadan yanıma orta yaşlı, şişman bir kadın ve ağırbaşlı, mavi gözlü iki erkek çocuk geldi. Ambalika'yı konuşana kadar tanıyamadım. "Kendine bak!" dedi hemen hücumla geçerek. "Yaşlanmışsın! Ah, zavallı kocacığım ve efendim." Kucaklaştık. Yeniden bir araya gelişimizin Odysseus ile Penelope'ninkine benzediğini pek söyleyemem. Fakat zaten -bildiğim kadarıyla- sevdiğim kadına talip, yok edilmeyi hak eden biri de yoktu.

Büyük oğlum çoktan adam olmuştu. Küçük olan ise olgunluğun sınırındaydı. Ganj Ovası'nın kızgın güneşi her şeyi, sanki üreme için yeterli zaman olmadığından korkarcasına, çabucak olgunlaştırır.

Çocuklar merakla gözlerini bana diktiler. Ben de onlara baktım. Kuzeyli mavi gözlerle Güneyli esmer tenin birleşimi çok şaşırtıcıydı. Çok yakışıklıydılar.

“Sanırım çok da sevimliler” dedi Ambalika, çocukları gönderdikten sonra. “Fakat buradaki herkes, mavi gözleri nedeniyle onları şeytan olarak görüyor. Sayısız sorunları var. Ama bir defa büyüdüler mi...” Ambalika sözüne ara verdi. Prens Jeta’nın çelimsiz vücudu karşısında birbirimizi baktık. Ben her zaman olduğu gibi Ambalika’nın çekiciliğiyle baştan çıkmıştım. Beraber olunması bu kadar zevkli bir kadını başka hiçbir yerde görmedim. Konuşurken bir erkeğe benziyordu; ama Kraliçe Atossa gibi bir *devlet* adamı edası yoktu. Görünüşüne gelince... Hint güneşi işini iyi yapmıştı. Aşırı gelişmişti. Vücudu şekilsizdi ve yüzünde sayısız çene oluşmuştu. Sadece gözler aynıydı; birlikte Kuzey Yıldızı’nı seyrettiğimiz o geceki gibi parlıyorlardı.

“Başla” dedi Prens Jeta, “en başından anlat.”

Ben de öyle yaptım. Onlara ilgilerini çekeceğini düşündüğüm her şeyi anlattım. Her ikisinin de Pers sözcüğünü duy-mak istememesi beni şaşırttı. İlk evlendiğimizde Ambalika başka hiçbir şeyden söz etmezdi. Fakat o zaman benimle Sus’a gitmeyi umut ediyordu. Şimdi Batı’ya –ve bana– olan tüm ilgisini kaybetmişti.

Öte yandan Kathay her ikisini de büyüledi. Netice itibarıyla Prens Jeta da İpek Yolu’nun yeniden açılması girişiminin bir parçasıydı.

“Şimdi” dedim, konuşmaktan boğazım kurumuş hâlde, “burada neler olduğunu siz anlatın bakalım.”

Ambalika gizlice dinlendiğimiz anlamına gelen o ince uyarı işaretini yaptı. Sonra heyecanlı bir sesle, “Babam artık Evrensel Kral. Zaferlerinden, bilgeliğinden ve merhametinin-

den haz duyuyoruz” dedi. Pek bilgi verici olmayan bu ifade-
de başka anlamlar gizliydi.

Buda’yı sorduğumda Prens Jeta, “O dört yıl önce Nirva-
na’ya ulaştı” dedi.

“Domuz ve fasulyeden oluşan ağır bir akşam yemeği ye-
dikten sonra” dedi Ambalika; artık o alışıldık pervasızlığına
bürünmüştü.

“Bu sadece dedikodu.” Prens Jeta onun hoppeliliğinden
hoşnut değildi. “Kesin olarak bildiğimiz tek şey, bizi huzur
içinde terk ettiğidir. Son sözleri şu olmuştu: Her şey geçici-
dir. Özenle ve gayretle, kurtuluşunuz için çalışın.”

“Sarıputra hâlâ mezhebin başı mı?

Prens Jeta hayır anlamında başını salladı. “O Buda’dan
önce öldü. Şimdi Ananda sorumlu. Bu arada, hepsi evdeler.”

“Buda’nın ne deyip ne demediğini tartışmakla meşgul-
ler.” Ambalika öte dünya ve bağlılarına karşı her zaman ol-
duğu gibi hoşgörüsüzdü.

“Ananda iyi bir muhafızdır” dedi Prens Jeta, söyledikleri-
ne kendi de pek inanmayarak. “Keşişlerin, Buda sağken yap-
tıkları gibi, söylediği her şeyi hatırlamalarını sağlıyor.”

“Ama –dedim rahiplerin hüznünlü kişisel tecrübelerinden
yararlanarak– Buda yanlışlarını düzeltmek için artık burada
değil.”

“Doğru. Onun ne söyleyip ne söylemediği konusunda ciddi
anlaşmazlıklar olduğunu söylememe de gerek yok sanırım.”

“Dahası da olacak.” Yıllar boyunca Zerdüşt bağlılarının
büyükbabamın adına rahatça uydurdukları yeni öğretiler
görmekten usanmıştım. Sus’tan son kez ayrılmadan önce baş
Zerdüşt rahibine ziyarette bulundum. Anlamsız birtakım di-
zeleri büyükbabama atfettiği zaman, ona keskin bir dille
Zerdüşt’ün böyle bir şeyi hiç söylemediğini belirttim. Soyta-
rı ciddi bir ifadeyle karşılık verdi: ‘Haklısın. Peygamber onu

bu dünyadayken söylemedi. O bu dizeleri bana yakında gördüğüm bir rüyada söyledi ve bana onları uyanır uyanmaz yazmamı emretti.”

İşte Hakikat, Batıl tarafından böyle mağlup edildi. En azından uzun egemenlik döneminde. Bu sahte rahipler bir gün eritilmiş demiri tenlerinde duyacaktır. Bu bir gerçek.

Sonraki birkaç hafta çok güzel geçti. Şişman Ambalika beni cinsel açıdan tahrik etmemekle beraber, onu sadece hoşsohbet değil, zeki de buluyordum. Beraber olduğumuz ilk gecede beni nehre bakan çatıya çıkardı. Ayın kaybolmakta olduğunu, altımızdaki rıhtımda yanan ocak ateşlerinin dumanının her zamanki gibi keskin olduğunu ve Hindistan’da hiçbir şeyin değişmediğini hatırlıyorum.

“Bizi şu anda kimse işitemez.” Bir sedirin üzerine yan yana oturduk; ay ışığı doğrudan gözlerimizin içine vuruyordu. Doğuda, çok uzaklarda Gök’e doğru uzanmış, kara kütleler hâlinde görünen Himalayalar güçlükle seçiliyordu.

“Baban nerede?” Elimden gelse bu kaypak adamla hiç karşılaşmazdım.

“Kurak mevsimde sürekli orduyla birliktedir. Muhtemelen Licchavi sınırında bir yerde olmalı. Çok inatçılar. Nedenini bilmiyorum. Eğer teslim olsalar birkaçı kurtulabilir. Şimdi hepsini öldürecek.”

“Gerçekten Evrensel Kral, değil mi?” Karımın ne kadar babasının yanında olduğunu bilmediğim için ihtiyatlı konusuyordum.

“At kurbanı yok ama... Evet, tarihimizdeki bütün kralların en üstünü.”

Kayan yıldızları seyrettik ve aşağılarda bir yerlerde, uymadan gitar çalan birini dinledik.

“Sanırım yeniden evlendin?” Bu soruyu hiç vurgu yapmadan sormuştu.

“Evet, Büyük Kral’ın kız kardeşiyle evliyim ya de evliydim. Şimdi hayatta değil.”

“Çocuk oldu mu?”

“Hayır. Sadece senden çocuklarım var.”

“Ne şeref!” Ambalika’nın sesi ciddiye; ama benimle açıkça alay ediyordu.

Alayını umursamadım. “Bildiğim kadarıyla, çok uzak bir ülkede kralın kızıdan çocukları olan benim gibi başka bir adam yok.”

“Asıl Pers ülkesi uzakta. Burası bizim evimiz.”

“Benimle oraya gelmek istediğini sanıyordum.”

Ambalika güldü. “Diyelim ki, beni oraya götürmek istediğin kadar ben de gelmek istiyorum.”

“Bunu istiyorum.”

“Saçmalama!” Birden evlendiğim genç kıza dönüştü. “Beni ne yapacağını bilmiyorsun; ben de kar ve buzla ve mavi gözlü insanlarla dolu bir ülkede ne yapacağımı bilmiyorum.” Bu düşünceyle irkildi.

“Fakat oğullarımız...”

“...burada kalmalılar.”

“Öyle mi?” Birden kızmıştım. Ne de olsa onlar benim oğullarımdı; onları anneleriyle birlikte ya da o olmadan Sus’a götürmeyi çok istiyordum.

“Evet, öyle. Neyse, bu konuda başka seçeneğin yok. Benim de” diye ekledi. “Bu babamın isteği. Pers torunlar fikrinden hoşlanıyor. Bir gün yararlı olacaklarını düşünüyor.”

“Elçilik heyetlerinde görevlendirmek için mi? Peki ama anayurtlarını hiç görmezlerse nasıl faydalı olabilirler?”

“Bir yol bulacaktır. Üzülme. Bu arada onlara Persçe öğretmesi için Caraka’yı çağırttı.”

Caraka’nın hâlâ sağ olduğuna sevinmiştim. Ambalika’ya göre Magadha’daki demir atölyelerinin sorumlusu olmuştu.

“Kathay’dan ne haber?” dedi, ılık gece rüzgârına karşı pullarla süslü şalını düzelterek. “Orada birileriyle evlendin mi?”

“İki tane cariyem vardı. Çok çekiciydiler. Ama evlenmedim.”

“Çocuk olmadı mı?”

“Hayır. Kathaylı kadınlar çocuk yapmama sanatında ustalar.”

Ambalika evet anlamında başını salladı. “Bunu duymuştum. Tabii ki, bizim de, istisnalar hariç, daima işe yarayan büyülerimiz var.”

“Kathaylı kadınlar bir tür ilaç içiyorlar. Ama onun ne olduğunu sorduğunda sadece kıkırdarlar. Halk olarak çok sıkı ağızlıdırlar. Her neyse, emrimdeki iki kız çok hoştu. Sen de olsan onları severdin.”

“Burada kim olsa severim. Altmış yaşın altında hiçbir cariyesi olmayan bir büyükbabanın evindeki, görünmez bir kocanın tek karısı olarak yalnızım burada. Kathay’dan ayrıldığında kızları ne yaptın?”

“Birini, kendisine bir koca bulmaya yetecek kadar parayla köyüne gönderdim; diğerini de bir arkadaşım evine aldı. Fan Ch’ih ikinci cariyeme tutkundü; ben de onu hediye olarak kendisine sunmaktan memnunluk duydum. O buna gerçekten çok sevinmişti.”

“Onların muhabbetinden mahrum kalacağım.” Ambalika’nın sesi neredeyse ağlamaklıydı. “Fakat zaten, kısa zaman sonra, senin muhabbetinden de mahrum kalacağım, değil mi?”

“Büyük Kral’a rapor vermeliyim” dedim.

“Bu işi bitirdiğinde buraya bir daha geri dönemeyecek kadar yaşlı olacaksın.” Ambalika’nın pervasızlığı beni her zaman şaşırtmış ve cezbetmişti. Karanlıkta onun berrak, alaycı

sesini dinlerken, o zaman bile bir başka hayattaymış gibi görünen narin kızı tamamıyla kaplayan et parçalarını görmezden gelebiliyordum.

“Kalmamı ister misin?”

“Sanmıyorum” dedi. “Uzun süredir ayrıyız.”

“Kral’dan ne haber?”

Ambalika sustu. Kolumu omuzlarına koydum. Bu bir hayattı. Karanlığın yarattığı gençlik yanılsaması bu dokunuşla dağıldı. Fakat bir süre birbirimizin kollarında kaldık; bana Ganj Ovası’ndaki ülkelerin geçtiği kanlı dönemlerden söz etti. “Özellikle Kosala ordusu yok edildiğinde dehşete düştük. Aslında Kral bize gizlice kalmamız gerektiği, zira Buda şehirde olduğundan Shravasti’ye dokunulmayacağı haberini gönderdiğinde, biz şehri terk etmeye başlamıştık!” Boynuma doğru bakıp hafifçe güldü. “Babamın Buda’ya olan ilgisi benimkine benzemiyor. Fakat Buda’nın saygınlığının farkındaydı. Ayrıca Budist tarikatının Kral Virudhaka’dan, Şakya Cumhuriyeti’ni yakıp yıktığı için nefret ettiğini de biliyordu. Tabii ki o zaman hiç kimse, babamın Shravasti’de bir defa tahta çıktığında, bütün diğer cumhuriyetleri ortadan kaldıracığından şüphelenmiyordu. Her neyse, buradaki halk Baba’yı sanki bir tür kurtarıcıymış gibi karşıladı. Ve o da şimdiye kadar uslu oturdu.”

“Seni görüyor mu?”

“Evet, tabii ki. Aramız çok iyi ve torunlarını görmekten memnun oluyor. Bana hep seni soruyor, seni tekrar görmeyi umut ediyor, ağlıyor...”

“Hâlâ mı?”

“Evet hâlâ. Fakat şimdi eskisinden daha çok ağlanacak şey var.” Ambalika bu tek cümlemin ötesinde babasıyla ilgili hiçbir eleştiride bulunmadı. Ama kadınlar her zaman güce kapılırlar. Çoğu kadının en az babası kadar vahşi bir çocuk do-

ğurmak için kendi isteğiyle yatmayacağı eli kanlı bir fatih olabileceğini sanmıyorum.

Akı

Shravasti'yi bütün günlerin zevke ayrıldığı bir heyecana sevk eden yıllık karnavaldan kısa süre önce, Prens Jeta ve ben, Ananda'yı Budist manastırında ziyaret ettik. Prens Jeta'nın tahtırevanına yürüyerek eşlik ettim.

Neşeli kalabalıklar arasından kendimize yol açarken, "Evden çok seyrek olarak ayrılır" diye mırıldandı. "Fakat Ananda'yla konuşurken yanında olmak istiyorum. Şu senin Kathay hikâyelerin onun hoşuna gidecektir." Prens Jeta Konfüçyüs ve Usta Li hakkında anlattıklarımın büyülediği için, Budist tarikatının yeni liderinin de onlarla aynı ölçüde ilgileneceğini sanıyordu. Bu, eski dostumda şimdiye kadar gördüğüm tek saflık işaretiydi. Meslekten yetişme rahibin nefret ettiği tek bir şey varsa, bunun rakip bir din ya da düşünce sistemi olduğu söylenir.

Bambu korusu şimdi tamamıyla Budist tarikatına tahsis edilmişti. Buda'nın yaşadığı kulübe alçak bir duvarla çevrilmişti; bu arada yakınlarda yeni büyük bir bina yapılıyordu. "Kadın keşişler için bu manastır" dedi Prens Jeta. "Onu Ambapali yapıyor. İlk kadın keşiş de o olacak."

"Vaishalili fahişe mi?"

"Evet. Buda öldükten sonra buraya geldi... Tüm parasıyla birlikte tabii. Büyük bir şans bu."

"Evet. Vaishali harabelerini gördüm."

“Hayatının geri kalan kısmını tarikata adada. Onu takdir ediyorum. Çok yüce bir insan.”

“Ayrıca çok yaşlı” diye eklemekten geri kalmadım. Ünlü fahişelerin, güzellikleri yok olduktan sonra dine ya da felsefeye yönelmeleri oldukça yaygındır. Aspasia’ya ne olduğunu görmek de ilginç olacaktır.

Ananda bir ölçüde Buda’ya benziyordu; bu benzerliği kendisi de azımsamıyordu. *Sangha* başı, Prens Jeta’nın tahtırevanı önünde defalarca eğilerek, ona manastırın ana salonuna kadar eşlik etti. Ben de onları izledim.

Birkaç yüz kadar genç keşiş Buda’nın sözlerini okuyordu. Çoğunun yeni yapılmış sarı elbiseler giydiği dikkatimi çekti. Bu bir yenilikti. Eski günlerde, dilendikleri kumaş parçalarını giyebiliyorlardı sadece.

Ananda bize manastırın üçüncü avlusunun arkasındaki alçak tavanlı bir odayı gösterdi. “Burada hatırlamak için elimden geleni yapıyorum” dedi.

Prens Jeta’nın tahtırevancıları çekildiğinde Ananda bana döndü. “Seni zevkle hatırlıyorum” dedi. “Sariputra senden övgüyle söz ediyordu.”

Prens Jeta, Ananda’ya Kathay maceralarımдан söz ettiğinde, yüce insan ilgilenir gibi göründü. Fakat benden Kat-haylıların hizmetini açıklamamı isteyen Ananda değil, Prens Jeta oldu. Kısaca açıklamada bulundum. Ananda nazik bir ifadeyle sıkıldığını belirtti. Sonunda, “Usta Konfüçyüs gerçekten ciddi olamayacak kadar bu dünyaya ait olmakla beni şaşırtıyor” dedi.

“İnsanlar âleminin varolan tek dünya olduğuna inanıyor” dedim. “Varolan tek dünyadaki davranışlarımızı ciddi bir mesele sayması da bu yüzden.”

“Bu son kısma kesinlikle katılıyoruz; ayrıca gerçek bir beyefendinin özellikleri görüşü de bizim doğru bildiğimize

çok yakın. Bu yüzdendir ki, bu kadar açık bir gerçeği –Nirvana gerçeğini– henüz fark edememiş olmasına çok şaşıyorum. Dört yüce hakikatin yolunda görüldüğü bir sırada” –Ananda yanaklarını şişirip aniden bırakarak kaba bir pop sesi çıkardı– duruyor.”

“Bu dünyadan daha öteye gitmeyi önemseydiğini sanmıyorum.”

“Bu çok yazık.”

“Konfüçyüs’e acımak gereksiz.” Niyetlendiğimden daha sert konuşmuştum; Prens Jeta bakışlarını Ananda’dan çekip bana çevirdi.

Ananda gülümsedi. “Üzüntümüz genel manada, dostum. Üzüntümüz bütün canlılar için. Canlı olmak, doğum ve ölüm döngüsüne kısılmaktır. Sadece, burada olup da gitmiş olanların bütün insanların tek hedefine ulaştığı söylenebilir.”

“Usta K’ung aynı fikirde değildir.” Kendimi Konfüçyüs’ün bir öğrencisiymiş gibi konuşurken bulmama kendim de şaşırdım. Gerçekte, onun Bilge Tanrı’ya olan ilgisizliği beni dehşete düşürmüştü. Sadece yaratılış fikrine kayıtsız değildi, aynı zamanda bütün her şeyde zımni olan düaliteyi de reddediyordu. Konfüçyüs tamamıyla bu dünyaya ait olmakla beraber, onu Ananda’ya karşı savundum. İnsanın aksiliğinin sonu yoktur. İnsanın her zaman, sadece kendilerinin tek gerçeğe ya da yola veya gizemin anahtarına sahip olduklarını düşünenlere meydan okumaya meyilli olduğunu sanıyorum.

“Konfüçyüs’ün ölüm görüşü nedir?” Ananda, Prens Jeta’nın hatırı için ilgilenir görünüyordu.

“Gerçekten bilmiyorum. Bunun önemli olmadığını düşündüğünü sanıyorum. O, hayatla ilgileniyor...”

“Hayatın içerisine kısılmış! Zavallı adam!”

“Kim kısılmamış ki? Konfüçyüs dürüst bir insan ve çoğu zaman üzüntülü. Bu dünyanın azizleriyle meşgul olurken kusurlu olduğunu itiraf ettiğini gördüm, bu çok seyrek olan bir şeydir.” Ananda hakaretimi cesur bir gülümsemeyle kabul etti. Ben devam ettim. “O, devleti kamu yararına yönetmek istiyor. Bu kendisine çok görüldüğünde acı çekti, acı çektiği için de, herkese bunun hiçbir suretle mükemmel bir bilge olmadığının kanıtı olduğunu söylüyordu.”

“Hiçbir şekilde mükemmel bir bilge olmadığını” diye tekrar etti Ananda. “Onun doğum, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünü kırmak istediği emaresi göstermediğinden emin misin?”

“Döngüyü kabul ettiğini sanmıyorum.”

“Korkarım ki bu cahillik.”

“Hayır, cahillik değil. Sadece başka türlü bir bilgi. O ilksel bir birliğin varlığını öngörüyor; biz o birlikten gelir yine ona döneriz.”

“Bu zekice, hem de çok zekice” dedi Ananda, Prens Jeta’ya dönerek. “Barbar Kathay’da bile bir muallimin hakikati bir an için görebilmesi –dikkat edia anlaması değil, onu hissetmesi– Buda’nın mutlak hikmetinin kanıtıdır.” Ananda bana gülümsedi. “Bunu işittiğimize çok memnunuz. Küçük adamın kayıtsızlığı derinden rahatsız ediciydi.”

“Eminim ki” dedim. “Konfüçyüs, uzak bir ülkede kendi hakikatlerinin bulanık da olsa algılandığını görmekten memnun olurdu.”

Ananda sadece söylediklerimi değil, yapılan meydan okumayı da önemsemedi. Prens Jeta’ya döndü. “Sonunda –en azından Shrivasthi için– eşsiz olan bir kanalizasyon sistemini mükemmelliğe ulaştırdığımızı öğrenmekten memnun olacaksınız. Bir yeraltı nehrinin sularının yönünü değiştirdik; böylece su, doğrudan helaların altından akmaktadır. Ayırı-

ca...” Uzun uzadıya, Hindistan şehirleri için her zaman bir problem olan hijyenden söz etti.

Sonunda Ananda kibarca bana döndü. “İlk defa, buradayken şimdikinden daha farklı görüşlere sahip olduğunu hatırlar gibiyim. O zaman, evrenin tek yaratıcısı olan yüce bir tanrıya inanıyordun. Şimdi bu Kathaylı sayesinde sadece günlük hayata ait davranışlarla ilgileniyorsun.”

Ona çok uzun yıllar önce, Bilge Tanrı hakkında söylediklerimi hatırlayacağını hesaba katmamıştım. Ah akılsız başım. Hafızaya gelince, meslekten rahip şairden daha kötüdür ya da iyidir.

“Ben değişmedim” dedim. “Bilge Tanrı’ya hâlâ inanıyorum. Konfüçyüs’ün öğretilerini sadece...” Durdum, dünyapereş Konfüçyüs’ü zikretmekle ne yapmak istediğimi unuttum.

“Onun yoluyla Buda’nın arasındaki benzerlikleri göstermek için belirttin. Tabii anlıyorum.” Ananda çileden çıkmışçasına gülümsedi. “Hiç şüphesiz” dedi. “Şu senin Kathaylı, Brahma ya da Bilge Tanrı gibi bir yaratıcı tanrı fikrini reddetmekle, gerçek bir zekânın kıvılcımlarını göstermektedir” diye devam etti.

Bu saygısızlığı, benim önceki meydan okumamı savuştururken yaptığı gibi, çekmesini, aynı soğukkanlılıkla cevapladım, umarım. “Gerçek zekâ” dedim, “hiçbir şeyin hiçlikten ortaya çıkamayacağını anlamaktır. Bu nedenle dünya bir şeyler sayesinde başlamalıydı. Dünyanın Bilge Tanrı tarafından yaratılmış olması –ki öyleydi– gerekiyordu.”

“Peki onu kim yarattı?”

“Kendisi...”

“Neden?”

“Hiçlikten.”

“Fakat biraz önce hiçlikten hiçlik çıkacağını söyledin.”

Evet, Demokrit. Herkesin düştüğü en eski tuzağı düştüm. Hemen yeni bir iddiada bulundum. “Kastettiğim sözcük hiçlik değıl. Şöyle diyelim, eskiden var olmuş, şimdi var ve gelecekte de var olacak olan her-zaman-öyle olandır.” Düşünmeden, Usta Li’nin fikrini alıntılamıştım. “Bilge Tanrı Yer’i, Gök’ü ve insanları her zaman öyle olandan yarattı. Hakikati ve Batıl’ı da yarattı...”

“Ah sevgili dostum” dedi Ananda iç çekerek. “Bu çok ilkel. Beni affet. Duygularını incitmek istemiyorum. Büyük-babanın doğru olduğunu düşündüğü şeylere olan derin inancına saygı duyuyorum. Fakat Kathaylı dostun, Bilge Tanrı ya da Brahma yahut Gök –veya ona ne isim veriyorsanız– gibi her şeye gücü yeten bir Gök Tanrısı fikrinin ötesine geçmiş. Biliyorsun, bir zamanlar Buda’ya çok kızan bir Brahman vardı. Sonunda şöyle dedi: ‘Nasıl oluyor da yaratıcı Brahma’yı reddedebiliyorsun? Farkında değıl misin? Acı ya da mutluluk, bir insanın sahip olduğı her türlü duygu yüce bir ilâhtan geliyor.’”

“Buda buna ne dedi?” Tabii ki Prens Jeta öğretinin bu kısmını daha önce işitmemişti; “yeni bir ilhamla şimdi inmiş olduğı için miydi acaba?”

“Buda’nın cevabını söylüyorum” dedi Ananda. Gözlerini kapattı ve okumaya başladı. “Bu durumda insanlar yüce bir ilâh onları yarattığı için katil, hırsız, iffetsiz, yalancı, iftiracı, küfürbaz, geveze, kibirli, kinci ve fikren sapkın olacaktır. Dolayısıyla, temel neden olarak bir tanrının yaratmasına dayanmayı tercih edenler için, şu ya da bu işi ne yapma ne de yapmama isteğı, gayreti ya da zorunluluğı söz konusu olacaktır.”

“İyi” diye fısıldadı Prens Jeta.

“Saçma!” dedim, öfkelenmişim. “Bu onun sadece bir kısmı. Bilge Tanrı, kendini ve gölgesi kötülüğü yarattıktan sonra insana Hakikat’e ya da Batıl’a hizmet etme seçeneğı sun-

du. Batıl'ın hizmetçileri nihai yargı gününde acı çeceklerdir, bu arada..."

"Ne kadar karmaşık" dedi Ananda. "Ayrıca şu yüce ilâhlardan birine özgü. Hepsi kin ve nefret. Hepsi budalalık. Her şeyden önce, eğer yüceyse, kötülüğün varolmasına neden izin veriyor?"

"Her insan kendi tercihini yapsın diye."

"Yüce bir ilâh olsaydım, ne kötülüğü ne insanı ne de hoşuma gitmeyen herhangi bir şeyi yaratma zahmetine girerdim. Korkarım ki, sıra yüce ilâhını açıklamaya geldiğinde geriye doğru gitmek zorunda kalıyorsun. Kötülük vardır. Nedenini açıklayamazsın. Dolayısıyla yaratıcını, insan hayatıyla oyun oynayan bir tür acımasız sporcuya döndürüyorsun. 'İtaatkar olacaklar mı, olmayacaklar mı? Onlara eziyet edeyim mi, etmeyeyim mi?' Sevgili oğlum, bütün bunlar çok ilkelce. Bu nedenledir ki, yüce ilâh fikrini terk edeli uzun süre oldu. Ve dolayısıyla, anladığım kadarıyla, dostun Konfüçyüs de öyle. O da bizim gibi, böyle bir canavarı kabul etmenin kötülüğün onayı anlamına geleceğinin farkında; çünkü netice itibarıyla kötülük de onun yaratmasıdır. Bereket versin ki, artık Brahma'nın, Bilge Tanrı'nın ötesine bakıyoruz. Evrenin doğasına bakıyor ve onun başı ve sonu olmayan bir daire olduğunu görüyoruz. Ayrıca orta yolu takip eden birisi için dairenin içinden bakmak ve her şeyin -sonsuzluk gibi- bir yanılsama olduğunun farkına varmak mümkündür. Son olarak, pratik nedenlerle kötülüğü tasvip eden ve yalın olanı karıştıran hiçbir yüce ilâhın bulunmadığı bir dünyada, insanların daha iyi davrandığını düşünürüz. Konfüçyüs'ünüzün de gayet akıllıca söylediği gibi: 'Gök uzaktır, insan ise yakın.'"

Konuya devam etmedim. Ateistler her zaman Bilge Tanrı'ya inananları mağlup edebilirler. Neyin doğru olduğunu biliyoruz. Onlar bilmiyorlar. Konfüçyüs'ü sevimli bulmuş-

tum; çünkü Gök'ü yukarıdan Yer'e indirmeye kalkışmıyordu. Anlayamadığı şeyleri kabul ediyordu. Fakat Buda, Gök'ü küstahça hiçe sayıyordu. Yeryüzünde bu kadar kendini beğenmiş bir insan daha olduğunu sanmıyorum. Sonuçta şöyle diyordu: "Şu an varım. Ama varlığım ortadan kalktığı anda artık varolmayacağım, başka hiçbir yerde de varlık olmayacak. Başkalarının varlık diye kabul ettikleri şey aslında bir yanılsamadır. Bu nefes almadır."

Demokrit, onun nefesinin alınmadığını söylüyor. Buda'nın başka bir şeyi kastettiğini düşünüyor. Demokrit, yaratılışın devam ettiğini ve tek aykırılığın yaratılışı seyreden kusurlu nefis olduğunu söylüyor. Nefsi çıkardığınızda geriye olduğu gibi madde kalır her zaman. Her-zaman-öyle mi? Daha ileri gidecek değilim. Benim için, neyse odur.

Üç

Daha sonraki birkaç hafta, Perslerle ticaret yapmak isteyen çeşitli tüccar ve loncalarla görüşmeler yaptım. Artık kendim de bir tür tüccar sayılabilirdim. Sus'ta neyin, kaçta satılabileceğini biliyordum. Pazaryerinde kurulmuş olan çadırlarda çatır çatır pazarlık etmekten hoşlanıyordum. Kendimi ne zaman önemli bir tüccar ya da lonca veznedarı grubunun içinde bulsam, Egibilerin isminin zikredildiğini söylemeye gerek yok. Bir açıdan bu şirket, bir tür Evrensel Kral'dı. Nereye giderseniz gidin, acentelerini orada iş yapar bir halde bulabilirdiniz.

Oğullarımla konuşmak kolay olmadı. Başlangıçta benden sıkılıyorlardı. Bir şekilde kendi farklılıklarına üzüyorlar

ve bunun için beni suçluyorlar hissine kapıldım. Yine de büyük çocuğun güvenini kazanmayı başardım. Kral büyükbaşıyla aşırı gurur duyuyordu.

“Bütün yaratıkların ilk efendisi o olacak” dedi bana pazaryerinin ortasından geçerken. Orada bir grup tüccardan kredi almıştım ve oğlum bunu biliyordu. Söz arasında, oğlumun savaşçı sınıfına özgü, iş yaptığım tüccarlara karşı duyduğu horgörüğü saklamak için elinden geleni yaptığını söylemeliyim.

“Bütün yaratılışın efendisi derken, neyi kastediyorsun?”

“Kral Batı’ya bakıyor. Kral Doğu’ya bakıyor.” Çocuk açıkça bir saray metninden alıntı yapıyordu.

“Onun, babanın ülkesiyle ilgili birtakım planları olduğunu mu düşünüyorsun?”

Çocuk evet anlamında başını salladı. “Bir gün bütün dünya onun olacak; çünkü dünyaya onun gibi birisi hiç gelmedi. Ayrıca, daha önce tüm Hindistan’a hâkim olan kimse de çıkmamıştır.”

“Tüm Hindistan mı? Licchavilere ne demeli? Ya Avanti Krallığı’na? Bizim Hint Eyaleti’miz de var, ayrıca güneyi de saymalısın.”

Çocuk omuz silkti. “Bunlar küçük ayrıntılar. Fakat Ajatahatru atla bu meydana girdiği zaman, güneşe benziyordu. Ben o zaman çocuktum; ama nasıl görüldüğünü hâlâ hatırlıyorum. İnsanlar onu, uzun süren yağmurlardan sonra ortaya çıkan güneş gibi karşıladılar.”

Tarlaları kavurup ortalığı çöle çeviren amansız yaz ortası güneşine benzeyen yeni hükümdarlarından dehşete düşmüş olabileceklerinden söz etmedim.

“Seni seviyor mu?”

“Tabii ki, evet. Onun gözdesiyim.” Çocuk, bir savaşçının cüssesine erişmişti. Gözleri benim –ve Trakyalı cadı Lais’in–

gözlerine benzemekle beraber, bana tamamen yabancıydı. Fakat ihtiraslı ve hareketli olduğunu söyleyebilirim. Magadha sarayında yükselebilirdi. Buna şüphe yoktu.

“Pers ülkesini görmek ister misin?” diye sordum.

Dişleri çok beyazdı; gülümseyişi de çekiciydi. “Ah, tabii ki! Annem bana Sus’tan, Babil’den ve Büyük Kral’dan çok söz etti. Caraka ne zaman bizi görmeye gelse, bana hikâyeler anlatır.”

“Benimle geri dönmek ister misin?” Ona bakmaya cesaret edemiyordum. Esmer insanların ülkesinde, iki çift mavi gözün sanki aynalara bakar gibi birbirine bakmasında garip bir şeyler bulunur... Sadece, aynalardan biri karanlık tarafından çevreleniyordu.

“Öğrenimimi bitirmeliyim, Baba.” Bu cevabı bekliyordum. “Sonra, Taksila’da üniversiteye gitmeliyim. Gitmek istemiyorum ama büyükbabam yabancı diller konusunda eğitim almamı istedi. Ona itaat etmeliyim.”

“Belki de seni, benim gibi bir elçi olarak kullanacak.”

“Bu iki misli şeref olur benim için.” Çocuk çoktan bir saray adamı olmuştu.

Küçük oğlum dalgın ve sıkılgandı. Sonunda onunla konuşmayı başardığımda, benden ejderhalar ve denizkızlarıyla ilgili hikâyeler dinlemek istedi. Onu anlattığım masallarla eğlendirmek için elimden geleni yaptım. Buda’yla da ilgileniyordu. Belki de büyük büyükbabasından, çok doğal olarak, öte dünyaya bakan türde bir zihin ödünç almıştı. Her halükârda, oğullarımdan hiçbiri Hindistan’dan ayrılmak istemiyordu. Buna şaşırmamakla beraber, derin bir hayal kırıklığına uğramıştım.

Kervan Taksila’ya doğru yola çıkmadan önceki gün, nehir evinin çatısında, Prens Jeta’nın tahtirevanının yanına oturdum.

“Çok yakında öleceğim” dedi bana doğru dönerek. “Seni tekrar gördüğüme bu nedenle çok sevindim.”

“Neden? Öldüğün zaman beni unutacaksın.” Prens Jeta ölümle dalga geçmekten hoşlandığı için, ben de bu konuda olabildiğince muzip olmaya çalışıyordum; bu hiç de kolay bir iş değildi. Şu anda bile, herkesin kabul edeceği gibi, bu zayıf ve dermansız vücudu terk ederek, kurtuluş köprüsünün en ucuna kadar uzun bir yürüyüşe çıkma fikrine hâlâ alışamadım.

“Ama bu son günlerimde seninle konuşmak, kaderimi önemli açılardan değiştirebilir. Senin sayende, yeniden doğacağım zamanki çıkışa daha yakın olabilirim.”

“Nirvana’dan sadece bir adım uzakta olduğunu sanıyordum.”

“Korkarım ki, bir adımdan daha uzaktayım. Hüzünle bağlıyım. Yeniden doğuşum bundan daha kötü olabilir.” Felçli vücuduna baktı.

“Sadece bir defa doğarız” dedim. “Ya da öyle inanırız” diye de ekledim kibarca.

Prens Jeta gülümsedi. “Affedersin ama inandığın şey hiç bir anlam ifade etmiyor. Ölümsüz bir ruhu olup, onun bir defa hayata gelmesine izin veren ve onunla oyun oynayan, sonra onu yargılayıp, sonsuz bir acıya ya da zevke mahkûm eden bir tanrı tasavvur edemeyiz.”

“Sonsuza kadar değil. Netice itibarıyla ebediyette her şey bir olacaktır.”

“Senin sonsuzluk görüşünü anladığımdan pek emin değilim.”

“Kim anlıyor ki?” Konuyu değiştirdim, oğullarımdan söz ettim. “Onların benimle geleceklerini ummuştum. Ambalika’nın da” dedim.

Prens Jeta başını hayır anlamında salladı. “Bu pek makul değil. Orada, senin buradaki yalnızlığını hissedeceklerdir. Ayrıca...”

Prens Jeta durdu. Nehrin karşı kıyısında bir şey görmüştü. Ben de o tarafa baktım. Dağla nehir arasındaki düzlükte bir toz bulutu yükseliyordu. Ama havada rüzgardan eser yoktu.

“Nedir o öyle? Bir serap mı?” diye sordum.

“Hayır” dedi Prens Jeta kaşlarını çatarak. “Kral.”

Sıcak güneş ışığının altında irkildim. “Onun Licchavi sınırında olduğunu sanıyordum.”

“Oradaydı. Ama şimdi burada.”

“Sanırım o gelmeden gitsem iyi olur.”

“Çok geç” dedi Prens Jeta. “Seni görmek isteyecektir.”

“Fakat burada olduğumu bilmediğine göre gidebilirim.”

“Burada olduğunu biliyor. O, her şeyi bilir.”

Ertesi sabah, şafak vakti, nehrin karşısında Kral’ın yanına çıkmam emredildi. Ambalika’ya son defaymışcasına hoşça kal demeye gittim. Beni teskin etmeye çalıştı. “Onun damadı, sevgili torunlarının babasıdır. Korkulacak bir şey yok.” Fakat konuşurken bile, bana son defa hoşça kal dediği hissi- ne kapıldım.

Yeryüzünde, Hint ordusuyla karşılaştırılacak hiçbir şey yoktur. Bir kere, o bir ordu değil, bir şehirdir. Hepsi tozlu bir yörede yavaşça hareket eden, iki yüz-üç yüz bin kadar erkek, kadın, çocuk, fil, at ve öküzden oluşan bir çadır şehri düşünün; o zaman bir Hint kralının savaşa çıkmasının neye benzediği hakkında fikir edinebilirsiniz. Yunanlar Büyük Kral’ın savaşa kadınları, tüm eşyaları ve Choaspes suyunu taşıyan mataralarıyla birlikte çıkmasına –ve ölümsüzlerin de kadınları ve kendi köleleriyle birlikte seyahat etmelerine izin verilmesine– hayret ederler. Fakat sıra savaşıma gelince, Pers hizmet-

çiler ve eşyalar arkada tutulur. Hindistan'da öyle değildir. Kral'ın şehri düşmanı tamamen yutar. Önce filler düşman orduya saldırır. Düşmanın filleri yoksa, savaş o noktada sona erecektir. Direniş olursa, mızrakçılar ve okçular devreye girecektir. Bu sırada düşman ülkesini dolduran pazarlar, meyhaneler, atölyeler, silah depoları halk tarafından yakılıp yıkılır.

Eşit büyüklükte iki ordu karşılaştığı zaman, nihai zafer, diğer ordunun komutanını öldürmeyi başaran ordunun olur. Hiçbir komutan ölmezse, ortaya -iki şehrin ümitsizce birbirine karıştığı- sonu olmayan bir kördövüşü çıkar. Birbirine çok karışmış orduları ayırmak için bazen ateşkes ilan etmek zorunda kalındığı da çok olmuştur.

Arabacımla birlikte, nehrin karşısındaki ilk nöbetçinin bulunduğu yerden Ajatashatru'nun altın renkli çadırının kurulu olduğu ordugâh merkezine varmamız bir saat aldı. Askeri bir kamptan çok, büyük bir pazarda olduğum hissine kapıldım. At üzerinde yavaş yavaş ilerleyerek pazarları, cephanelikleri, mezbahaları geçerek Kral'ın çadırlarının ve sarayın kurulu olduğu şehir merkezine ulaştık.

Arabacı kraliyet çadırının girişinde durdu, arabadan indim. Bir mabeyinci beni yakındaki bir çadıra götürdü; orada bir köle bana gülsuyu dolu gümüş bir kap sundu. Gülsuyunda ellerimi ve yüzümü yıkadım; sonra ikinci bir köle, keten bir bezle beni kuruladı. Saygıyla ama sukunetle karşılandım. Temizlendiğimde yalnız bırakıldım. Zaman yavaş geçse de, hayal gücü çabuk işliyordu. İdam edileceğimi varsaydığımdan, her türlü idam biçimini en ince ayrıntısına kadar, en canlı biçimde hayal ettim. Varsakara çadırın kapısında belirlediğinde -her zaman korktuğum- yavaş yavaş boğulmanın nasıl olacağını düşünüyordum. Bir yüzücünün su üzerinde yüzen bir ağaç sandığı şeyin, aslında bir timsah olduğunu fark ettiği zaman davrandığı şekilde tepki verdim.

Fakat Mabeyinci beni rahatlattı. “Neredeyse hiç değişmemişsin” dedi kucaklaşırken.

“Sen de aynısın!” Aslında Varsakara uzun yıllar önce Varanasi’de ilk defa karşılaştığımız zamanki gibiydi. Daima iyi bir ihanet ustası olarak, mükemmel bir rahatlıkla öldürülen babanın hizmetinden oğlununkine geçiş yaptı. Favorileri şimdi, çürümüş kırmızı dişlerine uyum göstereceğini diye parlak kırmızıya boyanmıştı.

Kathay’dan söz ettik. Her haber kırıntısını bilmek istiyorduk; bereket versin ki, bu yağmacıyı beslemek için kırıntıdan fazlasına sahiptim.

“Bana rapor vermelisin” dedi sonunda. “İpek Yolu’nu yeniden açmakla çok ilgileniyoruz. Bunu, hâlâ Champa’da bulunan dostuna da söyledim.”

Mabeyinci’nin Key Markisi’yle pazarlıklara çoktan giriştiğini öğrenmek beni fazla şaşırtmadı. Kathaylı meslektaşımın hakkımda ne söylediğini merak ettim doğrusu. Ne de olsa onu terk etmiştim. Fakat Varsakara konuyla ilgili başka bir şey söylemedi.

Sonra etrafımızda adeta bir gök gürültüsü koptu. Davullar Ajatashatru’nun gelişini haber veriyordu. Dışarı çıktık ve belki de yeryüzündeki en büyük file huşuyla baktık... Bu, mücevherlerle süslenmiş, yavaş yavaş hareket eden bir dağ gibi bize doğru sallana sallana yürüyen, beyaz bir fildi. Filin tepesinde, üzeri elmas dolu, gümüşrengi bir çadır vardı. Bu parlak yapının içerisinde pırl pırl, altın rengi, muazzam bir sima belirdi.

“Ajatashatru!” diye bir ses yükseldi dört bir yandan. Ona dualar edildi. Müzisyenler müthiş bir gürültü çıkarıyorlardı. Dilekçeciler ise toz toprak demeden yerlere kapandılar.

Fil durduğu zaman yanına bir merdiven yerleştirildi. İki profesyonel akrobat merdivenin tepesine sıçradı. Sonra Kral’ı kaldırdılar ve yavaşça inmesine yardım ettiler.

Ajatashatru, o zamana kadar gördüğüm en şişman adam hâline gelmişti. Aslında o kadar ağırdı ki, bacakları şişman vücudunun ağırlığını taşıyamıyordu. Sonuçta ya kollarını akrobatların omzuna koymuş olarak yürüyor ya da bir çift kalın fildişi değneğe dayanıyordu. Yavaşça ileri doğru ayak sürürken baş, boyun ve omuzlar hep birden tek bir kütle hâlinde birleşiyordu; bu şekliyle kocaman, altın renkli bir örümceğe benziyordu.

Ajatashatru yaklaşırken gözlerim yerdeydi. Beni tanıyacağını ummuştum; fakat tek kelime etmeden yanımdan geçip gitti. Gözlerimi dikmiş, al renkli halıya bakıyordum. Büyük Kral gibi Ajatashatru da, çıplak yere ayak basmazdı.

Birkaç saat sonra Varsakara yanıma geldi ve yılışarak gülmüştü. Bir sebeple, kanlı tükürükleri özledim; şu akla ziyan tütün yapraklarını çiğnemekten vazgeçmeye zorlanıp zorlanmadığını merak ettim; bu yakınlarda bu tür konularda bilgili birisi bana tütünün yanağın iç kısmıyla dişsiz damaklar arasında nasıl tutulacağını ve verdiği kafa bulanıklığından nasıl zevk alınacağını söylemişti.

Varsakara beni huzura çıkardı. Ajatashatru ipek kumaştan sayısız yastığın çevrelediği büyük bir sedirin üzerine kurulmuştu. Hemen yakında yemek tabakları, şarap şişeleriyle kaplı küçük masalar vardı; ayrıca yine yakınında, ergen olmamış, çok tatlı bir düzine kız bulunuyordu. Yaşlanmasına rağmen kayınpederimin cinsel zevkleri hiçbir değişikliğe uğramamıştı. Fakat zaten insan gençliğinde neyse, yaşlılığında da o oluyor.

Sekiz ya da dokuz yaşlarında bir çocuk, keten bir el havlusuyla ve müşfik hareketlerle Kral'ın yüzünü siliyordu. Ajatashatru'nun vücudu terden parlıyordu. Nefesi kesilmeden odanın bir köşesinden diğer köşesine gidemeyecek hâldeydi. Hayatının bitmiş olduğunu kabul etmeme rağmen, yüzü hiç

değişmemiştir. Kayınpederim, yağları nedeniyle benden daha genç görünüyordu. Sıcaklığın yüksek olduğu ve bedenlerin erken yaşlarda olgunlaşıp çabucak yaşlandığı ülkelerde, erkek ve kadınların, ergenliğin güzelliğini olmasa da, çocukluğun çekiciliğini korumak için şişmanladıkları dikkatimi çekmiştir.

Ajatashatru'nun gözleri parladı. "Sevgili oğlum!" dedi. Koca bebeğin yüzü sanki ağzına bir şey koyacakmışım gibi istekle bana döndü. Sonra kollarını açtı; kolları ipek örtülü baş yastıkları gibi kalın ve yağlıydı. "Gel bana!"

Yanına gittim. Bana en yakın eli öpmek için eğildiğim zaman tökezledim ve sedirin üzerine düştüm. Çocuklar kıkırdadı. Dehşete düşmüştüm. Herhangi bir sarayda olduğu gibi Sus'ta da, hükümdara karşı böyle bir davranışın cezası idam olurdu. Fakat ben affedildim.

Kral beni koltukaltlarımdan yakaladı ve sanki oyuncak bir bebekmişim gibi kaldırıp divanına savurdu. Hiç şüphesiz şişman kollar hâlâ güçlüydü. Birbirine zıt yüzlerce kokunun yayıldığı geniş kucağa düşerken, lal rengi dudaklar yüzümü aynen bir çocuğun –bir dakika sonra kırılacak– oyuncak bebeğini severken yaptığı gibi öptü.

"Sevgili yavrum! Hayat sensiz, zevksiz bir yük olmuştu. Biricik damadımızın bizi neden terk ettiğini düşünerek birkaç gece uykusuz kaldık ağlamaktan. Seni yaramaz!"

Bu sözlerle Ajatashatru, beni kaldırdığı gibi yanına oturttu. Onun yanı başında kendimi, bir filin yanındaki kırılğan bir vazo gibi hissettim. Daha doğrusu, böyle bir duruma ne denir, bilmiyorum. Dünyanın en iri kralı sayılabilecek insanın yanında, elimden geldiğince saygılı ve dikkatli görünüyordum.

"Sevgili Dara!" Görüşmemiz sırasında bana ısrarla Dara diye seslendiğini belirtmeliyim. Tabii ki onu düzeltmediği-

mi söylemeye gerek yok. Çoğu mutlak kral gibi o da, isimleri pek iyi hatırlayamıyordu. Pers İmparatorluğu'nda Büyük Kral, yanında kulağına isimleri fısıldayan bir mabeyinci olmadan kesinlikle halk arasına çıkmazdı.

“Zavallı çocuğum, seni görmeyi nasıl özlemiş; seninle ilgili haberlere ne kadar hasret kalmış; nerelerde olduğunu bilmeye ne kadar susamıştım!” Ajatashatru'nun kullandığı sözcükler, kafasındaki şey hakkında bir ipucu veriyordu. Aniden, çocuklar ona yiyecek ve içecek sunmaya başladılar. Ağzı dolu olduğu halde anlaşılır biçimde konuşabilen tanıdığım tek insan oydu. Zaten ne yemeyi ne de konuşmayı kes-ti.

Nihayet konuşmama izin verildiğinde, Magadha'ya dönüş konusunda yaşadığım başarısız girişimlerden söz ettim. Ben konuşurken o, boğazında gürültüyle şarap gargara ediyordu. Kathay'daki esaretimden söz ettiğimde beni dikkatle dinledi. Kara gözleri yağ kabarıkları arasında, her zamanki gibi parlak görünüyordu. Düzenli aralıklarla haz, şaşkınlık ve sevgi ifadeleriyle kesilen hikâyemi bitirdiğimde Ajatashatru, bir bardak şarabı bitirdi ve “İpek Yolu'nu Varsakara'ya tarif edeceksin” dedi.

“Tabii, Sayın Kralım” dedim.

“Tüm ayrıntılarıyla...”

“Elbette, efendim.”

“Bir harita yapacaksın.”

“Büyük bir zevkle...”

“Sen benim canımsın, değil mi?” diyerek beni kucakladı.

“Bana Kathay yolunu göstereceksin, değil mi?”

“Siz Sayın Kral, Kathay'a mı gideceksiniz?”

“Neden olmasın? Gelecek yıl çok ama çok sıkıcı olacak. Yaramaz Licchaviler ve bu arada Pardyota –onu hatırlıyorsunuz değil mi?– bozguna uğratılacak. Avanti kralı mı? O kötü

biri olmuştur. Fakat Avantı'yi işgal etmenin bir ya da iki aydan fazla zamanımızı alacağını sanmıyorum. Burada kal ve ona nasıl ders vereceğimi izle. Bu çok hoşuna gidecek. Bu bir söz. Çünkü ben çok, çok iyi bir öğretmenim.”

“Biliyorum, Sayın Kral, Vaishali harabelerini gördüm.”

“Buna çok memnun oldum!” dedi gözleri ışıltayarak. “Yol boyundaki kazıkları gördün mü?”

“Evet, çok muhteşemdiler. Aslında bir anda bu kadar çok esirin kazığa vurulduğunu hiç görmemiştim.”

“Ben de. Doğal olarak herkes bana bir tür rekor kırdığımı söylüyor; fakat insanların ne kadar ikiyüzlü olabildiklerini biliyorsun. Öyle bile olsa, hiçbir kralın bu kadar işe yaramaz adamı kazığa vurmadığına içtenlikle inanıyorum. Çok heyecan vericiydi. Hiç bu kadar çok uluma iştmemişsindir. Özellikle de kazığa vurulduktan sonra onları iğdiş ettiğimizde. Sağır olacağımı sanmıştım. Kulaklarım aşırı hassastır. Ne hakkında konuşuyorduk?”

“Kathay'dan, Sayın Kral.”

“Evet, evet. Oraya kendi başıma, düzenli ordumla birlikte gitmek istiyorum. Sen de rehberlik yapabilirsin.”

Ona Orta Krallık'ın sınırına orduyla birlikte varmanın üç yıldan az sürmeyeceğini söylediğimde, ilgisini kaybetmeye başladı. Buğulu ormanları, yüksek dağ geçitlerini ve bu uzun yolculuğun zorluklarını ve telaşını tanımladığımda ürperdi.

“Eğer söylediklerin doğruysa, oraya kendi başıma gidemem. Bu açık; fakat bir ordu göndereceğim. Ne de olsa ben Evrensel Kral'ım, değil mi?”

“Evet, evet, Sayın Kral!”

“Kathay da evrenin bir parçası olduğundan, onlar da şu an sahip olduğum... Onlar ne isim veriyorlar buna?”

“Göksel vekâlet.”

“Evet. Ona çok uzun süredir sahip olduğumun farkına varacaklardır. Aslında Batı’ya yönelsem daha akıllıca olurdu, değil mi? Uzaklık çok fazla değil. Korkulacak ormanlar da yok. Ayrıca kalacak çekici şehirler var. Tabii ki Pers ülkesi, evrenimin çok büyük bir parçası. Değil mi, dostum?”

“Elbette, Sayın Kralım.” Gittikçe huzursuzlanıyordum. Ajatashatru’nun ordusu Pers İmparatorluğu bir yana Baktra Satraplığı için bile bir tehdit oluşturmaktan uzak olmakla beraber, Kral Pers ülkesine –ve kesin bozguna– doğru yavaş yavaş ilerlerken, kendimi boynuna tasma takılmış bir maymun gibi hissediyordum.

Onu bir Pers macerasından vazgeçirmek için elimden geleni yapmakla beraber, Ajatashatru, “evrenim” dediği şeyin düşüncesinden huzur duyuyordu. Cumhuriyetçileri kendisini güneşin doğduğu, güneşin battığı, Kuzey Yıldızı’nın olduğu yöne ilerlemekten alıkoymakla suçluyordu. “Evrenimin ne kadar geniş olduğunu ve tüm halkımı ziyaret etmek için ne kadar az zamanım olduğunu biliyorum; fakat denemeliyim. Bunu Gök’e borçluyum.” Kathay’ın dini ve siyasi sistemini hemen kavramıştı. Hükümdarlığın, göksel vekâletin gerçekte vücut bulmuş hali olduğu fikri onu etkilemişe benziyordu. İlkini zaten elinde bulundurduğuna emin olduğundan, “bütün sarı halkını ve mavi gözlü halkını görecektir kaç yolculuk yapar yapmaz diğerini de alacaktı. “Torunlarımlarına benzer gözlere sahip milyonlarca insanı tasavvur etsene! Bu arada büyüleyici çocuklar. Onları sana borçluyuz Dara.”

Sonra, özenle hazırlanmış ve görünüşte sonu gelmez bir yemek sırasında kötü haberler aldık. Avanti ordusu Magadha’ya girmişti. Varsakara çok ciddi görünüyordu, Ajatashatru ise çok endişeli. “Ah, kötü adam! Ne berbat bir kral! Şimdi onu öldürmek zorunda kalacağım. Çok yakında, Dostum!”

Kral yüzümü sanki bir tabağı yalarmışçasına öptü. Sonra beni büyük bir güçle itti. Sedirden aşağı düştüm. “Çekici karının yanına git. Bizi Sharavasti’de bekleyin. Yağmurlar başlamadan geri döneceğiz. Bu arada Avanti Krallığı’nı çöle döndüreceğiz. Bu bir söz. Ben yeryüzündeki tanrıyım. Brahma’nın eşi. Ben Evrensel Kral’ım. Kızıma sevgilerimi ilet!” Ambalika’nın ismini unutmuştu. “Sonra şu iki mavi gözlü büyüleyici oğlunu benim için öp. Ben bunak bir büyükbabayım. Haydi git!”

Ambalika’yla son görüşmem oldukça neşeli geçti. Prens Jeta’ya ait iç avlunun ortasındaki salıncakta yan yana oturduk; burası kimsenin bize kulak misafiri olamayacağı çok az yerden biriydi. Ona Kral’ı gördüğümü ve Avanti’ye savaş açacağımı söyledim.

“Kolay bir zafer kazanamayacak” dedi Ambalika.

“Savaşın bir mevsimden uzun süreceğini mi düşünüyorsun?”

“Yıllarca sürebilir, aynen usanç verici Licchavilerle olan saçmalık gibi.”

“O zaman, Pers ülkesini bu yıl işgal etmek isteyeceğini sanmıyorum.”

“Pers ülkesini işgal etmek istediğini söyledi mi?”

Evet anlamında başımı salladım. Kaçamak cevaplar veriyordum.

“Şey...” Ambalika düşünceliydi. Çiçekli çalılıkları üzerinde ileri geri sallandı. “Daha genç olsaydı, başarabileceğini sanıyorum. Ya sen!”

“Pers İmparatorluğu yeryüzündeki en güçlü imparatorluktur.” Bunun gayet makul ve tarafsız bir değerlendirme olduğunu düşünüyordum.

“Fakat babam dünyanın en büyük komutanı. Ya da öyledi. Şimdi nasıl olduğunu asla bilemeyeceğiz. Avanti’yle yapılacak savaş uzayıp gidecektir ve Baba hazımsızlıktan ölecektir; ya sen... sen ne yapacaksın?”

“Sus’a döneceğim.”

“Kervanınla birlikte mi?”

Evet anlamında başımı salladım yine. Ona o gece kervansız olarak şehirden kaçmayı düşündüğümü söylemedim. Ancak, onun zihnimde buna benzer bir şeyler bulunduğu konusunda şüphelenmiş olabileceğini sanıyorum; çünkü birden şöyle dedi: “Ben yeniden evlenmek istiyorum.”

“Kimle?”

“Üvey kardeşimle. Bana âşık. Oğullarıma da iyi davranıyor. Beni birinci eşi olarak kabul edecek ve burada, Shravasti’de yaşayacağız. O kral naibi biliyorsun. Onunla karşılaştığını sanmıyorum. Her neyse, onunla pek yakında evleneceğim. Çünkü Prens Jeta bir gün ölecek ve bu olduğunda, bu ev zararlı bir mahluk olan yeğenine gidecek ve biz evsiz kalacağız.”

“Fakat sen zaten evlisin” dedim ona.

“Biliyorum. Fakat dul kalabilirim değil mi?”

“Kendimi mi öldüreceğim? Yoksa bunu senin için Kral mı yapacak?”

“Hiçbiri” dedi Ambalika çekici bir şekilde gülümseyerek. “İçeri gel. Sana bir şey göstereceğim.”

Yatak odasına gittik. Fildişinden bir sandığı açtı ve papi-rüsten bir evrak çıkardı. Hint yazısını okumakta zorluk çektiğimden bana, Cyrus Spitama’nın Sus’ta Büyük Kral Kserkses’in hükümdarlığı sürerken, acıklı bir şekilde öldüğünü anlatan yazıyı okudu. “Şimdi, tarihi hesap edebilirsin ki bundan altı ay sonrası olmalıdır bu. Sonra papirüsün üstünü ve altını, bu mektubun kalem odasından geldiğini belirten Persçe bir yazıyla doldur. Biliyorsun, hepsi çok resmi”

Hint dinini de biliyordum. “Yeniden evlenemezsin. Yasa böyle.”

Ambalika her şeyi düşünmüştü. “Başrahip’le konuştum. Bizim hiçbir zaman gerçek anlamda evlenmediğimizi söyleyecek. Brahmanlar isterlerse, bir törende her zaman bir hata bulabilirler. Bunu isteyecekler. Böylece sessizce erkek kardeşimle evleneceğim.”

“Ve bir daha hiç karşılaşmayacağız, öyle mi?”

“Umarım öyle olur?” Ambalika’nın neşeli pervasızlığı, babasını hatırlatıyordu. “Her neyse, bir daha buraya dönmek istemeyeceksin. Bir kere çok yaşlı olacaksın.”

“Oğullarım...”

“Onlar” dedi çok hissiz biçimde, “olmaları gereken yerde-ler.”

Böylece kendi ölümümü anlatan metni kaleme aldım, altına da Sus’taki kalem odasının başkâtibinin imzasını attım. Sonra, güneş batmadan bir saat önce evden ayrıldım. Oğullarımı ve Prens Jeta’yı görmedim. Sahip olduğum tüm parayı, belime sardığım kumaştan bir kuşağa koydum. Halk pazarından kendime eski bir pelerin, sandallar ve bir değnek satın aldım. Batı Kapısı gece için kapanmadan birkaç dakika önce şehirden ayrıldım.

Çocuklarıma ne olduğu hakkında hiçbir fikrim yok. Caraka hâlâ sağ olduğumu bilseydi, bana mesaj gönderirdi. Fakat Ambalika öldüğümü söylediğinde ona inanmış olmalı.

Egibilerden Ajatashatru’yla ilgili haberler alıyordum. Avanti’yle yürütülen savaş Licchavilerle yapılan kadar uzun ve sonuçsuz olmuştu. Sonunda Kserkses’in hükümdarlığının dokuzuncu yılında Ajatashatru’nun eceliyle öldüğü söylendi. Tevarüs süreci karmaşık olduğundan, Ganj Ovası’nda kurduğu iğreti imparatorluk hemen dağıldı.

Hindistan'ı düşündüğümde, bu kör gözlerin kapakları ardındaki karanlık, altın alev gibi parlar. Kathay'ı düşündüğümde gümüş pırıldar ve gerçekten görüyormuş gibi yine, gümüşrengi karın gümüşrengi söğüt dalları üzerine düştüğünü görürüm.

Altın ve gümüş; şimdi ise karanlık.

*Büyük Kral
Kserkses'in
Altın Çağı*

R serkses'in hükümdarlığının sekizinci yılının baharında, doğuda ve doğunun doğusunda geçen altı yıl sonunda Sus'a geri döndüm. Baktra'dan yola çıkan meraklı genç adam artık yoktu. Orta yaşlı bir hayalet Sus kapılarından at sırtında geçiyordu. İnsanların beni gerçekten görebilmelerine şaşırdım. Kimsenin beni tanımamasına ise hiç şaşmadım. Yıllar önce hayatımdan umut kesildiğinden, saray için bir hortlaktım. Daha da kötüsü kendim için de bir hortlaktım.

Fakat yaşadıklarımın gerçek olmadığı hissi kısa sürede dağıldı, daha doğrusu yerini geri döndüğüm dünyanın gerçek olmadığı hissine bıraktı. Hiçbir şey aynı değildi. Hayır, bu pek doğru değil. Kalem odası aynıydı ve ben bunu haremdede sâki olarak tanıdığım ikinci Mabeyinci tarafından ikinci kalem odasına kabul edildiğimde öğrendim. Her şeyi bilmek isteyen bir Suriyeliydi bu adam. Ona çoğu zaman takılırlardı; çünkü çok soru sorardı. Kendisinden korkulurdu; çünkü cevapları hiç unutmazdı.

"Bu çok şaşırtıcı, Kral'ın Dostu" dedi geride kalan son unvanımı kullanarak. İlk oda kâtipleri bana hemen, artık Kral'ın Gözcüsü olmadığımı söylediler. "Doğal olarak seni gördüğümüze sevindik; ama..." gerisini getirmediler.

Onun yerine ben cevap verdim. “Yasal olarak ölü ilan edildim ve bütün malıma mülkümne hazine tarafından el konuldu.”

“Hazine tarafından değil. Hazine sadece küçük bir kısmına el koydu. Seçkin anneniz malınızın büyük bölümünü aldı.”

“O hâlâ sağ mı?”

“Sapasağlam. Sart’ta sarayda.”

“Sart mı?” Şaşırmıştım. “Büyük Kral sarayını ne zamandan beri Sart’ta tutuyor?”

“Hiç haber almadın mı?” İkinci kalem odası bahçeye bakar. O sene baharın gecikmiş olduğu dikkatimi çekti.

“Çok az. Yunan savaşlarının sürdüğünü biliyorum. Büyük Kral’ın Atina’yı yerle bir ettiğini de. Bunu Shravasti’de Egibilerin bir acentesinden öğrenmiştim. Bunun ötesinde hiçbir şey bilmiyorum.”

“Çok” dedi ikinci Mabeyinci, “çok şey oldu.”

Bunun, olayları olduğundan basit gösteren bir cümle olduğu anlaşıldı. Kathay’a doğru yola çıktıktan kısa süre sonra Kserkses, Bel-Marduk rahiplerinden, hazinedeki belli altın eşyaları kendisine getirmelerini istemişti. “Kutsal içerikli hiçbir şey istemiyorum” demişti bana. “Öyle bile olsa onlar bunu reddetti. Ben çok hoşgörülüydüm. Kimseyi idam ettirmedim. Altından ufak tefek ne varsa hepsine el koydum ve Yunan savaşlarının masraflarını karşılamak için *Darik* dökmek amacıyla onları erittim. Sonra Sus’a geçtim.”

Kserkses Babil’den ayrıldıktan birkaç hafta sonra, bu kadim taht üzerinde hak iddia edenlerden birisi, Bel-Marduk rahiplerince kendini Babil kralı ilan etmeye teşvik edildi. Çirkin ve yaşlı dostumuz Zopyrus’u idam ettirdi. Sonra kendisi de, Pers ordusunu bir seneden fazla bir süre kendisine yaklaştırmayan bir muhalif tarafından öldürüldü. Sonunda

Babil, Kserkses'in kayınbiraderi ve öldürülen Satrap Zopyrus'un oğlu, en iyi komutan Megabyzus'un eline geçti.

"Büyük Kral'ın intikamı müthiş oldu" dedi ikinci Mabe-yinci, başını huşuyla sallayarak. "Bel-Marduk heykelini eritti, böylece bir daha kimse onun elini tutamayacaktı. Sonra Bel-Marduk'a adanan tüm tapınakları yıktırdı ve öldürmediği rahipleri sürdürdü. Yine bundan sonra şehir duvarlarını da yıktırdı. *Ziggurat*'ı yerle bir etti. Belli başlı tüccarların topraklarına ve mülklerine el koydu."

"Egibilerinkine de mi?"

"Hayır!" dedi haremağası gülümseyerek." Egibi ve oğulları artık burada, Sus'ta oturuyorlar. Sonra Büyük Kral Babil'i iki satraplığa ayırdı ve Babil Krallığı unvanını kaldırdı. Şimdi kendisini sadece 'Büyük Kral Kserkses' olarak isimlendiriyor. Bugün Babil bir taşra şehri ve bin yıllık tarih artık sona ermiş durumda."

"Saray şimdi kışı nerede geçiriyor?"

"Persepolis'te."

"Orası kışın buz keser."

Haremağası iç çekti. "Biz Kral'ın kullarıyız." Bu şekilde alışılmış ifadeyi kullandı, ben de tekrar ettim.

Babil'de ele geçirilen tonlarca altına ne olduğu sorusunu sorduğumda, bunun Yunanistan'ın işgali için kullanıldığı cevabını aldım. "Korkarım ki tamamı kullanıldı" dedi haremağası. "Bu savaşlar çok yıkıcı olur."

"Fakat başarılı" diye karşılık verdim. "Atinayerle bir edilmiş."

"Oh evet, evet!" Fakat haremağasının coşkusunun sahte olduğu açıkça seziliyordu. Derin bir sorgulama burada, Atina'da gayet iyi bilinen hikâyenin bir kısmını açığa çıkardı; sevgili Demokrit, ben sadece onun karşı tarafa nasıl görüldüğünü göstermek için tekrar ediyorum bunu.

Kserkses işgal hareketini bizzat komuta etti. Sart'tan karayolu üzerinden ilerledi. Beraberinde altı kolordunun üçü ya da altmış bin adam vardı; Heredot'un Atinalılara yağ çekmek için uydurduğu altı milyon asker değildi bu sayı. Donanmanın tümü orduya eşlik ediyordu.

Yunanlar panik hâlindeydi. Delphi ve Atina'daki kâhinlerin hepsi Büyük Kral'ın yenilmez olduğunda hemfikir olduğu için, Atinalılara şehirlerini teslim edip İtalya'ya kaçmaları önerildiği ileri sürülüyordu. Sonradan akla gelen bir fikir olarak Delphi'deki kâhin, şehrin ağaç duvarlarının işe yarayabileceğini söyledi. Bu, uğursuz sayılan Themistokles'in ağaç duvarları ifadesini, dolambaçlı biçimde ağaç gemiler olarak yorumladığı zaman oldu.

Fakat kalem odasına mensup haremağası, savaşın sadece sarayda kabul edilen anlatımını biliyordu ve bana anlattığı da buydu. Tam iki yıl önce bu günlerde, Büyük Kral Troya'daydı; orada Troya Tanrıçası'na bin tane sığır kurban etti.

Bu bir şoktu. Kserkses'in, Mısır firavunluğu ve Babil Krallığı unvanlarını reddetmekle bu ülkelerin tanrılarını da reddetmiş olduğunu öğrenmekten büyük zevk almıştım. Fakat zaten, siyasi olmaktan ziyade dramatik nedenlerle, Bilge Tanrı'ya değil, haremağasının bile ismini hatırlamadığı Troya Tanrıçası'na önemli bir kurban sunmuştu.

"Fakat, kurbanın amacı iyi anlaşıldı, Kral'ın Dostu. Belki senin de çok iyi bildiğin gibi, Büyük Kral Yunan Homeos'un eserlerinin çoğunu ezberlemişti. Kurbandan sonra eski harebeler arasında durdu ve şöyle dedi: İşgalci Yunanlarca yakılıp yıkılan Troya'nın, atam Kral Priam'ın, Yunanların maksatsız gaddarlığına maruz kalan Asya'nın öcünü alacağım. Yunanlar Spartalı bir fahişeyi geri getirmek için Asya'ya saldırırken, ben onlara kuşaklar boyunca üzerimizde bulunan lekeyi çıkartmak için hücum edeceğim. Troya yan-

dığı gibi Atina da yanacak. Sart yandıgı gibi Atina da yanacak. Atina yanacak ve meşaleyi ben ateşleyeceğim. Ben cezanın adımı. Ben adaletim. Ben Asya'yım." Sonra Pers orduları Hellespont'u* geçerek Avrupa'ya girdi.

Kserkses'in Yunanistan'ı işgal bahanesi dâhiceydi. Yeryüzünde, atalarının bir Asya şehri olan Troya üzerine yaptığı barbarca saldırıdan kişisel olarak gurur duymayan hiçbir Yunan olmadıgından, Büyük Kral tüm Yunanları atalarının günahlarından sorumlu tutuyordu. Kserkses bunda oldukça samimiydi. Er ya da geç –tabii ki var olmayan– tanrıların, onlara yapılan kötülüğün hesabının kesin biçimde sorulmasını isteyeceğine gönülden inanıyordu.

Başlangıçta savaş gayet iyi gitti. Donanma ve ordu mükemmel bir koordinasyon içerisinde Teselya kıyılarına indi. Yolda bir Sparta kralı bütün adamlarıyla birlikte öldürüldü. Kserkses, Troya'da konuşmasını yaptıktan dört ay sonra Attika'daydı. Atinalı lider Themistokles, şehrin boşaltılmasını emretti. Adamların çoğu onun Atina'nın ağaç duvarları dediği gemilere bindi. Themistokles, Delphi'deki kâhinin ruhuna olmasa da, mektubuna özenle uydu ve Atinalıların çoğu da onunla birlikte hareket etti. Başka seçenekleri yoktu. Pers güçleri karşısında dayanmak imkânsız olduğundan, tek çare denizyoluyla kaçmak ya da karada ölmektir.

Atina şehri Kserkses'in huzurunda yerle bir edildi ve –Sart'ı saymazsak– Troya'nın öcü alındı. Bu arada Themistokles, Kserkses'le gizlice haberleşiyordu. Atinalı Komutan, alışıldık toprak ve para isteklerinde bulundu. Kserkses de onun bu isteklerini karşılamaya rıza gösterdi. Themistokles bir iyiniyet gösterisi olarak Kserkses'e, Yunan donanması Sicilya'ya doğru yelken açmaya hazırlandığından, eğer mutlak

* Çanakkale Boğazı. (ç.n.)

bir zafer istiyorsa hemen saldırıya geçmesi gerektiğini söyledi. Gariptir, sadece Kraliçe Artemisia bir tuzaktan şüphelen-di. Bu arada isteğine ulaşmış ve Halikarnas güçlerine bizzat komuta etmişti. Savaş alanında yetersiz olmakla beraber, Yunanların düşünce biçimini çok iyi analiz ediyordu. Bu arada, Artemisia ne zaman savaşa girse, Mardonius'unkine benzer takma bir sakal takardı. Bu dönmelikten ciddi biçimde rahatsız olmakla beraber, hiç şikâyetle bulunmadı.

Kserkses, Artemisia'nın tüm uyarılarına rağmen saldırı emri verdi. Pers donanmasının üçte biri ya bazı Fenikeli kap-tanların ihaneti ya da yeteneksizlikleri nedeniyle kaybedildi. Kserkses bu subayları haklı biçimde cezalandırdığında, geri-de kalan Fenikeli ve Mısırlı komutanlar savaştan çekildi ve Persler yarım bir donanmayla kalakaldı. Yine de karada üstündük ve Attika elimize geçmişti. Bununla birlikte, bütün Yunanlar ikiye bölünmüş ve Themistokles'in büyük bir deniz zaferi kazandığına inanıyordu. Kendi namına bir ihanet olarak başlayan şey, Yunanistan'ın sözde kurtuluşuyla sonuçlanmış-tı.

Kserkses, Themistocles'i bozgundan sorumlu tutmadı. Nasıl tutabilirdi ki? Savaşı Yunanlar kazanmadı. Fenikeli kaptanlar sayesinde Persler kaybetti. Themistokles sonra Kserkses'i, Atina donanmasının öncü güçlerinin Avrupa ve Asya arasındaki köprüyü yıkmaya emriyle birlikte Helle-spont'a yelken açtığı konusunda uyardı. Kserkses köprüyü ko-rumak için hızla karadan Bizans'a hareket etti. Yolda, Abde-ra'daki büyükbabamla bir gece kaldı; bu Laios'un ailesi için büyük bir şeref olduğu gibi, sonsuz siyasi problemlerin de kaynağıydı. Bugün bile Med yanlısı olarak bilinirler.

Kserkses bir kolordu, Mardonius'un komutasında Yunanistan'da bıraktı. İkinci bir kolordu da Attika'dan Helle-spont'a uzanan uzun karayolunu koruyordu. Üçüncü bir ko-

lordu ise, İyonya şehirlerindeki düzeni sağlamak için kullanılıyordu.

Yunan anakarası hâlâ Mardonius'un kontrolünde olduğundan, Atina'daki yönetim karşıtı bütün liderler onun Teb'deki ordugâhına geliyordu. Pers karşıtı Yunanların morali tamamıyla bozulmuştu. Bununla beraber, Mardonius muhafazakâr partiye bir ders olsun diye Atina'yı ikinci defa yakmak zorunda kaldı. Tüm Atinalılar arasında sadece onlar Büyük Kral'ı efendileri olarak kabul etmeyi reddediyordu. Morali bozulmuş muhafazakârlar Sparta'nın yardımını istemeyi sürdürdüler; fakat kimsenin geldiği yoktu. Spartalılar geleneksel olarak vefasız müttetikler. Ayrıca ve belki de bu özel konuyla doğrudan alakalı olarak, Spartalı liderler genellikle Perslerin emrindedir.

Bir süre Mardonius görevini başarmış gibi göründü. Fakat sonra Sparta Kral Naibi Pausanias'ın açgözlülüğü tuttu. Birden, ayın durumunu uğurlu bularak Sparta ordusunu Attika'ya soktu ve geri çekilmek için Mardonius'tan bir sandık dolusu altın istedi. Fakat Mardonius, Sparta ve Yunanlar üzerinde mutlak bir zafer istiyordu. Altını ödemedi. O da şeref açısından açgözlüydü. Şöhret aşkının, onun hâkim tutkusu olan para hırsına baskın çıkmasına izin vererek kendi kendini yok etti. İnsanın şartlara uygun davranmaması her zaman hatadır.

Mardonius Sparta ordusuna saldırdı. Spartalılar bozguna uğrattıldı. Kaçmaya çalıştıklarında, Peloponnes yolunun askerlerimiz tarafından kesildiğini ve erzaklarının ele geçirildiğini gördüler.

Mardonius arzusuna ulaştı. Yunanistan artık onundu. Fakat muzafferane bir son hareket yapmak istiyordu. Beyaz bir savaş atına binerek, Sparta ordusunun artıkları üzerine yapılan son saldırıyı yönetti. Göğüs göğüse çarpışma sırasında be-

yaz at öldürüldü ve Mardonius yere savruldu. Ayakları üzerine doğrulamadan –bu çok yavaş olacak bir şeydi; çünkü çok sakattı– bir Yunan başına bir taşla vurdu. Böylece bütün adaların hâkimi olma hayalini kuran, bütün Yunanların efendisi olmak isteyen sevgili dostum Mardonius öldü. Eğer iyi bir ölüm varsa, bu Mardonius'unki idi. Sadece çabucak ölmekle kalmadı, arzusuna ulaşmış ve Yunanistan'ın artık kendisinin olduğuna inanarak öldü. Ne var ki, cesedi esrarlı biçimde bulunamadı. Mardonius'un oğlu, yıllarca babasının kemiklerini araştırmaya bir servet harcayacaktı.

Plataea savaş alanında, sahte Pausanias bütün Yunanların kurtarıcısı ilan edildi. Bu arada İyonya başkaldırdı ve Mardonius'un –artık Artabanus tarafından komuta edilen– kolları Asya'ya dönmek zorunda kaldı. Pers donanmasının büyük bölümü Mycale Burnu kıyısında yok edildi. Daha kötüsü iki Pers kolordusu Yunanlar tarafından hezimete uğratıldı. Ne gariptir ki, kendi topraklarında kesin bir askeri zafer kazanamayan Yunanlar, onu hiç beklenmedik şekilde Büyük Kral'ın ve Sart'taki sarayının yüz mil kadar batısında bulmuşlardı.

Şaşkınlıkla ikinci Mabeyinci'nin Perslerin başına gelen felaketlere ilişkin anlattıklarını dinliyordum. “İşte bu nedendir ki” dedi sanki açıklama yapıyormuşçasına, “Büyük Kral Sus'a oğlu Dara'nın evleneceği yaz başına kadar gelmeyecek.”

“Yunan savaşları bitti” dedim. Başka ne söylenebilirdi ki? Mardonius öldü diye düşündüm kendi kendime. Gençlik bitti.

İkinci Mabeyinci omuz silkti. “Pausanias'ın kendisini Yunanistan kralı ilan etmek istediği söyleniyor. Buna kalkışırsa gerçekten çok uzun bir savaş içinde bulabiliriz kendimizi.”

“Ya da uzun bir barış içerisinde.”

Yanımıza, haremde küçük bir çocukken tanıdığım yaşlı bir haremağası geldi. Birbirimizi sıcak şekilde selamladık. Sonra, “Onun yanına şimdi çıkabiliriz” dedi.

“Onun mu?” dedim aptal aptal bakarak.

“Evet, Ana Kraliçe’nin yanına.”

“Sağ mı?” Buna inanamıyordum.

Atossa da öyle. Bir çocuğun oyuncak bebeği boyutlarına çekilmişti ve yine bir bebeğinkine benzeyen başı zayıf, küçülmüş bir beden için artık çok büyüktü.

Atossa, Anahita heykelinin ayağındaki gümüş bir yatakta yatıyordu. Onun önünde yüzükoyun yere kapandığımda, sağ elini bir an kaldırdı ve sonra yatak örtüsünün üzerine baktı. Bu şekilde selamlanmış olum.

“Ayağa kalk!” dedi. Sesi şimdi bir erkeğinki kadar boğuktu. Ari ataların evinin girişinde yeni karşılaşmış bir çift hayalet gibi uzun uzun birbirimize baktık.

“Şaşırdın mı?”

Alık alık başımı salladım, onu onaylar tarzda.

Atossa ağzında kalan son dişini göstererek gülümsedi. Konuşmasını anlamakta güçlük çekmeme rağmen, Kraliçe’nin sesi her zamanki kadar güçlüydü ve yaşlı gözleri hâlâ parlıyordu.

“Çok yaşlı görünüyorsun” dedi.

“Siz de...”

“...mezara koymaya korkulacak bir şey gibi görünüyorum, değil mi? Bir insanın bu kadar uzun yaşaması çok gülünç.”

“Bu bizim için bir nimet” dedim, şaşırtıcı bir rahatlıkla saraydaki konuşma tarzına geçmiştim. Bu yeteneği kaybetmiş olabileceğimden korkuyordum. Kathay ve Hint dilleri kafamda Persçe ve Yunanca’yla o kadar karışmıştı ki, en basit ifadeleri bile unutuyordum çoğu zaman. Sizinle Yunanca konuşurken Doğu dilleriyle ayıklanamaz derecede karışmış

bir Persçe'yle düşünüyorum; gördüğüm rüyalar da artık tatsız. Artık hayatta bir şey göremediğimden, uykumda da bir şey göremiyorum. Fakat sesleri işitiyorum ve çoğu zaman bana ne söylemeye çalıştıklarını artık anlamıyorum.

Atossa benim bu saraylı laflarımı bir baş sallamasıyla kesti. "Orada dur!" dedi, yatağın başıyla Anahita heykeli arasındaki bir noktayı işaret ederek: "Başımı hareket ettirmek bana acı veriyor. Neremi kımıldatsam canım acıyor ya, neyse." Gözlerini kapadı. Bir an uykuya daldığını –ve hatta öldüğünü– sandım. Fakat sadece gücünü topluyordu. "Beni sağ –ya da Mardonius'u ölü– bulmayı beklediğini sanmıyorum."

"İlki öyle bir mutluluk ki..."

"...tarif edilemez." Her ikimizle de alay ediyordu. "Fakat ikincisi ciddi bir mesele."

"İzlenimlerime göre ihtiyatlı ilerlemeyi uygun görmüş-tüm. Yunanistan'da olup bitenlerden tamamıyla Mardonius sorumluydu."

"Evet. Yunanistan'ı işgal etti." Ağır emay boyanın altındaki çatlaklarda, hoş bir renk fışkırması gibi bir şey göründü.

"Sonra öldürüldü."

"Yunanlar tarafından mı?"

Atossa'nın ağzı düz bir hat hâlini aldı; ağızda tek bir diş kaldığında bunu yapmak kolay bir şey değildir. "Umarım öyledir" dedi. "Fakat saraydaki bir hizbin de onu öldürmüş olması mümkün. Cesedi asla bulunamadı; Yunanlar bu tarz davranmazlar. Bütün hatalarına rağmen düşmanlarının cesetlerini geri vermeye sıra geldiğinde çok güvenilirlerdir."

Atossa ölüm döşeginde bile ağlarını atmayı sürdürüyordu. Yaşlı ve tecrübeli bir örümcek gibi parlak şeyler yakalamaya hevesliydi. Sonunda, "Sarayın bizim zamanımızdaki-

den çok farklı bir yer olduğunu göreceksin” dedi. Böylece, dikkatsizce beni kendi çağdaşı yaptı. “Harem merkez..”

“Bizim... zamanımızda da... öyleydi.”

Atossa hayır anlamında başını salladı ve aynı anda acıyla yüzünü buruşturdu. “Hayır, o günlerde Dara, ülkeyi kalem odası vasıtasıyla yönetiyordu. Ben de ufak tefek işler yapıyordum kendimce. Fakat haremi kullanarak değil. Ben de kalem odasını kullanmak zorundaydım. Şimdi haremden beş yüz kadın var. Persepolis’te üç saray da o kadar dolu ki, harem kışlık sarayın idari binalarını da içine alacak şekilde genişledi, Oğlum.” Atossa sustu.

“O her zaman hassas olmuştur” dedim konuyu elimden geldiğince ihtiyatlı biçimde ifade etmeye çalışarak.

“Amestris güçlüdür. Onu elde ettiğim için kendimi her zaman kutlarım. Kadınları, haremağalarını ve Kral’ı iyi anlıyor. Fakat yönetme yeteneği yok. Ben iyi eğitim gördüm. O ise görmedi. Babam Cyrus’u hatırlayan, yeryüzündeki tek insan benim, farkında mısınız?” Atossa hayatının sonlarında konudan sapıyor, normalde sessiz düşünmesi gereken şeyleri kelimelere döküyordu. “Kardeşim Kambyses’i de neredeyse kimse hatırlamıyor. Fakat ben hatırlıyorum. Onu kimin öldürdüğünü de biliyorum.” Bana gizli bir gülücük attı. Kserkses’in bana babasının kanlı başkaldırısıyla ilgili gerçek hikâyeyi anlattığını unutmuştu. Sonra yeniden şimdiye döndü. “Oğluma yardım edeceğinin hesaplarını yapıyorum. Eski günlerden sadece sen ve ben kaldık. Ben de yakında gitmiş olacağım. Amestris sadece üç oğluna değer veriyor, bu normal. Ayrıca kıskanç, bu ise tehlikeli bir kusur. Dara’nın yatağını kiminle paylaştığını hiç önemsemedim. Kadınlarla çok ilgilenmesini de. Tabii benim durumum özeldi. Ben sadece bir eş değil, aynı zamanda kralın ortağı, kraliçeydim. Fakat Amestris farklı. Çok farklı; gizlice ve bazen de oldukça aşı-

kâr bir şekilde oğlumun en az yirmi gözdesini idam ettirdi...”

“Neden ona bu kadar serbestlik tanıyor?”

“Sözümü kesme! Hiç görgülü değilsin. Zaten hiç öyle olmadın ki. Sen Yunan bir Mecusi’sin. Ya da Mecusi bir Yunan. Lais’in şu anda haremde büyük bir güç olduğunu öğrenince mutlu olacaksın. Çünkü Amestris’e çok faydası dokunuyor.”

“Büyüyle mi?” diye mırıldandım.

“Büyü mü? Saçma! Zehir...” Atossa eğlenmiş görünüyor-du. “Büyük Kral ne zaman bir kıza özel ilgi gösterse, kızın bir haftada rengi soluyor. İkinci hafta mide kramplarıyla acı çekiyor. Üçüncü haftada tüm iştahını kaybediyor. Dördüncü hafta ise –görünüşte doğal nedenlerle– ölüyor. Annen hiç şüphesiz tanıdığım en iyi cadı; unutma ki ben de Keldaniler arasında büyüdüm. Sarhoşken verilen birçok söz var.”

“Sarhoşken verilen sözler mi?”

“Evet, evet!” Cevap rahatsız ediciydi. Atossa kendince açık olan şeyleri açıklamaktan her zaman nefret ederdi. “Kserkses çoğu zaman sarhoştur. Sarhoşken Amestris –ya da yanındaki bir başkası– ondan bir şey isteyecektir ve tabii ki o da istedikleri neyse verir. Ertesi gün yaptığını fark etmekte geç kalmıştır. Fakat Büyük Kral sözünden kesinlikle dönemez.”

Bu, Demokrit, Yunanların hiçbir zaman kavrayamadığı bir şey. Bir Pers’in yalan söylemesi mümkün olmadığı gibi bir kere söz verdi mi ondan geri dönüşü de olamaz. Perslerin başına gelen felaketlerin çoğunu ben bu soylu özelliğe ya da âdete bağlıyorum.

Demokrit bana, Herodot’a verdiğim bu cevapta sarhoş bir mecliste verilen kararın ertesi gün ayık kafayla gözden geçirildiğini –ve kabul ya da reddedildiğini– söylediğimi hatırlatıyor. Durum gerçekten de bu. Fakat ben Büyük Kral’ın tek başına olduğu anları değil, yüksek meclisleri ve yasa koyucuların toplantılarını kastediyordum. Ayrıca, belli törenlerde

Büyük Kral'a yakın olanlar ona isteklerini iletebilirler ve o da bu istekleri yerine getirmek zorundadır; benim sözünü ettiğim şey gerçekte budur. Hiç şüphe yok ki kurnaz –ve de ayık– bir hükümdar her şeyi; istemediklerini asla vermeyecek şekilde ayarlayacaktır. Ayrıca Büyük Kral'a yakın olanlar da, onu ayrıcalıklarını kötüye kullanarak gücendirmemeye çalışacaktır. Fakat Kral sarhoş olduğunda kontrolü kaybeder ve korkunç şeyler olabilir. Kserkses işlerin idaresini hareme terk ettiğinde, kadınlar ve haremağaları karmaşa içindeki devleti istedikleri gibi çekip çevirdiler.

“Onun üzerinde nasıl bir etkin olacağını bilmiyorum. Sanırım çok az. Fakat seni görecektir.”

Bu hızlı değişikliği hemen kavradım. “Kraliçe Amestris erkekleri kabul ediyor mu?”

Atossa başını salladı. “Benim örnek teşkil ettiğim kabul ediliyor. Tabii ki onu, şu an beni bulduğun gibi –savunmasız, erkeklik arzularını tatmin edecek kolay bir lokma olarak– yalnız başına asla göremeyeceksin.” Atossa birden güldü ve ben onun, hayatı boyunca hiç böyle gülmediğini fark ettim. Sesi Dara –yoksa Cyrus mu?– gibi çıkıyordu. Atossa son günlerinde bir erkek, daha doğrusu Büyük Kral gibiydi.

“Kserkses, Amestris'i meclis üyeleri, yasa koyucular, muhafız komutanları ve kendisinin görmesi gerektiği bütün insanlarla görüşmeye teşvik ediyor; fakat bunu kendi adına yapmasını tercih ediyor. İmparatorluklar bu şekilde yönetilmez. En azından uzun süre. Onun âşık olduğunu biliyor musun? Düşünsene! Babam, kardeşim, Dara, hiçbir zaman bir kadını ciddiye almamıştı. Kadınlar zevk içindir, başka şey için değil; ben istisnayım tabii ki. Gerçi ben de çok zevk tattırdım. Fakat buna mecbur değildim. Ben Pers İmparatorluğu'nun yönetiminin bir parçasıyım. Kserkses her zaman âşık olmalı. Dikkat ediyorsan” dedi, “Perslere özgü olmayan ya da

olmaması gereken cinsel bir coşkuyu tanımlarken Yunanca konuştum.”

Atossa kaşlarını öyle bir çattı ki, alnındaki beyaz boya birden yaz sığağındaki kuru bir nehir dibi gibi çatladı. Kesik kesik, adeta nefes almadan konuşuyordu. “Masistes’in karısı. Üvey kardeşi. Kserkses onu Amestris’le gördü. Haremde. Sart’ta. Rastlantı tabii ki. Kadınlar çene çalarlarken. Kserkses birden görünür. Kardeşinin karısını görür. Ona âşık olur. Ona mesajlar, hediyeler gönderir. Bunu herkes biliyor. Çok utanç verici.”

“Kadın ona karşılık verdi mi?”

“Hayır. O çok zeki bir kadın. Ve de çok güzel değil. Kserkses’in onu ne için istediğini bilmiyorum. Sanırım karışıklık yaratmak için. Bunda başarılı da oldu. Amestris öfkeden çıldırmış durumda. Masistes ise dehşete düşmüş. Kadın çok kurnaz. Otuz yaşında güzel bir kızı var. Kserkses bu kızın veliaht prensle evlenmesini planlıyor. Bu gerçekleştiğinde annesinin şükranının kendisine teslim olacak kadar büyük olacağını düşünüyor. Cyrus Spitama, oğlum tahtını kaybedecek.” Atossa kendini yatakta yukarı çekti. Bunun için büyük bir çaba harcadı. Fakat iradesi çok güçlüydü. “Hepimizi mahvediyor. Masistes, Dara’nın oğullarından. Baktra satrapı. Çok seviyor. Kserkses onu isyana sevk edecek.”

“Ne yapılması gerek?”

“Bilmiyorum” dedi Atossa. Yumuşak lamba ışığı gözlerini rahatsız ediyor gibiydi. “Bana artık çok seyrek geliyor. Hayat tarzını onaylamadığımı biliyor. Ayrıca yakın zamanda kutsal Pasargada’daki şu taş rafta olacağımı da biliyor. Dolaşısıyla dikkate alınmam söz konusu değil.”

Atossa gözlerini açtı ve bana düşünceli bir bakış attı. “Sen onunla hâlâ konuşabilirsin. Tanrıça’ya seni dinlemesi için dua edeceğim. Bilge Tanrı’ya dahi dua edeceğim” diye de ek-

ledi. “Fakat sürprizlere hazır ol. Kserkses artık senin tanıdığın adam değil. Doğurduğum çocuk da değil.”

Aki

*R*serkses dış görünüşü itibariyle çok az değişmişti. İçkiden şişmanlamıştı ve sakalı berberlerin Dara için kullandığı aynı tilki kızılina boyanmıştı. Öte yandan bana, çocukluğumuzun beraberce geçtiği yıllardaki gibi davrandı.

Sarayın Sart’tan gelişinin işgalci bir ordununkine benzediğini belirtmeliyim. Harem o kadar genişti ki, kuzeybatı yolu yüz mil boyunca mobilya, altın ve gümüş sandıkları ve tabii ki kadın, haremağası ve hizmetçi kölelerle dolu yük arabalarından geçilmiyordu. *Lais* –başkasına olmasa da kendisine– her zaman sadık Yunanlarla seyahat ettiğinden, son gelenler arasında yer alıyordu.

Büyük Kral geldikten kısa süre sonra ilk kabulünü gerçekleştirdi. Teşrifatçılar beni ona götürdüklerinde, şaşkınlıkla baktı. Sonra beni selamlamak için altın esasını kaldırdı, elçilik görevimin başarıyla sonuçlanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. O gece geç vakitlerde, beni yatak odasına çağırttı.

Sarayda geçirdiğim onca seneye rağmen Büyük Kral’ların herkesin dilinde olan yatak odası eşyalarını hiç görmemişim. Efsane ve gerçeklik bir defaya mahsus olmak üzere uyur. Yüzyıl kadar önce Sisamlı kuyumcu Theodore, som altından bir üzüm kütüğü tasarlamıştı; mükemmeldi, yatağın etrafından ve üzerinden dolanıyor, salkımları üzüm değil, değerli taşlar üreten madeni bir üzümbağı izlenimi veriyor-

du. Ünlü altın çınar ağacı da yatağın karşısındaydı. Bir insanın boyundan az daha yüksek olduğundan yaşanan tam bir düş kırıklığıydı. Bir insanın onun gölgesinde durabileceği söylenmişti her zaman. Yatağın yanı başında, fildişinden bir tabure üzerinde, güzel kokulu suyla dolu büyük bir altın kâse vardı.

Kserkses yatağa uzanmıştı. Yanında üzerinde Helbon şarabı dolu şişeler dizili bir masa duruyordu. İki altın kadeh vardı. Başımı eğip önünde eğildiğimde, “Kalk” dedi, “buraya gel. Seni göreyim.”

Beni sol koluyla ve tüm içtenliğiyle kucakladı; sağ eli ise kadehleri şarapla doldurmakla meşguldü.

“Seni tekrar göreceğimi hiç sanmıyordum. Otur. Yatağın üzerine. Protokolü unut. Bizi kimse görmez; Amestris’in casusları dışında tabii ki. Duvarlardaki deliklerden bizi gözlüyorlar. Ayda bir defa delikleri kapattırıyorum. O da her ay onları yeniden açtırıyor. Yatağıma kimin girdiğini öğrenmek istiyor. Bu onun kafasını karıştıracak!” Kserkses sırttı. Gözlerinin üzerindeki ve altındaki şişkin derinin kalın kıvrımlarına rağmen, olduğundan genç görünüyordu. Bir elinin hafifçe titremesini saymazsak, sağlıklı görünüyordu; hiç şüphesiz benden de genç görünüyordu.

Bana uzun bir süre baktıktan sonra, “Berberimi görmelisin” dedi. “Saçını boyat. Herkes aynı yaşta olduğumuzu biliyor. Dolayısıyla, bu beyaz saçla ortada dolaşırken beni gülünç duruma düşürüyorsun.”

Beraberce içki içtik. Geçmişten söz ettik; Mardonius’tan da. “Ne zafer kazanmıştık, değil mi? Peloponnes dışında bütün Yunanistan bizim olmuştu. Ona ayrılmadan önce ‘bekle’ demiştim. ‘Spartalılar ya teslim olacak ya da Attika’ya girecekler. O zaman onları satın alabilirsin. Ya da ordularını yok edersin.’ O da öyle yaptı. Plataea’da zafer bizimdi. Fakat bu

Mardonius için yeterli değildi. O dünya kahramanı olmak istiyordu. Dolayısıyla pervasızca davrandı. Onlar da onu öldürdüler. Her zaman böyle yaparlar” diye ekledi muğlak biçimde. “Ve bütün Sparta ordusunu yok etme şansımızı yitirdik. Sonra Mycale'deki mesele...” Sesi kayboldu gitti. Dünya kahramanlarını her zaman öldürenin kim olduğunu merak ettim; ama bunu sormaya cesaret edemedim.

“Her neyse, yakın zamanda geri döneceğiz.” Kserkses'in yüzü bu düşünceyle parladı; bu bir ölçüde şarabın etkisiydi. O günlerde Kserkses'in yanakları içki içtiğinde kırmızılaşırdı. Hayatının sonlarına doğru kırmızılaşması kesildi; zira yanakları sürekli olarak taze kan rengindeydi. “Spartalı vekilim, Plataea fatihi Pausanias sayesinde.” Kserkses ikinci kahdehi de bitirdi. “Bütün Yunanistan'ın kralı olmak istiyor. Başka deyişle ben olmak. Dolayısıyla yardımımı istedi. Tabii ki gizlice. Şu an Bizans'ın yukarısında. Kızlarımdan biriyle evlenmek istiyor. Sonra, yardımımı alarak, Atina'yı işgal edecek, vesaire...”

“Ona güvenebilir misin?”

“Tabii ki hayır!” Kserkses'in ruh hâli düzeliyordu. “Fakat bize faydalı olacak. İyi niyet gösterisi olarak bana çok sayıda Pers esir gönderdi bile. Şu eski deyiş nasıldı? ‘Sana hediye veren bir Yunan’a asla güvenme.’ Ona güvenmiyorum ama Yunan hemşerilerinin başına bir sürü bela açabileceğinden şüpheleniyorum. Şimdi –Kserkses çok muzipti– Atossa sana haremde boşa vakit harcadığımdan dolayı tahtımı kaybedeceğimi söylediğinde ne düşündün?”

Dehşete düşmüştüm, bunu gösterdim de. “Vakit boşa mı harcanmış?” Aklıma başka bir şey gelmemişti.

“Ne söylediğini nerden bileyim?” dedi Kserkses gülümseyerek. “Her zaman bilirim. Keşke bilmeseydim. Fakat başka seçeneğim yok. Atossa Sus'taki havaya benziyor –ya çok sıcak

ya da çok soğuk-” Kserkses yeni bir şişeden bir kadeh şarap daha döktü. Onu yudumlarken zehirli olup olmadığını düşündüm. “Evet” dedi, “kardeşimin karısı olan bir kadına âşığım; bu nedenle de ona beni sevmesini emredemiyorum. Fakat onu kazanabileceğimi sanıyorum. Oğlum Dara’nın onun kızıyla evlenmesini kararlaştırdım. Bu arada delikanlı çok yakışıklı. Müstakbel karısını görmedim. Fakat çok şanslı olduğu kesin. Bir gün Pers kraliçesi olacak. Daha da önemlisi, Atossa’nın söylediği her şeye rağmen, şükran duygusu annesini yatağıma itecektir. Sanırım gelecek hafta. Düğünden sonraki gün.”

Eski dostumla bir saat geçirdim. İlk izlenimim, neredeyse hiç değişmediydi. Ondan ayrıldığımda çok garip bir şeyin olduğunu, daha doğrusu olmadığını fark ettim. Kserkses bana Hindistan ya da Kathay hakkında tek bir soru bile sormamıştı. Aslında, ondan ayrı olduğum yıllar boyunca yerine getirdiğim elçilik görevinden hiç bahsetmemişti. Dünyaya olan tüm ilgisini kaybetmişti. Tamamıyla içine kapanmıştı. Haremden ve gençliğinde yapımına başladığı binaların tamamlanmasından başka bir şeye önem vermiyordu.

Şüpheli Spartalılar oldukça haklı olarak Pausanias’ı Pers bir ajan olduğu gerekçesiyle ölüme mahkûm ettiğinde Kserkses, Yunan dünyasındaki baş müttefikini kaybettiğini neredeyse fark etmedi. Fakat o zamana kadar kendisini, sorumluluğunu bilen bir oğul olarak, babasının yapmayı düşündüğü savaşı gerçekleştirdiğine inandırmıştı. Dara’nın talihinden yoksun olan Kserkses, Yunan anakarasını uzun süre elinde tutamadı. Fakat Atina’yı iki sefer yerle bir etme zevkini tattı. Troya ve Sart’ın öcünü almıştı ve genel olarak Yunan savaşının sonucundan memnundu.

Demokrit bana, Aiskhylos’un *Persler* adlı oyununu hatırlatıyor. Bunu Atina’ya geldiğim ilk günlerde biri okumuşt

bana. Oyun tam bir saçmalık. Bir kere, sizi temin ederim ki, Kserkses'in Atinalıları ya da herhangi bir Yunan'ı övdüğünü hiç işitmedim. Onları kesinlikle hiçbir zaman cesur ve atılgan olarak nitelendirmemiştir. Ayrıca şu komik satıra bakın: "Bu hüznünlü gözler, onların vahşi ve harika hareketlerini gördü." Şu çok güldüğüm konuşmayı bana okusana. Nasıldı? "Evet, kötü talihim yüzünden, kendi yurdumu yok etmek, harabeye çevirmekten kaçamayacakmışım."

Gerçeği söylemek gerekirse, Kserkses kendi anayurdunu harabeye çevirmediği gibi, babasının mirasını da iyi değerlendirdiğini düşünüyordu. Yunanlara bir ders vermek istemişti ve vermişti de. Tek bir şikâyeti vardı: Savaş giderleri. "Babil'den aldığım her parça altın Yunanistan'da harcandı. Dolayısıyla, bundan alınacak ders açıktır; fakir bir ülkeye karşı savaşa girme; çünkü sonuç ne olursa olsun kaybedersin."

Bu düşüncenin Aiskhylos'a pek cazip geldiğini sanmıyorum; çünkü bir Yunan'ın Yunanistan'ın küçük ve fakir, Pers ülkesinin ise büyük ve zengin olduğunu fark etmesi zordur. Ve de hayatın kısa olduğunu... Çok kısa.

Veliaht Prens Dara'yla Masistes'in kızının düğününe katıldım. Saraydan katılanların üçte ikisini tanıyıyordum. Fakat çoğu Altılı'nın torunları olduğundan, yeni kuşağın yüzlerini olmasa da isimlerini tanıdım. Evlilik benim için Büyük Kral'ın sarayındaki yerimi –bu sefer bir kıdemli olarak tabii ki– almak için de bir fırsattı. Orta yaşlı hükümdarın hayat boyu arkadaşı olmam nedeniyle insanlar bana saygı göstermekle birlikte, ben kendim pek ilgi çekmiyordum. Saray da Büyük Kral gibi içine kapanıktı. Daha da önemlisi, çok uzun süredir dışarılardaydım. Param da yoktu. Tek oğlunu

tekrar görmekten olması gerektiği kadar memnun sayılamayacak Lais'i saymazsak, hazineden çeşitli mülklerini geri almak on yılını aldı. O zaman fark ettim ki, birçok ana baba yetişkin çocuklarından daha uzun yaşamaya can atmaktadır.

Lais benim evimde, benim odalarımdaya oturduğundan, kadınlar dairesine geri dönmesi uygunsuz birçok şikâyetle neden oldu. Lais beni görmekten memnun olmasa da, münasip sınırlar içerisinde bir annenin doğal heyecanını gösterdi. "Bilme imkânımız yoktu" dedi odamı terk edip sıkışık hareme giderken, hüznü hüznü sandıklarını ve sedirlerini seyrederken. "Ayrıca yasa da, üç yıl haber alınmadığında ölü sayılacağını söylüyor."

Lais neredeyse hiç değişmemişti. Eğer bir değişiklik varsa oda şuydu: Hafif bir kilo artışı, orta yaşlarında çok katı ve kararlı görünmeye başlayan yüzünü yumuşatmış ve gençleştirmişti.

"Bu akşam konuk ağırlamayı planlıyordum." Bu, düğün törenlerinin sonuncusundan sonraki gündü.

"Keyfine bak" dedim, cana yakın şekilde. Anne ve oğuldan çok eski ahabplara benziyorduk. "Ben de onlara katılayım mı?"

"Rahatsız olmaz mısın?" Sesi tedirgindi.

"Yunanlar." İnsan asla değişmiyor diye düşündüm kendi kendime. "Hâlâ kumpas kurmuyorsundur umarım."

"Her zamankinden çok" dedi Lais, başını dik tutarak, şüphesiz Tanrıça Athena'yı aklına getiriyordu. "Bu hepimizin beklediği an. Talihimiz hiç bundan daha parlak görünmedi."

"Parlak mı? Ah, evet! Gerçekten muhteşem." Kendimi tutamıyordum. "Altı kolordumuzun ikisini, donanmanın yarısını kaybettik ve hazine bomboş. Öyleyse söyler misin, seni talihimizin daha önce hiç bu kadar parlak görünmediğini düşünmeye iten nedir?"

Önce Lais sonra Demaratus bunu bana uzun uzun anlattı. Demaratus, zamanın yıkımına uğrasa da, hâlâ yakışıklı bir adamdı. Pers giysileri içinde oldukça rahat görünüyordu ve ayaklarına geçirdiği güzel Pers ayakkabılarına rağmen yıkanmayı öğrenmiş olduğunu sanıyordum. Yemekteki Yunan göçmenleri arasında Apollonides isimli yakışıklı bir Koslu vardı. Kserkses ondan çok hoşlanıyordu. Hayır, Demokrit, yakışıklılığı nedeniyle değil, çok iyi bir hekim olduğu için. Yakışıklılığı yüzünden haremın yakınlarında hiçbir yere girmesine izin verilmediğini söylemeye gerek yok. Normalde sarayın bu bölümüne sadece hekimler rahatlıkla girip çıkabilir; fakat geleneksel olarak, Democedes gibi çok yaşlı veya çok çirkin –ya da her ikisi– olmalıdır. Hekimler haremağaları tarafından yakından izlenmekle beraber, herkes, Apollonides gibi biriyle beraberken baştan çıkmanın alınyazısı olduğunda hemfikirdir.

“Kuzenim Pausanias iyi niyetini gösterdi. Büyük Kral’ın şerefli akrabalarından beşini geri gönderdi.” Demaratus hiç de hoş olmayan süslü bir Persçe konuşuyordu. Aslında, davranışları Spartalıdan çok Pers’e benzemektedir ve ben onun eski kaba kişiliğini tercih edip etmediğimden emin değilim. Spartalılar ne rahata ne de nispi özgürlüğe alışkındır. Bu iki şey, Pers Sarayı’nda olduğu gibi çakıştığında, Spartalıların morali bozulur.

“Ama Spartalılar Pausanias’ın bizimle ittifak kurmasına izin vermeyeceklerdir.” Başından beri Pausanias’ın lanetli olduğundan emindim. Kibirliydi, açgözlüydü, budalaydı. Bu özellikler, Yunanların tedirgin bir biçimde Şefkatliler olarak isimlendirdiği ama aslında gazap dolu olan tanrıçaların dikkatini çeker.

“Sparta’yı bilmiyorsun” dedi Sparta’nın eski kralı dingin bir lütfkârlık içinde. “Pausanias kral naibidir. Yargıçlar ce-

binde olduğu sürece istediği gibi davranabilir. Yani onların ceplerine para koyduğu sürece. Evet, tüm Yunanistan'ın efendisi olarak, Büyük Kral'ın namına tabii ki."

Lais –her zaman olduğu gibi– heyecanlanmıştı. Hiçbir şey onun gözüne, bir Yunan kumpası kadar gençlik dolu bir ısıltı veremez. Yunan politikası konusunda tam bir çılgındır.

Akşam yemeğinden sonra entrikacılar gerçekten çok önemli bir adam katıldı. Megabyzus'u gençlik yıllarında biraz tanıyordum. Kserkses ve benim Babil'e yaptığımız ilk gezimizde sakınmayı başardığımız, Babil'in etrafı sarılı satrapı Zopyrus'un oğullarından biriydi. Doğu'da bulunduğum yıllarda, Megabyzus bir asker olarak çok sıvrıldı; öyle ki, Kserkses ona kızı Amystis'i eş olarak verdi. Bu arada, Megabyzus'un önceki bir evliliğinden büyükbabası Zopyrus'un ismini verdiği bir oğlu olmuştu. Bu, son zamanlarda Atina'da kendi anayurdunun başına bela açan aynı Zopyrus'tur. Genç adamın Kraliyet Ailesi'ne karşı meşru bir öfkesi olduğu doğrusu da, bu onun bir Yunan gibi davranmasına neden olamaz.

Megabyzus fiziksel olarak bir devdi, sanırım hâlâ da bir devdir; hayatta kalma hüneri büyüktür. Pek de uzun olmayan bir süre önce, bir kraliyet avı sırasında Büyük Kral Artakserkses'i bir aslandan kurtardı. Ne yazık ki, hiçbir tebaa Büyük Kral'dan önce bir hayvanı öldüremez. Artakserkses, Megabyzus'a hayatını kurtardığı için müteşekkik olmakla birlikte, kadim bir âdetin çiğnenmesine çok öfkelenmişti. Megabyzus ölüme mahkûm edildi. Fakat Amystis güçlerini Ana Kraliçe Amestris'le birleştirdi ve beraberce Büyük Kral'ı Megabyzus'u sürgüne gönderme konusunda ikna ettiler. Şimdi bir cüzamlı olduğu söyleniyor. Fakat bütün bunlar Laïs'in dikkatli bakışları altında ilk defa karşılaştığımız, gelecekte olup bitecek şeylerdi.

Yunan meseleleriyle ilgili alışıldık –yani sonu gelmez bir tartışma– yapılıyordu. Megabyzus’un kaçamak konuştuğu dikkatimi çekti. Yine, sanki bir tür işaretmiş gibi sürekli bana baktığına dikkat ettim. Kafam karışmıştı. Sonunda, Yunanlar sarhoş olmaya başladığı zaman Megabyzus’un yanına gittim ve yemek salonunun hemen dışındaki çalışma odama gelmesini söyledim. Odadan çıkarken Lais bana –kendi evimde!– öfkeli bir bakış attı.

“Doğu’yla ilgileniyorum” dedi Megabyzus. Bir Lidya orkestrasının bile kulaklarımı bu tek ifade kadar okşamayacağını söylememe gerek yok sanırım.

Bir saat boyunca Hindistan’dan ve Kathay’dan söz ettik. Kserkses’le hiç yapmadığım bir konuşmayı onun komutanıylayaptım. Geleceğimizin Megabyzus’un zihninde yattığına hiç şüphe yoktu. “Tabii ki şu anda hiç para yok.” Fakat koca baş hayır değil evet anlamında sallandı. “Bir işgale girişebilmemiz için yıllar geçmesi gerekiyor.”

“Fakat bunu istiyor musun?”

“En az senin kadar” dedi; birbirimize baktık. Sonra el sıkıştık. Bir ittifak kurmuştuk. Yandaki odada Yunanlar Milet aşk şarkıları söylüyorlardı.

“Pausanias hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordum.

“Şu anda bize Yunanistan’ı bir eşe ve ipek bir elbiseye karışık olarak satmayı öneren, geçen senenin Yunanistan kurtarıcısı hakkında ne düşünebilirsin. O geçici bir bulut gibi...”

“Fakat bulut geçip gittiğinde...”

“Biz’de İndus Nehri’ni geçeceğiz.”

“Dara ineklerin hayalini kuruyordu.”

“O zaman” dedi Megabyzus, “bu çocuk için onları sen ve ben güdeceğiz.”

Ne yazık ki, Kserkses kadınları gütmeyi tercih etti. Ayrıca, yaşlandıkça sahip olamayacağı ya da olmaması gereken

şeylerle daha çok ilgilenir oldu. Heyecanlı heyecanlı Doğu politikasından söz ederken bile, Kserkses oğlunun yeni karısına âşık olmuştu. Annesini baştan çıkarmayı başaramayınca şimdi kızı ayartmaya girişti.

Şu anki Ana Kraliçe Amestris, Pers Sarayı'na uzun süredir hâkim olduğundan, Yunan dünyasında son zamanlarda onunla ilgili oluşan yanlış bir izlenimi düzeltmeye çalışmalıyım. Selefi ve örnek aldığı kişi olan Kraliçe Atossa gibi Amestris de oldukça politikti. Otanes'in kızı olarak kendi özel gelirleri vardı; bu da mali açıdan büyük Kral'a bağlı olmadığı anlamına geliyordu. Aslında bazen bunun tam tersi olduğundan şüpheleniyorum. Amestris sanki bir erkekmiş gibi huzuruna erkekleri kabul etse de, bir erkekle en küçük bir skandal iması bile hiç olmadı. Haremağaları başka mesele. Her halükârda aşk ilişkileri için çok korkulacak biriydi. Atossa gibi o da kendini oğullarına adamıştı. Yine Atossa gibi, isteksiz bir kralı, tahtın vârisliğini en büyük oğluna vermeye zorlayabilmişti. Hükümdarın, vârisinin ismini makul olmasa da açık sebeplerle tespit etmek istemeyişi, yeryüzünün her köşesinde bir kraliyet kuralı gibi görünmektedir.

Sus'ta Amestris, haremın güya üçüncü evini işgal etmektedir. Kserkses sarayı genişlettiği zaman kraliçenin dairelerine epey eklemelerde bulundu. Sonuçta şimdi nedimeler, haremağaları vs. için çok sayıda dairenin yanı sıra, kendi kalem odası da vardır. Pers Sarayı'nda geleneksel olarak ana kraliçe, hükümdarın karısından önceliklidir. Teoride Kserkses Büyük Kral olduğunda, üçüncü evinin kontrolünün annesinde kalması gerekirdi. Fakat Atossa eski daireleri tercih etti. "Nerede olduğum hiç fark etmez" demişti bana sinsi bir gülümsemeyle, "bu varolduğum sürece hiç önemli değil. Amestris de üçüncü eve hoş gelmiş."

İki kadın arasındaki ilişkiler şaşırtıcı derecede iyiydi. Amestris kendisini kraliçe yapanın Atossa olduğunu hiç unutmadı; Amestris çoğu insanın aksine kendisine yardım edenlerden nefret etmez. Ayrıca yaşlı kraliçenin kalem odasını hâlâ kontrol ettiğinin de farkındaydı. Hiçbir satraplık atamasının Atossa'nın rızası olmadan yapılamayacağı söyleniyordu. Ayrıca yerel yönetimi denetlemek üzere hangi komutanın hangi satraplığa gönderileceği konusunda da etkiliydi. Nispeten bağımsız satraplarla, doğrudan Büyük Kral'a tabi ordu komutanlarını eşleştirmek beceri isteyen bir iştir. Bir hata, kendi ellerinizle bir iç savaş yaratmak anlamına gelir.

Amestris, Atossa'yı günde en az bir kere kendi dairelerinde ziyaret ederdi ve beraberce, devlet meseleleriyle ilgili tutukları notları karşılaştırırlardı. İki kadının yanında çoğu zaman Saray Mabeyincisi Aspamitres de bulunurdu. O, her iki kadına da sadakatle hizmet edecek kadar kurnaz birisiydi.

Doğu politikasının bir defa daha sonuçsuz kalması nedeniyle hayal kırıklığına uğramakla birlikte, saraydaki günlük hayat çok hoş geçiyordu. Mevsimler değiştikçe sarayımızı Persepolis'ten Sus'a, Ekbatana'ya ve yeniden Persepolis'e taşıyorduk. Hayat huzur dolu ve harikaydı; tabii ki mutluluk doluydu da. Ben ise ihtiraslarımı yenemiyor, şan ve şöhret istiyordum. Bunu Kserkses için de istiyordum, yalnız kendim için değil. Fakat Büyük Kral seferlerini GanjOvası'nda ya da Sarı Irmak kıyılarında değil, harem odalarında yoğunlaştırmıştı. Sonuç olarak tüm dünya egemenliği hâlâ bir hayalden ibaretti.

Dara'nın Masistes'in kızıyla evlendiği düğününden bir ay sonra, Kserkses'in yeni gelinini ilk defa ayarttığı o talihsiz gecenin ertesi günü, Kraliçe Amestris'le karşılaştım. Kraliçe Atossa'yla yalnızdık. Yaşlı Atossa, artık kendisine eşlik ede-

cek bir kadına ihtiyaç olduğu iddiasında bulunmuyordu. Öte yandan nispeten genç olan Amestris, bir erkek kadar serbest davranıyordu. O altın yıllarda saray kadınlarımız en serbest dönemlerini yaşıyordu. Doğal olarak bir harem kadını bir erkekle yalnız yakalanırsa boğularak öldürölür, erkek de canlı canlı gömölürdü. Bu, Atinalı zanilerin başına gelenden daha kötü bir kaderdir. Orada zaninin anüsüne büyük bir turp sokulur; bu buralarda, rahatsızlık kadar zevk verme olasılığı da olan bir şeydir.

Amestris uzun, ince, çıtkırıldım bir kadındır. Ezgili bir sesi, siyah gözleri ve açık teni vardır; yüzü kolayca kızarır; yumuşak huylu ve kararsız bir yapısı vardır. Selefine pek benzemiyor görünse de, en az Atossa kadar korkulacak bir kadındır. Daha iyi tanıdığım Atossa'nın daha zeki olduğunu sanıyorum. Öte yandan Amestris, Pers ülkesini şu an Atossa'dan daha uzun süredir yönetmekte. Ayrıca Atossa iktidarını Dara'yla paylaşmak zorundayken, Amestris gücünü kimseyle paylaşmamıştır. Oğlu Artakserkses'i babası Kserkses'i yönettiği gibi yönetir ve iyi de yapar bu işi. Hiç şüphesiz, Persler yaşadıkları uzun barışı büyük oranda ona borçludur. Bu iğreti evde soğuktan titreyen ben, bu barışın zayıf ve bitkin bir sembolüyüm.

Amestris, Atossa'nın yatak odasına törensiz girdi. "Başladı" diye fısıldadı. Sonra beni gördü. "Bu kim?"

Atossa yumuşak konuşuyordu. "Senin kayınbiraderin, Cyrus Spitama. En azından öyleydi. Parmys ile evliydi."

Amestris ayağa kalkmamı emretti; onu nazik ve hatta sıkgan buldum. "Doğu'daki maceralarını büyük ilgiyle izledik." Resmi konuşuyordu. "Üçüncü evde bize katılmalı ve daha fazlasını anlatmalısın."

Amestris'in sadece birinci sınıf casusları değil, mükemmel de bir hafızası vardı. Kimin ne için iyi olduğunu ve na-

sıl en iyi şekilde kullanılacağını bilirdi. Amestris'in gözünde ben, Doğu politikasını –ve Zerdüş'tü– temsil ediyordum. Bunların ikisi de onu ilgilendirmediğinden ona yakın değildim, tabii bu bence iyi bir şeydi.

Atossa beni odadan gönderdi. Atossa'nın kâtiplerinin mektuplarını hazırladığı uzun salonda bekledim. Bir saat kadar sonra yatak odasına çağırıldım. Amestris gitmişti; Atossa'nın beyaz emay maskesi çatlamış bir çömlek gibi görünüyordu. Bana neler olduğunu anlattı. Sonra "Oğlum çıldırmış" dedi.

"Ne yapılabilir?"

Atossa başını iki yana salladı. "Hiçbir şey" dedi. "Devam edecektir. Fakat artık oğlu ondan nefret ediyor. Bu çok tehlikeli. Amestris de kızıdan nefret ediyor. Bu da tehlikeli –hem kız hem de anne için tabii– Amestris anneyi sorumlu tutuyor. Ben ise öyle düşünmüyorum. Masistes'in karısını tanıdığımı ve onun başka kadınlara benzemediğini, Kserkses'e hayır dediğinde bunu kastettiğini söyledim. Fakat Kserkses dik kafalıdır. Bu evlilikle onu kazanacağını sandı ve başarısız oldu. Şimdi kıza âşık. Amestris kızı oğlunun evine kabul ettiğinde onu istediğini söylüyor. Ve şimdi ona sahip."

Atossa yeniden yatağın küçük yastık yığınının gömüldü. Kırmızı gözlerini Bilge Tanrı'nın ateşi gibi bana dikti. Kısık, sert bir sesle bir mezar kitabesi okudu. "Gerçek bir tanrıça olan Anahita'nın huzurunda konuşuyorum. Bu evde ölümler için yas olacak." Atossa Tanrıça'nın yüzüne baktı. Sonra bir Keldani duası mırıldandı. Sonra da bana baktı. Tanrıça'dan bana bir dileğimi bağışlamasını istedim. Babamın yaptırdığı bu evde adına yas tutulacak sonraki kişi ben olacağım.

Anahita, Atossa'nın duasını kabul etti. Yaşlı Kraliçe iki gün sonra uykusunda öldü. Saray Persepolis'e hareket etmek üzere olduğundan herkes onun düşünceliği konusunda yo-

rum yapıyordu. Ölümünün zamanlaması nedeniyle cenaze için Pasargada'ya özel bir sefer düzenlenmeyecek. Bunun yerine ceset sanki hâlâ sağlamış gibi sarayla birlikte yolculuk edecekti.

*K*serkses, Atossa'nın ölümüne beklediğimden daha çok üzölmüştü. "O bizim başlangıçla olan son bağı-mızdı" dedi, yaldızlı arabasına kurulmuş otururken. Kral'ın dostu olarak ben de onun yanında oturuyordum. Önümüzde Kutsal Pasargada'nın sınırını işaret eden mor renkli dar ge-çitler vardı. "O yaşadığı sürece güvendeydik."

"Güvende mi, efendim?"

"O güçlüydü." Bir tür büyüsel hareket yaptı. Ben bunun farkına varmamış gibi göründüm. "Yaşadığı sürece laneti uzakta tutabilirdi. Şimdi gitti..."

"Bilge Tanrı hepimizi adaletiyle yargılayacaktır." Fakat, Bilge Tanrı'nın merhametini ve hikmetini dilediğim dualar, Kserkses üzerinde hiçbir etki yaratmadı. Yaşlandıkça şeytan tapıcılığa daha da çok yöneliyordu. Atossa'ya ait Anahita heykelini bile yatak odasına taşıdı ve ondan sonra, odadaki altın çınar ağacının yanından hiç eksik olmadı. Nihayet, Hystaspes'ten vazgeçtim. Kserkses'i de Hakikat Yolu'na hiç döndüremedim.

Atossa'nın, ölüm anında yetmiş yaşından fazla olamayacağı hesap ettim. Bu bana şaşırtıcı geliyor; çünkü o her zaman sanki dünyanın yaratılışında hazır bulunmuş gibi görünüyor ve hareket ediyordu. Yıllar geçtikte Atossa yaşlanma-

dı; adeta güneşin altındaki bir kayanın üzerinde duran –ve Pers İmparatorluğu’nun öyküsünün çoğunun yazılı olduğu– bir papirüs yaprağı gibi kurudu.

Kraliçe Atossa’nın ölümü yeni yıl kutlamalarına gölge düşürdü. Kserkses kederliydi. Kraliçe Amestris ise içine kapanmıştı. Masistes endişeli görünüyordu. Veliaht Prens her-kese yiyecekmiş gibi bakıyordu. Lais’e göre, sadece Veliaht Prenses mutluydu. Lais sık sık birinci ve ikinci harem evlerini ziyaret ediyor ve bana biraz hayretle genç kızın bütün harem kadınları tarafından kıskanıldığını söylüyordu. Kız aptal olduğu kadar güzeldi de. Aptallığı nedeniyle de ölümcül bir hatayaptı. Amestris, Kserkses için kendi elleriyle bir elbise dokumuştı. Elbise kızın hoşuna gitti ve Kserkses’ten onu kendisine vermesini rica etti. O da aptal gibi verdi. Veliaht Prenses, üçüncü harem evine yaptığı bir ziyaret sırasında elbiseyi giydi. Amestris onu lütufkâr ve hatta yumuşak bir şekilde karşıladı. Elbiseyi tanımazlıktan geldi. Burada Amestris’in ne düşündüğünü ya da hissettiğini bilmenin imkânsız olduğunu belirtmeliyim. Şefkat dolu bir gülümseme, yakın bir idamı haber verirken bir kaş çatma, insanın arzusunu elde etmek üzere olduğunu gösterebilir. Fakat, Amestris’in bu hakaretin öcünü er ya da geç alacağını bilmek, özel bir zekâ gerektirmiyordu.

O yıl Persepolis’teki yeni yıl kutlamaları görülmemiş derecede görkemliydi. Uzun geçit töreni sırasında ben, içinde Bilge Tanrı’nın oturduğu –eğer bunu istemişse– boş bir araba sürdüm. Yüz sütunlu büyük salon henüz bitmemiş olmakla beraber, Kserkses, sarayını orada kurmuştu ve imparatorluğun her bölgesinden gelen satraplar, soylular, memurlar, klan liderleri, ona bir çiçekle sadakat yemini ediyordu.

Büyük Kral daha sonra, yakın arkadaşlarının ve ailesinin bulunduğu bir ortamda, geleneklere göre başını yağladı. Bu,

orada bulunanların ondan her istediklerini talep etme hakkına sahip olduğu ve onun da ne istenirse vermek zorunda kaldığı bir olaydı. Tabii ki isteklerin aşırı olmadığını söylemeye gerek yok. Ne de olsa herkes, sonsuza kadar Büyük Kral'ın kölesidir.

Bu özel uğursuz yılda, Büyük Kral'ın başını yağlama töreni her zamanki gibi geçti. Kral'ın arkadaşları etrafta toplandığında, her zaman biraz komedi olur. Bu sefer komikliği Demaratus yaptı. Sarhoştı ve –cesaretini belirtmezsek– alışılmışın ötesinde süslü konuşuyordu. Büyük Kral'dan, sonsuza kadar Sparta kralı olarak bir kral tacı giymeyi ve Sart'a gitmeyi talep etti.

Kserkses bir an, başka bir zamanda büyük bir suç oluşturacak bu küstahlık karşısında afalladı. Bereket versin ki, Megabyzus, Demaratus'un bir tacı dolduracak kadar beyni olmadığını söyleyerek durumu kurtardı. Herkes güldü ve böylece kriz aşılmış oldu.

Kserkses arkadaşları arasında yürürken, böyle bir durumda normal olarak verdiğinden fazlasını vermedi ve bu herkesi memnun etti. Sonra hareme çekildi. Bu arada bizden ayrıldığında tamamıyla ayıktı.

Lais haremdeydi ve bana daha sonra olanları anlattı. “Kraliçe Amestris'in ağız kulaklarına varıyordu. Büyük Kral'ın ellerini öptü. Sonra kulağına sevgi dolu sözler olduğunu sandığım şeyler fısıldadı. Kserkses dehşete düşmüştü. ‘Hayır!’ dedi yüksek sesle; o da ‘evet’ dedi, o çocuk tatlılığındaki sesiyle. İki odadan çıktılar. Ne söylediklerini ya da yaptıklarını kimse bilmiyor. Fakat geri döndüklerinde Kserkses'in rengi uçmuştu ve Amestris gülümsüyordu. Kserkses'ten Masistes'in karısını istemişti ve Kserkses onun isteğini yerine getirmek zorunda kalmıştı.” Amestris, gerçek suçlu olan Veliaht Prenses'i istemeyecek kadar kurnazdı. Kız

Kraliyet Ailesi'ne mensuptu, annesi ise öyle değildi. Daha da önemlisi Amestris, Kserkses ile gelini arasındaki ilişkiden tamamiyle anneyi sorumlu tutuyordu.

Kserkses, Masistes'i çağırttı ve ondan karısını boşamasını rica etti. Hatta Masistes'e onun yerine kendi kızlarından birini eş olarak almasını teklif etti. Masistes neler olduğuna ilişkin en küçük fikre sahip olmadığından, Kserkses'e, yetişkin çocuklarının annesi olan bir kadından vazgeçmenin komik olduğunu söyledi.

Kserkses öfkelenmişti ve kardeşler tartışılar. Masistes çekilirken, "Efendim, beni henüz öldürmediniz!" dedi.

Masistes eve vardığında karısını buldu. Hâlâ hayattaydı. Fakat göğüsleri kesilmiş, dili koparılmış ve gözleri çıkarılmıştı. Masistes ve oğulları Baktra'ya kaçtılar ve orada başkaldırdılar. Fakat Megabyzus'la boy ölçüşemezlerdi. Birkaç ay kadar kısa sürede, Baktra ele geçirildi; Masistes ve tüm ailesi idam edildi.

Genel olarak Kserkses'in Amestris'le bir daha asla konuşmadığı ve üçüncü eve ayak basmadığı bilinir. Fakat ne gariptir ki, bu, Kraliçe'nin gücünü hiçbir şekilde etkilemedi. Politikaya karışmayı ve Pers İmparatorluğu'nu idare etmeyi sürdürdü ve hâlâ da sürdürüyor. Daha da garibi, Veliaht Prenses'le arası mükemmel şekilde düzeldi. Fakat zaten, Amestris herkesi, özellikle de üç oğlunu etkisi altına alabilirdi. Ona göre, üç oğlu arasında en hoş ve faydalı olanı, ikinci oğlu ve şimdiki Büyük Kral'ımız Artakserkses'ti. Atossa kendi halefini genelde iyi seçerdi.

Dört

Sonra ki on-on iki sene, hayatımın en mutlu yıllarıydı. Kabul etmek gerekir ki, artık orta yaşlıyım. Dostum Kserkses de kendini dünyadan soyutlamıştı. Öyle bile olsa, o zamanları hâlâ olağanüstü harika günler olarak hatırlıyorum. Sonu gelmek bilmeyen savaşlar yoktu ve saray hayatı her zamankinden daha zevkliydi. Haremdeki kadınlar ne önce ne de sonra bu kadar serbest olmuşlardı. Âşıklarını içeri almak isteyenler bunda pek zorlanmıyordu. Sanırım Kserkses, bütün bu oyunlardan garip bir zevk alıyordu. Şüphesiz, hiçbir kadının davranışları göze batmadığı sürece sesi ni çıkarmıyordu.

Sadece Kraliçe Amestris şüpheden uzaktı. Yani, hiçbir erkekle bir aşk ilişkisi yoktu. Kserkses'e Arilerin yasasını uygulama fırsatı vermeyecek kadar kurnazdı. Fakat Haremağası Aspamitres'le uzun ve oldukça kapalı bir ilişki sürdürüyordu.

Kraliçe'nin kızı Amytis, annesi kadar akıllı değildi. Kendisine açıkça bir dizi âşık edinmişti ve bu kocası Megabyzus'u çıldırtıyordu. Bu durumdan Kserkses'e yakındığında Büyük Kral, "Kızımız istediğini yapabilir" der. Bunun üzerine Megabyzus da şöyle cevap verir: "En eski yasalarımızı çiğnemek isterse, yine ona izin verir misiniz?" Kserkses'in cevabı şu olur: "O bir Alkmaion olduğu için yasalarımızı çiğneyemez."

Geriye dönüp baktığımda, bu konuşmanın -ya da onun gibi bir şey- sonun başlangıcına işaret ettiğini fark ediyorum. Veliaht Prens Dara, karısını baştan çıkardığı için

Kserkses'ten nefret ediyordu. Megabyzus da karısının aşıkla-
rının babası tarafından korunmasına kızıyordu. Ayrıca, bir-
kaç yıl önce, bir Kraliyet Ailesi üyesi, Megabyzus'un bakire
torununu ayartmıştı. Bu olay üzerine Kserkses hemen hare-
kete geçmiş ve adamın kazığa vurulmasını emretmişti. Fakat
harem, Sataspes adlı bu adamın etrafında toplandı. Kserkses
kadınların gönlünü almak için Sataspes'e Afrika'nın çevre-
sini gemiyle dolaşmasını emretti; bu sadece Fenikelilerin
yaptığı iddia edilen bir şeydir. Sataspes bir ya da iki yıl Kuzey
Afrika civarında saklandı. Sonra Sus'a gelerek tüm Afri-
ka'nın çevresini dolaştığını ileri sürdü. Kimse ona inanmadı
ve idam edildi.

Megabyzus bu durumda bile memnun değildi. O intika-
mının zamanında alınmasını istemişti; iki sene sonra değil.
Sonunda Kraliçe de bizzat yönetime karşı güvensizliğini ilan
etti ve nihayet Amestris huşu verici kraliyet görkeminin oğ-
luna geçmesini sağladı.

Kserkses'in hükümdarlığının yirmi birinci yılının sonba-
harında, Lai'sle birlikte Troya'daydım. Kserkses, Demara-
tus'a hatırı sayılır bir malikâne vermişti; eski Sparta Kralı,
şimdi bir Yunan entrikacısından çok bir Pers at yetiştiricisiy-
di; bu, bütünüyle daha iyi bir değişiklikti. Demaratus ve La-
is karı koca hayatı yaşamalarına karşın, Lai onunla evlen-
meyi reddediyordu. Özgürlüğüne çok düşkündü. Atossa'yla
olan arkadaşlığı sayesinde yıllardır biriktirdiği hatırı sayılır
serveti de paylaşmak istemiyordu. "İstediğim gibi gelir gide-
rim" diyordu ve hâlâ sağsa ve Thasos'ta yaşıyorsa, Thasos'ta
hiç şüphesiz bugün de aynı şeyi söylüyordur.

Demaratus'un ahırında yeni gelen bir Arap aygırını ince-
liyorduk. Bulutlu, külrengi bir sabahtı ve güney rüzgârı kum
kokuyordu. Bir hizmetçi evden koşarak geldi ve "Ölmüş!" di-
ye bağırdı. İşte o zaman mutlu dönem sona ermiş oldu.

Size elimden geldiği kadar ne olduğunu anlatayım. Aspa-mitres ve Muhafız Komutanı Attabanus, Kraliçe'nin inaye-tiyle, Kserkses'i uyurken öldürdü. Bu kolay bir işti; çünkü Kserkses yatmadan önce kesinlikle yarım düzine Helbon şa-rabı içerdi. Arabacısı –ve kayınbiraderi– olan Patiramphes de onunla aynı kaderi paylaştı.

Cinayet gecesi Veliaht Prens Dara, Pasargada yolu üzerin-deki av köşkünde-ydi. Haber Dara'ya ulaştığında hemen Sus'a –ve de birtuzağa– koştu. Dara'nın babasından nefret ettiğini ve Büyük Kral olmak istediğini herkes biliyordu. Suikastçı-lar, Patiramphes'in Büyük Kral'ı Dara'nın emriyle öldürdü-ğünü ve bunun da sadık Artabanus'u Patiramphes'i öldür-meye mecbur bıraktığını açığa vurdular.

Suikastçılar daha sonra on sekiz yaşındaki Artakserkses'e gittiler ve ona kardeşi Dara'nın babasının ölümünden so-rumlu olduğunu söylediler. Eğer Dara'nın idamını kabul ederse, kendisini Büyük Kral yapacaklarına söz verdiler. Ar-takserkses'in neler olduğunu o zaman bile bildiğine inanma-mı gerektirecek nedenler olduğunu düşünüyorum. Fakat Artabanus saray muhafızlarını kontrol ediyordu ve Artak-serkses güçsüzdü. Kendisine söylenileni yaptı. Ertesi gün, Da-ra Sus'a vardığında, Artabanus tarafından tutuklandı. Yasa koyucular tarafından hükümdar katili olarak mahkûm edi-lerek idam edildi.

Kraliçe'nin, en büyük oğlunun idamında tam olarak nasıl bir rol oynadığını bilemiyorum. Kserkses'in öldürülmesini o da kabul etmekle beraber, Dara'nın idamıyla bağlantısı oldu-ğuna inanamıyorum. Olaylar birbirini izlemeye başladığın-da kontrolü kaybettiğini sanıyorum. Casusları vasıtasıyla Ar-tabanus'un Artakserkses'i öldürüp kendini Büyük Kral yap-mayı planladığını öğrendiğinde, Megabyzus'u çağırıp onun-la gizli bir ittifak yaptığını biliyorum. Megabyzus, ordu ko-

mutanı sıfatıyla Muhafız Komutanı Artabanus'tan da güçlüydü. Megabyzus, Kserkses'in öldürülmesini onaylamakla birlikte Hanedan'a sadıktı.

Megabyzus, yarım kolorduyla saray muhafızlarını bozguna uğrattı ve Artabanus öldürüldü. Sonra Aspamitres tutuklandı. Saray Mabeyincisi, Kraliçe'nin âşığı olarak kurtulacağını umuyordu. Fakat Alkmaionların yerini almaya çalışmıştı. Amestris son derece öfkelenmişti. Aspamitres'in, tekne olarak bilinen ve gövdeyi kaplarken kollarla bacakları ve başı güneşe, rüzgâra, böceklerle ve sürüngenlere maruz bırakan bir tür tabuta konulmasını emreden Kraliçe'ydi. Tekne-yaşlılığın yanı sıra- en yavaş ve en kötü ölüm yoluuydu.

Ben, Athenokritus oğlu Demokrit, büyük amcam Cyrus Spitama'nın öyküsünün bu noktasında, bana Kserkses'in ölümünün hikâyesini yazdırdıktan sonra bir saat kadar süren konuşmamızı aktarmak istiyorum. İyi bir Zerdüşt müridi olarak, bütün temel soruları cevapladığını varsayıyordu. Fakat nihai tablilde, aksi kanıtları görmezden gelmeyecek kadar zekiydi. Bu konuyla ilgili söylediği sözleri tekrar etmemi istemediğinden, emin olmama rağmen, bunu sadece onun hafızasına değil söylediklerini nakletme yönündeki ortak girişimimize borçlu olduğumu sanıyorum.

Agora'da yürü yüşe çıktık. Taz ortasıydı ve hava çok sıcaktı. Gök, sıcağın metalik mavi bir renk almıştı ve kemik beyazı kerpiç şehir terk edilmiş görünüyordu. Atinalılar ya evde akşam yemeklerini yiyorlar ya da sıcağın kaçıp spor salonlarına sığıntıyorlar. Bu, günün, amcamın şehirde dolaşmayı en çok sevdiği vaktiydi. "Hiç Atinalı yok!" derdi. "Ne gürültü, ne bağırıtı!" Giydiği elbiseler sayesinde hiç sıcaklamazdı. Yıllar sonra, Pers ülkesini dolaşmaya geldiğimde Persler gibi giyindim ve tene dokunmayan hafif giysilerin, insanı en sıcak günde bile serin tuttuğunu fark ettim.

Cyrus, Odeon'un sundurmasında gölgeye oturmaya karar verdi. Agora'da ya da bir kere götürüldüğü başka bir yerde, nerede olduğunu her zaman tam olarak biliyordu. Odeon'un basamaklarından birine kurulduk. Karşımızdaki Lykabettos Dağı, kadim bir dev tarafından düşürülmüş çentikli bir ka ya gibi, her zamankinden gari p görünüyordu. Mantıklı Atinalılar, mantıksızca, dağlardan boşlanmazlardı. Onlar bunu orada yaşayan kurtlara bağlarlar; fakat ben bunun nedeninin dağın, kırsal bölgenin geri kalan kısmına uymaması olduğunu sanıyorum.

"Kathay'dan evime döndüğümden beri, meselenin kanlı bir sonu olacağını biliyordum. Bu nedenledir ki, sara ydan uzaklaştım. O bana bir kardeşten daha yakındı. Benim ikizim ya da diğ er yarım gibiydi. Şimdi o gitti ve ben burada kendi yarım la baş başa kaldım."

"Ya...?"

"Büyük Kral kurtuluş köprüsünde." Cyrus daha fazla konuşmadı. Ayrıca söylenecek başka şey de yoktu; çünkü Zerdüşt haklıysa, Kserkses şu anda erimiş maden denizinde bir köpük gibi yüzyüyordur.

"Diyelim ki" dedim, "ne köprü ne de Bilge Tanrı var..."

"Bunu nasıl varsa yabiliriz ki?" Fakat yaşlı adam bunu çoğu zaman düşündüğünden, cevabım onun ilgisini çekti.

"Zerdüşt, Bilge Tanrı'nın varolmadığı bir zamandan söz eder. Şimdi, öldüğümüz zaman Bilge Tanrı'nın geldiği yere gitmemiz mümkün değil mi?"

Cyrus, dini bir önemi olması gereken, gari p, kısa bir melodi çaldı. Önemli olsa gerekti; çünkü Zerdüşt teorisinde ne zaman bir çelişki ya da boşluk olsa; hep onu çalardı. Bu arada dışlerinin hepsi sağlamdı ve her şeyi yiyebiliyordu. "Bu soru yu cevap lamanın imkânı yok" dedi sonunda.

"O zaman Doğulular belki de haklıdır ve yaratılış meselesi çözümlenemez." Aslında bugün olsa cevabı biliyorum; ama o

zamanlar cabildim. Hayat boyu sürececek –ve Cyrus’un hüznünlü sonuna eriştiği– bir araştırmanın henüz başındaydım. Hüzünlü diyorum; çünkü tek önemli soru –ona göre– hâlâ cevaplanmamıştı.

Yaşlı adam bir süre gözleri kapalı ısıklık çaldı. Rengi kaçmış ellerinden biri sakalını sıkıca sıvazlıyordu; bu her zaman, derin düşüncelerde olduğunun bir işaretiydi. “Tanlıs düşünüyorlar” dedi en sonunda. “Algıladığımız her şey bir yerde başlar, bir yerde durur. Kuma çizilmiş bir çizgi, bir... sicim parçası ya da bir insanın hayatı gibi. Doğuda yapılmaya çalışılan, çizgiyi kapatmak, başlangıcsız ve sonsuz bir daire oluşturmak. Fakat onlara daireyi kimin çizdiğini sor. Buna cevap veremezler. Omuz silkerler. ‘Var işte’ derler. O daire üzerinde dönüp durduklarını düşünürler. Sonsuza kadar. Sonsuz. Ümitsiz bir dönüş!” Bu son sözcüğü bağırarak söylemişti ve hiçbir şeyin sonu olmadığı düşüncesiyle irkilmişti. “Kesin bir başlangıç ve kesin bir son görüyoruz. İyi ve kötü yü birbiriyle çatışan kaçınılmaz ilkeler olarak görüyoruz. Ölümünden sonra biri ödüllendirilecek, diğeri cezalandırılacak. Bütüne ancak bunun sonunda ulaşılacak.”

“Neyin başlangıcı olacak bu?”

“Mükemmellik. Ulubiyet. Bizim için bilinmeyen bir durum.”

“Fakat bu görüşte bir eksiklik var. Zerdüşt, Bilge Tanrı’nın ne amaçla yaratıldığını bilmiyor.”

“Yine de yaratıldı. Var ve de hep var olacak. Fakat...” Yaşlı adam kör gözlerini fal taşı gibi açtı. “Eksik olan bir şey var. Bu yeryüzünde, uzun bir hayat sürecinde hiçbir yerde bulamadığım bir şey.” Böylece, Cyrus’un araştırması, kendi itirafıyla da, başarısız olmuştu. Ancak beni de başarısızlığıyla bu kadar ayırtıtlı biçimde ilişkilendirdiğinden, anlayamadığı şeyi –evrenin doğasını– anlamamı sağladı.

Yaşlı adamın, büyükbabasının ilkel teolojisine ne derece inandığından emin değilim. Hayatı eziyet ve işkence için ya-

ratmış olan bir ilah, tanım gereği kötüdür. Başka şekilde düşünürsek, Bilge Tanrı, Abriman'ı yaratmamış olsun. Eğer Zerdüşt'ün mesajının mantıksal sonuna varırsak, Bilge Tanrı Abriman'dır.

Amcamın saygınlığına gelince; Doğu'da içtittikleri onu derinden sarsmıştı. Bir düalist olmayı sürdürmekle birlikte, kötü zamanlarda, dairenin, dünyamızı, başlangıcı ve sonu olan düz çizgiden daha iyi temsil edeme yeceğini düşünüyormuş gibi görünüyordu.

Son tablilde, ne düz çizgi ne de daire vardı. Fakat eşyanın doğasını anlamak için, insanın şu anki çocuksu varlık evresini aşması gereklidir. Günlük hayatla ilişkisi olan fakat her şeyi kaplayan ve onları bir yapan maddi birlik için, hiçbir anlam ifade etmeyen iyi ve kötü kavramlarıyla birlikte Tanrılar ve şeytanlar da bırakılmalıdır. Madde her şeydir. Her şey madde-dir.

Beş

Rutsal Pasargada'da Artakserkses'in taç giymetörenine katıldım. Lütufkâr bir biçimde yeniden Kral'ın Dostu olarak isimlendirilmeme rağmen, bu avantaj için bastırmadım. Genç hükümdarlar, önceki devirlerin kopyasından hoşlanmazlar; dolayısıyla ben de Halikarnas'ın güneyindeki malikâneme çekilerek emekliye ayrılmaya hazırlanıyordum. Devlet adamlığım sona eriyordu. Ya da ben öyle düşünüyordum.

Persepolis'ten ayrılmadan kısa süre önce Büyük Kral tarafından çağırıldım. Doğal olarak korkmuştum. Başıma kim iş

açmış olabilirdi? Teşrifatçı ne zaman makam değneğini kaldırırsa ve “Büyük Kral kölesini çağırıyor. Benimle gel” dese, insan kendine bu soruyu sorar.

Artakserkses kışlık sarayın küçük bir dairesinde oturuyordu. Kserkses’in yeni sarayında neden oturmadığını hatırlamıyorum. Sanırım, her zaman olduğu gibi, inşaat devam ediyordu.

Artakserkses on sekiz yaşında, çelimsiz fakat yakışıklı bir gençti. Sakalı henüz tam olarak çıkmadığından, yüzü bir kızınkini andırıyordu. Çocukluğunda sol kolunu ve bacağına cılız bırakan bir hastalık geçirmişti. Sonuçta, sağ el, sol elden dikkat çekici biçimde büyüktü. Bu yüzden, gerçek ismini kullanmadan Büyük Kral’dan söz etmek istediğimizde, onu uzun elli olarak isimlendirirdik.

Büyük Kral’ın koltuğunun sağında, Yunan savaşlarında sivrilen ve korkutan bir kişi olan yeni Muhafız Komutanı Roksanes duruyordu. Koltuğun solunda ise yakışıklı hekim Apollonides vardı; bu yakınlarda Büyük Kral’ı öldürücü bir sıtmadan kurtardığı için oldukça gözdeydi.

Artakserkses bana karşı her zaman olduğu gibi yumuşak davrandı yine onun huzurunda, her zaman olduğu gibi, Kserkses’in gözlerinin tamamıyla farklı bir yüze yerleştiğini görüp şaşırmıştım. Sanki en sevgili dostum bana oğlunun yüzünden bakıyordu.

“Sana ihtiyacımız var, Kral Dostu.” Çocuğun sesi sıtma nöbetinden dolayı hâlâ kısıktı.

Yeni efendime hayatımı vermeye hazır olduğumu belirttim.

Artakserkses hemen konuya girdi. “Artabanus’un dul karısı Yunan bir kadın. Onun yüzünden Artabanus, Yunan bir sürgünü barındırıyordu. Sen babam Büyük Kral’a yakın biri ve yarı-Yunan olduğundan, bana bu adamın söyleyecekleri-

ni tercüme etmeni ve sonra bana onun hakkındaki düşüncelerini söylemeni istiyorum.”

Bunun ardından Artakserkses, kısa sol elini uzun sağ elinin ayasına vurdu. Sedir ağacından kapılar açıldı ve iki teşrifatçı, kısa boylu fakat sağlam yapılı bir adamı huzura çıkardı. Büyük Kral ve adam, protokole oldukça aykırı olarak birbirlerine uzun uzun baktılar. Sonra adam yavaşça dizlerinin üzerine çöktü ve yine yavaşça başını eğdi.

“Sen kimsin?” diye sordu Artakserkses.

Adam cevap verdi: “Ben Neokles’in oğlu Themistokles’im. Büyük Kral Kserkses’in donanmasını yakan Atinalı komutan.”

Artakserkses bana baktı. Ben biraz titrek bir sesle bu şaşırtıcı konuşmayı tercüme ettim. Fakat Artakserkses beni şaşırtacak biçimde gülümsedi. “Ona kalkmasını söyle!” dedi. “Her gün böyle ünlü bir düşmanı konuk etmiyoruz.”

Themistokles ayağa kalktı. Gür kıvr saçları, ısılsı ısılsı yanan, cin gibi kara gözlerini gölgelendiren dümdüz ve kapkara kaşlarına üç parmak kalana kadar uzamıştı. Büyük Kral’dan ya da başka birinden korkmadığı açıktı. Fakat ihtiyatlı, zeki ve açık görüşlüydü.

“Artabanus neden seni babama takdim etmedi?”

“Korkuyordu, efendim.”

“Sen korkmuyor musun?”

Themistokles başını iki yana salladı. “Neden korkayım ki? Babanıza iki defa iyi hizmet ettim.”

“Babam, Salamis’te donanmasının üçte birini kaybetmeyi iyi bir hizmet saymadı.” Artakserkses oldukça eğleniyordu.

“Hayır, efendim. Çatışmadan önce Büyük Kral’a mesaj gönderdim. Yunan donanmasının kaçmaya hazırlandığını anlattım. Ona bunun baskın şansı olduğunu söyledim.”

“O da saldırdı zaten” dedi Artakserkses, “ama boş yere tabii.”

“Evet, saldırdı efendim ve kendi Fenikeli kaptanları ihanet etmeseydi, savaşı kazanmış olacaktı.”

Bu hem doğrudu hem de gerçekdişiydi. Tabii ki benim bir tercüman olarak, mütevazı görevimi yerine getirdiğimi söylemeye gerek yok. Artakserkses, benim harfi harfine çevirimi dikkatlice dinledi; sonra evet anlamında başını salladı. “Babama yaptığın ikinci hizmet neydi?”

“Ona Yunan donanmasının bir kısmının, Asya’yla Avrupa arasındaki köprüyü yıkma niyetinde olduğu uyarısında bulundum.”

“Bu doğru” dedi Artakserkses. Hikâye yine hem doğrudu hem de gerçekdişiydi. Bu ayrıca onun kurnazlığının da bir işaretiydi. Themitocles, Yunanların direnip daha sonra Persleri bozguna uğratmasını istediğinden, Kserkses’i onlara saldırmaya zorladı; böylece Yunanları da canları için savaşmaya mecbur bırakmış oluyordu. Onlar da bunu yaptılar. Sonra Fenikeliler savaştan çekildi ve Yunanlar savaşı kazandı ya da daha kesin bir ifadeyle Persler kaybettiler. Bu Persler için olduğu kadar Yunanlar için de şaşırtıcı bir sonuç oldu. Hellespont üzerindeki köprünün yıkılacağı uyarısı Themistokles’in esas darbesini oluşturuyordu. Kserkses’i Avrupa dışına çıkarmak istiyordu. Atina’daki arkadaşlarına şöyle diyordu: “Ne olursa olsun köprüyü yıkmayın. Kserkses’in Pers ülkesine dönmesine izin vermezsek, Yunanistan’da kafesinden kaçmış bir aslanımız olur. Büyük Kral’ın geri çekilişini önlerseniz, o zaman altın renkli şemsiyesinin altında elinde bir kılıç ve dünyanın en güçlü ordusuyla geri dönecektir.”

Böylece Themistokles hem Yunanistan’a hem de Perslere hizmet etmeyi başardı. Hem de aynı zamanda. Fakat şükran kelimesi Yunanların sözlüğünde bulunmadığından, The-

mistokles sürgüne gönderildi. Sonraları Pausanias ona, Yunanistan'a hâkim olma fikrini aşılamaaya çalıştıysa da, o bunu reddetti. Bu en hafif deyimiyle, onun Yunan olmayan ya-nıydı. Ya da, belki de Pausanias'a güvenmiyordu. Ne yazık ki, Themistokles'in yargılanması sırasında, onun Pausanias'a gönderdiği ileri sürülen uydurma mektuplar ortaya çıktı ve Atinalılar ona, vatan hainliği suçuyla idam edilmek üzere yurduna dönmesini emrettiler. O da Pers ülkesine, Artabanus'un evine sığındı; Artabanus'un karısı, Themistokles'in Halikarnaslı bir kadın olan annesiyle akrabaydı.

General Perikles'in, hem annesi hem de babası Atinalı olmayan hiç kimsenin Atina vatandaşı olamayacağı şeklindeki yakın zamanlı ve garip yasa-sının ışığı altında, Atina'nın iki büyük komutanı Themistokles ve Cimon'un, Atina vatandaşı olarak nitelendirilemeyeceği kaydedilmelidir. Her ikisinin annesi de Atina dışındandı.

"Bize, sularımızda korsanlık yapan şu lanet olası Yunan adamdan söz et!" dedi Büyük Kral.

"Korsanlık mı, efendim?" Themistokles henüz Büyük Kral'larımızın dolambaçlı tarzını yorumlamaya alışmamıştı; hiçbir zaman birinin ismini ya da doğum yerini bilir görünmezler. Kraliçe Atossa, hayatının sonuna kadar Atina'nın Afrika'da olduğunu ve ahalisinin de simsiyah cüceler olduğunu savunmuştu.

"Eurymedon" dedi Artakserkses yüzünü ekşiterek, kesin bir ifadeyle. Büyük Kral bu yeri biliyordu. Bütün Persler birir. Maraton, Salamis ve Plataea'yla büyük zaferler olarak övünen Yunanlar, bu savaşların hiç birinin Persler için en küçük bir öneminin olmadığını farkında değillerdi. Yunanların yakılıp yıkılmış Attika şehirlerinde mukavemet gösterebilmesi, pek de askeri bir zafer sayılmaz. Fakat Persler Cimon'un Eurymedon Nehri'nin ağzında kazandığı zaferle

çok sarsılmıştı. Aslında, ben çoğu zaman, Cimon'un Pers topraklarındaki kesin zaferinin Kserkses'in sonunun başlangıcı olduğunu düşünmüştümdür. O andan itibaren harem ve ordu siyaseti birbirine karışmaya başladı ve Büyük Kral tahından indirildi.

"Cimon, Miltiades oğlu..." diye başladı Themistokles.

"Hain Satrap'ımız." Persler, Miltiades'in yıllarca Büyük Kral'ın sadık bir kölesi olduğunu ve Karadeniz'de geniş toprakları bulunduğunu unutmazlar.

"Maraton fatihi."

"Orası neresi?" dedi Artakserkses babası gibi bakan gözlemini kırparak.

"Önemli bir yer değil." Tercüman olarak, Themistokles'in zihninin hızla işlediğini gözleyebiliyordum. Büyük Kral'ın menziline girdiğinde, kendi üslubunu buna göre ayarladı. "Her neyse efendim, bu korsan benim de düşmanım" dedi.

"Korsanlığı kim onaylayabilir? Artakserkses, hep Yunan yılanı diye bahsettiği birine duyduğu nefrette kaskatı kesilmiş Roksan'es'e göz attı.

"Efendim, Atina'da iki hizip var. Biri Büyük Kral'la barışı çok istiyor. Ben bu taraftanım. Halk da bizim yanımızda. Karşımızda ise tiranları deviren toprak sahipleri var. Cimon, bugün benim eski yerimde; yani Atina generali ve ben sürgüne gönderildiğimiz zaman, halkın davası zedelen-di."

"Ama eğer sürgüne gönderilmişseniz, bu hiç şüphesiz halkın çoğunluğunun size karşı oy kullanmasındandır." Artakserkses, bu önemsiz Afrika şehrini bilmezden gelmeyi sürdürmekle, genç bir adamın önemli bir noktayı yakalayıp zeki olduğunun düşünülmesini sağlamak gibi alışılmış bir tutku arasında bocalıyordu. Kserkses bu hatayı asla yapmazdı. Belki de yapmalıydı.

“Evet, efendim. Fakat Pers karşıtı muhafazakârlar onları kışkırtarak üzerime saldı. Pausanias’la birlikte Yunan devletlerini yıkma planları yaptığım söylendi. Belki siz de işitmişsinizdir, efendim, Yunanlar herhangi bir olayda liderlerinden çok çabuk sıkılırlar. Halkın lideri olmam, onların beni sevdiği ya da takdir ettiği anlamına geliyordu.”

“Şimdi bir sürgünsün ve korsanlar imparatorluğumuzun anakarasına saldırıyorlar. Ne yapacağız?”

“Bir planım var, efendim.”

Themistokles şimdiye kadar karşılaştığım en kurnaz Yunan’dı. Yapmak istediği her şeyi yapmanın bir yolunu bulurdu. En azından bir kere. Gerçek bir Odysseus’tu. Planını Büyük Kral’a açıkladığı zaman, Persçe öğrenmek için bir yıl istedi. Çünkü ona göre dilimiz karmaşık desenli, ilmek ilmek dokunmuş olağanüstü halılardan birine benziyordu. Ne kadar yetenekli olursa olsun, kendini bir tercüman vasıtasıyla ifade edemeyeceğini söylüyordu.

Büyük Kral, Themistokles’e bir yıl verdi. Ona Magnesia’da güzel bir malikâne hediye etti. Sonra ona öpmesi için uzun elini uzattı ve onu gönderdi.

Themistokles Kral’ın huzurundan ayrıldıktan sonra, Artakserkses ellerini çırpıtı, yüzü pembeleşti ve “Onu ele geçirdim. Yunanı avcumun içine aldım!” diye bağırdı.

Sonradan ortaya çıktı ki, Themistokles’in özel bir planı yoktu; tek yaptığı Cimon’un kaçınılmaz sonunu, yani sürgüne gönderilmesini beklemek oldu. Bu ise dört yıl aldı. Bu dört yıl süresince Themistokles sadece aksansız bir Persçe konuşmayı öğrenmekle kalmadı, ayrıca Magnesia’nın valiliğine de atandı. Yeni bir donanmanın yapımını ve denizcilerimizin Yunan tarzı eğitilmelerini de üstlendi. O günlerde Pers gemileri, yüzen kalelere benziyor ve savaşta hantal kalıyorlardı; ayrıca ateşe karşı çok hassastılar. Themistocles, Pers donanmasını modern hâle getirdi.

Themistokles, kendi halkına karşı bir sefer mi düzenleyecekti? Burada, Atina'daki muhafazakârlar onun arzusunun bu olduğunu düşünüyorlar. Elpinice, onun vatana ihanet ettiğinden kesinlikle emin. Fakat, kardeşi Cimon'un görkemli hatırasına çok bağlı. Bana göre Themistokles'in tek istediği barış ve huzur içinde yaşamak ve ölmektir; böyle de yaptı. Saraya gelişinden beş yıl sonra öldü. Kimileri kendini öldürdüğünü söylüyor. Bunu yapmadığından eminim. Büyük adamlar, asil bir ruh kazandırdıkları halktan bir defa ayrıldılar mı, çok uzun yaşamazlar; bu genel bir yasadır

Cimon'un sürgünde geçirdiği on yıl boyunca, Atina'nın gücü dikkat çekici biçimde azaldı. Mısır'ın işgali girişimi Megabyzus tarafından püskürtüldü. Aslında, sözde halkın partisi tarafından yapılan her girişim başarısızlıkla sonuçlandı; bunun tek tük istisnası yakınlardaki Egina Adası'nın ele geçirilmesi ve Atina çevresinde zaferle sonuçlanan bir iki çatışmaydı. Themistokles ve Cimon olmadan, Atina'nın dünyada hiçbir ağırlığı kalmaz.

Cimon, sürgünden döndüğü zaman donanma komutanlığına getirildi. Fakat en güzel, en verimli yıllarını kaybetmişti. Daha da kötüsü, Atinalılar da aynı yılları kaybetmişti. Cimon Kıbrıs'ta öldüğü zaman, Atina İmparatorluğu sona erdi ve Pers İmparatorluğu tehlikeden kurtuldu. Ephialtes ve Perikles, bu tür kahramanların yerini dolduramayacak kadar zayıftılar.

Demokrit, bu dünyada -bırakın görmek istediğinden- düşündüğünden de çok şey gören yaşlı bir adamın fikrine katılabilecek olanlara bu düşünceleri tekrar etmel

Pers yurdundaki son yıllarım, sanırım, sadece son yıllarımdı. Emeklilik hoşuma gitmişti. Sus'a bir daha hiç gitmedim. İkinci kalem odası için notlar tutmakla meşgul oldum. İpek Yolu, Kathay, Ajatashatru hakkında yazılar yazdım. Notlarım iltifatla kabul edildi ve hemen kütüphaneye konuldu.

Zerdüşt cemaatiyle sık sık bir araya geliyordum. Artık yaşlı olduğumdan, herkesten saygı görüyordum. Fakat Zerdüşt yanlılarının dikkatini uluhiyet ya da Doğu'da karşılaştığım türden tanrısallık ya da tanrısızlık fikirlerine çekmeyi başaramadım. Ayrıca, telaştan ziyade tevekkülle, Bilge Tanrı'nın sadeliğinin bozulduğunu kaydettim. Eski şeytan tanrılar, iki olan fakat uzun egemenlik devri sonunda yeniden Bir olacak olan Bir'in *sıfatları* kılığına bürünmüş olarak geri dönüyorlar. Şeytan tanrılar kolay kolay pes etmezler. Bu yakınlarda Büyük Kral, Arta ya da doğruluk adına –sanki bu nitelik bir tanrıymışçasına– bir sunak diktirdi.

Cimon'un sürgününün –tabii ki Persler için– iyi bir sonucu da oldu. Cimon Atina'da hüküm sürerken, imparatorlukla Yunan müttefikleri arasında bir barış şansı yoktu. Fakat Cimon iktidardan uzaklaştırıldığında, demokrat lider Ephiales, hâkimiyeti derhal halk meclisine geri verdi. Ephialtes suikaste uğrayıp büyük acılar çekerek öldüğü zaman, liderlik genç Perikles'e geçti. Onun ilk icraatı ise, Perslerle barış yapmak oldu. Persepolis'e, Kallias'ın başkanlığında bir Elçilik Heyeti gönderdi.

Böylece altmış yaşında, Persepolis'te Büyük Kral'a eşlik etmem emredildi. Hiç telaşlanmadım. Zaten artık güç sahibi

birisi tarafından çağrıldığım da endişelenmiyor ya da korkmuyordum. Buna yerel hükümdarımız General Perikles de dahildi. Konfüçyüs'ten aktarma yaparsam, "Ölüm yakın, krallar uzakta"ydı.

Persepolis'e, Artakserkses'in taç giyme töreninden bu yana gitmemiştim. Kışlık sarayda kendimi takdim ettiğimde, ikinci kalem odasındaki birkaç haremağası dışında kimse-nin beni tanımadığına şahit oldum. Beni gördüklerinde ağ-ladılar. Haremağaları yaşlılık karşısında duygulanırlar. Bu benim için geçerli değildir. Ben tam tersini yaparım. Fakat biz yaşlı mahlukların, Dara'nın hükümdarlığının ve Persle-rin altın çağıının artıkları olduğumuz doğrudur. Ağlamasak da, dedikodusunu yapacak çok şeyimiz vardı.

Kserkses'in sarayında aşırı soğuk ve hiç de rahat olmayan bir odaya yerleştirildim. Saray –hâlâ olduğu gibi– henüz bi-tilirmemişti; bu sırada hizmetçilerim, kraliyet alanının du-varlarını aşarak büyüyen gecekondu mahallesine yerleştiril-mişlerdi.

Az da olsa, işlemediğim bir suç nedeniyle idam edileceği-mi beklediğimi söylemeliyim. Her şeyden önce, görme yetim günden güne azalıyordu. Bu başkalarını pür dikkat dinleme-mi zorunlu kılıyordu; daha büyük bir eziyet düşünemiyor-um. Diğer sebep de... vadem dolmuştu. Ne yazık ki, el üstün-de tutuluyordum.

Büyük Kral tarafından değil, Kraliçe Amestris tarafından çağrıldım. Üçüncü harem evini mükemmel mobilyalarla be-zemişti. Odalar küçük olsa da, onları zengin göstermeyi ba-şarmıştı. Beni kabul ettiği odada duvarlar tamamıyla altın yaldızlı yapraklarla kaplıydı ve bu lotus yaprağını temsil edi-yordu. Teşrifatçılar çekildiği zaman yalnız kaldık. Bunu, ilerlemiş yaşıma bir ödül olarak algıladım.

"Sen sonuncusun" diye fısıldadı Amestris ve yüzü kızardı.

Sarayda geçirdiğim üç günden sonra, saygı dolu ifadeyle, sonuncu diye çağrıldığımda artık yadırgamıyordum. Kraliçe'ye sonuncu olduğumu ama pek yakında bu sonuncunun da gitmiş olacağını göstermek için ağzımdan bir sürü anlamsız homurtu çıktı. Sonraki sonuncunun kim olduğunu merak ediyorum. Belki de Amestris yeterince yaşlanmamış diye düşündüm. Çok incelmmişti ve bir zamanların o güzel yüzü derin çizgilerle dolmuştu. Yine de yüzünde hiç boya yoktu. Sanırım Atossa'nın yüzünün son yıllardaki tuhaflığı, gelini üzerinde uyarıcı bir etki yapıyordu.

"Otur!" dedi; gözlerinde, ölüme çok yakın olduğumu düşündüğünü belli eden ışıltılar görölüyordu. Hâlsiz ve bitkin olduğumdan müteşekkik kalarak fildişi koltuğunun yanındaki bir tabureye çöktüm. Lavanta sakızı kokuyordu. Bu çok pahalı merhem masaj amacıyla o kadar çok sürölüyordu ki, buruşmuş ve rengi uçmuş teninde, garip bir sedefli parıltı oluşmuştu.

"Kocam Büyük Kral'ı çok sevdin" dedi. Gözleri yaşla dolmuştu. Sanırım oldukça içtendi. Ne de olsa, birisinin ölüm anında sevgisini açıklaması mümkündür. Ben bunu yapamadım; fakat Alkmaionlar bunu yapabilirler ve de yaparlar. "Biz onu seven son kişileriz."

En azından artık sona yaklaşmış olmamı başka birisiyle paylaşabiliyordum. Fakat ihtiyatlı olmayı tercih ettim. "Hiç şüphesiz, Büyük Kral'ımız, erkek ve kız kardeşleri..."

"Çocuklar bizim hissettiklerimizi hissetmiyorlar" dedi sert bir ifadeyle. "Kserkses'i bir insan ve dost olarak tanıdın. Ben de bir koca olarak. Onlar ise sadece Büyük Kral olarak tanıdılar onu. Bunun yanında, çocuklar kalpsizler. Bunları sen de yaşamadın mı?"

"Ben çocuklarımı tanımıyorum."

"Hindistan'da bıraktığın iki oğlunu mu kastediyorsun?"

“Evet, Büyük Kraliçe.” Saraydaki herkes gibi, benim hakkımda da gizli ajanlar tarafından toplanmış bilgileri içeren yığınla kitap var kütüphanede. Birden Amestris’in neden beni sorgulama zahmetine katlandığını düşündüm. Biraz tedirgin olmuştum. Ölümü özlemekle beraber, gerçek anlamda ölme işinin de hoş olmayan bir yanı olabilirdi.

“Geçen sene itibarıyla sağdılar. Kalem odası Shravasti’deki ticari heyetimizden oldukça ayrıntılı bir rapor aldı. Fakat karın Ambalika ölmüş. O iklimde kadınlar pek uzun yaşamazlar.”

“Öyle görünüyor, Hanımım” dedim. Hiçbir şey hissetmiyordum. Ambalika benim için, resmi ölüm ilanımı hevesle hazırladığı son buluşmamızda ölmüştü.

“Ambalika, sen ayrıldıktan sonra kardeşiyle evlendi. Onların geleneklerini hiç anlayamadığımı itiraf etmeliyim. Yani, hâlâ senin karındı. Tabii, kızlar her zaman kötüdür.” Amestris kaşlarını çatarak yeniden çocuklar konusuna döndü. Zihni kendisiyle çok meşguldü. Ana Kraliçe’nin kızı Amystis’ten nefret ettiğini herkes biliyordu ve Amystis’in yakışıklı Apollonides’le yaşadığı aşk da herkesin dilindeydi. Amestris, Kserkses’i epey andıktan sonra konuya geldi. “Yunanlar barış istiyor. Ya da öyle söylüyorlar” dedi.

“Yunanlar mı, Büyük Kraliçe?”

Amestris başını salladı. “Bu her zaman sorun, değil mi? Şu anda burada iki ayrı Elçilik Heyeti var. Birisi Argos şehrinde; Kserkses burayı çok severdi. Diğeri ise Atina’dan geliyor.”

Şaşırmış görünüyor olmalıydım.

Amestris evet anlamında başını salladı. “Biz de şaşırdık. İyi niyetle geldiklerini sanıyoruz. Fakat kim bilebilir ki? Atina Elçilik Heyeti’nin başkanı, Cimon’un kayınbiraderi Kallias.”

“Bir Aristokrat mı?”

“Evet, yani Pers karşıtı. Fakat ne olursa olsun, şu anki demokratik yönetimle görüşmek üzere o seçildi.” Amestris, en küçük bir ayırım yapmadan bir tartışmanın tüm zerrelere nüfuz eden bir ilâh olarak görülen Büyük Kral’a rağmen özgün olabiliyordu. Öte yandan Amestris daha çok, kalem odası kayıtlarını sürekli okuyan ve Atossa’nın her zaman yaptığı gibi çoğu zaman ana temayı kavramadan binbir şey hakkında bin bir ayrıntıyı bilen kıdemli bir haremağasına benziyordu.

“Hippias’ın torunu Argos Elçilik Heyeti’yle müzakereler yapıyor” dedi Amestris, o utangaç gülücüğünü atarak. “Atinalı demokratlarla arabulucu olarak Tiran’ın torununu kulanmanın patavatsızlık olabileceğini düşündük. Eğer Kallias’la sen ilgilenirsen, bizi çok memnun edersin.”

Görevi kabul ettim.

Kallias ve ben daha başından itibaren iyi anlaştık. Bana Maraton’la ilgili hikâyelerini anlattı; ben başlangıçta onlardan çok hoşlandım. Fakat sonra sıkıldım. Bugün onlardan yine hoşlanıyorum. Bu hayatta çok az şey aynı kalıyor; öyle ki, insan sadece size yıllar boyu aynı hikâyeleri aynı sözcüklerle anlatmakta ısrar eden bir adamdan zevk alabiliyor. Akıp giden bu dünyada değişmeyen bir şey varsa, o da Kallias’ın sıkıcılığıdır.

Kallias’a ve Elçilik Heyeti’nin diğer üyelerine Persepolis’i gösterdim. Pers ülkesinin zenginliğinden çok –zira kendilerini buna alıştırmışlardı– Kserkses’in yarattığı olağanüstü mimari mucizeler karşısında haklı olarak huşuya kapıldılar. Atinalılardan ikisi inşaatçıydı. Bunlardan biri Phidias’a yakındır ve eminim ki bu evin hemen arkasında, bütün o gürültünün ve hırsızlığın ortasında, Yunan dehasının bir sembolü olarak Persepolis’teki sarayın bir kopyası inşa ediliyordu.

Antlaşmanın ayrıntılarından söz etmeme izin yok. Bunlar, görüşmelerin başladığı on dört yıl önce sırdı ve Cimon'un Kıbrıs'ta üç yıl önce tam zamanında ölümünden itibaren yürürlükte olmalarına rağmen hâlâ sıdırlar. Her iki tarafın da kendine ait topraklarda kalmayı kabul ettiğini söyleyebilirim. Persler Ege'ye, Atina da Anadolu'ya müdahale etmeyecekti. Söylentilerin aksine, imzalı ya da mühürlü bir antlaşma metni yoktur; zira Büyük Kral sadece kendi eşitleriyle ilişkiye girebilir. Bu nedenle, sadece antlaşmayı onaylamak için görünebilir. Persler, Eurymedon Nehri ağzındaki meseleden dolayı hâlâ güçlü bir Yunan karşıtlığı hissettiklerinden antlaşma gizli tutuldu. Ayrıntıları sadece Büyük Kral, Ana Kraliçe ve ben biliyoruz.

Sonunda, Cimon öldüğü ve General Perikles devletin kontrolünü tamamen eline aldığı zaman, antlaşma her iki tarafça kabul edildi ve ben mükemmel antlaşmamızın maddi sembolü olarak buraya, Atina'ya gönderildim. Umarım antlaşma, bu korkunç şehirde, bu iğreti evde ve bu aklı bozulmuş toplum içerisinde bir kış daha geçirme niyetinde olmayan sembolden daha uzun ömürlü olur.

Kalıntılarımızı gömeceksin Demokrit. Olabildiğince çabuk ilksel birliğe dönmek istiyorum. Ne garip bir dil sürçmesi! Usta Li'den alıntı yapıyorum. İlksel birlik demek istemiyorum tabii ki. Ruhlarımızın geldiği ve yine –Batıldan temizlenmiş olarak– uzun egemenlik devrinin sonunda dönecekleri Bilge Tanrı'dan söz ediyorum.

Burada, senin hatırın için Demokrit, Ana Kraliçe'yle yaptığımız son görüşmemde, Artoksares isimli yirmi yaşındaki bir haremağasının beni büyülediğini kaydetmeliyim. Antlaşmanın ayrıntıları üzerinde çalışırken, bize muazzam yardımları dokundu. Eğer Amestris'in onun yarım yamalak kıyaklarından hoşlandığı doğruysa, onun zevkinden şüphe duya-

rım. Sadece zeki değil, aynı zamanda güzel de. Amystis'in âşığı Apollonides'le bir ilişkisi olduğu da söyleniyor. Korkarım, bu iki güçlü kadın bir gün karşı karşıya gelecek. Bu gerçekleştiğinde ben, ilk ve son defa, Atina'da sürgün olduğuma şükredeceğim.

20-

Perikles
Barış Dönemi

*G*eçen gece General Perikles, elçiliğimin üçüncü yılını Aspasia'nın evinde müzikli bir akşam yemeğiyle kutladı. Kutlanmak şöyle dursun, nadiren tanınan elçilik görevimle ilgili her şey gibi parti de, nispi bir gizlilik içerisinde ve son anda verilen bir kararla gerçekleşti. Güneş batmadan az önce yatmaya hazırlanırken Demokrit, General'in beni görmek istediği haberiyle çıkageldi. Muhafazakârların, Büyük Kral'ın sıradan temsilcisinin Perikles'le Atina'yı köleleştirme planları yaptığını bilmemeleri için yüzlerimizi şalla kapatarak çarşıdan geçtik.

Aspasia'nın evine çıkan sokağın –insan buna cadde diyemez– başında iki İskit muhafızı nöbet tutuyordu. Demokrit'e orada ne işimiz olduğunu sordular. Demokrit onlara bir tür parola söyledi ve sokağa girmemize izin verdiler.

Oraya vardığımızda ter basmıştı beni. Buradaki yazlar, kışlar ne kadar soğuk olursa, o kadar sıcak geçer. Aslında, iklim Sus'taki kadar berbat. Fakat ben zaten sıcağa karşı olağanüstü hassas biriyim. Geçen gece Aspasia'nın evine varana kadar terden sıırıslıklam oldum.

Demokrit bana evin içinin çok zarif olduğunu söylüyor. Fakat nasıl bilebilirsin ki? Büyük büyükbaban o kadar zengin olmasına rağmen, büyüdüğün Abdera'daki evi en hafif

deyimiyle köhneyse eğer. Buralardaki evler içinde bana göre sadece Kallias'ınki rahat ve mükemmel. Hiç şüphesiz, mermer döşemeler üzerinde halıların ve içinde hoş kokulu ağaçlar yanan mangalların bulunduğu farkındayım.

Aspasia'nın evine, küçük bir avluya açılan uzun, dar, alçak tavanlı bir koridordan girilir. Avlunun sağında, şu an güneşin yakıcılığından kurtulmaya çalışırken oturduğumuzdan çok daha büyük olmayan bir odadan ibaret kubbeli bir kabul salonu vardır.

Hemen, Miletli kadının evinde olduğumu anladım. Pahalı parfüm kokusu tüm eve yayılmıştı ve müzisyenler o kadar yumuşak bir müzik çalıyorlardı ki, insan kendini dinlemeye mecbur hissetmiyordu. Bu Atina'da seyrek görülen bir durumdu. Orada insanlar o kadar az müzikseverdirler ki, bir konsere gittiklerinde neden etkilenmeleri gerektiğini bulma çabası içerisinde her notayı işitmeye çalışırlar. Anadolu'daki İyonyalı Yunanlar farklıdır. Müziği konuşmanın, yemeğin ve hatta sevişmenin tamamlayıcısı sayarlar. Müzik, soludukları havanın bir parçasıdır, Pisagor tarafından çözümlenecek matematiksel bir eşitlik değil.

Biz geldiğimizde odada bir düzine insan vardı. Demokrit bana, aslında on konuk ve müzik çalıp yemek servisi yapan birkaç Sartlı köle olduğunu söylüyor. Perikles'in kâhyası Evangelos tarafından karşılandım. Bu ünlü sima genellikle, General'in çiftlikleriyle –ve de iki meşru oğluyla– ilgilenmek için taşrada kalmakla beraber, son bir haftadır, Meclis'in Perikles'i seçmesi dolayısıyla yaşanan zafer sarhoşluğunu Atina halkıyla paylaşmak için şehirde kalıyordu. Görünüşte bu zafer şenliği Euboea'nın yeniden ele geçirilmesi şerefine yapılıyordu. Aslında şenlik, Sparta ordusunun Attika'yı işgal edip Atinalıları yüksek duvarlarının arkasına sürdüğü geçen kış, Perikles'in Sparta Kralı'nı kurnazca alt etmesinin şerefine düzenlenmişti.

Eleusis'teki Sparta karargâhından teslim olma mesajı geldiğinde, Meclis bunu hemen yapmak istedi. Ne de olsa Sparta ordusu Yunan dünyasındaki en güçlü ordudur. Onlara neden dirensinlerdi ki? Atina karada değil, denizde güçlüdür. Fakat Perikles'in teslim olma niyeti yoktu. Daha önce Peloponnesos'tan hiç çıkmamış, koca gözlü biri olan Sparta Kralı'yla gizli bir toplantı düzenledi. Şüpheli Spartalı büyüklere krallarının gençliği ve tecrübesizliğinin farkında olarak, çocuk krallarını yakından izlemek üzere özel bir danışman görevlendirdiler. Fakat, Perikles'in daha sonra belirttiği gibi, bu tür bir Sparta önleminin bedeli iki katına çıkarmaktan başka faydası olmadı. Çocuk Kral, kendisi için Delphi'de saklanacak, üç altın alırken kurnaz bir devlet adamı olan danışman hemen oracıkta yedi altın aldı. Kral ve danışmanı satın alınınca, Sparta ordusu evine döndü. Çocuk Kral büyükler tarafından muazzam bir para cezasına çarptırıldı; danışman ise Sicilya'ya kaçtı ve muhtemelen orada servetinin keyfini sürmekte. Perikles şenlik sırasında "Benim tek problemim" dedi, "bu ödemeyi Meclis'e nasıl açıklayacağım."

Aspasia'nın tavsiyesi dolaysız oldu. "Hesapları sunduğunda sadece gerekli harcamalar için on altın gitsin."

Perikles'in de tam olarak bunu yapacağı içime doğuyor. Hiç şüphesiz, herkes Spartalıların parayla kandırıldığını biliyor. Barışın Atina'ya ne kadar aza mal olduğu yönünde bir övgüde bulunduğumda, Perikles endişeli görünüyordu. "Ben" dedi, "barışı değil, zamanı satın aldım."

Öyküm yine karıştı. General Perikles biz geldiğimizde evde yoksa da, Aspasia onun yokluğunu aratmıyordu. Çok hoş bir ses tonu vardır ve çok güzel Milet şarkıları söyler; bu arada, şimdiye kadar dinlediğim insanlardan çok daha güzel şiirler okur. Tabii ki yeryüzünde iyi konuşulan İyonya Yunan-

ca'sından daha güzel bir dil düşünemiyorum. Evet, Demokrit, Persçe'den bile daha güzeldir.

"Sizi, Atina'ya geldiğiniz ilk gün tanımak isterdim" dedi, her iki elini de ellerime yapıştırarak. Söylediği her sözde samimi olduğu izlenimini veriyordu.

Beni evine kabul etme cesaretinden dolayı onu övdüğümde güldü. "Ben zaten her zaman Med yanlısı olarak nitelendirildim; şahsen buna aldırımıyorum. Fakat bazı zamanlar..." Sesi birden kesildi. Körlüğüme bir defa daha lanet okudum. O yüzü yakından görmek için nelerimi vermezdim! Demokrit, Aspasia'nın geçen kış gördüğümüzden daha zayıf olduğunu söylüyor. Saçı açık kahverengidir ve boyalı da değildir; ya da öyle düşünüyor. Yine de bu konularda benim kadar, ya da benim bir zamanlar olduğum kadar, uzman değilsin.

Aspasia bana birçok insan takdim etti. Bunlardan biri Perikles'in Meclis'teki sağ kolu Phormio'ydu. Bir diğeri ise Sophokles isimli bir generaldi. Yıllar önce, yirmi yaşındayken Dionysos festivalinde birincilik ödülü kazanan bir trajedi yazmıştı. Aiskhylos bu genç türedinin arkasından ikinci olmayı kendine yediremedi, Sicilya'ya taşındı ve o keskin bakışlı kartal, hedefini bulan bir kaplumbağayla onların rekabetine son noktayı koydu. Aiskhylos'un ölümünü düşünmek beni her zaman eğlendirmiştir.

Sophokles burada bir skandal konusudur; çünkü açıkça kendi sınıfından genç erkekleri arzulamaktadır. Bu Atina'da kimi nedenlerle bir tabudur. Atina vatandaşları kendi sınıflarından erişkin olmamış çocuklarla ilişki kurmaya teşvik edilirken, çocuğun sakalı tam olarak çıktığında, diğer vatandaşlarla olan cinsel ilişkilerine son vermek zorundadır. Evlenmesi ve bir aile kurması beklenir. Sonra bu görev tamamlandığında, sevecek erkek bir çocuk bulması ve sanırım yeni bir vatandaşın ve askerin eğitimini sürdürmesi teşvik edilir.

Bu tür âdetler dünyanın başka bir yerinde, özellikle de Ari kuzenlerimiz olan kuzey kabilelerinde hiç bilinmez. Öyle bile olsa, Atina vatandaşları olan erişkin erkekler arasındaki cinsel ilişkilere karşı takınılan bu güçlü tabuyu tam olarak anlamıyorum. Köleler ve yabancılar bu tür cinsellikten hoşlanan erkeklerin meşru bir hedefi olmakla beraber, ilişki kurmak isteyen iki yetişkin vatandaş, bütün haklarından feragat etmek zorundadırlar.

Şimdiye kadar, Sophokles bu dairenin başında bulunabilmiş ve genç vatandaşları ayartmıştır. Fakat Perikles ondan çok rahatsız olmaktadır. Dostu ve meslektaşı olan General'e serzenişte bulunduğunda Başkomutan, "Bir örnek teşkil etmelisin" demişti. "Kendi askerlerinden birine asla dokunma. Banyo yaparlarken gözlerini onların üzerinden çek." Fakat Sophokles, Atinalıları şaşkına döndürmeyi sürdürmektedir. Ne zaman bir dostunu ziyarete gitse, evin genç erkeklerine saklanmalarının emredildiği söylenmektedir. Bu arada, General Perikles erkek çocuklara en küçük bir ilgi göstermediğinden, kalpsiz sayılmaktadır. Bu çok tuhaf bir toplumdur.

Aspasia beni alçak bir divanın bulunduğu bir yere götürdü. Ben kenarına iliştim, o da bir torun gibi ayaklarımın dibine oturdu. Şarap getirildi. Genç kızların arka taraftan gelen kahkahalarını işitiyordum. Eğer Aspasia, Perikles'e, düşmanlarının iddia ettiği gibi, kadın pazarlamıyorsa, o zaman kesinlikle evine şehirdeki profesyonel kadınların en yeteneklilerini çekmeyi başarıyor demektir. Hayatımda, geçen geceki kadar hiç zevk almamıştım. Benim yaşımda bu tür zevkler sadece yakışsız değil, tehlikeli de olduğundan –Hindistan'dan ayrıldığımdan bu yana ilk defa– zeki kadınların birinci sınıf erkeklerle arkadaşlık yapmasının ne kadar haz verici olduğunu hatırladım. Bu, Pers ülkesinde hayali bile kurulamayacak bir şeydir. Dolayısıyla, sanırım, yeni ve

zevkli bir toplum türü icat etme şerefi Atinalılara ait olmalıdır.

Demokrit, bu şerefin özellikle Aspasia'ya ait olması gerektiğini düşünmektedir. Bana sadece, diğer Atinalı dostlarının onun sınıfından olmadığını değil, akşamlarının da içki içip sızarak ve sönük geçtiğini söylüyor. Demokrit bu tür şeyleri bilirdi. Babasından bir prene yakışır bir harçlık aldığından, profesyonel kadınların evlerinde dilediği kadar vakit geçirebilmektedir. Yetişkin bir erkeğin kollarına düşmekten de kaçınabilmiştir. Şimdiye kadar sana karşı çok müşfik olan bir kadere müteşekkir olmalısın. Bu kadar gülmene şaşmamak gerek.

Aspasia'ya Anaksagoras'ı sordum.

"O Korint'te."

"Geri dönecek mi?"

"Bilmiyorum. Umarım."

"Eminim ki dönecektir. Perikles'in savunmasını işittim." Yüzümde peçeyle Meclis'e girmiştim. Thukydides, Anaksagoras'a ve teorilerine saldırdı. Perikles dostunu savundu ve teorilerini görmezden geldi. Her iki konuşmacıdan da etkilendiğimi söyleyemem. Perikles istediği zaman Frigyalılara özgü öfke notasını çalabilen akıcı üslûba sahip ve zarif bir konuşmacıdır. Bir müzik terimi kullanıyorum; çünkü General sesini bir müzik aleti gibi kullanmaktadır. Fakat Anaksagoras'ın duruşmasında Perikles'in liri suskundu. Her iki konuşmacı da son zamanlarda meydana gelen Sparta İşgali, Boetia'nın Kaybı, Euboea İsyanı gibi olaylardan olumsuz etkilenmişti. Bir anlamda Perikles, kendisine her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda duruşmadaydı. Sonunda Meclis, Anaksagoras'ın ne Med yanlısı ne de ateist olduğuna karar verdiği zaman, sadece Perikles'e olan güvenini gösteriyordu. Thukydides, Meclis'teki bu yenilgiyi

hazmedemedi. Bir gün saldırıya geçeceğine söz veriyor. Bunu yapacağından eminim. Anaksagoras, duruşmadan sonra tedbir olarak Atina'yı terk etti. Onu en az Perikles'in özlediği kadar özlediğimi söylemeliyim.

Aspasia'ya şarap, müzik ve havadaki güzel koku nedeniyle övgüde bulundum.

Aspasia hoş bir sesle güldü. "Evim, Büyük Kral'ın haremine kıyasla gerçekten çok fakir görünüyormuş olmalı" dedi.

"Harem hakkında bir şeyler bildiğimi nereden çıkarıyorsunuz?"

"Yaşlı Kraliçe'nin sırdaşıydın ve Ana Kraliçe'nin de bir gözdesisin. Senin hakkında her şeyi biliyorum." Gerçekten de biliyordu. Öyle görünüyordu ki, Pers haremindeki Yunan kadınlar her nasılsa Yunan şehirlerindeki hemcinsleriyle iletişimi sürdürmeyi başarmışlardı. Aspasia'nın saray hayatını bu kadar iyi bilmesine şaşırmıştım. Fakat zaten, babam—muhafazakârların bize her gün hatırlattığı gibi— Büyük Kral'a hizmet etti.

"Milet, Büyük Kral'ın çok sevdiği bir şehirdi" dedim monoton bir sesle. Aslında Milet, Büyük Kral'ın başına bütün Anadolu şehirlerinden daha çok dert açmıştı. Kserkses onu yerle bir etmek istiyordu.

Perikles bize o kadar sessizce katılmıştı ki, onun varlığını, omzuma elini koyup o ünlü mırıldanışını iştene kadar hissetmedim. "Hoş geldin Cyrus Spitama!"

"General" dedim ayağa kalkmaya çalışarak; omzumdaki el beni yerime oturttu.

"Kımıldama, Elçi. Yanına oturacağım."

Aspasia, General'e şarap getirmeye gitti. Şenliğin sanki odada General yokmuş gibi sürdüğü dikkatimi çekti. Divanın üzerinde, yanımda duran beden, gerçekten de karanlıkta bile korkulacak derecede heybetliydi. Perikles'in benden

çok daha uzun olduğunu fark etmemiştim. “Seni ihmal ettim” dedi, “fakat isteyerek değil.”

“Anlıyorum, General.”

“Biliyorsun, Kallias’ı barış yapması için Sus’a gönderen bendim.”

“Evet, bunu o zaman biliyorduk.”

“Umarım Mısır seferine ne kadar karşı olduğumu da biliyorsundur. Bir kere bu, antlaşmamızın açıkça ihlâliydi. Fakat antlaşmayı Meclis’e uygun bir şekilde hiçbir zaman sunmadığımdan, onun yardımını isteyemedim. Her neyse, Meclise sunulsun ya da sunulmasın, antlaşma, şimdiki hükümetle ilgili olduğu kadarıyla hâlâ yürürlükte.”

“Büyük Kral da aynısını söyledirdi.”

“Bunu çok gördük!” dedi. Perikles ellerini çırparak. “Themistokles’i tanıyordun.” Bu bir açıklamaydı, soru değil.

“Evet. İlk defa Sus’a geldiği zaman tercümanlığını yaptım.”

Perikles ayağa kalktı. Bir askerinkine benzeyen kalın, adaleli kollarını bana uzattı. Ayağa kalkmaya çalıştım. “Seninle konuşmak istiyorum” dedi, özel olarak.

Perikles beni odadan çıkardı. Bazı adamlarla konuşmak için ara sıra dursa da, Aspasia dışında hiçbir kadınla konuşmadı. Bana, eskimiş zeytinyağı kokan, havasız ve de küçük bir oda gösterdi. “Burası çalıştığım yer” dedi. Oturmam için bir tabure hazırladı. Birbirimize o kadar yakındık ki, ısıtılmış pirinç madeni gibi kokan terinin kokusunu alabiliyordum.

“Themistoklessürgün edildiğinde, ben yirmi sekiz yaşındaydım” dedi. “Onun bu şehrin yetiştirdiği en büyük adam olduğunu düşünüyordum.”

“Fakat şimdi...” dedim bir saray adamı edasıyla; ama General sözümü kesti. Pers tarzı yaltakçılığı asla sevmez. Bir

Yunan olarak Attika aykırılığına özlem duymaktadır. “O zamandan beri fikrimi değiştirdim. O açgözlü bir adamdı. Rodos Tiranı da dahil olmak üzere herkesten para alırdı; bu affedilecek bir davranış değildi. Daha da kötüsü, Tiran’ın parasını gassettikten sonra ona yardım da etmedi.”

“Belki de bu, Themistokles’in gerçek bir demokrat olduğunu ispat etme şekliydi.” Perikles’in partisi aleyhine ufak bir şaka yapmaktan kendimi alamamıştım.

Şakam ciddiye alınmadı. “Themistokles, sözünün hiçbir anlama gelmediğini ispat etti. Fakat onun devrinde, en büyük askeri liderimizdi. Ayrıca, dünyayı şimdiye kadar tanıdığım herkesten daha iyi anlıyordu.”

“Anaksagoras’tan da mı?”

“Anaksagoras, yaratılışın sırlarının çoğunu anlıyor. Bu şeyler önemli tabii ki, çok da derin. Fakat ben politikadan söz ediyordum. Themistokles halkın ne yapacağını, kendileri bilmeden çok önce anlıyordu. Geleceği görebiliyordu. Bize gelecekte ne olacağını söyleyebiliyordu; onun bu melekesinin Apollon’dan geldiğini sanmıyorum. Hayır. O geleceği tahmin edebiliyordu; çünkü şimdiyi tam olarak anlıyordu. Zaten bilmek istememin nedeni de bu...” Perikles konuşmasını kesti. Bana bakıyor hissine kapıldım.

“Neyi bilmek istiyorsunuz, General?”

“Themistokles’in sana Atina, Sparta ve Pers ülkesi hakkında ne söylediğini. Tabii, eğer söylemek istemezsen bunu anlayışla karşılarım.”

“Söyleyebileceğimi söylerim” dedim açıkkalplilikle. “Yani hatırlayabildiğimi. Hafızam iyi değil; özellikle yakın geçmiş söz konusu olduğunda. Size, Büyük Kral Dara’nın bana otuz yıl önce söylediğini kelimesi kelimesine aktarabilirim; ama Thukydides’in geçen kış söylediklerini çoktan unuttum.”

“Şanslısın” dedi. “Keşke ben de onu unutabilseydim. Ama buna izin vermeyecektir. Biliyorsun o bir güreşçidir. Kötü bir güreşçi. Sımsıkı sarılıp sonra gizlice ısırın türden. Atına ikimize dar geliyor. Er ya da geç birimiz gitmek zorunda. Çünkü...” Perikles yine sustu. Kendine acıma eğilimi vardı ve bu, muhalefeti asla anlamama biçimini alıyordu. Meclis’in son toplantısında, davranışı tam anlamıyla çocukçaydı. Perikles, imparatorluğun parasını yeni yapılar için israf etmekle eleştiriliyordu. Parayı harcamasaydı, nüfusun yarısının işsiz kalacağını söylemek yerine, “Pekâlâ, binaları tamamlamak için kendi paramı harcayacağım. O zaman bütün binalar şehre değil, bana ithaf edilecek” dedi. Koro halinde bir “hayır”ın provası daha önceden dikkatlice yapıldığından, ödeneği aldı ve kendi servetini kurtardı.

Perikles, bu politik meseleleri tamamıyla kişisel bir mesele olarak algılar. Fakat zaten, burası küçük bir şehir ve liderler birbirlerini çok iyi tanıdıklarından, birbirlerine saldırıları her zaman kişiseldir ve sadece yaralama değil, çürütme amaçlı olarak kabul edilir.

Her neyse, Perikles’in ısrarı üzerine, Themistokles’le yaptığım tek özel konuşmayı hatırlamak için elimden geleni yaptım. Ölümünden yaklaşık bir ya da iki yıl önce, Magnesia’da gerçekleşti bu görüşme. Dünyanın bu kısmında neden bulunduğumu hatırlayamıyorum. Tek hatırladığım, kervan yolu üzerinde Kral’ın Dostu’nun yaklaştığı haberi yayılınca Themistokles’in bir haberci gönderdiğiydi. “Vali konağında konuşğu olur muydum?” Tabii ki, bir Pers olarak büyük adamların beni hatırlaması hoşuma gitti. Yine doğal olarak, bir Yunan sıfatıyla benden bir şey istediğini biliyordum.

Öğleden sonra geç vakit olduğunu hatırlıyorum, sanırım yaz mevsimiydi. Hatırı sayılır büyüklükteki malikânesinin bahçelerine bakan güzel bir kemeraltına oturduk. Themis-

tokles yıllar boyunca muazzam bir servet biriktirmiş ve bu serveti iktidardan düşmeden önce Atina'dan kaçırmayı başarmıştı.

“Benimle Sart Satrapı arasında bir yanlış anlama var” dedi Themistokles, bize kendi elleriyle şarap dökerken. “Küçük bir mesele, fakat...” Yunan tarzıyla dösemeye biraz şarap döktü. “Yıllar önce” diye devam etti. Atina’da “Su Getirici” diye anılan bir heykel diktim. Çok güç bir iş olduğunu düşündüğüm ama iyi yürüttüğüm su işlerindeki memurluğum zamanlarının anısına adanmıştı. Heykel bronzdandır, eski tarz tabii ki; fakat herkes ondan her zaman hoşlanmıştı. Her neyse, Atina’nın düşmesinden sonra, Persler heykeli yerinden söküp Sart’taki Hera Tapınağı’na diktiler.”

“Böylece Satrap’a heykeli tapınaktan satın alıp –Perslerle Atina arasındaki barışın sembolü olarak– Atina’ya götürüp götüremeyeceğimi sordum. Satrap çok öfkelen-di. Şimdi beni Büyük Kral’a hakaret, ihanet gibi şeylerle suçluyor.” Themistokles, Satrap’ın tehditlerini uzun uzadıya anlattı. Gerçekten korkmuştu. Onu teskin etmeye çalıştım. Ona hem kalem odası hem de üçüncü harem dairesiyle olan meselelerini yoluna koyacağımı söyledim. Hiç şüphesiz, barış antlaşması Büyük Kral için tek bir heykelden daha önemli. Ne yazık ki, Atinalılar yaklaşık bu zamanlarda, Mısır Eyaleti’mize saldırmayı uygun gördüler. Büyük Kral öfke içinde, Themistokles’e donanmayı toplamasını emretti. Bir hafta sonra Themistokles öldü, söylentilere göre onu bir at ısırmıştı; şu an Su Taşıyıcısı heykeli hâlâ Sart’ta bulunmaktadır.

Themistokles’i, Büyük Kral’ın sıradan bir Lidya satrapı tarafından yıkılamayacağını temin ettiğimde, sayısız şey tartıştık. Çok hızlı ve meraklı bir zihni vardı. Sorular sordu ve cevaplarımın, hepsini olmasa bile, çoğunu dinledi.

Ben de ona sorular sordum. Ona Mısır hakkında sorular sorduğum kesin. O zaman bile, Mısır'daki asi unsurların dışarıdan yardım beklediğini herkes biliyordu. Atinalılar Mısırlıların Perslere karşı başkaldırısını destekleyecekler miydi? Themistokles'in cevabı kesindi. "Atinalılar akılları başlarından gitmediği sürece –kişisel tecrübelerine dayanarak, tarihten silinmemek için– Asya ya da Attika anakarasına asla saldırmayacaklardır" dedi gülümseyerek ve ekledi: "Bunun ne anlamı olabilir ki? Asla kazanamazlar, yeterince kalabalık değiller."

Bu konuşmayı Perikles'e tekrar ettim. "Evet, evet!" diye mırıldandı. "Oralarda çok az sayıda adamımız var yani. Devam et lütfen."

Perikles'e hatırladıklarımın geri kalanını anlattım. Konuşma şöyle devam etti:

"Büyük Kral'ın artık Atina için tehlike oluşturmadığından eminim." Themistokles, Pers bir emekliden gelen böyle bir ifadeyi ne kadar ciddiye aldığımı görmek için bana yan yana baktı.

Ben tarafsızdım. "Artık Büyük Kral'ın sırdaşı değilim. Fakat seninle aynı fikirdeyim. Büyük Kral sadece elindekini korumak istiyor. Eğer dualarım kabul edilirse, bir gün Doğu'ya gideceğiz..."

"Ve *benim* dualarım da kabul edilirse Atinalılar Batı'ya gidecek."

"Nereye olduğunu söyledi mi?" Perikles şimdi bana o kadar yakındı ki, yüzünün sıcaklığını yanağımda hissedebiliyordum.

"Evet, Themistokles Sicilya ve İtalya'dan söz etti. 'Avrupa Yunan olmalı' dedi. 'Batı'ya yönelmeliyiz!'"

"Kesinlikle; benim hakkımda ne söyledi." Perikles'in bir devlet adamının kendini beğenmişliğine sahip olması çok

hoşuma gitti. Bereket versin ki –ya da ne yazık ki de diyebiliriz– devlet adamı neredeyse her zaman yönettiği insanlarla kendisini karıştırır. General Perikles, Atina’yı düşündüğü zaman kendisini düşünür. Birisine yardım ettiğinde başkasına da eder. Perikles –kurnazlığı bir yana– yetenekli ve akıllı olduğu için Atina şu anda çok şanslı olmalı.

Themistokles’in politik vârisinden bahsedip bahsetmediğini hatırlayamamama karşın, rahatça uyduruyordum. İnsan bir hükümdarla konuşurken asla yeminli değildir. “Themistokles, onun halefi Ehialtes’in mantıklı vârisi olduğunu düşünüyordu. Bana Alkmaionların soyundan geldiğinden dolayı lanetli olduğu iddiasını hiç ciddiye almadığını söyledi.” Bunu ortaya atmıştım çünkü Yunanların, o ve ailesinin, atalarından birinin iki asır önce bir tapınakta bir düşman öldürmesiyüzünden hâlâ ilahi bir lanet altında bulunduğunu düşünmelerine karşı tepkisini öğrenmek istiyordum.

“Herkesin bildiği gibi, ailemiz Apollon’un Delphi’deki tapınağını yeniden inşa ettiğinde lanet kaldırıldı.” Bu kaçamak cevaptan, Perikles’in lanetin hâlâ geçerli olup olmadığına inanıp inanmadığını söyleyemem. Eğer geçerliyse, Atina acı çekecektir; çünkü Perikles Atina’nın kendisidir, en azından o öyle düşünüyor. Yaşadıkça, lanetlerin uzun ömürlülüğüne daha çok inanır oldum. Kserkses öldürülmeyi bekliyordu ve sonunda huşu verici kraliyet ihtişamı geçmeden önce kendisine kan revan içerisinde bir anlık ilhamda bulunulduğunu varsayarak, hiç şaşırmadığından eminim.

Saraydan biri rolünü oynuyordum. “Themistokles –nefret ettiği Cimon’un aksine– sizden saygıyla söz etti.” Bu sonuncusu doğruydu.

“Cimon tehlikeli bir adamdı” dedi Perikles. “Onun geri dönmesine hiç izin vermemeliydim. Ama Elpinice beni kafeşe soktu. Evet, bu yaşlı ve kötü yaratık tarafından aldatıldım.

Bunu nasıl başardığını hâlâ bilmiyorum. Onun bir cadı olduğunu söylüyorlar. Belki de öyledir. Her neyse, bana bir gelin gibi giyinmiş olarak geldi. Şaşkına dönmüştüm. ‘Koku sürünüp bu şekilde giyinemeyecek kadar yaşlısın’ dedim. Fakat bir adam gibi benimle tartıştı ve kendi bildiği gibi davrandı. Cimmon eve geldi. Şimdi yaşamıyor; oysa Thukydides... Bu şehir ikimize dar geliyor. Birimizin gitmesi gerek. Çok yakında.”

Perikles ayağa kalktı. Bir defa daha güçlü kollarıyla kalkmama yardım etti. “Konuklara katılalım; Spartalılar ve Perslerle yaptığımız barışı kutlayalım.”

“Perikles’in barışını kutlayalım, General.” Büyük bir içtenlikle konuşuyordum.

Perikles de bana içtenlikle cevap verdi. “Gelecek nesillerin benden, ‘Hiçbir Atinalı onun için yas tutmamıştır’ şeklinde söz etmesini istiyorum.”

Ben, Athenokritus oğlu Abderalı Demokrit, Cyrus Spitama'nın bu hatıralarını dokuz bölüm hâlinde düzenledim. Bunların tasbihi için epey para ödedim; şimdi bunlar her Yunan tarafından okunabilir.

Cyrus Spitama Aspasia'nın evindeki kabulden bir hafta sonra hızlı biçimde, acı çekmeden öldü. O sırada ona Heredot'tan bir şeyler okuyordum. Bu yaklaşık kırk yıl önceydi.

O yıllarda birçok ülke gezdim. Babil ve Baktra'da yaşadım. Nil'in kaynağına yolculuk ettim ve Doğu'da, İndus Nehri kıyılarına kadar yol aldım. Birçok kitap yazdım. Ne var ki, bu yıl Atina'ya döndüğümde –çenebaz Sokrat da dahil– kimse beni tanımadı.

Cyrus Spitama'nın Alkmaionların üzerindeki lanetin hâlâ sürdüğünü söylediğinde haklı olduğunu düşünüyorum. Perikles, akıbeti feci, büyük bir adamdı. Yirmi yıl önce öldüğü zaman Atina, dışarıdan Sparta ordusu, içeriden de öldürücü salgın hastalıklar tarafından bırpalamıyordu.

Atina artık, yirmi sekiz yıllık sürekli ve usandırıcı bir savaştan sonra Sparta'ya teslim olmuş durumda. Bu ilkbahar yüksek duvarlar yıkıldı ve bu satırları yazdığım şu günlerde, Akropolis'te bir Sparta garnizonu var.

Büyük oranda Cyrus Spitama'dan aldığım eğitim sayesinde, uzun bir yaşam seyrinde sadece bütün göksel olguların değil, yaratılışın kendisinin de sebeplerini tespit ettim.

Evrenin ilk ilkeleri atomlar ve boş uzaydır, geri kalan her şey insan düşüncesidir. Bu gibi dünyalar sınırsız sayıdadır. Varlık alanına çıkar ve yok olurlar. Fakat hiçbir şey varolmayan bir şeyden çıkamaz ya da yokluğa gidemez. Bunun yanında, temel atomlar sayı ve boyutça sınırsızdır ve bunlar evreni –ateş, su, hava, toprak gibi– çeşitli şeylerin üretildiği bir girdap hâline getirir.

Bütün şeylerin varoluş sebebi zorunluluk adını verdiğim sürekli bir dönüştür; her şey zorunluluğa göre ortaya çıkar. Dolaşıyla varlıklar sürekli yaratılır ve tekrar yaratılırlar.

Cyrus Spitama'nın da, inanmazlık etmese bile, şüphelenmeye başladığı gibi, gerçekten sonsuz bir zaman içerisinde akış hâlinde varolan bir yaratılışın ne başı ne de sonu vardır. Zerdüşt'ün Bilge Tanrı'sının izine hiçbir yerde rastlamasam da, bu, evren, ilksel birlik, yaratılış anlamlarına gelen bu döngü olarak çevrilebilecek bir kavram olabilir.

Fakat bu meselelerden başka yazılarımda bahsettim ve onları burada sadece, hayat hikâyesini, muhteşem bir devrin yaşayan son görüşü tamğı ve koyun tüccarı Lysikles'in karısı Aspasia'nın anısına ithaf etmekten memnuniyet duyduğum yaşlı bir adama şükranlarımı ifade etmek için zikrediyorum.

